AN ENCYCLOPAEDIC

DICTIONARY OF SANSKRIT

ON HISTORICAL PRINCIPLES

Volume Six

PART TWO

Edited by

Dr. V. P. Bhatta

DECCAN COLLEGE POST-GRADUATE AND RESEARCH INSTITUTE,

(DEEMED TO BE A UNIVERSITY)

PUNE 411 006, INDIA

2002

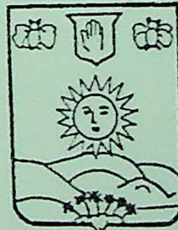
AN ENCYCLOPAEDIC DICTIONARY OF SANSKRIT ON HISTORICAL PRINCIPLES

Volume Six

PART TWO

Edited by

Dr. V. P. Bhatta

DECCAN COLLEGE POST-GRADUATE AND RESEARCH INSTITUTE,
(DEEMED TO BE A UNIVERSITY)
PUNE 411 006, INDIA

2002

AN ENCYCLOPAEDIC

DICTIONARY OF SANSKRIT

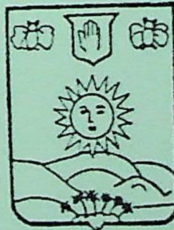
ON HISTORICAL PRINCIPLES

Volume Six

PART TWO

Edited by

Dr. V. P. BHATTA

DECCAN COLLEGE POST-GRADUATE AND RESEARCH INSTITUTE,
(DEEMED TO BE A UNIVERSITY)
PUNE 411 006, INDIA

2002

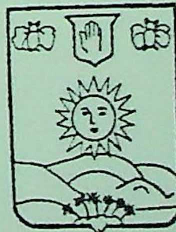
AN ENCYCLOPAEDIC DICTIONARY OF SANSKRIT ON HISTORICAL PRINCIPLES

Volume Six

PART TWO

Edited by

Dr. V. P. Bhatta

DECCAN COLLEGE POST-GRADUATE AND RESEARCH INSTITUTE,
(DEEMED TO BE A UNIVERSITY)
PUNE 411 006, INDIA

2002

AN ENCYCLOPAEDIC

DICTIONARY OF SANSKRIT

ON HISTORICAL PRINCIPLES

VOLUME SIX

PART TWO

Prepared by the staff of (i) the Sanskrit Dictionary Project, (ii) the Department of Linguistics and (iii) the Sanskrit Dictionary Unit, Deccan College, Pune, and published by the Deccan College Post-graduate and Research Institute, Pune, India, with the financial support and patronage of the Ministry of Human Resource Development, Government of India (through the Rashtriya Sanskrit Sansthan) and Government of Maharashtra.

AN ENCYCLOPAEDIC

DICTIONARY OF SANSKRIT

ON HISTORICAL PRINCIPLES

VOLUME SIX

PART TWO

Prepared by the staff of (i) the Sanskrit Dictionary Project, (ii) the Department of Linguistics and (iii) the Sanskrit Dictionary Unit, Deccan College, Pune, and published by the Deccan College Post-graduate and Research Institute, Pune, India, with the financial support and patronage of the Ministry of Human Resource Development, Government of India (through the Rashtriya Sanskrit Sansthan) and Government of Maharashtra.

PROJECT COMMITTEE

Chairman & Acting Director, Deccan College	:	Dr. S. N. PATHAN
Representative of the Director of Higher Education, Government of Maharashtra	:	Dr. S. N. PATHAN Director of Higher Education, Govt. of Maharashtra.
Nominees of the Board of Management	:	Mr. UPAMANYU CHATTERJEE, Director (L.), MHRD, Govt. of India. Dr. (Mrs.) SAROJA BHATE
Representative of Government of India Nominees of the Rashtriya Sanskrit Sansthan	:	—
Representative of the University Grants Commission	:	Prof. VACASPATI UPADHYAYA

EDITORIAL STAFF

Co-ordinator : Academic Committee

Dr. V. P. BHATTA

Members of the Academic Committee

Dr. V. P. BHATTA (Editor)

Dr.H. C. PATYAL (Assistant Editor-upto 31-12-99)

Dr. Y. WADHWANI - SHAH (Assistant Editor)

Dr. (Mrs.) V. M. KSHIRASAGAR (Assistant Editor)
(Additional Charge of Secretary From 29-11-2002)

Dr. (Mrs.) L. S. DEODHAR (Assistant Editor)

Assistant Editors

Dr. (Mrs.) J. D. SATHE

Dr. (Mrs.) P. M. PINGLE

Sub-Editors

Dr. (Mrs.) A. R. GURJAR
Dr. K. N. HOTA
Dr. (Mrs.) R. S. DATE
Dr. (Mrs.) M. B. KOLHATKAR
Dr. (Mrs.) M. A. KINJAWADEKAR
Dr. P. C. SAHOO

Editorial Assistants

Mrs. V. V. SELUKAR
Dr. P. P. JOSHI
Mrs. M. M. KULKARNI
Mrs. P. S. DESHPANDE
Dr. (Mrs.) M. S. PISOLKAR (upto 30-1-99)
Dr. (Mrs.) P. S. KULKARNI

Honorary Collaborators

Shri. D. B. POLKAM

Mrs. P. Y. DEODHAR (upto 30-9-2000)

Printed by Kishor Khurjekar at Mac Script, 10-Asawari, Aundh, Pune -411 007, India.

अनुमितमूलत्व (anumitamūla-tva) *n.* the state of being what is rooted in, i. e. based on the inferred श्रुतस्य पृथगनुपादानं तस्य दृष्टानुमितमूलत्वेन ताभ्यामेव चरितार्थत्वात् TattvVai. 13.7 (*on* 1.7)

अनुमितयाग (anumita-yāga) *m.* sacrifice which is inferred कथमत्र ··· ऐन्द्रवायवादिवाक्येभ्य एव द्रव्यदेवतासंबन्धाभिधानात्तद्वारानुमितयागा विधीयन्ते VedāntKa. 367.25 (*on* iii 2.2); MayūMāli. 544.22 (*on* vii. 3.14)

अनुमितयागविधान (anumitayāga-vidhāna) *n.* prescription of the sacrifice which is guessed द्रव्यदेवतासंबन्धेनानुमितयागविधानवत् ··· अनुमितान्तरालदेशविधानम् LaCandr. 700.14.

अनुमितलक्षितप्रापण (anumitalakṣita-prāpaṇa) *n.* obtainment, i.e. knowledge of what is indicated through the inferred (*prakṛti*) विकृतिर्धुपकाराकाङ्क्षिणा(?णी) कृतोपकारान् पदार्थाननुमितलक्षितप्रापणेन गृह्णाति TupṬ. 42.11 (*on* iv. 4.7)

अनुमितवचन (anumita-vacana) *n.* expression which is inferred सप्तमे ··· इत्यादिप्रत्यक्षवचनेन ··· अनुमितवचनेन च सामान्यतोऽतिदेशः NyāyMāVi. 5.14 (*on* i. 1.0); MayuMāli. 548.3 (*on* vii. 4.1)

अनुमितवचनातिदेश (anumitavacanātideśa) *m.* transference (from *prakṛti* to *vikṛti*) through inferred words अतिदेशो द्विविधः ···। आद्योऽपि द्विविधः प्रत्यक्षवचनातिदेशोऽनुमितवचनातिदेशश्च BhāṭṭDī. ii. 340.8 (*on* vii. 1.1)

अनुमितवत् (anumita-va(n)t) *adj.* (predi.) who has inferred न ह्ययं कश्चिदपि तज्जातीयत्वेन प्रामाण्यं नानुमितवान् NyāyVārPari. 103.5.

अनुमितवह्निसाक्षात्कारवत् (anumitavahnisākṣātkāra-vat) *adv.* like the direct perception of fire which is inferred न ब्रह्मसाक्षात्कारः ··· चित्तमेव ब्रह्मणि स्वसाक्षात्कारवर्तीं बुद्धिवृत्तिं समाधत्ते। सा च नानुमानित(v.l. नानुमित)वह्निसाक्षात्कारवत् प्रातिभस्वेनाप्रमाणम् Bhām. 704.21 (*on* iv. 1.1)

अनुमितवाक्य (anumita-vākya) *n.* sentence or statement which is inferred त्रयो यागाः ···। तेषु द्वादशाहिकीतिकर्तव्यता युक्ता। कुतः। अनुमितवाक्येन तत्प्रापणात् NyāyMāVi. 392.20 (*on* vii. 4.3); न च विशिष्टोद्देशः अनुमितवाक्ये तस्यादोषत्वात् BhāṭṭCan. 88.6 (*on* xv. 3.3)

अनुमितवाक्यत्व (anumitavākya-tva) *n.* the state of being the sentence or statement which is inferred अनुमितवाक्यत्वाच्च न विशिष्टोद्देशः BhāṭṭDī. i. 310.2 (*on* iii. 4.6)

अनुमितवाचकभाव (anumita-vācakabhāva) *adj.* whose denotative nature is conjectured शब्दः ··· असाधुरपि यावत् तद्वशादनुमितवाचकभावोऽभिमतमर्थमभिदधात्येव VyaktiVi. 120.26.

अनुमितविधि (anumita-vidhi) *m.* injunctive statement which is inferred प्रत्यक्षेणोपजीव्येनानुमितविधिना प्रत्यक्षनिषेधेन च समानबलतया 'चतुर्विंशत्–' इत्ययं मन्त्रोऽस्यास्याभिगुणैष विकल्प्यते NyāyMāVi. 468.9 (*on* ix. 4.2)

अनुमितविशेष (anumita-viśeṣa) *adj.* whose particularity is conjectured यत्र प्रकरणादिप्रतिपत्त्यानुमितविशेषो वाच्योऽर्थः प्रतीयमानस्यार्थस्य लिङ्गभावमुपयाति सोऽप्यनुमानस्यैव मार्गः VyaktiVi. 130.22.

अनुमितवृष्टि (anumita-vṛṣṭi) *adj.* who has inferred (the advent of) rain पिपीलिकाण्डसंचारचेष्टानुमितवृष्टयः। भवन्ति पथिकाः पर्णकुटीरकरणोद्यताः NyāyMañ. i. 107.10.

अनुमितवेदमूलकत्व (anumitavedamūlaka-tva) *n.* the state of having an inferred Vedic text as the basis स्मार्ताचाराणामप्यनुमितवेदमूलकत्वेन (ते) वैदिकत्वाविशेषादुपनीतैनैव कर्तव्याः ŚivārkaMaDī. i. 489.18 (*on* i. 3.39); अस्माभिरनुमितवेदमूलकत्वानङ्गीकारात् प्रत्यक्षवेदविहितत्वमपि लौकिकसाधारणमिति शङ्कते MayūMāli. 547.3 (*on* vii. 4.1)

अनुमितशब्द (anumita-śabda) *m.* word which is inferred मनागपि श्रुतशब्दबोधे लघुव्युत्पत्तितो वृत्ते पश्चादेव ··· पार्ष्णिको बोधोऽनुमितशब्दादनुमानाद्वेति न कश्चिद्विरोधः MīmāKau. iii(2). 42.21 (*on* ii. 1.5)

अनुमितशस्त्रग्रहण (anumita-śastragrahaṇa) *adj.* whose wielding of arms is permitted 'वैणवीं धारयेद् यष्टिम्' इति विधानादनुमितशस्त्रग्रहणाः श्रोत्रियाः ManuBh. ii. 216.17 (*on* 8.348)

अनुमितश्रुति (anumita-śruti) *f.* Vedic statement which is inferred स्मृतिभिर्मूलश्रुत्यनुमानात् प्रत्यक्षानुमितश्रुत्योश्च ··· मानम् VedāntKa. 229.9 (*on* ii. 1.1); NyāyMāVi. 29.1 (*on* i. 3.3); अनुमितश्रुतेरपि प्रत्यक्षश्रुतिबाधकत्वपत्तेः GuruCandr. i. 301.23; अनुमितश्रुतीनामेव च तदा धर्मप्रमाजनकत्वोपपत्तेः MīmāKau. iii(1). 9.25 (*on* i. 3.2); iii(1). 93.16 (*on* i. 3.14)

अनुमितश्रुतिजनितज्ञान (anumitaśrutijanita-jñāna) *n.* knowledge produced from the inferred Vedic statement विश्वप्रतिषेध्यवाः ··· उभयोः प्रामाण्याङ्गीकरणेन प्रयोगान्तरं चोभयानुग्रहः स्यादित्येवं विकल्पाश्रयणेऽप्यत्यन्तविरोधाभावात्प्रत्यक्षानुमितश्रुतिजनितज्ञानयोश्च ··· उभयप्रामाण्यमुपपद्यते TantrVā. 82.21 (*on* i. 3.3)

अनुमितश्रुतिमूलत्व (anumitaśrutimūla-tva) *n.* the state of having the inferred Vedic statement as the basis नहीकल्पा एव स्मृतेः प्रत्यक्षश्रुत्यर्थपरिग्रहकालेऽनुमितश्रुतिमूलत्वं तत्परिग्रहाश्रयणे तु भ्रान्त्यादिमूलत्वमिति विरुद्धावधारणावकल्पने TantrVā. 94.6 (*on* i. 3.3); 162.10 (*on* i. 3.10)

अनुमितश्रुत्यपेक्षा (anumitaśruty-apekṣā) *f.* [Inst.] in comparison with the inferred Vedic statement अनुमितश्रुत्यपेक्षया प्राबल्यं प्रत्यक्षविषयश्रुतित्वेन प्रकृते कथम् GuruCandr. i. 302.10.

अनुमितसत्त्व (anumita-sattva) *adj.* whose existence is inferred or supplied (शब्दाः) उक्तं तु शालाकृष्या प्रकृतिप्रत्ययादिसद्भावादनुमितसत्त्वाः PraH. i. 69A.10 (*on* i. 1.0)

अनुमितसामर्थ्याभिधान (anumita-sāmarthyābhidhāna) *adj.* which is denotative of the capacity which is inferred (पदानि) शिष्टानि ··· दृश्यमानैकवाक्यत्वान्यथानुपपत्त्यानुमितसामर्थ्याभिधानानि सन्ति TantrVā. 848.15 (*on* iii. 3.14)

अनुमितहिम (anumita-hima) *m.* cold which is inferred (falsely) मिथ्यात्वश्रुतेः (अग्निर्हिमस्य भेषज) मिति श्रुतेरनुमितहिमनिवारणशक्त्यनुवादित्ववदनुमितात्मत्वमिथ्यात्वानुवादित्वोपपत्तेः Nyāyāmṛ. 122B.4.

अनुमितात्मक (anumitātma-ka) *adj.* of the nature of being what is inferred निमित्तभूताः साधुत्वे शास्त्रादनुमितात्मकाः। केचित् पदार्थं वक्ष्यन्ते VākyaPa. 3(4).2.

अनुमितात्मास्तित्व (anumitātmāstitva) *adj.* who has inferred the (separate) existence of the soul (क्षेत्रज्ञः) यथाप्रसिद्धितस्तु विधिप्रतिषेधशास्त्रश्रवणान्यथानुपपत्त्या अनुमितात्मास्तित्वः आत्मविशेषानभिज्ञः कर्मफलसंजाततृष्णः श्रद्धानतया च प्रवर्तते GītāBh.(Śaṅ.) 366.13 (*on* 13.2)

अनुमितानुमा (anumitānumā) *f.* inference preceded by, i. e. based on (middle term) which is inferred प्रत्यभिज्ञया ··· नियतविषयतानुमा, प्रत्यक्षपूर्विकानुमापूर्विकाया बलीयसी। न च तद्वदो भ्रमः, अनुमितानुमया भेदासिद्धेः NayaVi. 235.7 (*on* i. 1.7)

अनुमितानुमान (anumitānumāna) *n.* inference precede by, i.e. based on (middle term) which is inferred दर्शनार्थादर्थापत्तिर्विरोध्येव श्रवणादनुमितानुमानम् PadārthaSaṁ. 223.1; अनुमितानुमानेन लिङ्गलिङ्गिनोरुभयोरपि प्रत्यक्षाविषयत्वान्नास्ति प्रत्यक्षपूर्वकत्वम् TātpaṬ.(U.) 142.22 (*on* 4.90); 345.20 (*on* 5(4).170); दर्शनशब्द उपलब्धिवचनो न चाक्षुषप्रतीतिवचनोऽनुमितानुमानस्यापि संभवात् NyāyKa. 200.6; यत्रानुमितानुमानं न प्रत्यक्षपूर्वकमित्युक्तं तदप्ययुक्तम् Kāśi. i. 241.13 (*on* 4.97); धूमानुमितादेव वह्नेरूष्णत्वेऽनुमिते तद्विपरीतपक्षोऽनुमितानुमानेन बाध्यते Kāśi. iii. 50.28 (*on* 5(4).68); न चानुमितानुमानमपि धर्मे संभवति NyāyRa. 164.16 (*on* 4.97); अनुमितानुमानादौ परामर्शस्यालिङ्गजत्वेन तद्व्यापारत्वा(?त्वा)नुपपत्तेः KhaṇḍanKhā. 517.18; साध्यव्यापकोत्कर्षः, तथाप्यनुमितानुमान इव प्रथमसाध्यस्य स्थैर्यमेव NyāyKu. 91.2; (शिष्टः) स एव वेदानुमापकोऽस्तु किमनुमितानुमानेन TattvCin. i. 111.3; iv(1). 143.4; श्रुतार्थापत्तिरप्यनुमितानुमानम् Upask. 406.5 (*on* ix. 2.5)

अनुमितानुमिति (anumitānumiti) *f.* conjecture based on what is conjectured 'गच्छ गच्छसि चेत् कान्त' 'तत्र तु जन्मना स्यादनुमितिः' क्रियानुमितिहेतुत्वाच्च गमनं न कार्यमित्यनुमितानुमितिरेव न तु वाक्ये लक्षणा Nyāyāmṛ. 461A.6.

अनुमितानुमेय (anumitānumeya) *adj.* conjecturable based on what is conjectured यच्च तदनुमितं धर्मान्तरं तत् सर्वसहत्वस्योपात्तस्य साधनं न रामत्वमेवेत्यनुमितानुमेयं तत् VyaktiVi. 118.9; 9.27.

अनुमितान्तरालदेश (anumitāntarāladeśa) *m.* intermediate region which is guessed आग्नेयोऽष्टाकपाल इत्यादौ द्रव्यदेवतासंबन्धेनानुमितयागविधानवत् यूपमात्रायुदेशेनानुमितान्तरालदेशविधानम् LaCandr. 700.15.

अनुमिताभिधान (anumitābhidhāna) *n.* reference to or mention of what is inferred काममनुनीयतां तथापि कथं विधेयमित्याशङ्क्य द्रव्यदेवतासंबन्धानुमितयागवदनुमिताभिधानं विधेयमित्याह MayūMāli. 544.22 (*on* vii. 3.14)

अनुमिताभिमतार्थसिद्धि (anumitābhimatārthasiddhi) *adj.* who has guessed, i.e. known the fulfilment of the desired object मुनये रघुवंशकेतुराकर्ण्य वाक्यमुचितार्थविलासगर्भम्। तत्याज खेदमभिगर्जति वारिवाहे बर्हीव यथा त्वनुमिताभिमतार्थसिद्धिः YogVā. i. 11.38.

अनुमितार्थ (anumitārtha) *adj.* who has inferred the fact यस्या–

गमस्याश्रद्धेयार्थो वक्ता, यथा यान्येव दश दाडिमानि तानि षडपूपा भविष्यन्तीति, न दृष्टानुमितार्थो यथा चैत्यं वन्देत स्वर्गकाम इति स आगमः प्लवते TattvVai. 13.11 (*on* 1.7); *m*. object which is inferred, i.e. known through inference स्वयमनुमितार्थे परस्याप्यनुमानबुद्धिर्येन वाक्येनोत्पद्यते तद् वाक्यं साधनमित्युच्यते NyāyRa. 361.18 (*on* 5(4). 53); NyāySu.(Ja.) 187B. 3 (*on* i. 4.2)

अनुमितार्थबोधकत्व (anumitārthabodhaka-tva) *n*. the state of being a conveyor of the referent which is (already) inferred वाक्यार्थे निश्चिते सति पश्चात्तदेव वाक्यमुद्बुद्धशक्तिकं सत्तस्यार्थस्य वाचकम्। तस्यां दशायामनुमितार्थबोधकत्वादनुवादकमेव TantrRaha. 37.11.

अनुमिताश्रय (anumitāśraya) *adj*. whose locus is inferred श्वैत्यस्यानुमिताश्रयस्य च धावनसमानाश्रयत्वमनुमिनोति चेत्, श्वेतोऽश्वो धावतीति धीरन्यथा नेति यत्किञ्चिदेतत् TantrRaha. 28.2.

अनुमिताश्वाश्रयत्व (anumitāśvāśraya-tva) *n*. the state of having an inferred horse as locus श्वैत्यस्य अनुमिताश्वाश्रयत्वमध्यवस्यति तदाप्यश्वादन्यत्र न संभावितमिति परिशेषादेव श्वेतोऽश्व इति धीः TantrRaha. 27.30.

अनुमितासत्यमिथ्यात्व (anumitāsatya-mithyātva) *n*. falsity of the unreality which is inferred मिथ्यात्वश्रुतेः (अग्निर्हिमस्य भेषज)मिति श्रुतेरनुमितहिमनिवारणशक्त्यनुवादित्ववदनुमितासत्यमिथ्यात्वानुवादित्वोपपत्तेः Nyāyāmṛ. 122B.4.

अनुमितास्तित्व (anumitāstitva) *n*. existence which is inferred पुरुषोऽपि सूक्ष्मः तस्याधुनानुमितास्तित्वं प्रतिक्रि(?ज्ञा)यते SāṁkhyaKāBh. 13.4 (*on* 17)

अनुमिति (anu-miti) *f*. **1A** syllogism **B** inference as a means of knowledge **C** inferential knowledge (sometimes defined as produced from *liṅgaparāmarśa*) **2A** conjecture, guess **B** conjecture as *īrṣyāmāna* **3** name of a character in an allegorical play **4** means of establishing ownership **1A** syllogism अन्यथानुमितौ च ज्ञशक्तिवियोगात् BrahmSū. ii. 2.9; अन्यथा प्रकारान्तरेणानुमितावनुमाने क्रियमाणे साम्यावस्थितानामपि वैषम्यं भवति BrahmSūBh.(Bhā.) 112.14 (*on* ii. 2.9); दूषितप्रकारातिरिक्तप्रकारान्तरेण प्रधानानुमितौ BrahmSūBh.(Rā.) 475.11 (*on* ii. 2.7); VedāntKau. 183.13 (*on* ii. 2.9); VedāntPāSau. 183.10 (*on* ii. 2.9); **1B** inference as a means of knowledge वस्तुभेदे प्रसिद्धस्य शब्दसाम्यादभेदिनः। न युक्तानुमितिः पाण्डुद्रव्यादिवद् हुताशने PramāVār. 2.12; नियोगं शब्दतो बुद्ध्वा योऽपि श्रोता प्रवर्तते। तस्याप्यनुमितेरेव शब्दार्थप्रत्ययो भवेत् BṛĀraUBhVā. (Sambandha.) 738; पक्षवृत्तित्वे सत्यनुमितिविरोधिसंबन्धाव्यावृत्तिरनैकान्तिकः TattvCin. ii(1). 801.3; ii(1). 816.2; अनुमितेः प्रामाण्यमन्ययानुमित्या, तस्या अप्यन्ययेत्यनवस्था स्यात् SarvaDaKau. 120.17; यदा अनुमितिरनुमानमिति व्युत्पत्त्या साध्यज्ञानं प्रमाणं तदा तदनन्तरभाविनी हानादिबुद्धिः फलम् TantrRaha. 12.1; अनुमितेऽपि (v. l. °तेरपि) वह्न्यादौ नास्तीति प्रतीत्यनुदयात् SiddhāBi. 65.6; **1C** inferential knowledge (sometimes defined as produced from *liṅgaparāmarśa*) पूर्वापरादिबुद्धिभ्यो दिगेवमनुमीयते। क्रमेण ज्ञानजात्या च मनसोऽनुमितिर्मता TattvSaṁ. 625; भक्तिश्च शिवभक्तेषु श्रद्धा तच्छासके विधौ। अनेनानुमितिः शिष्टहेतोः स्थूलधियामपि MṛgendraT. i. 5.5; अनुमितेरर्थविषयत्वनिराकृतिः। प्रतिभासभिदायाः किमेकस्यानेकतो ग्रहात् NyāyVi. 2.183; बाधो भवत्यनुमितेर्व्यवधानयोगात् SaṁkṣeŚā. 2.123 (ii. 77.6); अनुमितिरनुमानमिति, प्रमितिः प्रमाणमिति भावव्युत्पत्तिराश्रीयते PrakaPañ. 228.7; अनुमितिरनुमानम् Kiraṇā. 289.11; 327.9; प्रमापि द्विविधा प्रत्यक्षम् अनुमितिश्च SaptaPa. 32(11); अथानुमितिमभ्युपैपि KhaṇḍanKhā. 162.9; 523.19; अनुव्यवसायानुमित्युपमितीनां स्वतःप्रमात्वस्य परैरप्यङ्गीकारात् TattvPradī.(Ci.) 117.4; अविनाभावजनितसम्यक्परोक्षानुभवः अनुमितिः तत्साधनमनुमानम् TarkSaṁ.(Ā.) 91.17; अनुमितिं प्रति करणत्वात्। अग्न्यादिज्ञानमनुमितिः। तत्करणं धूमादिज्ञानम् TarkBhā.(Ko.) 36.14; अनुमितिचरमकारणलिङ्गपरामर्शप्रयोजकशाब्दज्ञानजनकवाक्यं न्यायः TattvCin. ii(1). 691.2; ii(1). 698.1; व्याप्तिधीजन्यं ज्ञानमनुमितिः VedāntRaMañ. 1.4 (60.25); प्रत्यक्षं त्वत्र साक्षात् प्रतिपत्, अनुमितिर्व्याप्यतो व्यापके धीः TattvMu. 4.31; फलप्रामाण्यपक्षेऽनुमितिरनुमेति भावसाधनोऽनुमाशब्दः NyāySu.(Ja.) 259A.3 (*on* ii. 1.2); 261A.9 (*on* ii. 1.2); लिङ्गज्ञानजन्यं लिङ्गिज्ञानमनुमितिः TarkKau. 11.4; 15.15; यत्र धूमादेरतीतत्वमनागतत्वं वा तत्र कथमनुमितिरिति चेन्न Upask. 392.10 (*on* ix. 2.1); 66.17 (*on* ii. 1.1); रजतांशस्तु कथं स्मृतिः ··· नाप्यनुमितिः। लिङ्गाभावात् TantrRaha. 3.12; उक्तं हि विवरणे। अज्ञानस्य ··· ज्ञानेन निवृत्तिबाध इति। अनुमितिं प्रति मनसो मनस्त्वेन हेतुत्वेऽपि ··· ज्ञानत्वेनानिवर्तकत्वात् Nyāyāmṛ. 19A.6; 619A.8; अनुमितिस्तु पौरुषेयो बोधः SāṁkhyaPraBh. 49.39 (*on* 1.100); अनुभूतिश्चतुर्विधा। प्रत्यक्षमप्यनुमितिस्तथोपमितिशब्दजे BhāṣāPa. 52; TarkSaṁ.(A.) 24.21; स च महानसीय- धूमेन्द्रियसंयोगेन तत्रैव व्याप्तिग्रहे पर्वतीयधूमादनुमितिर्न स्यात् AdvaiSi. 338.1; एकमेव कर्तारं विषयीकुर्वाणानुमितिर्भवति उतैकत्वविशेषितं कर्तारं विषयीकुर्वाणा ŚivārkaMaDī. i. 147.20 (*on* i. 1.3); ii. 91.7 (*on* ii. 2.24); अननुभवेऽपि संस्कारं संनिकर्षं परिकल्प्य इन्द्रियसंनिकर्षजन्यतया तत्र काल्पनिकापरोक्ष्याभ्युपगमे अनुमित्यादावपि लिङ्गज्ञानादिकं संनिकर्षं परिकल्प्य तदङ्गीकारापत्तेः SiddhāLeSaṁ. 220.5; 221.3; अनुमित्यनङ्गत्वे अनुमितिं प्रत्युक्तरीत्या प्रयोजकत्वाभावे GuruCandr. i. 3.4; LaCandr. 27.23; 672.40; कथमज्ञानादीनामध्यस्ततया प्रतीतिः। न तावदपरोक्षा, इन्द्रियाजन्यत्वात्। नाप्यनुमितिः, लिङ्गाद्यननुसंधानेऽपि भावात् SiddhāTa. 5.19; अनुमितिकरणमनुमानम्। अनुमितिश्च व्याप्तिज्ञानत्वेन व्याप्तिज्ञानजन्या VedāntPari. 143.2; प्रमा ··· चतुर्विधा, प्रत्यक्षानुमित्युपमितिशाब्दभेदात् Tarkāmṛ. 15.8; व्याप्यस्य व्याप्यत्वानुसंधानाद्व्यापकविशेषप्रमितिरनुमितिः YatīndraDī. 18.3; घटो न घट इत्याद्यनुमितेः ··· वारणाय ··· घटत्वादिभेदस्य हेतुत्वान्तरकल्पनमनादेयमेव VyutpaVā. 57.12; परामर्शजन्यं ज्ञानमनुमितिः TarkSaṁ.(A.) 34.9; ज्ञानाकरणकं ज्ञानं प्रत्यक्षम्। अनुमित्युपमितिशाब्दबोधार्थापत्तिस्मृतीनां ज्ञानकरणकत्वात् BhāṭṭCin. i. 15.17 (*on* i. 1.4); i. 49.29 (*on* i. 1.4); स्वव्यापारस्यापि वर्तमानदशायां व्यासङ्गादिना स्वयमप्रतिसंधानेऽपि ततः कार्येणानुमितौ भवत्येव लिट् VaiyāBhū. 75.17 (*on* 22); 87.17 (*on* 22); 277.27 (*on* 65); गुणः ··· अनुमितौ सल्लिङ्गपरामर्शः MaṇiKa. 10.1; व्याप्तिविशिष्टपक्षधर्मताज्ञानजन्यं ज्ञानमनुमितिः MaṇiKa. 30.2; **2A** conjecture, guess आगमदुष्टाभ्यामनुमित्या च तत्त्वतः। स्त्रीणां विदित्वाभिप्रायं वर्तेताशु यथोचितम् BhaviP. 29A.29 (i. 8.55); केवलमुपायवैलक्षण्यान्नामान्तरं प्रतिपद्यतां दर्शनानुमितिश्रुत्युपमितिप्रतिभानादिनामान्तरवत् Kāvyānu.(He.) 73.27; नृणां पश्यत्यस्य क्वचन विशिखान् किं तु पतितद्विपद्वक्षःश्वभ्रैरनुमितिरमून् गोचरयति NaiṣC. 12.49; Subhāṣi. 2523; स चन्द्र एवेत्यनुमितिरेवेयम् SāhiDa. 267.5; शब्ददोषकष्टस्यान्वयबोधविरोधिता, अस्य तु तस्मिन्नपि रसहानिरिति विशेषः। अनैकान्तिकबाधयोरिवानुमितौ AlaṅkāSo. 22.4(4); विभावादिभिः कृत्रिमैरप्यकृत्रिमतया गृहीतैः संयोगादनुमानाद्रसस्य रत्यादेर्निष्पत्तिरनुमितिः RasGaṅ. 35.8; 640.8; प्रमाणालंकारविवेचनम्।··· प्रमाणालंकृतिस्तत्र चतुर्धा सा प्रकीर्तिता। प्रमा प्रत्यक्षमनुमितिरुपमितिः शाब्दं च AlaṅkāMañ. 222.13; **2B** conjecture as *īrṣyāmāna* भोगाङ्कगोत्रस्खलनोत्स्वप्नैरनुमितिस्त्रिधा RasāSu. 181.17 (2.205); 181.8 (2.204); पत्युरन्यप्रियासङ्गे दृष्टेऽथानुमिते श्रुते। ईर्ष्यामानो भवेत्स्त्रीणां तत्र त्वनुमितिस्त्रिधा SāhiDa. 176.8; **3** name of a character in an allegorical play अस्तु भगवत्याः श्रुतेरपत्यकृतिका पक्षतापरामर्षयोरपत्यमनुमितिर्नाम AmṛUda. 1.27(9); 2.19(4); 2.28(5); **4** means of establishing ownership, cf. **अनुमितिसामग्री** [ŚabdaRaSaK. 227.14 gives *anumiti* as the meaning of *anumā*]

अनुमितिकरण (anumiti-karaṇa) *n*. **1** efficient cause or means of inferential knowledge यत्किंचित्तज्जनकं तदेव तत्रानुमितिकरणमास्तामिति चेन्न KhaṇḍanKhā. 497.25; अनुमितिकरणमिति चेत्, तर्हि ··· सम्यगविनाभावेन — इत्यादिविशेषणवैयर्थ्यम् TarkSaṁ.(Ā.) 93.16; अनुमितिकरणमनुमानम् TarkKau. 10.24; VedāntPari. 143.3; Tarkāmṛ. 17.1; TarkSaṁ.(A.) 34.9; लिङ्गमेवानुमितिकरणम् Upask. 392.8 (*on* ix. 2.1); SiddhāMu. 8.17 (*on* 15); 36.1 (*on* 67); अनुमितिकरणं च व्याप्तिज्ञानम् VedāntPari. 144.1; **2** efficient cause or means of conjecture or guess अथानुमानालंकारः — अनुमितिकरणमनुमानम् RasGaṅ. 640.5.

अनुमितिकरणता (anumitikaraṇa-tā) *f*. **1** the state of being the efficient cause or means of conjecture or guess नासावुत्पादकता अनुमितिकरणताया अतिशेते RasGaṅ. 633.5; **2** the state of being efficient cause or means of inferential knowledge लिङ्गज्ञानस्यानुमितिकरणतामते धूमेन वह्निमनुमिनोतीत्यादौ धूमादिपदं तज्ज्ञानपरम् VyutpaVā. 163.1.

अनुमितिकरणत्व (anumitikaraṇa-tva) *n*. **1** the state of being the efficient cause or means of inferential knowledge यत्किंचित्तज्जनकं तदेव तत्रानुमितिकरणमास्तामिति चेन्न। तथेन्द्रियादेरनुमितिकरणत्वापत्तेः KhaṇḍanKhā. 498.1; **2** the state of being the efficient cause or means of conjecture or guess अनुमितिकरणत्वेन सामान्यविशेषभावाभ्यां चानालिङ्गितः प्रकृतार्थोपपादकत्वेन विवक्षितोऽर्थः काव्यलिङ्गम् RasGaṅ. 628.5.

अनुमितिकारण (anumiti-kāraṇa) *n*. cause of inferential knowledge भावादननुमानेऽपि न चानुमितिकारणम्। द्वैरूप्यमिव लिङ्गस्य त्रैरूप्यं नास्त्यतोऽनुमा TattvSaṁ. 1458; अनुमितिकारणतृतीयलिङ्गपरामर्शजनकावयवत्वमुपनयत्वम् TattvCin. ii(1). 749.1; अक्षेणानुमितिकारणस्य पक्षसाध्यहेतुव्याप्त्यादेः ··· ग्राह्यत्वात् Nyāyāmṛ. 104B. 7; प्रतिबिम्बादिरूपलिङ्गज्ञानमनुमितिकारणम् LaCandr. 445.40.

अनुमितिकारणता (anumitikāraṇa-tā) *f*. the state of being the cause of inferential knowledge पक्षे लिङ्गज्ञानस्यानुमितिकारणतां गृह्णतः प्रमाणस्यानुग्राहको लाघवतर्कः ŚivārkaMaDī. i. 147.27 (*on* i. 1.3);

जनकज्ञानविषयधूमादेश्चानुमितिकारणतावच्छेदकतया प्रयोजकत्वमक्षतमेव VyutpaVā. 163.11; सर्वेषु परामर्शेष्वनुमितिकारणतावच्छेदकतया परामर्शत्वं जातिः BhāṭṭCin. i. 29.5 (*on* i. 1.4)

अनुमितिकारणत्व (anumitikāraṇa-tva) *n.* the state of being the cause of inferential knowledge पक्षधर्मता त्वदिष्टा केवलं सिद्धसाधनपरिहारायानुमितिकारणत्वेनैष्टव्या KhaṇḍanKhā. 642.12.

अनुमितिकारणसंस्कार (anumitikāraṇa-saṁskāra) *m.* impression as the cause of inferential knowledge न च संस्कारस्याप्यनुमितिजनकत्वे न्यायप्रयोगस्थले उपाध्युद्भावनं नियमतो न स्यात्, तत्कार्यस्य व्यभिचारज्ञानस्यानुमितिकारणसंस्कारप्रतिबन्धकत्वादिति वाच्यम् LaCandr. 339.34.

अनुमितिकारणीभूत (anumitikāraṇī-bhūta) *adj.* which has become the cause of inferential knowledge अनुमितिकारणीभूताभावप्रतियोगियथार्थज्ञानविषयत्वम् ... हेत्वाभासत्वम् TattvCin. ii(1).763.1; BhāṭṭCin. i. 31.18 (*on* i. 1.4); TattvCin. ii(1).725.3; नापि संबन्धमात्रं व्याप्तिः ... अनुमिति कारणीभूतज्ञानविषयस्यैव निरूपयितुमुचितत्वात् Upask. 150.17 (*on* iii. 1.14); BhāṭṭCin i. 26 26 (*on* i. 1.4)

अनुमितिकाल (anumiti-kāla) *m.* A time of inference संबन्धस्य प्रत्यक्षतोक्ता पूर्वं, न त्वनुमितिकाले TātpaṬ.(Vā.) 195.4 (*on* i. 1.5); B time of inferential knowledge न चानुमितिकाले तदनुभवोऽस्ति TarkSaṁ.(Ā.) 9).19; अनुमितिकाले सतः पक्षतावच्छेदकस्य समकालत्वं साध्ये भाति GuruCandr. i. 23.15; ii. 37.4.

अनुमितिक्रियाव्याप्त (anumitikriyā-vyāpta) *adj.* pervaded by the action of inferring यल्लिङ्गमनुमेयेन संबद्धम् अनुमितिक्रियाव्याप्तमिष्टं तत्तत्पन्यैविशिष्टेन धर्मिणा यत्संबद्धसंयुक्तं समवेतं विशेषणीभूतं च तस्मिन् वर्तते Kiraṇā. 290.13.

अनुमितिक्रियाहेतु (anumitikriyā-hetu) *m.* cause of the act of inferring लिङ्गपरामर्शोऽनुमितिक्रियाहेतुरितीन्द्रियकरणिकानुमितिः प्राप्ता KhaṇḍanKhā. 523.19.

अनुमितिगम्य (anumiti-gamya) *adj.* knowable through inference गवयगतसादृश्यप्रतियोगित्वम् ... नानुमितिगम्यं तल्लिङ्गस्यापि तद्गतत्वेनाग्रहणस्य लिङ्गान्तरगम्यत्वेनानवस्थानात् TattvCin. iii. 47.2.

अनुमितिगोचरेच्छा (anumitigocarecchā) *f.* desire referring to inference सिषाधयिषा तु तत्पक्षसाध्यकानुमितिगोचरेच्छा MaṇiKa. 38.7.

अनुमितिजनकता (anumitijanaka-tā) *f.* the state of being the producer of the inferential knowledge अनुमितिजनकतावच्छेदकजातेः ... विशेषहेतुतायां निश्चयत्वाप्रवेशस्य तुल्यत्वात् BhāṭṭCin. i. 29.17 (*on* i. 1.4); समूहालम्बनात्मकपरामर्शेऽनुमितिजनकतावच्छेदकजातिर्न कल्प्यते BhāṭṭCin. i. 29.21 (*on* i. 1.4); i. 30.18 (*on* i. 1.4)

अनुमितिजनकत्व (anumitijanaka-tva) *n.* the state of being the producer of inferential knowledge संस्कारस्याप्यनुमितिजनकत्वे न्यायप्रयोगस्थले उपाध्युद्भावनं नियमतो न स्यात् LaCandr. 339.33.

अनुमितिजनकत्वासंभव (anumitijanakatvāsambhava) *m.* impossibility of the state of being the producer of inferential knowledge न च स्मृतिरूपपरामर्शस्थले अनुमित्यजनकसंस्कारव्यवहितस्य पूर्वानुभवरूपपरामर्शजनकज्ञानस्यानुमितिजनकत्वासंभवः ŚivārkaMaDī. i. 166.12 (*on* i. 1.4)

अनुमितिजनकपरामर्श (anumitijanaka-parāmarśa) *m.* consideration of (*hetu*) which produces inferential knowledge प्रतिवादिनं प्रत्यसिद्धो हेतुर्न प्रयोक्तव्यः, तत्र तस्यानुमितिजनकपरामर्शासंभवात् LaCandr. 249.14.

अनुमितिजनकपरामर्शीय (anumitijanakaparāmarś-iya) *adj.* belonging to the consideration of (*liṅga*) which produces inferential knowledge (द्रव्यत्वादिलिङ्गकपर्वतो वह्निमानित्याद्यनुमितौ द्रव्यत्वादिव्यापकत्वाद्यभावादिति चेत्) अनुमितिपरामर्शयोः ... अनुमितिविषये तादृशविषयत्वस्यानुमितिजनकपरामर्शीयस्य सत्त्वानियमेऽपि अनुमात्पुरुषीयसंशयादिपुरुषान्तरीयस्मरणादिरूपज्ञानान्तरीयस्य नियमेन सत्त्वात् LaCandr. 672.34.

अनुमितिजन्यत्व (anumitijanya-tva) *n.* the state of being what is produced by, i. e. established through inference घटादावनुमितिजन्यत्वदर्शनादीश्वरे अनुमितिरपि सिध्येत TattvCin. ii(2). 31.4.

अनुमितिज्ञान (anumiti-jñāna) *n.* knowledge, viz. inferential knowledge भवति निरस्तसमस्तव्यभिचारशङ्कमनुमितिज्ञानम् NyāyVārPari. 112.2; कार्यमनुमितिज्ञानं ज्ञाप्यमनुमेयं हेतुश्च लिङ्गं तज्ज्ञानं वा TārkiRa. 269.9; अस्त्यत्र पर्वतेऽग्निरित्यनुमितिज्ञानमुत्पद्यते TarkBhā (Ke.) 38.12.

अनुमितिज्ञानहेतु (anumitijñāna-hetu) *m.* cause of knowledge, viz. inferential knowledge अनुमितिज्ञानहेतूनां पक्षहेतुदृष्टान्तानां सिद्धानामपि कारणान्तरं वाच्यम् TārkiRa. 274.6.

अनुमितितत्करणान्यतरप्रतिबन्धक (anumititatkaraṇānyatara-pratibandhaka) *adj.* which obstructs either the inferential knowledge or its efficient cause अनुमितितत्करणान्यतरप्रतिबन्धकज्ञानविषयत्वं हेत्वाभासत्वोपाधिः TarkKau. 13.11.

अनुमितितत्करणान्यतरविरोधित्व (anumititatkaraṇānyataravirodhi-tva) *n.* the state of being contradictory to either the inferential knowledge or its efficient cause अनुमितिविरोधित्वं च अनुमितितत्करणान्यतरविरोधित्वम् SiddhāMu. 41.21 (*on* 71)

अनुमितितथात्व (anumiti-tathātva) *n.* thatness or suchness of the inferential knowledge नापि लिङ्गं प्रमानुमितौ (हेतुः), परामर्शोऽनुमितिमात्रे हेतुः तद्विशेषप्रमात्वाप्रमात्वाभ्यामेवानुमितितथात्वात् TattvCin. ii(1). 516.2.

अनुमितित्व (anumiti-tva) *n.* 1 the state of being inferential knowledge अनुमितिकरणमनुमानम्, अनुमितित्वं जातिः Tarkāmṛ. 17.1; तार्किकाभिमते तु वस्त्वीयकथंतांशे अनुमित्यादिरूपस्य ... अस्वीकारात् ... तत्कार्यता ... अनुमितित्वशाब्दत्वादिनातिव्यीकारेण ...शाब्दबोधादौ प्रतिबन्धकत्वस्वीकारात् LaCandr. 669.30; अनुमिनोमीत्यनुव्यवसायसिद्धस्यानुमितित्वस्य प्रत्यक्षत्वसामानाधिकरण्ये मानाभावात् MaṇiKa. 30.4; 'शाब्दयामि' इत्यनुव्यवसायात स्मृतित्वमनुमितित्वं वा तज्जन्यप्रत्ययस्य VaiyāSiMañ. 60.2; 2 the state of being conjecture or guess अनुमितिकरणमनुमानम्। अनुमितिश्चानुमितित्ववती अनुमितित्वं चानुमिनोमीति मानसप्रत्यक्षसाक्षिको जातिविशेषः RasGaṅ. 640.6.

अनुमितित्वजातिमती (anumititvajāti-matī) *adj.* (*f.*) possessing the generic property as the state of being inferential knowledge अनुमितित्वजातिमती अनुमितिः BhāṭṭCin. i. 24.13 (*on* i. 1.4)

अनुमितित्वजातियुक्ता (anumititvajāti-yuktā) *adj.* (*f.*) possessed of the generic property as the state of being conjecture or guess अनुमानालंकारेऽनैव गतार्थत्वादनयोरलंकारान्तरत्वाद्योगात् ...। अस्तु वानुमितित्वजातियुक्तैवानुमितिः RasGaṅ. 697.15.

अनुमितित्वजातिसिद्धि (anumititvajāti-siddhi) *f.* establishment of the generic property as the state of being inferential knowledge न चानुमिनोमीत्यनुव्यवसायेनानुमितित्वजातिसिद्धया तद्विशिष्टस्य (अनुमितिज्ञानस्य) परामर्शजन्यत्वमावश्यकम् GuruCandr. i. 227.17.

अनुमितित्वभिन्न (anumititva-bhinna) *adj.* different from the state of being inferential knowledge अनुमितित्वभिन्नप्रमितिविभाजकधर्माविषयकेतिकरणात् अनुमितौ प्रत्यक्षत्वभ्रमदशायां पर्वतो वह्निमानिति प्रत्यक्षं जायतामितीच्छावाः न संग्रहः BhāṭṭCin. i. 28.13 (*on* i. 1.4)

अनुमितित्ववती (anumititva-vatī) *adj.* (*f.*) possessing (the generic property of) the state of being conjecture or guess अथानुमानालंकारः ... अनुमितिकरणमनुमानम्। अनुमितिश्चानुमितित्ववती RasGaṅ. 640.6.

अनुमितित्वव्याप्य (anumititva-vyāpya) *adj.* pervaded by the state of being inferential knowledge शाब्दप्रमितित्वमनुमितित्वव्याप्यमिति वैशेषिकाः MaṇiKa. 68.10.

अनुमितित्वादि (anumititvādi) *adj.* the state of being inferential knowledge etc. तत्संबन्धस्य व्यापारत्वाच्च तादृशानामनुमितित्वादीनां प्रत्यक्षे अभावाल्लक्षणसंगतिः BhāṭṭCin. i. 15.23 (*on* i. 1.4)

अनुमितित्वादिक (anumititvādi-ka) *adj.* the state of being inferential knowledge etc. अनुमितित्वादिकं व्याप्त्यादिधीजन्यज्ञानत्वादिकम्, न तु जातिरूपम् LaCandr. 405.29.

अनुमितित्वादिवत् (anumititvādi-vat) *adv.* like the state of being inferential knowledge etc. चैतन्यधर्मे एवापरोक्ष्यं, न त्वनुमितित्वादिवत् अन्तःकरणवृत्तिधर्मः SiddhāLeSaṁ. 403.3.

अनुमितित्वासंभव (anumititvāsambhava) *m.* impossibility of the state of being inferential knowledge पदमात्राज्ज्ञदार्थप्रत्ययस्य जायमानस्यानुमितित्वासंभवः VaiyāSiMañ. 59.30.

अनुमितित्वासिद्धि (anumititvāsiddhi) *f.* non-establishment of the state of being inference न च तृणारणिमणिन्यायेनानुमितिविशेषे तद्धेतुत्वमिति वाच्यम्। व्यतिरेकिण्यसाध्येऽनुमितित्वासिद्धेः उभयसिद्धकुक्षतत्कारणस्याभावात् TattvCin. ii(1). 587.2.

अनुमितिदर्शन (anumiti-darśana) *n.* A knowledge of (the form of) inferential knowledge साध्यधर्मिणि अन्यतरधर्मदर्शनेन साधनधर्मदर्शनेनान्यतरस्य साध्यधर्मस्यानुमानमनुमितिदर्शनम् TātpaṬ.(Vā.) 179.22 (*on* i. 1.5); B observation of inferential knowledge यत्र 'पर्वतो धूमवान्' इति प्रत्यक्षं ततो 'धूमो वह्निव्याप्यः' इति स्मरणं, तत्र ज्ञानद्वयादेवानुमितिदर्शनात् SiddhāMu. 36.12 (*on* 68); पक्षतावच्छेदकसामानाधिकरण्येन साध्यसिद्धावपि तदवच्छे-

नानुमितिदर्शनात् SiddhāMu. 40.21 (*on* 70)

अनुमितिदोष (anumiti-doṣa) *m.* defect in inference न च व्याप्तिपक्षधर्मते तत्प्रमितिं च विहायान्यत्तदुत्पत्तिकारणमस्ति व्यतिरेकोपदर्शनयोग्यं तस्मादनुमितिदोषप्रतीतिकारणत्वम् KhaṇḍanKhā. 821.17.

अनुमितिद्वार् (anumiti-dvār) *f.* [Inst.] through inferential knowledge अप्रातिभासिकत्वसमानाधिकरणात्यन्ताभावप्रतियोगित्वनिश्चयस्यानुमितिद्वारोक्तश्रुतितात्पर्यविषयत्वसंभवात् LaCandr. 113.2.

अनुमितिनिमित्तत्व (anumitinimitta-tva) *n.* the state of being the instrumental cause of inferential knowledge दाहपाककारित्वादुपादेयो वह्निरिति ज्ञानमनुमानस्य फलं, ततश्च तत्पूर्वकत्वमपि सिद्धं भवतीति भावः।··· तत्पूर्वकत्वानुमितिनिमित्तत्वसमानधर्मदर्शनात् संशयः TātpaṬ.(Vā.) 170.9 (*on* i. 1.5)

अनुमितिनिरूपण (anumiti-nirūpaṇa) *n.* name of a section of the Tattvacintāmaṇi (dealing with the analysis of inferential knowledge) इति ··· तत्त्वचिन्तामणौ अनुमानखण्डेऽनुमितिनिरूपणम् TattvCin. ii(1). 24.6.

अनुमितिपक्ष (anumiti-pakṣa) *m.* view which propounds conjecture or guess सर्वस्यैव ध्वनेरनुमानान्तर्भावाभ्युपगमः श्रेयानिति।·· यार्थान्तराभिव्यक्तौ वः सामग्रीष्टा निबन्धनम्। सैवानुमितिपक्षे नो गमकत्वेन संमता VyaktiVi. 137.8.

अनुमितिपरत्व (anumitipara-tva) *n.* the state of being what refers to inferential knowledge अनुमानशब्दस्यानुमितिपरत्वे, कस्येत्यपेक्षायां प्रधानस्येति धर्मिवाचिषष्ठ्यन्तपदाध्याहारप्रसङ्गात् ŚrutaPra. ii. 279.26 (*on* ii. 2.1)

अनुमितिपरंपरा (anumiti-paramparā) *f.* series of inferential knowledges यत् सत् तत् क्षणिकमित्यादिक्षणिकत्वसाधकानुमानादपि परमाणोरनित्यता, तथा चैतावती चेदनुमितिपरंपरा तदा कथमुच्यते परमाणुर्नित्य इति Upask. 197.7 (*on* ii. 1.5); समुदाय एव लक्षणा।··· नात्रानुमितिपरंपरा, न वा प्रत्येकपदे लक्षणा AdvaiSi. 698.12.

अनुमितिपरामर्शकार्यकारणभावविचार (anumitiparāmarśakārya-kāraṇabhāvavicāra) *m.* title of a work, pw.

अनुमितिपरामर्शवाद (anumitiparāmarśavāda) *m.* title of a work, pw.

अनुमितिपरामर्शविचार (anumitiparāmarśavicāra) *m.* title of a work, pw.

अनुमितिपूर्व (anumiti-pūrva) *adj.* prior to inferential knowledge न च घटमहं जानामीति वर्तमानप्रत्ययो न स्यात् घटज्ञानस्यानुमितिपूर्वतृतीयक्षणे विनाशादिति वाच्यम् TattvCin. i. 743.10; भाविना भूतेन वा यदाकदाचिद्विद्यमानेनापि लिङ्गेन परामर्शप्रमात्वसंभवान्नानुमितिपूर्वसमये तत्प्रमात्वानुरोधेन लिङ्गस्य सत्त्वं कारणत्वं वा TattvCin. ii(1). 548.2; साध्यस्यानुमितिपूर्वकालापेक्षया अनुमितिकाले विशेषाभावः GuruCandr. i. 166.14.

अनुमितिप्रतिकूल (anumiti-pratikūla) *adj.* [*f.* -ā] 1 contrary to inference मिथ्यात्वहेतौ तु घटधीवत् व्याप्तिधीरपि स्वार्थसत्त्वग्राहितयानुमितिप्रतिकूलैव Nyāyāmṛ. 129B.6; 2 contrary to conjecture or guess एकत्रानैकान्तिकत्वस्येव बहुष्वनैकान्तिकताया अपि ज्ञाताया अनुमितिप्रतिकूलत्वाद्व्यवस्यप्रतिकूलत्वाच्च RasGaṅ. 17.2.

अनुमितिप्रतिबन्ध (anumiti-pratibandha) *m.* obstruction to (the origination of) inferential knowledge साध्यवत्साध्याभावसाधकतयानुमितिप्रतिबन्धो दूषकताबीजम् BhāṭṭCin. i. 32.4 (*on* i. 1.4); बाधनिश्चयाभावेऽपि बाधसंदेहादनुमितिप्रतिबन्धः स्यात् MayūMāli. 25.18 (*on* i. 3.3)

अनुमितिप्रतिबन्धक (anumitipratibandha-ka) *adj.* A which obstructs (the origination of) inferential knowledge शब्दत्वं हि सपक्षाद्गगनादेर्विपक्षाच्च घटादेर्व्यावृत्तं पक्षे शब्दे च वर्तत इत्यसाधारणम्। एतज्ज्ञानं च साक्षादनुमितिप्रतिबन्धकम् TarkKau. 13.21; संदेहोऽप्यनुमितिप्रतिबन्धकः Upask. 159.18 (*on* iii. 1.17); बाधनिश्चयो ह्यनुमितिप्रतिबन्धकः MayūMāli. 25.14 (*on* i.3.3); B which obstructs inference, cf. **अनुमितिप्रतिबन्धकता.**

अनुमितिप्रतिबन्धकज्ञान (anumitipratibandhaka-jñāna) *n.* knowledge which obstructs (the origination of) inferential knowledge अनुमितिप्रतिबन्धकज्ञानविषयतावच्छेदकमुपाधित्वमिह निरूप्यम् TattvCin. ii(1). 371.1; ii(1). 996.3.

अनुमितिप्रतिबन्धकता (anumitipratibandhaka-tā) *f.* the state of being what obstructs inference बाधितादावपि लिङ्गत्वभ्रमात् पक्षे साध्यप्रत्ययजनकत्वमिति न प्रतियोग्यसिद्ध्या साध्याप्रसिद्धिः। यद्रूपानुमितिप्रतिबन्धकतावच्छेदकरूपवत्त्वमसाधकत्वम् TattvCin. ii(1). 994.4.

अनुमितिप्रतिबन्धकत्व (anumitipratibandhaka-tva) *n.* the state of being what obstructs inferential knowledge अनुमितिकारणीभूताभावप्रतियोगियथार्थज्ञानविषयत्वं, यद्विषयत्वेन लिङ्गज्ञानस्यानुमितिप्रतिबन्धकत्वम् TattvCin. ii(1). 763.2; व्याप्तिनिश्चये प्रामाण्यसंशयव्यतिरेकनिश्चययोरनुमितिप्रतिबन्धकत्वेऽपि तत्प्रामाण्यनिश्चयस्यानुमितिहेतुत्वाभावेन तत्र व्यभिचारात् ŚivārkaMaDī. i. 56.14 (*on* i. 1.1); हेतुनिष्ठो दोषो हेत्वाभासः। यादृशविशिष्टविषयत्वेन यथार्थज्ञानस्यानुमितिप्रतिबन्धकत्वं तत्त्वमिति यावत् BhāṭṭCin. i. 31.22 (*on* i. 1.4)

अनुमितिप्रतिबन्धकप्रमा (anumitipratibandhaka-pramā) *f.* valid knowledge which obstructs (the origination of) inferential knowledge अनुमितिप्रतिबन्धकप्रमाविषयत्वमसाधकत्वं सद्धेतौ TattvCin. ii(1). 988.10.

अनुमितिप्रतिबन्धमात्र (anumitipratibandha-mātra) *n.* mere obstruction to (the origination of) inferential knowledge 'वह्न्यभावव्याप्यपाषाणमयत्ववान्' इति परामर्शकाले वह्निव्याप्यधूमस्य नाभासत्वम्। भ्रमादनुमितिप्रतिबन्धमात्रम् SiddhāMu. 41.13 (*on* 71)

अनुमितिप्रमा (anumiti-pramā) *f.* valid knowledge, viz. inferential knowledge ज्ञायमानकरणजन्यस्तत्त्वानुभवोऽनुमितिप्रमा SaptaPa. 143 (40)

अनुमितिप्रमाकरण (anumitipramā-karaṇa) *n.* efficient cause or means of valid knowledge, viz. inferential knowledge अनुमानं निरूप्यते। अनुमितिकरणम् (v. l. अनुमितिप्रमाकरणम्) अनुमानम् TarkKau. 10.24.

अनुमितिप्रमातस् (anumitipramā-tas) *adv.* from the valid knowledge, viz. inferential knowledge न चानुमितिप्रमातः शाब्दप्रमाया भेदे ··· अनुमितिवारणाय शाब्दसामग्र्याः प्रतिबन्धकत्वकल्पने गौरवमिति वाच्यम् BhāṭṭCin. i. 49 24 (*on* i.1.4)

अनुमितिप्रमादर्शन (anumitipramā-darśana) *n.* observation or experience of valid knowledge, viz. inferential knowledge न चायमनुमेयादेर्व्याप्त्यादिना समसत्ताकत्वनियमोऽप्यस्ति, व्यभिचारिणापि लिङ्गेन साध्यवति पक्षे अनुमितिप्रमादर्शनात् AdvaiSi. 365.15.

अनुमितिप्रमायोगव्यवच्छिन्न (anumitipramāyoga-vyavacchinna) *adj.* excluded from the absence of connection with the valid knowledge, viz. inferential knowledge अनुमितिप्रमायोगव्यवच्छिन्नमनुमानम् SaptaPa. 146(41)

अनुमितिप्रयोजक (anumiti-prayojaka) *adj.* which causes or leads to inferential knowledge न च साध्याभावव्यापकाभावप्रतियोगित्वेन पक्षधर्मस्य ज्ञानमनुमितिप्रयोजकम् TattvCin. ii(1). 678.5.

अनुमितिप्रयोजकता (anumitiprayojaka-tā) *f.* the state of being that which causes or leads to inferential knowledge व्याप्तिविशिष्टहेतोः पक्षधर्मताग्राहकत्वेन प्रातिभासिकत्वविशेषणस्याप्यनुमितिप्रयोजकतया सार्थकत्वम् LaCandr. 403.14; उपाधिज्ञानस्य साक्षात्प्रतिबन्धकत्वाभावेन तदभावस्यानुमितिप्रयोजकतया हेतुत्वाभावात् BhāṭṭCin. i. 31.25 (*on* i. 1.4)

अनुमितिप्रयोजकत्व (anumitiprayojaka-tva) *n.* the state of being that which causes or leads to inferential knowledge व्याप्तेरिव पक्षधर्मताया अपि ग्राहकत्वेन सार्थक्यं कुतो न स्यात्, व्याप्तिग्राहकस्यापि सार्थकत्वेऽनुमितिप्रयोजकत्वस्यैव तन्त्रत्वसंभवात् GuruCandr. i. 386.11; LaCandr. 403.13.

अनुमितिप्रयोजकधी (anumitiprayojaka-dhī) *f.* knowledge which causes or leads to inferential knowledge संस्कारद्वारा अनुमितिप्रयोजकधीप्रतिबन्धकधीविषयत्वादेव व्यभिचारादेः हेत्वाभासत्वसंभवात् GuruCandr. i. 218.16.

अनुमितिप्रवाह (anumiti-pravāha) *m.* continuous series of inferential knowledges क्रिया कृतिजन्या सा कृतिज्ञानसाध्या तज्ज्ञानं वाक्यजन्यमित्यनुमितिप्रवाहस्य भ्रमत्वेऽपि तद्धेतुकशक्तिग्रहस्य विषयाबाधेन प्रमात्वदर्शनात् ŚivārkaMaDī. i. 173.25 (*on* i. 1.4)

अनुमितिप्रसङ्ग (anumiti-prasaṅga) *m.* undesired occasion for inferential knowledge लिङ्गशब्दादिसिद्धे चेन्द्रियात्परोक्षधीप्रसङ्गात्। अनुमिते च शब्दादनुमितिप्रसङ्गात् Nyāyāmṛ. 628A.3.

अनुमितिप्रामाण्य (anumiti-prāmāṇya) *n.* validity of inferential knowledge व्याप्त्यादिनानुमितिप्रामाण्यादिना शब्दार्थस्य च योग्यतादिना शाब्दधीप्रामाण्यादिना च तुल्ययोगक्षेमत्वात् Nyāyāmṛ. 106A.6; AdvaiSi. 365.10.

अनुमितिबाध (anumiti-bādha) *m.* contradiction through inference सा स्तुतिरेवानतियतनपरा नार्थपरा स्फुटमनुमितिबाधात् NayaMañ. IV. iv. 4.7.

अनुमितिबोधकत्व (anumitibodhaka-tva) *n.* the state of being what conveys conjecture or guess यत्र लिङ्गलिङ्गिनोः सत्त्वं तत्र मन्ये शङ्के अवैमि जाने इत्यादिपदानामनुमितिबोधकत्वम् RasGaṅ. 641.11.

अनुमितिभाव (anumiti-bhāva) *m.* existence of (process of) inference भवतु वा या काचिद् व्याप्तिर्नाम तत्सत्त्व एवानुमितिभावात् तस्याश्चानुमितेश्च व्याप्तिरेष्टव्या KhaṇḍanKhā. 726.10.

अनुमितिभावक (anumiti-bhāvaka) *adj.* which causes the existence of inferential knowledge यदेव दृश्यमानं लिङ्गं हेतुवचनस्य विषयः तदेवानुमितिभावकम् NyāyVārPari. 316.6.

अनुमितिभावनाकाल (anumitibhāvanā-kāla) *m.* time of either inference or understanding तदानीमिति। अनुमितिभावनाकाले इत्यर्थः Vedānt-Ka. 511.4 (*on* iv. 1.2)

अनुमितिभिन्नत्व (anumitibhinna-tva) *n.* the state of being different from inferential knowledge न हि लौकिकसंनिकर्षस्थले प्रत्यक्षमिव सत्प्रतिपक्षस्थले संशयाकारानुमितिः प्रामाणिकी, येनानुमितिभिन्नत्वेनापि विशेषणीयम् SiddhāMu. 43.3 (*on* 72)

अनुमितिभ्रमदर्शन (anumitibhrama-darśana) *n.* observation or experience of misapprehension of inferential knowledge गन्धव्याप्यपृथिवी त्वप्रमातोऽपि गन्धप्रागभावावच्छिन्ने घटे पक्षे बाधास्फूर्तिदशायामनुमितिभ्रमदर्शनात् AdvaiSi. 441.18.

अनुमितिमत्त्व (anumitimat-tva) *n.* the state of being the possessor, i.e. substratum of inferential knowledge धूमेन वह्निरनुमानमिदं न घटेनेत्यादावननुमितिमत्त्वावगमावबोधानुपपत्तेः VyutpaVā. 163.27.

अनुमितिमात्र (anumiti-mātra) *n.* A inference in general अनुमितिमात्रे पक्षधर्मतैव प्रयोजिका TattvCin. ii(1). 89.3; B inferential knowledge in general रूपान्तरजिज्ञासाया अभावादनुमितिमात्रे जिज्ञासाया हेतुत्वात् BhāṭṭCin. ii. 19.8 (*on* i. 3.2)

अनुमितिमात्रकारणत्व (anumitimātrakāraṇa-tva) *n.* the state of being the cause of inferential knowledge in general सिषाधयिषाविरहसहकृतसाधकप्रमाणाभाववति लिङ्गज्ञानस्यानुमितिमात्रकारणत्वात् TattvCin. ii(2). 21.8.

अनुमितिमात्रहेतुनिवेशिनी (anumitimātrahetu-niveśinī) *adj.* (*f.*) which resides at, i.e. constitutes the cause of inferential knowledge in general सिद्धसाधनं च स्वार्थानुमाने दोष इति नानुमितिमात्रहेतुनिवेशिनी सा (पक्षधर्मता) KhaṇḍanKhā. 642.13.

अनुमितिमात्रोच्छेद (anumitimātroccheda) *m.* destruction or loss of inferential knowledge in general प्रत्यक्षसामग्रीविलक्षणसामग्रीकत्वेनाप्रत्यक्षमनुमितिरूपं ज्ञानमङ्गीकार्यमिति नानुमितिमात्रोच्छेदः LaCandr. 343.43.

अनुमितिमात्रोच्छेदप्रसङ्ग (anumitimātroccheda-prasaṅga) *m.* undesired occasion for the destruction or loss of inferential knowledge in general साध्यं च नोपाधिः व्यभिचारसाधने साध्याविशिष्टत्वात् अनुमितिमात्रोच्छेदप्रसङ्गाच्च TattvCin. ii(1). 376.2.

अनुमितिमानसत्वविचार (anumitimānasatvavicāra) *m.* title of a work, *nt.*

अनुमितिमानसत्वविचाररहस्य (anumitimānasatvavicārarahasya) *n.* title of a work, *nt.*

अनुमितिमानसवाद (anumitimānasavāda) *m.* title of a work, pw.

अनुमितिमानसवादलक्षणावतरण (anumitimānasavādalakṣaṇāvataraṇa) *n.* title of a work, pw.

अनुमितिरूप (anumiti-rūpa) *adj.* [*f.* -ā] 1 of the form of conjecture or guess स्थायिप्रतीतिरनुमितिरूपा प्राच्या(प्या)। न रसः AbhinBhā. i. 284.15 (*on* 6.31); Kāvyānu.(He.) 78.3; कुलं रूपम् ··· राज्यमनघम् ··· त्वां कथयति पुराराधितशिवम्। अत्र वर्णनीयराजकर्तृकशिवाराधनकथनरूपैकक्रियायां (Add. वस्तुतोऽनुमितिरूपायां) साधनीभूतस्याभिजात्यस्य यथा कर्तृत्वेनान्वयस्तथा ··· रूपादीनामपि AlaṅkāMañ. 158.12; 2 of the form of inferential knowledge लिङ्गदर्शनात् संजायमानं लैङ्गिकं लिङ्गजन्यमनुमितिरूपं फलम् Kiraṇā. 289.16; Upask. 421.2 (*on* x. 1.5); SarvaDaKau. 41.22; अस्मरणलिङ्गजन्यं ज्ञानाभावविषयमनुमितिरूपज्ञानमिदम् ŚrutaPra. iB. 20.4 (*on* i. 1.1); (प्रत्यभिज्ञायाः) अनुमितिरूपायाः ··· ºअनुमानविरोधेनानुत्थानात् ŚivārkaMaDī. ii. 91.26 (*on* ii. 2.25); शुद्धत्वस्य हेतोः अहमर्थज्ञाने कथं तत्र स्वप्रकाशत्वस्यानुमितिरूपा सिद्धिः GuruCandr. i. 124.17; LaCandr. 244.7; 342.43.

अनुमितिरूपत्वोपपादन (anumitirūpatvopapādana) *n.* establishment of the state of being what is of the form of inferential knowledge स्मृतित्वानुपपत्तेरनुमितिरूपत्वोपपादनाच्च न किंचिदवेदिषमिति ज्ञानमन्यथैवोपपन्नम् ŚrutaPra. iB. 21.7 (*on* i. 1.1)

अनुमितिरूपपरामर्शस्थल (anumitirūpaparāmarśa-sthala) *n.* [Loc.] in the case of the consideration of the form of inferential knowledge अनुमितिरूपपरामर्शस्थले परामर्शतज्जनकज्ञानानाम् ··· बहूनां परामर्शजनकज्ञानानां मेलने कस्यचिदेव प्रमाणत्वम् ŚivārkaMaDī. i. 166.15 (*on* i. 1.4)

अनुमितिरूपप्रमाकरण (anumitirūpapramā-karaṇa) *n.* efficient cause or means of valid knowledge of the form of inferential knowledge तल्लिङ्गं प्रमाणमनुमापकम् अनुमितिरूपप्रमाकरणम् Kiraṇā. 290.9.

अनुमितिवारण (anumiti-vāraṇa) *n.* avoidance of inferential knowledge न च व्याप्तिसंस्कारत्वेन हेतुत्वे पूर्वाननुभूतव्याप्तेः ··· अनुमितिर्न स्यात्, अनुद्बुद्धसंस्कारादनुमितिवारणायोद्बोधकानां नानाविधानां हेतुत्वे च गौरवम् GuruCandr. i. 217.11.

अनुमितिविज्ञात (anumiti-vijñāta) *adj.* known through inference यत् भूतदितमत्यन्तं दृष्टश्रुतानुमितिविज्ञातेष्वर्थेषु यथान्तःकरणप्रत्ययोपस्थितम् ··· तत् सत्यम् MāṭhVṛ. 38.20 (*on* 23)

अनुमितिविधेय (anumiti-vidheya) *m.* predicate of, i.e. probandum (to be established) in inferential knowledge प्राभाकरादिमते अनुमितिपरामर्शयोः ··· अनुमितिविधेये ··· ºस्मरणादिरूपज्ञानान्तरीयस्य नियमेन सत्त्वात् LaCandr. 672.34.

अनुमितिविधेयता (anumitividheya-tā) *f.* the state of being a predicate, i.e. probandum (to be established) in inferential knowledge येन रूपेणानुमितिविधेयता तेन रूपेण सिद्धिः प्रतिबन्धिका GuruCandr. i. 40.18.

अनुमितिविधेयतावच्छेदक (anumitividheyatāvacchedaka) *adj.* delimitor of the state of being the predicate of, i.e. probandum (to be established) in inferential knowledge तद्धर्मितेन संवादेन तद्धर्मितमेवानुमेयम्। न तु बाधितत्वसामान्याभावधर्मितम्, अनुमितिविधेयतावच्छेदकस्यैव व्याप्तिनिरूपकतावच्छेदकत्वात् GuruCandr. i. 289.19.

अनुमितिविरोधित्व (anumitivirodhi-tva) *n.* the state of being what is contradictory to inferential knowledge अनैकान्त इति। तल्लक्षणं तु यद्विषयकत्वेन ज्ञानस्यानुमितिविरोधित्वं तत्त्वम् SiddhāMu. 41.6 (*on* 71)

अनुमितिविरोधित्वाभाव (anumitivirodhitvābhāva) *m.* absence of the state of being what is contradictory to inferential knowledge व्यभिचारज्ञानस्यानुमितिविरोधित्वाभावेऽपि न क्षतिः SiddhāMu. 42.2 (*on* 21)

अनुमितिविरोधिन् (anumiti-virodhin) *adj.* contradictory to inferential knowledge सपक्षविपक्षवृत्तित्वमुभयव्यावृत्तत्वमनुपसंहारित्वं चानुमितिविरोधि तत्संबन्धः प्रत्येकमस्ति TattvCin. ii(1). 802.2.

अनुमितिविलक्षणत्ववत् (anumitivilakṣaṇatva-vat) *adv.* like the state of being what is distinct from inferential knowledge न चेश्वरप्रत्यक्षेऽव्याप्तिः। ईश्वरज्ञानस्यानुमितिविलक्षणत्ववत् प्रत्यक्षविलक्षणत्वात् BhāṭṭCin. i. 15.15 (*on* i. 1.4)

अनुमितिविलम्ब (anumiti-vilamba) *m.* delay in (the origination of) inferential knowledge न हि लिङ्गपरामर्शे सति तद्विलम्बेनानुमितिविलम्बो येन सहकारिता स्यात् TattvCin. ii(2). 77.2.

अनुमितिविलम्बसंभव (anumitivilamba-sambhava) *m.* possibility of delay in (the origination of) inferential knowledge सैव पक्षधर्मताधीविलम्बादेवानुमितिविलम्बसंभवात् LaCandr. 365.39.

अनुमितिविशेष (anumiti-viśeṣa) *m.* particular inferential knowledge तृणारणिमणिन्यायेनानुमितिविशेषे तद्धेतुत्वम् TattvCin. ii(1). 587.1; प्रत्यक्षविशेषेऽनुमितिविशेषे वा सुखदुःखयोरननुभवात्र तद्विशेषोऽपि Upask. 421.5 (*on* x. 1.5)

अनुमितिविशेषजनकत्व (anumitiviśeṣajanaka-tva) *n.* the state of being the producer of a particular inferential knowledge केवलान्वयिनि केवलान्वयिधर्मसंबन्धो व्यतिरेकिणि साध्यवदन्यावृत्तित्वं व्याप्तिः एतयोरनुमितिविशेषजनकत्वम् अनुमितिमात्रे पक्षधर्मतैव प्रयोजिका TattvCin. ii(1). 89.2.

अनुमितिविशेषण (anumiti-viśeṣaṇa) *n.* qualifier or attribute of inferential knowledge अनुमितिविशेषणतत्तद्विधेयकत्वरूपसुबन्तार्थे एव तृतीयार्थान्वय उपगम्यते VyutpaVā. 163.14.

अनुमितिविशेषसामग्री (anumitiviśeṣa-sāmagrī) *f.* totality of causes of particular inferential knowledge अनुमितिसामान्यसामग्र्यां सत्यामप्यनुमितिविशेषसामग्रीविरहादनुमित्यनुत्पत्तेः TattvCin. ii(1). 595.1.

अनुमितिविषय (anumiti-viṣaya) *m.* object of inferential knowledge लिङ्गमनुमितिविषयः TattvCin. ii(1). 990.18; प्रागवगतानवगतयोः पर्वततद्वृत्तिपावकयोरनुमितिविषयवोरबाधस्याविशेषेण उभयत्राप्यनुमितेः प्रामाण्यप्रसङ्गात् SiddhāLeSaṁ. 146.1; Nyāyāmṛ. 171B.9; विषयस्य ज्ञानान्तकत्वे ··· अनुमितिविषयवह्न्यादेः परोक्षत्वानुपपत्तिः BhāṭṭCin. i. 20.17 (*on* i. 1.4); *adj.* A which has inferential knowledge as its object अनुमितिविषयं हि वक्तव्यम् SarvaDaKau. 53.7; B which is the object of inferential

knowledge, cf. **अनुमितिविषयसाध्य.**

अनुमितिविषयता (anumitiviṣaya-tā) *f.* the state of being the object of inferential knowledge राजन्यपि कथं न तन्मात्रेण सर्वविषयं तदनुमितिविषयतां नयामः Bhāsk. i. 69.5 (*on* i. 1.3)

अनुमितिविषयत्वापत्ति (anumitiviṣayatvāpatti) *f.* undesired contingency of the state of being the object of inferential knowledge न च – तत्र (चाक्षुषज्ञानविषयत्वे) लिङ्गज्ञानं करणम्, तत्र च लिङ्गिनः तद्व्याप्तत्वं संबन्धोऽस्तीति|— वाच्यम्, लिङ्गस्यापि स्वज्ञानसंबन्धित्वेनानुमितिविषयत्वापत्तेः AdvaiSi. 457.9.

अनुमितिविषयश्रुति (anumitiviṣaya-śruti) *f.* Vedic statement refferring to the inferential knowledge न जिज्ञासाया अनुमित्यङ्गत्वम् … तस्याः कारणत्वे अनुमितिविषयश्रुतेर्जिज्ञासितत्वात् BhāṭṭDī. i. 39.7 (*on* i. 3.2); BhāṭṭCin. ii. 22.3 (*on* i. 3.2)

अनुमितिविषयसाध्य (anumitiviṣaya-sādhya) *n.* probandum (to be established) which is the object of inferential knowledge साध्यस्यापि व्यावहारिकसत्त्वमेव स्यादनुमितिविषयसाध्यस्य परामर्शविषयहेतुना समानसत्ताकत्वनियमात् AdvaiSi. 441.15.

अनुमितिवैलक्षण्यप्रतीति (anumitivailakṣaṇya-pratīti) *f.* knowledge of the distinction (of *upamāna*) from inferential knowledge नानुमानम् — उपमिनोमीत्यनुव्यवसायेनानुमितिवैलक्षण्यप्रतीतेः BhāṭṭCin. i. 45.27 (*on* i. 1.4)

अनुमितिव्यापार (anumiti-vyāpāra) *m.* operation of inference अनुमानम् अनुमितिव्यापारो विकल्पात्मा नैव केनचित् वादिना इष्यते PratyabhiVi. i. 231.5 (*on* i. 5.8)

अनुमितिशरण (anumiti-śaraṇa) *adj.* who has inference as the (only) resort, i.e. means सोऽपि प्राज्ञव्युदासेऽप्यनुमितिशरणान् प्रत्युपात्तः प्रसङ्गः TattvMu. 3 24; 3.78.

अनुमितिशाब्दधीस्वरूप (anumitiśābdadhī-svarūpa) *adj.* of the nature of inferential and verbal knowledges शब्दस्वरूपस्य तद्धर्मस्य … उपक्रमोपसंहारैकरूप्यादेः अनुमितिशाब्दधीस्वरूपतत्प्रामाण्यादेश्च ग्राह्यत्वात् Nyāyāmṛ. 104B. 8.

अनुमितिसत्त्व (anumiti-sattva) *n.* existence of inferential knowledge शङ्खो न पीत इत्यनुमितिसत्त्वेऽपि पित्तादिदोषेण तादृशप्रत्यक्षप्रतिबन्धकेन शङ्ख पीत इत्यादिप्रत्यक्षोत्पत्तिदर्शनेन भेदस्य … अभेदप्रत्यक्षम् LaCandr. 616.37.

अनुमितिसद्भाव (anumiti-sadbhāva) *m.* existence of inferential knowledge धूमत्वस्य विशेषस्य दर्शनेन तादृशभ्रमानुत्पत्तेः तत्रानुमितिसद्भावादेव अन्यथा निश्चयसामग्र्यां सत्यां भ्रमानन्तरं परामर्श एव कुतो न भवति TattvCin. ii(1). 484.1.

अनुमितिसमय (anumiti-samaya) *m.* time of inferential knowledge (रूपक्षणः) ज्ञाप्यत इत्यनर्थान्तरं स किं कारणानुमितेः प्राग(प्य)नुमितिसमये पश्चाद् वा TātpaṬ.(Vā.) 162.18 (*on* i. 1.5)

अनुमितिसंभव (anumiti-sambhava) *m.* **A** possibility of inference विशेषणतावच्छेदकप्रकारकज्ञानादेव साध्यविशेषणकपक्षविशेष्यकानुमितिसंभवात् AdvaiSi. 342.9; पक्षधर्मताबलात् पक्षीयसाध्यविशेष्यकानुमितिसंभवः GuruCandr. i. 228.10; पर्वतीयवह्नेरज्ञानेऽपि तद्विशेष्यकानुमितिसंभवात् LaCandr. 344.13; **B** possibility of inferential knowledge आत्मा देहो नेति … स्वीकारात् तादृशभेदेनात्मनि गौरत्वाद्यवच्छिन्नभेदानुमितिसंभवात् … उक्तश्रुतिरनुवादिका LaCandr. 616.26.

अनुमितिसरणि (anumiti-saraṇi) *f.* path of conjecture or guess उपपत्तिसमर्थनादिविलक्षणशब्दप्रयोगा आलंकारिकाणामनुमितिसरणिमेवाभिनिविशन्ते RasGaṅ. 631.7.

अनुमितिसामग्री (anumiti-sāmagrī) *f.* **1** totality of causes of inferential knowledge अभावसाध्यककेवलव्यतिरेकिणि साध्यप्रसिद्धेरनङ्गत्वात्तत्र कृताया अनुमितिसामग्र्याः प्रत्यक्षसामग्रीतो बलवत्त्वम् AdvaiSi. 343.3; न च संस्कारेन्द्रिययोः परोक्षापरोक्षज्ञानजनकयोः प्रत्यक्षानुमितिसामग्र्योरिवैकज्ञानजनकत्वं संभवति ŚivārkaMaDī. ii. 89.28 (*on* ii. 2.24); अलौकिकप्रत्यक्षसामग्र्यपेक्षया समानेऽपि विषये अनुमितिसामग्र्या बलवत्त्वाभ्युपगमात् PūrvottaVāNaMā. 353.3; अनुमितेरेव व्याप्त्याद्यंशे स्मृतित्वस्वीकारात्। अन्यथा त्वनुमितिसामग्री तद्भाने प्रतिबन्धिकास्तु LaCandr. 339.33; भिन्नविषयत्वाद्यप्रवेशेनैव अनुमितिसामग्र्या लाघवात् बलवत्त्वम् JñānBiPra. 33.15; अनुमितिसामग्र्या बलवत्त्वेन … शाब्दबोधे … करणाकाङ्क्षाभावादतिदेशानुपपत्तेः BhāṭṭDī. iii. 6.18 (*on* viii. 1.4); BhāṭṭCin. i. 49.25 (*on* i. 1.4); **2** totality of causes of conjecture or guess भिन्ने विषयेऽनुमितिसामग्र्या बलवत्त्वादनुमीयमानो रसः RasGaṅ. 34.4; 631.9; **3** totality of causes of *anumiti* as a means of establishing one's right over land etc. अनेनानुमितिसामग्री उक्ता BālamBha. ii. 28.29 (*on* 2.22)

अनुमितिसामग्रीत्व (anumitisāmagrī-tva) *n.* the state of being the totality of causes of inferential knowledge अनुमितिसामग्रीत्वेन पराभिमतव्याप्तिज्ञानाद्युत्तरप्रत्यक्षस्यैवोक्तानुव्यवसायविषयत्वात् GuruCandr. i. 227.19.

अनुमितिसामग्रीमात्र (anumitisāmagrī-mātra) *n.* mere totality of causes of inferential knowledge संशयस्याकर्तव्यत्वेन जयव्यवस्थामात्रसिद्धये विप्रतिपत्तेरिवानुमितिसामग्रीमात्रस्य … कर्तव्यतया … बाधस्योद्भावनं व्यर्थम् LaCandr. 28.12.

अनुमितिसामग्रीविघटकत्व (anumitisāmagrīvighaṭaka-tva) *n.* the state of causing disintegration, i. e. loss of the totality of causes of inferential knowledge न च संशयरूपा नानुमितिः बाधस्येव विरोध्युपस्थितेरनुमितिसामग्रीविघटकत्वेनावधारणात् TattvCin. ii(1). 886.2.

अनुमितिसामग्रीविघटन (anumitisāmagrī-vighaṭana) *n.* disintegration, i.e. loss of the totality of causes of inferential knowledge द्विप्रकारो हि लोके प्रत्यक्षेणानुमानस्य बाधः … द्वितीयस्तु अनुमितिसामग्रीविघटनेन MayūMāli. 22.6 (*on* i. 3.2)

अनुमितिसामग्र्यपेक्षा (anumitisāmagry-apekṣā) *f.* [Inst.] in comparison with the totality of causes of inferential knowledge भ्रमरूपालौकिकप्रत्यक्षसामग्री तु अनुमितिसामग्र्यपेक्षया बलवती PūrvottaVāNaMā. 353.13.

अनुमितिसिद्धमिथ्यात्व (anumitisiddha-mithyātva) *n.* unreality or falsehood established through inference अनुमितिसिद्धमिथ्यात्वग्राहकत्वे सत्यद्वैतश्रुतिरनुवादिका स्यात् AdvaiSi. 387.11.

अनुमितिसिद्धि (anumiti-siddhi) *f.* establishment of inference धूमत्वेन पर्वतीयधूमज्ञानं चापि जातम्, तच्च सामान्यलक्षणां विनैव, तावतैवानुमितिसिद्धेः AdvaiSi. 338.6.

अनुमितिस्थलीय (anumitisthal-īya) *adj.* pertaining to the case of inference व्याप्तिघटकसंबन्धत्वरूपेणानुमितिस्थलीयसंनिकर्षो निवेश्यः GuruCandr. ii. 54.5; LaCandr. 457.32.

अनुमितिस्वीकार (anumiti-svīkāra) *m.* acceptance of inferential knowledge अनुमितिस्वीकारेऽपि व्यतिरेकव्याप्तिज्ञानघटितायाः सामग्र्या एवालौकिकप्रत्यक्षसामग्रीतो बलवत्त्वं सिध्यति GuruCandr. i. 227.23.

अनुमितिहेतु (anumiti-hetu) *m.* **I** cause (such as *vyāpti* etc.) of inferential knowledge अनुमितिहेतुः संबन्धः साहचर्यमिति सिद्धम् NyāyMañ. i. 107.20; TātpaṬ.(Vā.) 170.22 (*on* i. 1.5); TattvCin. ii(1). 734.1; अनुमितिहेतुव्यतिरेको हि हेतुदोषोऽनुमितिहेतुश्चैको व्याप्तिः KhaṇḍanKhā. 843.11; न च संभाविता स्मृतिः अनुमितिहेतुः, अनभ्युपगमात् TarkSaṁ.(Ā.) 90.26; पक्षधर्मस्य व्याप्तिविशिष्टज्ञानमनुमितिहेतुः TattvCin. ii(1). 442.1; व्याप्तिनिश्चयोऽनुमितिहेतुरिति नियमप्रसूतमनुमानं तत्र मानम् ŚivārkaMaDī. i. 55.26 (*on* i. 1.1); तद्वारणाय व्याप्यप्रकारकधीरेवानुमितिहेतुर्वाच्या GuruCandr. i. 294.4; तादृशशक्तिमत्संस्कारसहितं लिङ्गज्ञानमनुमितिहेतुः LaCandr. 339.23; **II** cause of inferential knowledge (identified with *svārthānumāna*) अनुमानं द्विविधम्। स्वार्थं परार्थं चेति। स्वस्यैवानुमितिहेतुः स्वार्थम् TarkKau. 12.24.

अनुमितिहेतुत्व (anumitihetu-tva) *n.* the state of being the cause of inferential knowledge अगृहीतव्याप्तेरिव गृहीतविस्मृतव्याप्तेरपि पुंसोऽनुमानोदयेन व्याप्तिस्मृतेरप्यनुमितिहेतुत्वात् TarkBhā.(Ke.) 39.5; न च फलीभूतज्ञानन्यूनविषयस्यैव परामर्शस्यानुमितिहेतुत्वं, गौरवात् TattvCin. ii(1). 991.7; न चैवमप्यनुमितिहेतुत्वे व्याप्तीनामननुगमः स्यादिति वाच्यम् SāṁkhyaPraBh. 124.10 (*on* 5.36); प्रतिबन्धकत्वं कारणीभूताभावप्रतियोगित्वम् … अनुमितिहेतुत्वे प्रमाणाभावेन दृष्टान्ते साधनवैकल्यात् ŚivārkaMaDī. i. 56.12 (*on* i. 1.1); व्यभिचारधीकालेऽपि तादृशधीसंभवेन तस्या अनुमितिहेतुत्वं खण्डयन्ति GuruCandr. i. 434.18; व्याप्यविशेष्यकपरामर्शस्याप्यनुमितिहेतुत्वात् वह्निव्याप्यगगनं पर्वतीयमिति ज्ञानात् पर्वते वह्न्यनुमितिः स्यात् LaCandr. 365.40; 420.25; न च … संस्कारो हेतुरिति वाच्यम्, व्याप्तिस्मृतिस्थलेऽपि तत्संस्कारस्यैवानुमितिहेतुत्वात् VedāntPari. 149.1.

अनुमितिहेतुत्वाभाव (anumitihetutvābhāva) *m.* absence of the state of being the cause of inferential knowledge व्याप्तिनिश्चये प्रामाण्यसंशयव्यतिरेकनिश्चययोरनुमितिप्रतिबन्धकत्वेऽपि तत्प्रामाण्यनिश्चयस्यानुमितिहेतुत्वाभावेन तत्र व्यभिचारात् ŚivārkaMaDī. i. 56.14 (*on* i. 1.1)

अनुमितिहेतुपरामर्श (anumitihetu-parāmarśa) *m.* consideration which is the cause of inferential knowledge लक्ष्यलक्षणयोः साक्षिणैव प्रथमं

गृहीतयोरनुमितिहेतुपरामर्शविषयत्वम् LaCandr. 677.21.

अनुमितिहेतुभूत (anumitihetu-bhūta) *adj.* which has become the cause of inferential knowledge नाप्यनुमितिहेतुभूताभावप्रतियोगिज्ञानविषयत्वं तत् TattvCin. ii(1). 988.8.

अनुमितिहेतुविशेषणधी (anumitihetuviśeṣaṇa-dhī) *f.* knowledge of the qualifier which is the cause of inferential knowledge लिङ्गमनुमितिविषयः ··· अनुमितिहेतुविशेषणधीविषयत्वात् TattvCin. ii(1). 991.2.

अनुमितिहेतुव्यतिरेक (anumitihetu-vyatireka) *m.* exclusion, i.e. absence of the cause of inferential knowledge अनुमितिहेतुव्यतिरेको हि हेतुदोषः KhaṇḍanKhā. 843.11.

अनुमितिहेतुव्याप्तिज्ञान (anumitihetu-vyāptijñāna) *n.* knowledge of invariable concomitance which is the cause of inferential knowledge नन्वनुमितिहेतुव्याप्तिज्ञाने का व्याप्तिः TattvCin. ii(1). 27.1.

अनुमितिहेतुव्याप्तिप्रमिति (anumitihetu-vyāptipramiti) *f.* valid knowledge of invariable concomitance which is the cause of inferential knowledge अनुमितिहेतुव्याप्तिप्रमितिव्यतिरेकबोधनाय ··· तत्संबन्धमात्रमेवास्तु KhaṇḍanKhā. 843.13.

अनुमितिहेतुव्याप्तिस्मृति (anumitihetu-vyāptismṛti) *f.* recollection of invariable concomitance which is the cause of inferential knowledge पूर्वदेहस्मृतिं विनापि अनुमितिहेतुव्याप्तिस्मृतेः संभवात् AdvaiSi. 615.21.

अनुमितैकदेशनिष्पन्न (anumitaikadeśa-niṣpanna) *adj.* originated, i.e. construed from a part (of a sentence) which is inferred ईदृशं ह्येतद् वाक्यं श्रुतानुमितैकदेशनिष्पन्नं यदग्नीषोमीयेण पशुना यजेतेति TantrVā. 505.8 (*on* ii. 2.17); श्रुतानामनुमितैकदेशनिष्पन्नेन वाक्येन ··· बोधितेऽपूर्वे कृते स्वयमेव फलं भवति MayūMālī. 526.12 (*on* vii. 1.1)

अनुमितैकदेशनिष्पादित (anumitaikadeśa-niṣpādita) *adj.* produced, i.e. made to construe from a part (of a sentence) which is inferred श्रुतानुमितैकदेशनिष्पादितेन वाक्येन गिरापदकार्यापत्तिरिरापदस्यावसीयते ŚivārkaMaDī. i. 75.21 (*on* i. 1.1)

अनुमितैकदेशनिष्पाद्य (anumitaikadeśa-niṣpādya) *adj.* to be produced, i.e. construed from a part (of a sentence) which is inferred श्रुतानुमितैकदेशनिष्पाद्येन वाक्येन पञ्चशरावयागस्य दर्शकार्यापत्तिरवसीयते ŚivārkaMaDī. i. 75.25 (*on* i. 1.1)

अनुमित्यकरणत्व (anumityakaraṇa-tva) *n.* the state of not being the efficient cause or means of inferential knowledge लिङ्गस्यानुमित्यकरणत्वे युक्तिमाह SiddhāMu. 36.2 (*on* 66-67)

अनुमित्यङ्गत्व (anumityaṅga-tva) *n.* the state of being an auxiliary to inferential knowledge न च अनुमितिकाले तदनुभवोऽस्ति, तस्य अतिवृत्तस्य स्मृतिविपरिवर्तित्वेऽपि न अनुमित्यङ्गत्वम् TarkSaṁ.(A.) 90.20; न जिज्ञासाया अनुमित्यङ्गत्वम् BhāṭṭDī. i. 39.6 (*on* i. 3.2)

अनुमित्यङ्गभूत (anumity-aṅgabhūta) *adj.* which has become an auxiliary to inferential knowledge तस्य द्वे रूपे अनुमित्यङ्गभूते । व्याप्तिः पक्षधर्मता चेति NyāyPari. i. 118.1; YatīndraDī. 19.8.

अनुमित्यजनक (anumity-ajanaka) *adj.* which does not produce inferential knowledge न च स्मृतिरूपपरामर्शस्थले अनुमित्यजनकसंस्कारव्यवहितस्य पूर्वानुभवरूपपरामर्शजनकज्ञानस्यानुमितिजनकत्वासंभवः ŚivārkaMaDī. i. 166.12 (*on* i. 1.4)

अनुमित्यजनकत्व (anumityajanaka-tva) *n.* the state of being that which does not produce inferential knowledge यच्चनुमित्यजनकत्वं, तदा तत्र बाधकानवतारे तदसंभवात् श्रुत्वा प्रसक्तिपक्षेऽपि न विकल्पः GuruCandr. i. 342.23.

अनुमित्यजननापत्ति (anumityajananāpatti) *f.* undesired contingency of the absence of production of inferential knowledge ज्ञायमानं लिङ्गमनुमानमिति केचित् । भूतभाविलिङ्गास्यामनुमित्यजननापत्तेस्तज्ज्ञानमिति युक्तम् BhāṭṭCin. i. 30.21 (*on* i. 1.4)

अनुमित्यनङ्गत्व (anumityanaṅga-tva) *n.* the state of not being an auxiliary to inferential knowledge संदेहनिर्णयादन्यत् स्वभावादि यदुच्यते । तस्यानुमित्यनङ्गत्वात् प्राप्तं तत्पुनकण्डनम् BṛĀraUBhVā. iv. 3.741; विप्रतिपत्तिजन्यसंशयस्यानुमित्यनङ्गत्वेऽपि व्युदसनीयतया विचाराङ्गत्वमस्त्येव AdvaiSi. 16.2.

अनुमित्यनुत्पत्ति (anumity-anutpatti) *f.* absence of origination of inferential knowledge तत्करणमनुमानं तच्च भूतभाविलिङ्गेनानुमित्यनुत्पत्त्यापत्तेर्ज्ञानमेव, न तु ज्ञायमानो हेतुः BhāṭṭCin. i. 24.14 (*on* i. 1.4)

अनुमित्यनुत्पाद (anumity-anutpāda) *m.* absence of origination of inferential knowledge नाप्यभावद्वयं तथा ··· ह्रदादेः पक्षत्वेऽपि बाधहेत्वसिद्ध्यादेरावश्यकत्वेनानुमित्यनुत्पादात् TattvCin. ii(1). 421.3; हेत्वाभासादेवानुमित्यनुत्पादे तद्व्यतिरेकेणानुमित्यनुत्पादाभावात् सिद्धेरेव तद्धेतुत्वे चरमकारणमेव हेतुः स्यात् TattvCin. ii(1). 915.9.

अनुमित्यनुदय (anumity-anudaya) *m.* 1 absence of rise of inferential knowledge अनुमित्यनुदये सर्वव्यवहारविलोपप्रसङ्गेन कार्यदर्शनादेव तत्सिद्धेः NyāySu.(Ja.) 354A.5 (*on* ii. 2.6); धूमत्वादिसामान्ये न स्वरूपतः प्रत्यासत्तिः ··· न चेष्टापत्तिः तदुत्तरकालमनुमित्यनुदयापत्तेः AdvaiSi. 344.5; व्याप्तिसंशये तद्व्यतिरेकनिश्चये चानुमित्यनुदयस्य ··· कार्यानुत्पादनियतत्वं प्रतिबन्धकत्वम् ŚivārkaMaDī. i. 56.11 (*on* i. 1.1); धूमादिदर्शनान्तरं व्याप्त्यादिस्मरणे सत्यपि जिज्ञासाविरहे अनुमित्यनुदयात् ··· जिज्ञासायाः कारणत्वमवसीयते MīmāKau. i. 14.13 (*on* i. 3.3); शैत्यानुमाने न केवलं व्याप्तिविघटनेनैवानुमित्यनुदयः MīmāKau. i. 14.18 (*on* i. 3.3); 2 absence of rise of conjecture or guess सामग्र्यभावेनानुमित्यनुदयाज्जायमानायाम् ··· संभावनायामतिप्रसङ्गवारणाय तद्भिन्नत्वेन प्रमितस्येति संभावनायामाद्यविता गमयति RasGaṅ. 373.4.

अनुमित्यनुपधायकत्व (anumityanupadhāyaka-tva) *n.* the state of not being the basis, i.e. producer of inferential knowledge अप्रयोजकत्वात् निश्चायकतर्काभावेन संदिग्धरूपत्वेनानुमित्यनुपधायकत्वात् GuruCandr. ii. 210.7.

अनुमित्यनुरोध (anumity-anurodha) *m.* [Abl.] in accordance with inferential knowledge अयोगोलके वह्निव्याप्यधूमज्ञानमनुमित्यनुरोधादापतितम् SiddhāMu. 69.19 (*on* 136)

अनुमित्यन्तर (anumity-antara) *n.* another inference अनुमितिरप्यनुमित्यन्तरेण ग्राह्या SarvaDaKau. 120.19.

अनुमित्यपलाप (anumity-apalāpa) *m.* denial of inference साध्यविशेष्यकानुमितेः पक्षधराद्यैरप्यनुक्तत्वात्तत्रानुमित्यपलापादनुपपत्तिरस्त्येव LaCandr. 344.14.

अनुमित्यभाव (anumity-abhāva) *m.* absence of (origination of) inferential knowledge गगनस्य व्याप्यत्वापत्तिस्तु दृष्टैव, पक्षधर्मताधीविलम्बादेवानुमित्यभावात् GuruCandr. i. 293.4.

अनुमित्यभ्युपगम (anumity-abhyupagama) *m.* acceptance of inference पर्वतवृत्तित्वेनो वह्निव्याप्य इति परामर्शात् साध्यविशेष्यकपक्षविशेषणकानुमित्यभ्युपगमे तु नैव काप्यनुपपत्तिः AdvaiSi. 344.2.

अनुमित्यर्थक (anumityartha-ka) *adj.* denoting or conveying the sense of inference अनुमित्यर्थकधातुयोगे विषयत्वं विधेयित्वं वा द्वितीयार्थः VyutpaVā. 134.22.

अनुमित्यविच्छेद (anumity-aviccheda) *m.* absence of loss, i.e. origination of inferential knowledge अनुमितौ व्यापकत्वभानेऽनुमित्यविच्छेदः TattvCin. ii(1). 991.6.

अनुमित्यविरोधतस् (anumityavirodha-tas) *adv.* due to non-contradiction through inference प्रत्यक्षस्यार्थसंवादादनुमित्यविरोधतः । सौगतं दर्शनं पथ्यम् BṛĀraUBhVā. iv. 3.480.

अनुमित्यव्यवहितपूर्वम् (anumityavyavahitapūrvam) *adv.* immediately before the inferential knowledge अतीतादिसाध्ये अनुमित्यव्यवहितपूर्वमुक्तविशेष्यवृत्तित्वस्य ··· अभावेऽपि तदवच्छिन्नविषयत्वस्य सत्त्वात् LaCandr. 672.32.

अनुमित्यव्यवहितपूर्ववृत्ति (anumityavyavahitapūrva-vṛtti) *adj.* occurring immediately before the inferential knowledge लिङ्गज्ञानमेव वस्तुगत्या ह्यनुमित्यव्यवहितपूर्ववृत्ति उद्बुद्धसंस्कारादिसहितम् GuruCandr. i. 217.21.

अनुमित्यसाधारणदोष (anumity-asādhāraṇadoṣa) *m.* special fault preventing (either) inferential knowledge (or its cause) हेत्वाभासाः अनुमित्यसाधारणदोषस्य तत्त्वात् TattvCin. ii(1). 958.8 (comm. अनुमितितत्कारणयोरसाधारणेत्यर्थः)

अनुमित्यहेतु (anumity-ahetu) *m.* other than the cause of inferential knowledge हेतोः सतः कार्यः क्रियाहेतुस्तद्व्यापारस्तया सत्यनुमित्यहेतोरिन्द्रियस्य कुतः करणत्वं स्यात् KhaṇḍanKhā. 523.21.

अनुमित्यहेतुत्व (anumityahetu-tva) *n.* the state of not being the cause of inferential knowledge प्रतियोगिनि पदद् भेदज्ञानं विनैवास्य तद्भेदज्ञानं संभवतीति तत्र । एवं सति व्याप्त्यादिज्ञानस्याप्यनुमित्यहेतुत्वप्रसङ्गात् BhedaDhi. 110.5; अनुमानस्य नान्वयित्वव्यतिरेकित्वम्, व्यतिरेकव्याप्तिज्ञानस्यानुमित्यहेतुत्वात् VedāntPari. 156.5.

अनुमित्याकार (anumity-ākāra) *adj.* of the form of inferential knowledge इन्द्रियद्वारेण प्रत्यक्षाकारं साक्षात्करोतीति चोपलक्षणं लिङ्गद्वारेणैवानु-

मित्याकारं कश्चिदित्यपि द्रष्टव्यम् Kiraṇā. 273.10.

अनुमित्यात्मक (anumityātma-ka) *adj.* [*f.* -ikā] 1 of the nature of inferential knowledge दीक्षाया अभिव्यक्तिर्न तावदनुमित्यात्मिका, दण्डादीनां व्यभिचारितत्वात् BhāṭṭDī. ii. 199.20 (*on* v. 8.11); ग्राह्यसंशयस्य प्रतिबन्धकत्वपक्षेऽपि प्रत्यक्षं प्रत्येव तत्स्वीकारादनुमित्यात्मकोक्तामावज्ञाने तदस्वीकारात् LaCandr. 119.15; 2 of the nature of conjecture or guess ' कोकाः सशोकाः कथयन्ति निलयम्। ' अत्र कथनं स्फुटबोधः। स चानुमित्यात्मकः RasGaṅ. 640.13.

अनुमित्यात्मकताविरह (anumityātmakatā-viraha) *m.* absence of the state of being what is of the nature of conjecture or guess न च येन कारणेनैकार्थसिद्धिस्तेनैव लिङ्गेनापरार्थानुमानमिति वाच्यम्। अर्थान्तरसिद्धेरनुमित्यात्मकताविरहात् RasGaṅ. 656.2.

अनुमित्यात्मकनिश्चय (anumityātmaka-niścaya) *m.* ascertainment which is of the nature of inferential knowledge चैत्रत्वादिविशिष्टवाचकत्वस्य प्रागसिद्धस्यापि पक्षधर्मताबलादनुमित्यात्मकनिश्चयेनावगाहनसंभवात् काप्यनुपपत्तिः ŚaktiVā. 107.11.

अनुमित्यात्मकशाब्दज्ञान (anumityātmaka-śābdajñāna) *n.* verbal knowledge which is of the nature of inferential knowledge अनुमित्यात्मकशाब्दज्ञानस्य स्वीकारेण ··· शाब्दबोधादौ प्रतिबन्धकत्वस्वीकारात् LaCandr. 669.30.

अनुमित्यात्मकश्रुतिज्ञान (anumityātmaka-śrutijñāna) *n.* scriptural knowledge which is of the nature of inferential knowledge शब्दप्रमाणस्य ··· अनुमित्यात्मकश्रुतिज्ञानात् ··· प्रत्यक्षत्वानुमितित्वाभ्यां बलाबलं नोक्ताधिकरणार्थम् LaCandr. 370.13.

अनुमित्यादि (anumity-ādi) *adj.* A inferential knowledge etc. धूमादिदर्शनानन्तरम् अन्यार्थजिज्ञासायामपि अनुमित्यादेरनुभाविकत्वात् MīmāKau. i. 21. 5 (*on* i. 3.4); GuruCandr. i. 130.15; B inference etc., cf. **अनुमित्यादितस्.**

अनुमित्यादिकाल (anumityādi-kāla) *m.* time of inferential knowledge etc. असत्त्वापादकाज्ञानस्यैवेच्छादिप्रयोजकत्वे निश्चेपादनुमित्यादिकाले ··· इच्छाद्युत्पत्तिः GuruCandr. i. 138.3; घटादेरनुमित्यादिकाले अनुमितत्वादिना घटो भाति LaCandr. 470.22.

अनुमित्यादिज्ञान (anumityādi-jñāna) *n.* knowledge, viz. inferential knowledge etc. अनुमित्यादिज्ञानेऽपि सत्ताविशिष्टतया नियमतो वह्न्याद्यनुभवात्तज्ज्ञाननियमो वाच्यः LaCandr. 319.25.

अनुमित्यादितस् (anumityādi-tas) *adv.* as compared to inference etc. प्रत्यक्षस्यानुमित्यादितः प्राबल्यम् Nyāyāmṛ. 100A. 6.

अनुमित्यादित्रय (anumityādi-traya) *n.* triad (consisting) of inferential knowledge etc. भावे वानुमित्यादित्रयवृत्तीनां त्रयाणामप्यभावानामेकत्वसंख्यासामानाधिकरण्यसंभवात् KhaṇḍanKhā. 624.24.

अनुमित्यादिदर्शन (anumityādi-darśana) *n.* observation or experience of inferential knowledge etc. अतीतादिलिङ्गादेर्ज्ञनेनानुमित्यादिदर्शनेन लिङ्गज्ञानवाक्यज्ञानयोरेव करणत्वात् Nyāyāmṛ. 212A.6; GuruCandr. i. 297.19.

अनुमित्यादिप्रमा (anumityādi-pramā) *f.* valid knowledge, viz. inferential knowledge etc. अव्यभिचारशब्देनेन्द्रियादिगतः प्रमितव्यभिचारो न विवक्षितः किंतु प्रत्यक्षानुमित्यादिप्रमारूपकार्यगत इन्द्रियलिङ्गाद्यव्यभिचारः Śivārka-MaDī. i. 165.19 (*on* i. 1.4); न सल्लिङ्गपरामर्शादिकमपि अनुमित्यादिप्रमायां गुणः VedāntPari. 265.3.

अनुमित्यादिप्रामाण्य (anumityādi-prāmāṇya) *n.* validity of inferential knowledge etc. प्रत्यक्षप्रामाण्ये तत्सिद्धस्य व्याप्त्यादेर्बाधेनानुमेयादेरनुमित्यादिप्रामाण्यस्य च बाधः AdvaiSi. 365.9.

अनुमित्यादिफल (anumityādi-phala) *n.* result, viz. inferential knowledge etc. ज्ञातकरणत्वेऽपि लिङ्गादिकरणभेदादनुमित्यादिफलभेदः TattvCin. i. 682.2.

अनुमित्यादिरूप (anumityādi-rūpa) *adj.* of the form of inferential knowledge etc. अपरोक्षैकरसे ब्रह्मण्यध्यस्तस्यातीतादेरनुमित्यादिरूपज्ञाने अनध्यासेऽपि यस्मिंश्चैतन्ये तदध्यस्तं तदेव चैतन्यमनुमित्यादिरूपवृत्त्यवच्छिन्नमिति नाध्यासानुपपत्तिः AdvaiSi. 467.19; अनुमित्यादिरूपः प्रागभावध्वंसो न ध्वंसत्वेन परामर्शादिप्रयुक्तः GuruCandr. i. 102.1; LaCandr. 667.34.

अनुमित्यादिविषय (anumityādi-viṣaya) *m.* object of inferential knowledge etc. न प्रथमः (अभिप्रायः) उपजीव्यप्रत्यक्षविरोधेनानुमित्यादिविषयस्य तात्त्विकत्वसिद्धेः–इति चेन्न AdvaiSi. 386.22.

अनुमित्यादिविषयत्व (anumityādiviṣaya-tva) *n.* the state of being the object of inferential knowledge etc. प्रत्यक्षाविषयस्यापि अनुमित्यादिविषयत्वेन साक्षिग्राह्यतासंभवात् अनुमित्यादिनो ग्रस्तिर्ति विनेत्युक्तम् LaCandr. 465.38.

अनुमित्यादिवृत्ति (anumityādi-vṛtti) *f.* mental modification or function, viz. inference etc. अनुमित्यादिवृत्तेरेकानुयोगिकापरप्रतियोगिकसंसर्गविषयकत्वेनैव ··· तदावश्यकत्वात् GuruCandr. i. 54.16; अनुमित्यादिवृत्तौ साक्षिणः प्रतिबिम्बितत्वाभ्युपगमात् GuruCandr. i. 136.6; ii. 404.19; वृत्तिसंस्कारस्य अनुमित्यादिवृत्तिसंस्कारसाधारणेन ··· अविद्यमानसुखादिस्मृतिनिर्वाहात् LaCandr. 295.19.

अनुमित्यादिवृत्तिनाश (anumityādivṛtti-nāśa) *m.* loss of the mental modification or function, viz. inference etc. अनुमित्यादिवृत्तिनाशस्य हेतुतायाः क्लृप्तत्वेन प्रकृते वृत्तिरावश्यकी LaCandr. 559.14.

अनुमित्यादिवृत्त्यवच्छिन्न (anumityādivṛtty-avacchinna) *adj.* delimited by the mental modification or function, viz. inference etc. परोक्षज्ञानस्थले यत्र विषयोऽध्यस्तः तदेव चैतन्यमनुमित्यादिवृत्त्यवच्छिन्नम् GuruCandr. ii. 96.3; i. 136.3.

अनुमित्यादिव्यक्ति (anumityādi-vyakti) *f.* distinct individual (entity), viz. inference etc. त्रित्वेनावच्छिन्नास्वनुमित्यादिव्यक्तिषु त्वदभिहितमभावत्रयमस्ति KhaṇḍanKhā. 632.10.

अनुमित्यादिव्याघात (anumityādi-vyāghāta) *m.* contradiction to inference etc. व्याहत्यभावादित्वेनैवाश्रयासिद्ध्यादिकृतस्यानुमित्यादिव्याघातस्यापि निरसनात् GuruCandr. ii. 2.15.

अनुमित्यादिसाधारण्य (anumityādi-sādhāraṇya) *n.* commonness, i. e. consecutive character (found) in inferential knowledge etc. अनुमित्यादिसाधारण्येनैव क्लृप्तप्रतिबन्धकीभूतबाधज्ञानादेव न वह्निरित्यादौ बोधः VaiyāBhū. 55.13 (*on* 12); BhāṭṭCin. i. 51.21 (*on* i. 1.4)

अनुमित्यादिसापेक्षता (anumityādisāpekṣa-tā) *f.* the state of being what has expectancy for inferential knowledge etc. न च किंचिद्विषयकप्रत्यक्षत्वावच्छेदेनापि नानुमित्यादिसापेक्षता, विशेषणधीत्वादिना हेतुत्वानङ्गीकारात् GuruCandr. i. 284.8.

अनुमित्यादिसामग्री (anumityādi-sāmagrī) *f.* totality of causes of inferential knowledge etc. सिद्धान्ते बाधबुद्धेरप्रतिबन्धकत्वेऽपि तत्सामग्रीप्रतिबन्धकत्वसंभवात्। परमते अनुमित्यादिसामग्रीप्रतिबन्धकत्ववत् GuruCandr. i. 130.15.

अनुमित्यादिसामान्य (anumityādi-sāmānya) *n.* generality of inferential knowledge etc., i. e. all inferential knowledges etc. अनुमित्यादिसामान्ये प्रमात्वेन ज्ञायमानज्ञानस्य हेतुत्वात् प्रमात्वग्राहकसाक्षि उपजीव्यत्वेन तज्जातीयत्वेन चाक्षुषादिकं प्रबलम् GuruCandr. i. 284.17.

अनुमित्यादिस्थल (anumityādi-sthala) *n.* [Loc.] A in the case of inferential knowledge etc. फलव्याप्यत्वस्यानुमित्यादिस्थले अस्मत्सिद्धान्ते परमनङ्गीकारात् GuruCandr. i. 136.15; पर्वतादौ वह्न्यादिकं सत्त्व वेलादिसंशयानामनुमित्यादिस्थलेऽनुत्पादः LaCandr. 319.26; B in the case of inference etc. अनुमित्यादिस्थले तु नान्तःकरणस्य वह्न्यादिदेशगमनम्, वह्न्यादेश्चक्षुराद्यसंनिकर्षात् VedāntPari. 47.2; 68.4.

अनुमित्यादिहेतु (anumityādi-hetu) *m.* cause of inferential knowledge etc. लिङ्गादिज्ञानस्य चात्मसंनिकर्षो नानुमित्यादिहेतुः Nyāyāmṛ. 212A.6.

अनुमित्यादिहेतुत्व (anumityādihetu-tva) *n.* the state of being the cause of inferential knowledge etc. साध्यप्रसिद्धिपदार्थोपस्थितिवाच्यत्वज्ञानतत्तानुभवानामनुमित्यादिहेतुत्वम् TattvCin. i(1). 811.3.

अनुमित्याद्यनिवर्तित (anumityādy-anivartita) *adj.* not dispelled or refuted through inference etc. प्रत्यक्षस्यानुमित्यादितः प्राबल्यं च तदगृहीतरेखोपरेखादिविशेषग्राहित्वादनुमित्याद्यनिवर्तितदिङ्मोहादिनिवर्तकत्वाच्च Nyāyāmṛ. 100A. 6.

अनुमित्याद्यनुत्पत्तिसंभव (anumityādyanutpatti-sambhava) *m.* possibility of non-origination of inferential knowledge etc. अननुगतसंबन्धैः कारणत्वे सत्यपि परामर्शादौ तत्संबन्धेन हेतुत्वं न क्लृप्तमित्यनुमित्याद्यनुत्पत्तिसंभवे पक्षतादिहेतुत्वानापरया अन्यवस्थापत्तेः GuruCandr. i. 233.23.

अनुमित्याद्यप्रामाण्यवत् (anumityādyaprāmāṇya-vat) *adv.* like the invalidity of inferential knowledge etc. न च व्याप्त्यादिज्ञानाप्रामाण्येऽनुमित्याद्यप्रामाण्यवत् ··· प्रतिषेध्यज्ञानाप्रामाण्ये प्रतिषेधकज्ञानाप्रामाण्यम् Nyāyāmṛ. 108A. 6.

अनुमित्याद्यभाव (anumityādy-abhāva) *m.* absence of inferential knowledge etc. व्याप्तिज्ञानासंभवेनानुमित्याद्यभावात् तत्र शक्तिग्रहस्यैवासंभवात्

बोधः VaiyāBhū. 56.1 (*on* 12)

अनुमित्यापत्ति (anumity-āpatti) *f.* undesired contingency of (the rise of) inferential knowledge न चानुद्बुद्धसंस्कारादप्यनुमित्यापत्तिः VedāntPari. 149.3; तादृशज्ञानस्याहार्यत्वेन न तस्मादनुमित्यापत्तिः BhāṭṭCin. i. 30.15 (*on* i. 1.4)

अनुमित्यापत्तिवारणार्थम् (anumityāpattivāraṇārtham) *adv.* for the sake of the avoidance of the undesired contingency of (the rise of) inferential knowledge न च ··· । आहार्यपरामर्शादनुमित्यापत्तिवारणार्थमनाहार्यत्वविशेषणस्यावश्यकत्वादिति वाच्यम् BhāṭṭCin. i. 30.15 (*on* i. 1.4)

अनुमित्यापादनासंभव (anumityāpādanāsambhava) *m.* impossibility of the origination of inferential knowledge अनुमितिजनकतावच्छेदकजातेः ··· संशयानन्तरपरामर्शादनुमित्यापादनासंभवेन विशेषहेतुतायां निश्चयत्वाप्रवेशस्य तुल्यत्वात् BhāṭṭCin. i. 29.19 (*on* i. 1.4)

अनुमित्याभास (anumity-ābhāsa) *m.* error or fallacy regarding inferential knowledge अलिङ्गे लिङ्गाभिमानादतथाभूते तथाभूतानुमानमित्यनुमित्याभास इत्यनेकोदाहरणानुगतः संक्षेपः Kiraṇā. 266.22.

अनुमित्याभासानुगुण (anumityābhāsānuguṇa) *adj.* conformable to the error regarding inferential knowledge न रजतत्वं धर्म्येकदेश इति चेत् । यद्यनुरूपो वह्निरिति न्यायेनानुमित्याभासानुगुणस्यैकदेशस्य विधा(? य)मानत्वात् SarvaDaSaṁ. 16.540.

अनुमित्युत्पत्ति (anumity-utpatti) *f.* origination or rise of inferential knowledge केचिद् दोषाः ··· अनुमित्युत्पत्तिं निरुन्धानाश्च केचिद् दोषभूयं भजन्ते KhaṇḍanKhā. 807.12; 821.15; व्याप्यतावच्छेदकज्ञानेऽपि (पर्वतः) वह्निव्याप्यवानिति ज्ञानादनुमित्युत्पत्तेः SiddhāMu. 36.15 (*on* 68); 42.1 (*on* 71); LaCandr. 339.26.

अनुमित्युत्पत्त्यर्थम् (anumityutpattyartham) *adv.* for the sake of the origination or rise of inferential knowledge व्याप्तिविषयकोद्बुद्धसंस्कारपक्षधर्मताज्ञानोत्तरं व्याप्तिस्मृतिव्यक्तीनामनुमित्युत्पत्त्यर्थं कल्पने महागौरवात् LaCandr. 339.16.

अनुमित्युत्पादकत्व (anumityutpādaka-tva) *n.* the state of being what produces inferential knowledge प्राक्तत्कारणोपपत्तौ नान्यथैवमिति नियमे प्रमाणस्याभावात् । तस्य व्यापाराभावात्तानुमित्युत्पादकत्वम् KhaṇḍanKhā. 493.21.

अनुमित्युत्पादनासंभव (anumityutpādanāsambhava) *m.* impossibility of producing inferential knowledge स्मरणस्य संशयजनकत्वाभावेन संशयानन्तरमनुमित्युत्पादनासंभवात् BhāṭṭCin. i. 29.14 (*on* i. 1.4)

अनुमित्युदय (anumity-udaya) *m.* origination or rise of inferential knowledge गृहीतायामेव व्याप्तावनुमित्युदयात् TarkBhā.(Ke.) 38.14.

अनुमित्युद्देश्यतावच्छेदक (anumityuddeśyatāvacchedaka) *m.* delimitor of the state of being the subject, i.e. *pakṣa* of inference अनुमित्युद्देश्यतावच्छेदकप्रकारकीविषयस्यैव आश्रयासिद्धित्वात् GuruCandr. i. 382.17; LaCandr. 401.31.

अनुमित्युपजीवकत्व (anumityupajīvaka-tva) *n.* the state of being what depends on inferential knowledge चक्षुर्विषयादावितिसाधनत्वानुमितिविषयोऽप्यवयवैव यत्र व्यक्तिविशेषस्य यचाक्षुषसामान्यं जातं तस्यानुमित्युपजीवकत्वात् GuruCandr. i. 284.15.

अनुमित्युपजीव्यत्व (anumityupajīvya-tva) *n.* the state of being what is the basis of inferential knowledge व्याप्तिविषयोऽपि नानुमित्युपजीव्यत्वं स्यात् AdvaiSi. 364.9.

अनुमित्युपपत्ति (anumity-upapatti) *f.* tenability of inferential knowledge व्याप्यगगनादिविशेष्यकपक्षप्रकारकज्ञानादनुमित्युपपत्तेः GuruCandr. i 294.3; उदाहरणोपनयाभ्यामेव व्याप्तिपक्षधर्मयोः सिद्धत्वात् तावतैवानुमित्युपपत्तेश्च YatīndraDī. 21.4.

अनुमित्युपमितिशाब्दभेद (anumityupamitiśābda-bheda) *m.* division, viz. inference, analogy and verbal testimony यथार्थानुभवपर्याया (? यः) प्रमितिनिर्गयः । स चतुर्विधः । साक्षात्कृत्यनुमित्युपमितिशाब्दभेदात् SarvaDaSaṁ. 11.45.

अनुमित्युपयोगिन् (anumity-upayogin) *adj.* useful for inferential knowledge विरोधिशङ्कानिवर्तनद्वारानुमित्युपयोगिनस्तस्य शङ्काया असार्वत्रिकत्वेनानावश्यकत्वात् ŚivārkaMaDī. i. 166.5 (*on* i. 1.4)

अनुमित्यौपयिकसंबन्ध (anumityaupayika-sambandha) *m.* relation conducive to inferential knowledge नापि पक्षवृत्तित्वे विरुद्धान्यत्वे च सत्यनुमित्यौपयिकसंबन्धशून्यत्वम् TattvCin. ii(1). 813.3.

अनुमित्र (anumitra) *m.* name of a god अतिमित्रोऽनुमित्रश्च पुरुमित्रोऽपराजितः । ··· देवाः ··· त्वामवन्तु ते AgniP. 219.39.

अनुमित्रम् (anumitram) *adv.* 1 along with the sun दिवसोऽनुमित्रमगमद् विलयम् ··· संध्ययापि सपदि व्यगमि ŚiśuVa. 9.17 (comm. मित्रं सूर्यम् ··· अनु); 2 along with the friend, ŚiśuVa. 9.17 (comm. मित्रम् ··· सुहृदं चानु)

अनुमित्स (anu-mitsa-) *desid.* [P. vii. 4.54] to wish or desire to infer कथमेवमवं वेदेनलनुमानं प्रवर्तते । किमज्ञासीदयं वक्ता किंचिदित्यनुमित्ससे Āga-Prā. 39.5.

अनुमित्सत् (anu-mitsat) *adj.* desiring to infer न धनासादितार्थविशेषपरिच्छेदाः स्वरसेन संविदोऽप्यनुमीयन्ते । तदवस्थमासां विशेषमनुमित्सता अर्थविशेषपरिम्मो वक्तव्यः Kāśi. i. 72.24 (*on* 2.21); किंचिदानीं सकलभुवनदेशकालव्याप्तित्वमशेषावगन्तव्यमनुमित्सता NyāyRaMā. 69.7; बुद्धिविशेषमनुमित्सता प्रथमं पदार्थास्तेषां चान्वययोग्यताद्यालोचयितव्या ŚāstrDī. 24.17 (*on* i. 1.2); 62.4 (*on* i. 1.5)

अनुमित्सा (anu-mitsā) *f.* 1 desire to infer (an essential condition for employing a syllogism and thereby obtaining inferential knowledge) बाधस्थलेऽनवधारविरोधः अनुमित्सातदिरहाभ्यां तदुपपत्तेरिति चेत् । न TattvCin. ii(1). 426.1; पर्वतादौ साध्यनिश्चये सत्यपि सत्यां चानुमित्सायां पर्वतो वह्निमान् धूमादित्यनुमानसंभवात् TarkKau. 11.17; 'श्रोतव्यो मन्तव्य' इत्यादिविधिवैशिष्ट्यात्ममननस्य इष्टसाधनत्वावगतौ अनुमित्सयावश्यकात्मन्यनुमानप्रवृत्तिः Upask. 189.12 (*on* iii. 2.11); श्रुत्यात्मनिश्चयवतोऽनुमित्सया तदनुमानं न स्यात् AdvaiSi. 15.1; 'पुरुषत्वव्याप्यकरादिमानयम्' इति ज्ञानं तत्रानुमित्सायां पुरुषत्वस्य प्रत्यक्षं भवति, न त्वनुमितिः SiddhāMu. 40.25 (*on* 70); सिद्धिरप्यनुमित्सयानुमानावतारसंभवात् ŚivārkaMaDī. i. 143.22 (*on* i. 1.3); MīmāKau. i. 257.14 (*on* i. 4.17); BhāṭṭCin. i. 28.7 (*on* i. 1.4); 2 (anumitsā) name of a woman (a character in an allegorical play) अथ ··· मया ··· न्यायस्य प्रवरतुराय गौतमगोत्राय तुभ्यमयोनिजन्मा संशयानुमित्सयोरपत्यकृतिका पक्षता नाम कन्यका प्रतिपाद्यते AmṛUda. 2.10(15)

अनुमित्साविरह (anumitsā-viraha) *m.* absence of the desire to infer (considered as one of the two factors constituting *pakṣatā*) पक्षता चानुमित्साविरहविशिष्टसाध्यनिश्चयाभावः TarkKau. 11.14; अनुमित्साविरहविशिष्टसमानविषयकप्रत्यक्षसामग्री ··· स्वातन्त्र्येण प्रतिबन्धिका SiddhāMu. 40.25 (*on* 70); अनुमित्साविरहदशायां समाने विषये प्रत्यक्षसामग्र्या बलवत्त्वात् Pūrvotta-VāNaMā. 351.9; पक्षत्वं च असत्यां सिद्धौ सत्यां वाऽसत्यामनुमित्सायाम् ··· अनुमित्सयाऽस्यानुमित्साविरहविशिष्टाया सिद्धेरभावः BhāṭṭCin. i. 27.29 (*on* i. 1.4)

अनुमित्सित (anu-mitsita) *adj.* desired to be inferred बहिर्देशसंबन्ध एव हि देवदत्तादेरनुमित्सितः PrakaPañ. 274.4; TantrRaha. 12.30; अर्थविशेषो ह्यनुमित्सितः, न चास्य शब्दत्वं गमकमनैकान्तिकत्वात् Kāśi. iii. 125.10 (*on* 5(5). 64)

अनुमित्सितज्ञान (anumitsita-jñāna) *n.* knowledge which is desired to be inferred न जानामीति ज्ञानस्यार्थातिशयदर्शी तत्तद्व्याप्त्यनुसंधानानुमानोदयसमये अनुमित्सितज्ञानव्याप्तिग्रहत्वात् ज्ञानानुमानासंभवः ĀtmaSi. 44.13.

अनुमित्सितत्व (anumitsita-tva) *n.* the state of being that which is desired to be inferred अनुमानं हि व्याप्तिबलेन भवति ··· ज्ञानमात्राचार्थमात्रम्, न चेह तथा, ज्ञानार्थविशेषयोरनुमित्सितत्वात् Kāśi. iii. 118.9 (*on* 5(5). 40)

अनुमित्सितविषय (anumitsita-viṣaya) *m.* object which is desired to be inferred सर्वत्र ह्यनुमानेऽनुमित्सितविषयनिरपेक्षमेव संबन्धनियमावधारणमुपयोगि PrakaPañ. 210.6; अनुमित्सितविषयव्यतिरिक्तविषयैव व्याप्तिरनुमानाङ्गम् NyāyRa. 364.21 (*on* 5(4). 59)

अनुमिद् (anu-mid-) IV.P. to become fat after (another) शिरोऽङ्गानि मेद्यन्ति नानुमेद्यति न कृद्यन्त्यनुकृद्यति PañcBr. v. 1.6; JaimiBr. 2.407; श्रेयांसमेव वर्धमानमनुवर्धते ··· न मेद्यन्तोऽनुमेद्यति TaiBr. I. ii. 6.3.

अनुमिन्वत् (anu-minvat) *adj.* inferring दृश्यन्ते हि उपलब्धपानभोजनाः सामान्यतः पुनः पानभोजनान्तरैः क्षुत्पिपासादिनिवृत्तिमनुमिन्वन्तः तादर्थ्येन प्रवर्तमानाः BṛĀraUBh. 524.19 (*on* iv. 3.7)

अनुमिमान (anu-mimāna) *adj.* 1A (used as noun) who is inferring, who is knowing through inference कार्येण कारणमनुमिमानः तत्कालाकालमेवानुमिनोति, न वर्तमानकालम् BhāvanāVi. 61.1; शब्दाद् बुध्यमानोऽनुमितं विदितसंगतिं बुध्यते सर्वप्रतिपत्ता, न त्वनुमिमानः शब्दावगतमनुमिमीते BrahmSi. 105.8; न च शुक्लादयो यत्र तत्र गौरनुमीयते । इत्थं चानुमिमानस्य भ्रान्तज्ञानं प्रसज्यते ŚlokaVār. 5(6). 51 (448.9); कर्तृसामान्यलिङ्गेनैव बुद्धिमनुमिमानः ··· पूर्वावधारितमूलत्वमेव प्रतिपद्यते TantrVā. 96.9 (*on* i. 3.3); 198.7 (*on* i. 3.18); भेदानां संसर्गपूर्वकत्वमनुमिमानस्य सत्त्वरजस्तमसामपि संसर्गपूर्वकत्वं ··· 352.4 (*on* ii. 2.1); PrakaPañ. 380.20;

सातिशयेन निरतिशयमनुमिमानः पृष्टो व्याचष्टां सातिशय एव किन्तु तां दशामनुभवति ĀgaPrā. 3.12; 33.21: बाह्यस्य प्रयोगमात्रपर्यवसितमेव साधनवचनम्, अनुमिमानस्यापि स्फुटो बहिर्विषय(बोध?धो) जायत एव Kāśi. ii. 41.22 (on 5(2). 39); iii. 27.17 (on 5(4). 31): दूराद् वह्निमध्यक्षयन्नाराच्चानुमिमानोऽनुमितिं हित्वा पाकार्थी दूरस्थमुपधावेद् NyāyRaMā. 184.24; यथैव स्वयमेव नियतहेतुदर्शनेन साध्यमनुमिमानो न वक्तृप्रामाण्यमपेक्षते तथात्रापि नापेक्षितव्यम् NyāyRa. 251.18 (on 5(2). 139); हेषया खुरशब्देन चाश्वजातिं गतिं चानुमिमानः … परस्परं संसर्गं बुध्यते श्वेतो धावतीति NyāyRa. 947.15 (on 7.358); ŚāstrDī. 39.1 (on i 1.4): समवायमनुमिमानेन योऽबाधितेहप्रत्ययः ससंबन्धपूर्वक इति व्याप्तिरवश्यमङ्गीकरणीया NyāySu.(Ja.) 355A. 10 (on ii 2.6); **1B** inferring, knowing through inference सांख्यादयस्तु…प्रधानादीनि कारणान्तराण्यनुमिमानास्तत्परतयैव वेदान्तवाक्यानि योजयन्ति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 34.16 (on i. 1.4); येन ह्येकदा बीजादङ्कुरो दृष्टः सोऽन्यदा तथाविधादेव पुनरनुपलभमानः स्वभावानुमानेन जनयितव्योऽनेनाङ्कुर इत्यनुमिमान एवात्राशङ्कते कथमङ्कुरो न जायत इति Kāśi. iii. 176.22 (on 5(7). 48); वयं तु द्वित्रिचतुरेषु अवगताग्निसाहचर्याद् धूमाद्विपक्षादर्शनमात्रेण सहचारिणमग्निम् अनुमिमाना न सर्वविपक्षेषु धूमाभावावधारणं प्रार्थयामहे NyāyRa. 460.16 (on 5(7). 40); महद् गोपुरसौधादिकमेकदेशे … पैश्चिन्नवीक्रियमाणं पश्यन्तः तद्गतसकलविचित्रसंनिवेशनिर्माणोचितज्ञानशक्त्यादियुक्तं तदादिकर्तारमनुमिमाना दृश्यन्ते ŚivārkaMaDī. i. 138.24 (on i. 1.3); **2A** (used as noun) who is conjecturing or guessing फलदर्शनात्तु कारणमनुमिमाना न विशेषनिर्धारणं कुर्युः कुतूहलेनात्र समुत्पन्नेन BālaKrī. i. 193.13 (on 1.339); **2B** conjecturing or guessing प्रजानामनुरागोक्त्या महतीभिश्च ऋद्धिभिः। अङ्गतमनुमिमानः श्रीबाहुबलिनो नयम्।… स प्राप तक्षशिलापुरीम् TriṣaŚaPuC. i. 5.52.

अनुमिलत् (anu-milat) *adj.* **A** gathering together, assembling शूर्पणखा।… मणिनूपुरक्वणनतोऽनुमिलत्कलहंसिकानिकरमध्यगता। बहुवर्णभूषणतयान्वकरोच्छरदम्बुदोत्थहरिचापरुचम् Rāgh. 8.6; **B** meeting together औत्सुक्यादनुमिलतां नभश्चराणां दिक्कुञ्जान् मुखरयति स्म साधुवादः Rāgh. 18.37.

अनुमिलित (anu-milita) *adj.* united or associated with मनुजवटुरहो बलीमुखौघैरनुमिलितो यदि जेतुमीहते माम् (दशास्यम्) Rāgh. 14.48.

अनुमीमांस (anu-mīmāṁsa-) *desid.* to desire to perceive or reflect upon अनुमीमांसतेऽपूर्वं मनसा भगवानजः BhāgP. vi. 1.48.

अनुमीयमान (anu-mīyamāna) *adj.* [*f.* -ā] **1A** (used as noun) that which is being inferred or known through inference नानुमीयमानस्य प्रत्यक्षतोऽनुपलब्धिरभावहेतुः NyāySū. iii. 1.36; **1B** which is being inferred or known through inference न खल्वेवं प्रतिपद्यते यदिदं श्वेतं रूपं तदनुमीयमानरसगन्धस्पर्शानामिति NyāyVār. 79.18 (on i. 1.14); संयोगान्तं कर्म संयोगोत्पादज्ञानक्षणोत्तरकालमनुमीयमानं न वर्तमानम् BhāvanāVi. 62.4; फलम् … अनुमीयमानमपि द्रव्यवचनतां प्रतिपद्यते ṬupṬ. 84.11 (on vi. 1.1); द्विविधो वेदः श्रूयमाणोऽनुमीयमानश्च श्रूयमाणश्च श्रुतिरित्युच्यते अनुमीयमानश्च स्मृतिरिति NyāyMañ. i. 240.17; स च वेदोऽनुमीयमानो मन्वादिभिरुपलब्धः ManuBh. i. 63.10 (on 2.6); अनुमीयमानेष्वाकाशादिष्वेकानेकत्वोपलब्धौ संशये सति तद्व्युदासार्थमाह NyāyKa. 47.10; तस्येदमग्नौ देशेन विशिष्टेऽनुमीयमाने नोपपद्यते Kāśi. iii. 31.12 (on 5(4). 36); धूमादिगोचरेण तत्त्वनिर्णयेन वह्न्यादावनुमीयमाने प्रमाणमेव निर्णयो न फलम् TātpaṬ.(Vā.) 63.11 (on i. 1.1); 161.18 (on i. 1.5); अभ्यासदशापन्नेषु तज्जातीयत्वेन प्रामाण्येऽनुमीयमाने प्रवृत्तिसामर्थ्यानुमितप्रामाण्यस्य साधनविकलतया दृष्टान्ताभासत्वप्रसङ्गात् NyāyVārPari. 103.8; इन्धनावृते शिखरिणि विलक्षणाद् धूमाद् वह्निरनुमीयमान इतरवह्निविलक्षणश्चेन्धनप्रभाव एव प्रतीयते RājMār. 79.15; बाह्यार्थवादिकथितमिति हेत्वन्तरम् अनुमीयमानबाह्यरूपम् (v. l. अनुमीयमानं बाह्यरूपम्) आशङ्क्यमानत्वेन दर्शयति PratyabhiVi. i. 210.2 (on i. 5.4); i. 219.7 (on i. 5.5); भ्रमाभावेऽनुमीयमाने संसर्गज्ञानमेवानुमितम् TattvCin. iv(1). 132.1; अनुमीयमानोऽपि व्यभिचारोऽनैकान्ततो वर्णसंकरमापादयति NyāySu.(So.) 13.8 (on i. 2.2); नापि कृतकत्वेनानित्यतयानुमितः शब्दः … तथानुमीयमानो नित्यो भवति NyāySu.(Ja.) 80A.6 (on i. 1.1); अन्यप्रकारेण प्रधानेऽनुमीयमानेऽपि ज्ञातृत्वशक्तिवियोगाद् रचनानुपपत्तिः BrahmSūBh.(Śrī.) ii. 60.5 (on ii. 2.7); ŚivārkaMaDī. ii. 59.30 (on ii. 2.6); ii. 76.34 (on ii. 2.14); अनुमीयमानायाः श्रुतेरपि व्यवस्थितविषयत्वमेव कल्पयितुं युक्तम् MīmāKau. i. 99.20 (on i. 3.15); जश्शसोरनुमीयमानमात्वं प्राधान्य एव, न तु गौणतायाम् SiddhāKau. 88A.10 (on vii. 1.21); **2** who or which is being conjectured or guessed तूष्णीं दण्डोऽपि प्राज्ञैरनुमीयमानः प्रकृतिकोपको रामेऽभियोक्तरि दुरन्तः स्यात् MahāviC. 4 7(9); VāsaDa. 118.6; खरखलीनखणखणारवेणानुमीयमानम् … अतुलमश्ववृन्दमद्राक्षीत् TilaMañ. 226.19; आहुतिगन्धैरनुमीयमानान् … आश्रमभागानभितश्चरतोः … रामलक्ष्मणयोः … रुरोध विराधाभिधानो यातुधानः RāmāCam. 3.1(2); अनुमीयमानाम् … अष्टमीमवस्थामध्यास्ते SaraKaṇṭhā. 573.13; 595.19; प्रतिपत्तृन् प्रति सा प्रतिभा नानुमीयमाना, अपि तु तदावेशेन भासमाना Loc. 29.16 (on 1.6); राजा … रतिमिवानुमीयमानाम् … युवतिमद्राक्षीत् UdaySuKa. 52.22; 61.28. 'संयोगात्' गम्यगमकभावरूपात् अनुमीयमानोऽपि … रसः KāvyPra. 90.1; Kāvyānu.(He.) 69.28; विशिष्टवर्णसंघटनोपकृतशब्दप्रतिपादितेनार्थेन रत्यादयः स्थायिनोऽनुमीयमानाः स्पष्टतरमवभासन्ते VyaktiVi. 131.5; रत्यादिः … भिन्ने विषयेऽनुमितिसामग्र्या बलवत्त्वादनुमीयमानो रसः RasGaṅ. 34.4.

अनुमीयमानक्रौर्यदोष (anumīyamāna-krauryadoṣa) *adj.* whose vice (in the form) of cruelty is being guessed अग्रतश्च पाशविरहितमिव कालपुरुषम् … अनुमीयमानक्रौर्यदोषं पुरुषमद्राक्षम् Kād. 354.5.

अनुमीयमानता (anumīyamāna-tā) *f.* **1** the state of being that which is being conjectured or guessed भाति तेऽब्जमिवाननम्। अत्र हि … अब्जस्योपमानभावावगमः समासोक्तेरेव विषयो युक्तो न श्लेषस्य, तत्रैव तस्यानुमीयमानतया सचेतनचमत्कारकारित्वोपपत्तेः VyaktiVi. 86.8; **2** the state of being that which is being inferred ज्ञानाभावस्यानुमीयमानतया परामर्शासंप्रतिपत्तेः TattvPradī.(Ci.) 55.10; क्रमिकपदवत्त्वं वाक्यत्वम्। न चात्र पदक्रमः, अनुचार्यमाणतयोच्चारणाधीनस्य युगपदनुमीयमानतया बुद्ध्यधीनस्य वा तस्याभावात् TattvCin. iv(1). 476.3.

अनुमीयमानत्व (anumīyamāna-tva) *n.* **1** the state of being that which is being conjectured or guessed (कारुण्यविग्रहा) कारुण्यस्यान्तःकरणपरिणामवृद्धिरूपत्वेन नेत्रान्तवीक्षासस्मितभाषादिनानुमीयमानत्वे…कारुण्यं विग्रहो यस्याः सेति समासोपपत्तिः LalitāTriBh. 301.19 (on 29); स ब्रह्मा देवानां गणमसृजत।… देवविशेषाणां समूहं यज्ञं च ज्योतिष्टोमादिकं कल्पान्तरेऽप्यनुमीयमानत्वान्नित्यम् ManvaMu. 11.27 (on 1.22); **2** the state of being that which is being inferred प्रतिबन्धस्तु स्वरूपस्यैव शक्तेरिवास्तु … स्वरूपमस्येव दृश्यमानत्वादिति चेत् … पुनः कार्यदर्शनेनानुमीयमानत्वादिति NyāyMañ. i. 39.13; प्रत्यक्षावगतेऽपि दहने … धूमदर्शनेन वह्नेरनुमीयमानत्वात् KhaṇḍanKhā. 586.8; VedāntKa. 15.25 (on i. 1.1); इदानीं पर्वतेऽग्निरस्ति इति देशकालविशेषस्यापि अनुमीयमानत्वात् MānaMe. 51.5; 67.4; नायं दिङ्मोहादितुल्यो मोहः विरुद्धधर्मसमावेशादियुक्तिसहस्रैर्भेदस्यानुमीयमानत्वात् LalitāSaBh. 147.6 (on 188)

अनुमीयमानत्वासिद्धि (anumīyamānatvāsiddhi) *f.* non-establishment of the state of being that which is being inferred ज्ञानाभावस्येदानीमिवानुमीयमानत्वासिद्धिः TattvPradī.(Ci.) 55.14.

अनुमीयमानबाह्यरूप (anumīyamāna-bāhyarūpa) *adj.* through which the external form is being inferred बाह्यार्थवादिकथितमिति हेत्वन्तरम् अनुमीयमानबाह्यरूपम् आशङ्क्यमानत्वेन दर्शयति PratyabhiVi. i. 210.2 (on i. 5.4) (Bhāsk. अनुमीयमानम् … बाह्यपदार्थस्वरूपं येन)

अनुमीयमानभेद (anumīyamāna-bheda) *adj.* whose distinction, i.e. manifoldness is being inferred विषयशब्देन विषयभेदेनानुमीयमानभेदश्चितिशक्तिकार्यभूतः … विकार उच्यते NyāyRa. 834.10 (on 6.404)

अनुमीयमानमिथ्यात्वांश (anumīyamāna-mithyātvāṁśa) *m.* aspect of falsehood which is being inferred मिथ्यात्वलक्षणस्यासत्त्वाभावघटितत्वेऽपि अनुमीयमानमिथ्यात्वांशस्य तदघटितत्वेन पराभिमतस्याभावः उक्तधीविषयत्वादिरूपः सत्त्वम् GuruCandr. i. 242.7.

अनुमीयमानरात्रिभोजन (anumīyamāna-rātribhojana) *adj.* whose eating at night is being inferred पीनत्वानुपपत्त्यानुमीयमानरात्रिभोजनस्य पीनत्वोपपत्तिः फलम् LaŚabdeŚe. i. 186.6.

अनुमीयमानवसति (anumīyamāna-vasati) *adj.* wherein the habitation is being conjectured or guessed अर्थालंकारसंकरो यथा – वासास्थितताम्रचूडवयसामायामिभिः कूजितैर्दूरादप्यनुमीयमानवसतिर्ग्रामोऽयमन्तर्वणम् SaraKaṇṭhā. 710.11.

अनुमीयमानवह्न्यादि (anumīyamāna-vahnyādi) *adj.* fire etc. which are being inferred अनुमीयमानवह्न्यादाविन्द्रियव्यभिचारसंभवात् Kiraṇā. 327.11.

अनुमीयमानशतत्वविषय (anumīyamānaśatatva-viṣaya) *adj.* referring to the manifoldness (*lit.* hundredness) which is being inferred अन्यशतत्वे प्रतिषेधाभावात्सामर्थ्यादनुमीयमानशतत्वविषयः प्रतिषेधः संपद्यते Pradī. iv. 259B.19 (on v. 1.21)

अनुमीयमानश्रुतित्व (anumīyamānaśruti-tva) *n.* the state of being the scriptural text which is being inferred लिङ्गवाक्यादीनामनुमीयमानश्रुतित्वादविशेषे सति किं कृतं बलाबलम् TantrVā. 848.4 (on iii. 3.14)

अनुमीयमानश्रुतिमूलत्व (anumīyamānaśrutimūla-tva) *n.* the state of being what is based on the scriptural text which is being inferred … मीयमानश्रुतिमूलत्वादनुमानं स्मृतिः BrahmSūBh.(Bhā.) 214.11

(*on* iii. 4.41)

अनुमीयमानश्रुतिसापेक्षत्व (anumīyamānaśrutisāpekṣa-tva) *n.* the state of being expectant of, i.e. having expectancy for the scriptural text which is being inferred प्रत्यक्षं श्रुतिरनपेक्षत्वादनुमानं स्मृतिरनुमीयमानश्रुतिसापेक्षत्वात् BrahmSūBh.(Bhā.) 62.5 (*on* i. 3.28); ManvaMu. 11.15 (*on* 1.21)

अनुमीयमानसंसर्ग (anumīyamāna-saṁsarga) *adj.* whose relation is being inferred भेदः संसर्गाविनाभावित्वादनुमीयमानसंसर्गः सामर्थ्येन् Pradī. ii. 330A.38 (*on* ii. 1.1)

अनुमीयमानस्थानित्वपूर्वपरावयव (anumīyamānasthānitva-pūrvaparāvayava) *m.* the preceding and following parts whose state of being original is being inferred एकादेशस्यानुमीयमानस्थानित्वपूर्वपरावयवाश्रयं कार्यं सिद्धम् Pradī. v. 85B.4 (*on* vi. 1.85) (Uddyota अनुमीयमानं स्थानित्वं ययोः पूर्वपरावयवयोः)

अनुमीयमानहृदयप्रदीप्तमन्यु (anumīyamāna-hṛdayapradīptamanyu) *adj.* whose anger inflamed in the heart is being guessed एको नृपकुमारः ··· निर्दयास्फालितधनुश्चाशिञ्जितेन ··· भ्रूयोद्गमेनेवानुमीयमानहृदयप्रदीप्तमन्युरभिमन्युरिव ··· भर्तुरन्तिकमपि(? ध्य)गच्छत् TilaMañ. 88.23.

अनुमुक्त (anu-mukta) *adj.* which is released subsequently प्लावयेद्गजम्। अमुक्तेष्वनुमुक्तेषु लिङ्गं शूलं भवेदपि। विमुक्तशुक्रो मातङ्गः ··· संपद्यते सुखी Hastyāyur. 211.16 (2.717)

अनुमुखम् (anumukham) *adv.* A with the front part (*lit.* opening) turned upwards घृताभ्यक्तं यन्त्रमूर्ध्वनुमुखं पायौ शनैः शनैः प्रवाहमाणस्य प्रणिधाय ··· क्षारं पातयेत् SuśruS. iv. 6.4; B towards the front part वेदीं शूर्पाकृतिं कुर्यात्कुण्डानि परिकल्पयेत्। हंसवत्त्रिगुणा वापि हस्तेनानुमुखं लिखेत् BhaviP. 343A.34 (ii. 119.9)

अनुमुखा (anu-mukhā) *adj.* (*f.*) occurring at the commencement तस्मादनुमुखा ज्ञेया अमावस्यास्य पर्वणः VāyuP. i. 50.203.

अनुमुच् (anu-muc-) vi.P. (*caus.*) to cause to give up ते ··· तपस्विनः ···। जापकानां सहस्राणि वैष्णवानां तथैव च। शैवानां च विधिं विष्णुं स्थाणुं चाप्यन्वमूमुचन् SkandP. i(2).41.13.

अनुमुद् (anu-mud-) I.Ā. (rarely P.) 1Ai to join in rejoicing, to rejoice together ii (mostly with Acc., rarely with Loc.) to rejoice with, to enjoy with, (pass.) to be enjoyed iii to be happy, to be delighted, (*caus.*) to make (somebody) happy, to gratify B to enjoy, i.e. relish in consuming C to rejoice after 2Ai to praise, to eulogise, (*caus.* used in primitive sense) ii to applaud Bi to approve, to consent, to permit, to allow with pleasure, (pass.) to be approved, (*caus.* used in primitive sense), to make to give consent, i.e. to ask for permission, (*caus.* pass. used in primitive sense) to be approved or allowed ii to permit (to leave or go), (*caus.* used in primitive sense) iii to approve, i.e. to facilitate Ci to admit, to support ii to support, i.e. to enrich 1Ai to join in rejoicing, to rejoice together, ṚV. viii. 1.14, MW. (cf. अनु *adn.* A); 1Aii (mostly with Acc., rarely with Loc.) to rejoice with, to enjoy with रामम् ··· मृतम् ··· शुश्रुम। यं प्रजा अन्वमोदन्त पिता पुत्रानिवौरसान् MahāBhā. vii. App. I. 8(438); यस्य स्म व्यसने राजन्ननुमोदन्ति शत्रवः MahāBhā. xii. 101.36; SūktiRa. 48.3; संपदमनुनन्दन्ति विपदं नानुमोदन्ते SāmkhyaKāBh. 27.16 (*on* 48); दुष्टश्रुतिरिव काननरुचिरनुगतमपि यवसं ततं नानुमोदते VāsaDa. 77.2 (comm. हीनकान्तिः ··· यवसं दत्तं ततं वीणादि वाद्यं च); दिवौकसोऽपि राजविरुद्धमनुमोदन्ते MahāviC. 1.42 (3); नाथोऽहो ···। सूर्यातपात्रोझिते न च्छायामनुमोदते TriṣaŚaPuC. i. 3.272; धीरोऽयं युवराज एष वहति श्रीवीरलक्ष्मी धुरं सर्वाभिरनुमोदते प्रतिफलं श्रीकाकतीन्द्रो विभुः PratāYaBhū. 23 2; रुचिराङ्गदं गीतम्। अनुसरति नानुमोदते चैतन्यदनदूती Nāṭa. 3.4; (pass.) to be enjoyed मदिरारसस्य किमतः परं वयं प्रथयामहे प्रकटचाटुकक्रमम्। अपि योऽन्वमोदि सुदृशाम विप्लुतद्विजमध्यजन्म सुहृदा रसज्ञया ŚrīKaC. 14.16 (comm. चर्वितः); 1Aiii to be happy, to be delighted सुहृद्भिः पर्युपासीनः किं सखे नानुमोदसे Rāmā. ii. 63.6; विप्रः ···। वृत्तान्तं सर्वमाचख्यौ ब्राह्मणी सान्वमोदत BhaviP. 453A.15 (iii(2). 25.37); गजाश्वरत्नवस्त्रादिविक्रयं यं व्यधत्त सा। तं तं सोपचयं दृष्ट्वा सोऽन्वलोभोऽन्वमोदत KathāSaSāg. vii. 9.72; लब्ध्वा तं बालकम् ···। पुनर्जातमिवात्मानं मन्यमानोऽन्वमोदत KathāKau. 4.121; (*caus.*) to make (somebody) happy, to gratify यस्तु महाकदम्बः ··· तस्य कोटरेभ्यो विनिःसृताः ··· पञ्च मधुधाराः नुपार्श्वशिखरात्पतन्त्यः ··· इलावृतमनुमोदयन्ति BhāgP. v. 16.22; मनोरमा पुत्रमाशीर्भिश्चान्वमोदयत् DevīBhāP. iii. 19.34; 1B to enjoy, i.e. relish in consuming, VāsaDa. 77.2 (comm. दुष्टगज इव ··· तृणम्। नानुमोदते); 1C to rejoice after कामात्मावञ्चितोऽबुधः। कश्चित् ··· जायाम् ··· मुदितामनुमोदते BhāgP. iv. 25.61; 2Ai to praise, to eulogise उत्तमेऽभिषवे ··· देवाः ··· अश्वान्त्स्येति प्रतिप्रस्थाता ग्रावणोऽनुमोदते ĀpaŚS. xiii. 1.11; HiŚS. ix. 1.10 (904.12); ix. 3.29 (918.22); VaikhaŚS. 16.2; महाहवे ··· धनंजयं भूतगणाः समेताः। तदान्वमोदन्त जनार्दनं च (v.l. तावन्वमोदन्त जनाः प्रकामम्) MahāBhā. viii. 68.60; xii. 29.95; भक्तैस्संपूजितं भक्त्या ये पश्यन्ति जगत्प्रभुम्। श्रद्धया चानुमोदन्ते तेऽपि तत्फलभागिनः PauṣkS. 37.61; Pāraṁ. 12.521; यो वै हिरण्याश्वधनम् ···। छागीते ··· अनुमोदेऽस्तु विमुच्यते ब्रह्मवधादपि BhāgP. iii. 19.37; येऽनुमोदन्ति कृष्णस्य क्रियमाणं नरा गृहम्। तेऽपि पापविनिर्मुक्ताः प्रयान्त्यच्युतलोकताम् AgniP. 38.2; BṛNāraP. 5.39; पूजितं पूज्यमानं वा यः कश्चिच्छृणुयाद्विभुम्। श्रुत्वानुमोदते यस्तु स यज्ञफलमश्नुते BhaviP. 279A. 33 (i. 187.70); तवाम्बर्यचरश्रेष्ठो भवन्तं दासतत्परम्। विलोक्य धन्योऽयमिति मुहुस्त्वामन्वमोदत MalliC. 2.195; (*caus.* used in primitive sense) पश्यन्ति ··· ये ब्रह्मणं जगत्प्रभोः। तथानुमोदयन्त्यन्ये यान्ति तेऽप्यमरावतीम् PauṣkS. 30.185; मत्वा भर्तुरभिमतं रक्षन्ती निजगौरवम्। कृतं भर्त्रानुकूलं सा तत्स्निग्धायानुमोदयेत् BhaviP. 37A.12 (i. 14.25); सर्वेषामर्हदादीनां यो बोधेस्त्वादिको गुणः। अनुमोदयामि तं तम् Vītarā. 17.4; TriṣaŚaPuC. iii. 6.87; 2Aii to applaud वसिष्ठो वर्षकामः पर्जन्यं तुष्टाव। तं मण्डूका अन्वमोदन्त Nir. 9.6 (161.1) (Durga. तं मण्डूका अन्वमोदन्त स्तुहि स्तुहीति); 2Bi to approve, to consent, to permit, to allow with pleasure वासुदेवस्य कोपः समभवत् ··· विवादांश्चान्वमोदत (v.l. नान्वमोदत) MahāBhā. i. 1.93; i. 18.10; पितामहः। एवमस्त्विति तद्वाक्यं प्रोवाचानुमुमोद च MahāBhā. i. 49.8; ii. 46.2; iii. 155.8; iv. 22.8; अद्यप्रभृति ··· युधिष्ठिरम्। अनुमोदन्तु सुहृदः MahāBhā. viii. App. I. 25(6); ix. 59.36; xv. 2.2; अनुमोदस्व तद्भद्रे पुत्रदानमिदं मम JātaMā. 65.21 (9.87); पुण्यकोटिदिमानेऽस्मिन् पश्यन्तु त्वां नरास्तदा। इति संप्रार्थितो देवः ··· तथास्त्विलन्वमोदत JayāS. 1.78½ (+88); पाश्चात्यवर्तता वापीमोलम् ··· उदकातिशयेन निमुष्टम् ··· आच्छिद्यमानं चानुमोदि[त°]स पंचभिः महाप[॥°]तकैः संयुक्तस्स्यात् EI. xix. 126.8; v. 49 22; xxv. 31.22; xii. 203.24; x. 88.52; xxii. 185.54; ix. 197.35; iii. 109.67; xxiii. 222.64; xxi. 145.53; vi. 32.52; xviii. 251.72; ii. 21.2; iii. 275.73; साधु महासत्त्व साधु। अनुमोदामहे वयम् Nāgā. 5.27(1); ख्याप्यमानामजाति तैरनुमोदामहे वयम्। विवदामो न तैः (सार्धमविवादं निबोधत) GauḍKā. 4.5; कथं सुलोकपालो भगवान् पाकशासनो रामभद्रस्याभिषेकमनुमोदते MahāviC. 7.40(3); विशेषमजानाना वराकाः सामान्यमापादयन्ति ततः परेऽनुमोदन्ते Śarka. 49.17; अहो जिगीषारभसं प्रमोदवान् पताकिनीनां कुमुदोऽनुमोदते RāmC. 5.79; अन्येन हन्यमानं स्वयशोजनतो यश्चान्योऽनुमोदते साध्वयं हन्ता करोतीत्यनुमन्ता ManuBh. i. 442.14 (*on* 5.51); ये चान्वमोदन्त तदवाच्यतां द्विजाः BhāgP. iv. 2.20; vii. 14.6; यूयं तदनुमोदध्वं यदिच्छन्त्यसुराः BhāgP. viii. 6.24; ix. 23.39; स तद्वाक्यं कामासक्तोऽन्वमोदत GaṇeP. ii. 29.36; रामम् ··· राज्ये ···। अभिषेक्ष्ये श्व एवाशु भवांस्तच्चानुमोदताम् AdhyāRā. ii. 2.4; उद्वाहुमेकपादस्थं तं दृष्ट्वा तापसायरम्। अमोदिष्टान्वमोदिष्ट चात्यर्थं पार्थिवाग्रणीः PāriPār. 1.68; नानुमोदामहे वाचं तामेतां ते मनागपि PāṇḍaC. 6.147; गायन्तीरनुमोदते निजवधूः शेषः शिरःकम्पनैः PratāYaBhū. 206.7; ज्ञात्वा सदा तत्त्वनिष्ठाननुमोदामहे वयम् PañcDa. 6.215; आपो व्यापनशीला देवताः ···। युवयोर्धर्तं संकल्पं कर्म वा। न प्रमिणन्ति ··· किंत्वनुमोदन्ते AdvaiSi. 423.11; परमेश्वरः केन हेतुनास्मदादीनां साक्षात्कारलोपायाय साहचर्यमनुमोदेत ŚivārkaMaDī. i. 348.18 (*on* i. 2.11); परेणैव दृग्गमनाद्युक्त्य यदुद्भूतं शिष्यस्तुत्यादनाय तदनुमोदते यदिवति GuruCandr. i. 383.17; चण्डसेनोऽपि पार्श्वस्थितस्तावन्वमोदत KathāK. 116.2; (सः) कर्तव्यं साहसोऽन्यं बोधयत्यनुमोदते ŚukraNī. 3.250; (pass.) to be approved अन्वमोचनया चासीत् तत्पाकाद् दुःखमीदृशम् PārśvC. 8.225; इत्थमुक्तवतीतिभारवती प्रह्वादभारती। नान्वमोदि मयूरार्थैर्दत्तायिष्ठानुवर्तिभिः ParamāKā. 37.14; (*caus.* used in primitive sense) यः करोति स्वयं कर्म कारयेच्चानुमोदयेत् ŚivaP. v. 6.58 (413A.13); एवमभ्यर्थितोऽस्मि लोभादज्ञानतिमिरपटलावृतमतिरा्च्छिद्यादाच्छिद्यमानादनुमोदयति EI. xxv. 63.85; त्वम् ··· धर्मकृत्यं कुरु। अहमपि तदनुमोदयामि SamyaKau. 5.8; प्रभुरपि स नृपतिमनुमोदयांचक्रे PrabaCin. 86.19; अनुमोदय विश्वात्मन्नुज्ञां दातुमर्हसि BṛBrahmaS. iii. 9.26; चारसूचकदोषेण त्वन्यथा यद् वदेन्नृपः। श्रुणुयान्मौनमाश्रित्य तच्चवचनानुमोदयेत् ŚukraNī. 2.247; (*caus.*) to make to give consent, i.e. to ask for permission cf. **अनुमोदयित्वा**; (*caus.* pass.) (used in primitive sense) to be approved or allowed पूर्वाभिमतप्लिष्टविशेषणोत्थापितैव समासोक्तिस्तत्राभिमतेनौपम्यगर्भविशेषणेन विद्वतुत्थापिता युक्तिस्तदनुगामिना मूर्त्तेनैवानुमोदते RasGaṅ. 512.4; 2Bii to permit (to leave or go) रामभद्र, मामनुमोदस्वारण्यगमनाय MahāviC. 4.31(2); कुमार, दूरे मया गन्तव्यम्। अनुमोदत माम् TilaMañ. 171.22; अहं ··· BṛDharmaP. i. 46.60; (*caus.* used in

primitive sense) गङ्गे देवि ...। त्वद्दर्शनाय सद्यात्रां करोम्यत्रानुमोदय BṛDharmaP. i. 55.7; **2Biii** to approve, i.e. to facilitate ते एते एव प्रकाशामर्शने अनुमोदते ततो विषं द्रावयति च। अनुमोदनं नाम स्वेतरक्रियमाणक्रियानुकूल्यम् SetuBa. 216.24; **2Ci** to admit, to support (theory or position) (स्वनिर्णयः प्रत्यक्षलक्षणम्, अप्रमाणेऽपि भावात्) सत्रपि इति परोक्तमनुमोदते PramāMi. 4.11 (*on* i. 1.3); VedāntKa. 15.3 (*on* i. 1.1); मनो भौतिकम् ··· श्रुतिश्च 'अन्यत्रमना अभूवं नादर्शम्' इत्याद्या मनोऽधिकुर्वन्ती तस्य भौतिकत्वादिकम् अनुमोदते TarkSam.(Ā.) 55.13; **2Cii** to support, i.e. to enrich, cf. **अनुमोदित 1Aiii.**

अनुमुमूर्षन्ती (anu-mumūrṣantī) *adj.* (*f.*) [P. vii. 1.102; viii. 2.77] desiring to follow (the husband) in death पत्यौ मृते सपत्नीनां दृष्ट्वानुमरणं ततः। दम्भेनानुमुमूर्षन्तीमनुमेने स तां द्रुतम् RājTa.(Ka.) 6.195.

अनुमुमूर्षु (anu-mumūrṣu) *adj.* desirous of following in death स ताम्बूलादरः सक्तिः सा केशश्मश्रुयोजने। याभूदनुमुमूर्षूणां भिक्षुराजोपजीविनाम् RājTa.(Ka.) 8.1736.

अनुमुह् (anu-muh-) IV. P. to err after मुह्यन्तं चानुमुह्यामि दुर्योधनमचेतनम् MahāBhā. i. 1.98 (*but* MW. to feel distressed at, to be troubled after)

अनुमूर्च्छ् (anu-mūrcch-) I. P. [DhātuPā. 1.227; P. viii. 2.78] to rise after यस्मिन्वृद्धो धृतराष्ट्रः सपुत्रः कस्मादेषां कलहो नात्र मूर्च्छेत् (v.l. नानुमूर्च्छेत्) MahāBhā. v. 29.3.

अनुमृर्ति (anumūrti) *adv.* in every idol or image विभावयेत् ···। पङ्क्तीभूतां स्थितिं पैत्रीमनुमूर्ति प्रकाशिताम् PauṣkS. 27.367.

अनुमूर्ति (anu-mūrti) *adj.* having similar forms एताः पश्चिमतो दीप्ता राजन्ते चानुमूर्तयः BhaviP. 264A.17 (i. 179.7)

अनुमृ (anu-mṛ-) VI. Ā. (rarely P.) [P. vii. 4.28] **1A** to perish after, i.e. to get exhausted व्रतमेत्र हुतमनु म्रियते TaiBr. I. iv. 4.2; BaudhŚS. ii. 194.4; ii. 194.20 [VIŚVA.] (better *adn.* cf. **अनु 1Diii**); **1B** to perish after, i.e. to fade away, cf. **अनुमर्तुम् A**; **2A** to die subsequently जीवन्तावनुजीवामि भर्तव्यौ तौ मया (v.l. मृतावनुम्रिये च तौ) MahāBhā. iii. 281.93; ये हि राष्ट्रोपरोधेन वृत्तिं कुर्वन्ति केचन। तदेव तेऽनुमीयन्ते (v.l. तानेवानुम्रियेरंस्ते) MahāBhā. xii. 133.21; दुःखान्यसहती देवी मामेवानुमरिष्यति Rāmā. ii. App. I. 9 (166); यत्त्वां नानुम्रिये चाद्य सर्वथैव धिगस्तु माम् Rāmā. ii. App. I. 20(4); ii. App. I. 20(14); भार्यां मृतां चानुममार राजा Saund. 7.43; अन्ये मूढमनसः म्रियान् पुत्रान् स्वामिनश्चानुम्रियन्ते ManuBh. ii. 120.7 (*on* 8 104); यो हि सोपक्रमायुष्को वज्रेण सह यामिनीम्। एकामपि वसेत्सोऽनुम्रियते तं न संशयः PariPar. 13.93; **2B** to follow (the husband) in death मृतं ज्ञात्वा पतिं राज्ञी सहैवानुममार SkandP. iii(1). 5.86: iii(1). 50.110; वधाय नीयते योऽयमेष भर्ता वृतो मया। तन्नृपाद्रक्ष तातैनं नो चेदेनमनुम्रिये KathāSaSāg. xii. 21.35; **2C** to die simultaneously, cf. **अनुमृति.**

अनुमृगम् (anumṛgam) *adv.* in the direction, i.e. pursuit of the deer सुद्युम्नः ···। दंशितोऽनुमृगं वीरो जगाम दिशमुत्तराम् BhāgP. ix. 1.24.

अनुमृग्य (anu-mṛgya) *adj.* to be sought after, PW.; MW. cf. **अनुमृग्यदाश्वस.**

अनुमृग्यदाश्वस् (anumṛgya-dāśvas) *adj.* conferring all that is sought after नमः ··· अखिलसत्त्वमूर्तये।··· पारमहंस्य आश्रमे व्यवस्थितानामनुमृग्यदाशुषे BhāgP. ii. 4.13.

अनुमृच् (anu-mṛc-) X. P. (*but* PW. = अनुमर्च्; MW. अनुमृश्) [Uṇā. 3.45] to injure subsequently यो नो अग्ने अररिवाँ अघायुररातीवा मर्चयति द्वयेन। मन्त्रो गुरुः पुनरस्तु सो अस्मा अनु मृक्षीष्ट तन्वं दुरुक्तैः ṚV. i. 147.4 (Sāy. अनुक्रमेण लुम्पतु। यद् वा।··· सोऽरातिः स्वतनुमेवावलुम्पतु। स्वात्मानमेवावृत्य दहत्वित्यर्थः) [VIŚVA.]

अनुमृज् (anu-mṛj-) II. P.; VI. P.; X. P. [DhātuPā. 2.57; 10.304] **1A** to wipe off, to remove, to set right **B** to do away, i.e. to alleviate **2Ai** to rub along or lengthwise (for cleaning or polishing) **ii** to rub on, i.e. to apply to **iii** to rub along (for massage) **B** to cleanse (with water for purificatory purpose) **3** to smoothen **4A** to stroke along **B** to stroke, i.e. to pat along **5** to sharpen **1A** to wipe off, to remove, to set right त्वष्टा ··· अनु नो मार्ष्टु तन्वो३ यद्विरिष्टम् AV. vi. 53.3; AV.(P.) xix. 8.3; xx. 34.1; TaiS. I. iv. 44.2; MaiS. i. 3.38 (i. 44.9); iv. 14.17 (iv. 247.5); KāṭhS. 4.12 (i. 37.4); KapiKaS. 3.10 (33.22); VājaS. 2.24; VājaS. (K.) 2.44; ŚatBr. I. ix. 3.6; TaiĀ. ii. 4.1 (209.2); ŚāṅkhāŚS. iv. 11.6; बर्हिषि लेपं निमार्ष्टि ···। बहु हुत्वा भूयो नि(v.l. भूयोऽनु)मार्ष्टि BhārŚS. vi. 12.11; **1B** to do away, i.e. to alleviate यानि द्रागनुमार्जयन्ति भरतानाश्लेषदुःखं चिरात्।··· दिष्ट्या तानि मयाङ्गकानि सुहृदो लब्धानि दीर्घायुषः AdbhuDa 3.12; **2Ai** to rub along or lengthwise (for cleaning or polishing) तन्तिं वितनुयात् तामनुमृज्यात्। रय्यां त्वा पुष्ट्यानुमार्ज्मि। इति रय्यैवैनां पुष्ट्यानुमार्ष्टि MaiS. iv. 2.10 (iv. 33.12); MānŚS. 214.8; स्फ्यमादत्ते ··· अधस्तादनुमार्ष्टि KapiKaS. 47.8 (291.10); (पर्णशाखाम्) इषे त्वेत्यूर्जे त्वेत्यनुमार्ष्टि ŚatBr.(K.) II. vi. 3.2; BaudhŚS. iii. 5.14; VādhūŚS. ii. 1.9 (CHAUBEY's Ed.); BhārŚS. i. 2.10; ĀpaŚS. i. 1.11 = HirŚS. i. 2.11 (76.22); MānŚS. 7.10; VaikhāŚS. 3.3; धनुरादत्ते ... ज्यामनुमार्ष्टि VādhūŚS. xi. 16.3 (CHAUBEY's Ed.); पुरस्तात् प्रस्तरं गृह्णाति। नानुमार्ष्टि न प्रतिमार्ष्टि नावधूनोति BhārŚS. ii. 8.6; ĀpaŚS. ii. 8.5; iii. 6.8; शुल्बमनुलोमं त्रिरनुमार्ष्टि MānŚS. 8.7; लोमान्यनुमार्ष्टि, अनुलोमयति JaineVyā. 91.5 (*on* ii. 1.22); CāndraVṛ. *on* i. 1.45; KāśiVṛ. *on* iii. 1.25; ŚṛṅgāPra. 14.27; MugdhaBo. 21.17 (134.11); PrakriKau. ii. 384.8; **2Aii** to rub on, i.e. to apply to अग्निरिव कक्षं विभृतः पुरस्ताद्वातेषु नक्तिग्मजम्भो(ऽ)नुमार्ष्टि ŚāṅkhāĀ. 12.2 (44.10); **2Aiii** to rub along (for massage) कौर्परं तु तथा संधिमङ्गुष्ठेनानुमार्जयेत् SuśruS. iv. 3.32; **2B** to cleanse (with water for purificatory purpose) (दीक्षितम्) आप्लाव्यानुमृजेत् ĀśvaŚS. I. vi. 9.2; पवित्रे ··· एने अद्भिरनुमार्ष्टि BaudhŚS. i. 6.14; VādhūŚS. ii. 5.2 (CHAUBEY's Ed.); BhārŚS. i. 17.8; MānŚS. 10.19; GobhiGS. i. 7.21; KauśiSū. 1.37; 67.25; तद्यजमानम् ··· अपः समवनीयाभिषिञ्चति।··· अस्य बाहू अनुमार्ष्टि BaudhŚS. ii. 362.18; पवित्रे ··· अद्भिरनुमार्जयेत् JaimiGS. 1.2 (2.9); **3** to smoothen वेदिन् ··· इन्द्रस्य बाहुरसीत्योपध्यानुमार्ष्टि MānŚS. 15.21; 16.13; (वेदिम्) 'पुराक्रूरस्य' इत्यनुमार्ष्टि KātyŚS. ii. 6.32; **4A** to stroke along त्रिरेनामनुलोमामनुमार्ष्टि ŚatBr. XIV. ix. 4.20; BṛĀraU. vi. 4.21; प्रत्यञ्चं पशुमनुमार्ष्टि VārāŚS. I. vi. 4.5; पतितां तण्डुलकण्डनप्रदिग्धगात्रीम् ··· गृहीतपुच्छाम् ··· अनुलोममनुमार्जयेदामुखात् SuśruS. i. 13 22; **4B** to stroke, i.e. to pat along आलिङ्गयत्यनुनयति ··· अनुमृजत्यवगूहते च।··· मन्मथभावभिन्ना शून्यान्तरा स्मरति केलिकृतं समस्तम् PadyaVe. 456; **5** to sharpen, cf. **अनुमृज्य 3.**

अनुमृज् (anu-mṛj-) I. P. to consider, to ponder thoroughly, DBHS., cf. **अनुमार्जत्.**

अनुमृज्य (anumṛj-ya) *ger.* **1** having stroked along **2A** having cleansed (with water for purification) **Bi** having rubbed along or lengthwise **ii** having rubbed along (for massage), having besmeared with **3** having sharpened **1** having stroked along गवां प्रविशन्तीनां या पश्चात् स्यात्तस्याः शिरोऽभ्यनुमृज्य पुच्छमनुमृज्य ··· अनङ्गमेजयस्तिष्ठेत SāmaViBr. iii. 7.10; **2A** having cleansed (with water for purification) विष्णोर्मनसा पूते स्थ इत्यद्भिरनुमृज्य ĀpaŚS. i. 11.9; BhārGS. 1.2 (3.1); HirGS. i. 1.23; ĀgniveGS. i. 1.1 (3.15); **2Bi** having rubbed along or lengthwise अनुमृज्य च राजेन्द्र तद्धनुर्भारसाधनम् MahāBhā. viii. 82*(4); सः···ज्यामनुमृज्याशु व्याक्षिपद्गाण्डिवं धनुः MahāBhā. viii. 52.2; ज्यामवधायान्यामनुमृज्य च पाण्डवः। शरैरवाकिरत् कर्णम् MahāBhā. viii. 66.54; अर्जुनः प्रासृजदुग्रधन्वा भुजावुभौ। गाण्डिवं चानुमृज्य MahāBhā. viii. 1031*(2); viii. 1070*(1); **2Bii** having rubbed along (for massage), having besmeared with पर्शुकास्वथ भग्नासु घृताभ्यक्तस्य तिष्ठतः। दक्षिणास्वथवा वामास्वनुमृज्य निबन्धनीः SuśruS. iv. 3.29; कौर्परं तु तथा संधिमङ्गुष्ठेनानुमार्जयेत्। अनुमृज्य ततः संधिं पीडयेत् कूर्पराच्च्युतम् SuśruS. iv. 3.32; **3** having sharpened शस्त्रेण ···। जिह्वामुद्धर सर्वेषां परिमृज्यानुमृज्य च MahāBhā. xii. 82.19.

अनुमृत् (anu-mṛt) *adj.* dying after, following in death रुदता कुत एव सा पुनर्भवता नानुमृतापि लभ्यते RaghuVa. 8.85 (comm. अनुम्रियत इति अनुमृत्। क्विप्।··· अनुमृतवतापि भवता); VyaktiVi. 59.20 (v.l.)

अनुमृत (anu-mṛta) *adj.* [*f.* -ā] **A** who has died subsequently रशना ···। गतिविभ्रमसादनीरवा न शुचा नानुमृतेव लक्ष्यते RaghuVa. 8.58; (विहारः) मार्जार्यास्तिर्यगुचितस्नेहविस्मृत्यमोहनः। मृतामनुमृतायास्तन्नाम्ना यः ख्यातिमागतः RājTa.(Ka.) 8.2411; प्रेतेषु पित्रादिषु येऽनुप्रेता अनुमृताः ··· तानुद्दिश्योच्छोषणादि दद्यात् Aparā. 504.18 (*on* 1.249); **B** who has followed (the husband) in death पत्युश्चिरमृतस्यापि प्रियद्रव्येण तन्मनाः। प्रविश्याग्निं चानुमृता तथागतिमवाप्नुयात् BṛDharmaP. ii. 8.10; सहचरोऽसि रतेरिति विश्रुतिस्त्वयि वसत्यपि मे न रतिः कुतः। अथ न संप्रति संगतिरस्ति वामनुमृता न भवन्तमियं किल NaiṣC. 4.77.

अनुमृता (anu-mṛtā) *f.* the woman who burns with a part of her husband's dress, MW.

अनुमृति (anu-mṛti) *f.* **A** act of following (the husband) in death मृतं पतिं चानुमृतिं (v.l. मृतपत्युश्चानुमृतिं) कुर्यान्नारी पतिव्रता BṛDharma-P. ii. 8.8; (पत्यौ) मृते त्वनुमृतौ मन्त्रिवर्गोऽपि हि निषेधति । न तया लाघवं च स्याद् बालराजप्रपालने SamarāSam. 4.334; **B** simultaneous death तपस्वी मया विद्धः कश्चन शब्दवेधनविदा ···। तत्पित्रोर्जरदन्धयोरनुमृतिं कर्तुं चितिं चिन्वतोः शापो मय्यपतत् RāmāCam. 2.57; **C** subsequent death रुदता कुत एव सा पुनर्भवता नानुमृतेरवाप्यते । परलोकजुषां स्वकर्मभिर्गतयो भिन्नपथाः शरीरिणाम् VyaktiVi. 59.20; वृत्तान्तेनामुनामात्य विपन्ना सा तव प्रिया । तदभ्यर्थनयास्माकं न कार्यानुमृतिस्त्वया PārśvC. 6.593.

अनुमृत्युतस् (anumṛtyu-tas) *adv.* due to subsequent death नष्टभार्यो नष्टतेनो नष्टराष्ट्रोऽतिदुःखितः ।··· पुनश्च दुःखितो राजा सर्पेण सुतनाशनात् ।··· त्यक्ताहारो रुरोद ह ···। नैतस्मिंस्तु भवे राज्यसंसिद्धिरनुमृत्युतः । अतो देहान्तरं प्राप्य शिवसेवाप्रभावतः । भविष्यति च ते राज्यम् PadmP. iv. 106.58.

अनुमृश् (anu-mṛś-) VI. P. **1** to consider, to think of or reflect over परो यदुपरवाननुमृशतीन्द्रियस्यावरुद्धयै MaiS. iii. 8.8 (iii. 107.8); **2Ai** to touch अनुमृशतः पूर्वयोर्दक्षिणमन्वध्वर्युरपरयोरुत्तरं यजमानः MānŚS. 67.16; (*caus.* used in primitive sense) to touch or take hold of (for the sake of examining) आमयाविनमनुमर्शयन्ति KāṭhS. 25.9 (ii. 116.6); KapiKaS. 40.2 (222.20); **2Aii** to grasp, to seize, cf. **अनुमृश्य 1Ai**; **2B** to stroke, cf. **अनुमृश्य 1B.**

अनुमृशत् (anu-mṛśat) *adj.* considering, thinking of or reflecting over सर्वान् वंश्याननुमृशन्नेकमेव सतां युगे MahāBhā. ii. 169*.

अनुमृश्य (anumṛ́ś-ya) *ger.* **1Ai** having grasped or seized बृहस्पतिरनुमृश्या वलस्य ··· आ गाः ṚV. x. 68.5; AV. xx. 16.5; शुद्धं स्विष्टमिदं हविरित्यनुमृश्य ··· प्राशित्रमवद्यति HiŚS. ii. 3 1 (275.23); **1Aii** having touched or taken hold of (for the sake of examining) त्वत्तः प्रियतरो मम ··· रामादन्यो न विद्यते । भद्रे हृदयमप्येतदनुमृश्योद्धरस्व मे Rāmā. ii. 10.18; **1B** having stroked स इदं भविष्यतीति तस्या अनुमृश्य योनिमाच्छिनत् TaiS. VI. i. 3.6; **2** having considered, having thought of or reflected over तमृचीकस्ततो दृष्ट्वा योगेनाप्यनुमृश्य च । तदाब्रवीद् द्विजश्रेष्ठः VāyuP. ii. 29.73; देवयान्युवाच मम त्वपत्यद्वितयम् ··· मम दास्याः ··· अपत्यत्रितयं पितः । तदेतदनुमृश्यायं(?हं) दुःखमत्यन्तमागता BrahmP. 146.10.

[1]अनुमृष्ट (anu-mṛṣṭa) *adj.* smoothened or polished ब्राह्मणस्य पालाशो बैल्वो वा निर्व्रणोऽनुमृष्टः ··· दण्डः VaikhāGS. 2.4.

[2]अनुमृष्ट (anu-mṛṣṭa) *adj.* considered over तत्र ब्रह्माण्डलक्षाणि पश्याम्यगणितान्यपि । परस्परमदृष्टानि मिथः खान्यमलानि च ।··· स्वप्नरूपाणि सुप्तानां तुल्यकालं नृणामिदम् । महारम्भानुमृष्टानि शून्यानि च परस्परम् YogVā. vi(2). 59.19 (comm एकदृशा महारम्भाण्यपरदृशा अनुमृष्टानि)

अनुमेखल (anu-mekhala) *adj.* which is near the region of girdle शनैरनुमेखलम् । मम करं स्वकरेण रुरोध सा KāvyālaṅSū. iii. 2.13.

अनुमेघम् (anumegham) *adv.* in the vicinity of the cloud अनुमेघं वर्षति Prasā. i. 35.13.

अनुमेय (anu-meya) *adj.* [*f.* -ā] **1** to be measured after अमीशुना मेया आसन्व्यामेनानुमेयाः AV. vi. 137.2; AV.(P.) i. 67.4; **2** (also used as predi.) to be inferred, to be known through inference येषां कोपो भवेत् ···। तेषामुत्पत्तिसांकर्यमनुमेयं विपश्चिता BṛJābāU. 5.11; तर्काप्रतिष्ठानादप्यन्यथानुमेयमिति चेदेवमप्यनिर्मोक्षप्रसङ्गः BrahmSū. ii. 1.11; कार्यानुमेयः संबन्धो रूपं तस्य न दृश्यते VākyaPa. 2.47; अनुमेयं हि कारणं कार्यतः Bṛha. 234.4 (*on* i. 1.5); उपाख्यादन्योऽनुपाख्योऽनुमेयः KāśiVṛ. *on* vi. 3.80; प्रत्यक्षोपलब्ध्या लोहितशुक्लकृष्णानि त्रीणि रूपाणि, ततो वायुमात्रमाकाशमात्रं चेत्यनुमेयम् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 318.3 (*on* ii. 1.5); न च अन्यद्विज्ञातव्यमवशिष्टं श्रावितं श्रुत्वा अनुमेयं वा लिङ्गतः अस्ति, येन मोक्षोपदेश उपचरितः स्यात् ChāndoUBh. 351.12 (*on* vi. 2.4); मीमांसकास्तार्किकाश्च ··· वदन्ति प्रत्यक्षश्चानुमेयश्चात्मेति BṛĀraUBh. 5.13 (*on* i. 1.0); सर्वथा नाप्रकाशः प्रकाशविशेषणम् । तस्माज्ज्ञानानन्दशब्दयोर्नात्रार्थभेदोऽनुमेयः IṣṭaSi. 26.9; नहि धीः कापि-वः प्रत्यक्षा, अनुमेया तु (वर्तते) IṣṭaSi. 290.7; यथानवस्था न भवति तथानुमेयम् BrahmSūBh.(Bhā.) 92.99 (*on* ii. 1.11); 121.22 (*on* ii. 2.24); अर्थस्तु साकारज्ञानवादिनो न समस्त्येव, स हि ··· अनुमेयो वा स्यात्प्रत्यक्षो वा, नानुमेयः संबन्धग्रहणाभावात् NyāyMañ. i. 15.16; संविद्रूपे प्रमेये च संविदन्या फलं भवेत् । न च संविद्द्वयाभासो नानुमेयं फलं क्वचित् BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 1063; 1072; साध्यसाधनसंबन्धे ···। लिङ्गापेक्षानुमेयेऽर्थे नरापेक्षा नरोचिते BṛĀraUBhVā. ii. 4.222; i. 2.31; मायेश्वरस्य तमआत्मतयानुमेया SaṁkṣeŚā. 2.169 (ii. 103.17); सर्वोपाधिप्रलये जीवत्वम् ··· अनुमेयमेव भवति PañcPra. 54.3; अन्ये तु जातिमाश्रयेभ्यः भिन्नामप्यनुमेयामाहुः PrakaPañ. 63.6; न ह्यत्र विभागोऽस्ति ··· अतो नास्यानुमेयः कश्चिदपि धर्मोऽस्ति ĀtmaSi. 20.24; व्यवहारसमयेऽविद्यावत्त्वमनुमेयम् Bhām. 28.3 (*on* i. 1.1); वह्निविनाशः ··· नाप्यन्यत्र गमनाभावादिना पारिशेष्यादनुमेयः NyāyKuA. i. 99.3; ii(1). 202.6; ii(1). 235.1; अनुमेयोऽर्थः कथं प्रत्यक्षग्राह्यः ··· यस्तु परंपरया ज्ञानाकारसमर्पको हेतुश्च सोऽनुमेयः ŚāstrDī. 53.17 (*on* i. 1.5); NyāyRa. 284.8 (*on* 5(3).52); यदा हि शब्दस्यार्थे लिङ्गत्वं तदा वेदार्थोऽप्यनुमेयः स्यात् NyāyRa. 417.19 (*on* 5(5).41); कार्यत्वेनानुमितेऽपि विषये ज्ञानशक्ती कार्यानुमेये BrahmSūBh.(Rā.) 140.3 (*on* i. 1.3); 143.3 (*on* i. 1.3); क्लृप्तप्रकारात् प्रकारान्तरेण प्रधानमनुमेयमिति चेत्, एवमपि ··· अप्रतिष्ठितत्वादनिर्मोक्षप्रसङ्गो दुर्वारः स्यात् VedāntSā.(Rā.) 147.1 (*on* ii. 1.12); परस्य बुद्धिर्न प्रत्यक्षा । किं तर्हि कायवाग्व्यापारात् कार्यादनुमेया TarkBhā.(Mo.) 4.11; न च लक्षणपदत्वेन लक्ष्यविषयज्ञानजन्यत्वमनुमेयम् TattvPradī (Ci) 19.1; कार्यवशादनुमेयः स्पर्शः PrakaVi. 139.18; न चैवं दुःखादपि नित्यमनुमेयम् TarkSaṁ.(Ā.) 111.5; दिक् ··· पूर्वादिप्रत्ययैरनुमेया TarkBhā.(Ke.) 66.7; तद् दृष्टान्तेन शेषत्वादिना वह्नेः प्रमाविषयत्वमनुमेयम् TattvCin. i. 247.2; iv(1). 123.1; कल्पितबाह्यविषयनिर्विकल्पस्य त्वन्मतेन मिथ्याविषयत्वात् तद्दृष्टान्तेनाद्वैतविषयनिर्विकल्पकस्यापि मिथ्याविषयत्वमनुमेयम् ŚatDū. 191.15; ये तावदिह ··· अप्रत्यक्षं कर्म फलेनानुमेयमिच्छन्ति तत्र ··· किमन्तरात्र कल्पितेन कर्मणा NyāyPari. 502.7; कालोऽप्यक्षानुमेयः ···। तत्संयोगाः परत्वादय इति च, ततोऽन्येन नैवानुमेयः TattvMu. 1.68; यथा वा संक्रमेण स्नेहः तथा ज्ञानाकारेण ज्ञेयमनुमेयम् SarvaDaSaṁ. 2.248; अनुमानप्रतिपन्नं चान्यथापि अनुमेयम् अनुमातुं शक्यम् NyāySu.(Ja.) 290B.13 (*on* ii. 1.4); 399B.5 (*on* ii. 2.7); कतिपयक्रियाविशिष्टत्वं क्षिप्रत्वम् । तत्प्रत्ययैरनुमेयः कालः Vādā. 116.6; अयं स्पर्शः क्वचिदाश्रितः इत्यनुमेयम् Upask. 84.12 (*on* ii. 1.10); 176.7 (*on* iii. 2.8); 305.9 (*on* vii. 1.21); नापि शिष्टाचारेण तादृगागमोऽनुमेयः SarvaDaKau. 2.11; अन्वयजातियोगोऽस्यां लक्षणम् ।··· व्यावृत्तिर्व्यवहारो वा पूर्ववदेवानुमेयौ SarvaDaKau. 13.23; 24.15; 30.16; 35.3; अप्यन्यथानुमेयमिति चेत् । एवमप्यन्यथा वयमनुमास्यामहे AṇuBh. 123.6 (*on* ii. 1.11); YuktiSneha. 76.11 (*on* i. 1.5); कार्यदर्शनात् तदुपलब्धेरिति सूत्रेण कार्येण मूलकारणमनुमेयमित्युक्तम् SāṁkhyPraBh. 57.26 (*on* 1.124); SiddhāLeSaṁ. 438.7; ज्ञानम् ··· अनुभवसिद्धं विलक्षणस्मृत्यादिकार्येणानुमेयम् GuruCandr. i. 101.16; भट्टमते ज्ञानस्यातीन्द्रियत्वेन ज्ञानमनुमेयम् Tarkāmṛ. 16.19; न च ··· आनयनादौ गवादिकर्मकत्वमनुमेयम् ŚaktiVā. 210.8; उत्तरकाण्डे ··· श्रवणादिविधायकवाक्यानि दृष्टफलानि । तत्प्रामाण्यदर्शनादन्येषां च वेदत्वलिङ्गेन प्रामाण्यमनुमेयम् SarvaMaSaṁ. 9.16; 21.1; नित्यानुमेयत्वे हि यथास्मदादिभिर्मन्वादिस्मृत्या तन्मूलभूतश्रुतिरनुमीयते तथा मनुनापि वृद्धमनोः स्मृतिमुपलभ्य सानुमेया MayūMāli 19.13 (*on* i. 3.1); (आत्मा) मुमुक्षुभिरसौ नानुमेयः GoviBh. 19.6 (*on* i. 1.3); 114.5 (*on* ii. 2.1); एतेनानुमेयमेव स्वत्वं, स्वं पश्यामीति तु सुरभिचन्दनं पश्यामीतिवन्न BālamBha. ii. 128.23 (*on* 2.114); (used as noun) **i** *pakṣa* (the subject in a syllogism) यदनुमेयेन संबद्धं प्रसिद्धं च तदन्विते । तदभावे च नास्त्येव तल्लिङ्गमनुमापकम् PadārthaSaṁ. 200.19; यस्तु सन्ननुमेये तत्समानासमानजातीययोः साधारणः सन्नेव संदेहजनकत्वात् संदिग्धः PadārthaSaṁ. 238.20; NyāyKa. 241.4; मनुष्यप्राधान्ये च सति फलं कल्पनीयम् । आतिथ्यकर्मणा त्वनिर्दिष्टेनाप्रकृतेनानुमेयेन संबध्येत ŚābaBh. 893.14 (*on* iii. 4.8); तत्र स्वार्थं त्रिरूपाल्लिङ्गाद् यदनुमेये ज्ञानं तत् अनुमानम् NyāyBi. 2.3; अनुमेयः प्रतिपिपादयिषितधर्मविशिष्टो धर्मी तेन यत् संबद्धं तस्मिन् वर्तते इत्यर्थः NyāyKa. 200.23; 249.17; अनुमेयस्य तुल्यजातीयेष्वनुवृत्तो भिन्नजातीयेभ्यो व्यावृत्तः संबन्धो यस्तद्विषया सामान्यावधारणप्रधाना वृत्तिरनुमानम् YogBh. 12.4 (*on* 1.7); **ii** *sādhya* (the inferable, i. e. probandum) लिङ्गानुमेयोभयाश्रयासिद्धाननुगतविपरीतानुगताः साधर्म्यनिदर्शनाभासाः PadārthaSaṁ. 247.5; दृष्टेनैवानुमेयं च तर्कं वक्ष्यामि युक्तितः BrahmāṇḍP. iii. 4.10; न ह्यनुमेयस्येन्द्रियेण संनिकर्षादनुमानं भवति NyāyVār. 39.2 (*on* i. 1.4); समानेन्द्रियग्राह्यतया जातिरपि व्यक्तिप्रत्ययानुप्रवेशिनीति, न द्वयप्रत्ययसंभवः । कर्मणि त्वनुमेये भवत्येव द्वयप्रत्ययः PrakaPañ. 94.3; एकैवैकान्तिकलिङ्गविषयया धिया गेहादुत्कालिता सत्ता बहिरेव व्यवस्थापिता भवतीति नानुमेयमवशिष्यते NyāyRa. 456.19 (*on* 5(7).23); अर्थ्यते गम्यते अनुमेयमनेनेत्यर्थो लिङ्गम् Kiraṇā. 331.6; स्वार्थं त्रिरूपाद् लिङ्गाद् अनुमेये परोक्षविषये ज्ञानं प्रतिपत्तुरुत्पद्यते तत्स्वार्थमनुमानम् TarkBhā.(Mo.) 13.6; लिङ्गलिङ्गिनोश्च तादात्म्ये लिङ्गज्ञान एव लिङ्गिनोऽपि प्रतीतिप्रसङ्गादनुमेयं नावशिष्येत TārkiRa. 83.5; 171.16; न च तस्य सर्वज्ञत्वेऽनुमेये किंचिदव्यभिचारि लिङ्गं पश्यामः SyādvāMañ. 6(158); चेष्टा ···। पराभिप्रायरूपस्यानुमेयस्य लिङ्गम् SyādvāMañ. 20(21); पदार्थबोध्यत्वे वाक्यार्थस्यानुमेयस्येवाशाब्दत्वम् NyāySu.(Ja.) 89B.8 (*on* i. 1.1); धर्मो नानुमानगोचरः ··· नानुमेयोऽपि अदृष्टसदृशत्वादसाधारणवस्तुवत् YuktiSneha. 37.25 (*on* i. 1.4); वह्निदेशसंबन्ध एव अनुमितिस्तिवः । स तु निर्णीतश्चेदनुमेयं नावशिष्यते TantrRaha. 12.30; यद्यपीन्द्रियमनुमेयं तथापि तस्याज्ञातकरणत्वान्नानुमोपजीव्या । अक्षाप्रामाण्ये हि ··· अनुमेयस्य बाध-

स्यात् Nyāyāmr. 106A.5; यदि तु स्वतन्त्रमनुमेयमुररीकुर्षे स्वदर्शनविरोधि तदिदम् NayaMañ. II. ii. 1.2; अनुमेयं कर्म कर्मत्वात् आदित्यकर्मवत् MānaMe. 37.3; **iii** means to be inferred, cf. **अनुमेयान्तराभावः**; **3** (also used as predi.) to be conjectured or guessed कुलीनं श्रोत्रियम् ... वर्णा(र्णं)-श्रुतवपुषा चानुमेयं तेजस्विनम् ... गुणं वृणीयाद् भूपतिः AVPari. 3(1).13; वीजस्वभावः ... भूतोऽपि भव्योऽपि तथानुमेयः Saund. 16.15; प्रत्यक्षपरोक्षानुमेया हि राजवृत्तिः । स्वयं दृष्टं प्रत्यक्षं परोपदिष्टं परोक्षं कर्मसु कृतेनाकृतावेक्षणमनुमेयम् ArthŚā. i. 46.5 (1.9); (दिलीपः) तस्य संवृतमन्त्रस्य गूढाकारेङ्गितस्य च। फलानुमेयाः प्रारम्भाः RaghuVa. 1.20; यदा ... हानिर्धर्मस्य लक्ष्यते तदा तदा कल्पैर्दिरनुमेया VisnuP. vi. 1.44; इतरः ... स्पर्शातिशयानुमेयमानप्रार्थनाप्रणिपाता न कृपणमन्वतिष्ठन्त AvantiKa. 28.7; नासीरन्द्रातपदीपिकाभिः पूर्वाचलेनांतरितोनुमेयः EI. viii. 116.78; xii. 73.5; अनेनैवानुमेयं हि फलं प्रासादविस्तरात् PañcaRā. (Ha.) i. 12.61; AgniP. 41.35; अथ 'अनुमेयशोभि' इति कथम् ।... अनुमेयं शोभित्वं यस्येति KāvyālaṅSū. v 2.59; नित्यं क्रियानुमेया द्रव्यविकारेण भवति धात्वर्थः Kāvyālaṅ.(Ru.) 7.5; न चानुमेयेष्वर्थेष्वैक्यं शक्यते वक्तुम् BālaKrī. i. 10.21 (*on* 1.4); अनेन मन्त्रेण ... बुद्धौ शब्द आगच्छति ।... स बुद्धिस्थः शब्दोऽनुमेयो वेद उच्यते ManuBh. i. 5.16 (*on* 1.3); i. 65.14 (*on* 2.6); इह येषां पूर्वत्र प्रतिषेधो नास्ति केवलं दोषः श्रूयते तेषां तत एव प्रतिषेधोऽनुमेयः ManuBh. i. 403.8 (*on* 4.218); असति गर्भे नियमैर्देवसंनिपातात्फलसंभवोऽनुमेयः ManuBh. ii. 62.3 (*on* 7.205); विशिष्टकार्येणकारणविशेषगुणोऽनुमेयः NalaCam. 7.22; दृष्टेऽर्थे वचसोऽप्यक्षादनुमेयोऽनुमानतः YaśasCam. ii. 279.3; i. 467.5; ii. 301.19; ii. 351.5; तत्रामतोऽन्यद् व्यवहारमूलं निरूप्यतां सत्क्रिययानुमेयम् BhāgP. v. 12.8; यैः पूजिता पूर्वभवे भवानी ... ते ... नृपा भवन्तीत्यनुमेयम् DevīBhāP. v. 20.7; 'शङ्खचक्रगदाधरो विष्णुः' इति प्रसिद्धेः शार्ङ्गमनुमेयम् SaraKanṭhā. 119.24; यत्प्रत्यक्षं न भवति नृणामि[न्द्रियाणामशक्तेर्यत्स्व(त्स्वं)न्यग्रहणविरहात्रानुमेयं च EI. xxv. 181.39; स एव मन्त्रस्तदेवौषधम् ... इति व्यवस्थां घटयितुं जन्मान्तरार्जितादृष्टाश्रय आत्मानुमेय इति ... प्रमाणम् Aparā. 1013.2 (*on* 3.173); एवा ... शिरोरुहश्रीः ...। सद्महाहरूपमनुमेयमपेन्धनेद्धमन्तःस्फुरत् तदिह नूनमनूनमर्चिः PārśvC. 7.362; Ekāva. 3.1(53) (92.1); धर्मः श्रुतो वा दृष्टो वा स्मृतो वा कथितोऽपि वा। अनुमेयः SūktiRa. 8.1; 'जलकेलि' ... कृष्णः' इत्यादौ च रूपकालंकारादयोऽनुमेया एव SāhiDa. 266.1; गौरी गौरीशहासादपि रुचिररुचिश्चंदनाचंद्रतो वा कांत्या कर्णाटकांतातिलदशन[च]तुष्कानुमेया सुगेया EI. ii. 413.14; यत्र प्रकृत्या रतिरुत्तमानां तत्रानुमेयः परमोऽनुभावः VidaMā. 2.32; सुमतिभिरनुमेयस्त्वम् Jīvān. 297.2; सरः शङ्खसंस्थं वनं चानुमेयम् Manmatho. 2.6 (428.19); (used as noun) what is to be conjectured मन्त्रार्थवादैर्विधिभिश्च कुर्यात् दृश्यानुमेयैः परिपूरणानि BālaKrī. i. 26.22 (*on* 1.7)

अनुमेयकर्मन् (anumeya-karman) *n.* inferable action कर्मकल्पनायामनुमेयकर्मयुक्ते द्रव्ये तत्संप्रयोगजा धीः NayaVi. 104.4 (*on* i. 1.5)

अनुमेयकर्मवादिन् (anumeyakarma-vādin) *adj.* upholder or propounder of the theory that action is to be inferred अनुमेयकर्मवादिनामपि हि फलानध्यवस्थानाज्ञानवस्था Kāśi. iii. 95.12 (*on* 5(4).171)

अनुमेयकल्पना (anumeya-kalpanā) *f.* assumption of what is to be inferred, i.e. probandum एकदेशविशिष्टधर्मिनिरपेक्षतयानुमेयकल्पनायां धर्मधर्म्युभयेषामनुमेयत्वं स्यात् TātpaṬ.(U.) 312.10 (*on* 5(4).28)

अनुमेयकार्यलिङ्ग (anumeyakārya-liṅga) *adj.* having the effect which is to be inferred as the probans इदमपि कारणशक्तिसद्भावेऽनुमेयकार्यलिङ्गमनुमानमेव TātpaṬ.(U.) 399.11 (*on* 5(7).48)

अनुमेयकालवादिन् (anumeyakāla-vādin) *adj.* upholder or propounder of the theory that the time is inferable अनुमेयकालवादिनोऽपि त्वाकाशादिव्यतिरेकासिद्धावपि क्रियातस्तावद् व्यतिरेकसिद्धेरशक्याः पराजेतुम् NyāySu.(So.) 971.14 (*on* ii. 4.2)

अनुमेयक्रियावृत्ति (anumeyakriyāvṛtti) *f.* repetition of the inferable action अनुमेयक्रियावृत्तिः कार्यावृत्तिगम्या न वाच्या NayaVi. 244.9 (*on* i. 1.8)

अनुमेयक्षणिकबाह्यार्थ (anumeya-kṣaṇikabāhyārtha) *m.* momentary external object which is to be inferred शून्यवादिनैकं प्रस्थानं माध्यमिकानाम् ।... ज्ञानाकारानुमेयक्षणिकबाह्यार्थवादेनापरं (प्रस्थानम्) सौत्रान्तिकानाम् PrasthāBhe. 2.8.

अनुमेयजिज्ञासा (anumeya-jijñāsā) *f.* desire to know what is to be inferred, i.e. probandum सर्वत्रानुमाने अनुमेयजिज्ञासायाः कारणत्वात् BhāṭṭDī. i. 38.22 (*on* i. 3.2)

अनुमेयज्ञान (anumeya-jñāna) *n.* A knowledge or cognition of what is to be inferred, i.e. probandum तस्मादत्राग्निरित्यनुमेयज्ञानमुपजायते NyāyMañ. ii. 142.13; अपदेशो हेतुवचनं तदेव ... व्यपदेशः। तस्य कार्यहेतुत्वलायनद्वारा अनुमेयज्ञानं व्यपदेश्यम् TātpaṬ.(Vā.) 130.12 (*on* i. 1.4); प्रत्यक्षार्थानुमेयज्ञानाभ्यामपि 'ज्ञातः' (धीहेतुः) इति स्मृत्युपपत्तिः NayaVi. 114.4 (*on* i. 1.5); तत्स्मरणमात्रादेवेति मात्रग्रहणं सत्तामभिप्रेत्य, नन्वनुमेयज्ञानं प्रतिकारणतामभिप्रेत्य NyāyVārPari. 560.4; **B** cognition as (something) to be inferred, cf. **अनुमेयज्ञानवाद**.

अनुमेयज्ञानवाद (anumeyajñāna-vāda) *m.* theory regarding cognition as (something) to be inferred एतोऽपि ज्ञानस्याज्ञानापरामर्शाज्ञानुमेयज्ञानवादः NyāyKu. 79.4.

अनुमेयतत्त्व (anumeya-tattva) *adj.* whose true nature is to be inferred (i.e. cannot be perceived directly) विकर्षसि त्वं खलु ...। भूतानि भूतैरनुमेयतत्त्वः BhāgP. iv. 24.65.

अनुमेयतस् (anumeya-tas) *adv.* on account of (being) what is to be inferred, i.e. probandum प्रत्यक्षगम्यकार्येण नियोगस्यानुमेयतः। प्रत्यक्षकार्यवत्तस्य लौकिकत्वं प्रसज्यते BṛĀraUBhVā. (Sambandha.) 739.

अनुमेयता (anumeya-tā) *f.* **1** the state of being what is to be inferred, inferability प्रत्यक्षत्वं तु बाह्यस्य कश्चिदेवानुमेयता SarvaSiSaṃ. 4(4).1 (14.3); एकदेशविशिष्टश्च धर्म्यैवात्रानुमीयते। नहि तन्निरपेक्षत्वे संभवत्यनुमेयता ŚlokaVār. 5(4).27 (354.6); नित्यत्वे शब्दतत्त्वस्य व्यङ्ग्यत्वं ध्वनिभिर्न च। व्योमवच्चेन्न तुल्यत्वं सदा व्योम्न्यनुमेयता ŚivDṛ. 2.78; नापि प्रमात्वं नाम सामान्यविशेषः समस्ति ... प्रमात्वस्य चानुमेयतया प्रागेव प्रतिपादितत्वात् NyāyVārPari. 159.2; द्वयेनानुमेयतापि बाह्यस्य निरस्यति (अर्थस्य) PratyabhiVi. i. 194.9 (*on* i. 5.1); (पुरोदेशस्य) नाप्यनुमेयता, अन्तरेणापि लिङ्गदर्शनं प्रदेशसंवित्तेः PrakaVi. 15.11; विकल्पानामयुक्तत्वाद्युक्तत्वाद्विशेषणम्। यतो न कल्प्यं कल्पेत कथमस्यानुमेयता TarkSaṃ.(Ā.) 48.7; लिङ्गं विलम्बितत्वाद् दुर्बलम्। चोदकश्चानुमेयतया दुर्बलः NyāyMāVi. 607.3 (*on* x. 8.8); अत्र यद्यपि केषांचित्प्रत्यक्षत्वेऽप्यन्येषामनुमेयतया विलम्बितत्वमस्त्येव तथाप्यभ्युपेतव्याह MayūMāli. 547.4 (*on* vii. 4.1); **2** the state of being what is to be conjectured or guessed प्रकारोऽन्यो गुणीभूतव्यङ्ग्यः काव्यस्य दृश्यते।... न चायं प्रधानेतरभावेनोपनिबद्धस्तेषामनुमेयतां प्रतिबध्नाति VyaktiVi. 34.23; 26.8.

अनुमेयतापत्ति (anumeyatāpatti) *f.* undesired contingency of the state of being what is to be inferred or inferability मन्यते दृश्यमात्रस्यैव ज्ञाननिवर्त्यत्वेन प्रकृत्यादावपि सादित्वस्य त्वयानुमेयतापत्तेः GuruCandr. ii. 361.14.

अनुमेयताभाव (anumeyatābhāva) *m.* absence of the state of being what is to be inferred or inferability अगृहीते चाभावे न तद्धर्मतयानुत्पत्तिः शक्यते ग्रहीतुम्, चानुमेयताभावगते NyāyRa. 490.12 (*on* 5(8).50)

अनुमेयतोपपत्ति (anumeyatopapatti) *f.* tenability of the state of being what is to be inferred or inferability इन्द्रियसंनिकृष्टस्य विषयस्योत्पाधे ज्ञाने स्वाकारसमर्पकतया समर्पितेन चाकारेण तस्यार्थस्यानुमेयतोपपत्तेः SarvaDaSaṃ. 2.243.

अनुमेयत्व (anumeya-tva) *n.* **1** the state of being what is to be inferred, inferability शब्दोऽनुमानमर्थस्यानुपलब्धेरनुमेयत्वात् NyāySū. ii. 1.50; अनुमेयत्वेनोद्दिष्टे चानिश्चिते च परेषां निश्चयापादनार्थं प्रतिज्ञायाः पुनर्वचनम् PadārthaSaṃ. 250.25; नानुमेयत्वमेव क्रियाया, नेन्द्रियस्य तत्तद्गतोरेवापरोक्षप्रतीतेः SāṃkhyaPraSū. 5.101; सुखादीनाम्। न च तेषामनुमेयत्वम् NyāyVār. 40.7 (*on* i. 1.1); अभ्युपगमेन च सात्मकानात्मकौ विभज्य तत्राभावेन गमकत्वं कथयता आग(मि)कत्वमात्मनः प्रतिपन्नं स्यात्, नानुमेयत्वम् PramāVārSvopVṛ. 8.19; धर्मस्य नानुमेयत्वमसाधारणवस्तुवत् ŚlokaVār. 4.99 (165.2); 5(4). 49 (360.2); वक्तृज्ञानमप्यनुमेयं वा स्यात्, वाक्यार्थो वा। तत्रानुमेयत्वं स्वयमेव निराकरिष्यते TātpaṬ.(U.) 87.7 (*on* 2.170); 144.22 (*on* 4.99); येनावृतं कारणेन, यच्चावृतं कार्यम्, प्रागुत्पत्तेस्तदुभयमासीत्, श्रुतेः प्रामाण्यात् अनुमेयत्वाच्च BṛĀraUBh. 14.10 (*on* i. 2.1); 101.16 (*on* i. 4.7); द्विविधं हि क्रियाफलम् ... तत्राद्यम् ... प्रधानम्। इतरत् पुनर्विप्रकृष्टत्वादनुमेयत्वात् ... अप्रधानमेव NyāS. i. 250.22 (*on* i. 3.72); ज्ञानमपि ह्यनुमेयत्वात्परोक्षम् IṣṭaSi. 57.15; पठ्यमानत्वे हि कर्मणाम् ... एकक्रियायामक्षती स्यात् ...। अनुमेयत्वे तदनुपपन्नम् BālaKrī. i. 24.3 (*on* 1.7); विशिष्टत्वेनैव रूपेणाज्ञानात् (तन्मात्रस्य) तस्यैवानुमेयत्वम् Kāśi. iii. 36.9 (*on* 5.(4).50); iii. 163.11 (*on* 5(7).3); निलानुमेयत्वे च देवदत्तेऽप्यनुमेयत्वात् NyāyRa. 391.6 (*on* 5.(4.).139); अनुमेयत्वे तु बाह्यार्थं विना अनुमानासंभवात् बाह्यार्थसिद्धिः ŚāstrDī. 52.9 (*on* i. 1.5); ज्ञानाभावस्यानुमेयत्वेऽभावाख्यप्रमाणविषयत्वे चेयमनुपपत्तिः समाना BrahmSūBh.(Rā.) 87.5 (*on* i. 1.1); (सामग्री) न च तस्या अनुमेयत्वं लिङ्गासंभवात् KhaṇḍanKhā. 1252.22; प्रमाणसिद्धेऽपि मोक्षे अन्यथानुमेयत्वादनिर्मोक्षप्रसङ्गः BrahmSūBh.(Ma.) 24B.4 (*on* ii. 1.12); संबन्धाग्रहणादेव नानुमेयत्वम् NyāySu.(So.) 11.6 (*on* i. 2.3); आकाशस्य चाक्षुषत्वाभावेऽपि साक्षिप्रत्यक्षप्रवेदनीयत्वसंभवात् न अनुमेय-

त्वम् TarkSam.(A.) 47.4; सूक्ष्मान्तरितदूरार्थाः कस्यचित्प्रत्यक्षा अनुमेयत्वात् क्षितिधरकन्दराधिकरणधूमध्वजवत् SyādvāMañ. 17(145); अथ किं तत् प्रामाण्यम्। न तावज्जातिः ··· प्रमात्वस्यानुमेयत्वात् TattvCin. i. 372.4; ii(1). 24.2; लिङ्गसंबन्धाभावात् नानुमेयत्वम् NyāySu.(Ja.) 122A. 11 (on i. 1.5); ईश्वरस्यानुमेयत्वेऽप्युपजीव्यविरोध एव Nyāyamr. 592A. 12; धर्मविशिष्टस्य धर्मिणोऽनुमेयत्वमुक्तम् YuktiSneha. 64.22 (on i. 1.5); उभयत्रापि कर्मणोऽनुमेयत्वे दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकत्वेन निर्देशानुपपत्तेः MānaMe. 282.9; मृगनिष्ठत्वस्यानुमेयत्वेन साक्षाद्भावनाकर्मत्वं न संभवति BhāttCin. i. 83.26 (on i. 1.4); समासपदस्यैवानुमेयत्वात् BhāttCan. 88.6 (on xv. 3.3); **2** the state of being what is to be conjectured or guessed (विषयस्य लिङ्गित्वे तद्विषयाणाम् ··· अभावः प्रसज्येत) लिङ्गित्व इति। अनुमेयत्व इत्यर्थः Loc. 203.13 (on 3.33); (अगाधापारसंसारसागरोत्तारसेतवे। ··· कन्दर्पदर्पिणे नमः) आर्ष्येव ह्यत्र रूपणा युक्ता अनुमेयत्वात् VyaktiVi. 81.5.

अनुमेयत्वकल्पन (anumeyatva-kalpana) *n.* assumption of the state of being what is to be inferred or inferability मनोरप्यनुमेयत्वकल्पने अन्धपरंपरापत्तेः BhāttDī. i. 37.8 (on i. 3.1); इदमिति साक्षाद् भासमानस्य नीलस्यानुमेयत्वे अहमिति भासमानस्य ज्ञानस्वलक्षणस्याप्यनुमेयत्वकल्पनावतारात् ··· सुगतपक्षोऽप्युपेक्षणीयः SarvaMaSam. 22.6.

अनुमेयत्वतस् (anumeyatva-tas) *adv.* due to inferability नानुमेयत्वतोऽस्त्येव तस्यावयवसंयुतिः BṛĀraUBhVā. i. 4.596.

अनुमेयत्वदर्शन (anumeyatva-darśana) *n.* perception or knowledge of inferability अन्यापेक्षामात्रविरहे साध्ये परज्ञानस्यानुमेयत्वदर्शनेन बाधितत्वप्रसङ्गात् ŚrutaPra. iA. 105.6 (on i. 1.1)

अनुमेयत्वपक्ष (anumeyatva-pakṣa) *m.* view which maintains inferability ज्ञानस्यानुमेयत्वपक्षं च निरस्य ··· इच्छाद्वेषप्रयत्नादिशब्दैर्धीरभिधीयते NyāySiA. 245.20

अनुमेयत्ववारण (anumeyatva-vāraṇa) *n.* avoidance, i.e. refutation of inferability प्रत्यक्षत्वे स्थिते चास्यामनुमेयत्ववारणम्। क्षते नैव येनास्मिन्विषये नानुमेष्यते TattvSam. 1615.

अनुमेयत्वसंभव (anumeyatva-sambhava) *m.* possibility of inferability न चेश्वरस्यानुमेयत्वसंभवात् जीवेश्वरभेदप्रत्ययस्य लोकसिद्धत्वसंभवः ŚrutaPra. iB. 297.9 (on i. 2.6)

अनुमेयत्वहानि (anumeyatva-hāni) *f.* loss of inferability व्यावर्तते खदिरादिभ्यः शिंशपात्वतदात्मिका, तदात्मकत्वे च ··· स्वरूपत एव लिङ्गिग्रहणप्रसङ्गादनुमेयत्वहानिः TātpaṬ.(U.) 306.11 (on 5(4).4)

अनुमेयत्वाङ्गीकार (anumeyatvāṅgikāra) *m.* acceptance of inferability कारणाभावेन कार्याभावस्य वानुमेयत्वाङ्गीकारात् TattvPradī.(Ci.) 139.12.

अनुमेयत्वाध्यवसाय (anumeyatvādhyavasāya) *m.* ascertainment, i.e. conclusion of inferability विसंवादानुसंधानवत्तामेवाप्रामाण्यज्ञप्तिरिति अव्यभिचारितानन्यथासिद्धान्वयव्यतिरेकवशादनुमेयत्वाध्यवसायात् Vādā. 128.4.

अनुमेयत्वाभाव (anumeyatvābhāva) *m.* absence of inferability नावयव्यनुमेयोऽस्त्येकदेशानुबन्धस्याग्रहणात् ग्रहणे चाविशेषादनुमेयत्वाभावः NyāyBh. 97.1 (on ii. 1.31)

अनुमेयत्वासंभव (anumeyatvāsambhava) *m.* impossibility of inferability उक्तं हि तयोर्मानसप्रत्यक्षागोचरत्वमनुमेयत्वासंभवश्च ĀtmaSi. 46.24.

अनुमेयत्वोपपत्ति (anumeyatvopapatti) *f.* tenability of inferability कालविशेषस्येव ज्ञानाभावस्याप्यतीतस्यानुमेयत्वोपपत्तेः ŚatDū. 168.28.

अनुमेयदेश (anumeya-deśa) *m.* place where the inferable or probandum is found, i.e. *pakṣa* प्रागवधारितो हि पश्चाद्विशेषणविशिष्टोऽनुमेयदेशस्य प्रागेव गम्यते NyāyRa. 359.15 (on 5(4).44)

अनुमेयधर्म (anumeya-dharma) *m.* **A** property of the subject, i. e. *sādhya* (लिङ्गानुमेयधर्मसामान्यानुवृत्तितोऽनुमानं सामान्यतो दृष्टम्) लिङ्गं चानुमेयधर्मश्च लिङ्गानुमेयधर्मौ NyāyKa. 212.13; Kiraṇā. 305.16; **B** property of the subject, i.e. *hetu*, cf. **अनुमेयधर्ममात्रत्व.**

अनुमेयधर्ममात्रत्व (anumeyadharmamātra-tva) *n.* the state of being the only property of the subject, i.e. *hetu* अनुमेयधर्ममात्रत्वेनाभिहितं लिङ्गसामान्यम् ··· अनुमेये येन वचनेनानुसंधीयते तदनुसंधानम् PadārthaSam. 249.8.

अनुमेयधर्मसामान्य (anumeyadharma-sāmānya) *n.* universal nature of the property of the subject, i. e. *sādhya* प्रसिद्धसाध्ययोरत्यन्तजातिभेदे लिङ्गानुमेयधर्मसामान्यानुवृत्तितोऽनुमानं सामान्यतो दृष्टम् PadārthaSam. 206.1; NyāyKa. 212.14.

अनुमेयधर्मान्वित (anumeyadharmānvita) *adj.* associated with the property of the subject, i. e. *sādhya* यदनुमेयेनार्थेन देशविशेषे कालविशेषे वा सहचरितमनुमेयधर्मान्विते चान्यत्र सर्वस्मिन्नेकदेशे वा प्रसिद्धम् ··· तदप्रसिद्धार्थस्यानुमापकं लिङ्गं भवति PadārthaSam. 201.19.

अनुमेयधी (anumeya-dhī) *f.* knowledge of what is to be inferred, i.e. probandum ऋजूनां जायते तस्मात् न तावदनुमेयधीः। यावत्कुटिलितं चेतो न तेषां विदग्धिकैः NyāyMañ. i. 113.12; उत्पन्न एव ज्ञानेऽसत्तत्संदेहनिवृत्तये। अन्वयव्यतिरेकौ स्तो न तास्यामनुमेयधीः BṛĀraUBhVā. iv. 3.740.

अनुमेयपदा (anumeya-padā) *adj.* (*f.*) consisting of the words that are to be guessed, i.e. not clearly heard कश्चित् ··· पुनः पुनःश्वासग्रस्तार्धस्फुटवर्णानुमेयपदया वाचा कथितवान् VeṇīSaṁ. 6.81.

अनुमेयपरिशेषाभाव (anumeyapariśeṣābhāva) *m.* absence of the remainder of what is to be inferred, i.e. probandum कृतिकारोहिण्यादिषु ··· तत्तद्द्रव्यादिव्यक्तिभेदा व्यवस्थिताः। अन्यथा तत्राप्यनुमेयपरिशेषाभावात् NyāyPari. 253.11.

अनुमेयप्रकाशन (anumeya-prakāśana) *n.* illumination of what is to be inferred, i. e. probandum साक्षाच्च नानुमेयप्रकाशनम्। तस्मादस्याविनाभावसंबन्धज्ञानवत्र तत् TattvSam. 1466.

अनुमेयप्रतिपत्ति (anumeya-pratipatti) *f.* knowledge of what is to be inferred, i e. probandum लिङ्गस्य वैयर्थ्यम्, तस्यानुमेयप्रतिपत्त्यर्थत्वात् HetuBiṬ. 65.5; देवामपि मते परामर्शज्ञानं नास्ति तैरप्युपनयवचनमवश्यमेवापरिहार्यमनुमेयप्रतिपत्तये NyāyMañ. ii. 142.16; धर्मिमात्रप्रतिपत्त्यनुमेयप्रतिपत्त्योर्भिन्नकालत्वात् ··· तथैव व्याचष्टे NyāyVārPari. 122.9; न चैवं सत्यनुमेयप्रतिपत्तेः शाब्दत्वप्रसङ्गः Kiraṇā. 331.14.

अनुमेयप्रतिपत्तिहेतु (anumeyapratipatti-hetu) *m.* cause of the knowledge of what is to be inferred, i.e. probandum न च लिङ्गदर्शनमात्रमनुमेयप्रतिपत्तिहेतुः TātpaṬ.(Vā.) 57.17 (on ii. 1.1)

अनुमेयप्रतीति (anumeya-pratīti) *f.* knowledge of what is to be inferred, i.e. probandum एकतस्तावत् अन्त्यतन्तौ क्रियादर्शनम्, अविनाभावस्मरणं परामर्शज्ञानम् अनुमेयप्रतीतिरिति त्रिचतुराः क्षणाः NyāyMañ. i. 117.28; अनुमेयप्रतीतेः प्राक्तनी लिङ्गप्रतीतिरपेक्षिता NyāyKuA. i. 129.4.

अनुमेयप्रतीतिप्रकार (anumeyapratīti-prakāra) *m.* process of the knowledge of what is to be inferred, i.e. probandum विधिस्तु अनुमेयप्रतीतिप्रकारस्तु यत्र धूमस्तत्राग्निरग्न्यभावे धूमो न भवति NyāyKa. 206.9.

अनुमेयप्रतीत्युपपत्ति (anumeyapratīty-upapatti) *f.* tenability of the knowledge of what is to be inferred, i.e. probandum द्वितीयो लिङ्गपरामर्शो न लभ्यते ··· लिङ्गदर्शनव्याप्तिस्मरणाभ्यामेवानुमेयप्रतीत्युपपत्तेः NyāyKa. 206.14.

अनुमेयप्रत्यय (anumeya-pratyaya) *m.* knowledge of what is to be inferred, i. e. probandum द्वावनुमेयप्रत्ययौ साक्षादनुत्पत्तेः अततत्प्रतिभासित्वेऽपि तदुत्पत्तेस्तद्व्यभिचारिणाविति प्रमाणं प्रत्यक्षवत् PramāVāSvopVṛ. 2.11.

अनुमेयप्रत्ययफल (anumeyapratyaya-phala) *n.* result in the form of the knowledge of what is to be inferred, i.e. probandum परिक्षितं तु लिङ्गम् ··· अनुमेयप्रत्ययफलं भावयत्येव TātpaṬ.(Vā.) 42.5 (on i. 1.1)

अनुमेयप्रमा (anumeya-pramā) *f.* valid knowledge of what is to be inferred, i.e. probandum नियमो हि गृहीतोऽङ्गमनुमेयप्रमां प्रति NyāyMañ. i. 107.27.

अनुमेयबहिस्तत्त्व (anumeya-bahistattva) *adj.* whose external reality or true nature is to be inferred अनुमेयबहिस्तत्त्वं तथा प्रत्यक्षबाह्यगम्। इति तत्र तु ये शून्यं वदन्त्यज्ञानमोहिताः। ते AnuVyā. 68A.10 (on 4.2)

अनुमेयभूतपरपदार्थ (anumeyabhūta-parapadārtha) *m.* other object which has become inferable लिङ्गं धूमादि तेन धूमलिङ्गोद्भवानुमानेनाग्निवदनुमेयभूतपरपदार्थानां ग्रहणं न करोति (आत्मा) TātpaVṛ. 235.12 (on 2.80)

अनुमेयभेदाप्रतियोगिन् (anumeyabhedāpratiyogin) *adj.* other than the counter-positive of the mutual absence which is to be inferred (अनुमानाविषये लब्धावकाशा श्रुतिरनेदं बोधयिष्यति) अनुमानाविषये अनुमेयभेदाप्रतियोगिनि GuruCandr. ii. 242.23; LaCandr. 517.32.

अनुमेयमध्यमा (anumeya-madhyamā) *adj.* (*f.*) whose waist is to be guessed, i.e. having a very slender waist अभिगम्य नितम्बिनीजनमनुमेयमध्यमा ··· ताराविष्फोरखरनाराचयामास YātaPra. 1.192(1)

अनुमेयमनोवादिन् (anumeyamanovādin) *m.* propounder of the theory that the mind is to be inferred (सुखदुःखयोः) तयोरतीन्द्रियाभिमानः मनोऽवस्थाभेदेष्विव चानुमेयमनोवादिनाम् ĀtmaSi. 43.11.

अनुमेयमात्र (anumeya-mātra) *n.* what is to be inferred in general अनुमेयमात्रस्य तत्समसत्ता अस्त्येवेत्यव्यभिचारात् GuruCandr. i. 293.2.

अनुमेयमात्रत्वाभाव (anumeyamātratvābhāva) *m.* absence of the state of being what is to be inferred in general न लिङ्गादेव परैः ग्रहणं यस्येत्यनुमेयमात्रत्वाभावस्य (प्रतिपत्तिः) TattvPradI.(A.) 234.5 (*on* 2.80)

अनुमेयमारुतपक्ष (anumeyamāruta-pakṣa) *m.* view which maintains that the wind is to be inferred अनुमेयमारुतपक्षेऽपि तदानीमास्यसमीपसंनिधापिततूलकर्षणा सोऽनुमीयते NyāyMañ. i. 199.2.

अनुमेयमिति (anumeya-miti) *f.* knowledge of what is to be inferred, i. e. probandum न तावदन्तरा कश्चित् परामर्शोऽनुभूयते। अनुमेयमितेः पूर्वमूर्ध्वं च निगमे स्मृतेः NyāyMañ. i. 64.1.

अनुमेयमितिजनन (anumeyamiti-janana) *n.* rise or production of the knowledge of what is to be inferred, i. e. probandum लिङ्गस्य परामर्शाविषयीकृतस्यानुमेयमितिजननैपुणानभ्युपगमात् NyāyMañ. i. 64.11.

अनुमेयमित्रोदय (anumeya-mitrodaya) *adj.* 1 in which the rise of the sun is to be conjectured चन्द्रापीडः ··· प्रभातसमयमिव पूर्वदिग्भागागतानुमेयमित्रोदयम् ··· राजकुलं विवेश Kād. 91.4; 2 in which the prosperity of the friend is to be conjectured, Kād. 91.4.

अनुमेयमूर्ति (anumeya-mūrti) *adj.* whose form is to be conjectured, i.e. is very slender बाला ··· चन्द्राननालिङ्गनैर्ज्योत्स्नायामनुमेयमूर्तिरगमत्सख्या प्रियस्यान्तिकम् ŚṛṅgāMañ.(A.) 38.18.

अनुमेयरूप (anumeya-rūpa) *adj.* whose form is to be inferred, i.e. implied (through modification) 'प्रत्ययग्रहणमाख्यानमुपदेशे' इत्युक्तम्, यङादीनां च प्रत्ययानामुपदेशोऽस्ति, न तु तदन्तानां शब्दानामनुमेयरूपाणाम् PradI. vi. 112.7 (*on* vii. 2.10); (लक्षणप्रतिपदोक्तयोः प्रतिपदोक्तस्यैवेति) लाक्षणिकम् – अनुमेयरूपम् PradI. vi. 207.20 (*on* vii. 3.51)

अनुमेयरूपत्व (anumeyarupa-tva) *n.* the state of having the form which is to be inferred, i. e. implied (through modification) लक्षणप्रतिपदोक्तयोरिति। लाक्षणिकस्य अनुमेयरूपत्वात् विलम्बितप्रतीतिगोचरत्वात् PradI. v. 321A.10 (*on* vi. 4.57)

अनुमेयवर्त्मन् (anumeya-vartman) *adj.* means of whose way, i.e. nature is to be inferred न नामरूपे ··· निरूपितव्ये तव तस्य साक्षिणः। मनोवचोभ्यामनुमेयवर्त्मनः BhāgP. x. 2.36.

अनुमेयवाचक (anumeya-vācaka) *adj.* expressive of what is to be inferred, i.e. probandum अनुमानशब्दश्च कर्मसाधनोऽनुमेयवाचकः TattvVai. 46.22 (*on* 1.43)

अनुमेयवादनिरास (anumeyavāda-nirāsa) *m.* refutation of the theory as (something) being inferred (प्राणसंबन्धः) स च स्पर्शनप्रत्यक्षः। एतेनानुमेयवादनिरासः YatIndraDI. 41.10; 51.1.

अनुमेयविपरीत (anumeya-viparita) *adj.* (used as noun) what is contrary or opposite to the *pakṣa* (subject), i. e. *vipakṣa* (counter-subject) यत् ··· अनुमेयविपरीते च सर्वस्मिन् प्रमाणतोऽसदेव तदप्रसिद्धार्थस्यानुमापकं लिङ्गम् PadārthaSaṁ. 201.20; यत् ··· अनुमेयविपरीते च साध्यव्यावृत्तिविषये ··· असदेव तदप्रसिद्धार्थस्य ··· लिङ्गं भवति NyāyKa. 201.24; अनुमेयाभावे अनुमेयविपर्यये विपक्षे ···। यथा स्वयमेव च व्याख्यास्यते अनुमेयविपरीते चेति Kiraṇā. 291.4.

अनुमेयविपर्यय (anumeya-viparyaya) *m.* what is contrary or opposite to the *pakṣa* (subject), i.e. *vipakṣa* (counter-subject) अनुमेयविपर्यये च लिङ्गस्याभावदर्शनं वैधर्म्यनिदर्शनम् PadārthaSaṁ. 246.17; अनुमेयाभावे अनुमेयविपर्यये विपक्षे Kiraṇā. 291.3.

अनुमेयविप्रभाव (anumeya-viprabhāva) *adj.* whose Brahminhood is to be conjectured राजवाहनः ··· यज्ञोपवीतेनानुमेयविप्रभावम् ··· कमपि पुरुषं ददर्श DaśKuC. 12.15.

अनुमेयविरुद्धसाधन (anumeyaviruddha-sādhana) *n.* means for establishment of what is contrary to the probandum प्रत्यक्षमप्यनुमेयविरुद्धसाधनादनुमानस्य प्रतिपक्षः TātpaT.(Vā.) 49.1 (*on* i. 1.1)

अनुमेयविषय (anumeya-viṣaya) *adj.* referring to what is to be inferred परीक्षापरनामा न्यायो नानुमेयविषयः कुतस्तदधिगमो भविष्यति NyāyVārPari. 253.8.

अनुमेयवेदमूलकत्व (anumeyavedamūlaka-tva) *n.* the state of being based on the Veda that is to be inferred अनुमेयवेदमूलकत्वसिद्धान्ताप्रवृत्तेश्च कल्पसूत्राणां न स्मृत्यधिकरणोदाहरणत्वम् MayūMāli. 37.17 (*on* i. 3.7)

अनुमेयवेदमूलता (anumeyavedamūla-tā) *f.* the state of being based on the Veda that is to be inferred स्मार्ताचाराणामनुमेयवेदमूलतया वैदिकत्वेन वेदाध्ययनतुल्यत्वात् SivārkaMaDI. i. 489.34 (*on* i. 3.39)

अनुमेयवेदसिद्धार्थविषयता (anumeyavedasiddhārthaviṣaya-tā) *f.* the state of having reference to the topics established through the inferable Veda स्मृतीनामनुमेयवेदसिद्धार्थविषयतया वैदिकार्थे निबद्धत्वेन वेदतुल्यत्वात् SivārkaMaDI. i. 489.33 (*on* i. 3.39)

अनुमेयव्यवहार (anumeya-vyavahāra) *m.* usage of (the term) *anumeya* (probandum) अवधृताविनाभावनियममपि यदि न विश्वम्भरादिबुद्धिमन्निमित्ततामवगमयति प्रत्यस्तमितस्तर्ह्यनुमेयव्यवहारः ĀgaPrā. 17.6.

अनुमेयशोभिन् (anumeya-śobhin) *adj.* whose beauty is to be conjectured or guessed नागेन्द्रहस्ताः ··· जातास्तदूर्वोरुपमानबाह्याः। एतावता नन्वनुमेयशोभि काञ्चीगुणस्थानमनिन्दितायाः KumāSaṁ. 1.37; 'अनुमेयशोभि' इति कथम् ··· बहुव्रीहिः कर्तव्यः। अनुमेयं शोभितं यस्येति KāvyālaṅSū. v. 2.59(7)

अनुमेयश्रुति (anumeya-śruti) *f.* Vedic text which is to be inferred अनुमेयश्रुतेः ··· दुर्बलत्वात् ··· सा न प्रमाणम् GuruCandr. i. 297.8.

अनुमेयश्रुतिमूलत्व (anumeyaśrutimūla-tva) *n.* the state of being what is based on the Veda which is to be inferred स्मृतिकाराश्च बाधमनुमेयश्रुतिमूलत्वं च प्रतिपन्नाः ManuBh. i. 64.6 (*on* 2.6); सांख्यस्मृतेरनुमेयश्रुतिमूलत्वेऽपि ··· ब्रह्मकारणवादिन्याः श्रुतेः समन्वयस्य संकोचो युक्तः BrahmSū-Bh.(Śrī.) ii 6.7 (*on* ii. 1.3); SivārkaMaDI. ii. 8.15 (*on* ii. 1.4)

अनुमेयश्रुतिमूला (anumeyaśruti-mūlā) *adj.* (*f.*) based on the Veda which is to be inferred अनुमेयश्रुतिमूलायाः सांख्यस्मृतेरेव बाधः प्रामाणिकजनपरिग्राह्यः BrahmSūBh.(Śrī.) ii. 4.4 (*on* ii. 1.1)

अनुमेयश्रुतिविरुद्धविषयक (anumeyaśrutiviruddhaviṣaya-ka) *adj.* having reference to the topics contradicted through the Veda which is to be inferred अनुमितश्रुत्यपेक्षया प्राबल्यं प्रत्यक्षविषयश्रुतित्वेन प्रकृते कथम्, प्रत्यक्षश्रुतेः··· अनुमेयश्रुतिविरुद्धविषयकत्वात् GuruCandr. i. 302.12.

अनुमेयश्रुत्यपेक्षा (anumeyaśruty-apekṣā) *f.* [Inst.] in comparison to the Veda which is to be inferred अनुमितश्रुतेः प्रत्यक्षश्रुतिबाधकत्वापत्तिस्तु शोभते, उभयोः श्रुतित्वाविशेषात् बाध्यबाधकत्वानुपपत्तेः। किं च अनुमित-(v.l. अनुमेय)श्रुत्यपेक्षया प्राबल्यं प्रत्यक्षविषयश्रुतित्वेन प्रकृते कथम् GuruCandr. i. 302.10.

अनुमेयश्रुत्यभाव (anumeyaśruty-abhāva) *m.* absence of the Veda which is to be inferred स्पर्शनश्रुतिप्रत्यक्षमनुमेयश्रुत्यभावं न विषयीकरोति MayūMāli. 21.23 (*on* i. 3.2)

अनुमेयसंचितपरिस्पन्द (anumeya-sañcitaparispanda) *m.* accumulated vibration, i.e. emotion which is to be conjectured or guessed मूर्च्छामोहमरणादावपि सूक्ष्मप्राणपरिस्पन्दाद्यनुमेयसंचितपरिस्पन्दसंभावना AbhinBhā. iii. 87.15 (*on* 20.15)

अनुमेयसंबन्ध (anumeya-sambandha) *adj.* having connection (with the main sacrifice) which is to be inferred (duly) तत्र ··· आरादुपकारकत्वेऽनुमेयसंबन्धम् ŚābaBh. 2165 14 (*on* xi. 2.67)

अनुमेयसंबन्धाभाव (anumeyasambandhābhāva) *m.* absence of the relation with the probandum समुदितानामेव पक्षत्वे स्थितेऽसिद्धवद् भागसिद्धस्यापि व्युदासः अनुमेयसंबन्धाभावात् NyāyKa. 201.7.

अनुमेयसंमता (anumeya-sammatā) *adj.* (*f.*) which is intended to be inferred यः प्रमात्रन्तरेऽनुमातृसंमते विच्छिन्नतया अवभासः सोऽनुमेयसंमतायाः परसमीहायाः कथं कार्यः स्यात् PratyabhiVi. i. 217.7 (*on* i. 5.5)

अनुमेयसामान्य (anumeya-sāmānya) *n.* what is (intended) to be inferred, i. e. probandum in general तत्रानुमेयसामान्येन लिङ्गसामान्यस्यानुविधानदर्शनं साधर्म्यनिदर्शनम् PadārthaSaṁ. 246.15; 249.7.

अनुमेयहिरण्यरावणत्व (anumeya-hiraṇyarāvaṇatva) *adj.* whose state of, i.e. birth as Hiraṇya(kaśipu) and as Rāvaṇa is conjecturable असौ (शिशुपालः) ···। अनुभूय हिरण्यरावणत्वे (v.l. अनुमेयहिरण्यरावणत्वो) भजते संप्रति चेदिराजभावम् Yādavā. 15.15.

अनुमेयहेतुत्व (anumeyahetu-tva) *n.* the state of being the cause of (the knowledge of) what is to be inferred तत्सान्वयानुविधानादेरनुमेयहेतुत्वे व्योमादावनुपपत्तेस्तत्सन्दत्वसिद्धिः KhaṇḍanKhā. 1221.16.

अनुमेयांश (anumeyāṁśa) *m.* part or aspect of the probandum मनोजन्यत्वे अनुमेयांशेऽपि तत्त्वप्रत्यक्षः TattvCin. i. 564.4.

अनुमेयाक्षर (anumeyākṣara) *adj.* whose (exact) words, i.e. syllabic structures are to be inferred, i.e. implied (त्वमेको ह्यस्य सर्वस्य विधानस्य ··· कार्यतत्त्वार्थवित्) सर्वस्य प्रत्यक्षाक्षरस्यानुमेयाक्षरस्य च ManuBh. i.5.5 (*on* 1.3)

अनुमेयाङ्गत्व (anumeyāṅga-tva) *n.* the state of being that which is accessory to what is to be conjectured प्रतिपन्ने च वाच्येऽर्थे तस्याविनयप्रच्छादनतात्पर्येणाभिधीयमानत्वादनुमेयाङ्गत्वमेवेत्यस्यानुमान एवान्तर्भावः VyaktiVi. 130.28.

अनुमेयात्मवादिन् (anumeyātma-vādin) *adj.* upholder of the theory that the soul is to be inferred न च पारतन्त्र्यमिच्छादीनामनुमेयात्मवादिनां कदाचिदप्यत्मशक्तिप्रत्यक्षगोचरः (आत्मा) TātpaṬ.(Vā.) 184.6 (*on* i. 1.1); स्मृत्यनुसंधानं संस्कारात् सिद्धम् इति अन्यथा सिद्धत्वात् आत्मानुमानाय न पर्याप्तम् इति प्रोक्तमनुमेयात्मवादिनः प्रति PratyabhiVi. i. 83.8 (*on* i. 2.1); अनुमेयात्मवादिनः तार्किकादीन् प्रति Bhāsk. i. 83.15 (*on* i. 2.1)

अनुमेयात्यन्ताभाव (anumeyātyantābhāva) *m.* constant absence of what is to be inferred, i.e. Absolute भेदगर्भयथोक्तग्राहिप्रत्यक्षस्यानुमेयात्यन्ताभावतद्वद्भेदाविषयकत्वात् GuruCandr. i. 242.10.

अनुमेयादि (anumeyādi) *adj.* **I** what is to be inferred etc. न च परोक्षं वस्तु परोक्षज्ञानैरेवाभ्यस्यमानैरपरोक्षीभवेत् अनुमेयादिष्वदर्शनात् IṣṭaSi. 74.2; **II** what is to be inferred, i.e. probandum etc. संदेहादनुमेयादौ प्रवृत्तिः NyāyPari. 94.5; प्रत्यक्षाप्रामाण्ये तत्सिद्धस्य व्याप्त्यादेर्बाधेन अनुमेयादेः ··· बाधः AdvaiSi. 365.9.

अनुमेयादितुल्यत्व (anumeyādi-tulyatva) *n.* equality with what is to be inferred, i.e. probandum etc. तत्ताप्रकाशे ··· कारणता ··· तत्ताज्ञानत्वेन तत्र । अनुमित्यादावपि लिङ्गादिज्ञानत्वेनानुमेयादितुल्यत्वात् TattvCin. i. 562.3.

अनुमेयानुमाननिपुण (anumeyānumāna-nipuṇa) *adj.* **1** expert in inferring what is to be inferred, i.e. probandum नैयायिकैरिवानुमेयानुमाननिपुणैः ··· विपणिवणिग्जनैरधिष्ठितम् ··· कुण्डिनं नाम नगरम् NalaCam. 2.27(9); **2** expert in measuring what is to be measured, i. e. valued, NalaCam. 2.27(9) (comm. अनुमेयं कणादि तस्यानुमानमुद्देशज्ञानम्)

अनुमेयानुमापकत्व (anumeyānumāpaka-tva) *n.* the state of being what causes or leads to the inference of the inferable, i.e. probandum प्रमातुरनुमेयानुमापकत्वाभावात् लक्षणवाक्ये कथं संबन्धः TātpaṬ.(U.) 304.25 (*on* 5(4).2)

अनुमेयानुषक्त (anumeyānuṣakta) *adj.* related to, i.e. dependent on what is to be inferred, i.e. probandum अनुमेयानुषक्तसिद्धिरधिकरणसिद्धान्तः TārkiRa. 172.2; अनुमेयानुषक्तोऽधिकरणसिद्धान्तः । यथा क्षित्यादेः कर्तृमत्त्वे साधिते ईश्वरस्य सिद्धिः SarvaDaKau. 74.1.

अनुमेयान्तराभाव (anumeyāntarābhāva) *m.* absence of other inferable means (except the Vedas) मन्वादिवाक्यस्यापि ··· वेदत्वप्रसङ्गेन अनुमेयान्तराभावात् ··· नित्यानुमेयश्रुतिमूलत्वमनुपपन्नम् ŚrutaPra. ii. 58.3 (*on* i. 3.25)

अनुमेयाप्रतिपादक (anumeyāpratipādaka) *adj.* which does not convey what is to be inferred, i.e. probandum (विरुद्धासिद्धसंदिग्धमलिङ्गं काश्यपोऽब्रवीत्) कश्यपात्मजोऽलिङ्गमनुमेयाप्रतिपादकमब्रवीत् NyāyKa. 201.14.

अनुमेयाभाव (anumeyābhāva) *m.* **1** absence of what is to be inferred, i.e. probandum अनुमेयाभावे च तस्यासत्त्वमुपलभ्य न च तथा वायुर्निष्क्रिय इति PadārthaSam. 249.12; (विद्यमानता) सा ··· अपगतसंदेहा भविष्यति लिङ्गमिति चेत् न। अनुमेयाभावात् PrakaPañ. 274.4; न चागृहीतेऽग्नौ तदेकदेशतया धूमोऽवगन्तुं शक्यते । गृहीते च तस्मिन्ननुमेयाभावः Kāśi. iii. 24.11 (*on* 5(4).24); सामान्यविशेषात्मना भेदाङ्गीकारेऽप्यनुमेयाभावः TārkiRa. 83.8; बहिर्देशसंबन्धकल्पनादसंदिग्धं जीवनं लिङ्गमिति चेत् अनुमेयाभावः TantrRaha. 12.30; अभावज्ञानम् इन्द्रियेतरकरणकम् अभावज्ञानत्वात् अनुमेयाभावज्ञानवत् MānaMe. 139.7; **2** opposite to the subject, i.e. *vipakṣa* विपक्षाद् व्यावृत्तिमाह तदभावे च नास्त्येव तदभावे अनुमेयाभावे अनुमेयविपर्यये विपक्षे इति यावत् Kiraṇā. 291.3.

अनुमेयाभासाश्रयत्व (anumeyābhāsāśraya-tva) *n.* the state of being the abode of the fallacious probandum प्रकरणसमकालात्ययापदिष्टावुभौ यदनुमेयेन संबद्धमित्यन्तेनैव निराकृतौ अनुमेयाभासाश्रयत्वात् NyāyKa. 203.14.

अनुमेयार्थ (anumeyārtha) *m.* **1A** object which is to be inferred, i.e. probandum न च लिङ्गमन्तरेणानुमेयार्थो गम्यते NyāyVār. 40.6 (*on* i.1.4); **1B** (external) object which is to be inferred, cf. **अनुमेयार्थवादिन्**; **2** sense which is to be conjectured or suggested, cf. **अनुमेयार्थविश्रान्ति.**

अनुमेयार्थदर्शन (anumeyārtha-darśana) *n.* cognition of the object which is to be inferred, i.e. probandum स्वपरार्थविभागेन त्वनुमानं द्विधेष्यते । स्वार्थं त्रिरूपतो लिङ्गादनुमेयार्थदर्शनम् TattvSam. 1362.

अनुमेयार्थप्रतिपत्ति (anumeyārtha-pratipatti) *f.* cognition of the object which is to be inferred, i.e. probandum योगित्वत्वेन स्वविनाभावग्रहणेऽनुमेयार्थप्रतिपत्तिः PramāMī. 41.21 (*on* i. 2.11)

अनुमेयार्थप्रत्यय (anumeyārtha-pratyaya) *m.* cognition of the object which is to be inferred, i.e. probandum तत्तु स्वविषये प्रत्यक्षमप्यनुमेयार्थप्रत्ययं कुर्वन्ननुमानम् TātpaṬ.(Vā.) 157.13 (*on* i. 1.5)

अनुमेयार्थवादिन् (anumeyārtha-vādin) *adj.* upholder of the theory that (the external) objects are to be inferred अनुमेयार्थवादी अत्र इष्टापत्तिमाह Bhāsk. i. 214.12 (*on* i. 5.5)

अनुमेयार्थविश्रान्ति (anumeyārtha-viśrānti) *f.* cessation of, i.e. culmination into the sense which is to be conjectured or suggested को ह्यनुन्मत्तः ··· सविस्रम्भं भ्रमेदित्यनुमेयार्थविश्रान्तिनियमहेतुर्बाध्यबाधकभावोऽस्त्येवात्र विशेषः VyaktiVi. 113.19.

अनुमेयार्थविषय (anumeyārtha-viṣaya) *adj.* referring to the sense which is to be conjectured or suggested वाच्यार्थविषयः साध्यसाधनभावस्तावत् स्पष्ट एव । अनुमेयार्थविषये तु तस्मिन् परपुरुषपरिभोगशङ्कानिरासः साध्यः VyaktiVi. 117.8.

अनुमेयार्थसंस्पर्श (anumeyārtha-saṁsparśa) *m.* relation with the sense which is to be conjectured or suggested प्रकारत्रयेऽप्यनुमेयार्थसंस्पर्श एव काव्यस्य चारुत्वहेतुः VyaktiVi. 34.11; 32.24.

अनुमेयाव्यभिचारनिबन्धन (anumeyāvyabhicāra-nibandhana) *adj.* caused by or dependent on the non-deviation from what is to be inferred, i.e. probandum द्विविधं प्रतिबन्धमनुमेयाव्यभिचारनिबन्धनमनुक्त्वा केवलसाहचर्यनियममात्रवर्णनं यत् प्रसारिका सैव NyāyMañ. i. 104.4.

अनुमेयाव्यभिचारिलिङ्ग (anumeyāvyabhicāri-liṅga) *n.* probans not deviating from what is to be inferred, i.e. probandum अनुमानस्य ··· स्वत एव प्रामाण्यमनुमेयाव्यभिचारिलिङ्गसमुत्थत्वात् TātpaṬ.(Vā.) 12.23 (*on* i. 1.1)

अनुमेयाव्यावृत्त (anumeyāvyāvṛtta) *adj.* (used as noun) name of a type of *vaidharmyanidarśanābhāsa* (*lit.* not excluded from, i.e. possessing probandum) यथा परमाणुरित्यनुमेयाव्यावृत्तोऽनुमेयं नित्यत्वं परमाणोरव्यावृत्तम् NyāyKa. 248.17.

अनुमेयासिद्ध (anumeyāsiddha) *m.*, *n.* name of a fallacious reasoning (*lit.* having non-existent probandum in a subject) असिद्धश्चतुर्विधः । उभयासिद्धोऽन्यतरासिद्धः तद्भावासिद्धोऽनुमेयासिद्धश्चेति ··· अनुमेयासिद्धो यथा पार्थिवं द्रव्यं तमः कृष्णरूपवत्त्वात् PadārthaSam. 238.16; अनुमेयासिद्धमाश्रयासिद्धम् अनुमेयमसिद्धं यस्येत्यसिद्धानुमेयम् NyāyKa. 240.14.

अनुमेयेश्वराभ्युपगम (anumeyeśvarābhyupagama) *m.* admittance of the Lord who is to be inferred अनुमेयेश्वराभ्युपगमेन हि केवलाधिष्ठातृत्वमुच्यते VedāntSā.(Rā.) 186.2 (*on* ii. 2.35); अनुमेयेश्वराभ्युपगमेन हि प्रधानस्याधिष्ठानत्वमीश्वरस्योच्यते VedāntDī. 114.2 (*on* ii. 2.36)

अनुमेयेश्वरासिद्धि (anumeyeśvarāsiddhi) *f.* non-establishment of the Lord who is to be inferred अनुमेयेश्वरासिद्धेस्तदधिष्ठानाच्च न संभवति VedāntSā.(Rā.) 171.8 (*on* ii. 2.11)

अनुमेयैकदेशवृत्ति (anumeyaikadeśa-vṛtti) *adj.* occurring only in a part of the subject, i.e. *pakṣa* येनैव सामर्थ्येन तत्तुल्यैकदेशवृत्तिर्निरूप्यते तेनैव सामर्थ्येनानुमेयैकदेशवृत्तिरपि हेतुः प्राप्तः NyāyVār. 129.9 (*on* i. 1.35)

अनुमेयैकविषयत्व (anumeyaikaviṣaya-tva) *n.* the state of referring to the (invisible) probandum only तत्परिच्छेदात्सामान्यतोदृष्टमेवेदं स्यात्, न सामान्यतोदृष्टस्य नित्यपरोक्षानुमेयैकविषयत्वात् NyāyMañ. i. 121.1.

अनुमेयोद्देश (anumeyoddeśa) *m.* mention of the subject, i.e. *pakṣa* (as qualified by the probandum) अनुमेयोद्देशोऽविरोधी प्रतिज्ञा PadārthaSam. 233.25; 239.9; अनुमेयोद्देशः ··· प्रतिपादयितुमिष्टो यो धर्मस्तेन विशिष्टो धर्मी अनुमेयः पक्ष इति कथ्यते NyāyKa. 234.10; Kiraṇā. 335.12.

अनुमेयोद्देशत्व (anumeyoddeśa-tva) *n.* the state of being the mention of the subject, i.e. *pakṣa* (as qualified by the probandum) तत्रानुमेयोद्देशोऽविरोधी प्रतिज्ञा ··· एवं सति यत्कृतकं तदनित्यमित्यस्यापि प्रतिज्ञात्वं स्यात्, अनुमेयोद्देशत्वात् Kiraṇā. 335.12.

अनुमैकगम्यता (anumaikagamya-tā) *f.* the state of being what is to be known through inference alone शक्तावप्यनुमैकगम्यतेष्टा, कुठरशावामजनकस्य कुठारस्य तैक्ष्ण्यातिशयवतः कार्यदर्शनात् NayaVi. 133.4 (*on* i. 1.5)

अनुमैकसमाश्रय (anumaika-samāśraya) *adj.* which is based or dependent on inference alone यार्थान्तराभिव्यक्तौ वस्सामग्रीष्टा निबन्धनम् । सैवानुमितिपक्षे नो गमकत्वेन संमता । अन्यतोऽन्यस्य हि ज्ञानमनुमैकसमाश्रयम्

VyaktiVi. 137.9.

अनुमोक्ति (anumokti) *f.* statement, i. e. employment of syllogism सर्वाद्वैतवादिनं प्रति साध्यावैशिष्ट्यादिदोषात्र भेदेऽनुमोक्तिर्युक्ता Nyāyāmṛ. 569B. 5.

अनुमोक्त्यनुसारिणी (anumokty-anusāriṇī) *adj.* (*f.*) which follows the statement, i. e. employment of syllogism प्रतिज्ञोक्तिरनुमोक्त्यनुसारिणी BṛĀraUBhVā. iv. 3.1501 (comm. अनुमानानुसारिणी हेतूक्तिः)

अनुमोचित (anu-mocita) *adj.* 1 discarded मृगतेनोऽपि · वध्यया दृष्टः । पुनरनेन साधुयुपर्युधमध्यानुमोचितनिश्चयात्मनि विहितबहुनिन्दया शोचितश्च Yaśas-Cam. ii. 338.18; 2 caused to be released or rescued, set free स राज्ञशैलनिर्णेजकेन व्यापाद्यमानो मयानुनीय कथं कथमप्यनुमोचितो नाद्यापि प्रत्यवस्थानादिरमति KamVa. 5.15(12)

अनुमोत्पत्ति (anumotpatti) *f.* origination or rise of inference क्रियाशक्त्यादौ सामान्यरूपेण संबन्धग्रहणादेवानुमोत्पत्तेः NayaVi. 128.11 (*on* i. 1.5); अनुमोत्पत्तौ पक्षीकरणं कारणम् NyāySu.(Ja.) 351B.10 (*on* ii. 2.6)

अनुमोत्पत्त्यर्थ (anumotpatty-artha) *adj.* meant for origination or rise of inference प्रतिज्ञा च यद्यपि, तज्जिज्ञासोत्पादात्सुखमनुमोत्पत्त्यर्थम्, न तु सामग्रीत्वात् NayaVi. 138.4 (*on* i. 1.5)

अनुमोत्पादसिद्धि (anumotpāda-siddhi) *f.* accomplishment of origination or rise of inference अङ्गुल्यादिनिर्देशेऽभिप्रायधियानुमोत्पादसिद्धिः NayaVi. 139.4 (*on* i. 1.5)

अनुमोद (anu-moda) *m.* A act of rejoicing (one of Bodhisattva's paths of development) कारित्रमभिमुखिश्च स्तुतस्तोभितशस्तिताः । परिणामेऽनुमोदे च मनस्कारावनुत्तमौ AbhisaAlaṅ. 1.8; 2.24; B act of making (someone) happy, gratification अनुमोदे प्रमोदेन सुखं तिष्ठन्तु दुःखिताः BodhiCa. 3.1 (Pañ. अनुमोदे प्रसादेन इति संप्रहर्षयामि प्रसन्नचित्तः); 3.2; 3.3 [a subsequent pleasure, the feeling of pleasure from sympathy. MW.; APTE; causing pleasure, APTE]

अनुमोदक (anumoda-ka) *adj.* 1A1 who rejoices or is pleased दुःखेन नोद्विग्नः सुखेन नानुमोदकः ··· प्रणवात्मकत्वे देहत्यागं करोति यः सोऽवधूतः TurAU. 474.16; 1A11 which rejoices (on Bodhisattva's path of development) अनुमोदनासहगतं कुशलमूलम् । तच्चित्तमित्यनुमोदकम् AbhisaAlaṅĀ. 233.7; अनुमोदनाकारेणोत्पादादनुमोदकमेव चित्तमनुमोदनासहगतं पुण्यक्रियावस्त्वच्यते AbhisaAlaṅĀ. 233.22; 1B who joyfully accepts or gratifies योऽन्नं पश्चाशत्तमः पुरुषो भवेत् परंपराश्चानुमोदकः, तस्यापि ··· अनुमोदनासहगतं पुण्याभिसंस्कारमभिनिर्देक्ष्यामि SaddhaPuṇ. 205.17; 2A who gives consent or approval एकस्य बहवो यत्र प्रहरन्ति रुषान्विताः ।··· तेषां यथोक्तं दापयेदमम् ।··· उपेक्षी कार्ययुक्तश्च दोषवक्तानुमोदकः BṛhaspaSm. 185.16; SmṛtiCan. iv. 724.3; (गृष्टिम्) पश्यन्ति दीयमानां ये ये भवन्त्यनुमोदकाः । तेऽपि ··· विष्णुलोकमवाप्नुयुः BṛParāSm. 10.43; शकुनाः ···। वचसा कर्मणा ते हि न कायेनानुमोदकाः PadmP. (Ra.) 73.20; त्वं च शप्तः पुरा तेन तत्पापस्यानुमोदकः SkandP. iii(1). 9.67; 2B which conveys consent or approval 'खल्विमं मानवमावर्तं नावर्तन्त' इति श्रुताविममिति विशेषणं मन्वन्तरान्तरे पुनरावृत्तेरनुमोदकं दृश्यते ŚivārkaMaDī. ii. 501.30 (*on* iv. 4.22)

अनुमोदकचित्त (anumodaka-citta) *n.* rejoicing mind (on Bodhisattva's path of development) कतमत्तच्चित्तमनुमोदकं परिणामनाकाले येनानुमोदकचित्तेन परिणामयति AbhisaAlaṅĀ. 233.11.

अनुमोदत् (anu-modat) *adj.* who approves or consents (मांसानि) अखादन्ननुमोदंश्च भावदोषेण मानवः MahāBhā. xiii. 116.39; मायां वर्णयतोऽमुष्य ईश्वरस्यानुमोदतः । शृण्वतः श्रद्धया नित्यं माययात्मा न मुह्यति BhāgP. ii. 7.53.

अनुमोदन (anu-modana) *n.* 1 approval, assent, consent, permission (न विवेक्तुं च ते प्रश्नमेतं शक्नोमि निश्चयात्) अनुमोदनात्पाण्डवस्य सूक्ष्मत्वात्कार्यगौरवात् MahāBhā. ii. 563*; (आहुको राजा) भोजस्येत्यनुमोदनम् ।··· आ भूमिपालान्भोजान् स्वानतिष्ठन्किंकिणीकिनः HariVaṁ. 27.22 (BhārBhāDī. अभ्यनुज्ञानम्); श्रीचुक्सेनः ··· पूर्व्वैरप्युर्व्वीपतिभिस्त्[ ]णालबलुब्धैर्व्यान्यपहृतानि देवब्रह्मदेयानि तेषां(Read तेषाम्)न्यतिसरलमनःप्रसरसुरसंकलनानुमोदनाभ्यां परिमुदितत्रभूव(Read त्रिभुव) नाभिनन्दितः EI. iv. 79.45; xxii. 118.39; सा बाला ··· सोपवासा समासाद्य पितृभ्यामनुमोदनम् ···। जगाम परया लक्ष्म्या वनदेवीं किलार्चितुम् PadmP.(Ra.) 36.23; 39.198; 129.43; यः संप्राप्तधनोत्सर्गे उत्तमाधममध्यमः । प्रतिदानं तथा तस्य गृहीतस्यानुमोदनम् NītiSā. 18.6; (कथं तेनामृता स्यामिति नेति होवाच याज्ञवल्क्यः) कथमिति यद्याश्चेपार्थम्, अनुमोदनम् — नेति होवाच याज्ञवल्क्यः BṛĀraUBh. 300.10 (*on* ii. 4.2); सीताशुद्धिस्तृतीयां देवेभ्यो बरलम्भनम् । दशरथस्यागमनं तत्र चैवानुमोदनम् SkandP. iii(2). 30.81; पूजयन्ति सदा स्त्रियः ।··· श्वश्रूं श्वसुरमेव च । ताः सर्वाः सुभगाः स्युर्वै विशेषात्सानुमोदनात् BhaviP. 65A.12 (i. 31.5); हिंसादयः प्रथमं त्रिधा भिद्यन्ते कृतकारितानुमोदनभेदेन RājMār. 35.7; विना रागेण सर्वत्र सुखितानामनुमोदनम् ··· इत्याद्या विशेषाः स्युः प्रायः शान्तेषु योगिषु BhāvPra.(Śa.) 135.14(6); तथैव मनुमोदनं कुर्वत्या पुण्यमर्जितम् KathāK. 44.28; अनुमोदनं नाम स्वेतरक्रियमाणक्रियानुकूल्यम् SetuBa. 216.25; 2A pleasure, satisfaction, sympathetic joy, rejoicing धर्मेऽनुमोदनं कुर्यात् SarvaSiSaṁ. 10.21; मद्भक्त्या जनवात्सल्यं पूजायां चानुमोदनम् ।··· षोडशाङ्गा भक्तिरियम् BhaviP. 225A.16 (i. 151.24); SaurP. 11.16; पुण्यवत्सु पुण्यानुमोदनेन हर्षमेव कुर्यात् ··· अपुण्यवत्सु चौदासीन्यमेव भावयेत् । नानुमोदनं न वा द्वेषम् RājMār. 15.18; 2B applauding, pleasing, gratification अनुमोदने विचारे च प्रयोक्तव्यं परिवाहितशीर्षकम् AbhinDa. 65; प्रियवादित्वं कृतज्ञता ··· इति त्रयोदशविधं शीलम् ।··· साधुकारिणामनुमोदनम् 'प्रियवादिता' CaturCin. iii(1). 393.19; प्रलापः स्यादयोग्यस्य योग्यत्वे नानुमोदनम् RasāSu. 296.22 (3.277); मुनिभिः ···। अनुमोदनजातमौलिकम्पैः हरिकीर्तनश्रवणोन्मुखैरभावि Yādava. 15.77; एता एव चतस्रोऽपि भार्या दानानुमोदनात् । अस्मिन् भवेऽपि संजाता रूपलावण्यभासुराः UttaKuC. 558.

अनुमोदना (anu-modanā) *f.* 1A1 (expression of) thanks, gratification वैशालकानां लेच्छवीनां तावद्दानं देयधर्मं इमाये अनुमोदनाये MaVastu-Ava. i. 297.18; i. 298.19; iii. 426.6; दानादिविपक्षाणां च मात्सर्यादीनां प्रतिदेशना प्रतिपक्षाणां च दानादीनामनुमोदना तदधिपतेयधर्मदेशनार्थं च बुद्धाध्येषणा MaYānaSū. 71.25 (11.62); त्वं महाराज ··· सर्वबुद्धबोधिसत्त्वप्रत्येकबुद्धार्यश्रावकपृथग्जनानामतीतनश्चातीतानागतप्रत्युत्पन्नानि सर्वकुशलमूलान्यभिसंक्षिप्य ··· अनुमोदस्वाग्र्ययानुमोदनया ŚikṣāSa. 9.18; 1A11 praise, i.e. appreciation (of the food etc.) स्वभर्तुर्देवरस्यापि माहात्म्यं वीक्ष्य तादृशम् । अनुमोदनयैवात्मा तया राज्या पवित्रितः PārśvC. 3.284; तदा च तव भार्याभिः कृतातीवामोदना (? वानुमोदना) ।··· पुण्येन त्वं नृपोऽभवः UttaKuC. 557; बृक्षस्थहंसहंसीभ्यां दृष्ट्वा तद्दानमुत्तमम् । कृत्वानुमोदनां सम्यग् भूरिपुण्यमुपार्जितम् CitraPaC. 107; 1B rejoicing (one of Bodhisattva's paths of development) उपायानुपलम्भाभ्यां शुभमूलानुमोदना । अनुमोदे मनस्कारभावनेह विधीयते AbhisaAlaṅ. 2.24; विनेयप्रवृत्तेस्तस्य ··· साश्रवानाश्रवरूपेण द्विविधो भावनामार्ग इत्यभिमुक्तिपरिणामनानुमोदनाभेदेन त्रिविधसाश्रवभावनामार्गमध्ये ··· स्वपरपुण्यक्रियासमताप्रतिलाभार्थमनुमोदनामनस्कारमभिधाय ··· देशितः AbhisaAlaṅĀ. 21.11; 229.24; 240.5; 2 permission, consent, assent तपस्विनः ।··· तपांसि चक्रराचार्यादधिगम्यानुमोदनाम् PadmP.(Ra.) 29.88; साधूनां सिन्धुराणां च वनवासे महासुखम् ।··· श्रीमोऽनुमोदनामेवं कुर्वन् गत्वान्तिके गुरुम् । अवन्दत महाभक्त्या PārśvC. 2.255 [one of the seven forms of worship, DBHS; praise of that ascetic who eats food affected by *ādhākarma*, JainL.]

अनुमोदनाकार (anumodanākāra) *m.* [Inst.] in the form of rejoicing अनुमोदनाकारेणोत्पादादनुमोदकमेव चित्तमनुमोदनासहगतं पुण्यक्रियावस्त्वच्यते AbhisaAlaṅĀ. 233.22.

अनुमोदनानुगुणवचस् (anumodanānuguṇa-vacas) *n.* speech which is in conformity with, i. e. expressive of approval अनुमोदनानुगुणवचसः खल्वत्रभवन्तः शोभेरन्नैवमभीरनयनाः JātaMā. 47.20 (8.37(2))

अनुमोदनापरिणामनासहगत (anumodanāpariṇāmanā-sahagata) *adj.* associated or connected with the turning into and the rejoicing (Bodhisattva's path of development) अनुमोदनापरिणामनासहगतमिति । अनुमोदनापूर्विका परिणामना तथागतानुत्तरसम्यक्संबोध्यनुपलम्भालम्बनेन मनस्कारेण परिणामनाद् विशेषः परिणामनामनस्कारस्तया च सहगतमिति AbhisaAlaṅĀ. 225.11.

अनुमोदनापुण्य (anumodanā-puṇya) *n.* merit acquired through praise हंसी ···। दानानुमोदनापुण्यात् संप्राप्ता मानुषं भवम् CitraPaC. 116.

अनुमोदनापुण्यप्रभाव (anumodanāpuṇya-prabhāva) *m.* efficacy of the merit acquired through the praise दानानुमोदनापुण्यप्रभावात् प्रवराशयः । चित्रसेनकुमारोऽयं संजातो राजनन्दनः CitraPaC. 120.

अनुमोदनापूर्विका (anumodanā-pūrvikā) *adj.* (*f.*) preceded by the act of rejoicing अनुमोदनापरिणामनासहगतमिति । अनुमोदनापूर्विका परिणामना AbhisaAlaṅĀ. 225.12.

अनुमोदनामनस्कार (anumodanā-manaskāra) *m.* 1 mental activity of approval मनसिकारसंनिश्रिता पारमिताभावना चतुराकारा ।··· अनुमोदनामनस्कारेण सर्वलोकधातुषु सर्वसत्त्वानां दानादिकमनुमोदमानस्य MaYānaSū. 102.11 (16.16); 2 mental activity of rejoicing त्रिविधसाश्रवभावनामार्गमध्ये ··· स्वपरपुण्यक्रियासमताप्रतिलाभार्थमनुमोदनामनस्कारमभिधाय ··· द्विविधोऽनाश्रवो भावनामार्गः ··· देशितः AbhisaAlaṅĀ. 21.18; 249.4.

अनुमोदनाशासन (anumodanā-śāsana) *n.* sanctioning grant

अर्हन्ति भट्टारकपादाः … ताम्रपट्टदानेन प्रसादं कर्तुमिति यतोस्माभिः … अनुमोदना-शासनं भुवामयं महासत्त्रोपचयाय प्रतिपादितम् EI. xiii. 119.12.

अनुमोदनासहगत (anumodanā-sahagata) *adj.* **1** connected with approval योऽसौ पञ्चाशत्तमः पुरुषो भवेत् परंपराश्रवानुमोदकः, तस्यापि … अनुमोदनासहगतं पुण्याभिसंस्कारमभिनिर्देक्ष्यामि SaddhaPuṇ. 205.18; **2** connected with the act of rejoicing अनुमोदनासहगतं कुशलमूलम् । तच्चित्तमित्यनुमोदकम् AbhisaAlaṅĀ. 233.6; 225.18; 234.21; 235.2.

अनुमोदनी (anu-modanī) *f.* (expression of) thanks, gratification or approval अनुमोदमी (v.l. °नी DBHS.) हितकरा जगति LaliVi. 15.10 [DBHS.]

अनुमोदनीय (anu-modanīya) *adj.* [*f.* -ā] **1A** to be assented ये चास्मद्वन्शो(Read वंशो)त्पद्यमानकराजान[:] तैरियन्दत्तिर्न विलोप्यानुमोदनीया EI. xix. 129.18; **1B** to be admitted or accepted कुतः केवलसुखयोर्व्यतिरेकः । अतः केवलं सुखमैकान्तिकमनुमोदनीयम् TattvPradī.(A.) 79.10 (*on* 1.60); 135.14 (*on* 2.7); **2A** to be rejoiced (on Bodhisattva's path of development) कुशलमूलान्युपलभ्य प्रमुदितचित्तेन परमार्थतोऽनुपलभ्यतया अनुमोदनीयानीत्यनुमोदनामनस्कारः AbhisaAlaṅĀ. 249.4; **2B** to be rejoiced, to be delighted in सर्वमिदमनुचिन्तनीयमनुकथनीयमनुमोदनीयं च यथैकोऽपि जीविष्यति रक्षसां जीवभूतो दशाननः AdbhuDa. 9.10(3)

अनुमोदमान (anu-modamāna) *adj.* **A** applauding वसिष्ठः वर्षकामः पर्जन्यं तुष्टाव ।… स मण्डूकाननुमोदमानान् दृष्ट्वा तुष्टाव Nir. 9.6(161.1); किं पश्यसीमाननुमोदमानान् जिह्माननो मत्सरवानिवार्यान् RāmC. 23.51; अनुमोदमानो वचनममीपामाह च स्मेरमुरगपतिः NīlaVi. 81.9; **B** approving मनसिकारसंनिश्रिता पारमिताभावना चतुराकारा ।… अनुमोदनामनस्कारेण सर्वलोकधातुषु सर्वसत्त्वानां दानादिकमनुमोदमानस्य MaYānaSū. 102.12 (16.16); महर्षयो वै समुपागता ये प्रशस्य साध्वित्यनुमोदमानाः BhāgP. i. 19.19; PadmP. iv. 11.9; **C** praising आत्मोपमर्देऽप्यनुमोदमानादात्माधिकं पालयतश्च वत्सान् । गावः … अनघामविन्दन् वात्सल्यशिक्षामिव वासुदेवात् Yādava. 4.72.

अनुमोदय (anumodaya) *m.* **A** rise or origination of inferential knowledge नैकदेशजानुमा, अतीतेऽपि लिङ्गे धीस्थेऽनुमोदयात् NayaVi. 119.1 (*on* i. 1.5); धूमस्याध्यक्षसिद्धेनैव धूमध्वजेन क्वचिदविनाभावमनुभूय प्रदेशान्तरे तदनुमोदयमासादयति PrakaVi. 85.22; **B** name of a section (dealing with possibility of inference about ignorance) (इत्यद्वैतसिद्धावविद्यानुमानोपपत्तिः) तर्कैः सारस्वतै रत्नैश्चन्द्रिकाचन्द्रभूषणैः । दुरन्तध्वान्तनाशायाज्ञानस्यानुमोदयः GuruCandr. ii. 425.15 (Colophon)

अनुमोदयत् (anu-modayat) *adj.* **A** praising स्वकृतं दुष्कृतं गर्हन् सुकृतं चानुमोदयन् । नाथ त्वच्चरणौ यामि शरणं शरणोज्झितः VītaRā. 17.1; **B** applauding अमृतस्यन्दीनि व्याहृतान्यमूनि वचनानि भृशमनुमोदयद्भिः सभासद्भिः सप्रश्रयमर्चितेन प्रचारणोत्सुकमनसा अहंमदशाहुधरणीसार्वभौमेन … प्रेषितानि … उपायनानि ĀnandRa. 8.31(1)

अनुमोदयसाधन (anumodaya-sādhana) *n.* instrument of rise or origination of inferential knowledge प्रमेयमनुमानस्य दृष्टादृष्टस्वलक्षणम् । परप्रत्यायनेच्छूनामनुमोदयसाधनम् PrakaPañ. 105.12.

अनुमोदयितव्य (anu-modayitavya) *adj.* to be consented or assented मया … महाद्विजाय श्रीनवशिवाय … °किणिहिकाग्रामः … प्रदत्तः [°।] … भवि[ष्य]दागाभिभोक्तनृपतिभिः सर्व्वैरपि अस्मद्वंशजैरपरवंशजैर्व्वाऽनुमोदयितव्यः EI. xxv. 171.37.

अनुमोदयितृ (anu-modayitṛ) *adj.* who takes pleasure or rejoices केवली … अनुबृंहयिता परेण स्वस्य क्रियमाणस्य तस्यानुमोदयिता, तद्भावे हर्षकारीत्यर्थः … भवति SthānṬ. 389B.13.

अनुमोदयित्वा (anu-modayitvā) *ger.* [P. vii. 1.37-38] having made to give consent, i.e. having asked for permission कथं संन्यस्तो भवति ।… मातरं पितरं भार्यां पुत्रान् सुहृदो बन्धूननुमोदयित्वा … वैश्वानरीमिष्टिं कुर्यात् KaṭhŚrU. 1(1); SaṁnyāU. 1.1(3); यदहरेव विरजेत्तदहरेव प्रव्रजेदिति बुद्ध्वा … पितरं मातरम् … अनुमोदयित्वा … इष्टिम् … आग्नेय्यामेव कुर्यात् ParaHaṁsPaU. 483.4; बन्धुपुत्रमनुमोदयित्वा …। प्राचीमुदीचीं वा निर्वर्तयंश्चरेत पात्री दण्डी ŚāṭyāU. 18.

अनुमोदविभ्रम (anumoda-vibhrama) *m.* flurry or flutter due to (excessive) joy गिरौ हिमोत्थे ।… फणीन्द्रकन्या गिरिकन्यकाश्च …। सर्वास्तु तास्ते सततं सहायतां समाचरिष्यन्त्यनुमोदविभ्रमैः ŚivaP. ii(2). 22.30 (95B.13)

अनुमोदि (anumodi) *adv.* in a pleasing manner विशोधनं स्वर्गमहापथस्य त्यागप्रियाणामनुमोदि नृणाम् JātaMā. 4.20 (1.18) (*but* pw., *s.v.* **अनुमोदिन्** *adj.* causing pleasure)

अनुमोदित (anu-modita) *adj.* [*f.* -ā] **1A** applauded, seconded **ii** admitted, supported (theory, view etc.) **iii** supported, i.e. enriched **B i** permitted, allowed, approved, consented **ii** permitted (to leave or go) **iii** agreed or consented (to pay) **C** praised, i.e. appreciated **2A** who has been made happy, i.e. is gratified **B** pleased, delighted **1Ai** applauded, seconded मन्त्रिभिश्चानुमोदितः । आरुरोह प्रतिज्ञां स सर्पसत्राय पार्थिवः । पारिक्षितः MahāBhā. i. 47.1; आहिच्छत्रं स्वकं राज्यं पित्र्यं प्राप्य महाद्युतिः । द्रुपदस्य पिता राजन् ममैवानुमते तदा (v.l. मम वाचानुमोदितः) HariVaṁ. 15.62; प्रतस्थे गिरिशो वीज्यमानश्च गङ्गया ।… स्त्रीभिर्नानाविधालापैर्लाजाभिश्चानुमोदितः SkandP. i(2). 26.57; दत्तोत्सवा दनुजवैरिणि रुक्मिणी सा । आलोकितेव निकटाक्षिकटीकृतेव सोत्प्रासचाटुवचनैरनुमोदितेव RukmiHa. 1.7; उदस्थादथ तत्सैन्यभेरीध्वनिरनिह्नुतः । प्रतिशब्दापदेशेन यः (स्वरसंकरः) शैलैरनुमोदितः Surath. 10.30; इत्युक्तः शम्भुराजेन्द्रो योगिना शिवयोगिना । केशवेन गणेशेन मन्त्रिभिश्चानुमोदितः ParamāKā. 117.30; **1Aii** admitted, supported (theory, view etc.) अप्रवृत्तं कृतं यत्र श्रुतिस्मृत्यनुमोदितम् । नान्यथा तत्पुनः कार्यं न्यायापेतं विवर्जयेत् KātySm. 51; प्रपञ्चसद्भावः … स्वप्रमाणबलात्सिद्धः श्रुत्या चाप्यनुमोदितः SaṁviSi. 82.8; त्वयोक्तोऽयं ग्लहः सत्यं न ममैषोऽनुमोदितः BrahmP. 201.20; त्रिविधं साधनं दृष्टं साधूनाममलात्मनाम् । अयं हि शास्त्रसिद्धान्तो मुनीनां चानुमोदितः ĀdiP. 3.4; अस्त्येवास्माकमस्या लोकान्तरफलोपभोगयोग्यपुरुषोपनयने नोपयोगः तद्गीतामेषा (मीमांसा) कर्मोपयुक्ता । तत्र तेषामन्तेवासिनां मध्ये केनाप्यन्तेवासिनैतदनुमोदितमेव PraboCan. 6.18 (110.7); दानवीरे … व्यभिचारिणः ।… प्रसादे बहुदातृत्वं तद्वदाचानुमोदितम् RasāSu. 196.1 (2.237); एतावदस्माभिरिहोपन्यस्त न त्वातञ्चनाभ्यासस्य सिद्धान्तलिङ्गत्वमनुमोदितम् VidhiRa. 42 (208.24); श्रुत्यैवानुमोदितस्य मननापरपर्यायानुमानस्य … सिद्धार्थरूपे प्रमाणे तस्य ततः प्राबल्याभावात् Śivārka-MaDī. ii. 9.10 (*on* ii. 1.4); मृगीविशेषणत्वेनानेकपदार्थो हेतुरुक्त इत्यलंकारसर्वस्वकृतोक्तम्, अनुमोदितं च कुवलयानन्दकृता RasGaṅ. 632.14; **1Aiii** supported, i.e. enriched शृङ्गारवचनप्रायः करुणः स्यात्स चान्यथा । तस्माच्छृङ्गार एवायं करुणेनानुमोदितः ŚṛṅgāTi.(Ru.) 2.101; **1Bi** permitted, allowed, approved, consented अपुत्रया मया राजन्सपत्नीनां भयादिदम् । कन्या शिखण्डिनी जाता पुरुषो वै निवेदितः । त्वया चैव नरश्रेष्ठ तन्मे प्रीत्यानुमोदितम् MahāBhā. v. 192.3; धर्मः …। अनुमोदितः … पुनातीह नरं सदा MahāBhā. xiv. App. I. 4(61); गान्धर्वेण विवाहेन बह्व्योऽथ मुनिकन्यकाः । श्रूयन्ते परिणीतास्ताः पितृभिश्चानुमोदिताः Śāk. 3.28; आदत्त च निधिं तं तु पिशाचेनानुमोदितः (वैश्यः) BrahmāṇḍP. ii. 51.58; अस्तु वो विदी(दि)तम् यथा … °ब्राह्मणविष्णुशर्म्मणे … क्षेत्रम् … एतन्मया … अनुमोदे(दि)तम् EI. xi. 111.21; क्रमेण समारूढयौवनारम्भं परिसमाप्तसकलकलाविज्ञानमधीताशेषविद्यं चावगम्यानुमोदितमाचार्यैश्चन्द्रापीडमानेतुं राजा … बलाहकनामानम् … प्राहिणोत् Kād. 77.6; 233.20; श्रीकण्ठोऽपि … राज्ञानुमोदितः … भूविवरं विवेश HarṣaC. 171.4; इच्छतापि तमालापं लज्जां भावयता मया । अप्रत्याख्यातकथितं कथयेत्यनुमोदितम् BṛKathāŚloSaṁ. 10.28; स्वामिन् (वज्रबाहुः) अथ निष्क्रमितुं भीमादिच्छामि भवतारकात् । ततः समासयोगेन गुरुणेत्यनुमोदितः PadmP (Ra) 21.121; 92.48; वा(ब्रा)ह्मणानाञ्च प्राग्भोगक्रमेणैव यथान्श (Read यथांश) मनुमोदितः (अग्रहारः) EI. v. 212.14; ix. 283.12; xxiii. 21.14; दिष्टयानुमोदितोऽहमार्येण MahāvīC. 4.43(1) (comm. स्वेन सह गन्तुं समर्थितः); भगवत्यरुन्धती नाहं वधूविरहितामयोध्यां गमिष्यामीत्याह । तदेव राममातृभिरनुमोदितम् UttaRāC. 2.6(16); विश त्वं निरयं तस्माद् गुरुणा चानुमोदितः BhāgP. viii. 21.32; 1.5.25; अजेया ह्यसुराः साध्वि भृगुणा ह्यनुमोदिताः SkandP. i(1). 18.10; ii(9). 31.4; वितर्का हिंसादयः कृतकारितानुमोदिताः YogSū. 2.34 (RājMār. अन्येन क्रियमाणाः … साध्वङ्गीकृताः); सा चेयं देवी … जनकेन … अनुमोदिता च स्वेच्छाविहाराय TilaMañ. 168.15; द्विजोत्तमान् । विसर्जयेत प्रियाण्युक्त्वा प्रणिपत्य च भक्तितः । आद्वारमनुगच्छेच्च आगच्छेदनुमोदितः BrahmP. 220.123; SmṛtiCan. v. 402.9; श्रुतोऽनुपाठितो ध्यात आदृतश्चानुमोदितः । सद्यः पुनाति सद्धर्मः PadmP. iv. 84.33; iv. 83.26; मयानुमोदिता सापि कंसप्रियचिकीर्षया । मृता तत्रैव … प्रिया तव ĀdiP. 19.67; शिवयोर्युक्तोर्वीर्यं दृष्ट्वा धात्र्यां समर्पितम् । पावकः प्रतिजग्राह दैवतैरनुनाथितः (v.l. अनुमोदितः) RāmāCam. 1.58; 5.34(3); मायया काव्यमेतदित्युक्तम् । मनसा चानुमोदितम् PraboCan. 6.6 (102.2); यदि देवात्तीर्थस्नानादि करोति तद्गुरवे निवेद्य गुरुणानुमोदितस्तत्फलं लभते VīraMi. (Tīrtha.) 20.3; सेनापतिः …। उदारमतिरानन्दराजाद्यैरनुमोदितः । अवोचत् ParamāKā. 35.39; 131.51; वासवः … प्राह तां सुमतिनानुमोदितः ŚivLī. 10.25; अपराधः … पुनर्द्विधा कारितश्च तथा ज्ञेयोऽनुमोदितः ŚukraNī. 4(1).69; **1Bii** permitted (to leave or go) उद्धवः … जगामाशु तपोवनम् ।… केशवेनानुमोदितः ViṣṇuP. v. 37.37; BrahmP. 210.36; मुनींश्च तान्नमस्कृत्य तैः सर्वैरनुमोदितः । (रामः) निश्चक्रामाश्रमात् BrahmāṇḍP. ii. 22.3; **1Biii** agreed or consented (to pay) ऋणं पुत्रकृतं पित्रा न देयमिति धर्मतः । देयं [illegible]तम् KātySm. 544; BṛhaspaSm. 116.124;

VīraMi. (Vyavahāra.) 273.18; **1C** praised, i.e. appreciated पितृतुल्यो वैश्रवणो महाणा चानुमोदितः Adhyātā. vii. 1.37; तेन तु कृपणत्वाल्किमपि न दत्तम्। केवलं स्वदत्तमेव निर्विदनुमोदितम् PrabaK. 78.22; सामोदैरनुमोदिता मृगमदैरानन्दिता चन्दनैः ... वागेषा नवकालिदासविदुषः ... दुष्कविव्रातैः ... क्रियेत विदुषा SaṅkaDigVi.(Mā.) 1.10; त्वत्कार्यो गुणसुन्दर्यां तद्दानमनुमोदितम् CampāŚreKa. 459; **2A** who has been made happy, i.e. is gratified एवमस्त्विति तामाह स तु कन्यां कलावतीम्। विभावर्याः कलावत्याः स्निग्ध-दृष्ट्यानुमोदितः MārkP. 64.18; रम्भाय संदेशमुक्त्वा तेनानुमोदितः। (दूतः) तथैवागत्य सोऽवादीद्राज्ञे चन्द्रप्रभाय तत् KathāSaSāg. viii. 1.91; **2B** pleased, delighted तेनानुमोदितेन भरतमुनिना स्वयमागल सूत्रितम्... दर्शयसि दिव्यं नेत्रविधिम् TilaMañ. 57.12; मह्मसृष्टौ वयं सर्वे सृष्टा श्वानुमोदिताः BṛDharmaP. i. 36.122.

अनुमोदितक (anumodita-ka) *adj.* who is approved (of his position) सुवर्णवीथ्याधिकृतान्तरङ्गउपरिक(Read ञ्चीपरिक)जीवदत्तस्तदनुमोदि-तक[:°] वारकमण्डले विषयपति[:°] पवित्रुकः EI. xviii.76.4.

अनुमोदितदर्शन (anumodita-darśana) *adj.* who is made happy through the sight or meeting उद्वैःप्रमोदमनुमोदितदर्शनः सन् धन्यो नमस्यति पदाम्बुरुहं प्रभूणाम् PraboCan. 2.24 (30.8) (comm. दर्शनदानकृपया कृतार्थीकृतः)

अनुमोदितरसाप्लावित (anumoditarasāplāvita) *adj.* **I** overwhelmed with the praiseworthy devotional feelings तत्त्वतोऽशेषजन्तूनां भवत्पूजामयात्मनाम्। दृष्ट्वानुमोदितरसाप्लावितः स्यां कदा विभो Stotrā. 9.8 (comm. तैरेवानुमोदितः श्लाघितो यो रसो भक्त्यानन्दप्रसरस्तेन आप्लावितो व्याप्तः कदा स्याम्); **II** overwhelmed with the feeling of joy, Stotrā. 9.8 (comm. अनुमोदनरसेन आनन्दप्रसरेणाप्लावितः)

अनुमोदितविद्यागुरुजन (anumodita-vidyāgurujana) *m.* [Loc.] after the *vidyāgurus* (teachers) were gratified परिणताशेषशास्त्रम् ... अनु-मोदितविद्यागुरुजनेन(?ने च) हरिवाहनम् ... राजा ... स्वभवनमानिनाय TilaMañ. 79.19.

अनुमोदितव्य (anu-moditavya) *adj.* (pred.) ought to be approved or sanctioned पुष्पिणो ग्राम[:] ... प्रतिपादितः ... [।°] नित्यं परोपकृतिमात्र-रतैर्भवद्भिर्धर्म्माभिराधनपरैरनुमोदितव्यम् EI. iii. 45.44.

अनुमोदितुम् (anu-moditum) *inf.* to approve, i.e. to prompt इत्युक्तवन्तं जनकात्मजायां नितान्तरूक्षाभिनिवेशमीशम्। न कश्चन भ्रातृषु तेषु शक्तो निषेद्धुमासीदनुमोदितुं वा RaghuVa. 14.43.

अनुमोदितृ (anu-moditṛ) *adj.* who permits or allows शिवो दाता हि लोकानां कर्ता चैवानुमोदिता SkandP. i(1).13.64.

अनुमोदिन् (anumod-in) *adj.* **I** causing pleasure विशोधनं स्वर्ग-महापथस्य त्यागप्रियाणामनुमोदि नृणाम् JātaMā. 4.20 (1.28) [pw., *nt.*]; **II** who takes pleasure or rejoices व्रजेन्द्रः ... मनोज्ञतरवृन्दावनान्तरनुमोदी। तनोतु मयि तुष्टिम् ... अव वनमाली StavMā. 177.16.

अनुमोद्बोधक (anumodbodha-ka) *adj.* which causes rise or origination of inferential knowledge तत्त्वरत्नाकरेऽपि। ... अनुमोद्बोधकं वाक्यं प्रयोगः साधनं च तत्। इत्यादि। तदेवमनुमोद्बोधकं वाक्यं प्रतिज्ञादिपञ्चावयवम् NyāyPari. 156.8.

अनुमोद्भव (anumodbhava) *adj.* which is produced through inference अथानुमोद्भवं स्मृत्या हेतुत्वेनापि संस्थितम्। मध्ये तयोरिहेदानीं मानं शाब्दं प्रचक्ष्महे NyāyPari. 360.1.

अनुमोद्य (anumod-ya) *ger.* **1A** having become pleased, having rejoiced सोऽपि यदि श्रुत्वानुमोदेत, अनुमोद्य च सोऽप्यपरस्मै आचक्षीत Saddha-Pun. 205.15; इदं माधवमासस्य माहात्म्यम् ...। श्रुत्वा पठित्वा विधिवदनुमोद्य ननःप्रियम्। लभेद्भक्तिं भगवति यया स्यात्क्लेशसंक्षयः PadmP. iv. 99.5; अनुमोद्य शुभे स्वप्ने त्वशुभे तस्य शान्तये। ... दत्त्वा च दक्षिणाम्। द्विजेभ्यश्चैव लिङ्गिभ्यः सुस्वप्नोऽस्त्विति वाचयेत् IśānŚiPa. ii. 18.34; अनुमोद्य मनोमोदमदस्विमनसावुभौ। क्षमापती गतौ KumāDeC.(So.) 27.23; **1B** having caused to please, having gratified परकीयं दानमदादिपुण्यक्रियावस्तु वक्ष्यमाणानुमोदनामनस्कारे-णानुमोद्य बोधौ परिणामयितव्यम् AbhisaAlaĀ. 225.16; शंकराय नमस्तु-भ्यमिति स्तुत्वानुमोद्य तु। यज्ञस्तस्य पतिस्त्वं हि शक्तिरेषा तवाचला IśānŚiPa. ii. 16.39; **2AI** having permitted, approved or consented विनयवल्लाखौ कारितं जैनमालयम्। अनुमोद्य महापूजां यक्षीभूदायुषः क्षये PadmP.(Ra.) 20.145; भवद्भिस्त्वस्वैरेव भूमेर्दानफलगौरवात् ... दानमिदमनुमोद्य परिपालनीयम् EI. iv. 250.54; xviii. 306.45; xiv. 328.52; xix. 99.29; **2AII** having admitted or accepted (views etc.) अथानुमोद्याभिहितं मुनिभ्यां स मण्डनार्यः ... आनचे ... मुनीन्द्रान् SaṅkaDigVi. (Mā.) 8.52; 8.132; **2B** having praised इत्यमात्रमटमनुमोद्य क्षमापती यथागतं जग्मतुः PrabaCin. 88.6.

अनुमोद्य (anu-modya) *adj.* (pred.) ought to be approved दत्तं दानं यदेतत् ...। रुद्वंशजन्मभाजां भवभयजलधेः पारसंतारणार्थम् ... अनुमोद्यम् EI. xx. 44.17.

अनुमोद्यमान (anu-modyamāna) *adj.* [*f.* -ā] **1** being made happy or gratified सेनाधिनायकस्य वेणीमतीति ... एवैव पुत्रिका। ... अभ्यर्थिते-ल्लतनुमोद्यमाना बन्धुभिः ... उत्तमयामास पितरौ UdaySuKa. 97.23; **2** being applauded साधु साधिवत्यनुमोद्यमानाः सद्भिरेव ... प्रतस्थिरे दानवाः सद्य एव मन्दरम् NīlaVi. 68.7.

अनुमोपयोगिनी (anumopayoginī) *adj.* (*f.*) useful for or conducive to inferential knowledge स्मृता व्याप्तिरेव सानुमोपयोगिनी NyāySu.(Ja.) 261A.2 (*on* ii. 1.2)

अनुमोहन (anu-mohana) *n.* act of causing delusion, i.e. seducing मन्मथ उवाच। ... योगिन्मदाख्यं मे तत्कान्तां भगवन् सृज। मया संमोहिते शंभौ यथा तत्यानुमोहनम्। कर्तव्यम् ŚivaP. ii(2). 8.35 (76B.7)

अनुमौलि (anumauli) *adv.* around the head तस्मिन्सिंहासने दिव्ये श्रीमानेषिरुपाविशत्। ... अनुमौलि क्षणादासीद्विरासीद्धामण्डलं विभोः PāṇḍaC. 17.26.

अनुम्क (a-numka) *adj.* not having the augment *n* अनुम्ग्रहणेन न शवन्तं विशेष्यते। किं तर्हि। शतैव विशेष्यते शता योऽनुम्क इति MahāBh. i. 141.7 (*on* i. 1.56)

अनुम्ना (anu-mnā-) I.Ā. to acknowledge or concede महाँ उतासि यस्य तेऽनु स्वधावरी सहः। मम्नाते इन्द्र रोदसी ṚV. vii. 31.7 (Sāy. अनुमन्येते)

अनुम्रियमाण (anu-mriyamāṇa) *adj.* dying after अहं परुषालापमुक्तः कुपितया तया। मामनुम्रियमाणस्त्वमुच्यसे किं जनैरिति BṛKathāŚloSaṁ. 20.354.

अनुम्रोक (anu-mroka) *m.* name of a deity (*lit.* who follows Mroka) म्रोकानुम्रोक पुनर्वो यन्तु यातवः पुनर्हेतिः किमीदिनः AV. ii. 24.3 (Sāy. म्रोचति धनादिकम् अपहृत्य छन्नः सन् गच्छतीति म्रोकः। मोकम् अनुसृत्य गच्छतीति अनुम्रोकः); AV.(P.) ii. 42.4 (*but* pw. name of a destructive Agni)

अनुम्लुच् (anu-mluc-) I.P. to rise प्रम्लोचन्ती चानुम्लोचन्ती चाप्सरसाविति ... अहोरात्रे तु ते ते हि प्र च म्लोचतोऽनु च म्लोचतः ŚatBr. VIII. vi. 1.18 [to rise from the resting-place (?), MW.]

अनुम्लोचन्ती (anu-mlócantī) *f.* name of an Apsaras (*lit.* the rising one) अयं पश्चाद्विश्वव्यचास्तस्य ... प्रम्लोचन्ती च। अनुम्लोचन्ती चाप्सरसौ TaiS. IV. iv. 3.2; KāṭhS. 17.9 (i. 252.5); KapiKaS. 26.8 (110.11); VājaS. 15.17; VājaS.(K.) 16.4; ŚatBr. VIII. vi. 1.18; अप्सरसो ह्युद्याः ...। उम्लोचेत्यभिविख्याता प्रम्लोचेति च ता दश (v.l. अनुम्लोचन्ती च तादृशी) MahāBhā. i. 114.54; दैविक्योऽप्सरसो दश। ... प्रम्लोचेत्य-भिविख्यातानुम्लोचन्ती VāyuP. ii. 8.50.

अनुम्लोचा (anmlocā) *f.* name of an Apsaras (rising in the month of Bhādrapada) अप्सरसो ह्युद्याः ... उम्लोचेत्यभिविख्याता (v.l. अनुम्लोचेति विख्याता) MahāBhā. i. 114.54; अनुम्लोचा शङ्खपालो व्याघ्रो भाद्रपदे ... वसन्ति ViṣṇuP. ii. 10.10; BhāgP. xii. 11.38; (अप्सरसः) प्रम्लोचेत्यभिविख्यातानुम्लोचैव तु ता दश BrahmāṇḍP. ii. 7.15; i. 23.10; KūrmaP. 375.11 (1.42); SkandP. iii(2). 3.66; ViṣṇuDhaP. ii. 22.66; LiṅgaP. i. 55.32 [ŚabdaRa.(Vā.) 167]

अनुम्स्थानिकत्व (anumsthānika-tva) *n.* the state of being one (word) which has other than the augment *n* as the original 'तुम्व्य-वाये' इति णत्वं भविष्यति। यदि 'तुम्व्यवाये' इत्युच्यते प्रेन्वनमित्यत्रापि प्राप्नोति, इह च न स्यात् प्रोम्भणमिति, अनुम्स्थानिकत्वात् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 1.0 (47.12)

अनुय (anu-ya) *m.* progeny (*lit.* who comes after by birth), cf. **अनुयानुग**.

अनुयच्छमान (anu-yácchamāna) *adj.* [*f.* -ā] **1** controlling or binding together in due order (यजमानाः) मा च्छेद्म रश्मीँरिति नाधमानाः पितॄणां शक्तीरनुयच्छमानाः। ... मदन्ति ṚV. i. 109.3 (Sāy. अनुक्रमेण नियतान् कुर्वन्तः); TaiBr. II. vi. 9.1; ऋतस्य रश्मिमनुयच्छमाना भद्रंभद्रं क्रतुमस्मासु धेहि। उषः ṚV. i. 123.13 [directing, giving a direction to, MW.]; **2** (ánu-yácchamāna) offering अंसेष्वा मरुतः खादयो वो वक्षःसु रुक्मा उपशिश्रियाणाः। वि विद्युतो न वृष्टिभी रुचाना अनु स्वधामायुधैर्यच्छमानाः ṚV. vii. 56.13; MaiS. iv. 14.18 (iv. 247.11); TaiBr. II. viii. 5.6 (better *adn.*; cf. **अनु 1DI**)

अनुयज् (anu-yaj-) I.P. (rarely Ā.) **A** to offer afterwards, to make an after-offering दश वै पशोः प्राणा आत्मैकादशो यावानेव पशुस्तमनु-यजति TaiS. VI. iii. 11.6; यैर्व्यवानन्यजति तैन यज्ञः क्रियतेऽनुयजति समिष्टया

एवं प्रतिष्ठित्यै MaiS. i. 10.9 (i. 140.17); ऋतवो नानुयजति वैश्वानरौ वषट्कारौ यदनुयजेद् वैश्वानरमृतुष्वन्ववसृजेत् MaiS. iv. 6.7 (iv. 89.16); iv. 7.1 (iv. 93.13); iv. 7.4 (iv. 97.7); यदनुवषट्कुर्यात्प्राणान्संस्थापयेत्प्रमीयेत यन्नानुयजति तस्मात्प्राणा असंस्थिता आ च परा च चरन्ति KaṭhS. 27.5 (ii. 143.22); KapiKaS. 42.5 (25.2); अग्निर्यजति पुरो हि स पुरः प्राणान्नानुयजति यदनुयजेदग्निना प्राणानन्तरियात्प्रमीयेत KaṭhS. 28.8 (ii. 163.3); KapiKaS. 44.8 (264.7); अनुयजत्यग्निस्समष्टिरग्निः प्रतिष्ठितिः KaṭhS. 36.4 (iii. 71.15); तासु सर्वास्विष्टास्वथैतत्पश्चेवानुयजति तस्मादनुयाजा नाम ŚatBr. I. viii. 2.7; ŚatBr.(K.) II. vii. 4.6; यदि दिवा यदि नक्तं नानुयजति नेदृक्तूनप्यृणजा इति ŚatBr (K.) V. iii. 2.8; V. iv. 3.8; अनुयजति स्वगाकृत्यै TaiĀ. v. 8.2 (625.1); वाजिनस्याग्ने वीहीत्यनुयजति ĀpaŚS. viii. 3.10; xix. 3.1; HirŚS. v. 1.38 (454.6); VaikhāŚS. 8.7; अनुयजतीत्यनुवषट्कारश्चोच्यते SaṅkarKā. i. 1.1 (AOR Ed.); SaṅkarKāBh. 156.12 (*on* iii. 3.12); **B** to offer to, to make an offering to अहं नाग्निष्ठावनुयजामि विद्वान् TaiBr. III. vii. 5.12 (*but* BhaṭṭaBhā. यागस्यानन्तरं यजामि); BhārŚS. ii. 19.1; ĀpaŚS. ii. 20.6; HirŚS. ii. 5.46 (281.10)

अनुयजत् (anu-yajat) *adj.* who makes after-offering or performs *anuyāja* अदीक्षितस्त्वनुयजंस्तत्तन्मन्त्रानुसंहिताम्। तारिकामुच्चरन् कुर्यान्नां चान्तःस्थां विभावयेत् LakṣmīT. 40.96.

अनुयजन (anu-yajana) *n.* after-offering or subsequent sacrifice अग्ने पुरोयजने सत्यग्निष्टोमस्यानुयजनं संभवति NyāyMāVi. 101.3 (*on* ii. 3.10)

अनुयजनप्रतियोगित्व (anuyajanapratiyogi-tva) *n.* the state of being the relational adjunct of after-offering अग्निष्टोमादिकृत्यनुयजनप्रतियोगित्वं तत्पूर्वभावित्वलक्षणम् MīmāKau. ii. 65.18 (*on* ii. 3.21)

अनुयजनप्रतियोगित्वरूप (anuyajanapratiyogitva-rūpa) *adj.* of the form of being the relational adjunct of after-offering उत्तरवाक्येषु अनुयजनप्रतियोगित्वरूपस्य गुणस्य … श्रवणात् तदनुरोधेन चिनोतेरपि लक्षणया यागपरत्वनिश्चयः MīmāKau. ii. 65.12 (*on* ii. 3.21); ii. 66.5 (*on* ii. 3.21)

अनुयजनवश (anuyajana-vaśa) *m.* [Abl.] on account of the after-offering or subsequent sacrifice अनुगमानुपपत्तेरेवमनुयजनवशादेवाग्नेर्यागत्वसिद्धिः ŚāstrDī. 172.6 (*on* ii. 3.10)

अनुयजुःकृष्ट (anuyajuḥ-kṛṣṭa) *adj.* (part of the ground) ploughed according to the (recitation of) *yajus*-formula (अध्वर्युः अश्वम्) अनुयजुःकृष्टं परिणयत्युत्तरतः प्रथमम् KātyŚS. xvii. 3.25.

अनुयजुस् (anuyajus) *adv.* according to the *yajus*-formula, PW.; pw.; MW., cf. **अनुयजुःकृष्ट.**

अनुयत् (anu-yat-) I. Ā. to strive for or after, i.e. to attain or reach सुवद्भिश्वेषु काव्येषु रन्तानु जनान्यतते पञ्च धीरः RV. ix. 92.3 (Sāy. अनुगन्तुं प्रयत्नं करोति। अनुगच्छतीति यावत्)

अनुयत् (anu-yat) *adj.* **1** which follows, i.e. which is in conformity with अह्नः स्तोमं चैतमनुयन्तं पश्यामः NidāSū. 8.3 (135.19); 8.10 (147.22); **2** which follows, i.e. which results from न प्रत्ययोऽनुयंस्तत्र प्रत्यक्षात् परिहीयते PramāVār. 3.292; **3A** which runs along नन्तुं नाकालयानामनिशमनुयतां पद्धतिः पङ्क्तिरेव SūryaŚ. 69; **3B** who goes after, who imitates राजहंसो धृतिं लेभे सध्रीचीमनुयन्नयन् MahāP. 9.3; 12.273.

अनुयत (ánu-yata) *adj.* pursued or followed (in hostile manner) वयश्चन सुभ्व आवयन्ति क्षुभा मर्तमनुयतं वधस्नैः RV. v. 41.13 (Sāy. अभिगतम्)

अनुयत्नतस् (anuyatna-tas) *adv.* with constant effort दद्याद्यः सर्वजन्तूनामाहारमनुयत्नतः। त्रिः पृथ्वीं रत्नसंपूर्णां यद्दत्त्वा तत् फलं लभेत् ŚivU. 6.228.

अनुयन्त्र (anu-yantra) *n.* **A** minor surgical instrument or device (useful for extracting the piercing sharp element from the body) स्वस्तिकसंदंशतालनाडीशलाकाख्यान्यनुयन्त्राणि AṣṭāSaṁ. i. 167.21 (1.34); अनुयन्त्राण्ययस्कान्तरज्जुचर्मान्तर्वस्त्राश्ममुद्गरपाणिपादतलाङ्गुलिजिह्वादन्तनखमुखशाखावालचलोष्मकालपाकहर्षभयानि AṣṭāSaṁ. i. 170.10 (1.34); **B** minor mechanical instrument, cf. **अनुयन्त्रायुधोपेत.**

अनुयन्त्रायुधोपेत (anuyantrāyudhopeta) *adj.* furnished with minor mechanical instruments and weapons अनुयन्त्रायुधोपेतं सोदकं दुर्गमुत्तमम् AgniP. 221.6.

अनुयन्त्रित (anu-yantrita) *adj.* [*f.*-ā] **i** controlled, admonished अनुम(v.l. °य)न्त्रितास्तेन धर्मराजेन ताः प्रजाः MahāBhā. iii. 1.37; xii. 260*(2); **ii** (self-)controlled गायत्रीं तु ततो रौद्रीं ध्यात्वा ब्रह्मानुयन्त्रितः LiṅgaP. i. 13.13.

अनुयम् (anu-yam-) I. U. [DhātuPā. 1.871; 1.

अनु कृष्णे वसुधिती येमाते विश्वपेशसा RV. iv. 48.3 (Sāy. अनुगच्छतः); **2** to control, to direct इन्द्रः सीतां नि गृह्णातु तां पूषानु यच्छतु RV. iv. 57.7; तं पृच्छन्तोऽवरासः पराणि प्रत्ना त इन्द्र श्रुत्यानु येमुः RV. vi. 21.6; अव्यथमाना यज्ञमनुयच्छस्व सुनीती BhārŚS. iv. 10.1; ĀpaŚS. iv. 7.2; HirŚS. vi. 2.17 (513.18); भज वारिजनेत्रे मामनुयच्छ दृशं कृशोदरि जनेऽत्र माम् YadhiVī. 5.799; **3** to offer अन्वद्य नो अनुमतिर्यज्ञं देवेषु यच्छताम् AV (P.) xx. 3.9; अनानुजामनुजां मामकर्त सत्यं वदन्त्यनुयच्छ एतत् KāṭhS. 39.10 (iii. 127.9)

[1]**अनुयम** (anu-yama) *adj.* following or subsequent to the practice of self-restraint योगं त्वनुयमं दिव्यं प्राप्तं तैश्छिन्नसंशयैः BrahmāṇḍP. iii. 2.286.

[2]**अनुयम** (anu-yama) *adj.* equal to the match पितामहः।… सर्वशास्त्रौ समश्चापि वसन्ननुयमो मतः PadmP. v. 2.85.

अनुयमुनम् (anuyamunam) *adv.* along (the side or length of) Yamunā अनुयमुनं मथुरा KāśiVṛ. *on* ii. 1.16.

अनुयव (anu-yava) *m.* [listed in the *parimukhādigaṇa*, JaineVyā. 198.9 (*on* iii. 3.34); KāśiVṛ. *on* iv. 3.59; GaṇRa. 5.342 (380)] smaller or inferior kind of *yava* (barley) न्यूनो यवादन्य(?नु)यवः AṣṭāHṛ. i. 6.13; यवस्तु शीतशूकः स्यान्निःशूकोऽनुयवः स्मृतः।… यवः कषायो मधुरः …। अस्मादनुयवो न्यूनः BhāvPraNi. 139.28.

अनुयवम् (anuyavam) *adv.* like barley परिमुखादिभ्यो ञ्यो भवति। परिमुखं भवः परिमुख्यः।… अनुमासम्। अनुयवम् CāndraVṛ. *on* iii. 3.23 [MW.]

अनुयष्टुम् (anu-yaṣṭum) *inf.* to offer subsequently, to make after-offerings यागैरनुयजतीत्युक्ते यद्यग्नियाग एवमसावनुयष्टुं शक्यते TantrVā. 614.17 (*on* ii. 3.21)

अनुया (anu-yā-) II. P. (rarely Ā.) [P. iii. 4.11; vii. 2.73; AltGr. I. 2. 233] **1Ai** to go to or towards **ii** to go to, i.e. to take side of or support **iii** to reach **B** to march towards, i.e. to attack upon or to assail **2Ai** to go after or behind, to follow, (pass.) to be followed **ii** to follow (the husband in death) **B** to go again and again, i.e. continuously **C** to go along **D** to pursue, to chase **E** to go for (refuge etc.) **F** to go with, to accompany, (pass.) to be accompanied **G** to go (up) subsequently **H** to pass, i.e. to come down continuously **3Ai** to follow, i.e. to practise or observe **ii** to follow, i.e. to obey **B** to follow, i.e. to imitate, to resemble, (pass.) to be imitated **C** to follow, i.e. to agree or to be in harmony with **4** to acquire, to attain, to obtain **5** to know, to understand **6** to direct, i.e. to guide **1Ai** to go to or towards अनु देवान् रथिरो यासि साधन् RV. iii. 1.17 (Sāy. अनुगच्छसि); SV. II. vii(3). 10.2; प्राचीमनु प्रदिशं याति LāṭyāŚS. viii. 5.22; DrāhyŚS. xxii. 5.27; दुर्योधनस्तत्र पाण्डवानाह दुर्मतिः। गङ्गां चैवानुयास्यामः MahāBhā. i. App. I. 71(5); कौशिकीमभि(v.l. °नु)यास्यसि MahāBhā. iii. 109.19; ते …। रथशक्तीः परामृश्य विनेदुर्भैरवान् रवान्। अन्वयुर्भरतश्रेष्ठ सम क्षेत्रवं प्रति MahāBhā. vi. App. I. 4(26); (गोपाः) आश्चर्यमाश्चर्यमिति ब्रुवन्तोऽनुययुर्गृहान् HariVaṁ. 639*(2); एकदा (बह्लालप्रमुखानाम्) जनकास्तेषां कल्याणवैश्यमन्वयुः GaṇeP. i. 22.21; इतो बाणं रामः क्षिपति हरिणे मुक्तकलः। सचापः सौमित्रिः स्वजनमनुयाति द्रुतमितः PrasaRā. 5.39; MahāN. 3.76; यदस्मादस्माभिः … वनादनाप्ताः … कतिपयपयःशीकरकणाः। क्षिपन्तो वेशन्तम् … अनुयामन्तदपि तन् SaduktiKa. 273.12; यस्य द्रुष्टिन् (Read दृष्टिम्) …। हंत नूनमनुयांति सस्पृहं कर्न(Read सस्पृहं कर्ण)कल्पतरुकामधेनवः EI. iii. 25.27; अम्भोविहाराद् गलदम्बुभारं वेणीभरं वारिधरं विशङ्क्य। (चोलावन्यान्) यत्रानताङ्गीरनुयान्ति नित्यं सरित्तटादासदनं मयूराः Raghunā. 1.41; **1Aii** to go to, i.e. to take side of or support के वीरास्तममित्रघ्नमन्वयुः शत्रुसंसदि MahāBhā. vi. 15.48; प्रकृतयोऽनुयास्यन्ति सोम्यन्ति त्वां द्विजातयः HariVaṁ. 78.21; विभीषणो विद्विपत्तामहार्थः प्रीत्यान्वयासीत् पुरुषोत्तमस्तम् RaghPāṇ.(Ka.) 7.29; **1Aiii** to reach स्थितं त्वामनुयास्यन्ति भोगाः सर्वे ममाज्ञया AdhyāRā. vi. 16.16; **1B** to march towards, i. e. to attack upon or to assail कुरुसेनाशरीराणि …। ओषधीनां शिरांसीव कालपक्तिसमन्वयात् (v.l. द्विषच्छीर्षाणि सोऽन्वयात्) MahāBhā. iv. App. I. 45(72); समरे द्रोणम् …। न चाप्यभिययुः (v.l. °नुययुः) केचित् MahāBhā. vii. 85.34; के चैनं समरे वीरं प्रत्युद्ययुः (v.l. अन्वयासुः; अन्वयुः) MahāBhā. vii. 139.11; रघुपतिरग्रहीद् धनुः। मुष्टिभ्यां रजनिचरस्तमन्वयासीत् RāmC. 34.48; जवेन स तुरंगस्थः क्षत्रियान् कुपितोऽन्वयात् BṛKathāMañ. ii. 1.101; **2Ai** to go after or behind, to follow यस्य प्रयाणमन्वन्य इद्ययुर्देवाः … सः … सविता RV. v. 81.3; TaiS.

(ii. 74.4); KāṭhS. 15.11 (i.217.14); VājaS.

11.6; VajaS.(K.) 12.1; अर्कास्तुदानवः कविर्नाठरिश्वानुयातां गिरीशः। दशस्विनं मा देवा अरसिम्कृणुत AV(P.) xix. 48.19; त्वां पृथग् रथश्रेनयोऽनुयान्ति ŚatBr. X. vi. 1.7; त्वया प्रनुतान् मवत्रमित्राम्कूरे रोपन्तं मत्तोऽनुयान्तु ŚāṅkhaĀ. 12.3 (44.16); हरिं हरन्तं पादाभ्यामनुयान्ति सुरेश्वराः ŚarabhU. 5; रसिकानन्दो गवां वृथानि ··· अनुयाति SāmarsU. 274.16; ग्तरे रथाः पश्चादनुयान्ति ĀpaŚS. xviii. 4.17; HiŚS xiii. 1.51 (142.6); VaikhaŚS. 17.13; आज्ञापाला: ··· अनिवर्तयन्तोऽनुयान्ति (अश्वम्) HirŚS. xiv. 1.46 (217.19); विश्वामित्रः ··· विपाट्छुतुद्रयोः संभेदमाययौ। अनुय्युरितरे Nir. 2.24 (56.3); (मृगी) सैव त्वामनुयास्यति MahāBhā. i. 109.29; यं यान्तमनुयाति स्म चतुरङ्गबलं महत्। तम् ··· अनुयान्ति स्म पाण्डवाः MahāBhā. ii. App. I. 41(11); Rāmā. ii. 30.6; पार्थमनुयामः MahāBhā. ii. App. I. 41(35); (त्वाम्) अनुयास्यामहे वयम् MahāBhā. iii. 2.10; (भीमम्) तमन्वियाम (v.l. अन्वयाम) MahāBhā. iii. 153.20; तौ त्वाम् ··· अनुयास्यतः MahāBhā. iii. 270.27; षष्टिश्चाश्वसहस्राणि मत्स्यानामभिनिर्ययुः (v.l. न(मा)त्स्यं तमनुयायिरे) MahāBhā. iv 30.28; सर्वान् वस्तात शोचामि ···। ये मन्दमनुयास्यध्वम् MahāBhā. v. 57.19; दुर्योधनः कृष्णं शकुनिश्चापि सौबलः।··· अन्वयाताम् MahāBhā. v. 92.16; तं प्रयान्तम् ···। धनंजयः ··· अन्वयात् MahāBhā. vi. 41.9; अनुयास्यामि भीष्मम् MahāBhā. vii. 2.20; एते त्वामनुयास्यन्ति MahāBhā. vii. 145.61; मातङ्गाः ··· अन्वयुस्तद् रथानीकम् MahāBhā. viii. 31.22; ix. 4.22; अनुयास्यावहे त्वाम् MahāBhā. x. 4.2; अनुयास्याव सहितौ MahāBhā. x. 4.12; xii. 38.38; गीतेन ··· नित्यं मामनुयास्यसि MahāBhā. xiii. 94*(7); xiii. App. I. 15 (4423); xiv. 6.30 (v.l.); भगीरथः ···। प्रायादग्रे महातेजास्तं गङ्गा पृष्ठतोऽन्वगात् (v.l. न्वयात्) Rāmā. i. 42.21; i. 72.27; भृत्या भरतं यान्तमन्वयुः Rāmā. ii. 64.23; सा त्वं मामनुयातु Rāmā. ii. 709*(2); vi. 31.17; अहमपि तव पृष्ठतो द्रुतं सह सचिवैरनुयामि Rāmā. vii. 29.39; रौक्मिणेयो महाबाहुः ···। वायसानां सहस्राणि यं यान्तं पृष्ठतोऽन्वयुः HariVaṁ. 24.31; कश्चित् प्रणम्यानुययुर्मुहूर्तम् Saund. 5.2; जनाः पथि च्छन्दकम् ··· पृष्ठतोऽन्वयुः BuddhaC. 8.9; त्रस्ता मामनुयान्ति पन्नगपतिं दृष्ट्वैव गोपाङ्गनाः BālC. 4.1; संध्ययाप्यनुगतं रवेर्वपुः ···। येन पूर्वमुदये पुरस्कृता नानुयास्यति कथं तमापदि KumāSaṁ. 8.44; SūktiRa. 190.2; कुसुमकेसररेणुमलिव्रजाः सपवनोपवनोत्थितमन्वयुः RaghuVa. 9.45; 10.49; कृष्णः ··· तद्रत्नगौरवाद् ऋक्षस्यापि पदान्यनुययौ ViṣṇuP. iv. 13.39; मुनिम् ···। तिष्ठन्तमनुतिष्ठन्ति यान्तं यान्ति (v.l. अनुयान्ति pw.) दिवौकसः MārkP. 18.24; पृष्ठतोऽनुययौ प्रभुम् BrahmāṇḍP. ii. 2.8; प्रययौ विप्रो भूपतिश्चैनमन्वयात् AhirbuS. 50.38; कथमहमनुयायां त्वाम् Mṛcch. 8.42; VākyaPa. 3(14).323 (v.l.); अयमेको भण्डिरयुतमात्रेण तुरंगमाणामनुयातु माम् HarṣaC. 252.18; तामन्वयाव चावाम् DaśKuC. 103.18; सैन्यानि ··· अन्वयुस्तम् ŚiśuVa. 3.26; 7.22; 15.69; यं कंचिदपि सा यान्तमन्वयासीत्तदाशया BṛKathāŚloSaṁ. 22.163; तम् (कम्फिणमूर्तिम्) ··· अनुययुः क्षितिपालाः Kapphiṇā. 17.17; 18.4; आसक्तस्त्वयि भारोऽयम्।··· हस्तमात्रं दिशन्तो वामनुयास्यन्ति मादृशाः RāmC. 9.94; 16.72; 34.34; (App. I). 37.17; अस्माकमाचार्यः ··· अन्येन पण्डितेन पराजितः। तच्छ्रुत्वा जन स्तरोऽपि ··· सपदि तमेव मानुयासीत् NyāyMañ. ii. 153.1; देव प्रतिपाल्यतामनुयाति सैन्यम् TilaMañ. 95.20; वसन् गृहे कालं विरक्तो न्यासमास्थितः। वनं जगामानुययुस्तत्पत्न्यः BhāgP. ix. 6.53; हरिः प्रायात् ···। तमन्वयाद् वृषारूढो हरः NīlaP. 148; अन्वयुः सर्वसिद्धाः SkandP. i(1). 23.67; i(3A). 10.25; ii(9). 9.2; (पाशजीविनम्) जालं हरन्तमालोक्य ···। वायसोऽनुययौ BṛKathāMañ. 16.394; पिनाकी विनायकः शेषोऽनन्तो वासुकिश्च ··· आदित्यस्य रथमनुयान्ति BhaviP. 97B 16 (i. 53.7); वने तं पुरुषं दृष्ट्वा विकृतं नीललोहितम्। स्त्रियः पतिव्रताश्चापि तमेवान्वयुरादरात् LiṅgaP. i. 29.12; i. 100.6; यथा व्रजन्तं पितरं ग्रामान्तरम् ···। अनुयान्ति यथा पुत्रास्तथा तं तेऽपि नागराः BrahmP. 44.41; योधास्तन्निर्गमं दृष्ट्वा पृष्ठतोऽनुययुस्तदा PadmP. iv. 17.6; त्वामनुयास्यामि BṛDharmaP. i. 50.189; रथिनां षट्सहस्राणि प्रयान्तमनुयान्ति (नृपम्) GaṇeP. i. 1.24; ii. 55.17;; तवानुगमने राम ···। पुत्रदारादिभिः सार्धमनुयामोऽस्य सर्वथा AdhyāRā. vii. 9.13; काकुत्स्थः ··· सानुजोऽनुययौ मुनिम् RāmāMañ. 10.20; 254.14; 441.10; वेतालः···ययौ प्राग्वत्। सोऽपि तथैव च राजा तमन्वयासीत् KathāSaSāg. xii. 15.52; आयाता जय वल्लभेत्यनुययुः सर्वे वचोभिर्मुदा EI. v. 184.32; तं प्रयान्तं समुद्यद्भिः शकुनैः सूचितोदयम्। पान्थाः केऽप्यन्वयुर्द्रष्टुं निमित्तानां फलोद्गमम् RājTa.(Ka.) 3.230; 5.395; तमन्वयुः किंकरास्तथा DvyāśraKā. 11.58; संत्यज्य सुमनःस्रजः। तव निःश्वाससौरभ्यमनुयान्ति मधुव्रताः Vītarā. 2.7; TriṣaŚaPuC. ii. 2.477; एकैकं बद्धमुकुटं भूयांसोऽप्यनुयान्तिवभाः TriṣaŚaPuC. i. 5.356; ii. 6.25; अहिकवलनकेलि- [कोविदं तत्करभकुलं हयसं ?] यमन्वयासीत् PṛthvīVi. 10.12; गुरुर्ययौ ··· सर्वेऽपि ··· अन्वयुः PāṇḍaC. 3.336; अहं कृष्णमेवानुयामि RukmiHa. 3.13(9); स्वस्त्यस्तु ते गम्यतामेते त्वामनुयान्तु संप्रति मम प्राणाः प्रियान्वेषिणः SaduktiKa.

108.26; 114.27; यं स्नेहादनुयासि सुभ्रु भगवांस्तस्य प्रसन्नो विधिः MohaRāPa. 3.12; अनुययुस्ते तम् PrabhāC. 134.22; अनुयान्ति ··· कान्तं कुलाङ्गनाः ŚāliC. 5.163; चचालाशु मिथुनं विपिनौकसः। अन्वयासीन्मन्त्रिकपिस्तद्युग्मं लीलयोल्लसत् RaubiC. 439; अपयाति सहाग्रजन्मना सहसा नन्दसुतो विहाय नः। अनुयाम निवारयाम वा Yādavā. 9.79; छायेव देशिकमसौ भृशमन्वयात् ŚaṅkaDigVi. (Mā.) 12.72; भ्रातरम् ··· सोऽन्वयात् RājTa.(Jo.) 922; येनैवोन्मथितः ··· पद्माकरः ··· दानाम्भःस्पृहयानुयात्यलिरहो लोलस्तमेव द्विपम् Subhāṣi. 750; बल्लालोऽनुययौ युद्धे पितरं शौर्यशालिनम् BallāC. 121.12; निर्भरमनुरक्ताः प्रणयिनमनुयान्ति धर्ममपि हित्वा VidaMā. 3.37; अखिलैर्बलैरनुगतम् ··· अवनीरमणम्। हरिणीदृशोऽप्यनुययुः Acyutarā. 5.10; बलादाक्रन्दन्ती रथपथिकमक्रूरमिलितं विदूरादाभीरीततिरनुययौ येन रमणम् HaṁsDū.(Rū.) 15; व(?च)लत्पताकानि बलानि वीरमथान्वयू रेणुभिरन्तरिक्षम् VīraBhā. 2.38; संप्रस्थितं पार्थिवमन्वयासीत्स्रोतः Gaṅgāva. 6.25; चर पाशुपतव्रतं चरन्सवनावायतनानि शांभवानि। अनुयास्यति केवलं न तु त्वामधिकुर्वीत शिवाज्ञया तदेनः ŚivLī. 3.35; नृपेण मैत्रावरुणेरनुज्ञया। ययुर्विसृष्टोऽनुययुश्च रक्षिणस्तुरंगमेनं चतुरङ्गसैनिकाः Rāgh. 1.36; 4.60; अयं संध्याम्बरे लग्नो रक्तो लम्बकरै रविः। संध्याप्यनुययौ रक्ता AlaṅkāMañ. 78.13; अयमहमनुयास्याम्येव MahāN. 9.144; (pass.) to be followed निषादिसादिपादातस्यन्दनच्छन्नभूमिना। अन्वयायि नरेन्द्रेण मरुदेवीव सुन्दरी TriṣaŚaPuC. i. 4.767; **2A1** to follow (the husband in death) मदनेन विनाकृता रतिः क्षणमात्रं किल जीवितेति मे। वचनीयमिदं व्यवस्थितं रमण त्वामनुयामि यद्यपि KumāSaṁ. 4.21; किं भर्तॄननुयामि जीवति रिपौ स्त्रीणामियं योग्यता MudrāRā. 5.24; अनुयास्यति भर्तारं तमेव हतमप्यसौ (सीता) RāmC. 24.95; तिस्रः सुरेन्द्रवत्याद्या राज्यो राजानमन्वयुः RājTa.(Ka.) 5.226; अनुयामः पतिगतिम् TriṣaŚaPuC. ii. 6.16; अनुयाति न भर्तारं यदि दैवात् कथं च नः। तथापि शीलं संरक्ष्यम् IndSpr. 3485 (First Ed.); **2B** to go again and again, i.e. continuously यः पा॑व॒कः पु॑रु॒तमः॑ पु॒रूणि॑ पृ॒थून्य॒ग्निर॑नु॒याति॒ भर्व॑न् RV. vi. 6.2; TaiS. I. iii. 14.4; कर्मोदये कर्मफलानुरागास्तत्रानुयान्ति न तरन्ति मृत्युम् MahāBhā. v. 42.8; (ऐलेक्ष्वाकन्वया द्विजाः) अनुयान्ति युगाख्याम् BrahmāṇḍP. ii. 74.261; तदर्थं कुरुते कर्म यद्बद्धो याति संसृतिम्। योऽनुयाति ददत्क्लेशमविद्याकर्मबन्धनः BhāgP. iii. 31.31; **2C** to go along अर्ध॑ स्मास्य प॒नय॑न्ति॒ भासो॒ वृथा॒ यत्त॒क्षद॑नु॒याति॑ पृ॒थ्वीम् RV. vi. 12.5; उत्तिष्ठत पितरः प्रेत शूरा यमस्य पन्थामनुयाता पुराणम् BaudhŚS. i. 81.13; HiŚS. ii. 7.20 (254.12); **2D** to pursue, to chase जयद्रथेनापहारो द्रौपद्याः ···। यत्रैनमन्वयाद् भीमः MahāBhā. i. 2.124; शाल्वम् ··· अहं पृष्ठतोऽन्वयाम् MahāBhā. iii. 21.15; viii. 18.59; वायसी कनकसूत्रमेकमादाय ··· स्वमालयं प्रति प्रायात्। ततश्च कञ्चुकिनः ··· (सत्वरम्)अनुययुः PañcT. 1.62(21) (74.1); Pañcā. 39.24; कंचिन्मृगम् ··· अन्वयादन्वयकेतुभूतः JānaHa. 1.71; मृगनाभिजं परिमलं द्विरदः करिदानगन्धमनुयाति हरिः RāghPāṇ.(Dha.) 12.19; नरेन्द्रः। पतगमनुययौ तमात्तहारम् NavaSāC. 3.41; उच्चलाधिष्ठितास्तेऽपि विद्विषन्तस्तमन्वयुः RājTa.(Ka.) 7.1314; गा हरन्ति चौराः ··· सासिगदासंनाहा द्रुततरमनुयात यावदासन्ना हा YudhiVi. 2.17; **2E** to go for (refuge etc.) पाण्डवाः ···। प्रणम्य शिरसा चैनं भीष्मं शरणमन्वयुः MahāBhā. vi. 103.54; भवति वसन्तसेने ··· शिरसा भवतीमनुनयामि (v.l. अनुयामि) Mṛcch. 1.614; **2F** to go with, to accompany अनुयास्यावहे त्वाम् MahāBhā. ix. 4.2; ix. 4.12; एष एव सुहृद् धर्मो निधनेऽप्यनुयाति यः ManuSm. 8.17; Tantrākhyā. 102.15; Hitopa. 1.49; BhojaPra. 7.4; धर्म एकोऽनुयात्येनं यत्र क्वचनगामिनम् ViṣṇuSm. 30.40; ViṣṇuDhaP. ii. 78.20; शर्मिष्ठामभिकामये। अनुयास्यति मां तत्र यत्र दास्यति मे पिता MatsyaP. 29.17; मुसलमिदमियं च पातकाले मुहुरनुयाति कलेन हुंकृतेन MudrāRā. 1.4; या तेन हन्यते स्त्री तमेव सा नूनमनुयाति RatiRaha. 14.25; वयमप्यनुयास्यामो यत्र याति भवान्प्रभो GaṇeP. ii. 73.24; मुग्धधीर्जनः। ते तं मृत्युपथे यान्तं नानुयान्ति मनागपि TriṣaŚaPuC. ii. 3.129; व(ब)द्धं कण्ठे चिरमपि धनं प्राणिनं नानुयाति EI. i. 66.19; मृतं शरीरम् ···। त्यक्त्वा पराङ्मुखा बान्धवा यान्ति न मृतं जीवमनुयान्ति ManvaMu. 189.11 (*on* 4.241); (pass.) to be accompanied यदयम् ··· प्राणवल्लभः। नान्वयायि शशीवात्र ताराभिर्ग्रहणक्षणे ŚāliC. 6.70; **2G** to go (up) subsequently सा सरसि ··· स्नातुकामा ममज्ज। द्रुततरमनुयायाद् यावदूर्ध्वं कृशाङ्गी ··· पङ्कमग्ना बभूव PadyaVe. 395; **2H** to pass, i.e. to come down continuously, cf. **अनुयात 2E**; **3A1** to follow, i.e. to practise or observe पूर्वेषामानुपूर्व्येण यातं वर्त्मानुयामहे MahāBhā. i. 187.28; अष्टौ नृपेमानि मनुष्यलोके ··· चत्वार्येषामन्ववयन्ति (v.l. अनुयान्ति) MahāBhā. v. 35.47; पितृपैतामहं मार्गमनुयाहि नराधिप MahāBhā. vii. 52.27; राजर्षीणां पुराणानामनुयातु गतिं नृपः MahāBhā. xv. 8.5; मम गतिमनुयातु च्छन्दतो यस्य भक्तिः PañcRā. 2.5; अनुयाहि साधुपदवीम् ··· एतत् सतां चेष्टितम् ŚatTrayī. 44; तेषां चैवानुयायीरंश्चत्वारस्तु प्रवर्तिनः PāraS. 12.315; अनुयायात् प्रतिपदं सर्वधर्मेषु मध्यमाम् AṣṭāHṛ. i. 2.30 (comm.-

सर्वेष्वाचारेषु मध्यमं मार्गमनुवर्तेत); SiddhYo. 81.86; ŚukraNī. 3.3; तं पूर्वचरितं मार्गमनुयाति स्म शंकरः VāmaP. 54.5; शशबिन्दुस्तु वै राजा अन्वयाद् व्रतमुत्तमम् LiṅgaP. i. 68.25; दंपती तौ …। स्वशासनेन स्वयमन्वयातामाचारमागन्तुकदंपतीनाम् Yādavā. 13.89; **3Aii** to follow, i.e. to obey अनुयास्यन्ति मूढस्य मतमस्य दुरात्मनः ViṣṇuP. i. 19.53; वज्रोद्यतकरं शक्रमनुयास्यन्ति चामराः ViṣṇuP. v. 30.43; BrahmP. 203.37; ऐरावणस्कन्धगतं येऽनुयान्ति पुरंदरम् AṣṭāSaṁ. ii. 191.3 (6.4); अहम् …। तवाज्ञामनुयास्यामि BṛDharmaP. i. 18.39; ii. 14.14; **3B** to follow, i.e. to imitate, to resemble न किलानुययुस्तस्य राजानो रक्षितुर्यशः RaghuVa. 1.27; समतया वसुवृष्टिविसर्जनैर्नियमनादसतां च नराधिपः। अनुययौ यमपुण्यजनेश्वरौ सवरुणावरुणाग्रसरं रुचा RaghuVa. 9.6 = VyaktiVi. 62.27; तेषां महात्मनां राज्ञां कोऽनुयास्यति मद्विधः MārkP. 120.7; अनुयान्ति समन्ततो मखे निपतच्छोणितवृष्टयो दिशः।… किंशुककाननश्रियः JānaHa. 4.20; अत्रभवतः शराकृति सर्वथायमनुयाति सायकः Kirāta. 13.45; अनुययौ विविधोपलकुण्डलद्युतिवितानकसंवलितांशुकम्। धृतधनुर्वलयस्य पयोमुचः शबलिमा बलिमानमुषो वपुः ŚiśuVa. 6.27; द्विजेन्द्रकान्तं श्रितवक्षसं श्रिया सत्यानुरक्तं नरकस्य जिष्णवो गुणैर्नृपाः शार्ङ्गिणमन्वयासिषुः ŚiśuVa. 12.3; यदर्थद्योतकौ तौ तु वाचकः स विचार्यते। वाचकत्वेऽपि पाश्चात्यमनुयात्येवमादिषु TantrVa. 261.4 (*on* i. 3.26); अनतिशयेन मुक्तसहवाससुखाः सुधियो ध्रुवमनुयान्ति सौहृदभुवां विकृतिप्रकृती Kapphiṇā. 11.23; एकत्र चन्द्रातपसुन्दरस्य पार्श्वेऽपरस्मिन् स्फुरदुष्णभासः। अयं सुमेरोरनुयाति लीलां यथाद्वयाश्चर्यपदं प्रबन्धः RāghPāṇ.(Ka.) 1.43; सुन्दरपाण्ड्यदेवो मुक्तामयं व्यधित रंगपतेर्वितानम् [।*] यस्य प्रभाभिरनुयाति तदीयमौलिभागीरथीपरिगतम्मकुटम् पुरारेः EI. iii. 12.10; यथा ज्येष्ठानुवृत्त्यास्मि भवतानुगतो यथा। तथा त्वामनुयास्यामि SūktiRa. 76.10; प्राल्वेयरूपितमिदं प्रथमेतराब्धौ मग्नैकदेशमनुयाति मृगाङ्कबिम्बम् Yādavā. 19.45; सालचक्रम्। परिविष्टमुदन्वता परस्तादवधिक्ष्माधरमन्वमन्वयासीत् Nalābhyu. 2.28; साक्षिणोऽपि जगतां तव शंभो दर्शनाय विचरन्प्रतितीर्थम्। अङ्गात्मजगवेषणशीलं हन्त लोकमनुयाति विमूढः YātrāPra. 5.16; 3.46; कूटस्थं रविमैक्ष्वाको गुणैरनुययाविव Gaṅgāva. 1.72; ममायममायः। आरोपयिषितप्रतिमुक्तस्फीतभारमनुयामि यतो गाम् Rāgh. 5.57; (pass.) to be imitated रथाङ्गभाजा … शार्ङ्गिणा। सरोजिनीस्तम्बकदम्बकैतवान्मृणालशेषाहिभुवान्वयायि यः (तडागः) NaiṣC. 1.111; **3C** to follow, i.e. to agree or to be in harmony with, cf. **अनुयात 3E**; **4** to acquire, to attain, to obtain नृपः स्वसुकृतैरनुयातु सिद्धिम् Prati. 4.24; सुचरितपदवीमनुयान्ति यस्य नाद्यापि सत्पुरुषाः EI. xviii. 126.2; कामप्यवस्थामनुयामि दुःस्थादितेर्विलोक्याथ परां समृद्धिम् BrahmP. 124.6; अशाश्वतश्रियः सर्वाधीनाया हेतवे नृपाः। उत्तमाधममध्यानां पुत्रतामनुयान्ति यत् PrabhāC. 206.21; धूमाभिपङ्केण मुखं मृगाक्ष्या रक्तारविन्दद्युतिमन्वयासीत् Nalābhyu. 5.56; प्रकृतिर्द्विविधा तत्र पूर्वा तु।… मृदुतासुखिताव्रीडाः स्त्रीणामनुयाति KandaCū. ii. 9.3; **5** to know, to understand श्रीनारायणतीर्थानां पादाम्बुजरजो भजे। यदनुध्यानमाहात्म्यादनुयामि सरस्वतीम् LaCandr. 884.20; **6** to direct, i.e. to guide, cf. **अनुयात 4**.

अनुया (anu-yā́) *adj.* [P. vi. 2.139; Debru. 898; Viśva. ? अनुवाय ? अनुवया] following, what follows अनुया रात्र्या गार्त्रीं जिन्व VājaS. 15.6; VājaS.(K.) 16.2; स्तृणीत बर्हिः परिधत्त वेदिं जामिं मा हिंसीरनु या (Viśva. ? अमुया) शयाना MānŚS. 25.3; *m.* **1** word *anuyā* त्वायवः …धृष्णुया विशाल्मनुया (अवगृह्यते) VājaPrāti. 5.20 (Uvaṭa एतानि पदानि सावग्रहाणि भवन्ति) [act of following, Debru. 15.36 f]; **2** that which reaches, i.e. food अनुया देहान्तर्गतद्वासप्ततिनाडीभिरनुयाति आप्नोति देहमित्यनुयान्नं तया। तृतीयैकवचने 'आतो धातोः' इत्यालोपः Mahīdhara *on* VājaS. 15.6 [Apte]

अनुयाग (anu-yāga) *m.* (rarely *n.*) [P. iii. 3.19; vii. 3.52] **1A** subsequent rite (of partaking of remnants) अनुयागं ततः कुर्याद् बन्धुभृत्यसमन्वितः PauṣkS. 31.79; सहयज्ञावशिष्टेन साम्बुना च फलादिना। अनुयागं च तं विद्धि आत्मनात्मनि यत्कृतम् PauṣkS. 31.172; सर्वसत्त्वहितार्थं च अनुयागं प्रतिष्ठितम् PauṣkS. 41.71; बन्धुभृत्यसमोपेतमनुयागमथाचरेत् PāraS. 13.191; 17.460; अनुयागं च विधिवन्नैवेद्यप्राशनादिकम् ।… कुर्यात् PāraS. 26.36; उपसंहृत्य च न्यासमनुयागं समाचरेत् LakṣmīT. 40.94 (FN. प्रापणावशेषोपयोगो भोजनादिः); उपवासदिवसेष्वेकादश्यादिषु अनुयागस्य लोपो भवति PāñcaRāRa. 167.9; **1B** after-sacrifice or after-offering, subsequent worship अकर्तरि … इति घञ्। अनुयागः JaineVyā. 369.30 (*on* v. 2.68); KāśiVṛ. *on* vii. 3.62; Prasā. ii. 481.20; SiddhāKau. 485B. 12 (*on* vii. 3.62); शरीरयात्रार्थम् …। लब्धानुज्ञस्तु वै कुर्यादनुयागं यथाविधि PāraS. 7.409; 7.433; कृत्वानुयागं विधिवत्प्रविश्य सुरमन्दिरम्। स्वाध्यायस्यानुसंधानं ततः कुर्यात् ViṣṇuDhaP. i. 64.6; शुल्यानुयागस्य स्विष्टकृद्यागत्वेन प्रतिपत्तित्वावश्यंभावात् BhaṭṭCan. 2.7 (*on* xiii. 1.2); **2A** name of the eighth component part of subsequent worship यागाङ्गम् …। प्राणाग्निहवनं नाम्ना त्वनुयागस्तदष्टमम् 22.80; PāraS. 9.185; प्राणाग्निहवनं नाम्ना त्वनुयागस्त(v.l. गं त)दष्टमम् PāñcaRāRa. 49.8; **2B** name of a subsequent rite (of partaking of remnants) 'हृदि ध्यायन् हरिं तस्मै निवेद्यान्नं समाहितः' …। ईदृशं च भोजनमेवानुयागसमाख्ययान्यत्र व्यपदिश्यते PāñcaRāRa. 67.3.

अनुयागकाल (anuyāga-kāla) *m.* time for after-sacrifice वह्निसंपूजनं कृत्वा कार्यकारिसमर्पणम्।… ततोऽनुयागकाले तु पवित्रेण समुत्क्षिपेत् (वह्नौ) ViṣṇuDhaP. i. 63.29.

अनुयागपर्यन्तसमाराधन (anuyāgaparyanta-samārādhana) *n.* gratification or worship (extending) up to the subsequent rite (of partaking of remnants) अनुयागपर्यन्तसमाराधनसमनन्तरभाविस्वाध्यायः … °ज्ञानसंधुक्षणप्रयोजनः प्रतिपद्यते PāñcaRāRa. 57.1.

अनुयागविधान (anuyāga-vidhāna) *n.* prescription of the subsequent rite (of partaking of remnants) उक्तं चानुयागविधानानन्तरं श्रीसात्त्वते 'समाचम्य पुनर्योवात् प्रयतो भगवद्गृहम्' PāñcaRāRa. 148.19.

अनुयागविधि (anuyāga-vidhi) *m.* procedure of the subsequent rite (of partaking of remnants) अनुयागविधौ सदा। निवेदनीयं पाकाग्रम् PauṣkS. 32.71.

अनुयागान्त (anuyāgānta) *adj.* which ends with after-sacrifice or after-worship प्रविश्य देवतावेश्म …। कर्तव्यमनुयागान्तं (कर्म) प्रयतः सुसमाहितः (कुर्यात्) ViṣṇuDhaP. i. 64.5.

अनुयागावरुद्धत्व (anuyāgāvaruddha-tva) *n.* the state of being delimited by the after-sacrifice अतिग्राह्यानेव प्रकृत्य माहेन्द्रमनुहूयन्त इति श्रुतावनुशब्दः सहत्ववचनः।… तदव्यवहितोत्तरकालस्यानुयागावरुद्धत्वात् BhaṭṭCan. 89.19 (*on* xv. 3.7)

अनुयागावसानक (anuyāgāvasāna-ka) *adj.* which ends with the after-sacrifice भोगैर्यजेत माम् …। अष्टाङ्गेन विधानेन ह्यनुयागावसानकैः LakṣmīT. 28.28.

अनुयागावसानिक (anuyāgāvasān-ika) *adj.* which ends with subsequent rite (of partaking of remnants) व्रतार्थमुपवासानां येन संवत्सरस्य च। संकल्पमुदकक्षेपपूर्वं कृतम् …। तस्य द्वादशमे मासे अनुयागावसानिकम् (तन्त्रम्)। द्वादश्यां विहितं सर्वम् PauṣkS. 31.292.

अनुयाच् (anu-yāc-) I. U. **1** to ask, to request, to beg afterwards अलं ब्रह्मशिरः …। तत्पुत्रोऽस्यैवमेवैनमन्वयाचदमर्षणः MahāBhā. x. 12.6; माहात्म्यं बलमौदार्यं तव कुन्त्यन्वयाचत MahāBhā. xii. 76.23; अनेन मेषमुख्येन दत्ता भाटी चतुर्गुणा। भोगावहान्न्यायेन ध्रुवं तामनुयाचते SamaMā. 4.53; तापसेन्द्रं तं स प्रसाधान्वयाचत KathāSaSāg. xii. 25.48; नात्मार्थमनुयाचामो दीयमानं वरं शुभम् BrahmP. 125.35; नाथ त्वामनुयाचे प्रसीद विजहीहि संगरारम्भम् SubbāRaK. 41.15; **2** to pray for, i.e. to covet after अनुयाचेत नायूंषि नापि मृत्युमुपाहरेत् YaśasCam. ii. 395.19; **3** to enquire after उपपत्तिः … तद्गृहम्। दृष्ट्वा शून्यं महाखातं मूल्यमेवान्वयाचत BṛKathāMañ. iii. 1.296.

अनुयाचित (anu-yācita) *adj.* [*f.* -ā] **i** which is asked or requested मम चैवानुयाचितम्। वरम् … दातुमर्हसि Rāmā. i. App. I. 6(12); **ii** who is (being) asked or begged मुमोच रक्षः पौलस्त्य पुलस्त्येनानुयाचितः HariVaṁ. 396*(29); BrahmāṇḍP. ii. 69.37; परिजनैरनुयाचितापि।… न गिरिशानुगतिं मुमोच BhikṣāKā. 16.15.

अनुयाज (anu-yājá) *m.* [P. vii. 3.62; AltGr. II. 1.41; II. 1.132] **Ai** sacrifice or offerings (performed) after the main sacrifice, after-sacrifice or after-offering, secondary or sometimes final sacrifice (wherein *pṛṣadājya* is used in some *vikṛtis* and the formula *yeyajāmahe* is not used) प्रयाजान्मे अनुयाजाँश्च केवलानूर्जस्वन्तं हविषो दत्त भागम् ṚV. x. 51.8; Nir. 8.22 (157.5); ṚV. x. 51.9; नराशंसो नोऽवतु प्रयाजे शं नो अस्त्वनुयाजो हवेषु ṚV. x. 182.2; येषां प्रयाजा उत वानुयाजा हुतभागा अहुतादश्च देवाः AV. i. 30.4; AV.(P.) i. 14.4; उपरिष्टादनुयाजानां जुहुयात् MaiS. i. 7.4 (i. 112.16); KāṭhS. 9.6 (i. 105.6); KapiKaS. 8.4 (83.22); सर्वहोतारं वदेत् पुरस्तादनुयाजानां सर्वहोत्रा वै देवाः MaiS. i. 9.5 (i. 136.19); KāṭhS. 9.14 (i. 117.3); VārāŚS. I. 1. 3.19; MānŚS. 27.6; नैव प्रयाजा नैवानुयाजाः MaiS. i. 10.8 (i. 148.4); KāṭhS. 35.2 (iii. 70.3); KauṣīBr. 5.1 (18.15); 5.3 (19.15); 5.5 (20.15); ŚatBr.(K.) I. v. 1.36; I. v. 3.2; GopBr. ii. 1.19 (157.1); ii. 1.23 (160.15); ŚāṅkhāŚS. iii. 13.25; यद् बर्हिरनुयाजेषु कल्ये यद्द् बर्हिर्वारितीनां यदेवादः कल्यात्प्रजायते MaiS. i. 10.9 (i. 149.5); उपसदो वा आतिथ्यस्यानुयाजास्तस्मात्तासीतिसल्वो ह्यनुयाजाः MaiS. iii. 7.9 (iii. 89.12);

iii. 9.8 (iii. 127.14; पशून्तो गोपीथायादियों वै द्विदेवत्यानामनुयाजैः MaiS. iv. 6.9 (iv. 93.3); iv. 8.5 (iv. 112.17); प्राणा वै प्रयाजा अपाना अनुयाजाः KāṭhS. 12.2 (i. 164.17); AitBr. 3.6(78); KauṣIBr. 7.1 (28.19); उपसदो वा एतस्यानुयाजास्तानूनसमाशीः KāṭhS. 24.8 (ii. 100 1); KapiKaS. 38.1 (205.22); अनुयाजेषु यदन्तरा क्रियते ⋯ तदुदयनीयम् KāṭhS. 34.16 (iii. 47.13); 36.14 (iii. 81.19); आत्मा वै प्रयाजाः प्रजानुयाजाः KapiKaS. 36.6 (193.1); 47.1 (243.22); प्रयाजेभिरनुयाजान् (आप्नोति) VājaS. 19.19; VājaS.(K.) 21.2; प्रयाजवदननुयाजं कर्तव्यं प्रायणीयमित्याहुर्हीनमिव वा ⋯ यत् प्रायणीयस्यानुयाजा इति AitBr. 2.5(46); 3.6(79); देवरथं वा एतद्यत्प्रयाजाश्चानुयाजाश्चाप्रयाजमननुयाजं भवतीष्ट्यै संश्लिष्टा अप्रतिशराय AitBr. 4.9(110); वषट्कारश्चैते देवाः सोमपा एकादश प्रयाजा एकादशानुयाजा एकादशोपयाजा एतेऽसोमपाः पशुभाजनाः सोमेन सोमपान्प्रीणाति AitBr. 7.8(214); ŚatBr. VI. ii. 2.31; ĀśvaŚS. I. iii. 6.12; स हैतं वरं वव्रे प्रयाजान्मे अनुयाजांश्च केवलान् KauṣIBr. 1.2 (2.8); यथायथमुत्तमौ प्रयाजानुयाजौ तथा हास्य प्रयाजानुयाजेभ्योऽनितं भवति KauṣIBr. 1.4 (2.24); सा सर्वैव ⋯ उपांशु भवत्या पूर्वाभ्यामनुयाजाभ्याम् KauṣIBr. 1.5 (3.9); 3.8 (13.4); एतद्वै यज्ञस्य द्वारं तदेतदशून्यं करोतीष्टे च स्विष्टकृत्यानुयाजानां प्रसवाद् एतद्वै यज्ञस्य द्वितीयं द्वारम् KauṣIBr. 6.13 (27.2); GopBr. ii. 1.1 (143.9); VaitāSū. 3.6; रेतः सिच्यं वै प्रयाजा रेतो धेयमनुयाजास्तस्माद्धुत्वा प्रयाजेषु यजति प्रतीकैरनुयाजेष्विति KauṣIBr. 10.3 (46.20); 18.10 (82.15); अनुयाजेभ्यो हि तद् गृह्णाति ŚatBr. I. iii. 2.9; अनुयाजेभ्यो यातयामेव वा एतदग्निर्भवति ŚatBr. I. viii. 2.1; उच्चैरुत्तममनुयाजं यजति ŚatBr. II. ii. 3.17; ŚatBr.(K.) I. ii. 3.13; ŚatBr. III. i. 3.6; XI. i. 6.25; XI. vii. 2.3; ŚatBr.(K.) III. i. 12.27; GopBr. i. 3.10 (75.16); VārāŚS. I. iii. 5.18; ŚāṅkhāŚS. i. 12.13; v. 19.24; ix. 1.11; MānŚS. 22.21; KātyŚS. iii. 5.5; तदिडान्तं भवति। नानुयाजान्यजन्ति।⋯ स यद्यानुयाजान्यजेत् ŚatBr. III. iv. 1.26; V. i. 3.13; IX. v. 1.22; XIV. ii. 2.51; यदुपभृति गृह्णाति तच्छन्दोभ्यो गृह्णात्यनुयाजेभ्यो हि गृह्णाति ŚatBr.(K.) II. iii. 1.9; III. i. 12.27; IV. iv. 1.12; अनुयाजा अपुरोऽनुवाक्यावन्तो भवन्ति GopBr. i. 3.9 (73.15); यत्प्रयाजानुयाजेभ्यो बर्हिष्मन्तावुद्धरति GopBr. ii. 1.24 (161.15); अनुयाजैश्चरति ĀśvaŚS. I. i. 8.1; HiŚS. xiii. 2.34 (149.26); पौनराधेयिकी च प्रागुत्तमादनुयाजात् ĀśvaŚS. I. ii. 15.10; I. vi. 11.3; अनुयाजेषु तु येयजामहो नास्ति ŚāṅkhāŚS. i. 1.40; iv. 9.5; xv. 1.29; अग्निशब्दं चतुर्षु पूर्वेषु प्रयाजेष्वनुयाजयोश्च विभक्तयः इत्याचक्षते ŚāṅkhāŚS. ii. 5.20; अपबर्हिषावनुयाजाविष्ट्वा ŚāṅkhāŚS. iii. 17.7; viii. 11.12; देवं बर्हिरिति नवानुयाजाः MānŚS. 117.3; 48.13; तासां होता ⋯ विदधाति द्वयोरनुयाजयोर्द्वे।⋯ अनुयाजात् VārāŚS. I. v. 1.14; I. vi. 7.23; अष्टा उपभृत्यल्पीयोऽनुयाजाश्चेत् KātyŚS. ii. 7.13; iii. 1.11; vi. 4.9; इत्यनुयाजान् (अनुमन्त्रयते) VaitāSū. 4.3; प्रयाजाश्चानुयाजाश्च घृतं सोमे च यः पशुः BṛDe. 7.74; प्रयाजानुयाजौ यज्ञाङ्गे P. vii. 3.62; KāśiVṛ. *on* vii. 3 62; विकारे त्वनुयाजानां यात्रभेदोऽर्थभेदात्स्यात् MīmāSū. v. 2.16; स्विष्टकृदावापिकोऽनुयाजे स्यात् प्रयोजनवदङ्गानामर्थसंयोगात् MīmāSū. x. 4.38; भुजप्रयाजानुयाजौकप्रयोज्यनियोज्यभोज्यानि (शब्दरूपाणि निपात्यन्ते) JaineVyā. v. 2.68; यज्ञकारणात्।⋯ अनुयाजप्रयाजांश्च ⋯। नावतुल्यन्ति ये विप्राः ⋯। ते यान्ति नरकं घोरम् VṛGautaSm. 607.3(15); प्रयाजाननुयाजांश्च दास्यामो हव्यवाहन BrahmP. 98.14; सामान्यद्वारेणानुयाजं यजति Bhām. 628.15 (*on* iii. 3.26); VedāntKa. 380.15 (*on* iii. 2.22); इडान्ता आतिथ्याः संतिष्ठन्ते, नानुयाजान्यजन्ति NyāyMāVi. 592.22 (*on* x. 7.12); यद्यत्र वाक्ये नञर्थे प्रत्ययार्थान्वयः स्यात्तदा अनुयाजेषु 'ये यजामहे' इति मन्त्रस्य प्रतिषेधः स्यात् ArthSaṁ. 113.5; द्विधाप्रवृत्त्यपेक्षया विधेययोर्जौहवौपभृताज्ययोः प्रयाजानुयाजेष्वप्राप्तिरपि संभवति VidhiRa. 9 (43.14); आज्यस्यानुयाजानां च ⋯ प्रागेव विधानात् तस्य तत्स्थानापन्नत्वाभावात् MīmāNyāPra. 223.12; अनुयाजेषु देवान् यजेति प्रैष आम्नातः BhāṭṭCan. 54.18 (*on* xiv. 3.3); न अनुयाजेषु ⋯ पर्युदासाश्रयणेनैकवाक्यत्वे संभवति निषेधाश्रयणेन वाक्यभेदायोगात् BālamBha. i. 248.19 (*on* 1.89); **All** after-offerings (identified with *bhūtas*) अस्य शारीरयज्ञस्य ⋯ महाभूतानि प्रयाजाः। भूतान्यनुयाजाः PrāṇāU. 4.1; 3.1; B the word *anuyāja* अनुयाजपदे 'या विभक्तिर्बहुवचनरूपा 'सा तन्त्रेण' प्रातिपदिकद्वयेऽपि द्रष्टव्या TantrRa. 101.11; VaiyāBhū. 66.14 (*on* 16); नञोऽनुयाजशब्देन संबन्धमाश्रित्य पर्युदास आश्रीयते MīmāNyāPra. 265.18; नञनुयाजशब्दाभ्यामनुयाजव्यतिरिक्तलक्षणात् MīmāNyāPra. 266.23.

अनुयाजकार्य (anuyāja-kārya) *n.* effect to be accomplished through after-offering न च त्रित्वमात्रमनेकसाधारणमनुयाजकार्यं शक्नोत्युपस्थापयितुमिति समुच्चयः ŚāstrDī. 701.4 (*on* x. 4.1); पूर्वत्रानुयाजकार्ये विधानाभावात्तदनिवृत्तावपीह ⋯ उपगावृणामृत्विजां निवृत्तिः MayūMāli. 701.7 (*on* x. 4.5)

अनुयाजजनित (anuyāja-janita) *adj.* resulting from after-offering अनुयाजजनितस्तेनोपकारो गृह्यते न पदार्थाः ṬupṬ. 62.2 (*on* v. 1.28)

अनुयाजत्रयसामान्य (anuyājatraya-sāmānya) *n.* [Inst.] as or by being common or consecutive to the three after-offerings अनुयाजान् प्रकृत्यानवानं यजतीति श्रुतम्। शाखान्तरे चोत्तमेनावान्यादिति श्रूयते। तत्रानुयाजत्रयसामान्येन प्राप्तस्यानवानस्योत्तम उपसंहार इति प्राप्ते ⋯ नोपसंहारकत्वम् BhāṭṭCan. 120.3 (*on* xvi. 3.15)

अनुयाजत्रयार्थम् (anuyājatrayārtham) *adv.* for the sake of three after-offerings (आज्यम्) औपभृतेऽनुयाजत्रयार्थमर्धाधिकमवशेषणीयम् VidhiRa. 10 (53.3)

अनुयाजत्व (anuyāja-tva) *n.* the state of being the after-offerings प्राणा वै प्रयाजाः।⋯ताननुयाजैरन्वाप्रीणाति। तदनुयाजानामनुयाजत्वम् KapiKaS. 41.7 (243.22)

अनुयाजदेवता (anuyāja-devatā) *f.* deity of the after-offerings आवाहनमन्त्रैः प्रयाजानुयाजदेवताः ⋯ कीर्तिताः BhāṭṭCan. 117.16 (*on* xvi. 3.10)

अनुयाजद्वय (anuyāja-dvaya) *n.* pair or couple of after offerings अपबर्हिष इति तु प्रयाजचतुष्टयस्यानुयाजद्वयस्य च ⋯ विधानम् BhāṭṭDī. iv. 89.21 (*on* x. 7.13)

अनुयाजपर्युदास (anuyāja-paryudāsa) *m.* exclusion of the after-offerings (from the object of injunction) अनुयाजपर्युदासेऽपि न विधेर्निर्विषयत्वम् NyāyMāVi. 602.16 (*on* x. 8.3)

अनुयाजपृष्ठभाव (anuyājapṛṣṭha-bhāva) *m.* [Inst.] as a follower (*lit.* by being at the back-side) of the after-offerings अनुयाजपृष्ठभावेन आज्यमायाति तावदेव यदि पृषदाज्यं विधीयेत तदा प्रकरणविनियोगो भवेत् MīmāNyāPra. 222.19.

अनुयाजप्रतिषेध (anuyāja-pratiṣedha) *m.* prohibition, i.e. exclusion of after-offerings नित्यानुवादोऽनुयाजप्रतिषेधः KātyŚS. vii. 5.27.

अनुयाजप्रतिषेधार्थम् (anuyājapratiṣedhārtham) *adv.* for the sake of the prohibition, i.e. exclusion of the after-offerings जौहवमनुयाजप्रतिषेधार्थम् MīmāSū. iv. 1.43; जौहववचनमनुयाजप्रतिषेधार्थं प्रयाजान् संकीर्तयति ŚābaBh. 1221.1 (*on* iv. 1.43)

अनुयाजप्रतिषेधार्थवत्त्व (anuyājapratiṣedhārthavat-tva) *n.* the state of having the purpose of prohibiting, i.e. excluding the after-offerings संप्लवे (ऋचि) उत्तरस्यां तु गृह्यमाणायां न किंचिद् बाधितं भवति।⋯ अनुयाजप्रतिषेधार्थवत्त्वम् च ṬupṬ. 279.1 (*on* x. 7.40)

अनुयाजप्रभृति (anuyāja-prabhṛti) *adj.* after-offerings etc. त्र्यम्बकादूर्ध्वमनुयाजप्रभृति (कर्म भवति) ŚāṅkhāŚS. xiv. 10.21.

अनुयाजप्रभृति (anuyājaprabhṛti) *adv.* beginning with after-offerings मन्त्रानावर्तयेत्।⋯ अनुयाजप्रभृत्युच्चैरा शंय्वन्तात् VārāŚS. I. i. 1.83.

अनुयाजप्रयोजनता (anuyājaprayojana-tā) *f.* the state of having the after-offering as its purpose, i.e. use उत्पत्तिवाक्य आज्यानां नैव प्रयोजनाभिसंबन्धः। अनेन वचनेन प्रयाजप्रयोजनता क्रियते जौहवस्य अनुयाजप्रयोजनतास्य वचनाभावादेव गम्यते ŚābaBh. 1221.6 (*on* iv. 1.43)

अनुयाजप्रसव (anuyāja-prasava) *m.* (pronouncement of) consent for after-offerings or permission to perform an *anuyāja* (ब्रह्मणः) वाग्यमनम्। हविष्कृता, विसर्गः। इष्टे च स्विष्टकृत्यानुयाजप्रसवेन विसर्गः ŚāṅkhāŚS. iv. 7.31; (ब्रह्मा) वाग्यत आनुयाजप्रसवात् KātyŚS. ii. 2.2.

अनुयाजप्रैष (anuyāja-praiṣa) *m.* *praiṣa* (call for or order to commence the ritual) for after-offerings अनुयाजप्रैषावायोधस्तस्य कवाद्यो वसां प्रेषानधीमहि VārāŚS. III. ii. 8.14; अनुवाचनप्रैषो समस्यानुयाजप्रैषा देवं बर्हिरिति KātyŚS. xix. 7.9; एकादशानुयाजप्रैषा अग्निसरस्वतीन्द्रदेवत्याः VājaS. (Pariśiṣṭa) 13A. 18; 14A. 2; 14A. 5.

अनुयाजमात्र (anuyāja-mātra) *n.* after-offering alone किमुत्कर्षेऽनुयाजमात्रमुत्कृष्यते अपकर्षे च प्रयाजमात्रम् ŚābaBh. 1302.6 (*on* v. 1.23); प्रयाजमात्रस्यापकर्षः श्रुतः। अनुयाजमात्रस्य चोत्कर्षः।⋯ अनुयाजमात्र उत्कृष्टे तत ऊर्ध्वभाविनां सूक्तवाकशंयुवाकादीनामनुत्कर्षात्प्रधानसंनिधानं विनश्यति NyāyMāVi. 273.3 (*on* v. 1. 12)

अनुयाजमात्रविषय (anuyājamātra-viṣaya) *adj.* pertaining to the after-offering alone दृष्टान्ते विधिः सर्वविषयः निषेधोऽनुयाजमात्रविषयः NyāyMāVi. 602.15 (*on* x. 8.3)

अनुयाजयाज्या (anuyāja-yājyā) *f.* *yājyā*, i.e. consecrating or offering verse for the after-offerings होताभूर्वसुवने वसुधेयस्य नमोवाके

वीहीत्यनुयाजयाज्याः ŚāṅkhaŚS. i. 13.4.

अनुयाजयाज्यानन्तरम् (anuyājayājyānantaram) *adv.* after the *yājyā*-verse (consecrating or offering verse) for the after-offerings अनुयाजयाज्यानन्तरं तस्य पाठात् तत एवानुयाजानन्तरकालः सूक्तवाकस्यावगतः MayūMāli. 215.5 (*on* iii. 2.5)

अनुयाजरहिता (anuyāja-rahitā) *adj.* (*f.*) (*iṣṭi*) devoid of the after-offerings चतुर्गृहीतान्याज्यानि भवन्तीत्यनुयाजरहितायामातिथ्यायां विधिः सत्त्वे ··· अर्थमेव समानेतव्यमिति सिध्यति VidhiRa. 10 (53.18)

अनुयाजवत् (anuyājá-va(n)t) *adj.* having the after-offerings or secondary sacrifices प्रयाजवत्स्यात्प्रायणीयमननुयाजमनुयाजवत्स्यादुदयनीयमप्रयाजम् MaiS. iii. 7.2 (iii. 76.11); यत् प्रायणीयस्यानुयाजा इति तत्तन्नाद्रत्यं प्रयाजवदेवानुयाजवत्कर्तव्यम् (प्रायणीयम्) AitBr. 2.5(46)

अनुयाजवत् (anuyāja-vat) *adv.* like or as in the case of after-offerings अभिघारणे विप्रकर्षादनुयाजवत्पात्रभेदः स्यात् MīmāSū. iv. 1.33 (ŚābaBh. यथानुयाजेषु पृषदाज्यधारणार्थं पात्रमुत्पाद्यते)

अनुयाजवर्जम् (anuyājavarjam) *adv.* excluding the after-offerings आगूर्याज्यादिरनुयाजवर्जम् ĀśvaŚS. I. i. 5.4 (*but* comm. सर्वत्र सर्वासामनुयाजवर्जितानां याज्यानामादावागूर्भवति); अनुयाजवर्जं येयजामहं करोति TupT. 283.7 (*on* x. 8.4)

अनुयाजवर्जित (anuyāja-varjita) *adj.* excluded, i.e. different from after-offerings अनुयाजवर्जितेषु यजतिषु येयजामहं करोति ŚābaBh. 2059.11 (*on* x. 8.4); अनुयाजवर्जितेषु येयजामहः कर्तव्यः Bhām. 628.1 (*on* iii. 3.26); अनुयाजवर्जितेष्वित्युक्ते वर्जनाभिधानात् VedāntKa. 438.22 (*on* iii. 3.26)

अनुयाजवाक्य (anuyāja-vākya) *n.* sentence prescribing after-offerings येयजामहः सामान्यवाक्येन प्राप्यमाण एवानुयाजवाक्येन विशिष्यते TupT. 283.6 (*on* x. 8.4)

अनुयाजवाक्यस्थ (anuyājavākya-stha) *adj.* occurring in the sentence prescribing after-offerings अन्याय्यत्वाद् विकल्पस्य विध्यंशः सा निषेधगीः। तेनानुयाजवाक्यस्थस्तदर्थं पर्युदस्यति NyāyMāVi. 600.4 (*on* x. 8.1)

अनुयाजविच्छेदप्रतीति (anuyājaviccheda-pratīti) *f.* knowledge of the separation or exclusion of after-offerings अनुयाजवर्जितेष्वित्युक्ते येयजामहस्यानुयाजविच्छेदप्रतीतिः VedāntKa. 438.18 (*on* iii. 3.26)

अनुयाजविवृद्धि (anuyāja-vivṛddhi) *f.* increase in the (number of) after-offerings प्रयाजानुयाजविवृद्धौ सर्वान् (पर्यायान्) अन्यस्येदपि वौषोत्तममुत्तममन्ततः MānŚS. 26.13.

अनुयाजव्यतिरिक्त (anuyāja-vyatirikta) *adj.* other than or different from the after-offerings अनुयाजव्यतिरिक्तेष्वित्युक्ते के त इति न ज्ञायन्ते VedāntKa. 438.20 (*on* iii. 3.26); अनुयाजव्यतिरिक्तेषु ये यजामह इति मन्त्रं करोति TattvCin. iv(2). 789.2; MīmāNyāPra. 265.20; अनुयाजव्यतिरिक्तेषुयागेषु येयजामहः कर्तव्यः NyāyMāVi. 600.19 (*on* x. 8.2); अनुयाजव्यतिरिक्तेषुयजतिषु ये यजामह इति मन्त्रं कुर्यादिति वाक्यार्थबोधः, नञोऽनुयाजव्यतिरिक्ते लाक्षणिकत्वात् ArthSaṁ. 116.2.

अनुयाजव्यतिरिक्तलक्षण (anuyājavyatirikta-lakṣaṇa) *n.* act of implying or indicating something other than the after-offerings नञोऽनुयाजशब्देन संबन्धमाश्रित्य पर्युदास आश्रीयते नञनुयाजशब्दाभ्यामनुयाजव्यतिरिक्तलक्षणात् MīmāNyāPra. 265.20.

अनुयाजव्यतिरिक्तविषय (anuyājavyatirikta-viṣaya) *m.* object other than the after-offerings सामान्यशास्त्रस्य विशेषापेक्षिणो नानुयाजेष्वित्यनेनानुयाजव्यतिरिक्तविषयसमर्पणादनुयाजव्यतिरिक्तेषु येयजामहः कर्तव्यतया प्राप्तः MīmāNyāPra. 265.27; पर्युदासोऽनुयाजव्यतिरिक्तविषयसमर्पकः MīmāNyāPra. 266.25.

अनुयाजव्यतिरिक्तविषयकत्व (anuyājavyatiriktaviṣayaka-tva) *n.* the state of being applicable to (*lit.* having as the object) what is other than the after-offerings सामान्यशास्त्रप्राप्तयेयजामह इत्यनुवादेन तस्यानुयाजव्यतिरिक्तविषयकत्वं विधीयते ArthSaṁ. 116.7.

अनुयाजव्यतिरिक्तविषयता (anuyājavyatiriktaviṣaya-tā) *f.* the state of being applicable to (*lit.* having as the object) what is other than the after-offerings सामान्यशास्त्रविहितयेयजामहानुवादेन तस्यानुयाजव्यतिरिक्तविषयता विधीयते MīmāNyāPra. 265.23.

अनुयाजसमिध् (anuyāja-samidh) *f.* fire-stick (useful) for after-offerings आहितामनुयाजसमिधमनुमन्त्रयते VārāŚS. I. i. 5.20; प्रणवे प्रणवे समिधमादधात्यनुयाजसमिधमवशिष्य VārāŚS. I. iii. 4.1; I. iii. 5.13.

अनुयाजसंबन्ध (anuyāja-sambandha) *m.* connection, i.e. construing with the word *anuyāja* अनुयाजसंबन्धे नञ्शब्दस्य समासः प्राप्नोति ŚābaBh. 2060.10 (*on* x. 8.4); अनुयाजेषु ··· नात्र प्रतिषेधस्याश्रयणम्, किंतु नञोऽनुयाजसंबन्धमाश्रित्य पर्युदासस्यैव ArthSaṁ. 116.1.

अनुयाजसंबन्धपर्युदास (anuyājasambandha-paryudāsa) *m.* exception of the connection, i.e. construing with the word *anuyāja* इह त्वनुयाजसंबन्धपर्युदासेनार्थवत्ता ŚābaBh. 2060.8 (*on* x. 8.4)

अनुयाजसाधनद्रव्य (anuyāja-sādhanadravya) *n.* requisite material for the after-offerings अग्नीषोमीयपशौ प्रयाजानुयाजसाधनद्रव्यं धारयितुमेकमेव पात्रं कर्तव्यम् NyāyMāVi. 283.5 (*on* v. 2.8)

अनुयाजसिद्धि (anuyāja-siddhi) *f.* accomplishment of the after-offerings प्रयाजानुयाजसिद्ध्यै पात्रैक्यमुत भिन्नता NyāyMāVi. 283.1 (*on* v. 2.8)

अनुयाजाज्यग्रहण (anuyājājya-grahaṇa) *n.* taking of clarified butter for the after-offerings प्रयाजाज्यं गृह्णमाणं मन्त्रब्राह्मणपाठक्रमादनुयाजाज्यग्रहणमुपस्थापयति TupT. 67.13 (*on* v. 2.16); प्रयाजाज्यग्रहणानन्तर्यमनुयाजाज्यग्रहणस्य विधिवाक्यादेव संजातम् TantrRa. 313.18.

अनुयाजातिरिक्तयाग (anuyājātirikta-yāga) *m.* offering which is other than the after-offering पर्युदासः ततो विधेरेव वाक्यदोषः सन्ननुयाजातिरिक्तयागेषु येयजामहविधिपरः स्यात् VedāntKa. 437.5 (*on* iii. 3.26)

अनुयाजादि (anuyājādi) *adj.* A beginning with the after-offerings अनुयाजाद्युत्तमया ŚāṅkhaŚS. i. 14.24 (comm. अनुयाजेभ्य आरभ्य); अप्सु सोमान्तादित्यवानुयाजादि श्रवन्तं पशुकर्म कृत्वा ŚāṅkhaŚS. viii. 7.21; ĀśvaŚS. I. vi. 11.3; तत्र संदेहः ··· उत्कर्षेऽनुयाजादि अपकर्षे च प्रयाजान्तमिति ŚābaBh. 1302.6 (*on* v. 1.23); B after-offerings etc. अमावास्यासंयुक्तान्यनुयाजादीनि करिष्यन्ते TupT. 302.18 (*on* xi. 2.1); दर्शपूर्णमासयोराधाराज्यभागप्रयाजानुयाजादयः कालसंयोगमन्तरेणाम्नाताः NyāyMāVi. 262.5 (*on* iv. 4.11); अनुयाजादेरङ्गसमूहस्योत्कर्षः NyāyMāVi. 273.12 (*on* v. 1.12)

अनुयाजादिक (anuyājādi-ka) *adj.* beginning with the after-offerings प्रयाजान्तं ह्यनुयाजादिकं चैतौ समूहके ··· प्रयाजान्तस्याङ्गसमूहस्यापकर्षः अनुयाजादेरङ्गसमूहस्योत्कर्षः NyāyMāVi. 272.24 (*on* v. 1.12)

अनुयाजादिविनियुक्त (anuyājādi-viniyukta) *adj.* employed or used in the after-offerings etc. अनुयाजादिविनियुक्तावशिष्टेनाधानं कार्यम् CaturCin. i. 197.5.

अनुयाजाद्यङ्गत्व (anuyājādyaṅga-tva) *n.* the state of being what is subsidiary to after-offerings etc. ··· एवाप्राप्तः ··· अनुयाजाद्यङ्गत्वेन विधीयते TantrRa. 194.15.

अनुयाजाननुयाजसाधारण्य (anuyājānanuyāja-sādhāraṇya) *n.* the state of being common to, i.e. consecutive in (both) after-offerings and other than after-offerings अनुयाजाननुयाजसाधारण्येन प्राप्तस्यानुयाजेषु संकोचाद् उपसंहारः स्याद् एव MīmāNyāPra. 267.1.

अनुयाजानन्तरकाल (anuyājānantara-kāla) *m.* time immediately following the after-offerings अनुयाजानन्तरकालः सूक्तवाकस्यावगतः MayūMāli. 215.6 (*on* iii. 2.5)

अनुयाजानुमन्त्रण (anuyājānumantraṇa) *n.* recitation of the *mantra* after (making) the after-offerings अभिवरन्ननुयाजानुमन्त्रणमशान्त्यमुं जहि हादुन्त्यमुं जह्युल्कुष्यमुं जहीति KātyŚS. iii. 5.14.

अनुयाजानुवाद (anuyājānuvāda) *m.* [Inst.] by descriptive reference, i.e. allusion to the after-offerings पृषदाज्यं ह्यनुयाजानुवादेन विधीयते MīmāNyāPra. 222.8.

अनुयाजान्त (anuyājánta) *adj.* [*f.*–ā] ending with after-offerings स यदनुयाजान्तो यज्ञः स्यात् ŚatBr. XI. ii. 7.25; वारुणीष्टिः ··· प्रयाजादिरनुयाजान्ता ŚāṅkhaŚS. viii. 11.10; इडान्तानुयाजान्तेके VaitāSū. 23.21; *m.* [Loc.] after the completion or at the end of after-offerings अनुयाजान्ते स्वरुं जुहोति दिवं ते धूम इति KātyŚS. vi. 9.12; xv. 10.22; xx. 8.9.

अनुयाजान्तरसाम्यतस् (anuyājāntarasāmya-tas) *adv.* on account of the similarity with another after-offering अनुयाजोऽन्तिमो योऽसौ किमारादुपकारकः। स्विष्टकृत्संस्कृतिर्वाऽसावनुयाजान्तरसाम्यतः NyāyMāVi. 544.16 (*on* x. 4.21)

अनुयाजापूर्व (anuyājāpūrva) *n.* transcendental effect or merit of the after-offerings विधीयमानस्य पृषदाज्यस्य वाक्यप्रतिपन्नेनानुयाजापूर्वेणैव पराकाङ्क्षयोर्वा प्रकरणादेव संबन्धः MīmāNyāPra. 222.13.

अनुयाजाभाव (anuyājābhāva) *m.* absence, i.e. non-performance of after-offerings आतिथ्येडान्ता संतिष्ठत इत्यनुयाजाभावे, उपभृति समानयनार्थमेकं चतुर्गृहीतम् (आज्यम्) ग्राह्यम् ŚābaBh. 1219.4 (*on* iv. 1.40); अनुयाजाभावेऽप्यष्टसंख्यापरिच्छेद्यमेव साधनम् ṬupṬ. 16.10 (*on* iv. 1.46); अनुयाजाभावात् प्रयाजार्थं चतुर्गृहीतमेकं ध्रौवं चापरमिति बहुत्वं समर्थितं भवति TantrRa. 104.18.

अनुयाजार्थ (anuyājārtha) *adj.* meant for after-offerings एतदप्यनुयाजार्थमेव श्रूयते, यदुपभृति गृह्णात्यनुयाजेभ्यस्तद् गृह्णाति ŚābaBh. 1221.11 (*on* iv. 1.44); चिन्तयितव्यं किमुपभृति द्वे चतुर्गृहीते प्रयाजानुयाजार्थे तयोरनुयाजार्थस्येदमुपयोक्ष्यमाणस्यादृष्टसंस्कारार्थं क्षारणमात्रमुत प्रयाजार्थस्योपरितनं प्रयाजद्वयं यष्टुमिति TantrRa. 99.3; मुख्यक्रमात्प्रथमं प्रयाजार्थं, द्वितीयमनुयाजार्थम् TantrRa. 313.17; औपभृतस्यार्धं पञ्चप्रयाजार्थम्, इतरदनुयाजार्थम् NyāyMāVi. 230.1 (*on* iv. 1.15)

अनुयाजार्थता (anuyājārtha-tā) *f.* the state of being meant for after-offerings अनुयाजेभ्यस्तद् गृह्णातीत्यनुयाजार्थतास्य ŚābaBh. 1221.17 (*on* iv. 1.45)

अनुयाजार्थतावचन (anuyājārthatā-vacana) *n.* statement about the state of being meant for after-offerings औपभृतस्योभयार्थतायां सत्यामनुयाजार्थतावचनं नित्यानुवादो भवितुमर्हति ŚābaBh. 1221.19 (*on* iv. 1.45)

अनुयाजार्थत्व (anuyājārtha-tva) *n.* the state of being meant for the after-offerings जौहवौपभृताज्ययोः प्रयाजानुयाजार्थत्वे ··· °नियमसिद्धिः VidhiRa. 9 (43.23)

अनुयाजार्थद्रव्य (anuyājārtha-dravya) *n.* material meant for after-offerings (आज्यस्य) अनुयाजार्थद्रव्यविषयत्वात्, तदर्थं तावत्समानयनम् TantrRa. 102.17.

अनुयाजार्थम् (anuyājārtham) *adv.* for the sake of the after-offerings अनुयाजार्थं सर्वत्र KātyŚS. v. 4.27; उपभृति समानयनार्थमेकं चतुर्गृहीतं ग्राह्यं न त्वनुयाजार्थम् ŚābaBh. 1219.5 (*on* iv. 1.40)

अनुयाजाह्व (anuyājāhva) *adj.* called *anuyāja* अपारं त्वाहुरर्णवम्। अनुयां (? या)जाह्वे ? विदुः AV.(P.) xvi. 52.3 [VIŚVA.]

अनुयाजेतरयजति (anuyājetara-yajati) *m.* sacrifice which is other than the after-offerings रात्र्यादिपर्युदस्तेतरकाले श्राद्धं कुर्यात्। अनुयाजेतरयजतिषु 'ये यजामहे' इति मन्त्रवत् ManvaMu. 141.16 (*on* 3.280)

अनुयाजोत्कर्ष (anuyājotkarṣa) *m.* pulling upwards, i.e. subsequent performance of after-offerings यद्यपि प्रकृतावनुयाजोत्तरकालौ दाक्षिणाग्निकौ होमौ दृष्टौ तथाप्यनुयाजोत्कर्षेनोत्कृष्येते ṬupṬ. 61.10 (*on* v. 1.28); सवनीयपशौ प्राकृतस्य सूक्तवाकस्य विकृतस्य पाठः स चानुयाजोत्कर्षादाग्निमारुतादूर्ध्वमुत्कृष्यते ŚāstrDī. 828.17 (*on* xi. 3.15)

अनुयाजोत्तरकाल (anuyājottara-kāla) *adj.* occurring at a time following (the performance of) the after-offerings प्रकृतावनुयाजोत्तरकालौ दाक्षिणाग्निकौ होमौ दृष्टौ ṬupṬ. 61.9 (*on* v. 1.28)

अनुयाजोत्तरकालीन (anuyājottarakāl-īna) *adj.* occurring at a time following (the performance of) the after-offerings एतौ होमौ प्रकृतिवदिहाप्यनुयाजोत्तरकालीनौ NyāyMāVi. 275.11 (*on* v. 1.15)

अनुयाजोत्तरत्वतस् (anuyājottaratva-tas) *adv.* on account of the state of being what occurs after the after-offerings सवनीये पिष्टलेपफलीकरणहोमकौ। उत्कृष्टव्यौ न वाचः स्यादनुयाजोत्तरत्वतः NyāyMāVi. 275.5 (*on* v. 1.15)

अनुयाजोत्पत्ति (anuyājotpatti) *f.* **A** performance (*lit.* coming into existence) of after-offerings अनुयाजोत्पत्तेरुत्कर्षिकाया अभावाद् दाक्षिणाग्निकौ होमौ नोत्कृष्येयाताम् ŚābaBh. 1307.2 (*on* v. 1.28); **B** preparation (*lit.* coming into existence) for (the sake of) after-offerings न च पुरोडाशस्यानुयाजोत्पत्तिरस्ति TantrRa. 288.13.

अनुयाजोपस्थापक (anuyājopasthāpaka) *n.* (injunction) prescribing (*lit.* causing knowledge of) after-offerings ननु यद्यनुयाजोपस्थापकमस्ति तर्हि तत्र लाघवान्मन्त्रमात्रविधिरेवास्तु MayūMāli. 701.2 (*on* x. 4.4)

अनुयाज्य (anu-yājya) *m.* name of a deity (*lit.* who is to be offered afterwards) सुत्रामाणः प्रयाज्यास्तु आयाज्यास्तु सांप्रतम्। सुकर्मणेऽनुयाज्यास्तु पृषदाज्याशिनस्तु ये। उपयाज्याः सधर्माण इति देवाः प्रकीर्तिताः VāyuP. ii. 38.104; BrahmāṇḍP. iii. 1.100.

अनुयात् (anu-yāt) *adj.* [*f.* -ntī] **Ai** who is pursuing or chasing **ii** who is going after or following **iii** who is following (for *parivrajyā*) **iv** who is following (the husband in death) **v** who is followed by **Bi** who is marching against, attacking or assailing **ii** who is going to or towards **C** who is going on and on or continuously **Ai** who is pursuing or chasing तावन्तरिक्षगौ शीघ्रमनुयान्तं महीचरम्।··· पप्रच्छ स मुनिस्तदा MahāBhā. v. 62.10; चित्रग्रीवोऽपि तं क्रूरं श्वगणपरिवृतं दृष्ट्वानुयान्तं शनैर्गन्तुमारब्धः Tantrākhyā 55.1; PañcT. 2.2(1) (186.1); अम्बामायासयन्तमनुयान्तीं लम्बालकमवलम्बे तं बालम् KṛṣṇaKa. 2.77; **Aii** who is going after or following मयापि सस्मितं मञ्जुवादिनीरागलीनदृष्टिलीढधैर्येणैवमस्त्विति लब्धभैक्षो नालीजङ्घमाकार्य निर्गम्य ततश्च तं चानुयान्तं शनैरपृच्छम् DaśKuC. 142.4; द्रुतपदमिति मा वयस्य यासीर्ननु सुतनुं परिपालयानुयान्तीम् ŚiśuVa. 7.12; भर्तारमनुयान्तीभिरनुज्येष्ठस्तपस्विनः। देवीभिर्वन्दितास्तस्य श्वशुरस्तदनन्तरम् BṛKathāŚloSaṁ. 3.107; दृष्ट्वानुयान्तमृषिमात्मजमप्यनग्नं देव्यो ह्रिया परिदधुर्न सुतस्य चित्रम् BhāgP. i. 4.5; अनुयाद्भिः स (भिक्षुः) दाक्षिण्यशेषाद् विहितसान्त्वनैः। तदाथैर्डामरैः क्रुध्यन्न निरोद्धुमपार्यत RājTa. (Ka.) 8.1526; नृपः ···। भ्रातुष्पुत्रं दढकस्य कस्कोऽसेविष्ट नानुयान् DvyāśraKā. 3.99; प्रभुं पश्यन्त्योऽनुयान्त्यश्चाभूवन् पुरयोषितः TriṣaŚaPuC. i. 3.49; अनुयान्तः स्वामिनं ते पोता इव समीरणम् TriṣaŚaPuC. i. 3.102; संप्रयातं प्रियतममनुयान्त्या तत्क्षणं राजपुत्र्या। ··· उपदिष्टा बान्धवाः PrasaRā. 5.13; स्नेहादनुयान्तीं शनैः शनैः।··· भार्यामपश्यत्स्वां तपोधनः MalliC. 1.260; अनुयान्तं पुरीजनम्। अभापिष्टेति भूपालः MalliC. 1.348; 6.127; अनुयान्तं पुरीजनम्। कष्टान्निवर्तयामास राजा PārśvC. 3.738; अनुयान्त्या जनातीतं कान्तं साधु त्वया कृतम् SābiDa. 336.4; 562.10; नृपमधिरूढं स्यन्दनं यान्तमग्रे सुरसरिदनुयान्ती वीचिभिर्भिन्नराभिः।··· प्रासशङ्केव रेजे Gaṅgāva. 7.49; विश्रमय्य बलमेतदुपेतं संनिपात्य च चमूमनुयान्तीम्। श्वो निपद्य सुखमत्र परश्वो याम इत्यभिदधे सचिवेन ŚivLī. 8.64; **Aiii** who is following (for *parivrajyā*) प्रभवः ···। जम्बूकुमारमनुयान् परिव्रज्यामुपाददे PariPar. 3.290; **Aiv** who is following (the husband in death) नास्ति मे जीवितं मत्वा स वह्निं प्रविविक्षति। गुर्वी तद्गृहिणी तं चानुयान्ती न निवर्तते SamarāSaṁ. 6.64; **Av** who is followed by सचिवास्तमथ प्रणेमुः। काकुत्स्थमाहतसुरारिमिवानुयान्तं सौमित्रिणा जनकराजतनूजया च NavaSāC. 18.59; **Bi** who is marching against, attacking or assailing (युधिष्ठिरः ··· संदृश्य) भीष्मं च युधि संरब्धमनुयान्तं महारथान् MahāBhā. vi. 103.3; **Bii** who is going to or towards कपीन्द्रम् ···। अताडयन् ··· पौराः समन्तादनुयान्तमीक्षितुम् AdhyāRā. v. 4.1; **C** who is going on and on or continuously अनुयान्ती (अञ्जना) महारण्यधरणीं समया गिरिम् ··· मतंगमालिनीं नाम प्राप PadmP.(Ra.) 17.93.

अनुयात (anu-yāta) *adj.* [*f.* -ā] [enumerated in the *kṛtāpakṛtādigaṇa* KāśiVṛ. *on* ii. 1.60, also in the *śākapārthivādigaṇa* SiddhāKau. 177B.12 (*on* ii. 1.60)] **1** who has reached, i.e. attained **2Ai** who or which has gone after or followed **ii** who or which is followed **iii** who has followed (in death) **iv** pursued or chased by **v** who has pursued or chased **Bi** who or which is accompanied by **ii** who or which has gone with, i.e. accompanied **iii** who is accompanied by i.e. possessing **Ci** who has gone or left subsequently **ii** gone, i.e. disappeared gradually **Di** who has gone to or towards **ii** which is gone to, i.e. approached **Ei** who has attacked **ii** which has come down continuously **3A** who is followed, i.e. resembled, who is equalled **B** who is followed, i.e. imitated by **C** who has followed, i.e. observed or practised **D** who has followed, i.e. obeyed **E** following, i.e. agreeing or being in harmony with **4** who is directed, i.e. guided **1** who has reached, i.e. attained पदं तदनु यातोऽस्मि (v.l. °नुयातोऽस्मि) केवलोऽस्मि जपाम्यहम्।··· इत्येवं चिन्तयन् भिक्षुः ··· निर्विकल्पो बभूव SaṁnyāU. 2.55; सर्वान् कामाननुजा(v.l. या)तोऽसि विप्र MahāBhā. xiv. 9.5; माला ··· पदममलमजं वैष्णवं सानुयाता BṛĀraUBhVā. vi. 5.22; लज्जापि हि (अहल्यया) तया त्यक्ता वैवश्यमनुयातया YogVā. iii. 89.14; आत्मवतो ज्ञस्य किंचित् कार्यतरं भवेत् एकतामनुयातस्य YogVā. iv. 57.44; **2Ai** who or which has gone after or followed विजने दर्भरज्जं प्रसार्य ··· अधस्तात्तुल्याः प्रयान्ति। विसृज्यान्येऽनुयाता गच्छन्ति VaikhāGS. 5.6; (विश्वामित्रम्) रामलक्ष्मणौ। अनुयातौ Rāmā. i. 616*(2); भार्या ममेयं वैदेही ···। मां चानुयाता विजनं तपोवनम् Rāmā. ii. 48.13; योऽनुयातः स्वयं त्यक्त्वा मातरं भ्रातृवत्सलः Rāmā. ii. 1324*(7); तस्य तद्गर्जितं श्रुत्वा निःसृतोऽहं नृपालयात्। अनुयातश्च मां तूर्णमयं भ्राता सुदारुणः Rāmā. iv. 10.10; मां वनं यान्तमनुयातो महाद्युतिः Rāmā. vi. 39.17; इमे हि सर्वे स्नेहान्मामनुयाता यशस्विनः Rāmā. vii. 110.17; नन्दगोपसुतो यातः ···। अनुयातैनमत्रान्या ViṣṇuP. v. 13.37; यन्नानुयाता प्रिया तन्मिथ्यापरिबोधितेन न कृतं स्नेहानुरूपं मया TāpaVa. 3.11; स्वर्गप्रोत्तुंगसौध (Read °धं) प्रति र(Read य)दनुपमः कीर्तिश्रे(मे) वानुयात्तः(तः) EI. xviii. 247.34;

गुरु (Read °बु)धमनुयातः ··· रद्रमार्तण्डदेवः।···लोकमेक(Read °कः) पुनाति EI. xviii. 247.41; अलमस्मामिर्द्विरमनुयातैः PrakaPañ. 374.6; चर्चिका ··· अनुयाता गिरिविन्ध्यवासिनीम् VāmaP. 70.45; गच्छन्तम् ··· रामम् ··· भरतोऽनुयातः AdhyāRā. vii. 9.42; तथाप्येते प्राणा दयितमनुयाता न कृपणाः Subhāṣi. 1142; विगणय्य मे निकाय्यं तामनुयातोऽस्मि नैव तन्न्याय्यम् RasGaṅ. 88.8; निष्पतन्निव रविश्चरमाद्रावुद्धार किरणाननुयातान् ŚivLī. 8.20 [ŚabdaRaSaK. 159.2]; **2AII** who or which is followed श्रीमान् (युधिष्ठिरः) हैडिम्बेयादिभिस्तथा। राक्षसैरनुयातश्च लोमशेनाभिरक्षितः MahāBhā. iii. 155.11; भगदेवानुयातानां सर्वासाम् ···। उमां देवीं विजानीत नारीणामुत्तमां शुभाम् MahāBhā. xiv. 43.14; रघुप्रवीरः ··· पार्श्वचरानुयातः।··· प्रासादमभ्रंलिहमारुरोह RaghuVa. 14.29; हृदयैः पौरजनस्य राघवौ।··· अनुयातौ JānaHa. 4.50; जगाम ··· स्वगणेनानुयातः ··· वामदेवः AvantiKa. 160.15; सः भूसुरः ··· अनेकनैस्त्रिंशिकैरनुयातः DaśKuC. 17.2; मत्तकाशिनी।··· सविभ्रेमानुयाता च कुमारेण DaśKuC. 150.18; सामन्तैः ···। ततस्तैरनुयातोऽसावारूढवरवाहनैः PadmP.(Ra.) 3.5; करविहितविजयश्रीः ··· भीमसेनानुयातः।··· अभूत्स भूयः EI. xii. 14.9; स्वानुजन्मानुयातः भरतपतिरुदारश्रीरयोध्योन्मुखोऽभूत् MahāP. 17.254; राजमहिषी ···। अनुयाता वयस्याभिर्दासीभिर्भयविह्वला YogVā. iii. 44.2; शून्ये रणाङ्गणे दीर्घौ पद्मसिन्ध्वो रथौ चलौ।··· अनुयातौ महावीरैर्भूरिभिर्भीरुसैनिकैः YogVā. iii. 47.29; सा विवेश ··· निजोपवनम्। छन्नं भूषणलोभादनुयाता विस्मितेन चौरेण KalāVi. 3.60; दैत्यैः सुरेन्द्रविद्वेषादनुयातस्तरस्विभिः।··· स (दशाननः) ददर्शाग्रतां पुरः RāmāMañ. 453.6; गुरुः ···। शतमर्वेगानुयातः शिष्याणामाययौ शनैः NarmaMā. 3.12; सहस्रानीकः ···। आतपोवनमुद्वाष्पैरनुयातो मृगैरपि।··· प्रतस्थे स्वां पुरीं प्रति KathāSaSāg. ii. 2.208; ii. 6.11; viii. 3.248; स्वच्छन्देनानुयातोऽथ प्राविशद्गोम्बकायनः RājTa.(Ka.) 5.359; अनुप्रव्रजितैः ··· नृपैः। अनुयातः प्रभुर्मौनी क्षमां विहर्तुं प्रचक्रमे TriṣaŚaPuC. i. 3.93; अनुयातः स सामन्तैः समन्तात् परमर्द्धिभिः। साक्षात्सुरैरिव हरिः परीतो ददृशे जनैः PāṇḍaC. 4.45; तत्रैवैरनुयातोऽयागैर्गमेषी यथागतम् PāṇḍaC. 8.557; अलिपटलैरनुयाताम् ···। मृगमदपरिमललहरीं समीर पामरपुरे किरसि ŚārṅgaPa. 791; रामः ··· लक्ष्मणेनानुयातः।··· यज्ञभूमिं प्रतस्थे MahāN. 1.17; (pred.) followed स्वैरिण्या निशि गच्छन्त्यानुयातं पथि BṛKathāK. 87.38; शेषेणोदस्तदोष्णा त्वरिततरमधोधस्तमेव (धर्मपालमेव) अनुयातम् EI. 248.14; **2AIII** who has followed (in death) स तं महारथं पश्चादनुयातस्तवानुजम् MahāBhā. vii. 102.39; भर्तृवधं श्रुत्वा ···। भर्तारमनुयातेयं न शोच्यातो विपश्चिताम् MārkP. 22.34; सुवाहुस्तावत्ताटकामेवानुग(v.l. °या)तः PrasaRā. 2.2(18) (comm. अनुगतः अनुयातः, ताटकामनुगतः मृतः इत्यर्थः); **2AIV** pursued or chased by यदाश्रौषं भीमसेनानुयातेनाश्वत्थाम्ना परमास्त्रं प्रयुक्तम् MahāBhā. i. 1.154 (JñānDī. लक्ष्यीकृतेन); (कालयवनेन) तेनानुयातः कृष्णोऽपि प्रविवेश महागुहाम् ViṣṇuP. v. 23.18; BrahmP. 196.18; **2AV** who has pursued or chased (कालयवनः) स ज्ञात्वा वासुदेवं तं बाहुप्रहरणं नृपः। अनुयातः ViṣṇuP. v. 23.17; BrahmP. 196.17; मतिः ···। पलायमानं तं (इन्द्रम्) दृष्ट्वानुयाता भयावहा SkandP. i(1). 15.15; फलाहशाहः ···। अनुयातैरथाध्वेशसैनिकैरुत्समल्लिकः। अरोधि RājTa.(Prā.) 91; **2BI** who or which is accompanied by वातप्रकोपो रजसानुविद्धा दिशश्च संध्या च घनानुयाता। द्रक्ष्यन्ति संध्या यदि पञ्चवर्णा भयानि राज्ञः प्रतिवेदयन्ति AVPari. 70C (52).8; (राघवः) स दृष्ट्वा ··· शरलक्षणम्। ग्रहनक्षत्रताराभिरनुयातम् MahāBhā. iii. 266.2; (पावकिः) अनुयातः सुरैः सर्वैः सहस्राक्षपुरोगमैः MahāBhā. iii. 1082*; नरोऽनुयातस्त्विह कर्मभिः स्वैस्ततः समुत्पद्यति भावितस्तैः MahāBhā. iii. 200.28; जरासंधस्ततः क्रुद्धः ···। नराधिपसहस्रैस्तैरनुयातो महाद्युतिः।··· अभियातः HariVaṁ. 81.14; स (वायुः) एव शब्दानुवहा यदा सिराः कफानुयातो व्युपसृत्य तिष्ठति। तदा ··· भवेत्तु बाधिर्यमसंशयं खलु SuśruS. vi. 20.8; अयम् ··· शतभिषगनुयातः ···। विरहयति नैनं राजयक्ष्मा शशाङ्कम् ŚatTrayī. 209; 419; रघुपतिः ···। रविसुतसहितेन तेनानुयातः ··· पुष्पविजितविमानरत्नाधिरूढः प्रतस्थे पुरीम् RaghuVa. 12.104; शैलजापि ययौ शैलमगम्यमपि दैवतैः। सखीभ्यामनुयाता MatsyaP. 154.301; स्वर्यानमागतम्। चतुर्भिरद्भुतैः दिव्यैः कामरूपैर्मनोजवैः। अनुयातम् BrahmāṇḍP. ii. 36.60; ध्वनिः ··· नूपुराणां पृथुरशनागुणशिञ्जितानुयातः Kirātā. 10.4; तारतरमुद्गायतो वन्दिवृन्दस्यामन्ददुन्दुभिध्वानानुयातनायतशङ्खशब्दमिश्रम् ··· आलोकशब्दम् AvantiKa. 64.3; सा (रागमञ्जरी) माम् ··· अभिवीक्ष्य सापदेशं च ··· स्मित्वा लोकलोचनमानसानुयाता प्रातिष्ठत DaśKuC. 53.8; (अञ्जना) सुहृदयन्त्यनुयाताऽन्यैः प्रियैश्चाटुविधायिभिः। वराकी छेककान्ताम्यः PadmP.(Ra.) 16.23; वसिष्ठः ··· उपास्यमानो रामाद्यैः ··· जगाम स्वाश्रमम्।··· अनुयातः सुरौघेन ब्रह्मलोकमिवाब्जजः YogVā. v. 1.39; अनुयातो मुनिभिर्विश्वामित्रान्वितो मुनिः। आरुरोह रथम् YogVā. v. 3.10; अस्मिन्मेरुविशाले वरभवने ···। पुरपतिनाप्यनुयातो वसति सुखं स हि महाजनो यत्र KalāVi. 2.24; (सरित्) परमेष्ठिमुखैर्देवैरनुयाता महर्षिभिः। व्यधाद्भिर्निचयैः स्वर्गसोपानपदवीं नृणाम् RāmāMañ. 23.1; देवीद्वयानुयातश्च स राजा प्रविवेश ताम् (पुरीम्) KathāSaSāg. iii. 4.11; अनुयातः स सुधन्वना च राजा। प्रथमे सेतुमुदारधीः प्रतस्थे ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 15.1; अम्भःक्षोदप्रहरिककुलैनाकुलैनानुयातैर्वातैर्दै(? द्रौ)ढ्यः प्रथयतु सदा शर्म गोवर्धनो नः StavMā. 298.1; **2BII** who or which has gone with, i.e. has accompanied स्वर्गे शक्रानुयातेषु देवतूर्यानुनादिषु। इन्द्रं समुपनृत्यन्ति शतशो ह्यप्सरोगणाः HariVaṁ. 34.8; वत्स शुनःशेफ ··· महाराजदशरथस्यानुयातो वैदेहनगरमागच्छ MahāvīC. 1.58(1); तत्सुताथ तया मात्रा सह स्नेहानुयातया। अलंकारवती भ्रान्ता बहून्यायतनानि च KathāSaSāg. ix. 1.44; **2BIII** who is accompanied by, i.e. possessing उत्तानमप्यतिगम्भीरतयानुयातम् (अम्भोनिधिम्) HarVi. 30.55; **2CI** who has gone or left subsequently प्रविष्टयोर्महाराज पार्थवार्ष्णेययोस्तदा। दुर्योधने प्रयाते च (v.l. चानुयाते) पृष्ठतः पुरुषर्षभे MahāBhā. vii. 70.1; **2CII** gone, i.e. disappeared gradually लक्ष्मीश्वरस्य चन्द्रः षट्त्रिंशदायद्विवुकेषु शुभदृष्टः। क्षपयति समस्तरिष्टान्यनुयाते नृपतिरीश इव Sārā. 11.16; **2DI** whohas gone to or towards अच्छिन्नस्रोतस्कं ह्रदम् ··· तत्र प्रत्युत्पन्नमतिः ··· प्रमादात्रानुयातः Tantrākhyā. 37.21; PañcT. 1.127(15) (132.5); केलिशयनमनुयातम्।··· मधुमथनमनुगतमनुसर राधिके GītGo. xi. 20.1; **2DII** which is gone to, i.e. approached तिरश्चामपि यद्गेहं। अनुयातं मुनीन्द्राणामज्ञातभयसंपदाम् (वनम्) MahāP. 33.55; **2EI** who has attacked सेतुं बध्नाति भूयः किमिति च सकलद्वीपनाथानुयातस्त्वय्यायाते वितर्कानिति दधत इवाभाति कम्पः पयोधेः Dhvanyā. 261.4 (on 2.27); SaraKaṇṭhā. 455.7; **2EII** which has come down continuously स्वकुलपरंपरानुयातैः ··· महीपचिह्नैस्संयुक्तः ··· स महाभूपः EI. iv. 40.29; **3A** who is followed, i.e. resembled, who is equalled अनुजा(v.l. °या)तः स (अर्जुनः) वीर्येण वासुदेवं च शक्नुा MahāBhā. iii. 142.20; अनुयातश्च पितरमधिको वा पराक्रमे।··· स सौभद्रः MahāBhā. v. 139.32; अनुजा(v.l. या)तश्च पितरं मातृपक्षं च वीर्यवान्। सहस्रशो रिपून् हत्वा हतः शूरो महारथः (अभिमन्युः) MahāBhā. vii. 54.23; (रामम्) अनुयातौ ··· राजपुत्रशत्रुघ्नलक्ष्मणौ YogVā. i. 10.28 (comm. तादृशावेव यादृशो रामः); **3B** who is followed, i.e. imitated by (कुशेन) आकाशगङ्गारतिरप्सरोभिर्वृतोऽनुयातो मघवा विलासैः VyaktiVi. 97.1; **3C** who has followed, i.e. observed or practised देवैः पूर्वगतं मार्गमनुयातोऽसि भारत MahāBhā. xii. 34.21; धर्मानुयाते दिवं याते तत्र परान्तकं ··· राजादिलः ··· आसीदवन्याः पतिः EI. xxii. 240.40; **3D** who has followed, i.e. obeyed शक्रच्छन्दानुयाताभिः पृष्टाभिः स नारदः MārkP. 1.39; **3E** following, i.e. agreeing or being in harmony with अन्यत्रात्रोपयोगि मार्गमानामार्गानुयातः AbhinBhā. iv. 2.15 (on 28.2); **4** who is directed, i.e. guided अथाहं तेन सुहृदानुयातः शबरेण तम्। सिंहमारुह्य ···। ततः प्रस्थितवानस्मि KathāSaSāg. iv. 2.126.

अनुयात (anu-yāta) *n.* act of going after or following गतप्रत्यागतम् यातानुयातम् पुटापुटिका Vār. 5 *on* P. ii. 1.60.

अनुयातकिशोरी (anuyāta-kiśorī) *adj.* (*f.*) (new-born) female colt who has gone, i.e. made steps इयं हि प्रथमनदासी ··· अनुयातकिशोरीव पदात्पदशतं गच्छन्ती वेशमार्गमलंकुरुते DhūrtaViSaṁ. 12.7.

अनुयातपथ (anuyāta-patha) *adj.* whose path is followed (by) चमरीगणः ···। प्रियतरवालिभिः प्रियतमैरनुयातपथः।··· प्रा(? प्र)विशति गह्वरं न PadmP.(Ra.) 42.59.

अनुयातप्रतियातासीन (anuyātapratiyātāsīna) *adj.* sitting (only) after the going and before the coming (of the teacher) दारकाः ··· गुरुशुश्रूषकाः ··· अनुयातप्रतियातासिनः(? °सीनाः) AvantiKa. 204.16.

अनुयातलील (anuyāta-līla) *adj.* who has imitated the grace (of Indra) (कुशेन) तेन ··· विगाहमानेन सरिद्वरां ताम्। आकाशगङ्गारतिरप्सरोभिर्वृतो मरुत्वाननुयातलीलः RaghuVa. 16.71; VyaktiVi. 96.25; Kāvyānu.(He.) 186.15.

अनुयातवत् (anuyāta-va(n)t) *adj.* who has followed भीमसेनेन दूरमनुयातवता वनान्तम्।··· निजां नगरीमैयुं स प्रार्थितोऽपि न मनः शिथिलं चकार RāghPāṇ.(Ka.) 3.41 (comm. कृतानुगमनेन)

अनुयातव्य (anu-yātavya) *adj.* **1A** to be gone after, to be followed रविः स्यादनुयातव्यो यावदस्तं महागिरिम् Rāmā. iv. 60.4; **1B** to be followed, i.e. obeyed भर्ता सदानुयातव्यो देवच्छायया स्त्रिया SkandP. iv. 4.53; **2** to be adhered or resorted to (ईश्वरः) नयायमनुयातव्यः कर्ता चायं ममाभवत् BṛĀraUBhVā. iii. 2.148.

अनुयातशरत्काव्यगेयगीति (anuyātaśaratkāvya-geyagīti) *f.* singing of chants followed by autumn songs प्रवृत्ते रम्या ···। अनुयातशरत्काव्यगेयगीतिरुदाहृता (? भाषा) BrahmP. 189.34.

अनुयातारुन्धतीक (anuyātārundhatī-ka) *adj.* [P. v. 4.153] accompanied by Arundhatī स च मुनिरनुयातारुन्धतीको वसिष्ठस्त्वयि वितरतु भद्रं भूयसे मङ्गलाय UttaRāC. 3.49.

अनुयातिक्रियाकर्मभाव (anuyātikriyā-karmabhāva) *m.* objecthood governed by the act of following, i.e. imitation नियमनादस्तां च नराधिपः। अनुययौ यमपुण्यजनेश्वरौ सवरुणावरुणाग्रसरं रुचा। अत्र ह्यनुयातिक्रियाकर्मभावो वरुणस्यार्थः प्रक्रान्तः VyaktiVi. 62.28.

अनुयातिक्रियापेक्ष (anuyātikriyāpekṣa) *adj.* dependent on the act of following, i.e. imitation (कुशेन) तेन ... मरुत्वाननुयातलीलः। अत्रानुयातिक्रियापेक्षो राजमरुत्वतोः कर्तृकर्मभावोऽभिधातुमभिमतः कवेः VyaktiVi. 96.26; Kāvyānu.(He.) 186.15.

अनुयातु (anu-yātu) *m.* demon in the form of a human being देवयातुरसि। मृचास्माकं द्विपदे चतुष्पदं वा तस्मै मृचो द्विपदे चतुष्पदे। योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः अनुयातुरसि AV.(P.) xx. 42.9 [Visva.]

अनुयातुम् (anu-yātum) *inf.* 1Ai to follow or chase सीतां द्रक्ष्यन्ति भूतानि ह्रियमाणां मया बलात्।... अनुगन्तुं (v.l. अनुयातुं) न पर्याप्तो गरुडः Rāmā. iii. 750*(16); 1Aii to go after कुम्भाभिघाय शिरसि ... जलैः। श्रीत्यानुयातुमसुवल्लभमाशिजान् सञ्जीवभूव निखिलो भटीजनः HammīMaKā. 12.27; 1B to follow (the husband in death) पुरुषो वल्लभोऽयं मे शूले राज्ञा समर्पितः।... आसन्नमरणं चैनमनुयातुमिह स्थिता SkandP. iii(1) 9.27; 2 to imitate, to equal तेषां कश्चरितं शक्तस्त्वनुयातुं महात्मनाम् MārkP. 133.9; वक्त्रेन्दुलीलामनुयातुमस्याः ... चन्द्रः। पूर्णोऽपि साधर्म्यविशेषशून्यः क्रमेण शोकादिव याति हानिम् JānaHa. 7.13; यः पार्थपरवत्तया परं शेष इत्यभिहितो भुजङ्गराट्। तं कथंचिदनुयातुमीहते यः स एव भुवने पुमान् पुमान् Rāgh. 11.38.

अनुयातृ (anu-yātṛ) *adj.* (*but* PW.; pw.; MW.; APTE; *m.*) A follower, i.e. supporter ये विप्रा अग्निदा गरदाश्च ये। अनुयातारोऽपि चान्ये ये पाशछेदकाः। सर्वे ते पापसंयुक्ताः ŚaṅkhaLiDS. 440; ये तु धर्मसमृद्धन्ते बुद्धिमोहान्विता नराः। अपथा गच्छतां तेषामनुयातापि पीड्यते MahāBhā. iii. 198.63; xii. 309.10; B who goes after, follower प्रस्थितं मानुयान्तीमे (v.l. प्रस्थितानुयातारो) ब्राह्मणा वेदपारगाः। न चास्मि पालने शक्तः MahāBhā. iii. 3.2; अन्धकारातिगहनमेतत्प्रविश्य यस्तेऽनुयाता ... स ते भर्ता DaśKuC. 151.2; दैन्यम्लानमुखाम्भोजास्ता निरैक्षन्त पृष्ठतः। अनुयाता (? °त्रा) च तद्दृष्टिरिष्टसुद्वादितं मया BṛKathāŚloSaṃ. 10.83; C retinue, attendant संप्रहृष्टा विनेदुस्ते नरास्तत्र सहस्रशः। भरतस्यानुयातारः स्वर्गोऽयमिति चाब्रुवन् Rāmā. ii. 85.57 [companion, MW.; APTE]

अनुयातृक (anu-yātṛka) *adj.* who follows यथा राजा गच्छतीत्युक्ते तदनुयातृकाणां भृत्यानामागमनसिद्धिः Sphuṭā. iii. 30.13 (*on* 3.21)

अनुयात्र (anu-yātra) *n.* [DEBRU. 705] A follower, retinue, escort, army पाण्डुः प्रव्रजितो वनम्।... ततस्तस्यानुयात्राणि ते नैव परिचारकाः।... हाहेति परिचुक्रुशुः MahāBhā. i. 110.39 (JñānDī. सांयात्रिकजनानि); शतमश्वसहस्राणि दश नागायुतानि च। युधिष्ठिरस्यानुयात्रम् ...। एतदासीत् MahāBhā. iii. 222.48; शान्तया प्रययौ सार्धमृष्यशृङ्गः ...। अन्वीयमानो राज्ञाथ सानुयात्रेण धीमता Rāmā. i. 17.5; ii. 33.2; ii. 2060*(1); सुदितः सैन्यपालो मे सानुयात्रः सकुञ्जरः Rāmā. vi. 47.4; शाक्यराजसुतः ...। मन्त्रिसुतैः क्षमैः कदाचित्सखिभिश्चित्रकथैः कृतानुयात्रः। वनभूमिदिदृक्षया शमेप्सुः ... वहिः प्रतस्थे BuddhaC. 5.2; आश्रमपदद्वारमात्रमपि भरतस्यानुयात्रं भविष्यामः Prati. 4.28(7); सत्राम्न (Read सत्राम्न) नागम् ... साक्षादिव द्विपसहस्रकृतानियात्रम् (Read कृतानुयात्रम्) ...इदम् महरदशेषम (Read इयमहरदशेषम्) EI. xvii. 342.22; स महीपतिः ... आनाययच्च दुहितुर्मन्दिरात् विदूषकम् दत्तानुयात्रं मनसा KathāSaSāg. iii. 4.197; हीरनृपालः अतिमात्रहर्षितसमरजैत्रमहात्रकृतानुयात्रः ... अभिप्रतस्थे ĀnandRa. 6.51 (7); B that which is in relation to or required for journey, i.e. vehicle (राजा) एवमुक्त्वा दुहितरं तथा वृद्धांश्च मन्त्रिणः। व्यादिदेशानुयात्रं च गम्यतामित्यचोदयत् MahāBhā. iii. 177.37 (BhārBhāDī. यात्रोपकरणं वाहनादि); vi. 93.15; C act of following गच्छतो रावणं हन्तुम् ...। अनुयात्रां (v.l. °त्रं) नरेन्द्रस्य करिष्येऽहं नरर्षभ Rāmā. iv. 35.10; *m.* follower, retinue, attendant, servant सगणाः सानुयात्राश्च विहरध्वं यथामराः MahāBhā. i. 131.8 (JñānDī. सेवकाः); यस्यानुयात्रं (v.l. °त्राः) ध्वजिनः प्रयान्ति MahāBhā. iii. 249.9 (BhārBhāDī. यात्रोपकरणपालाः); हलहलाशब्दो नर्मदातीरगो बभौ। अर्जुनस्यानुयात्राणां रावणस्य च मन्त्रिणाम् Rāmā. vii. 32.33 (Tilaka अनुचराः)

अनुयात्र (anu-yātra) *adj.* A who follows, who escorts गमनमथैव रोचते तव पार्थिव। लक्ष्मणेनानुयात्रेण पृष्ठतोऽनुगमिष्यते Rāmā. vii. 38.11; B who or which follows, i.e. supports साधुवादानुयात्रमूर्ध्वाङ्गुलिप्रनृत्तमवर्तत तस्यां परिषदि PādaTā. 6.8.

अनुयात्रध्वजिन् (anuyātra-dhvajin) *adj.* who has retinue as the flag-bearer यस्यानुयात्रं ध्वजिनः (v.l. यस्यानुयात्रध्वजिनः) प्रयान्ति सौवीरका द्वादश राजपुत्राः MahāBhā. iii. 249.9.

अनुयात्रम् (anuyātram) *adv.* A in the procession (of retinue or army) यस्यानुयात्रं ध्वजिनः प्रयान्ति सौवीरका द्वादश राजपुत्राः MahāBhā. iii. 249.9; B at the (time of) marching forwards शस्त्राङ्कुशपताकानां भूमौ निपतनं गजात्।... अनुयात्रं जयायैतत्प्रतियात्रं न शस्यते ViṣṇuDhaP. ii. 164.84

अनुयात्रा (anu-yātrā) *f.* 1A act of following, attendance सुः ... तवानुयात्रां च तथा करिष्यति MahāBhā. viii. 64.25; अनुयात्रां नरेन्द्रस्य करिष्येऽहं नरर्षभ Rāmā. iv. 35.10; खमुत्पपातैणवरः ...। स्वर्लोकमन्तःकरणस्य यातुः प्रीत्यानुयात्रामिव कर्तुकामः JānaHa. 1.56; कृत्वा मारुतिलङ्घनोत्थितरयात्तत्रानुयात्रां ततः पर्यायात्पतिता महेन्द्रगहनक्षोणीरुहाणां ततिः RāmāCam. 5.2; वृन्दे बलीयसि रोपानले साममाध्वीकमुद्दीपनायैव। तदलमत्रानुयात्रया VidaMā. 7.50 (15); 1B accompanying निशानुयात्रां दत्त्वेव ययौ तस्य महीक्षितः KathāSaSāg. xii. 31.11; 2 attacking, cf. अनुयात्रानिमित्तम्.

अनुयात्राकृतक्षणा (anuyātrā-kṛtakṣaṇā) *adj.* (*f.*) who has made the instant resolution for following (रामः) पादयोः पतितां सीतामनुयात्राकृतक्षणाम्।... तथेति प्रत्यपद्यत RāmāMaṇ. 71.15.

अनुयात्रानिमित्तम् (anuyātrānimittam) *adv.* for the sake of attacking राक्षसाः ... अनुयात्रानिमित्तं ये जनस्थानादुपागताः Rāmā. iii. 510*(1)

अनुयात्रानिवारिता (anuyātrā-nivāritā) *adj.* (*f.*) who is forbidden to follow तत्रावस्थाप्य भार्यां तामनुयात्रानिवारिताम्। स प्रतस्थे KathāSaSāg. xii. 19.26.

अनुयात्रार्थ (anuyātrārtha) *m.* [Loc.] for the sake of following or escorting प्रागेव तु महाभागः सौमित्रिर्मित्रनन्दनः। पूर्वजस्यानुयात्रार्थे द्रुमचीरैरलंकृतः Rāmā. v. 31.24; ii. 32.2 (v.l.)

अनुयात्रार्थम् (anuyātrārtham) *adv.* for the sake of following or escorting सूत ... चमूः। राघवस्यानुयात्रार्थं क्षिप्रं प्रतिविधीयताम् Rāmā. ii. 32.2; v. 31.24 (v.l.)

अनुयात्रासमुद्यत (anuyātrā-samudyata) *adj.* eager or ready for following or escorting उवाच लक्ष्मणो राममनुयात्रासमुद्यतः RāmāMaṇ. 70.2.

अनुयात्रिक (anuyātri-ka) *m.* follower, attendant, escort वयं देवस्यानुयात्रिका भविष्यामः AbhidhKoBh. 186.2 (*on* 3.96); अनुयात्रिकानतिदूरे तपोवनस्य निवेशयामि Śāk. 1.32(18); 2.18(6); अन्तेवासिनाम् ... तेषामनुयात्रिकक्षापपाणिः प्रमादापनोदनार्थमस्मद्भ्राता प्रेषितः UttaRāC. 4.22(34); कमलाकरः ... प्रतीहारस्य धुर्यस्य हस्ते दत्त्वानुयात्रिकान्।... रिपून् जेतुमितस्तात गतोऽधुना KathāSaSāg. xii. 4.111; पितुः। वायुपथदेवमायौ सानुचरस्यानुयात्रिकौ स ददौ KathāSaSāg. xv. 2.144; अकरोन्मधुरावट्टो हयसेनापतिः सुतम्। राजसूनुर्थियातुर्थं मध्यस्थानुयात्रिकम् RājTa.(Ka.) 7.766; 8.1628; दानवाः ... प्रतिपिष्यानुयात्रिकान् ... निर्मलेन मनसा निरन्तरं परिरेभिरे NīlaVi. 69.4; *adj.* A who follows or escorts स विसृज्य गुरुं स्वां स्वां भूपतीननुयात्रिकान्। प्रयागमगमत् RājTa.(Ka.) 4.414; कथं निहत एव जनोऽयमनुयात्रिकः सर्वोऽपि AdbhuDa. 8.15(14); B which follows (as a result) व्ययस्त्वादौ सुकृतिनामायस्त्यानुयात्रिकः PṛthvīVi. 5.134.

अनुयात्रिकम् (anuyātrikam) ?*adv.* as much as required for the sustenance (of the body) मुनिः। अनुयात्रिकमर्थस्य मात्रालाभेष्वनादृतः। अलाभे न विहन्येत लाभश्चैनं न हर्षयेत् MahāBhā. xii. 269.10 (F. N. अनुगता शरीरयात्रा यत्र तदनुयात्रिकं यथा तथा स्यात्)

अनुयात्वा (anu-yātvā) *ger.* (irr.) having pursued or chased सैन्धवं त्वभिसंप्रेक्ष्य पराक्रान्तं पलायने। अनुयाय (v.l. अनुयात्वा) ... फल्गुनो वाक्यमब्रवीत् MahāBhā. iii. 255.57.

अनुयान (anu-yāna) *n.* 1Ai act of going after, following, ii act of following (the husband in death) B procession (following a flag) C chasing, pursuing (the retreating army) D accompanying E retinue, attendance, escort 2A characteristic of one of the twentyseven *aṅgas* of *śilpaka* B name of an amorous play 3 vehicle, carriage 1Ai act of going after, following वनवासानुयानाय मामनुज्ञातुमर्हसि Rāmā. ii. 1089*(2); ii. 98.12; मित्रद्रोहरताः केचिद् देशेऽस्मिन् भृशदारुणे। ममानुयानं कुर्वन्ति अन्नपानकृते ViṣṇuDhaP. i. 162.46; निर्दिष्टाननुयानाय ...। राजपुत्रान्महाराजपुत्रः ... अब्रवीत् ParamāKā. 83.53; समीरः ... सनोर्वेत्लेन व्यथित ... तरस्विनोऽनुयानम् Rāgh. 12.19; 1Aii act of following (the husband in death) तत्रानुयानं तव वीर पादयोः शुश्रूषतीनां दिश यत्र यास्यसि BhāgP. vii. 2.34; अनुयाने एकचिताऽरोहणे एकदिनमरणे स्त्रियाः पृथक्सपिण्डीकरणं नास्ति SmṛtiCan. vi. 161.16;

1B procession (following a flag) स पथि ददर्श ···। दशबलम् ··· ध्वजमनुयान इवेन्द्रमर्च्यमानम् Saund. 4.46; **1C** chasing, pursuing (the retreating army) हीनानुसारणमनुयानं समाजकर्मेत्यश्वकर्माणि ArthŚā. iii. 124.2 (10.4) (comm. पलायमानपरसैन्यानुगमनम्); अनुयानापसरणे शीघ्रकार्योपपादनम् ···। हस्त्यश्वकर्म NītiSā. 20.5; AgniP. 341.26; NītiPra. 6.65; **1D** accompanying अतिथिम् ··· पूजयेत् ···। गच्छतश्चानुयानेन प्रीतिमुत्पादयेद् गृही ViṣṇuP. iii. 11.69; ParāSm. 1.44; **1E** retinue, attendance, escort अनुयानं कुमारस्य भरतस्य महात्मनः। प्रेषयाश्वसहस्राणां शतानि त्रीणि राघव ViṣṇuDhaP. i. 203.2; **2A** characteristic of one of the twenty-seven *aṅgas* of *śilpaka* (*lit.* following the departing) अथ शिल्पकः ··· प्रस्थितस्य हर्षादनुयानमनुगमनम् NāṭaLaRaK. 3105; **2B** name of an amorous play कृत्रिमपुत्रकलीला स्यादनुयानं तथा तु पाञ्चाल्याः KandaCū. i. 4.46; **3** vehicle, carriage, cf. **अनुयानसमारूढ**.

अनुयानकाल (anuyāna-kāla) *m.* time of going after or following तासां सरोरुहदृशामनुयानकाले यच्चेष्टितं तदपि मां मुखरीकरोति BhikṣāKā. 16.1.

अनुयानजन्मन् (anuyāna-janman) *adj.* resulting from following रागो नवश्चरणयोरनुयानजन्मा ··· दत्तः शिवेन सखि ते BhikṣāKā. 21.8.

अनुयानतस् (anuyāna-tas) *adv.* **A** from the act of following कथंचिद् बलभद्रेण प्रत्यादिष्टोऽनुयानतः। तत्रैवास्थाद्धरिः TriṣaŚaPuC. iv. 5.89; **B** due to following न किं लभ्यं महतामनुयानतः RājTa. (Jo.) 394.

अनुयानपूर्वकम् (anuyānapūrvakam) *adv.* as preceded by the act of accompanying प्रत्येकमुच्चैरनुयानपूर्वकं सन्मान्यः···। तांस्तांश्च संघानथ संघपार्थिवो निजं निजं देशमभि व्यसर्जयत् VasaViKā. 13.70.

अनुयानसमारूढ (anuyāna-samārūḍha) *adj.* mounted or ascended upon the vehicle or carriage अनुयानसमारूढैर्महासाधनखेचरैः। उपकण्ठं क्षणात्प्राप लङ्कायां राक्षसाधिपः PadmP.(Ra.) 12.361.

अनुयानादि (anuyānādi) *adj.* following or going after (the preceptor) etc. गुरूणामनुयानादि दृढता संवरं प्रति।··· कुशलस्य च। इत्यादिको यथासूत्रं हेतुर्लक्षणसाधकः AbhisaAlaṅ. 8.19.

अनुयानादिक (anuyānādi-ka) *adj.* following (the corpse) etc. अ(न ? नु)यानादिकं कृत्वा ···। स्नानमात्राद् विशुद्धः स्यात् ĪśānŚiPa. ii. 62.43.

अनुयानीय (anu-yānīya) *adj.* to be followed, i.e. to be inculcated स्तुत्यमान्यानुयानीयगातव्यादेयसद्गुणः। नृणां दैवैश्च स तदा राजा यात्रां प्रचक्रमे DvyāśraKā. 3.51 (comm. अनुसरणीयाः)

अनुयानुग (anuyānuga) *adj.* coming down, i.e. descending to progeny तामसो मकरो नाम निधिः ···। एकस्यैव भवत्येष न च तस्यानुयानुगः MārkP. 68.19.

अनुयापित (anu-yāpita) *adj.* led to, i.e. subjected to एष दानवदैत्यानामग्रणीः कीर्तिवर्धनः।··· ज्ञातिभिश्च परित्यक्तो यातनामनुयापितः।··· जहौ सत्यं न BhāgP. viii. 22.29 (Bhāvapradīpikāprakāśa प्रापितः)

अनुयामिन् (anu-yāmin) *adj.* which holds or keeps in भान्त्यामपि कुमुदिन्यां कमलिन्यामेव मधुपयुवा। को वेद किं निबन्धनमनुयामिनि बन्धनं (? अनुयामि निबन्धनं) सहते RasiJī. 5.868.

अनुयामिनि (anuyāmini) *adv.* at each and every night भान्त्यामपि कुमुदिन्यां कमलिन्यामेव मधुपयुवा। को वेद किं निबन्धनमनुयामिनि बन्धनं सहते RasiJī. 5.868.

अनुयाय (anuyā-ya) *ger.* **A** having pursued or chased सैन्धवन्।··· अनुयाय महाबाहुः फल्गुनो वाक्यमब्रवीत् MahāBhā. iii. 255.57; vii. 102.102; **B** having followed, i.e. having practised पापकर्मात्ययायैव (v.l. पापकर्मानुयायैव) संकरं तेन पुष्यति MahāBhā. v. 70.33.

अनुयायिकारण (anuyāyi-kāraṇa) *n.* cause which persists permanently, i.e. material cause स्थिरमनुयायिकारणमनभ्युपगच्छताम् अभावाद् भावोत्पत्तिरित्येतदापद्येत BrahmSūBh.(Śaṅ.) 301.17 (*on* ii. 2.26); GuruCandr. i. 50.3.

अनुयायिकार्यलक्षण (anuyāyikārya-lakṣaṇa) *n.* characteristic of the effect which is persistent जीवस्य कार्यत्वं वियदादिवदुत्पत्त्यनङ्गीकारश्च व्याहताविति शङ्कायां चिदचितोरनुयायिकार्यलक्षणमाह ŚrutaPra. ii. 357.27 (*on* ii. 3.18)

अनुयायिता (anuyāyi-tā) *f.* **Ai** the state of being a follower, i.e. adherence to त्वय्येतत्पुरुषव्याघ्र युक्तं राघववंशजे। गुरुवृत्तिर्दमश्चैव साधूनां चानुयायिता Rāmā. ii. 84.19; **Aii** the state of being what follows, i.e. supports अनन्तयाज्ञिकमतानुयायितया यज्ञोपवीतिनैव होमः कर्तव्यः VīraMi. (Saṁskāra.) 914.2; **B** the state of being what persists or continues (to exist) यस्मादबाह्यस्यापि बाह्यतया व्यवसितस्याननुयायिनोऽप्यनुयायितया सामान्यात्मकत्वं तथात्वे चास्य विकल्परूपता कुतः HetuBIṬ. 221.11.

अनुयायित्व (anuyāyi-tva) *n.* **1A** the state of being a follower चत्वारोऽथ चतुर्दिक्षु योज्याश्च शिखिनो मुने। तेषां चैवानुयायित्वाच्चत्वारस्तु प्रवर्तिनः JayāS. 20.268; **1B** the state of being what persists or continues (to exist) स्थिरैकं कर्तृतापन्नम्। स्थिरमुत्पादविनाशयोरनुयायित्वात्त्रिकालवर्ति यदेकं द्रव्यं स्थिरैकम् SyādvāMañ. 21(7); **2** the state of being a subordinate or secondary अपह्नुतिदीपकयोः पुनर्वाच्यस्य प्राधान्यं व्यङ्ग्यस्य चानुयायित्वं प्रसिद्धमेव Dhvanyā. 120.1 (*on* 1.13)

अनुयायित्वस्फुटीकरण (anuyāyitva-sphuṭīkaraṇa) *n.* clarification of the state of being what continues किमथमत्र प्रथमपादाधिकरणार्थानुक्रमणम्। उच्यते। पादानुयायिनोऽर्थस्य प्रत्यधिकरणमनुयायित्वस्फुटीकरणाय ŚrutaPra. iB. 283.9 (*on* i. 2.1)

अनुयायिन् (anu-yāyin) *adj.* [*f.* -ī] [P. iii. 2.78] (also used as noun) **1Ai** which goes after or follows **ii** who goes after or follows (attendant, servant, devotee etc.) **Bi** which accompanies **ii** who accompanies (companion, friend etc.) **C** which repeats or persists, continuous throughout or common **2A** coming or occurring subsequently **B** which comes along **3** which resembles or equals, i.e. is similar **4** who follows, i.e. practises **5** subordinate or secondary **1Ai** which goes after or follows राजानं संनाहयेत्। तस्य द्वयवराध्यौं रथावनुयायिनौ स्याताम् LāṭyaŚS. iii. 10.2; DrāhyŚS. x. 2.2; व्यवतिष्ठत सा सेना भरतस्यानुयायिनी Rāmā. ii. 77.18; ii. 105.20; (काके) वाहनलाभोऽश्वगते विरुवत्यनुयायिनि क्षतजपातः BṛSaṁ. 95.48; न जाने कियताध्वना विच्छिन्नमितो बलमनुयायि मे Kād. 120.17; अमन्दायन्त किरणा नित्यमस्यानुयायिनः PadmP.(Ra.) 2.202; दृष्टिश्च सहिता कार्या हस्त(स्या)स्यानुयायिनी SamarāSū. 83.130; **1Aii** who goes after or follows (attendant, servant, devotee etc.) कथं ह्यस्मद्विधो ब्रह्मन्वर्तमानो गृहाश्रमे। भरणं पालनं चापि न कुर्यादनुयायिनाम् MahāBhā. iii. 2.50; रामः ···। उदक्रोशन्महानादं सह तैरनुयायिभिः MahāBhā. v. 183.10; रथा विंशतिसाहस्रास्तथैषामनुयायिनः MahāBhā. vi. 18.12; ix. 2.25; तं दृष्ट्वा ··· चाण्डालरूपिणम्। प्राद्रवन् ··· पौरा येऽस्यानुगामिनः (v.l. °नुयायिनः) Rāmā. i. 57.10; iii. 1056*(6); ताम् ··· निमित्तानि शुभानि भेजिरे नरं श्रिया जुष्टमिवोपजीविनः (v.l. °वानुयायिनः Gorr.) Rāmā. v. 27.1; vi. 44.38 (v.l.); वसिष्ठधेनोरनुयायिनं तम् ··· वनिता ···। पपौ ··· लोचनाभ्याम् RaghuVa. 2.19; SaraKaṇṭhā. 650.13; तेन भक्तानुकम्पिना। चक्रे त्रिदिवनिःश्रेणिः सरयूरनुयायिनाम् RaghuVa. 15.100; यस्यैवं देवताचक्रं वाहनस्थानुयायिभिः। संयुक्तं तिष्ठते देहे सकलस्य महात्मनः PauṣkS. 3.91; दृष्ट्वा प्रचुक्रुशुः पौरा राज्ञश्चैवानुयायिनः MārkP. 7.46; नरपतेरनुयायिनस्ते। नानाविधोचितसुखानुभवप्रतीताः BrahmāṇḍP. ii. 27.44; ii. 49.8; एवं कृतोदकान् सम्यक् सर्वान् शाड्वलसंस्थितान्। आप्लुत्य पुनराचान्तान्वदेयुस्तेऽनुयायिनः GobhiSm. 3.38; तस्य ···(द्वौ) शृगालौ मन्त्रिपुत्रा(v.l. सदानुयायिना)वास्ताम् PañcT. 1.5 (12) (14.8); अनुमार्गप्रधावितानेकार्थिजनसहस्राणामनुयायिनः पुरुषान् ··· पृच्छद्भिः ··· आसेव्यमानम् ··· राजद्वारमगात् HarṣaC. 97.2; महापीठेऽथवा पूज्या गरुडस्यानुयायिनः PāraS. 8.59; 16.487; ये चान्ये ···। तमःस्वभावास्तेऽप्येनं प्रदोषमनुयायिनः ŚiśuVa. 2.98; प्लवंगराट् ···। ननाम ··· स रामभद्राय सहानुयायिभिः RāmC. 5.4; 33.96; नृणाम् ···। तत्कृच्छ्रद्वये शुद्धिरश्नतोऽनुयायिनाम् ManuBh. i. 462.17 (*on* 5.88); भूपावरोधलोकानां यथास्वमनुयायिनाम्। अनत्राणि ··· ददुर्जनाः BṛKathāK. 19.55; पञ्च कोटयः पिशाचानां निकुम्भस्यानुयायिनाम् NīlaP. 206; 392; 504; दृष्ट्वा लक्ष्मीमिवायान्तीं ब्रह्माणमनुयायिनीम्। वाल्मीकिः पृष्ठतः सीतां साधुवादो महानभूत् AdhyāRā. vii. 7.26; छायाग्रहो नूनं इवानुयायी स्थितश्चिरम् ··· सेवकदुर्विदग्धः SevyaSev. 44; तत्रैका योगिनी प्राह निजां दृष्ट्वानुयायिनीम् BṛKathāMañ. 15.299; अपरेण परित्यक्तं भटेनैवानुयायिना। पुरुषेण पृथूत्तुङ्गं प्राप्यैकं शिलातलम् KathāSaSāg. iv. 2.179; vi. 1.170; vii. 1.78; x. 5.65; दुर्गानाथादत्राम्यहम्। यस्याः सिंहा रथे युक्ता व्याघ्राश्चैवानुयायिनः ĪśānŚiPa. i. 24.26; ii. 43.64; भूया मद्भातृजे देवप्रसादे चानुयायिनि।··· सर्वदा च प्रसादवान् DvyāśraKā. 11.110; (सारंगा) मुक्ताश्चामीरवः शस्ता(:) पोतकस्यानुयायिनः Mānaso. iv. 15.1562; आमयार्तिरिपुत्रासक्षुदाद्यो दृष्टवेङ्कतान्।··· क्षमापान्नन्त्यनुयायिनः RājTa.(Ka.) 5.315; निवर्त्य दिक्पतीन् स सुरेन्द्रानुयायिनः प्रभुः। पृथिवीमृतिमुक्तिवर्ति(र्त)नीमगिसोपान इवारुरोह सः NemiNir. 14.1; तस्य ··· शृगालः सदानुयायी परिचारकोऽस्ति Pañca. 236.17; स्वस्ते निपतिते तस्मिन् भृङ्ग्यः कलकलाकुलाः। जज्ञिरेऽस्यानुयायिन्यो विहितव्याहरा इव SamarāSaṅ. 2.335; गच्छन्तमनुयायिनी। भुञ्जानमनुभुञ्जाना शयानमनुयायिनी। सा कान्तेति विज्ञेया BhāvPra.(Śa.) 291.8(10); रुद्रराजाया भूपतेरनुयायिनः। योद्धुं बद्धोद्यमाः RājTa.(Jo.) 673; तद्गोत्यैरनीरस्ता न प्राकाशन्त कुत्रचित्। आशा गजपतेर्वीर-

रत्नानामनुयायिनाम् RājTa.(Prā.) 223; 796; स्या तमनुयायिनी न भवति स्म भर्तु क्षमा …। कामिनी HariVi. 1.23; विसृज्य पौराननुयायिनोऽपि च।… जगाम मातुः सदनं तटातका ŚivLī. 11.4; मानिभिः सहितो मानी शम्भुराजोऽनुयायिभिः। … युध्यमानो विरुद्धानां व्यदधात्कदनं महत् ParamāKā. 99.47; 106.38; एकस्यै- कस्य नागस्य शतमश्वाः प्रयायिनः। पदातयस्सहस्रं तु प्रत्यङ्गेष्वनुयायिनः NītiPra. 7.7 (comm. अनुयायिनस्सेवकाः); 1BI which accompanies (आसुरी- कल्पः) घृतादिद्रव्यसर्वेषु आसुरी शतजापिता। पत्राद्यवयवश्वासा जिह्वा चानुयायिनी AVPari. 35(1). 5; 1BII who accompanies (companion, friend etc.) मृगपक्षिणः। प्रयाणे वासुदेवस्य बभूवुरनुयायिनः MahāBhā. v. 81.24; ये चान्ये पार्थिवा राजन्पाण्डवस्यानुयायिनः MahāBhā. vii. 7.6; मनसा च विविक्तामभीप्सुः सुहृदस्ताननुयायिनो निवार्य … उपेयिवान् स जम्बा BuddhaC. 5.8; कुमार एवमादिष्टा अनुयायिनो राजानः MudrāRā. 5.13(9); पुनः पुनर्वत्स कथं स पृच्छयतां सुहृत्तमस्तस्य च तेऽनुयायिनः RāmC. 4.32; 5.41; दृष्ट्वानु- यायिनीं तां तु समाहूय जनार्दनः। संप्रार्थयत् SkandP. iv. 31.103; वार्ये- नागानुयायिन्या तस्य सा कण्ठसूत्रकम्। व्यदारयत् BṛKathāMañ. 14.207; आत्मभृत्याननुयायिनो नृपाकिरीक्षणैरेव विभुर्न्यवर्तयत् Raghunā. 11.20; कीरातमावल्य। येऽवलम्ब्य वतोत्संसा भूभुजां तेऽनुयायिनः ParamāKā. 106.38; 1C which repeats or persists, continuous throughout or common व्यक्तयो नान्व (v.l. नानु)यन्त्यन्यदनुयायि न भासते। ज्ञानादव्यतिरिक्तं च कथमर्थान्तरं व्रजेत् PramāVār. 1.73; न क्रियाकरणाकारे द्वे ज्ञाने अनुयायिनी BhāvanāVi. 44.4; 12.1; न चानुयायि तेष्विष्ट- न्यत्सत्त्वं यदीष्यते। न षड्थातिरेकेण जायन्ते भावबुद्धयः TattvSaṁ. 788; अतो सामान्यात्मा सर्वावस्थास्वविरुद्धोऽनुयायी दृश्यते TattvSaṁPañ. 106.14 (on 267); आविर्भावतिरोभावधर्मकेष्वनुयायि यत्। तद्धर्मि यत्र वा ज्ञानं प्रागधर्म- ग्रहणाद्भवेत् ŚlokaVār. 4.152 (181.7); YuktiSneha. 43.20 (on i. 1.4); अनुपश्यमानानामेवानुयायिनां बीजावयवानामङ्कुरादिकारणभावाभ्युपगमात् Brahm- SūBh.(Śaṅ.) 393.7 (on ii. 2.26); संध्यादिमयस्य प्रबन्धशरीरस्य यथा कार्य- मेकमनुयायि व्यापकं कल्प्यते न च तत्कार्यान्तरैर्न संकीर्यते Dhvanyā. 380.1 (on 3.23); यावच्छरीरमेकमनुयायि प्रमातृतत्त्वमस्ति NyāyMañ. ii. 39.27; साधारणः समानो यो साध्योपमानोपमेययोरुभयोरनुयायिनो धर्मः VakroJī. 198.8; सामान्यं पूर्वोत्तरयोरनुयायि Kāśi. ii. 150.22 (on 5(5).13); 'गावः' इति प्रतिभासे पृथक्कृता बहिर् व्यक्तयो भान्ति, येन अनुयायि च आसां भाति वपुः PratyabhiVi. ii. 52.5 (on ii. 2.5); तद्वाद्यदेऽप्यनुयायिनी या रतिरास्वादनात्मिका तस्याश्वा- स्वाद्यमानं रूपं शृङ्गारः AbhinBhā. i. 303.9 (on 6.44); Kāvyānu.(He.) 83.7; गवादिव्यक्त्यनुभवकाले वर्णसंस्थानात्मकं व्यक्तिरूपमपहाय नान्यत्किंचिदेकमनु- यायि प्रत्यक्षे प्रतिभासते TarkBhā.(Mo) 30.8; काकुरूपत्वमेव सर्वत्रानुयायि Kāvyānu.(He.) 282.13; आलोके सति उल्कादीनामन्धकारसंभवादनुयायिनमा- कारमाह ŚrutaPra. iB. 11.25 (on i. 1.1); iB. 39.28 (on i. 1.1); अस्माकं तु पूर्वपक्षे सिद्धान्ते च अरुणेयेति पदस्य द्रव्यपर्यन्तत्वमनुयायि ŚrutaPra. iB. 212.15 (on i. 1. 3); दोषाननुपश्ये परमार्थापरमार्थयोरुभयत्राप्यनुयायी हेतुः ... ŚrutaPra. ii. 440.24 (on iii. 2.20); न हि … वर्णसंस्थानात्मकव्यक्तिरूप- मपहायान्यत्किंचिदेकमनुयायि प्रतिभासते SyādvāMañ. 14(57); यद्वितीये तृतीयेऽङ्के जात्याद्यच्छेदकारणम्। अनुयायी भवेद् विन्दुश्चतुर्थाद्यवधि कचित् Bhāv- Pra.(Śā.) 205.10(7); क्षणिकसंतानिव्यतिरिक्तस्य तावदनुयायिनः स्थिरस्य संता- नस्य सर्वक्षणिकत्ववादिभिरनभ्युपगतत्वात् ŚivārkaMaDī. ii. 82.18 (on ii. 2.18); ii. 90.22 (on ii. 2.24); 2A coming or occurring subsequently पतन्त्यशनयः … तदनुयायिना … शब्देन …। विद्युतो निपतन्ति AVPari. 58(2).1; 2B which comes along ब्रह्मनिष्ठेष्वनुयायि वैराग्यं नाम लोकान्तरजन्मान्तर- भोगनैरपेक्ष्यम् ŚrutaPra. ii. 557.29 (on iii. 4.38); 3 which resembles or equals, i.e. is similar अस्पष्टस्य नीलाद्याकारस्य स्पष्टनीलाद्याभासायां तत्रा- नुपलक्षणात्, स्पष्टस्यापि च द्वितीयस्यानुयायिनः HetuBiṬ. 30.17; व्यङ्ग्यत्व- संभाव्यत्वविपरीतकारित्वादि तस्यैवानुयायिनश्चापि शब्दाभ्यामुभयतो योजिताभ्याम् … स्पष्टमेव गुणीभूतम् Loc. 216.1 (on 3.41); 4 who follows, i.e. practises न्याय्यं पन्थानमुत्सृज्य ये गतस्यानुयायिनः। सभ्यास्ते Mānaso. ii. 20.1250; देयध(र्)मोऽयं प्रवरमहाजनानुयायि[नः] (Read महायानानुयायिनः) EI. xviii. 74.1; 5 subordinate or secondary, cf. अनुयायित्व 2; [ViśvaLoK. 183.43 gives *anuyāyin* as one of the meanings of *anubandha*]; m. name of a son of Dhṛtarāṣṭra (नामधेयानि …। धृतराष्ट्रस्य पुत्राणाम्) आदित्यकेतुर्बह्वाशी नागदन्तोग्रयायिनौ (v.l. °नानुयायिनौ) MahāBhā. i. App. I. 41(22)

अनुयायिप्रत्यभिज्ञा (anuyāyi-pratyabhijñā) *f.* recognition of what continues आगमापायिषु रूपादिषु यदनुयायिप्रत्यभिज्ञा जायते तद् द्रव्यम् ŚāstrDī. 42.21 (on i. 1.4)

अनुयायिरूप (anuyāyi-rūpa) *n.* form which persists or continues अनुयायिनि प्रकाशे अनुयायिरूपं भाति PratyabhiVi. i. 89.5 (on i. 2.2)

अनुयायिवर्ग (anuyāyi-varga) *m.* group of followers or attendants (दिलीपेन) तेन … न्यषेधि शेषोऽप्यनुयायिवर्गः RaghuVa. 2.4; त्वमित्थं समेत्य सकलैरनुयायिवर्गैः … अभ्यर्च्य नौ ŚivLī. 3.86.

अनुयायिहेतु (anuyāyi-hetu) *m.* cause which persists or continues अनुयायिहेतुः कार्योपयोगितयैव सिद्धेरित्युक्तम् ŚrutaPra. iB. 92.11 (on i. 1.1)

अनुयाय्यर्थविषय (anuyāyyartha-viṣaya) *adj.* referring to the object that continues (to exist) अनुयाय्यर्थविषये प्रमाणे जाग्रति तदनङ्गीकारा- योगात् ŚivārkaMaDī. ii. 90.25 (on ii. 2.24)

अनुयाय्यवस्था (anuyāyy-avasthā) *f.* stage or condition of what continues, i.e. continuation अवस्थानामागमापायित्वेनानुयाय्य- वस्थावदनङ्गीकारे प्रत्यभिज्ञाया निर्विषयत्वापत्तेः ŚivārkaMaDī. ii. 90.20 (on ii. 2.24)

अनुयावर (anu-yāvara) *adj.* [P. iii. 2.175] which is going to follow प्रजापतिमेवान्वनुवन्त्यृतवो वावासन्ननुयावरा मासाः KāṭhS. 34.2 (iii. 43.19)

अनुयास्यत् (anu-yāsyat) *adj.* who is going to follow अहं हि — अनुयास्यन्मुनितनयाम् …। स्वस्थानादचलन्नपि गत्वेव पुनः प्रतिनिवृत्तः Śāk. 1.23.

अनुयियास (anu-yiyāsa-) *desid.* (irr.) to desire to follow or go along मुक्तावनुयियासि त्वं मदैकात्म्यपरीप्सया BṛĀraUBhVā. ii. 4.68 (comm. क्रियापदे छान्दसः सकारलोपः)

अनुयियासु (anu-yiyāsu) *adj.* desirous of following गृहिणमनु- यियासुर्जानकी सा कनिष्ठा।… वारिता लक्ष्मणेन BālRā. 6.25; अवाप … पञ्चत्वम् …। धात्री दैववशेनानुयियासुरिव धारिणीम् PariPar. 1.121.

अनुयुक्त (anu-yukta) *adj.* [*f.* -ā] enumerated in the *iṣṭādigaṇa*, JaineVyā. i. 1.22; CāndraVyā. iv. 2.94; GaṇRa. 7.411(436); [Debrū. 339] 1A asked, inquired, examined, (used as noun) one who is asked or questioned B requested, entreated, solicited, (used as noun) one who is requested C ordered 2AI employed or hired (with allowance or pay) II appointed, assigned (with some duty or task) B devoted or addicted to, practising C absorbed in (one's love affairs) 3 attacked, i.e. haunted or possessed 1A asked, inquired, examined कथं शून्यमण्डले निरालम्बने वैकुण्ठ इति सानुयुक्ता RādhU. 208.7(1); 208.15 (1); 209.12(2); वद चाप्यनुयुक्तोऽस्मि तन्मानुज्ञातुमर्हसि MahāBhā. i. 76.15 (but BhārBhāDī. पलायिते मृगे श्रान्तः); MatsyaP. 30.16; (आजगरः) अनु- युक्तः स मेधावी … उवाच MahāBhā. xii. 172.9; अनुयुक्तौ ततस्तौ … रक्षिभिः … निष्क्रान्तौ कार्मुकालयात् ViṣṇuP. v. 20.17; BrahmP. 193.6; वैतण्डिकः। स प्रयोजनमनुयुक्तो यदि प्रतिपद्यते … वैतण्डिकत्वं जहाति NyāyBh. 4.4 (on i. 1.1); (निग्रहस्थानम्) एतच्च कस्य पराजय इत्यनुयुक्तया परिषदा वचनीयम् NyāyBh. 339.6 (on v. 2.21); PramāMī. 71.26 (on ii. 1.34); न स राम इह क यात इत्यनुयुक्तो वनिताभिरग्रतः … अभेकः JānaHa. 4.8; सः (बाणः) … तेन …। अनुयुक्त इव स्ववार्तमुच्चैः परिरेभे नु भृशं विलोचनाभ्याम् Kirāta. 13.34; एवमनुयुक्ताः सन्तः प्रतिब्रुवते NyāyVār. 300.2 (on ii. 2.18); राज्ञानु- युक्ते च नैष न्यायो वेशकुलस्य यदातुरपदेशः।… अर्थपतिरग्राह्यत DaśKuC. 56.11; 109.20; 117.18; MālaMā. 8.66; कावेतौ रामलक्ष्मणाविति कर्णधाराधिपतिना गुहेनाहमनुयुक्ता AnarghaRā. 5.0(12); आचारोऽयमिति व्यक्तमनुयुक्तास्त्वया वयम् BṛKathāŚloSaṁ. 2.12; सुरसमञ्जरी। क्रन्दन्ती परिमृज्याश्रुमनुयुक्तेति भूभृता BṛKathāŚloSaṁ. 3.44; 3.90; 3.112; अपि कासि …। इति तेनानु- युक्ताहं यथावृत्तमवर्णयम् BṛKathāŚloSaṁ. 4.128; 5.90; 9.4; 16.25; सखी- भिरनुयुक्तासौ बहुशः क्लेशकारणम्।… नाकथयत् BṛKathāŚloSaṁ. 20.114; 20.167; 20.189; 26.39; अर्वाक् त्वयदाढ्रेरेत्स्वामी …। ममेदमिति यो ब्रूयादनु- युक्तो यथाविधि ViṣṇuDhaP. ii. 61.43; त एवमनुयुक्ताः समरकेतुना … जगुः TilaMañ. 189.14; अंशग्रहणे निमित्तमनुयुक्तो भवान् Kāśi. ii. 147.11 (on 5(3).119); रामेणानुयुक्तो वालिवैरकारणं भानुसूनुरित्यमकथयत् RāmāCam. 4.10(1); (सैन्याधिपैः) मारुतिस्तैरनुयुक्तः स्ववृत्तान्तमखिलमाख्यातवान् Rāmā- Cam. 5.67(1); 5.29(1); 5.73; किमेतदिति तेनानुयुक्तो वेत्रधरामणीः। इति विज्ञ(? ज्ञा)पयामास TriṣaŚaPuC. i. 3.266; i. 4.747; i. 5.253; i. 6.45; वक्ता को दोष इत्यनुयुक्तो दोष एव इत्यभिधायैव च निर्वृत्तो भवेत् KhaṇḍanKhā. 376.8; 886.18; अनुयुक्तेति भूयेन … समभ्यधात् (भानुमती) PāṇḍaC. 9.11; 10.45; कार्योत्पत्त्या कारणस्य तदनुरूपत्वम् … तर्हि त्वयैव तदनुयुक्तेन वक्तव्यम् ŚrutaPra. iA. 124.10 (on i. 1.1); लोकैश्चानुयुक्ता (शिष्याः) अवदन् मृषा PrabhāC. 26.15; 163.12; काष्ठपात्रीयुतकुद्दालस्योर्ध्वीकरणकारणमनुयुक्तासे

PrabaCin. 109.19; यादवप्रकाशैः ··· सप्रमाणमनुयुक्ताः ··· शिष्टाश्च प्रायश्चित्तमेवोत्तरं ददुः ŚatDū. 225.25; वयस्ययाभावविदानुयुक्ता न किंचिदित्येव जगाद नाथा Yādavā. 2.17; कासि वेत्यनुयुक्ता मृगजीविनामुना ··· (दमयन्ती) निजवृत्तमादितः कथयामास Nalābhyu. 7.62; गोपाल्योपिता। अनुयुक्तस्तिमिर्भीत्या व्यधात् ··· निह्नवम् RājTa. (Jo.) 214; तेनानुयुक्तेषु मयूरस्तेषु मन्त्रिषु ··· अगमद्गिरम् ParamāKā. 80.6; राज्ञा देवी ··· हेतुमत्रानुयुक्ता प्राह स्मेदं प्राणनाथम् ŚivLī. 13.16; असकृदनुबध्यानुयुक्तो मनस्येव किं मामुपहसितुम् ··· पृच्छति Mukundā. 218(22); मुष्टौ युग्मम-युग्मं वा मौक्तिकमिति केनचिदनुयुक्तः प्रतिद्वन्द्वी ··· किंचित्प्रतिजानीते ŚṛṅgāSar. 98(4); (used as noun) one who is asked or questioned कथं पुनरग्निहोत्र-क्रिया ध्वस्ता सती स्वर्गसाधिका भवतीत्यनुयुक्तः प्राह NyāySā. 28.6; अभावं प्रत्यनुयुक्तेन तदैव तदभावोऽवसीयते Kāśi. iii. 190.1 (*on* 5(8).1); सामान्यनिर्देशेऽपि हि कथमिति विशेषमनुयुक्तेन स एव हि वक्तव्य इति NyāyPari. 283.5; 324.1; **1B** requested, entreated, solicited मया ··· अनुयुक्तश्चतुराननः ··· अन्ववर्णयत् JayāS. 1.78(+21); आदरेणानुयुक्तश्च कौतुकिन्या पुनः पुनः। विप्रोऽवोचत PadmP. (Ra.) 35.96; 98.31; सः ··· अनुयुक्तोऽपि पुनःपुनरित्थमभिधाय स्थितः BālRā. 4.1(4); राज्यारम्भेऽनुयुक्तेन भीमादेवेन ···। उक्ते ··· शिक्षे द्वे स मन्त्रवदस्मरत् RājTa.(Ka.) 8.45; एवं वसुमतिनाथेनानुयुक्तः स सादरम्।··· सप्रश्रयमदोऽवदत् TriṣaŚaPuC. ii. 6.246; पृथ्वीपरिवृढेनानुयुक्तः ··· गुरुरूचिवान् PrabaCin. 84.11; KumāPraPra. 61.25; PrabaCin. 64.8; 98.21; (used as noun) one who is requested सूर्याचन्द्रौ किं युवाम् ··· इत्थं तेन प्रश्नितेनानुयुक्तावब्रूताम् Rāgh. 10.47; **1C** ordered विनोदप्रियेण राज्ञा कुचवर्णनायानुयुक्ता विजया प्राह PrabaCin. 43.8; **2Ai** employed or hired (with allowance or pay) अनुयोक्ता च यो विप्रो अनुयुक्तश्च भारत। नार्हतस्तावपि श्राद्धं ब्रह्मविक्रयिणौ हि तौ MahāBhā. xiii. 24.18; **2Aii** appointed, assigned (with some duty or task) अनुयुक्ता हि साचिव्ये यद् वदन्ति हितैषिणः। अनुरागद्रवस्यैताः प्रणयस्यातिभूमयः Pañcā. 58.1; (राजपुत्रः) अनुयुक्तो दस्युवधे रणे कुर्यात् पराक्रमम्। नास्य कृत्यमतः किंचिदन्यद् दस्युनिबर्हणात् SūktiRa. 156.72; **2B** devoted or addicted to, practising अक्षवङ्कद्यूतक्रीडानुयोगमनुयुक्ताश्च भवन्ति MaVastu-Ava. i. 96.5; iii. 201.1; iii. 383.9; किं पुनरेतर्हि औदारिकमाहारमाहरन् सुखल्लिकानुयोगमनुयुक्तो विहरन् LaliVi. 18.22(29) [DBHS.]; **2C** absorbed in (one's love affairs) वैशिकः।··· अनुयुक्तः शुचिर्दक्षः (स्यात्) NāṭyaŚā. 23.8; **3** attacked, i.e. haunted or possessed (याज्ञवल्क्यः) अनुयुक्तोऽथ भूतेन जनकं नृपतिं ययौ SkandP. v(3). 42.46.

अनुयुक्तता (anuyukta-tā) *f.* the state of being devoted or addicted to चतुर्भिर्मैत्रेय धर्मैः समन्वागतः ··· परिमोक्ष्यते। कतमैः ··· आत्मदमशमथयोगमनुयुक्ततया ŚikṣāSa. 104.15.

अनुयुक्तवत् (anuyukta-va(n)t) *adj.* [*f.* -ī] who has asked, who has questioned कस्येयं कुन्दमालेति स भार्यामनुयुक्तवान् BṛKathāŚloSaṁ. 22.17; 23.22; तमहम् ··· लब्धावसरमनुयुक्तवती TilaMañ. 319.8; दिवंगतश्च श्रीकर्णः इति सद्यो निवेदिते ··· नृपः ··· कथमित्यनुयुक्तवान् KumāDeC.(So.) 24.21; किमिहागमनस्य कारणं युवयोरित्यनुयुक्तवान् हरिः Nalābhyu. 7.2.

अनुयुक्तविबोधन (anuyukta-vibodhana) *n.* enlightenment about what is asked अभ्यर्थये भव भवन्तमपाकुरुष्व दीर्घं विवादमनुयुक्तविबोधनेन BhikṣāKā. 15.8.

अनुयुक्तामयोदन्त (anuyuktāmayodanta) *adj.* who has been asked or inquired the news about the disease अनुयुक्तामयोदन्तः स कालेऽथ तयोर्निजैः। गात्रे न्यखानयत् RājTa.(Jo.) 314.

अनुयुक्ति (anu-yukti) *f.* **1** medicinal treatment given after (recovery from the disease) आस्यवर्चोजननीमनुयुक्तिं प्रदापयेत् BhelaS. 157.7 (6.10); **2** asking, inquiry अनुजाभिरनामयानुयुक्तेरभिनन्द्य ···। सदनाय ससर्ज तम् ··· महीपः BhārCam. 4.27.

अनुयुक्तिन् (anuyukt-in) *adj.* [GaṇPā. 22.29; JaineVyā. iv. 1.22; CāndraVyā. iv. 2.94] who has examined, i.e. scholar अनुयुक्ती शास्त्रे GaṇRa. 7.411(426)

अनुयुग (anu-yuga) *m.* [w. r. for अनु युगे] BhāgP. xii. 7.14.

अनुयुगम् (anuyugam) *adv.* **Ai** age after age, in successive ages आयुर्वीर्यमथो बुद्धिर्बलं तेजश्च पाण्डव। मनुष्याणामनुयुगं ह्रसतीति निबोध मे MahāBhā. iii. 188.13; वेदवादाश्चानुयुगं ह्रसन्तीति च नः श्रुतम् MahāBhā. xii. 224.25; xii. 252.7; अनुयुगमन्वहं सगुण गीतपरंपरया श्रवणभृतो यतस्त्वम् BhāgP. x. 87.40; **Aii** in each and every age (हरिः) सृष्टं च पात्यनुयुगं यावत्कल्पविकल्पना ViṣṇuP. i. 2.62; PadmP. i. 2.33; v. 2.110; मुमुक्षूनपि ज्ञानाज्ञानसमाश्रयाननुयुगं तेषां च निःश्रेयसम् ··· स्वीचक्रुरल्पश्रुताः SaṁkṣeŚā. 2.133 (ii. 84.6); आविर्हितस्त्वनुयुगं स हि ··· वेदद्रुमं विटपशो विभजिष्यति स्म BhāgP. ii. 7.36; iii. 29.44; विश्वोद्भवस्थितिलयेषु विभज्यमानैर्मायागुणैरनुयुग विगृहीतदेहाः। ते ब्रह्मविष्णुगिरिशाः BhāgP. iv. 1.27; viii. 14.8; x. 8.13; **B** according to the age (आयुः आशिषः च) फलन्त्यनुयुगं लोके प्रभावाश्च शरीरिणाम् ManuSm. 1.84; कर्मणां तु फलं तात फलत्यनुयुगं सदा BhaviP. 8B.9 (i. 2.117)

अनुयुज् (anu-yuj-) VII Ā. (rarely P.) [P. i. 3.64; MahāBh. i. 290.8 (*on* i. 3.64)] **1Ai** to join to, to connect with or add, (pass.) **i** to be joined to, to be connected with **ii** to be connected, i. e. to be construed, (*caus.*) to join or connect, i.e. to apply or use **ii** to connect, i. e. to utter (a proposition) for censure, (pass.) to be connected, i.e. to be uttered for censure **Bi** to attach (oneself) to, to select **ii** to attach (mind), i.e. to concentrate upon **C** to join (oneself) in practising **D** to join, i.e. to follow **E** to employ, i.e. to pronounce (blessings) **2Ai** to ask, to question, to object, (pass.) to be asked, to be questioned, (*caus.* pass.) to make to be asked **ii** to ask, i.e. to solicit or request **B** to ask for, to demand **Ci** to investigate, to interrogate (a culprit) **ii** to cross-examine (witnesses in a law-suit) **3A** to enjoin, to prescribe **B** to order, (pass.) to be ordered **1Ai** to join to, to connect with or add दीक्षा वै देवेभ्योऽपाक्रामत्तां वासन्तिकाभ्यां मासाभ्यामन्वयुञ्जत ··· तां हैमन्तिकाभ्यां मासाभ्यामन्वयुञ्जत ··· तां शैशिराभ्यां मासाभ्यामन्वयुञ्जत AitBr. 19.4(515); श्येन वै तदनुयुङ्क्ते ŚatBr. V. iv. 3.3; ŚatBr.(K.) VII. iii. 3.3; तमनुयुञ्जते हस्तिभिस्त्वद् गोरथैः VādhūŚS. iii. 75.12; जुहोति ··· 'अग्निः ··· मावतु' इत्यन्यातानान्। 'अस्मिन् ··· क्षत्र' इत्यन्यातानेष्वनुयुञ्जति AgniveGS. i. 1.2 (5.19); (pass.) **i** to be joined to, to be connected with यदक्षरं पञ्चविधं समेति। ··· सत्यस्य सत्यमनु यत्र युज्यते AitĀ. II. iii. 8.1; उपक्रमवशात् पूर्वमितरेषां हि वर्णनम्। कृतं न्यायेन येनैव स खल्वत्रानुप(v.l. °यु)ज्यते Bhām. 172.20 (*on* i. 2.15); **ii** to be connected, i.e. to be construed (असम्यक्कारिणश्चैव महामात्राश्चिकित्सकाः) असम्यक्कारिण इति सर्वत्रानुयुज्यते ManuBh. ii. 313.8 (*on* 9.259); (उक्तार्थदानेन ···। पात्रान्तरविशेषेण फलं स्यात्) पात्रादिष्वर्थं दत्तेत्यनुयुज्यते VīraMi.(Pūjā.) 314.21; (*caus.*) to join or connect, i.e. apply or use शान्त्युदकं करोति। तत्रैतत् सूक्तमनुयोजयति KauśiSū. 44.4; 53.7; अत्र शुनासीराण्यनुयोजयेत् KauśiSū. 106.8; 136.9; आज्यभागान्ते सावित्रीमनुयोजयेत् AVPari. 37(8).1; 70B(4).2; **1Aii** to connect, i. e. to utter (a proposition) for censure केनचित् प्रतिज्ञातं तमुपालिप्सुरुपपत्तिभिर्निगृह्य साम्यासूयमनुयुङ्क्ते KāśiVṛ. *on* viii. 2.94; (pass.) to be connected, i.e. to be uttered for censure अद्य अमावास्येत्येवंवादी युक्त्या प्रच्याव्य स्वमतादेवमनुयुज्यते KāśiVṛ. *on* viii. 2.94; PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. viii. 2.94 (463.5); **1Bi** to attach (oneself) to, to select न वै प्राज्ञा गतश्रीकं भर्तारमुपयुञ्जते। युञ्जानमनुयुञ्जीत न श्रियः संक्षये वसेत MahāBhā. iii. 251.16; अहमेनां रन्तुमनुयुञ्जे JayaMa. 84.23 (*on* 2.1); **1Bii** to attach (mind), i.e. to concentrate upon अप्रमत्तोऽनुयुञ्जीत मनो मयि BhāgP. xi. 13.13; **1C** to join (oneself) in practising अनुयुञ्जीत कृत्यानि ··· महीपतिः। आगमैरुपदिष्टानि MahāBhā. xii. 120.20; वसुंधरायाः साक्षार्थमंशं स्वं नानुयुञ्जसे HariVaṁ. 44.17; **1D** to join, i.e. to follow त्वां नैते ह्यनुयुञ्जेयुः Rāmā. iv. 53.10; **1E** to employ, i.e. to pronounce (blessings) नन्दगोपः ··· गावः ···। आत्मजाभ्युदयार्थाय प्रादात्ते चान्वयुञ्जत। विप्राः ··· आशिषः BhāgP. x. 7.16; **2Ai** to ask, to question, to object कात्यायनो ब्रह्माणमन्वयुङ्क्त ··· किं पवित्राणां पवित्रम् KātyU. 64.18; आहाराचारधर्माणां यत् कुर्याद् गुरुरीश्वरः। तथैव चानुकुर्वीत नानुयुञ्जीत कारणम् ŚivU. 7.39; गच्छानुयुङ्क्ष्व सर्पान् यदि मोक्षोऽस्ति केनचित् Suparṇādhyāya 10.3; आसं युधिष्ठिरस्याहं पुरा प्राणसमः सखा। इति वक्ष्यामि राजानं यदि मामनुयोक्ष्यते MahāBhā. iv. 1.22; v. 65.9; एष वृद्धः पुरा लोकान् संप्राप्नोति तनुत्यजान्। तं शीघ्रमनुयुञ्जध्वं संशयान् मनसि स्थितान् MahāBhā. xii. 54.10; xii. 56.50; SūktiRa. 70.2; शकुने वयं स्म देवाः ··· अनुयुज्महे (v.l. °युञ्महे)। पृच्छामस्त्वां मोक्षधर्मम् MahāBhā. xii. 288.4; xiv. 6.26; पृच्छतु मा भवान् अनुयुङ्क्तां मा भवान् MahāBh. ii. 33.9 (*on* iii. 1.26); शिष्यं महर्षेर्नृपतिः ···। किं वस्तु विद्वन् गुरवे प्रदेयं त्वया कियद् वेति तमन्वयुङ्क्त RaghuVa. 5.18; 11.62; ब्रह्मागमय ते सर्वे समागत्यान्वयुञ्जत। किमिदं वर्तते मोहः JayāS. 1.78(+52); कथमिक्ष्वाकुवंशमुदाहरति, तदनुयोक्ष्ये। वत्से किं च दशरथस्य वधूः KundaMā. 1.27(?28) (14); 6.14(2); सः ··· दुष्करप्रतिसमाधानं तद्बलमवगत्य ··· पार्श्ववर्तिनोऽन्वयुङ्क्त AvantiKa. 169.4; देवः ··· तांश्च तदुक्तावन्वयुङ्क्त DaśKuC. 40.7; हरिः ··· स्वजनस्य वार्तमयमन्वयुङ्क्त ŚiśuVa. 13.68; केचिद् वैधर्म्यदृष्टान्तो नास्तीत्यनुयुञ्जते ŚlokaVār. 5(2).121 (247.4); (शिष्यः ··· गुरुम्) गच्छन्तं पृष्ठतो यायाद् ···।

तद्वचो नानुयुञ्जीत शयानं न प्रबोधयेत् MrgendraT. iv. 1.71; इदमेव युगस्यादौ पप्रच्छ भरतः पुरुम् । ततोऽनुयुयुजे सम्राट् सागरोऽजितम् MahāP. 2.42; अथैव योधाः शतशो हतास्ते ···। किं विस्मृतं कुत्र इवानुयुङ्क्ते यन्मान् ··· विषादहेतुम् RāmC. 23.64; 21.93; भवन्तमेवानुयुञ्ज्महे ··· 'योगिप्रत्यक्षसिद्धौ किं प्रमाणमिति NyāyMañ. i. 95.27; i. 76.26; ii. 205.28; सर्वं कृत्स्नं नविष्यामो मन्यन्ते ब्रह्मविषया। यन्मनुष्या वयं तत्र विरोधमनुयुञ्ज्महे BṛĀraUBhVā. i. 4.1078; iv. 3.1887; दशरथः ··· कथं प्रयातं रामेण ··· किंवृत्तः सौमित्रिरिति ··· सुमन्त्रमन्वयुङ्क्त RāmāCam. 2.52(8); 2.23(4); अल्पमिदमन्वयुङ्क्थाः PramāMī. 1.6 (on i. 1.0); मुनीन्द्रं तेऽन्वयुञ्जत ।··· विरंस्यति जनस्यास्य राक्षसोपद्रवः कदा PāṇḍaC. 7.497; 5.311; 8.273; Yādavā. 7.3; जननी ··· मुनिमन्वयुङ्क्त मम भाव्यखिलम् ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 9.47; अन्वयुङ्क्त तदर्थं स जैनान् KumāDeC. (So.) 13.28; 14.15; तौ ··· वासवः। अन्वयुङ्क्त ···। काः पुनर्गति पुण्यभूमयः Nalābhyu. 3.19; 7.76; UnmaRā.(Vi.) 49(2); पथिकान् वणिजोऽन्वयुञ्जत क नु सा सिन्धुरिति Gaṅgāva. 7.2; वज्राः कथमङ्गाः कथमित्यनुयुङ्क्ते वृथा देशान् । कीदृक् कृतान्तपुरमिति कोऽपि न जिज्ञासते VairāŚ.(A.) 76; ParamāKā. 81.18; Ragh. 4.8; 'इतो भविष्यति इति प्रतिभाति, यदनुयुङ्क्ते' इति RasSa. 145(23); (pass.) to be asked, to be questioned प्राप्तकालं च आचक्ष्व भीष्मोऽयमनुयुज्यताम् MahāBhā. xii. 54.8; विज्ञातार्थं पदं यच्च तदर्थे प्रतिपादिते। निकादिवदविज्ञातं तत् किमित्यनुयुज्यते VākyaPa. 2.74; तां समाश्वासयम्। लब्धसंज्ञा च मृत्युकाङ्(क्षे ? क्षा)निमित्तमन्वयुङ्क्षि। सा AvantiKa. 198.15; नास्माभिर्वाक्यवृत्ते(वाक्यवृत्ते)स्त्वं निमित्तमनुयुज्यसे ŚlokaVār. 5(3).119 (301.6); नित्यं कार्यानुमेया च शक्तिः किमनुयुज्यते ŚlokaVār. 6.44 (741.5) (NyāyRa. कारणगतं शक्त्याख्यमतीन्द्रियमेव रूपमिति। तथापि किं नानुयुज्यते); विपदां प्रतिकर्तारो यस्य ···। त्वादृशाः सन्ति किं तस्य कल्याणमनुयुज्यते AnargharRā. 3.37; सोऽयम् ··· अनुयुज्यताम्। तेन चाहूय पृष्टेन···निवेदितम् BṛKathāSloSam. 2.73; 5.276; उपेत्य जोषं त्रिजटानुयुज्यतां किमाह सा संप्रति मुग्धमानुषी RāmC. 18.46; वयं तु न कर्तार एव संबन्धस्य यत् एवमनुयुज्येमहि NyāyMañ. i. 225.19; पारमार्थिकशब्दार्थसमर्थनपिपासिताः। नेहागताः स्मो येनैवमनुयुज्येमहि त्वया NyāyMañ. i. 280.4; ii. 137.25; TilaMañ. 271.10; यो हि परतन्त्रः सोऽन्येन बन्धनागारे प्रवेश्यते, न तु स्वतन्त्रः ··· न हि तद् भागस्य जीवस्य संप्रतितनी बन्धनागारप्रवेशिता येनानुयुज्येत Bhām. 166.10 (on i. 2.6); 373.13 (on ii. 1.33); कश्चित् केनचिदनुयुज्यते किमत्र ते प्रमाणम् NyāyRa. 95.16 (on 2.166); KhaṇḍanKhā. 1038.24; अत्रेदमनुयुज्यते केन पुनः प्राप्ता सती दैवेऽवदाने परीक्षा निषिध्यते CaturCin. iii(1). 511.21; स्मार्ता अप्यनुयुज्यन्तां वेदविद्याविशारदाः PrabhāC. 188.22; RasSa. 26(3); (caus. pass.) to make to be asked पुंसस्तु संनिहिते विषये करणे च संभवन्ति ज्ञानानीति सोऽपि किमनुयोज्यताम् NyāyMañ. i. 20.22; मद्विधानामेव दुःखद्रुमफलकालविलसितमिदं किमनुयोज्यन्ते प्रभुचरणाः CaitaCa. 109.1(4); **2AI** to ask, i.e. to solicit or request अन्वयुङ्क्त ऊर्ध्वं त्वं मुक्तये ब्रूहि यत्परम् BṛĀraUBhVā. iv. 3.1887; अन्वयुङ्क्त ततो राजा यदस्मिन् समये द्विज। यद् भावि तत् कथय TrisaŚaPuC. ii. 6.280; **2B** to investigate, to ask for, to demand त्वां हि माधव संश्लिष्य ···। धार्तराष्ट्रान् ··· न्वमंशमनुयुञ्ज्महे MahāBhā. v. 70.3; v. 149.9; **2CI** to interrogate (a culprit) तत्रोपयुक्तनिधायकनिबन्धकप्रतिग्राहकदायकदापकमन्त्रिमन्त्रिवैयावृत्यकरानेकैकशोऽनुयुञ्जीत ArthŚā. i. 157.2 (2.5); i. 356.1 (2.36); धर्मस्थश्च स्वामिनमनुयुञ्जीत – कुतस्ते लब्धम् ArthŚā. ii. 95.4 (3.16); ii. 14.6 (3.2); ii. 97.7 (3.16); **2CII** to cross-examine (witnesses in a law-suit) सभान्तः साक्षिणः प्राप्तान् ···। प्राड्विवाकोऽनुयुञ्जीत विधिना ManuSm. 8.79 (ManvaVi.; ManvaMu. पृच्छेत्); SmṛtiCan. iii. 198.3; सामन्तानामभावे तु मौलानां सीम्नि साक्षिणाम्। इमानप्यनुयुञ्जीत पुरुषान्वनगोचरान् ManuSm. 8.259; व्याधादीनां द्वितीयान्ततया निर्देशः पूर्वश्लोकस्थेनानुयुञ्जीतेति पदेनान्वयार्थः SmṛtiCan. iv. 540.17; **3A** to enjoin, to prescribe चत्वारि शतानि गोघ्नृणामनुयुङ्क्ते BaudhŚS. ii. 212.10; **3B** to order यच्च भर्तानुयुञ्जीत तदेवाभ्यनुवर्तयेत् MahāBhā. iv. 4.17; (pass.) to be ordered अवरुद्धव्यवहाराय तेनान्वयुज्ये AvantiKa. 187.19.

अनुयुज्य (anuyuj-ya) *ger.* **1** having enjoined or prescribed एतद्विद्वं ब्रह्मचारिणमनिराकृतिनं संवत्सरावमं चारयित्वा व्रतमनुयुज्यानुक्रोशिने प्रब्रूयाच AśvaŚS. II. ii. 14.1; **2A** having asked or questioned पूर्वं च राजास्तमिहानुयुज्य श्रुत्वा च वाक्यं भरतस्य तस्य। चिकीर्षमाणो रघुनन्दनस्तदा पितुः प्रतिज्ञां स बभूव तूष्णीम् Rāmā. ii. 2164*(7); संवादकेषु जनेषु कर्तॄन् कियन्तमित्यागणुनानुयुज्य TantrSa. 11.30 (Vimarśinī पृष्ट्वा); **2B** having construed अनुयुज्यानुयोगैश्च निर्देशादिभिर्गतैः Laghīya. 1.75; **3** having appointed or employed सः ··· प्रधानपुरुषं भुवनकाभिधानमनुयुज्य ··· अस्मानावर्जयामास HammīMaMa. 2.32(4)

अनुयुज्यमान (anu-yujyamāna) *adj.* [*f.* -ā] **1** being asked or questioned इमाः ··· पुरुषम् ··· सेर्ष्यमनुयुज्यमाना भुजङ्ग्य इव दशन्ति YaśaCam. ii. 61.8; इति ··· ससंभ्रममनुयुज्यमाना तया वारंवारमीषदुपजातहासा मदीरमवदम् TilaMañ. 294.3; 65.1; भगवत्या ··· अनुयुज्यमानो विधिः ··· आबभाषे NīlaVi. 56.2; **2** being connected, i.e. construed with, cf. अनुयुज्यमानत्व.

अनुयुज्यमानत्व (anuyujyamāna-tva) *n.* the state of being what is being connected, i.e. construed with तत्रापि प्रकारान्तरेणानुयुज्यमानत्वात् TantrVā. 778.13 (on iii. 2.13)

अनुयुञ्जक (anu-yuñjaka) *m.* one who questions, i.e. revil यदैषां वक्तुमिच्छन्ति नैर्गुण्यमनुयुञ्जकाः MahāBhā. xii. 288.23 (BhārBhāDī. स्पर्धावन्तः)

अनुयुञ्जत् (anu-yuñjat) *adj.* asking or questioning तच्चिन्तयामि सदनं मम सा समायान्त्येकाकिनी क चलसीत्यनुयुञ्जता यत्। लीलांशुकेन मृदु लापयति स्म तारा TārāŚa. 104.

अनुयुञ्जान (anu-yuñjāna) *adj.* [*f.* -ā] **A** examining तथाभूतानामनर्थाख्यानमिति किं चातः यदि तावन्नियोग एवं भवतैवं मा भवतेति एवं पदार्थाननुयुञ्जानो भवानुपेक्षणीयः NyāyVār. 21.12 (on i. 1.1); **B** asking, questioning अथ त्वयि वार्तामनुयुञ्जाने AnargharRā. 5.25(14); इति ··· पुनः पुनरनुयुञ्जानाय ताताय सौदेणेयः ··· गिरमेवं विज्ञापयामास BhārCam. 7.66(1); ब्रह्मर्षिहरिकेतु ··· अनुयुञ्जानेषु पुनः पुनरातवदिनानि शपथपूर्वकम् NīlaVi. 6.4; 33.1; इत्यनुयुञ्जाने वल्गौ सोल्लासमाददे गिरमाङ्गिरसः NīlaVi. 65.6; 70.7; तदियं मामवलोकयति चेदिदानीं विश्रममूल्यमनुयुञ्जाना निरुन्धीत Jīvān. 69.1 (comm. आपृच्छन्ती); **C** requesting आदरादनुयुञ्जानं शिष्यं यो देशिकः स्वयम्। उपदेशेन संतुष्टं न करोति स किंगुरुः SkandP. i(3B). 4.7.

अनुयुत (anu-yuta) *adj.* joined after (another) स्त्रीणां स्वानन्त्रं नृप। आयतम् ··· एकश्चानुयुतो यत्र पादौ विरचितः समा।··· स्थानं ज्ञेयं तदायतम् ViṣṇuDhaP. iii. 23.18.

अनुयुध् (anu-yudh-) IV.Ā. to join in fighting, to fight against प्रायत्तेन रणे राजन्येन द्रोणोऽन्वयुध्यत। शिखण्डिनम् MahāBhā. vii. 144.14.

अनुयुयुक्ष (anu-yuyukṣa-) *desid.* to desire to question यत इदमपरिचितविवन्यथाकाम्यमप्युचितमिव (?) हृदयमिति भवन्तमनुयुयुक्षते, क्षमश्चेद्विवरीतुं व्याहरिष्यसि AvantiKa. 193.19.

अनुयुयुक्षत् (anu-yuyukṣat) *adj.* desiring to ask or question राजानो हतशिष्टास्त्वां राजन्नभित आसते। धर्मान् अनुयुयुक्षन्तस्तेभ्यः प्रब्रूहि भारत MahāBhā. xii. 54.33.

अनुयुयुक्षु (anu-yuyukṣu) *adj.* desirous of asking नृपश्च बालसरस्वतीं निजपरिचरवर्तिनीं विधाय विसारहास्यप्रश्नमनुयुयुक्षू रणति स्म ŚaṅkSa. 21.12.

अनुयू (anu-yū) *adj.* [from anu-yu-, II.P., cf. Vār. 2 on P. iii. 2.178; AitGr. I. 1.113 (nt.)] dependent अनुयुवं न्वाऽ अयमध्वर्युर्यजमानमकं द्विषतो भ्रातृव्यस्यान्ववसायिनम् ŚatBr. XI. iv. 2.13; ततो ह देवा अनुयुवमिवासुस्ते हासुरा मेनिरेऽस्माकं वा इदं भुवनमिति ŚatBr.(K.) II. ii. 3.1; अथो हैतद् ब्रह्मणे चैव क्षत्राय च विशमनुयुवं करोति JaimiBr. 2.171; 2.172.

अनुयूथ (anu-yūtha) (Gr.) [cf. P. iv. 3.59] enumerated in the *parimukhādigaṇa*, JaineVyā. 198.10 (on iii. 3.34)

अनुयूप (anu-yūpa) (Gr.) enumerated in the *parimukhādigaṇa*, KāśiVṛ. on iv. 3.59; GaṇRa. 5.342(379) (v.l.); Prasā. i. 773.13.

अनुयोक्तव्य (anu-yoktavya) *adj.* [*f.* -ā] **A** who is to be asked or questioned दिव्या स्त्री ···। सा त्वया नानुयोक्तव्या कासि कस्यासि वाङ्गने MahāBhā. i. 92.21; न वयं जानीमः। कण्वोऽनुयोक्तव्यः KundaMā. 6.14(14); भवादृशं सुहृदमपास्य केन वान्येनैतदनुयोक्तव्यम् MahāviC. 5.72(1) (285.15); अनुयोक्तव्यमनुयुक्तोऽस्मि MālaMā. 8.66; कथं पुनरधिगन्तव्यः प्रियोदन्तः। नन्वयं मन्दानिलोऽनुयोक्तव्यः UnmaRā.(Vi.) 44(1); **B** who is to be objected to अणुसंचयं दर्शनविषयं प्रतिजानानः किमनुयोक्तव्यः NyāyBh. 101.6 (on ii. 1.36); NyāyVār. 243.4 (on ii. 1.33); **C** who is to be cross-examined (in a law-suit) (साक्षिणः) व्यवहारदेशगता उभयोरर्थिप्रत्यर्थिनोः संनिधानेऽनुयोक्तव्याः ManuBh. ii. 110.9 (on 8.79); **D** who is to be solicited or requested for सीता नाम जनकस्य धर्मतस्तनया। तां किल भवता मदर्थमनुयोक्तव्यो जनकराजः JānaPa. 1.12(18)

अनुयोक्तुम् (anu-yoktum) *inf.* **1AI** to ask, to inquire about रात्रिवृत्तमनुयोक्तुमुद्यतं सा (पार्वती) प्रभातसमये सखीजनम्। नाकरोदपकुतूहलम् KumāSam. 8.10; न युक्तं च मम श्रीगतमनुयोक्तुम् KundaMā. 5.14(69); अनुयोक्तुमसाविवेष वार्तामथ सस्मार समाहितः क्षणेन RāmC. 8.5; विधीयतां किमभिप्रे विरोधिनां परासुता किमु परिभाव एव वा। इतीव तं विभुमनुयोक्तुमुद्यता शरावलिः श्रवणसमीपमाश्रयत् RāghPāṇ.(Ka.) 4.23; कियदितश्चलितव्यमिति श्रमव्यतिकराद्

योक्तुमिवोद्यता। असकृदस्पृशदूर्मिकराग्रतः प्रचलितं पथि तं पुरतो नदी Gaṅgāva. 8.5; **1Aii** to question (ऋषिपरिषद्) हलबलात्कृतापि गुरुयन्त्रणया गरीयस्यानुयो-(त्त?क्तु)मपारयन्त्यतिष्ठत् AvantiKa. 145.23; **1Aiii** to seek आदेशमेकमनुयोक्तुमयं व्यवस्यन् ... कुतुकी ददर्श ŚaṅkaDigVi. (Mā.) 5.92; **1B** to object व्याप्ति-विकल्पस्य फलत्वात् न प्रमाणत्वमनुयोक्तुं युक्तम् PramāMī. 37.17 (*on* i. 2. 5); **1C** to examine, to interrogate कीर्तिः कौतुकिनी दिगन्तमगमत् ... ब्रह्मादीननुयो-क्तुमुत्तमगुणस्यास्य EI. ii. 412. 7; **2** to enjoin, to prompt (लिङादयः) न हि ते पुरुषमभिदधति ...। न च शब्दशक्तयोऽनुयोक्तुमर्हन्ति Kāśi. ii. 14. 5 (*on* 5 (1). 15)

अनुयोक्तृ (anu-yoktṛ) *adj.* [*but* MW., Apte *m.*] **A** who is a paid teacher or preceptor (*bhṛtakādhyāpaka*) अनुयोक्ता च यो विप्रो अनुयुक्तश्च भारत MahāBhā. xiii. 24. 18; **B** (used as noun) one who asks questions अनुयोक्तॄन् जगादापि दुःसंचिन्त्या महात्मनः RājTa. (Ka.) 6.61; अनुयुङ्क्तेऽनुयोक्ता यद्युक्तायुक्तोपपत्तिषु। तत्र व्यक्तं वदेद्वक्ता न त्वव्यक्तं कदाचन ParamāKā. 81. 18 [examiner, interrogator, Apte]

अनुयोग (anu-yoga) *m.* **1Ai** (act of) enjoining, injunction **ii** prescription, command **B** exposition, analysis **2Ai** interrogation, investigation **ii** cross-examination (in a law-suit) **iii** asking, inquiry **iv** request, appeal **v** asking (by a teacher) **B** censure, reproof, objection **Ci** regular pratice of questioning or investigation (an activity of a Bodhisattva) **ii** (act of) questioning **3** accompaniment, i.e. retinue **4** preoccupation **5A** devotion, addiction, application **B** religious vow **Ci** union **Cii** spiritual union, religious meditation **6Ai** continuous or persistent practice **ii** exertion, effort **B** continuous revolving, i.e. continuation **7** construing (of the *sūtra*) with (its) meaning subsequently **8A** name of one of the four types of analyses or expositions **B** name of one of the fourteen *aṅgas* of the *nirvahaṇasandhi* **9** basis, substratum **1Ai** (act of) enjoining, injunction नियोगश्चानुयोगश्च ...। एवंप्रकृतयो मन्त्राः सर्ववेदेषु सर्वशः BṛDe. 1. 36; 1. 52; **1Aii** prescription, command बलिं वैरोचनं वन्दे शतमावं च शम्बरम्। ... देवलं नारदं वन्दे वन्दे सावर्णिगालवम्। एतेषामनुयोगेन कृतं ते स्वापनं महत् ArthŚā. iii. 231. 4 (14. 3); अनुयोगो धनदानार्थमनुवाकमधीष्वेत्यध्ययनादेशः Aparā. 224. 18 (*on* 1. 154); शब्दनित्यत्वे प्रमाणं वदेति यदि मध्यस्थस्यानुयोगः तथापि प्रमाणमात्रे नाकाङ्क्षा TattvCin. ii(1). 721. 5; **1B** exposition, analysis निगृह्यानुयोगे च P. viii. 2. 94 (KāśiVṛ. मतस्याविष्करणम्); द्वावनुयोगौ वेत्त्यधीते वा द्व्यनुयोगः JaineVyā. 54. 11 (*on* i. 3. 47); सः ...। अनुयोगांश्च शुश्राव PadmP.(Ra.) 35.84; प्रभुः। अनुयोगगणानुज्ञे तेषां द्रव्यादिभिर्ददौ TriṣaŚaPuC. iii. 1. 376; iii. 2. 153; Kāvyānu. (He.) 2. 19; अनुयोगो व्याख्यानं प्ररूपणा SthānṬ. 375B. 14; विभुस्तेषाम् ... सद्द्रव्यगुणपर्यायैरनुयोगं तथा गणम्। अन्वजानात् PārśvC. 6. 1356; अनुज्ञामनुयोगस्य गणानुज्ञां च सर्वतः। श्रीमल्लिर्देवतास्तेषां प्रत्येकं विधिपूर्वकम् MalliC. 7. 1142; महत्वामनुयोगस्य मण्डल्यां पाठघोषतः। स्खलति श्रुतपाठो मे PrabhāC. 16. 26; चतुर्विधः कार्योऽनुयोगोऽतः परं मया PrabhāC. 17. 4; 17. 7; **2Ai** interrogation, investigation नानुयोगा ब्राह्मणानां भवन्ति वाचा राजन् मनसा कर्मणा वा MahāBhā. iii. 190. 66 (*but* BhārBhāDī. अनुयोगः शासनम्); xiii. 95. 21; अत्यर्थं वैद्यवेशेन श्लाघमाना विशिखान्तरमनुचरन्ति ... न चानुयोगमिच्छन्त्यनुयोक्तुं वा मृत्योरिव चानुयोगादुद्विजन्ते CaraS. i. 29. 9; अनुयोगो नाम स यत्तद्विद्यानां तद्विद्यैरेव सार्धं तन्त्रे तन्त्रैकदेशे वा प्रश्नः प्रश्नैकदेशो वा CaraS. iii. 8. 52 (1941 Ed.); नूनमार्ये सर्वस्वत्यागादति-प्रकाशादाशङ्कनीयचर्मरत्नलाभा तदनुयोगायाङ्गराजेन समाहूयसे DaśKuC. 55. 22; वृत्तोऽपपाठोऽनुयोगे ŚākaṭāVyā. iii. 2. 65; SiddhaHe. vi. 4. 67; कः स्वतन्त्रमनु नन्वनुयोगः NaiṣC. 21. 104; नियोगस्तथास्त्विति विधिरनुयोगः कथमेतदिति चोद्यम् VedāntKa. 526. 24 (*on* iv. 1. 15); **2Aii** cross-examination (in a law-suit) अनेकेषु चाभियोगेष्वपव्ययमानः सकृदेव परोक्तः सर्वं भजेत्। वैषम्ये सर्वत्रानुयोगं दद्यात् ArthŚā. i. 157. 5 (2. 8); अन्धः शत्रुगृहं गच्छेत्, इत्यत आरभ्य सर्वे साक्षिविषया अनुयोगाः ManuBh. ii. 116. 22 (*on* 8. 99); **2Aiii** asking, inquiry (रामः) मन्त्रिवृद्धान्। अन्वग्रहीत्प्रणमतः शुभदृष्टिपातैर्वार्तानुयोगमधुराक्षरया च वाचा RaghuVa. 13. 71; यत्नादमी विधेया गम्यस्य विमोक्षणोपायाः। ... स्वभावसंस्थापनानुयोगेषु KuṭṭaMa. 622; भवादृशानां न च धीविपर्ययस्तथापि हार्ददनुयोगमर्हसि RāmC. 5. 14; क स रामः क सा सीतेत्यनुयोगेषु योषिताम्। किं नु प्रतिज्ञासदृशं वक्ष्यसि RāmC. 31. 8 अनुयोगमु(?म)पेक्षन्ते विवक्षन्तोऽपि वाचकाः BṛKathāŚloSaṁ. 20. 189; 'कुतस्त्वम्' इत्यनुयोगोऽनुचितः RasSa. 26(2); **2Aiv** request, appeal ब्राह्मणं हत्वा ये लोका नरकादिलक्षणाः प्राप्यन्ते तत्कारिभिस्ते तव भवन्ति मिथ्या वदतस्तस्मात्सत्यं ब्रूहीत्यनुयोगः ManuBh. ii. 154. 19 (*on* 8. 89); प्रियसहचरयोरनुयोगो न प्रत्यादेशमर्हतीति कथयामि तावत् Mukundā. 207 (11); **2Av** asking (by a teacher) अनुयोगेन यो दद्याद् ब्राह्मणाय प्रतिग्रहम् BhaviP. 272A. 33 (i. 184. 3); CaturCin. iii(1). 510. 5; अनुयोगः परीक्षार्थं प्रश्नः किं पठसीत्येवंरूपः Aparā. 448. 23 (*on* 1. 122); **2B** censure, reproof, objection अनिग्रहस्थाने निग्रहस्थानाभियोगो निरनुयोज्यानुयोगः NyāySū. v. 2. 22; तुल्य एष भवतोऽप्यनुयोगः AbidhKoBh. 123. 16 (*on* 3. 12); कारणाभावात्कार्याभाव इति अनुयोगः प्रसज्यते NyāyBh. 150. 13 (*on* ii. 2. 53); SarvaDaSaṁ. 15. 598; समासः क्रमादनिवृत्तोऽनुयोगः NyāyVār. 155. 12 (*on* i. 2. 42); समानोऽयमावयोरनुयोगः Kāśi. i. 115. 26 (*on* 2. 106 1/2); i. 121. 16 (*on* 2. 115); व्यापकं वैधर्म्यं मन्वानानामनुयोगो दर्शितः Kāśi. ii. 71. 22 (*on* 5 (3). 126); तादात्म्यतज्ज्ञननयोरपि चैष तेषां तुल्योऽनुयोग इति किं विफलैः प्रलापैः NyāyMañ. i. 107. 25; i. 367. 19; ĀtmaTaVi. 620. 17; Kiraṇā. 147. 10; स्वाङ्गोपनयनप्रयुक्तिर्द्वारभूताध्ययनप्रयुक्तिपूर्विका, न तु तत्पूर्विकाध्ययन-प्रयुक्तिरिति नाङ्गेन स्वद्वारं प्रयुक्तं स्यात् इत्यनुयोगः। न चाध्ययनाङ्गप्रवृत्त्यनुयोगः NayaVi. 23. 7 (*on* i. 1. 1); 39. 2 (*on* i. 1. 2); तस्माच्छब्दैः किं वाच्यमित्यनुयोगे किं प्रतिभासात् ĀtmaTaVi. 426. 14; वादे कथावसानस्य हेत्वाभासो हि कारणम्। तथा निरनुयोज्यानामनुयोग इति द्वयम् TārkiRa. 363. 12; अनुयोगो यशोऽर्थं धनार्थं वा सम्यगधीयानस्य न सम्यगधीष इत्याक्षेपः Aparā. 1117. 3 (*on* 3. 268); कस्यैतौ विरोध इति चानुयोगे स्वाश्रयस्येत्युत्तरम् KhaṇḍanKhā. 1269. 22; निरनुयोज्यानुयोगो निग्रहभूमिका। तवैवैषा समायाता व्यावर्तस्व ततो ग्रहात् PrabhāC. 180. 7; **2Ci** regular practice of questioning or investigation (an activity of a Bodhisattva) सर्वप्रथमं कोलितेन उपतिष्येण च वेदमन्त्रा अधीता अनुयोगो च दिन्नो आचार्यस्य च आचार्यशुश्रूषा कृता MaVastuAva. iii. 57. 1; iii. 383. 2; बोधिसत्त्वानाम् ... परवादिभिराकलनानुयोगो महत्यां च परिषदि धर्मदेशना BodhiBhū. 172. 4; **2Cii** (act of) questioning अनुयुज्यानुयोगैश्च निर्देशादिभिर्दिवं गतैः। द्रव्याणि जीवादीन्यात्मा विवृद्धाभिनिवेशनः। ... सुखमृच्छति Laghīya. 1.75; यदा त्वव्युत्पत्तिस(?सं)शीतिविपर्यस्तिसमधिकबोधस्याधिमुक्ति-युक्तिसंबन्धसविधस्य प्रमाणनयनिक्षेपानुयोगोपयोगावगाह्येषु ... तत्त्वेषु रुचिः संजायते YaśasCam. ii. 322. 17; अनुयोगगुणस्थानमार्गणास्थानकर्मसु। अध्यात्म-तत्त्वविद्यायाः पाठः स्वाध्याय उच्यते YaśasCam. ii. 415. 7; **3** accompaniment, i.e. retinue स्वेन स्वेनानुयोगेन सर्वे तेऽनुययुर्हरम् MahāBhā. iii. 1083*; **4** preoccupation बोधिसत्त्वस्य विज्ञेयमवैवर्तिकलक्षणम्। ... स्कन्धादावन्तरायेषु संभारे सेन्द्रियादिके। समरे मत्सरादौ च नेति योगानुयोगयोः AbhisaAlaṅ. 4. 49; **5A** devotion, addiction, application चतुर्दशभिः ... आकारैर्बोधिसत्त्वाः तृतीयायां भूमौ वर्तमानाः चतुर्थायां भूमौ विवर्तन्ते। ... अक्षवंकद्यूतक्रीडानुयोगमनुयुक्ताश्च भवन्ति MaVastuAva. i. 96. 5; या चेयममध्यमा प्रतिपदा आत्मकायबलमथानुयोगो दुःखः LaliVi. 26. 30 (5); 303. 5; कामसुखल्लिकात्मक्लमथयोरनुयोगोऽनुसेवनम् Sphuṭā. iii. 102. 5 (*on* 3. 94); **5B** religious vow क्रतौ श्राद्धे तदङ्गत्वाद् विप्राज्ञाभङ्गतो वृतः। भक्ष्यत्वादनुयोगेऽपि खादन्मांसान्यपि व्रती BṛhaspaSm. 351.153; SmṛtiCan. v. 411. 18; CaturCin. iii(1). 1518. 14; श्रीविजय-शिवमान्धातृवर्म्मा ... कौण्डिन्यसगोत्राय दत्तानुयोगाय तैत्तिरीयसब्रम्ह(ह्म)चारिणे देवशर्म्मणे मोदेकरनीनामहल्म् ... केदारं द[त्त]वान् EI. vi. 14. 10; **5Ci** union पद्मप्राभृतके स्वसोदरीप्रेयसोऽनुयोगे संदिग्धमानसां देवसेनामाह शशः AbhinBhā. ii. 352. 24 (*on* 16B. 12); **5Cii** spiritual union, religious meditation विहितविनयकर्मणा च लब्धो मिलदचलातलमौलिनानुयोगः PrabhāC. 6.19; **6Ai** continuous or persistent practice तदुपदिष्टानां च योगानामाभीक्ष्ण्येनानुयोगः KāmSū. 316.7 (6.2); JayaMa. 316. 13(*on* 6. 2); **6Aii** exertion, effort अनुयोगेन नो तैलं तिलेभ्योऽपि हि जायते (v.l. अनुयोगं विना तैलं तिलानां नोपजायते) PañcT. 2. 114 (124. 22) (Kale Ed.); **6B** continuous revolving, i.e. continuation अनुयोगेषु वेदानां घटिका मार्गवृत्तिषु। न कल्पसूत्रहीनानां लभ्यते कृत्स्नवेदता TantrVā. 166. 1 (*on* i. 3. 10); **7** construing (of the *sūtra*) with (its) meaning subsequently अनुयोजनमनुयोगः - सूत्रस्यार्थेन सह संबन्धः SthānṬ. 3B. 10; अनुरूपोऽनुकूलो वा यो योगो - व्यापारः सूत्रस्यार्थेन प्रतिपादनरूपः सोऽनुयोगः SthānṬ. 4A. 1; 200A.2; **8A** name of one of the four types of analyses or expositions इदमध्यवसायाहं कथां धर्मानुबन्धिनीम्। प्रस्तुते ...। प्रथमस्यानुयोगस्य गम्भीरस्योदधेरपि। वेलामिव MahāP. 1. 113; महाधिकाराश्चत्वारः श्रुतस्कन्धस्य वर्णिताः। तेषामाद्योऽनुयोगोऽयं सतां सच्चरिताश्रयः MahāP. 2. 98; प्रथमः सोऽनुयोगः स्यात्पुराणचरिताश्रयः YaśasCam. ii. 415. 10; **8B** name of one of the fourteen *aṅgas* of *nirvahaṇasandhi* (*lit.* investigation) निर्वहणम्... । अस्य चतुर्दशाङ्गानि। ...समयः। अनुयोगः। ... प्रशस्तिरिति NāṭaLaRaK. 889; 886; **9** basis, substratum, cf. **अनुयोगभूत** [Kośas give *anuyoga* as a synonym of the following words: *praśna*, AmaK. 330; ParyāRaMā. 1005; AbhidhāRaMā. (Vā.) 1825; KośaKaTa. 1. 1503; KalpaK.

446. 71; *pṛcchā*, AmaK. 330; ParyāRaMā. 1005; Vaija. 34. 37; ŚabdaRa. (Vā.) 1825; KośaKaTa. 1. 1503; KalpaK. 446. 71; *paryanuyoga*, Vaija. 34. 37; *anuyojana*, KalpaK. 446. 71; *kathaṅkathikatā*, KośaKaTa. 1. 1503; KalpaK. 446. 71; *jñīpsā*, KośaKaTa. 1. 1503 and NānārthāSaṁ. iii. 89. 12 gives *paryanuyoga* in the sense of *anuyoga*; ŚabdaRaSaK. 67. 4 gives *niyojana* as the meaning of *anuyoga*]; *n*. name of a section (dealing with great personalities) (राजा) सिद्धांवसंवद्धाम (v. 1. सिद्धान्तसंबद्धाम JMPJGM. Ed.) शृणोद्दुरुतः कथाम्। अनुयोगान्यतीतानां भाविनां च महात्मनाम् PadmP. (Ra.) 29. 112.

अनुयोगक (anuyoga-ka) *m*. question, inquiry प्रश्नः पृच्छानुयोगकः AgniP. 359. 62.

अनुयोगकृत् (anuyoga-kṛt) *m*. spiritual teacher or preceptor अनुयोगकृदाचार्यः AbhidhāCin. 78 [an interrogator, Apte]

अनुयोगक्षम (anuyoga-kṣama) *adj*. fit for questioning or asking किमभाङ्क्षीः क्षितिरुहान् किमक्षमवधीः शिशुम्। अनुयोगक्षमो नासि कपिजातेः परिप्लवात् RāmC. 21. 75.

अनुयोगक्षेत्रता (anuyogakṣetra-tā) *f*. the state of being the field, i.e. the topic of question or discussion यथा वा प्रमाणेषु तत्र (सामान्यरूपम्) दृश्यते तथा हेत्वाभासेष्वपि मा दर्शीति वस्तुस्वभावानामनुयोगक्षेत्रतानुपपत्तेः NyāyMañ. ii. 169. 6.

अनुयोगचतुष्टय (anuyoga-catuṣṭaya) *n*. group of four analyses or expositions (viz. *caraṇakaraṇānuyoga*, *dharmakathānuyoga*, *gaṇitānuyoga* and *dravyānuyoga*) पुरा चैकत्र सूत्रेऽभूदनुयोगचतुष्टयम् PrabhāC. 17. 8.

अनुयोगतस् (anuyoga-tas) *adv*. 1A due to union, i.e. combination समस्या सप्त तद्भेदा नानार्थस्यानुयोगतः। यत्र प्रदीयते तुल्यवर्णविन्यासमुत्तरम् AgniP. 342. 23; काचस्तद्वर्णमनुयोगतः। मणेर्मरकतस्य ... विजातयः YuktiKa. 131. 9; 1B due to association or basis ब्राह्मणादिकवर्णोऽहं शरीरस्यानुयोगतः BṛBrahmaS. ii. 3. 9; 2 due to exposition or analysis बन्धमोक्षज्ञता चेति फलं द्रव्यानुयोगतः YaśasCam. ii. 415. 16; 3 due to persistent effort आत्मवत्तान्यपत्यानि साधयत्यनुयोगतः BhaviP. 37B. 24 (i. 15. 13); 4 due to objection or censure निगृह्यतो निग्रहः स्यादचोद्यस्यानुयोगतः TārkiRa. 356. 8.

अनुयोगदान (anuyoga-dāna) *n*. administering of censure अधिकारेणाधीयानस्यानुयोगदानं 'किं पठसि नाशितं त्वये'ति ManuBh. ii. 433. 28 (*on* 11. 197)

अनुयोगदूतिका (anuyogadūtikā) *f*. puzzling question प्रवह्निका प्रहेलिकानुयोगदूतिका तथा। विपादिका च सा भवेद्दुरूहकानुयोजनम् KośaKaTa. 1. 1465.

अनुयोगद्वार (anuyoga-dvāra) *n*. 1 a techinical term for a particular type of knowledge, opening to the further inquiry अनुगमाख्यस्य तृतीयस्यानुयोगद्वारस्य भेदभूताया उपोद्घातनिर्युक्तेः प्रतिभेदभूतनिर्गमद्वारस्वभावम् ... अभिधित्सुः सूत्रकारः ... आह JñātāDhaṬ. 1A. 4; महापुरस्येव चत्वार्यनुयोगद्वाराणि भवन्ति SthānṬ. 3B. 9; अनुयोगद्वाराणि द्वाराणीवापुनर्भवपुरस्य SiddhāĀSta. 8; 2 name of a text, cf. **अनुयोगद्वारटीका**.

अनुयोगद्वारक्रम (anuyogadvāra-krama) *m*. order of the opening to the further inquiry अधुना कथंचित् प्रत्यवस्थानावसरे भणितमपि नयद्वारमनुयोगद्वारक्रमायातमिति पुनर्विशेषेणोच्यते SthānṬ. 37A. 1.

अनुयोगद्वारटीका (anuyogadvāra-ṭīkā) *f*. name of a commentary on the Anuyogadvāra इयं च गाथा ... इहाक्षरसममित्यादि व्याख्यायते, अनुयोगद्वारटीकायामेवमेव दर्शनात् SthānṬ. 396B. 9.

अनुयोगद्वारभूतता (anuyogadvārabhūta-tā) *f*. the state of being what has become the opening to the further inquiry यद्यात्र नयानां प्रमाणतुल्यकक्षताख्यापनं तत्तेषामनुयोगद्वारभूततया प्रज्ञापनाङ्गत्वज्ञापनार्थम् SyādvāMañ. 28 (44)

अनुयोगद्वारभेद (anyogadvāra-bheda) *m*. a particular type of opening to the further inquiry सांप्रतमनुयोगद्वारभेदभणनपुरस्सरमिदमेवाध्ययनमनुचिन्त्यते SthānṬ. 4B. 3.

अनुयोगद्वारविशेष (anuyogadvāra-viśeṣa) *adj*. which is a particular type of the opening to the further inquiry केवलमनुयोगद्वारविशेषस्योपक्रमस्य प्रतिभेदरूपप्रक्रान्तशास्त्रस्य ... अर्थतः आत्मागमत्वम् JñātāDhaṬ. 1A. 2.

अनुयोगद्वारसमास (anuyogadvāra-samāsa) *m*. enhancement to the opening to the further inquiry, JainaL.

अनुयोगद्वारसूत्र (anugogadvārasūtra) *n*. name of a Jain work, pw.

अनुयोगपरीक्षण (anuyoga-parīkṣaṇa) *n*. examination of one of the four types of analyses or expositions प्रथमः सोऽनुयोगः स्यात्पुराणचरिताश्रयः। अहो (?) धोमध्योर्ध्वलकेषु चतुर्गतिविचारणम्। शास्त्रकरणमित्याहुरनुयोगपरीक्षणम् YaśasCam. ii. 415. 12.

अनुयोगप्रदान (anuyoga-pradāna) *n*. administering of censure उत्कर्षहेतोरधीयानस्य किं पठसि नाशितं त्वयेत्येवं पर्यनुयोगोऽनुयोगप्रदानम् Mitā. 461. 26 (*on* 3. 265)

अनुयोगभाव (anuyoga-bhāva) *m*. position of spiritual union or religious meditation अवदत्स तेभ्यः। ... अष्टप्रकाराननुयोगभावान् VarāṅgaC. 30. 8.

अनुयोगभूत (anuyoga-bhūta) *adj*. who has become the basis or receptacle तुमुले विमर्दे शौर्यस्य पुंसामनुयोगभूतम्। ... ते योधमुख्याः ... प्रजघ्नुरन्योन्यममोघमोक्षैः VarāṅgaC. 17.76.

अनुयोगमुख्य (anuyoga-mukhya) *n*. principal or chief divisions of expositions करणं चरणं द्रव्यं प्रथमं च सभेदकम्। अनुयोगमुख्यं योगी जगाद वदतांवरः PadmP.(Ra) 106. 91.

अनुयोगयोग्य (anuyoga-yogya) *adj*. who deserves censure नित्यं नियत्या परवत्यशेषे कः संविदानोऽप्यनुयोगयोग्यः NaiṣC. 6.103.

अनुयोगवाक्य (anuyoga-vākya) *adj*. summonned for interrogation, i.e. giving evidence or testimony तदेतद्गोरक्षकादिष्वनुयोगवाक्येषु ब्राह्मणेषु भवितव्यम् ManuBh. ii. 117. 21 (*on* 8. 103)

अनुयोगविधि (anuyoga-vidhi) *m*. A procedure of interrogating (a witness) अनुयोज्यः प्रष्टव्य इत्यर्थः। कोऽसावनुयोगविधिः ManuBh. ii. 87.1 (*on* 8.31); B procedure of cross-examination इतःप्रभृति सत्यवचनार्थः साक्षिणामनुयोगविधिः ManuBh. ii. 110. 27 (*on* 8. 81)

अनुयोगविवर्जितत्व (anuyogavivarjita-tva) *n*. the state of being free from devotion or addiction अन्तर्द्वयविवर्जितं कामसुखल्लिकात्मक्लमथानुयोगविवर्जितत्वात् BodhiBhū. 128. 23.

अनुयोगविवर्धन (anuyoga-vivardhana) *adj*. increasing the religious meditation, i.e. Yogic power प्रजापतिसुता ह्येते सर्वेषां तु महात्मनाम्। आद्यो गणस्तु योगानामनुयोगविवर्धनः BrahmāṇḍP. ii. 20. 2.

अनुयोगव्यतिकर (anuyoga-vyatikara) *m*. all manners (*lit*. transgression) of questions क्रमेण वर्तमाने सान्त्वनतर्जनप्राये प्रतिदिनमनुयोगव्यतिकरे ... प्रकृतिस्थोऽहमासम् DaśKuC. 58. 23.

अनुयोगसमासावरणीय (anuyogasamāsāvaraṇīya) *adj*. (action) covering, i.e. preventing the enhancement to the opening to the further inquiry, JainaL.

अनुयोगाचार्य (anuyogācārya) *m*. teacher (who is expert in) construing (the sūtra with its meanings) संगता औत्सर्गिकगुणयुक्तत्वेनोचिता आचार्यादितया अनुज्ञा समनुज्ञा, तथा हि - अनुयोगाचार्यस्यौत्सर्गिकगुणाः SthānṬ. 140A. 6.

अनुयोगाज्ञानिर्वर्तन (anuyogājñā-nirvartana) *n*. execution of order (in the form) of question अनुयोगाज्ञानिर्वर्तनाय किंचिदावेद्यते NīlaVi. 44. 12.

अनुयोगाधिकरण (anuyogādhikaraṇa) *n*. substratum, i.e. basis of exposition प्रत्येकं परिसमाप्त्या वर्तत इति अयमर्थो नैकत्र वर्तत इति तथाप्यनुयोगाधिकरणं निवर्तत इति NyāyVār. 217. 16 (*on* ii.1. 30)

अनुयोगाधिकरणव्यावृत्तिदोष (anuyogādhikaraṇvyāvṛtti-doṣa) *m*. defect of contradiction with (*lit*. exclusion of) the basis of exposition अनेकद्रव्यवृत्तिषु संख्यापृथक्त्वसंयोगविभागसामान्यादिष्वनुयोगाधिकरणव्यावृत्तिदोषो वक्तव्यः NyāyVār. 218. 1 (*on* ii. 1. 30)

अनुयोगानिवृत्ति (anuyogānivṛtti) *f*. non-cessation, i.e. non-removal of question भूतलघटस्पर्शः ... अनवस्थाप्रसङ्गात् च ... समुदायत्वं किंकृतमित्यनुयोगानिवृत्तेः ĀtmaTaVi. 715. 17.

अनुयोगानुज्ञा (anuyogānujñā) *f*. permission for exposition द्रव्यगुणैः पर्यायैश्च नयैरपि जगत्पतिः। ददावनुयोगानुज्ञाम् TriṣaŚaPuC. i. 3. 662; ii. 8. 819.

अनुयोगार्जव (anuyogārjava) *n*. straightforwardness in question (and answer) दृष्टदोषः स्वयंवादः स्वपक्षपरपक्षयोः। अनुयोगार्जवं हेतुः शपथश्चार्थसाधकः ArthŚā. ii. 11. 2 (3. 1) (comm. वादिप्रतिवादिनोरजिह्मप्रश्नोत्तरकरणम्)

अनुयोगार्थ (anuyogārtha) *m*. [Loc.] in the sense of interrogation कं कल्याणशिरोऽम्बुरुक्पुनरुरीकारानुयोगार्थयोः KośaKaTa. 2. 3198.

अनुयोगावतार (anuyogāvatāra) *m*. occurrence, i. e. appearance of question व्यङ्ग्यत्वमस्त्विति चेन्न व्यक्तिसदसद्भावयोरप्यनुयोगावतारात् ŚatDū. 208. 24.

अनुयोगावरणीय (anuyogāvaraṇīya) *adj*. which covers, i.e. prevents the inquiry, JainaL.

अनुयोगास्पद (anuyogāspada) *n*. occasion for or object of inquiry जातरूपधरस्य कथं तद्ग्रहणमित्येतदेव ह्यनुयोगास्पदम् ŚatDū. 231. 29.

अनुयोगिता (anuyogi-tā) *f*. the state of being the substratum (of relation), relational subjunctness न च शब्दस्मरणादीनामनुयोगिता भूतलविकल्पकं प्रत्यङ्गत्वात् ... घटस्य तु प्रतियोगितया TātpaṬ.(Vā.) 112. 7 (*on* i. 1. 4); रजतादौ प्रतियोगिता अनुयोगितया वा संबन्धेन उक्ततादात्म्यस्य न भ्रमे प्रसक्तिः GuruCandr. i. 16. 20; i. 33. 13; धात्वर्थभक्षणादेरनुयोगितया, गुरुमते तु विध्यर्थापूर्वांशे ... धात्वर्थभक्षणादेः प्रतियोगितयान्वयेऽपि न क्षतिः VyutpaVā. 59. 6.

अनुयोगिताप्रतियोगितावच्छेदकत्व (anuyogitāpratiyogitāvacchedaka-tva) *n*. the state of being the delimitor of the relational subjunctness and adjunctness स्वरूपतो घटत्वपटत्वयोरनुयोगिताप्रतियोगितावच्छेदकत्वबुद्धौ स्वरूपतस्तयोर्भेदधीरेव हेतुर्युक्ता च LaCandr. 802. 23.

अनुयोगितावच्छेदक (anuyogitāvacchedaka) *adj*. which delimits relational subjunctness संसर्गप्रतियोग्यनुयोगितावच्छेदकयोः भेदस्यावश्यकत्वात् GuruCandr. i. 31. 6.

अनुयोगितावच्छेदकता (anuyogitāvacchedaka-tā) *f*. the state of being delimitor of the relational subjunctness व्याप्यधर्म एव भेदे प्रतियोगितावच्छेदकतयानुयोगितावच्छेदकतया वा भासते LaCandr. 68. 10.

अनुयोगितावच्छेदकत्व (anuyogitāvacchedaka-tva) *n*. the state of being delimitor of the relational subjunctness विनान्तार्थे घटोत्पत्त्याद्यभावान्वयेऽनुयोगिविशेषणदण्डाद्यभावस्य च तदनुयोगितावच्छेदकत्वं भासते VyutpaVā. 149. 34.

अनुयोगितावच्छेदकरूप (anuyogitāvacchedaka-rūpa) *n*. feature, i.e. property delimiting the relational subjunctness प्रतियोग्यनुयोगितावच्छेदकरूपाभ्यां भेदाग्रहे संसर्गाग्रहात् GuruCandr. i. 30. 20; घटाभावे... किंचिद्विशिष्टघटाभावत्वेनानुयोगितावच्छेदकरूपेण आवश्यकभेदादेवोपपत्तेः GuruCandr. i. 78. 8; LaCandr. 156. 18.

अनुयोगितावत् (anuyogitā-vat) *adv*. like the relational subjunctness अर्थे वाच्यताख्या शक्तिः शब्दे वाचकताख्या शक्तिरस्ति सैव तयोः संबन्धोऽनुयोगितावत् SāṁkhyaPraBh. 124. 29 (*on* 5. 37)

अनुयोगिताविशेषघटित (anuyogitāviśeṣa-ghaṭita) *adj*. consisting of a particular kind of relational subjunctness अनुयोगिताविशेषघटितं प्रमात्वम् LaCandr. 69. 12.

अनुयोगिताविशेषरूप (anuyogitāviśeṣa-rūpa) *adj*. having the form of a particular kind of relational subjunctness अभावत्वस्यातिरिक्तत्वेऽप्यनुयोगिताविशेषरूपस्य तस्य प्रतियोगिताया इवातात्त्विकत्वसंभवात् GuruCandr. i. 190. 23; घटत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकत्वरूपेणानुयोगिताविशेषरूपोऽभावे घटादेः संबन्धो भाति LaCandr. 153. 25.

अनुयोगितासंबन्ध (anuyogitā-sambandha) *m*. relation (in the form) of relational subjunctness अनुयोगितासंबन्धेन वह्न्यादिविशिष्टाभावे ... अवच्छेद्यावच्छेदकभावभानोपगमेन सामञ्जस्यात् VyutpaVā. 135. 16; परिसंख्यात्वम् ... द्वयोः ... नित्यप्राप्तयोरनुयोगितासंबन्धेन इतरनिवृत्तिफलकनञाद्यसमभिव्याहृतविधित्वम् BhāṭṭCin. i. 73. 15 (*on* i. 1. 4)

अनुयोगित्व (anuyogi-tva) *n*. **A** the state of being the substratum (of relation), relational subjunctness एकरूपेण संबन्धत्वानुयोगित्वयोः असंभवात् GuruCandr. i. 26. 13; भासमानवैशिष्ट्यप्रतियोगित्वानुयोगित्वयोरेव प्रकारताविशेष्यतारूपत्वसंभवेन तदतिरिक्ततत्कल्पने मानाभावः GuruCandr. i. 235. 1; रासभं विनापि घट उत्पद्यत इत्यादौ विनापदार्थोऽभाववान्। तत्पदसमभिव्याहृतद्वितीयाया अभावान्वयिप्रतियोगित्वमनुयोगित्वं वार्थः VyutpaVā. 149. 27; तद्वत्त्वं च प्रतियोगित्वानुयोगित्वतादात्म्यान्यतमसंबन्धेन SetuBa. 187. 21; **B** the state of being a substratum or subjunct (of simiarity) (प्रसिद्धेरनुरोधेन यः ... अवयवसामान्ययोगः सेहोपमा मता) 'प्रसिद्धेरनुरोधेन' इत्यस्य च 'यदुपमायां यस्य प्रतियोगित्वानुयोगित्वादिकं प्रसिद्धं तदनतिक्रमेण' इत्यर्थः AlaṅkāKau. (Vi.) 22. 6; 'गज इव गच्छति'... इत्यादावपि गजपदस्य ... तस्य प्रतियोगित्वेन सादृश्येऽन्वयः, तस्यानुयोगित्वेन धात्वर्थे गमने AlaṅkāKau. (Vi.) 90. 2.

अनुयोगित्वप्रतियोगित्वसंबन्ध (anuyogitvapratiyogitva-sambadha) *m*. relation of being the subjunct and the adjunct (of similarity) माधववीरभटौघेष्वनुयोगित्वप्रतियोगित्वसंबन्धाभ्यामन्यसादृश्यव्यवच्छेदेनानुपमत्वपर्यवसानमवगम्यते AlaṅkāMaṅ. 12. 1.

अनुयोगित्वमुख (anuyogitva-mukha) *adj*. proceeding from or conveyed through being subjunct (of comparison) मुखं चन्द्र इत्यादौ रूपके ... चोभयत्रापि वस्तुतश्चन्द्राभेद एव संसर्गः। क्वचिदनुयोगित्वमुखः ... विशेषणविशेष्यभाववैचित्र्यात् RasGaṅ. 314. 8.

अनुयोगित्वसत्त्व (anuyogitva-sattva) *n*. existence of the relational subjunctness वृत्तेराकाराख्यगौणविषयताश्रयस्य अविद्यातादात्म्यस्य शुद्धचित्यनुयोगित्वसत्त्वात् GuruCandr. i. 54. 19.

अनुयोगित्वसंबन्ध (anuyogitva-sambandha) *m*. **A** relation of being a substratum or subjunct (of similarity) इवादिभिः सादृश्यमनुयोगित्वसंबन्धेन बोध्यते AlaṅkāKau. (Vi.) 75. 3; अनुयोगित्वसंबन्धेन तद्बोधकत्वस्यापि वतिप्रत्ययस्य तुल्यार्थे विधानेन तद्योगे यथा आर्थी तथा वतिप्रत्ययप्रयोगेऽपि AlaṅkāKau. (Vi.) 78. 3; **B** relation (in the form) of relational subjunctness अन्योन्याभावस्य प्रतियोगित्वसंबन्धेन नानुयोगित्वसंबन्धेन चाभावान्निर्भेदः LalitāSaBh. 65. 28 (*on* 100)

अनुयोगित्वसंभव (anuyogitva-sambhava) *m*. possibility of relational subjunctness तादात्म्यत्वरूपेण संबन्धेऽपि तदतिरिक्तरूपेणानुयोगित्वसंभवात् GuruCandr. i. 26. 16.

अनुयोगिन् (anuyog-in) *adj*. [*f*. -ī] (also used as noun) **1** characterised by devotion आलब्धवीर्या सततानुयोगी उदग्रचित्ता ... अनुपादाय परिनिर्वृता MaVastuAva. i. 357. 12 [DBHS.]; **2Ai** substratum or subjunct (of absence etc.) घटाभावानुभवस्य तु घटस्मरणं हेतुरिति न प्रतियोगि, किन्तु अनुयोग्येव TātpaṬ.(Vā.) 112. 10 (*on* i. 1. 4); न प्रतियोग्यनुयोगिनोस्तथात्वं विरोधः KhaṇḍanKhā. 342. 22; अन्योन्याभावप्रत्यये प्रतियोग्यनुयोगिनोः समानविभक्तिकत्वनियमात् Tarkāmṛ. 10. 17; न ह्यनुयोगिनि प्रतियोगिप्रसिद्धिः ... कारणम् BhāṭṭDī. iv. 96. 9 (*on* x. 8. 1); **2Aii** subjunct (of similarity) 'उपमा काव्यसंपदाम्। सर्वस्वं सा च साधर्म्यम्' इतीदानीं तस्य प्रतियोग्यनुयोगिनावाह AlaṅkāŚe. 13. 0 (106); **2B** related, i.e. relational substratum or subjunct एकैकामृचमित्यनेन संतानप्रतियोगिनः कीर्तनात्तदनुयोगिनोऽपेक्षायामुपस्थितत्वात् BhāṭṭCan. 103. 13 (*on* xvi. 1.7); चरमाया ऋचस्तृतीयावृत्तावनुयोगिन्या ऋचोऽभावान्निगदेनैव संतानो वचनान्तरेण विहितो युज्यते BhāṭṭCan. 103. 16 (*on* xvi. 1. 7); **3** inquiring, questioning पतिमवेत्य भामिनी। ... सखीमनुयोगिनी परुषमैक्षतापरा Acyutarā. 9. 23.

अनुयोगिनिष्ठत्वाभाव (anuyoginiṣṭhatvābhāva) *m*. absence of the state of being resident in subjunct स्तम्भनिष्ठं स्तम्भतादात्म्यं कुम्भे नास्ति ... उक्ततादात्म्यस्यानुयोगिनिष्ठत्वाभावात् LaCandr. 805. 19.

अनुयोगिनीतीर्थ (anuyoginītīrtha) *n*. name of a holy place of pilgrimage (on the banks of a sacred stream) अनुयोगिनीतीर्थं नरस्तत्र कृताप्लवः। ... योगसिद्धिमवाप्नुयात् SkandP. iv. 61. 176.

अनुयोगिपटादि (anuyogi-paṭādi) *adj*. piece of cloth etc. which are realtional subjuncts (घटत्वेन पटो नास्तीत्यादौ) अनुयोगिपटादेः सप्तम्यन्तानुपस्थाप्यत्वात् GuruCandr. i. 76. 3.

अनुयोगिपद (anuyogi-pada) *n*. word conveying the relational subjunct (समानाधिकरणः निषेधप्रत्ययः) अनुयोगिपदतत्समानविभक्तिप्रतियोगिपदयुक्तनञ्जन्यः LaCandr. 798. 35.

अनुयोगिप्रतियोगिसापेक्षत्व (anuyogipratiyogisāpekṣa-tva) *n*. the state of being what is expectant of relational subjunct and relational adjunct देवतात्वस्य च नियमेनानुयोगिप्रतियोगिसापेक्षत्वात् MīmāKau. ii. 220.6 (*on* iii. 1. 27); प्रथमावगतस्य देवतात्वस्य ... अनुयोगिप्रतियोगिसापेक्षत्वात् ... उद्देश्यतावच्छेदकत्वसिद्धिः BhāṭṭDī. i. 209. 8 (*on* iii. 1. 15)

अनुयोगिप्राप्ति (anuyogi-prāpti) *f*. obtainment of relational subjunct ऋगुद्देशेन संतानविधाने त्ववसानसामान्याभाव एव प्राप्यते, न चार्धर्चौ संदधातीति वचनादनुयोगिप्राप्तिः BhāṭṭCan. 103. 19 (*on* xvi. 1. 7)

अनुयोगिवाचकपद (anuyogivācaka-pada) *n*. word expressing relational subjunct यत्रानुयोगिवाचकपदे सप्तमी तत्रात्यन्ताभावबोधः, यत्र प्रथमा तत्रान्योन्याभावबोधः BhāṭṭCin. i. 121. 6 (*on* i. 1. 4)

अनुयोगिविनिर्मोक (anuyogi-vinirmoka) *m*. [Inst.] by leaving out relational subjunct अनुयोग्यनुपस्थितेर्नञोऽनुयोगिविनिर्मोकेनाभावबोधकताया अव्युत्पन्नत्वात् VyutpaVā. 118. 9.

अनुयोगिविशेषण (anuyogi-viśeṣaṇa) *adj*. which qualifies the relational subjunct स्वरूपसंबन्धात्मकमभावानुयोगितावच्छेदकत्वमनुयोगिविशेषणे नञ्पदजन्याभावप्रतीत्या गृह्यते ŚaktiVā. 154. 11.

अनुयोगिविशेषणदण्डाद्यभाव (anuyogiviśeṣaṇadaṇḍādy - abhāva)

m. absence of the stick etc. qualifying the relational subjunct दण्डं विना न घटोत्पत्तिरित्यादौ च विनान्तार्थे घटोत्पत्त्याद्यभावान्वयेऽनुयोगिविशेषणदण्डाद्यभावस्य च तदनुयोगितावच्छेदकत्वं भासते VyutpaVā. 149. 34.

अनुयोगिविशेषणावच्छेद (anuyogiviśeṣaṇāvaccheda) *m*. [Inst.] due to the delimitation by qualifier of the relational subjunct अनुयोगिविशेषणावच्छेदेनैव नञाभावः प्रत्याय्यते ŚaktiVā. 153. 21.

अनुयोगिवृत्तिनञर्थ (anuyogivṛtti-nañartha) *m*. meaning of negative particle occurring in, i.e. related to the relational subjunct निषेधाधिकारे प्रतियोगिनमुद्दिश्यानुयोगिवृत्तिनञर्थस्यैव विधेयत्वात् BhāṭṭDī. iv. 96. 12 (*on* x. 8. 1)

अनुयोगिवृत्त्यभावविधान (anuyogivṛttyabhāva-vidhāna) *n*. enjoining, i.e. predication of the absence occurring in the relational subjunct (ह्रदे वह्निर्नास्तीत्यादौ) वह्न्यादेरेव प्रतियोगित्वमङ्गीकृत्य तदुद्देशेनैवानुयोगिवृत्त्यभावविधानम् BhāṭṭDī. iv. 97. 13 (*on* x. 8. 1)

अनुयोगिवृत्त्यभावविषयक (anuyogivṛttyabhāvaviṣaya-ka) *adj*. referring to the absence occurring in the relational subjunct शाब्दबोधाजनकत्वं पदशाब्दबोधवदेव प्रतियोगिप्रसिद्धिमात्रेणानुयोगिवृत्त्यभावविषयकशाब्दबोधोपपत्तेः BhāṭṭDī. iv. 96. 24 (*on* x. 8. 1)

अनुयोगिस्वरूपत्वासंभव (anuyogisvarūpatvāsambhava) *m*. impossibility of being what is of the form of relational subjunct घटादेर्भेदरूपत्वम्, धर्मभेदपक्षे ... भेदस्यानुयोगिस्वरूपत्वासंभवात् LaCandr. 805. 30.

अनुयोग्यनुपस्थिति (anuyogy-anupasthiti) *f*. absence of recollection of the relational subjunct अनुयोग्यनुपस्थितेर्नञोऽनुयोगिविनिर्मोकिनाभावबोधकताया अव्युत्पन्नत्वात् VyutpaVā. 118. 9.

अनुयोजन (anu-yojana) *n*. **1A** questioning, asking पितामहादयो ये च जगत्कार्याधिकारिणः।... नानुयोजनमर्हन्ति परमात्मप्रवृत्तयः AhirbuS. 8. 20 [Kośas give *anuyojana* as the synonym of *praśna* and *pṛcchā*, AbhidhāCin. 263; ParaNā. 447; KalpaK. 446. 71]; **1B** cross-examination अनुयोजनं सत्यानृतजन्यपुण्यपापप्रतिपादकमन्वादिवचनैर्यथार्थकथनपरान् कृत्वा प्रस्तुतार्थप्रश्नकरणम् SmṛtiCan. iv. 541. 6; **1C** interrogation, cf. **अनुयोजनविधि B; 2A** employment स्तेनानीतसमादानं स्तेनानामनुयोजनम्।... अतिचारा जिनैः पञ्च गदिताः SubhāRaSaṁ. 847; **2B** act of connecting, construing अनुयोजनमनुयोगः सूत्रस्यार्थेन सह संबन्धनम् SthānṬ. 3B. 9.

अनुयोजनविधि (anuyojana-vidhi) *m*. **A** procedure of cross-examination (in a law-suit) साक्षिणां लक्षणानि अनुयोजनविधिं च वक्ष्यामि SmṛtiCan. iii. 173. 8; **B** text dealing with the procedure of interrogation अत्र केचित् -'नग्नो मुण्डः' इत्यादिश्लोकत्रयमपकृष्यानुयोजनविधौ निवेशनीयम्, अन्यथानन्वयः स्यादिति मन्यन्ते SmṛtiCan. iii. 205. 14.

अनुयोजित (anu-yojita) *adj*. employed along with उषसि शान्त्युदकं करोति ...। चातनैर्मातृनामभिर्वास्तोष्पत्यैरनुयोजितैः VaitāSū. 5. 10; शान्त्युदकं कृत्वा चातनेनानुयोजितम्। संप्रोक्ष्य विधिवन्मन्त्रैरानयेदरणी ततः AVPari. 21(6). 8.

अनुयोज्य (anu-yojya) *adj*. [*f*. -ā] **1A** to be used तानि तिलाक्षतादीनि तथापोह्य दर्शपूर्णमासानुयोज्यान्यस्मा उपाहरति VaikhāGS. 5. 4; **1B** to be appointed भूपाला अविमृश्य विधायिनः।... अनुयोज्या अमी चात्र दद्युश्चेत् सत्यमुत्तरम् PrabhāC. 188. 5; **1C** to be administered माषकादिक्रमेणैव अनुयोज्यं रसायनम् RaseCin. 9. 50 (132. 12); **2A** to be cross-examined (in a law-suit) ममेदमिति यो ब्रूयात्सोऽनुयोज्यो यथाविधि ManuSm. 8. 31 (ManuBh., ManvaMu. प्रष्टव्यः); अन्यथा ब्राह्मणेषु सत्यं ब्रूहीति यथा ब्राह्मणा एते कथं शूद्रवदनुयोज्याः ManuBh. ii. 117. 22 (*on* 8. 103); **2B** (used as noun) (a general statement) which is to be questioned (for specification) अथानुयोज्यम्। अनुयोज्यं नाम यद्वाक्यं वाक्यदोषयुक्तं तत्। सामान्यतो व्याहृतेष्वर्थेषु वा विशेषग्रहणार्थं यद्वाक्यं तदप्यनुयोज्यम् CaraS. iii. 8. 50 (1941 Ed.); **2C** to be ordered or commanded उभाभ्यामपि वां वासवनियोज्यो (v. l. वासवानुयोज्यो BÖHTLINGK Ed.) दुःषन्तः प्रणमति Śāk. 7.27(2) (*but* APTE, *m*. a servant, obedient and humble servant); **2D** to be censured or objected नियताचिन्त्यशक्तीनि वस्तूनीह प्रतिक्षणम्। भवन्ति नानुयोज्यानि दहने दाहशक्तिवत् TattvSaṁ. 438; तन्तुमृत्पिण्डविज्ञाने ह्यनुयोज्ये मते ŚlokaVār. 5 (3). 250 (341. 3); शक्तयः सर्वभावानां नानुयोज्याः स्वभावतः TantrVā. 344. 17 (*on* ii. 1. 1); सर्वैरेव वेदवादिभिस्तत्र स्थित्युत्पत्त्योर्यः परिहारः स प्रलयेऽपि समानः ... तस्मान्नापीतिमात्रमनुयोज्यम् Bhām. 342. 6 (*on* ii. 1. 9); **2E** to be asked or inquired षड्भेदयोगवादी यः सोऽनुयोज्यः समाहितैः MahāP. 21. 223; **3** capable of being made to be devoted अनियतगोत्रकः पुनर्महामते त्रिष्वप्येतेषु देश्यमानेषु यत्रानुनीयते तत्रानुयोज्यः LaṅkāSū. 2. 127 (109) (28. 11) [DBHS.]

अनुयोज्य (anuyoj-ya) *ger*. having appointed, having assigned विद्रवद्बलमवेक्ष्य कपीनां तन्निषेद्धुमनुयोज्य तदीशम्।... लक्ष्मणो रणरसेन तमाप RāmC. (App. 2) 40. 16.

अनुयोज्यता (anuyojya-tā) *f*. the state of being what is to be objected or censured अन्वयव्यतिरेकौ च गृह्येते व्यवहारतः। अनादिश्चैष संसार इति कस्यानुयोज्यता NyāyMañ. ii. 65. 10.

अनुयोज्यमान (anu-yojyamāna) *adj*. being used or employed पृथक्पदतया वाक्यकल्पः सः... अनुयोज्यमानः कविभिरुत्प्रेक्षावयव इत्युच्यते SaraKaṇṭhā. 468. 19.

अनुयोज्यानुयोग (anuyojyānuyoga) *m*. type of clincher (*lit*. censure of the censurable) वादिनोरनुयोज्यानुयोगमुद्भाव्य सदुत्तरेण कथा प्रवर्तनीया TārkiRa. 317. 1; स्मृत्युक्ता उभयाभासा यथायथमर्थान्तरमप्यनुयोज्यानुयोगासिद्ध्यादिनिग्रहस्थानहेत्वाभासादिष्वेव पर्यवस्यन्ति VīraMi. (Vyavahāra.) 54. 10.

अनुरक्त (anu-rakta) *adj*. [*f*.-ā] **1Ai** devoted to (the god) **ii** loyal **iii** devoted to, i.e. faithful **Bi** having a liking for **ii** inclined to, interested in **iii** who or which is liked by **C** kind, considerate, favourable **D** attached to, fond of, affectionate **Ei** who are in love with each other **ii** who is in love with, enamoured, passionate **iii** attracted to **F** influenced by **2A** who or which has become red, reddened or coloured **B** dyed, smeared with blood **3A** pleasing (to ears), i.e. harmonious **B** pleased, delighted **4** related to, associated or connected with **5** tied with, interwoven **1Ai** devoted to (the god) ग्राम्यस्त्वेकः पशुस्तत्र नाजहाच्छ्वा महामुनिम्। भक्तोऽनुरक्तः सततमुपवासकृशोऽबलः MahāBhā. xii. 117.9; किमनुक्रोशवैफल्यमुत्पादयसि मेऽनघ। आनृशंस्येऽनुरक्तस्य भक्तस्यानुगतस्य च MahāBhā. xiii. 5. 22; आह परमप्रीता देवं देवी...। प्रियार्थमनुरक्तानां सदा भूमण्डले त्वया। वर्तितव्यं जगन्नाथ प्रियां तनुमुपेयुषा AhirbuS. 33. 80; 35. 88; तस्यैवं मेऽनुरक्तस्य प्रश्रितस्य हतैनसः।... ज्ञानं गुह्यतमम्...। अन्ववोचन् (मुनयः) BhāgP. i. 5. 29; iii. 4. 10, iv. 17. 7; उदीच्यामग्निकायमुमानुरक्ता हेमाङ्गविभूषणा हेमवस्त्रा मामुपासते मामेव वेदाश्चतुर्मूर्तिधराः। BhasmJāU. 566. 5; नारदः कथयामास ...। मां भक्तमनुरक्तं च ...। पञ्चरात्रमिदम् PañcaRā. (Nā.) i. 1. 43; आह विष्णुर्द्रुहिणं महात्मा। एते हि भक्ता मयि चानुरक्ताः AdhyāRā. vii. 9. 60; उचितज्ञोऽनुरक्तोऽसि भक्तोऽसि कुशलोऽप्यसि KaṁVa. 5. 24; 7. 14 (9); जिनधर्मानुरक्तस्वांतकुकेशवंशमंडन साह अमरदत्तभार्या EI. i. 324. 43; **1Aii** loyal (subject, minister, servant etc.) अनुरक्ताः प्रकृतयो द्रुपदस्य महात्मनः MahāBhā. i. App. I. 103 (64); कच्चिद्वैद्याश्चिकित्सायामष्टाङ्गायां विशारदाः। सुहृदश्चानुरक्ताश्च शरीरे ते हिते सदा MahāBhā. ii. 5. 80; ii. App. I. 4 (19); बृहत्सेनाम् ... परिचारिकाम्। ... अनुरक्तां सुभाषिताम् MahāBhā. iii. 238* (2); वक्ता हितानामनुरक्त आर्यः शक्तिज्ञ आत्मेव हि सोऽनुकम्प्यः (भृत्यः) MahāBhā. v. 37. 23; SūktiRa. 94. 8; शतशोऽपरे। अनुरक्ताश्च विजये भीष्मेण निहता रणे MahāBhā. viii. 24*(2); (मन्त्रिणा) तानि तान्यनुरक्तेन शक्यान्यनुतितिक्षितुम् MahāBhā. xii. 84. 31; xii. 112. 23; xiii. App. I. 15 (907); तैर्मन्त्रिभिः ...अनुरक्तैः ...। स पार्थिवो दीप्तिमवाप Rāmā. i. 7. 17; अनुरक्ता महात्मानं रामं सत्यपराक्रमम्। अनुजग्मुः प्रयान्तं तं वनवासाय मानवाः Rāmā. ii. 40. 1; ii. 1020*(1); रामः ... इदमब्रवीत्। विभीषणं च धर्मज्ञमनुरक्तं निशाचरम् Rāmā. vi. 29. 2; अनुरक्तः शुचिर्दक्षः.... दूतो राज्ञः प्रशस्यते ManuSm. 7. 64; (राजा) अनुरक्तं हितैषिणम्।... महानसे प्रयुञ्जीत वैद्यम् SuśruS. v. 1. 10; (राजा) शिक्षितमनुरक्तं कृतकर्माणं जनमासन्नं कुर्वीत ArthŚā. i. 103. 5 (1. 21); ii. 304. 3 (7. 10); बलम् ... तस्य... संख्यातः वीरपुरुषं च न चानुरक्तम् PratiYau. 1. 4; BṛhaspaSm. 301. 505; YuktiKa. 11. 4; बुद्धिमाननुरक्तोऽयम् ...। इति भृत्यविचारज्ञो भृत्यैरापूर्यते नृपः Tantrākhyā. 9. 19; PañcT. 1. 37 (30. 1); Hitopa. 2. 66; Pañcā. 11. 7; Subhāṣi. 2843; अपि वृषलमनुरक्ताः प्रकृतयः MudrāRā. 1. 19 (13); 4. 12 (28); अनुरक्तः शुचिर्दक्षो बुद्धिमान् परिचारकः AṣṭāSaṁ. i. 6. 7 (1. 2); AṣṭāHṛ. i. 1. 28; राजा राज्यवर्धनम्... अनुरक्तैश्च महासामन्तैः कृत्वा साभिसरमुत्तरापथं प्राहिणोत् HarṣaC. 210. 6; विभीषणस्त्वाभिगामिकात्मगुणसंपन्न इति अनुरक्ताः प्रकृतयः MahāvīC. 4. 7 (2); शुचिर्दक्षोऽनुरक्तश्च जाने भृत्योऽपि दुर्लभः Hitopa. 3. 137; यत्त्वया शात्रवं जन्यमदायतमदायत। तेन त्वामनुरक्तेयं (पृथ्वी) रसायत Kāvyālaṅ. (Ru.) 3. 38; अनुरक्तः अहार्यो भवति (दूतः) ManuBh. ii. 21. 25 (*on* 7. 64); ii. 322. 8 (*on* 9. 304); (गोपालदेवम्) यं स्वामिनं राजगुणैरनूनमासेवते चारुतरानुरक्ता।... °लक्ष्मीः EI. xiv. 326. 19; xv. 296. 14; कुर्वन्ति ये सदुपलेपनवासचित्रं संमार्जनं गिरिसुतायतनेऽनुरक्ताः SaurP. 50. 59; सदोषः सगुणो वास्तु न मे त्याज्यो विभीषणः। अनुरक्तो विरक्तो वा माम् ... आगतः RāmāMañ. 304. 25;

नास्त्येव हि विपक्षोऽस्य राज्ये निहतकण्टके। अनुरक्ताः प्रजाश्चैता न हानिः परिदृश्यते KathāSaSāg. i. 6. 129; ii. 4. 38; vi. 8. 212; कुवलयापीडो भेजे कुवलयेशताम्। त्यागेन चक्रे विशदां योऽनुरक्तां नृपश्रियम् RājTa.(Ka.) 4. 373; नृपतिः ...। अचिन्त्यश्च यद्या ममानुरक्तोऽस्ति ...। श्रावको जिनदासाख्यः PariPar. 3. 57; नयपालः ... समररिपोः पूजा[नुरक्तः स]द्रा EI.xv. 296. 17; i. 327. 5; सन्ति ममानुरक्ताः ...अश्ववारास्तैः समेतोऽहम् ... युद्धं करिष्यामि PuruṣPa. 211. 8; 212.4; जनः सर्वोऽपि सिन्धुलेऽनुरक्तः PurāPraSaṁ. 13. 21; निर्गुणमप्यनुरक्तं प्रायो न समाश्रितं जहति सन्तः Subhāṣi. 242; उदयितो राजपदानुकूलं यो मण्डलं धारयतेऽनुरक्तम्। तिम्मभूपः Acyutarā. 1.8; आयुष्मन्, किमेवमतिवाह्यतेऽनुरक्तो लोकः KaṁVa. 5.35 (7); सत्यानुरक्तेरदिरावहेस्मिन् संत्रके (Read संपत्रके) संभृतसर्वलोके। (श्रीरा) श्रीरामराजे EI. ix. 338. 174; अत्रत्याः प्रकृतयोऽप्यनुरक्ता आर्यस्य प्रसादेन MadaKeC. 13(13); **1Aiii** devoted to, i.e. faithful नलः ... चिन्तामुपेयिवान् ...। मामियं ह्यनुरक्तेदं दुःखमाप्नोति मत्कृते MahāBhā. iii. 59.11; iii. 74. 21; (च्यवनः) सुकन्यया सहारण्ये विजहारानुरक्तया MahāBhā. iii. 125.10; भक्षयन्ति शिवा गृध्रा जनार्दन जयद्रथम्। संरक्ष्यमाणं भार्याभिरनुरक्ताभिरच्युत MahāBhā. xi. 22.10; एवं दत्तास्मि रामाय तदा तस्मिन् स्वयंवरे। अनुरक्ता च धर्मेण पतिम् Rāmā. ii. 110.52; v. 57.9; vi. 108.15; भवती। कथं त्वामेवमनुरक्तं विहाय गता Vikramo. 4.25(2); HarṣaC. 225. 10; (सीताम्) अनुरक्तां त्यजाम्येतां दयितामधुना कथम् PadmP. (Ra.) 96.59; AṣṭāSaṁ. ii. 171.23(6.1); (मैत्रेयीम्) अनुरक्तां प्रियां साध्वीं बद्ध्वा वित्तेन मां कथम्।... संन्यसन्ति भवद्विधाः BṛĀraUBhVā. ii. 4. 58; अनुरक्ता पत्युश्च सर्वाद्या च पतिव्रता।... शक्तिर्द्वितीया कथिता BrahmVaiP. ii. 1.24; तारा मय्यनुरक्ता .... कथं त्याज्या धर्मतो न्यायतस्तथा DevīBhāP. i. 11.59; अनुरक्ताश्च गृहिणीः कथं त्यक्ष्यसि निष्ठुरः PariPar. 2.222; अभव[च्छ्री प]रमर्दिराजः ... [साम्रा]ज्य[ल]क्ष्मीर्यमिहानुरक्ता पतिंवरेवाशु समाजगाम EI. i. 327.5; अनुरक्तः स्वभार्यायाम् ... अनुकूलो निगद्यते PuruṣPa. 190. 26; गुरुशुश्रूषणे युक्ता भक्ता मातृपदाम्बुजे। अनुरक्ताः स्वदारेषु न हि तान् बाधते कलिः MahNirvāT. 4.58; (दमयन्तीम्) मामनुरक्तां हित्वा यदि राजन् ... यातोऽसि मुक्त्वा वनमिदमेष्यति वनलक्ष्मीः RasGaṅ. 654.17; पतिः ... एकस्यामनुरक्तोऽनुकूलः ŚṛṅgāMañ. (A.) 49.19; PadyaVe. 398 (9); **1Bi** having a liking for तस्य बाह्येषु शतदलपद्मपत्रेषु योगपीठेषु रासक्रीडानुरक्ता गोप्यस्तिष्ठन्ति RādhU. 209.12(2); एको देवो नित्यलीलानुरक्तः RādhU. 212.19(4); अनुदिनमनुरक्तः पद्मिनीचक्रवाले ... जयति मिहिरकन्याकूलवन्याकरीन्द्रः StavMā. 121.4; PadyaVe. 30; **1Bii** inclined to, interested in अहमासं पण्डितको हैतुको वेदनिन्दकः। आन्वीक्षिकीं तर्कविद्यामनुरक्तो निरर्थिकाम् MahāBhā. xii. 173.45; xiii. 37.12; शब्दादिष्वनुरक्तानि निगृह्याक्षाणि योगवित्। कुर्याच्चित्तानुकारीणि प्रत्याहारपरायणः ViṣṇuP. vi. 7.43; येषामाभीरकन्याप्रियगुणकथने नानुरक्ता रसज्ञा।... धिक् तान् CāṇaNīDa. 12.5; अमृतपालः द्विजगुरुसुरभक्तः सर्व्व[शा](Read शास्त्रा)नुरक्तो गुरुरिव सकलानामुग्रदण्डायुधानाम् EI. i.65.7; **1Biii** who or which is liked by अनुरक्तेष्वपि शरीरादिषु साधूनां स्वामिन एव प्रणयिनो युष्मद्दर्शनादुपार्जितमेव ... कुशलजातम् HarṣaC. 159.6; विनयेन भवति गुणवान् गुणवति लोकोऽनुरज्यते सकलः। अभिगम्यतेऽनुरक्तः ससहायो युज्यते लक्ष्म्या Kāvyālaṅ.(Ru.) 7.85; न हि ... सभापतिर्वा युक्तवादिनमनुगृह्णन्ननुरक्तो द्विष्टो वा भवति Bhām. 374.9 (*on* ii. 1.34); **1C** kind, considerate, favourable (king, god, friend etc.) कच ...। सौहार्दे चानुरागे च वेत्थ मे भक्तिमुत्तमाम् (v.l. सौहृदेनानुरक्तां च भक्तां भजितुमर्हसि) MahāBhā. i. 72.11; i. 194.10; अनुरक्तो ह्यसंहार्यः पार्थान् प्रति जनार्दनः MahāBhā. xii. v. 86. 1; vii. 62. 22; सुहृत्...। आगन्तुश्चानुरक्तोऽपि काममस्तु बहुश्रुतः।... न मन्त्रं श्रोतुमर्हति MahāBhā. v. 86. 1; वाच्यं यदनुरक्तेन ... तदुक्तं लक्ष्मण त्वया Rāmā. iv. 26.16; vi. 107. 20; जनमनुरक्तम्। कृतमतिरपहाय पितृनगरात्स ततो विनिर्जगाम BuddhaC. 5.83; अनुरक्तं स्थिरारम्भं लघु मित्रं प्रशस्यते ManuSm. 7.209; न बान्धवानुरक्तकृच्छ्रद्वितीयगुह्यज्ञान्वहिः कुर्यात् CaraS. i. 8. 25; यथा कश्चिदनुरक्तो मित्रसुहृत्त्वमवलम्ब्य मित्रार्थमनुक्तमपि प्रत्युपकारमनपेक्ष्य कुरुते। एवं प्रधानम् ... कुरुते MāṭhVṛ. 74.21 (*on* 60); कणकण्टकतिन्दुकेन्धनस्याग्निर्नक्तं दिनं जागृयात्तथानुरक्ताः स्त्रियः सुहृदश्च AṣṭāSaṁ. ii. 171. 23 (6. 1); किमनुरक्तो विरक्तो वा मयि स्वामीति ज्ञास्यामि Hitopa. 2. 51(2); RājNīRa. 50.1; (स्वामिनः) अनुरक्तस्य विरक्तस्य च लक्षणम्। रक्ताद् वृत्तिं समीहेत विरक्तं च परित्यजेत् NītiSā. 5.47; 8.77; भृत्यानुरक्तो भगवान् प्रतिनन्द्येदमब्रवीत् BhāgP. iv. 9. 18; अनुरक्तस्य...। सुहृदः कृत्स्ना पृथिवी मूल्यमल्पकम् RāmāMañ. 394.26; न बान्धवत्वं सहजं जनस्य स एव बन्धुः किल योऽनुरक्तः DaśāvaC. 7.208; भिषग्विनीतः ...। मौलोऽनुरक्तो मधुरः कुलीनश्च प्रशस्यते Hastyāyur. 43.20 (1.5); यस्मिन्ननुरक्ताः सुहृद्गणाः।... तेन लोकत्रयं जितम् MahNirvāT. 8.64; भविष्यन्निव साम्राज्यस्यार्धभागी न कस्तदा। ततुनेष्वनुरक्तोऽभूत्न राज्ञि सुखस्थिते RājTa.(Śrī.) 1(7).151; सानुरागमनुरक्तम् ... यत् तन्मित्रमतिशयेन शस्यते ManvaMu. 285.18 (*on* 7.209); भक्तजनेष्वनुरक्तं धरणीधरकन्यया परिष्वक्तम्। प्रख्यातनामधेयं यजतितरां भागधेयं मे ĀryāŚ. 90; बाल्ये यं (राघवेन्द्रम्) समुदीक्ष्य लक्षणयुतं तातोऽनुरक्तोऽभवत् Vidvanmo. 1.8; **1D** attached to, fond of, affectionate अनुरक्तश्च तानासीत्पाण्डवान् स घटोत्कचः MahāBhā. i. 143. 35; अनुरक्तोऽस्मि भावेन भ्रातरं देवि तत्त्वतः Rāmā. ii. 18.13; स्निग्धा त्वमनुरक्ता च भगिनीव सहोदरा Rāmā. vi. 517*(1); सुतौ ...। अनुरक्तौ... कार्यकोविदौ MahāP. 8. 93; नायं धर्मो मातृवर्गाननुरक्तः सुतस्त्यजेत् BrahmVaiP. iii. 16. 20; (दशरथः) स राजसिंहः ... सहात्मजैः ...मिथोऽनुरक्तैः स्म पुरीं प्रतिष्ठते Rāgh. 4. 59 [AnekāSaṁ. 2. 187; NānārthāSaṁ. i. 135. 1083; MediK. 60. 48; ViśvaLoK. 127. 47]; **1Ei** who are in love with each other मिथुनं जायमानं वै समं तद्य प्रवर्धते ...एकैकमनुरक्तं च चक्रवाकसमम् MahāBha. vi. 8. 9; (तत्र) मिथुनानि प्रसूयन्ते ... अन्योन्यमनुरक्तानि MārkP. 59. 21; (ते) अन्योन्यमनुरक्ताश्च चक्रवाकसधर्मिणः BrahmāṇḍP. i. 15.79; चेष्टा भवति पुंनार्योर्या रत्युत्थानुरक्तयोः ... श्रृङ्गारो द्विविधो मतः ŚṛṅgāTi. (Ru.) 1. 21; वियोगार्त्तौ युवानौ तौ ...। चक्रवाकाविव चिरमनुरक्तावतिष्ठताम् PariPar. 2. 468; स्यादेकतरपञ्चत्वे दंपत्योरनुरक्तयोः। शृङ्गारः करुणाख्यः Vāgbhaṭā. 5. 20; Gaṅgāva. 6. 43; विलासिनी। यत्रानुरक्तावन्योन्यं संभोगोऽयमुदाहृतः SāhiDa. 181.7; RasiJī. 1033; **1Eii** who is in love with, enamoured, passionate (सुभद्रा) सा तु तं मनुजव्याघ्रमनुरक्ता मनस्विनी MahāBhā. i. App. I. 114(321); मरुत्तो नाम वीर्यवान्। (ययातेः) पुत्रस्तमनुरक्ताभूत् पृथिवी सागराम्बरा MahāBhā. xiv. 5. 12; वैशिकः। अनुयु(v.l. °र)क्तः शुचिर्दक्षः NāṭyaŚā. 23.3; 23.23; अयम् ...वारुणिकां नाम बन्धकीमनुरक्तः PadmPrā. 10. 18; 18. 16; अनुरक्तायां रागो भावयितव्यः DhūrtaViSaṁ. 18. 8; पुस्तकवाचकमृज्ज्योपगुप्तमनुरक्ता PādaTā. 28. 10; 33.7; जनमिममनुरक्तं विद्धि नाथ Mālavikā. 2.5.; 4.14(1); एषा कुसुमनिषण्णा तृषितापि सती भवन्तमनुरक्ता Śāk. 6.21; (नायिका) तथास्य सानुरक्ता च सुविस्रब्धा प्रजायते KāmSū. 206.7 (3.2); यदा तु मन्येतानुरक्तो (नायकः) मयि ... तदैवैनम् ...। बालभावमोक्षाय त्वरयेत् KāmSū. 224.11 (3.4); कथं वसन्तसेनार्यचारुदत्तमनुरक्ता Mṛcch. 1. 32(8); EI. xii. 75. 35; HarṣaC. 225. 10; कथमियैनमनुरक्ता ... इयमवन्तिसुन्दरी DaśKuC. 35. 12; समगंसि चाहं शृगालिकामुखविसृतवार्तानुरक्तया राजदुहित्रा DaśKuC. 64. 10; यशः ... परिगीयतेऽनुरक्तैर्विद्याधरसुन्दरीनिवहैः EI. x. 87. 31; iii. 108. 39; xxi. 142. 25; xxii. 107. 31; पुरुषेष्वनुरक्तास्तास्ते च तास्वनुरागिणः MahāP. 3. 33; सफलय यौवनमेतत् सममनुरक्तेन सुतनु मया Kāvyālaṅ.(Ru.) 11. 13; SaraKaṇṭhā. 41. 8; AlaṅkāŚe. 6.1(3); नायकोऽनुरक्तस्तस्याम् Kāvyālaṅ.(Ru.) 14.6; यावदायुर्वृणोतु श्रीरनुरक्ता वधूरिव Kapphiṇā. 16. 47; (प्रायश्चित्तम्) अभिगम्यमानाया योषितप्रतिरूपया सैवेयमिति स्नेहेनानुरक्त इवालिङ्ग्य स्वपेत्(नरः गुरुतल्पगः)BālaKrī. ii. 125. 22 (*on* 3. 253); (पद्मस्य) नालमस्य दीर्घमनुरक्तस्य जायते परागो नाप्लीकाभिनिवेशोऽस्य हीयते NalaCam. 5.73(9); काचित् क्वचिदनुरक्ता लज्जावती वयस्यया भिन्नरहस्या क्रियते ViddhaŚā. 2. 14(5); देवरती राजा ..। बभूवास्य महादेवी रक्ता ...। रक्तायामनुरक्तोऽभूद् राजकार्यपराङ्मुखः BṛKathāK. 85. 3; अधन्यः खेचरगणो यः प्रकाममनुरक्तोऽपि दूरवर्ती ... मन्मथव्यथामहमिवोद्वहति TilaMañ. 175. 22; ब्रह्मादयो बहुतिथं यदपाङ्गमोक्षकामास्तपः समचरन् भगवत्प्रपन्ना। सा श्रीः स्ववासमरविन्दवनं विहाय यत्पादसौभगमलं भजतेऽनुरक्ता BhāgP. i. 16.32; iii. 23.38; (कृष्णः) रथस्थो मथुरां चागात् ...। गोपीभिरनुरक्ताभिः क्रीडिताभिर्निरीक्षितः AgniP. 12. 23; अनुरक्ता हि स्वयमेव गान्धर्वेण विवाहेन पाणिं ग्राहयति JayaMa. 208. 11 (*on* 3. 3); 280. 20 (*on* 5. 4); अतिवृद्धमनुरक्तया विस्तीर्णं मुखरमहोदधिमेखलं वहन्त्या। उरसि निहितबन्धुजीवमुर्व्या NavaSāC. 3.59; 6.80; कुटुम्बिनी। अनुरक्ता त्वयि ... योषित् GaṇeP. i. 7. 13; SaraKaṇṭhā. 547. 11; न च मयीयमनुरक्तेत्यपि निश्चयेन कृतं कामकृतान्मोहात् Loc. 66. 19 (*on* 2.3); अनुरक्तैव सा साध्वी मम विद्याधराङ्गना BṛKathāMañ. 14. 216; रक्ताशोक कृशोदरी क्व नु गता त्यक्त्वानुरक्तं जनम् KāvyPra. 416.3; Subhāṣi. 1363; (मदनमाला) अनुरक्तं नराधिपम्।.. बारयामास युक्तिभिः KathāSaSāg. vii. 4. 37; xii. 1. 20; ताम् ... चिरमनुरक्तां लतागृहे दृष्ट्वा। तच्चरितं गोविन्दे मनसिजमन्दे। सखी प्राह GītGo. vi. 12.1; राज्ञे देव्यनुरक्ताय... मन्त्रं प्रददौ RājTa.(Ka.) 3.465; 4.373; अनुरक्तैव मयि सा भूयोऽपि प्रार्थयस्व ताम् PariPar. 2. 489; Kāvyānu. (He.) 354. 19; Vāgbhaṭā. 5. 12; RasMañ. 2(3); अयमेष्यति दिव्यमूर्तितामनुरक्तस्त्रिदिवाङ्गनां प्रति PṛthvīVi. 12. 22; 5. 96. SamarāSaṁ. 9. 55; एषा मय्यनुरक्ता चेच्छायावदनुगामिनी PrabhāC. 6. 31; कमलश्रीः ... समुद्रदत्तेन स्ववशीकृता ... मम भर्ता भवत्विति चिन्त्य(? न्तय)मानाहर्निशमनुरक्ता जाता SamyaKau. 92. 18; नायकेष्वनुरक्तेषु रतिं पुष्यन्ति योषितः BhāvPra.(Śā.) 114.21(5); 113.10(5); (श्रीमुञ्जः) कस्यामपि योषित्यनुरक्तः ... द्वादशयोजनीं निशि प्रयाति प्रत्यायाति च PrabaCin. 21. 11 (FN 19); कौमार्यामपि निःस्नेहां (गणिकाम्) कोऽनुरक्तेति मन्यते SūktiRa. 114. 7;

Yādavā. 19. 17; जारेऽनुरक्ताया नार्याः ... बुद्धिर्जारमेव ध्यायति JīvanVi. 19.17; मत्पुत्र एतस्यामनुरक्तः ŚārṅgaPa. 521; 1586; (नायिका) भाषते सूनृतं स्निग्धामनुरक्ता SāhiDa. 140. 15; सोऽपि सर्वदा तस्यामनुरक्तः सुरतसुखमनुभवंस्तिष्ठति SiṁhāDvā. 29.0(6); त्वयि गाढमनुरक्ता सा VetāPañ.(Śi.) 10.40; राजकुमारी तस्मिन्ननुरक्ता जाता PurāPraSaṁ. 19.3; अनुरक्ता च शस्ता नारी नरायिते AnaṅgaRa. 10.30 (Add.34); तस्यामनुरक्तः ... पुरुषो नारीमुपेयात् Bhāv-Pra.(Bhā.) 1(3).23; एषा कथमनुरक्ता स्यादिति (पुरुषः) कुर्यात्प्रतिपत्तितो वीक्षाम् KandaCū. ii. 8.17; iii. 3.9; v. 5.22; हरिस्वामी ... स्वप्ने ... भावानुरक्तविद्याधरीशतेन ... परां प्रीतिमासाद्य VetāPañ. (Jam.) 92.13; सा कन्या ... रामेऽनुरक्ता स्वयम् JānaPa. 1.14; 1.47(1); 5.30(6); ĀnandRa. 4.3; अनुरक्तो भवाननङ्गलेखायाम् MadaKeC. 22(40); नायकमनुरक्ता ... नायिका मन्दं मन्दमनुगता AlaṅkāMañ. 79.5; 21.6; **1Eiii** attracted to रूप° ... °योगिनी गुणेष्वनुरक्ता न तथार्थेषु ... इति (नायिकागुणाः) KāmSū. 309.20(6.1); गुणानुरक्तामनुरक्तसाधनः कुलाभिमानी कुलजां नराधिपः। ... अपहारयेन्मनोरमामात्मवधूमिव श्रियम् Kirātā. 1.31; तद्वार्ताश्रवणमात्रेणैव हि ममातिमात्रं मनोऽनुरक्तम् (तस्मिन् पुरुषे) DaśKuC. 71.7; सुखनाम्नीषु दृष्टिषु। कास्वेतास्वनुरक्तोऽस्मि पतङ्गोऽग्निशिखास्विव YogVā. v.9.50; SaraKaṇṭhā. 547.11; अनुरक्तं च मनो यस्याः Loc. 230.8 (*on* 3.44); Kāvyānu. (He.) 141.16; निस्त्रिंशे ... रिपुकीलालपि व्यधात्। स्थानमेषोऽनुरक्तायाः क्रीडायै विजयश्रियः DvyāśraKā. 1.162; नयसारोऽदधाच्चित्तेऽनुरक्तं मयि मानसम्। रक्षितुं शक्यते नैव निषिद्धमपि युक्तिभिः MalliC.2.404; अपि चण्डानिलोद्धततरङ्गस्य महोदधेः। शक्येत प्रसरो रोद्धुं नानुरक्तस्य चेतसः MalliC.2.405; Subhāṣi. 3333; **1F** influenced by तद्भावानुरक्तां हि बुद्धिं कार्यकारणयोरनन्यत्वे हेतुं वयं वदामः BrahmSūBh. (Śaṅ.) 317.12 (*on* ii.1.15); एष पिङ्गलकः संजीवकवचनानुरक्तः स्वव्यापारपराङ्मुखः संजातः Pañcā.22.18; **2A** who or which has become red, reddened or coloured कश्मलाभिहता सन्ना बभौ सा रावणोरसि। संध्यानुरक्ते जलदे दीप्ता विद्युदिवासिते Rāmā. vi. 3132*(4); संध्यानुरक्ते नभसि स्थितानामिन्दीवरश्यामरुचां घनानाम्। ... यदि वियदेवं भवति सुभिक्षम् BṛSaṁ. 24.18; प्रथमतरकृतपावकप्रवेशा इवादह्यन्तानुरक्ता दिशः HarṣaC. 225.10; एतन्मुखं प्रियायाः शशिनं जित्वा कपोलयोः कान्त्या। तापानुरक्तमधुना कमलं ध्रुवमीहते जेतुम् Nāgā. 3.10 (*but* APTE, glowing); NalaCam. 5.73(9); न हि नीलिम्नेवानुरक्तमुत्पलं शब्दानुरक्तमर्थमुपलभामहे Kāśi. iii. 224.8 (*on* 5(10).11); कृष्णार्जुनानुरक्तापि दृष्टिः कर्णावलम्बिनी ... अनुरक्ता प्रान्तलोहिता SaraKaṇṭhā. 547.11; Kāvyānu. (He.) 349.19; अनुरक्तास्ततः पश्चाद्यशसाच्छादिता दिशः PṛthvīVi. 5.96(comm. गैरिकादिना रञ्जिताः); क्षोणीभृतामरुणदीधितयोऽनुरक्ताः पादानलक्तकरसैरिव रञ्जयन्ति Yādavā.19.17; Acyutarā. 1.8; तस्मिन् किल श्रीः सरसेऽनुरक्ते स्थाने यदेतत् कृतसंनिधाना ĀnandRa. 4.3; अयं रविः ... अनुरक्तः सन् पश्चिमां दिशं प्राप्नोति AlaṅkāMañ. 79.16; **2B** dyed, smeared with blood भवं च दन्तैर्बिभिदे नाभिदेशे गजासुरः। दृष्ट्वानुरक्तं रुद्राभ्यां नवरुद्राः ... विव्यधुः ... शरीरममरद्विषः SkandP. i(2). 21.45; श्रीमद्रयाकर्ण इति प्रतीतः। यस्याहवेषूद्धतवैरिकंठ(कण्ठ) च्छेदास्र[पूर्णेव ध]रानुरक्ता EI. xxi. 95.15; **3A** pleasing (to ears), i.e. harmonious तीरस्थलीबर्हिभिरुत्कलापैः प्रस्निग्धकेकैरभिनन्द्यमानम्। श्रोत्रेषु संमूर्च्छति रक्त(v.l. मूर्च्छत्यनुरक्त)मासां गीतानुगं वारिमृदङ्गवाद्यम् RaghuVa. 16.64; **3B** pleased, delighted प्रसीद स्वामितनय स्वश्रेयसमतः परम्। त्वयैवमनुरक्तेन कस्तस्यार्थो न सेत्स्यति RāmC. 9.86; मुखं प्रसन्नम् ...। स्नेहोऽधिकः संयमदर्शनं च सदानुरक्तस्य जनस्य चिह्नम् Ind.Spr. 2209 (First Ed.); दर्पणार्पितमालोक्य मायास्त्रीरूपमात्मनः। आत्मन्येवानुरक्तो वः श्रियं दिशतु केशवः PrabhāC.103.7; ŚārṅgaPa. 117; अनुराजति च। शृण्वतोऽनुरक्तान् करोतीत्यर्थः Sāy. *on* ṚV. ii. 43.1; **4** related to, associated or connected with पदं तु प्रकृतिभेदभिन्नं प्रकृत्यर्थानुरक्तप्रत्ययार्थप्रधानम् BhāvanāVi.82.2; पदार्थैरनुरक्तोऽसौ वाक्यार्थः संप्रतीयते ŚlokaVār. 7.233 (910.3); (विश्वे देवाः) ते च तेन पूर्वानुमितेन यागेनानुरक्ताः TantrVā. 530.20 (*on* ii.2.23); Kapphiṇā. 16.47; नियतगुणक्रियानुरक्तस्वार्थप्रतिपादने तु गोशब्दस्य न हेतुमुत्पश्यामः NyāyMañ. i. 365.19; Kāśi. iii.224.9 (*on* 5(10). 8-10); विष्णुः ... रामो भूत्वा मानुषचेष्टकः। ... अनुरक्त इवाशेषगुणेषु गुणवर्जितः AdhyāRā. iv. 5. 22; EI.i. 327.5; **5** tied with, interwoven (इण्ड्वशिक्यासन्दीषु मुञ्जरज्जवस्त्रिवृतो मृद्दिग्धाः) आसन्दी च अनुरक्ता रज्जवो मृद्दिग्धा भवन्ति ... कर्दमलिप्ताः comm. *on* KātyŚS. xvi. 5.2; *n.* continuous (flow of) blood, cf. **अनुरक्तभाव** 2.

अनुरक्तक (anurakta-ka) *adj.* who is in love with or enamoured दूतीं विद्याधराधिपः। प्राहिणोत् ... सीतां व्रज ब्रूहि दशास्यमनुरक्तकम् PadmP.(Ra). 46.166.

अनुरक्तकटाक्षमोक्ष (anuraktakaṭākṣa-mokṣa) *adj.* casting around loving side-glances अक्षण्वतां फलमिदं न परं विदामः सख्यः पशूननुनिवेशयतोर्वयस्यैः। वक्त्रं व्रजेशसुतयोरनुवेणुजुष्टं यैर्वा निपीतमनुरक्तकटाक्षमोक्षम् BhāgP.x.21.7.

अनुरक्तकरण (anurakta-karaṇa) *n.* movement or gesture of one who is in love तद्घटितः... । कार्योऽनुरक्तकरणे चैव प्रचारे ललिते ... VişṇuDhaP. iii.24.58.

अनुरक्तगण्डस्थल (anurakta-gaṇḍasthala) *adj.* whose temples have become red उभयकर्णान्दोलितकुण्डलमणिप्रभानुरक्तगण्डस्थलः ... पुरुषं महापुरुषलक्षणोपेतः Kād. 170.2.

अनुरक्तचित्त (anurakta -citta) *adj.* **Ai** whose mind is attracted to अन्येऽपि ये स्त्रीष्वनुरक्तचित्ता विश्वासमायान्ति नराः प्रमत्ताः YaśasCam. ii. 164.3; **Aii** whose mind is devoted to, cf. **अनुरक्तचित्तता; B** (used as noun) one whose mind is attached to or affectionate towards कथं प्रियाया... सङ्गम् ... शिशूनां कलाक्षराणामनुरक्तचित्तः ...। त्यजेत BhāgP. vii. 6. 11.

अनुरक्तचित्तता (anuraktacitta-tā) *f.* the state of having the mind devoted to भगवद्गुणादिष्वनुरक्तचित्तता भवति ŚrutaPra. iA. 113. 5 (*on* i.1.1).

अनुरक्तचेतस् (anurakta-cetas) *adj.* **A** whose mind is devoted, i.e. faithful to अनन्यभावामनुरक्तचेतसं त्वया वियुक्तां मरणाय निश्चिताम्। नयस्व ... साधु Rāmā. ii. 24.18; **B** whose mind is attached to, having affectionate mind सहचरमनुरक्तचेतसं प्रियमकरन्द कथं न मन्यसे MālaMā. 9.131.

अनुरक्तचेष्टा (anurakta-ceṣṭā) *adj.* (*f.*) having actions (indicative) of love इमां च विन्द्यादनुरक्तचेष्टां प्रियाणि वक्ति स्वधनं ददाति BṛSaṁ. 78.5; VetāPañ. (Śi.) 16.16.

अनुरक्तजन (anurakta-jana) *m.* **A** loyal people अनुरक्तजनाकीर्णा...। राजव्यसनसंसृष्टा सा पुरी विनशिष्यति Rāmā. ii. 45.16; ii. 1942*(1); राजा ... देशमावसेत् ... अनुरक्तजनान्वितम् MatsyaP. 217.3; **B** person who is in love अनुरक्तजनत्यागे पातकान्तो न विद्यते BrahmP. 107.34; अनुरक्तजनविरक्ता ... विरक्तरागिण्यः। ... नार्यः KalāVi. 3.9; *adj.* **A** (city) possessing, i.e. inhabited by loyal people कपिलवास्तु ... अनुरक्तजनं स विहाय... वनं ययौ Saund. 3.1; **B** to whom people are attached जनप्रियः स्मितपूर्वमृद्वभिभाषणादिभिरनुरक्तजनः (वरः) Mitā. 18.17 (*on* 1.55)

अनुरक्ततर (anurakta-tara) *adj.* **1** more reddened or colourful (समवसरणः) जनानामकरोच्चित्रमनुरक्ततरं मनः MahāP. 22.86; **2** more attached. MahāP. 22. 86.

अनुरक्तता (anurakta-tā) *f.* **1** the state of being reddened नीलालिभिः कोकनदमनुरक्ततां धत्ते KāvyKaVṛ. 131.21 (4.5); **2A** the state of being loved नीलालिभिः कोकनदमनुरक्ततां धत्ते ... एवं यो रक्तपदार्थः स सदृशेन जितः कोपादिव रक्तोऽप्यथवा कयाचिद्युक्त्या सानुरागो भणनीयः KāvyKaVṛ. 131.21 (4.5); **2B** the state of being devoted to शुभानि प्रीणनं सर्वजगतामनुरक्तता। सद्गुणाः सुखमित्यादीन्याख्यातानि मनीषिभिः BhaktiRaSi. i.1.17 (?16)

अनुरक्तत्व (anurakta-tva) *n.* **A** the state of being loyal, loyalty क्षत्रसारत्वं शस्त्रज्ञत्वं शौर्यसारत्वमनुरक्तत्वं चेत्यौत्साहिकस्य (बलस्य) गुणाः NītiVā. 22.13; **B** the state of being closely attached to or fond of (अपरिहार्यममन्त्रविस्रावीति मित्रसंपत्) अपरिहार्यं न परेण ह्रियते, अनुरक्तत्वात् JayaMa. 72.2 (*on* 1.5)

अनुरक्तधी (anurakta-dhī) *adj.* **A** whose mind is attached to or fond of गुणानुरञ्जनाख्यायां कथायामनुरक्तधीः। सौधर्मो विबुधाध्यक्षं जगौ BṛKathāK. 34.3; **Bi** whose mind is loyal to वैरेण यं नृपतयः ...। ध्यायन्त आकृतिधियः शयनासनादौ तत्साम्यमापुरनुरक्तधियां पुनः किम् BhāgP. xi.5.48; PadyāTa. 270; **Bii** whose mind is devoted to अनुरक्तधियो भक्ताः केचन ज्ञानवर्त्मनि। शान्तस्याश्रयभिन्नत्वे वैरस्यं नानुमन्वते BhaktiRaSi. iv. 8.35 (?38)

अनुरक्तपति (anurakta-pati) *adj.* **A** who is devoted, i.e. faithful to husband यावदेनामनुरक्तपतिं कुलगामिनीं पश्यामि तावत् कुतो मे निःसङ्गता KaumuMa. 2.1(5)

अनुरक्तप्रकृति (anurakta-prakṛti) *adj.* **A** to whom subjects are loyal, having loyal subjects (रामः) नित्यानुरक्तप्रकृतिः प्रजानामनुरञ्जकः Rāmā. ii. 20*(6); अनुरक्तप्रकृतिः सुसहायत्वादल्पेनाप्यनुग्रहेण कार्यं साधयति ArthŚā. ii. 288.3 (7.3); सः ... विनयानुरक्तोऽनुरक्तप्रकृतिः ... प्रजाः पालयति स्म JātaMā. 6.15 (2.0(4)); अनुरक्तप्रकृतिरल्पदेशोऽपि भूपतिर्भवति सार्वभौमः NītiVā. 29.67; स्वतोऽनुरक्तप्रकृतिर्गुणाधिको मृगाङ्कदत्तः सुसहायवानयम् KathāSaSāg. xii. 36.228; राजा हरति लोकस्य हृदयम् ... रक्तमण्डलोऽनुरक्तप्रकृतिः Kāvyānu. (He.) 227.5; सदानुरक्तप्रकृतिः ... नृपतिर्भूयसीं श्रियमश्नुते ŚārṅgaPa. 1288; **B** having loyal constituents of the state मित्रमाक्रन्दश्च मे शूरवृद्धानुरक्तप्रकृतिर्विपरीतप्रकृतिः परः पार्ष्णिग्राहश्चासारश्च, शक्ष्यामि मित्रेणासारमाक्रन्देन पार्ष्णिग्राहं वा विगृह्य यातुम्

ArthŚā. ii. 258.3 (7.4)

अनुरक्तप्रकृतिक (anuraktaprakṛti-ka) *adj.* **1** having loyal subjects तनयमनुरक्तप्रकृतिकं निवेश्य स्वे राज्ये ... सहस्रानीकः ... महाप्रस्थानाय ... अगच्छद्धिमगिरिम् KathāSaSāg.ii.2.217; तं भक्तिप्रवणमनुरक्तप्रकृतिकं प्रतीक्ष्यः संप्रेक्ष्य ... गुरुरसौ ... प्राह प्रभुरनघगोविन्दतनयम् ĀnandRa. 1.46; **2** having affectionate nature, ĀnandRa. 1.46.

अनुरक्तप्रकृतिकमनीया (anuraktaprakṛti- kamanīyā) *adj.(f.)* charming or covetable due to loyal subjects स राजा ... अनुरक्तप्रकृतिकमनीयाम् ... विधाय वसुमतीमेकातपत्रशेखरं साम्राज्यसिंहासनं भेजे UdaySuKa. 24.14.

अनुरक्तप्रकृतिमण्डल (anurakta-prakṛtimaṇḍala) *adj.* having circle of loyal ministers (गर्भधारकः) अनुरक्तप्रकृतिमण्डलः चिरं धर्मेण वसुमतीं पालयामास ĀnandRa. 2.18(11)

अनुरक्तप्रज (anurakta-praja) *adj.* who has loyal subjects अनुरक्तप्रजं राजाध्रुवंचक्रेभुवःपतिम् BhāgP. iv.9.66; अनुरक्तप्रजो राजा ... अन्विष्यमाणोऽभूद् ग्राम्याटविकमण्डलैः RājTa. (Ka.) 4.474.

अनुरक्तबहुतरजन (anurakta-bahutarajana) *adj.* to whom a larger number of people are attached, who is liked by a larger number of people जनप्रियोऽनुरक्तबहुतरजनः(वरः) VīraMi. 117.21 (*on* 1.55)

अनुरक्तभाव (anurakta-bhāva) *m.* **1** feeling of love पार्थिवम्। अनुरक्तभाव इव शिश्रिये बलान्न कया निविश्य हृदि राजविद्यया PṛthvīVi.9.65; PratāYaBhū. 404.3 (comm. नायिकासंबन्धात् ... अनुरक्तत्वेन); **2** the state of having a continuous (flow of) blood कृपाणलतिका गृह्णाति कण्ठेष्वरीन्। तद्योगादनुरक्तभावविवशाः संमीलिताक्षाश्चिरं शून्यान्तःकरणा भजन्ति खलु ते (अरयः) भावस्थितिं कामपि PratāYaBhū.404.3 (comm. अनुवृत्तरक्तो भावः स्वरूपं येषां ते)

अनुरक्तमण्डल (anurakta-maṇḍala) *adj.* **1** having a reddened orb जहिहि शयनमुद्रमस्य कालः समुपनमत्यनुरक्तमण्डलस्य। भुवनशिरसि JānaHa. 3.77; सः (भास्करवर्मा) ... भुवनपतिरिवोदयानुरक्तमृ(म)ण्डलः EI.xii.75.35; xviii. 245.19 (v.l.); राजानुरक्तमण्डल उदयी मृदुकरः कान्तिमानिति SaraKaṇṭhā. 544.23; सादरं स हरिराजमब्रवीदङ्ग, कच्चिदनुरक्तमण्डलः। चन्द्रमा इव नवोदयोज्ज्वलः स्वाधिनोषि कुमुदादिकाः प्रजाः Rāgh. 11.63; **2** having loyal circle (of constituents of the state), JānaHa. 3.77; SaraKaṇṭhā. 544.23; Rāgh. 11.63; *n.* **1** loyal circle (of feudatories) योऽप्यनुरन्ता (Read ष्यनुरक्त)मण्डलयुत(:) पद्माकरानन्दितो मार्त्तण्ड (Read मार्तण्डः) EI. xviii. 245.19; **2** reddened orb, EI. xviii. 245.19.

अनुरक्तमति (anurakta-mati) *adj.* whose mind is devoted to प्रभूतपक्षबलो हि भूपालः शैल इव कस्य भवति वश इत्यनुरक्तमतीरपि प्रकृतीरसमञ्जसयति YaśasCam. i. 436.5.

अनुरक्तमनस् (anurakta-manas) *adj.* whose mind is inclined to or interested in सा दाक्षिणात्या प्रवृत्तिः। ... तामनुरक्तमनाः स यन्नेपथ्यः सारस्वतेय आसीदिति समानं पूर्वेण KāvyMī .9.19.

अनुरक्तमनस्विनी (anurakta-manasvinī) *f.* name of a subsection in the Saduktikarṇāmṛta (*lit.* proud woman who is in love) मानिन्युदात्तमानिन्यनुरक्तमनस्विनी तदीयोक्तिः ... श्रीधरदासेन सतारचि शृङ्गारप्रवाहोऽयम् SaduktiKa. 67.2.

अनुरक्तमानिनी (anurakta-māninī) *f.* name of a subsection in the Saduktikarṇāmṛta (*lit.* proud woman who is in love) अनुरक्तमानिनी SaduktiKa. 99.11.

अनुरक्तमुक्तिवनिता (anurakta- muktivanitā) *f.* damsel (in the form) of liberation who is in love एता भान्त्यनुरक्तमुक्तिवनिताचञ्चत्कटाक्षच्छटाक्षेपाः ... दीप्तयः HammīMaMa. 5.13 (?14)

अनुरक्तमौलभृत (anurakta-maulabhṛta) *m.* loyal hereditary servant अनुरक्तमौलभृतमित्रश्रेणीबलावाप्तराजश्रीः परममाहेश्वरः EI. xi. 106.3; iii.320.2; i. 86.2; viii. 190.2; iv. 76.2; xix. 303.2.

अनुरक्तरामा (anurakta-rāmā) *f.* beautiful woman who is in love अनुरक्तरामया पुनरागतये स्थापितोत्तरीयस्य। अप्येकवाससस्तव सर्वयुवभ्योऽधिका शोभा ĀryāSaŚa. 48.

अनुरक्तराष्ट्र (anuraktarāṣṭra) *n.* name of a former Buddha भगवता ... येषु सम्यक्संबुद्धेषु कुशलमवरोपितं तेषाम् ... कानि नामानि ... ग्रहकोशः अनुरक्तराष्ट्रः MaVastuAva. i. 141. 14 [DBHS.]

अनुरक्तरुद्रादि (anurakta-rudrādi) *adj.* Rudra and others who are devoted उपासितपदाम्बुजस्त्वमनुरक्तरुद्रादिभिः प्रपद्य पुरुषोत्तमं पदमदभ्रमुद्भ्राजितः। ... शचीसुत मयि प्रभो कुरु मुकुन्द मन्देक्षणम् StavMā. 10.22.

अनुरक्तललना (anurakta-lalanā) *f.* woman in love स जयति संकल्पभवः...। यस्यानुरक्तललनानयनान्तविलोकनं वसतिः KuṭṭaMa.1; SubhāRaK. 14.7.

अनुरक्तलिङ्ग (anurakta-liṅga) *n.* sign or characteristic of one who is in love दूरादेवेक्षणं मुखप्रसादः संप्रश्नेष्वादरः, प्रियेषु वस्तुषु स्मरणं, परोक्षे गुणग्रहणं, तत्परिवारस्य सदानुवृत्तिरित्यनुरक्तलिङ्गानि NītiVā. 32.4.

अनुरक्तलोक (anurakta-loka) *adj.* **1** to whom people are attached, who is liked by people नायकः ख्यातः ...अनुरक्तलोको निर्व्यूढभरः Kāvyālan. (Ru.) 15.2; स्वनुगतपरितोषितानुजीवी मधुरवचाश्चरितानुरक्तलोकः। महारम्भः ... भवति चिरं नृपतिः प्रदीप्तरश्मिः NītiSā. 5.91; एवं द्विजाग्र्यानुमतानुवृत्तधर्मप्रधानोऽन्यतमोऽवितास्याः। हस्वेन कालेन गृहोपयातान्द्रष्टासि सिद्धाननुरक्तलोकः BhāgP. iv. 20.15; दक्षोऽनुरक्तलोकस्तेजोवैदग्ध्यशीलवान्नेता SāhiDa. 97.9; **2** which has reddened the world, NītiSā. 5.91 [*m.* person to whom everyone is attached, MW.]

अनुरक्तवत् (anurakta-va(n) t) *adj.* who is in love, who is passionate (च्यवनः) सुकन्यया सहारण्ये विजहारानुरक्तया (v. l. °अनुरक्तवान्) MahāBhā. iii. 125. 10; अलभ्यमनुरक्तवान् कथय किं नु नारीजनम् MudrāRā. 6.16 (34)

अनुरक्तवित्तहरण (anurakta-vittaharaṇa) *n.* taking away wealth from one who is in love अर्थोष्मा पितृलालनं विटघटामेलः ... वेश्यानामनुरक्तवित्तहरणे कुर्वन्ति साहायकम् Mugdhopa. 43.

अनुरक्तश्री (anurakta-śrī) *adj.* to whom the goddess of fortune is attached °सिंहादित्यः ... श्यामोन्नतविपुलवक्षस्थलस्थिरातिशयानुरक्तश्री[:] EI.xi. 18.17.

अनुरक्तसर्वप्रकृति (anurakta-sarvaprakṛti) *adj.* where all the subjects are loyal जनपदानाम् ... अनुरक्तसर्वप्रकृतीनाम् EI. viii. 44. 11.

अनुरक्तसाधन (anurakta-sādhana) *adj.* endowed with favourable aids अनुरक्तसाधनः कुलाभिमानी ... नराधिपः। परैस्त्वदन्यः क इवापहारयेत् ... श्रियम् Kirātā. 1.31.

अनुरक्तहृदय (anurakta-hṛdaya) *adj.* [*f.* -ā] **A** whose heart is attached to सः ... प्रभवानुरक्तहृदयैः ... राजपुत्रैः सह रममाणः प्रथमे वयसि सुखमतिचिरमुवास Kād. 7.7; अस्य मुरारिदेहच्छायेति ... लक्ष्मीः। शङ्के ... कृपाणपट्टेऽनुरक्तहृदयारचयत्प्रतिष्ठाम् HarVi. 13.55; **B** whose heart is enamoured or full of love or passion खण्डितया ... यः प्रियं प्रति भेदो विहितस्तत्र तस्यामेव भवान् निर्व्याजमनुरक्तहृदयः ... इति नायकस्यान्यत्रानुरागातिशयः साध्यः VyaktiVi. 115.25; अस्याः प्रियो निकट एव न विप्रलम्भकर्तानुरक्तहृदयोऽपि ŚṛṅgāMañ. (A.) 20.7.

अनुरक्ताङ्गना (anuraktāṅganā) *f.* woman who is in love अनुरक्ताङ्गनालोललोचनालोकिताकृतिः। स्वस्थीकर्तुं मनः शक्तो न विवेको महानपि YogVā. i. 26. 38.

अनुरक्ताङ्गी (anuraktāṅgī) *adj.* *(f.)* whose part (i.e. mind) is devoted to, i.e. faithful सा त्वब्रवीच्च मा मेवं वक्तुमर्हो दिवौकसौ। भर्तारमनुरक्ताङ्गी BhaviP. 46B. 24 (i. 19. 32)

अनुरक्तात्मक (anuraktātma-ka) *adj.* of loving nature (माम्) अनुरक्तात्मकं तत्किं त्यक्तुं समुचितं तव PadmP. (Ra.) 116.16.

अनुरक्तापरक्तजन (anuraktāparakta-jana) *m.* persons, who are loyal or disloyal प्रयुक्ताश्च स्वपक्षपरपक्षयोरनुरक्तापरक्तजनजिज्ञासया ... प्रणिधयः MudrāRā. 1.15(10)

अनुरक्ति (anu-rakti) *f.* **1Ai** devotion अनुरक्तिर्भक्तिः PārāSū. 41.5; 42.14; सा परानुरक्तिरीश्वरे BhaktiSū. (Śā.) i. 1.2; अनुरक्तिः परे तत्त्वे सततं नियमः स्मृतः AvadhūU². 337.4; TriBrU. 29; वनवासे पञ्चवट्यादिषु रघुनाथचरितचारुस्थलदर्शनात्तत्रैवानुरक्तिस्तेषां (विष्णुभक्तानाम्) स्वाभाविकी CaitaCa. 171.10(7); परां मुख्यां भक्तिविशेषमुद्दिश्यानुरक्तिर्लक्षणत्वेन विधीयते LalitāSaBh. 58.32 (*on* 93); **1Aii** liking हितानि कुर्वन्नपि नानुरक्तये जनस्य जल्पन् परुषं रुषा नृपः MadhuVi. 3. 31; **1B** affection, attachment, fondness दाक्षिण्यं चानुरक्तिश्च सत्यता च सुहृद्गुणाः Hitopa. 1.70; **1C** kindness, consideration तत्सेवकेऽप्यनुरक्तिर्दानं प्रीतिविवर्धनम् Hitopa. 2.53; स्वामिनो मय्यनुरक्तिर्न वेति विज्ञापयेत् RājNīRa. 49.17; 50.13; **1D** love, passion अनुरक्त्या वदनरुचिम् ...। तस्या मदनः कुर्वन्नुपमिन्वे चारुतामवधिम् KuṭṭaMa. 274; (रामः) प्रत्ययहेतवे प्रियायाः। व्यतरत् खरकन्धरात्कलिन्ताम्गिमपुम् ...। अनुरक्तिमिवात्मनः सुदीर्घामसुतुल्यामनुदैवदुरनीताम् RāmC. 8.18; धूमप्रबन्धव्याजादालिङ्ग्यमानाकृतिरिव निशया मूर्तिमत्यानुरक्तेः।... रात्रिप्राणेश्वरो वो वितरतु वितताननन्दिसंदोहमग्निः SṛiKaC. 12.72; एकत्रैवानुरक्तिर्धियुर्नोर्हस्यः स चाधमः (कामः)

BhāvPra. (Śā.) 113.14(5) [Viśva Pra. 24.9; DharK. 332]; **1E** yearning ब्रह्मणो गुणनिरूपणेन तत्रानुरक्तिः VedāntKau. 254. 20 (*on* iii. 1. 1); **1F** satisfaction, cf. **अनुरक्तिफलप्रद;** **2** redness, KuṭṭaMa. 274.

अनुरक्तिफलप्रद (anuraktiphala-prada) *adj.* bringing about the fruit (in the form) of satisfaction or gratification अपश्चात्तापकृत् सम्यगनुबन्धिफलप्रदः (v.1.अनुरक्तिफलप्रदः Ṭīkā. BI. Ed.) ... प्रशस्तो मन्त्र इष्यते NītiSā. 12.35.

अनुरक्तिमुक्तकण्ठम् (anuraktimuktakaṇṭham) *adv.* (lamenting) unreservedly due to yearning क्वचन च यमुनावनान्तलक्ष्मीमवकलयन्ननुरक्तिमुक्तकण्ठम्। विलपति ... अखिलेशः CaitaCa. 223. 2(9); 224. 8(9)

अनुरक्तेशलिङ्ग (anuraktesa-liṅga) *n.* characterstics of a kind or considerate master दूरादवेक्षणं हासः संप्रश्रेष्वादरो भृशम्। ...अनुरक्तेशलिङ्गानि दोषेऽपि गुणसंग्रहः Hitopa. 2. 53.

अनुरक्ष् (anu-rakṣ-) I. U. **1A** to protect, to guard सधमप्रमादमस्माकमेतोरनुरक्ष जागृवि AV. (P.) xvi. 73. 3; ब्राह्मणं क्षत्रियं वा सहस्रेण (गवाम्) शताश्वेनावक्रीय संवत्सरायोत्सृजन्ति सर्वकामिनमन्यत्रा ब्रह्मचर्यात्। तथा चैवानुरक्षन्ति ŚāṅkhāŚS. xvi. 10. 10; के पृष्ठतोऽस्य ह्यभवन् (v. 1. ऽन्वरक्षन्त) ...युध्यतः MahāBhā. vii. 139. 12; विधूयाथ चितां तां तु वैदेहीं हव्यवाहनः (v. 1. जानकीमन्वरक्षत) Rāmā. vi. 3266*(1); CaraS. ii. 6. 8 (1941 Ed.); **1B** to take care of, to look after, to support कः ...। अनुरक्षति मामन्यस्त्यक्त्वा त्वां पुण्यभाषिणीम् Rāmā. vi. 522*(2); पिङ्गलः ... तृणकाष्ठादिविक्रयात्। अनुरक्षति तां पत्नीं मग्नो दारिद्र्यसागरे PadmP.(Ra.) 26.14; **2** to rule over अम्भोनिधिवलयवृतामन्वरक्षद्धरित्रिम् ...विक्रमादित्यभूपः EI. ix. 51.21; xviii. 230. 20; चालु(क्य)] [भी]मः। ... त्रिंशत्समा भूतलमन्वरक्षत् EI. iv. 234. 44; **3** to preserve, cf. **अनुरक्षितव्या;** **4** to control, cf. **अनुरक्षणा 2.**

अनुरक्षण (anu-rakṣaṇa) *n.* **1** watching over, guarding भृत्यानां चान्वेक्षणे (v.1.अनुरक्षणे)। ...विदुरः(नियोजितः) MahāBhā. v. 146. 9; **2** protecting, cf. **अनुरक्षणता.**

अनुरक्षणता (anurakṣaṇa-tā) *f.* the state of protecting अप्रतिहतचित्तता धर्मालोकमुखमात्मपरानुरक्षणतायै संवर्तते LaliVi. 4. 0(51); बहुजनचित्तानुरक्षणतयापि अपवादपरिहारं चेच्छतः शासनस्य महामते मांसमभक्ष्यं कृपात्मनो बोधिसत्त्वस्य LaṅkāSū. 8. 0(39) (101.9) [DBHS.]

अनुरक्षणा (anu-rakṣaṇā) *f.* **1** guarding, protection बोधिसत्त्वोऽनुरक्षणाप्रयोगेण मेधां रक्षति BodhiBhū. 195. 11; [illegible]5. 9 [DBHS.]; **2** control, cf. **अनुरक्षणाधर्मन्.**

अनुरक्षणाधर्मन् (anurakṣaṇā-dharman) *m.* [illegible] six types of Arhat (*lit.* one whose duty is to control senses) अ[illegible]णाधर्मा अर्हन् कतमः। मृद्विन्द्रियप्रकृतिको विक्षिप्तो दृष्टधर्मसुखविहारात् पा[illegible]णमेति अविक्षिप्तो न परिहाणमेति AbhidhSa. 91. 8i सूत्र उक्तं षडर्हन्तः परिहाणधर्मा चेतनाधर्मा अनुरक्षणाधर्मा...इति AbhidhKoBh. 372. 19 (*on* 6. 56)

अनुरक्षत् (anu-rakṣat) *adj.* protecting, guarding पुरुषो मतिमानात्मनः शरीरमनुरक्षन् शुक्रमनुरक्षेत् CaraS. ii. 6. 8 (1941 Ed.); बहुदोषः संशोध्यः कुष्ठी बहुशोऽनुरक्षता प्राणान् SiddhYo. 51. 2.

अनुरक्षमाणा (ánu-rákṣamāṇā) *adj.* (*f.*) guarding, protecting अनु श्रुताममतिं वर्धदुर्वी बर्हिरिव यजुषा रक्षमाणा। नमस्वन्ता धृतदक्षाधि गर्ते मित्रासाथे वरुणेळास्वन्तः ṚV. v. 62. 5 (*but* Sāy. अनु वर्धत् अनुवर्धयन्तौ better *adn.* अनु)

अनुरक्षा (anu-rakṣā) *f.* **A** preserving virtue आर्येण मम चित्तानुरक्षया न च्छोरितः Divyāva. 52. 10; अपर एकधर्मो महायानसंग्रहाय संवर्तते स्वस्खलितप्रत्यवेक्षणतया सर्वसत्त्वानुरक्षेति ŚikṣāSa. 127. 7; 124. 17; **B** protection, guarding, keeping, sparing क्षमा हि शक्तस्य परं विभूषणं गुणानुरक्षा निपुणत्वसूचनात् JātaMā. 189. 2 (28. 45); [Inst.] by way of sparing one's thought, i.e. so as not to hurt one's feelings आर्येण ममान्तिके कालपानकं पाययितव्यमिति। ...एवमेव कथयत्यपरापि। तेन तासामनुरक्षया स्तोकस्तोकं गृहीत्वा पूर्वाह्णिका कृता GiMs. iii(2). 144. 10 [DBHS.]

अनुरक्षितव्या (anu-rakṣitavyā) *adj.* (*f.*) to be preserved असेवनादपि हि प्रीतिरनुरक्षितव्या JātaMā. 145. 23 (23.16(3)

अनुरक्षितुम् (anu-rakṣitum) *inf.* to rule over अविजित्य जयैषिणां सदा न भुवः शक्यतयानुरक्षितुम् JānaHa. 4. 32.

अनुरक्षिन् (anu-rakṣin) *adj.* who guards, i.e. controls (speech) वाचानुरक्षी मनसा सुसंवृतः ... [आ]राधयेन्मार्गमृषिप्रवेदितम् EI. iv. 135. 1.

अनुरक्ष्य (anu-rakṣya) *adj.* to be protected वयं चार्जुन ते दासा ह्यनुरक्ष्या ह्यनाथकाः MahāBhā. iv. 1052*(2)

अनुरङ्ग (anu-raṅga) *m.* nasalisation, nasalised vowel अनुरङ्गाः पञ्चैकान्मात्रिका भवन्ति AmoghŚi. 41; *adj.* attached, i.e. addicted to इत्थं राज्ञ प्रभवति यदा षिङ्गसङ्गानुरङ्गः प्रत्यासन्नः प्रलपति गुणी ... क्व यामः ŚatTrayī. 824.

अनुरङ्गिणी (anuraṅgiṇī) *f.* name of a type of movement (in dance) पादपार्श्वयुगे स्थित्वा धरण्यां संचरेद् द्रुतम्। मध्ये च स्थीयते तत्र गतिरुक्तानुरङ्गिणी NṛttaSaṁ. 117.

अनुरचित (anu-racita) *adj.* **1** prepared, decorated सुवर्णयूथिकाप्रवालैर्मणीनारङ्गप्ररोहैरानन्दक्रीडास्थानमनुरचितं भवति SāmaraU. 253. 7; **2** provided, endowed with बोधिमण्डवृक्षोऽभूत् ... सर्वतथागतविषयविकुर्वितनिर्घोषापुररचितः (v. 1 °रचितः DBHS.) GaṇḍVyū. 208. 24 [DBHS.]; **3** put on subsequently, cf. **अनुरचितकिरातवेषा.**

अनुरचितकिरातवेषा (anuracita-kirātaveṣā) *adj.* (*f*). who has subsequently put on the dress of a person of mountain-tribe अवनिपतिः ... ताम् ... ईशानरचितानुरचितकिरातवेषामिव भवानीम् ... ददर्श Kād. 10.23.

अनुरचितगन्धगर्भ (anuracitagandhagarbha) *m.* a kind of jewel supposed to emit a perfume, GaṇḍVyū. 79. 26 [DBHS.]

अनुरचितगन्धमणिराज (anuracita-gandhamaṇirāja) *m.* excellent jewel provided or endowed with perfume उद्यानस्य मध्ये विचित्रध्वजं नाम महाविमानम्... अनुरचितगन्धमणिराजसमीरितगन्धम् GaṇḍVyū. 79. 26.

अनुरजनि (anurajani) *adv.* [P. ii. 1. 6] at each and every night, night after night तनुरनुसरति श्रीसंस्तवं यस्य शृङ्गेष्वनुरजनि सुधांशोर्मूर्तिर्मिर्बिम्बिताभिः ŚrīKaC. 4. 48.

अनुरज्जु (anurajju) *adv.* [P. ii. 1. 14] along the rope or cord शिरसि परिश्रिते यूपायावशिष्य शेषमनुरज्जु पुरुषौ संधाय पश्चाङ्ग्या शङ्कुं विनिहन्ति MānŚS. 219. 7; अनुरज्जु चतस्रः सीताः कृषति KātyŚS. xxi. 4. 1 (comm. रज्जुमनु लक्ष्यीकृत्य)

अनुरज्य (anuraj-ya) *ger.* **1** having pleased, having delighted तैरेव सहितः सर्वैरनुरज्य च तान्नृपान्। कुलूतवासिनं राजन्वृहन्तमुपजग्मिवान् MahāBhā. ii. 24. 4; **2** having become enamoured of अनुरज्य चलप्रकृतौ त्वय्यपि भर्ता यया मुक्तः Kāvyālaṅ.(Ru.) 2. 41.

अनुरज्यत् (anu-rajyat) *adj.* [*f.* -ntī] **1** becoming red, reddened संध्याकालानुरज्यद्दिनकरसरुचा कालधौतेन गाढं व्यानद्धः ... मन्मथारेरुदारो मध्यः ... दिशतु सदा संगतिम् ŚivaPāKeSt. 21; **2A** being in love with, loving, enamoured of इमाः (स्त्रियः) ...। अनुरज्यन्त्य एव भवन्ति कारणमनर्थपरंपरायाः YaśasCam. ii. 61.9; जयति...चामरैर्वीज्यमानः। जिनपतिरनुरज्यन्मुक्तिसाम्राज्यलक्ष्मीयुवतिनवकटाक्षक्षेपलीलां दधानैः JinaCatur. 8; **2B** being attached to जीवश्च सुखैकान्वेषी सुखाभासाय तुच्छेषु तेष्वनुरज्यन् व्यतीतासंख्येयजनुः ... निजस्वामिनं प्राप्य GoviBh. 326. 2 (*on* iv. 4. 22); **3** being pleased or delighted व्रजनवयुवराजस्याष्टकम् ... यः प्रयत्नादधीते। परिजनगणनायां नाम तस्यानुरज्यन् विलिखति ... वृन्दारण्यराज्ञीरसज्ञः StavMā. 42. 1; अकैतवे भक्तिसवेऽनुरज्यन् स्वमेव यः सेवकसात् करोति GoviBh. 313. 10 (*on* iv. 4. 1); **4** being endowed or associated with, cf. **अनुरज्यदुत्कल 2.**

अनुरज्यदुत्कल (anurajyad-utkala) *adj.* **1** with whom people of Utkal are pleased अयं (नृपः) गुणौघैरनुरज्यदुत्कलः NaiṣC. 12. 78 (comm. अनुरज्यन्तोऽनुरक्ता भवन्तः उत्कला लक्षणया तद्देशनिवासिनो लोका यत्र); **2** who is endowed or associated with excellent (sixty-four types of) *kalās*, NaiṣC. 12. 78 (comm. अनुरज्यन्त उत्कृष्टाश्चतुःषष्टिकला यत्र तैरुपलक्षितः)

अनुरज्यमान (anu-rajyamāna) *adj.* [*f.* -ā] **1** being delighed or pleased with अनैकान्तिकश्च विसंवादने दोषः। दृश्यन्ते बहवो विसंवादिता भृशतरमनुरज्यमानाः DhūrtaViSaṁ. 24. 14; **2A** being connected with इन्द्रियादिप्रणाडिकया चैतन्यमेव तेन तेनार्थेनानुरज्यमानं तत्प्रकाशतया तदीयत्वेन व्यवतिष्ठते ĀtmaSi. 49. 9; **2B** being construed or qualified (गोत्वेन न हि शुक्लत्वं गोत्वं वा तेन रज्यते) असत्यपि तयोः परस्परानुरागे व्यक्तिरेका ताभ्यामनुरज्यमाना वाक्यार्थो भविष्यति NyāyRa. 854. 19 (*on* 7. 31); YuktiSneha. 151. 9 (*on* i. 1. 7); **3** being coloured, cf. **अनुरज्यमानवपुस्.**

अनुरज्यमानवपुस् (anurajyamāna-vapus) *adj.* whose form is being coloured दर्शनसमनन्तरोत्पत्त्यवाप्तदर्शनच्छायानुरज्यमानवपुषो विकल्पाः प्रत्यक्षायन्ते NyāyMañ. i.31.10.

अनुरञ् (anu-rañj-) I. P., IV. U. **1A** to become attached to, to be fond of, to show affection towards (*caus.*) **i** to cause to become attached or

affectionate **ii** to cause to favour, i.e. to win favour **B** to be devoted to, to be loyal to **C** to be in love with, to be enamoured of, (*caus.*) to cause to be in love with, to cause to be enamoured of, (*caus.* pass.) to be caused to be in love with **D** to have a liking for, to take interest in, (*caus.*) to appeal **E** to get or become attracted or addicted to, (pass.) to be attracted to **F** to be considerate, **G** to desire **2A** to be delighted or pleased with, (*caus.*) to make (someone) happy, i.e. to please, to delight, to entertain, (*caus.* pass.) to be made to be delighted **B** to derive sexual pleasure **3A** to colour **Bi** to become red, (*caus.*) to cause to become red **ii** to redden **C** (pass.) (form) to be assume due to association **4A** to become related to or associated with **B** (pass.) to be qualified **Ci** to reflect i.e. to illumine or to shine **ii** to reflect, to make clear **1A** to become attached to, to be fond of, to show affection towards आशिषस्ते हि दास्यन्ति तुष्टा जनपदा भुवि। एवं प्रजानुरज्येत AVPari. 5(5). 2; सर्वेषां हितं चक्रे युधिष्ठिरः। एवं गते ततस्तस्मिन्पितरीवाश्वसन् जनाः (v.l. पितरीवान्वरज्यत जनः) MahāBhā. ii. 12.8; गुणवति लोकोऽनुरज्यते सकलः Kāvyālan. (Ru.)7.85; सदानुकूले हि जनोऽनुरज्यते HarVi. 21.17; गुणाधिके पुंसि जनोऽनुरज्यते SaraKaṇṭhā. 333.21; SūktiRa. 45.6; गुणप्रकर्षेण जनोऽनुरज्यते KāvyPra. 430.4; AlankāSa. 140.7; हितोपदेष्टरि जनोऽनुरज्यते NyāySu. (Ja.) 331B.12 (*on* ii. 2.3); पुष्प इव षट्पदावलिर्नैव जातु जनतानुरज्यति Rāgh. 11.65; ये भुवि यज्जातीयास्तज्जातीयासु तेऽनुरज्यन्ते Mukundā. 80; यस्तैर्बद्धोऽपि गुणैरनुरज्यति ... सोऽस्तु मे हरिः प्रेयान् GoviBh. 287. 17 (*on* iii. 4.52); (*caus.*) **i** to cause to become attached or affectionate राजदुहितुरम्बालिकाया धात्रीम्... त्वदादिष्टेन मार्गेणान्वरञ्जयम् DaśKuC. 59.13; यस्मिन् मण्डलसंक्षोभः कृते भवति कर्मणि। न तत् कुर्वीत मेधावी प्रकृतीरनुरञ्जयेत् NītiSā. 8.71; देव वंशविद्यावृत्तविधुरोपकारा हि सेवकेषु स्वामिनमनुरञ्जयन्त्याश्चर्यशौर्यविजृम्भाः प्रारम्भा वा YaśasCam. i. 429.7; **ii** to cause to favour, i. e. to win favour (ब्रह्मचारिलक्षणम्) सर्वत्र समवृत्तिस्तन्त्रं वर्धयत्यनुरञ्जयति च NītiVā. 11.37; **1B** to be devoted to, to be loyal to गोपयितारं दातारं धर्मनित्यमतन्द्रितम्। अकामद्वेषसंयुक्तमनुरज्यन्ति मानवाः MahāBhā. xii. 72.12; SūktiRa. 162.8; खनीनेत्रस्तु विक्रान्तः ... नाशक्नोद्रक्षितुं राज्यम् ... नान्वरज्यन्त तं प्रजाः MahāBhā. xiv. 4.8; सर्वलोकप्रियं त्यक्त्वा सर्वलोकहिते रतम्। सर्वलोकोऽनुरज्येत कथं त्वनेन कर्मणा Rāmā. ii. 52.22; स्थिता रामस्य शासने। अनुरञ्जन्ति राजानः।... राघवम् Rāmā. vii. 99.11; प्रजास्तमन्वरज्यन्त BrahmāṇḍP. ii. 55.24; उचितज्ञतया तस्मिन्नन्वरज्यन्यथा प्रजाः। न तथा तस्य दानेन न तथा चोपलालनैः Gangāva. 1.67; **1C** to be in love with, to be enamoured of (स्त्रियः) समस्थमनुरज्यन्ते विषमस्थं त्यजन्ति च Rāmā. iii. 12.5; किमस्माकमनेनेति कुट्टिन्या यत्र वार्यते ... कामुके कामिनी तस्मिन् नितरामनुरज्यते VitVṛ. 44; चिरवेगे नायके स्त्रियोऽनुरज्यन्ते KāmSū. 79.14 (2.1); 182.22 (2.10); 210.12(3.3); त्रिलोके ललना तस्य दर्शनादनुरज्यति BrahmāṇḍP. iii. 38.60; HarṣaC. 260.16; ŚiśuVa. 9.7; अयं समाधिर्यत्रासीत् सानुरज्यति तद्ध्रुवम् LakṣmīT. 43.80; SaraKaṇṭhā. 258.9; KāvyPra. 666.2; तत्किमद्यापि वेश्यासु जानन्नप्यनुरज्यसे KathāSaSāg. x. 1.53; लालनाताडनविदामनुरज्यन्ति योषितः PṛthvīVi. 5. 110; एकान्ते तं नरं नीत्वा पाण्डुः पप्रच्छ सादरम्। ब्रूहि राजसुता भद्र किं नु मय्यनुरज्यते PāṇḍaC. 1.470; प्रागेव तद्गुणग्रामगानात् साध्वीभ्य आदृता धनस्य श्रेष्ठिनः कन्या ... रुक्मिण्यत्रान्वरज्यत PrabhāC. 6. 22; बालं तरुण्यस्तरुणं च बालाः तमन्वरज्यन्त समानभावाः Yādavā. 4.92; त्वं तस्यामनुरज्यसि सा त्वया ŚṛṅgāMañ. (A.) 48.29; बलादपहृता सीता नानुरज्येत् दशानने JānaPa. 1.20; (*caus.*) to cause to be in love with, to cause to be enamoured of बाल्यात्प्रभृति चैनां स्वयमेवानुरञ्जयेत् (नायकः) KāmSū. 207.25 (3.3); 254.2 (4.2); 340.15 (6.4); ŚiśuVa. 8.17; सा गणिका तमृषिम् ... अल्पीयसेव कालेनान्वरञ्जयत् DaśKuC. 43.16; सा वै(चै)नामज्ञाता भूत्वा कपटेन नायकस्यास्य अनुरञ्जयेदजस्रं तस्य गुणैर्वर्ण्यमानैस्तु KandaCū. iii. 5.3; iv. 2.47; (*caus.* pass.) to be caused to be in love with अपूर्वस्तु सुखेनानुरज्यते KāmSū. 339.15 (6.4); **1D** to have liking for, to take interest in अन्यत्रानुरज्येत। अन्यत्रापि द्विष्यादिति तु न दृष्टं गोवैद्यके ĀtmaTaVi. 815.6; कथासु ये लब्धरसाः कवीनां ते नानुरज्यन्ति कथान्तरेषु VikraDeC. 1.17; जलमधुकराः क्लिश्यन्तीमे कटाम्बुषु दन्तिनां सुलभमपहायैव लोकः खलेष्वनुरज्यते Pañcā. 74.24; यातुं यद्यनुरुच्यते (v.l. अनुरज्यते) शिवपुरीं रामानितम्बस्थलीं मुञ्चैःरम् ŚṛṅgāVaiTa. 39; कथाप्रबन्धे वन्ध्येऽपि कश्चिदेवानुरज्यते DṛṣṭāKaŚ. 68; (*caus.*) to appeal सदैव कालभेदानवसायो न बुद्धिमनुरञ्जयति PrakaPañ. 130.10; **1E** to get or become attracted or addicted to आपातरमणीयेषु भोगेष्वेवं विचारवान्। नानुरज्यति PañcDa. 7.138; न तथा सुभगे नवाम्बुवाहे न तथा पार्वणशर्वरीसहाये। अवलोकयतां दृशः प्रमोदादनुरज्यन्ति यथा नलस्य मूर्तौ Nalābhyu. 2.42; चित्तनयने यस्यां पुरुषस्य वानुरज्येते। तस्यामृद्धिम् KandaCū. iii. 1.25; Rāgh. 11.65; (pass.) to be attracted to या हि (दृष्टिः) कृष्णार्जुनेनानुरज्यते SaraKaṇṭhā. 547.15; **1F** to be considerate, cf. अनुराग **1C**; **1G** to desire, cf. अनुराग **2**; **2A** to be delighted or pleased with स्थाने हृषीकेश तव प्रकीर्त्या जगत्प्रहृष्यत्यनुरज्यते च MahāBhā. vi. 33.36 = BhagGī. 11.36 (Śaṅ. अनुरागं च उपैति); नियोगधर्मेण प्रवृत्तो भ्रातुर्मृतस्य तद्भार्यागमने योऽनुरज्येत प्रीतिं भावयेत् ManuBh. i. 282.3 (*on* 3.163); तस्मिन्नलोऽसाविति सान्वरज्यत् क्षणं क्षणं केह स इत्युदास्त NaiṣC. 8. 5; पापागतैरर्थैर्नानुरज्येत पण्डितः BrahmP. 217. 9; (*caus.*) to make (someone) happy, i.e. to please or delight, to entertain (सुहोत्रः) सर्वाण्यपि च भूतानि स्वगुणैरप्यरञ्जयत् (v. l. अन्वरञ्जयत्) MahāBhā. vii. App. I. 8 (367); अमात्यप्रभृतीः सर्वाः प्रकृतीश्चानुरञ्जय Rāmā. ii. 3.27; ii. 99.15; संगत्या जनमनुरञ्जयेत् KāmSū. 59. 22 (1.4); 230. 4 (3.6); KandaCū. iii. 5. 18; सः ... धर्मेण च प्रजाः सर्वा यथावदनु(?न्व)रञ्जयत् BrahmāṇḍP. ii. 68. 67; राजा ... जनमन्वरञ्जयत् AvantiKa. 157.16; कृतकुशीलववेषलीलः प्रचण्डवर्माणमेत्यान्वरञ्जयम् DaśKuC. 142. 9; कृत्वा गर्दभरटितमपि त्वं जनमनुरञ्जय मित्र BṛKathāK. 19.35; यथाप्रतीति व्यवहरतां न चित्तमनुरञ्जयति ĀtmaSi. 45.12; न तावदाद्यः पक्षः प्रेक्षावतां चित्तमनुरञ्जयति NyāyMa. 271. 7; बहिरन्यासां निवेशो हृदयेऽस्तु मे। अन्तः पुनस्त्वैकस्या इति तां चान्वरञ्जयत् KathāSaSāg. viii. 7. 159; iv. 2. 86; किं मे ताननुरञ्जयिष्यति वचोवाचालकावावली KamVa. 1. 18; भगवान् यथायथं सवनितालिङ्गन-स्पर्शनदर्शनप्रश्नादिभिः अनुरञ्जयति CaitaCa. 124. 4(5); शृङ्गारतिलकं नाम रमणीयं भाणं प्रयुञ्जानाः सामाजिकहृदयमनुरञ्जयामः ŚṛṅgāTi. (Rā.) 6(7); (*caus.* pass.) to be made to be delighted नाराजके जनपदे ...। कथाभिरनुरज्यन्ते कथाशीलाः कथाप्रियैः Rāmā. ii. 61. 14; **2B** o derive sexual pleasure अभियोक्ताहमिति पुरुषोऽनुरज्यते KāmSū. 84.15(2.1); 160.6 (2.8); **3A** to colour न सर्पिः केवलं पित्ते पेयं सामे विशेषतः। सर्वं ह्यनुरजेद्देहम् CaraS. i. 13.74; **3Bi** to become red रिपुरुधिरशीकरासारेण भूरिव श्रीरप्यनुरज्यते HarṣaC. 260.16; अतिसक्तिमेत्य वरुणस्य दिशा भृशमन्वरज्यदतुषारकरः ŚiśuVa. 9.7; येषां कण्ठपरिग्रहप्रणयितां संप्राप्य धाराधरस्तीक्ष्णः सोऽप्यनुरज्यते च कमपि स्नेहं पराप्नोति च KāvyPra. 666.2; (*caus.*) to cause to become red कामिन्यो मन इव कामिनः सरागैरङ्गैस्तज्जलमनुरञ्जयांबभूवुः ŚiśuVa. 8. 17; **3Bii** to redden (भोज) त्वद्वत् सूर्योऽनुरज्यति मण्डलम् SaraKaṇṭhā. 258.8; **3C** (pass.) (form) to be assumed due to association यथानुरज्यते वर्णैर्विविधैः स्फाटिको मणिः। तथा गुणवशात्तस्य स्वयंभोरनुरञ्जनम् BhaviP. 133A.13 (i 78. 68); **4A** to become related to or associated with व्यक्तिश्चेदनुरज्येत ताभ्यां तथापि शब्दयोः न परस्परसंबन्धः ŚlokaVār. 7.32 (854.6); विशिष्टविधानन्यायेन यागदानहोमैरनुरज्यते TantrVā. 447.14 (*on* ii. 2.1); न ह्रसता धीरनुरज्यते TātpaṬ. (U.) 248.13 (*on* 5(3). 28); Kāśi. ii. 104.10 (*on* 5(3). 29); **4B** (pass.) to be qualified हननक्रिया प्राप्ता यदि नञानुरज्यते विशेष्यते तदा भवत्यहननम् PañcPā. 97.16 (*on* i. 1.4); PrakaVi. 77.20; **4Ci** to reflect, i.e . to illumine or to shine, cf. अनुरञ्जित **3Bi**; **4C ii** to reflect, i.e. to make clear, cf. अनुरञ्जित **3B ii**.

अनुरञ्जक (anu-rañjaka) *adj.* [*f.*-ikā)] **1A** who or which pleases or delights (रामः) सः ... प्रजानामनुरञ्जकः Rāmā. ii. 20* (6); सर्वभूतानुकम्पनः (v.1. रञ्जकः Gorr. Ed.) मत्तः प्रियतरो लोके (रामः) Rāmā. ii. 1.31; ते धन्याः ... जना लोकानामनुरञ्जकाः ...। येषाम् ... प्राणा यान्ति लयम् ... श्रीरङ्गचिन्ताभृताम् VijñāŚ. 100; सुतौ लोकानामनुरञ्जकौ DevīBhāP. iii. 14.16; पूर्वापरपरामर्शरहितैः प्राज्ञमानिभिः कल्पितेयं मतिर्नैषा लोकानामनुरञ्जिका VedāntKa. 118. 2 (*on* i. 1. 22); लोकानामनुरञ्जकं स लभते ... वैभवम् VīraBhā. 6.32; **1B** who is continuously pleasing हृत्पङ्कजे सूरीणामनुरञ्जकः श्रुतिपदं योऽयं स्वयं राजते।... वन्दे ... तम् ... शंकरम् SaṃgīRa. i. 1.3 (1(1).1); **2** (used as noun) qualifier (*lit.* which colours) न चेह द्रव्यदेवतादिकमनुरञ्जकमुपात्तं यद्वशेन विशेष्यावधारणं स्यात् ŚāstrDī. 134.8 (*on* ii. 2.5) [DharK. 1676 gives *garba* as the synonym of *anurañjaka*]

अनुरञ्जकगुणमात्र (anurañjakaguṇa-mātra) *n.* only quality which qualifies रूपशब्देन द्रव्यदेवतामन्त्रोर्ध्वत्वादिसाधारण्येनानुरञ्जकगुणमात्रं विवक्षितम् MayūMāli. 134.4 (*on* ii. 2.5)

अनुरञ्जकत्व (anurañjaka-tva) *n.* the state of being that which qualifies न चाविद्यमानस्यानुरञ्जकत्वं स्वोपसर्जनतात्प्रतीतिहेतुत्वं युक्तम् NyāyKa. 121.2.

अनुरञ्जकधात्वर्थभेद (anurañjakadhātvartha-bheda) *m.* difference in the qualifying root-meaning यद्यप्येको भावत्ववचनः तदर्थस्य च प्राधान्यं

तथाप्यनुरञ्जकधात्वर्थभेदाद्भावनान्तरं प्रत्येतव्यम् TantrVā. 447.2 (*on* ii. 2.1)

अनुरञ्जकधात्वर्थाधीन (anurañjakadhātvarthādhīna) *adj.* dependent on the qualifying root-meaning एवमिहापि भावनाया अनुरञ्जकधात्वर्थाधीन-निरूपणतया तद्भेदाद्भेदो न्याय्यः MayūMāli. 122.7 (*on* ii. 2.1)

अनुरञ्जन (anurañjana) *m.* name of one of the five types of nasalisation पूषा मित्रो वसून् पञ्चानुरञ्जनाः प्रकीर्तिताः। एकार्धमात्रिकाश्चैव पञ्चैते चानुरञ्जनाः PārāŚi. 157.

अनुरञ्जन (anu-rañjana) *n.* **1A** act of pleasing or gratifying (by ruling properly) **B** act of entertaining, critical appreciation **C** act of causing sexual pleasure **D** act of consoling **2A** act of causing devotion **B** act of causing love **3A** assumption of (form) due to association **B** act of causing semantic relation **C** act of qualifying **4** act of reflecting **1A** act of pleasing or gratifying (by ruling properly) यजन्ते हि तदा राजन्ब्राह्मणा बहुभिः सवैः। क्षत्रियाश्च प्रवर्तन्ते सर्ववर्णानुरञ्जनैः MahāBhā. iii. 186.99; अधर्मे धीयमानस्य सद्भिः स्यान्मे निबर्हणम्। उग्रेण पृथिवीं जित्वा धर्मेणैवानुरञ्जनम् HariVaṁ. 23.141; BrahmP. 13.163; समस्तविषयप्रशमनाद्विहितजन्मनोरञ्जनः अत्यन्तवत्सल-त्वात् ... श्रीपृथिवीवल्लभ° ... °भट्टारकस्सर्व्वानेवमाज्ञापयति EI.xxv. 291.19; युक्तः प्रजानामनुरञ्जने स्याः UttaRāC. 1.11; जलालुदीनप्रभुपातिसाहि° ... °तन्मनोनुरंजनसमासादितसकलभूतलाखिलजंतुसुखकारि EI. i. 324 34; राजर्षिवंशजातानां राज्ञां प्रसिद्धमाख्यानं वस्तु। यत्खलु लोकानामनुरञ्जनं कर्म NāṭaLaRaK. 40; SundaŚ. 4; धर्मात्मकत्वात्सर्वलोकानुरञ्जनमेव दण्डपातनम्। असाधूनामनुरञ्जनं तु न राजधर्मः VīraMi. 375.14 (*on* 1.353-354); **1B** act of entertaining, critical appreciation चक्रे मया काव्यपरिश्रमोऽयं बहुश्रुतानामनुरञ्जनाय Surath. 1.64; **1C** act of causing sexual pleasure परीक्ष्य गम्यैः संयोगः संयुक्तस्यानुरञ्जनम्। रक्तादर्थस्य चादानमन्ते मोक्षश्च वैशिकम् KāmSū. 332.20 (6.3); अनुरञ्जनमाचरेत्सङ्गे KandaCū. i. 4.56; vi. 3.37; असाध्यायाः सुखं सिद्धिः, सिद्धायाश्चानुरञ्जनम्। ... कामशास्त्रप्रयोजनम् RatiRaha. 1.6; **1D** act of consoling cf. अनुरञ्जनप्रकार; **2A** act of causing devotion सम्यग्वेत्ति तदाभ्यासात् स्वाराध्येनानुरञ्जनात्। विलक्षणं च तद्ध्यानं ध्यानाध्यात्मकमब्जज PauṣkS. 33.124; विश्वेषामनुरञ्जनैर-नुपमैरुत्तंसतामप्यसौ बिभ्राणः कुलभूषणः कुलपतिं देवः सिषेवे शिवम् ŚivLī. 16.89; **2B** act of causing love विश्वेषामनुरञ्जनेन जनयन्नानन्दम् ...मधौ मुग्धो हरिः क्रीडति GītGo. i.4.10; **3A** assumption of (form) due to association मणिर्विभजते वर्णान्विचित्रान् स्फटिके यथा। वैमल्यादाश्रयवशात्तद्वर्णः ...। तदा गुणवशात्तस्य स्वयंभोरनुरञ्जनम् VāyuP. ii. 5.96; BhaviP. 133A.14 (i.78.68); **3B** act of causing semantic relation संसर्गोऽपि पदार्थानामन्योन्येनानुरञ्जनम्। एकैकत्र तदप्यस्तीत्येकत्वं न प्रतीयते TantrVā. 429.11 (*on* ii. 1.46); **3C** act of qualifying अनुरञ्जनेन व्यक्तेर्विशेषणमित्युक्तम् Kāśi. iii. 123.18 (*on* 5(5). 58½); NyāyRa. 421.17 (*on* 5(5). 58½); अन्यदीयगुणग्रहणाग्रहणे ... अन्यदीय-गुणेनैवानुरञ्जनानुरञ्जने विवक्षिते Kuval. 144(12); **4** act of reflecting सर्वार्थानां भवेच्छब्दैः सर्वैरेवानुरञ्जनम् ŚlokaVār. 4.211 (197.6); न किंचिद्येन तेन विकल्पानामनुरञ्जनस्योप-पादयितुमशक्यत्वात् NyāyMañ. i. 289.10.

अनुरञ्जन (anu-rañjana) *adj.* delighting सुतपसां फलमुत्सृजन्सुमनसां मनसामनुरञ्जनः। ... विनयोऽपि च भूपते AlaṅkāMañ. 85.12.

अनुरञ्जनकारिन् (anurañjana-kārin) *adj.* who causes delight or gratification सुन्दरि पश्य मिलति वनमाली। ... चारुसनातनतनुरनुरञ्जनकारिसुहृद्गणसङ्गी StavMā. 273. 29.

अनुरञ्जनक्षमा (anurañjana-kṣamā) *adj.* (*f.*) capable of pleasing or gratifying कृतमतिरनुरञ्जनक्षमायाः सुभगतया प्रथयन् फलं क्षमायाः। ... स नृपगुणैरजयद्विपक्षमायाः KīcaVa. 1.27.

अनुरञ्जनप्रकार (anurañjana-prakāra) *m.* mode or manner of consoling or conciliating सखे महोदर, दृष्टः किलायमनुरञ्जनप्रकारस्त्रिजटासरमयोः सीतायाम् AdbhuDa. 8.36(12)

अनुरञ्जनलक्षण (anurañjana-lakṣaṇa) *adj.* characterised by causing love बाल्यात्प्रभृति सति धर्माधिगमे ... संवननं वशीकरणमनुरञ्जनलक्षणं श्लाघ्यम् JayaMa. 208.20(*on* 3.3)

अनुरञ्जनविधि (anurañjana- vidhi) *m.* **1** process of pleasing or gratifying (प्रियोपग्रहैश्च सुदीर्घकालमनुरञ्जयेत् ... इत्यनुरञ्जनविधिः JayaMa. 230.9 (*on* 3.5); ŚrīKaC. 3.77; **2** process of causing redness निर्मातुं भुवनानुरञ्जनविधिं देवे ततो भास्वति ŚrīKaC. 3.77.

अनुरञ्जनादि (anurañjanādi) *adj.* **A** beginning with reflection वर्तते चेज्जातिर्द्रव्ये तया तस्यानुरञ्जनाद्युपकारः Śarka. 65.23; **B** beginning with amorous feeling of love अनुरञ्जनादिरुक्तो यथानर्थानुबन्धान्तः KandaCū. vi. 6.46.

अनुरञ्जनादिका (anurañjanādi-kā) *adj.* (*f.*) (act of) colouring, i.e. manifesting with colour etc. रूपादिपरमाणव एव तेनाकारेणोत्पन्ना एकयोदका-हरणक्रियया व्यवच्छिन्ना घटादय इत्युच्यन्ते, अनुरञ्जनादिकया तु रूपादिव्यपदेशः TātpaṬ. (Vā.) 226.10 (*on* i. 1.14)

अनुरञ्जनार्थम् (anurañjanārtham) *adv.* for the sake of causing love अनुरञ्जनार्थं बालायामुपक्रमादनेकप्रकारा उच्यन्ते JayaMa. 208.12 (*on* 3.3)

अनुरञ्जनीय (anu-rañjanīya) *adj.* fit to be pleased or delighted कष्टो जनः कुलधनैरनुरञ्जनीयः UttaRāC. 1.14; चेतोऽनुरञ्जनीयं कलया तत्रानुरक्तया KandaCū. Add. 22 after iii. 3.7.

अनुरञ्जनोपकार (anurañjanopakāra) *m.* help (in the form) of reflection वर्तमानमुपकारमासजद्वर्तते। यथा लाक्षा स्फटिकेऽनुरञ्जनोपकारेण वर्तते Śarka. 65. 23.

अनुरञ्जनोपाय (anurañjanopāya) *m.* method of causing love इति घोटकमुखभणितिस्तस्याश्चेहानुरञ्जनोपायाः KandaCū. iii. 3.4.

अनुरञ्जयत् (anu-rañjayat) *adj.* **1A** gratifying, pleasing धर्मेण च प्रजाः सर्वा यथावदनुरञ्जयन्। ययातिः पालयामास MahāBhā. i. 80.5; VāyuP. ii. 31.66; MatsyaP. 34.6; पृथिवीं जित्वा धर्मेणैवानुरञ्जयन्। ... अर्जुनोऽथ तेजस्वी सप्तद्वीपेश्वरोऽभवत् MahāBhā.ii. App. I. 39(4); (दशरथः) पालयामास पृथिवीमनुरञ्जयन् Rāmā. i. 270* (1); **1B** conciliating, consoling स मुनिः ... संध्याकाशे तमनुरञ्जयन् ... चक्षुषा पुनःपुनरभिनिरूप्य ... अन्वतिष्ठत् AvantiKa. 145.3; नरवाहनदत्तस्तं निजगादानुरञ्जयन् KathāSaSāg. ix. 6.2; xii. 31.48; **2A** colouring or reddening स मुनिराकपिलतारकेणांशुमन्तमिव संध्याकाशे तमनुरञ्जयन् ... चक्षुषा पुनःपुनरभिनिरूप्य ... अन्वतिष्ठत् AvantiKa. 145.3; (ते ददृशुः पुरुषम्) उपवीतसूत्रताम्। नीतमुरगमनुरञ्जयता शितिना गलेन विलसन्मरीचिना Kirātā. 12.23; **2B** reflecting, i.e. following दूषणाभासेन न दूषयितुं शक्यमिति शिक्षयितुं वार्त्तिकमनुरञ्जयन्नेवोत्तरग्रन्थमवतारयति NyāyVārPari. 447.17; **3** connecting, qualifying धात्वर्थस्य भावनामनुरञ्जयतः तद्विषयताप्रतीत्या तत्परामर्शकृतं तदन्तर्गतस्य क्रियात्वमिति कुतः क्रियाद्वयप्रत्ययः BhāvanāVi. 177.1.

अनुरञ्जयितुम् (anu- rañjayitum) *inf.* **A** to please (critically), to appreciate एषा च प्रयोगपरंपरा तार्किकाणां चित्तमनुरञ्जयितुम् ... प्रणीता Kāśi. i. 78.10 (*on* 2.30); iii. 220.18 (*on* 5 (10). 1; **B** to delight, to entertain डोम्बिका .. गीतेन नृत्तेन वान्येन (वाद्येन) च राजानमनुरञ्जयितुं गृहीतः (गृहीतोद्यमा) AbhinBhā. i. 175.18 (*on* 4.262); Kāvyānu. (He.) 394. 18; अप्रेममार्गपान्थाः तिष्ठन्त्वेताः किमेताभिः। प्रियमनुरञ्जयितुं ननु मम दृष्टा सस्मिता दूती ŚṛṅgāMañ. (A.) 32.12.

अनुरञ्जित (anu-rañjita) *adj.* [*f.* -ā] **1A** consoled, conciliated वैन्यः प्रतापवान्। पित्रापरञ्जितास्तस्य प्रजास्तेनानुरञ्जिताः। अनुरागात्ततस्तस्य नाम राजेत्यजायत HariVaṁ. 5. 29; ViṣṇuP. i.13. 48; BrahmāṇḍP. i. 36. 155; ViṣṇuDhaP. i. 109. 50; BrahmP. 4. 57; PadmP. ii.27. 58; ii. 125.6; प्रत्युपकाराद्यनर्हप्रव्राजित° ... °दीनानाथादिषु दानमानादिभिरनुरञ्जितेष्वपि तन्मूल-दृष्टसंपत्प्रसङ्गाभावात् NyāyPari.386.1; अन्नवेमनृपतिश्च ... येन[ती]र्त्थेषु सत्राणि ततानि येन येन प्रजास्साध्वनुरंजिताश्च EI. iii. 288. 17; **1B** pleased or delighted त्वया यतः प्रजाश्चेमाः स्वगुणैरनुरञ्जिताः। तस्मात्त्वं पुण्ययोगेन यौवराज्यमवाप्नुहि Rāmā. ii. 3. 24; गोप्यश्च दयितं कृष्णमनुव्रज्यानुरञ्जिताः। प्रत्यादेशं भगवतः काङ्क्षन्त्यश्चावतस्थिरे BhāgP. x. 39. 34; एवमनुरञ्जितां स्वयंवर-प्रवृत्तां च गान्धर्वेण योजयेत् JayaMa. 226. 23 (*on* 3. 5); आलिङ्गनैश्च सुदृशामनुरञ्जितोऽसौ सर्वतुंगोत्रतिलकं शिशिरं विवेद VikraDeC. 16. 50; 5. 44; अनुरञ्जिता अपि गुणैर्न नमन्ति प्रकृतयो विना दण्डात् Subhāṣi. 2852; **1C** gratified, i.e. blessed विरोधं च निराकृत्य श्रुतीनां प्राणतत्व(?त्त्व)गान्। परिहृत्य विरोधांश्च तत्प्रसादानुरञ्जितः ... यतेतोपासनाय AnuVyā. 46B. 7 (*on* 3.3); **2** associated with, i.e. affected by अथ मन्यसे विषयस्त्रेधा भिन्नस्तेनानुरञ्जितः प्रत्ययस्त्रेधैव भवति NyāyVār. 409.1 (*on* iii. 2. 9); (भावनया) तयानुरञ्जित इव ह्यात्मा कामान्परीप्सति BṛĀraUBhVā. iv. 3. 1191; मनस्तन्मयतामेति तद्भावेनानुरञ्जितम् BṛĀraUBhVā. iv. 4. 727; पृथिव्याद्याभासाः ... कलादिभिर-नुरञ्जिताः प्रमातरि विश्राम्यन्ति PratyabhiVi. ii.242. 8 (*on* iii.1. 14); **3A** coloured, reddened प्रभाभिरनुरञ्जितमेघवृन्दमालक्ष्यते दहनगर्भमिवान्तरिक्षम् BhagAjju. 97(36); मृणालिनीनामनुरञ्जितं त्विषा ... पयः Kirātā. 4. 27; प्रयान्ति पीत्वा हिमपिण्ड-पाण्डुराः। कालीरपस्ताभिरिवानुरञ्जिताः क्षणेन भिन्नाञ्जनवर्णतां घनाः ŚiśuVa. 12.68; त्रिमेखलस्यास्य मूर्ध्नि पीठस्य विस्तृते ... जिनपादतलच्छायाशोणिम्नेवानुरञ्जिते। ... गन्धकुटी बभौ MahāP. 23. 5; यस्यां च ... उदग्रसौधाग्रपद्मरागग्राव्णां प्रतिभाभिरनुरञ्जितः .... व्यराजत पार्वणो रजनिजानिः TilaMañ. 12. 8; 120. 18; **3Bi** reflected, i.e., shone or illuminated अनुरञ्जितः। अचकात्काञ्चनमयः

श्रीमुक्ताकेशवो हरिः RājTa. (Ka.) 4. 196; **3Bii** reflected, i.e. made clear अध्यात्मप्रवणो भूत्वा ... तत्प्रसादानुरञ्जितः AnuVyā. 46B. 7 (*on* iii. 3. 1); अनुरञ्जितः समीचीनः कृतः NyāySu.(Ja.) 256A.7 (*on* iii.3.1)

अनुरञ्जितखेचर (anurañjita-khecara) *adj.* who has pleased or entertained the Vidyādharas (*lit.* who move in the air) मुनिसुव्रतनाथस्य तीर्थे... । व्यापारैरद्भुतैर्नित्यमनुरञ्जितखेचरः । ... विद्युत्केश इति ख्यातो बभूव PadmP. (Ra.) 6. 223.

अनुरञ्जितजयलक्ष्मीक (anurañjitajayalakṣmī-ka) *adj.* who has pleased the goddess of victory वीरशब्दस्य प्रवृत्तिनिमित्तैश्चरिताद्भुतैरनुरञ्जितजयलक्ष्मीकः स एष पुराणपुरुषः PārthPa. 26(7)

अनुरञ्जितदिङ्मुख (anurañjita-diṅmukha) *adj.* which has coloured or reddened the point or quarter of sky व्योमतलं बभौ। सांध्यं रागमिवाबिभ्रदनुरञ्जितदिङ्मुखम् MahāP. 22. 63.

अनुरञ्जितभूतल (anurañjita-bhūtala) *adj.* **1** which has coloured the surface of the earth धवलमप्यनुरञ्जितभूतलम् ... दिशो दश भ्रमति यस्य यशः EI. iv. 31. 5; **2** which has entertained or pleased the (people on) surface of the country, EI. iv.31. 5.

अनुरञ्जितसकलदिश् (anurañjita-sakaladiś) *adj.* which has reddened or coloured all directions अधरद्युतिवितानैरनुरञ्जितसकलदिग्भिस्तमरण्योद्देशमादर्शयन्त्यः ... सुरस्त्रियः ... उत्सर्पं प्रचक्रुः AvantiKa. 162. 13.

अनुरञ्जितसमस्तसाधुसंघ (anurañjita-samastasādhusaṅgha) *m.* all groups of good people who are pleased or delighted हरिवाहनः ... अनुरञ्जितसमस्तसाधुसंघश्लाघनीयम् ... पालयन्नेकातपत्रं राज्यम् ... तिलकमञ्जर्या कलत्रिणमात्मानममन्यत TilaMañ. 427. 8.

अनुरञ्जितसर्वक्ष्म (anurañjita-sarvakṣma) *adj.* who has pleased (the people on) the entire earth अनुरञ्जितसर्वक्ष्मः समुद्यद्भास्करद्युतिः। अतिवीर्यः ...आज्ञापयति PadmP. (Ra.) 37. 7.

अनुरञ्जिताखिलगुण (anurañjitākhilaguṇa) *adj.* in whom entire range of qualities is reflected, i.e. illuminated अनुरञ्जिताखिलगुणो भवद्गुणैर्भवपञ्जरं दृढमनञ्जसाञ्जसा ... पुरुषो भुनक्ति HarVi. 6. 160.

अनुरञ्जितातप (anurañjitātapa) *adj.* wherein sunshine has become red अनुरञ्जितातपे तु समये ... प्राकारमलङ्घयम् DaśKuC. 142. 9.

अनुरञ्जिताशेषसामन्त (anurañjitāśeṣasāmanta) *adj.* who has delighted or pleased all the feudatories गोकर्णेश्वरस्वामिनश्चरणकमलाराधनादवाप्तपुण्यनिचयो ... शक्तित्रय(:) प्रकर्षानुरञ्जिताशेषसामन्त(:) ... साम[न्त]वर्म्मा EI. xv. 277. 10; xxiii. 262. 10; xix. 135. 5; xxiii. 79. 5; iv. 199. 3.

अनुरञ्ज्य (anurañj-ya) *ger.* having gratified, having pleased स राजा .. गुणैरनुरञ्ज्य सकलं साधुलोकम् ... साम्राज्यसिंहासनं भेजे UdaySuKa. 24.11; तत्र द्वाःस्थान्प्रतिद्वारमनुरञ्ज्यार्थदानतः। तस्या वासगृहद्वारं प्राप्तोऽहमविलम्बितः KathāSaSāg. xviii. 5.192.

अनुरण् (anu-raṇ-) I. P. **1A** to sound in response इयं महापृथिवी गम्भीरभीमरूपम् अनुनदे अनुरणे MaVastuAva. ii. 282. 10; ii. 412. 8; तद्यापि नाम मागधिकानां कांसपात्री काष्ठेनाभ्याहता रणत्यनुरणति LaliVi. 21.88(2) [DBHS.]; **1B** to echo, cf. अनुरणत् A; **1C** to reverberate, cf. **अनुरणन Aii**; **1D** to continue in articulation, cf. **अनुरणन C**; **2** to respond, cf. **अनुरणत् B**; **3** to repeat musically, cf. **अनुरणनमय**.

अनुरणत् (anu-raṇat) *adj.* **A** echoing, i.e. revealing अभिनवगुप्तपदाभिधोऽहम्। यत्किंचिदप्यनुरणन् स्फुटयामि काव्यालोकम् Loc. 1. 13 (*on* 1.0); **B** responding (with full comprehension) सचेतनोऽपि दुर्नर्मगोष्ठीष्वनुरणन्वचः। अवदत्स्फुरदप्यन्तर्विटानां नाम लाघवम् RājTa. (Ka.) 8. 3275.

अनुरणन (anu-raṇana) *n.* **Ai** resonance घण्टाया अनुरणनमभिघातजशब्दापेक्षया क्रमेणैव भाति Loc. 94. 23 (*on* 2. 21); **Aii** reverberating (through suggestion) ननु रसादिध्वनिरसंलक्ष्यक्रम इति प्रसिद्धिः कथमत्र तस्यानुरणनेन व्यङ्ग्यतोच्यते CitraMī. 29. 8; **B** repeated musical rendering (of notes) अनुरणनं हि स्वरस्य पाठ्यसिद्धिरूपमिति गेयाधिकारे वक्ष्यामः AbhinBhā. i. 53. 8 (*on* 2. 19); **C** continuity in the articulation (of syllables), cf. **अनुरणनरूप B.**

अनुरणनध्वनि (anuraṇana-dhvani) *m.* kind of suggestion (*lit.* suggested sense in the form of reverberation) षट्त्रिंशत्प्रकारोऽर्थशक्तिमूलोऽनुरणनध्वनिः PratāYaBhū. 75. 5.

अनुरणनप्रख्य (anuraṇana-prakhya) *adj.* which is similar to reverberation अस्य ... ध्वनेः स क्रमव्यङ्ग्यत्वादनुरणनप्रख्यो य आत्मा Dhvanyā. 235.1 (*on* 2. 20)

अनुरणनप्रधाना (anuraṇana- pradhānā) *adj.* (*f.*) chiefly producing resonance, having resonance as the important or essential part यो धर्मस्तन्व्यामनुरणनप्रधानायामारक्तकण्ठे गातरि यथाकथंचिद्वक्तुं प्रवृत्ते हुडुक्कामुरजादौ च पृथग्लक्ष्यत एव AbhinBhā. ii. 390. 15 (*on* 17. 109)

अनुरणनभेद (anuraṇana-bheda) *m.* type of suggestion (wherein the sense is obtained through reverberation) अनुरणनभेदगणनप्रस्तावे 'अर्थशक्तिमूलस्य द्वादश भेदाः' इत्यभिनवगुप्तोक्तिः RasGaṅ. 131.4.

अनुरणनमय (anuraṇana-maya) *adj.* consisting of repeated musical rendering (of notes) स्वराणां यद्रक्तिप्रधानत्वमनुरणनमयं तत्तारगेनोद्यनीचमध्यमस्थानस्पर्शित्वमात्रं पाठ्योपयोगि AbhinBhā. ii. 385. 18 (*on* 17. 103); Kāvyānu. (He.) 282. 9.

अनुरणनरूप (anuraṇana - rūpa) *adj.* **Ai** of the form of reverberation यथोद्देशमनूद्देशे यच्चारुत्वमनुरणनरूपम् ... तत् ... वाच्यादतिरिच्यमानमालक्ष्यते Dhvanyā. 274. 5 (*on* 2. 27); अनुरणनरूपं यत्र यद्रूपकमर्थशक्तिव्यङ्ग्यं तदाश्रयेणेह काव्यस्य चारुत्वं व्यवतिष्ठते Loc. 111. 11 (*on* 2. 28); 119. 17 (*on* 2. 32); ध्वनिः। शब्दशक्तिमूलानुरणनरूपव्यङ्ग्यः अर्थशक्तिमूलानुरणनरूपव्यङ्ग्यः उभयशक्तिमूलानुरणनरूपव्यङ्ग्यश्चेति त्रिविधः KāvyPra. 128. 2; 194. 1; प्रवृत्तेऽस्मिन् महाप्रलये धरणीधारणायाधुना त्वं शेषः इति। न ह्येतद्वाक्यमनुरणनरूपमर्थान्तरं शब्दशक्त्यैवाभिधानं प्रकाशयितुं क्षमम् VyaktiVi. 134. 19; अनुरणनरूपं व्यङ्ग्यं वाक्यार्थीभूतस्य वाच्यस्यापरस्य अङ्गम् Ekāva. 4. 2(1) (131. 4); क्रमलक्ष्यत्वादेवानुरणनरूपो यो व्यङ्ग्यस्तस्य ... त्रैविध्यात् संलक्ष्यक्रमव्यङ्ग्यनाम्नो ध्वनेः काव्यस्यापि त्रैविध्यम् SāhiDa. 212. 1; **Aii** of the form of echoing (of sounds) द्वात्रिंशति विमानानां लक्षेषु स समुच्छलन्। तालुनीवानुरणनरूपः शब्दो व्यजृम्भत TriṣaŚaPuC. i. 2. 344; **B** of the form of continuity in the articulation (of syllables) प्रयत्नविशेषजनितो वर्णविरामेऽप्यनुरणनरूपो वर्णान्तरोच्चारणेऽप्यनुवर्तमानो घोषो ह्रादि उच्यते Pradī. ii. 308A. 14 (*on* i. 4. 108)

अनुरणनरूपता (anuraṇanarūpa-tā) *f.* the state of being (the suggestion) of the form of reverberation न चोक्तनयेन निबन्धान्तरमन्तरेण स्वशक्त्यैवानुरणनरूपतयार्थान्तरसमानाधिकरणतां प्रतिपत्तुमलमित्यनुदाहरणमेतत् VyaktiVi. 132. 24.

अनुरणनरूपरूपक (anuraṇanarūpa-rūpaka) *n.* metaphor which is (the suggestion) in the form of reverberation एवंविधे विषयेऽनुरणनरूपरूपकाश्रयेण काव्यचारुत्वव्यवस्थानाद्रूपकध्वनिरिति व्यपदेशो न्याय्यः Dhvanyā. 262. 1 (*on* 2. 27)

अनुरणनलक्षण (anuraṇana-lakṣaṇa) *adj.* characterised by repeated musical rendering (of notes) अभिघातजाच्छब्दादनन्तरं योऽनुरणनलक्षणोऽन्यः शब्द उपजायते स तावन्निसर्गस्निग्धमधुराकारः AbhinBhā. iv. 12. 27 (*on* 28. 21)

अनुरणनव्यङ्ग्य (anuraṇana-vyaṅgya) *adj.* suggested through reverberation (of the expressed sense) ध्वनिकारोऽपि ... अत्र लज्जाख्यं संचारिभावमनुरणनव्यङ्ग्यमुदाजहार CitraMī. 29. 16.

अनुरणनव्यञ्जनात्मक (anuraṇanavyañjanātma-ka) *adj.* of the nature of manifestation of repeated musical rendering (of notes) तत्र मध्यमा तृतीयस्यामपि श्रुतौ तथाविधानुरणनव्यञ्जनात्मकनादनिष्पत्तिः यथाविधं षड्जग्रामे चतुर्थ्यां मा भूत् AbhinBhā. iv. 21. 14 (*on* 28. 27)

अनुरणनात्मक (anuraṇanātma-ka) *adj.* of the nature of repeated musical rendering (of notes) अतिकनीयसि मण्डपे पाठ्यमुच्चरितस्वरं सदनिस्सरणधर्मत्वादनुरणनात्मकमधुरशब्दान्तरानारम्भात् विनष्टः स्वरो मधुरो यस्य तादृशत्वं व्रजेत् AbhinBhā. i.53.8 (*on* 2. 19); श्रुत्यन्तरभावी यः स्निग्धोऽनुरणनात्मकः। स्वतो रञ्जयति श्रोतृचित्तं स स्वर उच्यते SaṃgīRa. i. 82. 1(1(3). 24)

अनुरणनात्मन् (anuraṇanātman) *adj.* of the nature of reverberation एवं घण्टादिनिर्ह्रादस्थानीयोऽनुरणनात्मोपलक्षितो व्यङ्ग्योऽप्यर्थो ध्वनिरिति व्यवहृतः Loc. 47.11 (*on* 1.16)

अनुरणनीय (anu-raṇanīya) *adj.* which is to be reverberated इत्थं नानार्थस्थलेऽनुरणनीयं व्यञ्जनं शब्दशक्तिमूलम् RasGaṅ. 138. 11.

अनुरत (anu-rata) *adj.* **1A** devoted to जनकः ...। क्षत्रधर्मण्यभि- (v. l. ° धर्मेष्वनु) रतः Rāmā. ii.110. 26; य (Read यः) सफलः सपुण्यो लोके प्रसिद्धः सगुणो वभूव(Read बभूव)। सारोत्तारश्छेद(Read सारोत्तरश्छेद°)विभेदहीन ... EI. xi. 309. 3; **1B** intent on, engaged

in शोभनधान्यमहाधनकर्मानुरताः समनुजेन्द्राः BṛSam. 15.10; 69.37; तद्राजधानी नगरी खल्वाटिका राजति ... भूदेवा यत्र वेदाध्ययनमनुरताः स्वस्तिमन्तो वसन्ति EI. iii. 231. 9; 2 taking delight in प्रयुञ्जानः प्रिया वाचः समाजानुरतो जनः Bhaṭṭi. 8.39; भावयत्येष (वासुदेवः) ... । लीलावतारानुरतो देवतिर्यङ्नरादिषु BhāgP. I. 2.34; प्रायो नेशा भवन्ति स्वसुखमनुरता दुःखभाजः परेषाम् GopāKeCan. 59.5 [attached to, MW.]

अनुरताबलागण (anuratābalāgaṇa) *adj.* to whom group of young damsels was devoted एवं शशाङ्कांशुविराजिता निशाः स सत्यकामोऽनुरताबलागणः BhāgP. x. 33. 26.

अनुरति (anu-rati) *f.* love, affection, attachment रागोऽनुरागोऽनुरतिः Vaija. 98. 181; AbhidhāCin. 296; KośaKaTa. 1. 1939.

अनुरत्त (anu-ratta) *adj.* attached to, fond of आनुजावरम् अनुरत्त (?) उग्रा तेषामिन्द्र वीर्यैरयन्त AV. (P.) iv. 27. 1 [Viśva.]

अनुरथ (anu-ratha) *m.* [JaineVyā. 198. 9 (*on* iii. 3. 34); GaṇRa. 5. 342(379)] 1 soldier guarding or protecting a chariot from behind अभिमन्युः ... । भीष्मेण युयुधे वीरस्तस्य चानुचरैः (v.l. चानुरथैः) सह MahāBhā. vi. 45. 9 (BhārBhāDī. पार्ष्णिगोपादिभिः); 2 (anuratha) name of a prince (son of Kurivatsa and father of Puruhotra) अनवरथात् कुरुवत्सस्ततश्चानुरथस्ततः पुरुहोत्रो जज्ञे ViṣṇuP. iv. 12.16 (Wai Ed.); BhaviP. 418B. 34 (iii(1). 3. 59)

अनुरथम् (anuratham) *adv.* [P. ii.1. 6] behind the carriage, at the back of the chariot ततोऽस्यानुचरान्हत्वा (v.l. °नुरथं गत्वा) ... । भीष्ममेवाभिदुद्राव शिखण्डी MahāBhā. vi. 113. 41; रथानां पश्चादनुरथं पादातम् JaineVyā. 47. 28 (*on* i. 3. 5); पश्चादर्थे, अनुरथं पादातम् CāndraVṛ. *on* ii. 2. 2; KāśiVṛ. *on* ii. 1. 6; Prasā. i. 35. 13.

अनुरथ्या (anu-rathyā) *f.* path along the margin of a road, side road, foot-path, PW.; pw.; MW.; a by-road, Apte; cf. अनु 3.

अनुरदत् (anuradat) *m.* name of a person मानुषीलक्षणो वा ढण् स्यात् । पुष्करसत् अनुरदत् अनुशतिकादित्वादनयोः पदद्वयस्यैप् JaineVyā. 165.4 (*on* iii. 1. 85)

अनुरन्तुकाम (anurantu-kāma) *adj.* desirous of enjoying or having sexual intercourse with सा सुन्दरीति ... मुग्धवदनेति मुहुर्मुहुर्मे । कान्तामयं विरहिणीमनुरन्तुकामः कामातुरो जपति मन्त्रमिवान्तरात्मा SubhāRaK. 17. 16.

अनुरन्ध्रम् (anurandhram) *adv.* [P. ii. 1. 14] towards or facing the hole क्षितितले दीपं निधायोज्ज्वलं पश्चच्छिद्रमधोमुखं हि कलशं तस्योपरि स्थापयेत् । तद्बाह्ये परितोऽनुरन्ध्रममलं वीणाम् ... न्यसेत् PraboSu. 93.

अनुरभ् (anu-rabh-) I. Ā. i to take hold after (violently) ये नो द्विषन्त्यनु तान्रभस्व AV. ix. 5. 2; यो नो द्वेष्ट्यनु तं रभस्व ĀpaŚS. vii. 17. 2; (better रभस्व, cf. Viśva.) HirŚS. iv. 3. 11 (423.7); ii to take hold after (in a friendly manner) दैवस्तन्नुरस्यनु त्वा रभे ŚāṅkhāŚS. ii. 12. 9; मानुषस्तन्तुरस्यनु मा रभस्व ŚāṅkhāŚS. ii.12.10.

अनुरम् (anu-ram-) I. U. 1 to cease to continue, to stop दिव्या आपो वै शाक्वरीनुर[म]न्तु गह्वरे AV. (P.) viii. 18. 3; उप प्रतिहारमाहावेऽनुरमति ŚāṅkhāŚS. xvii. 17. 12; 2 to be pleased, to be delighted in यस्यां मनोऽनुरमते चक्षुर्श्च प्रतिपद्यते । तां विद्यात् पुण्यलक्ष्मीकाम् BhārGS. 1. 11(11. 13); सर्वः कार्यवशाज्जनोऽनुरमते ŚārṅgaPa. 1543; 3A to devote to, cf. अनुरत 1A; 3B to be intent on, to be engaged in, cf. अनुरत 1B; 4 to be attached to, cf. अनुरत 1B; 5 to enjoy, to have sexual intercourse with, cf. अनुरममाणा.

अनुरममाणा (anu-ramamāṇā) *adj.* (*f.*) enjoying, having sexual intercourse with सह निर्जितेना युवती रात्रौ प्रीत्यानुरममाणा । ... मुक्तामयकण्ठिका तदबलायाः । ... निपतिता GaṅSaSam. 3. 19.

अनुरवणज्ञान (anurava ṇa-jñāna) *n.* knowledge of resounding (सुधनः श्रेष्ठिदारकः) सर्वसत्त्वान् ... सर्वधर्मधात्वा(?त्व)नुरवणज्ञानं संदर्शयमानान् ... अपश्यत् GaṇḍVyū. 191. 22 [DBHS.]

अनुरवणता (anuravaṇa-tā) *f.* the state of resounding अहम् ... प्रतिश्रुत्काऽगिरिघोषानुरवणतां च तथागतघोषस्य प्रजानन् ... एवमनुगच्छामि ... सर्वबुद्धधर्म GaṇḍVyū. 66. 32[DBHS.]

अनुरवित (anu-ravita) *adj.* [*f.* °ा] resonant, resounding throughout सोऽद्राक्षीत् तं कूटागारम् ... असंख्येयपक्षिगणविचित्रमनोज्ञरुतानुरविताऽलंकारम् GaṇḍVyū. 407. 31; तथागतस्य ... वाक् निश्चरति ... । सर्वपर्षदनुरविता दूरीनिकर्षपर्षत्सुल्यस्रवणीया MahāVyū. 80. 31 (12. 9); MahāVyu. 20. 59 [DBHS.]

¹अनुरस् (anu-ras-) I. P. [DhātuPā. 1.745] A to resound, to echo, cf. अनुरसित; B to answer to a cry or to a sound, MW.

²अनुरस् (anu-ras-) X. P. [DhātuPā. 10. 385] 1 (pass.) to be tasted, to be relished तदत्र सर्वथा साक्षात् कृष्णाद्यनुभवाद्भुतः । प्रौढानन्दचमत्कारो भक्तौ कोऽप्यनुरस्यते BhaktiRaSi. ii.5. 65; 2 to be eager, cf. अनुरसा.

अनुरस (anu-rasa) *m.* [AltGr. II. 1. 258] 1 secondary taste or flavour (relished subsequent to main taste) अव्यक्तीभावस्तु खलु रसानां प्रकृतौ भवत्यनुरसेऽनुरससमन्विते वा द्रव्ये CaraS. i. 26. 9 (1922 Ed.); i.26.26 (1922 Ed.); मद्यस्याम्लस्वभावस्य चत्वारोऽनुरसाः CaraS. vi. 24. 113 (1922 Ed.); क्षारे ... । कटुकस्तत्र भूयिष्ठो लवणोऽनुरसस्तथा SuśruS. i. 11. 24; अनुरसस्तु रसेनाभिभूतत्वादव्यक्तो व्यक्तो वा किंचिदन्ते AṣṭāSam. i.92. 15(1.17); AṣṭāHṛ. i. 9. 4; मूत्रं गोऽजाविमहिषीगजाश्वोष्ट्रखरोद्भवम् । ... लवणानुरसम् AṣṭāHṛ. i. 5. 80; i. 6. 3 [KośaKaTa. 1.1277]; 2 one of the three types of *rasābhāsas* (*lit.* subordinate feeling or secondary sentiment) रसाभासाः ... । स्युस्त्रिधोपरसाश्चानुरसाश्चापरसाश्च ते BhaktiRaSi. iv.9. 2 [AbhidhāMañ. 139. 2 gives *rasālā* as the synonym of *anurasa*] [(in poetry) a subordinate feeling or passion, MW.; Apte]

अनुरसतस् (anurasa-tas) *adv.* on account of the secondary taste or flavour ते रसानुरसतो रसभेदाः ... । संभवन्ति AṣṭāHṛ. i.10.44.

अनुरससमन्वित (anurasa-samanvita) *adj.* possessed of secondary taste or flavour अव्यक्तीभावस्तु खलु रसानां प्रकृतौ भवत्यनुरसेऽनुरससमन्विते वा द्रव्ये CaraS. i. 26. 9 (1922 Ed.)

अनुरसा (anu-rasā) *adj.* (*f.*) possessing eagerness or inclination राजितेत्यादि श्लोकस्य विपर्ययेण पाठे श्लोकान्तरं जायते । तत्रानुरसा अनुकूलहेवाका (राजितानुरसा राधधरासारसकायसा) comm. *on* HarVi. 43. 88 [*nt.*]

अनुरसित (anu-rasita) *adj.* A accompanied in sound जीमूतस्तनितविशङ्किभिर्मयूरैरुद्ग्रीवैरनुरसितस्य पुष्करस्य । ... मदयति मार्जना मनांसि Mālavikā. 1.21; B resounded, echoed मेघेनानुरसितं शद्धायितं भेर्याः JñātāDhaṬ. 101B. 2.

अनुरसित (anu-rasita) *n.* echo or resounding दधति कुहरभाजामत्र भल्लूकयूनामनुरसितगुरूणि स्त्यानमम्बूकृतानि MahāviC. 5. 41; UttaRāC. 2. 21 (comm. अनुरसितैः प्रतिध्वनिभिः); MālaMā. 9. 5; SubhāRaK. 47. 15.

अनुरहत् (anurahat) *m.* [enumarated in the *anuśatikādigaṇa*, GaṇPā. 8. 10; in the *bāhvādigaṇa*, GaṇPā. 163. 20; CāndraVyā. ii. 4. 20; AltGr. II.2.116] name of a person मानुषीलक्षणो वा ढण् स्यात् । पुष्करसत् अनुरदत् (v. l. अनुरहत्) अनुशतिकादित्वादनयोः पदद्वयस्यैप् JaineVyā. 165. 4 (*on* iii. 1. 85); अनुरहतोऽपत्यम् GaṇRa. 3. 173(209); 3. 204(247); Prasā. i. 716. 20.

अनुरहस (anu-rahasa) *n.* [P.v. 4. 81; CāndraVṛ. *on* iv. 4. 67; KāśiVṛ. *on* v. 4. 81; KātanVṛ. *on* ii. 6. 41; AltGr. II. 1. 113] A continued seclusion or solitude अनुरहसमिति । ... अनुगतं रह इति वा प्रादिसमासः Nyās. ii. 172. 11 (*on* v. 4. 81); अनुरहसमित्यादि । अनुगतं रहः । ... इति तत्पुरुषः Prasā. i. 651. 5; comm. *on* SiddhāKau. 211A. 8 (*on* v. 4. 81); B conforming secrecy ज्ञातानुरहसो द्विषाम् ... । स्वान्नृपानूचे चमूपतिः DvyāśraKā. 19. 105 (comm. अनुरूपं रहः); *adj.* wherein seclusion or solitude is followed or maintained अनुगतं रहोऽस्मिन्वानुरहसम् JaineVyā. 27.1 (*on* iv. 2. 84); अनुरहसमिति । ...अनुगतं रहोऽस्मिन्निति बहुव्रीहिर्वा Nyās. ii. 172.11(*on* v. 4. 81); अनुरहसमित्यादि । ...अनुगतं रहोऽत्र ... इति बहुव्रीहिर्वा Prasā. i. 651. 15; SiddhāKau. 211A. 8 (*on* v. 4. 81)

अनुरहसम् (anurahasam) *adv.* [P.v. 4. 81; JaineVyā. 279. 2 (*on* iv. 2. 84); CāndraVṛ. *on* iv. 4. 67; KāśiVṛ. *on* v. 4. 81; AltGr. II. 1. 113] A in secret, secretly or privately राघवं पर्णशालायामिच्छानुरहसं पतिम् Bhaṭṭi. 4.24 (comm. रहसि); अश्रूयतानुरहसम् ... यस्य रभसाद् व्रजसुन्दरीभिः ... गीतध्वनिः HarVi. 10. 32; शीतांशुना ... । अद्यासितानुरहसं रमसेन काचः(?) कर्णान्तकृष्टकुसुमेषुरविध्यदाशु Rāvaṇā. 17. 61; B secludedly, in solitude, apart इदमिदमिति ...पुरःपुरोऽन्या । अनुरहसमनायि नायकेन ŚiśuVa.7.50 (comm. रहोऽनु अनुरहसमेकान्तम्); ŚārṅgaPa. 3805; HarVi. 17. 58; अनुरहसमुपैति मन्त्रं मुहुः ...सः । ... तव कृते RāghPāṇ. (Dha.) 13.41 (comm. जनकोलाहलोज्झिते एकान्तप्रदेशे)

अनुरहसवृत्त (anurahasa-vṛtta) *n.* happening or event (taking place) in secret प्रभाते पृच्छन्तीरनुरहसवृत्तं सहचरीर्नवोढा न ... सुखयति AnargharāA. 4. 6; SubhāRaK. 20. 23 (v.l.)

अनुरहसिवृत्त (anurahasi-vṛtta) *n.* happening or event (taking place)

in secret प्रभाते पृच्छन्तीरनुरहसिवृत्तं सहचरीर्नवोढा न ... सुखयति SubhāRaK. 20. 23.

अनुरहित (anu-rahita) *adj.* devoid of (the preverb) *anu* अनुरहितात् जानातेः सन(?न्न)न्तात् तङना भवन्ति CāndraVṛ. *on* i. 4. 113.

अनुराग (anu-rāga) *m.* **1A** love, passion **Bi** loyalty **ii** devotion **C** consideration, kindness, favour **Di** affection, attachment, fondness **ii** attachment (for worldly things) **E** interest, liking, inclination **2** desire, longing for **3A** redness, ruddiness, colouring **B** reflection **4** connection, association, qualification **5** pleasure, delight **6** musical note, harmony **7Ai** name of a sentiment **ii** a variety of *vipralambha śṛṅgāra* **iii** a variety of *sthāyibhāva* **B** name of an arrow of Mahālakṣmī **C** name of a Prākṛta poet **8** the word *anurāga* **1A** love, passion सौहार्दे चानुरागे च वेत्थ मे भक्तिम् MahāBhā. i.72.11; निशम्य दमयन्त्याः ...परिदेवितम्। निश्चयं परमं तथ्यमनुरागं च नैषधे MahāBhā. iii.54.21; परित्यजेयुः ... भार्याः पतींश्चापि कृतानुरागाः Rāmā. ii. App I. 9 (197); एषा तस्यानुरागेण शोभतेऽप्यनलंकृता Rāmā. v. 426* ; स्वर्गेऽपि दुर्लभं ह्येतदनुरागः परस्परम् (दंपत्योः) DakṣaSm. 4. 5; व्याजं ततः समभिनन्दति युद्धकाले सर्वं हि सैन्यमनुरागमृते कलत्रम् PratiYau. 1. 4; दुःखं त्यक्तुं बद्धमूलोऽनुरागः SvapnVā. 4. 6; BālC. 4. 2(4); प्रियानुरागस्य ... पुंसवनादिकाः क्रियाः ... सदृशीर्व्यधत्त सः RaghuVa. 3.10; न खलु सत्यमेव तापसकन्यायामभिलाषो (v.l. °नुरागो) मे Śāk. 2. 18(12); आननमस्याः ...। पुलकाचितेन कथयति मय्यनुरागं कपोलेन Śāk. 3. 18; SaraKaṇṭhā. 144.7; परिहासानुरागैर्वचोभिरनुवृत्तिः KāmSū. 177.20 (2. 10); 336.17(6. 4); KandaCū. vi.4. 15; KāmSū. 338. 25 (6. 4); KandaCū. vi. 4.28; अनुरागोऽभवद्विप्रं पश्यन्त्या देवयोषितः MārkP. 62. 3; 113. 19; (स्त्रीणां कामितम्) यत्केवलमनुरागादुत्पद्यते DhūrtaViSaṁ. 22. 9; अहो तु खलु निष्कैतवोऽनुरागः PadmPrā. 19. 3; कयापि हृदयवल्लभोऽनुरागादभिलिख्य Ratnā. 2. 6(24); तस्य च ... अनुरागस्य वरप्राप्तिरिव ... यशोवती नाम महादेवी ... अभूत् HarṣaC. 177. 8; 45. 11; 281. 2; नूनमेषा पूर्वजन्मनि मे जाया यज्ञवती ... एवंविधोऽनुरागो मन्मनसि न जायेत DaśKuC. 27.12; 45. 14 हिमर्तावपि ताः ... युवतयः ...। प्रकटयन्त्यनुरागम् ... रमयन्ति विलासिनः ŚiśuVa. 6. 61; 7. 13; अनुरागादुपगूढयोः श्रिया युवयोरिदमेव भिद्यते यदुपेन्द्रस्त्वमतीन्द्र एव सः ŚiśuVa. 16. 70; अनुरागो यथा शिक्षां प्रयच्छति ... तथा तयो रतिः प्राप्ता PadmP. (Ra.) 16. 192; चाटुक्रममनुरागं प्रणयरुषौ विरहजनितशोकार्तिम्। प्रकटयति वाररमणी KuṭṭaMa. 92. 130; तया यद्गुरु संदिष्टम् ...। एतदेव सुपर्याप्तमनुरागस्य लक्षणम् BṛKathāŚloSaṁ. 28. 87; कम्राकारा मुरारेः करकमलतलेनानुरागाद्गृहीता ... कौमोदकी नः Viṣṇu PādāSt. 5; ददेऽनुरागम्। सुरतैकसखी Kapphiṇā. 13. 28; शिथिलय हृदयं न मेऽनुरागम् ...। विसृज विषादमिमं न तन्वि वाक्यम् RāghPāṇ.(Dha.) 15.26; 17.46; लोकशास्त्रनिषिद्धपरिवर्जनं कन्यायामनुराग इत्यादिः ManuBh. ii. 268. 17 (*on* 9. 89); दमयन्ती ... हृदयेऽनुरागमौत्सुक्यं च ... उद्वहन्ती चिन्तयाञ्चकार NalaCam. 4.7(3); 7.46(27); EI. ix. 53. 40; xxiii. 168. 32; यदुत दुःखहेतुरनुरागः TilaMañ. 111. 23; 277. 9; अनुरागो नवावस्थो नेतुस्तस्यां यथोत्तरम् DaśRū. 3.47; सौभाग्यरूपपरिहासगुणानुरागसङ्कीर्तनेन दयितस्य च लब्धसौख्यम् ... कामगुणेङ्गितं स्यात् RatiRaha. 4.27; ललितवधूहृदयादिवानुरागम् NavaSāC. 3.56; अनुरागविरागौ नारीणां विषये बन्धनं स्वीकारः AbhinBhā. iii. 244.13 (*on* 23. 64); अनुरागेण ... य[स्य व]क्षोमुखाब्ज(ब्ज)योः। आसीने श्रीसरस्वत्यावनुकूले वि[र]ाजतः EI. xi. 151. 47; iv. 191. 43; ix. 97. 38; कुमारी स्वयमनुरागेणागता पितृजनेन वा वितीर्यमाणा गृह्यते UdaySuKa. 140. 28 ; अनुरागावमानाग्नितप्तामालोक्य मैथिलीम्। ... कश्चिद्ब्रूयादित्यवदज्ञनः RāmāMañ. 398.7; सहजमनुरागमद्भुतमौचित्यं वीक्ष्य भूपतिस्तस्याः KalāVi. 4. 18; 4. 20; क्वानुरागः क्व वेश्यात्वमिति ते विस्मृतं कथम् KathāSaSāg. ii. 4. 93; iii. 4. 6; vii.3. 25; DaśāvaC. 9. 25; गेहे गेहेऽनुरागात् ... युतयुवतिजनो जाततृष्णाभरार्त्तः EI. xiv. 301. 39; अरतिरियमुपैति मां न निद्रा गणयति ... व्रजति तनुस्तनुतां न चानुरागः SubhāRaK. 22. 24; Subhāṣi. 1113; विधो युवानः। त्वयातुलत्वं गमितेऽनुरागे नान्योन्यमानग्रहमुत्सहन्ते ŚrīKaC. 11. 72; GītGo. viii.17.1; दार्ढ्यमनुरागे प्रियं वचः। एतैर्गुणैः समायुक्ता मृगीजात्योपलक्षिता Mānaso. iii. 20.1730; तस्यां पर्वतकस्याभूदनुरागः PariPar. 8. 329; अनुरागे स आरोप्य स्पर्शालिङ्गनचुम्बनैः। ताम् TriṣaŚaPuC. iv.1. 199; किं न रे रोलम्ब त्रपसे त्वम्। तथा येन प्रागनुरागात् क्रीडितं मालत्याः कलिकायाम् ChandaśCū. ii. 121. 3; एषा कदाचित् वैश्यासुता भविष्यति तदनुरागो ममास्याम् Pañcā.49. 13; त्वयाङ्गीकृतोऽयं नवानुरागः GopāKeCan. 131. 17; अनुरागो नले भैम्या दिनान्ते ... ... इति ज्ञातुमिवागच्छत् संध्या सैन्यस्य गच्छतः PāṇḍaC. 6. 290; 6. 975; तस्य प्रणयिनी तत्रानुरागं बिभ्रती शठा। वश्याय पारणे तस्मै ... कार्मणं ददौ MalliC. 8. 255; वर्ण्या कङ्केलिस्तस्या उपमानमनुरागः ...। वनलक्ष्म्या कङ्केलिच्छलेन मूर्तोऽनुराग इव प्रकटीचक्रे KāvyKaVṛ. 121. 22(4.2); सुता कृतवती स्थानेऽनुरागं तव VasaViKā. 14. 20; PārśvC. 5. 168; वाणी लक्ष्मीः किल विलसतो यस्य गेहेऽनुरागात् ... सोऽयं योगव्रतसमुदयं वक्ति हेमाद्रिरस्मिन् CaturCin. ii(2). 707. 3; अप्रेक्षमाणम् ... नृपनन्दनम्। अनुरागेण पश्यन्तीं सोऽपश्यत् कुसुमावलीम् SamarāSaṁ. 2. 46; 2. 77; अहरहरनुरागात् दूतिकां प्रेष्य ...। न मिलति ... वल्लभः NāṭaLaRaK. 25.42; VetāPañ. (Śi.) 16. 42; अङ्कुरिता ... पल्लविता पुनः। सकोरका ... कुसुमिता। ... फलवती ... अनुरागेण भुज्यते BhāvPra. (Śā.) 78. 18 (4); भवतोऽयं संकरोऽत्रानुरागोऽपि नवावस्थो भवेत्तयोः BhāvPra. (Śā.) 244. 2(8); गणिकाया नानुरागो गुणवत्यपि नायके RasāSu. 29. 15(1. 115); 149. 19(2.1 09); भवतोऽयं विनयपरस्तादृगनुरागः LaṭaMe. 1.17; अनुराग-बलात्कारपूत्कारभीदर्शनहत्यादानादिबिभीषिकाभिरपि नाक्षुभत् PrabaK. 34. 25; माधवस्य मालत्यामनुरागः ... प्रकाशितः SāhiDa. 325.10; तस्य भार्याहम् ... तस्य ममोपरि महान् अनुरागो वर्तते SiṁhāDvā. 108. 12(26); अनुरागमनङ्कुशं विधातुं प्रतिपन्नः ... यो नलस्य दौत्यम्। स जगाद Nalābhyu, 2. 39; 6. 58; निरीक्ष्य कान्तं नृपम् ... भुवोऽनुरागो बहिरुद्यतो यथा Acyutarā. 3. 39; शास्त्रीयः खलु मार्गः पृथगनुरागस्य मार्गोऽन्यः CaitaCa. 61. 19(3); (दूती) नायकमतमनुरागे ... आख्याति KandaCū. v. 4. 54; राजा वदति ... कमलाकरस्यानुरागो महान् VetāPañ. (Jam.) 104.13; RasGaṅ. 497. 3; प्रकटमनुरागं विदधती ... अङ्घ्रियुगलीपुरन्ध्री ते मातः स्वयमभिसरत्येव हृदयम् MūkaPañ. 3. 37; ताम् ... विरहय्य रात्रौ। कृतस्थितेः क्वापि जडाशयेऽङ्ग रथाङ्गहूतेरिव तेऽनुरागः PadyaVe. 405; 406; 586; अनेन ... परां कोटिं नीतः सीतायास्तस्मिन्ननुरागः JānaPa.1.47 (4); जानेऽधरं राघवनर्तकीनां नृपानुरागेक्षणरागरक्तम् AlaṅkāMañ. 30. 3; 30. 6; स्थाने युवयोरनुरागः AmṛUda. 2. 2 (19); पुण्डरीकस्य चित्ते कामबाणैराहतस्य लघुभ्रातुः कण्डरीकस्य भार्यायामनुरागो बभूव KathāK. 10. 12; 54. 20; 60.10; असंभवोऽनुरागः स्याद् यूनोरासक्तचित्तयोः SāhiSā. 5.79; अनुरागमकृत्रिमं वहन्तीं चिरमुल्लोलय चित्तजन्मलक्ष्मीम्। काञ्चीपुरीमधिवसन् VasaTi. 47.10; Manmatho. 4. 5 (643. 11); अयि जनकतनूजे ... प्रणमति मयि तस्मिन् मर्त्यकीटेऽनुरागः MahāN. 5.43; **1Bi** loyalty अनुरागं प्रजानां च ददौ तस्मै स कौशिकः MahāBhā. ii. 180* (19); PratiYau. 1. 4; सुविशाखेन यथावदर्थधर्मव्यवहार-दर्शनैरनुरागमभिवर्धयता EI. viii. 45. 19; viii. 198. 39; ix. 135. 28; कृत्स्नं चाष्टविधं कर्म पञ्चवर्गं च ... प्रकृतयः ... मण्डलस्य ...। अनुरागापरागौ च ManuSm. 7. 154; ManuBh. ii.46.2 (*on* 7.154); ManvaVi. 828. 26 (*on* 7.154); क्षीणलुब्धा हि प्रकृतयो भर्तरि स्निग्धा भर्तृहिते तिष्ठन्ति। उपजापं वा विसंवादयन्ति अनुरागे सार्वगुण्यमिति ArthŚā. ii. 262.9 (7.5); iii. 15. 12 (8.2); तुल्ये पुरुषभोगे विक्रमः क्लेशसहत्वमनुरागः सर्वबललाभो वा मित्रकुलाद्विशेषः ArthŚā. ii. 296.1 (7. 9); अनुरागश्च भर्तरि ... गुणः परिचरे जने CaraS. i. 9. 8; i. 15.7; (प्रकृतयः) चन्द्रगुप्तेऽनुरक्ताः सुतरामेव तत्रानुरागं दर्शयिष्यन्ति MudrāRā. 4. 12(26); धृतिं चैवानुरागं च आपदि लक्षयेत् NītiSā. 4.35; 5. 24; सत्कारादनुरागाद्य ... नित्यम् ... मौलं भृतबलाद् गुरु NītiSā. 19.4; EI. viii. 192. 36; i.87. 28; iv. 78. 27; xxii. 117. 24; स्वराष्ट्रिकश्चानुरागादविचलितो भवति ManuBh. ii.10. 26 (*on* 7.33); ii.61.4 (*on* 7.203); तव ... स्वामिभक्तिमुचितामनुरागः सूचयति RāghPāṇ. (Dha.) 10. 24; प्रह्लादशम्बरमयैरनुरागेण चैव हि। ... अभिषिक्तोऽसुरैः ... बलिः VāmaP. 23. 8; उष्णप्रकर्षवान् प्रदेशः परमरहस्यमनुरागे प्रथमप्रकृतीनाम् NītiVā. 25.101; भृत्या इवानुरागेण तेऽपि प्राणैः प्रियैषिणः TriṣaŚaPuC. i.5.227; ChandaśCū. iii. 66.4; अनुरागाल्लुठद्बाष्पमनुयान्तं पुरीजनम्। अभाषिष्टेति भूपालः MalliC. 1. 348; भोजः ... जनैनानुरागात् सेव्यते PurāPraSaṁ. 13. 32; प्रजानुरागाद् दृढतामुपैति प्रजाविरागात्परहस्तगामि। राज्यं भवेत् VīraBhā. 5. 126; **1Bii** devotion यथर्हहिस्तोच्छ्र्यार्जितोर्जितधर्मानुरागेन (Read °ण) EI. viii. 44.13; नृपानुरागात् ये सदैवानुरागेण भवत्पादानुगामिनः नृपानुरागात् पूर्वेयमकारि रविशान्तिना। उत्कीर्णा EI. xiv. 118. 22; अधुनैव कलिबलं दृश्यते आदरो न धर्मस्य नानुरागोऽस्ति देहिनः ĀdiP. 3. 6; यंसन्स(त्संस)क्तं तव चरणयोर्देव सेवानुरागात्तन्मे चेतः ... त्र्यक्ष तद्रक्ष EI. xv. 182. 45; निजेनेवानुरागेणाङ्गरागेण गरीयसा। अङ्गं विलेपयामास वासवस्त्रिजगद्गुरोः TriṣaŚaPuC. i. 2. 587; जिनवचने ... धर्मानुरागेण रक्तं मनो येषां ते AupaSūṬ. 115.1; एषा ब्रह्ममयी साक्षात् केलिरद्वैतरूपिणी। ध्यायतामनुरागेण मत्सांनिध्यविधायिनी GopāKeCan. 146. 20; केवलमनुरागमेव दूतं कृत्वा ... विलोकयन्तु भगवन्तं भवन्तः CaitaCa. 189. 8(8); मम तु पुनरात्मा सुरधुनि स्वभावादेव त्वय्यमितमनुरागं विधृतवान् GangāL. 41; भक्तिर्द्विविधा मुख्या गौणी चेति। तत्रेश्वरविषयकोऽनुरागाख्यचित्त-वृत्तिविशेषो मुख्यभक्तिः LalitaSaBh. 58. 29 (*on* 93); अनुरागस्येव ... SetuBa. 68. 21; **1C** consideration, kindness, favour प्रजा

दृष्ट्वा रक्ताः ... राजेति नामास्य अनुरागादजायत MahāBhā. xii.29. 131; ViṣṇuP. i. 13. 48; VāyuP. ii. 1. 132; BrahmāṇḍP. i. 36. 156; SkandP. vii(1). 336. 100; BrahmP. 4. 57; प्रजास्तेनानुरञ्जिताः। अनुरागात् ... राजा HariVaṁ. 5.29; अन्तरिता अनुरागा भावा मम कर्कशस्य बाह्येन KundaMā. 5.6; 6.22; प्रतापानुरागावनतसमस्तसामन्तचक्रः ... राजा शूद्रकः Kād. 5. 6; EI. viii. 239.12; ix.204.52; iv. 204.52; अपि चास्य ... अनुरागस्य लोकहृदयानि ... न पर्याप्तो विषयः HarṣaC. 121.10; (राजा श्रेणिकः) त्यागस्य नार्थिनो यस्य पर्याप्तिं समुपागताः। ... चित्तानि नानुरागस्य जनस्याखिलभूतले PadmP. (Ra.) 2.67; उद्योगमेधाधृतिसत्त्वसत्यत्यागानुरागस्थितिगौरवाणि ... प्रभुशक्तिमाहुः NītiSā. 16. 31; EI. ix. 53. 40; xxiii. 168. 32; गृहीतश्चानुरागेण जनः काश्मीरको मया NīlaP. 967; अनुरागः प्रतिपत्तिः ... सप्तदशकलाः प्रभावस्य KalāVi. 10. 10; यथा व्रजाधिराजोऽहं निवसाम्यत्र येन च। तद्रहस्यं मया वाच्यमनुरागो यतस्त्वयि ĀdiP. 14. 118; अस्यानुरागाद्वीरस्य राजराजेति नाम च। प्रजज्ञेऽस्य सुवीरस्य समुद्रेऽपि द्विजोत्तमाः PadmP. ii. 27. 59; यं यं नृपोऽनुरागेण संमानयति संसदि। तस्य तस्योत्सारणाय यतन्ते राजवल्लभाः BhojPra. 26.12; राजा कण्टकोद्धारेण प्रतापानुरागाभ्यां संयुक्तः स्यात् ManvaMu. 419. 21 (on 9. 303); शत्रुप्रजानामपि चानुरागात्तदे(द्दे)शलाभोऽपि नृपस्य साध्यः। यतोऽनुरागः स्वपरप्रजानां वशक्रियायां परमं निदानम् VīraBhā. 5. 127; **1Di** affection, attachment, fondness स्थिरानुरागो धर्मात्मा मातृवर्ती (रामः) Rāmā. ii. 110. 4; भ्राता च तस्य ...। अनुरागेण रूपेण गुणैश्चैव तथाविधः Rāmā. v. 33. 21; vi. 100. 3; वैवाहिकैः कौतुकसंविधानैः ... व्यग्रपुरंध्रिवर्गम्। आसीत्पुरं सानुमतोऽनुरागात् KumāSaṁ. 7. 2; अनुरागश्च दाक्ष्यं च सत्यता च सुहृद्गुणाः NītiSā. 4. 72; सौजन्यस्य परा कोटिः ...। गुणपक्षानुरागः ... सुजनेष्वनुरागो नः MahāP. 1. 92; रञ्जयत्यनुरागं प्रजासु जनयति ManuBh. ii. 6. 16 (on 7. 19); ii. 36. 14 (on 7. 112); (विहितगर्वस्य) अन्योऽपि तस्य तनुते न जनोऽनुरागम् SubhāRaSaṁ. 3. 7; 8. 4; नानुरागायोपरमते मनः NalaCam. 5. 0(17); न महतामप्युपकारेण चित्तस्य तथानुरागो यथा विरागो भवत्यल्पेनाप्यपकारेण NītiVā. 10. 112; (भीमः) संसिन्वानेङ्गेन तस्मिन् प्रसुन्वहर्षं कान्त्या नानुरागो निराक्षणोत् DvyāśraKā. 8. 12; पुरजनोऽपि च। अत्यन्तमनुरागेण प्रव्रज्यां त्याजयेदिति PariPar. 13. 79; शङ्खक्षोदरुचा तव कीर्त्या लोकानां च त्वय्यनुरागैः।... जाता भृगुपचित्रा ChandaśCū. iii. 66. 4; इच्छानुरागो द्वेषः स्यादसहिष्णुत्वलक्षणः TārkiRa. 145. 10; चिरसंघटितोऽपि नः क्षणादनुरागो बलभद्रकृष्णयोः Yādavā. 9. 85; उक्त्वैवमनुरागेण स्तन्येनैवाभिषिच्य तम् BṛBrahmaS. iii. 6.52; भक्तिश्चात्र स्थायिभावः। न चासौ शान्तरसेऽन्तर्भावमर्हति अनुरागस्य वैराग्यविरुद्धत्वात् RasGaṅ. 56. 15; **1D ii** attachment (for worldly things) अनुरागविरागौ हिं गृहारम्भतत्त्यागयोर्हेतू GoviBh. 285 . 11 (on iii. 4. 49); **1E** interest, liking, inclination पूजादिष्वनुरागः BhaktiSū. (Nā.) 1. 16; अत्यक्षेषु सर्वोऽपि शब्दस्तुल्य-बलाबलः। एकत्रैवानुरागोऽयं तद्धः केनेह हेतुना TattvSaṁ. 2444; 2807; उत्कर्ण्य मौर्वीनिनदं नृपाणां तनूलता कण्टकितानुरागात् RāgaPāṇ. (Dha.) 16. 20; अस्मदीयमिदं दर्शनमित्यनुरागेण प्रमाणमिति Kāśi. i. 108. 18 (on 2. 93); दुःखेऽप्यनुरागो न कस्माद्भवति Bhām. 53. 23 (on i. 1.1); उभयथाप्यनुपपत्तौ कोऽनुरागोऽसत्त्वे ĀtmaTaVi. 491. 18; यस्मिन्सत्यनुरागस्तत्सुखम् Lakṣaṇā. 11.8; सौरभादनुरागेण मुदा बद्धोऽलिरभ्रमत् DvyāśraKā. 3. 41; [वि]भुनाति-गुणानुरा[गा]त् सल्लक्षणक्षितिभुजा च परीक्ष्य EI. i. 201.21; नेत्रे मैत्रगुणानुरागसुभगे... विभ्राणा भवतां सुखानि तनुतां तारा...। जयत्यसंजातविचित्रवासना-[गुणा]नुरागोज्ज्व(ज्व)लधीः ...। तथागतः EI. xviii. 131. 4; सर्वस्यापि वर्णस्य ... जीवदयायामनुरागः SiṁhāDvā. 78. 0(11); महेश्वरस्यापि कुतोऽन्यथास्य कौपीनवासोवसनेऽनुरागः HammīMaKā. 2. 26; अस्ति ... भ्रमरालकानुराग-सुमरापाङ्गभृङ्गास्वादितवदनारविन्दसौन्दर्यमकरन्दस्य चिरंतननर्तकशिखामणेरानर्तकभूमिः ... राजधानी YātrāPra. 1.12(4); व्यङ्ग्यपथं व्यतीत्य शब्दार्थचित्रेषु ... अनुरागः ... पामराणाम् ŚivLī. 1.37; **2** desire, longing for सोऽयं दुर्लभेष्वनुरागः पुंसाम् NalaCam. 1. 62; अनुरागेण लोभेनान्येन ... हेतुना ... भवति भ्रमणम् Kāvyānu. (He.) 35. 27; जिनं प्रति ... यो दर्शनानुरागो दर्शनेच्छा AupaSūṬ. 107. 2; **3A** redness, ruddiness, colouring अजायत च नवपल्लव इव बालवनलतायाः कुतोऽप्यनुरागः HarṣaC. 45.11; बहलताम्बूलसिन्दूरच्छुरितया विलम्बमान इव द्वीपान्तराण्योष्ठमुद्रयानुरागस्य ...निर्जगाम नरपतिः HarṣaC. 281. 2; उदयसमयसमुपजनितजनतानुरागपरिपिहितभुवनसमर्थितप्रथितबालादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः EI. viii. 192.36; i.87.28; iv. 78. 27; xxii. 117. 24; गतवत्यराजत ... दिनकरेऽवनतिम्। बहलानुरागकुरुविन्ददलप्रतिबद्धमध्यमिव दिग्वलयम् ŚiśuVa. 9.8; आः कीदृगत्रिमुनिलोचनदूषिकायां पीयूषदीधितिरिति प्रथितोऽनुरागः AnargharaRā. 2. 83; अनुरागो नयनयुगे सन्नपि केनोपलक्ष्येत Kāvyālaṅ. (Ru.) 7. 107; शनैः समारुह्य नभोऽनुरागं जहौ शशी लोकहितोद्यतोऽपि RāghPāṇ. (Dha.) 17. 46; जन्मनः पट्टं योधादुदयगिरीन्द्रः ... लोकानुरागाय EI. ix.53. 40; xxiii. 168. 32; रवौ प्रयाते ककुभां बभूव घनोऽनुरागः क्षणमात्रलक्ष्यः DaśāvaC. 9. 25; रजनिजनितगुरुजागरकषायितम् ...। वहति नयनमनुरागमिव GītaGo. viii. 17. 1; कुचकलशतटाद् विदर्भजायाः परिगलितो नवकुङ्कुमाङ्गरागः। सरसि तत इतो जले विसर्पन् बहिरनुराग इवोद्गतो बभासे Nalābhyu. 6. 58; स्वकरजपत्र-नुरागतात्पर्या[त्] उदयादित्यसद्[क्षा]क्षो] विजयादित्याभिदानप[धानप्र]पुरभवः EI. xix. 168. 31; विलोभयन् करस्पर्शैः पद्मिनीं मुदिताननाम्। परिपूर्णो-(परिपूर्णोऽ)नुरागेण प्रातर्जयति भास्करः RasGaṅ. 497.3; न वेद सा रूपविमूढबुद्धिर्मुग्धे शुकस्येव तवानुरागम् PadyaVe. 406; AlaṅkāMañ. 30. 6; मानिनीनाम्। चरणाहतिमन्तरापि पुष्पैरनुरागं स्वमभिव्यनक्त्यशोकः Manmatho. 643.11; **3B** reflection अर्थान्तरमर्थान्तरे आत्मानमारोपयति सादृश्यानुरागाभ्यां यथा शुक्तिकायां रजतम् लाक्षादि वा स्फटिकादौ TātpaṬ. (U.) 171. 19 (on 4. 209); अध्यासः ... क्वचिदनुरागाद्भवति लाक्षाया इव स्फटिके NyāyMañ. ii. 102. 1; NyāyRa. 196. 17 (on 4. 209); तेन तेनार्थिना तु रज्यमानं तत्प्रकाशतया तदीयत्वेन व्यवतिष्ठते अनुरागस्य चागन्तुकतया इन्द्रियाद्यनुविधानम् ... चोपपद्यते ĀtmaSi. 49. 10; **4** connection, association, qualification दृश्यतेऽनुरागो भेदो यो नाम तत्र नः। विवेकोऽस्त्येव ŚlokaVār. 5(11). 30 (517. 3); TātpaṬ. (U.) 449. 21 (on 5(11). 29); NyāyRa. 517. 15 (on 5(11). 30); अनुरागव्यवच्छेदे बुद्धीनां न च सिध्यतः ŚlokaVār. 7. 19(851. 2); 7. 30(854. 3); न च स्वभावप्राप्तहन्त्यर्थानुरागेण नञः शक्यमप्राप्तक्रियार्थत्वं कल्पयितुम् BrahmSūBh. (Śaṅ.) 30.2(on i.1.4); **5** pleasure, delight यद्वृत्तानुरागादभूत् को नाप्तप्रमदः EI. viii.212.31; **6** musical note, harmony, cf. अनुरागसंवलिता; **7Ai** name of a sentiment (एकरसा) एकस्मिन्नेव भर्तरि रसः निरतिशयप्रीतिः अनुरागसंज्ञा यस्याः सा LalitāTriBh. 269. 12(on7); कलापोऽत्र प्रवासः प्रागनुरागाह्वयो रसः AgniP. 336.35; **7Aii** a variety of *vipralambha śṛṅgāra* विप्रलम्भनामा शृङ्गारः ...। प्रथमानुरागमानप्रवासकरुणात्मकत्वेन Kāvyālaṅ. (Ru.) 14. 1; SaraKaṇṭhā. 559. 7; SṛṅgāPra. 254. 2; **7Aiii** a variety of *sthāyibhāva* सदानुभूतमपि यः कुर्यान्नवनवं प्रियम्। रागो भवन्नवनवः सोऽनुराग इतीर्यते UjjvaNīMa. 454. 9, 416. 4; अनुरागः स्वसंवेद्यदशां प्राप्य प्रकाशितः। यावदाश्रयवृत्तिश्चेद्भाव इत्यभिधीयते UjjvaNīMa. 459. 4; **7B** name of an arrow of Mahālakṣmī दलाग्रेष्वर्चयेत् बाणान् महालक्ष्म्याः ... अनुरागं च संवादं विजयं वल्लभं मदम्। हर्षं बलं च तेजश्च ŚāraTi. 8. 153; TantrSā. (K.) 120. 30; **7C** name of a Prākrta poet, pw.; *nt*, **8** the word *anurāga* सद्रार्थादिविशिष्टा रतिर्दीप्तिर्वानुरागशब्देनोच्यते SaraKaṇṭhā. 645. 15; 653.17[Kośas give *anurāga* as one of the meanings of the following words : *abhijñāna*, NānārthMa. 1064; *kaṣāya*, NānārthāSaṁ. ii.76. 347; *prasāda*, AmaK. 2516; *rati*, KośaKaTa. 2.5280; *rāga*, Vaija. 218. 51; AnekāSaṁ. 2.45; NānārthāSaṁ. i.29.103; MediK. 23.70; AnekāTi. 2. 250; NānārthMa. 285; ŚabdaRa. (Vā.) 3981; KośaKaTa. 2. 4039; ŚabdaRaSaK.61.16; *ruci*, NānārthSaṁ. 74. 8; while ŚabdaRa (Su.) 67. 5 gives *rati* as the meaning of *anurāga;* and they give *anurāga* as a synonym of the following words : *anurati*, Vaija. 98.181; AbhidhāCin. 296; KośaKaTa. 1. 1939; *rati*, AbhidhāCin. 296; KośaKaTa. 1. 1939; *rāga*, Vaija. 98. 181; AbhidhāCin. 296; KośaKaTa. 1. 1939]

अनुरागकथा (anurāga-kathā) *f.* discourse or speech concerning love असंस्तुतां तु गुणकथनैरनुरागकथाभिश्चावर्जयेत् KāmSū. 280. 18(5. 4); JayaMa. 280. 21 (on 5. 4)

अनुरागकन्दल (anurāga-kandala) *adj.* soft due to love महानुभाव यथेयमनुरागकन्दलैरालापैस्त्वयोक्ता तथा सोऽपि ... अभिधातव्यः NalaCam. 5. 2(11); *m.* root or sprig of love कथनीयकीर्तिः क्वास्ते कथमास्ते ... इत्येवमनुक्ते स पुनः पल्लवयन्ननुरागकन्दलं नलमलपत् NalaCam. 6. 21(11)

अनुरागकर (anurāga-kara) *adj.* which causes pleasure अनुरागकरं लोके कर्म कार्यं महीक्षिता MatsyaP. 215. 98; AgniP. 220. 24.

अनुरागकरण (anurāga-karaṇa) *n.* act of loving शक्तानुरागकरणे तथा रक्तानुरञ्जने। प्रतिरोद्धा न मे कश्चिदहमेव सुखास्पदम् SṛṅgāMañ. (A.) 14. 9.

अनुरागकला (anurāga-kalā) *adj.* (*f.*) possessed of affection, affectionate ये ब्राह्मणान् ...। वाण्यनुरागकलयात्मजवदृणन्तः संबोधयन्ति BhāgP. iii. 16. 1(Vīrarāghava अनुरागेण कलया युक्तया वाचा गिरा)

अनुरागकषायित (anurāga-kaṣāyita) *adj.* coloured by love, i.e. full of love स्वगोचरान्न चात्येति यत्तत्तितमितमुच्यते। मसृणं तदिति ख्यातमनुरागकषायितम् BhāvPra. (Śā.) 120. 10 (5)

अनुरागकालत्व (anurāgakāla-tva) *n.* the state of occurring at the time of love or passion (ईषन्मन्दसीत्कृतकूजिता चुम्बनार्थमेवाधिरोढुमिच्छेत्) ईषदिति।

अनुरागकालत्वात् JayaMa. 100.16 (*on* 2. 2)

अनुरागकिंकर (anurāga-kiṅkara) *m.* slave through love or passion अघटि चटुचमूरिति प्रियेण प्रसृतिदृशामनुरागकिंकरेण ŚrīKaC. 11. 24.

अनुरागकृत् (anurāga-kṛt) *adj.* causing reflection, reflector न च भिन्नेन्द्रियग्राह्यं किंचिदस्त्यनुरागकृत् ŚlokaVār. 4. 212 (197. 7)

अनुरागकृत (anurāga-kṛta) adj. caused by love or passion अत्र ह्यनुरागकृतस्य रोमाञ्चाद्याकारस्य भक्तिरूपहेत्वन्तरप्रत्यायकेन प्रणामेन गोपनं कृतम् Kuval. 153(12)

अनुरागक्रम (anurāga-krama) *m.* way or manner of love किं ब्रूमः पयोषितः पुनरसावन्योऽनुरागक्रमः Mukundā. 140.

अनुरागक्षति (anurāga-kṣati) *f.* loss of love प्रौढनायिकया ... प्रियस्य ... स्वस्मिन्ननुरागक्षतिश्च संपादिता RasGaṅ. 600. 5.

अनुरागख्यापनार्थ (anurāgakhyāpanārtha) *adj.* meant for expressing love or passion भक्ष्याद्युपयोगेऽनुरागख्यापनार्थो विधिः JayaMa. 180.10 (*on* 2.10)

अनुरागख्यापनार्थम् (anurāgakhyāpanārtham) *adv.* for the sake of expressing love गौरवानुरागख्यापनार्थं न तावदध्यासीत् शय्याम् JayaMa. 50. 7 (*on* 1.4)

अनुरागगन्ध (anurāga-gandha) *m.* **1** little bit or trace of affection स्वयमेव विनश्य गर्हणीयं व्यतनोद्दीप इवानुरागगन्धम् PṛthvīVi. 7.13; **2** trace of reflection, PṛthvīVi. 7. 13.

अनुरागगिर् (anurāga-gir) *f.* speech expressing or conveying affection अनुरागगिरस्तास्ताः शृण्वन्नाशीःपुरःसराः (सः ... प्राविशत्) PāṇḍaC. 14. 301.

अनुरागग्रह (anurāga-graha) *m.* hold or grip of love (over the husband) प्रियस्य शिथिलीकृतः स्वविषयोऽनुरागग्रहः RasGaṅ. 600. 2.

अनुरागचेष्टित (anurāga-ceṣṭita) *n.* gesture or act of love नरपतिकुमारस्य चिन्तयन्ती ... अनुरागचेष्टितानि ... वामहस्तविन्यस्तवदना यावत्तिष्ठामि TilaMañ. 293. 2.

अनुरागच्युत (anurāga- cyuta) *adj.* deviated from love क्षपय रजनीमेकिका चक्रवाकि। ... नानुरागच्युतो वा दैवाधीनः सपदि भवतीमस्वतन्त्रस्त्यजामि SaraKaṇṭhā. 626. 15; SaduktiKa. 287. 24; SūktiMu. 68. 13.

अनुरागज (anurāga-ja) *n.* a kind of adultery (involving sinful intercourse with woman) resulting from passion पापमूलं संग्रहणं त्रिप्रकारम् ... तृतीयमनुरागजम् BṛhaspaSm. 188.2; SmṛtiCan. iii. 16. 9; VīraMi. (Vyavahāra.) 397.17; अन्योन्यचक्षूरागेण दूतीसंप्रेषणेन च । कृतं रूपार्थलोभेन ज्ञेयं तदनुरागजम् (संग्रहणम्) BṛhaspaSm. 189. 2; SmṛtiCan. iii. 16.19; VīraMi. (Vyavahāra.) 397. 24 ; *adj.* **A** caused by affection प्रणादस्तु शब्दः स्यादनुरागजः AmaK. 332; **B** caused by love or passion स राजा ... कदाचिद् धौतमृगमदाङ्गरागमनुरागजं स्वेदजलमजस्रमुज्झिहानं बहु मन्यमानः ... कामिनीकुचकुम्भभित्तिषु ... पत्राङ्गुलीरकल्पयत् TilaMañ. 18. 1.

अनुरागजनन (anurāga-janana) *n.* **A** act of producing interest or liking (एकवाक्यता दृश्यते प्ररोचनोपयोगात्) प्ररोचनमनुरागजननम् PrakaVi. 961. 25; फलप्रपञ्चो ह्यनुरागजनने प्रवृत्त्युपयोगी PrakaVi. 1090.15; **B** act of producing devotion परस्मिन्ननुरागजननाय तस्य स्वभावतोऽपास्तसमस्तदोषत्वम् ... प्रतिपादयितुं भगवानिदमाह VedāntKau. 279. 6 (*on* iii. 2. 11); **C** act of producing love, cf. **अनुरागजननार्थम्** **A.**

अनुरागजननार्थम् (anurāgajananārtham) *adv.* **A** for the sake of producing love or passion वाचनम्। अनुरागजननार्थमात्मविनोदार्थं च JayaMa. 37. 17 (*on* 1. 3); **B** for the sake of producing interest or liking शास्त्रीयमेव दर्शनं सिद्धवदनूद्यतेऽज्ञानामनुरागजननार्थम् PrakaVi. 190. 23.

अनुरागजसंग्रहण (anurāgaja-saṅgrahaṇa) *n.* a kind of adultery (involving sinful intercourse with women) resulting from passion आह बृहस्पतिः। पापमूलं संग्रहणम् ... तृतीयमनुरागजम्। ... अनुरागजसंग्रहणस्य त्रिविधत्वं दर्शयति स एव VīraMi. (Vyavahāra.) 397. 25.

अनुरागजुष् (anurāga- juṣ) *adj.* **1** having love or passion, loving, passionate अवमर्थक्षत कृष्णमारात् ... । गाढोपगूढमनुरागजुषा रजन्या गर्हापदं विदधतं शरदिन्दुबिम्बम् ŚaṅkaDigVi. (Mā.) 7. 16; **2** having colouring, coloured, ŚaṅkaDigVi. (Mā.) 7. 16.

अनुरागज्वर (anurāga-jvara) *m.* fever of love or passion मातः कं शरणं व्रजामि हृदये जीर्णोऽनुरागज्वरः Subhāṣi. 1148.

अनुरागण (anu-rāgaṇa) *n.* gratification सर्वतथागतानुरागणज्ञानमुद्रा MahāVyu. 197. 68 [DBHS.]

अनुरागणा (anu-rāgaṇā) *f.* gratification सर्वतथागतानुरागण (v.1. ॰णा DBHS.) ज्ञानमुद्रा MahāVyu. 197. 68 [DBHS.]

अनुरागणी (anu-rāgaṇī) *f.* gratification, DBHS.; *adj.* causing gratification सर्वतथागतानुरागणी MahāVyu. 197. 82 [DBHS.]

अनुरागत (anurāgata) *n.* welcome, exclamation of greeting following *svāgatam* अभिवादते नरपतिः स्वागतमनुरागतं च सर्वेषाम् MaVastuAva. i. 152. 2; स्वागतं महाराज अनुरागतं महाराज निषीदतु महाराज MaVastuAva. i. 273. 8; ii. 38. 9; iii. 169. 18 [DBHS.]

अनुरागतरङ्ग (anurāga-taraṅga) *m.* wave of love क्षितिपतिस्त्वनुरागतरङ्गतरत्तारकेण ... चक्षुषा ... दमयन्तीप्रेषिताः सस्पृहमवलोकयन् ... ससंभ्रमं संभाषयामास NalaCam. 7. 10(1)

अनुरागतरङ्गिता (anurāga-taraṅgitā) *adj. (f.)* **1** wavy, i.e. moving restlessly to and fro on account of love or passion क्वचित्स्मापतेर्दृष्टिरनुरागतरङ्गिता। लग्ना कह्लारमालेव वध्वास्तुङ्गे कुचद्वये PratāYaBhū. 93.7; **2** overflowing with (ripples of) colour, PratāYaBhū. 93. 7.

अनुरागतरलित (anurāga- taralita) *adj.* **A** tremulous, i.e. anxious with affection (for son) अवनिपतिः ... अनुरागतरलितश्च तत्रैव गत्वा तं (समरकेतुम्) द्रष्टुमिव ... चेतसाभिलषितवान् TilaMañ. 100.1; **B** tremulous, i.e. anxious with loyalty आहूतं मया ... लेखम् ... त्वामनुगन्तुमनुरागतरलितेन धावता ... शून्यमन्तःपुरमजायत TilaMañ. 389. 20.

अनुरागतस् (anurāga-tas) *adv.* **1A** out of affection or attachment विदिते चापि वक्तव्यं सुहृद्भिरनुरागतः MahāBhā. iv. 4. 6; सहस्रमधिकं राज्ञां भरतस्यानुरागतः। क्रमागतां श्रियं त्यक्त्वा श्रामण्यं समशिश्रियत् PadmP. (Ra.) 86. 11; **1Bi** in the case of love or passion निर्भिन्नयोजिते पुगम् ... बाह्ये चन्दनपङ्काक्तमत्यर्थमनुरागतः NāgaSa. 9. 6; **1Bii** on account of love or passion तत्र शीलमभिजनतः सनाथतो वयसः कुलाचारतोऽनुरागतः JayaMa. 191.4(*on* 3.1); ते (वधूवराः) प्रविशन्त इवान्योन्यं हृदयेष्वनुरागतः TriṣaŚaPuC. i. 2. 852; गहनादनुरागतः ... विहरन्सह राधया मुरारिर्यमुनाकूलवनान्यलंचकार UjjvaNīMa. 33. 4; **1C** out of loyalty जनोऽयमनुरागतः ... । त्वया सह तवालिके विविधवर्णगन्धद्रवैश्चिरं विरचयिष्यति प्रकटपत्रवल्लीश्रियम् StavMā. 110. 15; **2A** in the case of redness, NāgaSa. 9. 6; **2B** due to redness सहशोदयास्तमयवृत्तिरजनि तपनोऽनुरागतः RāghPāṇ. (Dha.) 17.26; StavMā. 110.15.

अनुरागता (anurāga-tā) *f.* the state of being fondness (a variety of the *sthāyibhāva*) रागा(?गोऽ)नुरागतामादौ स्नेहः प्राप्यैव सत्वरम्। मानत्वं प्रणयत्वं च क्वचित्पश्चात्प्रपद्यते UjjvaNīMa. 504. 2.

अनुरागत्व (anurāga- tva) *n.* [Inst.] as being love or passion सौन्दर्यादिगुणं दृष्ट्वा स्त्रीपुरुषयोः परस्परं रतीच्छैवानुरागो भवति, शृङ्गारग्रन्थेष्वियमेवेच्छा अनुरागत्वेनोच्यते ŚṛṅgāMañ. (A.) 12. 26.

अनुरागदर्शन (anurāga-darśana) *n.* observation, i.e. experience of love or passion मा भूत्स्वेच्छया विरामोपलम्भात्स्त्रीषु विसृष्टिसुखानुभूतिः, अनुरागदर्शनात्तु स्यात् JayaMa. 79. 17 (*on* 2. 1)

अनुरागदलक (anurāgadala-ka) *n.* leaf (in the form) of love प्राप्तो हृष्टतनूरुहो मधुलतामालिङ्गितुं वीक्ष्यते नूनं पल्लवितोऽनुरागदलकैः शृङ्गारशाखी यथा GopāKeCan. 127. 28.

अनुरागदीक्षा (anurāga-dīkṣā) *f.* **1** initiation, i.e. training in love शंभुः ...। स लोचनाभ्यां पृथुपक्ष्मलाभ्यामारक्तपर्यन्तमनोहराभ्याम्। व्यधादिवानङ्गनवाङ्गसङ्गे दिगङ्गनानामनुरागदीक्षाम् DarpDa. 7. 34; **2** ceremony of colouring or reddening , DarpDa. 7. 34.

अनुरागदूत (anurāga-dūta) *m.* messenger (in the form) of love यद्यपि भवतोऽयमनुरागदूत एव तत्सङ्गमस्य कारयिता तथाप्यस्मद्युक्तिर्वर्तनी जीवनोपायी भवितुमर्हति CaitaCa. 189. 5(8)

अनुरागदेव (anurāgadeva) *m.* name of a Sanskṛta poet सिन्धोरुच्चैः ... सह परिचयान्नीयते पामरीभिः। अनुरागदेवस्य SaduktiKa. 237.5.

अनुरागद्रव (anurāga-drava) *m.* liquid (in the form) of affection अनियुक्ता हि साचिव्ये यद् वदन्ति मनीषिणः। अनुरागद्रवस्यैताः प्रणयस्यातिभूमयः Tantrākhyā 22.7; PañcT. 1. 64(83.2); Pañcā. 58. 2.

अनुरागद्रुमोद्भव (anurāgadrumodbhava) *adj.* grown, i.e. blossomed on the tree of love or passion दमयन्ती ...। वरमालां निचिक्षेप नलस्य गलकन्दले। ... गुम्फितेव बभौ पुष्पैः सानुरागद्रुमोद्भवैः PāṇḍaC. (Bhavnagar Ed.) 6. 277.

अनुरागनिगडित (anurāga-nigaḍita) *adj.* fettered, i.e. stopped by love

or passion (तिलकमञ्जरी) स्मरायतने... अनुरागनिगडितगमनसिद्धाध्वन्यगणवितीर्णकर्णा रत्नवीणां वादयन्ती TilaMañ. 391. 2.

अनुरागनिमित्तत्व (anurāganimitta- tva) *n.* the state of being caused by semantic connection or association (with the referent) अन्वयव्यतिरेकाभ्यां प्रकृतेः प्रत्ययस्य च स्वे स्वेऽर्थे अनुरागांशे च प्रकृतिप्रत्ययसमभिव्याहारस्यैव पदार्थान्तरानुरागनिमित्तत्वं विविच्यते NyāyRaMā. 101. 7.

अनुरागनिरूपण (anurāga-nirūpaṇa) *n.* A section dealing with description of love or passion अनुरागनिरूपणे यथास्माभिरुच्यतेऽनुरागः स एवानुरागः ŚṛṅgāMañ. (A.) 3. 8; B description of love or passion अनुरागनिरूपणं रसप्रकरणे सम्यग् निरूपयिष्यामः ŚṛṅgāMañ. (A.). 12. 29.

अनुरागनिर्मित (anurāga-nirmita) *adj.* brought about by devotion, i.e. faith योऽप्ययं प्रतिज्ञाहेतूदाहरणोपनयनिगमनप्रयोगक्रम आश्रीयते सोऽपि स्वप्रक्रियानुरागनिर्मित एव न वस्तुबलप्रवृत्तः NyāyMañ. ii. 141. 28.

अनुरागनिवेदन (anurāga-nivedana) *n.* narration or relating of love or passion अग्राम्यः परिहासस्तु नर्म स्यात् ...। शृङ्गारहास्यजं नर्म त्रिविधं परिकीर्तितम्। ... अनुरागनिवेदनात् RasāSu. 75. 1 (1. 272); 76. 7 (1. 273); अनुरागनिवेदनमपि द्विधा नायिकानुरागनिवेदनं नायकं प्रति ... नायकानुरागनिवेदनं नायिकां प्रति ŚṛṅgāMañ. (A.) 48. 16; 46. 6.

अनुरागनिश्चला (anurāga-niścalā) *adj. (f.)* steady or fixed on account of devotion (समरकेतुः) मुनीन्द्रमुखचन्द्रात्कथंचिदनुरागनिश्चलां दृष्टिमाकृष्य ... उपाविशत् TilaMañ. 218. 20.

अनुरागपयोराशि (anurāga-payorāśi) *m.* ocean of love अथ रूपकाणामारम्भकालः कथ्यते ... अनुरागपयोराशिकल्लोलोल्लासहेतवः। अमी क्षणाः प्रशस्यन्ते यूनः कन्यान्ववेक्षणे NāṭaLaRaK. 2146.

अनुरागपर (anurāga-para) *adj.* [*f.* -ā] A given to, i.e. full of devotion किं न वेत्ति नृशंसोऽयमनुरागपरं जनम्। येनैवमक्ष्णोराह्लादं नयत्यन्यत्र नो हरिम् ViṣṇuP. v. 18. 20; BrahmP. 192. 20; B given to, i.e. full of love or passion अनुरागपरां भेजे न च संगमनिर्वृतः। गान्धर्वेण विवाहेन स तां तत्र मृगेक्षणाम् BṛKathāMañ. 14. 223; C full of affection or attachment कोऽपि ना नभसि कन्दुकवृत्त्या कोपिना करिवरेण निरस्तः। देवताभिरभितः कि(?की)लितोऽभूदेव ताभिरनुरागपराभिः VasaViKā. 5. 82.

अनुरागपरभाग (anurāga-parabhāga) *m.* A the highest stage of devotion अतिभूमिं गतोऽयमस्यानुरागपरभागः किं करोमि CaitaCa. 188. 18(8); B the last stage of love, CaitaCa. 188. 18(8)

अनुरागपरमोत्सवा (anurāga-paramotsavā) *adj. (f.)* who has the highest pleasure in the form of love तवासौ प्रियकृद्राधानुरागपरमोत्सवा। सा त्वां भृशं चिन्तयति त्वत्पार्श्वं गन्तुमिच्छति ĀdiP. 14. 58.

अनुरागपरवशत्व (anurāgaparavaśa-tva) *n.* the state of being subject to love or passion मात्रा धृतापीत्यनुरागपरवशत्वेन गुरुवचनोल्लङ्घनमपि त्वया कृतम् Loc. 132. 28 (*on* 3. 4)

अनुरागपरवशा (anurāga-paravaśā) *adj. (f.)* being subjected to love or passion तस्य गुणान् प्रशस्य पद्मावती तथानुरागपरवशा गता यथा ... तस्य राज्ञः प्रतिकृतिम् ... देवमिवानन्यव्यापारा आराधयन्ती तिष्ठति TāpaVa. 3. 2 (23)

अनुरागपरा (anurāgaparā) *f.* name of a Vidyādharī अहं चिन्तापराख्यस्य ...। अनुरागपरा नाम कन्या विद्याधरी प्रभो BṛKathāMañ. 14. 162; अनुरागपरा नाम तस्याहं कन्यका सुता KathāSaSāg. vii. 3. 23.

अनुरागपरान्तिकम् (anurāgaparāntikam) *adv.* in the presence of or near Anurāgaparā नेष्यामि च तदैव त्वामनुरागपरान्तिकम्। मौलिमालां हिमगिरेर्नगरीं पुष्करावतीम् KathāSaSāg. vii. 3. 82.

अनुरागपराप्रेमपाश (anurāgaparā-premapāśa) *m.* snare, i.e. bond of love of Anurāgaparā एको निश्चयदत्तोऽथ प्रतस्थे प्रसभं पथि। अनुरागपराप्रेमपाशकृष्टो निरस्तधीः KathāSaSāg. vii. 3. 53.

अनुरागपरायत्ता (anurāga-parāyattā) *adj. (f.)* subject or subservient to love सापि सेहे तदत्युग्राक्षसांसाधिरोहणम्। अनुरागपरायत्ताः कुर्वते किं न योषितः KathāSaSāg. iii. 4. 381.

अनुरागपरायुत (anurāgaparā-yuta) *adj.* united with Anurāgaparā अद्य मे कुशलं यत्त्वमनुरागपरायुतः। दृष्टो मया KathāSaSāg. vii. 3. 196.

अनुरागपरिग्रह (anurāga-parigraha) *m.* possession of or seizure by love सुरचक्रवर्तिन् इह हि कामिनामनुरागपरिग्रहो गुणलवलाभलोभेन दोषप्रमोषमावहति BālRā. 9. 27 (1)

अनुरागपावक (anurāga-pāvaka) *m.* fire (in the form) of love or passion अथ मानिनीरजहिमं समं प्रियैरनुरागपावकशिखाज्यमूर्जितम्। मदवारिमन्यमदावलेशितुर्मधु पातुमैहत मनस्विनीजनः Acyutarā. 9. 57.

अनुरागपिशुन (anurāga-piśuna) *adj.* indicative or suggestive of love स च कयाचिदीश्वरकन्यया ... कस्यचित्पूर्वमेवानुरागपिशुनैरिङ्गिताकारैरभिनिन्दितः TilaMañ. 109. 21.

अनुरागपूर्वम् (anurāgapūrvam) *adv.* as preceded by affection, i.e. with affection तमेत्य पश्यंत्यनुरागपूर्वं विश्वेश्वरो विश्वमिव न्ययुङ्क्त CaitaCa. 225. 16 (9)

अनुरागपेशलम् (anurāgapeśalam) *adv.* in a charming way with love अनुरागपेशलं च ब्रूयादुभयार्थमीदृशं वाक्यम् RatiRaha. 13. 64.

अनुरागप्रकटन (anurāga-prakaṭana) *n.* expression of love or passion शुचीनां हंसानां हरति ... मनः ... या कमलिनी। तमस्येवाद्रव्ये भवति विमुखी तन्निद्रयमसी कलावानादत्ते प्रथममनुरागप्रकटनैः SūktiMu. 72. 8.

अनुरागप्रकटनार्थ (anurāgaprakaṭanārtha) *adj.* meant for expressing love or passion नायकमनुगच्छन्तीं किं मां धारयसीति मात्रा सह नित्यं कृतककलहोऽनुरागप्रकटनार्थः JayaMa. 320. 25 (*on* 6. 2)

अनुरागप्रकाश (anurāga-prakāśa) *m.* expression of love or passion अनुरागप्रकाशोऽपि भोगेच्छानर्मवत् त्रिधा RasāSu. 76. 6 (1. 273)

अनुरागप्रकाशन (anurāga-prakāśana) *n.* expression of love or passion अनुरागप्रकाशनविशिष्टवचनं पुष्पम् PratāYaBhū. 110. 10.

अनुरागप्रतापवत् (anurāgapratāpa-va (n) t) *adj.* possessor of kindness and valour अनङ्गलवणः ...। परं प्रतिष्ठितः सोऽयमनुरागप्रतापवान् PadmP. (Ra.) 119. 4.

अनुरागप्रतिबन्धार्थम् (anurāgapratibandhārtham) *adv.* for the sake of preventing or avoiding love प्रौढनायिकया सपत्न्याम् ... तदनुरागप्रतिबन्धार्थं प्रियस्य पुरस्तदीयदुर्गुणानावेदयन्त्या चिकीर्षितोऽर्थः न संपादितः RasGaṅ. 600. 4.

अनुरागप्रत्याकलन (anurāga-pratyākalana) *n.* recollection, i.e. getting response to one's love अनुरागप्रत्याकलनकलानिमित्तमवस्थासूचकमनेकार्थगर्भितं च मन्मथलेखं प्रस्थापयति NāṭaLaRaK. 2439.

अनुरागप्रत्यानयन (anurāga-pratyānayana) *n.* recovering back love or passion, i. e. turning again to love (-making) शयने तत्सात्म्येनात्मनोऽनुरागप्रत्यानयनम् KāmSū. 250. 15 (4.2) (JayaMa. आत्मनोऽनुरागमातृप्तिं प्रत्यानयेत्)

अनुरागप्रभृति (anurāga-prabhṛti) *adj.* A love or passion etc. असतो गुणस्य निबन्धनम्। ... क्रोधानुरागप्रभृतेश्च रक्तत्वम् KāvyMī. 83. 3; B loyalty etc. मौलः ... [मन्त्रे गूढो?]ऽनुरागप्रभृतिगुणयतः ... नृपतिना मन्त्रिमुख्यश्च चक्रे EI. i. 201. 23; C devotion etc. सौहार्दभीतिस्नेहद्वेषानुरागप्रभृतिभिरतुलैरश्रमैर्योगभेदैः। ... अमृतपदमगुः सर्वतः सर्वलोकाः Nāray. x. 88. 12.

अनुरागप्रवाद (anurāga-pravāda) *m.* report of (mutual) love or passion अनुरागप्रवादस्तु वत्सयोः सार्वलौकिकः। श्रेयोऽप्यस्माकमेवं हि प्रतार्यौ राजनन्दनौ MālaMā. 1. 101.

अनुरागप्राबल्य (anurāga-prābalya) *n.* predominance, i.e. excess of love or passion अनुत्पन्नसंभोगायाम् ... भेदचतुष्टयं कल्पितमस्माभिः। अस्यामनुरागप्राबल्यानुगुण्यां परित्यज्य मध्यादिभेदान् लिखामः ŚṛṅgāMañ. (A.) 20. 3.

अनुरागप्रेरित (anurāga-prerita) *adj.* [*f.* -ā] A impelled or urged by love परस्परोपचारकर्मणा च ... स्वसदनमनुरागप्रेरिता च तद्दर्शनाशया तैस्तैर्व्यपदेशैरागन्तुमारब्धा प्रतिदिनम् TilaMañ. 127. 20; B impelled or urged by affection किमेषः ...स्वबुद्ध्या वावगतमाधाय मनसि ... तस्यास्मदालापस्य हृदयार्थमनुरागप्रेरितः परापतितः TilaMañ. 312. 16.

अनुरागप्लुतहास (anurāgapluta-hāsa) *m.* smile overflowing with love यस्यानुरागप्लुतहासरासलीलावलोकप्रतिलब्धमानाः। व्रजस्त्रियः ... अवतस्थुः किल कृत्यशेषाः BhāgP. iii. 2. 14.

अनुरागबद्ध (anurāga-baddha) *adj.* bound by love ममानुरागबद्धो मन्त्रिमित्तं प्राणात्र दास्यसि PuruṣPa. 124. 1.

अनुरागबन्ध (anurāga-bandha) *m.* A bond of love or passion यैश्चेष्टितैः प्रकटितः पुरसुन्दरीणाम्। भूयो विजेतरि पुरामनुरागबन्धः BhikṣāKā. 22. 1; यदि तद्विषयोऽनुरागबन्धः स्फुटमेतद्धि फलं गुणज्ञतायाः MālaMā. 3. 173; सुतनुर्मनसानुरागबन्धं प्रतिजग्राह समं प्रियात् Kapphiṇā. 13. 25; रचयिष्यति सा यथा मृगाक्षी मनसा त्वय्यनुरागबन्धमुच्चैः Nalābhyu. 2. 19; B bond of affection भगवन् वयस्या (कुब्जायाः) गाढोऽनुरागबन्धस्तर्हि स्वहस्तेनैव युवयोरङ्गानुलेपनं करोतु KathVa. 5. 35 (9); *adj.* 1 bound, i.e. delimited by red colour, cf. अनुरागबन्धपद्धति1; 2 bound, i.e. controlled by love or passion, cf. अनुरागबन्धपद्धति 2

अनुरागबन्धपद्धति (anurāgabandha-paddhati) *f.* 1 foot-stroke bound, i. e. delimited by red colour वर्त्म चकितनयनायाः। अनुरागबन्धपद्धतिरियतीति परं निवेदयति SundaŚ. 90; 2 manner bound, i. e. controlled by love or passion, SundaŚ. 90.

अनुरागबहुल (anurāga-bahula) *adj.* full of love or passion सुखदोऽनधिकक्लेशः प्रचुराच(व)रणः पुनर्महापुरुषैः। अपि चानुरागबहुलो गान्धर्वः पूज्यते सद्भिः KandaCū. iii. 5. 57.

अनुरागवाह्य (anurāga-bāhya) [w. r. for **अनुरागवाह्य**] ViśvaLoK. 36. 210.

अनुरागबीज (anurāga-bīja) *n.* **i** cause or germ of love or passion वत्सराजसागरिकासमागमहेतोरनुरागबीजस्य प्रथमाङ्कोपक्षिप्तस्य ... विदूषकाभ्यां ज्ञायमानतया दृश्यादृश्यरूपतयोद्भेदः प्रतिमुखसन्धिः Avalo. 11. 17 (*on* 1. 30); 14. 3 (*on* 1. 33); SāhiDa. 300. 1; **ii** origin of love अस्ति किंचिदनुरागबीजम् Mukundā. 130 (2); 131 (2)

अनुरागबीजप्रकाशन (anurāgabīja-prakāśana) *n.* expression of the cause or germ of love उत्तरोत्तरवाक्यैरनुरागबीजप्रकाशनं प्रगमनम् PratāYa-Bhū. 110. 8.

अनुरागबीजानुगत (anurāgabījānugata) *adj.* which is in accordance with the cause or germ of love सागरिकायाश्चेष्टाप्रयत्नोऽनुरागबीजानुगतो विलासः Avalo. 12. 9 (*on* 1. 32)

अनुरागबीजानुगुण्य (anurāgabījānugunya) *n.* [Inst.] in conformity with the cause or germ of love चन्द्रतुल्यवत्सराजगुणवर्णनया सागरिकायाः ... समागमहेत्वनुरागबीजानुगुण्येनैव विलोभनाद्विलोभनमिति Avalo. 7. 34 (*on* 1. 27)

अनुरागभट (anurāga-bhaṭa) *m.* warrior, i. e. hero (in the form) of love यस्योपलभ्य गन्धं गौरवकुलमाशु चौरवद्भ्रमति। उद्भटमनुरागभटं तं रञ्जितनागरं नौमि VidaMā. 7. 18.

अनुरागभर (anurāga-bhara) *m.* 1 excess of love or passion मित्रे विचित्रमनुरागभरं वहन्ती ... लक्ष्मीं तनोति भवतीव सरोजिनीयम् VidaMā. 7. 13; 2 excess of redness, VidaMā. 7. 13.

अनुरागभाज् (anurāga-bhāj) *adj.* **A** possessed of love or passion समायान्तं चन्द्रगुप्तं दृष्ट्वा द्रागनुरागभाक् रथस्था नन्ददुहिता ... देवीवानिमिषाक्ष्यभूत् PariPar. 8. 318; **B** possessed of affection or attachment जिनेन्द्रभूतिना त्वत्प्रणामविधिभङ्गभीरुणा नूनमैप्सत न देव केवलज्ञानसंपदनुरागभागपि ŚrīVīraSt.7.

अनुरागभार (anurāga-bhāra) *m.* burden, i.e. excess of love or passion सा त्वं मुखं सुदति सुभ्र्वनुरागभारव्रीडाविलम्बविलसद्धसितावलोकम्।... प्रदर्शय BhāgP. iv. 26. 23.

अनुरागभावित (anurāga-bhāvita) *adj.* steeped in affection or attachment रथमास्थितस्य च पुराभिवर्तिनः ... मुरद्विषः अथ धर्ममूर्तिरनुरागभावितः स्वयमादित प्रवयणं प्रजापतिः ŚiśuVa. 13. 19.

अनुरागभावितमनस् (anurāgabhāvita-manas) *adj.* whose mind is steeped in affection or attachment कदाचित् स्वयमेव ... स्वरचितसुभाषितानि ... उपगीयमानान्यनुरागभावितमनाः शुश्राव (राजा) TilaMañ. 18. 15; 162. 13.

अनुरागम् (anurāgam) *adv.* in accordance with harmony or musical note अनुरागं सुस्वरं च सतालं च प्रगायति। ... गायकानामधिपः ŚukraNī. 2. 192.

अनुरागमदोन्मत्त (anurāgamadonmatta) *adj.* intoxicated with the lust of passion नागराजकुमार्यः ... कामवेशसमावृताः। ... सव्रीडं लोकयन्ति च। अनुरागमदोन्मत्तविघूर्णारुणलोचनम् DevīBhāP. viii. 20. 30.

अनुरागमनोरम (anurāga-manorama) *adj.* charming due to affection or attachment गोप्यश्च गोपाश्च हते केशिनि विस्मिताः। तुष्टुवुः पुण्डरीकाक्षमनुरागमनोरमम् ViṣṇuP. v. 16. 17; BrahmP. 190. 38.

अनुरागमय (anurāga-maya) *adj.* [*f.* -ī] 1 full of love or passion (सरस्वती) विलासप्रायमिव जीवलोकं जनयन्तमनुरागमयमिव सर्गान्तरमारचयन्तम् ... युवानमद्राक्षीत् HarṣaC. 37. 9; प्राणनाथेऽस्तङ्गते रवौ दिग्वधूभिरनुरागमयीभिः ... संध्याच्छलेन प्रगुणीकृतो वह्निरिव KāvyKaVṛ. 121. 25 (4. 2); 2 full of red colour, colourful, KāvyKaVṛ. 121. 25 (4. 2)

अनुरागमहानदी (anurāga-mahānadī) *f.* great river (in the form) of love or passion (देवी मन्दोदरी) प्रियकार्यरता नित्यमनुरागमहानदी। आयान्ती तेन (दशवक्त्रेण) सा दृष्टा PadmP. (Ra.) 73. 36.

अनुरागमहीरुह (anurāga-mahīruha) *m.* tree (in the form) of love or passion अन्योन्यसंसर्गादनुरागमहीरुहम्। वर्धयामासतुः कालीशिवौ ... ŚivaP. ii(2). 22. 70 (96B. 11)

अनुरागमात्रवेदन (anurāgamātra-vedana) *n.* expression of mere love (निर्वचनं भावं च तत्रोपलक्षयेत्) इङ्गिताकारैश्च यद्भावावेदनं तदनुरागमात्रवेदनम् JayaMa. 219. 12 (*on* 3. 4)

अनुरागमुद्रा (anurāga-mudrā) *f.* sign of love or passion नासौ प्रिये सखि भवत्यनुरागमुद्रा UjjvaNīMa. 142. 11.

अनुरागमूढ (anurāga-mūḍha) *adj.* infatuated, i.e. blinded by passion राजन्कस्य वर्दतेष्वधिको मोहोऽनुरागमूढेषु KathāSaSāg. xii. 28. 93.

अनुरागय (anurāgaya-) *denom.* 1 to render red, i.e. to redden मदनं पाययेत् तस्यां स्वयं चैव पिबेत् ततः। पश्चादनुरागयेन्मुद्रां स्वपरार्थप्रसिद्धये HevajraT. ii. 4. 37; 2 to enkindle love, HevajraT. ii. 4. 37.

अनुरागयुक्त (anurāga-yukta) *adj.* [*f.* -ā] **A** endowed with loyalty अभिजनप्रज्ञाशौचशौर्यानुरागयुक्तानमात्यान् कुर्वीत गुणप्राधान्यात् ArthŚā. i. 43. 5 (1. 8); iii. 116. 8 (10. 3); **Bi** containing or referring to love or passion चित्तहारिणीभिरन्याभिरनुरागयुक्ताभिः (कथाभिः रञ्जयेत्) JayaMa. 213. 10 (*on* 3.3); **Bii** full of love or passion चिह्नैरनुरागयुक्तां ज्ञात्वा विदग्धां मृगशावकाक्षीम्। संप्रेषयेत्तां प्रति...: दूतीम् AnangaRa. 8. 23; **C** endowed with kindness or consideration प्रणताङ्ग्ष्वनुरागयुक्ता सा ... कामाक्रमणविलग्नानेकपीडा वर्तते Kāvyānu. (He.) 260. 20.

अनुरागयोग (anurāga-yoga) *m.* 1A association with affection or attachment दुहितृत्वं गता यस्मात्पृथोर्धर्मवतो मही। तदानुरागयोगाच्च पृथिवी विश्रुता बुधैः MatsyaP. 10. 35; PadmP. v. 8. 34; 1B obtainment or acquisition of love माधवः ... कुङ्कुमवारिभिः प्रसिञ्चन्। अजनयदनुरागयोगमन्तर्बहिरपि तोयविहारतो वधूनाम् Yādavā. 24. 27; 2 obtainment or acquisition of colour, Yādavā. 24. 27. (comm. बहिररुणिमसंपर्कम्)

अनुरागरक्तता (anurāga-raktatā) *f.* redness of love (a variety of poetic convention of quality) अनुरागरक्तता यथा - गुणानुरागमिश्रेण यशसा तव सर्पता। दिग्वधूनां मुखे जातमकस्मादर्धकुङ्कुमम् KāvyMī. 83. 22.

अनुरागरञ्जित (anurāga-rañjita) *adj.* 1 dyed or painted with red colour (किरणमालिन्) नीललोलमतिकान्तमुत्पलं भृङ्गतुङ्गचरणाकुलीकृतम्। त्वत्प्रभाभिरनुरागरञ्जितं पद्मरागमिव शोभते भृशम् SkandP. v (1). 32. 77; 2 affected by love or passion, cf. अनुरागरञ्जितमनस्.

अनुरागरञ्जितमनस् (anurāgarañjita-manas) *adj.* whose mind is affected by love or passion विहंगभुजंग मृणालिकां तामरसान्तरसानुरागरञ्जितमनाः कामयसे NalaCam. 2. 20 (14)

अनुरागरत्न (anurāga-ratna) *n.* jewel (in the form) of love कदाचिदवसन्नायां यामवत्याम्... अनुरागरत्नमयकनककरुचकाभ्यां चूचुकमुद्रासनाथाभ्याम् ... पयोधराभ्यामुद्भासमानाम् ... कन्यकामष्टादशवर्षदेशीयामपश्यत् स्वप्ने VāsaDa. 56. 3.

अनुरागरम्या (anurāga-ramyā) *adj.* (*f.*) pleasing or charming due to love (दमयन्त्याः) आत्ममन्त्रिमरुभूतिमुखान्निशम्य चित्रां कथामनुपमामनुरागरम्याम्। रामासखः स नरवाहनदत्तदेवः ... भृशमभ्यतुष्यत् KathāSaSāg. ix. 6. 424.

अनुरागरसच्युत (anurāgarasa-cyuta) *adj.* fallen from, i.e. devoid of the sentiment of love सः (राजा) अनुरागरसच्युतोऽपि यन्मिलितः सात्त्विकभावसंप[दा] PṛthvīVi. 12. 26.

अनुरागरसज्ञ (anurāgarasa-jña) *adj.* who knows or feels the sentiment of love or passion काश्यपो मुनिः ...। स तपोराशिरूपोऽपि दृष्ट्वैवैतां नृपात्मजाम्। अनुरागरसज्ञोऽभूत् KathāSaSāg. vi. 2. 75.

अनुरागरसोत्सर्पत् (anurāgarasotsarpat) *adj.* arising from the feeling of affection पूर्णपात्रवायनकप्रसादसंप्रदायैः समस्तमनुरागरसोत्सर्पत्प्रमोदोत्सर्गं द्विजातिपरिजनसामन्तवर्गमाचरितगजवाजिनीराजनैः (अहम् ... राजधानीमनु प्रत्यावृत्ते) YaśasCam. i. 330. 8.

अनुरागरूपोत्तरा (anurāgarūpottarā) *adj.* (*f.*) superior or excellent in love and beauty बुद्धश्च नव्यरूपवयाः। प्राव्राजीत् परिमुच्यानुरागरूपोत्तरां जायाम् Gurvā. 351.

अनुरागलक्षण (anurāga-lakṣaṇa) *adj.* characterised by, i.e. suggestive of love or passion दंपत्योरनुरागलक्षणस्य सूक्ष्मार्थस्य दर्शनात्सौक्ष्म्यम् SaraKaṇṭhā. 81. 7.

अनुरागलक्ष्मी (anurāga-lakṣmī) *f.* 1 grandeur or lustre of red colour शिलीमुखोऽयम्। कर्णावलम्बि तव कोकनदं प्रपेदे कं वा बलान्न हि हरत्यनुरागलक्ष्मीः VidaMā. 5. 43; 2 beauty or grace of love, VidaMā. 5. 43.

अनुरागलता (anurāga-latā) *f.* creeper (in the form) of love or passion

आलवालमनुरागलतायाः ... नायकेन ... इन्दुबिम्बमिदमैक्षि Acyutarā. 8. 54.

अनुरागलोकप्रवृत्तिवश (anurāgalokapravṛtti-vaśa) *m.* [Abl.] on account of love and customs of people देशकालविभवसामर्थ्यानुरागलोकप्रवृत्तिवशादनियतलाभादियमवृत्तिरिति वात्स्यायनः KāmSū. 348. 20 (6. 5)

अनुरागवत् (anurāga-va (n) t) *adj.* [*f.* -ī] **1A** having love or passion, i.e. loving, passionate मृदुभाषिण्योऽनुरागवत्यः ... गौड्यः KāmSū.131. 24 (2. 5); BrahmāṇḍP. iii. 27. 27; अनुरागवन्तमपि ... दधतं वपुः सुखमतापकरम् ... । निरवासयद् रविमपेतवसुं वियदालयादपरदिग्गणिका ŚiśuVa. 9. 10; VyaktiVi. 76. 14; SūktiMu. 68. 3; ŚārṅgaPa. 3585; SāhiDa. 429. 4; Subhāṣi. 1923; स च वृद्धस्तस्यामतीवानुरागवान् Hitopa. 1. 82 (1); लीलावती ... । केनापि वणिक्पुत्रेण सहानुरागवती बभूव Hitopa. 1. 84 (2); 3. 97 (3); Dhvanyā. 114. 3 (*on* 1. 13); SaraKaṇṭhā. 332. 9; KāvyPra. 526. 1; VyaktiVi. 33. 9; SaduktiKa. 163. 33; SūktiRa. 190. 1; SāhiDa. 630. 2; Kuval. 83(2); कस्मिंश्चित्पुरुषेऽनुरागवती कन्या ... येन विकृतीक्रियते तस्यायं दण्डः ManuBh. ii. 224. 8 (*on* 8. 368); नातिदूरगतायां निजप्रमदायामनुरागवतः कामिनः समानधर्मदर्शने ... सत्यपि न भवत्येव संशयः NyāyMañ. ii. 119. 31; नापराधपरितापितं जवादेति शान्तिमनुरागवन्मनः Surath. 6. 83; अयं सर्वकलाम्भोधिः कश्चित्त्वय्यनुरागवान् SamarāSam. 8. 136; RājTa. (Jo.) 1219; अनुवदतो गृहशुके प्रकाशयत्यनुरागवद्रहसि मोहजल्पितम् । ... विधुमुखी ... नमतीव तत्र पुनरुच्यतामिति Acyutarā. 9. 35; सामान्या क्वचित् सहजानुरागवती भूत्वा वित्तग्रहणार्थमनुरागवती भवति ŚṛṅgāMañ. (A.) 13. 22; मित्रममरदत्तकुमारः ... पाषाणमय्यां मय्येवमनुरागवान् वर्तते KathāK. 112. 22 [KośaKaTa. 1. 4806]; **1B** having loyalty, i.e. loyal तेषां मन्त्रयतां विप्र निश्चयोऽयमजायत । अनुरागवतां तत्र महीपाले MārkP. 109. 48; जनेषु अनुरागवान् ... दूतो राज्ञः प्रशस्यो भवति ManvaMu. 258. 26 (*on* 7. 64); **1C** having attachment or affection, i.e. affectionate सखिष्वनुगतेषु ... अनुरागवत्स्वपि । स्नेहममृदुहृदयः क्षपयन्निरपेक्ष एष समुपैति निर्वृतिम् ŚiśuVa. 15. (Add.) 12; मिथ्यामोहेन लोको हि सर्वो मय्यनुरागवान् PrabhāC. 10. 22; सदा राज्ञि महीभारोद्वहनादनुरागगा(?वा)न् । अदान्मेरुर्महादेवरूपेणेव निजं वसु RājTa. (Jo.) 721; **1D** having liking for लक्ष्मीभुजो भुवि सभापतयः क्व नाम सन्तीह संप्रति गुणेष्वनुरागवन्तः UdaySuKa. 2. 12; **1E** having devotion, i.e. devoted to नृपः । गाढं सोमेश्वरं लिङ्गमालिलिङ्गानुरागवान् KumāDeC. (So.) 20. 19; **2** having red colour अनुरागवती संध्या प्रयान्तं भानुमालिनम् । अनुवव्राज पातालकुञ्जे रन्तुमिवोत्सुका BrahmāṇḍaP. iii. 27. 27; ŚiśuVa. 9. 10; VyaktiVi. 76. 14; SūktiMu. 68. 3; ŚārṅgaP. 3585; SāhiDa. 429. 4; Subhāṣi. 1923; अनुरागवती संध्या दिवसस्तत्पुरस्सरः । अहो दैवगतिश्चित्रा तथापि न समागमः Dhvanyā. 114. 3 (*on* 1. 13), SaraKaṇṭhā. 332. 9; KāvyPra. 526. 1; VyaktiVi. 33. 9; SaduktiKa. 163. 33; SūktiRa. 190. 1; SāhiDa. 630. 2; Kuval. 83; सर्वाण्यङ्गानि नारीणां शृङ्गारीवानुरागवान् । ... स जलपूरः समस्पृशत् RājTa. (Jo.) 1219.

अनुरागवत् (anurāgavat) *adv.* like (trace of) affection or attachment तत्पादपादुकाशौचमकार्षीत्स (श्रावकः) तथा यथा । तत्र प्रलेपगन्धोऽपि नास्थात्रीचेऽनुरागवत् PariPar. 12. 86.

अनुरागवती (anurāgavatī) *f.* name of one of the two friends of Rūpavatī तत्सख्यावूचतुः ... । एकानुरागवत्याख्या परा शृङ्गारवत्यपि BṛKathāMañ. x. 1. 22; (रूपवत्याः) सख्यावुभे ... । एका शृङ्गारवत्याख्या ह्यनुरागवती परा KathāSaSāg. xvii. 4. 317; xvii. 4. 337; cf. **अनुरागशृङ्गारवती.**

अनुरागवत्त्व (anurāgavat-tva) *n.* the state of possessing love or passion अत्रानुरागवत्त्वतत्पुरःसरत्वयोः समागमहेत्वोः सामर्थ्यविघाते दैवगतिः कारणम् SaraKaṇṭhā. 332. 11.

अनुरागवन्द्य (anurāga-vandya) *adj.* to be bowed or saluted (respectfully) with devotion नवोऽनुरागवन्द्यो हि चन्द्रो लोकस्य नान्यदा PadmP. (Ra.) 47. 12.

अनुरागवर्णन (anurāga-varṇana) *n.* description of love or passion चौर्यरतिं प्रतिभेदं यूनोरनुरागवर्णनं क्वापि । ... कुरुते किल दूतिका BhāvPra. (Śā.) 267. 15(9); किमिदमनाकलितपूर्वं रूपम् ... इति ... वरवर्णिनीं प्रत्यनुरागवर्णने RasGaṅ. 58. 15.

अनुरागवर्तिन् (anurāga-vartin) *adj.* **1** resting on, i.e. dependent on love अनुरागवर्तिना तव विरहेणोग्रेण ... वरतनुरर्धावशिष्टेव ĀryāSaŚa. 23; **2** existing with love, ĀryāSaŚa. 23.

अनुरागवर्धन (anurāga-vardhana) *adj.* which increases love or passion द्यूतमनुरागवर्धनं स्यात् JayaMa. 108. 20 (*on* 2. 3); *n.* increase in love or passion प्रथमोक्तपञ्चकारणवारणमनुरागवर्धनं कार्यम् RatiRaha. 13. 22.

अनुरागवश (anurāga-vaśa) *m.* **1** force of colour, cf. **अनुरागवशतस्** ; **2** [Abl.] on account of love अङ्केऽनुकूलमनुरागवशात्कलत्रमित्थं करोति किमसौ स्वपतस्तुषारः SaduktiKa. 185. 4; Subhāṣi. 1853; [Inst.] on account of love अङ्गीकरोतु जनमेनमनङ्गलीलाभङ्गीषु योषिदनुरागवशेन मा वा ŚṛṅgāSar. 128; *adj.* influenced by love, submissive due to love अङ्गानुकूलमनुरागवशं कलत्रमित्थं करोति किमसौ स्वपतस्तुषारः ŚārṅgaPa. 3940.

अनुरागवशतस् (anurāgavaśa-tas) *adv.* **1** because of the force of love or passion यस्यानुरागवशतः स्फुटकालकूटच्छायाछलेन कृतकेलिकचावमर्दम् । ईर्ष्यानुबन्धकलुषं प्रसमीक्ष्य गङ्गामालिङ्गितो यमुनयेव विभाति कण्ठः HarVi. 1. 39; **2** because of the force of colour, HarVi. 1. 39.

अनुरागवशातुरा (anurāgavaśāturā) *adj.* (*f.*) afflicted by the force of love अयं स पुरुषश्रेष्ठो येनाहं कामरूपिणा । एतावन्तं महाकालमनुरागवशातुरा । उषितास्मि सहानेन SkandP. iii. 28. 49.

अनुरागवह्नि (anurāga-vahni) *m.* fire (in the form)of passion or love विस्तारितं मकरकेतनधीवरेण स्त्रीसंज्ञितं बडिशमत्र भवाम्बुराशौ । येनाचिरात् तदधरामिषलोलमर्त्यमत्स्यान् विकृष्य स पचत्यनुरागवह्नौ ŚatTrayī. 114.

अनुरागवार्त्ता (anurāga-vārttā) *f.* news or report of love इयं मयि न्यस्यति नेत्रमालां मुहुः सखीनां किमपि ब्रुवाणा । सत्यैव साभूदनुरागवार्त्ता चिरात् प्रसन्नो भगवाननङ्गः VikraDeC. 9. 73.

अनुरागवाह्य (anurāga-vāhya) *m.* one who can be carried away by love वाणिजिकः ... कामिनीरते । औवेंऽनुरागवाह्यं च मतः ViśvaLoK. 36. 210.

अनुरागविभ्रान्ता (anurāga-vibhrāntā) *adj.* (*f.*) distracted or confused by love भयानुरागविभ्रान्ता तं जगाद पतिव्रता KathāSaSāg. vii. 5. 45.

अनुरागविरागपरीक्षा (anurāgavirāga-parīkṣā) *f.* test of loyalty and aversion रक्ताद् वृत्तिं समीहेत विरक्तं च विवर्जयेत् । इति अनुरागविरागपरीक्षाफलम् RājNīRa. 51. 17.

अनुरागविवशा (anurāga-vivaśā) *adj.* (*f.*) overpowered by love or passion (मृगाङ्कवती) यथानुरागविवशा भार्यात्वं तस्य तत्क्षणम् । अङ्गीचकार वीरस्य KathāSaSāg. xii. 19. 110; xii. 23. 48.

अनुरागविषययोग्यता (anurāgaviṣaya-yogyatā) *f.* propriety or worthiness regarding love नातिमूढं हृदयमङ्गनाजनस्य । यदनुरागविषययोग्यतामपि विचारयितुं नालम् Kād. 142. 8.

अनुरागवीर (anurāga-vīra) *m.* hero in the case of love तदियमवधार्यतामनुरागवीरस्य कापि दुर्विबोधगभीरविक्रमवैचित्री VidaMā. 2. 16(2)

अनुरागवृद्धि (anurāga-vṛddhi) *f.* **1** increase in passion or love पथिकदारकः ... अङ्गुलीयकरत्नरागैरनुरागवृद्ध्ये राजसूनोरपरमिव चित्रकर्मनर्मनिर्माणमम्बरे कुर्वाणः ... कुमारस्य प्रकटितादरः प्रणाममकरोत् TilaMañ. 164. 19; परिरम्भलीला । संजातरत्योस्त्वनुरागवृद्ध्यै बुधैरसावष्टविधोपदिष्टा RatiRaha. 6. 4; **2** increase in colour or redness, TilaMañ. 164. 19.

अनुरागवेदन (anurāga-vedana) *m.* feeling of love or passion अनुरागो नाम वियोगे वेदनाजनकस्सन् (v. l. अनुरागवेदनो नाम वियोगवेदनकः) यत्सङ्गमाभिलाषो ऽन्याभिलाषं न जनयति स तस्मिन्ननुरागः ŚṛṅgāMañ. (A.) 52. 25.

अनुरागव्यवच्छेदाभाव (anurāgavyavacchedābhāva) *m.* absence of connection, i.e. inclusion and exclusion तदिदं द्विविधमपि ... जातिगुणयोर्मिथोऽनुरागव्यवच्छेदाभावादनुपपन्नम् NyāyRa. 854. 16 (*on* 7. 30); पदाभिधेययोर्जातिगुणयोर्मिथोऽनुरागव्यवच्छेदाभावात् विशेषणविशेष्यत्वमनुपपन्नम् YuktiSneha. 151. 7 (*on* i. 1. 7)

अनुरागव्यवसित (anurāga-vyavasita) *n.* resolve due to love मयाप्येतस्य (तापसस्य) भर्तृदारिकायाः सर्वमनुरागव्यवसितं निवेदितमेव TāpaVa. 3. 14(3)

अनुरागव्यावृत्ता (anurāga-vyāvṛttā) *adj.* (*f.*) excluded, i.e. different from devotion देवताविषयकोऽनुराग एवोपासनेति केचित् । तन्न । भक्तिमानुपसीतेत्यादिविधौ भक्तेरुपासनातो भेदेन निर्देशानुपपत्तेः ... । तस्मादनुरागव्यावृत्ता क्रियैवोपासना SetuBa. 68. 23.

अनुरागव्रज्या (anurāga-vrajyā) *f.* name of the eleventh section of the work Subhāṣitaratnakośa (*lit.* group of stanzas dealing with love) ततोऽनुरागव्रज्या SubhāRaK. 17. 0.

अनुरागशंसिन् (anurāga-śaṁsin) *adj.* expressing love or passion चित्रलिखितेव बाला रेखासौभाग्यनिश्चलैरङ्गैः । कलयति हि मानसं मे सस्मितमनुरागशंसिभिः पुलकैः VasaTi. 42. 9.

अनुरागशालिनी (anurāga-śālinī) *adj.* (*f.*) possessed of love or passion विपरीतरताभिलाषिणी गतलज्जा नखदानतोषिणी । नितरामनुरागशालिनी मदनार्ता कथितैव मुत्कली(?°वमुत्कली) AnaṅgaRa. 5. 9.

अनुरागशिल्पिन् (anurāga-śilpin) *m.* artisan (in the form) of love or passion उभे तदानीमुभयोस्तु (लक्ष्मीनारायणयोः) चित्ते ...। एकीकरिष्यन्ननुरागशिल्पी रागोष्मणैव द्रवतामनैषीत् RasāSu. 151. 14 (2. 112)

अनुरागशून्य (anurāga-śūnya) *adj.* A devoid of love or passion अनुरागशून्येनापि चेतसा निष्पतन्तमापतन्तं च वनिताजनमनन्यदृष्टिरीक्षमाणो दिवसमनयम् TilaMañ. 323. 12; B free from attachment, cf. अनुरागशून्यत्व.

अनुरागशून्यत्व (anurāgaśūnya-tva) *n.* the state of being free from attachment प्रतिहतयोगत्वेन न च युक्तस्य यथालब्ध एवाहारो युक्ताहारः तस्यैव विशेषप्रियत्वलक्षणानुरागशून्यत्वात् TattvPradī. (A.) 312. 1 (*on* 3. 29)

अनुरागशृङ्गारवती (anurāgaśṛṅgāravatī) *f.* (du.) name (s) of two ladies, viz. Anurāgavatī and Śṛṅgāravatī ते चानुरागशृङ्गारवत्यौ रूपवर्ती च ताम्। आदायापृष्टकंदर्पः स्वदेशं केसटो ययौ KathāSaSāg. xviii. 4. 337.

अनुरागशेष (anurāga-śeṣa) *adj.* 1 remaining in, i.e. reduced to (mere) affection लोकान्तरमुपगतवत्यनुरागशेषे जाते तेजसामधीशे... नरेन्द्रः ... सामन्तैः पौरैश्च पुरोहितपुरःसरैः... हुताशसत्क्रियया यशःशेषतामनीयत HarṣaC. 235. 1; 2 remaining in, i.e. reduced to (mere) redness, HarṣaC. 235.1.

अनुरागसंवलिता (anurāga-saṁvalitā) *adj.* (*f.*) containing, i.e. producing musical note or harmony कृष्णः (राधया) तया समं हेममुरलीं वादयन् हेमस्वरूपामनुरागसंवलितां कल्पतरोर्मूले (आस्ते) RādhU. 210. 1 (2)

अनुरागसंगत (anurāga-saṅgata) *adj.* harmonious with love or passion (दृष्टैतान्भावसंयुक्तानाकारान् ... कन्यायाः संप्रयोगार्थं तांस्तान्योगान्विचिन्तयेत्) भावसंयुक्तानिति अनुरागसंगतान् JayaMa. 216. 2 (*on* 3. 3)

अनुरागसंगमरस (anurāgasaṅgama-rasa) *m.* sentiment(s) of love and union रसगुणसंकरः... रसप्रधानो यथा अस्मिन्नगृह्यत ... करेण पाणिः। अत्र ... गुणाः साध्वसविलासानुरागसंगमरसैरतिशय्यन्त इति रसप्रधानः SaraKaṇṭhā. 722. 9.

अनुरागसत्त्व (anurāga-sattva) *n.* existence of love or passion यत्रेर्ष्या मदनस्तत्रेति न्यायात्, अनुरागसत्त्वे कोपस्यापि संभवात् ŚṛṅgāMañ. (A.) 6. 8.

अनुरागसंदेश (anurāga-sandeśa) *m.* message of love or passion वीरगोष्ठीषु पुलकितेन कपोलस्थलेनानुरागसंदेशमिवोपांशु रणश्रियः शृण्वन्तम्... हर्षमद्राक्षीत् HarṣaC. 113. 2.

अनुरागसंपद् (anurāga-sampad) *f.* wealth (in the form) of love or passion आत्मनेतुरनुरागसंपदः श्लाघनं विदधतीव संमदात्।... कामिनी व्यथित मौलिधूननम् YātrāPra. 4. 131.

अनुरागसंपन्न (anurāga-sampanna) *adj.* endowed with kindness दातानुरागसंपन्नः पात्रं रत्नत्रयोचितम् YaśasCam. ii. 403. 18.

अनुरागसंबन्धाभाव (anurāgasambandhābhāva) *m.* 1 absence of connection with love or passion अनुरागसंबन्धाभावेऽपि तत्संबन्धरूपया चोत्प्राप्यमानैव रवौ कामितादात्म्योत्प्रेक्षा संध्यायां कामिनीव्यवहारसमारोपरूपसमासोक्तिगर्भैवोत्थाप्यते AlaṅkāMañ. 237. 14; 2 absence of connection with, i.e. possession of redness, AlaṅkāMañ. 237. 14.

अनुरागसंभवत्व (anurāgasambhava-tva) *n.* the state of being the origin, i.e. possibility of love or passion इयमेवानुरागस्थले क्लृप्तानुरागा, वित्तग्रहणार्थं यत्रानुरागमभिनयति तत्र कल्पितानुरागा। तस्मादनुरागसंभवत्वेन नायिकात्वसिद्धिः ŚṛṅgāMañ. (A.) 13. 24.

अनुरागसंभार (anurāga-sambhāra) *m.* requisites for love or passion संगमाय बलवान् यथैव दत्तोऽनुरागसंभारः। गोपनविधये विधिना तथैव मे बुद्धिरपि दत्ता ŚṛṅgāMañ. (A.) 10. 1.

अनुरागसागर (anurāga-sāgara) *m.* ocean of love or passion यदैव हंसाः प्रतिपद्य दूततां भवन्तमाख्यन्नतिमन्मथाकृतिम्। तदा प्रभृत्युत्कलिकासमाकुले भृशं निमग्नास्म्यनुरागसागरे Nalābhyu. 4. 52.

अनुरागसिन्धु (anurāga-sindhu) *m.* ocean of love or passion कामारेरनुरागसिन्धुमधिकं कल्लोलितं तन्वती। कामाक्षी ... कारुण्याकुलमानसा भगवती कम्पातटे जृम्भते MūkaPañ. 5. 4.

अनुरागसिन्धुलहरी (anurāgasindhu-laharī) *f.* wave of the ocean (in the form) of love or passion गोपीनामनुरागसिन्धुलहरी सत्यान्तरं विक्रमैराक्रम्य स्तिमितां व्यधादपि परां वैकुण्ठकण्ठश्रियम् UjjvaNīMa. 467. 1.

अनुरागसुधाब्धि (anurāgasudhābdhi) *m.* ocean of nectar (in the form) of affection or kindness पतयालुः ... गोवर्धनभूधरस्य देवः। अनुरागसुधाब्धिमध्यमग्नो नहि भग्नोऽपि बहिर्व्यथां विवेद CaitaCa. 224. 5(9)

अनुरागसुधासिन्धु (anurāgasudhā-sindhu) *m.* ocean of nectar (in the form) of love or passion (राधा) कृष्णभ्रूचण्डकोदण्डोड्डीनधैर्यविहङ्गमा। अनुरागसुधासिन्धुहिन्दोलान्दोलिताच्युता StavMā. 65. 29.

अनुरागस्खलत्पद (anurāgaskhalat-pada) *adj.* having words faltering due to devotion मुनयोऽन्वपृच्छन्।... मुहुर्गृणन्तो वचसानुरागस्खलत्पदेनास्य (संकर्षणस्य) कृतानि तज्ज्ञाः BhāgP. iii. 8. 6.

अनुरागस्थल (anurāga-sthala) *m.* [Loc.] in the case of (actual) love अनुरागस्थले क्लृप्तानुरागा, वित्तग्रहणार्थं यत्रानुरागमभिनयति तत्र कल्पितानुरागा ŚṛṅgāMañ. (A.) 13. 23.

अनुरागस्था (anurāga-sthā) *adj.* (*f.*) being in love, loving यायजूककुलोत्पन्नानुरागस्था कनी मया।... चिन्तिताग्रे तवोचिता PrabhāC. 13. 9.

अनुरागस्वरूप (anurāga-svarūpa) *n.* condition or nature of love अस्या अनुराग एव नास्तीति चेदन्यत्र कथमनुरागस्वरूपमभिनयेत् ŚṛṅgāMañ. (A.) 13. 23.

अनुरागहतलोचन (anurāgahata-locana) *adj.* whose eyes are lost, i.e. blind by love or passion अकाम्यानपि रामाणां काम्यानिव शरीरके। शरीरांशान् प्रपश्यन्त्यनुरागहतलोचनाः MalliC. 5. 200.

अनुरागहाससमीक्षा (anurāgahāsa-samīkṣā) *f.* look full of kindness and smile तस्यानुरक्तस्य मुनेर्मुकुन्दः ...। आशृण्वतो मामनुरागहाससमीक्षया विश्रमयन्नुवाच BhāgP. iii. 4. 10.

अनुरागहीना (anurāga-hīnā) *adj.* (*f.*) devoid of love or passion मुग्धा न लज्जावत्यनुरागहीना बालिका अज्ञातयौवना नायिका कथं स्यात् ŚṛṅgāMañ. (A.) 3. 24.

अनुरागहृत (anurāga-hṛta) *adj.* A captivated by love or passion प्रादाच्च तां स्वभगिनीमुपचारवृत्तिमालम्ब्य युक्तिमनुरागहृताय तस्मै KathāSaSāg. xi. 1. 113; B carried away by attachment or fondness शतादप्यूनसंख्यैर्यः स्थितवाननुगैः समम्। अनुरागहृतैर्लेकैस्तत्काले पर्यवार्यत RājTa. (Ka.) 8. 1381.

अनुरागहेतु (anurāga-hetu) *m.* A cause of love or passion निस्त्रिंशमुद्वहसि संप्रति नीलकण्ठकण्ठप्रभासदृश इत्यनुरागहेतोः।... न जातु रणलालसया पुनस्त्वम् HarVi. 47. 5; अनुरागहेतुवाक्यरचनोपन्यासः PratāYaBhū. 110. 11; B cause of interest or liking अनुकूलवेदनीयं हि फलम्, इष्टलक्षणत्वात् फलस्य। न चानुरागहेतावस्य वैराग्यं भवितुमर्हति Bhām. 53. 21. (*on* i. 1. 1)

अनुरागा (anurāgā) *f.* name of a river गण्डकीयां तथा शोणम् (v.l. गण्डकीमनुरागां च) ... नद्यः क्रमेणैत्य व्रजन्ति ते MahāBhā. ii. 18. 27.

अनुरागांश (anurāgāṁśa) *m.* aspect or part of connection, i.e. semantic relation अन्वयव्यतिरेकाभ्यां प्रकृतेः प्रत्ययस्य च स्वेऽस्वेऽर्थे अनुरागांशे च प्रकृतिप्रत्ययसमभिव्याहारस्यैव पदार्थान्तरानुरागनिमित्तत्वं विविच्यते NyāyRaMā. 101. 6.

अनुरागाकृष्टमानसा (anurāgākṛṣṭa-mānasā) *adj.* (*f.*) whose mind is attracted by love or passion अयं स पुरुषोत्कृष्टो येनाहमेतावन्तं कालमनुरागाकृष्टमानसा सहोषितेति ViṣṇuP. iv. 6. 69.

अनुरागागत (anurāgāgata) *adj.* who has come on account of attachment or fondness ततोऽनुयातो नागेन्द्रैः स्रवद्भिर्मदनिर्झरान्। अनुरागागतैर्विन्ध्यप्राग्भारैरिव जङ्गमैः KathāSaSāg. ii. 6. 11; iii. 5. 118.

अनुरागाञ्जन (anurāgāñjana) *n.* collyrium (in the form) of love or passion अगमत्रभिसारिकाः प्रियाननुरागाञ्जनरञ्जितेक्षणाः MadhuVi. 7. 31.

अनुरागातिरेक (anurāgātireka) *m.* abundance or excess of loyalty (मन्त्रिणः) ते ह्यधिकारात् प्रच्याविता अपि सत्येव सामर्थ्येऽनुरागातिरेकात् ... विरोधानारम्भकाः BālaKrī. i. 183. 24 (*on* 1. 307)

अनुरागातिशय (anurāgātiśaya) *m.* abundance, i.e. intensity of love or passion त्वय्यनुरागातिशयादिक्षोः फलमीक्षते तन्वी BhāvŚ. 35; नायिका ताम् ... अतिवादिनीमित्यनुरागातिशयं कथयन्तीमधिक्षिपेत् JayaMa. 203. 11 (*on* 3.2)

अनुरागातिशयख्यापनार्थम् (anurāgātiśayakhyāpanārtham) *adv.* for the sake of expressing abundance, i.e. intensity of love or passion नायकम् ... कटाक्षेणोन्मुखीव प्रेक्षेत। अनुरागातिशयख्यापनार्थम् JayaMa. 203. 15 (*on* 3. 2)

अनुरागातिशययोग (anurāgātiśaya-yoga) *m.* possession of abundance, i.e. intensity of love or passion उभयोरनुरागातिशययोगेऽपि पुरुषवधवर्णनस्यात्यन्तमनुचितत्वात् VyaktiVi. 1124. 4.

अनुरागातिशयसूचक (anurāgātiśaya-sūcaka) *adj.* which indicates abundance, i.e. intensity of love or passion सेयमनुरागातिशयसूचकमालतीकटाक्षाभियोगे माधवस्य रतिः SaraKaṇṭhā. 601. 6.

अनुरागात्मक (anurāgātma-ka) *adj.* [*f.* -ikā] A of the nature of love or passion, of loving nature गुणसाम्येऽभियोक्तॄणाम् ...। तत्राभियोक्तरि श्रैष्ठ्यमनुरागात्मको हि सः KāmSū. 226.11 (3.4); सद्योग इति शोभनोऽनुरागात्मको

योगोऽस्येति JayaMa. 232. 1 (*on* 3. 5); B of the nature of attachment पुरुषधुरंधरस्य ... भगवति परमप्रेमलक्षणानुरागात्मिका फलभक्तिरुत्पद्यते VīraMi. (Bhakti.) 13. 22.

अनुरागात्मकत्व (anurāgātmaka-tva) *n.* the state of being what is of the nature of love or passion सुखत्वात् ...। अनुरागात्मकत्वाच्च गान्धर्वः प्रवरो मतः KāmSū. 232. 5 (3. 5); तस्मिन्नभियोक्तरि तत्त्वविशेषे श्रैष्ठ्यं श्रेष्ठता। तस्यानुरागात्मकत्वात् JayaMa. 226. 17 (*on* 3. 4)

अनुरागादि (anurāgādi) *adj.* i love or passion etc. राधायाः सखि सद्गुणैरनुदिनं रूपानुरागादिभिः सान्द्रां लब्धवतोरपि व्यसनिताम् ...। प्राप क्वापि ... न म्लानतां यस्तयोस्ताम् ... को वेत्ति भावक्रमम् UjjvaNīMa. 419. 2; ii kidness etc., cf. अनुरागादिप्रयोग.

अनुरागादिप्रयोग (anurāgādi-prayoga) *m.* use cf kindness or favour etc. एते विभाजकोपाधयो बलछलानुरागादिप्रयोगवद्दण्डभेदाय भवन्ति DaṇḍaVi. 154. 9.

अनुरागादिभव (anurāgādi-bhava) *adj.* arising from love or passion etc. व्रीडानुरागादिभवः संकोचः कोऽपि चेतसः। भवेच्चपलतास्थैर्यं हर्षश्चित्तप्रसन्नता AgniP. 338. 27.

अनुरागानल (anurāgānala) *m.* fire (in the form) of love or passion कं शरणं व्रजामि हृदये जीर्णोऽनुरागानलः AmaŚ. 63.

अनुरागानुगत (anurāgānugata) *adj.* associated with, i.e. penetrated by love or passion तद्दर्शनाच्च तस्यामनुरागानुगतान्तरात्मा स नृपोऽचिन्तयत् ViṣṇuP. iv. 12. 18.

अनुरागानुयायिनी (anurāgānuyāyinī) *adj.* (*f.*) following due to love वारणोऽयं प्रियां कान्तामनुरागानुयायिनीम्। स्पर्शयति SkandP. vi. 29. 87.

अनुरागानुवृत्ति (anurāgānuvṛtti) *f.* continuity of love भगवत्यनुरागानुवृत्तिरपवर्गायैव जायते ŚatDū. 239. 11.

अनुरागान्ता (anurāgāntā) *adj.* (*f.*) ending with love or passion आद्या प्रेमान्तिमां तत्रानुरागान्तां समञ्जसा। रतिर्भावान्तिमां सीमां समर्थैव प्रपद्यते UjjvaNīMa. 505. 6.

अनुरागान्तिमा (anurāgāntimā) *adj.* (*f.*) of which love is final रतिर्नर्मवयस्यानामनुरागान्तिमां स्थितिम्। ... गच्छति UjjvaNīMa. 505. 8.

अनुरागान्धमनस् (anurāgāndha-manas) *adj.* whose mind is blind due to love or passion अनुरागान्धमनसां (जनानाम्) विचारसहता कुतः KathāSaSāg. iii. 3. 51.

अनुरागान्धा (anurāgāndhā) *adj.* (*f.*) blind due to love or passion मायावती ददौ तस्मै मायासर्वाः ...। प्रद्युम्नायानुरागान्धा ViṣṇuP. v. 27. 14; (तारकः) स्वजातिनिरपेक्षः ... ताम् ... अत्यन्तमनुरागान्धाम् ... प्रणयिनीमकृत TilaMañ. 129. 5; तं तत्र स्थितमभ्येत्य राजपुत्र्यविभाव्य सा। निशायामनुरागान्धा स्वयंवरपतिं व्यधात् KathāSaSāg. vi. 4. 82.

अनुरागान्विता (anurāgānvitā) *adj* (*f.*) associated with, i.e. endowed with love or passion चलमनाः कान्तेऽनुरागान्विता।... विज्ञेया वडवा (स्त्री) AnaṅgaRa. 3. 23.

अनुरागाप्रकटन (anurāgāprakaṭana) *n.* non-expression, i.e. non-revealing of love or passion क्षणमात्रमनुरागाप्रकटनं परकीयात्वप्रयोजकमित्युच्यते SṛṅgāMañ. (A.)8.11.

अनुरागाभरण (anurāgābharaṇa) *n.* ornament (in the form) of love or passion यूनोर्मिथोऽनुरागाभरणं कामोऽधिवसति रतिकेलिम् RatiRaha. 14.2.

अनुरागाभाव (anurāgā bhāva) *m.* A absence of love or passion व्यूढानामिति कृतानामनुरागः फलम्। अन्यथानुरागाभावे निष्फलः स्यात् JayaMa. 231.24 (*on* 3.5); B absence of liking or interest (नित्ये) कर्मण्यनुरागाभावान्नानुष्ठानं स्यात् NyāyRa. 691.12 (*on* 5 (17). 9)

अनुरागाभास (anurāgābhāsa) *m.* semblance of love बहुपुरुषेषु यो मनस्संगः सोऽनुराग एव न भवति, किं तु अनुरागाभासः ŚṛṅgāMañ. (A.) 12. 23.

अनुरागाम्भस् (anurāgāmbhas) *n.* water (in the form) of affection or fondness जनोऽस्य ...। अनुरागाम्भसा कीर्तिमभ्यसिञ्चत् PadmP. (Ra.) 11. 349.

अनुरागार्थम् (anurāgārtham) *adv.* for the sake of (obtaining) affection or attachment यतो वानेन लब्धव्यं यो वैनं पूजयिष्यति, स किमर्थम्। ख्यात्यर्थमनुरागार्थं च NyāyKuA. i. 23. 3.

अनुरागावेशितचित्त (anurāgāveśita-citta) *adj.* having the mind filled with affection or attachment एवं स्वतनुज आत्मन्यनुरागावेशितचित्तः ... उपसंहृतः BhāgP. v. 9. 6.

अनुरागासंभव (anurāgāsambhava) *m.* 1 impossibility of colouring or reflecting अर्थान्तरसंनिकर्षे अर्थान्तरस्यानुरागासंभवात् चैतन्यमपि तथा निष्क्रम्य संनिकृष्यते ĀtmaSi. 49. 13; 2 impossibility of connection or relation अनुरागासंभवे च तन्निबन्धनो व्यवच्छेदोऽपि न संभवत्येव NyāyRa. 854. 17 (*on* 7. 30); YuktiSneha. 151. 7 (*on* i. 1. 7)

अनुरागास्र (anurāgāsra) *n.* tear(s) of affection (भीष्मः) पाण्डुपुत्रानुपासीनान्प्रश्रयप्रेमसंगतान्। अभ्याचष्टानुरागास्रैरन्धीभूतेन चक्षुषा BhāgP. i. 9. 11.

अनुरागिणी (anurāgiṇī) *f.* woman having love or passion अथानुरागिणीलक्षणानि। लज्जां विधत्तेऽभिमुखं न पश्येत् AnaṅgaRa. 8. 17 (1) [personification of a musical note, MW.; APTE]

अनुरागिता (anurāgi-tā) *f.* A the state of having love or passion, the state of being one in love अधिपुरन्ध्रि ...। मनसि रागवतामनुरागिता नवनवा वनवायुभिरादधे ŚiśuVa. 6. 32; सामान्यवनिता वेश्या ... ब्रूमो वयं पुनः। बलवत्यानया युक्त्या तासामप्यनुरागिताम् ŚṛṅgāTi. (Ru.) 1. 121; पूर्वमप्यस्य जानीमो मालिन्यामनुरागिताम् PāṇḍaC. 10. 171; अनुरागितां सखि दधे राधागन्धिषु न वामासु VidaMā. 7. 20; न खल्वस्यामनुरागितया द्रष्टुमिच्छामि। किं तु परकार्यसिषाधयिषयैव RasSa. 121 (1); B the state of having affection अन्तर्न विज्ञाय मुधानुरागिता ... भवन्त्यमी तत्त्वनिबन्धहेतवः YaśasCam. ii. 106. 3; C the state of having kindness or consideration अदरिद्रानुरागिता। द्वादशेति गुणानाहुर्नायकेष्वाभिगामिकान् SaraKaṇṭhā. 569. 1; सात्त्विकनायकगुणः ... महोत्साहोऽनुरागिता SāhiDa. 105. 11; D the state of having devotion or faith कुरु जिनवचनेऽनुरागिताम् ChandaśCū. 2. 143 (2); E the state of having attachment, i.e. attraction for कुमारः प्राह यद्येवमहिते प्रविवर्तिषा। सानुरागितया स्याद्येत्तत्कीदृगनुरागिता SamarāSaṁ. 9. 261.

अनुरागितासरित् (anurāgitā-sarit) *f.* river (in the form) of being one in love गोपीनामनुरागितासरिदियं रासे वितेने रसम् UjjvaNīMa. 464. 4.

अनुरागित्व (anurāgi-tva) *n.* A the sate of being one in love with नियोगधर्मातिक्रमेण ... कामिनीप्रेमदृष्टिवन्धवचनादिलिङ्गेनानुरागित्वेन विभावितो दिधिषूपतिर्वेद्यः ManuBh. i. 282. 6 (*on* 3. 163); B the state of having liking or interest अनुरागित्वं नाट्यवेदयोग्यता ... शिष्याणामूहापोहपाटवम् ... पदानां तात्पर्यमपुनरुक्तम् AbhinBhā. i. 6. 14 (*on* 1. 2)

अनुरागिन् (anurāg-in) *adj.* [*f.* -ṇī] 1Ai having loyalty, loyal to ii devoted to iii faithful Bi having attachment, fondness or affection ii having relation or connection iii having attachment (for worldly objects) C having love or passion, loving or passionate D kind, considerate, favourable E having interest or liking for 2 having redness, colourful or red 1Ai having loyalty, loyal to प्रवृत्तवाक्यो मन्त्री च योऽनुराग्यभ्यसूयकः। ... स राजसः MahāBhā. iii. 203. 6; क्षितेः पत्त्युः श्रीडेरभटस्याङ्गजः क्षितिपसंहतेरनुरागिण्याः EI. i. 88. 36; xxii. 118. 30; iv. 78. 35; ते महाविभवैर्युक्ता देशभाजोऽनुरागिणः। ... बभ्रुर्मुर्महीम् PadmP. (Ra.) 101. 87; 10. 105; शूराः श्रुतवन्तोऽनुरागिणः। ... सचिवाः स्युर्महीपतेः NītiSā. 4. 24 = AgniP. 238. 11 = SūktiRa. 82. 2; Mānaso. ii. 2. 52; सदानुसृत्या गुणकीर्तनेन निन्दासहत्वेन च रन्ध्रगुप्त्या। ... पक्षोऽनुरागीति स वेदितव्यः NītiSā. 16. 29; शूरमस्त्रज्ञमनुरागि चेत्। अपि स्वल्पं श्रिये सैन्यं वृथेयं मुण्डमण्डली YaśasCam. i. 388. 5; SārṅgaPa. 1926; तस्यानुरागिणः पौरा अप्यन्यं पार्थिवं न हि। जानन्ति TriṣaŚaPuC. i. 5. 226; 1Aii devoted to येऽपि तेषु भगवदंशेष्वनुरागिणः ... तेऽपि तन्मनसस्तत्सालोक्यतामवापुः ViṣṇuP. iv. 4. 103; 1Aiii faithful नद्यो यथा समुद्रमाश्रयन्त्याश्रिताश्चानुरागिण्यस्तन्मय्यो वसन्ति न ततो निवर्तन्ते ManuBh. ii. 159. 9 (*on* 8. 175); भक्त्या च या विनयनम्रतया च पत्युश्चेतो जहार गुणवत्यनुरागिणी च EI. i. 80. 18; जनमनुरागिणमेवं संतापयसि व्यलीककरणेन। तव नरकपालपङ्क्तिभिरवश्यमेवोपरि स्थेयम् Subhāṣi. 120; 1Bi having attachment, fondness or affection अनुरागे(गि)ण(णो) मानुषास्तु प्रत्यात्म(त्मं) दर्शनश्रवणस्पर्शनरसनघ्राणसुखदुःखमिति तत्र(सप्त)विद्यासहिता(ः) केवलाश्चावतिष्ठन्ते BhelaS. 89. 2 (4. 5); अनुरागी जनो याति परोक्षे गुणकीर्तनम् MārkP. 39. 64; कुले...। संबन्धिप्रियेऽनुरागिणि JayaMa. 191. 8 (*on* 3. 1); अनुरागिणि मित्रे कोषं सदैव मुद्रयतः। उचितानभिज्ञ कैरव कैरवहसितं न ते चरितम् SubhāRaK. 49. 6; आलोलामनुरागिणोर्नयनयोः ... आशास्ते मम लोचनं व्रजशिशोर्मूर्तिम् KṛṣṇaKa. 1. 54; अनुरागिणी निर्मलचित्तवृत्तिः। ... मनुष्यसत्त्वा परिकीर्तिता AnaṅgaRa. 4. 14; शिवस्य शंभोरनुरागिणोरलं दिनेषु गच्छत्सु तयोरतिस्फुटम्। प्राचीनसंस्कारविशेष आदौ विरुद्धतामङ्कुरयाञ्चकार ParamāKā. 9. 57; 1Bii having relation or connection निरञ्जना परा सेयमी इत्येवानुरागिणी LakṣmīT. 32. 57; 1Biii having attachment (for worldly objects) प्राक्तनादनुरागी च

गृही संसारसंवृत्तः। तपः करोति PañcaRā. (Nā.) i. 2. 63; **1C** having love or passion, loving or passionate या तु पश्यत्यपश्यन्तम् ...। वीक्षितं चेक्षते नित्यं विज्ञेया सानुरागिणी VitVr. 55; आचरन्नथ स योषितो हठं सा च वामचरितानुरागिणः। अप्यनीप्सितविधानचेष्टितैः तेनतुः सपदि संमदं मिथः JānaHa. 8. 1; अनुरागी युवतिजनः खलु नाप्यतेऽनुरूपः Kirātā. 10. 50; ऋजुत-नुरनुरागिणी हरिणी RatiRaha. 3. 22; अनुरागमैरिति मामनुरागिणीं व्यवसितादपनेतुमिवेच्छति TāpaVa. 4. 8; स्त्रियोऽपि ... पुरुषेष्वनुरक्तास्तास्ते च तास्वनुरागिणः MahāP. 3.33; किमिव सुकरं नारूढानां दशामनुरागिणीम् Kapphiṇā. 14. 30; पुष्यमित्रदुहिता त्वय्यत्यन्तमनुरागिणी ManuBh. ii. 165. 18 (*on* 8. 193); ii. 313. 12 (*on* 9. 260); अनुरागिणीं कांचिच्चक्रवाकीम् ... चक्रवाकयुवा दृष्टिपथमवातरत् NalaCam. 5. 49 (13); 5. 54 (57); 6. 60 (1); कलभिरनुरागिणि (संग्राह्या) JayaMa. 216. 9 (*on* 3.3); अनुरागिणश्च प्रच्छन्नस्वाभिप्रायख्यापनचाटुविरचनात्मकविभावोन्मीलनं व्यङ्ग्यम् Loc. 50. 8 (*on* 1. 16); Kāvyānu. (He.) 55. 20; वंशस्पृशा हृदयहारिफलान्वितेन रामेरितेन सहसा सह सायकेन। स्नेहार्दितेन निरगादनुरागिणीव प्राणावलिर्हृदयतः पिशिताशनानाम् RāmāCam. 1. 52; कुमारी ... अनुरागिणी त्वयि प्रसूनशरसायकशिखाभिः खण्ड्यमानमर्मग्रन्थिरत्यर्थमन्तर्व्यथामनुभवन्ती क्वापि कालं क्षपयति UdaySuKa. 71. 12; यदि सद्भाविनी वेश्या ... । अचौरो यदि कायस्थस्तद्वेश्याप्यनुरागिनी(?णी) (स्यात्) NarmaMā. 3. 58; (विदूषकः) ददर्श राजकन्यां च तामाकृत्यानुरागिणीम् KathāSaSāg. iii. 4. 328; vi. 2. 68; vii. 8. 141; धनेन पूज्यते पुत्रि सर्वो वेश्या विशेषतः। तच्च नास्त्यनुरागिण्या रागं वेश्या त्यजेदतः KathāSaSāg. x. 1. 61; xii. 2. 90; प्रीतिः सुखस्पर्शमयी बभूव वैराग्यभाजामनुरागिणां च DaśāvaC. 7. 20; तयोश्चाविनाभावनियमोऽ-नुरागिणामध्यात्मसिद्ध एव VyaktiVi. 117. 10; पूर्णमेघेन ... याचितेयमुद्वोढुमनुरागिणा TriṣaŚaPuC. ii. 4. 323; अन्योन्यमनुरागिणौ। वानरो वानरी चास्ताम् PariPar. 2. 407; भर्तारं मारयामास येयं मय्यनुरागिणी PariPar 2. 625; 6. 104; 12. 301; भविता तव पालकं प्रति ध्रुवधूः केन पथानुरागिणी PṛthviVi .12. 51; जयान स तु गोपस्त्रीः कोपात्तन्नानुरागिणीः PāṇḍaC. 2. 226; 10. 152; 16. 146; अमात्यशंभुः ... पुरोऽङ्गनानामनुरागिणीनाम्। नेत्रत्रिभागेन विलोकितः KīrtiKau. 6. 32; VasaViKā. 14. 15; तत्कारिकोपनीतेऽथ कुङ्कुमस्य विलेपने। युवाभ्यामनुरागिभ्यामङ्गरागः कृतो मिथः SamarāSam. 5. 492; नव भेदा विधीयन्ते ह्यनुकार्यानुरागिणः BhāvPra. (Śā.) 264. 7 (9); स्थापितानङ्गसेनापि भार्यात्वेनानुरागिणी। यतो जगति रामाणां मोहः स्याद्दुःसहो नृणाम् UttaKuC. 421; सामान्या परकीया वा नायिकात्रानुरागिणी RasāSu. 290. 16 (3. 267); जङ्घे तदीये संताप यज्जनस्यानुरागिणः। जनयांचक्रतुस्तीव्रं तत्र हेतुर्विलोमता ŚārṅgaPa. 3358 = Subhāṣi. 1568; शृणोत्यन्यत्र दत्ताक्षी प्रिये बालानुरागिणी SāhiDa. 139. 7; मार्तण्डः। आश्लिष्यत्यनुरागिणीं कमलिनीं गाढानुरागः करैः ŚṛṅgāBhū. 12; तस्यालोक्य कलां बाला रूपं चाप्यनुरागिणी। मनोजं पूजयित्वा च जगाम निजमालयम् PālaGoKa. 150; अन्येषामनुरागिणां क्वचिदपि स्निग्धं मनो निर्वृतावित्थं यान्तु तपोवनानि महतां सूक्तानि मन्येऽधुना Subhāṣi. 164; VidaMā. 3. 11; Acyutarā. 11. 17; अवसितकार्यश्चेत् स्यादनुरागी वित्ततस्तथाभ्यधिकः Kanda Cū. vi. 4. 3; सानुरागिणी बभूव VetāPañ. (Jam.) 80. 4; दर्शनाच्चित्रसेनस्य संजाता सानुरागिणी CitraPaC. 159; मनोऽनुरागि ते तन्वि मन्ये वल्लभमीक्षते RasGaṅ. 407. 10; अभूत्तयोरेव मिथोऽनुरागिणोरनङ्गमूलः कलहः स केवलम् ŚivLī. 5. 10; नन्वेवकारो यदि न दीयेत तर्ह्यन्यत्रानुरागवत्यामपि पत्यावनुरागिण्यां परकीयायामतिव्याप्तिः स्यात् ŚṛṅgāMañ. (A.) 3. 5; 6. 7; 9. 27; मर्त्ये क्वाप्यनुरागिणीति भवतीं नायं नृपो याचितः JānaPa. 4. 48; अनुरागिणीमनुगृहाणतमामबलामिमाम् Rāgh. 8. 20; ĀnandRa. 5.0(3); तथा वाच्यं यथा मयि अनुरागिणी स्यात् Nāṭa. 13.6; ĀaṅkāMañ. 79.5; **1D** kind, considerate, favourable सदैव मत्प्रपन्नानां जनां येऽनुरागिणः। संस्थिताश्च जगत्यस्मिन् धर्मज्ञानादयस्तु ते JayāS. 12. 34; त्यागिनमनुरागिणं विशेषज्ञम्। यदि नाश्रयति श्रीः श्रीरेव हि वञ्चिता तत्र ŚārṅgaPa. 470; Subhāṣi. 233; क्षणमप्यनुगृह्णाति यं दृष्टिस्तेऽनुरागिणी। ईर्ष्ययेव त्यजत्याशु तं नरेन्द्र दरिद्रता BhojPra. 54. 8; Subhāṣi. 2449; **1E** having interest or liking for अहं हि बालिका नित्यं क्रीडनेष्वनुरागिणी BrahmāṇḍP. iii. 26. 79; RāmāMañ. 117. 5; उदयसिंहो नाम राजा। स च सर्वगुणानामनुरागी PuruṣPa. 128. 5; स्त्रीयोगेष्वनुरागी कर्मैतत् सस्पृहस्तनुते Kanda Cū. ii. 9. 29; यस्यां जनोऽनुरागी सा गीरेतैः किमुद्यार्या PadyaVe. 678; **2** having redness, colourful or red सामन्ताः ...। सहस्रकिरणं प्राप्ता नितान्तमनुरागिणः। ऋतवः क्रमनिर्मुक्ताः सम्मेदमिव पर्वतम् PadmP. (Ra.) 10. 105; 80. 5; स्वच्छं सुवृत्तमनुरागि हरिद्वयस्यालीलागृहीतमधुनापि यशःप्रकाशम्। श्वासानिला मलिनयन्ति न बाहुदण्डदर्पश्रियो ललितदि प्रमदर्पणं वः HarVi. 13. 37; SubhāRaK. 49. 6; PṛthviVi. 12. 51; त्वदीयं यशः श्रुत्वा ... सद्गतिरुद्गतान्यपुरुषद्वेषा किमाचक्ष्वते देव। त्वय्यनुरागिणीच्छति दिशामीशान्नकीशानिव VasaViKā. 14. 15; दिनमणिरनुरागी प्रोज्झ्य संध्यां हि रक्तां तमसि ... मज्जयति VidaMā. 3. 11; सरभसमनुरागिणीम् ... कमलिनीं गाढानुरागतयाश्लिष्य ... अतनुतुङ्गतरपूर्वशिखरिशिखरमध्यमध्यारूढे भगवति वासरपरिवृढे ĀnandaRa. 5. 0 (3) [Kośas give *anurāgin* as one of the meanings of *rakta*, ViśvaPra. 59. 37; DharK. 1034; and of *raktaka*, ViśvaPra. 12. 122; MediK. 12. 44; ŚabdaRaSaK. 25. 9] [causing love, MW, causing or inspiring love, Apte]

अनुरागेङ्गित (anurāgeṅgita) *n.* gesture (expressive) of love or passion उक्तं गुणपताकायामनुरागेङ्गितं च यत्। अजातजातभोगानां तत्साधारणमुच्यते RatiRa. 4. 25; अथ मुग्धाकन्ययोरनुरागेङ्गितानि SāhiDa. 139. 1.

अनुरागैकरस (anurāgaikarasa) *adj.* having the only feeling of love कथमेवं प्रिये अनुरागैकरसं मामुत्सृज्य निरपेक्षैव गतासि Śāk. 3. 29 (4)

अनुरागोक्ति (anurāgokti) *f.* affectionate speech प्रजानामनुरागोक्त्या ... श्रीबाहुबलिनो नयम्।... अनुस्मरन् बाचिकं स प्राप तक्षशिलापुरीम् TriṣaŚaPuC. i. 5. 52.

अनुरागोत्कट (anurāgotkaṭa) *adj.* abounding in loyalty अनुरागोत्कटैर्भृत्यैः ...। ययुः खेचरसामन्ताः PadmP. (Ra.) 55. 78.

अनुरागोत्पत्तिस्थल (anurāgotpatti-sthala) *n.* case of origin of love or passion उत्तरक्षणे अनुरागोत्पत्तिस्थलमिति नायिकात्वमस्याः ŚṛṅgāMañ. (A.) 3. 25.

अनुरागोत्पत्त्यर्थम् (anurāgotpattyartham) *adv.* for the sake of origination of love or passion अनुरागोत्पत्त्यर्थं कन्यायै भूषणादि स्वेच्छया विवाहात्प्रागेव वरो ददाति ManvaVi. 315. 9 (*on* 3. 54)

अनुरागोत्पादन (anurāgotpādana) *n.* A origination of love or passion तया रूपदर्शनेन विना दुहितुरनुरागोत्पादनम् ... अतिमात्रदुष्करमवधारयन्त्या TilaMañ. 170. 2; B origination of devotion श्रीपुरुषोत्तमस्य ... गुणाश्च तस्मिन्ननुरागोत्पादनाय संक्षेपतो निरूपिताः VedāntKau. 279. 5 (*on* iii. 2. 11)

अनुरागोत्सव (anurāgotsava) *m.* celebration of love अनन्तेन गोपी हावमनुरागोत्सवमकार्यत Prasā. ii. 443. 13.

अनुरागोदयानन्तरम् (anurāgodayānantaram) *adv.* after the appearance or rise of love तत्रानुरागोदयानन्तरं संयोगेऽत्यन्तमभिवृद्धः ... उत्तमानुरागः ŚṛṅgāMañ. (A.) 53. 1.

अनुरागोद्घाटन (anurāgodghāṭana) *n.* revealing of love नायकयोः साक्षादन्योन्यदर्शनादिना सविशेषानुगो(?नुरागो)द्घाटनात् पुष्पम् Avalo. 15. 8 (*on* 1. 34)

अनुरागोद्घाटनान्वय (anurāgodghāṭanānvaya) *m.* following through the revealing of love चित्रगतयोर्नायकयोर्दर्शनात्कुपिताया वासवदत्ताया अनुनयनं नायकयोरनुरागोद्घाटनान्वयेन पर्युपासनम् Avalo. 14. 30 (*on* 1. 34)

अनुरागोद्घाटनोत्था (anurāgodghāṭanotthā) *adj. (f.)* arising from the revealing of love अनुरागोद्घाटनोत्था प्रीतिर्नर्मद्युतिः PratāYaBhū. 110.8.

अनुरागोन्मुखता (anurāgonmukha-tā) *f.* the state of having expectancy for, i.e. being interested in love (पृष्टा च किंचित्सस्मितमव्यक्ताक्षरमनवसितार्थं च मन्दं मन्दमधोमुखी कथयति) सस्मितमित्यादिनानुरागोन्मुखता व्रीडा चाख्यायते JayaMa. 215. 8 (*on* 3. 3)

अनुरागोपगता (anurāgopagatā) *adj. (f.)* approached with love तथानुरागोपगता दैत्यराजसुता त्वया।... त्यक्ता KathāSaSāg. xvii. 6. 115.

अनुरागोपलम्भ (anurāgopalambha) *m.* experience or obtainment of love, i.e. sexual orgasm तस्मात्पुरुषस्येव योषितोऽप्यनुरागोपलम्भाद्द्वि-सृष्टिसुखाधिगमः प्रतीयते JayaMa. 80.1 (*on* 2.1)

अनुरागौघ (anurāgaugha) *m.* stream of devotion जनाले साधने रताः। ... अनुरागौघं प्राप्य ... व्रजेऽभवन् UjjvaNiMa. 67. 3.

अनुराज् (anu-rāj-) ɪᴘ. **i** to be brilliant in, i.e. to have mastery over गा॒य॒त्रं च॒ त्रैष्टु॑भं चानु॑ राजति RV. ii. 43. 1 (*but* Sāy. शृण्वतोऽनुरक्तान् करोति, pw. to imitate, copy); **ii** to shine in accordance with, to imitate or copy तृ॒तीयं॒ धाम॑ म॒हिषः॒ सिषा॑स॒न्त्सोमो॑ वि॒राज॒मनु॑ राजति॒ ष्टुप् RV. ix. 96.18 (*but* Sāy. प्रकाशयति); SV. II. v(1). 1.2; JaimiBr. 3. 205.

अनुरात्र (anu-rātra) *adj.* following the night, Apte.

अनुरात्रम् (anurātram) *adv.* **i** in the night तस्माद् स्व्यनुरात्रं पत्याविच्छते AitBr. 12. 11 (344); **ii** at each and every night, night after night यत्रानुरात्रम् ... सुधारुचन्द्रोपलचन्द्रशालाः। प्रतिस्फलच्चन्द्रकलङ्कभीतिभृतो रुदन्तीव गलज्जलौघैः VasaViKā. 2.28.

अनुराद्धा (anu-rāddhā) *adj. (f.)* accomplished or acquired (through Yogic concentration) विद्यां पृथग्धारणयानुराद्धां न्यधेधदज्ञो बलवीर्यदृप्तः स:

BhāgP. vii.8. 46.

¹अनुराध् (anu-rādh-) v.p. to carry to an end, to be successful, to accomplish न्वे ३ं तेनारात्सीरसौ स्वाहा AV. v.6.5 (pw. perhaps अनु is to be read for नु); अन्वे॑षामराध्मेति॑ TaiBr. I. v.2.8 (BhaṭṭaBhā. एता अनु ... संसिद्धिम् ... गताः)

²अनुराध् (anu-rādh-) iv. p. to prosper अनुराध्यास्म द्विपदा चतुष्पदा AV. xix.15.2; AV. (P.) iii. 35. 2; xx.24. 6; प्रजापतेर्वर्तनिमनु वर्तस्व। अनु वीरैरनु राध्याम गोभिः TaiBr. III.vii.10. 2; ĀpaŚS. ix.14.1.

अनुराध (anurādha) (= anūrādha) *m.* [P. iv. 2. 3; iv. 2. 4; ii. 3. 45] A [Loc.] under the constellation Anurādhā, at the time of the moon passing through the constellation Anurādhā (आदधीत) विशाखयोः प्रजाकामोऽनुराधेष्वृद्धिकामः ĀpaŚS. v. 3. 14; अनुराधे देवगुरुं (गृह्य) सप्तनक्ती ग्रहार्तिनुत्। AgniP. 195. 5; चित्रानुराधपितृपत्रगदस्रभेषु ... रेखामेकामूर्ध्वगां षट् च सप्त तिर्यक्कृत्वा VasiS. 15. 6; [Inst.] under the constellation Anurādhā, when the moon passes through the constellation Anurādhā अथ पुंसवनं तृतीये मासि चतुर्थादौ वा तिष्येण वा हस्तेन वानुराधैर्वा BhārGS. 1.22 (22.6); रेवत्याथ मघानुराधहरिभिः शुद्धैः स्वभावादिभिः ... वदन्ति मुनयो वेश्मादिकार्यं शुभम् YuktiKa. 32.14; B name of a Buddhist, PW., MW. Apte.

अनुराध (anurādha) *adj.* [P. iv. 3. 34] born under the *constellation* Anurādhā श्रविष्ठानुराधास्वाति ... बहुलाभ्य उवेव भवति।... भलक्षणस्याण उप...। अनुराधः JaineVyā. 196. 3 (*on* iii. 3. 13); वत्सशालान्नक्षत्रेभ्यश्च जाते विहितस्य बहुलं लुग् भवति... अनुराधः CāndraVṛ. *on* iii. 3.7; KāśiVṛ *on* iv. 3.34; ŚākaṭāVyā. iii. 1.97; SiddhaHe. vi.3.107; Prasā. i.769.7; (तत्तन्नक्षत्रवाचकेभ्यो जातार्थप्रत्यये निष्पन्नं तत्तन्नक्षत्रजं नामेति केचित्) यत्तु देवत्रातेनानुराधो देवदत्त इति प्रयोक्तव्यमित्युक्तं तत्र सूत्राक्षरानुग्रहश्चिन्त्यः BālamBha. i. 29.15 (*on* 1.11-12); KośaKaTa. 1. 803 [causing welfare, Apte. cf. **अनुराधा, अनूराधा.**

अनुराधक (anurādha-ka) *adj.* born under the constellation of Anurādhā मैत्री स्यादनुराधायामनुराधस्तु तज्जनिः (v.l.॰नुराधानुराधा तज्जोऽनुराधकः) KośaKaTa. 1. 803.

अनुराधग्राम (anurādha-grāma) *m.* the ancient capital of Laṅkā or Ceylon; founded by Anurādha, MW.; Apte.

अनुराधपुर (anurādha-pura) *n.* name of a city, PW.; the ancient capital of Laṅkā or Ceylon; founded by Anurādha, MW; Apte.

अनुराधर्क्ष (anurādharkṣa) *n.* the constellation Anurādhā नागवृक्षोऽनुराधर्क्षम् ... तव मङ्गलम् PadmP. (Ra.) 20.44; विप्रेभ्यः ...। कम्बलान्यनुराधर्क्षे दत्त्वा प्रावरणानि च । स्वर्गे वर्षशतं साग्रमाते (? स्ते) सुरगणैर्वृतः BhaviP. 882A.2 (iv.192.21).

अनुराधा (anu-rādhā) (=anūrādhā) *f.* [P. ii. 3.45; iv.2.3; iv.3.34] **1Ai** the constellation Anurādhā, the seventeenth of the twenty-seven Nakṣatras or lunar mansions (*lit.* which follows *rādhā*, i.e. the constellation *viśākhā*), it consists of four stars sometimes identified as a line of oblation राधो॑ विशाखे॑ सुहवा॑नुराधा ज्येष्ठा॑ सुनक्ष॑त्रमरि॑ष्ट मूल॑म् AV. xix. 7. 3; (*but* MW. *m.* pl.); अथ नक्षत्रकल्पं व्याख्यास्यामः ... विशाखे अनुराधा ज्येष्ठा AVPari. 1(1). 2; रोहिणी पुनर्वसू अनुराधा इति नक्षत्राणि ĀpaŚS. v. 27. 5; कृत्वा चाङ्गारको वक्रं ज्येष्ठायां मधुसूदन । अनुराधां प्रार्थयते मैत्रं संशमयन्निव MahāBhā. v. 141. 8; हस्ततिष्यानुराधाश्च प्रशस्ता नाट्यकर्मणि NāṭyaŚā. 2.33; अनुराधोत्तराषाढः तथा चैव पुनर्वसुः। इमानि भानि शस्तानि शिशुनिष्क्रमणे विधौ BṛhaspaSm. 243.77; आदित्येनानुराधा वसति... एतत्सुखं न HāriS. ii. 6. 4; हरिपूषानुराधाश्च शस्तं पुंसवनादिकम् LaghvāśvaSm. 4.3; अनुराधाख्यनक्षत्रे क्षपकः संस्तरं श्रयेत् BṛKathāK. 46. 20; शतभिषा धनिष्ठार्द्रा अनुराधोत्तरत्रयम्। रोहिणी श्रवणश्चेति स्थिरारम्भे महोदयाः AgniP. 95. 4; 121. 38; पञ्चमस्योत्तरा भं स्यात् ...। अनुराधा निषादस्य SaṃgīMa. i. 1. 43; पूर्णिमा ज्येष्ठमासस्य ...। महाज्यैष्ठीति विज्ञेया युक्ता वाप्यनुराधया BṛDharmaP. i. 16. 27; अनुराधाश्विनी श्रोत्रं शस्तानि गमने नृणाम् Mānaso. ii. 13. 769; iii. 1.116; मूलं प्रोष्ठपदं चानुराधा VasiS. 25. 2; (मैत्रेऽपि च न शस्यते। मनुष्याणां प्रेतक्रिया) मैत्रमनुराधा Aparā. 558.15 (*on* 1.260); Vīra Mi. (Saṃskāra.) 366.13; VīraMi. (Samaya.) 185.31; BālamBha. i. 68. 3 (*on* 1.14); मृगशीर्षं तथा मूलमनुराधा नराधिप। पञ्चदशापि ऋक्षाणि प्रतिष्ठायां शुभानि MalliC. 2.650; अनुराधाश्विनी चैव रेवती दशमी तथा।... दशमैकादशे चन्द्रे सर्वकर्माणि कारयेत् ŚārṅgaPa. 1723; 2223; एषां नक्षत्रद्वन्द्वे बह्वर्थे नित्यं द्वित्वं स्यात्...एषां किम्। राधानुराधाः Prasā. i.636.8; मित्रोऽनुराधा VīraMi. (Saṃskāra.) 159.13; 271.18; द्वादश्यां रात्र्यादिभागेषु क्रमेण अनुराधाश्रवणरेवतीनामादिमध्यावसानेषु जायमानेषु प्रस्वापावर्त्तनोद्बोधाः प्रशस्ताः VīraMi. (Samaya.) 59.23; नारदस्तु व्रतमात्रे उत्तरात्रयं शततारकानुराधारोहिणीत्यन्यान्यपि षडाह BālamBha. i. 67.22 (*on* 1.14); विशाखे चानुराधाश्चेति द्वन्द्वः LaŚabdeŚe. ii. 81.10 [AbhidhāCin. 113; ParyāŚaRa. 257; NāmŚil. 1760; ParaNā. 310; ŚabdaRa. (Su.) 2.17; KośaKaTa. 1.803; KalpaK. 401.193; 463.22]; [Loc.] under the constellation Anurādhā, at the time of the moon passing through Anurādhā तस्मादनुराधास्वाधत्तया ऋद्ध्या ऋध्नोति MaiS.i.7.2 (i. 111.11); अग्नीनादधीत... अनुराधास्वृद्धिकामः MānŚS. 28.21; (श्राद्धम्) कुर्वन्तश्चानुराधासु लभन्ते चक्रवर्तिताम् MārkP. 33.13; VāyuP. ii.20.9; BrahmāṇḍP. ii.18.9; BrahmP. 220.38; ऋक्षेऽनुराधासु च माधवाय नमस्तथोरः स्थलमेव पूज्यम् MatsyaP. 54.12; आढ्यो विदेशवासी क्षुधालुरटनोऽनुराधासु Bṛhajjā. 16.9; BṛSaṃ. 101.9; अश्विन्यनुराधासु स्थितः श्रविष्ठासु पार्थिवं भौमः HorāSā. 20.19; अत एव ततः प्राप्तः प्रथमं प्रमथाधिपः। ज्येष्ठाशुक्लचतुर्दश्यां सोमवारानुराधयोः। तत्पर्वणि महायात्रा कर्तव्या SkandP. iv. 63.9; (नक्षत्रपुरुषस्य) अनुराधासूरः ... अभिपूजयेत् BhaviP. 762A.3 (iv. 108.22); भानुं समर्चयेत्...। अनुराधासु नमोऽभिपूज्यमूरुद्वयं चैव सहस्रभानोः PadmP. v. 24. 71; चित्रानुराधाहस्तेषु ...। विख्यातं राजवंश्यानां नाम कुर्यान्महीपतिः Mānaso. iii.12.1262; (श्राद्धं कुर्यात्) वाणिज्यकामोऽनुराधासु Aparā. 560.12 (*on* 1.267); श्रवणपुष्यपुनर्वसुमृगहस्तमूलानुराधासु ... जलपूजां कुर्यात् VīraMi. (Saṃskāra.) 249.1; 796.1; मृदुषु मृगरेवतीचित्रानुराधासु... व्रतं सत् शुभम् BālamBha. i. 66.7 (*on* 1.14); **1Aii** the constellation Anurādhā (identified as Jāradgavī Vīthī) ज्येष्ठा विशाखानुराधा वीथी जारद्गवी स्मृता VāyuP. ii. 5. 50; BrahmāṇḍP. ii. 3. 50; DevīBhāP. viii. 15.6; **1Aiii** the constellation Anurādhā (identified as *devanakṣatra*) अनुराधामृगशिरःश्रवणा देवतारकाः ŚāraTi. 21.77; TantrSā. (K.) 9.12; 8.18; **1Aiv** the constellation Anurādhā (identified as wife of Soma) अनुराधा तथा ज्येष्ठा ... भरणी ... सोमपत्न्यः ViṣṇuDhaP. ii. 22.22; विधोरिवानुराधाभूत् तस्य राधा सधर्मिणी PāṇḍaC. 3.223; **1Av** the constellation Anurādhā (identified as one of the four gentle (*mṛdu*) constellations मृदूनि चित्रानुराधामृगशिरोरेवतीति चत्वारि CaturCin. iii(1). 232.10; VīraMi. (Saṃskāra.) 246.14; VīraMi. (Samaya.) 132.32; **1B** the word *anurādhā* श्रविष्ठाफाल्गुन्यनुराधास्वाति ... बहुलाल्लुक् P. iv.3.34; ŚākaṭāVyā. iii. 1.97; SiddhaHe. vi. 3.107; **2A** name of a queen (of king Candrodara and mother of prince Virādhita चन्द्रोदरे कालं प्राप्ते ...। वनितास्यानुरोधाख्या (v.l. ॰राधाख्या JPMJGM, 20 Ed.) ...। असूत च सुतम् ... (असौ) विराधिताभिख्यां प्रापितः PadmP. (Ra.) 9.40; **2B** name of a *gopī* अनुराधा तु ललिता ...। इत्यादीनां तु शतशो यूथानि व्रजसुभ्रुवाम् UjjvaNīMa. 72.2.

अनुराधागत (anurādhā-gata) *adj.* entered into the constellation Anurādhā जीवः पद्मभूपतेः। च्युत्वा च लक्ष्मणादेव्याः कुक्षाववततार सः। चैत्रस्य कृष्णपञ्चम्यामनुराधागते विधौ TriṣaŚaPuC. iii.6.29.

अनुराधाङ्गसंभव (anurādhāṅgasambhava) *m.* son of the queen Anurādhā ततो लक्ष्मीधरोऽपृच्छदनुराधाङ्गसंभवम् PadmP. (Ra.) 47.22.

अनुराधादि (anurādhādi) *adj.* the constellation Anurādhā etc. चैत्रवैशाखादिशब्दाश्चित्राविशाखाद्यनुराधादिनक्षत्राणामेकतरनक्षत्रयुक्तपौर्णमासीयुक्तमासवचनाः CaturCin. iii (2). 11.19.

अनुराधानक्षत्र (anurādhā-nakṣatra) *n.* the constellation Anurādhā मैत्रमनुराधानक्षत्रम् CaturCin. iii. 175.3; [Loc.] under the constellation Anurādhā नक्वत्र अनुरावे (Read अनुराधानक्षत्रे) ... मेढिपोतहस्ते ... राजपुरग्रामम् ... प्रदत् (तम्) EI. ix. 179.11.

अनुराधान्विता (anurādhānvitā) *adj.* (*f.*) accompanied by the constellation Anurādhā अलिनि विशाखापादस्तथानुराधान्विता ज्येष्ठा BṛSaṃ. 102.4.

अनुराधाप्रथमपाद (anurādhā-prathamapāda) *m.* first quarter of the constellation Anurādhā आषाढभाद्रपदकार्तिकशुक्लद्वादशीष्वनुराधाश्रवणरेवतीयोगे पारणं न कुर्यादिति। अत्र यद्यप्येतावदेवोक्तं तथाप्यनुराधाप्रथमपाद एव वर्ज्यः NirṇaSi. 80.2.

अनुराधामहादुःख (anurādhā-mahāduḥkha) *n.* great sorrow of the queen Anurādhā अनुराधामहादुःखं चन्द्रोदरवियोगतः।... शृणुत सज्जनाः PadmP. (Ra.) 1.67.

अनुराधायोगरहिता (anurādhāyoga-rahitā) *adj.* (*f.*) devoid of association (of the moon) with the constellation Anurādhā आषाढशुक्लद्वादश्यामनुराधायोगरहितायां पारणं कुर्यात् NirṇaSi. 79.30.

अनुराधाश्रवणरेवतीयोग (anurādhāśravaṇarevatī-yoga) *m.* [Loc.] in association (of the moon) with the constellations Anurādhā, Śravaṇa and Revatī आषाढभाद्रपदकार्तिकशुक्लद्वादशीष्वनुराधाश्रवणरेवतीयोगे पारणं न कुर्यात् NirṇaSi. 80.1.

अनुराधास्थित (anurādhā-sthita) *adj.* being in conjunction with the constellation Anurādhā पौषस्य कृष्णद्वादश्यामनुराधास्थिते विधौ। चन्द्राङ्कं चन्द्रवर्णं च सुतरत्नमसूत सा TriṣaŚaPuC. iii.6.32.

अनुराधिका (anurādhikā) *f.* name of one of the wives of the moon (identified with the constellation Anurādhā) नामानि चन्द्रपत्नीनां सावधानं निशामय। ... स्वाती विशाखा चानुराधिका BrahmVaiP. i.9.50; स्वाती विशाखा चानुराधिका। ... अष्टाविंशति नक्षत्रं कलत्रं शशिनः BrahmVaiP. iv. 96.70 [ŚabdaRa. (Su.) 2.17]

अनुराधेयम् (anurādheyam) *adv.* towards Karṇa अर्जुनः। धावति स्मानुराधेयम् PāṇḍaC. 13.669.

अनुराधोत्तर (anurādhottara) *m.* upper part of the constellation Anurādhā पृष्ठमेव धनिष्ठासु अनुराधोत्तरास्तथा ... निर्दिशेत् MahāBhā. xiii. App. I.12A (10)

अनुराधोदर (anurādhodara) *n.* belly as the constellation Anurādhā पृष्ठमेव धनिष्ठासु अनुराधोत्तरास्तथा (v.l. अनुराधोदरं तथा)। ... निर्दिशेत् MahāBhā. xiii. App. I. 12A (10)

अनुराभि (anurābhi) *f.* name of a medicinal plant *clitoria ternatea* or *celastrus paniculata* श्वेतानुराभिः कटभिः किणिहि मधुरेणुका AṣṭāNi. 11.3.

अनुरामभद्रम् (anurāmabhadram) *adv.* [P. ii. 1. 6] after Rāmabhadra वैदेहि ... अनुरामभद्रं संचर BālRā. 6.44(6)

अनुराशि (anu-rāśi) *m.* continuous heap मत्स्यानां महानुराशिः संवृत्तः GiMS. iii (2). 103.6 [DBHS.]

अनुराशिका (anurāśikā) *f.* name of a division of time (of manes) स्थूलसूक्ष्मप्रभेदेन राशिलग्नादिकं भवेत्। ... सूक्ष्मा राशिरियं प्रोक्ता प्रेतानां त्वनुराशिका ŚaktiSaṁT. i.2.119.

अनुरिच् (anu-ric-) VII. U. (pass.) to be emptied after ध्रुवां वै रिच्यमानां यज्ञोऽनुरिच्यते TaiS. I. vii.5.1.

अनुरिष् (anu-riṣ) IV P. to get hurt or injured afterwards यज्ञः रिष्यन्तं यजमानोऽनुरिष्यति ChāndoU. iv. 16.3.

अनुरी (anu-rī-) IV Ā. to go, i.e. to flow after (मरुताम्) वर्त्मान्येषामनु रीयते धृतम् ṚV. i.85.3.

अनुरीयमाणा (anu-rīyamāṇā) *adj.* (*f.*) going, i.e. flowing after ता आवंवृत्रन्नधरागुदक्ता अहिर्बुध्न्यमनुरीयमाणाः VājaS. 10.19 (Uvaṭa यजमानं प्रत्यनुसिच्यमानाः)

अनुरीष (anurīṣa) *m.* name of a king मरोः प्रशुश्रुकस्त्वासीदम्बरीषः (v.l अनुरीषः) प्रशुश्रुकात् Rāmā. i.69.29.

अनुरु (anu-ru-) II P. i to imitate the cry or to answer to the cry चकोरक्रौञ्चचक्राह्वभारद्वाजांश्च बर्हिणः। अनुरौति स्म सत्त्वानां भीतवद् व्याघ्रसिंहयोः BhāgP. x.15.13; न हि रुतमनुरौति ग्रामसिंहस्य सिंहः AdvaiSi. 709.5; 900. 11; ii to resound with, cf. अनुरुत.

अनुरु (an-uru) *adj.* not much or great, i.e. very small यद्यशसानुरु रोदःकुहरं यो द्वेष्टुरञ्जसा नुरुरोदः Nalo. 3.32 (comm. अविपुलम् अल्पम्)

अनुरुच् (anu-ruc-) I Ā. (pass.) to be liked यातुं यद्यनुरुच्यते शिवपुरीं रामानितम्बस्थलीं मुञ्चेद्दूरम् ŚṛṅgāVaiTa. 39; (*caus.*)to choose, to prefer (*lit.* to cause to like) (वैन्यः) स महातेजा वनमेवान्वरोचयत् MahāBhā. iii. 183.2.

अनुरुजम् (anurujam) *adv.* along with (the increase in) the disease न सर्पिः केवलं पित्ते पेयं सामे विशेषतः। सर्वं ह्यनुरुजं देहं हत्वा संज्ञां च मारयेत् AṣṭāSaṁ. i.131.7 (1.25)

अनुरुत (anu-ruta) *adj.* [*f.*-ā] i resounding with कनकशिलाचयविवर-जतरुकुसुमासङ्गिमधुकरानुरुते। ... उपवने। ... बृहस्पतिर्नारदाय यानाह BṛSaṁ. 24.1; ii which has subsequently cried, i.e. howled शिवा ...। वारुण्यनुरुता सैव शंसते सलिले मृतम् BṛSaṁ. 90.7.

अनुरुद् (anu-rud-) II P. A to weep after, i.e. to follow in weeping विरुतैः करुणस्वनैरियं (अलिपङ्क्तिः) गुरुशोकामनुरोदितीव माम् (रतिम्) KumāSaṁ. 4.15; पुरःपतिमुपेतुमात्मजाः। अनुरोदितीव करुणेन पत्रिणां विरुतेन वत्सलतयैव निम्नगाः ŚiśuVa.4.47; तद्दुःखतोऽनुरुरुदुर्गिरिकन्दरास्याः सर्वा दिशः SkandP. iv. 11.94; हा हतोऽस्मीति पतितो रुदन् रामः ...। ततोऽनुरुरुदुः सर्वा मातरश्च AdhyāRā. ii.9.15; अद्रेः सानु रुरोऽदः किमपि दयितो ममेति सानुरुरोद Nalo. 3.32; (pass.) to be followed in weeping सुचिरविरहक्षामो रामो न कैरनुरुद्यते SaduktiKa. 35. 32; B to lament after उपहितस्मृतिरङ्गुलिमुद्रया प्रियतमामनिमित्तनिराकृताम्। अनुशयादनुरोदिमि चोत्सुकः सुरभिमाससुखं समुपस्थितम् Śāk. 6. 9; (pass.) to be lamented after, SaduktiKa. 35. 32.

अनुरुदत् (anu-rudat) *adj.* weeping after तानि (उद्यानानि) अद्यानुरुदन्तीव परित्यक्तानि कामिभिः Rāmā. ii.65.19.

अनुरुद्ध (anuruddha) *m.* son of Amṛtodana and brother of Mahānāma and Bhaṭṭikā अमृतोदनस्य पुत्रा अनुरुद्धो च महानामो च भट्टिको च MaVastuAva. iii. 177. 2 [DBHS.] [name of a cousin of Śākyamuni, PW.; MW.] cf. अनिरुद्ध 2.

[1]**अनुरुद्ध** (anu-ruddha) *adj.* conciliated, coaxed युग्मेष्वहःसु पुत्रकामोऽन्यत्र कन्यार्थी हर्षितस्तुष्टोऽनुरुद्धः स्त्रियमुपेयात् KāśyaS. 81A. 2 [pacified, soothed, MW.]

[2]**अनुरुद्ध** (anu-ruddha) *adj.* 1A confronted, encircled अनुरुद्धशु (? द्ध) रीतोदितन्नु (नु) पवंशप्रसूत स्ववंशङ्क (ल) लामभूत दक्षिणापथप्रि (पृ)थिव्या (:) स्वामी ... प्रतापात्ति (? ति) शयोपनतः EI. v. 7.1; 1Bi (view) opposed श्राद्धे स्वदितमित्येतद्वाच्यमन्येन केनचित्। नानुरुद्धमिदं विद्वद्भिर्न श्रद्दधीमहि ManvaMu. 136.16 (*on* 3.254); 1Bii checked or blocked, cf. अनुरुद्धत्व; 2 surrounded or overcome, i.e. influenced dominatingly यावन्मनो रजसा पुरुषस्य सत्त्वेन वा तमसा वानुरुद्धम् BhāgP. v.11.4; 3 who has borne, cf. अनुरुद्धौषधिपति.

अनुरुद्धत्व (anuruddha-tva) *n.* the state of being checked or blocked सर्वतश्चानुरुद्धत्वादधाधारे तदात्मके PauṣkS. 10.19.

अनुरुद्धस्वामिन् (anuruddhasvāmin) *m.* name of a Brahmin (receiving endowment from the king Śivarāja) संबद्धतण्डुल्वलुग्राम (मः) ... नानागोत्रचरणेभ्यो अनुरुद्धस्वामिगोमिदेवस्वामि ... गोमिस्वामि एभ्यस्ताम्रपट्टिकृत्य संप्रदत्तः EI. ix. 288.10.

अनुरुद्धौषधिपति (anuruddhauṣadhipati) *adj.* i (Śiva) who has borne the lord of medicinal plants, i.e. moon अनुरुद्धौषधिपतिः। ... स धत्ते विश्वब्यावसथपथरीतिं फलभृताम् ŚrīKaC. 5. 53; ii (Śiva) who has borne the lord of the medicinal plants such as Nāgadamanī etc., ŚrīKaC. 5.53 (comm. ओषधीनां नागदमनीप्रभृतीनां पतिर्येन धृतः)

[1]**अनुरुध्** (anu-rudh-) IV. Ā. [rarely p.] [P. iii.2.142; Kātan. iv.4.22; JaineVyā. ii.2.118; ŚākaṭāVyā. iv. 3.242; DhātuPra. 4. 69 (94. 25)] 1A to adhere to, to cling to B to relate, to refer to C to remain connected D to agree syntactically 2A to accept, to approve of, to comply with (pass.) to be accepted, to be approved of, to be complied with B to be or to act in accordance with, to be in conformity with C to support (a view) 3A to desire, to love B to coax, to conciliate 4Ai to cherish ii to satisfy, to gratify B to regard, to consider C to obey D to respect (pass.) to be respected 5Ai to follow, to go after ii to follow, to imitate B to follow, to depend upon C to consider D to resort to E to follow closely, to be faithful 6 to practise, to observe (pass.) to be practised 7 to strive for (something), to seek after 8 to press, to insist, to request 1A to adhere to, to cling to अस्वंप्नं संधिष्टव सौषधीरनुरुध्यसे ṚV. viii. 43.9; TaiS. IV. ii.3.3; IV. ii.11.3; MaiS. ii.7.10 (ii.88.6); KāṭhS. 16.10 (i.232.5); KapiKaS. 25.1 (93.13); VājaS. 12.36; VājaS. (K.) 13.3; ओषधीर्नुर्षोऽनुरुध्यते ŚatBr. VI. viii.2.4; XII. iv.4.4; 1B to relate, to refer to न ... जातिशब्दा जातिसंख्यामनुरुध्यन्ते SphoṭSi. 75.4; ती (ति?)र्यञ्चोऽपि परिचयमनुरुध्यन्ते UttaRāC. 3.20(1); 1C to remain connected न पूर्ववत्। निर्गच्छत्प्रविशत्सर्पो निर्मोकमनुरुध्यते BrĀraUBhVā. iv.4. 509; 1D to agree syntactically तत्र विशेषणं विशेष्य-मनुरुध्यते Prasā. ii. 465.12; 2A to accept, to approve of, to comply with सः ... यदि धर्ममनुरुध्यते तद्देवो भवति Nir. 13. 19=14. 6 (230. 6); तमत्रिर्गन्तुमारेभे वित्तार्थमिति नः श्रुतम्। भूयोऽथ (v.l.नान्वरुद्ध) धर्मव्यक्तिनिदर्शनात् MahāBhā. iii.183.2; प्रज्ञाचक्षुर्नर इह दोषं नैवानुरुध्यते MahāBhā. iii. 200.48; राजा ... समवृत्तिः प्रजासु ... नाधार्मिकाननुरुध्येत कामान् MahāBhā. v.29.25; प्रकृतयश्च भूयस्यो न मे व्यसनमनुरुध्यन्ते DaśKuC. 88.12; भगवन् यद्यनुरुध्यसे तदेहि सिद्धाश्रमपदम् MahāvīC. 4.33(2); किन्तु प्रथमदर्शनं प्रियसुहृद इत्यनुरुध्ये MahāvīC. 5.72(2) (285.16); (महात्मानः) यन्महिम्ना तपःस्वाध्यायवीर्यवशो विभक्ते समये तत्राप्यागमनमनुरुध्यन्ते MahāvīC. 7.28(5); (pass.) to be accepted, to be approved of, to be complied with हन्यत एवेति न तु सौ(स?)ख्यादिकृतोऽ-नुनयोऽनुरुध्यते Loc. 93.21 (*on* 2.20); Kāvyānu.(He.) 25.20; उत्क्रमणं गतमागतं

च शरीरिणो नैव विभुत्वमते कथंचन युज्यते। तद् बलवत्यनुरुध्यतामणिमश्रुतिर्वे भववर्णमौपचारिकतां भजेत् NayaMañ. II. iii. 13.25; नवीनरीत्या... पूर्वक्रियाया एव प्राधान्यमनुरुध्यते RasGaṅ. 607.1; **2B** to be or to act in accordance with, to be in conformity with राज्यस्पृहा मम। अन्येषां दोषजा सैव धर्मं वै नानुरुध्यते ViṣṇuP. vi.7.5; ध्रुवं रूपं पितुः पुत्रः सोऽनुरुध्यति सर्वदा VāyuP. ii.38.51; BrahmāṇḍP. iii.1.48; (जीर्णपित्तस्य) तस्य संशमनं सर्पिः वातपित्तजितामग्र्यं संस्कारं चानुरुध्यते AṣṭāSaṁ. ii.7.9 (4.2); कुलालवद्य नैतस्य (ईश्वरस्य) व्यापारो यदि कल्पते। अचेतनः कथं भावस्तदिच्छामनुरुध्यते ŚlokaVār. 5(15).81 (662.2); अन्यथा अचेतना मृदादयः कथं कुम्भकारेच्छामनुरुध्येरन् PratyabhiVi. ii.168.2 (*on* ii.4.9); **2C** to support (a view) न पुरुषकल्पनामनुरुध्यामहे BrahmSūBh. (Bhā.) 221.22 (*on* iv. 1.4); **3A** to desire, to love यत्त्वमद्यापि मानुषम्। आहारभूतमस्माकं राममेवानुरुध्यसे MahāBhā. iii. 265.28; नानुरोत्स्ये जगल्लक्ष्मीं घटिष्ये जीवितुं न वा Bhaṭṭi. 16.23; कुशिकनन्दन, धन्यः खल्वयं राजा सावित्रो यदेवमनुरुध्यन्ते भवन्तोऽपि मे AnarghaRā. 1.22(10); अब्जिनीरपि च नानुरुध्यते। ... अंशुमान् RāmC. 2.38; तामन्वरुध्यत कथं सदृशीं न शौरिः VāsuVi. 1.66; **3B** to coax, to conciliate, cf. **¹अनुरुध्य 1; 4Ai** to cherish सुखप्रिया नानुरुध्यन्ति कामान् (पार्थाः) MahāBhā. v. 22. 4; v. 32.11; माहेश्वरीं प्रीतिमनुरुध्यन्तां भवन्तः MahāvīC. 2.9(11); एवं वात्सल्यमनुरुध्यन्ते किल महात्मानः MahāvīC. 6.41(1) (178.1); कथमस्मासु वनौकसोऽपि सौजन्यमनुरुध्यन्ते AnarghaRā. 5.26(1); **4Aii** to gratify, to satisfy, cf. **अनुरुन्धत् 2; 4B** to regard, to consider ब्रह्महत्याफलं तस्य यः कृतं नावबुध्यते (v.l. नानुरुध्यते) MahāBhā. vii. 158.26; न हृदयमनुरुध्यते मनो वा प्रियसुखदुर्लभतामनित्यतां च MahāBhā. xii.172.34; श्रुतवानसि यत्कर्म कृतवानसि भार्गव। अनुरुन्ध्या(v.l. °ध्या) महे ब्रह्मन्पितुरानृण्यमास्थिताः Rāmā. i.75.2; लक्ष्मीः... न धर्ममनुरुध्यते Kād. 104.18; **4C** to obey मद्याचनमनुरुध्यते वा भवान् Kād. 181.15; देवि संस्तम्भ्यात्मानमनुरुध्यस्व भगवतो वसिष्ठस्यादेशमिति विज्ञापयामि UttaRāC. 4.7 (4); 5.28(4); **4D** to respect प्रायेण च सत्स्वप्यन्येषु वरगुणेष्वभिजनमेवानुरुध्यन्ते धीमन्तः HarṣaC. 200.6; यदि गुरुष्वनुरुध्यसे चेतयस्व मामपि MahāvīC. 3.6(1); क्लिश्नाति साधुचरितानसाधूननुरुध्यते ... विधिर्जडः RāmC. 9.71; यो हि यत्र गुणे मत्सरीभवति स तदाश्रयं नानुरुध्यते SyādvāMañ. 3(6); (pass.) to be respected महाराज यदीदानीमपि ज्ञातेयमनुरुध्यते तर्हि वत्सयो रामकृष्णयोः ... महाराजेन भक्तावनुरक्तावनुचरौ ज्ञाती इति वा संरक्षणं करणीयम् KaṁVa. 7.14(8); **5Ai** to follow, to go after पुत्रलोकात्पतिलोकान्वृणाना सत्यवादिनी प्रियान्पुत्रान् परित्यज्य पाण्डवानन्वपद्यत (v.l. °नुरुध्यते) MahāBhā. v. 88.43; अनुरुध्यस्व मामनुगच्छन्तम् MahāvīC. 4.57(2); **5Aii** to follow, to imitate भोक्तुर्भोगाल्लोकोऽनुरुध्यते MahāP. 15.75; **5B** to follow, to depend upon स विधेयपदेषु दक्षतां नियतिं लोक इवानुरुध्यते Kirātā. 2.12 [*but* Apte to adapt]; SūktiRa. 156.99; शक्तिर्गुणाश्रया तत्र प्रधानमनुरुध्यते VākyaPa. 3(7).81; द्व्याश्रयत्वे न संसर्गो घटादीननुरुध्यते ŚlokaVār. 6.76 (750.1); प्रयत्नाभिहितो वायुः ...। स संयोगविभागौ च ताल्वादेरनुरुध्यते ŚlokaVār. 6.122(761.4); न ज्ञानं पुरुषेच्छामनुरुध्यते BrahmSūBh. (Bhā.) 10.29 (*on.* i.1.3); द्व्याश्रयो हि संयोगोऽल्पमेव संयोगिनमनुरुध्यते न महान्तम् TātpaṬ. (Vā.) 117.14 (*on* i. 1.3); न हि वस्तुकृता प्रीतिः स्वशक्तिमनुरुध्यते Gaṅgāva. 4.74; **5C** to consider, cf. **¹अनुरुध्य 3B; 5D** to resort to, cf. **¹अनुरुध्य 3D; 5E** to follow closely, to be faithful, cf. **¹अनुरुध्यमान 1A; 6** to practise, to observe धर्मार्थावनुरुध्यन्ते त्रिवर्गासंभवे नराः MahāBhā. v.122.32; आयतनान्यभिसमीक्ष्य हितमेवानुरुध्येत CaraS. iii. 1.24 (1922 Ed.); तथा च शिष्टा नैवंविधे दाने 'वेदतत्त्वार्थविदुषे ब्राह्मणाये'त्येतदनुरुध्यन्ते ManuBh. i. 330.1 (*on* 4.5); संपत्संपत्तये दानधर्मे लोकोऽनुरुध्यते PrabhāC. 92.23; (pass.) to be practised यदि तानि (कर्माणि) अनुरुध्यन्ते ततोऽत्यन्तं वेदबाधः स्यात् YuktiSneha. 13.21 (*on* i. 1.1); **7** to strive for (something), to seek after यदालम्बसे कामं तत्तदेवानुरुध्यसे MahāBhā. xii. 171.37; प्रत्याचक्षे न चाप्येनमनुरुध्ये सुदुर्लभम् MahāBhā. xii.172.24; ननु ब्रह्म यदि ज्ञातं तावतैव कृतार्थता। न चेत्तत्संपदा किं स्यादेन तामनुरुध्यते (नरः) BṛĀraUBhVā. i.4.1251; प्राप्य कल्पलताम् ... कोऽनुरुध्येत वीरुधः PāṇḍaC. 7.283; **8** to press, to insist, to request, cf. **¹अनुरोध 5.**

²अनुरुध् (anu-rudh-) VII. U. [P. iii. 1.78] **1A** to stop, to restrict (pass.) to be restricted **B** to restrain **2A** to respect **B** to cherish **3A** to practise, to observe **B** to bring about (pass.) to be brought about **4A** to depend upon **B** to depend upon, i.e. to resort to **5** to relate, to refer to **6A** to support (a theory or view etc.) **B** to be in conformity with **C** to approve, to comply with **7** to seek for **8** to surround (pass.) to be surrounded **9** to love **10** to bear **1A** to stop, to restrict शल्यैर्वा शङ्कुभिर्वापि श्वभ्रैर्वा भरतर्षभ। ये मार्गमनुरुन्धन्ति ते वै निरयगामिनः MahāBhā. xiii.24.75; (pass.) to be restricted आकारैश्च व्यवच्छेदात् सार्वार्थ्यमनुरुध्यते VākyaPa. 3(2).5; करवालविलूनवीरसेनामतङ्गजसहस्रकरप्रकाण्डैः ... °पातालतालुललितत्विषिरन्वरोधि HarVi. 49.35; अन्वरोधि दधता गुरु रंहः सैंहलेन रथता पवनेन ŚrīKaC. 12.7; **1B** to restrain यदि विरागी न भवेत्। न कर्माण्यनुरुन्ध्यात् Kiraṇā. 95.16; **2A** to respect श्रुतवानस्मि यत्कर्म कृतवानसि भार्गव। अनुरुन्ध्यामहे (v.l. अनुरुन्धामहे, अनुरुन्ध्यामि) ब्रह्मन्पितुरानृण्यमास्थिताः Rāmā. i.75.2; **2B** to cherish शैवप्रीतिं तदिह जनके नूनमेषोऽनुरुन्धे JānaPa. 1.13(5); **3A** to practise, to observe निरस्य तु पुमान् शुक्रमुपस्पृश्यैव शुध्यति। बैजिकादभिसंबन्धादनुरुन्ध्यादघं त्र्यहम् ManuSm. 5.63 (ManvaMu. त्र्यहमशौचं भवति); स्वधर्ममनुरुन्धन्ते नातिक्रममरातिभिः। ... मानशालिनः Kirātā. 11.78; अनुरुन्ध्यात् कुर्यात् BālamBha. iii. 74.7 (*on* 3.23); **3B** to bring about सर्गादि योऽस्यानुरुणद्धि शक्तिभिर्द्रव्यक्रियाकारकचेतनात्मभिः। तस्मै समुन्नद्धनिरुद्धशक्तये नमः परस्मै पुरुषाय वेधसे BhāgP. iv. 17.33; (pass.) to be brought about कविरेव चिरन्तनः जडे जगति येनैव छन्दः प्रागन्वरुध्यत Gaṅgāva. 1.3; **4A** to depend upon प्रत्यये चान्वयव्यावृत्तिरन्वयावृत्ति (प्र) त्ययः। शब्दाश्च निश्चयाश्चैव निमित्तमनुरुन्धते PramāVār. 1.60; **4B** to depend upon, i.e. to resort to किं कुर्वीमहि किं ब्रुवीमहि विभुं कं चानुरुन्धीमहि HammīMaKā. 14.7; **5** to relate, to refer to न च शब्दानां कश्चित् स्वभावप्रतिनियमो येनैकमर्थमनुरुन्धते नापरम् PramāVāSvopVṛ. 111.4; सामान्यानि हि विशेषं प्रति साकाङ्क्षाणि विशेषमनुरुन्धन्ति CaturCin. iii(3). 558.4; **6A** to support (a theory or view etc.) व्याख्यातारो विवक्षातः स्याद्वादमनुरुन्धते NyāyVi. 2.458; न चान्यदीयामनुरुन्धते मतिम् ... मनांसि योषिताम् Nalābhyu. 4.60; **6B** to be in conformity with काव्यसंस्कारोऽपि शास्त्रवाक्यपाकमनुरुणद्धि KāvyMī. 17.15; (ये) आर्षेण वर्त्मना। प्रस्थिता नानुरुन्धन्ति श्रोतृचित्तानुवर्तनम् RājTa.(Ka.) 3.95; वाच्यादिर्हि प्रसह्य प्रवर्तयति न त्वर्थितामनुरुन्धे VedāntKa. 17.15(*on* i. 1.1); **6C** to approve, to comply with तथापि निर्वध्नति तेऽथवा स्पृहामिहानुरुन्धे मितया न किं गिरा NaiṣC. 9.12; कथं त्वदभिलाषं नानुरुन्धे RasSa. 108(3); **7** to seek for प्रियसख पुनरागाः प्रेयसा किं बरय किमनुरुन्धे माननीयोऽसि मेऽङ्ग BhāgP. x.47.20; **8** to surround वातोऽपि ध्वजवसनोदितो मिलित्वा मर्त्येशाश्वपतिमतां किमन्वरुन्ध Acyutarā. 11.54; (pass.) to be surrounded तावत्स रुद्रानुचरैर्मखो महान् ... मकरोदराननैः पर्यादवद्भिर्विदुरान्वरुध्यत BhāgP. iv. 5.13. **9** to love यं देव्योनुरुन्धन्ति पवित्रशीलाः EI. xii. 174.75; **10** to bear, cf. **अनुरुद्धौषधिपति.**

अनुरुध (anu-rúdha) *adj.* (used as noun) one who obeys or follows प्रक्रमोद्योपुसदं वर्णायानुरुधं बलायोपुदाम् VājaS. 30.9; VājaS.(K.) 34.2.

¹अनुरुध्य (anurudh-ya) *ger.* **I** having coaxed, having conciliated **2** having practised or observed **3A** having followed, having depended on **B** having considered **C** having imitated **D** having followed, having resorted to **4A** having cherished or felt **B** having obeyed **5** having accorded with, having conformed to **6** having adhered or clung to **1** having coaxed, having conciliated अर्जुनस्य वचः श्रुत्वा नकुलो वाक्यमब्रवीत्। ... अनुरुध्य महाप्राज्ञो भ्रातुश्चित्तमरिंदमः MahāBhā. xii.12.2; त्वं जीवितं त्वमसि मे हृदयं द्वितीयम् ...। इत्यादिभिः प्रियशतैरनुरुध्य मुग्धां तामेव शान्तमथवा किमिहोत्तरेण UttaRāC. 3.27; प्रतिगिरमवदन्तीं भूय एवानुरुध्य (पृच्छेत्) RatiRaha. 11.12; इह हि नगरसीन्नि[म्नि] प्रेक्षितुं यामि शीते क्षणमिह तुरगाणां धावतां कौतुकानि। इति निजमनुरुध्यायाति रामोऽवरोधम् VīraBhā. 11.41; येनार्यस्य तदानुरुध्य हृदयं क्षान्तं पितुश्चेष्टितम्... स त्वं दर्शितभक्तिरार्यविषये धन्योऽसि JānaPa. 7.27; **2** having practised or observed पुराहमाश्रमे वासं रामपादानुवर्तिनी। अनुरुध्यापि सौमित्रे दुःखे च परिवर्तिनी Rāmā. vii. 48.5; **3A** having followed, having depended on कौशिककुमारः ... प्रदीप्तभासं भारविं रविमिवेन्दुरनुरुध्यदर्श (w.r.for °रनुरुध्य दर्श) इव पुण्यकर्मणि विष्णुवर्धनाख्ये राजसूनौ प्रणयमन्वबध्नात् AvantiKa. 10.5; ईश्वरः प्राचीनक्रममनुरुध्य विरचयन्वेदं न स्वतन्त्रः VedāntKa. 230.6(*on* ii.1.1); ऊर्णनाभेस्तन्त्वादिजन्मोत्पत्तिस्तु लौकिकभ्रमसिद्धकार्यकारणभावप्रसिद्धिमनुरुध्य AdvaiSi. 537.2; आम्नायमूलमनुरुध्य च संप्रदायं सिद्धान्तभेदलवसंग्रहमित्यकार्षीत् SiddhāLeSaṁ. 472.2; अन्ये 'घटस्य नीलो गुणः' इत्यादिप्रतीतिव्यवहारावनुरुध्य तयोर्भेदाभेदं च समर्थयन्ते PūrvottaVāNaMā. 78.1; ज्ञानसाध्यत्वं तु नाशमात्रस्याधिकरणस्वरूपत्वम् ... मण्डनमनुरुध्याह GuruCandr. iii.185.21; इदं च संप्रदायमनुरुध्य व्याख्यातम् SetuBa. 232.2; **3B** having considered (इन्द्रविरोचनयोः) आशयमनुरुध्य यथार्थं ग्राहयिष्यामः Bhām. 217.4 (*on* i. 3.19); न हि वेदशब्दार्थाविव सुगताद्यागमासाधारण-

शब्दार्थावनुरुध्य तेषां प्रवृत्तिः ĀtmaTaVi. 890.7; साक्षात्कारमनुभवार्थमनुरुध्य तयोर्नैवमधिगमव्यवहारौ शब्दजानुमानापेक्षौ तु विमर्शकस्य स्यातामेव KhandanKhā. 256.10; प्रधानप्रकृत्यर्थमनुरुध्य प्रत्ययार्थो नीतः VedāntKa. 127.12 (*on* i.1.28); (संस्थानानि) ...या ... [नि] ज्ञानमेकमवगाहमानम् [अनुरुध्य]... प्रतिसंधीयन्ते NyāyKu. 156.15; परव्याख्यानप्रकारमनुरुध्य वा स्वरूपतो निर्विकारे... शब्दप्रवृत्तिः NyāySiA. 193.4; 230.18; इच्छा निष्प्रयोजनेति चेत्। स्यादेवं यदि प्रयोजनमनुरुध्य कल्प्यते NyāySu. (Ja.) 310 A.7 (*on* ii.1.9); 332B.6 (*on* ii.2.3); 362 B.8 (*on* ii.2.6); तच्च व्याप्तेर्दृष्टान्तस्य च शैलीमनुरुध्यान्वयोदाहरणं व्यतिरेकोदाहरणमिति भिद्यते NyāyPari. 158.2; 337.4; शिष्यजिज्ञासामनुरुध्य समवायपरीक्षामाह Upask. 348.7(*on* vii.2.26); 389.11 (*on* ix. 1.14); 395.10 (*on* ix. 2.2); बाह्ये वस्तुन्यभिनिवेशमानान् कांश्चिच्छिष्याननुरुध्य बाह्यार्थप्रक्रियेयं सुगतेन रचिता GoviBh. 129.11 (*on* ii. 2.28); पर्वणि नाध्येतव्यमित्यादीनां प्रकरणाद् ग्रहणाध्ययनाङ्गतेत्युक्तं तत्तु धारणाध्ययनाङ्गताग्राहकं नास्तीति कृत्वा चिन्तामनुरुध्य उपयोक्ष्यते च समानन्यायेषु भिक्षाचर्यादिषु BālamBha. i. 430.5 (*on* 1.66); **3C** having imitated (पौण्ड्रकः) नाटकीयमनुरुध्य विहारम्। ... हास्यतामपि जगाम जगद्भिः Yādavā. 21.6; **3D** having followed, having resorted to महासुराः ... पद्मनाभमनुरुध्यावतस्थिरे NīlaVi. 119.15; **4A** having cherished or felt प्रार्थ्य माल्यवता वाली युष्मद्घाते नियुज्यते। तेनापि रावणे मैत्रीमनुरुध्य व्यपेक्षते MahāvīC. 5.35; रात्रिंदिवं विजयिनो हरिणेक्षणानां वक्त्रस्य मैत्र्यमनुरुध्य विलाञ्छनस्य। नीलोत्पलानि यदि हासमुपाश्रयेयुर्जायेत किं वद तदा जडजप्रवादः KaumuMi. 3.8; **4B** having obeyed प्रार्थितस्य प्रियसुहृदो मन्दारकस्य वचनमनुरुध्य मालवेन विघ्नितस्तव पतिगृहवासः ŚṛṅgāTi. (Rā.)208(3); **5** having accorded with, having conformed to वारिषेणः ... तदेषः ... न भवत्युपेक्षणीयः इत्यनुध्यायाद्ध्या(?ध्या)तमनुरुध्यैतत्स्थापनाय जनकनिकेतनं जगाम YaśasCam. ii. 307.22; (देशकालौ) तौ अनुरुध्य छायामात्रेणावलम्ब्य... स्वांशा इव भान्ति PratyabhiVi. i. 297.3 (*on* i. 5.21); प्रथमं प्रधानमनुरुध्य प्रधानाविरोधेनाङ्गानि संबन्धयन्ति NyāyRaMā. 116.23; प्रकरणमनुरुध्य श्रुतिभङ्गेऽधिकरणविरोधं शङ्कते VedāntKa. 189.21 (*on* i.3.40); 'वैतसे कटे प्राजापत्यं धिनोति' ... इत्यादौ म्लेच्छप्रसिद्धिमनुरुध्य प्रवृत्त्यनध्यवसायः Upask. 92.10 (*on* ii. 1.17); वस्तुगतिमनुरुध्य प्राक्पदम् AdvaiSi. 562.19; GuruCandr. i. 145.7; MayūMāli. 356.14 (*on* iv. 1.9); वर्तमानदर्शपूर्णमासनामधेयमनुरुध्य तस्मिन्नेव यागषट्के यजिर्वर्तते PūrvottaVāNaMā. 11.11; स्वकुलाचारमनुरुध्यैव पूजयेत् LalitāSaBh. 223.10 (*on* 291); **6** having adhered or clung to स्ववाक्यमनुरुध्यैव बालमादाय यात्यसौ DevīBhāP. iv. 21.36.

²**अनुरुध्य** (anurudh-ya) *ger.* having stopped, i.e. held up राजपुरुषैराह्वानेनार्हतरप्रदेशेऽनुरुध्येदं हि धनमिति ManuBh. ii. 159. 14 (*on* 8. 176)

अनुरुध्यत् (anu-rudhyat) *adj.* [*f.* -ī, -ntī] **1** practising, observing तं भार्या प्रत्युवाचेदं धर्ममेवानुरुध्यती। वैन्यं गत्वा महात्मानमर्थयस्व धनं बहु MahāBhā. iii. 183.4; **2** following closely, being faithful भर्तारमनुरुध्यन्त्यः क्लिश्यन्ते वीरपत्नयः। शुश्रूषया क्लिश्यमानाः पतिलोकं जयन्त्युत MahāBhā. iv. 15.32; (सत्यवती) भर्तारमनुरुध्यन्ती सशरीरा दिवं गता Rāmā. i. 792*; **3** obeying, honouring नृपः। निग्रहाद्धर्मशास्त्राणामनुरुध्यन्नपेतभीः। कामक्रोधावनादृत्य पितेव समदर्शनः MahāBhā. xii. 25.13.

¹**अनुरुध्यमान** (anu-rudhyamāna) *adj.* [*f.* -ā] **1A** following closely, i.e. being faithful **B** being followed, i.e. attended **C** following, depending on **2** regarding, considering **3Ai** adhering to, sticking to **ii** being devoted to, being attached to **B** relating to, referring to **4A** obeying **B** being requested or urged **5Ai** approving, accepting, complying with **ii** being accepted or approved, being recognised **B** being in conformity with or in accordance with **6** practising, observing **7** disregarding **8A** longing for, desiring **B** cherishing, feeling **1A** following closely, i.e. being faithful अनुरुध्यमाना भर्तारं दृश्यन्ते वीरपत्नयः। शुश्रूषया क्लिश्यमानाः पतिलोकं जयन्त्युत MahāBhā. iv. App I.17 (7); **1B** being followed, i.e. attended अयमनुरुध्यमानस्तापसीभ्यामबालसत्त्वो बालः Śāk. 7.13(4); **1C** following, depending on पदार्थासङ्गतेऽर्थे चेद् वाक्यं साक्षात्प्रवर्त्तते।... तेनाज्ञातपदार्थोऽपि बुध्येतैव स्वभावतः। तान्वानुरुध्यमानस्य कारणं स्युस्त एव ते ŚlokaVār. 7.107 (875.7); (शब्दाः) ते हि स्वसामर्थ्यमनुरुध्यमानास्तिरस्कृतान्यार्थानयथार्थान् प्रत्ययान् जनयन्ति TātpaṬ. (U.) 60.8 (*on* 2.62); न एनं चाक्षुषं पुरुषमुररीकृत्य तं प्रत्यनुग्रहाय एते रश्मयः स्वामिकर्तव्यवशात्पूर्वमागच्छन्तोऽपि पुनः तत्कर्मक्षयमनुरुध्यमाना इव नोपयन्ति न प्रत्यागच्छन्ति एनम् BṛĀraUBh. 708.16 (*on* v.5.2); प्रमाणान्तरप्रतिपन्नवस्तूपस्थापनायोपादीयमानं वक्तुस्तदर्थसिद्धिमनुरुध्यमानमेव प्रमाणभावमनुभवति ĀgaPrā. 2.1; न हीश्वरः प्रबलतरपवन इव जन्तून् प्रवर्तयत्यपि तु तद्वैतन्यमनुरुध्यमानो रागाद्युपहारमुखेन Bhām. 580.12 (*on* ii.3.41); **2** regarding, considering (सर्वार्थसिद्धः) तपोधनांश्चैव स तान् ददर्श। तपांसि चैषामनुरुध्यमानस्तस्थौ शिवे श्रीमति वृक्षमूले BuddhaC. 7. 36; **3Ai** adhering to, sticking to स्तोत्रक्रममनुरुध्यमानस्य प्रधानक्रमो विरुध्येत। तस्मान्न स्तोत्रक्रमोऽनुरोद्धव्यः ŚābaBh. 1309. 11 (*on* v. 1.35); पुण्डरीकानि नरपतिस्तु प्रियजनप्रणयभङ्गकातरं दाक्षिण्यमनुरुध्यमानः ... कथं कथमपि ... तानि जग्राह HarṣaC. 154.3; केचित्तु पूर्वाणि पूर्वपक्षसूत्राणि भवन्ति उत्तराणि सिद्धान्तसूत्राणि इत्येतां व्यवस्थामनुरुध्यमानाः परविषया एव गतिश्रुतीः प्रतिष्ठापयन्ति BrahmSūBh. (Śaṅ.) 833.16 (*on* iv. 3.14); निजप्रतिज्ञानमनुरुध्यमाना महोद्यमाः कर्म समारभन्ते ŚārṅgaPa. 229; **3Aii** being devoted to, being attached to यां कामपि व्रजकुले वृषभानुजायाः प्रेक्ष्य स्वपक्षपदवीमनुरुध्यमानाम्। सद्यस्तदिष्टघटनेन कृतार्थयन्तीं देवीं गुणैः सुललितां ललितां नमामि StavMā. 286.28 (comm. अनु लक्षीकृत्य रुध्यमानां वश्याम्); **3B** relating to, referring to आख्यातप्रत्ययः ... ब्राह्मणो यजमान इतिवदुपपदाधीनविशेषावस्थानत्वात्तदधीनजात्यादिवृत्तित्वमनुरुध्यमानो न... °अधिकारित्वनिर्णयः स्यात् TantrVā. 185.9 (*on* i. 3.11); **4A** obeying निर्धना स्त्रीति। ... यदि स्मृतिमनुरुध्यमाना परवशा निर्धना च स्यात् यजेतेत्युक्ते सति न यजेत ŚābaBh. 1360.211 (*on* vi. 1.13); सोऽपि ... पुरोहितस्य वाचमनुरुध्यमानः ... दुर्जातजातस्य शान्तये कृत्स्नमेव कोशजा(तं) द्विजातिसाच्चकार AvantiKa. 60.13; **4B** being requested or urged सारिकयानुरुध्यमानः कथयितुमारेभे (शुकः) VāsaDa. 109.5; तया चाहमनुरुध्यमानस्तां बकुलमालामात्मनः कण्ठादवतार्य दत्तवान् MālaMā. 1.305; अन्तः सौहार्दमनुरुध्यमानया ... निवर्तितो गमनादेतया मान्यया TilaMañ. 283.5; **5Ai** approving, accepting, complying with एवमघटमानसकलोपायसंपादितपदार्थेऽस्मिन्प्रार्थनामात्रकमेव केवलमनुरुध्यमानः शृणोतु देवः HarṣaC. 296.2; यद्यपि भवतो बुद्धिमनुरुध्यमानैरस्माभिः प्रवृत्तिरभ्युपगम्येत तथापि तस्याः प्रवृत्तेरर्थाभावात् प्रयोजनाभावादित्यर्थो न तस्य चेतनत्वाद्भोगो न पुरुषस्य BrahmSūBh. (Bhā.) 111.17 (*on* ii. 2.6); अत्रापरीक्षिताभ्युपगमादिति यथाश्रुतपञ्चमीनिर्देशमनुरुध्यमानाः ...एवं व्याचक्षते NyāyMañ. ii. 129.15; **5Aii** being accepted or approved, i.e. being recognised यदि वृद्धव्यवहारे समधिगतपदसामर्थ्येऽनुरुध्यमानेऽन्वयावगतिर्नोपपद्यते ... कामं लक्षणाश्रीयताम् ĀgaPrā. 36.5; **5B** being in conformity with or in accordance with स्मृतिर्हि ... प्राचीं प्रतीतिमनुरुध्यमाना ...न प्रमाणम् PrakaPañ. 125.4; अथापि भवतः श्रद्धाम् अनुरुध्यमानाः। स्वाभाविकीमेव प्रधानस्य प्रवृत्तिम् अभ्युपगच्छेम BrahmSūBh. (Śaṅ.) 357.1 (*on* ii. 2.6); अस्तु लौकिकानां पदसंघातानां प्रेक्षावत्पुरुषसंदृब्धानां संदर्भितुरभिप्रायमनुरुध्यमानानामनुपपत्त्या अनधिगतार्थलक्षणापरत्वम् TattvBi. 135.2; **6** practising, observing भूपतिरनुवर्तमानो (v. l. अनुरुध्यमानो) लौकिकमाचारमाचार्यवचने चोत्थाय ... तामेव भूमिमयासीत् HarṣaC. 331.12; एवं नामायुक्तमनुरुध्यमानाः पुमांसो महत्ययुक्तगह्वरे पात्यन्ते MahāvīC. 5. 45 (1); **7** disregarding न गुणमपेक्ष्याभिवर्धते, ना(मिमोषेऽपि दोषे) न व्यावर्तते। तथा हि यमयोस्त्वतिमानुषरूपमनुरुध्यमाना ... क्षुद्रम(लो ?ली)काभिमानगर्वं दुर्योधनमतिनिर्भरमालिलिङ्ग लक्ष्मीः AvantiKa. 47.8; **8A** longing for, desiring (सः) रतिमनयानुरुध्यमानः ...। व्यसनरहितराजराज्यभारः स्वमुपचिकाय यशो धनंजयेन RāghPāṇ. (Dha.) 2.34 (comm. कामयमानः); तथा हि कैश्चिद्विनेयः प्रसिद्धिमनुरुध्यमानो दृष्ट इति सप्रसिद्धेतिवृत्ते नाटके विनेयः AbhinBhā. ii. 410.21 (*on* 18.8); **8B** cherishing, feeling कृपामनुरुध्यमानः न निष्ठुरं व्यवहरति TilaMañ. 112.23.

²**अनुरुध्यमान** (anu-rudhyamāna) *adj.* **A** being delimited or confined to लिङादयः ... ते तु स्वशक्तिमनुरुध्यमानाः किंचिदेव विदधति न सर्वम् TantrVā. 717.4 (*on* iii. 1.13); संसर्गस्तु ... घटादीननुरुध्यमानो न व्यापको भवति NyāyRa. 749.21 (*on* 6.75); **B** being restricted or restrained वीक्ष्याननं नरपतेरनुरुध्यमानः किंचिद्विवक्षुरपि यन्न किमप्युवाच PṛthvīVi. 4.50.

अनुरुन्धत् (anu-rundhat) *adj.* [*f.* -ī, ntī(irr.)] **1A** loving, being fond of क्रूरं भ्रातृवचो हित्वा सा त्वामेवानुरुन्धती MahāBhā. i. 1552*(6); द्वयमिदमनुरुन्धन्दक्षिणः सारसाक्ष्योरधित ... आनन्दवृद्धिम् YātrāPra. 5.132; **1B** cherishing, feeling तन्मैत्रीमनुरुन्धता तव मया तत्संगराग्रे कृतं न व्रीडां गमितोऽसि येन न पुनः स्यां संभवे येन च BālRā. 6.70; कुन्त्या सह शिवादेवी रोहिणी देवकी तथा। सौजन्यमनुरुन्धत्यश्चेलुः PāṇḍaC. 14.279; **2** practising, observing तं भार्या प्रत्युवाचेदं धर्ममेवानुरुध्यती (v.l. अनुरुन्धती) MahāBhā. iii. 183.4; मन्ये दुर्बल इव चोरवृत्तिम् अनुरुन्धन्नधुना दशकन्धरोऽयम् अपूर्व इति मयि विस्रम्भादिव स्वयमप्यपूर्वतामवलम्बेत विमानम् इदम् JānaPa. 1.28 (2); **3A** following closely, i.e. being faithful भर्तारमनुरुध्यन्त्यः (v.l. अनुरुन्धन्त्यः) क्लिश्यन्ते वीरपत्नयः MahāBhā. iv. 15.32; **3B** following, depending on मनोऽनुरुन्धती भर्तुः MahāBhā. xiii. 95.39; स्वचित्तोत्थविकल्पार्थैः

प्रत्यक्षाप्यस्मि विस्मृता। सदाचार्योपदेशेन सत्तर्कमनुरुन्धता LakṣmīT. 7.45; **3C** following, i.e. imitating अथान्यदपि कृष्णस्य तोकाचरितमद्भुतम्। मानुषं लोकमासाद्य तज्जातिमनुरुन्धतः BhāgP. x. 7.3; **4** being in conformity with तद्य सामान्यविज्ञानमनुरुन्धन् विभाव्यते। नीलाद्याकारलेशो यः स तस्मिन् केन निर्मितः PramāVār. 3.23; शुक्तिसंयुक्तेन्द्रियेण दोषसहकारिणा रजतसंस्कारसचिवेन सादृश्यमनुरुन्धता शुक्तिकाविषयो रजताध्यवसायः कृतः NyāyKa. 181.9; **5** adhering to, clinging to श्रीखण्डपादपेनेव कृतं स्वं जन्म निष्फलम्। जिह्मगानां द्विजिह्वानां संबन्धमनुरुन्धता VairāŚ. (Pa.) 58; **6** blocking, stopping, i.e. destroying अनुपुरमनुरुन्धन्नान्तरध्वान्तराशिम् ... अवतु भवतुपारादक्षरव्योमसूर्यः PāñcRāRa. 79.1.

अनुरुन्धान (anu-rundhāna) *adj.* [*f.* -ā] **1** conforming to तदेषां बुद्धिप्रतिभासमनुरुन्धानैः बुद्धिपरिवर्तिनामेव भावनामाकारविशेषपरिग्रहाद् बहिरिव स्फुरतां सामान्यमित्युच्यते PramāVāSvopVṛ. 24.31; भवादृशीनां बुद्धयः ... कार्यमनुरुन्धानाः परिणमन्ति ViddhaŚā. 4.16(10); ऋगादिशब्दाः... वेदशब्दम् अनुरुन्धानाः ... वेदलक्षणार्थाः VedāntKa. 118.15(*on* i.1.8); **2** approving, admitting यदि वा नैयायिकादिमतेन सर्वसर्वगतमेवास्तु। तथाप्यभिव्यञ्जिकानां व्यक्तीनां या शक्तिस्तामनुरुन्धानैर्नान्तरा गृह्यते Śarka. 8.12; **3A** following, depending on अनुभवस्तावत् ध्वस्तः ...तमेव च अनुरुन्धाना स्मृतिर्जायते PratyabhiVi. i. 92.2 (*on* i. 2.3) (Bhāsk. अपेक्षमाणेति यावत्); शब्दार्थयोर्हि प्रसिद्धो यः संबन्धो वाच्यवाचकभावाख्यस्तमनुरुन्धान एव गमकत्वलक्षणो व्यापारसामग्रन्तरसद्भावादौपाधिकः प्रवर्तते VyaktiVi. 29.12; **3B** following, supporting (view etc.) अथ मन्यसे स्वसिद्धान्तमनुरुन्धानेन भवता यथार्थज्ञानं तत्रोत्पादनीयम् KhaṇḍanKhā. 1038.23; प्रायेण सर्वप्राणिनस्तावत् यावज्जीवं सुखं जीवेन्नास्ति मृत्योरगोचरः। भस्मीभूतस्य देहस्य पुनरागमनं कुतः इति लोकगाथामनुरुन्धानाः ... चार्वाकमतमनुवर्तमाना एवानुभूयन्ते SarvaDaSaṁ. 1.19; केचित्तु ... उपासनानुवादमनुरुन्धानाः... वाक्यार्थं वर्णयन्ति UpaParā. 49.22; महाकविभिः प्राचीनपरंपरामनुरुन्धानैस्तत्र तत्र काव्येषु निबद्धमपि नास्माभिर्गणितम् RasGaṅ. 24.1; **4** practising, observing परदारव्रतं चानुरुन्धानो भर्तारं व्यापाद्य सभर्तृकामभर्तृकां करोति KaumuMi. 8.9(15); **5A** cherishing, feeling महाब्राह्मणाः ... महाजनानामादरमतिमहान्तमनुरुन्धानाः समादिशन्ति AdbhuDa. 1.5 (8); उपजप्तोऽपि बहुधा तैरस्माकं स केवलम्। सौहार्दमनुरुन्धानः शस्त्रघातं हतोऽजनि Jīvān. 267.2; **5B** obeying एके तमनुरुन्धाना ज्ञातयः पर्युपासते BhāgP. x.2.4; मैथिलास्तु बौधायनवचनमनुरुन्धाना दक्षिणकरधृतकमण्डलुर्मूत्रपुरीषे कुर्यादिति निबन्धेषु लिखितवन्तः VīraMi. (Āhnika.) 40.23.

अनुरुन्ध्यत् (anu-rundhyat) *adj.*[*f.*-ntī] *irr.* **1** following closely, i.e. being faithful भर्तारमनुरुध्यन्त्यः (v.l. अनुरुन्ध्यन्त्यः) क्लिश्यन्ते वीरपत्नयः MahāBhā. iv. 15.32; **2** satisfying, gratifying गर्भाधानविधानेन न काममनुरुन्ध्यता। पुत्रार्थं जनितश्चायं पुत्राम्नो बिभ्यता मुने MārkP. 75.16.

अनुरुसु (an-urusu) Gr. not having the prefixes *uru* and *su* अश्रुतिसहत्यो कृल्लोपे। अनुरुसुभ्याम् VājaPrāti. 5.31 (Uvaṭa उरु सु इत्येताभ्यां परयोरश्रुतिसहत्योः कृल्लोपे सत्यवग्रहो भवति)

अनुरुह् (anu- ruh-) I. U. **A** to grow forth, to increase अनु यत्पूर्वा अरुहत् सनाजुवः ṚV. i. 141.5; विद्वाँ अस्य व्रता ध्रुवा वयाइवानु रोहते ṚV. ii.5.4; viii. 13.6; विद्वाँ अस्य व्रता ध्रुवा वया इवानुरोहत इति संनुप्ताविभमन्त्र... वैश्वानर्यां शिक्यमादत्ते ĀpaŚS. xvi.15.7; MānŚS. 104.8; VaikhāŚS. 18.13; **Bi** to ascend, to mount afterwards पश्चं पुदानि रूपो अन्वरोहम् ṚV. x.13.3; स धर्मात्मा ...। शोकविप्रहतज्ञानो यानमेवान्वपद्यत (v.l. अन्वरोहत) MahāBhā. xi. 9.4; सीतामारोप्य रामोऽपि लक्ष्मणश्चाप्य(v.l. -च) रोहताम् Rāmā. ii. 1172* (4); vi. 29.10; **Bii** to ascend (the funeral pyre) after (the dead husband) उदीर्ष्व नारीत्यनया मृतं पत्न्युनुरोहति BṛDe. 7.13.

अनुरुहा (anuruhā) *f.* name of a grass (*cyperus Berienius*), pw.; MW.

अनुरुह्य (anuruh-ya) *ger.* [w. r. for अवरुह्य] BṛKathāMañ. ix.2.66.

अनुरूढस्नेहप्रसर (anurūḍha- snehaprasara) *adj.* whose expanse or flow of affection has grown or increased अनुदिनानुरूढस्नेहप्रसरश्च स तत्रातीव ममता-कृष्टहृदयोऽभवत् ViṣṇuP. iv. 2.113.

अनुरूप (ánu-rūpa) *adj.* [*f.* -ā] **1Ai** similar, like, conforming to (used as noun) similarity, conformity or agreement [Inst.] in similarity, in conformity or in agreement with **ii** equal (in quantity) **B** (son, student etc.) worthy **C** capable, competent **2A** proportionate in size, shape or measurement (used as noun) [Inst.] in proportion to **B** which is in accordance with or corresponding to (used as noun) [Inst.] in accordance or correspondance with **3A** suitable, well-matched **Bi** befitting (words etc.) (used as noun) what is befitting **ii** befitting (action etc.) (used as noun) what is befitting **iii** befitting (feelings) **iv** befitting (behaviour etc.) **Ci** right, proper, fit, favourable (used as noun) what is right, proper, fit, favourable **ii** appropirate, commendable **4** agreeable, pleasant **1Ai** similar, like, conforming to द्वाभ्यामाक्रमयति (अश्वम्) प्रतिष्ठित्या अनुरूपाभ्यां तस्मादनुरूपाः पुशवः प्र जायन्ते TaiS. V. i. 2.6; KāṭhS. 19.3 (ii. 3. 4); KapiKaS. 30.1 (138.7); अनुरूपश्च वां एतत्क्रियते यज्ञस्यावरुद्ध्यै MaiS. iii.1.4 (iii. 5 .9); अहरेव तदह्नोऽनुरूपं कुर्वन्त्यहर्वाह्नोऽनुरूपम् KauṣīBr. 28. 10 (138. 6); अयं वै लोको रथन्तरमसौ लोको बृहदस्य वै लोकस्यासौ लोकोऽनुरूपोऽमुष्य लोकस्यायं लोकोऽनुरूपः AitBr. 36. 2 (899); (सत्त्रिणः) शिखा अनु प्र वपन्ते... अथो गवामेवानुरूपा भवन्ति PañcBr. iv. 9. 23; वामदेव्यं गेयम् ...। न बृहतो न रथन्तरस्यानुरूपं गेयम् PañcBr. vii. 9. 15; यद्यमुमसान् जुहोति। तेनैवानुरूपेण यजमानस्सुवर्ग लोकमेति TaiBr. I. iv. 1. 3; पवमानो अजीजनदिति जनद्वान् अनुरूपो भवति JaimiBr. 3. 59; वैराजस्य ह खलु वा एतद् अनुरूपं साम JaimiBr. 3. 81; पशूनामेवैतत् पशूननुरूपान् कुर्वन्ति JaimiBr. 3.175; पश्यामः खलु पदानुरूपान् स्तोभानृचोऽन्ववयतः NidāSū. 60.13 (3.12); अनुपूर्वश्च 'सूक्तानुरूपाश्च्छन्दोमान् करोति पृष्ठ्यच्छन्दोमानामकृतकाराय NidāSū. 69. 13 (4. 6); सकृद्विन्तय दैवतम्। तस्मात्ते भवितापत्यमनुरूपमसंशयम् MahāBhā. i. 115.15; भीमस्य पुत्रः ... महास्त्रविद्यापि तवानुरूपः MahāBhā viii. App. I. 20 (36); देवा मानुषरूपेण (v.l. देवानामनुरूपा हि) चरन्त्येते (राजानः) महीतले Rāmā. iv. 18. 38; पुत्रं लभस्वात्मगुणानुरूपं भवन्तमीड्यं भवतः पितेव RaghuVa. 5. 34; Vikramo. 5. 21; नैते ममानुरूपा इत्यभिहितास्तन्मातरः परित्यागभयात्तत्पुत्रान् जघ्नुः ViṣṇuP. iv. 19. 15; VāyuP. ii. 37.133; भवान् ...। मात्रानुरूपो रूपेण पितुर्वीर्येण जायते BrahmāṇḍP. ii. 7. 111; ii. 70. 21; अनुरूपो हि गाव्यादिर्गोशब्दस्य ŚābaBh. 289.7 (*on* i. 3.28); चन्द्रापीडस्यापि कादम्बर्याः सखी रूपानुरूपा ... प्रक्षालितवती चरणौ Kād. 192.18; अनुरूपो हि संसर्गी स्यादित्यन्यार्थकल्पना TattvSaṁ. 775; पृथिव्या हि अप्रकाशात्मिकाया अनुरूपा रात्रिः ChāndoUBh. 286. 9 (*on* v. 6. 1); Bhām. 525. 10 (*on* iii. 1. 1); (रूपं रूपं प्रतिरूपो बभूव) प्रतिरूपोऽनुरूपो वा यादृक्संस्थानौ मातापितरौ तत्संस्थानः तदनुरूप एव पुत्रो जायते BṛĀraUBh. 344.17 (*on* ii. 5. 19); 223. 17 (*on* ii. 1. 8); 474. 11 (*on* iii. 9. 22); नैतदस्त्यनुरूपं तु क्षणिकत्वे धियां तव ŚlokaVār. 5(2). 187 (263.1); श्रीभरसहशब्द (Read ब्द) गीतमहिमा कारणानुरूप(Read पः)कायजन्मतोऽपि तथाविध एव EI. xv. 3.3; xxv. 155.8; क्षीरं महोदरहितम् ... तदनुरूपगुणौषधाढ्यम् KalyāKā. 11. 179 (? 178); अनुरूपेण प्रमाणेन प्रमेयं प्रमीयते NyāyMañ. i. 51. 5; भावनाः स्वानुरूपाः स्मृतीरारचयन्ति ĀgaPra. 5. 16; ममावतारैः ... दिशः समस्ता गिरयोऽम्बुदाश्च। व्याप्ता भरद्वाज ममानुरूपैः VāmaP. 89. 57; चैतन्यमस्य धर्मो यः प्रभा भानोरिवामला। तया स्फुरति जीवोऽसौ स्वत एवानुरूपया LakṣmīT. 13.26; यदि हि पूर्वज्ञानमुत्तरस्य जनकं भवति ततोऽनुरूपं विरूपं वा जनयति Kāśi. ii. 87.13(*on* 5(2). 189); iii. 209. 23 (*on* 5(8). 45); अस्या वीथ्या मोचापनकाले अपरवीथी अनुरु (Read °रूपा) ... मोक्तव्या EI. i. 178.38; मोक्षदशायां भक्तिस्त्वयि कुत इव मर्त्यधर्मिणोऽपि न सा राजति। ततोऽनुरूपामारोपय Stotrā. 19.13; येन कर्मणा यादृक् शरीरमारब्धम् ... तस्य विपाकस्य अनुगुणा अनुरूपा या वासनास्तासामेवाभिव्यक्तिर्भवति RājMār. 68.7; विश्वं नाना ... अनुरूपाणां परस्परौचित्यावस्थितीनां ग्राह्याणां ग्राहकाणां च भेदात् PratyabhiHṛ. 6. 13(3); एतावानेवायं समभिव्याहार इति तत्र श्रोतुरभिमानः- न तत्संदेहेऽपि श्रुतानुरूपसंसर्गावगमात् NyāyKuA. ii(1). 209. 11; आर्यपुत्रायमेकाकी नूपुरो न विराजते। अनुरूपस्तदेतस्य द्वितीयः परिकल्प्यताम् KathāSaSāg. v.2.173; तदौषधानि स्युरनुरूपाणि हेतुभिः ŚārṅgaS. i. 1. 55; आत्मानुरूपैर[ध] त [1] सुलब्धैर्दे (read ब्धैर्देवीषु) देवप्रति[म]: कुमारैः EI. vi. 339.37; अचेतनेभ्यो भूतेभ्यश्चेतनो जायते कथम्। कारणस्यानुरूपं हि कार्यं जगति दृश्यते Triṣa- ŚaPuC. i. 1. 354; i. 6. 49; तस्यानुरूपं तनयं विधाता विधातुमल्पप्रतिभो यदासीत् PṛthvīVi. 6. 36; रामस्येव गृहीतसत्यतपसस्तस्यानुरूपो गुणैः सौमित्रेरुदपादि तुल्यमहिमा वाक्पालनामानुजः EI. xiv. 326.9; अनुरूपमस्य जगतः प्रकृतितां त्रिगुणं प्रधानमुपयाति न परः NayaMañ. II. ii. 1.1; (used as noun) similarity, conformity or agreement with यत्र वै यज्ञस्यानुरूपं क्रियते तद्यजमान ऋध्नोति MaiS. iii. 1. 4 (iii. 5. 8); KāṭhS. 19. 3(ii. 3. 3); KapiKaS. 30.1 (138.6) (also *adv.* ?, cf. Viśva.) नात्र प्रत्यक्षानुरूपं कुर्वन्ति JaimiBr. 3.206; 3.241; वेदवचनानुरूपं स्मृतिभिरपयुक्तम् VajraSūU. 260.23; सारूप्यमनुरूपस्य सारूप्यात्क्षोभवर्धनम् SāhiDa. 342. 18; [Inst.] in similarity, in conformity or in agreement with स्वरितस्यानुरूपेण कम्पं कुर्वीत शास्त्रवित् SvarāṅŚi. 20; Upalekha. 70. 4; उत्सवेषु च सर्वासामनुरूपेण पूजापानकं च KāmSū. 252.22 (4.2) (Jaya Ma. कुलवयोऽनुरूपा); सर्वासां चानुरूपेण गम्याः सहायाः KāmSū. 363.23 (6.6); नमो वृन्दारण्यविहारिणे।

तदनुरूपेण तदा साक्षिणे नमोऽनुरूपाय SāmaraU. 247.10; **1Aii** equal (in quantity) (नदी) सा ताभिरनुरूपाधिकरूपा सती न निवर्तते ŚaṅkaVi.(Ā.) 214.20; **1B** worthy (son, student etc.) भारतसंहिताम् ...। अन्येभ्योऽनुरूपेभ्यः शिष्येभ्यः प्रददौ प्रभुः MahāBhā. i. 1. 63; स पुरोहितमनुरूपमन्विच्छमानः परं यत्नमकरोत् MahāBhā. i. 3. 10; श्रूयते यादवी कन्या अनुरूपा कुलस्य नः MahāBhā. i. 103. 5; संगृह्णीयादनुरूपान् सहायान् MahāBhā. v. 37. 22; यः प्रादात् ... द्विजातिभ्योऽनुरूपेभ्यः कामानुच्चावचांस्तथा MahāBhā. xii. 29. 126; अनुरूपाय शिष्याय स्वां विद्यां यः प्रयच्छति MahāBhā. xiii. App. I. 15 (3354); राज्ञः पुत्रा महात्मानश्चत्वारो जज्ञिरे पृथक्। गुणवन्तोऽनुरूपाश्च Rāmā. i. 17. 10; मुनिरूपोऽनुरूपेण सूनुना ददृशे Kirātā. 11. 2 (comm. दर्शनप्रदानयोग्येन); देवस्य सद्भावगर्भमपहाय हृदयमेकमन्यमनुरूपं प्राभृतमेव दुर्लभं लोके तथाप्यस्मत्स्वामिना ... पूर्वजोपार्जितम् ... कृतार्थीकृतम् HarṣaC. 289. 12; अयमपि कुमारस्यानुरूपमेव मित्रम् AvantiKa. 164. 3; सोऽनुरूपं ततो लब्ध्वा सूनुम् ...। तत्रारोपितगार्हस्थ्यः सन् प्रशान्तिमतः श्रयेत् MahāP. 38. 148; आसीन्न संदेशहरोऽनुरूपः RāmC. 3. 22; देवस्यानुरूपस्त्यमात्मजः TriṣaŚaPuC. i. 5. 480; अथानुरूपेण जनेन गुप्ता ... मनुजेन्द्रकन्या। उपाययौ लोचनवर्त्म राज्ञाम् RāghPāṇ. (Ka.) 2. 6; भारद्वाजादयः षड्ऋषयः ... पिप्पलादं गुरुं विद्यानिष्क्रयार्थमनुरूपमन्यदपश्यन्तः ... प्रणम्य प्रोचुः VedāntKa. 98.5 (*on* i. 1. 4); पश्य कीर्तिरनुरूपमाश्रिता त्वां विभाति नरसिंह भूपते Ekāva. 8. 39 (8) (290. 8); अनुरूपेण पुत्रेण कुलं तिष्ठति सीमनि PuruṣPa. 165. 5; दानसंस्कार-मानादावनुरूपे पराङ्मुखः। ... भूपतिः Rāj Ta. (Jo.) 1276; श्रीराजवल्लभः ...। अर्हतामनुरूपाणामुपाचक्रे पृथुप्रथः Ballā C. 112. 2; **1C** capable, competent पञ्चत्वमपि संप्राप्तं यदि त्वं परिषस्वजे:। बाहुभ्यामनुरूपाभ्यां स जीवेदिति मे मतिः MahāBhā. iv. 215* (8); अनुरूपाविमौ बाहू राम कर्म करिष्यतः। अभिषेचनविघ्नस्य कर्तृणां ते निवारणे Rāmā. ii. 20. 34; वाराहीमात्मयोनेस्तनुमवनविधावास्थितस्यानुरूपाम् MudrāRā. 7.19; **2A** proportionate in size, shape or measurement यूपं करोति सक्षीरं स्थूलं मूले वालाग्रमनुरूपम् ṢaḍviBr. iv. 4.1; गदा श्रेष्ठा ...। अनुरूपा च भीमस्य गाण्डीवं भवतो यथा MahāBhā. ii. 3.6; पाञ्चाली ...। सा पात्यमाना बाहुभ्याम्...। वृत्ताभ्यामनुरूपाभ्यामूरू समवलम्बत MahāBhā. iii. 144.3; उपधानम्...। शयनस्यानुरूपं हि शीघ्रं वीर प्रयच्छ मे MahāBhā. vi. 115.45; ततोऽपश्यत्... सः ... न्यग्रोधम् ...। शाखाभिरनुरूपाभिर्भूषितम् MahāBhā. xii. 163. 12; शतम् ... प्रयातु ...। चणकानां कुलित्थानाम् ...। अतोऽनुरूपं स्नेहम् Rāmā, vii. 91. 20; पयोघटैराश्रम-बालवृक्षान्संवर्धयन्ती स्वबलानुरूपैः। ... स्तनंधयप्रीतिमवाप्स्यसि त्वम् RaghuVa. 14. 78; एतास्तपस्विकन्यकाः स्वप्रमाणानुरूपैः सेचनघटैर्बालपादपेभ्यः पयो दातुमित एवाभिवर्तन्ते Śāk. 1. 15(4); (अग्नौ) ध्वजकुम्भहयेभभूभृतामनुरूपे वशमेति भूभृताम्। धरा YogYā. 8.17; तथानुरूपैर्वमनैः सनस्यकैः। उदराग्नीनपि साधयेद् भिषक् KalyāKā. 2.13; (गणपतेः) तद्वदनानुरूपवपुःसंपादनसमाहितहृदयेन ... पितामहेन विहितसकलसत्त्वातिशायिदेह ... तिष्ठ तिष्ठ YaśasCam. i. 483. 4; ऋषयः पितरश्चैव ...। स्वप्रभाभरणाः कार्याः ... एतत्प्रमाणमनुरूपमनिन्दितं च ViṣṇuDhaP. iii. 37. 17; द्वारस्योभयतः कार्याः ...। निधयश्चानुरूपाश्च शङ्खाब्जोज्ज्वललक्षणाः SamarāSū. 34.25; स्पर्शादिदं स्यालुलितं हि शिल्पं मनोभुवोऽनङ्गतयानुरूपम् NaiṣC. 10.126; (used as noun) [Inst.] in proportion to अनुरूपेण चामुक्ते तत्प्रमाणे हि जायतः। एवंविधे ममैते वै कुण्डले MahāBhā. xiv. 56.27; ऋत्विग्यदि वृतो यज्ञे स्वकर्म परिहापयेत्। तस्य कर्मानुरूपेण देयोंऽशः सह कर्तृभिः ManuSm. 8. 206 (Manva Mu. कृतानुसारेण); यथादेशं क्रोशमात्रं नदीपात्रमित्याद्यनुरूपेण ... विद्यात् ManvaVi. 1109. 10 (*on* 8. 406); **2B** which is in accordance with or corresponding to चोदितातिक्रमे दण्डेन न हन्यादुष्ट-वाक्यैर्न शपत्यतिक्रमानुरूपं कृच्छ्रमादिशति VaikhāGS. 2.8; (क्षत्रियादीनाम्) तेषामेव तुल्यापकृष्टवधे यथाबलमनुरूपान् दण्डान् प्रकल्पयेत् BaudhDS. i. 10. 20; तुलामानप्रतीमानव्यवहारार्थसंस्थापनं देशद्रव्यानुरूपम् ŚaṅkhaLiDS. 320; परिसंख्याय ... आयव्ययावनुरूपां च वृत्तिम् MahāBhā. vi. 37. 22; सत्त्वानुरूपा सर्वस्य श्रद्धा भवति MahāBhā. vi. 39. 3 = BhagGī. 17.3; अनुरूपं फलं तस्य कर्मणो लभ्यतां त्वया Mahā Bhā. xii. 36. 39; तदर्हसि विशालाक्ष हृदयेऽपि पराङ्मुखे। रूपस्यानुरूपेण दाक्षिण्येनानुवर्तितुम् BuddhaC. 4. 69; गुरुवृद्धसिद्ध-र्षीणामभिशापाभिचाराभिध्यानानुरूपचेष्टाहारव्याहारं तैरुन्मत्तं विद्यात् CaraS. vi. 9. 20 (1941 Ed.); अपराधानुरूपं च दण्डं दण्ड्येषु दापयेत् ViṣṇuSm. 3.91; दद्यात्। ... दायानुरूपमंशम् ViṣṇuSm. 6. 36; पापानामनुरूपाणि प्रायश्चित्तानि ...। तथा तथैव संस्मृत्य प्रोक्तानि परमर्षिभिः ViṣṇuP. ii. 6. 37; BrahmP. 22. 35; PadmP. iv. 93. 12; शब्दानुरूपेण सत्त्वेन च भवितव्यम्। सत्त्वानुरूपेण च पराक्रमेण Tantrākhyā. 11. 1; PañcT. 1. 50 (15) (34. 9); Pañcā. 12. 17; अग्न्याश्रितं यत्फलमुक्तमस्मिन्... सर्वेषु च वह्निकार्येष्वेवं वदेदस्य यथानुरूपम् YogYā. 8. 19; परिश्रमस्यानुरूपं फलमधिगमिष्यामि MudrāRā. 1. 19 (67); अचिरादस्य दाक्ष्यस्यानुरूपं फलमधिगमिष्यसि MudrāRā. 2.15 (15); 5.12; योऽस्मच्छासनमतिक्रामेत् तदनुरूपं दण्डमर्हति EI. xv. 252. 14; ii. 351. 13; दर्शितातिप्रसादस्तदनुरूपम् ... प्रादाद्य ब्रह्मदेयपरिमितम् AvantiKa. 10.17; अनुवाक्याद्वयस्य ... अनुरूपा याज्यापि कल्पयितव्या TantrVā. 461. 20 (*on* ii. 2. 3); धर्माधर्मौ साक्षादीक्षितेऽनुरूपं फलं दातुं तस्मात् धर्माध्यक्षः ViṣṇuSaBh.56. 1(*on*28); अनेकात्मसमवेतधर्माधर्म-संस्कारपरिपाकानुरूपप्रसरदीश्वरेच्छाप्रेर्यमाण° ... °द्व्यणुकादिकार्यक्रमेण शरीराद्यवयवि-निर्वृत्तिः NyāyMañ. ii. 74. 1; सर्गसमये पुनरक्षीणकर्माशयानुरूपशरीरादिसंबन्धे सति दुःखसंभवात् NyāyMañ. ii. 77. 8; अहं च ते च कामिन्यौ ...। सृष्टवत्यस्तु मिथुनान्यनुरूपाणि च त्रिधा LakṣmīT. 5.6; भिक्षुर्नैहिकामुष्मिकापेक्षः। यद्यपेक्षास्ति तदनुरूपो भवति NāraPaU. 5.1; सः ... तैजसं शरीरं कृत्वा कर्मणानुरूपं फलमनुभूय तस्य संक्षये पुनरिमं लोकं प्रतिपद्यते NirU. 29.12 (2) (*but* Viśva. *adv.*); श्रद्धानुरूपा धीर्देवता BhāvU. 549. 9; कृशोऽहं दुःखदग्धोऽहं हस्तपादा-दिवानहम्। इति भावानुरूपेण व्यवहारेण बाध्यते MahāU. 4.125; भावसंवित्प्रकटिता-मनुरूपा (v.l. पाम् Viśva.) च मारुते। ... वासनां मुनयो विदुः MuktiU. 2. 24; स्यादेतदेवं यदि त्रिगुणमयः प्राकृतोऽस्य देहः स्यात्। स तु स्वाभिमतः स्वानुरूपोऽप्राकृत एवेति सर्वमुपपन्नम् BrahmSūBh. (Rā.) 213.8 (*on* i. 1. 21); चिदंशस्य च कर्मफलविशेषभोक्तृत्वाय तदनुरूपज्ञानविकासरूपविकारो भवति BrahmSūBh. (Rā.) 522.19 (*on* ii. 3. 18); भव्यं भवतु [भ]गवत् पूर्वकन्मा(र्मा)-नुरूपम EI. vii. 198. 2; संपदामनुरूपो हि स्त्रीणां संपद्यते वरः PariPar. 3. 197; नागरैरुत्सवश्चक्रेऽनुरूपः स्वस्वसंपदाम् PariPar. 8. 258; यथाशक्त्यनुरूपं तु दण्डमेषां प्रकल्पयेत्।... अनुरूपं दोषानुरूपम् SmṛtiCan. iv. 724. 6; नागानां जातिभेदाङ्गनिरिह कथिता कालयोगानुरूपा MātaLī. 1. 26; अभिप्रेतमनुरूपं क्रियाफलं यत्र निष्पन्नं स फलयोगः NāṭaLaRaK. 89; आख्यानुरूपविजितारिनृपाल-मौलिर्विख्यातिमान् जगति कृष्णपनायकेंद्रः EI. iii. 245. 125; (used as noun)[Inst.] in accordance or correspondance with तपो व्रतं दानं जपयज्ञादिकाः क्रियाः। कर्मणस्त्वनुरूपेण फलं दास्यन्ति भावतः BrahmP. 173. 17; युगानामनुरूपेण पादः पादोऽस्य हीयते (धर्मस्य) BrahmP. 175. 19; तस्य प्रेम्णोऽनुरूपेण यथा तावय्यदीप्यताम् PāṇḍaC. 1. 537; युगह्रासस्यानुरूपेण शक्त्यपेक्षया धर्मो अवस्थितः ManvaVi. 69. 7 (*on* 1. 85); **3A** suitable, well-matched मैमी किल स्म भर्तारं द्वितीयं वरयिष्यति। स्वैरवृत्ता यथाकाममनुरूपमिवात्मना MahāBhā. iii. 74. 23; सत्यवाननुरूपो वै भर्तेति मनसा वृतः MahāBhā. iii. 278. 10, तस्य दारक्रियां तात चिकीर्षुरहमच्युत। अनुरूपादिव कुलादिति चिन्त्य मनो दधे MahāBhā. v. 170.8; मिथुनम् ...। एकैकमनुरक्तं (v. l. एकमेवानुरूपं) च चक्रवाकसमं विभो MahāBhā. vi. 8. 9; द्विजः। विन्देतानन्तरं भार्यामनुरूपां यथाविधि MahāBhā. xiii. 128.37; पायसं देवनिर्मितम्। ... भार्याणामनुरूपाणामश्नीतेति प्रयच्छ वै Rāmā. i. 15. 18; अनुरूपः स वो नाथो लक्ष्मीवांल्लक्ष्मणाग्रजः Rāmā. ii. 2. 11; ii. 40. 8; iii. 17. 4; कौतुकाद्यानुरूपौ युक्ताविमौ परस्परस्य KāmSū. 283. 7 (5.4); (हिमालयः) मेनां मुनीनामपि माननीयामात्मानुरूपां विधिनोपयेमे KumāSam. 1. 18; तस्यामात्मानुरूपायामात्मजन्मसमुत्सुकः। विलम्बितफलैः कालं स निनाय मनोरथैः RaghuVa. 9. 33; शशिनमुपगतेयं कौमुदी मेघमुक्तं जलनिधिमनुरूपं जह्नुकन्यावतीर्णा RaghuVa. 6.85; SaraKaṇṭhā. 653.7; SāhiDa. 595.4; अहमिमं वृणोमि वृणोम्यहं नैव तवानुरूपः ViṣṇuP. iv. 2. 92; विदर्भराट् तस्मै स्वसुताम् ... अनुरूपां न्यवेदयत् BrahmāṇḍP. ii. 49. 2; नृपोत्तमः। भार्याभ्यामनुरूपाभ्यां रममाणोऽवसच्चिरम् BrahmāṇḍP. ii. 55. 25; iii. 14. 22; पुनरपि सुलभं तपोऽनुरागी युवतिजनः खलु नाप्यतेऽनुरूपः Kirātā. 10. 50; अचिरेणैव कालेनानुरूपा-भिर्वधूभिरुपेतमालोकयिष्यामि Kād. 94.14; अनुरूपो देव इत्यात्मसंभावना HarṣaC. 57. 2; AlaṅkāSa. 117. 5; कन्येयं दीयतां तस्मै भवतां यदि संमतम्। चिरादुत्पद्यतां योगो दंपत्योरनुरूपयोः PadmP. (Ra.) 15. 41; आचार्येण च अनुज्ञातः अनुरूपान् दारानाहृत्य TaiUBh. 216. 7 (*on* 1.11); धिक् ... तावकीं रूपसं[पद]म्। त्रैलोक्येऽप्यनुरूपो यद् वरस्तव न लभ्यते KāvyālaṅSāSaṁ. 5. 9 (* 8); [मु]ग्धस्य मृगेक्षणे कमप्यनुरूपं विसदृङ् न शोभते RāmC. 12. 79; (वीर[से]नः) निरुपमरूपयानुरूपया रूपवत्यभिधानया... प्रियया सह मकरकेतनकेलिकला[म]नुभव-न्नतिचिरमासांचक्रे NalaCam. 4. 9 (41); 5. 21 (7); मम त्वं मन्दभाग्याया अनुरूपं वृषं दिश BṛKathāK. 73. 271; (हरिः) मुहूर्तं एकस्मिन् नानागारेषु योषिताम्। सविधं जगृहे पाणीननुरूपः स्वमायया BhāgP. iii. 3. 8; ix. 6. 44; तवानुरूपा रूपेण वयसा कुलशीलतः।... तव पत्नी SkandP. iv. 13. 54; vii(1). 166. 28; सोऽनुरूपाम् ... कञ्चुकाख्यामकुण्ठधीः [।] सवर्ण्णाम्बि (Read सवर्ण्णां वि) धिनोवाह EI. i. 126. 12; ii. 162. 10; नानुरूपोऽयं मम JayaMa. 228. 1 (*on* 3.5); आस्तां खल्वनुरूपया सफलया पुष्पश्रिया दुर्विधे संबन्धोऽननुरूपयापि न कृतः किं चन्दनस्य त्वया BhallaŚ. 36; Subhāṣi. 811; अनुरूपे कुले जाताम् ...। लभेत ... कन्याम् BhaviP. 24B. 17 (i. 6. 28); अस्या अनुरूपो भर्ताहं सृष्टो धात्रा न संशयः PadmP. ii. 77. 88; (लक्ष्मणः) तवानुरूपो भविता पतिस्तेनैव

संचर AdhyāRā. iii. 5. 14; चिन्ता मे पुत्र यद्भार्या नानुरूपा तव क्वचित् KathāSaSāg. i. 3. 57; अनुरूपस्तदेषोऽस्तु भर्तास्या दुहितुर्मम KathāSaSāg. vii. 5. 155; ix. 1. 178; राजासावनुरूपरूपविभवामम्मंगनाम्ना भुवि प्रख्यातामुपयच्छति स्म EI. vi. 338. 28; v.77.35; अनुरूपं पतिमनासादयन्त्याः कस्या अपि ... परिदेवितमिदम् KaumuMi. 1. 9 (1); तयोः ...। अनुरूपोऽभवद् योगः TriṣaŚaPuC. i. 2. 62; अनुरूपाविमावेवेतीभ्याम्यां परया मुदा। तयोरेव मिथोऽकारि पाणिग्रहमहोत्सवः PariPar. 2. 246; मुरद्विषश्चरणः। स जयति येन कृता श्रीरनुरूपा पद्मनाभस्य ĀryāSa Śa. 13*; दाराणामनुरूपाणां भ्रातुरुद्वाहहेतवे। गवेषणाय स प्रैषीन्निजान्प्रतिदिशं नरान् PāṇḍaC. 1. 266; 2. 162; 4. 315; 6. 244; नाभिसंवीक्ष्य ... अनुरूपं वरं भुवि। स नृपोऽन्वेषयामास PārśvC. 5.159; स्थानेऽनुरागः स्वामिन्या अनुरूपो ह्ययं वरः SamarāSaṁ. 2.77; SiddhāRa. 5 (70.4); रूपयौवनसंपन्नामनुरूपां प्रियां भजेत् RasRaSa. 30. 88; कन्यासौ ... वृध्दकुमारी भूत्वा केनाप्यनुरूपेण महीमहेन्द्रेण सोपरोधमूढा सती ... परामुन्नतेः कोटिं नेष्यति PrabaCin. 126. 23; स ताभ्यामनुरूपाभ्यां समतुष्यत् समेयिवान् (देवकीरोहिणीभ्याम्) Yādavā. 1. 33; 5. 66; 11. 81; गीर्नः श्रेयः परं दद्यादजा सा चतुराकृतिः। अनुरूपमजं वव्रे या पतिं चतुराननम् HariC. (Pa.) 1; गङ्गा गौरी च कन्यके भवतः। पूर्वा तयोः पुरस्तादनुरूपं रमणमम्बुधिं प्राप्ता PārvPa. 1. 18; 4. 2 (21); एतस्या अनुरूपोऽत्र भविष्यति पुरे पुनः। कस्यचित् कथितुं नैव शक्यते रातिहेतवे RatnaCūKa. 457; एतावन्ति दिनानि चेतस्येवं विकल्प आसीत् यन्मे गेहिनी ममानुरूपा न वा PurāPraSaṁ. 18. 7; अघार्दन तया विना जगति कानुरूपास्ति ते UjjvaNīMa. 223. 1; 244. 9; त्वं च कुलशीलादिभिर्मेऽनुरूपा TristhaSe. 335. 30; नायकयोः ... अनुरूपयोः कुतुकतो घटनं स्यादप्रयोगेऽपि KandaCū. v. 4. 36; सीतैव वा किं भवतोऽनुरूपा RasGaṅ. 675. 4; अनुरूपया नृपकुमार मया ... नन्द Rāgh. 8. 36; तस्य ... अनुरूपेषु दारेषु उदारगुणौ ... वेङ्कटश्रीवेङ्कटाख्यौ बभूवतुः (पुत्रौ) Ānand Ra. 2. 31 (1); सात्म्यानुरूपान्प्रविधाय पूर्वं विज्ञः पुमान्बाह्यरतोपचारान्। विधिश्लथीभूतवराङ्गदेशां भजेत कान्तां रतिकेलिरङ्गे AnaṅgaRa. 10. 1; AlaṅkāMañ. 136. 1; **3Bi** befitting (words, etc.) वचनमब्रवीत्। यद्युक्तमनुरूपं च MahāBhā. i. 43. 37; कथाभिश्चानुकूलाभिः (v.l. श्चानुरूपाभिः) सह रंस्यामहे वने MahāBhā. iii. 2.11; xiii. 10. 39; MārkP. 24. 2; DaśKuC. 46.3; ते वै मामनुरूपाभिः ... अस्तुवन् मुनयो वाग्भिः MahāBhā. iii. 166. 23; पाण्डवान् प्रति भाषितम्। धर्मार्थसहितम् ... तत्रानुरूपं भीष्मेण MahāBhā. iv. 28. 2; सुरगणान् ...। स्तुतिभिश्चानुरूपाभिरानर्चायतलोचना Rāmā. ii. 22. 12; ii. 107. 5; अतिस्निग्धमनुरूपं चाभिहितम् PañcRā. 3. 4 (1); अनुरूपमेतद् भवत्याभिहितम् SvapnVā. 1. 10(5); समानविद्याबुद्धिशीलवित्तवयसां सह वेश्याभिरनुरूपैरालापैरासनबन्धो गोष्ठी KāmSū. 53. 3 (1.4) (JayaMa. परस्परस्तुत्यनुरागपरिहासानुविद्धैः); स्थाननुरूप (Read स्थानेऽनुरूप)मादेशं ददत् ... श्रीध्रुवसेनः EI. viii. 192. 33; i. 87. 26; शृणुमस्तावद् भवतः प्रज्ञावतः संप्रत्यनुरूपमुपदेशम् VeṇīSaṁ. 5. 67; अनुरूपमेवेदं प्रतिवचनं श्रोत्रस्य श्रोत्रमित्यादि KenUBh. 32. 8 (*on* 1.2); मुख्यं प्राणं प्रत्यनुरूपमेव वागादिभिरुक्तम् ChāndoUBh. 266. 8 (*on* v.1. 15); अनुरूपमेव उक्तम् (तत्) GītāBh. (Śaṅ.) 381. 8 (*on* 13.12); श्रुतार्थः। तस्य यद्यनुरूपमुत्तरं भवति ततो लेख्यम् BālaKrī. i. 205. 7 (*on* 2. 7); आस्पदाधिगमगर्वितोऽस्तु वाप्यस्तु वानुदितभूतिविक्रयः। ... पक्षयोर्यदनुरूपमुक्तयोस्तत्तदेव च समर्थयिष्यते RāmC. 2.53; यदि परश्छलादीनि जानीयात् तेषु चानुरूपमुत्तरमभिदधीत NyāyMañ. ii. 152. 16; देवि, अनुरूपमभिहितम् SubhaDha. 5. 11 (29); निर्विकल्पो महानन्दपूर्णो यद्वद् भवांस्तथा। भवत्स्तुतिकरी भूयादनुरूपैव वाङ् मम Stotrā. 6. 4; उचितं प्राहुराचार्याः सदृशं किल यस्य यत्। ... यत्किल यस्यानुरूपं तदुचितमुच्यते AuciViCa. 7(1); श्रीजयदेवभणितम् ...। हरिचरणस्मरणं प्रति संप्रति पुण्यवतामनुरूपम् GītGo. ii. 5. 9; वचोभिः। अस्ताविषुः स्वस्वधियोऽनुरूपैः पौराः ... पतिमम्बिकायाः ŚivLī. 21. 28; प्रागेव हि मयोक्तम् ...। विद्युज्जिह्वेन तु तदनुरूपो मन्त्रो न कृतः JānaPa. 4.24(8); श्लाघ्यमिदं वैराग्यमुमुक्षयोरनुरूपं पुरुषस्य वचनम् AmṛUda. 3.19 (1); (used as noun) what is befitting अनुरूपं ततो राजा प्रत्युवाच युधिष्ठिरम् MahāBhā. i. 187. 13; यस्मात्त्वयानुरूपं मे प्रोक्तम् BrahmP. 165. 43; 'मधुररसास्वादनानन्तरमम्लरसोऽपि मनागास्वादनीयः' इति वृद्धोक्तेरनुरूपमेव संजातम् RasSa. 179 (2); **3Bii** befitting (action etc.) पूजया चानुरूपया। सोदर्यां पूजयामास MahāBhā. 1.44.15; अनुरूपं महेष्वास कर्म त्वं कर्तुमर्हसि MahāBhā. vii. 85. 66; viii. 14. 58; अनुरूपेषु कर्मसु। सर्वांस्ताननुवर्तेत MahāBhā. xii. 120. 22; xiii. App. I. 14 (64 (*1)); कर्तव्यं यद्वयस्येन अनुरूपं च युक्तं च कृतं सुग्रीव तत्त्वया Rāmā. iv. 7. 16; अनुरूपाणि कर्माणि ... रणे। करिष्यत्येषः... अङ्गदः Rāmā. iv. 22.12; तस्य विक्रान्तमनुरूपं महात्मनः Rāmā. v. 37.30; कर्मैतदनुरूपं वां पात्रं चायं नराधिपः HariVaṁ. 5.34; ViṣṇuP. i. 13.53; BrahmāṇḍP. i. 36. 166; BrahmP. 4. 62; यवनराजेन ... तत्कारितया च राजानुरूपकृतविधानया तस्मि (Read तस्मिन्) यदि दृष्ट्या प्रनाड्या EI. viii. 43. 9; यदत्रावसरप्राप्तम् ... अस्मदागम... नुरूपम् ... तत्र प्रभवति भवती Kād. 158. 15; तदेतत्तावदनुरूपम् यच्छौर्यो... मदिरोन्मत्तसमस्तसामन्तमण्डलसमुद्रमथनमन्दिरे तादृशि पितरि मृते तपोवनं ... गम्यते वल्कलानि वा गृह्यन्ते HarṣaC. 249.7; तस्य च प्रणयमनुरूपमखण्ड... ... ऐक्षन्त ... कुमाराः AvantiKa. 226. 11; दुष्करः कन्यान्तःपुरप्रवेशः तदनुरूपमुपायमुपपाद्य श्वः परश्वो वा नताङ्गीं संगमिष्यामि DaśKuC. 30.2; यद्यानुरूपं रुषः प्रारब्धम् ... तत्कर्म तातेन मे VeṇīSaṁ. 3.92; यदमन्द... थोचितमनुरूपं यत्तथानुरागस्य। ... तत्सुरतं प्रस्तुतं ताभ्याम् KuṭṭaMa. 37... कपयः प्रथमं प्रपन्नमनुरूपमिदम् RāmC. 26.34; 33.40; अभिवादस्यानुरू... प्रत्यभिवादनमित्येवं योजना क्रियते ManuBh. i. 140.13 (*on* 2.126); (मुनिः) नृदे... ... सपर्यया पर्यगृह्णात् प्रतिनन्द्यानुरूपया BhāgP. iii. 21.48; यद्वानुरूपमथात्मनस्तदकृ... रुषामन्दो मन्दोदरीतनयो रणे RāmāCam. 6.75; यथा च प्रत्यक्षस्य प्रसज्यरूपाभावग्र... अभाव विकल्पोत्पादनशक्तिरेव तथा विकल्पानामपि तदनुरूपानुष्ठानशक्तिरेव... भावग्रहणमुच्यते TarkBhā. (Mo.) 29.15; तस्यैव तद्राजवचोऽनुरूपमिदं पुनः ... च मेऽनुरूपम् SūktiRa. 77.12; (used as noun) what is befitting सकृदेव सदं... स्तोतव्यं वयसोऽनुरूपं कृत्वा JaimiBr. 2. 417; अनुरूपं कृतं चापि भीष्मद्रोणकृपादिभिः MahāBhā. vii. 1379* (7); ix. 64. 29; रुमण्वन्मिश्रैः सह संप्रधारितं स्वामिभक्त्या इच्छति विभवस्य चानुरूपम् TāpaVa. 1.4(13); विधेहि विद्वन्नधुनानुरूपं किमध्वना गच्छसि शालभेन RāmC. 22.4; अत्रानुरूपं राजर्षे विमृश स्वमनीषया BhāgP. i. 17.20; एवं ताभिः (गोपीभिः) कृष्ण एवानुरूपं कर्ता तत्तद्गोपिकाभावद... ĀdiP. 10.42; गुरोः विरिञ्च्यादेशादनुरूपमस्माभिरेव तावदनुष्ठितम् PārvPa. 2. 16(2); **3Biii** befitting (feelings) न चैतदनुरूपं ते यत्ते ग्लानिररिंदम MahāBhā. v. 73. 23; राजर्षिवध्वास्तव नानुरूपो धर्माश्रिते भर्तरि जातु शोकः Saund. 6.39; अनुरूपं हि मानमयस्य महीभुजां हृदयस्यारिपरिभवासहिष्णुत्वम् AvantiKa. 38. 20; **3Biv** befitting (behaviour etc.) अनुरूपमेतन्महानुभावतायाः KundaMā. 1.15(6); त्रयाणां श्रुत्युक्तानि सामान्यानि, तानि तेनानुरूपेण शेषेष्वपि द्रष्टव्यानि ChāndoUBh. 33.14 (*on* i. 3.7); 475.4 (*on* viii. 1. 3); अनुरूपः आत्मभावः संपत्तिः PrakriKau. i. 477. 7; Prasā. i. 477. 18; SiddhāKau. 162B. 7 (*on* vi. 3. 81); पदार्थस्य ... यः स्वभावोत्कर्षस्तस्योचितमनुरूपम् VakroJī. 194. 22; आशिषः...। नानुरूपानुरूपाश्च निर्गुणस्य गुणात्मनः BhāgP. i. 10. 19; यदि रञ्जयसि कृष्णमिदमेतदनुरूपम् GītGo. 19.4; LaŚabdeŚe. i. 534. 9; अनुरूपयोर्द्वयोर्यत्र क्रियते यदि वर्णनम्। तत्र परिज्ञेयं समालङ्करणम् AlaṅkāMañ. 135. 8; **3Ci** right, proper, fit, favourable अल्पकालं जीवितं यन्मनुष्ये ...। भूयश्च तद्वयसो नानुरूपम् MahāBhā. v. 27. 3; v. 194. 8; चिन्तयानस्य ब्रह्मर्षिं तपन्तमतिधार्मिकम्। अनुरूपा मतिः क्षिप्रमुपजाता स्वभावजा MahāBhā. xiii. App. I. 2(21); यो हि भृत्यो नियुक्तः सन् भर्त्रा कर्मणि दुष्करे। कुर्यात्तदनुरागेण (v.l. तदनुरूपं हि) Rāmā. vi. 1.7; स्त्रीवधो नानुरूपो वै विशेषेण मनस्विनः Rāmā. vi. 1813*(2); एवं तु वक्तुं भवतोऽनुरूपं सत्त्वस्य वृत्तस्य कुलस्य चैव BuddhaC. 11. 56; स्थानानामनुरूपैश्च लिङ्गैः शेषान् रोगान् विनिर्दिशेत् CaraS. vi. 28. 58 (1941 Ed.); मार्गं तावच्छृणु कथयतस्त्वत्प्रयाणानुरूपम् MeghDū. 13; अनुरूपमिदं वित्त गृहाणार्पय मेऽबलाम् MārkP. 8. 55; प्रमापणे प्राणभृतां दद्यात् तत्प्रतिरूपकम्। तस्यानुरूपं मूल्यं वा दद्यादित्यब्रवीन्मनुः ParāSm. 9.26; नैतदनुरूपं भवतः Kād. 146. 10; वैरिवर्गस्य मध्ये भर्त्रा क्षिप्तानामेतदेवानुरूपम् ŚiśuVa. 19. 119 (comm. उचितम्); भूयो विचारस्तव नानुरूपः VarāṅgaC. 19.8; यत्र यत्रानुरूपं यत्तत्र तन्न्यासमाचरेत् PāraS. 6. 165; नैतत् संविदनुसारिणामनुरूपम् PañcPā. 8. 15 (*on* i. 1. 1); महाभाग सर्वमनुरूपमस्य ते ... आशयस्य TilaMañ. 26. 15; चेष्टास्तत्र प्रवर्तन्ते लीलाद्या दश योषिताम्। दाक्षिण्यमार्दवप्रेम्णामनुरूपाः प्रियं प्रति DaśRū. 4. 70; दृष्ट्वानुरूपमर्थं यः पृष्टो नैवापि गूहति LiṅgaP. i. 10. 17; वृत्तिभिश्चानुरूपाभिस्तान्विभज्य सुतान् मुनिः।... पूजयेत् परमात्मानम् LiṅgaP. i. 29. 72; यशोरूपस्य यदनुरूपम् ... तादृशामाशयं प्रकाशयन्ती भरतोपज्ञा विज्ञापना RāmāCam. 2. 80 (3); दुष्प्रयोजा बहुतरसंदेहप्रसरा च तत्र प्रतिपत्तिर्न नाट्येऽनुरूपा स्यात् Loc. 321. 10 (*on* 3.6) (KSS. 135, 1940 Ed); कस्यचित्कवेः ... अनुरूपमपरमपश्यतः ... स्वाभिप्रायाविष्करणमेतत् VyaktiVi. 56. 21; प्रत्युपकारमाधातुमनुरूपं निरोजसः उपकारं स्मरन्तोऽपि विस्मरन्ति महौजसः KaumuMi. 6.10; अहमपि एतत्कार्यानुरूपस्वाभिप्रायज्ञापनाय विदग्धद्वितीयस्य राज्ञः सकाशमेव गच्छामि EI. viii. 108. 39; अनुरूपोऽनुकूलो वा यो योगो व्यापारः सूत्रस्यार्थप्रतिपादनरूपः सोऽनुयोगः SthānṬ. 3B. 10; चित्त्वेत्यधिष्ठानमिहानुरूपम् ... विभज्य ...°तन्मध्यनाडी रचयेत् TantrSa. 2. 17; महाराज प्रतिहारभूमौ किंचिद्विश्रम्यते। ... अनुरूपमिदम् MadaKeC. 19 (17); (used as noun) what is right, proper, fit, favourable युक्तमाह भवानस्माननुरूपं चिकीर्षति BṛĀraUBhVā. ii. 4. 41; क्लिश्नाति साधुचरितानसाधूननुरुध्यते। अनुरूपं न जानाति युवराज विधिर्जडः RāmC. 9. 71; किं नामान्यदतिविविक्तात् कन्यापुरादस्याभिमतसिद्धयेऽनुरूपम् SubhaDha. 2.7 (7); राजा रजनिशेषमति-

वाहयितुमनुरूपं निरूप्यं किंनरमिथुनस्य शयनम् ... Nala Cam. 6.55 (2); त्वदग्रे शरणागतानां पराभवो नाथ न तेऽनुरूपम् SūktiRa. 202.3; **3Cii** appropriate, commendable सः ...। जगाम भगवान्स्थानमनुरूपमिवात्मनः MahāBhā. ix. 35. 10; अनुलेपनम्। मया दत्तमिदं सीते तव गात्राणि शोभयेत्। अनुरूपमसंक्लिष्टं नित्यमेव भविष्यति Rāmā. ii. 110. 18; भूषणानि ...। स्त्रीणां यान्यनुरूपाणि पुरुषाणां तथैव च। ... फलन्त्यन्ये नगोत्तमाः Rāmā. iv. 42. 46; वयोऽनुरूपं वेषं कुर्यात् ViṣṇuSm. 71. 5; मृगाक्षि घोषवासस्यानुरूपोऽयं हल्लीसकनृत्तबन्ध उपयुज्यताम् BālC. 3. 3(8); भवस्यापि कुबेरशैले तत्पूर्वपाणिग्रहणानुरूपम्। प्रसाधनम् ... न्यस्तं पुरस्तात् पुरशासनस्य KumāSam. 7. 30; काममप्रतिरूपम् (v. l. °मनुरूपम् Apte) अस्य वयसो वल्कलं न पुनरलंकारश्रियं न पुष्णाति Śāk. 1. 18(1); त्वद्वपुरस्यानुरूपमाभरणस्य Kād. 203. 15; नानुरूपा तवाकृतेरसौ ... मेखला AvantiKa. 157. 18; 90. 8; अस्मिन्भजन्ति ... नार्योऽनुरूपमधिवासमधित्यकासु ŚiśuVa. 4. 40 (comm. इच्छासदृशम्, आत्मसदृशम्); (भक्तोत्तमान्) प्रासादेष्वनुरूपेषु कल्पितेष्वग्रतो विभोः। ... प्रतिष्ठाप्य ... अर्चयेत् PāraS. 8. 198; मृदादिदृष्टान्ता अनुरूपा भविष्यन्ति BrahmSūBh. (Śaṅ.) 309. 17 (*on* ii. 1. 14); देशं कालं च संभारानुत्साहं सत्त्वमेव च। अनुरूपेषु सर्वेषु कामः सिध्यति नान्यथा ParaS. 13. 60; अतोऽन्यप्रकारैर्वाज्ञानस्यानिर्वाच्यस्य निवृत्तिरनुरूपा IṣṭaSi. 86. 3; सोऽन्वेषमाणः शरणं बभ्राम पृथिवीं प्रभुः। नानुरूपं यदाविन्ददभूत्स विमना इव BhāgP. iv. 25. 11; निर्लेपस्येश्वरस्य निर्लेपं चक्षुरेव स्थानमनुरूपम् Bhām. 174. 15 (*on* i. 2. 13); उन्मादनमिदं रूपमनुरूपं मनोभुवः। समुल्लसितमिवासक्तं करोति मम मानसम् DarpDa. 3. 84; रूपम् ... तव कृष्ण तनोति तनोरनुरूपम् GītGo. viii. 17. 2; अनुरूपं कृतं सद्य हारेण कुचमण्डलम् Candrā. 5. 81; Kuval. 91; इयमनुरूपा ननु कुसुमेषोर्जयति धनुःश्रीः ChandaśCū. 2. 168 (3); शस्त्रप्रभृतयोऽनुरूपामेव पादादिकां प्रकृतिमाक्षिपन्ति Prasā. i. 146. 16; अस्य दिव्यवस्त्ररचितस्य वेषस्यानुरूपेण दिव्यगन्धानुलेपनेन भवितव्यम् KamVa. 5. 24(4); अनन्तमाख्यामधिगम्य योषाम्। ... अनुरूपां सुधीमणिः सोऽयमवाप शोभाम् Yātrā Pra. 1. 17; अहंमदशाहुधरणीसार्वभौमेन ... प्रेषितानि... अनुरूपाणि उपायनानि ĀnandRa. 8. 31 (7) [Vaija. 261. 54]; **4** agreeable, pleasant, cf. **अनुरूपकथावादिन्.**

अनुरूप (ánu-rūpa) *m.* **1** the antistrophe which has the same characteristics as of strophe (*stotriya*), the second of the three verses recited together आश्रावयेति स्तोत्रियाः प्रत्याश्रावो अनुरूपः VājaS. 19.24; आत्मा वै स्तोत्रियः प्रजानुरूपः AitBr. 12.12(351); Kauṣi Br. 15.4(67.19); मध्ये योनिं चानुरूपं च शंसति AitBr. 13.11(382); स्तोत्रियं स्तोत्रियस्यानुरूपं करोति AitBr. 27.2 (690); 36.2 (899); पवस्वेन्दो वृषासुत इत्यनुरूपो भवति PañcBr. xi.6.3; xi. 6.4; xii.7.7; xiii.7.7; पश्चानामहामनुरूपैः प्रत्यवयन्ति PañcBr. xv. 7.6; स्तोत्रियानुरूपौ संशस्तौ सप्त चतुरुत्तराणि संपद्यन्ते Kauṣi Br. 15.5 (68.16); 22.4 (98.22); षष्ठस्याह्नः स्तोत्रियाननुरूपान् कुर्वीरन् Kauṣi Br. 25.15 (119.24); सार्द्धं स्तोत्रियः शस्त्वा सार्धमनुरूपं शंसेत् Śat Br. XIII. v.1.2; XIII. v. 1.10; अह्न एव रूपं स्तोत्रियेणारभन्तेऽनुरूपेण साम्नः ... स्तोत्रियानुरूपौ भवतः। प्राणो वै स्तोत्रियोऽपानोऽनुरूपः JaimiBr. 3.21; 3.136; स्तोत्रियैर्वा इतो रेतो दधतो यन्त्यनुरूपैरत्र प्रतिपद्यन्ते JaimiBr. 3.279; उक्थं सप्तविधम्। शस्यते स्तोत्रियोऽनुरूपः JaimiUBr. iii. 4. 1; तोषा वृत्रहणा हुव इत्यच्छावाकस्य स्तोत्रियानुरूपौ GopBr. ii. 3. 15 (202.5); स्तोत्रियायानुरूपाय प्रगाथायोक्थमुखाय परिधानीया इति पञ्चकृत्व आह्वयन्ते GopBr. ii. 4. 4(212. 12); ii. 5. 11 (237. 12); एन्द्र याहुप नः ... इत्यतोऽनुरूपः AitĀ. V. i. 1.7; रथन्तरस्य स्तोत्रियानुरूपौ शंसति ŚāṅkhāĀ. 2.4 (6.19); स्तोत्रियानुरूपेभ्यः ... इति पृथगाह्वानम् ĀśvaŚS. I.v. 10. 13; स्तोत्रियेणानुरूपस्य छन्दःप्रमाणलिङ्गदैवतानि ĀśvaŚS. I.v. 10. 26; ऊर्ध्वं स्तोत्रियानुरूपाभ्यां तदेव शस्यं विहरेत् ĀśvaŚS. I. vi. 3. 2; प्रत्यृचं स्तोत्रियानुरूपेषु प्रथमानि पदानि द्विरुक्त्वावस्यन्ति ĀśvaŚS. I. vi. 4. 2; ऊर्ध्वमनुरूपेभ्यः ऋजुनीनिनः ... आरम्भणीयाः शस्त्वा स्वान्त्स्वान् परिशिष्टानावपेरन् ĀśvaŚS. II. i. 2. 10; स्तोत्रियानुरूपाणां यद्यनुरूपे स्तुवीरन्स्तोत्रियोऽनुरूपः ĀśvaŚS. II. i. 4.5; अनुरूपस्योत्तमा ĀśvaŚS. II. iii. 11. 18; Śāṅkhā ŚS. vii. 11. 1; अनन्तरमनुरूपात्परिधानीयायै च ŚāṅkhāŚS. vii.14. 6; प्रथमेषु रात्रिपर्यायेषु गायत्राणां स्तोत्रियानुरूपाणां प्रथमान् पादानभ्यस्यन्ति ŚāṅkhāŚS. vii. 26. 12; यज्ञायज्ञीयस्य स्तोत्रियेणोक्थ्यस्तोत्रियान्संशस्य। अनुरूपेणानुरूपान् ŚāṅkhāŚS. xi. 2. 13; xii. 12.14; xviii. 23. 10; उपरिष्टात्स्तोत्रियानुरूपाभ्याम् ... व्यत्यासं प्रतिगृणाति HirŚS. ix. 7. 19 (961. 26); तस्य संपद् यथा पूर्वस्यायातो यज्ञायज्ञीयानुरूपो बृहदग्निष्टोमसामा, तस्य कल्पो यज्ञायज्ञीयमनुरूपे गायत्रं स्तोत्रियपर्यासयोः Kṣudra. 2.5; अथ यज्ञायज्ञीयानुरूपे NidāSū. 32. 25 (2. 7); 167. 7 (9. 10); दशमस्य बहिष्पवमानं द्वितीयप्रभृतीनां पश्चानामहामनुरूपाः LāṭyāŚS. iii. 7. 1; DrāhyŚS. ix. 3.14; अनुरूपेषु तृचा प्रतिलोमा ऋचो नवर्चं इति गौतमः LāṭyāŚS. iii.7.2; DrāhyŚS. ix.3.15; LāṭyāŚS. vi.3. 5; DrāhyŚS. xvi. 3. 5; LāṭyāŚS. vii. 12.2; DrāhyŚS. xxi.3.14; अहिंकारम् अनुरूपायोक्थमुखाय परिधानीयायै VaitāSū. 20.16; 25.5; स्तोत्रियानुरूपयोः प्रथमानि पदानि पुनरादायमर्धर्चशस्यवच्छंसति VaitāSū. 26. 3; पृष्ठस्तोत्रियानुरूपौ बार्हतौ प्रगाथौ VaitāSū. 31. 18; 33. 18; 37. 5; एतेषाम् अनन्तरोऽनुरूपः संभवे VaitāSū. 42. 10; ज्योतिष्टोमे बहिष्पवमाने त्र्यस्तयाभृवन् स्तोत्रियोऽनुरूपः पर्यासश्चेति ṬupṬ. 72. 4 (*on* v. 3. 7); ŚāstrDī. 431. 6 (*on* v 3.4); NyāyMāVi. 289. 3 (*on* v. 3. 4); BhāṭṭDī. ii. 193.6 (*on* v. 3. 4) [Nānārthā Saṁ. iii. 26.5] **2A** name of a deity (*lit.* of befitting form) अनुरूपाय स्वाहा (इत्यश्वरूपाणि जुहोति) TaiS. VII. iii. 18.1; KāthS. 4. 8 (iii. 161. 2); **2B** name of the Being (belonging to the eyes) स यो ऽयं चक्षुष्येयोऽनुरूपो नाम। अन्वङ् ह्येष सर्वाणि रूपाणि। तमनुरूप इत्युपासीत JaimiUBr. i. 27. 4; **2C** name of a type of passion (*rāga*) रागोऽनु सह पश्चाद्वानुरूपोऽनुगतोऽपि वा। पूर्वोरपूर्वः पूर्वानुरागशब्देन शब्द्यते SaraKaṇṭhā. 561.9; रागोऽनुवृत्तोऽविच्छिन्नमनुराग उदाहृतः। अनुरूपोऽथवा राग इति वा निर्णयो भवेत् BhāvPra. (Śā.) 82. 2(4); **3** the word *anurūpa* अमुना वानुरूपान्ते रसरूपपदं वदेत् PañcaRā. (Nā.) iii. 14. 13.

अनुरूप (anu-rūpa) *n.* **1** similarity of form, conformity अपि जनकसुतायास्तच्च तच्चानुरूपं स्फुटमिह शिशुयुगे नैपुणोन्नेयमस्ति UttaRāC. 6. 26 (*but* Apte suitability, fitness); SaraKaṇṭhā. 600. 10; **2** proper form, cf. **अनुरूपगुणवद्भाजन** [resemblance, likeness, Apte]

अनुरूपक (anurūpa-ka) *adj.* [*f.* -ikā] **1** right, appropriate नैवानुरूपकं लिङ्गं वक्ता वा नास्ति कश्चन। सुषुप्तिस्थितशून्यस्य बोद्धा कोऽन्यात्मनः परः SarvaVeSāSaṁ. 596; **2A** who is in accordance with or conforming to प्रथमप्रहरे जन्म यस्य सोऽल्पायुरेव च। ... चतुर्थे चिरजीवी स्यात्कणानामनुरूपकः BrahmVaiP. ii. 36. 134; **2B** what is proportionate, cf. **अनुरूपकता;** **3** suitable, well-matched असौ ह्यस्या युवा भर्तानुरूपकः KathāSaSāg. v.2.164; एतां गान्धर्वविधिना स्वयम्। नरवाहनदत्तोऽसावुद्वहत्यनुरूपिकाम् (कन्याम्) KathāSaSāg. vi. 8. 239; राज्ञीषु मध्यादेकां त्वं सुविचार्यानुरूपिकाम् KathāSaSāg. ix.5.53; राज्ञे ... मुनिः। अप्सरःसंभवां कन्यां तां ददावनुरूपिकाम् KathāSaSāg. xii. 27. 48; अस्माभिः समागत्य कन्यां तां परिणीय च। मत्पुत्राय ... वध्वास्त्वं ह्यनुरूपकः KathāSaSāg. xviii. 4. 169.

अनुरूपकता (anurūpaka-tā) *f.* the state of being what is proportionate रक्षायामनुरूपकता। यस्य (गोपालकस्य) नान्यदन्नं स एकस्या गोः क्षीरमादद्यात् दशतः ManuBh. ii. 180. 7 (*on* 8. 231)

अनुरूपकथावादिन् (anurūpakathā-vādin) *adj.* who speaks agreeable or pleasant matter अनुकूलाः कथा वच्मि (v.l. अनुरूपकथावादी) विप्रियं परिवर्जयन्। अधर्मेणापि संयुक्तं प्रियनाम्यां करोम्यहम् MahāBhā. iii. 204. 24.

अनुरूपकर्मन् (anurūpa-karman) *adj.* (used as noun) one whose action is proper or right वशंवदो विधिरनुरूपकर्मणां न शर्मणे शिखिनि पतङ्गसाहसम् RāmC. 15. 33.

अनुरूपकारणकल्पना (anurūpakāraṇa-kalpanā) *f.* assumption of similar or conforming source न तेभ्यः (अनुमानादिभ्यः) कर्तव्यतावगतिः। तस्मात् कर्तव्यतास्मरणस्यानुरूपकारणकल्पनायां वेद एवोपदिश्यते ManuBh. i. 63. 9 (*on* 2. 6)

अनुरूपकार्योत्पत्ति (anurūpakāryotpatti) *f.* origination of similar or conforming result अनुरूपकार्योत्पत्तौ विच्छित्तिविशेषवशेन सौन्दर्यातिशयदर्शनात् कारणानुरूपत्वे कार्यस्य न किंचिद्वाच्यत्वमिति न वाच्यम् AlaṅkāRa. 61(16); सर्वज्ञत्वाभावे हि यथोचितोपादानकारणाद्यनभिज्ञत्वादनुरूपकार्योत्पत्तिर्न स्यात् SyādvāMañ. 6(29); विवेचितं च (अलंकारसर्वस्व)विमर्शिनीकृता 'कारणादनुरूपकार्योत्पत्तिर्हि लोकप्रसिद्धा' RasGaṅ. 608. 10; 608. 7.

अनुरूपकुला (anurūpa-kulā) *adj.* (*f.*) **1** who is from conforming or similar lineage अद्य श्लोकरसज्ञास्ता भविष्यन्ति निशाचर। अनुरूपकुलाः पत्न्यो यासां त्वं पतिरीदृशः Rāmā. iii. 29. 11; **2** who is from a worthy family अनुरूपकुलां कन्याम् ... विवाहितः। भुङ्क्ते वैषयिकं सुखम् PrabhāC. 121. 22.

अनुरूपक्रियादि (anurūpa-kriyādi) *adj.* similar or conforming action, i.e. behaviour etc. ('चन्द्रीयति मुखम्' इत्यत्र) उपमानपदेन लक्षणयोपस्थितम् ... विशेषणम्। विशेष्यं चाश्रयतयोपमेयम्। क्यजर्थाचारश्चानुरूपक्रियादिः RasGaṅ. 254. 11.

अनुरूपक्रियार्थिता (anurūpakriyārthi-tā) *f.* the state of aiming at or leading to a conforming action अवश्यं च व्यतिरिक्तानित्यताद्वारेणापि वस्तुन एवानवस्थायिनमात्मानं प्रतिपद्यते, तदनुरूपार्थक्(क्रि)यार्थितया प्रवृत्तेः HetuBiṬ. 42. 24.

अनुरूपगात्र (anurūpagātra) *m.* name of a former Buddha सम्यक्संबुद्धानां

कानि नामानि ... ततो भूयो धुतधर्मधर अतोऽनन्तरं भगवान् चित्रभानुः ... अनुरूपगात्रः MaVastuAva. i. 140. 4[DBHS.]

अनुरूपगुण (anurūpa-guṇa) *adj.* [*f.* -ā] A possessing similar or conforming qualities देवशर्म्मणः पुत्रस्य तदनुरूपगुणस्य स्वामिशर्म्मणः पुत्राय ... सोमशर्म्मणे ... दत्तोऽयं ग्राम EI. xix. 260. 18; B possessing befitting qualities अथाप्तबान्धवः। अनुरूपगुणामचिन्तयन्ननवद्येषु कुलेषु कन्यकाम् ŚaṅkaDigVi. (Mā.) 5. 35.

अनुरूपगुणग्राम (anurūpaguṇa-grāma) *m.* multitude of befitting qualities प्रकामकमनीयेऽस्मिन्निर्मितेऽम्भोजभूर्धुवम्। अनुरूपगुणग्रामनिर्माणे विक्लवोऽभवत् PāṇḍaC. 6. 274.

अनुरूपगुणग्रामा (anurūpa-guṇagrāmā) *adj.* (*f.*) possessing multitude of befitting qualities अनुरूपगुणग्रामा पाण्डोरुड्डामरौजसः। का कलत्रं भवित्रीति चिन्ताभूद्भीष्मचेतसि PāṇḍaC. 1. 395.

अनुरूपगुणत्व (anurūpaguṇa-tva) *n.* the state of being one possessing befitting qualities सोऽपांपतेस्तु तनुजामुपयेमे ... । अनुरूपगुणत्वाद्य तस्य भार्या गुणार्णवा BrahmP. 88. 3.

अनुरूपगुणप्रकर्ष (anurūpaguṇa-prakarṣa) *m.* excellence of befitting qualities इच्छानुरूपमनुरूपगुणप्रकर्षं संकर्षिणि त्वमभिमृष्य यदा विमर्षि। जायते... तदानीं देवः शिवोऽपि भुवनत्रयसूत्रधारः DeviPañ. 2. 16.

अनुरूपगुणवद्भाजन (anurūpaguṇavad - bhājana) *n.* vessel having proper quality औषधानि ...। गृहीत्वा चानुरूपगुणवद्भाजने संस्थाप्य ... शिक्येष्वासज्य स्थापयेत् AṣṭāSaṁ. ii. 167. 10(5. 8)

अनुरूपग्राह्यग्राहकभेद (anurūpagrāhyagrāhaka- bheda) *m.* differentiation of corresponding, i.e. mutually related objects and subjects (विश्वं) तत्राना अनुरूपग्राह्यग्राहकभेदात् PratyabhiHṛ. 6. 10 (3)

अनुरूपचरित (anurūpa-carita) *adj.* i having proper behaviour स्वतन्त्राहं सदा देवाः स्वेच्छाचारविहारिणी। ममानुरूपचरितो भविता तु मम प्रियः BrahmāṇḍP. iii. 15. 2; ii having favourable conduct राजाक(क) रोत् ... आत्मानुरूपचरितम् .... श्रीराज्यपालमिह दूतकमात्पुत्रम् EI. xviii. 307. 51; i. 80. 25.

अनुरूपचेष्ट (anurūpa-ceṣṭa) *adj.* whose activity is befitting (to genus) ऐक्षत जनः ...। नागं पुनर्मृदु सलीलनिमिलिताक्षं सर्वः प्रियः खलु भवत्यनुरूपचेष्टः ŚiśuVa. 5. 6 (comm. स्वजात्युचितव्यापारः)

अनुरूपजनन (anurūpa-janana) *n.* creation of similar or conformable (thing) यदि हि पूर्वज्ञानमुत्तरस्य जनकं भवति, ततोऽनुरूपं विरूपं वा जनयति।... न च निष्पन्नस्य क्षणमप्यवस्थानमस्तीति कदा जनयिष्यतीति जनकत्वानुपपत्तौ दूरोत्सारितमनुरूपजननम् Kāśi. ii. 87. 16 (*on* 5(2). 188)

अनुरूपतनु (anurūpa- tanu) *adj.* having proportionate body श्यामासि चन्द्रधवलासि च हेमगौरी ... अनुरूपतनुं स्मरामः BṛDharmaP. i. 41. 27.

अनुरूपतम (ánurūpa-tama) *adj.* [*f.* - ā] 1 the most similar or conforming प्र॒जाप॑ति॒राल॒ब्धोऽश्वोऽभवत्। तस्मा॒दश्वः॑ प्र॒जाप॑तेः पशूनामनु॑रूपतमः TaiBr. III. ix. 22. 2; 2 the most suitable or matching नटवत्परिगृह्य ...। अनुरूपतमास्वपि ध्रुवं नगरस्त्रीषु न सङ्गमेष्यति Yādavā. 9. 97.

अनुरूपतर (anurūpa-tara) *adj.* more appropriate वाग्वै हविष्कृद् वाचमेवैतदाह्वयति इति। ... तस्मात्पत्न्यां हविष्कृति लिङ्गमनुरूपतरं भवति ŚābaBh. 758. 6 (*on* iii. 2. 8)

अनुरूपतस् (anurūpa- tas) *adv.* 1 in a befitting manner, befittingly आज्ञापयत्तदा राजा सुग्रीवः ...। और्ध्वदेहिकमार्यस्य क्रियतामनुरूपतः Rāmā. iv. 24. 24; जैवन्तिः ... निवेशितोऽनुरूपतश्च सत्कृतः PratiYau. 2. 3 (4); क्रमागतं ज्ञानं मुखादेव ...। वैश्यान्तं ब्राह्मणाद्यं हि घृणया चानुरूपतः LiṅgaP. i. 7. 10; कुरु कल्याणकैकर्यमावयोरनुरूपतः BṛBrahmaS. iii. 6. 53; 2A in accordance with, accordingly अन्ये कृतयुगे धर्माः ...। अन्ये कलियुगे नृणां युगह्रासानुरूपतः ManuSm. 1. 85; कृते कर्मणि यः स्वामी न दद्याद् वेतनं भृतेः। राज्ञा दापयितव्यः स्याद्विनयं चानुरूपतः BṛhaspaSm. 147. 11; मङ्गलगायकान्। नर्तकांश्च ... समावेश्य ... मण्टपे न्यस्य विस्तारस्यानुरूपतः PāraS. 17. 436; पूर्ववत्पूजयेद्विद्वान्स्ववित्तस्यानुरूपतः NīlaP. 664; स नरकं याति स्वर्गं वा स्वेन कर्मणा। ततः स कालं वसति कर्मणामनुरूपतः ViṣṇuDhaP. ii. 116. 43; पित्तेन स्यान्मृदुः कोष्ठः ..। मध्यमः समदोषत्वान्मात्रा योज्यानुरूपतः SiddhYo. 74. 2; यथा यथा महालिङ्गं पूजा श्रद्धा यथा यथा। तथा तथा महत्पुण्यं विज्ञेयमनुरूपतः ŚivU. 3. 14; अवतारा: ...। भवन्ति बहवः कामं प्रकृतेरनुरूपतः DevīBhā P. iv. 16. 20; पिशाचा: ... त्यजन्ति विष्ठामूत्राणि। ... तत्रैव तांस्ते सर्वाणि भोजयन्त्यनुरूपतः BṛDharma P. i. 55.62; प्रवर्तयेत्ततो युद्धं गजानामनुरूपतः Mānaso. iv. 3. 643; क्षेत्रोपकरणं सेतुं पुष्पमूलफलानि च। विनाशयन् हरन् दण्ड्यः शताद्यमनुरूपतः DaṇḍaVi. 141. 12; अनुरूपतो विनाशे चापहृतमूल्यानुसारेण देशकालशक्त्यनुसारेण च DaṇḍaVi. 141. 19; 2B in proportion to, proportionately राजा कर्मसु युक्तानां स्त्रीणाम् ... प्रत्यहं कल्पयेद् वृत्तिं स्थानकर्मानुरूपतः ManuSm. 7. 125.

अनुरूपता (anurūpa- tā) 1 similarity, conformity उपपत्तिद्विरूपत्वमाधिक्यमनुरूपता AnuVyā. 38A.5 (*on* 3. 1); 2 appropriateness, propriety संयोगादिलक्षणस्यानुरूपता द्वेधा– स्तुतिपर्यवसायिनी, निन्दापर्यवसायिनी च RasGaṅ. 607. 8; अनाधत्वादिविशिष्टस्य स्नेहार्द्रत्वादिविशिष्टेन संसर्गस्यानुरूपता भागीरथीस्तुतिपर्यवसायिनी RasGaṅ. 607. 14.

अनुरूपतावर्णन (anurūpatā-varṇana) *n.* description of similarity वस्तुतोऽननुरूपयोरपि कार्यकारणयोः श्लेषादिना धर्मैक्यसंपादनद्वारानुरूपतावर्णने ... अनुपदमेव दर्शितत्वात् RasGaṅ. 608. 12.

अनुरूपत्व (anurūpa-tvá) *n.* 1 similarity, likeness or conformity हि॒र॒ण्य॒ग॒र्भः स॑मव॒र्त॒ताग्रे इत्याघारमाघारयति प्र॒जाप॑ति॒र्वै हि॑रण्यग॒र्भः प्र॒जाप॑तेरनु॒रूप॒त्वाय॑ TaiS. V. v. 1. 2; अनुरूपेणे॑वान्नाद्य॑मवरुन्धे पर्ग्वाद्य॑रुर्भवत्यनुरूपत्वाय॑ MaiS. iii. 4. 7 (iii. 55. 4); यत्पूर्वःरूपमपरेण रूपेणानुवदति तदनुरूपस्यानुरूपत्वमनुरूप एनं पुत्रो जायते PañcBr. xiii. 1. 9; xiii. 7. 7; प्राजापत्यो वा अश्वः प्रजापतेरनुरूपत्वा- (v. l. त्वा Viśva.) य BaudhŚS. ii. 378. 1; तदशक्तिश्चानुरूपत्वात् MīmāSū. i. 3. 28; TantrVā. 226. 15 (*on* i. 3. 23); VaiyāSiMañ. 68. 15; तेषामेवाशक्त्योच्चारणमनुरूपत्वात् VaiyāSiMañ. 86. 8; यत्किंचिद्दोषपरिहारानुपयुक्तत्वस्य वैयर्थ्येऽनुरूपत्वात् NyāySiA. 231. 1; अनुरूपत्वं नाम भगवद्विग्रहगुणाद्युपनेयविग्रहगुणादिमत्त्वम् Vedānt RaMañ. 1. 5 (70. 9); अनुरूपसंसर्गः सम्म्।... तत्रोत्पत्तिलक्षणस्य संसर्गस्यानुरूपत्वम् RasGaṅ. 604. 16; 2 the state or characteristic of being antistrophe पूर्वमु चैव तद्रूपमपरेण रूपेणानुवदति यत्पूर्वं रूपमपरेण रूपेणानुवदति तदनुरूपस्यानुरूपत्वम् PañcBr. xi. 6.4 ; स्तोत्रियत्वात्कारणादनुरूपत्वाद्वा एतमुक्तं प्रग्रथनधर्मं प्रगाथा लभन्ते ŚāṅkhāŚS. vii. 25. 17; 3 the state of being what is proportionate, proportionateness पश्चात्त्वरुर्भवत्यनुरूपत्वायेति HirŚS. xii. 8. 10 (123. 21); पश्चात् त्सरुर्भवत्यनुरूपत्वायेति विज्ञायते ĀpaŚuS. iv. 13. 13 (comm. तथाकारसंपादनाय); 4 propriety स्वजातीयवधे वध एव हन्तुः। तत्र तस्यैवानुरूपत्वात् 'घातने तु प्रमापणम्' DaṇḍaVi. 73. 11.

अनुरूपत्वप्रतिपादन (anurūpatva-pratipādana) *n.* explanation of conformity प्रजापत्यर्थकहिरण्यगर्भपदयुक्तमन्त्रेणाघारणं प्रजापतेरनुरूपं भवतीति वाक्यशेषे प्रजापतेरनुरूपत्वप्रतिपादनम् MayūMāli. 682. 11 (*on* x. 3. 2)

अनुरूपदण्डनार्थम् (anurūpadaṇḍanārtham) *adv.* for the sake of corresponding penalty यैस्त्वनुरूपदण्डनार्थं 'माषो विंशतितमो भागः पणस्य परिकीर्तितः' इति नारदेनोक्तमाषः स्वीकृतः Smṛti Can. iv. 493. 16.

अनुरूपदोहदसंपत्ति (anurūpadohada-sampatti) *f.* wealth of befitting longing of a pregnant woman उत्पन्नगर्भप्रभावादनुरूपदोहदसंपत्तिसंपत्त्यधिककमनीयकान्तिः... प्रियङ्गुमञ्जरी बभूव NalaCam. 3. 22(34)

अनुरूपनिदेशदान (anurūpanideśa- dāna) *n.* act of giving a proper order or command विस्रब्धमादिश किमाहरतु ...। संभावयैनमनुरूपनिदेशदानाच्छिन्धि द्विषन्निधनसूत्रमिदं प्रदीर्घम् RāmC. 36. 7.

अनुरूपनिश्चयानुगतव्यापार (anurūpaniścayānugata-vyāpāra) *adj.* having the function or operation followed by appropriate determination यत्र यत्रोच्यते प्रत्यक्षं वस्तूपदर्शकं वस्तुग्राहकमित्यादिना शब्देन तत्र सर्वत्रानुरूपनिश्चयानुगतव्यापारमेव बोद्धव्यम् DharmoPra. 20. 22.

अनुरूपपरिवारपरिकर (anurūpa-parivāraparikara) *adj.* having a multitude of right attendants सप्रयत्नेन भूत्वा लिखितमेकं मया दिव्यकुमारिकारूपमनुरूपपरिवारपरिकरम् TilaMañ. 164. 4.

अनुरूपपर्यास (anurūpa-paryāsa) *m.* (du.) antistrophe and particular concluding strophe in a certain hymn अथात आवापवान् एकाहोऽपि चर्विंगपोहन इत्याचक्षतेऽन्तरेणानुरूपपर्यासौ गायत्राणि पावमानानि तृचसूक्तान्यावपेद् यावन्ति कामयेत Kṣudra. 2.9 [Viśva.]

अनुरूपपात्रघटन (anurūpapātra-ghaṭana) *n.* bringing together, i.e. union with matching or suitable personalities अनुरूपपात्रघटनं कुर्वाणस्याद्य कुसुमबाणस्य। सुचिराद् बत संजातः शरासनाकर्षणश्रमः सफलः KuṭṭaMa. 144 (comm. योग्यभाजनेन घटनं संयोजनम्)

अनुरूपप्रतिपत्त्युपपादन (anurūpapratipatty-upapādana) *n.* act of granting appropriate honour उपदिशन्ति हि विनयमनुरूपप्रतिपत्त्युपपादनेन वाचा विनापि भर्तव्यानां स्वामिनः HarṣaC. 126. 14.

अनुरूपप्रत्यपकार (anurūpa-pratyapakāra) *m.* befitting retaliation in return अस्मत्परिगृहीतानां दाराणामभिगमनेन दूषयिता। ततश्चानुरूपप्रत्यपकारेण शत्रोरानृण्यं गन्तव्यमिति तदस्यापि दारानेवाभिगमनेन दूषयन्प्रतिकरिष्यामि JayaMa. 66. 17 (*on* I. 3)

अनुरूपप्रमाण (anurūpa-pramāṇa) *n.* [Inst.] with proportionate measurement द्विकलं द्विकलं ज्ञात्वा यथाभागं कृपीकृतम्। अनुरूपप्रमाणेन नातितीक्ष्णाङ्गमेव च। ... एतत् गण्डपरावृत्तं स्थानम् ViṣṇuDhaP. iii. 39. 22.

अनुरूपप्रौढप्रहरण (anurūpapraudha-praharaṇa) *n.* proper and grand weapon सा कन्या रत्नमजीजनत् ... वहोः कालादनुरूपप्रौढप्रहरणप्राप्तिप्रीतहृदयेनास्फोटितमिव ... कुसुमसायकेन NalaCam. 3. 25(1)

अनुरूपफल (anurūpa-phala) *n.* appropriate fruit or result हितं हितानुज्ञानानामाधाराणाम् ... मन्त्रात्मा संप्रयच्छति। सद्यो वृत्तवशाद् ब्रह्मन्ननुरूपफलं हि यत् PauṣkS. 25. 28.

अनुरूपभर्तृगामिनी (anurūpabhartṛ-gāminī) *adj.* (*f.*) who obtains a suitable husband वत्से, अनुरूपभर्तृगामिनी भूयाः Nāgā. I. 17 (11); एनाम् ... अनुरूपभर्तृगामिनीनां वासवदत्तादीनां वर्णनेन ग्राहयानुशयम् DaśKuC. 69.1.

अनुरूपभाषण (anurūpa-bhāṣaṇa) *n.* befitting speech परगतवचनानुरूपभाषणरूपभाणयोगश्च किं ब्रवीषीत्याकाशभाषिते AbhinBhā. ii. 408. 18 (*on* 18.4)

अनुरूपभोग्य (anurūpa-bhogya) *adj.* to be enjoyed, i.e. ruled by the right (person) राज्यं कुरूणामनुपूर्वभोग्यं (v. l. अनुरूपभोग्यं) क्रमागतो नः कुलधर्म एषः MahāBhā. v.146.29.

अनुरूपम् (anurūpam) *adv.* [P.ii.1.6] **1A** proportionately यो बात्ययाजी स्नातकः ... म्रियेत तस्य ... विशेषार्थी यथाविभवानुरूपं दक्षिणां दत्त्वा ... पूर्वोक्तेन विधिना दहनं कुर्यात् VaikhāGS.5.9; (कविः) अनुरूपं च कविक्लेशस्य ... संमानडम्बरेण पूजितो राज्ञा UdaySuKa.157. 10; चूर्णीकृतमनुरूपं क्षिपेन्नरा यदि न भल्लातः RaseCin. 8. 37; **1B** in like manner or the same way ततोऽनुरूपमायं (? पं) च यमस्तस्मादनन्तरम्।... धर्मस्यापत्यमेतद्वै सुदेव्यां समजायत MatsyaP. 171. 47; यस्तु प्रहर्तारं प्रहृत्य तस्मिन् तूष्णीं तिष्ठति अनुरूपं प्रतिकृत्य विवदते ... एतयोर्यथोक्तादधिको दण्ड: DaṇḍaVi.248.15; **2A** appropriately, properly आहिताग्नेः यज्ञपात्राणि ... पृषदाज्येन पूरयित्वानुरूपं निदधाति KauśiSū.81.3; **2B** in a befitting manner संग्रहेष्वलुब्धाः प्रत्यन्तेषु मौलाः शुचयोऽर्धकृत्येषु ... अन्येषु यथानुरूपं नियोज्याः (जनाः) SaṅkhaLiDS. 251; इच्छाविभूत्योनुरूपमद्रिस्तस्याः कृती कृत्यमशेषयित्वा। सभ्यः सभायाम् ... तस्थौ KumāSaṁ. 7. 29; सः (सरयूम्) तामपकृष्टनक्राम्। विगाहितुं श्रीमहिमानुरूपं प्रचक्रमे चक्रधरप्रभावः RaghuVa.16.55; किमसावतिमहद्भिः पूर्वाचार्यैस्तस्या दिव्याकृतेर्घटिताया अनुरूपं घटेते न वेति प्रष्टुमर्हथ AvantiKa. 13. 15; पुरुषज्ञानलोकज्ञानपुरुषविशेषज्ञोऽनुरूपमुपकारी भवति ManuBh. ii. 64. 26 (*on* 7.206); ईश त्वां स्तोतुमिच्छामि ...। नैव वर्णयितुं शक्तोऽस्म्यनुरूपमनीहकम् BrahmVaiP.iii.13.41; सकीर्तिं ... भर्तुर्भूयादित्यबुदिधरः। सनामारीनहन्प्रत्यर्थ्यनुरूपं कृतायुधः DvyāśraKā. 5. 42; **3** accordingly, correspondingly धर्मं कुरुकुलोचितम्। अनुरूपं महाबाहो पूर्वेषामात्मनः कुरु MahāBhā. i. 195.12; यो हि भृत्यो नियुक्तः सन् भर्त्रा कर्मणि दुष्करे। कुर्यात्तदनुरूपं हि Rāmā. v.70.7; तेनार्चितौ तावपि चानुरूपम् BuddhaC. 9.3; क्रोशितुमपि रुजानुरूपमसमर्थस्य ... परिषेकं कुर्यात् AṣṭāSaṁ. ii. 170.4 (*on* 6.1); वस्त्वन्तरे रतिमुपेयुरथानुरूपम् VarāṅgaC. 1.43; रागद्वेषभयादीनामनुरूपं चरन्नपि। योऽन्तर्व्योमवदच्छन्नः स जीवन्मुक्त उच्यते VarāU.4.24; YogVā. iii. 9.8; जीवकर्मानुरूपं ब्रह्मणो भिन्नाभिन्नस्वभावा एवोपाधय उत्पद्यन्ते BrahmSūBh.(Rā.) 163.15 (*on* i.1.4); जगत्कारणविशेषाकाङ्क्षायामाकाशशब्देन ... अन्यत् सर्वं तदनुरूपमेव वर्णनीयम् BrahmSūBh.(Rā.) 219. 18 (*on* i. 1. 23); आशाभिपूर्तेरनुरूपमेव वर्षन्प्रकर्षाद्धसुमण्डलानि। ... व्यनक्ति यः सोदरताविलासम् Acyutarā. 1.9; **4** in a befitting form यथार्थो योग्यता। अनुरूपं सुरूपो वहति JaineVyā. 47. 29 (*on* i. 3. 5); अनुरूपं स्वरूपी भवति CāndraVṛ. *on* ii. 2. 2; योग्यतायामनुरूपम्। रूपयोग्यं भवतीत्यर्थः KāśiVṛ. *on* ii.1.6; अनुरूपमित्यत्र योग्यतायामनुशब्दः। योग्यं रूपं वहतीत्यर्थः Nyās.i.341.27 (*on* ii.1.6); रूपस्य योग्यमनुरूपम् MugdhaBo. 6. 61 (61. 16); PrakriKau. i. 476.4; SiddhāKau. 162A. 5 (*on* ii.4. 18); LaŚabdeŚe. i. 536. 10; अनुरूपमिति योग्यतायामव्ययीभावः RasGaṅ. 596. 3.

अनुरूपमाय (anurūpamāya) [w. r. for अनुरूपमापम्], MatsyaP. 171.47.

अनुरूपयत् (anu-rūpayat) *adj.* [*f.*-nti] closely looking at सिंहासनस्थान्नृपतीन् भरतस्त्वनुरूपयन्। गिरा पप्रच्छ कुशलम् ViṣṇuDhaP. i. 209. 62; कंदर्पशत्रुरयमित्यनुरूपयन्ती सैषा पपात पुर एव पुरां विजेतुः BhikṣāKā. 8.6.

अनुरूपयत्न (anurūpa-yatna) *m.* due or proper effort अथानुरूपयत्नेन सम्यगन्वेषणे कृते। मूलाभावात्र विज्ञातं भवेद्बाधकबाधकम् TattvSaṁ. 2869.

अनुरूपरमण (anurūpa-ramaṇa) *m.* suitable lover, i.e. husband अनुरूपरमणमासादयेति तामाशिषावर्धयदर्धचन्द्रमौलिः PārvPa. 3. 8 (7)

अनुरूपरमणविरह (anurūparamaṇa-viraha) *m.* absence of a suitable lover वपुरिदमनुपममीदृग् यदि विहितं तेन धात्रा। अनुरूपरमणविरहात् किमिति कृतं वन्ध्यजन्मफलम् KuṭṭaMa. 815.

अनुरूपरसा (anurūpa-rasā) *adj.* **1** having befitting, i.e. favourable passion or love इयमेव नर्मदा मम वंशप्रभावानुरूपरसा ĀryāSaŚa. 455 (comm. अनुकूलरतिमती); **2** having proper quantity of water, ĀryāSaŚa. 455 (comm. रसो जलम्)

अनुरूपरूप (anurūpa-rūpa) *n.* **i** proper form अनुरूपरूपरतिशीलशुभां लभते स्त्रियं सुभग एव पुमान् Rāgh. 8. 20; **ii** conforming form, cf. **अनुरूपरूपा**.

अनुरूपरूपसंपत्ति (anurūparūpa-sampatti) *f.* wealth of befiting beauty प्रथममिह तावदभिजात्यवित्तविद्याविवेकविभवैरनाकुले कुले जन्म ततोऽप्यनुरूपरूपसंपत्तिः ... इति महती भाग्यपरंपरा NalaCam. 6.35(6)

अनुरूपरूपा (anurūpa-rūpā) *adj.* (*f.*) possessing conforming form अशेषरूपेष्वनुरूपरूपा देवी जगन्नेतुरनुप्रजज्ञे Yādavā. 12.1 (comm. समानाकारा तत्तदवताराद्यनुरूपाकारा)

अनुरूपलक्षितत्व (anurūpalakṣita-tva) *n.* [w. r. for **अनुपलक्षितत्व**] AbhinBhā. i.310.15 (*on* 6.45)

अनुरूपलोभ (anurūpa-lobha) *m.* eagerness or longing for suitable (husband) अहोऽनुरूपलोभेन सखी मां मुग्धमानसीम्। दग्धुमभ्युद्यता पापा BṛKathāMañ. ix .1. 356.

अनुरूपवत् (anurūpa-va(n)t) *adj.* possessing similar traits (एको नारायणो देवः) चैतन्यमस्य धर्मो यः प्रभा भानोरिवामला। तया स्फुरति जीवोऽसौ स्वत एवानुरूपया (v.l.अनुरूपवान्) LakṣmīT. 13. 26.

अनुरूपवपुस् (anurūpa-vapus) *adj.* possessed of proper body त्वरितत्तरमुत्थाय चलितमभिरूपमभिनवारूढयौवनमनुरूपवपुषा ... राजसुतया ... मुहुर्यावित्वा ... निपत्य पादयोः प्रसाद्यमानमेकं नृपकुमारमद्राक्षम् TilaMañ. 397.15.

अनुरूपवराप्राप्ति (anurūpavarāprāpti) *f.* non-finding or non-obtainment of a suitable bridegroom कन्यासौ अनुरूपवराप्राप्त्या वृद्धकुमारी भूत्वा केनाप्यनुरूपेण महीमहेन्द्रेण सोपरोधमूढा सती सतीमतल्लिका तमुद्धोढारं च स्वं च जनकं च परामुन्नतेः कोटिं नेष्यति PrabaCin.126.23; KumāPraPra.92.22.

अनुरूपवरार्थ (anurūpavarārtha) *m* .[Loc.] for the sake of (obtaining) a suitable bridegroom कन्या स्वयंप्रभा नाम ...। अनुरूपवरार्थेऽस्याश्चिरं चिन्तापरायणः। अरोचकी कविरिव तस्थावग्निजटी नृपः TriṣaŚaPuC. iv. 1. 462.

अनुरूपवर्तनाभरण (anurūpa-vartanābharaṇa) *n.* appropriate make-up (*lit.* application of colours) and decoration or ornamentation सात्त्विकभावोन्मीलनमभिनयमनुरूपवर्तनाभरणम्। मिश्रामिश्रे नाट्ये लयच्युतिं वर्णयन्ति मञ्जर्याः KuṭṭaMa. 805 (comm. भूमिकोचितं वर्तनं वर्णैः उपवर्णैश्च अङ्गवर्तनम्)

अनुरूपविचेष्टित (anurūpa-viceṣṭita) *n.* befitting action एतन्नम (?) प्रथममम्ब मयि त्वदीये प्रेम्णे पुनस्तदनुरूपविचेष्टितेभ्यः। यन्मां प्रतीत्यमुपदेशविधिस्तवायं मा भूद्विजेतरि पुरामनुरागबन्धः BhikṣāKā. 23.18.

अनुरूपविषयिन् (anurūpa-viṣayin) *adj.* referring to appropriate objects (रागः) न केवलं लावण्यादिनैव रज्यते किं तर्ह्यनुरूपविषयिणाभिलाषेणापीति प्रतीयते SaraKaṇṭhā. 645. 6.

अनुरूपवीरसंवाद (anurūpavīra-saṁvāda) *m.* speaking to the worthy hero अनुरूपवीरसंवादप्रमोदभरद्विगुणितावष्टम्भसंक्षोभितभुवनत्रयस्य निरन्तरप्रहीयमाणबाणपञ्जरमध्यवर्तिना रामभद्रेण क्रीडाशकुन्तकौतुकं पूर्यते राक्षसराजस्य AnarghaRā. 6.71(1)

अनुरूपवृत्तघटना (anurūpavṛtta-ghaṭanā) *f.* **1** composition in appropriate metre (नगरी वाराणसी नाम) अनुरूपवृत्तघटना सत्कविकृतरूपकेषु लोके च। रमणीवचने यस्यां माधुर्यं काव्यबन्धे च KuṭṭaMa.15; **2** occurrence of proper conduct, KuṭṭaMa. 15.

अनुरूपवेला (anurūpa-velā) *f.* proper time अमात्यः ... प्रागेव मरणाबाधभयाद् राज्ञः ... राजव्यञ्जनमनुरूपवेलायां प्रकृतीनां दर्शयेत् मित्रामित्रदूतानां च ArthŚā ii. 218. 4 (5. 6)

अनुरूपवेश (anurūpa-veśa) *m.* proper dress वयःकर्मार्थश्रुताभिजनानां प्रत्येकमनुरूपवेशभाषणबुद्धिवृत्तिः कार्या Aparā. 165. 16 (*on* 1.123)

अनुरूपवेष (anurūpa-veṣa) *m.* proper dress (राजा) कुशलविरचितानुकूल- (v.l.°रूप)वेषः क्षितिपसमाजमगात् RaghuVa.5.76; लोकवृत्तं वृत्त्यर्थितया प्रायशो

यदाचरति स्वगुणानुख्यापनानुरूपवेषधारणादिकं लोकस्तत्र वर्तते न वर्तयेत् ManvaVi. 58. 18 (on 4.11)

अनुरूपव्यय (anurūpa-vyaya) *adj.* i expended or spent in a befitting manner ललितापीडनामा ... वसुमतीपतिः। ... दुष्कृतेनार्जितं वित्तं पित्रा निरयभागिणा। यद्धारणादिषु न्यस्यन्ननुरूपव्ययं व्यधात् RājTa.(Ka.) 4. 662; कोशः सुस्सलभूपतेः। तेनातिव्ययिना स्वैरमनुरूपव्ययः कृतः RājTa. (Ka.) 8. 1949; ii who makes proper or corresponding expenditure श्रीगर्भपदपर्यायच्छन्नजाड्यप्रभावतः। तयार्जितस्य कोशस्य सोऽनुरूपव्ययोऽभवत् RājTa.(Ka.) 7.1108.

अनुरूपशस् (anurūpaśas) *adv.* conformably or agreeably to, APTE.

अनुरूपसंयोग (anurūpa-saṁyoga) *m.* 1 union of conforming objects कविना विच्छित्तिविशेषोपनिबद्धं कार्यकारणयोरानुरूप्यमनुरूपसंयोगः सामग्रीसाकल्यं च समम्। अनुरूपसंयोगस्य ... चारुत्वादलंकारता AlaṅkāRa. 61.3; 2 union of suitable ones, cf. अनुरूपसंयोगरसिक.

अनुरूपसंयोगरसिक (anurūpasaṁyoga-rasika) *adj.* one who is delighted by the union of suitable ones अनुरूपसंयोगरसिकेन विश्वसृजा तथा रचितं यथा सा तथा सारिका VetāPañ.(Jam.) 30.16.

अनुरूपसंसर्ग (anurūpa-saṁsarga) *m.* union or coming together of conforming ones समालंकारः - अनुरूपसंसर्गः समम् RasGaṅ. 604.15.

अनुरूपसंसर्गत्व (anurūpasaṁsarga-tva) *n.* the state of being the union or coming together of conforming ones अनुरूपसंसर्गः समम्। ... अनुरूपसंसर्गत्वेन सामान्यलक्षणेन सर्वे भेदाः संगृहीताः RasGaṅ. 604. 20.

अनुरूपसखीजन (anurūpa-sakhījana) *m.* worthy female companion अनुरूपसखीजनैरुपेतां दमयन्तीं ददृशुर्विहंगमास्ते Nalābhyu. 2. 37.

अनुरूपसखीजनपरिवृता (anurūpasakhījana-parivṛtā) *adj.* (*f.*) surrounded by worthy female companions अनुरूपसखीजनपरिवृतां दुहितरमिमां गौरीं समित्कुशदूर्वाधुपहरन्तीं परिचर PārvPa. 1. 21 (5)

अनुरूपसंकेत (anurūpa-saṅketa) *m.* sign indicative of the corresponding things यथापकरिदृष्टविषयमनुरूपसंकेताहितसंस्कारभेदमेकत्वाध्यवसायिप्रकृतिभ्रान्तं स्मार्तमिदं ज्ञानमुत्पद्यते TattvSaṁPañ. 46. 12 (on 59-60)

अनुरूपसंगम (anurūpa-saṅgama) *m.* union of the proper things सुदुर्लभे नार्हति कोऽभिनन्दितुं प्रकर्षलक्ष्मीमनुरूपसंगमे Kirātā.4.4(comm. योग्यसमागमे)

अनुरूपसंघटनात्मक (anurūpasaṅghaṭanātma-ka) *adj.* of the nature of the union or coming together of conforming ones अनुरूपसंघटनात्मक एव समालंकारः RasGaṅ. 608.8.

अनुरूपसंघटनारूप (anurūpasaṅghaṭanā-rūpa) *adj.* of the form of the union or coming together of conforming ones विषयस्य विरूपसंघटनारूपायाः प्रथमभिदाया विपर्ययोऽनुरूपसंघटनारूपश्चारुत्वहेतुत्वादलंकारत्वेन गणितः Ekāva. 8.39 (2) (290.2).

अनुरूपसमागम (anurūpa-samāgama) *m.* union of conforming ones ज्येष्ठमासन्नसंग्रामं गतो मुक्त्वा विभीषणः।... न मां द्रक्ष्यति सौमित्रिर्ज्येष्ठभ्रातृवधोद्यतम्। सुग्रीवस्त्यक्ष्यति व्रीडामनुरूपसमागमे RāmC. 24. 137; अनुरूपसमागमस्तु प्रस्तूयतेऽत्रेति समम् Ekāva. 8.39 (4) (290.4).

अनुरूपस्थाननिवेशन (anurūpasthāna-niveśana) *n.* placing or arrangement (of objects) in a proper place (वासगृहे ... नागदन्तासक्ता वीणा। चित्रफलकम्) वीणादयः ... नागदन्तेष्वासज्य स्थापिता यथाप्रयोजनं चादातव्याः। अनुरूपस्थाननिवेशनमपि। वैदग्ध्यजननमिति गम्यते JayaMa. 46.21 (on 1.4)

अनुरूपस्थानन्यास (anurūpasthāna-nyāsa) *m.* depositing in a proper place अस्मत्स्वामिना संदेशशून्यतां नयता पूर्वजोपार्जितं वारुणातपत्रमाभोगाख्यमनुरूपस्थानन्यासेन कृतार्थीकृतमेतत् HarṣaC. 289. 14.

अनुरूपस्थालिका (anurūpa-sthālikā) *f.* proportionate cooking vessel कचघटीम् ... रसगर्भिणीमधस्तर्जन्यङ्गुलिप्रमाणितछिद्रायामनुरूपस्थामलिकायाम् (? स्थालिकायाम्) आरोप्य ... वर्धमानकमापूरणीयम् RaseCin. 2.5 (8.17)

अनुरूपस्वर (anurūpasvara) *m.* 1 name of a Bodhisattva अहं सर्वत्र बोधिसत्त्वजननी भविष्यामि। यथा च मैत्रेयस्य बोधिसत्त्वस्य ... अनुरूपस्वरस्य GaṇḍVyū. 348.6 [DBHS.]; 2 (anurūpa-svara) appropriate or proper tone, cf. अनुरूपस्वरवश.

अनुरूपस्वरवश (anurūpasvara-vaśa) *m.* [Inst.] on account of appropriate or proper tone स्वरोऽपि काक्वादिरूपः काव्ये विशेषप्रतीतिकृदेव। ... क्वचिदनेकार्थशब्दानां प्रकरणादिनियमाभावादनियन्त्रितयोरप्यर्थयोरनुरूपस्वरवशेनैकत्र नियमनं वाच्यम् SāhiDa. 61.12.

अनुरूपा (anu-rūpā) *f.* 1 one of the three types of nature of dramatic character (*lit.* conforming one) अनुरूपा विरूपा च तथा रूपानुरूपिणी। त्रिप्रकारेह पात्राणां प्रकृतिश्च विभाविता NāṭyaŚā. 26.1; स्त्रियो हि स्त्रीगतो भावः पौरुषः पुरुषस्य च। यथावयो यथावस्थमनुरूपेति सा स्मृता NāṭyaŚā. 26.14; 2 (anurūpā) name of the wife of Atri दक्षेण दत्ताः ...। संततिश्चानुरूपा च ऊर्जा स्वाहा स्वधा तथा। ... अत्रिर्वासिष्ठो वह्निश्च पितरश्च यथाक्रमम्। ख्यातास्ता जगृहुः कन्याः ... साधका वराः ŚivaP. ii (1). 16.22 (60A.9)

अनुरूपाग्निष्टोमसामन् (anurūpāgniṣṭomasāman) *adj.* having corresponding Agniṣṭoma chant अथातोऽनुरूपाग्निष्टोमसामा द्वादशाहः स्याद् इत्याहुः Kṣudra. 3. 3; अथाग्र एवानुरूपाग्निष्टोमसाम दशममहर्भवेत्येतस्माद् वा एतानि योनेरसृज्यन्तेति भवति Kṣudra. 3.3; *n.* corresponding Agniṣṭoma chant अथाप्यनुरूपाग्निष्टोमसाम्नि वारवन्तीयस्यैवानुरूपं कल्पयतीति NidāSū. 68. 1 (4.4)

अनुरूपात्मदर्शन (anurūpātmadarśana) *adj.* having manifestation of one's own self according to the (desired) form (देवः) स उपव्रज्य ...। हरिम्। ... भक्तानामनुरूपात्मदर्शनम् BhāgP. iii. 20. 25.

अनुरूपानन्तर्य (anurūpānantarya) *n.* immediacy of the *tṛc* or triad of verse (viz ṚV. ix.64. 28-30 to be used in the *bahiṣpavamāna stotra*) प्रकृतिक्लृप्तस्यानुरूपानन्तर्यस्य पर्यासे बाधे प्रमाणाभावात् BhāṭṭDī. ii. 193. 15 (on v.3.4)

अनुरूपाभिनिवेशतोषिन् (anurūpābhiniveśa-toṣin) *adj.* one who is delighted at proper persistence (पार्वती) अनुरूपाभिनिवेशतोषिणा कृताभ्यनुज्ञा गुरुणा गरीयसा। ... जगाम गौरीशिखरं शिखण्डिमत् KumāSaṁ. 5.7.

अनुरूपारिलाभ (anurūpāri-lābha) *m.* act of meeting a right rival तावुभावनुरूपारिलाभलम्भितसंमदौ। अभूतामुद्धरोमाञ्चत्रुटत्कञ्चुकबन्धनौ PāṇḍaC. 13. 680.

अनुरूपार्घ (anurūpārgha) *m.* proper value or price दिनमणिः ... दिनवणिजा ...। अनुरूपार्घमलब्ध्वा पुनरिव रत्नाकरे निहितः SubhāRaK. 27. 20.

अनुरूपार्थ (anurūpārtha) *adj.* containing proper or appropriate matter यदिदं मेऽनुरूपार्थं मया साधु सुमन्त्रितम्। भवन्तो मेऽनुमन्यन्ताम् Rāmā. ii. 35 *(1)

अनुरूपार्थक्रियार्थिता (anurūpārthakriyārthi-tā) *f.* the state of being desirous of the action conducive to proper result तदनुरूपार्थकृ(क्रि)यार्थितया प्रवृत्तेः ... अनित्यसाध्यार्थक्रियार्थी ... किमनित्यताविचारं प्रत्याहितास्थः HetuBiṬ. 42. 24.

अनुरूपार्थान्वय (anurūpārthānvaya) *m.* a type of *vipralambhaśṛṅgāra* (*lit.* union or coming together of suitable objects) प्रथमानुरागे ...। अत्रैवानुरूपार्थान्वयः SaraKaṇṭhā. 653. 5.

अनुरूपालंकारालंकृत (anurūpālaṅkārālaṅkṛta) *adj.* decorated with proper or appropriate ornament (पुरुषम्) अनुरूपालङ्कारालङ्कृतम् ... कामेष्ववसृजेत् CaraS. i. 15. 17 (1941 Ed.)

अनुरूपासनदेशन (anurūpāsana-deśana) *n.* showing, i.e. offering of proper seat अनुरूपासनदेशनेन च। झगित्यनैपीद् बहुमानपात्रतां पृथक्पृथग्यूथपतीन् जगत्पतिः RāmC. 5. 9.

अनुरूपिन् (anurūp-in) *adj.* [*f.*-iṇī] 1 worthy (person) तदिदम् (रामायणम्) ... श्रोतव्यमनसूयया (v. l. अनुरूपिणा) Rāmā. i. 5. 4; 2 suitable, matching सचिवैरनुजस्यानुरूपिणीम्। कन्यामन्वेषयामास विजयानन्दरङ्गराट् ĀnandRa. 5. 40.

अनुरूपे (anurūpe) *adv.* in (or upon) form बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्नरुरूपे चरति Śatasāhasrikā prajñāpāramitā 765. 2 [DBHS.]

अनुरूप्यदर्श (anurūpyadarśa) [w. r. for अनुरुध्य दर्श] AvantiKa. 105.

अनुरूप्यम् (anurūpyam) *adv.* after silver बीजे तानि न्यसतु ... च्युतचरमराजीनि लोहेऽनुरूप्यम् TantrSa. 1. 105 (Vimarśinī अनुरूप्यं रूप्यानन्तरम्, *but* Vivaraṇa रूप्यस्य पश्चात् सुवर्णरजतयोरनन्तरमित्यर्थः)

अनुरेवती (anurevatī) *f.* name of a plant, MW.; *Croton tiglium*, PW.

अनुरेवापुलिनम् (anurevāpulinam) *adv.* [P. ii. 1. 16] along the sandy beach of (the river) Revā, i.e. Narmadā अनुरेवा पुलिनं (? अनुरेवापुलिनं) गृहाण यात्राम् NavaSāC. 5. 78.

अनुरोग (anu-roga) *adj.* continuously sick विद्यां न गृह्णन्ति ... नराः। अलसाश्चानुरोगाश्च MāṇḍūŚi. 16. 5; *m.* continuous sickness, cf. अनुरोगिन्.

अनुरोगिन् (anurog-in) *adj.* having continuous sickness क्षामक्षामक्षतरुजाश्वासमूर्च्छानुरोगिणाम्। ... सर्वरोगान् निहन्ति (गुडः) HāriS. i. 10. 18.

अनुरोति (anuroti) [w. r. for अनराति] AV. (P.) ix. 3. 13.

अनुरोदन (anu-rodana) *n.* weeping after रुदता कुत एव सा पुनर्भवता ...। अत्र हि 'कुत एव तु सानुरोदना' दिति युक्तः पाठः VyaktiVi. 59. 22 [condolence, sympathy, Apte]

¹अनुरोद्धव्य (anu-roddhavya) *adj.* **1A** to be followed or imitated **B** to be followed , to be depended upon **2** to be adhered to, to be stuck to **3** to be obeyed or honoured **4** to be accepted or admitted **5** to be regarded or considered **1A** to be followed or imitated शेषक्रियायां लोकोऽनुरोद्धव्यः BaudhDS. i. 5. 112; **1B** to be followed, to be depended upon अर्थप्रधानो हि ग्रन्थोऽनुरोद्धव्यः TantrRa. 101. 6; कथकाभ्यां यावता विना तदभिलषितं न पर्यवस्यति तावदनुरोद्धव्यम् KhaṇḍanKhā. 29. 10; परमर्षिप्रणीतानि व्याख्येयानि, तेषां च महर्षिप्रणीतानि व्याख्यानानि (च) सन्ति चेत्, तान्येवानुरोद्धव्यानि ŚrutaPra. iA. 2. 15 (*on* i. 1. 1); **2** to be adhered to, to be stuck to स्तोत्रक्रममनुरुध्यमानस्य प्रधानक्रमो विरुध्येत। तस्मात्र स्तोत्रक्रमोऽनुरोद्धव्यः ŚābaBh. 1309. 12 (*on* v. 1. 35); मुख्यधर्मानुग्रहस्य वक्ष्यमाणत्वात्तन्न्यायेन प्रकृतेऽप्यर्थवादस्य मुख्यत्वात्स एवानुरोद्धव्यः MayūMāli. 232. 6 (*on* iii. 3. 1); **3** to be obeyed or honoured दक्षाद्युक्तश्शङ्खलीनियमोऽनुरोद्धव्यः BālaKrī. i. 39. 15 (*on* 1. 20); **4** to be accepted or admitted करणव्यवहारास्तित्वमेवमनुरोद्धव्यं स्यात् KhaṇḍanKhā. 470. 21; आत्मशब्दस्वारस्यभङ्गहेतवोऽनुरोद्धव्याः ŚrutaPra. i B. 174. 18 (*on* i. 1. 5); वेदोपरा वेदान्ता इत्यभियुक्तवाक्यं परमास्तिकेन भवतानुरोद्धव्यं स्यात् NyāySu. (Ja.) 74A. 11 (*on* i. 1. 1); लिङ्गकारकयोः कारकस्य प्राधान्यात् कारकान्वयस्वारस्यमेवानुरोद्धव्यम् PūrvottaVāNaMā. 132 .19; **5** to be regarded or considered ब्रह्मोपक्रमस्तु नानुरोद्धव्यः ŚivārkaMaDī. i. 538. 24 (*on* i. 4. 16).

²अनुरोद्धव्य (anu-roddhavya) *adj.* to be obstructed or prevented आ शुद्धेः ब्रह्मवधादिजनितस्य पापस्य प्रायश्चित्तादिना अपगमपर्यन्तं सम्यक् प्रतीक्ष्योऽनुरोद्धव्यः (पतिः) VīraMi. 140. 6 (*on* 1. 77)

अनुरोद्धव्यत्व (anuroddhavya-tva) *n.* the state of being what is to be accepted or admitted कारणैकत्वावधारणस्यानुरोद्धव्यत्वात् ... परमकारणत्वमभ्युपगन्तव्यम् ŚrutaPra. iB. 137. 4 (*on* 1. 1. 4); मुख्यामुख्यार्थानुग्राहकेषु मुख्यानुग्राहकस्यानुरोद्धव्यत्वं चास्मिन्नधिकरणे व्युत्पाद्यम् ŚrutaPra. iB. 180. 24 (*on* i. 1. 6)

¹अनुरोद्धुम् (anu-roddhum) *inf.* **1** to respect अरण्यवासिनः पार्थान्नानुरोद्धुं त्वमर्हसि MahāBhā. iii. 251. 15; **2** to follow, i.e. to imitate यज्ञैर्विचित्रैर्यजतो भवाय ते राजन् स्वदेशाननुरोद्धुमर्हसि BhāgP. iv. 14. 21; **3** to coax, to conciliate, to propitiate प्रणयिनीमनुरोद्धुं प्राप दाशरथिरात्मनिकेतम् Rāgh. 5. 54; सः ...। (लक्ष्मणम्) रुष्टमेनमनुरोद्धुमादरादादिदेश विवशः स्ववल्लभाम् Rāgh. 11. 51; किं वा मे विनिपात्य मानवशसी कामोऽनुरोद्धुं क्षमः JānaPa. 2. 25.

²अनुरोद्धुम् (anu-roddhum) *inf.* to overrule, to block एतत्र प्रदेशान्तरप्रसिद्धं क्रममनुरोद्धुमर्हति BrahmSūBh. (Śaṅ.) 429. 13 (*on* ii. 3. 6); तर्कः ... नाश्रयासिद्धिमपि तावद् वास्तवीमनुरोद्धुमधिकरोति KhaṇḍanKhā. 1336. 22.

¹अनुरोध (anu-rodha) *m.* [Dhātu Pra. 4. 69 (94. 25)] **1Ai** acceptance or compliance अनुरोधविरोधाभ्यां समः स्यादचलो ध्रुवः। सुकृतं दुष्कृतं चोभे नानुरुध्येत कर्मणि MahāBhā. xii. 269. 14; अनुरोधविरोधाभ्यां शीतोष्णाभ्यामिवार्दितः। शर्म नाप्नोति Saund. 13. 48; 17. 67; इयं तु राज्ञोऽनुरोधविरोधौ विचिन्त्य यथोचितमाचरतु KaṁVa. 5. 35 (11); [Abl.] due to acceptance or compliance with अनुरोधाच्च तेनास्यामेकैव जनिता सुता। चिरमाराधितो भक्त्या विरक्तोऽपि हि रज्यते BṛKathāŚloSaṁ. 18. 557; **1Aii** following, i.e. accepting (a view) संशुद्धं तत्त्वभूतं यद्ब्राह्मणं स एव परिन्यासः। नानानुरोधादिति NāṭaLaRaK. 584; **1B** conformity, accordance प्राणस्य प्राणमिति कस्माद् द्वितीयैव न क्रियते। बहूनामनुरोधस्य युक्तत्वात् KenUBh. 33. 8 (*on* 1.2); [Abl.] in conformity or accordance with ग्राम्यः ... पादस्य तदुत्तरस्य चानुरोधाद् ग्राम्याणि ... पदानि ... तिष्ठति SaraKaṇṭhā. 110. 20; दृष्टेऽपह्नुत्यभावात् अनुमितिविषये लाघवस्यानुरोधात् ... इदमखिलतमः कर्शनं दर्शनं नः TattvMu. 5. 136; ब्रह्मात्मश्रुत्यपहतपाप्मत्वाद्यन्वयानुरोधात् दहराकाशान्तर्वर्त्यपि परमेश्वर इत्यभ्युपगन्तव्यम् ŚivārkaMaDī. i. 439. 11 (*on* i. 3. 16); वीररसस्य चातुर्विध्यं प्रपञ्चितं प्राचामनुरोधात् RasGaṅ. 50. 8; 388. 15; 439. 3; शसो नः पुंसीत्यादेरनुशासनस्यानुरोधात् VaiyāBhū. 121. 21(*on* 25); (अनन्तरा) महासंज्ञा तु प्राचामनुरोधादेव LaŚabdeŚe. i. 52. 13; i. 527. 9; [Inst.] in conformity or accordance with न ... युष्मदादीनामनुरोधेन मध्यमादयो भवितुमर्हन्ति ŚābaBh. 1127. 12(*on* iii.8.22); यानि व्यञ्जकमीक्षन्ते वृतत्वान्मलशक्तिभिः। व्यञ्जकस्यानुरोधेन तानि सुर्व्याहतान्यपि MṛgendraT. i. 5. 15; यद्धि यस्यानुरोधेन स्वभावमनुवर्तते। ततस्य गुणभूतं स्यान्न प्रधानाद्गुणो यतः NaiṣkaSi. 37. 2; लक्ष्मणीयानुरोधेनैव हि सर्वत्र परिग्रहपरित्यागौ TattvBi. 155. 7; व्याप्त्यनुपयोगिनोऽपि दृष्टान्तदृष्टधर्ममात्रस्यानुरोधेनानुमानमिच्छतः सर्वानुमानोच्छेदप्रसङ्गः ĀtmaSi. 10. 25; वरं मुख्यार्थानुरोधेन विधानमेव कल्प्यताम् TātpaṬ. (Vā.) 630. 17 (*on* iv. 1. 60); प्रसिद्धेरनुरोधेन यः परस्परमर्दयोः। भूयोऽवयवसामान्ययोगः सेहोपमा मता SaraKaṇṭhā. 399. 9; स राजा ... प्रयोजनानुरोधेन शत्रुर्वा मित्रं वोदासीनो वा भवति ManvaVi. 759. 13 (*on* 7. 10); भग्नः श्रीविजयेशोऽपि तेनेति कथयोत्थितम्। प्रक्रान्तस्यानुरोधेन शोकशल्यं सहामहे RājTa. (Jo.) 762; (प्रथमश्रुतप्रमाणम्) तदनुरोधेनैव चरमश्रुतप्रमाणस्य नेतव्यत्वात् PāṇiTaVāNaMā. 28. 6;29.20; बलवत्तरस्यानुरोधेन ... बहुत्वलक्षणासंभवात् ... उपांशुत्वं विधीयते GuruCandr. i. 271. 7; i. 280. 13; श्रौतक्रमानुरोधेन... पर्यवसानम् ... इदं च प्राचामनुरोधेन व्याख्यातम् SetuBa. 277. 13; इष्टाजनके आन्तरालिकश्रमे द्वेषाभावदशायामप्रवृत्तेः सर्वसिद्धायानुरोधेन तस्य प्रवर्तकत्वावश्यकत्वात् VaiyāBhū. 78. 21(*on* 22); प्रयोजनम् ... सप्तम्यन्तैः कृतस्याधिकारिनिर्णयस्यानुरोधेनैव प्रकटीकृतम् Bhāsk. i. 17. 9 (*on* i. 1. 1); सा ... अनुरोधेन वा मधुमासवासराणाम् ... मामाभिगन्तुमुद्यतवती Mukundā. 184 (5); इदं प्राचामनुरोधेन LaŚabdeŚe. i. 24. 8; i. 125. 7; i. 148. 3; इदमर्वाचामनुरोधेन LaŚabdeŚe. i. 340. 3; **2** [Abl.] due to adherence सत्यानुरोधात् समये वेलां स्वां नातिवर्तते Rāmā. ii. 12. 6; [Inst.] due to adherence to प्राणानुज्झितवानरातिभवने सत्यानुरोधेन यः। तस्यानुजः ... श्रीहर्षः ... समाज्ञापयति EI. i. 72. 7; iv. 210. 6; vii. 157. 7; **3** [Inst] by following or practising गुरुवृत्त्यनुरोधेन न किंचिदपि दुर्लभम् Rāmā. ii. 707* (8); SūktiRa. 74. 11; **4A** gratification or fulfilling (of one's interest, wish etc.) तस्याप्योदन एवेप्सिततमो न तु गुणेष्वस्यानुरोधः MahāBh. i. 332. 24 (*on* i. 4. 49); iii. 441. 12 (*on* viii. 3. 61); अनुरुध्यते आनुकूल्येन प्राप्यते इति अनुरोधः प्रयोजनम् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. viii. 3. 61 (551. 9); **4B** consideration, regard गत्वापि तत्राप्यपरत्र गच्छति। एवं जने त्यागिनि कोऽनुरोधः BuddhaC. 9. 36; प्रियेष्वनित्येषु कुतोऽनुरोधः Saund. 5. 43; वेदोपकरणे चैव स्वाध्याये चैव नैत्यके। नानुरोधोऽस्त्यनध्याये होममन्त्रेषु चैव हि ManuSm. 2. 105; कश्चफलं राजलक्ष्मीं प्रत्यनुरोधोऽयमार्यस्य HarṣaC. 250. 7; व्रीहित्वं च प्रधानं साक्षात् ... व्रीहिभिर्यजेतेति। तस्मात्र तेष्वनुरोधः कार्यः ŚābaBh. 1428. 20 (*on* vi. 3. 41); जनः कुमारस्य स्व इवान्तरात्मा क इवात्रानुरोधः Kād. 209. 21; मलीमसानां न स्वार्थात्किचिदतिरिच्यतेऽनुरोधः HarVi. 17. 57; PāṇḍaC. 6. 394; [Abl.] out of consideration, regard or respect युक्तं न वा युक्तमिदं विचिन्त्य वदेद्विपश्चिन्महतोऽनुरोधात् PañcT. (Kos.) 1. 113 (19. 19); धर्मानुरोधादितरपक्षावलम्बनद्वारेण मृत्युमङ्गीकरोमि Kād. 160. 6; तत्तत्कर्मव्यतिकरकृतः पारतन्त्र्यानुरोधात् सज्जः सर्वे व्यवसितहठोन्मूलनाय प्रयत्नात् RājTa. (Ka.) 2. 93; [Inst.] out of consideration or regard (राजा) भृत्यानामनुपरोधेन (v.1. 'मनुरोधेन) क्षेत्रं वित्तं च ददद् ब्राह्मणेभ्यो यथार्हमनन्ताँल्लोकानभिजयति ĀpaDS. ii (10). 26. 1; VīraMi. (Rājanīti.) 139. 1; क्षीणस्य चैव क्रमशो दैवात्पूर्वकृतेन वा मित्रस्य चानुरोधेन द्विविधं स्मृतमासनम् ManuSm. 7. 166; ManvaVi. 837. 2 (*on* 7. 166); NītiPra. 8. 83; महाश्वेतानुरोधेन च विदितकादम्बरीचित्ताभिप्रायाः ... प्रतीहार्यः ... निवारयांचक्रुः Kād. 192. 13; युष्माकमनुरोधेन वयमस्य ... उपसर्गं करिष्यामः TriṣaŚaPuC. i. 4. 418; **4C** obeying, obedience (केयूरकोऽब्रवीत्) यदियमागत्य मामवदत्तरलिका तत्कथय किमयं गुरुजनवचनानुरोधः Kād. 180. 9; [Inst.] by obeying वत्स नैव नियुक्तेयं वनवासे मनस्विनी। पितुर्वाक्यानुरोधेन गतस्य (v. l. गच्छस्व) विजनं वनम् Rāmā. ii. App. I. 15 (5); **5** request, pressing or insistence सा तु तदनुरोधादविच्छिन्नबाष्पजलधारासंतानापि ... शनैः प्रत्यवादीत् Kād. 135. 23; तुल्यायामदृष्टकल्पनायां कः संस्कारेऽनुरोधः SphoṭSi. 91. 2; अनङ्गमुनिमण्डलीविहितसहसंवासानुरोधमिव निर्दलितनिखिलाबाधम् ... उद्यानमपश्यत् YaśasCam. i. 94. 2; क्रियासंतत्यविच्छेदार्थं नानध्यायानुरोधः ManvaVi. 180. 5 (*on* 2. 106); कस्तावत्तस्यानुरोधः CaitaCa. 159. 10 (7); सत्यां विभक्तौ ... 'दान्तत्वादिनिर्णयानुरोधस्य सत्त्वात् ... इत्याशङ्कां मनसिकृत्याह VaiyāBhū. 131. 24(*on* 27); [Abl.] due to request, pressing or insistence पश्यन्नपि ... कुठारम्। दत्तोत्सेकः प्रलपति याज्ञवल्क्यानुरोधात् मिथ्याध्मातः किमपि ... क्षत्रबन्धुः MahāviC. 3. 28; 5. 59 (4); भूपतिभिः ... अस्मदीया धर्म्मगौरवादस्मत् अनुरोधाच्च स्वदत्तिरिवानुपालनीया EI. xi. 94. 18; viii. 142. 22; iii. 343. 24; आर्योऽनुरोधान्न युनक्ति यत्र तत्राहमम्बानियमात्स्वतन्त्रः RāmC. 3. 53; प्रथमपूज्योऽयं देवाकृतिरुदारधीः। यस्यानुरोधात्सुलभा दुर्लभापि कलावती SamaMā. 7. 31; रुचिरदेवेन सोऽर्थितः ...। अनुरोधाच्च वत्सेशसुनुस्तत्प्रत्यपद्यत KathāSaSāg. xi. 1. 11; गोदावरीपर्यन्तं तु रामानन्दानुरोधात् तेषां सङ्गोऽङ्गीकृतः CaitaCa. 159. 8 (7); [Inst.] due to request, insistence or pressing सानुरोधेन सख्या वनभयेन च गमनाय समुत्तस्थौ भूयोऽपि परितापिनी

PadmP. (Ra.) 17. 112; सखीनामनुरोधेन सा किलानङ्गमोहिता। ... हार दंष्ट्रे NavaSāC. 6. 110; ममानुरोधेन क्रियतामर्कचन्द्रयोः ... निर्विघ्ना गगने गतिः DaśāvaC. 5. 66; तथापि वोऽनुरोधेन चक्रिणोऽस्य महौजसः । मशकाः कुञ्जरस्येव करिष्याम उपद्रवम् TriṣaŚaPuC. ii. 4. 219; **6A** liking, fondness आधारानुरोधात् त्रिपुरविजयिनः पातु वो दुःखनृत्तम् MudrāRā. 1. 2; तस्याः पतिरपर इव पाकशासनः ... नाभ्युपेता पापरुच्यनुरोधस्य AvantiKa. 7. 15; लङ्केश्वर चिरसंचरणादत्र नः अनुरोधं तर्कये MahāviC. 7. 26 (3); योद्धव्यमनुरोधं च विमुच्य सह पाण्डवैः PāṇḍaC. 13. 124; सेनापते ममानुरोधान्नात्मानं व्यापादयिष्यसि Hitopa. 3. 136 (3); **6B** propitiation, conciliation or coaxing राजपुत्रेण फलभूतिस्तदैव सः। कृतानुरोधः प्रहितो ययौ कुण्डलयोः कृते KathāSaSāg. iii. 6. 205; शिवायास्ते मूर्तेः क इह महिमानं निगदतु ... परममनुरोधं गिरिभुवो विहाय श्रीकण्ठः शिरसि नियतं धारयति याम् GaṅgāL. 12; [Inst.] by propitiation or conciliation धार्यमाणं मनो यर्हि भ्राम्यदाश्वनवस्थितम्। अतन्द्रितोऽनुरोधेन मार्गेणात्मवशं नयेत् Bhāg P. xi. 20. 19; काप्यपेक्षा मुमुक्षूणां न यद्यप्युत्सवादिषु। तथापि मेऽनुरोधेन तातोऽप्येवं करिष्यति TriṣaŚaPuC. ii. 6. 640; **7** following, i.e. basis or dependence 'बोध्यः' शिष्यस्तस्य 'अनुरोधः' तदवबोधनप्रतिज्ञापारतन्त्र्यं तस्मात् प्रतिज्ञादीनि पञ्चापि प्रयोक्तव्यानि PramāMī. 52. 17 (*on* ii. 1. 10); [Inst.] by following, on the basis or dependence कार्यमेव विनाश इति तु केनानुरोधेन व्यवहर्तव्यम् ĀtmaTaVi. 236. 2; **8** persistence, cf. अनुरोधश्रम; **9** respect, cf. अनुरोधाभ्यधिक [Kośas give *anurodha* as a synonym of the following words: *anuvartana*, AmaK. 1492; KośaKaTa. 1. 5891; *anuvṛtti*, AbhidhāCin. 733; ŚabdaRa. (Vā.) 2572; ParaNā. 2345; KośaKaTa. 1. 5891; *prasāda*, Vaija. 243. 55] [reference or bearing of a rule, MW.]

[2]**अनुरोध** (anu-rodha) *m.* obstruction, hindrance सर्वाधिकारी ... बभूव ... सुप्रभवदेवनामा ...। विनानुरोधात् स्वहितेच्छयैव महीपतिर्यस्य वचश्चकार ŚiśuVa (Praśasti) 2 (comm. उपरोधभावमृते)

अनुरोधक (anurodha-ka) *adj.* compliant, complying with, obeying or conforming to, having regard to, caring for, APTE.

अनुरोधगद्गद (anurodha-gadgada) *adj.* stammering with respect or obedience मुनयो मय्यनुरोधगद्गदाः कथयन्ति RāmC. 13. 9.

अनुरोधतन्तु (anurodha-tantu) *m.* thread in the form of regard or respect यश्चानुरोधतन्तुस्तं चिरं लक्ष्म्यां निबद्धवान्। स छिन्नो रागवेगेन लासासौन्दर्यजन्मना RājTa. (Jo.) 478.

अनुरोधतस् (anurodha-tas) *adv.* **1** through conciliation, propitiation or soothing हा प्रिये वासवदत्ते, कामं दुष्करमेतदेव यदहं त्यक्तस्त्वया जीवितस्तत्रमास्त्वनुरोधतः प्रणयिनां को वा स्वतन्त्रो भवेत् TāpaVa. 4. 14; **2** at the insistence or request मुद्रैषा खेचरी प्रोक्ता भक्तानामनुरोधतः ŚivS. 4. 53; वररुचिस्तस्य प्रणतस्यानुरोधतः। सर्वमाजन्मवृत्तान्तम् ... अब्रवीत् KathāSaSāg. i. 2. 29; xii. 4. 15; पारयित्वा ततो ध्यानं रामस्तस्यानुरोधतः। तद्दर्शितपथो भैक्ष्यं सार्थादिभ्योऽग्रहीत्तदा PāṇḍaC. 18. 185; **3** by accepting, i.e. complying तम् .. सा ज्ञात्वा निश्चलनिश्चयम्। एवं जन्मान्तरे भावीत्यभ्यधादनुरोधतः RājTa. (Ka.) 3. 428; **4** in conformity or accordance with अस्तु प्रमाणमामेति राज्ञाप्यूचेऽनुरोधतः PārśvC. 3. 890; सट्टके स्त्रीप्रधानत्वाद्रूपकस्यानुरोधतः। नृपः स्त्रीवत्पठेत् NāṭaLaRaK. 2156; बीजप्रकाशनं यत्र ... भवेत्। तत् स्यात् प्रतिमुखं बिन्दोः प्रयत्नस्यानुरोधतः RasāSu. 220. 15 (3. 39)

अनुरोधन (anu-rodhana) *n.* **1A** means of causing love, means of winning the affection of आञ्जनस्य ...। तुरो भगस्य हस्ताभ्यामनुरोधनमुद्धरे AV. vi. 102. 3 (Sāy. वशीक्रियते अनेन); AV. (P.) xix. 14. 3; **1B** soothing, conciliating or coaxing नारीणामनुरोधने। ... नता कार्या नासिका नाट्ययोक्तृभिः NāṭyaŚā. 8. 133; **2** acceptance, i.e. compliance प्राप्तार्थग्रहणं द्रव्यपरिवर्तोऽनुरोधनम्। उपेक्षा ... अमात्यस्य दूषणम् Hitopa. 2. 93[Kośas give *anurodhana* as the meaning of *prasāda*, TrikāŚe. iii. 3. 208; NānārthāSaṁ. ii. 23. 143]

अनुरोधपुर (anurodhapura) *n.* name of a city सिंहलेन्द्रः ... अनुरोधपुरं धिनोति BālRā. 3. 41.

अनुरोधवती (anurodhavatī) *f.* name of a *surāṅganā*, i.e. celestial lady, Ind. St. 15. 444 [pw.; *nt.*]

अनुरोधविधि (anurodha-vidhi) *m.* act of conciliation or coaxing असौ ... सहधर्मिणीप्रणीतसमधिकानुरोधविधिरतिमहान्तमन्वभूदानन्दम् YātrāPra.2. 85 (5)

अनुरोधविधित्सा (anurodha-vidhitsā) *f.* [Inst.] with an intention to make propitiation or conciliation पाण्डुर्विमृश्यान्तेऽनुरोधविधिवत्सया (? धित्सया) ... प्रैषीत्कुन्तीं कंसान्तकान्तिकम् PāṇḍaC. 17. 195.

अनुरोधविधिवत्सा (anurodhavidhivatsā) [w. r. for अनुरोधविधित्सा] PāṇḍaC. 17. 195.

अनुरोधविरोधविप्रमुक्त (anurodhavirodha-vipramukta) *adj.* free from compliance and aversion (one of the pairs of opposites from which the perfected are freed) विप्रसन्नमनाः। षडङ्गमन्वागतः। अननुरोध (? अनुरोध)विरोधविप्रमुक्तः MahāVyu. 19. 75 [DBHS.]

अनुरोधविरोधविग्रह (anurodhavirodha-vigraha) *adj.* of the form of compliance and aversion परिस्रवाः। अनुरोधविरोधविग्रहाः सततं सुव्रत नैव नैव ते GiMs. iii (1). 11. 12.

अनुरोधविरोधापगत (anurodhavirodhāpagata) *adj.* free from the compliance and aversion (one of the pairs of opposites from which the perfected are freed) अनुन्नतोऽनवनतः। अनुरोधविरोधापगतः ŚikṣāSa. 203. 4 [DBHS.]

अनुरोधशालिता (anurodhaśāli-tā) *f.* the state of being possessed of consideration or regard अतिथे परिगृह्यतामियं समवस्थासदृशी ममार्हणा। महतामनुरोधशालिता विषमस्थे हि जनेऽतिरिच्यते RāmC. 13. 37; धिगुदारतां धिगनुरोधशालितामतिमानुषीम् ... स यदायतेर्जनवदस्ति भाजनम् RāmC. 20.32.

अनुरोधशालिन् (anurodha-śālin) *adj.* possessed of consideration or regard न जातु जानन्त्यनुरोधशालिनो भवादृशा वक्तुमसूनृतं वचः RāmC. 5.57.

अनुरोधश्रम (anurodha-śrama) *m.* exertion due to persistence or continuation दिशतु वः श्रेयोर्द्धनारीश्वरः। यस्यार्द्धे ललिताङ्गहारवलनैरर्द्धे च भीमोद्भटैर्नाट्यारंभरयैर्जयत्यभिनयद्वैधानुरोधश्रमः EI. xiv. 159. 3.

अनुरोधसत्त्व (anurodha-sattva) *n.* possibility of persistence णोपदेशत्वषोपदेशत्वनिर्णयायेव यत्नान्तरापत्तिगौरवापत्तेश्चानुरोधसत्त्वादित्याशङ्कां मनसिकृत्याह VaiyāBhū. 131. 25 (*on* 27)

अनुरोधा (anurodhā) *f.* name of the queen of Candrodara and mother of Virādhita चन्द्रोदरे कालं प्राप्ते कर्मनियोगतः। वनितास्यानुरोधाख्या असूत च सुतम् ... (असौ)विराधिताभिख्यां प्रापितः PadmP. (Ra.) 9. 40. cf. अनुराधा 2A.

अनुरोधाप्रतिरोध (anurodhāpratirodha) *m.* name of a samādhi अनुरोधाप्रतिरोधो नाम समाधिः MahāVyu. 21. 103 [DBHS.]

अनुरोधाभिधान (anurodhābhidhāna) *n.* mention of practice अनध्यायानामनुरोधाभिधानात् स्नातकव्रतकरणेऽध्यापकं प्रति कथितानामनध्याया-नामध्ययनकारिणं ब्रह्मचारिणं प्रत्यन्वयोऽपेक्षितः ManvaVi. 180. 7 (*on* 2. 106)

अनुरोधाभ्यधिक (anurodhābhyadhika) *adj.* surpassing the (level of) respect वयमप्सरसः परश्शताः शतमन्युप्रभृतीनुपास्महे। मरुतः सुकृतात्तुलाधृतादनुरोधाभ्यधिकेन चाटुना RāmC. 13. 5.

अनुरोधार्थम् (anurodhārtham) *adv.* for the sake of performance or practice श्राद्धे दैवकर्मणोऽनुरोधार्थं कुतपे प्रारम्भः ManvaVi. 432. 15 (*on* 3. 256)

अनुरोधावधानयोग्य (anurodhāvadhāna-yogya) *adj.* fit for paying attention to request or solicitation प्रथमप्रेतपिण्डभुजि भुक्ते द्विजन्मनि ... अनुरोधावधानयोग्येषु हृदयेषु ... देवो हर्षः महाजनेन मौलेनाकाले आत्मानं वेष्ट्यमानमद्राक्षीत् HarṣaC. 241. 11.

अनुरोधिता (anu-rodhitā) *adj.* (*f.*) which is followed or adhered to वरं मुख्यार्थानुरोधेन विधानमेव कल्प्यताम्। एवं सति श्रुतिरनुरोधिता भवति TātpaṬ. (Vā.) 630. 18 (*on* iv. 1. 60)

अनुरोधिता (anurodhi-tā) *f.* the state of being one who has acceptance or compliance with उक्तः प्रियया राजा पापभीतोऽपि तत् पुनः। अङ्गीचकार धिगहो कष्टां स्त्रीष्वनुरोधिताम् KathāSaSāg. iii. 6. 197.

अनुरोधिन् (anu-rodhin) *adj.* [*f.* -ī] [P. iii. 2. 142; JaineVyā. 114. 35 (*on* ii. 2. 118); CāndraVṛ. *on* i. 2. 96; Kātan. iv. 4. 22; Kātan Vṛ. *on* iv. 4. 22; DEBRU. 345] **1A** following, i.e. approaching ऋतुस्नातां सतीं भार्यामृतुकालानुरोधिनीम्। अतिवर्तेत दुष्टात्मा यस्यार्योऽनुमते गतः Rāmā. ii. 1802* (9); **1B** following, i.e. depending upon अविद्याकृतनामरूपोपाध्यनुरोधीश्वरो भवति व्योमेव घटकरकाद्युपाध्यनुरोधि BrahmSūBh. (Śaṅ.) 315. 16 (*on* ii. 1. 14); **2** observing, practising तदेवमेतं त्वमनुव्रता सती पतिव्रतानां समयानुवर्तिनी (v.l. समयानुरोधिनी) Rāmā. ii. 2377* (2); **3A** having due regard or consideration for षट् सर्वरोगाणां प्रोक्ताः सम्यगुपक्रमाः। साध्यानां साधने सिद्धा मात्राकालानुरोधिनः CaraS. i. 22. 42; **3B** conciliating भवतु भवतीह मयि सततमनुरोधिनी GītGo. x. 19. 3; **4A** conforming to, according to लौकिकानि

वचनानि पुरुषाधीनरचनतया तदभिप्रायानुरोधीनि TattvBi. 137. 4; ततः स पालको भ्रात्रा पश्चादेत्य न्यवर्त्यत। गोपालकेन वाक्यज्ञः पितृकार्यानुरोधिना Kathā SaSāg. ii. 5. 30; **4B** supporting ऐक्यस्य ब्रह्मभेदानङ्गीकारात्, विरोध्यनुरोधिनां सर्वेषां ब्रह्मणि कल्पितत्वेन तज्ज्ञानबाध्यत्वेन व्याप्तीनामसिद्धेः Advai Si. 791. 11; **5** compliant, obliging अनुरोधी नृपः स्त्रीभिराक्रीडी भजते जलम् Rāvaṇā. 11. 25.

अनुरोधिनी (anurodh-inī) *adj.* (*f.*) obstructing, i.e. concealing गिरा सत्यानुरोधिन्या सा तं प्रत्यब्रवीत्पतिम् KathāSaSāg. iii. 3. 141.

अनुरोध्य (anu-rodhya) *adj.* [*f.*-ā] **1** to be practised, i.e. to be administered दोषतारतम्याद्दण्डतारतम्यमनुरोध्यम् DaṇḍaVi. 82. 20; **2** to be fulfilled, to be gratified स्वतन्त्रा पुरुषकामनानुरोध्येति स्वतः प्रवृत्तां पुरुषकामनामेव खल्वनुवदन्त्यधिकारवाक्यस्थाः कमिश्चतयः Śivārka MaDī. ii. 417. 8 (*on* iii. 4. 50); **3** to be accepted or admitted यद्युपांशुत्वस्य निरवकाशत्वं स्यात्तदा ... दुर्बलमप्युपांशुत्वमनुरोध्यं स्यात् MayūMāli. 115. 16 (*on* ii. 1. 13); **4** to be conformed to or accorded to तत एव प्रकरणमपि नानुरोध्यम् MayūMāli. 260. 8 (*on* iii. 4. 1); 576. 6 (*on* ix. 1. 2); **5** to be considered, cf. **अनुरोध्यत्व 2**; **6A** to be adhered to, cf. **अनुरोध्यत्व 4A**; **6B** to be followed, cf. **अनुरोध्यत्व 4B**.

अनुरोध्यत्व (anurodhya-tva) *n.* **1** the state of being what is to be practised or observed व्यवस्थिते प्रायश्चित्ते यत्र विशेषवचनं नास्ति तत्र दण्डोऽप्येवमेव द्रष्टव्यः। ... उभयत्र व्यवधानाव्यवधानयोरनुरोध्यत्वात् DaṇḍaVi. 77. 8; **2** the state of being what is to be considered or regarded न चेदं युक्तमेकत्रविधावपरविध्यविरोधस्यानुरोध्यत्वात् विधिनिषेधयोर्वैधयोरेकतरेण स्पृष्टेऽन्यतरानवकाशात् DaṇḍaVi. 241. 21; **3** the state of being what is to be accepted or admitted न च ब्रह्मशब्दस्वारस्यानुरोधादिदंशब्दस्य प्रसिद्धार्थपरत्वं हातव्यम्। प्रथमचरमश्रुतयोः प्रथमश्रुतस्यैवानुरोध्यत्वात् Śivārka MaDī. i. 87. 18 (*on* i. 1. 1); लोलुवादौ यङ्लुकः साधुत्वप्रतिपत्त्यर्थं शिष्टप्रयोगस्यावश्यमनुरोध्यत्वेन शिष्टप्रयोगदर्शनसापेक्षया अङ्गवृत्तपरिभाषया लोलुवादेरन्यथासिद्धिर्वक्तुमुचिता PāṇiTaVāNaMā. 67. 21; (काव्यम्) काव्यत्वाभावेन महाकविभिः ... काव्येषु निबद्धमपि नास्माभिर्गणितं वस्तुस्थितेरेवानुरोध्यत्वात् RasGaṅ. 24. 2; **4A** the state of being what is to be adhered to or resorted to न च न्यायविरोधमुपन्यस्य स्मृतिवचनं कथमुपेक्ष्यत इति वाच्यम्। ... परस्परपराहतेषु, तेषु (स्मृतिवचनेषु) न्यायस्यानुरोध्यत्वात् ŚivārkaMaDī. i. 261. 30 (*on* i. 1. 22); **4B** the state of being what is to be followed, i.e. depended upon वैशब्दमात्रस्य स्वारस्यभङ्गोऽस्तु परमेश्वरविषयाणामुपक्रमोपसंहारपरामर्शानामनुरोध्यत्वात् ŚivārkaMaDī. i. 547. 12 (*on* i. 4. 19)

अनुरोध्यत्वापत्ति (anurodhyatvāpatti) *f.* undesired contingency of the state of being what is to be considered प्रपञ्चसत्यत्वादिवादिभिस्तदसत्यत्वाभ्युपगमे दोषाणामप्युच्यमानत्वेन तेषामप्यनुरोध्यत्वापत्त्या अनेकान्तवादिनः तत्तद्वाद्युक्तदोषभाक्त्वस्यापि प्रसङ्गात् ŚivārkaMaDī. ii. 102. 28 (*on* ii. 2. 31)

अनुरोह (anu-rohá) *m.* **1** act of increasing or growing afterwards, act of mounting after प्ररो॒होऽस्यनुरो॒होऽसि TaiS. IV. iv. 1. 3; अनू (v. l. नु)-रोहेणानू(v. l. नु)रोहांवानूरोहम् MaiS. ii. 8. 8 (ii. 113. 2); KāthS. 17. 7 (i. 250. 14) (v. l. नु); अनुरोहोऽस्यनुरोहाय त्वा सवितृप्रसूता बृहस्पतये स्तुत PañcBr. i. 10. 10; GopBr. ii. 2. 14 (179. 15); अनुरोहोऽस्यनुरोहाय त्वानुरोहं जिन्व इति VaitāSū. 26. 11; **2** (anuroha) name of an animal (recommended for partaking as food) उपवासस्तथा कार्यः सूनामांसाशने भवेत्। अजाविकानुरोहांश्च पृषतान्महिषांस्तथा। ... भक्षयेत् ViṣṇuDhaP. ii. 73. 45 [mounting or growing up to, MW.]

अनुरोहण (anu-rohaṇa) *n.* [enumerated in the *utthāpanādi gaṇa*, GaṇRa. 6. 366 (397)] act of increasing or growing afterwards उत्थापनादिभ्यश्छः। उत्थापनादिभ्यस्तदस्य प्रयोजनमित्यस्मिन् विषये छो भवति। उत्थापनीयम् । ... उत्थापन। ... अनुरोहण CāndraVṛ. *on* iv. 1. 132.

अनुरोहणीय (anu-rohaṇīya) *adj.* [Vār. 1 *on* P. v. 1. 111; CāndraVyā. iv. 1. 132; SaraKaṇṭhā. (Gr.) v. 1. 121; Debru. 209] serving the purpose of ascending or mounting after (छः) उदुपाभ्यां परात् स्थापेरनोः ... रुहेः ... प्रयोजनमस्य। ... अनुरोहणीयम् GaṇRa. 6. 366 (397)

अनुरोहत् (anurohat) *m.* name of a man, pw.

अनुर्याजाह्व (anuryājāhva) w. r. [for अनुयाजाह्व, Viśva.] AV. (P.) xvi. 52. 3.

अनुर्वीकुर्वाण (anurvī-kurvāṇa) *adj.* making (wide into) non-wide, i.e. narrowing अनूपान् जङ्गलीकुर्वन् जङ्गलानप्यनूपयन्। उर्वीमनुर्वीकुर्वाणः ...। व्यक्तशक्तिर्जरासंधः PāṇḍaC. 12. 321.

अनुर्ह्राद (anurhrāda) *m.* name of a *yakṣa* (father of Guhyakā) यक्षो राजतनाभाख्यः ...। अनुर्ह्रादसुता भार्या तस्यासीद्रूप गुह्यका ViṣṇuDhaP. i. 197. 10.

अनुलक्ष् (anu-lakṣ-) x. a. **1** to observe subseqently स निर्जितानुपाश्रीषीत्पाण्डवाननुलक्षये MahāBhā. iii. 39*(6); **2** to characterise, cf. **अनुलक्षित**; **3** to know, cf. **अनुलक्ष्य 2**; **4** to aim at, cf. **अनुलक्ष्य 1**.

अनुलक्षण (anu-lakṣaṇa) *n.* secondary characteristics जात्यादीनाम् ... तेषामपि चत्वार्यनुलक्षणानि भवन्ति AbhidhKoBh. 76. 11(*on* 2. 46); सन्ति चोत्पादादीनामुत्पादादयो न चानवस्थाप्रसङ्गो लक्षणानुलक्षणानां परस्परनिष्पादकत्वात् PrasaPa. 148. 2.

अनुलक्षित (anu-lakṣita) *adj.* characterised by, i.e. possessing पाणी (v. l. पाणी) पृषत्का लिखिता ममेमे धनुश्च संख्ये विततं सबाणम् (v. l धनुःशराभ्यामनुलक्षिताविमौ) MahāBhā. viii. 49. 95.

अनुलक्षीकृ (anulakṣī-kṛ-) viii. u. to aim at, to refer to, cf. **अनुलक्षीकृत्य**.

अनुलक्षीकृत्य (anulakṣīkṛt-ya) *ger.* having aimed at, having referred to शिष्यमनुलक्षीकृत्य ब्रूते अध्यापयतीत्यर्थः ViraMi. (Paribhāṣā.) 89. 2.

अनुलक्ष्मणम् (anulakṣmaṇam) *adv.* [P. ii. 1. 6] following or after Lakṣmaṇa दशमुखस्वरंस्तमभिवीक्ष्य रामं रुषा व्रजन्तमनुलक्ष्मणं जनकजां जहाराश्रमे KalkiP. iii. 3. 36.

अनुलक्ष्य (anu- lakṣya) *adj.* **1** which conforms to the purpose or aim, what is to be aimed at अनुलक्ष्याख्यानं स्यात् ...। लक्ष्यमनुगतम् अनुलक्ष्यम् GaṇRa. 4. 308 (348) [*but ind.* participle, conforming to, MW.]; **2** to be perceived or known अस्याः किल मध्यमागः। अणुः परं योगिदृशानुलक्ष्यः PadyaVe. 209.

अनुलक्ष्य (anu-lakṣya) *n.* visible mark (of boundary) (मर्यादायाः प्रभेदे तु ... दण्डा अधमोत्तममध्यमाः) तुशब्देनानु-लक्ष्यभेदनव्यवच्छेदः ViraMi. 636. 9 (*on* 2. 155)

अनुलक्ष्याख्यान (anulakṣyākhyāna) *n.* narration which conforms to the purpose or aim अनुलक्ष्याख्यानं स्यात् ...। लक्ष्यामनुगतम् अनुलक्ष्यम् GaṇRa. 4. 308 (347)

अनुलग्न (anu-lagna) *adj.* **1** attached to, connected with मुखात्तस्य निरगात्पावकध्वजः। अनुलग्नश्च तस्याग्निरुञ्ज्गान(?म) निरन्तरम् PadmP. (Ra.) 41. 85; **2** followed, i.e. coming after तन्मार्गतोऽनुलग्नं हि क्षौद्रकं युगलं परम्। ... दृष्टं नरैः Bṛ KathāK. 73. 252 [intent on, pursuing after, MW.; Apte]

अनुलग्न (anu-lagna-) *denom.* to cling on behind तेषं पश्चानां वाणिजकशतानां यो वा तस्य हयराजस्य ... महाकारपृष्ठिस्मिन्तस्य अनुलग्निष्यति MaVastuAva. iii. 73. 4[DBHS.]

अनुलग्नय (anu-lagnaya-) *denom.* to cling on behind तेषां पञ्चानां वाणिजकशतानाम् ... तेषां पि च पुरुषाणां परस्परस्य अवलम्बिष्यति (v.l. अनुलग्नयिष्यन्ति) MaVastuAva. iii. 73. 3.

अनुलग्नसितोपलांशु (anulagnasitopalāṁśu) *m.* ray of adjacent or attached white rock परमशितिशिलीवरश्मिभिन्नं क्वचिदनुलग्नसितोपलांशुयुक्तम्। जलमिह सितदन्ति भाति बाढं हरिहरयोरिव संगतं शरीरम् PadmP. (Ra.) 42. 65.

अनुलङ्घ् (anu-laṅgh-) i. a. to cross over, i.e. to transgress कम्पते न तरोः पत्रम् ...। शासनेन विना यस्य तं कालं कोऽनुलङ्घते ParamāKā. 45. 41.

अनुलप् (anu-lap-) i. p. **1** to talk to, to converse with जटायुरिव लक्ष्यते। तदेनमनुपलप्यामि (v. l. अनुलपामि) तावत् AnargharaRā. 5. 5 (33); **2 A** to repeat after, i.e. to imitate (in talking), cf. **अनुलपन A**; **2B** to sing or produce (music) in accordance with, cf. **अनुलपन B** ; **2C** to utter repeatedly, cf. **अनुलप्य**.

अनुलपन (anu-lapana) *n.* **A** act of repeating after, i.e. imitation (in talking) पण्याङ्गनाजनस्य कलगलोल्लसल्लोहलोल्लपितानुलपनपरसारिकाशावसंकुलकुलायकरलोपकण्ठजरठितभिनवाङ्गनारतिचेतसि (रमन्ते कामिन्यः) Yaśas Cam. i. 102. 3; **B** act of singing or producing (music) in accordance with, i.e. in harmony with (जातिसाधारणमेकांशानामविशेषाज्ञातीनाम्) एकोंऽशो यासां जातीनां तासां यो विशेषहीनः प्रयोगः वाद्यंशानुलपनलक्षणान्तरमार्गरूपस्तुल्यः AbhinBhā. iv. 33. 2 (*on* 28. 34)

अनुलप्य (anulap-ya) *ger.* having uttered after, having repeated after स्नात्वा च ललितातीर्थे ...। लभेत्सर्वत्र लालित्यं यद्वा तद्वानुलप्य च SkandP. iv. 70. 21.

अनुलब्ध (anu-labdha) *adj.* **A** understood, apprehended (ब्रह्मचारी) स यथा श्रेयस उपद्रष्टैवं हि शश्वदीश्वरोऽनुलब्धः पराभवितोः Jaimi UBr. i. 54.

3; यस्य ब्राह्मणस्य अनुवित्तः अनुलब्धः ... आत्मा... सः ... विश्वस्य कर्ता BṛĀraUBh. 633. 12 (*on* iv. 4. 13); **B** obtained or reached subsequently ततो बभौ भास्करबिम्बतुल्यं कुबेरयानं तपसानुलब्धम् AdhyāRā. vi. 13 . 60.

अनुलब्धवत् (anulabdha-va(n)t) *adj.* who has obtained or reached subsequently ऋषिषु प्रविष्टां तां वाचमन्वविन्दन् अनुलब्धवन्तः Vedānt Ka. 182. 16 (*on* i. 3. 33)

अनुलब्धि (anu-labdhi) *f.* obtainment or securing subsequently (अनुवन्ध्या) मैत्रावरुणी भवति मित्रस्यैवानुलब्ध्यै KauṣīBr. 18. 11 (83. 2)

अनुलभ् (anu-labh-) I. Ā. **1A** to grasp or to take hold of (from behind) तथा न कुर्याद्यथा पुराश्चं धावन्तमनुलिप्सेत तं नानुलभेतैवं ह स यज्ञं नानुलभते Śat Br. III. ii. 1. 36; Śat Br. (K.) IV. ii. 1. 26; **1B** to catch, to get, to collect यदि कलशो दीर्येतानुलिप्सध्वमिति ब्रूयात्स यद्यनुलभेरन् ... यथाप्रभावं प्रचरेयुः ŚatBr. IV. v. 10. 7; यदनुलभेरंस्तदेकधनैरभ्युन्नीय प्रभावयन्तः प्रचरेयुः KātyŚS. xxv. 12. 24; **2** to know आत्मनि लब्धे सर्वमनुलभते Bṛ ĀraUBh. 115. 19 (*on* i. 4. 7); **3** to obtain, to reach सोऽपि क्षमापस्त्रिनेत्रः स्वकुलकुलगिरिं योऽनुलेभे तपोभिः Ragh Pāṇ. (Ka.) 1. 25 (comm. प्राप); **4** to gain, cf. अनुलाभ .

अनुलम्ब् (anu-lamb-) I. U. **1** to hang about यज्ञस्य वै सृष्टस्योल्बमन्वलम्बत तद्वांसः MaiS. iii. 6. 7 (iii. 68. 7); (*caus.*) to cause to hang about (ध्वजस्य) नानाकुसुमचित्रां च स्रजं तस्यानुलम्बयेत् BhaviP. 206 B. 3 (i. 138. 66); **2** to cling to, to resort to पदार्थाः यद्यपि प्रत्येकं न क्रममनुलम्बन्ति परस्परं मिलितास्तु संयोगादिवद्वितितरूपं क्रमं बिभ्रति ŚāstrDī. 406. 2 (*on* v. 1. 1); **3** to depend upon, cf. अनुलम्ब.

अनुलम्ब (anu-lamba) *adj.* [*f.* -ā] **i** dependent, i.e. concerned. वरासी नेष्टुरनुलम्बेव ह्येषा होत्रा PañcBr. xviii. 9. 16; **ii** dependent, i.e. subordinate चैत्ररथीनामेकः क्षत्रपतिर्जायतेऽनुलम्ब इव द्वितीयः PañcBr. xx. 12. 5.

अनुलम्भ (anulambha) *m.* name of a type of *lambhaka* (wherein same *udgrāha* is sung with different *dhruvas* each time) उद्ग्राहसमन्वितः। ध्रुवको गीयते यत्र स लम्भपदमुच्यते। ध्रुवभेदेऽनुलम्भोऽसौ SaṁgīRa. ii. 265. 5 (4. 173)

अनुलसती (anu-lasatī) *adj.* (*f.*) (irr.) shining or appearing alike (शाहमहीपतेः भार्या) नाम्नान्यत्र कनिष्ठतानुलसती निष्ठा कनिष्ठा ParamāKā. 3. 20.

अनुलसन्नाद (anulasan-nāda) *adj.* which has reverberating sound तदनु हसन्नादाय त्वरितो गाण्डीवमतुलसन्नादाय (?अनुलसन्नादाय) सोऽनलभा वरविशिखानमुञ्चदस्मै (वराहाय) YudhiVi. 4. 56.

अनुला (anulā) *f.* name of a female Arhat or Buddhist saint, also of a queen of Ceylon, MW.

अनुलाप (anu-lāpa) *m.* **i** one of the twelve types of oral representation *vācikābhinaya* काव्यवस्तुषु निर्दिष्टो द्वादशाभिनयात्मकः (वाचिकः)। .... अनुलापोऽथ संलापस्त्वपलापस्तथैव च NāṭyaŚā. 22. 52; Bhāv Pra. (Śā.) 10. 21(1); बहुशोऽभिहितं वाक्यमनुलापः NāṭyaŚā. 22. 55; BhāvPra. (Śā.) 11. 3(1); वागारम्भो द्वादश एव। ... अनुलापोऽसकृद्वचः AgniP. 338. 52; अनुलापो मुहुर्भाषा Agni P. 359. 64; अनुलापापलापौ च ...। एवं द्वादशधा प्रोक्ता वागारम्भा विचक्षणैः RasāSu. 60. 13 (1. 220); अनुलापो मुहुर्वचः RasāSu. 62. 4 (1. 223); UjjvaNīMa. 324. 7; **ii** one of the seven types of repetition (*vacanavikalpa*) अनुलापो मुहुर्भाषा JñātāDhaṬ. 57A. 3; सप्तविधो वचनस्य विकल्पः ... अनुलाप इति पाठस्तत्र अनुलापः पौनःपुन्यभाषणम् SthānṬ. 408B. 1; **iii** one of the ten types of cleverness in speech (*uktivaicitrya*) causing *unmāda* उक्तिवैचित्र्यतोऽपि च।... उन्मादो बहुधा मतः। तत्र प्रलाप आलापः ...। अनुलापः ... वैचित्र्यं दशधा गिराम् AlaṅkāKau. (Ka.) 225. 18; AmaK. 342; AbhidhāRaMā. 1. 150; Vaija. 32. 22; AbhidhāCin. 274; ParyāŚaRa. 56; ŚabdaRa. (Vā.) 1855; KośaKaTa. 1. 1528; KalpaK. 448. 87.

अनुलापार्थ (anulāpārtha) [w.r. for **अनुलेपार्थ**], ViṣṇuDhaP. iii. 26. 48.

अनुलापिन् (anu-lāpin) *adj.* uttering again and again, repeating after मान्त्रिका मान्त्रिका वैद्या वैद्या इत्यनुलापिनम्। चाणक्यश्चन्द्रगुप्तं द्राक्कर्णे भूत्वैवमन्वशात् PariPar. 8. 334.

अनुलाभ (anu-lābha) *m.* ultimate profit or gain वीर्यं परं शुक्लगणस्य मध्ये तन्निश्रितस्तस्य यतोऽनुलाभः। वीर्येण सद्यः सुसुखो विहारो लोकोत्तरा लोकगता च सिद्धिः MaYānaSū. 114. 4(16. 65)

अनुलालित (anu-lālita) *adj.* fondly coaxed दशरथनृपसूनुसत्तमाभ्याम् ...। कुशिकसुतवचोऽनुलालिताभ्यां सुखमिव सा विबभौ विभावरी च Rāmā. i. 631* (3) [entertained, Apte]

अनुलाषुक (anu-lāṣuka) *adj.* [P. iii. 2. 154] obliging or favouring, i.e. fulfilling the desire (लोलेन्द्रियैर्लोकमनोऽनुकूलैः स्वाजीवनावागम एष मृग्यः) लोकमनोऽनुकूलैर्यथालोकचित्तमनुलाषुकैः comm. *on* YaśasCam. ii. 130. 7 [*nt.*]

अनुलास (anu-lāsa) *m.* corner, enclosure वास्तुच्छिद्रानुलासेषु श्रेणिप्रवहणिकनिकाया आवसेयुः ArthŚā. i. 129. 4 (2. 4) (comm. वास्तुच्छिद्रावकाशेषु) [peacock, MW.; Apte]

अनुलासक (anulāsa-ka) *adj.* (used as noun) peacock (*lit.* dancing) मयूरः ... भुजङ्गभोजी च मेघनादानुलासकः RājNi. 277. 1 [*but m.*, pw.]

अनुलासिन् (anulās-in) *adj.* [*f.* -ī] (used as noun) **i** peacock (*lit.* dancing) मयूरो बर्हिणो बर्ही ... मेघनादानुलास्यपि AmaK. 1048; Vaija. 29. 38; ŚabdaRa. (Vā.) 1577; **ii** peahen (*lit.* dancing) वन्दे ...। मेदिनीं हरिदोस्तम्ब(Read स्तम्भ)मेघनादानुलासिनीम् EI. viii. 309. 14.

अनुलास्य (anu-lāsya) *m.* peacock, MW.

अनुलिख् (anu-likh-) VI. P. to scratch over (with the wooden sword) वरुणप्रघासेषु वेदी क्रियमाणेऽग्रेणाहवनीयादधि स्फ्येनानुलिखेदा दक्षिणस्याः MānŚS. 140. 16.

अनुलिखत् (anu-likhat) *adj.* scratching over चैत्यस्तूपस्य सोपानपङ्क्यः...। गगनतलमनुलिखन्तः शोभन्ते दधिमुखा रम्याः SthānṬ. 233A. 13.

अनुलिङ्गिन् (anu-liṅgin) *adj.* according to one's characteristic marks उत्तरासङ्गिनं कुर्याद् यथावेषानुलिङ्गिनम्। दक्षिणे भगवतस्याधः महोदधितलादि Āryamañjuśrīmūlakalpa 133. 7 [DBHS.]

अनुलिप् (anu-lip-) VI. U. (rarely IV. U.) [DhātuPā. 6. 139] **1Ai** to besmear with (for sanctification) (*caus.*) to cause to besmear with (for sanctification) **ii** to smear (pass.) to be smeared (*caus.*) to cause to smear **Bi** to smear or anoint with (perfume etc.) (*caus.*) to cause to smear or anoint with (perfume etc.) **ii** to get anointed **C** to apply with (for medicinal purpose) (*caus.*) to cause to apply with (for medicinal purpose) **D** to paint **2A** to cover, i.e to encircle **B** to cover (with saliva) **C** to cover, i.e. to pervade **D** to be full of **E** to stain **3** to attach **1Ai** to besmear with (for sanctification) उत्पले बुद्धे प्रियङ्गुका आवपेत्। यदा पर्णानि संहरेदथैनमुत्थाप्य चतुरङ्गुलमुभयतः परिच्छिद्य मध्यमुद्धरेत्। तदनुलेपनम्। तेनानुलिम्पेत् SāmaViBr. ii. 6. 13; ii. 6. 18; (मृतम्) नलदेनानुलिम्पन्ति ĀśvaŚS. I. vi. 10. 3; स यदेव त्रिर्हरति त्रिरनुलिम्पति BaudhŚS. ii. 5. 14; नमस्ताभ्यो देवताभ्यो या अभिग्राहिणीरित्यनुलिम्पेतऽप्सरासु च यो गन्धो गन्धर्वेषु च यद्यशः BaudhŚS. ii. 321. 2; HirGS. i. 10. 4; अञ्जनानुलेपनम् ... अनुलिम्पस्व PāraGS. ii. 14. 17; उपरोत्तमेन पलाशस्य चतुरङ्गुलेनालिम्पति। ... द्वितीयेन मन्त्रोक्तस्य संपातवतानुलिम्पति KauśiSū. 26. 36; शिरःपर्यन्तमङ्गानि अभिमृशेत् अनुलिम्पेत् VīraMi. (Āhnika.) 229. 8; (*caus.*) to cause to besmear with (for sanctification) अघाद्विष्टेति सूक्तेन दूर्वां शिरसि विन्यसेत्। अग्रमग्रमित्येतया गोमयेनानुलेपयेत् AVPari. 42 (1). 7; संमार्जयति यश्चापि यतो यश्चानुलेपयेत्। ...स याति विष्णुलोकताम् BṛParāSm. 10. 366; विश्वेन तीर्थमावाह्य पुरुषेणानुलेपयेत् ParaS. 3. 84; भूमिं गोमयेनानुलेपयेत् ParaS. 5. 17; **1Aii** to smear (मुनिः) भुक्त्वा चान्नं ततः सर्वमुच्छिष्टेनात्मनस्ततः। अथानुलिलिपेऽङ्गानि जगाम च यथागतम् MahāBhā. iii. 246. 17; नखैर्विदारितान्गात्रां शवानां पूयशोणितम्। आननेष्वनुलिम्पन्ति हृष्टा वेतालयोषितः RasGan. 55. 11; (pass.) to be smeared पापाः ...। (तेषाम्) तप्तेन वज्रलेपेन शरीरमनुलिप्यते। अधोमुखोर्ध्वपादाश्च तात्यन्ते स्म वह्निना ŚivaP. v. 9. 44 (417 A. 1); तेषां क्षारादिभिस्सर्वैश्शरीरमनुलिप्यते Śiva P. v. 10. 13 (417 A. 12); (*caus.*) to cause to smear पात्रद्वयं(य) कृतं तोयं पितृपात्रे प्रसिच्य च। पात्रस्थं पुत्रकामी चेन्मुखं तद(तेना)नुलेपयेत् (तोयेन) LaghvāśvaSm. 23. 36; न छिन्द्यात् तृणमपरम् ... न च मुखे रजनीमनुलेपयेत् ĪśānŚiPa. i. 20. 25; **1Bi** to smear or anoint with (perfume etc.) (समावर्तमानः) अनुलेपनेन पाणी प्रलिप्य मुखमग्रे ब्राह्मणोऽनुलिम्पेत् ĀśvaGS. iii. 8. 11; चन्दनेनानुलेप्स्यमान एवं प्रोक्षत्येवमनुलिम्पेदथाहतमन्तरं परिधत्ते BhārGS. 2. 20(52. 15); न चानुलिम्पेदस्नात्वा MahāBhā. xiii. 107. 75; स्नात्वानुलिप्य ... संदीप्ते हविर्जुहुधि पावके Bhaṭṭi. 20. 11; पुण्यकृताँल्लोकाननुरुष्यो योऽनुलिप्यते। एकैककणसंख्यातः स्वर्गलोके महीयते VarāP. 118. 21; (प्रतिमाम्) द्रुपदादिवेत्यनुलिम्पेत् Agni P. 58. 12; देवम् ...। अनुलिम्पेत्कुङ्कुमेन चन्दनेन च भक्तितः VāmaP. 62. 12; स्नापयित्वानुलिम्पेत चन्दनागुरुकुङ्कुमैः। कर्पूरेण (जनार्दनम्) ViṣṇuDhaP. ii. 55.5; अनुलिप्तेत्थाङ्गानि सितं माल्यं च धारयेत् ViṣṇuDhaP. ii. 89. 63; प्रयाजानां पाठक्रमेण प्रयोगक्रमो नियम्यते। तस्य पाठक्रमस्यानुष्ठाने लोके गुणत्वावगमात् तद्यथा स्नायादनुलिम्पेत भुञ्जीतेति VedāntKa. 33. 10 (*on* i. 1. 1); यूयम् ... विनीतमिव सेवकम् ...। द्रुतं सवनपीठं तथात्र स्नात्वानुलिम्पेत ŚāliC. 6. 158; संध्या। मालिन्ययोगमपनीय करावमर्शैः प्रायो

यथार्हमनुलिम्पति कुङ्कुमेन Yādavā. 19. 27; (सीता) सा न स्नाति न चानुलिम्पति न वा केशेषु धत्ते स्रजम् JānaPa. 3. 28; (*caus.*) to cause to smear or anoint with (perfume etc.) गन्धाभरणादीनि च प्रोक्ष्य ... प्राचीनमञ्जलिं कृत्वा ... गात्राण्यनुलेपय VaikhāGS. 2. 14; मम विग्रहम् ...। कर्पूरागुरुमिश्रेण चन्दनेनानुलिम्पयेत् SkandP. ii (5). 6. 43; कर्पूरक्षोदजालेपैरन्यास्तामन्वलेपयन् SkandP. iv. 34. 51; अभीष्टमन्यत्कलुपं यथावदनुलेपयेत्। उद्धृत्य चन्दनादिं च VisnuDhaP. ii. 64. 34; SaurP. 50. 53; स्थपतिर्गन्धकल्केन मङ्गल्येनानुलेपयेत् (शिलाम्) SamarāSū. 35.21; **1Bii** to get anointed (शान्तिं करिष्यन्) 'दिव्यानां सर्पाणामधिपतिरनुलिम्पताम्' 'दिव्याः सर्पा अनुलिम्पन्ताम्' इति पन्नगस्य पात्राणि निनयति KauṣiGS. iv. 2. 3; **1C** to apply with (for medicinal purpose) पश्चात्काये पृष्ठभागे तां गर्भिणीं क्षिपेदनुलिम्पेत् (एरण्डमूलचूर्णेन) VīraMi. (Saṁskāra.) 186.6; (*caus.*) to cause to apply with (for medicinal purpose) अम्लकाञ्जिकबीजानि तिलान् मधुकमेव च। प्रपेष्य समभागानि तेनैनमनुलेपयेत् SuśruS. i. 11. 21; (संनिपातोदरचिकित्सा) यथोक्तदूषीविषजं महोदरम् ... शिरीषकल्कैरनुलेपयेद् बहिः KalyāKā. 11. 152; एनम् (नागम्) कल्कपिष्टैर्बहलमनुलेपयेत् Hastyāyur. 121. 4 (1. 170); (मदात्ययः) तस्य सर्वाङ्गम् ...। लामज्जेनाथ शुक्तेन चन्दनेनानुलेपयेत् SiddhYo. 19. 2; **1D** to paint, cf. **अनुलिप्त1C**; **2A** to cover, i.e. to encircle परिस्तरणयोगाच्च यज्ञकाण्डपरिच्छदम्। शान्तिवेश्मोर्ध्वदीप्तार्चिर्ऋत्विजश्चानुलिम्पति AVPari. 24 (4). 1; **2B** to cover (with saliva) (रसानां मध्ये) तेषां विद्याद्रसं स्वादुं यो वक्त्रमनुलिम्पति Aṣṭā Hṛ. i. 10. 2 (comm. मुखोपदेहं जनयति ... तं मधुरं जानीयात्); **2C** to cover, i.e. to pervade घनसमयसलिलधौते नभसि शरच्चन्द्रिका विसर्पन्ती। अतिसान्द्रतयेह नृणां गात्राण्यनुलिम्पतीवेयम् Kāvyālaṅ. (Ru.) 9. 12; अनुलिम्पति रोदसी यथेन्दुः प्रभया NavaSāC. 5. 9; कलिङ्गेन्दोः कीर्तिस्त्रिदशपरिषद्गीतमहिमा समन्ताद् गात्रं वः सरसमनुलिम्पत्यविरलम् Ekāva. 8. 49 (18) (301. 10); **2D** to be full of, cf. **अनुलिप्त 2A**; **2E** to stain, cf. **अनुलिप्त 2C**; **3** to attach, cf. **अनुलिप्त 3.**

अनुलिप्त (anu-lipta) *adj*. [*f*.-ā] **1A** anointed or smeared with (perfume etc.) **Bi** besmeared with (for sanctification) **ii** smeared with **C** painted, variegated **D** applied **2A** filled with, full of **Bi** covered with, i.e. enveloped in **ii** covered, i.e. pervaded **C** stained, polluted **D** coated with **3** attached to **1A** anointed or smeared with (perfume etc.) तेनानुलिप्तो यां यामुपस्पृशते सा सैनं कामयते SāmaViBr. ii. 6. 11; iii. 9. 3; स्नातोऽहतवासो(?सा) गन्धानुलिप्तस्त्रग्वी ... गन्धानुलिप्तां स्रग्विणीम् ... वधूं समीक्षते BaudhGS. i. 1. 24; i. 5. 15; अथैकोद्दिष्टं व्याख्यास्यामः ... स्नातानुलिप्तानहते वाससी वसानान् ... दक्षिणतोऽग्नेर्निवेश्य VaikhāGS. 5. 13; त्रीन्स्नातानुलिप्तान्ब्राह्मणान् मधुमन्थं पाययति KauśiSū. 83. 31; पुरोहितः स्नातानुलिप्तः ... देवानां नमस्कारं कृत्वा स्वस्तिवाचनमनुज्ञाप्य विनीतवदुपविशेत् AVPari. 8(1).3; 4(1).3; VīraMi. (Rājanīti.) 63.8; धार्तराष्ट्रो महाराज विबभौ ...। अनुलिप्तः परार्ध्येन चन्दनेन सुगन्धिना MahāBhā. vi.93. 21; अनुलिप्तः प्रियङ्गुणा। ... सर्वपापैः प्रमुच्यते MahāBhā. xiii.App.I.14(103) ; (राघवम्) तं वैश्रवणसंकाशमुपविष्टं स्वलंकृतम्। ददर्श सूतः पर्यङ्के ... अनुलिप्तं परार्ध्येन चन्दनेन परंतपम् Rāmā. ii. 14.7; v.8.17 ; v.47.4; स्नातानुलिप्तं यं चापि भजन्ते नीलमक्षिकाः। सुगन्धिर्वाति योऽकस्मात्तं ब्रुवन्ति गतायुषम् SuśruS. i. 30.10 ; v.6.27 ; स्नातोऽनुलिप्तः स्रग्वी स्याद् धौतदन्त-(स्व)लंकृतः BhelaS. 5.4(1. 5); 7. 49; TantrRā. 32.78; प्राङ्मुखोऽश्नीयात् ... सुमनाः स्रग्व्यनुलिप्तश्च ViṣṇuSm. 68.43 ; अनुलिप्तं विभूषितम् (भोजयेत्) KāśyaS. 30A.27 ; पितृवनसुमनोभि र्वेष्टितं मे शरीरम्। विरसमिह रटन्तो रक्तगन्धानुलिप्तम्। बलिमिव परिभोक्तुं वायसास्तर्कयन्ति Mṛcch. 10. 3(10); स्नातानुलिप्तपीतप्रतीततरुणजनावकीर्णचतुष्पथशृङ्गाटकस्य वेश्ममहापथस्य परा श्रीः PādaTā.37.4 ; चतुर्थेऽहन्युद्वर्तिता शीतलसलिलस्नातानुलिप्ता ... भर्तारं पश्येदनन्यमनाः AṣṭāSaṁ. i . 198. 23(2.1) ; ii. 172.7 (6.1) ; सीतासमेतो रामचन्द्रः ... दिव्यचन्दनैरनुलिप्तः ... राजलक्ष्म्या विराजते MahāviC. 7.4(2)(302.2); यस्याभिषिक्तमनुलिप्तमिहोर्ध्वमेव शुष्येच्छरीरमथ मस्तकमेव पश्चात् ... तस्याधिकं धनमतीव च दीर्घमायुः KalyāKā. 1.44; अनुलिप्तेषु स्रग्विषु सुरभिधूपान् जिघ्रत्सु अर्घोदकमुपनेतव्यम् ManuBh.i.297.1 (*on* 3. 200); (समरकेतुः) दिव्यचन्दनेनापादमनुलिप्तम् ... हरिवाहनमद्राक्षीत् TilaMañ. 229.8 ; 275.11 ; (प्राज्ञेन) चन्दनेनानुलिप्तेन कुङ्कुमागुरुभिस्तथा। कर्पूरेण तथाङ्गानि शुभेन च प्रियङ्गुना। वस्त्रं नान्यधृतं धार्यम् ViṣṇuDhaP. ii. 89.3 ; ii. 102.4 ; ईशितुः परमं रूपं गजास्यस्य महाद्भुतम्।... अनुलिप्तं सुगन्धेन GaṇeP. ii.145.6; (अर्कः) चन्दनागुरुकर्पूरकुङ्कुमोशीरपद्मकैः। अनुलिप्तो नरैर्भक्त्या BhaviP. 166B .13 (i.115.19); VīraMi. (Pūjā.) 254.9 ; मरुभूतिः स तु मनाक्पीतासवमदालसः। बद्धपुष्पोऽनुलिप्तश्च विलम्बित उपाययौ KathāSaSāg. vii .6.2 ; xii. 22. 44; चन्दनानुलिप्तानि गात्राणि AupaSūṬ.111.13; क्रकचो नाम कपालिदेशिकाग्रः। पितृकाननभस्मनानुलिप्तः ŚaṅkaDigVi. (Mā.)15.12 ; जंभद्विट्कुंभिकुंभद्वयसचिवशचीचारुवक्ष्ये(read क्षो)जकुंभव्यक्तव्याप्तानुलिप्तप्रसृमरमसृणक्षोदकर्पूरपूरः ...। नादिंङ्लयप्पप्रभुमणिः EI. vi. 120.76; vi. 235. 48 ; YātrāPra.4.58; **1Bi** besmeared with (for sanctification) यावच्छर्करं सांनाय्यकुम्भ्यौ गोमयेनोपलिप्ते (v.l. नानुलिप्ते) भवतः BhārŚS. i. 6.15; पापैः प्रमुच्येत तिलधेन्वा प्रदत्तया। अनुलिप्ते महीपृष्ठे BṛParāSm. 10.52; 10.127 ; 11.142 ; अनुलिप्ते महीपृष्ठे कृष्णाजिनकुशास्तरे। ... तद्वत् संकल्पयेत् प्राज्ञः VarāP.101.1 ; भवनस्य पुरो भुवि गोमयेनानुलिप्तायां गोमूत्रेण तु मण्डलम् PadmP. v. 9.95 ; v.21.53 ; पुष्पप्रकरम् ... भास्करालये। अनुलिप्ते नरो दत्त्वा न दुर्गतिमवाप्नुयात् BhaviP. 114A.4(i.64.22); **1Bii** smeared with रक्षःक्षतजानुलिप्तं वित्रासनं देवमहाचमूनाम्। व्याविध्य तं मुद्गरमुग्रवेगं विद्रावयामास चमूंहं हरीणाम् Rāmā. vi. 55.110; गोमयेनानुलिप्तेन सुधाचूर्णेन शोभिना। पथा ... भाण्डानि वहेयुः परिचारकाः PāraS. 18.253; यदानुलिप्तं संध्यासु गृहमम्बुसमुक्षितम्। कृतपुष्पबलिं यक्ष न त्वं शक्नोषि वीक्षितुम् MārkP. 50.80; अथ सान्द्रसांध्यकिरणारुणितं हरिहेतिहूति मिथुनं पततोः। पृथगुत्पपात विरहार्तिदलद्धृदयस्रुतासृगनुलिप्तमिव ŚiśuVa. 9.15; **1C** painted, variegated भीमः ... गिरिम् ... विलोडयामास ... पुष्पहेतोः ... विषमच्छेदरचितैरनुलिप्तमिवाङ्गुलैः MahāBhā. iii. 146.24; **1D** applied ललाटेऽप्यारक्तं तिलकमनुलिप्तं मलयजम्। दधानः सानन्दं निजहृदि परब्रह्ममहिषीं समायातः साक्षादपर इव राकापतिरयम् (शाक्तः) Vidvanmo. 2.5 ; **2A** filled with, full of शरीरमिदम् ...मांसेनानुलिप्तं चर्मणावनद्धम् MaiU. 3. 4; MaitrīU. 374. 4 (3); MaitreU. 1(3); परितोषविशेषेणाशेषेणानुलिप्तस्य ... श्रीविश्वंभरस्य भरास्पदेन कनकमणिवसनादीन्युपढौक्यन्ते CaitaCa. 18.4(1); **2Bi** covered with, i.e. enveloped in तिमिरेणानुलिप्तेव तदा सा नगरी बभौ Rāmā. ii. 1047* (4); iv. 27. 13; न दिग्विज्ञायते ... तमसा सर्वमनुलिप्तमिवाभवत् MārkP.74.9; नभः पयोमुचां व्रातैरनुलिप्तमिवासितैः PadmP. (Ra.) 22. 51 ; दिङ्नागानाम् ... गण्डस्थलानि ... श्यामलिम्नानुलिप्तान्याभासन्ते VakroJī.169.11; AlaṅkāSa. 113.8; Subhāṣi. 2263; Kuval. 138(35); तमिस्रकस्तूरिकयानुलिप्ता ...। वाटी हरिद्रासकसञ्जकानां बबन्ध चन्द्रागमनप्रतीक्षाम् YātrāPra. 4. 58; **2Bii** covered, i.e. pervaded अभिवृष्टा महामेघैर्निर्मलाश्चित्रसानवः। अनुलिप्ता इवाभान्ति गिरयश्चन्द्ररश्मिभिः Rāmā. iv. 29. 27 ; निष्पतद्भिर्हरिभिरचिरभासां तेजसा चानुलिप्तैः। गतमुपरि घनानां वारिगर्भोदराणां पिशुनयति रथस्ते शीकरक्लिन्ननेमिः Śāk. 7.7; हरिताश्च हया दिव्यास्ते नियुक्ता महारथे। अनुलिप्ता इवाभान्ति पद्मरक्तैर्गभस्तिभिः VāyuP. i.50.194; BrahmāṇḍP. i. 21. 143; कान्त्यानुलिप्तानि विलोचनानाम् ... सकुङ्कुमानीव पुनर्भवन्ति यस्यारिनारीकुचमण्डलानि NavaSāC. 1.87 ; **2C** stained, polluted यस्य कालान्तरे दन्ता दृश्यन्ते रक्तसंनिभाः। निष्प्रभाश्चानुलिप्ता वा न स जीवति तादृशः BhelaS. 109. 13 (5.9) ; अनुलिप्तो यथा देही वाति वेत्कुणपं यथा। सेवन्ते मक्षिकाश्चैव पुष्पितः स इहोच्यते BhelaS. 112. 12. (5.11) ; **2D** coated with कृष्णा तथानुलिप्ता च जिह्वा शून्या च यस्य वै।... सोऽचिराद्विजहात्यसून् BhāvPra. (Bhā.) 6(1). 76; जननामयभेषजैः श्रुतीनां पटवासैस्तटरेणुभिर्भवत्याः। चरणाम्बुजवासितैर्मुरारेरनुलिप्तोऽपि भवामि नीरजस्कः YātrāPra. 7.49; **3** attached to योगीन्द्रो नानुलिप्तस्त्वं भोगी च परिपोषणे BrahmVaiP. iii.15. 22.

अनुलिप्त (anulipta) *m*. type of grade of time *(anukāla)*, one-tenth part of a *prāṇa*, one-sixteenth part of a second कालकाः। अनुलिप्ताश्च JaimiUpaSū. iv. 3. 4.

अनुलिप्त (anu-lipta) *n*. [P. iii. 3. 114] act of coating, i.e. scattering or spraying प्राणांस्त्यजति वारणः।... समनुस्मरन् ... (क्रीडितं करिणीभिर्वा) करैर्यच्च वनान्तरे। ... नानाधातुविचित्राभिरनुलिप्तं करेणुभिः Hastyāyur. 202. 24 (2. 13)

अनुलिप्तक (anulipta - ka) *adj*. **1** attached to असह्यं सर्वभूतानां सर्वलोकानुलिप्तकम्। अधृष्यं सर्वलोकानां भवमार्गविशोधकम् (Ārya) Mañjuśrīmūlakalpa 322. 12 ; **2** anointed, cf. **अनुलिप्तकगात्र** .

अनुलिप्तकगात्र (anuliptaka - gātra) *adj*. whose limbs are anointed यत्र हि नाम गृहीतो अवदातवसनो काशिकशुचिवस्त्रधरो चन्दनानुलिप्तकगात्रः ... एवमेवंरूपं धर्मं साक्षीकरोति MaVastuAva. iii. 412. 12 [DBHS.]

अनुलिप्तगात्र (anulipta - gātra) *adj*. **A** whose limbs are applied with (medicine) पुरुषम् ... शिरःस्नातमनुलिप्तगात्रं स्रग्विणम् ... मदनफलकषायमात्रां पाययेत् CaraS. i. 15.9 (1941Ed.); एनम् ... शिरःस्नातमनुलिप्तगात्रं स्रग्विणम् ... ज्ञातीनां दर्शयेत् CaraS. i. 15.17 (1941 Ed.); **B** whose limbs are anointed with ते ... दक्षिणे त्वाभरणान्तरधारिणः ... आर्द्रचन्दनानुलिप्तगात्राः AupaSūṬ. 93.3.

अनुलिप्तनिर्मलशरीरयष्टि (anulipta - nirmalaśarīrayaṣṭi) *adj*. whose clean staff - like (i.e. slender) body is anointed हिमधुतैर्महसेव चन्दनरसेन

सुभ्रुवः। अनुलिप्तनिर्मलशरीरयष्टयः स्फटिकाश्मरत्नघटिता इवाबभुः NemiNir. 9. 39.

अनुलिप्तपाद (anulipta - pāda) *adj.* whose feet are anointed प्रादात् स ब्राह्मणश्चास्मै पादलेपम् ...। तेनानुलिप्तपादोऽथ स द्विजो द्विजसत्तम। हिमवन्तमगाद्द्रष्टुम् MārkP. 61.16.

अनुलिप्तभूतला (anulipta - bhūtalā) *adj.(f.)* who has covered the ground with अंशुमयीमिव तनुच्छायानुलिप्तभूतलाम् ... कन्यकां ददर्श Kād. 131.18.

अनुलिप्तमूर्ति (anulipta - mūrti) *adj.* whose body is anointed with रुधिरचन्दना(र ? नु)लिप्तमूर्तयः ... विलसन्तु विक्रमक्रीडया यौधपुरुषाः AvantiKa. 58. 1.

अनुलिप्तश्रीवत्स (anulipta - śrīvatsa) *adj.* which has covered (the mark of) Śrīvatsa देवाः ... हरिम्। अभिजग्मुः ...। प्रभानुलिप्तश्रीवत्सम् ...। कौस्तुभाख्यमपां सारं बिभ्राणं बृहतोरसा RaghuVa. 10.10.

अनुलिप्तसर्वाङ्ग (anulipta - sarvāṅga) *adj.* A whole body, i.e. surface of which is covered with (snow) शैलं ददृशे स नराधिपः। ... हिमानुलिप्तसर्वाङ्गम् MatsyaP. 117.5; B whole body of whom is anointed with चन्दनेनानुलिप्तसर्वाङ्गः ... आहारम् ... अवनिपो निर्वर्तयामास Kād. 16.20.

अनुलिप्ताखिलाङ्गी (anuliptākhilāṅgī) *adj. (f.)* who has anointed whole body with वेश्याभिसारिका त्वेति ... अनुलिप्ताखिलाङ्गी RasāSu. 34. 9 (1.42)

अनुलिप्ताङ्ग (anuliptāṅga) *adj. [f.- ī]* 1A whose limbs are anointed with (perfume etc.) मां निरीक्ष्यानुलिप्ताङ्गम् ...। वशमेष्यति सैरन्ध्री MahāBhā. iv. App. I. 15. 30 (1*) ; लोहितेनानुलिप्ताङ्गं चन्दनेन सुगन्धिना। ... ददर्श स महाकपिः। ... राक्षसाधिपम् Rāmā.v. 8. 6; शैलं ददृशे स नराधिपः। ... चन्दनेनानुलिप्ताङ्गं दत्तपञ्चाङ्गुलं यथा। शीतप्रदं निदाघेऽपि MatsyaP. 117. 6; क्वचित्स्नातोऽनुलिप्ताङ्गः सुवासा स्रग्व्यलंकृतः BhāgP. vii. 13. 41; अमृषु पूर्वं तु सदा मन्त्रमावर्तयेच्छुचिः। चन्दनेनानुलिप्ताङ्गो जातिपुष्पधरस्तथा ViṣṇuDhP. ii. 126. 71; राजा ... उपनिन्ये च तेभ्यः ... अनुलिप्ताङ्गम् ... आत्मजम् TilaMañ. 79.4 ; पालकाप्यस्ततोऽब्रवीत्। शिरःस्नातोऽनुलिप्ताङ्गः शुक्लवासाः समाहितः Hastyāyur. 659. 12 (4. 18) ; (कुमारः) लग्नदिने स्नातानुलिप्ताङ्गः ... आगमत् SamarāSam. 7. 175 ; एष चन्दनेनानुलिप्ताङ्गः ... आस्थानमासदत् ParamāKā. 33.5; (शम्भुराजः) केशरेणानुलिप्ताङ्गः ... प्रविवेश स्वकं पुरम् ParamāKā. 175. 50; 1B whose limbs are painted with अनुजग्मुश्च गोपालाः कालयन्तो धनानि च। भक्तिच्छेदानुलिप्ताङ्गा रक्तपीतासिताम्बराः HariVaṁ. 60. 31; भक्तिच्छेदानुलिप्ताङ्गौ ततस्तौ पुरुषर्षभौ। ... व्यराजेताम् ViṣṇuP. v. 20. 8 ; भक्तिभेदानुलिप्ताङ्गौ नीलपीताम्बरौ तौ ... धनुःशालां ततो यातौ ViṣṇuP. v. 20.14 ; 1C whose limbs are besmeared with (for sanctification) गोमयेनानुलिप्ताङ्गः सवासा जलमाविशेत्। VṛHārīSm. 9. 359; आदाय तुलसीमूलमृदम् ... अभिमन्त्र्य। मन्त्रेणैवानुलिप्ताङ्गः स्नायादप्स्वघमर्षणम् SkandP .ii (5). 2. 6; 2 whose limbs are smeared with रुधिरेणावलिप्ताङ्गा (v. l. ˚नुलिप्ताङ्गा) निहताश्च महासुराः MahāBhā.i. 17.14; दमयन्तीम् ...। विदर्भसरसस्तस्माद्दैवदोषादिवोद्धृताम्। मलपङ्कानुलिप्ताङ्गीं मृणालीमिव MahāBhā. iii. 64. 12 ; गजपृष्ठगता म्लेच्छाः ...। रुधिरेणानुलिप्ताङ्गा भान्ति चित्रैः शरैर्हताः MahāBhā. vii. 68. 38; या लक्ष्मीर्नानुलिप्ताङ्गी वैरिशोणितकुङ्कुमैः। कान्तापि मनसः प्रीतिं न सा धत्ते मनस्विनाम् PañcT. (Kos.) 3. 32 (152.1); Pañcā. 176. 28 ; कर्दमेनानुलिप्ताङ्गैः क्रीडितव्यं तथा नरैः NīlaP. 389 ; 3 whose constituent (i.e. current) is full of यमुनां नदीं झषनक्रानुलिप्ताङ्गीम् (v. l. झषेण चानुलिप्ताङ्गीम्) कूर्मलक्षणशोभिनीम्। ... तां समुद्रस्य महिषीम् ... वीक्षमाणः ... चचार ... कृष्णः HariVaṁ. 55. 38.

अनुलिप्ताङ्ग (anuliptāṅga) *n.* act of anointing the body तद्दिने चानुलिप्ताङ्गं तथा स्नानं विवर्जयेत् ViṣṇuDhaP. ii. 89.40.

अनुलिप्तानना (anuliptānanā) *adj. (f.)* whose face is covered with, i.e. enveloped in गण्डान्तागलितैककुण्डलमणिच्छायानुलिप्ताननाम् ...। पिञ्जोलामधरे निवेश्य मधुरामावादयन्तीमिमां मण्डूकस्वनशङ्कितो गृहशिखी पर्येति वक्राननः PādaTā. 18. 12.

अनुलिप्तान्तराल (anuliptāntarāla) *adj.* interior part of which is anointed with तद्गन्धाम्भोधौतनिश्छिद्रकुम्भे गन्धद्रव्यैश्चानुलिप्तान्तराले। निक्षिप्योर्ध्वं बन्धयेद्गेहमध्ये KalyāKā. 6. 47.

अनुलिप्य (anulip - ya) *ger.* A having painted, i.e. having put on (colour) अधीयीत न मांसं भुक्त्वा... न वर्णकेनानुलिप्य न स्रजमपिनह्य Ait Ā. V. iii. 3.14; प्रमथनार्थं पयसा त्रैपथगेन संस्नाप्यानुलिप्य वर्णकेन ... प्रार्थनीयमप्यर्घ्यं पुनर्बिलं प्रविशन्ती दृष्ट्वा काचिन्मत्तकाशिनी DaśKuC. 150.15; Bl having anointed or smeared with (perfume etc.) प्रस्तोता तु कुशाः ... कारयित्वा गन्धवतीभिरोषधीभिरनुलिप्य ... औदुम्बर्यां वासयेत् DrāhyŚS. v. 2.4; उत्तरेण यजुषाहतमन्तरं वासः परिधाय सर्वसुरभिणा चन्दनेनोत्तरैर्देवताभ्यः प्रदायोत्तरयानुलिप्य ... समानम् (करोति) ĀpaGS. 12. 8; पितरः शुन्धध्वमिति पाण्योरवनेजनं दक्षिणा निपिच्यानुलिप्य जपेत् PāraGS. ii .6.19; (युधिष्ठिरः) हरिणा चन्दनेनाङ्गमनुलिप्य महाभुजः। स्रग्वी चाक्लिष्टवसनः प्राङ्मुखः प्राञ्जलिः स्थितः MahāBhā. vii. 58. 11; नंदगोपपुत्रः ... मदनिकां नाम कुब्जिकां दृष्ट्वा तस्या हस्ताद् गन्धमादाय स्वगात्रमनुलिप्य ... विगतकुब्जभावां तां कृत्वा ... गतः BālC. 5. 2(6); पत्रलेखया ... मणिसमुद्गादुद्धृत्य तत्करकिसलयसं(ङ्क्र? स्क्र)- तेन(रक्तो?)रक्तचन्द(नो? नेना)नुलिप्य प्रत्याश्वसीत् AvantiKa. 243. 13; कर्पूरं कुङ्कुमं चैव ...। अनुलिप्य महाकालं रुद्रस्यानुचरो भवेत् Skand P. v (1). 22. 15; (वरस्त्रियः) स्नपनं नृपतेः कुर्युः ... सुगन्धामलकैः श्लक्ष्णैरनुलिप्य शिरोरुहान् Mānaso. iii. 2. 949; तानि (पद्मोत्पलनागकेसराणि) तगरतमालैस्तालीसैश्चैव चारु युक्तानि। अनुलिप्य ... सुभगंकरणं परं मतं लोके KandaCū. vii. 1. 11; कुचाद्रिकस्तूरिकाभिरनुलिप्य भुजान्तरालम्।... रामा ददौ रदपटीं मुखवीटिकां च YātrāPra. 4. 127; सः ... पारकेश्वरं लिङ्गम् ... अनुलिप्य ... हरिचन्दनेन ... कृत्वा विसर्जनम् ... निर्जगाम NīlaVi. 9. 16; **Bii** having besmeared with (for sanctification) अनुलिप्यासनं कुर्यात् पितृणां प्रीणनं द्विजः। तस्मिन्नेव हि भूभागे PāraS. 7. 356; तूर्णीं भस्मना मस्तकाद्यवयवाननुलिप्योदकेन स्नायीत। एवमेव गोमयेनानुलिप्य पुनर्वारिणा स्नायीत एवमेव मृदानुलिप्य पुनरुदकेन BālamBha. iii. 207. 4 (on 3. 327); C having applied with (for medicinal purpose) घटीं कृत्वा ... द्रव्ययोगैर्बहुलमनुलिप्य नागं पटावच्छन्नान्तरितं फालस्वेदविधिवदुपचारयन्यथायोगं घटीस्वेदेन स्वेदयेत् Hastyāyur. 133. 7 (1. 18)

अनुलिप्य (anu-lipya) *adj.* to be anointed or smeared with (perfume etc.) गवां पूजा ब्राह्मणानां विशेषतः। देवतायतने सद्यो दोहान् भूमौ प्रकारयेत्। सततं चानुलिप्यस्तु पुष्पैर्धूपैर्यथोदितैः AVPari. 68 (5). 20.

अनुलिप्यमान (anu-lipyamāna) *adj.* A being anointed or smeared with (perfume etc.) यूपम् ... अनुमन्त्रयते।... गन्धप्रवादाभिरनुलिप्यमानम् VaitāSū. 10. 5; B being painted, i.e. getting coloured असा(वपि) .... तत्कालोचितेन कुङ्कुमाङ्गरागेणेव रागेणाधरपल्लवस्यानुलिप्यमानः ... सुरतमाचचार AvantiKa. 35. 3.

अनुलिप्स (anu-lipsa-) *desid.* A to wish to take hold of तथा तं कुर्याद्यथा पराञ्चं धावन्तमनुलिप्सेत Śat Br. III. ii. 1. 36; B to wish to hold or collect यदि कलशो दीर्येतानुलिप्सध्वम् ŚatBr. IV. v. 10. 7; अनुलिप्सध्वमिति प्रैष्यति KātyŚS. xxv. 12. 23; C to desire to get, cf. अनुलिप्सु.

अनुलिप्समान (anu-lipsamānā) *adj.* wishing to take hold of यं जिघृक्षेत्तमतिसृज्यानुलिप्समानो नानुलभेत ŚatBr. (K.) IV. ii. 1. 26.

अनुलिप्सु (anu-lipsu) *adj.* desirous of getting (one's own profit) न कामयर्थ (v. l. नु)लिप्सूनां वचनं कर्तुमर्हसि MahāBhā. v. 48. 43.

अनुलिम्पत् (anu-limpat) *adj. [f. -ī]* 1A anointing , smearing with (perfume etc.) एकमुदुम्बरमूलं पश्यन्ति न प्रदक्षिणं परिसमूह्य प्रदक्षिणं गन्धैरनुलिम्पन् जपति BaudhGS. i. 8. 2; चन्दनानि मनोज्ञानि अनुलिम्पन्नरः सदा Br NāraP. 7. 11; मुहुः करमृदितनिष्पीडितेन चन्दनाग्रपल्लवरसेन स्तनपृष्ठमनुलिम्पन्तम् ... बन्धुसुन्दरीं व्यापारयन्तम् ... ऊर्वीपतिकुमारमद्राक्षम् TilaMañ. 312. 1; 1B applying with अङ्घ्रियुग्ममनुलिम्पतः स्वयं कुङ्कुमेन तरुणार्करोचिषा। आरुरोह करयुग्मस्य तद् दूरमेव परिवृध्दवेपथु JānaHa. 8. 36; 2A covering with, i.e. enveloping in दिव्याकृतिः ... अमृतसीकरनिकरवर्षेण ... तुषारपटलेनेवानुलिम्पन् ... उदपतत् Kād. 170. 8; 2B covering, i.e. pervading स्फटिकाश्मगृहादनन्तरं निरगात् कान्तकृशा तपस्विनी। ककुभः प्रभयानुलिम्पती शशिलेखेव शरत्पयोधरात् Rām C. 12. 85; अर्जुनेन यशसानुलिम्पता तच्चरित्रजनितेन दिक्तटीः। अध्यरोहि बलविद्विषः सभा RāghPāṇ.(Ka.) 4.6; हरिचन्दनशीतलैर्मयूखैरनुलिम्पन्नपि काममङ्गमङ्गम्। अनुभावयति स्म तेन चन्द्रो विरहक्लान्तधिया विषाग्निदाहम् Rāgh. 15. 21.

अनुली (anu-lī-) IV. A. A to disappear afterwards, to merge, to dissolve subsequently शब्दं ग्रसति भूतादिर्नभस्तमनुलीयते BhāgP. xii. 4. 17; यथा फेनतरङ्गादि समुद्रादुत्थितं पुनः। समुद्रे लीयते तद्वज्जगन्मय्यनुलीयते JābālaDaU. 10.7; B to hide or stay inside पद्मं पद्मा स्वसद्मोत्पुदितविपदिव प्रोज्झ्य यत्रानुलिल्ये छेका दानच्छलेन त्रिजगदधिपतेर्यः पुनीतात्स हस्तः JinaŚ. 2. 1; C to cling or to attach, cf. अनुलीनवत्.

अनुलीन (anu-līna) *adj.* A concealed or hidden (from the people) अहं तु भीतो नामावप्लुत्य तत्रैव जनानुलीनः (v. l. जनादनुलीनः Kale Ed.) ... तातस्य ... विषं क्षणादस्तम्भयम् Daś KuC. 86. 20; 2 merged or disappeared रहस्यं परमम् ... बुद्ध्यादि सकलं सुप्तावनुलीनं स्वकारणे। अव्यक्ते वटवद् बीजे तिष्ठत्यविकृतात्मना SarvaVeSāSam. 586 [clinging to, attached, APTE].

अनुलीनवत् (anulīna-va(n)t) *adj.* which has clung or is [illegible] कण्डूयतः कटभुवं करिणो मदेन स्कन्धं सुगन्धिमनुलीनवता नगस्य। ... कण्ठे गुणत्वमलीनां वलयेन भेजे ŚiśuVa. 5. 46 (comm. संश्लिष्टे)

अनुलुण्ठक (anuluṇṭha-ka) *m.* follower, servant पशुपालयानसौ अपश्यत् ... प्ररुण्ठितार्घैरनुलुण्ठकैर्हरिः ... अतीव शोभितान् DhātuKā. 1. 45 (comm. अनुचरैः)

अनुलुभ् (anu-lubh-) VI. P. (*caus.*) (used in primitive sense) to long for, to covet after पश्यन्नत्नाकुलं चित्रं नरः को नाकुलो भवेत् (v.l. को नानुलोभयेत् GORR. Ed.) Rāmā. iii. 790* (66)

अनुलेखन (anu-lekhana) *n.* scratching after तस्य चितामपरेण सव्येन वा प्रतस्योदरं लिखेत् - 'हिरण्यगर्भस्समवर्तताग्रे' इत्यनुलेखनम् BaudhPiMe. iii. 9. 2.

अनुलेखम् (anulekham) *adv.* along the line उल्मुकं दक्षिणतो निदधात्यनुलेखं दर्भानास्तीर्योदपात्रेणाचामयति JaimiGS. 2. 2 (27. 11)

अनुलेप (anu-lepa) *m.* **1Ai** act of anointing, act of smearing with (perfume etc.) (स्त्रीणां सहस्रम्) अनुलेपे च गन्धानां पेषणे च विचक्षणम्। सर्वकर्मणि निष्णातम् MahāBhā. i. 2086* (3); स्थानाभ्यङ्गं चन्दनेनानुलेपं कुर्यात् KalyāKā. 6. 49; स्नानाभ्यङ्गानुलेपाननुदिनमशनं शालिजं क्षीरसर्पिर्युक्तं चैकैकवारं ददतु KalyāKā. 6. 60; स्नानानुलेप° ... °विधिनी(?) क्षणमात्रमेतत् YaśasCam. ii. 308. 14; गर्भः ... अनुलेपात्तथा स्नानात् दुःखशीलोलजनाददृक्। (भरेत्) BhāvPra. (Bhā.) 3.8; अनुलेपस्तृषामूर्च्छादुर्गन्धस्वेददाहजित् BhāvPra. (Bhā.) 5.97; अनुलेपं रचयालम्। नश्यतु नखपदजालम् StavMā. 277. 21; **1Aii** act of besmearing (for sanctification) अग्निमान् ... अग्नेः समन्तात् ...। अनुलेपमुदक्संस्थं कुर्यादीशानकोणतः Laghvāśva Sm. 2.12; **1Aiii** act of applying with (as medicine) (प्रकुपितस्य) पित्तस्य ...। कर्पूरचन्दनोशीरैरनुलेपः क्षणे क्षणे Aṣṭā Hṛ. i. 13. 6; **1Aiv** application, coating वक्त्रे ताम्बूलरागः पृथुकुचकलशे कुङ्कुमस्यानुलेपः। दैत्याधीशाङ्गनानाम् SubhāRaK. 4. 38; SaduktiKa. 13. 23; **1B** unguent, ointment अनुलेपं च (? अनुलेपश्च) सुचिरं गात्रान्नापगमिष्यति। त्वमनेनाङ्गरागेण मया दत्तेन मैथिलि Rāmā. ii. 2381* (3); AvantiKa. 202. 5; बहु न च स्रगनुलेपौ Bārhas. 1. 19; भूषयित्वानुलेपैश्च गन्धमाल्ये निवेदयेत् KulaCūT. 3. 32; जातीफलं तथा दद्यादनुलेपस्य कारणात् ViṣṇuDhaP. ii. 91. 2; अनुलेपमाल्यवसनाभरणैर्हरिम् ...। न्यवसद् गिरौ परिचरन् ... कमिती धरणेः Acyutarā. 5. 43; प्रातस्स्नानादिकृद् बुधः। नववस्त्राङ्गुलीयाद्यैरनुलेपैरलंकृतः। ... शिल्पिना। सह ... आरुह्य ... कुर्यान्मूर्ध्नेष्टकान्यासम् ŚilpaRa. i. 34. 15; DharK. 736; ŚabdaRa. (Vā.) 2291; **2** covering, enveloping (त्रिपुराम्) देवीम् ... मुण्डस्रङ्मण्डिताङ्गीमरुणतरदुकूलानुलेपां नमामि ŚilpaRa. ii. 24. 67 [bedaubing, MW.; APTE]

अनुलेपक (anu-lepaka) *adj.* [*f.* -ikā] [listed in the *mahiṣyādigaṇa*, GaṇPā. 179. 6; JaineVyā. iii. 3. 169; CāndraVyā. iii. 4. 50; GaṇRa. 6. 383 (408)] (used as noun) one who anoints or smears (the body) with unguents लक्ष्मण। ये च नः श्मश्रुवर्धकाः। ... स्नापका अनुलेपकाः...। ... तेषां निष्कसहस्रं त्वं वृत्त्यर्थमुपकल्पय Rāmā. ii. 753* (4); विप्राणां यज्ञोपवीतं गन्धाद्यनुलेपनसिद्ध्यर्थमनुलेपको नावतारयेत् ... स्कन्धात् SmṛtiCan. v. 314. 11; CaturCin. iii (1). 1244. 16; प्रलेपिका। अनुलेपिका Prasā. i. 829. 7.

अनुलेपकुसुमादिक (anulepakusumādi-ka) *adj.* unguent and flower(s) etc. दत्त्वानुलेपकुसुमादिकमम्बिकाया निर्माल्यमेतदिति संचिन्वते युवतयः प्रतिदत्तमस्मात् RasSa. 66.

अनुलेपकेलि (anulepa-keli) *f.* sport, i.e. act (in the form) of smearing with unguent कोपश्रियः सममिवारभतैणनाभिनासीरपीतनरसैरनुलेपकेलिम् ŚrīKaC. 18. 35 (comm. मिश्रैः कस्तूरीकर्पूरकुङ्कुमरसैः कोपश्रियो वीरलक्ष्म्या अङ्गरागसिद्धिमिवारब्धवत्)

अनुलेपन (anu-lepana) *n.* [AltGr. I. 1. 194] **1A** unguent, ointment (such as sandal-paste, oil etc.) **B** unguent (as medicine) **C** unguent (used in bath) **2A** act of smearing or anointing with (perfume) **B** act of coating **C** act of besmearing **D** act of applying (for medicinal purposes) **3A** name of the chapter seventy seven in the *Bṛhatsaṁhitā* dealing with unguents etc. **B** name of one of the *vibhāvas* **1A** unguent, ointment (such as sandal-paste, oil etc.) (चूर्णानि) नाशुचिः पश्येद्वोपस्पृशेद्वा तदनुलेपनम् तेनानुलिप्तो यां यामुपस्पृशते सा सैनं कामयते SāmaViBr. ii. 6. 11; ii. 6. 13; ii. 6. 18; दद्याच्छुभ्राणि वासांसि शुभ्रं चैवानुलेपनम् AVPari. 6(1). 6; 4(2). 3; एतान्युपकल्पयीत समावर्त्यमाने मणिं कुण्डले वस्त्रयुगं छत्रमुपानद्युगं दण्डं स्रजमुन्मर्दनमनुलेपनमाञ्जनमुष्णीषमित्यात्मने चाचार्याय च ĀśvaGS. iii. 8. 1; iii. 8. 11; वेदमधीत्य... ब्राह्मणः स्नास्यन् [illegible] ... स्नानमनुलेपनं सुमनस्य आञ्जनम् JaimiGS. 1. 19 (17. 4); ब्राह्मणाय स्नातायानुलेपनम् Nir. 7. 13 (139. 5); नाश्रेयसः सेवते माल्यगन्धान् चाप्यश्रेयांस्यनुलेपनानि MahāBhā. v. 26. 6; शय्यां प्रस्तरेणोपेतां यः प्रयच्छति...। अर्चयित्वा द्विजं भक्त्या वस्त्रमाल्यानुलेपनैः। ... तस्य पुण्यफलं शृणु MahāBhā. xiv. App. I. 4(1247); माल्यं वस्त्रम् ... अनुलेपनम्। मया दत्तमिदं सीते तव गात्राणि शोभयेत् Rāmā. ii. 110. 17; अर्चितं सततं यत्नाद् गन्धमाल्यैर्मया तव (v.l. गन्धमाल्यानुलेपनैः)। ... धनुः Rāmā. vi. 23. 17; vi. 40. 44; vi. 52. 29; vi. 116. 15; सर्वे शुभ्रस्रगनुलेपनाः। ... आसांचक्रिरे HariVaṁ. 89. 23; दास्यः ... वस्त्रमाल्यं दद्युः, स्नानानुलेपनप्रघर्षचूर्णवासस्नानीयानि च स्ववक्षोबाहुषु च ArthŚā. i. 106. 8 (1. 21); ii. 179. 1 (4. 13); अनुलेपनमञ्जनं स्रजो मणिमुक्तातपनीयमंशुकम्। यदि साधु किमत्र योषितां सहजं तासु विचीयतां शुचि Saund. 8. 50; विप्राणां वस्त्रमाल्यानुलेपनैः। पूजनं कृत्वा BṛhaspaSm. 11. 283; वासुदेवमर्चयेत्। पुष्पधूपानुलेपनदीपनैवेद्यैर्ब्राह्मणतर्पणैश्च ViṣṇuSm. 49. 2; 67. 24; 86. 2; न कुर्यात्तर्पणम् ... धृत्वा भालेऽनुलेपनम् LaghvāśvaSm. 1. 81; तत्र रात्रिशेषमनुलेपनं माल्यम् ... ताम्बूलानि च स्युः KāmSū. 45. 6 (1. 4); JayaMa. 46. 6 (*on* 1. 4); KāmSū. 47. 17 (1. 4); जातानुरागायां कुसुमानुलेपनताम्बूलदानेन च शेषजनविसृष्टिः KāmSū. 177. 23 (2. 10); 179. 5 (2. 10); 239. 21 (4. 1); 251. 16 (4. 2); 281. 12 (5. 4); 314. 6 (6. 1); 366. 21 (7. 1); निरस्तमाल्याभरणानुलेपनाः स्थिता निराशाः प्रमदाः प्रवासिनाम् ṚtuSaṁ. 2. 12; कस्येदमुशीरानुलेपनं मृणालवन्ति च नलिनीदलानि नीयन्ते Śāk. 3. 1 (2); गृहधान्याभयोपानच्छत्रमाल्यानुलेपनम्। ... दत्त्वात्यन्तं सुखी भवेत् YājñaSm. 1. 211 (Mitā. कुङ्कुमचन्दनादि); विशेषपूजनम् ... अवधारय। सुगन्धैर्मधुरैर्धूपैः पट्टवस्त्रानुलेपनैः PauṣkS. 19. 115; 27. 65; 27. 372; तद्देहसंस्थितास्सर्वे पूजनीयाः क्रमेण तु। परिवारं विना मन्त्रैः स्वैः स्वैः पुष्पानुलेपनैः JayāS. 12. 79; 13. 95; 32. 54; मानवः। सुवर्णबहुरत्नैश्च वस्त्रैर्माल्यानुलेपनैः। अर्चयेत् साधकं सम्यक् AhirbuS. 39. 30; भूषणान्यतिशुभ्राणि गन्धाढ्यं चानुलेपनम्। एतानि ... दैत्योरगैश्च भुज्यन्ते ViṣṇuP. ii. 5. 11; v. 7. 66; अणुप्रायाणि धान्यानि अजाप्रायं तथा पयः। भविष्यति कलौ प्राप्ते ह्यौशीरं चानुलेपनम् ViṣṇuP. vi. 1. 54; स्त्रियोऽन्नपानं पुत्राश्च चारुमाल्यानुलेपनम्। सर्वमेतन्मम मतं फलं पुण्यवनस्पतेः MārkP. 24. 20; 34. 53; 84. 27; 128. 21; संयुक्तां फलवस्त्रानुलेपनैः। ... कपिलां दद्यात् (ब्राह्मणाय) MatsyaP. 53. 23; 54. 27; 59. 4; 70. 49; 212. 15; 276. 11; स्नानकुसुमानुलेपनवस्त्रैरभ्यर्चयेत् प्रतिमाम् BṛSaṁ. 46. 15; 16. 28; 55. 8; 60. 16; 78. 21; आसीच्च पुनरच्युतचरणारविन्दस्पर्श ... (र?न्त्रेणैव दिव्यस्रगनुलेपनाभरणः) ... कोऽपि AvantiKa. 15. 17; वक्षोभ्यो घनमनुलेपनं यदूनाम् ... अहरत वारि ŚiśuVa. 8. 57; अनुलेपनानि कुसुमान्यबलाः ...। समयेन तेन चिरसुप्तमनोभवबोधनं सममबोधिषत ŚiśuVa. 9. 24; SāhiDa. 551. 10; इन्द्राणीप्रमुखा देव्यः सद्गन्धैरनुलेपनैः। चक्रुरुद्वर्तनम् PadmP. (Ra.) 3. 186; 69. 4; 105. 232; देव्यः ...। चरुभिः पञ्चवर्णैश्च ध्वजमाल्यानुलेपनैः. ... पूजां चक्रुः VarāṅgaC. 15. 141; पर्याप्तभोगाः। स्रगनुलेपनगीतवाद्यादिभिः सुखप्रसाधनैरविकलैर्नित्ययुक्ताः ManuBh. i. 226. 24 (*on* 3.40); हसन्ति यस्याचरितं हि दुर्भगाः ...। यैर्वस्त्रमाल्याभरणानुलेपनैश्च भोजनं स्वात्मतयोपलालितम् BhāgP. iii. 14. 27; विष्णुः ... पूजां चकार भक्त्या च ध्यात्वा च धरणीं सतीम्। धूपैर्दीपैश्च नैवेद्यैः सिन्दूरैरनुलेपनैः BrahmVaiP. ii. 8. 34; ii. 17. 23; नार्यः शुक्लमाल्यानुलेपनाः। समाश्लिष्यन्ति यं स्वप्ने तस्य श्रीः सर्वतः सुखम् BrahmVaiP. iv. 77. 35; नागस्य यस्य ये स्थाने निवसिष्यन्ति मानवाः। ते तं सुपूजयिष्यन्ति पुष्पधूपानुलेपनैः NīlaP. 216; 466; 510; पश्चात्केशरकुङ्कुमकर्पूररक्तचन्दनमिश्रमनुलेपनं दद्यात् SkandP. i (2). 43. 67; ii (2). 39. 33, iii (2). 40. 82 (3). 18. 16; मत्तमैरावतनिभं गजमारुह्य वेगवान्। अनुलेपनमादाय ययौ तत्र पृथूदकः VāmaP. 53. 14; 95. 51; कर्तव्यं सकलं कर्म त्वावाहनविसर्जनम्। ततोऽनुलेपनं दद्याद्व्यजनेन च वीजयेत् ViṣṇuDhaP. i. 63. 14; i. 93. 22; दत्त्वानुलेपनं मालां परां लक्ष्मीमुपासते ViṣṇuDhaP. ii. 92. 45; छत्रपादुकगन्धांश्च तथा माल्यानुलेपने। जलकेलिद्यूतगीतवाद्यं च परिवर्जयेत् BṛNāraP. 23. 32; तथा हि स्नपनवस्त्रमाल्यानुलेपनालंकारादिभिः सततमेनां देवतामुपचरसि TilaMañ. 49. 14; जलेन केवलेनैव गन्धतोयेन भक्तितः। अनुलेपनं तु तत्सर्वं पञ्चविंशत्पलेन वै LiṅgaP. i. 92. 174; भूषणान्यतिरम्याणि गन्धाढ्यं चानुलेपनम् ... एतानि ... दैत्योरगैश्च भुज्यन्ते BrahmP. 21. 11; BhaviP. 156A. 12 (i. 103. 5); ददर्श कुब्जाम् ...। तामाह ललितं कृष्णः कस्येदमनुलेपनम् BrahmP. 193. 2; 229. 53; अनुलेपनमादध्यान्नास्नातः कर्हिचिद्बुधः BrahmP. 221. 52; स्नानैस्तीर्थोदकैर्हृद्यैः पुष्पैर्गन्धानुलेपनैः। ... यद्य यद्य तवेष्टं वै किंचिद्भोज्यादिकं तव BhaviP. 111 A. 24 (i. 62. 27); 160B. 28 (i. 107. 8); अतोऽष्टम्यां विशेषेण कर्तव्यं पूजनं सदा। ... गन्धमाल्यानुलेपनैः DevīBhāP. iii. 27. 10; पर्वतस्य समन्तात्तु रुद्रकोटिः प्रतिष्ठिता। स्नानं यः कुरुते तत्र गन्धमाल्यानुलेपनम्। प्रीतस्तत्र भवेत्सर्वो रुद्रकोटिः PadmP. i. 13. 12; (राधा) भूषागृहं व्रजेत्तत्र वयस्या

भूषयन्त्यपि। भूषणैर्विविधैर्दिव्यैर्गन्धमाल्यानुलेपनैः PadmP. iv. 83. 28; iv. 90. 27; v. 9. 94; v. 22. 82; पिता ... तुष्टाव शंकरम्। संपूज्येशं विधानेन धूपदीपानुलेपनैः KalkiP. ii. 4. 17; लिखितेषु यथान्यायं धूपमाल्यानुलेपनैः। सर्वान्नैः सर्वसत्त्वैश्च बलिं विधिवदाचरेत् Hastyāyur. 46. 1 (1. 6); 48. 3 (1. 6); अलंकाराश्च विविधाः स्नानमाल्यानुलेपनम्। तथा वैशेषिका शान्तिः (प्रोक्ताः) Hastyāyur. 254. 24 (2. 47); 708. 2 (4. 36); विलिप्याङ्गानि तत्तत्म्भभागेऽन्यत्रानुलेपनम्। न्यस्य पृष्ठं समालब्धुं प्रारेभे निकषंश्च सः KathāSaSāg. vii. 3. 13; vii. 4. 31; xii. 34. 345; राधे मातर्निराबाधे मद्गृहाणानुलेपनम् PañcaRā. (Nā.) ii. 4. 27; आर्तवानि माल्यानि जात्यादिकुसुमानि अनुलेपनानि च JñātāDhaṬ. 233 B. 14; अनुलेपनं च श्रीखण्डादिविलेपनं यो धारयति SthānṬ. 421A. 9; 'गन्धाः' श्राद्धे विहितानि सुरभीण्यनुलेपनानि CaturCin. iii (1). 1407. 2; चतुर्धालङ्कृतिर्वासोभूषामाल्यानुलेपनैः RasāSu. 44. 13 (1. 187); रक्तचन्दनसिन्दूररक्तमाल्यानुलेपनैः। भूषयित्वा च कलशं पञ्चीकरणमाचरेत् MahNirvāT. 5. 191; धार्यं सर्वाङ्गे चानुलेपनम् TantrSā. (K.) 83. 29; चतुर्धा मण्डनं वासोभूषामाल्यानुलेपनैः UjjvaNīMa. 281. 7; अनुलेपनं सधूपं कियदादधात्तथा मालाम् KandaCū. i. 4. 17; v. 4. 27; vi. 1. 44; आचक्षतेऽनुलेपनमेतत् खलु देवकान्तनाम्नेह KandaCū. vii. 1. 34; वर्णकं अनुलेपनमिति श्रीदत्तः VīraMi. (Āhnika.) 168. 25; VīraMi. (Saṁskāra.) 937. 4; 966. 7; पुष्पानुलेपनयोरनेन पृथगनुपालम्भः सूचितः BālamBha. i. 392. 15 (*on* 1. 13); अनुलेपनं सुगन्धिचूर्णादि BālamBha. iii. 2. 9 (*on* 3. 1); ताम्बूलं वा दुकूलं वा कुसुमं वानुलेपनम्। भुक्तपूर्वमिदं सर्वं संदिशन्ति मृगीदृशः VasaTi. 27. 11; **1B** unguent (as medicine) प्रदोषे शशिनः पादाश्चन्दनं चानुलेपनम्... पित्तं हरेत् SuśruS. vi. 64. 16; कुङ्कुमं कायरञ्जनम्। ... शीतकालेऽनुलेपनम् Mānaso. iii. 5. 1006; **1C** unguent (used in bath) आवाहयेद्देवान् विधिना ... गन्धमाल्यानुलेपनैः Mitā. 202. 18 (*on* 2. 100 - 102); अनुलेपनं स्नानचूर्णम् Bālam Bha. ii. 113. 6 (*on* 2. 100 - 102); **2A** act of smearing or anointing with (perfume) एतदेव कुमारीणां सटोद्धरणमत्रैवानुलेपनम् (सीमन्तोन्नयने) KāṭhGS. iii. 7. 6; (ब्रह्मचारी) श्वोभूत उदित आदित्ये स्नानं पानं भोजनमनुलेपनꣳ स्रजो वासाꣳसि न प्रत्याचक्षीत MānGS. ii. 13. 4; अथ चेत् प्रतिमां कुर्वन् स्वर्णमयेन वा ... प्रतिष्ठाप्य ... दीपं प्रदाय 'उद्दीप्यस्व' इति तच्छेषेणानुलेपनं करोति ĀgniveGS. ii. 4. 10 (72. 7); उत्साद्य पुनः स्नात्वानुलेपनं नासिकयोर्मुखस्य चोपगृह्णीते PāraGS. ii. 6. 18; वनस्पतीनां गन्धोऽसीति स्नात्वानुलेपनेन कुरुते JaimiGS. 1. 18 (16. 15); मधुपर्कः ... अथास्मै स्नानमनुलेपनं मालाभ्यञ्जनमिति KauśiSū. 92. 22; (ब्रह्मचारी) उष्णाम्बुस्नानदन्तधावनाञ्जनानुलेपनगन्धपुष्प° ... °हिंसादीनि वर्जयित्वा ... गुरोः प्रियहितकर्माणि कुर्वीत VaikhāDS. i. 2. 6; अञ्जनाभ्यञ्जनानुलेपनं कारयित्वा वासः ... आबध्नीयात् AV Pari. 11 (1). 9; 13 (1). 6; 16 (1). 8; लीलया चैव कुर्वन्ति सावज्ञास्तस्य शासनम्। अलंकरणभोज्यं च तथा स्नानानुलेपनम् MahāBhā. xii. 56. 57; ऋतौ... ब्रह्मचारिणी दिवास्वप्नाञ्जनाश्रुपातस्नानानुलेपनाभ्यङ्ग°... °अवलेखनानिलायासान् परिहरेत् SuśruS. iii. 2. 25; वासुदेवमभ्यर्चयेत्। ... रथेष्वक्षेषु वृषभराजा इत्यनुलेपनालंकारौ ViṣṇuSm. 65. 7; गन्धालंकारवस्त्राणि धूपमाल्यानुलेपनम्। उपवासे न दुष्यन्ति दन्तधावनमञ्जनम् VṛŚātāSm. 55; LaŚātāSm. 75; SkandP. iv. 35. 87; सुगन्धिना नात्युल्बणमनुलेपनम्। ... इति वैहारिको वेषः KāmSū. 237. 6 (4. 1); यस्त्वावृत्त्योपकरोति स आवापः ... ब्राह्मणानामनुलेपनम् ŚābaBh. 2096. 9 (*on* xi. 1. 1); स्नानानुलेपनहिमानिलखण्डखाद्यशीताम्बुदुग्धरसयूषसुराप्रसन्नाः। सेवेत चानुशयनं विरतौ रतस्य Aṣṭā Hṛ. i. 7. 75; पाद्यप्रतिग्रहं हैमं विभोर्दद्यात् सरत्नकम्। पाद्यं पादोदकाकर्षशाटकेनानुलेपनम् PāraS. 6. 299; स्नेहसर्वस्वम् ...। अचन्दनमनौशीरं हृदयस्यानुलेपनम् Mṛcch. 10. 23; तुष्टाः स्युः सर्वदेवताः नानुलेपनैः ... यथा ह्यतिथिपूजनात् Vṛ GautaSm. 539. 14 (6); अनुलेपनं कार्यं चन्दनेन PañcaRā. (Ha.) i. 11. 31; उपवीतं कटौ कृत्वा कुर्याद् गात्रानुलेपनम् ŚaṅkhaLiDS. 197; Aparā. 486. 1 (*on* 1. 234); वेश्यामानीय अनुलेपनोन्मर्दनाभ्यां संस्कृत्य ... हास्यविनोदाभ्यां कामं रतिं चावाहयेत् PārāSū. 82. 6; कुङ्कुमाक्तचन्दनेन सा तस्मै तिलकं ददौ। सर्वाङ्गे सुन्दरे रम्ये चकार चानुलेपनम् BrahmVaiP. ii. 16. 128; अनुलेपनाय प्रयुक्तमपि सान्द्रमपि चन्दनं दुनोति गात्राणि TilaMañ. 413. 21; संरोधं भोजनं स्नानं सुरतं चानुलेपनम्। ... प्रत्यक्षाणि न निर्दिशेत् DaśRū. 3. 35; BhāvPra. (Śā.) 236. 8 (8); SāhiDa. 276. 1; BhāvPra. (Bhā.) 3. 4; नारी ... अनुलेपनम्। ... वर्जयेत् ... रजस्वला LiṅgaP. i. 89. 104; अनुलेपनं कुर्याद् भानोरायतने नरः BhaviP. 113 B. 30 (i. 64. 19); दिवाकरालये नित्यं कृतं तन्मार्जनं त्वया। तथैवाभ्युक्षणं भूप नित्यं चैवानुलेपनम् पत्न्या BhaviP. 169 A. 15 (i. 116. 60); इत्यनुलेपनार्घ्याद्यर्चनधूपमन्त्रः BhaviP. 684A. 31 (iv. 55. 52); (हंसपक्षः ... अनुलेपनार्थे योज्यः) अनुलेपने अङ्गसमालम्भने AbhinBhā. ii. 51. 18 (*on* 9. 108); स्नानानुलेपनसदम्बरभूषणैर्नौ संमान्य विश्रमयति स्म च सांप्रतं सा KathāSaSāg. xviii. 1. 133; शय्यासनयुवतिजनवस्त्राभरणानुलेपनं निखिलम् ... कर्तव्यम् VasiS. 23. 43; ब्राह्मणी स्नानानुलेपनधूपबलिक्रियादिकं कृत्वा ... व्यजिज्ञपत् Pañcā. 224. 9; गणायानुलेपनमित्यादौ समुदायशब्दनिर्दिष्टमप्यनुलेपनादि प्रतिपुरुषमावर्तते VedāntKa. 37. 20 (*on* i. 1. 1); (हिरण्यगर्भविधिः) यथोक्तमञ्जनाभ्यञ्जनानुलेपनं कारयित्वा ... आज्यं जुहुयात् CaturCin. i. 223. 4; अनुलेपनभूषाद्या वाच्यं शुचि मेध्यमन्यच्च SāhiDa. 181. 14; (ब्रह्मचारी) गन्धं च कर्पूरचन्दनकस्तूरिकादि वर्जयेत्। एषां च गन्धानां यथासंभवं भक्षणमनुलेपनं च निषिद्धम् ManvaMu. 70. 25 (*on* 2. 177); एवंविधपरीक्षादिप्रयत्नं वाहनशय्यासनाशनस्नानानुलेपनेषु ... कुर्यात् ManvaMu. 287. 12 (*on* 7. 220); फलम् ... संमार्जने गोपञ्चशतीदानजन्यम्। अनुलेपने सहस्रगोदानजन्म् TristhaSe. 127. 17; आश्वलायननेन ... समावर्तनीयमनुलेपनं प्रस्तुत्य VīraMi. (Saṁskāra.) 404. 4; **2B** act of coating हरिः। दर्शयामास पार्थाय परमं रूपम् ... दिव्यगन्धानुलेपनम् MahāBhā. vi. 33. 11 = BhagGī. 11. 11; निवेदितं च यत्तेन पुष्पगन्धानुलेपनम्। तद्भूपितानथ स तान् ददृशे पुरतः स्थितान् MārkP. 97. 15; सुगन्धिहारादनुलेपनं करे समुन्मिषत्स्वेदलवे विलुम्पति NavaSāC. 4. 4; दिव्यगन्धानुलेपनम् ... भास्करं ध्यात्वा प्रस्कण्वः। मुनिः SūryaTāU. 55. 13 (1); कस्तूरिकाभिरालिप्य कंधरामितराङ्के। परागैरिव कार्पूरैः परिक्लृप्तानुलेपनः Yātrā Pra. 1. 112; **2C** act of besmearing ताडनं गोमयानुलेपनं खरारोहणम् ... दण्डो वा ŚaṅkhaLiDS. 313; मानस्तोकेत्यनुलेपनम् Catur Cin. ii (1). 309. 15; उपार्जनं संमार्जनानुलेपने स्तः BālamBha. iii. 82. 31 (*on* 3. 32-34); (स्वप्ने) पशुपक्षिणाम्। सदा लाभं प्रशंसन्ति विष्ठानां चानुलेपनम् Bhavi P. 287 A. 13 (i. 194. 9); **2D** act of applying (for medicinal purposes) साध्यानां तु त्रयाणां साधनानि ... °अनुलेपनवधबन्धनावरोधनवित्रासनविस्मापनविस्मारणापतर्पणसिराव्यधनानि CaraS. ii. 7. 8 (1941 Ed.); स्वेददौर्गन्ध्यवैवर्ण्यश्रमघ्नमनुलेपनम् SuśruS. iv. 24. 63; शीताम्बुसिक्तस्य कर्तव्यमनुलेपनम् SuśruS. v. 1. 53; त(अ)नुलेपनमुद्दिष्टं कृमिकुष्ठविनाशनम् BhelaS. 1. 17 (1. 4); शीताम्बुपरिषिक्तस्य चन्दनतगरोशीरकुष्टवेणुपत्रिकामृतासोमवल्लीश्वेतापद्मकालेयकैरनुलेपनम् AṣṭāSaṁ. i. 48. 4 (1. 8); विसर्पे। शीतक्रियामभिहितामनुलेपनानि तान्याचरेत् कृतविधिं च विपाककाले KalyāKā. 9. 32; कफे ... चण्डागुरुभ्यामनुलेपनम् SiddhYo. 39. 4; दधिमस्तुपिष्टाभिः सततं वातशोफमनुलेपनं कारयेत् Hastyāyur. 122. 10 (1. 17); **3A** name of the chapter seventy seven in the *Bṛhatsaṁhitā* dealing with unguents etc. कान्दर्पिकानुलेपनपुंस्त्रीकाध्यायशयनविधिः Bṛ Saṁ. 107. 9; **3B** name of one of the *vibhāvas* संभोगस्तावदृतुमाल्यानुलेपनालङ्कारेष्टजनविषयवरभवनोपभोगवनगमनानुभवन° ... °लीलादिभिर्विभावैरुत्पद्यते NāṭyaŚā. 6. 50 (15); 7. 12 (4)

अनुलेपन (anu-lepana) *m.* unguent चन्दनागुरुकर्पूरकुङ्कुमांश्च प्रदापयेत्। अश्वमेधसमा ह्येते पितृणामनुलेपनाः ViṣṇuDhaP. i. 141. 13.

अनुलेपनक (anulepana-ka) *adj.* (used as noun) one applying unguent (at bath) ये च नः श्मश्रुवर्धकाः। ... स्नापका अनुलेपकाः (v. l. अनुलेपनकाः स्नाने)। ... तेषां निष्कसहस्रं त्वं वृत्त्यर्थमुपकल्पय Rāmā. ii. 753* (4)

अनुलेपनकर्मन् (anulepana - karman) *n.* act of preparing unguent कस्मान्न जानासि कंसेन विनियोजिताम्। ... अनुलेपनकर्मणि (माम्) ViṣṇuP. v. 20. 4.

अनुलेपनकृत् (anulepana-kṛt) *adj.* who performs the act of besmearing (for sanctification) मृदा वा मृद्विकारैर्वा वर्णकैर्गोमयेन वा। अनुलेपनकृद् भक्त्या नरो गोपतिमाप्नुयात् BhaviP. 157A. 16 (i. 103. 36)

अनुलेपनगन्ध (anulepana-gandha) *m.* A fragrance of unguent यत्र च दण्डविशेषो नाम्नातस्तत्र यो येनैवाङ्गेनापराद्धः स तत्रैव पीडयितव्यः। ... अनुलेपनगन्धमाजिघ्रन्नासिकायाम् ManuBh. ii. 129. 16 (*on* 8. 125); **B** fragrant substance meant for anointing रङ्गदेवी ...। अनुलेपनगन्धेषु धूपव्यजनकर्मसु स्रगादिरचनायां तु सुन्दरी याधिकारिणी ĀdiP. 11. 60.

अनुलेपनदान (anulepana- dāna) *n.* A (ritualistic) offering of unguent (such as sandal-paste) (मानवः) अनुलेपनदानेन रूपमाप्नोत्यनुत्तमम् ViṣṇuDhaP. ii. 31. 31; अञ्जस्वेति अञ्जनदानम् अनुलिम्पस्वेत्यनुलेपनदानम् VīraMi. (Saṁskāra.) 942. 14; **B** donation or gift of unguent धर्मार्थं दानान्येतानि ... यदन्नदानं यदनुलेपनदानम् PārāSū. 60. 1.

अनुलेपनदोष (anulepana-doṣa) *m.* defect caused by unguent अनुलेपनदोषे तु त्वगस्य बहुलं भवेत् BhelaS. 30. 17 (1. 18)

अनुलेपनद्रव्य (anulepana-dravya) *n.* anointing substance, unguent विलेपस्तु पुमान् ज्ञेयः ...। तथानुलेपनद्रव्ये NānārthāSaṁ. ii. 197. 1714.

अनुलेपनधर (anulepana-dhara) *adj.* bearing the smearing (of unguent) देवा विचित्रचिह्नाश्च ... माल्यानुलेपनधराः ... भोगोपभोगांश्च भुञ्जाना विहरन्ति SamarāSaṁ. 9. 669.

अनुलेपनधवलित (anulepana-dhavalita) *adj.* A whitened due to

(smearing of unguent) अविरलचन्दनानुलेपनधवलितस्तनतटोन्मज्जदैरावतकुम्भमण्डलेव मन्दाकिनी ... प्रतीहारी Kād. 8. 6; सा (मातङ्गकुमारी) ... अतिसुरभिचन्दनानुलेपनधवलितोरःस्थलम् ... राजानमद्राक्षीत् Kād. 9. 10; **B** whitened due to (coating of) paints (राजा) नवसुधानुलेपनधवलिते ... वासभवने ... विलासवर्ती ददर्श Kād. 68. 3.

अनुलेपनपात्रधारिणी (anulepanapātra-dhāriṇī) *adj*. (*f*.) holding a vessel of unguent बभूवुरासन्ना बभ्रमुश्च ... इतस्ततः ... काश्चिदनुलेपनपात्रधारिण्यः ... वारयुवतयः TilaMañ. 269. 11.

अनुलेपनपिञ्जरा (anulepana-piñjarā) (*f*.) embrowned with (the coating of) unguent ततः प्रभवति ब्रह्मन् सर्वपापहरा सरित्। गङ्गा देवाङ्गनाङ्गानामनुलेपनपिञ्जरा ViṣṇuP. ii. 8. 108.

अनुलेपनपुष्प (anulepana-puṣpa) *n*. **i** flower with (smearing of) unguent किञ्चिदुद्धृत्य वै जलम्। तेन स्वदेहविन्यस्तान् मन्त्रानिष्ट्वा यथाक्रमम्। अनुलेपनपुष्पेण धूपेन च ततो मुने PāraS. 6. 121; **ii** unguent and flower, cf. **अनुलेपनपुष्पपाणि**.

अनुलेपनपुष्पपाणि (anulepanapuṣpa-pāṇi) *adj*. bearing unguent and flowers in hand अनुलेपनपुष्पपाणिभिः ... °नारीभिराराध्यमानाम् ... दमयन्तीमद्राक्षम् NalaCam. 7. 19 (21)

अनुलेपनपुष्पादिभोग (anulepanapuṣpādi-bhoga) *m*. enjoyment of unguent and flowers etc. योग्यास्सर्वक्रियाणां तु समानसलिलास्तथा। अनुलेपनपुष्पादिभोगादन्यत्र पार्थिव। शय्यासनोपभोगश्च सपिण्डानामपीष्यते ViṣṇuP. iii. 13. 15; MārkP. 68. 40.

अनुलेपनपूर्णपर्णपुट (anulepanapūrṇa-parṇapuṭa) *m*., *n*. leaf-vessel full of unguent वामभुजनिवेशनिश्चलमनुलेपनपूर्णपर्णपुटसनाथम् ... पुष्पपटलकं दधानेन देवलकदारकेणानुगम्यमानः तपनवेगनामा राजपुरुषः ... अवादीत् TilaMañ. 288. 10.

अनुलेपनप्रदान (anulepana-pradāna) *n*. offering of unguent अनुलेपनप्रदानेन कीर्तिमान् भवति ViṣṇuSm. 91. 14; CaturCin. i. 151. 23.

अनुलेपनभाजन (anulepana-bhājana) *n*. vessel of unguent or ointment कृष्णः सानुलेपनभाजनाम्। ददर्श कुब्जामायान्तीं नवयौवनगोचराम्। तामाह ललितं कृष्णः कस्येदमनुलेपनम् BrahmP. 193. 2.

अनुलेपनभोजनपरिक्लेशन (anulepanabhojana-parikleśana) *n*. trouble due to unguent and food (ज्वरस्तु) तस्येमानि पूर्वरूपाणि भवन्ति ... माल्यानुलेपनभोजनपरिक्लेशनम् CaraS. ii. 1. 33 (1941 Ed.)

अनुलेपनभोजनादिवत् (anulepanabhojanādi-vat) *adv*. [P.v. 1. 114] like the anointing (of unguent) and eating (of food) etc. बहूनां ब्राह्मणानां मध्ये कृतः प्रदीपस्तेषामुपकरोति, न त्वनुलेपनभोजनादिवत्प्रतिपुरुषमावृत्तिलक्षणमावापमपेक्षते NyāyMāVi. 619. 21 (*on* xi. 1. 1)

अनुलेपनरति (anulepana-rati) *adj*. having fondness for unguent यस्तु ... शुचिवस्त्रगन्धमाल्यानुलेपनरतिर्भवति तं गन्धर्वकायमिति विद्यात् BhelaS. 88. 23 (4. 5)

अनुलेपनलिप्ताङ्ग (anulepanaliptāṅga) *adj*. having body anointed with unguent अनुलेपनलिप्ताङ्गः ... धारयेद्वैष्णवं दण्डम् BṛNāraP. 24. 20.

अनुलेपनवस्तु (anulepana-vastu) *n*. anointing substance, unguent अनुलेपनवस्तूनि कुसुमानि तथैव च। नैवेद्यानि गजास्यस्य देव्याश्चापि शुभव्रते SkandP. iv. 80. 40 [*anulepanavastu* is given as the meaning of *ālepa*, NānārthāSaṁ. ii. 13. 30]

अनुलेपनविच्छित्ति (anulepana-vicchitti) *f*. colouring through unguent (प्रसाधनोपचारजः) केशरचनाकुङ्कुमचन्दनादिनानुलेपनविच्छित्तिः पाणिपादविमर्दनम् ... इत्यादिविधिज्ञः ManuBh. ii. 340. 27 (*on* 10. 32)

अनुलेपनविधि (anulepana-vidhi) *m*. prescription regarding anointing (with unguent) यत्तु सार्वत्रिकोऽयं स्त्रीणामनुलेपनविधिः न समावर्तनीयः उपनयनाभावेन समावर्तनासंभवादिति व्याख्यानं, तदसत् VīraMi. (Saṁskāra.) 404. 6.

अनुलेपनशीतलाभिलाष (anulepanaśītalābhilāṣa) *m*. desire or eagerness for unguent and cool things सदाहो नाम विक्षिप्ताङ्गकरचरणभूम्यभिलाषानुलेपनशीतलाभिलाषपरिदेवनमुखशोषोत्क्रुष्टादिभिरनुभावैः NāṭyaŚā. 7. 128 (6)

अनुलेपनशोभा (anulepana-śobhā) *f*. beauty (caused) by anointing (with unguent) कालयूनि दिवि कर्षति शाणे शर्वरीरमणचन्दनखण्डम्। तद्रवैरिव तथा दधुराशाश्चन्द्रिकाभिरनुलेपनशोभाम् Acyutarā. 8. 69.

अनुलेपनसंयुक्त (anulepana-saṁyukta) *adj*. consisting of unguent दद्यादर्घ्यं तु मूर्धनि। अनुलेपनसंयुक्तम् PauṣkS. 30. 65; PāraS. 6. 27.

अनुलेपनसौकर्यार्थम् (anulepanasaukaryārtham) *adv*. for the convenience or facility of anointing (with unguent) अनु

यार्थं स्कन्धादवतार्य यज्ञोपवीतं कटिप्रदेशे न स्थापनीयम् CaturCin. iii (1). 1244. 22.

अनुलेपनस्मरण (anulepana-smaraṇa) *n*. recollection of anointing (with unguent) अङ्गानामनुलेपनस्मरणमप्यत्यन्तखेदावहम् Kuval. 42 (5)

अनुलेपनहास्यप्रिय (anulepanahāsya-priya) *adj*. fond of unguent and humour नरम् ... अभिधर्षयन्ति ... माल्यानुलेपनहास्यप्रियम् ... यक्षाः CaraS. vi. 9. 21 (1941 Ed.)

अनुलेपनादि (anulepanādi) *adj*. **i** unguent etc. (for anointing the body) तद्रचितैरेव शेखरस्रगनुलेपनादिभिश्च चिरमुपासितासि DaśKuC. 70. 9; वस्त्रानुलेपनादीनि तूर्यशब्दा मनोहराः। आमोदिनस्तथा गन्धः सर्वं चान्यत्तरुद्भवम् PadmP. (Ra.) 3. 62; माल्यानुलेपनादीनि गृहीत्वा ... वायुर्गगनमुद्ययौ PadmP. (Ra.) 16. 148; JayaMa. 52. 20 (*on* 1. 4); अनुलेपनादीनि पित्रादिदेवतोद्देशनेन विप्रेभ्यो दद्यात् SmṛtiCan. v. 312. 11; शयनोत्थितस्य दिवसे भर्तुः प्रहितम्। ... अनुलेपनादिमुचितं तत्पाली वेदयेत्तस्याः KandaCū. iv. 2. 54; **ii** act of anointing or smearing (with unguent) etc. (ब्रह्मचारिणाम्) तेषामनुलेपनाद्युपभोगप्रतिषेधः ManuBh. i. 168. 6 (*on* 2. 177); मण्डनकानि पुष्पानुलेपनादीनि (कुर्वीत पुनर्भूः) JayaMa. 249. 14 (*on* 4. 2); गणायानुलेपनमित्यादौ समुदायशब्दानिर्दिष्टमप्यनुलेपनादि प्रतिपुरुषमावर्तते VedāntKa. 37. 21 (*on* i. 1.1); संध्यावर्णनस्य प्रस्तुतत्वात्प्रस्तुतानामनुलेपनादीनामेकबोधनक्रियाभिसंबन्धः SāhiDa. 552. 1; बाह्यशौचत्वसाधकं हेतुगर्भं विशेषणं स्नानेति। इदमुपलक्षणमनुलेपनादेरपि BālamBha. i. 392. 17 (*on* 1. 131)

अनुलेपनादिक (anulepanādi-ka) *adj*. **i** unguent etc. अयम् ... वस्त्रमाल्याभरणानुलेपनादिकं विहाय चर्मास्थिदामभुजगभस्मादिकं धारयति ŚivārkaMaDī. i. 128. 23 (*on* i. 1. 2); **ii** act of smearing or anointing (with unguent etc.) संप्रति पुनरस्या अनपेक्षितमप्यनुलेपनादिकमखिलजनाचारविषयतया करणीयमेव RasSa. 34 (3)

अनुलेपनादिदान (anulepanādi-dāna) *n*. offering of unguent etc. विष्णुधर्मोत्तरे ... स्नानानुलेपनादिदानं ग्रीष्मे ... उक्तम् VīraMi. (Samaya.) 14. 23.

अनुलेपनादिशेष (anulepanādi-śeṣa) *m*. auxiliary details such as unguent etc. अनुलेपनादिशेषो गणशब्देन समुदायवचनेनापि संयोग्योक्तः न समुदायेन संबध्यते ŚābaBh. 2101. 4 (*on* xi. 1.2)

अनुलेपनादीच्छु (anulepanādīcchu) *adj*. desirous of unguent etc. माल्यानुलेपनादीच्छुरतिस्वस्थोज्ज्वलाकृतिः। ... राजसस्य गुणाः प्रोक्ताः SarvaSiSaṁ. 11. 19.

अनुलेपनाद्य (anulepanādya) *adj*. unguent etc. कुर्यादर्चनम् ...। अर्घ्यानुलेपनाद्यैः (ब्राह्मणानाम्) PāraS. 7. 325.

अनुलेपनामोद (anulepanāmoda) *m*. fragrance of unguent घ्राणलेपिभिरनुलेपनामोदैर्नन्दनमिवाकर्षयन्तीभिः ... विलासिनीभिः समाकुलम् ... तिलकमञ्जरीमन्दिरमपश्यम् TilaMañ. 371. 18.

अनुलेपनार्थ (anulepanārtha) *m*. [Loc.] **i** for (indicating) the act of smearing (with the unguent) हंसपक्षः ...। स्पर्शेऽनुलेपनार्थे योज्यः NāṭyaŚā. 9. 108; **ii** for the sake of anointing or smearing with दद्यात्। चन्दनकुङ्कुमकर्पूरागुरुपद्मकान्यनुलेपनार्थे ViṣṇuSm. 79. 11; *adj*. meant for anointing or smearing अनुलेपनार्थेषु सुगन्धिद्रव्येषूपकल्पनीयानि मरीचिनोक्तानि SmṛtiCan. v. 266. 9; v. 266. 13.

अनुलेपनार्द्र (anulepanārdra) *adj*. moist with the coating नातिचिरादिवानुलेपनार्द्रमृदङ्गध्वनिधीरेण ... केसरिणां निनादेन ... प्रचलितमिव तदरण्यमभवत् Kād. 28. 9.

अनुलेपनालंकार (anulepanālaṅkāra) *m*. act of decorating or ornamenting with anointing चतुर्थालंकृतिर्वासोभूषामाल्यानुलेपनैः ... माल्यानुलेपनालंकारः RasāSu. 44. 20 (1. 87)

अनुलेपयन्ती (anu-lepayantī) *adj*. (*f*.) who is anointing दोर्मूलमालोक्य कचं रुरुत्सोस्ततः कुचौ तावनुलेपयन्त्याः। .... मिमील दिक्षु क्रमकृष्टचक्षुः NaiṣC. 6. 20.

अनुलेपविसर्जनोज्ज्वला (anulepavisarjanojjvalā) *adj*. (*f*.) clear, i.e. exposed on account of the removal of unguent (anointed earlier) कुचपृष्ठे च पतन्नखव्रणानाम्। अनुलेपविसर्जनोज्ज्वलाभिः किणराजीभिरतीव लक्ष्यमानाम् (अवगच्छताम्) RāmC. 8. 12.

अनुलेपशत (anulepa-śata) *n*. hundreds of, i.e. many applications (for medicinal purpose) अनुलेपशतानि च। रक्तबिन्दुविमोक्षस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् AśvaVai. 49. 7.

अनुलेपसहस्र (anulepa-sahasra) *n*. thousands of, i.e. many applications

(for medicinal purpose) अनुलेपसहस्राणि ...। रक्तबिन्दुविमोक्षस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् AśvaVai. 49. 7.

अनुलेपाद्य (anulepādya) *adj.* **A** act of besmearing etc. (for sanctification) संमार्जनानुलेपाद्यैर्दर्पणोदरवत्कृतम् (स्थानम् शुद्धम्) KulārT. 6. 18; **B** unguent etc. नागाः ...। वासःस्रगनुलेपाद्यैश्चन्दनैर्गन्धधूपकैः। ... महादेवमुपागताः SkandP. v (1). 51. 33.

अनुलेपार्थ (anulepārtha) *m.* [Loc.] **i** for the sake of smearing or anointing (with the unguent) सोशीरं कूपोदकं स्नानार्थे चन्दनमनुलेपार्थे SuśruS. iv. 29. 12; **ii** for (indicating) the act of smearing or anointing (with the unguent) हंसपक्षः (करः) ...। स्पर्शे चैवानुला(?ले)पार्थे कार्ये संवाहने तथा ViṣṇuDhaP. ii. 26. 48.

अनुलेपिका (anulepikā) *f.* unguent घृतं कशीका च ... माषसक्तवः पायसः ... गन्धपुष्पाणि लाजानुलेपिकाः ... दैवतं चात्र योजयेत् AVPari. 1 (34). 5.

अनुलेपित (anu-lepita) *adj.* [*f.*-ā] **A** anointed or smeared (with unguent etc.) ममैष पुत्रः ... मया ... स्नापितोऽनुलेपितश्च DaśKuC. 63. 19; यमलस्नापितं देवं यमलेनानुलेपितम्। अभ्यर्च्य ... सौभाग्यं प्राप्नुयान्नरः ViṣṇuDhaP. ii. 110. 18; ii. 110. 22; ii. 110. 33; पवित्रम् ... चर्चितं तत्तु रोचनाशशिकुङ्कुमैः। ... चर्चितमनुलेपितम् VīraMi. (Pūjā.) 342. 1; कस्तूरीहिमवालुका°... °काश्मीरैरनुलेपितः पशुपतिः पाण्ड्यात्मजेनासकृत्। ... ख्यातिं तदादि श्रितः ŚivLī. 14. 91; **B** coated सभासीत्तस्य भूपतेः ... सुधया सानुलेपिता SkandP. ii (2). 17.7.

अनुलेपिन् (anulep-in) *adj.* (also used as noun) **1** one having the anointment or unguent नमोऽस्तु ... रक्तस्रगनुलेपिने MahāBhā. xiii. App. I. 6 (2); xiii. App. I. 6 (10); शुद्धवसनास्ताम्रमृष्टानुलेपनाः (v. l. °अनुलेपिनः) (ब्राह्मणाः) भरतमन्वयुः Rāmā. ii. 77. 17; सेवकाश्चापि दूर्वाभिरानर्चुः ...। दिव्यवस्त्रानुलेपिनः। याता वैनायकं धाम GaṇeP. i. 67. 50; **2** covering or pervading घ्राणानुलेपिनवचन्दनखण्डगन्धहृद्यामला मलयपर्वतकाननश्रीः HarVi. 30. 37 [one who anoints (the body) with the unguents etc., APTE]

अनुलेप्तव्य (anu-leptavya) *adj.* to be anointed or smeared with चन्दनेनानुलेप्तव्यः ... एवं कृते देवस्तुष्यति ŚābaBh. 1291. 12 (*on* v. 1.4)

अनुलेप्य (anulep-ya) *ger.* having anointed or smeared with सर्वगन्धैः ... सर्वाननुलेप्य अथादि(त्या?त्य)मुदीक्षयति ĀgniveGS. iii. 4. 6 (66. 8)

अनुलेप्य (anu-lepya) *n.* unguent (*lit.* that which is to be anointed) दीक्षितः ... धार्याननुलेप्यानाश्रेयान्देवतोच्छिष्टान् भुञ्जीत PārāSū. 53. 29.

अनुलेप्स्यमान (anu-lepsyamāna) *adj.* who is going to be anointed or smeared with दिव्यो यो मानुषो गन्धश्च स माविशतादिहेति समुन्नीय चन्दनेनानुलेप्स्यमान एवं प्रोक्षत्येवमनुलिम्पेत् BhārGS. 2. 20 (52. 15)

अनुलोक् (anu-lok-) I. Ā. to see, to notice यदा देवं नानुलोके (अहं शुक्रः) मनागपि वरान्मुखम्। तदान्यं नियमं घोरं जग्राह ŚivaP. ii (5). 50. 14 (281A. 15)

अनुलोकम् (anulokam) *adv.* as shown (by the *mantra*), i. e. in the light (of the *mantra*) मन्त्रानुदिशं चैनां प्रोक्षेन्मन्त्रानुलोकं चेति BaudhŚS. iii. 58. 7; iii. 131. 10 [VIŚVA.] cf. **मन्त्रानुलोकम्.**

अनुलोम (anu-lomá, ánu-loma, ŚatBr.) *adj.* [*f.*-ā] [P. v. 4. 75; vi. 1. 163; AltGr. II. 1. 115; 308] **1A** being in the natural ditection, i. e. directed downwards (*lit.* according to the direction of hair) **B** being in the proper, i.e. prescribed direction **C** being, i.e. rising upwards **D** being, i. e. employed in the reverse direction **E** direct, straight **2Ai** being, i.e. blowing in the same direction, i. e. favourable **ii** conducive **B** asupicious, propitious **C** obedient or lenient **3Ai** occurring in the normal or successive order **ii** being in the prescribed order **B** being in the natural course **C** being in the regular order **D** following the proper course (of behaviour) **E** being in the progressive order **F** being in the desecending order **4A** proportionate **B** similar, conforming to **5** (woman) who is of inferior or lower caste than that of a man with whom she is connected, mixed caste **1A** being in the natural direction, i.e. ditected downwards (*lit.* according to the direction of hair) चक्षुश्च श्रोत्रं च मनश्च वाक्च प्राणापानौ देह इदं शरीरम्। द्वौ प्रत्यंञ्चावनुलोमौ विसर्गावेतं तं मन्ये दशयन्त्रमुत्सम् ṚV. (Khila.) ii. 12. 1; (जायाम्) त्रिरेनामनुलोमामनुमार्ष्टि ŚatBr. XIV. ix. 4. 20; BṛĀraU. vi. 4. 21; अथ शोधनयोः सम्यग्विधिमूर्ध्वानुलोमयोः। असम्यक्कृतयोश्चैव दोषान् वक्ष्यामि सौषधान् CaraS. viii. 6. 3 (1941 Ed.) (comm. ऊर्ध्वानुलोमयोरिति वमनविरेचनयोः); अनुलोमे हि वायौ सुखं प्रसूयते SuśruS. iii. 10. 4; AṣṭāSaṁ. i. 208. 17 (2. 3); रूक्षस्या(ध्य)शनेनोत्प(त्पी)ति(डिता) वातपित्तश्लेष्माणि(ण) ऊर्ध्वमधो वा नानुलोमा भवन्ति BhelaS. 83. 22 (4 .4); अनुलोमो भवति तेनास्य वायुः Hastyāyur. 71. 20 (1. 9); 83. 15 (1. 12); **1B** being in the proper, i.e. prescribed direction पात्राणि चिनोति सर्वाण्यनुलोमानि ध्रुवावर्जम् BhārPiMe. i. 5. 17; HirPiMe. xxviii. 1. 5 (comm. उदगग्राणि); अनुलोमा भवेद् योनिः पार्श्वभेदो न विद्यते। आनुलोम्येन मथितः (वह्निः) सर्वान् कामान् प्रयच्छति AVPari. 22 (6). 1; सदा वश्यश्च नो द्रुमः। अनुलोमस्तथा स्तब्धस्तेन नाभ्येति वेतसः MahāBhā. xii. 114. 10; **1C** being, i.e. rising upwards हूयमानो हुताशनः। ... विधूमः कुण्डली यः स्याद् अनुलोमश्च सिद्धये AVPari. 24 (4). 4; हुताशनः। अनुलोमः सुगन्धश्च ... स्फुलिङ्गरहितो हितः AgniP. 218. 11; **1D** being, i.e. employed in the reverse direction (as of the pierced) सर्वशल्यानां तु महतामणूनां वा द्वावेवाहरणहेतू भवतः प्रतिलोमोऽनुलोमश्च SuśruS. i. 27. 6; AṣṭāSaṁ. i. 182. 1 (1. 37); **1E** direct, straight भुक्त्यन्तरेण विभजेदनुलोमविलोमयोः SūrySi. 7. 4; ताराग्रहयोः समलिप्तीकरणायाह ग्रहयोरन्तरं भाज्यं प्रतिलोमानुलोमयोः MahBhāsk. 6. 49; वल्मीकस्थाणुगुल्मक्षुपतरुमथनः स्वेच्छया हृष्टदृष्टिर्यायाद् यत्रानुलोमस्त्वरितपदगतिर्वक्त्रमुन्नाम्य चोच्चैः MātaLī. 9. 10; **2Ai** being, i.e. blowing in the same direction, i.e. favourable वातास्ते वान्तु पथि पुण्यगन्धाः ... अनुलोमा BaudhPiMe. iii 2. 3; GautPiMe. i. 2. 41; ĀgniveGS. iii. 4. 2 (136. 20); प्रतिलोमेषु वातेषु ईतिबाहुल्यमादिशेत्। अनुलोमेषु वातेषु निरीतिं तु समादिशेत् AVPari. 59 (1). 9; यशो रक्षत भद्रं वो जेष्यामो वै वयं पुरम्। अनुलोमाश्च नो वाताः सर्वतो मृगपक्षिणः MahāBhā. i. App. I. 103 (94); तस्य वाक्यस्य निधने प्रादुरासीच्छिवोऽनिलः। अनुलोमः सुगन्धी च पृषतेश्च समन्वितः MahāBhā. vi. 114. 36; अनुलोमः सुखो वायुरनुसारयतीव माम् Rāmā. iii. 1357* (4); भूयाद् गन्धवहैः सार्धमनुलोमोऽर्कनन्दनः YaśasCam. i. 334. 1; अनुलोमा तडिच्छस्ता शक्रचापं तथैव च ViṣṇuDhaP. ii. 163. 29; (वराहसंहितायाम्) द्विरुदितमनुलोमं च प्रशस्तमम्भः प्रयच्छति च। (इन्द्रधनुः) अनुलोममिति यात्रासमये बोद्धव्यम् AdbhuSāg. 298. 3; **2Aii** conducive प्रतिलोमानुलोमं वा यद्धा नो मन्यसे हितम् Rāmā. vi. 45. 11; कृञो हेतुशीलानुलोमेषु CāndraVyā. i. 2. 7 (Vṛ. अनुलोमोऽनुकूलः); अनन्तवीर्यपर्यायस्तस्यानारतसेवने। सर्वा क्रियानुलोमा स्यात्फलाय हितकामिनाम् YaśasCam. ii. 359. 25; विवादाध्यक्षान् सामनीत्यानुलोमान् कृत्वा SthānṬ. 365B. 5; सोऽनुसामोऽनुलोमः स्वान्नृपानूचे चमूपतिः DvyāśraKā. 19. 105; **2B** auspicious, propitious शुक्रसूर्यौ च युक्तौ कौन्तेयानामनुलोमौ जयाय MahāBhā. i. 1. 129; गोमायवश्चानुलोमा वडा गृध्राश्च सर्वशः। आचरेयुर्यदा सेनां तदा सिद्धिरनुत्तमा MahāBhā. xii. 103. 7; **2C** obedient or lenient, कच्चित्पुत्राः स्थविरस्यानुलोमाः MahāBhā. ii. 52. 5; एतावन्त्येव दासानां सहस्राणि ...। प्रदक्षिणानुलोमाश्च प्रावारवसनाः सदा MahāBhā. ii. 54. 16; **3Ai** occurring in normal or successive order त्र्यहः प्रतिलोमोऽनुलोमश्चानिरुक्तमहरावृत्तः ĀśvaŚS. II. v. 3. 8; अनुलोमाः षडहाः स्युः षडहा वावर्तेरन्ननुलोमान्यहानि ĀśvaŚS. II. v. 7. 19; गो आयुषी ईदृशी स्तोमे। अनुलोमे षण्मासान्। प्रतिलोमे षट् ĀśvaŚS. II. vi. 5. 3; पार्ष्ठिकानि त्रीण्युत्तराणि प्रतिलोमानुलोमानि KātyŚS. xxiv. 2. 17; (सामतन्त्रम्) प्रतिलोममग्निष्टोमेषु अनुलोममुक्थ्येषु NidāSū. 97. 28 (6. 2); पृष्ठ्याभिप्लवाननुलोमान् मासावर्तकारिणः LāṭyāŚS. iv. 7. 6; DrāhyŚS. viii. 3. 25; एकाङ्गुल्या पृथक् पर्वभिः सर्वान् देशाऽश्मसा मिताः स्युस्तैरनुलोमैरिति शौचिवृक्षिः LāṭyāŚS. viii. 9. 10; DrāhyŚS. xxiv. 1. 11; बोधिपक्षसंगृहीता हि प्रज्ञा ...। सा ...। द्वयं पुनर्धर्मतत्वं (त्त्वं?) च दुःखादिसत्यं। तदज्ञानादिका च वृत्तिरनुलोमः (? प्रतिलोमः) प्रतीत्यसमुत्पादः MaYānaSū. 179. 10 (20-21. 21); (प्रयोगाः) अनुलोमा दश JayaMa. 105. 20 (*on* 2. 3); **3Aii** being in the prescribed order श्रुतिमन्त्रपाठक्रमानुसारेण ज्योतिष्टोमोऽनुविधेयः। ... उत्तरे निगमा यथेष्टं जोषणाश्रुतेः। ... अनुलोमा वा चोदनागुणत्वात् KātyŚS. v. 12. 17; **3B** being in the natural course प्रतिलोमानुलोमाश्च रुचिरा रोमराजयः शोभन्ते मृगमाश्रित्य Rāmā. iii. 41. 25; iii. 789* (29); **3C** being in the regular order (from beginning to the end) अनुलोमां विलोमां वा गायत्रीं यः पठेत् सदा। सर्वार्थास्तस्य सिध्यन्ति न चानर्थान् समश्नुते AVPari. 34. 7; एष स्य स च स्वराश्च पूर्वे भवन्ति व्यञ्जनमुत्तरं यदेभ्यः। तेऽन्यक्षरसंधयोऽनुलोमाः ṚPrāti. 2. 3; (मन्त्रम्) प्रकृतं चानुलोमंच ... शृणु KāliViT. 22. 20; विद्याम् ...। अदृश्यः स्यात्परस्यैतामनुलोमां पठन्नरः। प्रतिलोमां पठन्कुर्यादिष्टरूपप्रकाशनम् KathāSaSāg. xii. 7. 134; यत्र लिप्यक्षराणि निमित्तीभवन्ति तथाविधमन्यदपि प्रतिलोमानुलोमापशब्दाभासादि यदाश्चर्यकारितया चित्रं तद्वित्रम् AlaṅkāRa. 6 (2); मातृकाम् ... विलोमामनुलोमाम् ... समालिखेत् ParaśuKS. 17. 1 (317. 12); 10. 29 (263. 7); TantrRā. 19. 40; मातृकाक्षरैः। विलोमैरनुलोमैश्च ...। चतुरस्रत्रये बाह्ये यन्त्रस्याग्रे समालिखेत् TantrRā. 18. 63; **3D** following the proper course (of behaviour) ब्राह्मणानाम् ... संख्यातोपश्रुतिः पुरा। राजधर्मेष्वनुपमा (v. l. अनुलोमा राजधर्मे) लोक्या सुचरितैरिह MahāBhā. xii. 64. 6;

3E being in the progressive order सा च शक्तिरचेतनाया ... तत्र महदादिमहाभूतपर्यन्तोऽस्या बहिर्मुखतयानुलोमः परिणामः RājMār. 78. 3; 3F being in the descending order, cf. **अनुलोमक्रम; 4A** proportionate (दिनादिफलम्)अनुलोममैन्दवं मासादिनावशेषलब्धियुतौ BrāhmSphuSi. 13. 24; देशान्तरमनुलोमं भुजान्तरं चार्कफलमसवः BrāhmSphuSi. 13. 25; **4B** similar, conforming to धीरस्तं कल्पयेत् सम्यगनुलोमार्जवं तरुम् SamarāSū. 16. 41; **5** (woman) who is of inferior or lower caste than that of a man with whom she is connected, mixed caste, who is in regular gradation हीनां त्वनुलोमां स्त्रियं गां च गच्छतो मध्यमः दण्डः BālaKrī. i. 295. 1. (*on* 2. 29); अनुलोमाः स्त्रियः, प्रतिलोमाः पुमांसः, तयोः संभवे श्वपाकवेणौ प्रतिलोमजातीयौ ManuBh. ii. 337. 4 (*on* 10. 19) [mixed as a tribe, Apte] [Kośas give *anuloma* as the syononym of following words: *anukūla*, ParyāRaMā. 1033; ŚabdaRa. (Vā.) 3363; KośaKaTa. 2. 525; *anūcīna*, Vaija. 211. 127; ŚabdaRa. (Vā.) 3363]

अनुलोम (anu-loma) *m.* **1** one born of a mother inferior in caste to the father, mixed or lower caste [Inst.] on account of mixed caste **2Ai** name of a son of Siṁhikā **ii** name of a man or tribe, (pl.) optional patronymic term for descendants of a man named Anuloma **B** type of a *mūlamantra* **C** regular gradation **3Ai** proper direction **ii** proper i.e. prescribed direction **iii** downward direction **iv** upward direction **v** normal, natural or regular direction **3Bi** regular order **ii** normal or successive order **iii** progressive order **iv** descending order **4** favourable means **1** one born of a mother inferior in caste to the father, mixed or lower caste अनुलोमानन्तरैकान्तरद्व्यन्तरासु ज्ञा (जा?) ताः सवर्णाम्बष्ठोग्रनिषाददौष्मन्तपारशवाः GautDS. i. 4. 14; BaudhDS. i. 9. 9; शूद्रानुलोमैः स्पृष्टं तेषामन्नं च वर्जयेत् VaikhāDS. ii. 15. 7; ब्राह्मणात् क्षत्रियकन्यायां जातः सवर्णोऽनुलोमेषु मुख्यः VaikhāDS. iii. 12. 4; ततोऽनुलोमादनुलोमायां जातश्चानुलोमः पितुर्मातुर्वा जातिं वृत्तिं भजेत् VaikhāDS. iii. 13.7; ब्राह्मणः क्षत्रियश्चैव ... । प्रतिलोमानुलोमश्च भवत्यथ शतक्रतुः MahāBhā. xiii. 40. 32; सवर्णासु चैषामचरितव्रतेभ्यो जाता व्रात्याः। इत्यनुलोमाः ArthŚā. ii. 42. 7 (3 .7); संसाधनीयं श्राद्धार्थं स्वजातीयेन वै चरुः। अनुलोमेन विहितम् ... दोषकृत् PauṣkS. 27. 186; PāraS. 19. 372; प्रतिलोमानुलोमानां दुर्गगणसुभैरवाः। पूजनीयाः VṛHārīSm. 2. 45; अन्तरजा अप्यनुलोमा वर्णा एव BālaKrī. i. 6. 20 (*on* 1. 1); अनुलोमास्तु सत्यपि संकीर्णयोनित्वे मातृजातीयत्वादधिकारित्वाच्च नेह गृह्यन्ते ManuBh. i. 461. 22 (*on* 5. 88); प्रतिलोमानुलोमानां शूद्राणाम् ...। सर्वेषां च त्वया दृष्टम् VarāP. 180. 28; केवलश्चानुलोमानां दूर्वैव स्त्रीचतुर्थयोः (ब्रह्मग्रन्थिः) ĪśānŚiPa. i. 7. 18; एकोच्छिष्टे तदर्धं स्यादनुलोमे तदर्धकम् ĪśānŚiPa. ii. 20. 34; अनुलोममुक्त्वा प्रतिलोममाह DīpKa. 13. 12 (*on* 1. 93) [Vaija. 81. 118]; [Inst.] on account of mixed caste शैवभार्योद्भवापत्यमनुलोमेन मातृवत्। समाचरेत् MahNirvāT. 9. 281 (comm. अनुलोमेन वर्णेन); **2Ai** name of a son of Siṁhikā अनुलोमः शुचिश्चैव ... इत्येते सिंहिकापुत्राः VāyuP. ii. 7. 19; **2Aii** name of a man or tribe, (p1.) optional patronymic term for descendants of a man named *Anuloma* वोपकादिभ्यः ... अनुलोमप्रतिलोम एतौ बाह्वादी JaineVyā. 85. 20 (*on* i. 4. 139); CāndraVṛ. *on* ii. 4. 114; उपकादिभ्योऽन्यतरस्यामद्वन्द्वे ... जन्तुक। अनुलोम KāśiVṛ. *on* ii. 4.69; Prasā. i. 729.15; अपजग्धानुलोमौ च दामकण्ठोऽप्यबन्धकः GaṇRa. 1.31 (61) (comm. अनुलोमस्य । अनुलोमाः) **2B** type of a *mūlamantra* सबिन्दुं मन्त्रमुच्चार्य मूलमन्त्रं समुच्चरेत्। अकारादिळकारान्तमनुलोम इति स्मृतः MahNirvāT. 5. 153; **2C** reguler gradation, cf. **अनुलोमपरिणीत; 3Ai** proper direction, cf. **अनुलोमकृष्ट ; 3Aii** proper, i.e. prescribed direction, cf. **अनुलोमकृता ; 3Aiii** downward direction, cf. **अनुलोमग 2A; 3Aiv** upward direction, cf. **अनुलोमम् 2B; 3Av** normal, natural or regular direction, cf. **अनुलोमग 2Bi; 3Bi** regular order, cf. **अनुलोमग 3A ; 3Bii** normal or successive order, cf. **अनुलोमग 3B; 3Biii** progressive order, cf. **अनुलोमवर्तिनी ; 3Biv** descending order, cf. **अनुलोमाङ्गीकृति; 4** favourable means, cf. **अनुलोमतस् 1.**

अनुलोम (anulomá) *adv.* [P.vi. 2.189] in the natural direction तद् शिरस्तोऽग्रेऽनुलोमाभ्यनक्ति ŚatBr.(K.) IV. i.3.8 (*but* Viśva. अनुलोमन्)

अनुलोमक (anuloma-ka) *adj.* being in the regular or fixed order (from beginning to the end) अष्टान्तरालेष्वेकैकं बाह्यवृत्ते तु मातृकाम्। चतुरस्रे च विलिखेत् प्रतिलोमानुलोमकम् TantrRā. 23. 67 (comm. वृत्तवीथ्यां प्रतिलोमं चतुरस्रेऽनुलोमं च)

अनुलोमकर (anuloma-kara) *adj.* of favourable rays अनुलोमकरः सूर्यो अयने द्वे चचार ह HariVaṁ. 41.15.

अनुलोमकलिता (anuloma-kalitā) *adj. (f.)* fixed or attached to each and every hair अहं यथाण्डमध्येऽस्मिन्रचितः सृष्टिकर्मणि। तथानुलोमकलिता ब्रह्माण्डे ब्रह्मकोटयः SkandP. ii(2). 27. 24.

अनुलोमकल्प (anulomakalpa) *m.* name of the thirty fourth chapter of the Atharvavedapariśiṣṭa तत्र द्वासप्ततिः परिशिष्टाणि भवन्ति... अनुलोमकल्पः AVPari. 49 (4). 9.

अनुलोमकृता (anuloma-kṛtā) *adj. (f.)* held in the proper, i. e. prescribed direction अनुलोमकृतया वारण्या स्रुचा ... जुहोति BhārPiMe. i. 12. 2; HirPiMe. xxviii. 3. 12.

अनुलोमकृष्ट (anuloma-kṛṣṭa) *adj.* ploughed in the right or proper direction अनुलोमकृष्टं क्षेत्रं प्रतिलोमं कृषति KāśiVṛ. *on* v. 4. 58.

अनुलोमक्रम (anuloma-krama) *m.* (Inst.) in the descending order (of castes) अनुलोमक्रमेणैव दास्यं भवति न प्रतिलोमक्रमेण। यथा ब्राह्मणस्य क्षत्रियो दासो न तु वैश्यस्य ViraMi. 662. 16 (*on* 2.183)

अनुलोमग (anuloma-ga) *adj.* **1** moving propitiously प्रदक्षिणा ग्रहाश्चापि भविष्यन्त्यनुलोमगाः MahāBhā. iii. 188. 88; iii. 953* (1); **2A** being in the downward direction यच्च योगावहं तत्र कषायं तिक्तकानि च। तस्माद्याप्यं समाख्यातं यदुक्तमनुलोमगम् CaraS. ii. 2.15 (1922Ed.) संसृष्टा व्याधयो यस्य प्रतिलोमानुलोमगाः CaraS. v.7.20; सा (शर्करा) त्वस्मिन्ननुलोमगे। निरेति सह मूत्रेण प्रतिलोमे विबध्यते AṣṭāHṛ. iii. 9. 19; शर्करा। अणुशो वायुना भिन्ना सा तस्मिन्ननुलोमगे। निरेति सह मूत्रेण प्रतिलोमे निरुध्यते RugVi. 32. 14; **2Bi** on which (the planet) moves in the normal, natural or regular direction अनुलोमगानि मन्दाच्छीघ्रात्प्रतिलोमगानि वृत्तानि Āryabh. 3.21 (65); **2Bii** moving in the normal or regular direction भगणैः कृतो मध्यः। अनुलोमगो विलोमो विलोमगो वानुलोमगतिः BrāhmSphuSi. 13.38; अथोच्चोनग्रहसमेऽपि चलकेन्द्रे तत्केन्द्रमपचीयमानमुच्चादनुलोमगम् SiddhāTaVi. 132.19; **2C** moving in the same direction, following behind अनुलोमगेऽभ्रवृक्षे समुद्गते यायिनः नृपस्य वधः BṛSaṁ. 30.19; काकः ... वामोऽनुलोमगः श्रेष्ठः ViṣṇuDhaP. ii. 164. 46; **3A** spreading or extending (between the planets) in regular order अथेदानीं ग्रहयुद्धस्वरूपमुपदिदिक्षुराह इष्टग्रहान्तरं भाज्यं प्रतिलोमानुलोमगम् LaBhāska. 7.4; **3B** being in normal or successive order मेषादेरनुलोमं संधिग्रहो लग्नमप्यनुलोमगम् SiddhāTaVi. (ŚeṣaVā.) 45. 11 [straight going, Apte]

अनुलोमगत (anuloma-gata) *adj.* moving, i.e. blowing favourably अनुलोमगते प्रदक्षिणे सुरभौ देहसुखेऽनिले गतः।... हन्ति बलानि विद्विषम् YogYā. 5.17.

अनुलोमगति (anuloma-gati) *adj.* **Ai** going or moving in normal, natural or regular direction, i.e. anti-clockwise अनुलोमगतिवृत्ते मन्दगतिर्यो ग्रहो भ्रमति Āryabh. 3. 20 (64); यातानुलोमगतीन् प्रतिलोमगतीन् ग्रहान्... यो वेत्ति स कालतन्त्रज्ञः BrāhmSphuSi. 13.8; भगणैः कृतो मध्यः। अनुलोमगो विलोमो विलोमगो वानुलोमगतिः BrāhmSphuSi. 13. 38; **Aii** going in regular direction, i.e. going towards अनुलोमगतिनौस्थः पश्यत्यचलं विलोमगं यद्वत् Āryabh. 4.9 (76); **B** moving in the proper direction यदि वाम एव विरुयान्मुहुर्मुहुर्यायिनोऽनुलोमगतिः (काकः) BṛSaṁ. 95. 27.

अनुलोमगमन (anuloma-gamana) *n.* sexual intercourse with a (woman of) mixed or lower caste अनुलोमगमने निष्कृतिरुक्ता स्त्रीणां प्रतिलोमगमने तु विशेषो व्यक्तीभविष्यति पारदार्यप्रकरणे BālamBha. iii. 155. 24 (*on* 3. 260)

अनुलोमचरिता (anuloma-caritā) *adj. (f.)* behaving favourably अपि भवन्त्युपप्रलोभनप्रवीणैरुपचर्यमाणाः क्रूरजन्तवोऽप्यनुलोमचरिताः (कुस्त्रिय) YaśasCam. ii. 61. 4 (comm. अनुलोमचरिताः सानुकूला भवन्ति)

अनुलोमचर्या (anuloma-caryā) *f.* course of conduct conforming (to a Bodhisattva's vow to attain Bodhi) चत्वारीमानि बोधिसत्वानां बोधिसत्वचर्याणि। प्रकृतिचर्या प्रणिधानचर्या अनुलोमचर्या अनिवर्तनचर्या MaVastuAva. i.1.3; i.46.7; i.63.11 [DBHS.]

अनुलोमज (anuloma-ja) *adj.* [*f.* -*ā*] (also used as noun) **1** (one) born of a mother inferior in caste to the father (enumerated as Mūrdhāvasikta, Ambaṣṭha, Niṣāda or Pārāśava, Māhiṣya, Ugra and Karṇa), mixed tribe ब्राह्मणा ब्रह्मणा सृष्टाः ...। तेभ्यो वर्णविशेषाश्च प्रतिलोमानुलोमजाः MahāBhā. ब्राह्मणा ... संकीर्णयोनयो ये तु प्रतिलोमानुलोमजाः।... तान्प्रवक्ष्यामि ManuSm. viii. 23.32; संकीर्णयोनयो ये तु प्रतिलोमानुलोमजाः। ... तान्प्रवक्ष्यामि ManuSm. 10. 25; शूद्रं चाप्यनुलोमजम्। ज्ञात्वा ... चरेच्चान्द्रायणं व्रतम् BṛYamaSm. 2. 4; गां नृपं चैव वैश्यं च शूद्रं वाप्यनुलोमजम्। क्षत्रियादिस्त्रियं गत्वा विप्रश्चान्द्रायणं चरेत् BṛParāSm. 8. 182; 8. 246; असत्सन्तस्तु विज्ञेयाः प्रतिलोमानुलोमजाः YājñaSm. 1.95; VṛHārīSm. 7. 152; (मन्त्रं लिखित्वाञ्जलिपुटे दद्यात्) शूद्रानुलोमजेषु पौराणमेव PārāSū. 6.5; निगमो ह्रीश्वरस्य ते। अवेक्षेते

. . . वर्णाश्रमविकल्पं च प्रतिलोमानुलोमजम् BhāgP. xi. 20.2; मध्ये मुनीनां सूतोऽयं कस्मान्निन्द्योऽनुलोमजः SkandP. iii (1). 19. 21; एते च ... षट् अनुलोमजाः पुत्राः वेदितव्याः Mitā. 32. 3 (*on* 1. 92); अनुलोमजानाम् ... स्वत्वहेतुषु यद्यदसाधारणमुक्तम् ...तत् तत् सर्व निर्विष्टशब्देनोच्यते Mitā. 217. 24 (*on* 2. 114); CaturCin. iii (1). 526. 10; उत्तमवर्णेन हीनवर्णायां परिणीतायामुत्पन्नाः अनुलोमजाः Aparā. 119. 19 (*on* 1. 95); अन्येष्वनुलोमजेष्वौरसेषु सत्सु न प्रतिनिधिरस्ति Aparā. 739. 28 (*on* 2. 132); 808. 9 (*on* 2. 206); अनुलोमजानुक्त्वा प्रतिलोमजानाह ManvaVi. 1285. 23 (*on* 10. 11); Subodhi. 106. 26 (*on* 2. 290); इतरे संकरजा अनुलोमजाः प्रतिलोमजाश्च (जनाः) DīpKa. 1.9 (*on* 1.1); 13. 19 (*on* 1. 95) जातयोऽनुलोमजा अम्बष्ठादयः DaṇḍaVi. 200. 17; उत्कृष्टवर्णादपकृष्टवर्णायां जातोऽनुलोमजः (पुंत्रः) VīraMi. 160.4 (*on* 1. 90); 171. 2 (*on* 1. 95); अनुलोमजानां मूर्धावसिक्तादीनां क्षत्रियादिवन्निर्णयो मातृसमानधर्मत्वात् VīraMi. (Rājanīti.) 269. 2; VīraMi. (Saṁskāra.) 747. 20; अनेनैव प्रकारेणोत्पन्नानां स्त्रीणामनुलोमजानामिमान्येव नामानि BālamBha. i. 286. 24 (*on* 1.94); ii. 340.9 (*on* 2.290) [Vaija. 18. 108; 81. 117; KalpaK. 202. 2]; 2 rising in progressive or obverse order, i.e. from creation to dissolution इयं चतुर्विधा शक्तिः प्रतिलोमानुलोमजा। चतुर्धा सोदयं याति LakṣmīT. 57. 11; 3 produced in the regular or fixed order (from beginning to the end) प्रागुक्तवज्रे साध्याख्यं तथालिख्यानुलोमजान्। कूटान् ... संलिखेत् TantrRā. 16. 93 (comm. पञ्चत्रिंशत्पटलोक्तक्रमभिन्नविद्यानुलोमरूपान् षट्त्रिंशद्विद्यात् कूटान्) [born in due gradation, Apte]

अनुलोमजत्व (anulomaja-tva) *n.* the state of being (one) born of a mother inferior in caste to the father वेश्यायाः साधारण्यं न जातितः। अनुलोमजत्वेन तस्याः सवर्णस्त्रीत्वात् DaṇḍaVi. 190. 1.

अनुलोमजन्मन् (anuloma-janman) *adj.* (one) born of a mother inferior in caste to the father अन्येऽनुलोमजन्मानः ...। स्वपारंपर्यतो दृष्टं मनाग्वर्त्म न तत्यजुः SkandP. iv. 43. 51 [born in due gradation, mixed tribe, Apte]

अनुलोमजप्रतिलोमजभेद (anulomajapratilomaja-bheda) *m.* difference between (one) born of the mother inferior in caste to the father and (one) born of the mother superior in caste to the father परंपरासाधारण्योत्पादनोपादानान्न संकरजसंकराव्याप्तिः। सोऽपि द्विविधोऽनुलोमजप्रतिलोमजभेदात् VīraMi. 160. 3 (*on* 1. 90)

अनुलोमजबहिर्भूत (anulomaja-bahirbhūta) *adj.* excluded from those born of the mother inferior in caste to the father वर्णानुलोमजबहिर्भूतानां प्रायश्चित्तानर्हाणां श्राद्धादौ प्रसक्तिरेव नास्ति BālamBha. iii. 40. 29 (*on* 3. 16)

अनुलोमजविजातीयविषय (anulomajavijātīya-viṣaya) *m.* [Loc.] with reference to (the one) different from (one) born of the mother inferior in caste to the father (बौधायने त्वविशेषेण दशाह इत्युक्तम्) इत्युक्तमिति। अनुलोमजविजातीयविषयेऽपीति। दशाहादिति भावः BālamBha. iii. 72. 5 (*on* 3. 22)

अनुलोमजविषय (anulomaja-viṣaya) *adj.* referring to the (one) born of the mother inferior in caste to the father प्रतिलोमजमात्रविषयः अयं श्लोको नानुलोमजविषयः ManvaMu. 431. 30 (*on* 10. 31)

अनुलोमजस्त्री (anulomaja-strī) *f.* woman born of a mother inferior in caste to the father सप्तमे पञ्चमेऽपि वा (युगे) पितृसमानवर्णभावो ज्ञेयः। एतद्यानुलोमजस्त्रीविषयम् Aparā. 119. 24 (*on* 1.16)

अनुलोमजात (anuloma-jāta) *adj.* born of a mother inferior in caste to the father अत्रानुलोमजाता ये युक्ता एव द्विजातिषु। तेषामध्वविशुद्ध्यादि कुर्यात् ŚivaP. vii (2). 15. 65 (563 A. 11)

अनुलोमजाति (anuloma-jāti) *f.* caste of (one) born of the mother inferior in caste to the father, i.e. belonging to mixed caste वर्णशब्दोऽनुलोमजातीनामप्युपलक्षकः Subodhi. 106. 14 (*on* 2. 290)

अनुलोमजातिसहित (anulomajāti-sahita) *adj.* inclusive of the mixed caste (आलोच्य योग्यताम्। भक्तियुक्तान् गुणांश्चापि क्रमाद्वर्णे ससंकरे ... वदेत्) ससंकरे अनुलोमजातिसहिते। वर्णे ब्राह्मणादिवर्णेषु इत्यर्थः NityoNi. 6.9.

अनुलोमज्या (anuloma-jyā) *f.* conforming sine (of an arc) विलोमानुलोमज्ययात्रापातादयोग्येऽपि तेभ्यो महद्भ्यो नमोऽस्तु SiddhāTaVi. 217. 16.

अनुलोमतस् (anuloma-tas) *adv.* 1 by favourable means प्रतिलोमानुलोमैश्च सामदानादिभेदनैः (v. l. सामदानविभेदैश्च प्रतिलोमानुलोमतः)। आवर्तयत वैदेहीम् Rāmā. v. 20. 35; 2 in the due or descending order (of castes) त्रितत्त्वविद् द्विजातीयो दीक्षयेदनुलोमतः JayāS. 18. 19; सूतौ मृते च दासानां पत्नीनां चानुलोमतः। स्वामितुल्यं भवेच्छौचम् ManuBh. i. 449. 2 (*on* 5. 60); चतुर्धा भेदिता जातिर्ब्रह्मणा कर्मभिः पुरा। तत्तत् सांकर्यासांकर्यात् प्रतिलोमानुलोमतः ŚukraNī. iv. 3. 11; 3A in straight way, directly तेन बाणेन स रथो ययौ खमनुलोमतः PadmP. iv. 41. 25; 3B in normal or regular direction, i.e. anticlockwise कुटिलेऽल्पतरेऽनुलोमतो वा अनृजुखगयोस्तु शीघ्रगेऽल्पे युतिरनयोः प्रगता GrahaLā. 13.2 (comm. मार्गगतिग्रहात्); 3C in the proper or right direction, i.e. clockwise एते षोडश श्लोकाश्चक्रे ... अनुलोमतो लिखिता अन्ये षोडशारात् अत एव च नाभेरारभ्य पुनरनुलोमतो लिखिता अन्ये षोडश Kāvyānu. (He.) 268. 22; 3D in the regular or fixed order, from preceding to the following or beginning to the end अनुलोमतोऽपि च विलोमगतैर्लिपिवर्णकैः सह मनुं जपतः। वशमेति विश्वभुवनम् ĪśānŚiPa. i. 23. 17; 4 in the normal course शिष्यस्ततः शक्रजालमखिलं परिनिर्मितम्। चकर्त वाञ्छुलीं यष्टिं भ्रामयन्ननुलोमतः ParamāKā. 147. 63 (65)

अनुलोमता (anuloma -tā) *f.* 1. the state of being in natural, i.e. downward direction बुद्धीन्द्रियमनःशुद्धिर्मारुतस्यानुलोमता। सम्यग्विरिक्तलिङ्गानि CaraS. i. 16. 6; भवत्येषु मृदुत्वं च मारुतस्यानुलोमता AṣṭāSaṁ. ii. 32. 12 (4.6); AṣṭāHṛ. iv. 4. 3; 2A obedience or compliance (दूती) सा नायकस्य चरितमनुलोमतां कामितानि च कथयेत् KāmSū. 278. 3 (5.4); कथयेन्नायकचरितं कामित्वं चानुलोमतां चैव KandaCū. v. 4. 11; 2B favourableness पश्य जन्मान्तराञ्शत्रून् ...। भवे संघटयत्याशु विधिर्यातोऽनुलोमताम् MahāP. 7. 151; 3 the state of being similar, conformity कारणे सति तत्प्रतीत्य प्राय सुमत्यादेऽनुलोमतानुसारिता SarvaDaSaṁ. 2. 311; (कृत्ो हेतुताच्छील्यानुलोम्येषु) आनुलोम्यमनुलोमता Prasā. ii. 516. 17.

अनुलोमत्व (anuloma-tva) *n.* 1 the state of being favourable फलादानेऽनुलोमत्वान्नामी (सुराः) स्युर्विघ्नकारिणः BṛĀraUBhVā. i. 4. 1481; 2 the state of being born of a mother inferior in caste to the father स्मृत्यन्तरे वैश्यायां ब्राह्मणाज्जातो भृज्जकण्टकः स्मर्यते। ... स ह्यनुलोमत्वान्न पापात्मा ManuBh. ii. 337. 19 (*on* 10. 21)

अनुलोमद्विज (anuloma-dvija) *m.* twice-born who is born of a *(kṣatriya)* mother inferior in caste to the *(brāhmaṇa)* father विधिना ब्राह्मणः प्राप्य नृपायां तु समन्त्रकम्। जातः सुवर्ण इत्युक्तः सानुलोमद्विजः (v. l. सोऽनुलोमद्विजः) स्मृतः AuśaSm. 24.

अनुलोमन् (anu-lomán) *n.* ŚatBr. (K.) IV. i. 3. 8. [Viśva.], cf. अनुलोम. *adv.*

अनुलोमन् (anu-loman) *adj.* favourable वामनस्तु गणपाठात् समासान्ताभावेऽनुलोमानः। प्रतिलोमानः कुमारा इत्याह GaṇRa. 1. 31 (62)

अनुलोमन (anu-lomana) *adj.* [*f.* -ā, ī] [Debru. 200] 1 which carries (defects or disorders) off in the right channel or which regulates (wind) in natural, i.e. downward direction, act of purgative, laxative अभयापिप्पलीमूलविश्वैर्वातानुलोमनी CaraS. i. 2. 29; यवागूभिरुपाचरेत्। ... ताश्च ... अनुलोमनाः CaraS vi. 3. 152 (1941. Ed.); अम्लः ... पवननिग्रहणोऽनुलोमनः SuśruS. i. 42. 9.(2); i. 46. 522; गुणांश्चैकैकशस्तेषां धूमपानकृतान् शृणु। ... प्रतिबुद्धस्य चेद्धूमो मारुतस्यानुलोमनः BhelaS. 8. 19 (1.6); मद्ययुक्तं त्रिवृच्चूर्णं पेयं स्यादनुलोमनम् KāśyaS. 139A. 26; अन्नपानौषधं तत्र युञ्जीतातोऽनुलोमनम् AṣṭāSaṁ. i. 19. 17 (1. 5); AṣṭāHṛ. i. 4. 24; AṣṭāSaṁ. i. 209. 8 (2. 3); पेया ... क्षुत्तृष्णाग्लानिदौर्बल्यकुक्षिरोगज्वरापहा मलानुलोमनी पथ्या AṣṭāHṛ. i. 6. 27; i. 8. 16; iv. 4.7; कृत्वा पाकं मलानां यद्भित्त्वा बन्धमधो नयेत्। तच्चानुलोमनं ज्ञेयं यथा प्रोक्ता हरीतकी ŚārṅgaS. i. 4. 4; BhāvPra. (Bhā.) 6 (1). 215; दोषाणां चानुलोमनः (बस्तिः) Hastyāyur. 602. 14 (4. 5); 2 favourable द्विषतापि हिते प्रोक्ते सन्तस्तदनुलोमनाः YaśasCam. i. 392. 7 (comm. सानुकूलाः)

अनुलोमन (anu-lomana) 1 *n.* act of carrying off (defects or disorders) in the right channel, regulation of (wind) in the natural, i.e. downward direction, act of purging पानानि बस्तयश्चैव शस्तं वातानुलोमनम् CaraS. i. 17. 13 (1941 Ed.); AṣṭāHṛ. i. 4. 3; कुपितानिलमूलत्वात् संचितत्वान्मलस्य च। सर्वोदरेषु शंसन्ति बहुशस्त्वनुलोमनम् SuśruS. iv. 14. 9; छर्द्यां छर्दनमतिसारेऽनुलोमनम् AṣṭāSaṁ. i. 75. 5 (1. 12); अम्लः ... करोति कफपित्तास्रं मूढवातानुलोमनम् AṣṭāHṛ. i. 10. 11; स्वेदोऽनुलोमनं चैव प्रशस्तं सर्वगुल्मिनाम् SiddhYo. 30. 7 [regular gradation, Apte]; 2 acting conformably to, cf. **अनुलोमनता.**

अनुलोमनता (anulomana-tā) *f.* the acting conformably to आनुलोमिकधर्मक्षान्ति धर्मालोकमुखं सर्वबुद्धधर्मानुलोमनतायै संवर्तते LaliVi. 4. 0 (98) [DBHS.]

अनुलोमनान्न (anulomanānna) *n.* food, i.e. purgative which carries off (the defects or disorders) in the natural, i.e. downward direction उपाचरेद् वर्तिनिरूहबस्तिस्नेहैर्विरेकैरनुलोमनान्नैः CaraS. vi. 26. 11 (1941 Ed.)

अनुलोमनार्थम् (anulomanārtham) *adv.* for carrying off (defects or

disorders) in the right channel, for regulating (wind) in the natural, i.e. downward direction पित्तात्मिकायामनुलोमनार्थं द्राक्षाविदारीक्षुरसैश्शृतं स्यात् CaraS. vi. 20. 26 (1941 Ed.); SiddhYo. 15. 4; (मासे) अष्टमे ... मधुघृतमिश्रेणास्थापयेत् पुराणपुरीषशुद्ध्यर्थमनुलोमनार्थं च वायोः SuśruS. iii. 10. 4.

अनुलोमपरदार (anuloma-paradāra) *m.* another person's wife who is born of a mother inferior in caste to the father अनुलोमपरदारगमने दण्डस्यापकर्षः प्रतिलोमतद्गमने तूत्कर्षो युक्तः DaṇḍaVi. 169. 1.

अनुलोमपरस्त्री (anuloma-parastrī) *f.* another person's wife who is born of a mother inferior in caste to the father सवर्णदारान् यो गच्छेत् (? द्) अनुलोमपरस्त्रियम्। दमस्तस्य धनादानं मासैकं कणभोजनम् MahNirvāT. 11. 37.

अनुलोमपरिणीत (anuloma-pariṇīta) *adj.* married in regular gradation Apte.

अनुलोमपरिणीता (anuloma-pariṇītā) *f.* married in regular gradation, MW.

अनुलोमप्रणिधान (anuloma-praṇidhāna) *n.* continued successive fixation of mind नमः ... सम्यक्संबुद्धाय यस्यान्तिकेऽनेनैव भगवता शाक्यमुनिनानुलोमप्रणिधानं कृतम् MaVastuAva. i. 1. 11 [DBHS.]

अनुलोमप्रतिलोम (anuloma-pratiloma) *m.* [*n.* DBHS.] **1** offspring born of a mother inferior in caste to the father or that born of a mother superior in caste to the father, mixed caste चातुर्वर्ण्यसंकरेणोत्पन्नानामनुलोमप्रतिलोमान्तरालव्रात्यानामुत्पत्तिं नाम वृत्तिं च VaikhāDS. iii. 11.1; अन्तरे प्रभव उत्पत्तिर्येषां तेऽन्तरप्रभवाः अनुलोमप्रतिलोमा मूर्धावसिक्ताम्बष्ठक्षत्तृवैदेहकादयः ManuBh. i.4.3 (*on* 1.2); अन्तरप्रभवाश्चानुलोमप्रतिलोमाः ManuBh. ii. 332. 28 (*on* 10. 4); ते च सवर्णेभ्योऽनुलोमप्रतिलोमेभ्यश्च भिद्यमानाः साधारणधर्मैर्हिंसादिभिरधिक्रियन्ते Mitā. 30. 26 (*on* 1. 90); संकीर्णानामनुलोमप्रतिलोमानाम् आपद्धर्ममापदि धर्मोत्पादनविधिम् ManvaVi. 85.10 (*on* 1. 116); **2A** name of certain winds अनुलोमप्रतिलोमा वायवो वान्ति Divyāva. 64. 30; 65. 4; **2B** name of an ocean सः ... अनुलोमप्रतिलोममहासमुद्रमवतरति Divyāva. 64. 32; 65. 3; **2C** name of a mountain अनुलोमप्रतिलोमं महासमुद्रं समतिक्रम्य अनुलोमप्रतिलोमो नाम पर्वतः Divyāva. 65. 4 [DBHS.]; **2D** type of figure of speech called *citra* (where a verse gives the same reading when read in the regular and reverse order (i.e. from the beginning to the end and from the end to the beginning) अनुलोमप्रतिलोमैरर्धभ्रममुरजसर्वतोभद्रैः। ... भेदैर्विभिद्यमानं संख्यातुमनन्तम् (चित्रम्) Kāvyālaṅ. (Ru.) 5. 3 (comm. क्रमव्युत्क्रमाभ्यां यः सदृशः सोऽनुलोमप्रतिलोमश्लोकः); अत्र यमकमनुलोमप्रतिलोमश्च चित्रभेदः पादद्वयगते परस्परापेक्षे KāvyPra. 759. 1; अत्र यमकानुलोमप्रतिलोमयोः शब्दालंकारयोः परस्परापेक्ष-त्वेनाङ्गाङ्गिसंकरः AlaṅkāSa. 199. 10.

अनुलोमप्रतिलोमक्रम (anulomapratiloma-krama) *m.* progressive and regressive order (s) भूतानामुत्पत्तिप्रलयौ अनुलोमप्रतिलोमक्रमाभ्यां भवतः BrahmSūBh. (Śaṅ.) 444. 3 (*on* ii. 3. 15)

अनुलोमप्रतिलोमज (anulomapratiloma-ja) *adj.* born of a mother who is inferior in caste to the father and of a mother who is superior in caste to the father एतेऽहिंसादयो वर्णानाम् अनुलोमप्रतिलोमजानां संकीर्णानां धर्मस्य कारणम् DīpKa. 16. 26 (*on* 1. 122); संकीर्णानाम् अनुलोमप्रतिलोमजानाम् उत्पत्तिम् ... एतद्दशमे ManvaMu. 31. 4 (*on* 1. 116); (पूजनीया जनैर्देवी ... अन्यैश्च भुवि मानवैः) अन्यैः अनुलोमप्रतिलोमजैः LalitāSaBh. 223. 9 (*on* 291)

अनुलोमप्रतिलोमजात (anulomapratiloma-jāta) *adj.* born of a mother who is inferior in caste to the father and of a mother who is superior in caste to the father, born of mixed castes इतरे अनुलोमप्रतिलोमजाता मूर्धावसिक्तादयः Mitā. 1. 12 (*on* 1. 1); अनुलोमप्रतिलोमजातानां अम्बष्ठक्षत्तृकर्णप्रभृतीनां तेषां विजातीयमैथुनसंभवत्वेन ... पृथक्प्रश्नः ManvaMu. 3. 2 (*on* 1. 2)

अनुलोमप्रतिलोमता (anulomapratiloma-tā) *f.* the state of being in regular and reverse order मातृकाभिः संपुटीकरणमानुलोम्येनैव वानुलोमप्रतिलोमतया वा SetuBa. 172. 20.

अनुलोमप्रतिलोमभेद (anulomapratiloma-bheda) *m.* difference between one born of a mother inferior in caste to the father and one born of mother superior in caste to the father अन्तरालाः विजातीयमातापितृजन्याः असवर्णा इति यावत्। ते चानुलोमप्रतिलोमभेदात् द्विविधाः BālamBha. i. 284. 10 (*on* 1. 94)

अनुलोमप्रतिलोमलक्षण (anulomapratiloma-lakṣaṇa) *adj.* having the characteristic of being progressive and regressive order(s) अनुलोमप्रतिलोमलक्षणपरिणामद्वये सहजं शक्तिद्वयमस्ति ... बहिर्मुखतयानुलोमः परिणामः [illegible] परिणामः प्रतिलोमः RājMār. 77. 26.

अनुलोमप्रतिलोमवायुद्वय (anulomapratiloma-vāyudvaya) *n.* pair of favourable and unfavourable wind-currents एवमनुलोमप्रतिलोमवायुद्वयसंघट्टवशाद्वाय्वोः तत्प्रेरिततृणतूलकादौ चोत्क्षेपणव्यवहारो भाक्तः Upask. 25. 11 (*on* i. 1. 7)

अनुलोमप्रतिलोमशब्द (anulomapratiloma-śabda) *m.* word (which gives the same reading when) read in regular and reverse order (s) एकार्थत्वे अनुलोमप्रतिलोमशब्दा यथा - कलङ्क पतदातप KāvyKaVr. 100. 12 (3. 5)

अनुलोमप्रतिलोमा (anuloma-pratilomā) *f.* women born of a mother inferior in caste to the father and of a mother superior in caste to the father(परस्त्रीगमनम्) तत्समानजातीयासु परकीयास्वनुलोमप्रतिलोमासूढास्वनूढासु च स्वयम् ManuBh. ii. 338. 4 (*on* 10. 24)

अनुलोमप्रतिलोमादि (anulomapratilomādi) *adj.* one born from the mother inferior in caste to the father and one born from the mother superior in caste to the father, etc. परेषामपीत्युक्तत्वादनुलोमप्रतिलोमादीनामपि स्वस्तिकं लिङ्गमेवेष्टम् ĪśānŚiPa. ii. 37. 36 (8)

अनुलोमप्रतिलोमापवाद (anulomapratilomāpavāda) *m.* abusing or defaming of one born of a mother inferior in caste to the father by one born of a mother superior in caste to the father वर्णजात्योर्जातिष्वेव वानुलोमप्रतिलोमापवादे पूर्वोक्तन्यायेन ... दण्डः कल्पनीयः Subodhi. 89. 20 (*on* 2. 206)

अनुलोमप्रयोग (anuloma-prayoga) *m.* employment (of letters) in the regular or fixed order (of *na* to *pha*) अनुलोमप्रयोगाद्य मालिनीममृतप्रभाम्। चिन्तयेत् तनुनिष्पत्त्यै तद्ध्यानगतमानसः MālinīT. 11. 5.

अनुलोमभाग (anuloma-bhāga) *m.* portion, i.e. ingredient (of purgative) carrying off (defects or disorders) in the right channel or in downward direction सुरदारुशताह्वैलाकुष्ठमधुकपिप्पलीमधुस्नेहाः। ऊर्ध्वानुलोमभागाः सर्षपाः ... आवापो बस्तीनाम् CaraS. viii. 10. 13 (1922 Ed.)

अनुलोमभाज् (anuloma-bhāj) *adj.* liable to be in or resorting to the downward direction पश्चात्मकानां षट्त्वं च रसानां येन हेतुना। ऊर्ध्वानुलोमभाजश्च यद्गुणातिशयाद्रसाः। ... तत् सर्वमवदन्मुनिः CaraS. i. 26. 109 (1941 Ed.)

अनुलोमभाव (anuloma-bhāva) *m.* the state of being in the downward direction गतेऽनिले चाप्यनुलोमभावं सम्यग्विरिक्तं मनुजं व्यवस्येत् SiddhYo. 74. 20.

अनुलोमम् (anulomám) *adv.* [P.v. 4.75; JaineVyā. 277. 18 (*on* iv. 8.71); CāndraVyā. iv. 4. 60; KāśiVr. *on* v. 4. 75; KātanVr. *on* ii. 6. 41 (23); MugdhaBo. 6. 76 (63. 9); SiddhāKau. 210 A. 11 (*on* v. 4. 75)] **1A** in the normal or successive order **B** in the regular order, as obtained directly **2A** along the hair, in the direction of the hair **B** in the upward direction **C** downwards, in the downward direction **Di** in the normal, i.e. reverse direction **ii** in the normal, i.e. reverse direction (as of piercing) **E** in the normal or regular direction **F** in the outward direction **G** in the right or proper direction **3A** in a compliant way **B** favourably **1A** in the normal or successive order सारस्वतौ होमौ पुरस्तात् जुहुयादमावास्यां वै सरस्वत्यनुलोममेवैनावालभते TaiS. III. v. 1. 4; सर्वमेव वा एतद्यदनुलोमं पृष्ठानि यदेकधा पृष्ठानि भवन्ति PañcBr. xxii. 3. 3; xxii. 10. 2; आग्नीध्र एव जुहुयाद्दशहोतारम्। ... अनुलोममविग्राहम् TaiBr. II iii. 2. 2; ĀpaŚS. xiv. 15. 1; HirŚS. x. 7. 17 (1103. 16); पुरस्तात्प्रत्यङ् तिष्ठन् होतृचमसे ध्रुवमवनयति ध्रुवं ध्रुवेण ... इति। पश्चात्प्राङासीनोऽनुलोममवनयतीत्येकेषाम् BhārŚS xiv. 15. 2; **1B** in the regular order as obtained directly प्रतिमण्डलेऽपि। ततो विलोमं खलु तुङ्गभागैर्मेषादिरस्मात् खचरोऽनुलोमम्। देयः Golā. 200. 12 (23. 13); **2A** along the hair, in the direction of the hair नवनीतेनाभ्यङ्क्ते अनुलोमं यजुषा व्यावृत्त्यै TaiS. VI. i. 1. 5; तमभ्यनक्ति। शीर्षतोऽग्रेऽआ पादाभ्यामनुलोमम् ŚatBr. III. i. 3. 9; (जायाम्) त्रिरेनामनुलोमा (v. l. लोम) मनुमार्ष्टि ŚatBr. XIV. ix. 4. 20 (Sāy. मूर्धानमारभ्य पादान्तम्); BaudhŚS. i. 158. 2; ĀpaŚS. x. 6. 13; MānŚS. 12. 7; आशुपिष्टानि संयुत्य तैरनुलोममश्वं प्रलिम्पति BaudhŚS. ii. 235. 6; मुखमग्रेऽनुलोममङ्गानि BhārŚS. x. 4. 9; HirŚS. x. 1. 43 (1029. 15); आचान्तोदकाः प्रत्यभिमृशेरन्मुखं शिरोऽङ्गानीत्यनुलोमम् GobhiGS. iii. 8. 21; अग्रेण नाभिं पवित्रे अन्तर्धायानुलोममाकृत्य दर्भमुद्धरन्ति GobhiGS. iii. 10. 28; अनुलोमं नाभिदेशे दर्भमास्तृणाति KauśiSū. 44. 29; प्रत्यङ्ङ्चो वैधः ... अनुलोमं शस्त्रं निदध्यादा पृष्ठदर्शनात् SuśruS. i. 5. 7; आलेप आद्य उपक्रमः ... तत्र प्रतिलोममालिम्पेन्नानुलोमम् SuśruS. i. 18. 4 (*but* Apte in regular or natural order); लोम्नामनुगतमनुलोमं मर्दनम् Loc. 54. 8 (*on* 1. 19); एषण्यान्वेष्य विधिवदनुलोमं प्रपाटयेत् Hastyāyur. 383. 15 (3.4);

2B in the upward direction उत्तानाया अनुलोममधस्तात्प्रतीचीनप्रवणं प्रजनने कुर्वन्ति BaudhŚS. i. 43. 3; यं त्वायः स्वधितिरित्यनुलोमं परशुनाङ्गान्कल्पयति HirŚS. iv. 1. 25 (399. 1) (comm. अधस्मादारभ्योर्ध्वम्); आग्नीध्रः संमार्गं स्रुच्यमुपसंयम्य यथापरिधितम् अनुलोमं त्रिः संमार्ष्टि MānŚS. 19. 17; 22. 16; दर्भावच्छिन्नप्रान्तौ प्रक्षाल्यानुलोममनुमार्ष्टि KauśiSū. 1. 37; 67. 25; **2C** downwards, in the downward direction शुल्बमनुलोमं त्रिरनुमार्ष्टि MānŚS. 8. 7; लाघवं मनसस्तुष्टिरनुलोमे गतेऽनिले।... पाचनं पाययेत् ŚārṅgaS. iii. 4. 44 (comm. अधोभागम्); तेन वातमुदावर्तं वातगुल्मं च संहतम्। अनुलोमं जनयति विशुद्धं च प्रमेहति Hastyāyur. 83. 15 (1. 12); 455. 10 (3. 10); **2Di** in the normal; i.e. reverse direction (tip with tip etc.) दर्भमयं पवित्रं त्रिगुणरज्जु शाखायामनुलोममवसृजेद् ग्रन्थिमकुर्वन् MānŚS. 10. 12; **2Dii** in the normal, i.e. reverse direction (as of piercing) सर्वशल्यानां तु ... द्वावेवाहरणहेतू भवतः प्रतिलोमोऽनुलोमश्च। तत्र प्रतिलोममवाचीनमानयेदनुलोमं पराचीनम् SuśruS. i. 27. 7; **2E** in the normal or regular direction, i.e. anticlockwise कक्ष्याप्रतिमण्डलगा भ्रमन्ति सर्वे ग्रहाः स्वचारेण मन्दोच्चादनुलोमं प्रतिलोमं चैव शीघ्रोच्चात् Āryabh. 3. 17 (62); BrāhmSphuSi. 21. 24; (पूर्वा) तस्यामुदेति दिनकृदनुलोमं ततः पुनः। अश्वानां पृष्ठतो याति स प्रतीचीमनुक्रमात् SamarāSū. 33. 45; ग्रहोऽनुलोमं निजकक्षिकायां भ्रमन्नपि स्वाजमुखात्स्फुटोऽसौ SiddhāTaVi. 130. 23; 381. 22; विमारण्यशीघ्रप्रतिवृत्तयोर्मेषाभ्यां विलोमं पातान्तरे तयोः संपातः बिम्बीयकदम्बवृत्तावध्यनुलोमं तयोर्मृदुस्फुटौ स्तः SiddhāTaVi. (ŚeṣaVā.) 26. 23; 45. 11; **2F** in the outward direction (from inside) बाहुद्वयप्रतिपन्नस्योर्ध्वमुत्पीड्यांसौ शिरोऽनुलोममानीयापहरेत् SuśruS. iv. 15. 9; परिवृत्त्रगर्भाम् ... योनिमनुलोममनुसुखमभ्यज्य स्फिजौ पादाभ्यां पीडयेत् AṣṭāSaṁ. i. 210. 5 (2. 3); **2G** in the right or proper direction अनुलोमं कृष्टं क्षेत्रं पुनः प्रतिलोमं कर्षति SiddhāKau. 325 B. 7 (*on* v. 4. 58); **3A** in a compliant way यद्य भाषन्ति ते तुष्टास्तत्तद् गृह्णामि मेधया। समाधिमात्मनो नित्यमनुलोममचिन्तयन् MahāBhā. xiii. 36. 8; **3B** favourably आतुरोऽपि (बस्तिनेत्रम्) तदनुलोममवलम्बेत AṣṭāSaṁ. i. 148. 23 (1. 28); दद्याच्छापभयात्सा चेदनुलोमं तदाचरेत् BṛĀraUBhVā. vi. 4. 34.

अनुलोममारुत (anuloma-māruta) *adj.* whose wind humour is regulated in downward direction आसवं कृत्वा ... अष्टौ पानान्यष्टाहं दद्यात्। ततोऽनुलोममारुतोऽपहृतपित्तः स्वस्थो वारणो भवति Hastyāyur. 62. 9 (1. 9)

अनुलोममूर्धावसिक्तादि (anuloma-mūrdhāvasiktādi) *adj.* mixed or lower caste and one born of Brahmin father and Kṣatriya mother and so on विप्रायामसवर्णायामुत्पन्नेऽनुलोममूर्धावसिक्तादौ ... ब्राह्मणत्वाद्यभावः BālamBha. i. 275. 22 (*on* 1. 90)

अनुलोमय (anulomaya-) *denom.* [P. iii. 1. 25] **1Ai** to regualte (wind) in downward direction आम्लरसः ... वातमनुलोमयति CaraS. i. 26. 42; स्निग्धम् ... वातं चानुलोमयति CaraS. iii. 1. 24 (2) (1941 Ed); वातं मूत्रम् ... । अनुलोमयते शीघ्रं निरूहः साधु योजितः KāśyaS. 148B. 36; स्निग्धलघूष्णानि हि वह्निमीदर्यमुदीरयन्ति ... अनिलमनुलोमयन्ति AṣṭāSaṁ. i. 65. 17 (1. 10); लवणं शोधयेत्कायं मारुतं चानुलोमयेत् Hastyāyur. 675. 22 (4. 23); (pass.) to be regulated in downward direction वायुः ... । व्याप्नोति सर्वस्रोतांसि स ध(?घु)मो (मे) नानुलोम्यते BhelaS. 9. 1 (1. 6); **1Aii** to make to descend down, to send in right channel गर्भिणी व्याध्युत्पत्तौ ... मधुराम्लेनान्त्रोपहितेनानुलोमयेत् SuśruS. iii. 10. 67; **1B** to place (embryo) in the normal direction प्रतिलोमम् (गर्भम्) अनुलोमयेत् SuśruS. iii. 10. 10; **2** to rub over or along the hair (णिज् भवति) लोमान्यनुमार्ष्टि अनुलोमयति Jaine Vyā. 91. 5 (*on* ii. 1. 22); CāndraVṛ. *on* i. 1. 45; Kāśi Vṛ. *on* iii. 1. 25; ŚṛṅgāPra. 104. 27; Mugdha Bo. 21. 17 (134. 1); Prakri Kau. ii. 384. 8; Siddhā Kau. 451A . 9 (*on* iii. 1. 21); **3** to make propitious or favourable दुष्करमसमग्रसंदोह इव श्रेयसि मामनुलोमयिष्यति सामन्तनिवहः YaśasCam. ii. 70. 10 (comm. सानुकूलो भवति); (pass.) to be made propitious or favourable न त्वेव कार्यं नैराश्यमस्माभिर्विजयं प्रति। सुनीतैरिह सर्वार्थैर्दैवमप्यनुलोम्यते MahāBhā. viii. 6. 14; मन्त्रग्रामैः सुविहितैरौषधैश्च सुयोजितैः। यत्नेन चानुकूलेन दैवमप्यनुवर्तते (v. l. प्यनुलोम्यते) HariVaṁ. 47. 7.

अनुलोमयायिन् (anuloma-yāyin) *adj.* who goes along in the proper or right direction न ताड्यमानोऽप्यनुलोमयायी। ... शुभं न भर्तुस्तुरगोऽभिधत्ते BṛSaṁ. 93. 14; न ताड्यमानोऽप्यनुलोमयायी। ... शिवं न भर्तुस्तुरगो विधत्ते YogYā. 11. 15.

अनुलोमयितुम् (anulomayitum) *inf.* to cause to carry off disorders in the downward direction क्रूरकोष्ठस्तु दीप्ताग्निरनुलोमयितुं मलान्। तप्तं क्षीरं पिबेदूर्ध्वं चूर्णं भवति सुखं RasRaSa. 28. 70.

अनुलोमलिखित (anuloma-likhita) *adj.* written in the regular order चत्वार एते नेमिश्लोकाः ...। पुनरनुलोमलिखिताच्छ्लोकषोडशकाच्चैवमेवान्त्यमक्षरं त्रिषु लिखितेषु चतुर्थं भवति Kāvyānu. (He.) 269. 20.

अनुलोमलिपि (anuloma-lipi) *f.* a kind of script कतमां मे भो उपाध्याय लिपिं शिक्षापयसि ... संख्यालिपिं अनुलोमलिपिम् LaliVi. 10. 5 (6) [DBHS.]

अनुलोमवर्ण (anuloma-varṇa) *m.* class or caste of one born of a mother inferior in caste to the father, mixed or lower caste (मतशास्त्रैः) तैर्यदि द्वितीये जन्मनि प्रवेशिताः। समानवर्णेऽनुलोमवर्णे प्रतिलोमवर्णे वा ... जीवाः संक्रियन्ते PārāSū. 2. 7.

अनुलोमवर्णज (anulomavarṇa-ja) *adj.* born of a mixed or lower caste संस्कृतः समानवर्णजोऽनुलोमवर्णजो वा PārāSū. 3. 25.

अनुलोमवर्तिनी (anuloma-vartinī) *adj.* (*f.*) occurring or functioning in the progressive order कलापरिणतिर्द्विधा स्थिता। अणुवन्धवृत्तिरनुलोमवर्तिनी प्रतिलोमतः पुनरपोह्यते त्वया HarVi. 6. 139. (comm. एषा चानुलोमिनी सृष्टिक्रमेण प्रवर्तमाना)

अनुलोमवर्त्मन् (anuloma-vartman) *m.* [Inst.] in the normal, i.e. reverse direction (as of piercing) अभ्यगादगणितव्यथस्तथा कोऽप्यरिं कपियुवा जवोत्तरः। संविवेद न यथा विनिर्गतं कुन्तमन्तरनुलोमवर्त्मना RāmC. 29. 46.

अनुलोमवश (anuloma-vaśa) *m.* [Inst.] on account of being mixed caste सर्वास्वेव हि शुद्धासु जातिषु भुवीति अवतीर्णानामिति शेषः। शुद्धास्विति अनुलोमवशेन संस्कारवत्सु जातिषु AbhinBhā. ii. 376. 15 (*on* 17. 47)

अनुलोमवात (anuloma-vāta) *adj.* having favourable wind अदक्षिणामुखम् ... अनुलोमवातमनीकं स्वभूमौ व्यूहेत Arth Śā. iii. 119. 1 (10. 3) (comm. अप्रतिवातम्); *m.* favourable wind, cf. **अनुलोमवातादि.**

अनुलोमवातादि (anulomavātādi) *adj.* favourable wind etc. युक्ते च दैवे ... दृष्टस्वप्नदर्शननिमित्तेषु चानुगुणेष्वनुलोमवातादिषु ... प्रथमं योद्धुं गच्छेत् ManuBh. ii. 59. 15 (*on* 7. 197)

अनुलोमविधान (anuloma-vidhāna) *n.* arrangement of mixed caste अतः परं प्रवक्ष्यामि जातिवृत्तिविधानकम्। अनुलोमविधानं च प्रतिलोमविधिं तथा AuśaSm. 1.

अनुलोमविलोम (anuloma-viloma) *adj.* [*f.* -ā] which is (read) in regular and reverse orders अनुलोमविलोमस्य मनोर्मध्ये स्वनाम च। प्रयोजनं चाप्युच्चार्य जपेत् ĪśānŚiPa. i. 29. 13; वाक्कामशक्तयोऽनुलोमविलोमाः पुनरनुलोमाः इति श्रियोऽङ्कवाला Paraśu KS. 10. 29 (263. 7) (comm. वाक् ऐं कामः क्लीं, शक्तिः सौः। इमाः प्रथमं क्रमेण पठित्वा पश्चात् विपरीतं पठित्वा पुनः क्रमेण पठेत्)

अनुलोमविलोम (anuloma-viloma) *m.* **1** natural and reverse orders अनुलोमविलोमौ च बाह्याभ्यन्तरसंपुटे बाह्याभ्यन्तःपरावृत्तौ तथा व्याकीर्णमित्यपि कर्णिकायाम् ... संलिख्य सर्वतः योजयेत् Tantr Rā. 25. 35; [Inst.] in regular and reverse orders अनुलोमविलोमेन मूलमन्त्रं केवलं न्यसेत् Ṣo U. 472. 14; अनुलोमविलोमेन वर्णाद्वर्णस्य वै पुनः। संख्या संज्ञा च या सम्यक् सामान्या सा महामते JayāS. 6. 58; LakṣmīT. 25. 28; (नरः) अनुलोमविलोमेन प्रजपन्मात्रिकाक्षरैः BrahmāṇḍP. iii. 41. 25; Tantr Rā. 1. 64; अनुलोमविलोमाभ्यां गणयेन्मन्त्रवित्तमः KulārT. 15. 49; अनुलोमविलोमाभ्यां सौम्याग्नेयी निगद्यते LakṣmīT. 29. 30; नवकाष्ठविभागेन विद्यामेदं च विन्दति। अनुलोमविलोमेन समस्तव्यस्तयोगतः AgniP. 311. 2; अनुलोमविलोमेन प्रोक्ता संप्तसरस्वती ŚaktiSaṁT. iii. 20. 2; [Inst.] in natural and reverse orders ततः पश्येत् पितामहम्। अनुलोमविलोमाभ्यां तथा व्यस्तसमस्तयोः PadmP. v. 18. 238; **1B** successive and reverse orders, cf. **अनुलोमविलोमम्**; **2A** [Inst.] in the normal and opposite direction अनुलोमविलोमाभ्यां संचारं वापिकाजले। तन्वाना सततं तारा कक्ष्यामेनां हि रक्षति BrahmāṇḍP. iii. 35. 24; **2B** [Inst.] in normal or regular (i.e. anticlockwise) and retrograde direction दक्षिणायनादनुलोमविलोमाभ्यां षट्त्रिंशद्विरंशकेरुत्तरमध्यमोत्तमध्यममध्यमदाक्षिणदाक्षिणाः पञ्च मार्गा भवन्ति Adbhu Sāg. 137. 15; **2C** [Inst.] in downward and upward prescribed directions अनुलोमविलोमेन देहेऽधिष्ठाप्य कर्तरीम्। मुद्रया मुद्रयेताम् Rasā. 12. 209; **3** one born of mother inferior in caste to the father and one born of mother superior in caste to the father; cf. **अनुलोमविलोमतस् 2.**

अनुलोमविलोमका (anulomavilomakā) *f.* a type of *cārī* which has movements in forward and backward directions चारी त्रिकोणचारी ...। स्वस्थाने स्थापितपदा ततस्तत्रापि कुट्टिता। तदा निगदिता सद्भिरनुलोमविलोमका Nṛtyā. 1126.

अनुलोमविलोमगा (anulomaviloma-gā) *adj.* (*f.*) (*cārī*) which has movements in forward and backward directions चारी त्रिकोणचारी चेदनुमलोमविलोमगा। ... तदा निगदिता सद्भिरनुलोमविलोमका Nṛtyā. 1126; त्रिकोणचारी या चारी त्वनुलोमविलोमगा NṛtyaK. ii. 3. 19.

अनुलोमविलोमज (anulomaviloma-ja) *adj.* born of a mother who is inferior in caste to the father and born of a mother who is superior in caste to the father आचण्डालं तु संकीर्णा अनुलोमविलोमजाः KalpaK. 202. 2.

अनुलोमविलोमतस् (anulomaviloma-tas) *adv.* **1A** in the regular and contrary (i.e. vertical and horizontal) directions कोणेषु अनुलोमविलोमतः। पातयेत्तेषु सूत्राणि चतुरस्रप्रसिद्धये MaliniT. 9. 5; **1B** in the regular, i.e. forward and backward directions अशीतिगुडसंमिश्रमेकस्मिन् योजयेद् घटे। करेण भ्रामयेत्सम्यगनुलोमविलोमतः KulārT. 5. 19; **2** in the order wherein mother is inferior in caste to the father and mother is superior in caste to the father पृथग्वर्णाः ...। पर्यायेण समुत्पन्नाः ह्यनुलोमविलोमतः SkandP. v (iii). 122. 7.

अनुलोमविलोमम् (anulomavilomam) *adv.* in successive and in reverse orders समाधिं स समापद्य ...। अनुलोमविलोमं च प्रतीत्योत्पादमीक्षते AbhisaAlaṅ. 5. 23.

अनुलोमविलोममार्ग (anulomaviloma-mārga) *m.* [Inst.] in the method of (working in) regular and reverse orders गुणयेद्गुणेन गुण्यं कवाटसंधिक्रमेण संस्थाप्य। राश्यर्धखण्डतत्स्थैरनुलोमविलोममार्गाभ्याम् GaṇiSāSaṁ. 1. 1.

अनुलोमविलोमरीति (anulomaviloma-rīti) *f.* [Inst.] in the method of regular and reverse orders वर्णाः ... पञ्चाशच्छक्तिभिः ... अनुलोमविलोमरीत्या शतसंख्याभिस्ताभिर्दशवारं दलेषु स्थिताभिः परिवृताः Lalitā Sa Bh. 120. 23 (*on* 160)

अनुलोमविलोमविवर (anulomaviloma-vivara) *m.* distance or intermediate space between (two planets moving in) the regular and opposite directions भुक्त्यन्तरयुतिभाजितमनुलोमविलोमविवरमाप्तदिनैः Khaṇḍ Khā. 8. 3.

अनुलोमविलोमसंकरस्त्री (anulomavilomasaṅkara-strī) *f.* woman of mixed caste born either of a mother who is inferior in caste to the father or born of a mother who is superior in caste to the father ब्राह्मणादिति अनुलोमविलोमसंकरस्त्रीपुत्तमवर्णजनितमेतत्कुलम् ManvaVi. 1288. 2 (*on* 10. 15)

अनुलोमविलोमा (anulomavilomā) *f.* a type of *cārī* which has forward and backward movements त्रिकोणचारी या चारी त्वनुलोमविलोमगा। स्वस्थाने स्थापितपदा ... सानुलोमविलोमाख्या चारीयं परिकीर्तिता NṛtyaK. ii. 3. 19.

अनुलोमविलोमाकृति (anulomavilomākṛti) *f.* form produced in regular and reverse orders अष्टोत्तरशतानुलोमविलोमकृतिक्रमेण देवतां व्यापयेत् ṢoU. 472. 16.

अनुलोमविलोमिका (anulomavilom-ikā) *adj.* (*f.*) having regular and reverse orders वर्णमाला समाख्याता अनुलोमविलोमिका TantrSā. (K.) 19. 11.

अनुलोमविवर (anuloma-vivara) *m.* intermediate space between the planets moving in the regular direction भक्ते विलोमविवरे गतियोगेनानुलोमविवरे द्वे। ... द्वियोगकालावतीतैष्यौ Āryabh. 2. 31 (46)

अनुलोमविवाह (anuloma-vivāha) *m.* marriage with a woman inferior in caste to a man, marriage in regular gradation येऽनुलोमविवाहोत्पन्नाः क्षत्रादयो मूर्धावसिक्तादयस्तेषाम् ... आशौचं विभक्तानां मातृजातीयम् BālamBha. iii. 72. 9 (*on* 3. 22)

अनुलोमविषय (anuloma-viṣaya) *adj.* referring to one born of a mother inferior in caste to the father राजसूयस्य त्रैवर्णिककर्तृकत्वेन ब्राह्मणादेः प्राप्तत्वाच्च। ... ब्राह्मणादिकर्तृकत्वे निमित्ते मध्ये ...°पञ्चहविष्कैकेष्टिप्रयोगो राजसूयान्तर्गतो विधीयते प्रत्येकप्रयोगाश्च पश्चानुलोमविषया इति बोध्यम् Bhāṭṭ Dī. i. 144. 10 (*on* ii. 3. 2)

अनुलोमव्यवाय (anuloma-vyavāya) *m.* sexual intercourse with a woman inferior in caste (प्रायश्चित्तम्) अनुलोमव्यवाये गर्भे द्विगुणं यदि सा अतिदूषिता न प्रतिलोमगा भवति तदैव Mitā. 463. 4 (*on* 3. 265)

अनुलोमव्यावृत्ति (anuloma-vyāvṛtti) *f.* exclusion (of qualifications) in the successive order अभिव्यक्तिप्रागभावस्य विषयावरणत्वं प्रकाशविरोधित्वम्, न तु प्रतिबन्धकत्वम्। इत्यनुलोमव्यावृत्तिः ŚrutaPra. iB. 11. 15 (*on* i. 1. 1)

अनुलोमशकुन्त (anuloma-śakunta) *adj.* having the birds in the regular direction संभृतलोमशकुन्ता राक्षसघाताय तेऽनुलोमशकुन्ताः (युधिष्ठिराद्याः)। प्रययुर्जायान्तः Yudhi Vi. 5. 2.

अनुलोमशवस्पृष्टि (anulomaśava-spṛṣṭi) *f.* touching of the dead body of one born of a mother inferior in caste to the father अनुलोमशवस्पृष्टौ सम्प्रोक्षणमथाचरेत् Pāra S. 19. 400.

अनुलोमशस् (anulomaśas) *adv.* in the proper order पूज्यो नृपश्रेष्ठ: प्रथमं वाचको बुधैः। ... हेमन्ते लोमशा देयाश्छत्रं प्रावृषि सत्तम। उपानहौ काल्योग्ये काले चैवानुलोमशः BhaviP. 315 A. 26 (i. 216. 153)

अनुलोमशुक्र (anuloma-śukra) *adj.* having auspicious or propitious Venus व्यूहः कृतपृष्ठदिवाकरः। तथानुलोमशुक्रो वा दिक्पालबुधमारुता योधानुत्तेजयेत्सर्वान् Viṣṇu DhaP. ii. 177. 50.

अनुलोमषट् (anuloma-ṣaṭka) *n.* group of six (types of) mixed castes (born of mothers inferior in caste to the fathers) असवर्णोत्पन्नाश्च द्वादशभेदाः। अनुलोमषट्कप्रतिलोमषट्कभेदात् BālamBha. i. 280. 3 (*on* 1. 90)

अनुलोमषट्कर्मन् (anuloma-ṣaṭkarman) *n.* six types of duties of (six) mixed castes (born of mothers inferior in caste to the fathers) वस्तुतस्तान्यपि जात्यन्तराणीति ...। अनेनैव प्रकारेणोत्पन्नानां स्त्रीणामनुलोमजानामिमान्येव नामानि षट्कर्माणि च यथा मूर्धावसिक्तानाम् ...। इत्यनुलोमषट्कर्माणि Bālam Bha. i. 286. 25 (*on* 1. 94)

अनुलोमसंकर (anuloma-saṅkara) *m.* mixed caste of one born of a mother inferior in caste to the father ब्राह्मणादुग्रकन्यायामाभीरः। नृपाच्छूद्रायामुत्पन्नोग्रजातिकन्या। अत्रानुलोमसंकराणां मातृजातिवृत्तित्वात् LaŚabdeŚe. i. 369. 7.

अनुलोमसंनिविष्ट (anuloma-sanniviṣṭa) *adj.* entered or penetrated in the normal, i.e. reverse direction (as of piercing) (शल्यानि) शुद्धदेहानामनुलोमसंनिविष्टान्युपरुह्यन्ते AṣṭāSaṁ. i. 181. 8 (1. 37)

अनुलोमसमीरण (anuloma-samīraṇa) *adj.* having favourable wind (विशांपतिः) ऐक्षिष्ट ... अनुलोमसमीरणम (च्विं) प्रतिलोमप्रभञ्जनम् ... अरातिसैन्यम् AvantiKa. 100. 17.

अनुलोमसंभाषा (anuloma-sambhāṣā) *f.* favourable, i.e. friendly discussion or conversation ज्ञानविज्ञानवचनप्रतिवचनशक्तिसंपन्नेन ... संधायसंभाषा... स्यात्। इत्यनुलोमसंभाषाविधिः CaraS. iii. 8. 17 (1941 Ed.)

अनुलोमसुख (anuloma -sukha) *adj.* favourably pleasant अनुलोमः सुखो(v.l. अनुलोमसुखो) वायुरनुसारयतीव माम् Rāmā. iii. 1357* (4)

अनुलोमस्त्रीगमन (anulomastrī-gamana) *n.* sexual intercourse with a woman inferior in caste पञ्चशतमात्रानुकर्षं तु वैश्यक्षत्रियायोः प्रतिलोमानुलोमस्त्रीगमने नैय्यायिकं दण्डवैषम्यमुक्तं न स्यात् DaṇḍaVi. 168. 15.

अनुलोमा (anu-lomā) *f.* **1** woman of lower caste than that of a man with whom she is connected समानवर्णासु पुत्राः सवर्णा भवन्ति। अनुलोमासु मातृसवर्णाः Viṣṇu Sm. 16. 2; सकामास्वनुलोमासु न दोषस्त्वन्यथा दमः YājñaSm. 2. 288; इच्छन्तीष्वनुलोमासु अभिगमनार्थं हरणे न दोषः DīpKa. 72. 29 (*on* 2. 288); असवर्णानुलोमासु जातानां सुतरामसंस्कार्यत्वमुक्तं भवति VīraMi. (Saṁskāra.) 397. 16; **2** (anulomā) name of a goddess ख काली क कुलाम्बी अनुलोमा द पिण्डिनी AgniP. 146. 10 [particular (magical) charm, spell, pw.]

अनुलोमाक्षेप (anulomākṣepa) *m.* abusing or defaming of a lower caste (by an upper caste) अनुलोमाक्षेपे दण्डमाह मनुः Dīp Ka. 65. 13 (*on* 2. 207)

अनुलोमागुप्तदास्यादि (anulomāguptadāsy-ādi) *adj.* mixed caste and unprotected maid-servant etc. (पारदारिकचौरौ च मुञ्चतो दण्ड उत्तमः) अनुलोमागुप्तदास्यादिगामी च पारदारिकस्त्वप्यन्ते Daṇḍa Vi. 336. 5.

अनुलोमाङ्गीकृति (anulomāṅgīkṛti) *f.* following of the descending order(of castes) कुर्वीत ... छत्रोपमं मस्तकम् ... विप्रादिवर्णक्रमात्। भेदाः सर्वसमांशकप्रभृतयो नाहप्रभेदान्वितास्तेऽप्येतत्क्रमतः स्युरेतदनुलोमाङ्गीकृतिश्चेष्यते ŚilpaRa. ii. 2. 113.

अनुलोमादि (anulomādi) *adj.* **1** person born of a mother inferior in caste to the father or person of mixed caste and so on वर्णेतरा अन्तरप्रभवा अनुलोमादयः BālaKrī. i. 6. 13(*on* 1. 1); स्त्रियं वाप्यनुलोमादीन् स्पृष्ट्वा वा भूमिमाशुचीन्। आचरेत् स्नानम् ĪśānŚi Pa. i. 9. 61; ii. 3. 97; **2** (the word) *anuloma* etc. अनुलोमादिशब्दा अनुकूलादौ रूढाः BālamBha. i. 276. 2 (*on* 1. 90)

अनुलोमादिक (anulomādi-ka) *adj.* (used as noun) person born of a mother inferior in caste to the father or person of mixed caste and so on विमाने ब्राह्मणादीनामनुलोमादिकस्य च। शवस्पृष्टौ तु संक्षाल्य बहूदकघटेन (शान्तिहोमं प्रकुर्वीत) PāraS. 19. 402; पुनन्ति ... आपः ... त्रिः पीता वृषलस्त्रियावपि तथा कुण्डानुलोमादिकान् Īśān Śi Pa. i. 9. 52.

अनुलोमादिविषयत्व (anulomādiviṣaya-tva) *n.* the state of having reference to the (entitlement or qualification of five) mixed castes etc. अत एव पञ्चेष्टिप्रयोगा अपि बार्हद्गिरादिवदनुलोमादिविषयत्वेन व्यवस्थापनीयाः MīmāKau. ii. 10. 17 (*on* ii. 3. 3)

अनुलोमाद्य (anulomādya) *adj.* person born of a mother inferior in caste to the father or mixed caste, etc. तेषामेव संकरेणोत्पन्नाः सर्वेऽनुलोमाद्याः Vaikhā-DS. iii. 12. 3.

अनुलोमाधिकारक (anulomādhikāra-ka) *adj.* (performance) for which the person of mixed caste is qualified बार्हद्रिरादि नैमित्तिकं च निमित्ताभावे अनुलोमाधिकारके प्रयोगे न ग्राह्यम् Bhāṭṭ Dī. ii. 124. 7 (*on* iv. 3. 2)

अनुलोमानन्तरज (anulomānantara-ja) *adj.* (used as noun) one born of a mother inferior in caste to the father and one born of a mother of next lower caste than that of the father अष्टवर्षे वसन्ते ब्राह्मणमुपनयीतेति। अनुलोमानन्तरजानामप्येत एव कालाः ... द्रष्टव्याः BālaKrī. i. 34. 8 (*on* 1.14)

अनुलोमानिल (anulomānila) *m.* A favourable wind वीरः ...। अनुलोमानिलेश्चाशु प्रदर्शितजयोदयः MahāBhā. vii. 769* (6); B wind humour passing out in downward direction जानीयादभेषजम् (स्नेहम्) ... जीर्णम् ...। अनुलोमानिलस्वास्थ्यक्षुत्तृष्णोद्गारशुद्धिभिः Aṣṭā Sam. i. 129.23 (1.25); अनुलोमानिलः स्वास्थ्यं क्षुत्तृष्णा सुमनस्कता SiddhYo. 1. 84.

अनुलोमानुजात (anulomānujāta) *adj.* created in a progressive order संक्षेपं चाप्यथैतेषां तत्त्वानाम् ... अनुलोमानुजातानां प्रतिलोमं प्रलीयताम्। प्रवक्ष्यामि MahāBhā. xiii. App. I. 11 (103)

अनुलोमानुलोम (anulomānuloma) *m.* person born of a mixed caste whose mother (in turn) is lower in caste to the father सूतसंहितायामपि। संकर-संकीर्णा उक्तास्तत्रानुलोमानुलोमाः Bālam Bha. i. 305. 2 (*on* 1. 95)

अनुलोमान्तरोत्पन्न (anulomāntarotpanna) *adj.* born of next (descendant) whose mother is lower in caste to the father करणी तस्यां माहिष्येणोत्पादितो रथकारः ... क्षत्रियवैश्यानुलोमान्तरोत्पन्नो यो रथकारः Mitā. 32. 20 (*on* 1. 95)

अनुलोमापवाद (anulomāpavāda) *m.* abusing or defaming of a lower caste (by a higher caste) उत्तरेण वर्णेनाधरस्याक्षेपोऽनुलोमापवादः Aparā. 808. 20 (*on* 2. 207)

अनुलोमाया (anulomāyā) *adj.* (*f.*) who has good fortune, fortunate नलोऽस्या वरोऽनुलोमायायाः Nalo. 3. 3 (comm. अनुकूलः अयः शुभादृष्टं यस्याः) [favourite, APTE]

अनुलोमार्थ (anulomārtha) *adj.* speaking in favour of, who holds favourable views विरोधिवचसो मूकान्वागीशानपि कुर्वते। जडानप्यनुलोमार्थान्प्रवाचः कृतिनां गिरः ŚiśuVa. 2. 25 (comm. अनुकूलवादिनः)

अनुलोमार्थम् (anulomārtham) *adv.* for the sake of or carrying off (disorders) in downward direction कोष्ठनिर्वापणार्थं तु तैलपीतस्य दन्तिनः। दोषानां (णां) चानुलोमार्थं घृतपानं प्रशस्यते Hastyāyur. 582. 30 (4. 4)

अनुलोमिक (anulom-ika) *adj.* [*f.*-kī] conformable (to the continuation of religious development) [DBHS.]

अनुलोमिकी (anu-lomikī) *f.* resignation to natural consequences, MW.

अनुलोमित (anu-lomita) *adj.* 1 carried off or purged in the downward direction कृतमूत्रपुरीषस्य वाति(ते) चाप्यनुलोमिते। ... योगानेतान् प्रयोजयेत् BhelaS. 233. 9 (7. 6); 2 which is put in conformity with, made conformable एवं तु सूत्रं नानुलोमितं भवति AbhidhKoBh. 397. 10 (*on* 7. 11); एवमयं पाठः प्रज्ञापारमितादिष्वनुलोमितो भवति MadhyāVi Bh. 18. 16.

अनुलोमितवातमूत्रपुरीषा (anulomita-vātamūtrapurīṣā) *adj.* (*f.*) whose wind humour, urine and excrements have been carried off in downward direction, i.e. purged अनुलोमनैराहारविहारैरनुलोमितवातमूत्रपुरीषा प्रसवकालमुदीक्षेत Aṣṭā Sam. i. 209. 8 (2. 3)

अनुलोमिन् (anulom-in) *adj.* [*f.*-inī] 1 born of a mother inferior in caste to the father, mixed caste अपकृष्टनिकृष्टानां जीवितं शिल्पकर्मभिः। हीनं तु प्रतिलोमानामहीनमनुलोमिनाम् Vṛ HārīSm. 7. 184; 2 which carries off in downward channel or regualtes in natural, i.e. downward direction वातानुलोमी कौलत्थः Aṣṭā Hṛ. i. 6. 32; वातमुदावर्तं सुपुरीषम्। ... निरूहयेदेनं निरूहेणानुलोमिना Hastyāyur. 85. 9 (1. 12); हरीतकी ...। चक्षुष्या लघुरायुष्या बृंहणी चानुलोमिनी Bhāv Pra. (Bhā.) 6 (2). 20.

अनुलोमिन् (anulomin) *m.* (pl.) name of a man or tribe, optional patronymic term for descendants of a man named *anulomin* गोत्राणि प्रवराश्चोच्यन्ते। ... तत्र जामदग्न्याः .. अनुलोमिनः VīraMi. (Saṁskāra.) 617. 22; पैङ्गलायनसात्यकायनकोचहस्तिचान्द्रमसामनुलोमिक्रौश्च॰ ... ॰माध्योदाः VīraMi. (Saṁskāra.) 624. 10.

अनुलोमी (anu-lomī) *f.* woman born of a mother inferior in caste to the father अनुलोमादनुलोम्यां जातोऽन्तरालः VaikhāDS. iii. 11. 2.

अनुलोमोपलक्षणार्थम् (anulomopalakṣaṇārtham) *adv.* for the sake of indicating one born of a mother lower in caste to the father (स्वजातिजानन्तरजाः ... स्मृताः) अनन्तरग्रहणमनुलोमोपलक्षणार्थम् Manu Bh. ii. 343. 23 (*on* 10. 41)

अनुलोम्य (anu-lomya) *n.* [Inst.] **1** in the normal direction, i.e., clockwise पद्मनाभः ... माणिक्यमण्डपस्थानमनुलोम्येन वेष्टते Brahmāṇḍ P. iii. 34. 81.

अनुल्क (an-ulka) *adj.* free from (fall of) meteors (indicating misfortune) सल्काकारा अनुल्केऽस्मिन् (पुरे) यद्युल्कान्ति मणिप्रभाः Dvyāśra Kā. 1. 86 (comm. सदारिष्टरहितत्वेन तत्सूचकोल्कापातरहिते)

अनुल्वण (an-ulbaṇá) *adj.* [*f.*-ā] [P. vi. 2. 2; for *ulbaṇa*, cf. AltGr. I. 193, 195; DEBRU. 734; 930; MAYR. I. 112 - *anulvaṇa*] **1A** not having any fault, i.e. hindrance or obstruction **B** flawless, i.e. perfect **C** non-fallacious, i.e. straight-forward **D** not harsh, i.e. soft **E** not strange, i.e. familiar **F** not uncouth, i.e. beautiful **2A** not excessive not prolonged **Bi** not excessive, i.e. moderate or gentle **ii** not excessive, i.e. not heavy **C** not powerful, i.e. gentle **3Ai** not swollen **ii** not having any hunch **B** not prominent, not protruding **4A** not obstrusive, fine **B** not gaudy, i.e. light **5A** not puffed up, not arrogant, i.e. sober **B** not aggressive, i.e. easy **6A** not clear, not manifest **B** not clear, not expressed **1A** not having any fault, i.e. hindrance or obstruction अ॒क्ष्णश्चिंद्गातुवित्तंरानुल्ब॒णेन॒ चक्षंसा। नि चिंन्मि॒षन्तां निचि॒रा नि चिंक्यतुः ṚV. viii. 25. 9, अक्ष्णस्वरद् गातुवित्तरानुल्बणेन चक्षसा ऋतमृतमिति दीध्याना ṚV. (Khila.) v. 7 (4). 7; **1B** flawless, i.e. perfect अ॒नु॒ल्ब॒णं वंयत जोगुंवा॒मपंः ṚV. x. 53. 6 (Sāy. अनतिरिक्तम्); TaiS. III. iv. 2. 2, III. iv. 3. 6; अनुल्बणं वयसि जोगुवामपः ... बृहस्पतिस्त्वा... जुहोतु स्वाहा KāṭhS. 13. 11 (i. 193. 8); अतोऽन्यामिष्टिमनुल्बणां तन्वीत AitBr. 32. 4 (811) (*but* Sāy. अन्यूनानधिकाम्); BaudhŚS. iii. 339. 7; BhārŚS. ix. 18. 2; HirŚS. xv. 4. 35 (307. 18) (comm. अविकृताम्); यद्यतिक्रान्तमुल्बणं कर्ता वा स्वयं बुध्येतान्यो वा बोधयेत कथं तदुल्बणमनुल्बणं भवेत् Kauṣī Br. 26. 5 (122. 6); BaudhŚS. i. 105. 2; ĀpaŚS. xix. 17. 13; HirŚS. xxii. 1. 24 (743. 20); Atharvaprāyaścitta 1.3; **1C** non-fallacious, i.e. straight-forward स्वक्षरं प्रश्रितं वाक्यं मधुरं चाप्यनुल्बणम्। पप्रच्छर्षिवरं राजा करालजनकः पुरा MahāBhā. xii. 291. 10; **1D** not harsh, i.e. soft अनुल्बणो वर्णानुप्रासः श्रेयान् Kāvyālaṅ Sū. iv. 1. 9; **1E** not strange, i.e. familiar, cf. अनुल्बणत्व **1B**; **1F** not uncouth, i.e. beautiful, cf. अनुल्बणत्व **1C**; **2A** not excessive, not prolonged स्वरात्स्वरं संक्रमते स्वरसंधिमनुल्बणम्। अविच्छिन्नं समं कुर्यात् सूक्ष्मं छायातपोपमम् Māṇḍū Śi. 3. 6; **2Bi** not excessive, i.e moderate or gentle सख्या पर्यस्तं वा रचयत्यलकावतंसरशनादि। चेष्टां करोति विविधामनुल्बणैरङ्गभङ्गैर्वा Kāvyālaṅ. (Ru.) 12.35; सुकुमारोऽङ्गविन्यासः ...। अनुल्बणश्चश्च मसृणः स्त्रीणां ललितमीरितम् Bhāv Pra. (Śā.) 9. 20 (1); ऋज्वी दृष्टिरनुल्बणं विहसितं मन्दं परिस्पन्दितम् Sūkti Mu. 89. 3; Subhāṣi. 2367; **2Bii** not excessive, i.e. not heavy, cf. अनुल्बणत्व **3**; **2C** not powerful, i.e. gentle अनुल्बणैरन्वहमूर्मिभेदैः ..। श्रियो दधुः पद्मवनावतारे ... सोपानतां सैकतसंनिवेशाः Yādavā. 5. 82 (comm. अनुद्धतैः); **3Ai** not swollen भग्नं संधिम् ... अहीनाङ्गमनुल्बणम्। सुखचेष्टाप्रचारं च संहितं सम्यगादिशेत् SuśruS. iv. 3. 70 (comm. अनुन्नतम्); अनुल्बणमनाविद्धं स्वस्थाने पर्यवस्थितम्। अवेदनं च चेष्टायां भग्नं विद्यात् सुसाधितम् Aṣṭā Saṁ. ii. 304. 12 (6. 32); **3Aii** not having any hunch (स्त्रीणाम्) अवक्रानुल्बणं पृष्ठम् ...। नानास्तरणपर्यङ्करतिसौख्यकरं परम् BhaviP. 21 B. 5 (i. 5. 37); अनुल्बणमनिम्नम् VīraMi. (Lakṣaṇa.) 156. 5; **3B** not prominent, not protruding अनुल्बणामायततुङ्गबन्धुराममंस्त लोकः स्फुटमस्य नासिकाम् MadhuVi. 3. 14; **4A** not obstrusive, i.e. fine त्वगनसार्यनुल्बणम् ... इति चन्दनगुणाः ArthŚā. i. 188. 6 (2. 11) (*but* comm. सूक्ष्मत्वादस्फुटम्); **4B** not gaudy, i.e. light तार्तीयीकं तु ... महार्हमनुल्बणं च वासः Kāvy Mī. 49. 17; स्नानशीलः सुसुरभिः सुवेषोऽनुल्बणोज्ज्वलः। धारयेत् सततं रत्नसिध्दमन्त्रमहौषधीः AṣṭāHṛ. i. 2. 31; ŚukraNī. 3. 4; वस्त्रं स्नात्वा ह्यनुल्बणम् LiṅgaP. 1. 25. 15; कुर्वन्ननुल्बणं वेषम् ... राज्ञो भवति वल्लभः PāṇḍaC. 10. 13; **5A** not puffed up, not arrogant, i.e. sober सुकृतं चैव मधुरं चाप्यनुल्बणम्। पप्रच्छर्षिवरं राजा Brahm P. 240. 8; अनुल्बणो यो विनयावरुद्धया धिया सदैवावनताननोऽभवत् ŚrīKaC. 3. 39; अनुल्बण ... अनुद्धतः SmṛtiCan. iii. 35. 3; iii. 53. 3; VīraMi. (Vyavahāra.)

26.7; **5B** not aggressive, i.e. easy पृथुश्रोणिजनो दुदोह। अनुल्वणान् धेनुगणान् DhātuKā. 1.59 (comm. सौम्यान्); **6A** not clear, not manifest मत्तो जज्ञे ...। अचेतन्यं परं सूक्ष्मं गुणसाम्यमनुल्वणम् LakṣmīT. 19.40; ज्योतिषं चापरा विद्या पराक्षरमिति स्थितम्।... अप्रमेयं तदस्थूलम् ... अनुल्वणम् LiṅgaP. i. 86.57; **6B** not clear, not expressed रसदृष्टिर्भवेद्भावदृष्टिर्भावैरनुल्वणैः Saṁgī Ra. iv. 139.9 (7.394) (*but* comm. व्यक्तैः) [smoothed, free from disturbing circumstances (?), APTE]

अनुल्वण (an-ulbaṇa) *n.* **1** absence of flaw यद्यतिक्रान्तमुल्वणं सदस्यो बोधयेत्विर्जां वान्यतमो बुध्येत कथं वोऽनुल्वणं स्यादिति KauṣīBr. 26.5 (122. 3); **2A** absence of excessiveness, i.e. moderateness क्षोभेऽप्यनुल्वणं माधुर्यम् Kāvyānu. (He.) 357. 10; **2B** a type of glance (conducive to heroic sentiment) दृशोर्विकाराः ...। अनुल्वणमसंभ्रान्तमव्याजमनुपस्कृति। ... वीरस्य BhāvPra. (Śā.) 119. 14 (5); अविकारि विकारस्य हेतौ यत्तदनुल्वणम् BhāvPra. (Śā.) 124. 3 (5); **3** absence of thickness, cf. **अनुल्वणधृताङ्गराग.**

अनुल्वणचेष्ट (anulbaṇa-ceṣṭa) *adj.* whose action is not excessive, i.e. moderate or gentle रत्युपचारे ...। अग्राम्योज्ज्वलवेषोऽनुल्वणचेष्टः स्थिरप्रकृतिः Kāvyālaṅ. (Ru.) 12. 7.

अनुल्वणजानुग्रन्थि (anulbaṇa-jānugranthi) *f.* knee joint which is not (very) prominent राज्यवर्धनहर्षौ ... ऊरुद्वयानिष्पततेवानुल्वणजानुग्रन्थिप्रसूतेन तनुतरजङ्घाकाण्डयुगलेन भासमानम् ... कुमारगुप्तम् ... ददृशतुः HarṣaC. 196. 10.

अनुल्वणता (anulbaṇa-tā) *f.* the state of being not excessive, i.e. moderate or gentle (ईषदधिकसितैर्गण्डैः कटाक्षैः सौष्ठवान्वितैः। ... स्मितं भवेत्) सौष्ठवमनुल्वणता Abhin Bhā. i. 315. 16 (*on* 6. 54)

अनुल्वणत्व (anulbaṇa-tva) *n.* **1A** the state of being not excessive, i.e moderate or gentle सर्वावस्थविशेषेषु दीप्तेषु ललितेषु च। अनुल्वणत्वं चेष्टया माधुर्यमिति संज्ञितम् NāṭyaŚā. 22. 29; अनुल्वणत्वं माधुर्यम् DaśRū. 2. 36; अनुल्वणत्वं मधुरा चेष्टा Kāvyānu. (He.) 357. 11; अनुल्वणत्वं माधुर्यं परुषेणापि वस्तुना SāhiSā. 4. 35; **1B** the state of being not strange, i.e. being familiar क्रमकौटिल्यानुल्वणत्वोपपत्तियोगः घटना। स श्लेषः KāvyālaṅSū. iii. 2. 4; SāhiDa. 463. 6; अप्रसिद्धवर्णनाविरहोऽनुल्वणत्वम् Sāhi Da. 463. 7; 463. 13; **1C** the state of being not uncouth, i.e. beauty यन्त्राणाम् ... वहनीषु समस्तासु ...। अनुल्वणत्वं ताद्रूप्यम् ... यन्त्रस्यैते गुणाः स्मृताः Samarā Sū. 31. 48; **2** the state of being not arrogant, i.e. sober इक्ष्वोर्माधुर्यमास्वाद्यलक्षणो गुणः सत्पुरुषे त्वनुल्बणत्वम् Kāvyānu. (He.) 309. 18; **3** the state of being not excessive, i.e. not heavy नापि श्वसतो जीवतः प्राणक्षयोऽस्ति। मैवम् अनुल्वणत्वस्य क्षयत्वेनात्र विवक्षितत्वात् JīvanVi. 90. 15.

अनुल्वणधृताङ्गराग (anulbaṇadhṛtāṅgarāga) *adj.* which bears unguent not thickly anointed अहम् ... अनुल्वणधृताङ्गरागमङ्गं दधाना TilaMañ. 269.22.

अनुल्वणपदा (an-ulbaṇapadā) *adj.* (*f.*) not having harsh words माधुर्येण सौकुमार्येण च गुणेनोपपन्ना पाञ्चाली नाम रीतिः। ओजःकान्त्यभावादनुल्वणपदा विच्छाया च Kāvyālaṅ Sū. i. 2. 13.

अनुल्वणम् (anulbaṇam) *adv.* **1** flawlessly अनुल्वणमेवैनां तनुते KāṭhS. 13.12 (i. 194. 22); **2** not harshly, very softly काकलीकलमामन्द्रतारमूर्धर्च्छनमुज्ज्वे। तदोपवीणयन्तीभिः किंनरीभिरनुल्वणम् MahāP. 14. 118.

अनुल्वणमणि (anulbaṇa-maṇi) *m.* jewel which is not gaudy, i.e. light तुरङ्गिणः ... न गन्धितया संनिहितसमरलक्ष्मीपरिमलमिवोद्गिरन्ति ... अनुल्वणमणिरजतरूपवलाक्षिकैः ... पञ्चाशतृष्टिपालिकैः AvantiKa. 105. 19.

अनुल्वणमालतीकुसुमशेखर (anulbaṇa-mālatīkusumaśekhara) *m.* crest of jasmine (Mālatī) flowers which is not very prominent राज्यवर्धनहर्षौ ... अनुल्वणमालतीकुसुमशेखरनिभेन निर्जिगमिषता गुरुणा शिरसि चुम्बितमिव यशसा ... माधवगुप्तं ददृशतुः HarṣaC. 198. 2.

अनुल्वणविभूषण (anulbaṇa-vibhūṣaṇa) *adj.* wearing an ornament which is not gaudy, i.e. light प्रणतमद्राक्षमनुल्वणविभूषणम्। युवानम् BṛKathāŚloSaṁ. 23. 3.

अनुल्वणवेष (anulbaṇa-veṣa) *adj.* wearing a dress which is not very gaudy or glossy (कुलवर्धना) धौतधवलाम्बरपरिधानेनानुल्वणवेषेण ... कथाः शुकनासेन सहकुर्वाणं भूमिपालमुपसृत्य रहः कर्णमूले ... विलासवतीगर्भवृत्तान्तमकार्षीत् Kād. 66. 17; कृतपूर्वाह्णिकक्रमम् ।मामनुल्वणवेषं च वन्दित्वा दत्तकोऽब्रवीत् BṛKathāŚloSaṁ. 17. 44.

अनुल्वणसंधिदेश (anulbaṇa-sandhideśa) *adj.* having not (very) prominent joints जानुद्वयं सममनुल्वणसंधिदेशम् ।... विपुलं श्रियमादधाति BṛSaṁ. 70. 2.

अनुल्वणोज्ज्वलवेषा (anulbaṇojjvala-veṣā) *adj.* (*f.*) whose dress is not gaudy and bright अनुल्वणोज्ज्वलवेषाभिः ... कुलप्रसूताभिरलंकृता बधूभिः ... अयोध्येति यथार्थाभिधाना नगरी TilaMañ. 9. 7.

अनुल्वणोदारवेष (anulbaṇodāra-veṣa) *m.* dress which is not gaudy and elegant अनुल्वणोदारवेषाकारधारिणं महोदधिनामानं प्रधानरत्नाध्यक्षमैक्षत (पार्थिवः) TilaMañ. 63.9; जिनालयादनुल्वणोदारवेषधारी ... राजपुरुषः समेत्य सादरमवादीत् Tila Mañ. 288. 9; *adj.* having dress which is not gaudy and elegant, cf. **अनुल्वणोदारवेषता.**

अनुल्वणोदारवेषता (anulbanodāraveṣa-tā) *f.* the state of having a dress which is not gaudy and elegant (सरस्वती) अद्राक्षीत् ... अनुल्वणोदारवेषतया जरामपि विनयमिव शिक्षयन्तम् ... पुरुषम् HarṣaC. 38. 9.

अनुल्लङ्घन (an-ullaṅghana) *n.* [Inst.] without disobeying (ईश्वरप्रेरणकरी चेशताण्डवसाक्षिणी) ईश्वरप्रेरणकरी ... ईश्वरप्रेरणं तदाज्ञामनुल्लङ्घनेन करोति LalitāTriBh. 278. 7 (*on* 12)

अनुल्लङ्घनीय (an-ullaṅghanīya) *adj.* **1** which is not to be disregarded मित्रवचनमनुल्लङ्घनीयम् PañcT. (Kos.) 5. 39 (2) (247. 19); Pañcā. 270. 14; **1B** which is not to be transgressed or violated अनुल्लङ्घनीयः सदाचारः। न युक्तमनभिवाद्य गुरून् गन्तुम् VeṇīSaṁ. 5. 247; **1C** which is not to be disobeyed भूर्भुवःस्वस्तियवासिभिरप्यनुल्लङ्घनीयो देवादेशः BālRā. 2. 16 (9); गुरुवचनमनुल्लङ्घनीयम् NītiVā. 11. 9; YaśasCam. ii. 134. 4; **2** which is not to be surpassed, cf. **अनुल्लङ्घनीयत्वरूप A;** **3** which is not to be crossed, cf. **अनुल्लङ्घनीयमाहात्म्य.**

अनुल्लङ्घनीयतापसशाप (anullaṅghanīya-tāpasaśāpa) *m.* sage's curse which is not to be violated अनुल्लङ्घनीयतापसशापानुसंधानकुण्ठीकृतोद्यमोऽपि ... शतमन्युः उत्थाय शयनीयात् ... अवातिष्ठत सेनामुखे NīlaVi. 17. 2.

अनुल्लङ्घनीयत्व (anullaṅghanīya-tva) *n.* **1** the state of being what is not to be transgressed or violated ललितप्रेरणादेव तत्प्रवर्तनाया अनुल्लङ्घनीयत्वात् LalitāSaBh. 239. 15 (*on* 318); **2A** the state of being what is not to be surpassed, cf. **अनुल्लङ्घनीयत्वरूप A; 2B** the state of being what is not to be crossed, cf. **अनुल्लङ्घनीयत्वरूप B.**

अनुल्लङ्घनीयत्वरूप (anullaṅghanīyatva-rūpa) *adj.* **A** of the form of the state of being what is not to be surpassed सतां शैलनिर्मितत्वाभावः प्रसिद्ध एव मुखतोऽनुकीर्त्यमानस्तेषां शैलादप्युच्चैस्तरत्वमनुल्लङ्घनीयत्वरूपं व्यक्तीकरोति AlaṅkāMañ. 220. 15; **B** of the form of the state of being what is not to be crossed, Alaṅkā Mañ. 220. 15.

अनुल्लङ्घनीयप्रभावा (anullaṅghanīya-prabhāvā) *adj.* (*f.*) power of which is not to be transgressed or violated (सुदत्तस्य) वनमृगैरप्यनुल्लङ्घनीयप्रभावाङ्गैव प्राकारः YaśasCam. ii. 240. 2.

अनुल्लङ्घनीयमाहात्म्य (anullaṅghanīya-māhātmya) *adj.* **A** greatness of which is not to be surpassed सकलैरपि जन्तुभिरनुल्लङ्घनीयमाहात्म्यस्य हिमवन्महीधरस्य स्कन्धाधानानि काननानि विलोकितुमुद्यलितः कन्दविलासो नाम विद्याधरः YaśasCam. ii. 231. 1; **B** greatness, i.e. expanse of which is not to be crossed, YaśasCam. ii. 231. 1.

अनुल्लङ्घनीयवचनता (anullaṅghanīyavacana-tā) *f.* the state of having the words that are not to be disobeyed (आज्ञापितो विदितवाहं नाट्यवेदं पितामहात्) आज्ञापित इत्यनुल्लङ्घनीयवचनतास्योक्ता Abhin Bhā. i. 18. 14 (*on* 1. 25)

अनुल्लङ्घनीयवचस् (anullaṅghanīya-vacas) *adj.* whose words are not to be disobeyed अनुल्लङ्घनीयवचसां वृद्धबन्धूनामधोमुखेन सदसि सोढव्याः श्रवणपरुषा रोषतिरस्काराः TilaMañ. 150. 7.

अनुल्लङ्घनीयवाक्प्रसर (anullaṅghanīya-vākprasara) *adj.* whose course of speech is not to be disobeyed महाबलश्च यदि मामनुल्लङ्घनीयवाक्प्रसरं पितरं गणयति तदास्मै ... श्रीमतिर्दातव्या Yaśas Cam. ii. 341. 22.

अनुल्लङ्घनीयव्यापार (anullaṅghanīya-vyāpāra) *adj.* activity of which is not to be surpassed (तातः) प्रतिजिज्ञासमानस्य मे प्रत्यादिश्य त्रिदशैरप्यनुल्लङ्घनीयव्यापारेण भ्रूक्षेपेण व्याहारव्यवहारमादाय ... मुक्ताफलमंकावलीं बबन्ध YaśasCam. i. 287. 9 (comm. अनतिक्रमणीयचेष्टितेन)

अनुल्लङ्घमान (an-ullaṅghamāna) *adj.* not transgressing or violating असुरवराः ...अनुल्लङ्घमाना बलेः शासनम् ... स्वं स्वमधिकारमनुपालयांचक्रिरे NīlaVi. 30. 15.

अनुल्लङ्घित (an-ullaṅghita) *adj.* **1A** not transgressed or violated ततोभवद्दुर्लभराजनामा ... परैरनुल्ल [ङ्घि] तशासनत्वाद्दुर्लभमेरुं यमिहामनन्ति EI. xii. 60. 11; ... संपदेषु यथाकर्मावधं दीपमेवानुल्लङ्घितभगवच्छासन:

सगणो दमं धारयति BhāgP. v. 26. 6; 1B not disregarded, cf. अनुल्लङ्घितविज्ञप्ति; 1C not disobeyed, cf. अनुल्लङ्घितशासन B; 2 not crossed यः कामयेत देवताप्रसादैनर्थ्युयामिति स स्वेष्टदेवतादयः संवत्सरसंख्यातेभ्यः ... अनुल्लङ्घित-तद्वयःसंवत्सरेभ्यः ब्राह्मणेभ्यः ... मुण्डनं कारयेत् PārāSū. 89. 15; विधिः ... अतिदुर्लभम् ... अनुल्लङ्घितविधिकर्मपरकैः ... महाभागैः ... नारायणमसकृत्प्रणिपतन् ... अस्तावीत् NīlaVi. 54. 13.

अनुल्लङ्घितनिषेध (anullaṅghita-niṣedha) *adj.* who has not transgressed the prohibition ज्योतिष्टोमेऽनुल्लङ्घितनिषेधोऽधिकारी स्वर्गस्यानिषिद्धत्वात् NyāyMañ. i. 322. 13.

अनुल्लङ्घितपूर्व (an-ullaṅghitapūrva) *adj.* not disobeyed before महात्मन् भारद्वाजसूनो न खलु सत्यवचनमनुल्लङ्घितपूर्वमुल्लङ्घयितुमर्हसि VeṇīSaṁ. 3. 503.

अनुल्लङ्घितमर्याद (anullaṅghita-maryāda) *adj.* [*f.* -ā] **Ai** who has not crossed the limits (of nuptials) राजपुत्रः ... ददर्श ... चारुलोचनाम्। उद्वाहयन्तीम् ...। अनुल्लङ्घितमर्यादां सत्यया विचक्षणः Hari Vaṁ. 192* (4); **Aii** who has not crossed the limits (of morality) अनुल्लङ्घितमर्यादाः ...। सेव्या न कस्य नृपते त्वादृशाः शौर्यसागराः BṛKathāMañ. ix. 2. 29; **B** which has not crossed its boundaries or shores, BṛKathāMañ. ix. 2. 29;

अनुल्लङ्घितविज्ञप्ति (anullaṅghita-vijñapti) *adj.* whose request is not disregarded, i.e. turned down प्रसीद कुरु भूयोऽपि देहयात्रां यथा तथा। अनुल्लङ्घितविज्ञप्तिर्लक्ष्मणोऽवरजेषु ते RāmC. 1. 43.

अनुल्लङ्घितशासन (anullaṅghita-śāsana) *adj.* **A** whose rule or command is not transgressed or violated स चैकच्छत्रामनुल्लङ्घितशासनो महापद्मः पृथिवीं भोक्ष्यते ViṣṇuP. iv. 24. 22; सः ... पृथिवीमनुल्लङ्घितशासनः। शासिष्यति BhāgP. xii. 1. 10; **B** who has not disobeyed the orders तत्रासीत्स पुनः पित्रोरनुल्लङ्घित-शासनः KathāSaSāg. ix. 6. 161.

अनुल्लङ्घितसीम (anullaṅghita-sīma) *adj.* who has not crossed the limit (of decorum) ये शब्दाः सान्ताः नान्ताश्च त एव सनहीना अकारान्ता अर्थे मिलन्ति तेषामग्रे प्रथमैकवचनेन एकत्वबहुत्वयोः साम्यम् ।... अनुल्लङ्घितसीमा जलधिरिव सत्पुरुषाः Kāvy KaVṛ. 77. 31 (3. 4)

अनुल्लङ्घितसीमन् (anullaṅghita-sīman) *adj.* **A** which has not crossed the limits (of influence) भवति च विवादाध्यासितबाह्याभ्यन्तरकरणपाटवातिशयोऽनुल्लङ्घितसीमा ऐन्द्रियकप्रकर्षत्वात् दृश्यमानतत्प्रकर्षवत् इत्यैन्द्रियकं ज्ञानं नातीतादि गोचरयति Īśva Si. (Yā.) 71. 17; **B** which has not crossed (its) boundaries or shores ये शब्दाः सान्ता नान्ताश्च त एव सनहीना अकारान्ता अर्थे मिलन्ति तेषामग्रे प्रथमैकवचनेन एकत्वबहुत्वयोः साम्यम् ।... अनुल्लङ्घितसीमा जलधिरिव सत्पुरुषाः KāvyKaVṛ. 77. 31 (3. 4)

अनुल्लङ्घिताज्ञ (anullaṅghitājña) *adj.* whose command or order is not disobeyed विन्ध्यगिरिणाप्यनुल्लङ्घिताज्ञस्य ... अगस्त्यस्य ... आश्रमपदम् Kād. 20 .19.

अनुल्लङ्घ्य (an-ullaṅghya) *ger.* **1A** not having leapt over, i.e. mounted न ह्यनुल्लङ्घ्य वरपादपं तत्कृतनीडाश्रयिणो विहंगमा वध्यन्ते ViṣṇuP. iv. 13. 76; **1B** not having crossed, i.e. missed ऋतुकालमनुल्लङ्घ्य पुत्रार्थी संगमाचरेत् Mānaso. iii. 12. 1245; **2** not having avoided or abandoned रत्युत्सवमनोरथः। अनुल्लङ्घ्य सूक्ष्मत्वमभूदत्र व्यवस्थितः Kāvyāda. 2. 264 (comm. अपरित्यज्यैव); **3A** not having disobeyed इत्यमाज्ञामनुल्लङ्घ्य न्यवर्तत ततो नृपः PrabhāC. 210. 25; **3B** not having transgressed लोकस्थितिमनुल्लङ्घ्य शब्दार्थप्रतिपादनम् Rasā Su. 67. 14 (1. 237); कर्ममर्यादाया अपि स्वकृतत्वात् तामनुल्लङ्घ्यैव भगवता फलं दीयते AṇuBh. 310. 15 (*on* iv. 1. 13)

अनुल्लङ्घ्य (an-ullaṅghya) *adj.* [*f.* - ā] **1A** not to be disregarded आप्तोपज्ञमनुल्लङ्घ्यम् ... शास्त्रं कापथघट्टनम् Nyāyāva. 9; PāṇḍaC. 9. 285; अनुल्लङ्घ्यो महेन्द्रश्च तदिदं दयितामुखात्। कथयामि PārśvC. 6. 1041; ज्येष्ठभ्राता मम विशेषतः प्रभुः। अनुल्लङ्घ्या अमी KathāK. 14. 23; (सत्यसंधा) सत्ये अनुल्लङ्घ्ये संधे प्रतिज्ञामर्यादे यस्याः Lalitā SaBh. 144. 31 (*on* 186); **1B** not to be transgressed or violated मत्वा तातमनुल्लङ्घ्यं भोगकर्मात्मनश्च तत्। वचो मेने विभुः PārśvC. 6. 16; प्राग्भावाद् गणनागुणाद् गजपतेः सिंहासनं साधितम् ... अनुल्लङ्घ्यं परं पार्थिवैः Paramā Kā. 10. 72; **1C** not to be disobeyed तां प्रभोराज्ञामनुल्लङ्घ्यामवेत्य KathāSaSāg. vii. 8. 93; अनुल्लङ्घ्यः पितृनिदेशः Tripu Ḍi. 3. 28 (5); PārśvC. 6. 16; संघादेशो ह्यनुल्लङ्घ्यः स्नेहश्च नृपतेरपि Prabhā C. 36. 20; अनुल्लङ्घ्या च ते वाणी तदादिश करोमि किम् Prabhā C. 164. 17; **2A** not to be crossed over बभूवाहमनुल्लङ्घ्यो युष्माभिः पार्श्ववर्तिभिः। धराभोगसमर्यादैश्चतुर्भिः सागरैरिव PāṇḍaC. 9. 285; **2B** not to be leapt over, i.e. mounted श्लाघ्यस्तत्र स एव कल्पविटपी यत्रासतेऽमी गुणाः। ... उन्नतिरनुल्लङ्घ्या SaduktiKa. 261. 15; **3** not to be surpassed अनुल्लङ्घ्यः महिमा यस्य comm. *on* Yaśas Cam. ii. 231. 14 (*nt.*); **4** not to be reached upto अनुल्लङ्घ्यदुरघघनघटादुर्दिनेष्वपि जन्तुषु ज्योतिर्लोकादिगतिगर्तपातनमस्काण्डभेदनमामनन्ति मनीषिणः Yaśas Cam. ii. 376. 21.

अनुल्लङ्घ्य (anullaṅghya) *m.* **1** name of a god who guards the beauty तच्छोभाष्टकरक्षार्थं शतमन्युः ... अनुल्लङ्घ्यः PāraS. 11. 199; **2** one of the thousand epithets of Viṣṇu अनुल्लङ्घ्यः सर्वगतिः ... इति विष्णोर्नामसहस्रकम् PāñcaRā. (Nā.) iv. 3. 24.

अनुल्लङ्घ्यनिदेशा (anullaṅghya-nideśā) *adj.* (*f.*) whose order is not to be disobeyed सा च सुबुद्धिपरिव्राजिका रुक्मिण्या गौरीमन्त्रोपदेशगुरुरनुल- (? ल्ल) ङ्घ्यनिदेशा RukmiHa. 1. 5 (3)

अनुल्लङ्घ्यमूर्ति (anullaṅghya-mūrti) *adj.* whose body is not to be surpassed, i.e. overcome आश्चर्यं न कलङ्कधाम तमसानुल्लङ्घ्यमूर्तिं (श्रीचन्द्रप्रभसूरिम्) भवम्। पाथोधिं क्षणुते विनम्रकमलोल्लासी न दोषाकरः PrabhāC.215. 3.

अनुल्लङ्घ्यवचन (anullaṅghya-vacana) *adj.* **A** whose words are not to be disobeyed पितृतः कः परो लोकेऽनुल्लङ्घ्यवचनो भवेत् TriṣaŚaPuC. ii. 1. 195; अनुल्लङ्घ्यवचनोऽयं तथापि मम सांप्रतम् RatnaCūKa. 378; **B** whose words are not to be disregarded आह नृपः ...अनुल्लङ्घ्यवचनस्त्वं हि नः सखे PrabhāC. 204. 5; सारङ्गाक्षीविततिभिरनुल्लङ्घ्यवचनः ... हरिः UjjvaNī Ma. 42. 4.

अनुल्लङ्घ्यवचस् (anullaṅghya-vacas) *adj.* **A** whose words are not to be disregarded उच्चकुचयोर्निधेयः प्रेयांस्ते यदि वयमनुल्लङ्घ्यवचसः SaraKaṇṭhā. 654. 20; **B** whose words are not to be disobeyed अनुल्लङ्घ्यवचा वत्स राजा PārśvC. 7. 665.

अनुल्लङ्घ्यवाक्यत्व (anullaṅghyavākya-tva) *n.* the state of being one whose statement or request is not to be disregarded, i.e. turned down पट्टराज्ञी प्रियंकरा ... विज्ञापयामास ...। अथानुल्लङ्घ्यवाक्यत्वादनुज्ञाता नृपेण सा PārśvC. 6. 469.

अनुल्लङ्घ्यशासन (anullaṅghya-śāsana) *adj.* whose command is not to be trangressed आदिशत्यनुल्लङ्घ्यशासनः पाकशासनः TriṣaŚaPuC. i. 2. 347.

अनुल्लङ्घ्याज्ञ (anullaṅghyājña) *adj.* whose order is not to be disobeyed पिता गुरुः। ज्येष्ठो भ्राता प्रभुश्चानुल्लङ्घ्याज्ञा इति चिन्तयन्। ... युगबाहुः प्रस्थातुमारेभे PārśvC. 6. 812.

अनुल्लसद्दिनकरवक्त्रकान्ति (anullasaddinakara-vaktrakānti) *adj.* having the facial splendour similar to that of not shining sun समुल्लसद्दिनकर (v.l. अनुल्लसद्दिनकर) वस्त्रकान्तयो रजस्वलाः ...। दिगङ्गनाः क्षणमविलोकनक्षमाः ... परिहरणीयतां ययुः ŚiśuVa. 17. 61.

अनुल्लसन्ती (an-ullasantī) *adj.* (*f.*) not flashing forth, i.e. not appearing अनुल्लसन्त्यां नव्यार्थयुक्तावभिनवत्वतः। अर्थसंकलनातत्त्वमभ्यसेत्संकथास्वपि Vāgbhaṭā. 1. 10.

अनुल्लसित (an-ullasita) *adj.* **i** not arisen, not manifest मायाप्रमातरि शून्यादिरूपेऽप्यनुल्लसिते ... चिदेकरूपेष्वपि भावेषु यदचिद्रूपतया भेदप्रकाशनलक्षणं स्वातन्त्र्यं सा शुद्धविद्या PratyabhiVi. ii. 229. 3 (*on* iii. 1. 6); **ii** not illumined or bright, cf. अनुल्लसितमुखत्व.

अनुल्लसितमुखत्व (anullasitamukha-tva) *n.* the state of having the face not illumined or shining पुत्रस्ते जात इत्यादिवाक्यस्य गामानयेत्यादिवाक्यस्य च वैषम्यं दुरुपपादम् ।... तन्न। संनिहितं पुत्रजन्म दृष्ट्वा तज्ज्ञापनाय प्रवृत्ते पुरुषे ज्ञाते ... ततः पूर्वमनुल्लसितमुखत्वात् ... मुखविकासस्यातीतागामिहर्षहेत्वन्तर-श्रवणमूलत्वशङ्कानुदयात् ŚrutaPra. iB. 90. 23 (*on* i. 1. 1)

अनुल्लाप (an-ullāpa) *m.* a variety of conversation (*lit.* reviled or contemptuous coaxing with a change of voice) सप्तविधो वचनस्य भाषणस्य विकल्पः ... काक्वा वर्णनमुल्लापः ... स एव कुत्सितोऽनुल्लापः SthānṬ. A.I.

अनुल्लास (an-ullāsa) *m.* **1A** lack of joy, absence of enthusiasm किमप्यभाग्यावतारैर्भिक्षुपक्षजुषां यतः। जीवतामप्यनुल्लासान्निर्जीवत्वमिवाययौ RājTa. (Ka.) 8. 1269; **1B** absence of movement, i.e. inactivity or inertia अङ्गानां यदनुल्लासस्तदालस्यमुदाहृतम् BhāvPra. (Śā.) 31. 6 (2); **2A** non-appearance, i.e. non-manifestation शब्द°... अर्थशक्तिमूलकत्वम् ... सकलव्यङ्ग्यसाधारणं शब्दार्थयोरनुसंधानं विना व्यङ्ग्यस्यैवानुल्लासात् Ras Gaṅ. 173. 12; सारो न चारुतां धत्ते। तस्याः ... अवस्थादिकृतभेदेऽनुल्लासात् RasGaṅ. 627. 8; **2B** non-appearance, i.e non-comprehension न चात्र ... उपमा शक्या वक्तुम्। तयोः सादृश्यस्यानुल्लासात् RasGaṅ. 282. 8.

अनुल्लिखत् (an-ullikhat) *adj.* not mentioning, i.e. not referring to (as objects) न ह्येते विकल्पाः कंचिदर्थभेदमनुल्लिखन्त एव उत्पद्यन्ते ĀtmaTaVi. 192. 8; NyāyVārPari. 722. 9; शब्दज्ञानानुपाती वस्तुशून्यो विकल्प इति ... कोऽर्थः। किं किमप्यमनुल्लिखन् असदेवोल्लिखन्वा NyāySu. (Ja.) 58A. 7 (*on* i. 1. 1); Nyāyāmṛ. 419A. 5.

अनुल्लिखित (an-ullikhita) *adj.* **1A** not mentioned, not referred to (earlier) ननु कोऽयं तद्वान्नाम ... सामान्याश्रयः कश्चिदनुल्लिखितशाबलेयादि-विशेषस्तद्वानित्युच्यते NyāyMañ. i. 296. 2; अवयवविभागो ह्यवयविनो विभागहेतुस्तस्मिन् बुद्ध्या समुल्लिख्यमानेऽवयवविनाशोऽपि नानुल्लिखितो भवेत् NyāyMañ. ii. 115. 24; **1B** not expressed clearly षड्जादयो गान्धर्वशास्त्राभ्यासात् प्रागपि स्फुरन्तस्तद्रूपेणानुल्लिखिता न श्रोत्रेण व्यज्यन्ते Vedānt Ka. 30. 13 (*on* i. 1. 1); **1C** not apprehended, not thought of यदनुल्लिखितं मनोरथैः ...आसादितमनायासेन मया स्वयमागमनं भगवतः NīlaVi. 63. 5; **2** not drawn, cf. **अनुल्लिखितचित्र**; **3** not ground or cut, cf. **अनुल्लिखितरत्नप्रभा**.

अनुल्लिखितचित्र (anullikhita-citra) *n.* picture which is not drawn संसृतिः। ... अनुल्लिखितचित्रस्य चित्रव्याप्तेव भित्तिभूः YogVā. ii. 17. 38.

अनुल्लिखिततदंश (an-ullikhitatadaṁśa) *adj.* which has not referred to that aspect नेह भूतले कुम्भ इत्यनुल्लिखिततदंशस्यापि स्मरणस्योपगमात् Nyāy-Ma. 62. 4.

अनुल्लिखिततानधोरणी (anullikhita-tānadhoraṇī) *f.* series of notes which are not expressed clearly षाडवौडवौवविभेदि सर्वमप्यवलम्ब्य रागकुलमस्तसंकरम्। स जगावनुल्लिखिततानधोरणीमधुरम् ŚivLī. 18. 49.

अनुल्लिखितत्व (anullikhita-tva) *n.* the state of being not mentioned or not referred to (वासनायाः) तस्याः मूलकृतानुल्लिखितत्वेनाप्रयोजकत्वादङ्गुलिविन्यासमारा-दुपकारकं कुर्वन्मूलोक्तां वासनां संस्मरेत् SetuBa. 217. 16.

अनुल्लिखितपूर्व (anullikhita-pūrva) *adj.* not mentioned or referred to earlier अन्यैरनुल्लिखितपूर्वमिदं ब्रुवाणो नूनं स्मृतेर्विषयतां विदुषामुपेयाम् VyaktiVi. 138. 3.

अनुल्लिखितरत्नप्रभा (anullikhitaratna-prabhā) *f.* lustre of the jewel which is not ground or cut न ह्यनुल्लिखितरत्नप्रभायाः प्रसरोपलम्भाभावान्नास्तित्वम् ŚrutaPra. iB. 186. 10 (*on* i. 1. 10)

अनुल्लिखितरूपाभाव (anullikhitarūpābhāva) *m.* absence of the form which is not mentioned or referred to (earlier) (प्रत्यनीकधर्मान्) न चेदुल्लिखेत् कथं तदाकारं नाम। स्वसंवेदनस्यानुल्लिखितरूपाभावात् Ātma TaVi. 434. 5.

अनुल्लिखितविशेष (anullikhita-viśeṣa) *adj.* particularity of which is not mentioned or referred to (earlier) अक्षार्थयोगे सति दर्शनम् अनुल्लिखितविशेषस्य वस्तुनः प्रतिपत्तिः PramāMī. 21. 7 (*on* i. 1. 26); उपस्थानसंबन्धाय प्रकृतानामपि अनुल्लिखितविशेषस्य संबन्धमात्रस्य कल्पनीयत्वात् Mayū Māli. 220. 1 (*on* iii. 2. 8)

अनुल्लिखितशब्दक (anullikhitaśabda-ka) *adj.* having words which are not mentioned अनुल्लिखितशब्दकेष्वपि प्रत्ययेष्वन्ततः सामान्यशब्दसमुन्मेषसंभवात् NyāyMañ. i. 75. 30; सर्वः प्रत्यय उपजायमानो नानुल्लिखितशब्दक उपजायते NyāyMañ. ii. 99. 12 .

अनुल्लिखिताख्य (anullikhitākhya) *adj.* **A** whose eminence is not mentioned (specifically), i.e. difficult to mention तत्रानुल्लिखिताख्यमेव निखिलं निर्माणमेतद्विधेः ... तस्याभासमणीकृताश्मसु मणेरश्मत्वमेवोचितम् VakroJī. 18. 14; **B** (an-ullikhitākhya) not having any name mentioned (for comparison) VakroJī. 18. 14; केचित्तु अनुल्लिखिताख्यम् अनिर्दिष्टनामकं न खलु तत्सदृशं किंचिदस्ति यस्य नाम्ना स मणिर्व्यपदिश्येतेत्यर्थ इत्याहुः comm. on KāvyPra. 394. 1.

अनुल्लिखितार्थ (anullikhitārtha) *adj.* purpose of which is not apprehended, i.e. not known यत्रानुल्लिखितार्थमेव निखिलं निर्माणमेतद्विधेः ... मणेरश्मत्वमेवोचितम् KāvyPra. 394. 1 (comm. अविभावितः अर्थः प्रयोजनं यस्य)

अनुल्लिखितार्थ (anullikhitārtha) *m.* **A** object which is not mentioned or referred to अनुल्लिखितार्थलाभसमुल्लासेन ... आयस्यद्भिरपि सुरासुरैरालोकमानः सागरमथनसंरम्भमानन्द गोविन्दः NīlaVi. 88. 10; **B** object which is not expressed clearly प्रमित्यानुल्लिखितार्थवैपरीत्यभावविवक्षायां तु प्रमाया एव लक्ष्यमाणत्वात् KhaṇḍanKhā. 432. 4 (comm. अप्रकाशितम्)

अनुल्लिखितोभयकोटि (anullikhitobhayakoṭi) *f.* both alternatives of arguments which are not expressed clearly अनालिङ्गितो (v. l. अनुल्लिखितो) -भयकोट्यनवधारणज्ञानमनध्यवसायः SaptaPa. 168 (50)

अनुल्लिख्य (anullikhya) *ger.* **1** not having vomitted विदग्धं चाहारजातमनुल्लिख्य विदाहीन्यभ्यवहरतः ... कुष्ठान्यभिनिर्वर्तयन्ति CaraS. ii. 5.6 (1941 Ed.); अनुल्लिख्य विदग्धं च विदाहि च समश्नतः जन्तोः संजायते कुष्ठम् BhelaS. 58. 9 (2.5); **2** not having apprehended or perceived अहं ब्रह्मेत्यनुल्लिख्य ब्रह्मास्तीत्येवमुल्लिखेत्। परोक्षज्ञानमेतन्न PañcDa. 7. 51.

अनुल्लिख्यमानत्व (anullikhyamāna-tva) *n.* the state of not being mentioned or referred to (otherwise) ज्ञानान्तरेण तथैवोल्लिख्यमानत्वं विपरीततया वानुल्लिख्यमानत्वमविसंवादित्वम् TattvPradī. (Ci.) 226. 2.

अनुल्लेख (an-ullekha) *m.* **1** non-mention, non-reference अथ वस्तूनाम-वस्तूनां च बाह्यानामनुल्लेखः ŚatDū. 106. 23; अनुल्लेखस्तु रूप्यादिधीरित्युक्त्या निबर्हितः NyāyPari. 52. 3; अपरोक्षज्ञानविषयेऽर्थे परोक्षत्वजात्याधारज्ञानोदयेऽप्यपरोक्षत्व परोक्षत्वेनानुल्लेखेनाप्रामाण्यानापत्तेः Nyāyāmṛ. 628A. 13; प्रकारतया ज्ञानरूपोपाधि-संबन्धस्यानुल्लेखेऽपि ... तदुल्लेखानपायात् GuruCandr. i. 159. 1; **2** non-apprehension, non-cognition संदेहाभावस्त्वनुल्लेखेन निश्चयेन वा NyāyPari. 253. 7; नन्वेकैका एव नीलपीतत्वादिव्यक्तयो नित्याः... इति चेन्न ... समवायस्य तत्रानुल्लेखात् Upask. 286. 2 (*on* vii. 1. 6); अपरोक्षत्वयोग्यस्य न परोक्षमतिर्भ्रमः। परोक्षमित्यनुल्लेखात् PañcDa. 7. 54.

अनुल्लेखपक्षपरिशेष (anullekhapakṣa-pariśeṣa) *m.* remnant of the view of non-reference or non-mention अस्तु बाह्यानुभवस्यैवावस्तुत्वमिति चेन्न ...। तदतिरिक्तस्य तु त्वदभिमतस्य ...। सिद्धावपि तस्यैव बाह्यानुभवाभावे तद्व्यतिरिक्तानामपि बाह्यानुभवभेदानामसंभवे पुनरनुल्लेखपक्षपरिशेषात् ŚatDū. 106. 28.

अनुल्लेखप्रसङ्ग (anullekha-prasaṅga) *m.* undesired occasion for non-reference भूतभविष्यतोः कदाचित्तदनुल्लेखप्रसङ्गात् ŚatDū. 141. 21.

अनुल्लेखमात्र (anullekha-mātra) *n.* mere non-apprehension, non-perception व्यक्त्यनुल्लेखमात्रेण भ्रमत्वे स्वर्गधीरपि। भ्रान्तिः स्याद् व्यक्त्यनुल्लेखात् सामान्योल्लेखदर्शनात् PañcDa. 7. 53.

अनुल्लेखिन् (an-ullekhin) *adj.* which has no mention, i.e. which is not commonly used अन्तयमकम् ... अव्यपेतमाद्यन्तयोरनुल्लेखीति नोदाह्रियते SaraKaṇṭhā. 201. 19.

अनुल्लोकित (an-ullokita) *adj.* which is not, i.e. cannot be looked up (reached by vision) अनुल्लोकितमूर्ध्नानि सुरेहि असुरेहि च। महाप्रभा हि ते बुद्धा अतिगृह्णन्ति रश्मिभिः MaVastuAva. ii. 307. 5 [DBHS.]

? **अनुव** (anu-vá) *adj.* [P. vi. 2. 144] which blows, i.e. comes after प्रवांयाह्नेऽहर्जिन्वानुवांय रांत्र्यै रांत्रीं जिन्व MaiS. ii. 8. 8 (ii. 112. 8) (better अनुवा) [VIŚVA.]

अनुवंश (anu-vaṁśa) *m.* [enumerated in the *digādigaṇa*, GaṇPā. 116. 28; JaineVyā. 197. 29 (*on* iii. 3. 29); CāndraVṛ. *on* iv. 3. 54; SaraKaṇṭhā. (Gr.) iv. 3. 149; GaṇRa. 5. 339 (376 - 377); Prasā. i. 771. 19; also enumerated in the *parimukhādigaṇa*, JaineVyā. 198. 10 (*on* iii. 3. 34); KāśiVṛ. *on* iv. 3 59; GaṇRa. 5. 342 (379); Prasā. i. 773. 13] **1A i** geneological list or table, chronicle मतिनारः खलु सरस्वत्याम् ... पुत्रमजनयत्तंसुं नाम। अत्रानुवंशो भवति MahāBhā. i. 90. 27; i. 90. 47; यत्रानुवंशम् ...जामदग्न्यस्तथा जगौ MahāBhā. iii. 85. 11; iii. 114. 10; अनुवंशं पठतः शृणु मे कुरुनन्दन MahāBhā. iii. 129. 8 (BhārBhāDī. परंपरागतमाख्यानश्लोकम्) (*but* APTE *adv.*); **1Aii** lineage or family history, i.e. Purāṇa अनुवंशे पुराणज्ञा गायन्तीति परिश्रुतम्। गुणान् देवावृधस्य HariVaṁ. 27. 12; MatsyaP. 44. 57; **1B** collateral branch of a family, modern race यायातमपि वंशस्ते समेष्यति च सदनम्। अत्र वंशे (v. l. अनुवंशे) च वंशस्ते सोमस्य भविता HariVaṁ. App. I. 18. 67 (9 **(2)); **1C** succession of teacher and student अनुवंशे भवौ शिष्याचार्यपरम्परासु वर्तमानौ श्लोकाख्यौ ... भवतः AbhinBhā. i. 290.9 (*on* 6. 31); **2** (Arch.) A name of a particular line (drawn on both sides of the diagonals in a site) महेन्द्रधर्मेशपदप्रविष्टं गृहक्षताख्यपदप्रविष्टम्। पुष्पादि-दन्तेन्दुपदास्थितं च भल्लाटमित्रस्थमिमेऽनुवंशाः VāstuVi. 6. 26; शरीरं वास्तुपुंसोऽस्य ... कल्पयेत सिरावंशानुवंशाश्च SamarāSū. 12. 24; 12. 37 ½; ŚilpaRa. i. 13. 17 ½; यास्तिर्यगायता रेखास्तेऽनुवंशाः प्रकीर्तिताः SamarāSū. 12. 28; **2B** secondary rafter गवां नाशः शिरोवेधे वंशवेधे मृतिः ... अनुवंशे भयं भवेत् VāstuVi. 6.29; ŚilpaRa. i. 13. 21 ½; अनुवंशमनुप्राप्ता जयन्तो यदि मन्दिरे। वित्तायुषोऽस्तदाल्पत्वम् SamarāSū. 48. 97; **2C** small joist, small beam प्राग्वंशं चानुवंशं च नालिकेरच्छदादिभिः ... प्रच्छादयेत् ĪśānŚiPa. ii. 32. 119; MayaMa. 25. 27; cf. **अनुमार्ग 2**; **3** back- bone, cf. **अनुवंशगत**.

अनुवंशगत (anuvaṁśa-gata) *adj.* placed in the direction of the back-

-bone or spine अस्याः प्रणयेत्रेत्रमनुवंशगतं सुवृतं SamarāSū. ii. 51. 16;

अनुवंशचरित (anuvaṁśa-carita) *n.* historical account of a collateral branch of a family सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च। वंशानुवंशचरितं पुराणं पञ्चलक्षणम् SkandP. vii (1). 2. 84; कथितो भवता सर्गः प्रतिसर्गस्तथैव च। वंशानुवंशचरितं पुराणानामनुक्रमः SkandP. vii (4). 44. 23 [AbhidhāCin. 252]

अनुवंशद्वय (anuvaṁśa-dvaya) *n.* pair of secondary rafters अनुवंशद्वयस्यापि संधिर्लाङ्गलमुच्यते VāstuVi. 6. 28; ŚilpaRa. i. 13. 20 ½.

अनुवंशनिहिता (anuvaṁśa-nihitā) *adj. (f.)* placed (right) below the secondary rafter शय्यानुवंशवि (v. l. नि) हिता गृहिणां कुलनाशिनी SamarāSū. 13. 19.

अनुवंशपुराणज्ञ (anuvaṁśapurāṇa-jña) *adj.* who knows, i.e. is expert in the historical account of the collateral branch of a family तस्य बभ्रुरिति ख्यातः पुण्यश्लोको नृपोत्तमः। अनुवंशपुराणज्ञा गायन्तीति परिश्रुतम् LiṅgaP. i. 69. 5.

अनुवंशम् (anuvaṁśam) *adv.* [CāndraVṛ. *on* iii. 3. 23] **1A** (right) below the secondary rafter नार्द्रपादः सुप्यात्। नोत्तरापरशिराः। न नग्नः। नार्द्रवंशे (v. l. नानुवंशम्) ViṣṇuSm. 70. 4; BṛSaṁ. 53. 124; ĪśānŚiPa. i. 9. 185; महावेश्मनि नानुवंशम् ... शयनं विधेयम् KalyāKā. 7. 22; अनुवंशं न भुञ्जीत ... नाशोऽनुवंशं रोगाः स्युः SamarāSū. 48. 105; 33. 72; **1B** along the lines व्यावृत्तपृष्ठमनुवंशमग्रतः पार्श्वाभ्यां पृष्ठतो भग्नरक्षा भग्नानुपातः इत्यश्वयुद्धानि ArthŚā. iii. 135. 2 (10. 5); **1C** according to race or family, MW.; **2** in the direction of or along the back-bone प्रणिदध्यात् ... गुदे नेत्रम् ...। अनुवंशं यथा मायुबस्तेश्चाबन्धनाद् भिषक् Hastyāyur. 599. 10 (4. 5)

अनुवंशविहिता (anuvaṁśa- vihitā) *adj. (f.)* prepared, i.e. placed (right) below the secondary rafter शय्यानुवंशविहिता... कुलनाशिनी SamarāSū. 13. 19.

अनुवंशश्लोक (anuvaṁśa-śloka) *m.* verse referring to geneological list अत्रानुवंशो (v. l. ॰नुवंशश्लोको) भवति MahāBhā. i. 90.8; i. 90. 30 (v. l.); अत्रानुवंशश्लोकोऽयं गीतस्तस्मिन् पुराभवत् MatsyaP.44. 19; 50. 88; 271. 15; VāyuP. ii. 33. 19; ii. 37. 275; BrahmāṇḍP. ii. 70. 20; ii. 74. 105.

अनुवंशा (anu-vaṁśā) *adj. (f.)* **1** parallel to the secondary rafter गृहे सौम्ये पश्चिमपूर्वायतां तथानुवंशां पूर्वदक्षिणयोर्द्वारयुतामग्निशालां कल्पयति VaikhāŚS. 1. 2; **2** who is according to race or family अनुकूलामनुवंशाम् ... भार्यां विन्देत् MahāBhā. xiii. 44. 54;

अनुवंशा (anuvaṁśā) *f.* name of a daughter of Prāvā अनवद्यामनुव (v. l. वं) शामनूनाम् ... प्रावा व्यजायत MahāBhā. i. 59. 44.

अनुवंशाश्रिता (anuvaṁśāśritā) *adj. (f.)* resting on or placed along the secondary rafter मूषा स्यात् कुड्यजैः ... अनुवंशाश्रिते मूषे स्वस्तिके ... स्यातामवकोशिमे SamarāSū. 19. 75.

अनुवंश्य (anuvaṁś-ya) *adj.* [*f.*-ā] [KāśiVṛ *on* iv. 3. 54; GaṇRa. 5. 339 (377)] **A** of a geneological list or table मार्कण्डेयः ... अनुवंश्यां जगौ गाथां नृगस्य MahāBhā. iii. 86. 5; अत्रानुवंश्यां जगौ गाथां नृगस्य NāṭyaŚā. 6. 34; अत्रानुवंश्या (:) श्लोका भवन्ति NāṭyaŚā. 17. 114; **B** existing in, i.e. related to a collateral branch of the family अनुर्द्रुह्यादयः ... नृपाः अनुवंश्याः ... तेषां कीर्त्यन्ते BrahmāṇḍP. i. 133.3.

अनुवक्तवै (anu-vaktavai) *Dat. inf.* in order to study अदितिस्ते कक्षा बध्नातु वेदस्यानुवक्तवै HirGS. i. 4. 6; ĀgniveGS. i. 1. 2 (6. 21)

अनुवक्तव्य (anu-vaktávya) *adj.* [*f.* - ā] **1A** to be taught or imparted knowledge to स वा एष न सर्वस्मा अनुवक्तव्यः ŚatBr. XIII. vi. 2. 20 (*but* MW. to be repeated); **1B** to be explained वाच्यमिदं शास्त्रम् ... अनुवक्तव्यं च JayāS. 33. 87; **2A** to be recited after हविर्धानविशिष्टाः सामिधेन्योऽनुवक्तव्याः ŚābaBh. 1084. 13 (*on* iii. 7. 15); तत्रैव हविर्धाने स्थित्वा सामिधेन्योऽनुवक्तव्याः MayūMāli. 320. 25 (*on* iii. 7. 7); **2B** to be repeated or continued उत वैदिक एव पूर्वमन्त्रस्थस्तन्नूर्वीर्षष्ठेत्यादिरनुवक्तव्य इति संशये TantrVā. 435. 14 (*on* ii. 1. 48); संकर्षे च प्रकीर्णं एवानुवक्तव्यः SaṅkarKāBh. 2. 8 (*on* i. 1. 1) [to be called or mentioned by name, pw.]

अनुवक्तुम् (anu-vaktum) *inf.* **1** to connect by repeating or continuing धर्मश्चोदनाख्यः प्रमाणविधौ शक्यतेऽनुवक्तुम् TātpaṬ. (U.) 30. 5 (*on* 2. 1); **2** to state, i.e to impose न कश्चिद्दोषः तार्किकैरिहानुवक्तुं शक्यः ChāndoUBh. 355. 9 (*on* vi. 3. 3)

अनुवक्तृ (anu-vakṛ) *adj.* **1A** who recites सामिधेनीरनूच्य ब्रूयादुदयनीयऽ-एवातोऽनुवक्तास्मीति ŚatBr. IX. iv. 4. 16; होतारमप्रतिरथस्यानुवक्तारम् BaudhŚS. ii. 51. 16; **1B** who (merely) repeats, i.e. ignorant सन्त्यस्याप्यनुवक्तार इति व्यापकं तमः PramāVār. 1. 243; **1C** who repeats (the original statement) i.e. second speaker तस्मान्नानुवक्तास्य वाच्यः अपि तु वक्तैवेति NyāyKuA. ii. 73. 3; तादृशवाक्यार्थांशे वाक्यान्तरस्थक्रियाकर्मत्वानवगाहिन्यपि तादृशवाक्योच्चारणानुकूलानुवक्तुरिच्छा संभवति ŚaktiVā. 126. 1; **2A** who speaks authoritatively अथ होवाचेक्ष्वाको वा वार्ष्णोऽनुवक्ता वा सात्यकीर्त उतैषा ... देवतापसेद्धुमेव ध्रियतेऽस्यै दिशः JaimiUBr. i. 5. 4; **2B** who teaches अनुयानं अनुवक्तैवोपाध्यायः BālaKṛ. ii. 8. 10 (on 3. 22) [speaking after, replying, MW; replying etc. APTE]

अनुवक्तृता (anuvaktṛ-tā) *f.* the state of being one who repeats (the original statement) वक्तॄणामुपाध्यायानामेवाभिप्रायो वेदे विधिरस्तु .. तेषामनुवक्तृतया... तथाविधाभिप्रायाभावात् NyāyKuA. ii. 105. 14.

अनुवक्तृत्व (anuvaktṛ-tva) *n.* the state of being one who repeats (the original statement) वक्तृत्वानुवक्तृत्वयोर्भेदस्य लोकसिद्धत्वात् TattvCin. iv (1). 348. 7.

अनुवक्त्र (anu-vaktra) *n.* **1** a type of metre (*lit.* nearing or approaching the mouth) अपुरश्चर्ययाप्येष भजतां धनधान्यादीन्। नित्यमावहतीत्यस्मात् स्त्रियो बीजमनुवक्त्रम् ĪśānŚiPa. i. 20. 4; **2** a variety of kiss प्रियाधरं स्वाधरसंपुटेन पिबेत् पतिः ...। परस्परं प्रेमरसातिरेकात् स्याच्चुम्बनं संपुटकं तदेव (v. l. तत् संपुटाख्यं त्वनुवक्त्रसंज्ञं स्यात् केलिजिह्वाननज(? त? स्तदेव) AnaṅgaRa. 9. 19.

अनुवक्र (anu-vakra) *adj.* (also used as noun) (one) having subsequent retrograde motion tending towards regular motion वक्रानुवक्रं कृत्वा च श्रवणे पावकप्रभः। ब्रह्मराशिं समावृत्य लोहिताङ्गो व्यवस्थितः MahāBhā. vi. 3. 17 (BhārBhāDī. पुनःपुनर्वक्रीभूय); असिमुशलं सप्तदशादष्टादशतोऽपि वा तदनुवक्रे। दस्युगणेभ्यः पीडां करोत्यवृष्टिं सशस्त्रभयाम् BṛSaṁ. 6.5; (ग्रहान्) वक्रानुवक्रानुदितास्त- दशाफलमुदीरयेत्। ताराग्रहाणां सर्वेषामेवं ज्ञात्वा विचक्षणः HorāSā. 11. 3; अनुवक्रस्य दशायां स्वमानशौर्यान्वितो धनी भवति HorāSā. 16. 2; राशिषु चतुर्षु वक्रं पट्स्वतिवक्रमनुवक्रमष्टासु BrāhmSphuSi. 2. 51; आतुरस्य वक्रानुवक्रा ग्रहा गर्हितस्थानस्थाः ... चिकित्साप्रतिषेधाय AṣṭāSaṁ. i. 253. 8 (2. 12) [somewhat crooked or oblique, MW, APTE, very crooked, APTE]

अनुवक्र (anuvakra) *m.* **i** name of an attendant of Skanda वक्रानुवक्रौ बलिनौ मेषवक्त्रौ बलोत्कटौ। ददौ त्वष्टा महामायौ स्कन्दायानुचरौ वरौ MahāBhā. ix. 44. 36; **ii** name of one of the four lords of the southeastern troop of Skanda आवाह्य स्कन्दगणान् वक्रोऽनुवक्रः सुमुखः सुव्रतो वह्निदिग्गताः। एतेभ्यः ... बलिं क्षिपेत् ĪśānŚiPa. ii. 53. 82.

अनुवक्र (anu-vakra) *n.* **1** subsequent retrograde motion tending towards regular motion वक्रानुवक्रास्तमयोदयाद्यास्ताराग्रहाणां करणे मयोक्ताः BṛSaṁ. 1. 10; **2.** time required for a planet moving towards regular course after retrograde motion चक्रांशकैस्तदूनैरनुवक्रं तदधिकोनभागकलाः। ... दिवसाः BrāhmSphuSi. 2. 49 (comm. कालो वक्रस्यानुवक्रस्य वा भवतीत्यर्थः); अथ वक्राणां फलपाकसमयः। ... व्यालस्य निधने वक्रेऽनुवक्रे शेषयोः फलम्। ... वक्रे यावद्वक्रमनुवक्रवक्र (?क्रं वक्र) निवृत्तितोऽस्तारम्भपर्यन्तम् AdbhuSāg. 100. 23.

अनुवक्रकाल (anuvakra-kāla) *m.* time in which subsequent retrograde motion tends towards regular motion वक्रानुवक्रकाले भृगुचारो ज्ञातुमेव न च शक्यः। तस्माद्बहुप्रकारैर्गणितविशेषैश्च चिन्तयेत्तज्ज्ञः HorāSā. 32. 11.

अनुवक्रग (anuvakra-ga) *adj.* **A** moving in which subsequent retrograde motion tends towards regular motion यस्य वक्रानुवक्रगा ग्रहा गर्हितस्थानगताः पीडयन्ति जन्मर्क्षम् (स गतायुः) SuśruS. i. 32. 4; वक्रे दिननिभार्गनवांशयुततुल्यजिनैर्भुक्तिः। अतिवक्रे विपरीतं वक्रमनुवक्रगस्यंशम् (कुजः) PañcSi. 18. 33; वक्रो यदावरोही स्यादारोही चानुवक्रगः। वक्रः स्वोच्चफलं दद्यादुच्च तस्य तु मध्यमा HorāSā. 11. 2; **B** moving very retrogradely भौमरथश्चापि अष्टाङ्गः ...। सर्पतेऽसौ कुमारो वै ऋजुवक्रानुवक्रगः MatsyaP. 127. 4 [having a somewhat oblique course (as a planet etc.) MW; moving somewhat obliquely or retrogressively (said of planets) APTE]

अनुवक्रा (anu-vakrā) *f.* a variety of motion (of planets) type of retrograde motion वक्रातिवक्रा विकला (v.l. वक्रानुवक्रा कुटिला) मन्दा मन्दतरा समा। तथा शीघ्रतरा शीघ्रा ग्रहाणामष्टधा गतिः SūrySi. 2. 12; विकला ऋज्व्यनुवक्रा वक्राख्या बोधनस्य गतिभेदाः। विविधफलं तासु करोति VasiS. 5. 14; अर्धविनाशकरी त्वनुवक्रा VasiS. 5. 15.

अनुवक्रिन् (anuvakr-in) *adj.* having subsequent retrograde motion

अनुवक्री दन्तकरैः ... अस्तमेत्यैन्द्र्याम् ... भृगुः Pa

अनुवक्ष् (anu-vakṣ-) I. P. to grow or to be powerful in accordance with प्र हि रिरिक्ष ओजसा दिवो अन्तेभ्यस्परि। न त्वा विव्याच रज इन्द्र पार्थिवमनु स्वधां ववक्षिथ ṚV. viii. 88. 5 (*but* Sāy. एवंभूतः सन्नस्माकं स्वधाम् अन्नमुदकं वा अनुवोढुमिच्छ) (better *adn.*) cf. **अनु 1 Di** [VIŚVA.]

अनुवक्ष्यत् (anu-vakṣyát) *adj.* [P. iii. 3. 14; vi. 2. 139] **i** who is about to recite (the *Sāmidhenī* verses) सामिधेनीरनुवक्ष्यन्होता व्याहृतीः पुरस्ताद् दध्यात् TaiS. I. vi. 10. 4; BaudhŚS. i. 88. 21; सामिधेनीरनुवक्ष्यन्दर्शं होतारं व्याचक्षीत TaiBr. II. ii. 1. 6; BaudhŚS. i. 66. 3; iii. 38. 17; iii. 201. 8; ĀpaŚS. iii. 19. 3; MānŚS. 120. 11; KātyŚS. ii. 2. 13; **ii** who is about to recite (the Prātaranuvāka verses) प्रजापतौ वै स्वयं होतरि प्रातरनुवाकमनुवक्ष्यत्युभये देवासुरा यज्ञमुपावसन्नस्मभ्यमनुवक्ष्यत्यस्मभ्यमिति AitBr. 7. 5 (201); 7. 6 (204); अथ सर्वा ह वै देवता होतारं प्रातरनुवाकमनुवक्ष्यन्तमाशंसमानाः प्रत्युपतिष्ठन्ते KauṣīBr. 11. 4 (50. 6); उपसन्नो होता प्रातरनुवाकमनुवक्ष्यन्भवति ŚatBr. III. ix. 3. 7; प्रातरनुवाकमनुवक्ष्यन्तः MānŚS. 209. 17; **iii** who is about to recite (the Anuvāka verses) (होता) अनुवक्ष्यन्वाऽएतद्यक्ष्यन्भवति तदेताभ्य एवैतद्देवताभ्यो निह्नुते यूयमनुब्रूत यूयं यजतेति ŚatBr. I. v. 1. 16; वक्ष्यन्वा इदमनुवक्ष्यन्भवति ŚatBr. (K.) II. iv. 3. 8.

अनुवक्ष्यमाण (anu-vakṣyámāṇa) *adj.* **1** who is about to learn or study तौ हेत्योचतुः। उप त्वायावेति। किमनुवक्ष्यमाणाविति ŚatBr. XIV. i. 1. 21; **2** which is about to be or going to be recited (महानाम्नीः) अनुवक्ष्यमाणेऽपराजितायां दिश्यग्निं प्रतिष्ठाप्य ... पश्चादग्नेराचार्यस्तृणेषूपविशेत् ĀśvaŚS. II. ii. 14. 12.

अनुवच् (anu-vac-) II. P. [Jaine Vyā. 111. 35 (*on* ii. 2. 90); ŚākaṭāVyā. i. 4. 81; KāśiVṛ. *on* iii. 2. 109] **1** to utter or to recite (a formulae etc., sometimes for invoking the deity to the sacrificial ceremony) (pass.) to be recited (*caus.*) to cause to recite **2A** to recite after (the teacher), to learn or study (pass.) to be recited after (the teacher), to be learnt or studied (*caus.*) to cause (one) to recite after (the teacher), to make (one) learn or study (the Veda) **B** to recite for (a student), to teach (pass.) to be taught **C** to restate, to reiterate (what is already known) **D** to repeat (*caus.*) to cause to repeat **3A** to speak favourably for **B** to narrate, to describe **C** to state (pass.) to be stated (*caus.*) to cause to state or read (loudly) **4** to shout at **5A** to speak with, to converse, **B** to speak after, to reply **6A** to propound, i.e. to proclaim **B** to command **1** to utter or to recite (a formulae etc., sometimes for invoking the deity to the sacrificial ceremony) दुध्रन्वे वा यदीमनु वोचद्ब्रह्माणि ṚV. ii. 5. 3; श्रेष्ठतामश्नुते स किल्बिषं भवति तस्मादाहुर्मानुवोचः AitBr. 3. 2 (56); उदगासीन्म इत्युद्गात्रेऽन्ववोचत् AitBr. 25. 9 (673); यत्र तिष्ठन् प्रथमामन्ववोचत् तत् स्थित्वा ... यथावसथमभ्युपेयात् KauṣīBr. 9. 4 (43. 2); ŚāṅkhāŚS. v. 13. 11; न मयाभागयानुवक्ष्यथेति वागब्रवीत् TaiBr. III. iii. 8. 6; अथैनं शृण्वन्त्यसावन्ववोचतेति तद्धै स जायते ṢaḍviBr. i. 3. 16; यदाहुतिमनुविषे ṢaḍviBr. i. 6. 16; ताभ्यां ह श्रध्दाय तेनाश्वस्य शीर्ष्णानूवाच JaimiBr. 3. 126; क इदमनुवक्ष्यति स इदमनुवक्ष्यति समाप्य सामिधेनीरन्वाह ĀśvaŚS. I. i. 2. 1; अभयं नो अस्तु प्राजापत्यमनुवक्ष्यामि ŚāṅkhāŚS. i. 4. 5; BaudhŚS. i. 99. 2; ĀpaŚS. xxiv. 11. 2; यत्र चासीनः प्रथमामन्ववोचत्तत् स्थित्वोत्सृज्यते ŚāṅkhāŚS. iii. 14. 14; पराङेवर्ग्मियः होतानूवाच BaudhŚS. ii. 406. 5; (ब्राह्मणः) त्र्यहं युष्माभिर्न प्रत्याख्येयो यः कश्च सावित्रीं अनूच इति VādhūŚS. iii. 92. 3; यदेकैकस्यै पुरोऽनुवाक्यया अन्ववोचः VādhūŚS. iv. 6. 3; यत्रैनमामन्त्रयते ब्रह्मन् सामिधेनीरनुवक्ष्यामि इति तत् प्रस्तौति हिं प्रजापतेऽनुब्रूहि यज्ञम् BhārŚS. iii. 17. 1; HirŚS. ii. 8. 16 (258. 19); xxi. 1. 8 (676. 9); उपप्रेष्य होतर्हव्या देवेभ्य इति संप्रेष्यत्यध्रिगुं होतानुवक्ति VaikhāŚS. 10. 12; (pass.) to be recited पूर्णमासेऽनूच्येते वृधन्वती अमावास्यायाम् TaiS. II. v. 2. 5; II. v. 8. 4; अथात्राग्नेयी प्रथमानूच्यते MaiS. iii. 10. 1 (iii. 130. 9); एतद्धि संवत्सरस्य संक्रमणतरं यत्पञ्चदश सामिधेनीरनूच्यन्ते KāṭhS. 9. 1 (i. 104. 8); KapiKaS. 8. 4 (83. 4); स एतत्सूक्तमपश्यत्तेनैनानशमयद्यदेतदनूच्यते शान्त्यै KāṭhS. 10. 11 (i. 139. 15); 12. 4 (i. 166. 11); तस्मादेतेषु कर्मस्वष्टा-वष्टावनूच्यन्ते AitBr. 3. 1 (52); 30. 9 (794); तस्मात्सप्त चतुरुत्तराणि छन्दांसि प्रातरनुवाकेऽनूच्यन्ते TaiBr. I. v. 9. 8; सोऽएषा मीमांसैव न त्वेवैता अनूच्यन्ते ŚatBr. I. iii. 5. 12; ŚatBr. (K.) II. iii. 3. 8; दीक्षायै तपसेऽग्नये स्वाहेति। अन्वेवैतदुच्यते नेत्तु हूयते ŚatBr. III. i. 4. 8; सधिष्टवाप्सु मे सोमो अब्रवीदित्यनूच्येत VaikhāŚS. 16. 25; प्रह्लादानूच्यतां तात स्वधीतं किंचिदुत्तमम् BhāgP. vii. 5. 22; (*caus.*) to cause to recite ब्रह्मानुवाचयति ŚāṅkhāŚS. xvi. 13. 15; अथ यजमानमेवानुवाचयति VādhūŚS. vi. 11. 4; वाजिभ्योऽनुवाचयति KātyŚS. iv. 4. 15; **2A** to recite after (the teacher), to learn or study अनन्ता वै वेदाः। एतद्वा एतैस्त्रिभिरायुर्भिरन्ववोचथाः TaiBr. III. x. 11. 4; अथैनं शृण्वन्त्यसावन्ववोचतेति तद्धै स जायते ṢaḍviBr. i. 3. 16; न न्वै वयमग्निहोत्र इतिं च गतिं चानूचिमहे JaimiBr. 1. 25; तस्माद् उ ह यस्माद् एवानुब्रु (ब्र)वीत, तं ब्रूयाद् - अमुष्माद् अन्ववोच इति JaimiBr. 3. 77; ते हेमे बहु जप्यस्य चान्यस्य चानूचिरे प्राचीनशालिश्च जाबाली च JaimiUBr. iii. 7. 3; आर्या ब्रह्मानूचुर्नाम गृणन्ति ये ते BhāgP. iii. 33. 7; (pass.) to be recited after (the teacher), to be learnt or studied सर्वेभ्यो वै वेदेभ्यो सावित्र्यनूच्यत इति हि ब्राह्मणम् HirŚS. xxvi. 1. 10 (4. 12); ĀpaDS. i (1). 1. 9; (*caus.*) to cause (one) to recite after (the teacher), to make (one) learn or study (the Veda) प्रत्यङ् आसीनाय अनुवाचयति गायत्रीम् MānGS. i. 22. 13; व्रतं प्रदायादितो द्वावनुवाकावनुवाचयेत् MānGS. i. 23. 3; i. 23. 15; VārāGS. 7. 3; सावित्रीमनुवाचयेत् DrāhyGS. iii. 2. 17; वाससाच्छादनं कृत्वा गायत्रीमनुवाचयेत् LaghvāśvaSm. 10. 31; **2B** to recite for (a student), to teach आरुणये ब्रह्मवर्चसकामाय तक्षानूवाचाग्निर्वर्चः ŚatBr. II. iii. 1. 31; (सार्ञ्जयम्) एतं च यज्ञमनूचे ŚatBr. II. iv. 4. 4; अथाश्वस्य शिर आहृत्य तत्ते प्रतिधास्यावस्तेन नावनुवक्ष्यसि ŚatBr. XIV. i. 1. 23; BṛĀraU. ii. 5. 16; तद् यद् दध्यङ् आथर्वणोऽन्वपश्यत् तं तद् गच्छतम्। स वां तद् अनुवक्ष्यति JaimiBr. 3. 126; यत्तिसृणां प्रातरन्वाह यद् द्वयोः यदेकस्याः संवत्सरे द्वादशाहे षडहे त्र्यहे वा तस्मात्सद्योऽनूच्येति श्रुतिः MānGS. i. 22. 15; अन्ववोचन्नामिष्यन्तः कृपया दीनवत्सलाः BhāgP. i. 5. 30; आचार्यः यस्मै माणवकाय अन्वाह अनुवक्ति BṛĀraUBh. 730. 15 (*on* v. 14. 6); ज्योतिर्ज्ञानस्य बीजानि सोऽन्ववोचद्विदांवरः (सन्मतिः) MahāP. 3. 87; शब्दोऽहमिति दोषाय नात्मन्येष तथैव तत्। इति वा भरतः कस्य दोषस्याभावमन्ववक् SiddhāSi. iii. 175. 10; (pass.) to be taught सोऽयं परोऽवरं यज्ञोऽनूच्यते पितेव पुत्राय ŚatBr. I. vi. 2. 4; ŚatBr. (K.) II. v. 4. 5; येषां द्विजानां सावित्री नानूच्येत यथाविधि ManuSm. 11. 190; ViṣṇuSm. 54. 26; गर्भाष्टमात्प्रभृति यावत्षोडशवर्षं ब्राह्मणस्य सावित्री नानूच्येत (त्रीन् कृच्छ्रांश्चारयितव्यः) ManuBh. ii. 431. 15 (*on* 11. 191); **2C** to restate, to reiterate (what is already known) यत्स्रुवमभिपूरयति स्रुचं तदभिपूरयति तां पूर्णां जुहोत्यन्वेवैतदुच्यते सर्वास्त्वेव हूयन्ते ŚatBr. III. i. 4. 22; (श्रुतिः) विधत्ते नु वक्तीति (? विधत्तेऽनुवक्तीति) चैतद्विरुद्धम् SaṁkṣeŚā. 1. 533 (i. 381. 23) (comm. ज्ञातमर्थं बोधयति); कस्ते जगत्कम्पकरस्य कम्प। इत्यादिकं राक्षसचारणानां चाटूदितं कर्णपथं निनाय (रावणः)। नीचैरनूचुः सचिवास्तदैव गर्भीकृतारिप्रणतिप्रकाराः RāmC. 23. 22; मन्त्रब्राह्मणयोर्यद्वा कलहो विनियोजने। न मन्त्रलिङ्गासिद्धार्थमनुवक्तीतरद्यतः NyāyMāVi. 27. 3 (*on* i. 2. 4); **2D** to repeat अनुवक्ति निषेधवाक्यं द्वैतोपमर्दम् SaṁkṣeŚā. 1. 257 (i. 197. 17); (*caus.*) to cause to repeat पुण्याहं स्वस्त्यृद्धयन्तं प्रत्येकं त्रिधा त्रिधा यथाविभक्तिवाचितमनुवाचयेयुः VaikhāGS. 1. 7; **3A** to speak favourably for स प्रजापतिर्मनसऽएवानुवाच ŚatBr. I. iv. 5. 11; **3B** to narrate, to describe (श्वेतकेतुः) स किल तथैवास यथा म एनमनूचुः JaimiBr. 2. 329; यथावदनुवक्ष्यामि शृणुध्वमृषिसत्तमाः MatsyaP. 274. 16; तेऽन्ववक्ष्ये प्रसंख्याय योजनैस्तन्निबोधत BrahmāṇḍP. i. 21. 80; **3C** to state यन्मया इत्थमवेदिष्याम हस्ती नः सान्नाय्यं पातेति, अन्वस्य प्रायश्चित्तिमवक्ष्यामहि VādhūŚS. ii. 13. 4; स तथेयुषेनाशुष आश्वदत्त द्रविणान्यनूचानकुलाय वीरः। न यथाभ्यगाद्याचितुमन्ववग्वा न यथा यया नाश तदन्यगेहे DvyāśraKā. 12. 2; (pass.) to be stated अन्तर्मुख एव मौनयुक्तेन प्राप्यते संभाष्यानूच्यते BaudhDS. ii. 10. 57; (*caus.*) to cause to state or read (loudly) (शम्बरः) कार्यलेखम् ... अनुवाचयति तावत् ... सुग्रीवपरिवारकम् ... गोचरीकृत्य तिरोभवता मया वञ्चितोऽयं जरद्भल्लूकः AdbhuDa. 2. 0 (4); **4** to shout at, cf. **अनुवाच्यमान**; **5A** to speak with, to converse, cf. **अनुवचन 3A**; **5B** to speak after, to reply, cf. **अनुवचन 3B**; **6A** to propound, i.e. to proclaim, cf. **अनुवचन 4A**; **6B** to command, cf. **अनुवचन 4B** [to concede the point, to assent to, to yield, to name, to call (*caus.*) to read to oneself (before reading aloud), APTE]

अनुवचन (anu-vácana) *n.* [Alt Gr. II. 2. 194; enumerated in the *anupravacanādi gaṇa*, GaṇPā. 7. 8; JaineVyā. 233. 7 (*on* ii. 4. 104); KāśiVṛ. *on* v. 1. 111; also enumerated in the *utthāpanādi gaṇa*, CāndraVyā. iv. 1. 132; GaṇRa. 6. 366 (397)] **1A** recitation (of formulae etc.) **B** subsequent expression (i.e. Vedic knowledge) **C** recitation of texts in conformity with injunction or call (*praiṣa*) **D** subsequent recitation **2A** recitation after (the teacher), study, learning **B** teaching, expounding, lecture **C** restatement or reiteration **D** repetition **3A** speaking with, conversation, communication **B** speaking after, i.e. replying **4A** propounding, i.e. proclaiming (right course of conduct) **B** royal command **5** (the word) *anuvacana* **1A** recitation

(of formulae etc.) शुद्ध एव प्रणवः स्याच्छस्त्रानुवचनयोर्मध्ये KauṣīBr. 11. 5 (50. 23); GopBr. ii. 3. 11 (198.9); ŚāṅkhāŚS. vi. 1. 40; न ह वा ऋक्छस्त्रेण यातयामा भवति नानुवचनेन KauṣīBr. 22. 1 (97. 4); अथ कश्चिच्छस्त्रेऽनुवचने वा प्रमत्त उपहन्यात् ... इति मीमांसन्ते KauṣīBr. 26. 3 (121. 3); 26. 5 (122.8); त्रिरेव प्रथमां त्रिरुत्तमामन्वाहानुब्रूयात्। ... एतमेवास्मिन्नेतत् संततमव्यवच्छिन्नं दधात्येतदनुवचनम् ŚatBr. I. iii. 5. 13; त्रेधा विहित उ वा अयं प्राणः प्राणमेवास्मिन्संततमव्यवच्छिन्नं दधात्येतदेवानुवचनम् ŚatBr. (K.) II. iii. 3. 9; त्रिरनुवचनेनार्धर्चसंतानो विद्यत एकर्पित्यात् ĀpaŚS. xxiv. 11. 14; आसीनो यूपायाज्यमानाय प्रेषितोऽञ्जन्ति त्वामिति तृतीयस्यानुवचनस्यार्धर्चे काङ्क्षेत् MānŚS. 132. 7; अपि वानुवचनेऽनुवचनेऽपानितुत्तमेऽनुवचनेऽग्न आयाहि वीतय इत्येतस्या अर्धर्चेऽपानित्येवमितरासु पूर्वस्याश्चोत्तरमुत्तरस्याश्च पूर्वमर्धर्चौ संदधाति HirŚS. xxi. 1. 12 (679. 18); व्याहृतीः सावित्रीं चानुब्रूयात्। एवं काण्डानुवचनेषु VārāGS. 5. 25; संततमुत्तरमर्धर्चमालभेतेत्युत्तमेनानुवचनेन आनन्तर्यात् संतानम् SaṅkarKā. (AOR. Ed.) iv. 1. 7; अनुवचनानां च क्रियात्मकत्वात् ... प्रकरणग्राह्यत्वेन तद्विरोधोदाहरणत्वम् TantrVā. 854. 12 (on iii. 3. 14); सामिधेन्योस्त्रिर्वचनात्पौनरुक्त्यम्, सकृदनुवचनेन तत्प्रयोजनसंपत्तेः अनर्थकं त्रिर्वचनम् NyāyMañ. i. 249. 31; द्यावापृथिव्योर्हविर्धानत्वात्तदीयस्य तृचस्यानुवचनं युक्तम् Sāy. on AitBr. 5. 3 (125); PūrvottaVāNaMā. 196. 3; MīmāKau. ii. 202. 2 (on iii. 1. 21); अर्थप्रतिपत्तिलक्षणकार्यार्थमनुवचनं त्रिरभ्यासोऽपि तदर्थः MayūMāli. 590. 3 (on ix. 1. 10); 712. 19 (on x. 4. 21); 713. 2 (on x. 4. 22); **1 B** subsequent expression (i.e. Vedic knowledge) इति त्रिशङ्कोर्वेदानुवचनम् TaiĀ. vii. 10. 1 (732. 4); TaiU. 1. 10; अक्षितोऽक्षीणरूपत्वाद् वेदानुवचनं त्विदम् TaiUBhāVā. 34. 21 (1); **1C** recitation of texts in conformity with injunction or call (*praiṣa*) अनुवचनप्रैषयाज्यासु नित्योऽध्वर्युतः संप्रैषः ĀśvaŚS. I. v. 5. 13; ŚāṅkhāŚS. v. 16. 3.; प्रैषानुवचनं मैत्रावरुणस्योपदेशात् MīmāSū. iii. 7. 43; किं सर्वानुवचनेषु सर्वप्रैषेषु च मैत्रावरुणः स्यादुत यत्रानुवचने प्रैष इति ŚabaBh. 1106. 17 (on ii. 7. 43); प्रैषेषु ह्यसावध्वर्युविकारः। अनुवचनेषु होतुः ŚabaBh. 2032. 3 (on x. 7. 19); वेदा[न] (read नु)वचनेन यथा EI. xii. 324. 22; प्रकरणात्तदर्थं प्राप्तं प्रैषानुवचनयोर्निर्दिश्यते ṬupṬ. 26. 5 (on iv. 2. 18); 141. 17 (on vi. 5. 20); आद्योऽस्तु वचनात्मैवं साहित्योक्त्युपलम्भनात्। प्रैषानुवचने यत्र सहिते तत्र बाधनम् NyāyMāVi. 202. 15 (on iii. 7. 21); एवं चाश्वरशनाग्रहणातैषानुवचनशंय्विडान्ताङ्गकलापादिकमपरं च राशिं कृत्वा ... अभिधातव्यम् VidhiRa. 20 (114. 5); (सन्ति च) केवलान्यनुवचनानि BhāṭṭDī. ii. 57. 4 (on iii. 7. 22); i. 326. 17 (on iii. 4. 9); अनुवचने समानकालीनत्वसंबन्धेनान्वयात् LaCandr. 445. 27; **1D** subsequent recitation, cf. अनुवचनत्व A; **2A** recitation after (the teacher), study, learning तमेतं वेदानुवचनेन विविदिषन्ति ŚatBr. XIV. vii. 2. 25; BṛĀraU. iv. 4. 22; ŚāṅkhāĀ. 13. 1 (47. 1); वेदानुवचनं यज्ञो ब्रह्मचर्यं तपो दमः। ... ज्ञानहेतवः YājñaSm. 3. 190; वेदानुवचनं वेदाध्ययनं गुरुवचनमनु पश्चाद्वचनम् Aparā. 1018. 19 (on 3. 190); अनुवाक्यमनुवचनं तद्विहीना अननुवाक्या ज्ञानरहिता इत्यर्थः Smṛti Can. ii. 412. 11; वेदस्यानुवचनमध्ययनम् VīraMi. 898. 19 (on 3. 190); BālamBha. iii. 112. 29 (on 3. 190); **2B** teaching, expounding, lecture एतानि वै पञ्चाग्नीयानि पुरा सावित्र्यनुवचनादाचार्यो ब्रह्मचारिणि निदधाति Kāṭhakasaṅkalana 50. 8; अथ त्रिरात्रसंवत्सरयोः सावित्र्यनुवचनस्य विधानं वक्ष्यते KauṣīGS. ii. 4. 1; वेदानुवचनाद्य GautDS. i. 1. 11 (comm. अध्यापनम्); ब्रह्मानुवचने चाद्यन्तयोः GautDS. i. 2. 54; अनुवचनमध्यापनं कृत्स्नाङ्गस्य वेदस्य ManuBh. i. 154. 20 (on 2. 154); अनुवचनेनैतेऽपि गुणा लक्ष्यन्ते यतोऽननुवक्तृर्यथाभावादेवावासः सिद्धः ManuBh. i. 196. 20 (on 2. 242); ब्रह्म वेदः अनुवचनमध्यापनम् Aparā. 55. 6 (on 1. 26); वेदस्यानुवचनं कृतवान् अनूचानः SiddhāKau. 509 B. 6 (on iii. 2. 109); **2C** restatement or reiteration विधिविहितस्य अनुवचनम् अनुवादः NyāySū. ii. 1. 66; **2D** repetition, cf. अनुवचनमात्र 1; **3A** speaking with, conversation, communication संबोधनमनुवचनाय ŚabaBh. 1654. 3 (on ix. 1. 9); **3B** speaking after, i.e. replying अत्रान्तरे समागतेन दुर्वाससा लक्ष्मणस्य वचनानुवचनम् MahāN. 9. 139 (1); **4A** propounding, i.e. proclaiming (right course of conduct) आदाने विसर्गे ... अनुवचने ... सदा युक्तस्तेनाष्टंगतिको नृपः। ... इत्यौशनसौ श्लोकौ। ... असत्प्रवृत्तिनिषेधश्च 'अनुवचनम्' ManuBh. ii. 45. 8 (on 7. 154); **4B** royal command प्रचेता आह आदाने च विसर्गे च ... अनुवचने ... युक्तः ... राजा VīraMi. (Rājanīti.) 159. 20; अनुवचनं कार्यसंदेहे राजाज्ञा Vīrami. (Rājanīti.) 160. 2; 317. 21; **5** (the word) *anuvacana* अनुवचनशब्दाभिधेयस्य जपकार्यस्यैकत्वाद्विकल्पः NyāyMāVi. 695. 22 (on xii. 4. 1) [reading, a chapter, a section, MW.]

अनुवचनकरण (anuvacana-karaṇa) *n.* act of recitation of texts in conformity with injunction or call (*praiṣa*) अतोऽध्वर्युहोतृसंस्कारार्थत्वाद् भक्षस्य मैत्रावरुणे प्रैषकरणादध्वर्युकार्यमनुवचनकरणाच्च होतृकार्यं कुर्वाणेऽस्ति प्राप्तिः ŚāstrDī. 760. 2 (on x. 7. 6)

अनुवचनकर्तृ (anuvacana-kartṛ) *adj.* who performs the recitation of texts in conformity with injunction or call (*praiṣa*) अनुपात्तस्यानुवचनकर्तृः स्थानादिद्वारस्त्वमिति भावः MayūMāli. 198. 3 (on iii. 1. 10)

अनुवचनकर्मकभावना (anuvacanakarmaka- bhāvanā) *f.* activity or volition which has recitation of texts as its object विशेषणत्वाखीकारे तु अनुवचनकर्मकभावनायां साधनतयान्वितस्य दण्डस्य विशेष्यीभूतभावनान्वयिन्यनुवचने समानकालीनत्वसंबन्धेनान्वयात् LaCandr. 444. 43.

अनुवचनकार्य (anuvacana- kārya) *n.* act of recitation of texts in conformity with injunction or call (*praiṣa*) प्रैषकार्येणाध्वर्यावन्तर्भावः। अनुवचनकार्येण च होतरि NyāyMāVi. 588. 4 (on x. 7. 6)

अनुवचनकाल (anuvacana-kāla) *m.* [Loc.] at the time of recitation of texts in conformity with injunction or call (*praiṣa*) अनुवचनकाले दण्डस्यासंबन्धेऽवलम्बनरूपदृष्टद्वारानुवचनसाधनत्वं तस्य न स्यात् GuruCandr. ii. 17. 14.

अनुवचनकालीनदण्ड (anuvacanakālīna- daṇḍa) *m.* stick present at the time of recitation of the texts in conformity with injunction or call (*praiṣa*) दण्डस्य ... अनुवचने समानकालीनत्वसंबन्धेनान्वयादनुवचनकालीनदण्डस्य साधनतालाभः LaCandr. 445. 27.

अनुवचनक्रिया (anuvacana- kriyā) *f.* action of recitation 'लक्षणहेत्वोः क्रियायाः' इत्यनेनानुवचनक्रियायाम् ... जृम्भणस्य भाव्यत्वादिना लक्षणत्वायोगात् जृम्भायां निमित्तेऽनुवचनम् ... आरादुपकारकम् BhāṭṭDī. i. 326. 15 (on iii. 4. 9)

अनुवचनजनकता (anuvacanajanaka-tā) *f.* the state of being what produces the recitation गुणत्वमपि च तासाम् ... अनुवचनजनकतयैव लायवात् MīmāKau. ii. 203. 8 (on iii. 1. 21); गुणत्वमपि च ऋचां नानुवचनफलप्रकाशकतयैव, अपि त्वनुवचनजनकतया BhāṭṭDī. i. 202.9 (on iii. 1. 11)

अनुवचनत्व (anuvacana-tva) *n.* **A** the state of being the subsequent recitation तद्यदि पृथक् प्रयोगः स्यात्ततः सामिधेन्यङ्गमात्रग्रहणादितरेण निराकृतं विनानुवचनत्वं विहन्येत TantrVā. 753. 7 (on iii. 1. 21); **B** the state of being the recitation of texts in conformity with injunction or call (*praiṣa*) प्रैषान्तानुवचनेषु तु प्रैषत्वेनाध्वर्युकर्तृकत्वस्यानुवचनत्वेन च होतृकर्तृकत्वस्य प्राप्तेः BhāṭṭDī. ii. 57. 21 (on iii. 7. 22)

अनुवचनधर्म (anuvacana-dharma) *m.* [Inst.] in accordance with the procedure or practice of recitation प्रागुदीच्यां दिशि पुण्ये देशे उदित आदित्येऽनुवचनधर्मेण वाग्यतायोष्णीषिणेऽन्वाह KauṣīGS. ii. 7. 24.

अनुवचनफल (anuvacana-phala) n. result or effect of recitation यद्यपि च तासामनुवचनं (ऋचाम्) प्रति गुणत्वं स्यात् तथाप्यनुवचनफलाभिसमिन्धनप्रकाशकत्वेनैव तत्सामर्थ्यात् स्यात् MīmāKau. ii. 202. 12 (on iii. 1. 21); ii. 203. 8 (on iii. i. 21); गुणत्वमपि च ऋचां नानुवचनफलप्रकाशकतया BhāṭṭDī. i. 202. 9 (on iii. 1. 11)

अनुवचनम् (anuvacanam) *adv.* at each (time of) study or learning सावित्रीं चानुवचनम् GautDS. i. 1. 56; (comm. प्रत्यध्ययनं पठनीया)

अनुवचनमात्र (anuvacana-mātra) *n.* **1** mere repetition (in study) अनुवचनमात्रेणैव ... शास्त्रार्थसमाप्तेः NyāyRaMā. 21. 12; तस्मात्स्वर्गार्थत्वादध्ययनस्यानुवचनमात्रेण शास्त्रार्थसमाप्तेः TantrRaha. 66. 25; **2A** mere recitation यद्वा तिष्ठन्नन्वाहान्तरानूच्यामित्यादिष्वनुवचनमात्रं श्रूयते तत्र यदि सामिधेन्यनुवचनं प्रकृतं स्यात्ततस्तदेवावगम्येत ŚāstrDī. 202. 2 (on iii. 1. 11); अनूच्येत्यनुवचनमात्रस्यैव विधानम् MayūMāli. 877. 2 (on xii. 4. 1); **2B** mere recitation of texts in conformity with injunction or call (*praiṣa*) किं प्रैषमात्रेऽनुवचनमात्रे च मैत्रावरुणोपदेशेन हौत्रादिसमाख्याबाधः ŚāstrDī. 330. 8 (on iii. 7. 21)

अनुवचनमात्रोत्तरत्व (anuvacanamātrottara-tva) *n.* the state of being what follows mere recitation प्रकृतविध्योरनुवचनमात्रोत्तरत्वविधानात् BhāṭṭCan. 101. 20 (on xvi. 1. 5)

अनुवचनमात्रोद्देश (anuvacanamātroddeśa) *m.* [Inst.] with the intention of mere recitation अनुवचनमात्रोद्देशेन गुणविधायिनां विशिष्य सामिधेन्युपस्थापकत्वेन MīmāKau. ii. 200. 17 (on iii. 1. 21)

अनुवचनविकृतित्व (anuvacanavikṛti-tva) *n.* the state of being modification of the recitation (of the Sāmidhenī verse) यस्य लिङ्गम् ... सामिधेन्यनुवचनविकृतित्वमिति भावः MayūMāli. 201. 25 (on iii. 1. 11)

अनुवचनविधान (anuvacana-vidhāna) *n*. prescription of recitation (of Sāvitrī) सावित्रीमन्वाह पच्छोऽर्धर्चशः सर्वां यथाशक्तितो वाचयीतेत्याश्वलायनादिभिरनुवचनविधानात् VīraMi. (Saṁskāra.) 341. 22.

अनुवचनविशेष (anuvacana-viśeṣa) *m*. particular recitation of texts in conformity with injunction or call (*praiṣa*) न च ... मैत्रावरुणविधिरावर्जनीय इति वाच्यम्।... चशब्दसहिताख्यातद्वयेनाप्यनुवचनविशेषस्यैव लक्षणीयतया उभयात्मकेष्वेव तद्विधानात् MayūMāli. 330. 14 (*on* iii. 7. 21)

अनुवचनसमर्थ (anuvacana-samartha) *adj*. competent in teaching अनूचानः अनुवचनसमर्थः वक्ता वाग्मी BṛĀraUBh. 217. 17 (*on* ii. 1.1)

अनुवचनसंबन्ध (anuvacana- sambandha) *m*. connection with teaching अनूचानग्रहणं तु ब्राह्मणस्यानुवचनसंबन्धात् क्षत्रियवैश्यनिवृत्त्यर्थं भविष्यति TantrVā. 902. 17 (*on* iii. 3. 33)

अनुवचनसाधन (anuvacana-sādhana) *n*. 1 means of accomplishing the teaching सावित्रीशब्देन तदनुवचनसाधनमुपनयनाख्यं कर्म लक्ष्यते ManuBh. i.95.10 (*on* 2.38); 2 means conducive to the recitation of texts in confomity with injunction or call (*praiṣa*), cf. **अनुवचनसाधनत्व**.

अनुवचनसाधनत्व (anuvacanasādhana-tva) n. the state of being the means conducive to the recitation of certain text in conformity with injunction or call (*praiṣa*) अनुवचनकाले दण्डस्यासंबन्धेऽवलम्बनरूपदृष्टद्वारानुवचनसाधनत्वं तस्य न स्यात् GuruCandr. ii. 17. 15.

अनुवचनसामान्य (anuvacana-sāmānya) *n*. recitation in general अनुवचनसामान्यं पुरोवाक्यानुवचनातिप्रसक्तमिति संख्या युक्तेत्युक्तम् MayūMāli. 201. 9 (*on* iii. 1. 11)

अनुवचनसामान्योद्देश (anuvacanasāmānyoddeśa) *m*. [Inst.] with reference to recitation in general न 'अन्तरानूच्यम्' इत्यादीनां सामिधेनीमात्रोद्देशेन विधानं प्रमाणाभावात्। अपि तु अनुवचनसामान्योद्देशेन BhāṭṭDī. i. 201. 17 (*on* iii. 1. 11)

अनुवचनस्वरूपार्थत्व (anuvacanasvarūpārtha-tva) *n*. the state of being what is meant for the recitation in its own form अविहितस्यानुवचनस्य ... अनुवचनस्वरूपार्थत्वे आनर्थक्यात् ... अदृष्टार्थं गुणविशिष्टानुवचनं विधीयते MayūMāli. 712. 20 (*on* x. 4. 21)

अनुवचनांश (anuvacanāṁśa) *m*. [Inst.] by the portion of the recitation of texts in conformity with injunction or call (*praiṣa*) यानि तु प्रैषान्तान्यनुवचनानि तेषु प्रैषांशेनाध्वर्योरनुवचनांशेन होतुः प्राप्तेरेकमन्त्रत्वेन नानाकर्तृसमावेशासंभवाद्धोतुरध्वर्योश्च ... मैत्रावरुणविधानमपेक्षितार्थं भवति ŚāstrDī. 330. 13 (*on* iii. 7. 22)

अनुवचनाङ्गत्व (anuvacanāṅga - tva) *n*. the state of being what is ancillary to the recitation of texts in conformity with injunction or call (*praiṣa*) दण्डी प्रैषानन्वाहेति दण्डविशिष्टेऽनुवचनाङ्गत्वेन चोद्यमाने विशेष्यस्य पूर्वमेव क्लृप्तत्वाद्विशेषणभूतस्य दण्डस्यानुवचनाङ्गत्वप्रतिपादनपरम् ... वचनं संभवति NyāyRaMā. 128. 12.

अनुवचनादि (anuvacanādi) *adj*. A study or learning etc. अवगतिसाधनानां च श्रवणादीनां वेदानुवचनादीनां च विधीयमानत्वात् BrahmSūBh. (Śaṅ.) 313. 12 (*on* ii. 1. 14); Mitā. 397. 12 (*on* 3. 190); B recitation etc. यः ... ग्रन्थार्थरूपतया जपानुवचनादिना वेदमभ्यस्यन् परित्यक्ताग्निहोत्राद्यनुष्ठानः भैक्षेणैव वर्तते BālaKrī. ii. 72. 8 (*on* 3. 205); C recitation of texts in conformity with injunction or call (*praiṣa*) etc. दण्डी प्रैषानन्वाह, दण्डी गच्छति इत्यादौ ... दण्डसंबधा(?न्धा)नुवचनाद्योरेककालीनत्वलाभः GuruCandr. ii. 19. 11.

अनुवचनानुज्ञापनरूप (anuvacanānujñāpana - rūpa) *adj*. of the form of seeking of permission for recitation न च ... स्वफलार्थमनुवचनानुज्ञापनरूपस्याङ्गस्य विकृतावूहेन प्रयोगोपपत्तेः बहिः प्रयोगेऽप्याक्षेपसंभवादिति वाच्यम् MīmāKau. ii. 203. 23 (*on* iii. 1. 21)

अनुवचनानुवाद (anuvacanānuvāda) *m*. [Inst.] by the reiteration with reference to the recitation न ह्यनुवचनानुवादेनात्र गुणविधिस्संभवति BhāṭṭDī. iii. 302. 13 (*on* x. 4. 21); अनुवचनानुवादेन तु मनोर्क्रग्विधानात् BhāṭṭDī. iv. 66. 5 (*on* x 6. 18)

अनुवचनान्त (anuvacanānta) *m*. [Loc.] at the end of the recitation (of the Sāmidhenī verses) अनुवचनान्ते वेदेनाहवनीयं त्रिरुपवाज्य स्रुवेण पूर्वमाघारमाघार्याहाग्निमग्नीत्संमृड्ढीति KātyŚS. iii. 1. 12.

अनुवचनान्तर (anuvacanāntara) *n*. another recitation (of the Sāmidhenī verses) न त्वेवं सत्येतान्यनुवचनान्तराणि दर्शपूर्णमासाभ्यामगृहीतत्वात् पृथगेव प्रयोक्तव्यानि TantrVā. 752. 22 (*on* iii. 1. 21); अनुवचनान्तराणि संख्याविशिष्टानि फले विधीयन्ते ŚāstrDī. 201. 10 (*on* iii. 1. 11); आश्रयालाभेन तत्रानुवचनान्तरस्यैव ... गुणात् भिन्नस्य फलं विध्यङ्गीकारात् MīmāKau. ii. 201. 19 (*on* iii. 1. 21); ii. 203. 10 (*on* iii. 1. 21); अनुवचनान्तरस्यैव फलोद्देशेन विहितत्वात् ... नाधर्मकत्वम् BhāṭṭDī. i. 201. 23 (*on* iii. 1. 11)

अनुवचनान्तरविधि (anuvacanāntara-vidhi) *m*. injunction regarding another recitation (of the Sāmidhenī verses) अनुवचनान्तरविधौ तेषां क्रतुमध्यप्रयोगं समर्थयति MayūMāli. 201. 27 (*on* iii. 1. 11)

अनुवचनाभ्यासविधि (anuvacanābhyāsa - vidhi) *m*. injunction of recitation and repetition अनुवचनाभ्यासविधौ अनुवचनस्यैवोद्देश्यत्वासंभवात् प्राथम्यस्य क्रियाविशेषणत्वे स्त्रीलिङ्गायोगाच्च तदुभयानुरोधेनाभ्युपगतम् PūrvottaVāNaMā. 196. 3; MīmāKau. ii. 202. 2 (*on* iii. 1. 21)

अनुवचनीय (anu-vacanīya) *adj*. [P.v. 1. 111] which has recitation as its purpose (छः) अनोः प्रवचेर्वचेः। ... उत्थापनम् वा प्रयोजनमस्य। ... अनुवचनीयम् GaṇRa. 6. 366 (397)

अनुवञ्चत् (anu-vāñcat) *adj*. [P. vi. 1. 186; vi. 2. 139] (deified horse) which moves along वञ्चते स्वाहा ... अनुवञ्चते स्वाहा TaiS. VII. iv. 22. 1 (Sāy. वञ्चतादिशब्दपञ्चकेन गमनप्रकारविशेषाः); KāṭhS. v. 5. 1 (iii. 166. 13)

अनुवञ्चित (anu-vañcita) *adj*. which is avoided subsequently सुप्तस्य सर्पसंपर्के दैवमायुषि कारणम्। दृष्ट्वानुवञ्चिते सर्पे पौरुषं तत्र कारणम् YaśasCam. i. 383. 2.

अनुवत्सर (anu-vatsarā) *m*. [P. vi. 2. 189; AltGr. II. 1. 258] A name of the fourth year in the cycle of five years (i. e. Saṁvatsara, Parivatsara, Idāvatsara, Anuvatsara and Vatsara) अयेदस्मिन्नन्तः ... शतम् अनुवत्सराः AV. (P.) xvii. 29. 15; अनुवत्सराय ... कृणुता बृहन्नमः KāṭhS. 13. 15 (i. 198. 3); MānŚS. 39. 16; सीदानुवत्सरे KāṭhS. 39. 6 (iii. 124. 1); अग्निः संवत्सरः सूर्यः परिवत्सरश्चन्द्रमा इदावत्सरो वायुरनुवत्सरः ... आप्नोति ... वायुमनुवत्सरꣳ शुनासीर्येण PañcBr. xvii. 13. 17; वायुरनुवत्सरः TaiBr. I. iv. 10. 1; BrahmāṇḍP. i. 13. 119; संवत्सरादयः पञ्च ... युगमित्यभिधीयते। ... चतुर्थश्चानुवत्सरः ViṣṇuP. ii. 8. 72; VāyuP. i. 31. 27; i. 50. 183; BrahmāṇḍP. i. 13. 115; i. 21. 132; सोम इद्वत्सरः प्रोक्तो वायुश्चैवानुवत्सरः प्रजापतिश्चाप्यनुवत्सरः स्यात् BṛSaṁ. 8. 24; अनुवत्सरो वत्सरश्च विदुरेवं प्रभाष्यते BhāgP. iii. 11. 14; v. 22. 7; वर्षाः पञ्चविधाः ...। अनुवत्सरो वत्सरोऽयमिति BrahmVaiP. iv. 96. 58; आहुः पञ्चभेदं च वत्सरम् ... चतुर्थश्चानुवत्सरः SkandP. i (2). 31. 52; ViṣṇuDhaP. i. 82. 54; BhaviP. 186 B. 20 (i. 125. 33); इदापूर्वं इत्यादि इदावत्सरः अनुवत्सरः इद्वत्सरः इति CaturCin. i. 890. 9; iii (3). 18. 5; B name of the fifth year in the cycle of five years विशेषार्चनस्य कालं वक्ष्यामः। ... संवत्सर इद्वत्सर इलावत्सरः परिवत्सरोऽनुवत्सरः PārāSū. 65. 9; साक्षात्कारकाल अनुवत्सरो ब्रह्मणः PārāSū. 86. 14; C name of the fifth year of five cycles of 12 years in the Bṛhaspati cycle संवत्सर° ... °अनुवत्सरशब्दानां प्रभवप्रमाथिसरशोभनराक्षसादिद्वादशद्वादशवर्षविशेषवाचित्वेऽपि LalitāSaBh. 204. 27 (*on* 245) [KośaKaTa. 1. 1121 gives *induvatsara* as the synonym of *anuvatsara*] [a year, MW., APTE]

अनुवत्सर (anuvatsara) *n*. name of the fourth year in the cycle of five years (i.e. Saṁvatsara, Parivatsara, Idāvatsara, Anuvatsara and Vatsara) अनुवत्सरमिद्वत्सरमिति पञ्चममीरितम्। ... कालवित्तमैः DevīBhāP. viii. 16.16.

अनुवत्सरम् (anuvatsaram) *adv*. [P. ii. 1. 6] every year, year after year अथ काल उपावृत्ते देवकी सर्वदेवता। पुत्रान्प्रसुषुवे चाष्टौ कन्यां चैवानुवत्सरम् BhāgP. x. 1. 50; प्रजाः। त्वन्महोदयमहीतयाधुनाप्युत्सवं विदधतेऽनुवत्सरम् ŚrīVīraSt. 4 [yearly, MW.]

अनुवत्सरीणा (anuvatsár-īṇā) *adj*. (*f*.) [P.v. 1. 92] lasting for the year Anuvatsara (fourth year in the five- year cycle) शुनासीरीयेण यजमानः। अनुवत्सरीणाꣳ स्वस्तिमाशांस्माशास्त इत्याशांसीत् TaiBr. I. iv. 10. 3; BaudhŚS. ii. 203. 8; i. 155. 7; ĀpaŚS. viii. 21. 1; VaikhāŚS. 9. 12; अनुवत्सरीणाꣳ स्वस्तिमाशासे इतीडाया आशीःषु यजमानो जपति BhārŚS. vii. 24. 8; viii. 24. 10 [referring to the *anuvatsara*, MW.]

अनुवत्सरीया (anuvatsar- īyā) *adj*. (*f*.) [P. v. 1. 91] lasting for the year Anuvatsara (fourth year in the five -year cycle) इयꣳ स्वस्ति ... अनुवत्सरीयोद्वत्सरीयै स्वस्तिमाशास इत्याह KāṭhS. 13. 15 (i. 198. 6); अनुवत्सरीयोद्वत्सरीयै स्वस्तिमाशास इत्याह द्वत्सरीया KāṭhS. 13. 15 (i. 198. 6); इयँ स्वस्तिः सँवत्सरीया परिवत्सरीयेदावत्सरीयानुवत्सरीयोद्वत्सरीया यजमानः MānŚS. 49. 16; MānŚS. 39. 18 [referring to the *anuvatsara*, MW.]

अनुवत्सल (anu-vatsala) *adj*. loving तौ तु भूमिगतौ बालौ लुण्ठतः प्रानुवत्सलौ GaṇeP. ii. 84. 50.

¹अनुवद् (anu-vad-) I. U. [*but* Ā. in intransitive usage, P. i. 3. 49; KāśiVṛ. *on* i. 3. 49; KātanVṛ. *on* iii. 2. 42; MugdhaBo. 23. 40 (139. 8); SiddhāKau. 458B. 34 (*on* i. 3. 49)] **1Ai** to recite along with, i.e. to accompany with formula **ii** to make sound along with **Bi** to call after **ii** to address, to invoke **C** to utter after, to recite in conformity with **D** to recite after **2Ai** to repeat (pass.) to be repeated **ii** to repeat, to reproduce (pass.) to be repeated, to be reproduced **Bi** to express, to refer to, to mention (pass.) to be expressed, to be referred to, to be mentioned **ii** to refer to, i.e. to imply **C** to restate, to reiterate (for elaboration or explanation) (pass.) to be restated, to be reiterated (for elaboration or explanation) *(caus.)* to cause to restate or reiterate (for explanation etc.) **D** to state in addition (pass.) to be stated in addition **E** (pass.) to be laid down, i. e. to be enjoined or prescribed **Fi** to narrate, to describe (pass.) to be narrated, to be described **ii** to say in the context of, i. e. to treat as the subject **3Ai** to speak in favour of, i.e. to glorify **ii** to speak in conformity or in accordance with **iii** to speak in favour of, i.e. to approve of **B** to speak for, i. e. to suggest **Ci** to speak afterwards or subsequently **ii** to speak subsequently, i.e. to reply **D** to imitate in speaking **4Ai** to resound, to resonate (pass.) to be resounded, to be resonated (*caus.*) to cause to resound, to cause to resonate **ii** to imitate in sound **iii** to sound in conformity with (main note) **Bi** to echo as if for approval **ii** to echo in reflection **C** (*fig.*) to imitate, to resemble **1Ai** to recite along with, i.e. to accompany with formula अन्वेकों वदति यद्दांति ṚV. ii. 13. 3; यानेवाध्वर्युः प्रादेशानभिमिमीते तानेवैताभिरनुवदति KauṣīBr. 8. 4 (36. 23); 8. 5 (37. 12); 9. 3 (42. 5); 10. 2 (45. 20); **1Aii** to make sound along with श्वसंन्तु गर्गरा अपां वरुण। अव नीचीरुपः सृज वदन्तु पृश्निबाहवो मण्डूका इरिणानु AV. iv. 15. 12; AV. (P.) v. 7. 11 (better अनु *adn.*); **1Bi** to call after तेषामश्विनौ प्रथमावधावतां तावन्ववदन् सहनोऽस्त्विति PañcBr. ix. 1. 36; **1Bii** to address, to invoke (सुरस्वती) सैतां दशहविषमिष्टिमपश्यत्। आग्नेयमष्टाकपालं पुरोडाशं सौम्यं चरुम् ... तानेतयानुवाक्ययान्ववदत् ŚatBr. XI. iv. 3. 6; **1C** to utter after, to recite in conformity with यदा मैत्रावरुणः स्थित्वा प्रैषाननुवदति तदानीमवलम्बनाय दण्डोऽपेक्षितः NyāyMāVi. 236. 16 (*on* iv. 2. 6); **1D** to recite after, cf. अनुवदत् 1A; **2Ai** to repeat पूर्वमेवं यंजुरुदितंमनुवदति MaiS. i. 11. 6 (i. 168. 6); CāndraVṛ. *on* i. 4. 94.; KāśiVṛ. *on* i. 3. 49; PrakriKau. ii. 415. 3; पूर्वमेवोदितमनुवदति KāṭhS. 14. 6 (i. 206. 4); 19. 3 (ii. 3. 12); KapiKaS. 30. 1 (138. 15); तमु त्वा पाथ्यो वृषेति पूर्वमेवोदितमनुवदति KāṭhS. 19. 4 (ii. 4. 18); KapiKaS. 30. 2 (140. 2); प्रतिवचनं यत्पुण्यं स्वस्ति ऋध्यास्मेति पूर्वोक्तामितरेऽनुवदन्ति VaikhāGS. 1.7; (अनोर्धेः) धेरिति किम्। पूर्वमुक्तमनुवदति JaineVyā. 129. 2 (*on* i. 2. 45); अनुवदति इति पुनर्वदति इत्यर्थः Nyās. i. 236. 6 (*on* i.3.49); उक्तानुवादात् उक्तं ह्यनुवदति नो न वेदेति वेद चेति KenUVāBh. 80. 5 (*on* 2. 2); किमयमनुवदति GopāKeCan. 65. 36; विमतौ च अनुवदन्ति शिष्याः PrakriKau. ii. 415. 5; अकर्मकात्किम्। उक्तमनुवदति SiddhāKau. 459A. 1 (*on* i. 3. 49); जनकसंनिधौ... विप्रबटुरयमनुवदति JānaPa. 1. 46 (3); इदं वादकथायाः पक्षतापरामर्षसंगमप्रतिज्ञावचनम् ... अनुवदन्ति व्योमचराणि भूतानि AmṛUda. 1. 30 (2); (pass.) to be repeated सौधेषु गीतं रामाणां यत्रालिभिरनूद्यते PṛthvīVi. 5. 181 (comm. पश्चादुद्यते गीयते); **2Aii** to repeat, to reproduce (words etc.) तदेतदेवेषा दैवी वागनुवदति स्तनयित्नुर्ददद इति ŚatBr. XIV. viii. 2. 4; BṛĀraU. v. 2. 3 (*but* Śaṅ. अनुकृतिः); स्तोत्रियानुरूपयोर्ह खलु वै तद् रूपं, यस्माद् यां श्रेष्ठीं वाचं वदति पापीयान् अनुवदति JaimiBr. 3. 21; (pass.) to be repeated, to be reproduced अविज्ञाततत्त्वा लभ्यते एवेति किमर्थं स्वकण्ठेन पुनरनूद्यते NyāyMañ. ii. 145. 7; लोकत्वस्य विधेयत्वाद्यञ्जुहोतीत्यनूद्यते BṛĀraUBhVā. i. 4. 1796; उक्तमिदमुत्तरार्थमनूद्यते ManuBh. i. 341. 24 (*on* 4. 29); यदनूद्यते तस्यादावुपादानमनुपपन्नम् Kāvyānu. (He.) 206. 20; त्वयाधीत्य यावज्ज्ञानं संपादितं तावत्सर्वमनूद्यताम् VedāntRaMañ. 2. 6 (78. 4); **2Bi** to express, to refer to, to mention तत्सखाय इति सर्वनैवानुवदति KauṣīBr. 21. 4 (94. 19); श्रुतिः ... यथावर्णितं संसाररूपमनुवदति BrahmSūBh. (Śaṅ.) 20. 3 (*on* i. 1. 4); 179. 8 (*on* i. 3. 19); अस्ति च वेदे वचनं सिद्धामनुवदति यद् ध्रुवां वाचम् NyāyMañ. i. 200. 1; इदमपि यागे सामर्थ्यं (सिद्ध)मेव देवताव्यादेशमनुवदतीति SaṅkarKāBh. 92. 14 (*on* ii. 3. 7); अनुक्तं भूतानामुत्पत्तिक्रमम् ... भूतसृष्टिं च हिरण्यगर्भस्यापि परमार्थत्वात्तत्कर्तृतामनुवदति ManvaMu. 22. 27 (*on* 1. 74); पुरुषकामनामेव खल्वनुवदन्ति... कमिश्रुतयः ŚivārkaMaDī. ii. 417. 9 (*on* iii. 4. 50); जुहोतिधातुः नानाप्रकरणपठितानानारभ्याधीतांश्च सर्वानपि होमान् ... अनुवदति PūrvottaVāNaMā. 4. 5; (pass.) to be expressed, to be referred to, to be mentioned वृत्तान्तेन प्रदोषलक्ष्मीरियमनूद्यते AnargharRā. 2. 83 (3); यः सर्वोपनिषदर्थो ब्रह्म स एषः अनेन मन्त्रेण अनूद्यते BṛĀraUBh. 687. 6 (*on* v. 1. 1); यद् दृश्यं सन्नोपलभ्यते इत्यनेन दृश्यानुपलम्भोऽनूद्यते NyāyBiṬ. 154. 5 (*on* 3. 7); किंचिदनूद्य किंचिदाख्यायते। यत् प्रसिद्धं तद् अनूद्यते Nyās. i. 323. 17 (*on* i. 4. 97); स्वशब्देन सा केवलमनूद्यते Dhvanyā. 81. 2 (*on* 1.4); Kāvyānu. (He.) 132. 11; प्रसिद्धवज्जन्मादिकारणनिर्देशेन यथाप्रसिद्धि जन्मादिकारणमनूद्यते BrahmSūBh. (Rā.) 134. 3 (*on* i. 1. 2); 643. 14 (*on* iii. 3. 32); विमळचन्द्रमुनीन्द्रगुरोर्गुरुः प्रशमिताखिळवादिमदं पदम् । यदि यथावदवैष्यत पण्डितैर्न्नु तदा[न्व]विदिष्यत वाग्विभोः चूर्णि तथा हि EI. iii. 192. 67; ज्ञानं तु अर्थसिद्धमनूद्यते PrakaVi. 2. 15; प्रथमनिर्दिष्टाग्न्युद्देशेन पुरुषत्ववेदनं स एषोऽग्निरिति वाक्यस्यार्थत्वेनानूद्यते VedāntKa. 146. 19 (*on* i. 2. 24); वेदस्य च धर्मे प्रामाण्यं यथानुभवकरणत्वस्य न्यायसिद्धम्। स्मृत्यादीनामपि तन्मूलत्वेनैव प्रमाणमनूद्यते ManvaMu. 34. 3 (*on* 2. 6); 43. 2 (*on* 2. 45); पुरुषस्य परिणामरूपं जगदुपादानत्वम् ... अनूद्यते SāṁkhyPraBh. 37. 37 (*on* 1. 69); भूतविभक्त्या कार्यान्तरार्थमनूद्यते Prasā. i. 230. 17; न हिंस्यादिति निषेधवाक्ये पुरुषार्थैव हिंसा धातुनानूद्यते न क्रत्वर्था ŚivārkaMaDī. ii. 219. 29 (*on* iii. 1. 25); स्त्रीशूद्रयोस्तदुभयं सकृदिति विधानं पूर्वार्धेनानूद्यते VīraMi. (Āhnika.) 89. 16; यागो विधीयताम् उत्पत्तिवाक्यसिद्धो वानूद्यताम् MīmāNyāPra. 201. 27; 257. 11; फलान्येव सकलपदेनानूद्यन्ते SetuBa. 101. 11; क्रियागतं गर्ह्यत्वम् ...। तदेव धिगित्यादिनानूद्यते LaŚabdeŚe. i. 475. 22; **2Bii** to refer to, i.e. to imply, cf. अनूद्य **3C**; **2C** to restate, to reiterate (idea, theory etc. for elaboration or explanation) तदाहुर्नौधसमेवैतस्याह्नो ब्रह्मसाम कार्यमिति। तद्ध तत्पक्षमनुवदति JaimiBr. 2. 21; लिङ्गं चैव भवति, वाचा विरूपनित्यया इति। अन्यपरं हीदं वाक्यं वाचो नित्यतामनुवदति ŚābaBh. 91. 8 (*on* i. 1. 23); 463. 1 (*on* ii. 2. 1); अपरेऽप्यनुवदन्तीति निर्दयाक्रान्तभुवनं धिग् व्यापकं तमः PramāVāSvopVṛ. 80. 16; यस्य ... प्रबलवृत्तयः। ... अर्थान् स्मानुवदन्तीव MahāP. 1. 50; भूतानुग्रहं वागादीनां ध्रुवंस्तत्सद्भावमनुवदति BrahmSūBh. (Bhā.) 145. 20 (*on* ii. 4. 4); सम्यगिति वैधतामाचमनपदार्थस्यानुवदति ManuBh. i. 103. 8 (*on* 2. 53); ii. 118. 26 (*on* 8. 104); ii. 274. 27 (*on* 9. 114); ii. 323. 15 (*on* 9. 314); ii. 334. 28 (*on* 10. 7); इमं चार्थमनुवदति भगवद्गीता Bhām. 46. 21 (*on* i. 1. 1); संप्रति आदिवाक्यम् आक्षेप्तुमनुवदति। प्रमाणत इति TātpaṬ. (Vā.) 11. 3 (*on* i. 1. 1); सूत्रद्वयमेतदधिकरणसिद्धमनुवदति। ... असदिति चेन्न प्रतिषेधमात्रत्वात् इति च पूर्वाधिकरणस्थमनुवदति BrahmSūBh. (Rā.) 466. 4 (*on* ii. 1. 23); सर्वेषां हृदयानां श्रपणे तन्त्रं हृदयशूलमिति स्थितमेव न्यायमनुवदति इयं श्रुतिः SaṅkarKāBh. 73. 10 (*on* ii. 2. 2); विप्रावदन्त नामात्या अन्ये विप्रावदन्न वा । मिथोऽनुवदमानास्तु सेनान्योऽन्ववदन्वचः DvyāśraKā. 7. 50; अध्यासासंभवात् ... अनुवदति तस्मादिति VedāntKa. 19. 20 (*on* i. 1. 1); 99. 8 (*on* i. 1. 4); ईदृश एव विधिशब्दार्थो वेदान्तिभिः स्वीकृत इति परेऽपि केचिदन्ववादिषुः NyāyPari. 402. 21; सूत्रमर्थतोऽनुवदति NyāySu. (Ja.) 354B. 10 (*on* ii. 2. 6); 413 B. 4 (*on* ii. 2. 10); 416A. 3 (*on* ii. 2. 10); 'नेह नाना' इत्यादिश्रुतिनिषेध्यसमर्पकतयानुवदति विश्वसत्यतावाक्यमिति चेन्न Vādā. 60. 7; एतन्न्यायसिद्धमेवार्थं सौकर्यायानुवदति Subodhi. 12. 17 (*on* 2. 23); भगवतः स्वरूपं पूर्वमेवोक्तमनुवदति AṇuBh. 99. 8 (*on* i. 3. 42); 249. 14 (*on* iii. 3. 42); चत्वार एवाश्रमा नियता इति दर्शयितुमुक्तानाश्रमाननुवदति ManvaMu. 245. 7 (*on* 6. 87); अभिमानाभावे सर्वानर्थनिवृत्तिमनुवदन्ति SiddhāBi. 72. 2; तृतीयपूर्वपक्षमनुवदति उभयपरत्व इति (भाष्यकारः) ŚivārkaMaDī. i. 183. 9 (*on* i. 1. 4); i. 191. 25 (*on* i. 1. 5); i. 246. 8 (*on* i. 1. 21); (कश्चित्त्वाह). तन्मतानुसारिणः कस्यचिदुत्पादनमनुवदन्ति कश्चिदिति MayūMāli. 12. 10 (*on* i. 2. 2); संज्ञपनकरणकभावनायाः सेतिकर्तव्यताकाया एवालम्भविधिनोत्कर्षाद् उत्सृजतिरुत्तरव्यापारोपरममनुवदतीति क्त्वाप्रत्ययोक्तमव्यवहितपूर्वत्वं न बाधनीयम् BhāṭṭCan. 3. 6 (*on* xiii. 1. 4); पक्षद्वयमध्यात् प्रथमं पक्षमनुवदति Bhāsk. i. 49. 17 (*on* i. 1. 1); ii. 203. 22 (*on* ii. 4. 20); तत्फलितमनुवदति LaŚabdeŚe. ii. 69. 11; एवं द्विजशूद्रविषये मूलकृतानुकल्पं प्रकरणशुद्धये च कंचिद्विशेषं कथयितुमनुवदति BālamBha. iii. 84. 2 (*on* 3. 35); (pass.) to be restated, to be reiterated (for explanation or elaboration) आत्मादेः खलु प्रमेयस्य तत्त्वज्ञानान्निःश्रेयसाधिगमः। तच्चैतदुत्तरसूत्रेणानूद्यते NyāyBh. 2. 17 (*on* i. 1. 1); सर्वः प्रमाता प्रमाणेनार्थमवधार्य प्रवर्तमानः फलमुपलभते इति लोकवृत्तं तद्वाक्येनानूद्यते NyāyVār. 4. 11 (*on* i. 1. 1); अधिकरणभावो नान्तरीयकत्वादनूद्यते ṬupṬ. 11. 7 (*on* iv. 1. 23); कर्तव्यत्वासंभवात् अनात्मविदपि कर्ता पक्षे प्राप्तः अनूद्यत एव GītāBh. (Śaṅ.) 152. 11 (*on* 5. 1); इन्द्रादीनामर्थैतेषां लक्ष्यं किंचिदनूद्यते MahāP. 22. 22; प्रणयः साधनत्वं च प्राप्तं तस्मादनूद्यते TaiUBhāVā. 183. 9 (2); फलं त्वन्यतः सिद्धमनूद्यते BrahmSūBh. (Bhā.) 25. 12 (*on* i. 1. 12); 58. 12 (*on* i. 3. 20); वाच्यः प्रसिद्धः ...। केवलमनूद्यते पुनर्यथोपयोगम् Dhvanyā. 47. 5 (*on* 1. 3); प्रसिद्धमप्येतदनूद्यते ManuBh. i. 29.

17 (*on* 1. 47); त्र्यहम्। पूर्वश्लोकार्थत्र्यहशेषतयानूद्यते Manu... 7 (*on* 3. 62); न त्वस्य पूर्वकालमात्रतानूद्यते Nyāy Ka. 2. 8; यदनूद्यते तद् व्याप्यं यद् विधीयते तद् व्यापकम् Dharmo Pra. 155. 20; अन्यतः प्राप्ता एव हि श्रवणादयो विधिसरूपैर्वाक्यैरनूद्यन्ते Bhām. 99. 13 (*on* i. 1. 4); वैश्वानरस्य हि पुरुषत्ववेदन-मत्रानूद्यते Bhām. 190. 22 (*on* i. 2. 26); प्रमाणविपर्ययविकल्पस्मृतीनां वृत्तित्वं प्रति परीक्षकाणामविप्रतिपत्तेः। अतस्तदनूद्यते विशेषविधानाय TattvVai. 15. 27 (*on* 1. 10); तदिदं लोकवृत्तमाक्षेप्तारं बोधयितुमनेन भाष्येणानूद्यते TātpaṬ. (Vā.) 15. 13 (*on* i. 1. 1); अभावो नेदं रजतमिति स्वातन्त्र्येणानूद्यते PramāMā. 11. 23; नात्रिवर्षस्येत्यनेन पूर्वश्लोकोक्त एवोदकक्रियाभावोऽनूद्यते HārLa. 122. 14; 'स्नात्वा भुञ्जीत' ... तत्र भोजनं चान्यतः प्राप्तमनूद्यते ŚrutaPra. i A. 21. 10 (*on* i. 1.1); श्रुतिप्रसिद्धमेव लक्षणमनूद्यते NyāyKu. 190. 9; प्रत्यक्षं प्राश्निकानां तन्मध्येभूपसभं भृशम्। अनूद्यतां यथा प्रज्ञाप्रामाण्यं लभ्यते ध्रुवम् PrabhāC. 78. 27; सेश्वरमीमांसापक्षोऽपि नातीव विच्छिन्नः, परैरनूद्यते Śat Dū. 56. 3; ते च पुण्यपापे पश्चात्तापं जनयतः। स च तापः श्रुत्यानूद्यते JīvanVi. 65. 13; सर्वासु विद्यासु प्राप्त एवार्चिरादिमार्गोऽनूद्यते VedāntKau. 325. 12 (*on* iii. 3. 31); चशब्दो दुःखान्तरसमुच्चयार्थः तदेवोत्तरसूत्रेऽनूद्यते TattvPrakā. 143A. 3 (*on* iii. 1. 13); त्वयापि सामान्यतस्सिद्धोऽर्थो विशेषज्ञानायानूद्यते इति वक्तव्यम् Vādā. 33. 1; कर्म कर्मसाध्यं न विद्यते इति सूत्रेण कर्मणां कर्मजनकत्वं प्रतिषिद्धमेव तदिहानूद्यते Upask. 41. 3 (*on* i. 1. 24); तत्र प्राजापत्यः क्षत्रियादीनामप्राप्तो विधीयते। ब्राह्मणस्य विहितत्वादनूद्यते ManvaMu. 91. 12 (*on* 3. 25); न हि परचित्तस्थमज्ञानं त्वयापि बुभुक्षापिपासादिप्रातिस्विकरूपेणानूद्यते Nyāyāmṛ. 361B. 1; अयमेवार्थो मन्दबुद्धिप्रत्ययार्थं नञ्पूर्वाणामपीत्यनेनानूद्यते Prasā. i. 332. 20; जीवेश्वरविभागादिकल्पनास्तु पुरुषबुद्धि-मात्रप्रभवा अपि शास्त्रेणानूद्यन्ते SiddhāBi. 52. 1; चरुमुपदधातीति ... चरोरुपधानसंस्कार्यत्वं द्वितीयया अनूद्यते ŚivārkaMaDī. i. 48. 6 (*on* i. 1. 1); सिद्धक्रत्वादिस्वकार्यसंबन्धम् ... केवलमन्यत्रानूद्यते ŚivārkaMaDī. i. 254. 10 (*on* i. 1. 21); i. 313. 13 (*on* i. 2. 1); न च ... उपसदाम् ... अग्निहोत्रहोमस्य ... क्रमः 'उपसद्भिश्चरित्वा' इत्यनेन अनूद्यते PūrvottaVā NaMā. 14. 14; कर्मत्यागो योगारूढस्य न्यायप्राप्तोऽनूद्यत एव ज्ञानस्य मुख्यतो मोक्षहेतुत्वं व्यवस्थापयितुम् SāṁkhyaPra Bh. 26. 28 (*on* 1. 56); न चोक्तश्रुत्या सदेवेत्यादिश्रुत्यर्थस्याभावधीरे-वानूद्यते GuruCandr. i. 47. 6; (*caus.*) to cause to restate or reiterate (for explanation etc.) ज्ञानमुत्पद्यते पुंसां क्षयात्पापस्य कर्मण इत्यादिस्मृतेरियं श्रुतिर्मूलम्। श्रुतिस्त्वेतादृशी तुल्यत्वे नैतामनुवादयति Vedānt Ka. 32. 11 (*on* i. 1. 1); एकेन तत्प्रायश्चित्तस्वरूपमनुवादयेत् Bālam Bha. iii. 205. 20 (*on* 3.327); **2D** to state in addition संध्ययोरेतत्त्रयं जपेदित्येतावान्विधिः। वेदवित्पदमनुवदिष्यते Manu Bh. i. 117. 8 (*on* 2. 78); (pass.) to be stated in addition लोकत्वस्य विधेयत्वाद्यज्ञुहोतीत्यनूद्यते BṛĀraUBhVā. i. 4. 1796; Manu Bh. i. 166. 8 (*on* 2. 175); **2E** (pass.) to be laid down, i.e. to be enjoined or prescribed देशार्थावभृथश्रुतिरिति देशसंबन्धादन्योऽपि देशो विपरिवर्तमानश्चिन्त्यते। किमनूद्यते नियम्यत इति ... गुणसंस्कारयोरपि नियम एव ṬupṬ. 25. 10 (*on* iv. 2. 16); उल्काहस्तादौ ...एवोपायविधानार्थं परीक्षणमनूद्यते SmṛtiCan. iii. 221. 5; पूर्ववार्त्तिकं तु अनुबन्धासञ्जनार्थं तत्र क्विबनूद्यते Siddhā Kau. 447 B. 3 (*on* iii. 1.11); **2Fi** to narrate, to describe किं पश्यसि किं वा दृष्टमनुवदसि CaitaCa. 52. 16(2); प्रत्यगात्मैक्यानुभवरूपोऽसंप्रज्ञातसमाधिराविर्भूतो वत्सस्य। यत एवमनुभूत-मर्थमनुवदति Jīvān. 473. 4; (pass.) to be narrated, to be described प्रमात्रन्तरधीर्भ्रान्तिरूपा यस्मिन्ननूद्यते Alaṅkā Ra. 37. 8; तदिन्द्रजालरूपोऽयं भवोऽस्मा-भिरनूद्यते TriṣaŚaPuC. ii. 6. 379; भ्रान्तिः ... यस्मिन्वाक्संदर्भेऽनूद्यते स भ्रान्तिमान् RasGaṅ. 353. 8; **2Fii** to say in the context of, i.e. to treat as the subject, cf. अनूय **2A**; **3Ai** to speak in favour of, i.e. to glorify एतत्कुत्सः सामापश्यत्तेनैनम् (इन्द्रम्) अन्ववदत् PañcBr. ix. 2. 22 (Sāy. स्तुतवान्); सोममेवैतत् प्रत्यक्षमनुवदति JaimiBr. 3. 58; 3. 89; 3. 242; **3Aii** to speak in conformity or in accordance with पूर्वमु चैव तद्रूपमपरेण रूपेणानुवदति यत्पूर्वं रूपमपरेणानुवदति तदनुरूपस्यानुरूपत्वम् PañcBr. xi. 6. 4; xii. 1. 5; xii. 7. 7; (सोमक्रयणीम्) अथोपनिष्क्रम्याभिमन्त्रयते। चिदसि मनोऽसीति चित्तं वाऽइदं मनो वागनुवदति ŚatBr. III. ii. 4. 16; स्तोत्रियानुरूपयोर्ह खलु वै तद् रूपं, यस्माद् यां श्रेष्ठी वाचं वदति तां पापीयान् अनुवदति यस्मात् कर्ता च करणश्च सदृशौ सन्तौ विज्ञायेते JaimiBr. 3. 21; 3. 136; 3. 139; **3Aiii** to speak in favour of, i.e. to approve of, cf. अनुवदत् 4; **3B** to speak for, i.e. to suggest तदाहुर्न वा आर्त्यार्तिरनूद्यार्त्या वा एष आर्तिमनुवदति यः कलशे दीर्णे द्रद्राणवतीषु करोतीति PañcBr. ix. 6. 5; **3Ci** to speak afterwards or subsequently तं (भृगुं) वागन्ववदत् GopBr. i. 1. 4 (3. 9); वाचं वदन्तीं सर्वे प्राणा अनुवदन्ति Śāṅkhā Ā. 5. 2 (19. 14); KauṣīU. 3. 2; सर्वार्थं धर्मं प्रथमम्। उपवादाननुवदेत् VārāŚS. I. i. 1. 3; यावद्यामीति वाणीं निगदति रमणीं प्राणनाथः प्रयाणे तावत्तत्प्राणमित्रैर्व्यरचि तु पुरतः ... दृष्ट्वा तन्वी प्रजामीत्यनुवदति PadyaVe. 353; **3Cii** to speak subsequently, i.e. to reply राजा ... पप्रच्छ।... कच्चित्कुशली कुमार इति स तमन्ववादीत्। अद्य कुशली HarṣaC. 289. 9; इत्युक्तो लेखहारेण चक्रेशोऽन्ववददमुम् RājTa. (Prā.) 275; **3D** to imitate in speaking अयमपि च गिरं नस्त्वत्प्रबोधप्रयुक्तामनुवदति शुकस्ते RaghuVa. 5. 74; अनुवदते कठः कलापस्य CāndraVṛ. *on* i. 4. 94; Kāśi Vṛ. *on* i. 3. 49; Prakri Kau. ii. 415. 2-5; SiddhāKau. 458 B. 34 (*on* i. 3. 49); अनुवदते मौद्गः पैप्पलादस्य KāśiVṛ. *on* i. 3. 49; समितिषु वदते गुणान् जनोऽसावनुवदते प्रमदाजनोऽप्यमुष्य Rāvaṇā. 2. 37; अनोर् अठात्। अनुवदते MugdhaBo. 23. 40 (139. 8); **4Ai** to resound, to resonate अनुपूर्वाद् वदतेर्घोषो भवति। अनुवदते जिनदत्तो देवदत्तस्य ... व्यक्तवाक्समुक्तावित्येव। अनुवदन्ति वीणाः JaineVyā. 29. 9 (*on* i. 2. 45); KāśiVṛ. *on* i. 3. 49; Prakri Kau. ii. 415. 4; Siddhā Kau. 459 A. 2 (*on* i. 3. 49); (pass.) to be resounded, to be resonated मधुमर्दनगीतगर्भया तद्विशदं नारदवीणयान्ववादि Yādavā. 15. 86; (*caus.*) to cause to resound, to cause to resonate धृतराष्ट्रश्च राजर्षिः सर्वाः प्रकृतयस्तथा। ततोऽनुवादयामासुः पणवानकदुन्दुभीः MahāBhā. xii. 40. 16; (असुराः) तन्त्रीस्वरगुणैर्विद्धमातोद्यानन्ववादयन् Hari Vaṁ. App. I. 29F (275); **4Aii** to imitate in sound जल्पितोत्क्रुष्टसंगीतप्रनृत्तस्मितवल्गितैः। घोषस्यान्ववदिष्टेव लङ्का पूतक्रतोः पुरः Bhaṭṭi. 8. 29 (comm. अनुचकारेव); **4 Aiii** to sound in conformity with (main note), cf. अनुवदन 1; **4Bi** to echo as if for approval संरम्भिणो वाणीर्बलस्यालेख्यदेवताः। सभाभित्तिप्रतिध्वानैर्भयादन्ववदन्निव ŚiśuVa. 2. 67; गम्भीरया गिरा भर्तुर्विदधानस्य देशनाम्। अनूवादेव स गिरिर्गह्वरोत्थैः प्रतिस्वनैः TriṣaŚaPuC. i. 6. 418; **4Bii** to echo in reflection (रामेण) आश्रुतः ... सुन्दप्रियावधः। तमेवान्ववदत्तस्य चापः शिञ्जारवच्छलात् RāmāCam. 1. 40; शौरिगुणानुबन्धम्। गुहाविशेषैर्ध्रुवमन्ववादीद् गोवर्धनः Yādavā. 7. 72; तद्वाचं कुहरशतप्रतिप्रणादव्याजेन स्वयमपि सोऽद्रिरन्ववादीत् Rāgh. 12. 34; **4C** (*fig.*) to imitate, to resemble परिम्लानच्छायामनुवदति दृष्टिः कमलिनीम्।... इत्येवमादिषु लक्षणार्थो निरूप्यते KāvyālaṅSū. iv. 3. 8; KāvyMī. 19. 1; SaraKaṇṭhā. 63. 8; अस्याः ... दन्तच्छेदच्छविमनुवदत्यच्छता गण्डभित्तेः TilaMañ. 256. 1; भ्रूविभ्रान्तिर्मदनधनुषो विभ्रमानन्ववादीत् SaraKaṇṭhā. 182. 1; AlaṅkāŚe. 7.2 (21); Kuval. 140 (11); कुचकलशविसारिस्फारलावण्यधारामनुवदति यदङ्गासंगिनी हारवल्लिः Vāgbhaṭā. 3. 6 [to insist upon, MW.; to mock, to abuse or rail at, Apte.]

²**अनुवद्** (anu-vad-) X. Ā. [DhātuPā. 10. 297] to recite again तदद्य निजशक्त्याहमपि पुण्यमुपार्जये। तपःपूजादिकं श्रेष्ठिपृष्ठलग्नोऽनुवादये Kumā - DeC. (So.) 32. 16.

अनुवदत् (anu-vadat) *adj.* [*f.* -ntī] **1A** (used as noun) one who is reciting after, i.e. following in (speech) for study शंसति वाग्वै शर्म तस्माद्वा-चानुवदन्तमाह Ait Br. 10. 8 (280); **1B** repeating (विटः) आकाशभाषितरूप-परवचनमपि स्वयमेवानुवदन् उत्तरप्रत्युत्तरे कुर्यात् SāhiDa. 355. 9; **1C** imitating in speaking कान्ते ... प्रथितं मृगाक्ष्या चातुर्यम् ...। तत्कूजितान्यनुवदद्भिरनेकवारं शिष्यायितं गृहकपोतशतैः Śṛṅgā Ti. (Ru.) 1. 62; Sadukti Ka. 152. 7; Sāhi-Da. 110. 9; अनुवादतो (? अनुवदति) गृहशुके प्रकाशयत्यनुरागवद्रहसि मोहजल्पितम् Acyutarā. 9. 35; विष्वक् तथानुवदतो जगतो विनोदात् प्रीत्यै कटूक्तिमुखराप्यभवन्महत्यै Acyutarā. 10. 34; **2** narrating, describing, recounting निजमनोरथमनुवदन्त्या बालचन्द्रिकया संतुष्टान्तरङ्गा .... राजकन्या ... पूजाम् तस्मै कारयामास Daś-KuC. 27. 7 (*but* Apte repeating, telling, saying in general); **3A** expressing, referring to, mentioning श्वेताश्वतरीयः कृष्णानुयायित्वं हिशब्देन धर्मस्यानुवदंस्तद्वानेव देशो धर्म्य इति दर्शयति BālaKrī. i. 9. 2 (*on* 1. 2); अनध्यापने दोषमनुवदन्ती श्रुतिरेवावश्यकर्तव्यतां ज्ञापयति ManuBh. i. 134. 18 (*on* 2. 113); पश्चात् प्राची पत्न्यन्वास्ते इति वाक्यशेषे पश्चात्प्राङ्मुखत्वमनुवदन् कर्तुर्मुखवादं दर्शयति Saṅkar-KāBh. 66. 4 (*on* ii. 1. 39); एताः (ऋचः) क्रियमाणमनुवदन्त्यो होत्रा पठ्यन्ते NyāyMā Vi. 695. 2 (*on* xii. 3. 18); **3B** restating, reiterating (idea etc.) सिद्धं हि शब्देनानुवदन् वसन्ते ब्राह्मणोपनयनं वसन्तादिसंबन्धं च ब्राह्मणादीनामन्यतः कार्यमिति दर्शयति BālaKrī. i. 33. 23 (*on* 1. 14); अनुवददिदमेव वाक्यमर्यादुपनयति SaṁkṣeŚā. 1. 534 (i. 382. 11); न च ब्रह्मनिर्मितं मायारूपमनुवदच्छास्त्रमशास्त्रं भवति Bhām. 142. 19 (*on* i. 1. 20); युक्तिनिराकृतमनुवदन्तीं श्रुतिमुदाहरति Bhām. 351. 18 (*on* ii. 1. 14); आशङ्कानिवारणार्थं भाष्यमनुवदन्नेव व्याचष्टे TātpaṬ. (Vā.) 29. 21 (*on* i. 1. 1); योऽर्थ इति (?ती) यतानुवदन्परेणाप्येतत्तावदभ्युपगतमिति दर्शयति तस्येत्यादिना Loc. 13. 17 (*on* 1. 2); नन्वनुमितमप्यर्थं पश्चादनुवदद्वाक्यं वाचकं शक्तं स्यात् NyāyRaMā. 92. 8; प्रकरणादिलभ्यतया प्रागनुक्तस्य विशेषणस्य भ्रान्तपरदूषितस्य प्रकरणलभ्यविशेषणवत्तयानुवदतोऽपि सद्वादे प्रसङ्गः KhaṇḍanKhā. 972. 11; निमित्तमात्रमनुवदतः शास्त्रस्यानुमानसापेक्षत्वात् Śruta Pra. iB. 127. 16 (*on* i. 1. 3); श्रुतेन यजिना विदितमनुवदन्तो विश्वमेतद्यथावत् विदधति निगमान्ताः ŚatDū. 129. 7;

... संनिहितयागाननुवदता ... प्रसिद्धार्थनामपरतन्त्रत्वम् आख्यातस्य अङ्गीकृतम् PūrvottaVāNaMā. 11. 8; 4 speaking in favour of, approving of अथैनां द्रौपदीवाचमिष्टामनुवदंस्तदा। भीमोऽभ्यधत्त PāṇḍaC. 8. 171; अनुवदति विभीषणे तदुक्तीः ... परुषमभाषत रोषणो दशास्यः Rāgh. 14. 46; 5 laying down, prescribing स्वशाखाविहितस्य मन्त्रस्य विकल्पमनुवदन् कर्मैकत्वं दर्शयति Mīmā-Kau. ii. 130. 13 (*on* ii. 4. 31)

अनुवदन (anu-vadana) *n.* [enumaerated in the *anupravacanādigaṇa*, Debru. 209] 1 (music) act of sounding in conformity with main note, i.e. act of being in harmony or assonance with (a characteristic of assonant note or *anuvādin*) स्वराः ...।वादी चैवाथ संवादी विवादी चानुवाद्यपि। ... तत्र वदनाद्वादी संवदनात्संवादी, विवदनाद्विवादी अनुवदनादनुवादीति NāṭyaŚā. 28. 23 (9); cf. अनुवादिन्; 2 restatement, reiteration ऊर्ध्वोच्छ्वासी, यत्र ऊर्ध्वोच्छ्वासित्वमस्य (शारीरस्य आत्मनः) भवतीत्यर्थः। दृश्यमानस्याप्यनुवदनं वैराग्यहेतोः BṛĀraUBh. 596.1 (*on* iv. 3. 35); अनुवददिदमेव वाक्यमर्थादुपनयती-दृशकारणं प्रसिद्धम्। अनुवदनमशक्यमन्यथा स्यादवगतगोचरमेव हीदमिष्टम् Saṁkṣe Śā. 1.534 (i.382. 13); तत्रेधा तण्डुलानित्यनुवदनमतस्तत्र नाव्याप्तिरस्ति VidhiRa. 40 (199. 5); 3 kind of kiss (in which sound is produced by tounge) प्रणयपरिगृहीतं चुम्बनं संपुटं स्यादनुवदनमिदं तत्केलिजिह्वारणेन RatiRaha. 7. 6 (comm. क्रीडया ...। सूत्कृतमिति यावत्। तेनानुवदनं प्रतिवदनं चेत् स्यादनुवदनाख्यं चुम्बनं भवति)

अनुवदनपुरःसर (anuvadana-purassara) *adj.* preceded by restatement अनुवदनपुरस्सरं प्रजल्पं भवति कथं तदृते हि वादमुद्रा PrabhāC. 68. 30.

अनुवदमान (anu-vadamāna) *adj.* 1 repeating, reproducing प्रचोदितः शुक इति तेन दशाननेन राक्षसः ...। प्रभोर्गिरामनुवदमानमुत्प्लुताः। शुकं यथा निजगृहुरम्बराच्छुकम्। ... वलीमुखाः स दूत इति ... मेचितः Rāgh. 16. 16; 2 imitating, Rāgh. 16. 16; 3A speaking in conformity with मिथोऽनुवदमानास्तु सेनान्योऽन्यवदन्वचः DvyāśraKā. 7. 50 (comm. एकसांमत्येन यथैके वदन्ति तथापरे वदन्तः); 3B speaking afterwards, DvyāśraKā. 7. 50 (comm. एकैः पूर्वमुक्तमपरे पश्चाद्वदन्तो वा)

अनुवदितव्य (anu-vaditavya) *adj.* 1 to be narrated, to be described यत्रानूद्यमान एवावश्यं गुणोऽप्यनुवदितव्यस्तत्र नैरपेक्ष्यदर्शनादाकाङ्क्षाधीन-संबन्धगुणान्तरविधानानुपपत्तिः Tantr Vā. 292. 2 (*on* i. 4. 3); 2 to be restated, to be reiterated अवश्यं चानेकार्थविध्यनुपपत्तेः सुगादीन्यनुवदितव्यानि TantrVā. 392. 10 (*on* ii. 1. 12); न हि अवश्यं यदेव सर्वत्र प्राप्तं तदेवानुवदितव्यम् Tantr-Vā. 1051. 21 (*on* iii. 5. 31)

अनुवदितुम् (anu-vaditum) *inf.* 1 to refer to, to express ऐन्द्रशब्देनेन्द्रो महेन्द्रश्च न शक्योऽनुवदितुम् ŚābaBh. 1449. 11 (*on* vi. 4. 29); एकदेशनिष्कर्षे च सामर्थ्याभावादशक्यमेवानुवदितुं यो वषट्कर्तुर्भक्ष इति TantrVā. 1052. 18 (*on* iii.5.31); न ह्यफलं विधायान्यत्सफलमनुवदितुं युक्तम् Ṣat Dū. 61. 18; अष्टाचुपभृतीयनेन चतुर्गृहीतं जुहोति ... चतुर्गृहीतद्वयस्य वाचकशब्देनानुवदितुमुचितत्वेऽप्यष्टसंख्यया लक्षणया तदनुवादः MayūMāli. 425. 7 (*on* v. 2. 7); 2 to restate, to reiterate अप्राप्तत्वात् भक्षोऽप्यनुवदितुं न शक्यते TantrVā. 1051. 16 (*on* iii. 5. 31); समासार्थो विधीयते भक्षः ... न हातुमनुवदितुं वा शक्यते TantrVā. 1053. 25 (*on* iii. 5. 31); न तद् विधातुम् अनुवदितुं वा शक्यम् Kāśi. i. 209. 11 (*on* 4. 16); पूर्वपक्षे तु सप्यादीनां दशानामेकयागसाधनत्वात्तन्निष्पन्नानां चतुरवत्ता-नामप्राप्तमेकत्वं नानुवदितुं शक्यते TantrRa. 50. 11; न ह्यप्राप्तं गुणपुपासनमनुवदितुं शक्यम् ŚrutaPra. ii. 38. 27 (*on* i. 3. 13); न चानुवदितुं शक्यः पूर्वमन्यैरबोधितः SarvaDaSaṁ. 3. 81; न वास्यां वचनव्यक्तावर्थशब्दो विधातुं शक्यते वाक्यभेदप्रसङ्गात्। नाप्यनुवदितुं, प्राप्त्यभावात् Yukti Sneha. 32. 20 (*on* i. 1. 2); ईश्वरो हि दुर्ज्ञेय इति निरीश्वरत्वमपि लोकव्यवहारसिद्धमैश्वर्यवैराग्यायानुवदितुं शक्यते SāṁkhyaPraBh. 2. 30 (*on* 1. 10); अन्यप्रमसिद्धस्याप्यन्येनानुवदितुं युक्तत्वात् ŚivārkaMaDī. i. 325. 25 (*on* i. 2. 5); धुभ्वाद्यायतनत्वं प्रत्यक्षमात्रापेक्षानुमानप्रापितमेवानुवदितुं युक्तम् ŚivārkaMaDī. i. 403. 23 (*on* i. 3. 3); याग एकेन वाक्येन गुणतया उपादातुं विधातुं प्रधानतया उद्देष्टुमनुवदितुं च न शक्यते MayūMāli. 71. 11 (*on* i. 4. 6); पौर्णमासीपदम् ... यत्र कालसंबन्धोऽवगतस्तदेवानुवदितुं शक्नोति MayūMāli. 790. 16 (*on* x. 8. 17)

अनुवदितृ (anu-vaditṛ) *adj.* which restates or reiterates (दर्शपूर्णमास-योरिज्याः प्रधानान्यविशेषात्) प्रकृतानामाग्नेयादीनां षण्णामनुवदितारौ नापूर्वयोः कर्मणोर्विधातारौ TantrRa. 223. 13; पौर्णमास्यमावास्यापदाभ्यां विशेष्यमाणा-वनुवदितारावुतापूर्वयोः कर्मणोः विधातारौ (यागौ) ŚāstrDī. 125. 9 (*on* ii. 2. 3); किमैन्द्रवायवादिवाक्ये विहितानां सोमरसानां यागानां च यथाक्रमं सोमेन यजेतेति सोमयागशब्दावनुवदितारौ उत द्रव्ययुक्तस्य कर्मणो विधातारौ VedāntKa. 85. 20 (*on.* i. 1. 4); किमेमौ यजतिकर्मणोरपूर्वयोर्विधातारावुत प्रकृताग्नेयादियागानां समुदायस्यानुवदितारौ Vedānt- Ka. 88. 4 (*on* i. 1. 4); समुदायस्य चानुवदितारौ समुदायवचनावेतौ (पौर्णमास्यमावास्याशब्दौ) MīmāKau. iii(2). 163. 11 (*on* ii. 2. 3)

अनुवदिष्यमाणत्व (anuvadiṣyamāṇa-tva) *n.* the state of being what is going to be expressed or referred to आकाशशब्दस्य आकाशशरीरकपरात्मपरतया निर्वाहोऽप्यभिमतः ... आकाशादिशब्दानां तत्तच्छरीरकपरमात्मवाचित्वस्यानन्तरपादेऽ-नुवदिष्यमाणत्वात् ŚrutaPra. iB. 252. 31 (*on* i. 1. 23)

अनुवद्या (anuvadyā) *f.* name of an Apsaras (born of Prāvā) अनवद्या (v.l. अनुवद्या) मनुवशामनूनामरुणां प्रियाम्। ... इति प्रावा व्यजायत MahāBhā. i. 59. 44.

अनुवध्य (anuvadh-ya) *ger.* having restrained, i.e. having checked रतिमनुवध्य गृहेभ्यः कर्षति राधां वनाय या निपुणा। सा जयति निसृष्टार्था तव वरवंशजकाकली दूती StavMā. 127. 15 (comm. भावं निर्बन्धेनापाद्य) (*better* अनुबध्य)

[1]**अनुवनम्** (ánuvanam) *adv.* [DhātuPā. 8. 8] after longing अग्न आ भर महां दासाय रांध्यः। अंनुवनं सुंवनमुंद्वनं वंनम्। घंर्मस्य पश्य रूपाणि तेंन बध्नामि ते मंनः ṚV. (Khila.) iii. 15. 10.

[2]**अनुवनम्** (anuvanam) *adv.* [P. ii. 1. 16; JaineVyā. i. 3. 12; CāndraVyā. ii. 2. 9] 1A in each and every forest, from forest to forest क्षिपति योऽनुवनं विततां बृहद्बृहतिकामिव रौचनिकीं रुचम्। अयमनेकहिरण्मयकन्दरस्तव पितुर्दयितो जगतीधरः Kirātā. 5. 45; स्फुरति चानुवनं चमरीचयः ŚiśuVa. 4. 60 (comm. वने वने); SaraKaṇṭhā. 206. 9; अनुवनं वनराजिवधूमुखे बहलरागजपाधरचारुणि। विकचबाणदलावलयोऽधिकं रुरुचिरे रुचिरेक्षणविभ्रमाः ŚiśuVa. 6. 46; कथयतीत्यमिवात्र मधुव्रतम् ...। मधुकरी मकरन्दरसासवप्रमुदितानुवनं रचितस्थितिः HarVi. 5. 83; गुर्वर्थे त्यक्तराज्यो व्यचरदनुवनम् ... कोसलेन्द्रोऽवतारः BhāgP. ix. 10. 4; महामुनिमाहात्म्यवशंवदा इव ... अनुवनमपवैरमत्र वासं दधतितमामृतवोऽपि तुल्यकालम् Hammī Ma Ma. 5. 9; अनुवनं वनकन्दलकैतवाद्धिशदलिङ्गतयाविरभूत् ... खगावलिरहोऽलिरहो धनुषा रुषा VasaViKā. 6. 13; 6. 53; अनुवनमलिकोकिलामयूरैः ... मुखरितम् ... उत्पश्यमानो गिरिम् ... श्रीवस्तुपालो जगदेकवीरः VasaVi-Kā. 12. 4; शुकचञ्चुसन्निभपलाशदलत्कुसुमानि रेजुरभितोऽनुवनम् HammīMaKā. 5. 12; अनुवनमनुकुञ्जवीक्षमाणे रुदति विभावनुरक्तिमुक्तकण्ठम्। रुरुदुरिव लताश्च शाखिनश्च CaitaCa. 224. 8; स्नेहादृतेन मनसा जनितानि तस्याः संजल्पितान्यनुवनं च विचेष्टितानि JānaPa. 6. 41; अनुवनं मधुरध्वनिकोकिलाकलकले सति कर्णपथातिथौ। न पथिकः प्रमदां कतमस्तदा स्मरति NemiNir. 6. 39; 1B towards or in the direction of a wood अनुवनमसितभ्रुवः सखीभिः सह पदवीमपरः पुरोगतायाः। उरसि सरसरागपादलेखाप्रतिमतयानुययावसंशयानः ŚiśuVa. 7. 22 (comm. वनं प्रति); अनुवनमनुयान्तम् ... आलोक्य रामम्। दिनमपि रविरोचिस्तापमन्तः प्रपेदे PadyaVe. 793; 2 near the forest अनुवनमिह ... भीता माण्डूकायनी DvyāśraKā. 4. 79 [along side of a wood, MW.]

अनुवनमध्यम् (anuvanamadhyam) *adv.* 1 in the middle of waters विन्ध्यवासिनि अस्याद्रेरनुवनमध्यमम्बुजातैर्वेतण्डव्रजकरदण्डपातभीतैः। सारङ्गैरपि चकितैर्वनेचरेभ्यः सर्वस्वं निहितमिव स्वकं त्वदक्ष्णोः Yātrā Pra. 8. 75; 2 in the middle of the forest, Yātrā Pra. 8. 75.

अनुवनलताकुञ्जम् (anuvanalatākuñjam) *adv.* on each and every bower of creepers in the forest अनुवनलताकुञ्जं गुञ्जन्नुपैति निवर्तते विरचयति न स्वादौ पुष्पासवेऽपि कुतूहलम्। ... इन्दिन्दिरः UnmaRā. (Vi.) 56.

अनुवनान्तम् (anuvanāntam) *adv.* [P. ii. 1. 15] A near the border of forest जातप्रीतिर्या मधुरेणानुवनान्तं कामे कान्ते सारसिकाकाकुरुतेन। तत्संपर्कं प्राप्य पुरा मोहनलीलां कामेकान्ते सा रसिका का कुरुते न ŚiśuVa. 6. 76; B upto the border of the forest चतसृभिराभिः (राजकन्याभिः) साकमेत-त्पितुस्तन्निकटमनुवनान्तं शक्तिदेवो जगाम KathāSaSāg. v. 3. 279; C along the border of the forest अविरलपरागसैकतमकरन्दतरङ्गिणीमनुवनान्तम्। पिकयुवतिजानुदघ्नीं गाहन्ते मधुपयोषितस्तृषिताः SaduktiKa. 170. 17.

अनुवन्द् (anu-vand-) i. Ā. A to praise subsequently बोधा मे अस्य वंचसो यविष्ठ मंहिष्ठस्य प्रंभृतस्य स्वधावः। निन्दति त्वो अंनु त्वो ववन्द वन्दांरु ते तन्वं वन्दे अग्ने MaiS. ii. 7. 10 (ii. 88. 16); B to give respect to, to adore afterwards यान् लिङ्गिनोऽनुवन्दन्ते संविग्ना अपि साधवः। तदर्चा चर्च्यते कस्माद्धार्मिकैर्भवभीरुभिः PrabaCin. 101. 14; C to salute in return, cf. अनुवन्दना; D to pay homage, cf. अनुवन्द्य 2; E (*caus.*) (used in primitive sense) to honour अशुचिस्पर्शाद्दूपान्तरपरिणमन्निर्माल्यं यात्यवन्द्यताम् ... अवन्द्यतां गतं [illegible] स पाप्मा भवति PārāSū. 56. 30.

अनुवन्दना (anu-vandanā) *f.* saluting after, i.e. saluting in return सूराचार्योऽपि तत्रागाच्छुश्रूषाहेतवे प्रभोः। ददे कृतककोपात् तैर्वन्दने नानुवन्दना Prabhā C. 153. 26.

अनुवन्दिन् (anuvandin) [w.r. for अनुवर्तिन्] Kathā Sa Sāg. ii. 3. 52 [PW.; pw.]

अनुवन्द्य (anuvand-ya) *ger.* 1 having praised subsequently यज्ञदानप्रशंसास्मै ब्राह्मणेष्वनुवर्ण्यताम् (v.l. अनुवन्द्य तान्) Mahā Bhā. xii. 106. 17; 2 having paid homage नरपतिरावश्यकशौचावसाने नर्मदाम्भोऽभिषेकपूततनुरनुवन्द्य (v.l. अनुवन्द्य) सांध्यविधिम् ... श्लोकमपठत् Nala Cam. 6. 2 (7)

अनुवप् (anu-vap-) I. U. A to scatter, i.e. to trample, to crush ते देवेभ्य आ वृश्चन्ते पापं जीवन्ति सर्वदा। क्रव्याद्यानग्निरन्तिकादश्वं इवानुवपते नडम् AV. xii. 2. 50; B to sow or scatter one after another पर्जन्यो वायुरादित्यः ... अनूपा अनुवपन्ति लोकान्स्वेन स्वेन कर्मणा Nir. 2. 22 (55. 4) (*but* MW. to scatter over); (pass.) to be sown or scattered तस्मिन्ना वेशया गिरो एकश्चर्षणीनाम्। अनु स्वधा यमुप्यते यवं न चर्कृषद्वृषा ṚV. i. 176. 2 (*but* MW. to be scattered as dust); Nir. 2. 22 (55. 5); यद् व्रीहयो यद् यवा निरुप्यन्ते अंशव एव तेऽनूप्यन्ते AV. (P.) xvi. 111. 14.

अनुवपुस् (anuvapus) *adv.* A from behind the body अनुवपुरपरेण बाहुमूलप्रहितभुजाकलितस्तनेन निन्ये।... अन्या Śiśu Va. 7. 21 (comm. वपुषः पश्चादनुवपुः); B around the body भामण्डलं विभोः परितः। आविर्भवत्यनुवपुः प्रकाशयत् सर्वतोऽपि दिशः YogŚā. 11. 31.

अनुवप्रम् (anuvapram) *adv.* along the bank उदितोपलस्खलनसंवलिताः स्फुटहंससारसविरावयुजः। मुदमस्य माङ्गलिकतूर्यकृतां ध्वनयः प्रतेनुरनुवप्रमपाम् Kirātā. 6. 4.

अनुवर (anu-vara) *adj.* (used as noun) one who accompanies the bridegroom, best man बहुरक्षोऽनुवरोऽसौ प्रकृष्टः पटुकः Dvyāśra Kā. 19. 67 (comm. वरमनुगतो नरः); 19. 68; कन्दुकं मोदकधिया ज्यायस्कानुवरेप्ससि Dvyāśra Kā. 19. 69; आजन्मादृष्टपूर्वी किं वटकान् रोरबालवत्। श्रद्धत्तेऽत्तुमनुवरो मनसा केन नन्वसौ TriṣaŚaPuC. i. 2. 857; i. 2. 858.

अनुवरक (anuvara-ka) *m.* one who accompanies the bridegroom, best man ज्वरीवाब्धिं शोषयितुं मोदकान् परिखादितुम्। श्रद्धालुरनुवरको मनसा केन नन्वसौ TriṣaŚaPuC. i. 2. 855.

अनुवरीभूय (anuvarībhū-ya) *ger.* having become one who accompanies the bridegroom or best man करीन्द्रमधिरूढवान्। आवृतोऽनुवरीभूय सवयोभिर्नृपात्मजैः। ययौ त्रिपृष्ठः TriṣaŚaPuC. iv. 1. 483.

अनुवर्ग (anu-varga) *m.* 1 some part or accessory of a city gate छिन्नं वर्णानामनुवर्गा अभूत्सुः सुवर्णस्य च रूप्यस्य च MaVastuAva. i. 195. 12 [DBHS.]; 2 follower, servant गत्वा गत्वावृत्तिमुदन्वान्भजतेऽयं न प्रत्येति स्वाम्यनुवर्गं प्रतिकूलम् Rāgh Pān. (Dha.) 8. 14 (comm. अनुचरम्)

अनुवर्ण् (anu-varṇ-) X. P. 1 to explain, to interprete तत्र स्म केचिन्मतिनिश्चयज्ञास्तांस्तानुपायाननुवर्णयन्ति MahāBhā. iii. 99. 18; शकुननिमित्तग्रहलग्नबललक्षणदर्शनेन नायकस्य भविष्यन्तमर्थसंयोगं कल्याणमनुवर्णयेत् KāmSū. 192. 21 (3.1); 2A to describe, to narrate अप्रियं चाहितं यत्स्यात्तदस्मै नानुवर्णयेत् MahāBhā. iv. 4. 19; सद्वृत्तिम् ...। तदिच्छाम्यनुवर्णितम् (v.l. तामिहाद्यानुवर्णय) MahāBhā. xii. 234. 2; दूती निवेदयेत्काममर्थांश्चैवानुवर्णयेत् NātyaŚā. 23. 14; मनोरथांश्च पूर्वकालिकाननुवर्णयेत् KāmSū. 205. 7 (3. 2); JayaMa. 205. 21 (*on* 3. 2); चतुराननः ...। सत्यव्रतस्य क्षेत्रस्य वैभवं चान्ववर्णयत् JayāS. 1. 78 + 22; केचनैतज्ज्योतिरनीकम् ... भगवतो वासुदेवस्य योगधारणावामनुवर्णयन्ति BhāgP. v. 23. 4; याः ... सृतयः सहस्रशः प्रवृत्तास्तासां प्राचुर्येणानुवर्णयिष्यामः BhāgP. v. 26. 3; व्रजस्त्रिय आश्रुत्य वेणुगीतं स्मरोदयम्। काश्चित्परोक्षं कृष्णस्य स्वसखीभ्योऽन्ववर्णयन् BhāgP. x. 21. 3; तन्मन्त्राणां माहात्म्यम् ...। तत्कथायाश्च तद्भक्तेः प्रभावमनुवर्णय SkandP. iii (3). 1. 4; रमणः ...। अनुवर्णयेन्मनोरथवृत्तीः पूर्वं समुत्पन्नाः KandaCū. iii. 2. 41; (pass.) to be described कथं चास्य सुतो जातः ...। एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं विस्तरेण प्रकीर्तय (v.l. निखिलेनानुवर्ण्यताम्) MahāBhā. i. 1334 *(4); यज्ञदानप्रशंसास्मै ब्राह्मणेष्वनुवर्ण्यताम् MahāBhā. xii. 106. 17 (*but* pw. to praise); यथोक्ता एव देवताः पञ्चधेहोपदिश्यन्ते तदेतदनुवर्ण्यते BṛĀraUBhVā. iii. 9. 67; अत्रानुवर्ण्यतेऽभीक्ष्णं विश्वात्मा भगवान्हरिः BhāgP. xii. 5. 1; अत्रानुवर्ण्यते सद्भिरितिहासः SkandP. iii (3). 1. 28; नदीनां पर्वतानां च प्रादुर्भावोऽनुवर्ण्यते PadmP. v. 2. 11; धारणाः ...। योगिनामनुवर्ण्यन्ते तथा योगप्रसिद्धये MāliniT. 16. 18; न चेदाधारभावेऽपि मिथ्यात्वमनुवर्ण्यताम् ŚatDū. 128. 23; अवयवार्थोऽनुवर्ण्यते SiddhāSi. i. 30. 3; मनोज्ञवर्णनीयांशे वर्णनीयोऽनुवर्ण्यते ParamāKā. 10. 7; 2B to be praised हंसरूपेणानुवर्णयति AṇuBh. 35. 25 (*on* i. 1. 14); 3A (pass.) to be proclaimed or expressed एतत् स्त्रीभिरसामर्थ्यं मन्त्रिणामनुवर्ण्यते PratiYau. 1. 15; 3B to express, i.e. to inquire, cf. अनुवर्ण्य 2; 3C to prescribe, cf. अनुवर्णित 2A; 4 to consider, i. e. to approve or to admit, cf. अनुवर्णित 3 [to praise, MW.]

[1]अनुवर्ण (an-uvarṇa) *adj.* not having the letter *u* व्यञ्जनान्यनुवर्णानि यान्युवर्णान्यान् हितानि च। विद्यादिद्वः करणमेतेषामथौकारउकारयोः LomŚi. 4. 7.

[2]अनुवर्ण (anu-varṇa) *adj.* which is in conformity with letters अर्पणं नाम लीलायमानमधुरवल्गुना (v.l. लीलायमानानुवर्णेन) स्वरेण पूरयतेव रङ्गं यत्पठ्यते NātyaŚā. 17. 130 (397. 1)

अनुवर्ण (anu-varṇa) *m.* 1 (Alch.) a type of chemical process wherein more than proportionate material is added द्रव्ययोर्मर्दनाद् ध्मानाद् द्वन्द्वानं परिकीर्तितम्। भागाद् द्रव्याधिकक्षेपमनुवर्णसुवर्णके Ras Ra Sa. 8. 45; 2A class (like Brahmin etc.) in successive order, cf. अनुवर्णघ्न 1; 2B every class, cf. अनुवर्णयोग्या; 3 colour in due order, cf. अनुवर्णघ्न 2.

अनुवर्णघ्न (anuvarṇa-ghna) *adj.* 1 who destroys the (four) classes (such as Brahmin etc.) in successive order एको दुर्भिक्षकरो द्वयायाः स्युर्नरपतेर्विनाशाय। सितरक्तपीतकृष्णैर्विद्धोऽर्कोऽनुवर्णघ्नः BṛSaṁ. 3. 19; अनुक्रमेण वर्णान् ब्राह्मणादीन् हन्तीत्यनुवर्णघ्नः AdbhuSāg. 21. 5; 2 who destroys the colours (of the sun during the eclipse) in due order, BṛSaṁ. 3. 19.

अनुवर्णम् (anuvarṇam) *adv.* [P. ii. 1. 6] in the successive order of (four) classes (such as Brahmin etc.) कुशयुक्ता शरबहुला दूर्वाकाशावृता क्रमेण मही। ह्यनुवर्णं वृद्धिकरी मधुरकषायाम्लकटुका BṛSaṁ. 53. 97.

अनुवर्णयत् (anu-varṇayat) *adj.* 1 explaining or interpreting तत्र स्म केचिन्मतिनिश्चयज्ञास्तांस्तानुपायाननुवर्णयन्ति (v.l. °यन्तः) MahāBhā. iii. 99. 18; 2 describing प्रीतोऽहम् यदस्तौषीर्गुणमयं निर्गुणं मानुवर्णयन् BhāgP. iii. 9. 39.

अनुवर्णयितव्य (anu-varṇayitavya) *adj.* fit to be explained तस्मात् सविंशमध्यायशतमनुपदपादश्लोकमनुवर्णयितव्यमनुश्रोतव्यं च SuśruS. i. 4. 5 (comm. व्याख्यातव्यम्)

अनुवर्णयितुम् (anu-varṇayitum) *inf.* to describe, to narrate मनः ... परे ब्रह्मणि भगवति वासुदेवाख्ये क्षममावेशितुं तदु हैतद् गुरोऽर्हस्यनुवर्णयितुम् BhāgP. v. 16. 3.

अनुवर्णयोग्या (anuvarṇa-yogyā) *adj. (f.)* fit for all (four) classes आच्छाय नीतेऽत्र मुहूर्तमात्रे यस्योज्ज्वलेद् वर्तिरमुष्य सा भूः। दीप्तासु सर्वास्वनुवर्णयोग्या TantrSa. 1. 38 (comm. सर्ववर्णं प्रति योग्या)

अनुवर्णान्त (an-uvarṇānta) *adj.* not ending with the letter *u* यद् वृद्धमनुवर्णान्तं वाहीकग्रामः स ठञ्ञिठयोरवकाशः MahāBh. ii. 297. 14 (*on* iv. 2. 104)

अनुवर्णित (anu-varṇita) *adj.* [f.-ā] 1 described, narrated यत्र धर्मस्थैर्वार्यः कामश्चैवानुवर्णितः MahāBhā. xii. 59. 29; xii. 59. 72; अरिर्मित्रमुदासीन इत्येतेऽप्यनुवर्णिताः MahāBhā. xii. 59. 43; (सद्वृत्त्या) यया सन्तः प्रवर्तन्ते तदिच्छाम्यनुवर्णितम् MahāBhā. xii. 234. 2; नृपाणाम् ...। वंशानुचरितं चैव यथावदनुवर्णितम् Viṣṇu P. v. 1. 1; VākyaPa. 3 (14). 358; एतदीश्वरसंधानं नाम योगोऽनुवर्णितः LakṣmīT. 49. 127; न तथा वासुदेवस्य महिमा ह्यनुवर्णितः Bhāg P. i. 5. 9; अमुनी भगवद्रूपे मया ते ह्यनुवर्णिते BhāgP. ii. 10. 35; गुणविसर्गमनुप्रविष्टः पूयेत येन हि पुमाननुवर्णितेन BhāgP. vii. 9. 12; सांख्यानां तु परं तत्त्वं यथावदनुवर्णितम् BrahmP. 243. 47; देवयानश्च ... iv. 31. 26; वक्ष्ये यथावदनुवर्णिताः Bhavi P. 363B.6 (ii (2). 10. 18); ततः सुन्दरसेनेन स्ववृत्तान्तेऽनुवर्णिते। चित्रीयमाणचेतास्तं शबरेन्द्रो जगाद सः KathāSaSāg. xii. 34. 323; व्यवसायकथावाक्यैर्यावत्तत्रानुवर्णितम्। न विश्राम्यति ते तावद्बुद्धि YogVā. iii. 11. 29; SāmkhyaPraBh. 87. 32 (*on* 2. 47); हेतुना यः समग्रेण कार्योत्पादोऽनुमीयते। ... स स्वभावोऽनुवर्णितः Pramā Vār. 1. 8; 2A prescribed शूद्राणामिह शुश्रूषा नित्यमेवानुवर्णिता MahāBhā. xiii. App. I. 10(1); 2B proclaimed, expressed मनुना स्वमतमनुवर्णितम् ManvaMu. 97. 23 (*on* 3. 53); 3 considered, i.e. approved or admitted देयं पुत्रकृतं तत् स्याद्यद्यस्यादनुवर्णितम् KātySm. 579; अनुवर्णितास्तु सिद्धिं प्राप्नुवन्तीत्याह सः (कात्यायनः) SmṛtiCan. iii. 307. 14; नानुवर्णिताः स्वतन्त्रेण पित्रादिना नानुमताः ViraMi. (Vyavahāra.) 94. 24; 4 explained, cf. अनुवर्णितरहस्.

अनुवर्णितरहस् (anuvarṇita-rahas) *adj.* who has explained the secret or mystery यर्ह्येव कर्णविवरेण गुहां गतो नः पित्रानुवर्णितरहा भवदुद्भवेन। तं त्वा विदाम BhāgP. iii. 15. 46.

अनुवर्णितशास्त्रसमाकर्णन (anuvarṇitaśāstra-samākarṇana) *n.* hearing, i.e. knowing of doctrines that are explained तदनु तदनुवर्णितशास्त्रसमाकर्णनादिव विरक्तभावमापाद्यमानः कमपि श्रमप्रकर्षमुपदर्शयन्नत्यन्तस्थितरतार वन्यगिरिशिखरम् YatraPra. 4. 54 (1)

अनुवर्णितुम् (anu-varṇitum) *inf.* (ṇic.) to describe, to narrate (सद्वृत्त्या) यथा सन्तः प्रवर्तन्ते तदिच्छाम्यनुवर्णितम् (v. l. तुम्) MahāBhā. xiii. 234. 2; तन्नः शुश्रूषमाणानामर्हस्यङ्गानुवर्णितुम् BhāgP. i. 1. 13; न तस्य महिमा केनचिदपि शक्योऽनुवर्णितुम् BrahmP. 161. 4.

अनुवर्ण्य (anuvarṇ-ya) *ger.* 1 having described or narrated यज्ञदानप्रसारं ब्राह्मणेष्वनुवर्णिताम् (v. l. ब्राह्मणान् ... अनुवर्ण्य तान्) MahāBhā. xii. 106.17; (देवीऽपि) सौमनस्यमुपाविश्यैश्वर्यमनुवर्ण्य ... अन्यदुक्त्वा DaśKuC. 40. 6; तथा गन्धर्वदलानामः पुर एवानुवर्ण्य तान्। मानुषीमनुसर्पेम Br KathāŚloSam. 19. 48; लोकज्ञात्मनुगुणमेवाचारं काञ्चिदनुवर्ण्य BrahmSūBh. (Bhā.) 12. 27 (on ii. 1. 4); 2 having expressed, i.e. having inquired नित्यमोहारोषु ब्राह्मणेषुत्तमस्तत्समोधिकृतोर्मिनः कुशलमनुवर्ण्यानुबोध्य (च) नि EI. xx. 61. 3 वङ्गीयकाग्रामे ब्राह्मणोत्तमान् संव्यवहारादिकुटुम्बिनः कुशलमनुवर्ण्य बोधयन्ति(ति) EI. xxiii. 58. 2; स्थान् राजस्थानीयोपरिक ... भट्टादीनन्यांश्चकोरिणश्च कुशलमनुवर्ण्य समनुदर्शयति EI. x. 74. 3.

अनुवर्ण्यमान (anu-varṇyamāna) *adj.* which is being described उपलभ्यमाननानाविद्यरतमनुवर्ण्यमानदास्यकारम् ... अरण्यग्रामगण्डलं तदभवत् AvantiKa. 121. 11.

अनुवर्तक (anu-vartaka) *adj.* (also used as noun) 1Ai conforming to, imitating तथागतेन धर्मचक्रं प्रवर्तितं यस्य प्रवर्तनात्तथागत इत्युच्यते। ... लोकानुवर्तक इत्युच्यते LaliVi. 26. 51 (46); समन्तभद्रकायेन हीनानां चानुवर्तकः LaliVi. 26. 72; Aii following, cleaving to a suspended (monk) अरण्यगोचरस्ता: प्रभंकरा: तेष त्वं चर पथेऽनुवर्तकः Rāṣṭrapālaparipṛcchā 39. 4; प्रवर्तकम्। अनुवर्तकम् MahāVyu. 245. 838 [DBHS]; 1B who acts accordingly or conformingly देवी भुजमुपायुः पृथक्करणतः सर्वानुयोगस्यानुवर्तकाः PrabhāC. 18. 8; 84.22; समजनि कश्चित्तस्य प्रवणः शिष्योऽनुवर्तकश्चित्तस्य। काश्मीरनामालोके भट्टमनसो वासुदेवनामा लोके YudhiVi. 1. 9; 2 one of the four types of *upāyas* (*lit.* functioning to continue) उपायोऽनुग्रहकरो ग्राहकोऽथ प्रवर्तकः। तथानुवर्तको ज्ञेयश्चतुःसंग्रहवस्तुनः MaYānaSū. 16. 73 (116. 11); तस्मात् समान(ना?)र्थता बोधिसत्त्वस्य चतुर्थोऽनुवर्तक उपायः BodhiBhū. 79. 23; 3A second move (one of the two causes or aspects) समुत्थानं द्विधा हेतुतत्क्षणोत्थानसंज्ञितम्। प्रवर्तकं तयोराद्यं द्वितीयानुवर्तकम् AbhidhK. 4. 10; पश्चकं त्वनुवर्तकम् AbhidhK. 4. 11 (Bh.पञ्च विज्ञानकाया अनुवर्तका एव); प्रवर्तके शुभादौ हि स्यात् त्रिधाप्यनुवर्तकम् AbhidhK. 4. 12 (Bh. कुशले प्रवर्तके कुशलाकुशलाव्याकृतमनुवर्तकं स्यात्); 3B necessary consequence अन्वयव्यतिरेकाभ्यां यस्य दृष्टोऽनुवर्तकः। स्वभावस्तस्य तद्धेतुरतो भिन्नान्न संभवः PramāVār. 1. 39 [NānārthāSam. iii. 86. 694 gives *anuvartaka* as the meaning of *harṣayitṛ*]

अनुवर्तत् (anu-vartat) *adj.* [*f.* -ī, ntī] 1A going after, following अश्रुबिन्दूद्भवा तस्याः प्रावर्तत महानदी। अनुवर्तती सृतिं तस्या भृगोः पत्न्या यशस्विनः MahāBhā. i. 6. 6; अनुवर्तती तु भर्तारं जगाम मृदुगामिनी। (सावित्री) ... तं च कालमवेक्षती MahāBhā. iii. 280. 33; अस्मात् प्रवृत्ता पुण्योदा नदी त्वाकाशगामिनी। ... सा ज्योतींष्यनुवर्तन्ती ज्योतिर्गणनिषेविता LiṅgaP. i.52.5; एनामनुवर्तता स्मर्तव्या वयम् ViddhaŚā. 1.42 (15); 1B following, i.e. obeying नृपनन्दना: ...। प्रजाविसर्गं आदिष्टा: पित्रा मामनुवर्तता। तत्र कन्यां वरारोहां तामुद्वहत मा चिरम् BhāgP. iv. 30. 15; 2A behaving एवंविधा: काला: क्षमाया: परिकीर्तिता:। अतोऽन्यथानुवर्तत्सु तेजस: काल उच्यते MahāBhā. iii. 29. 32; 2B observing or practising वैश्यानां मारुतं स्थानं स्वधर्ममनुवर्तताम्। गान्धर्वं शूद्रजातीनां परिचर्यानुवर्तताम् MārkP. 49.78; KūrmaP. 29. 3 (1. 2); BhaviP. 318 B. 9 (ii (1). 1. 35)

अनुवर्तन (anu-vartana) *n.* 1 continuance or supplying (of word or sense from previous context) 2Ai act of complying with, act of doing accordingly ii conformity, accordance iii imitation B act of adapting or acquiring of other properties, assimilation 3A practice or observance B proper activity C act of carrying out, i.e. act of expressing (emotions, feelings etc.) D conduct or behaviour Ei paying attention ii attendance, service F act of leading to, guiding 4A act of going after, following Bi following, i.e. accepting ii act of following (in action) C following, i. e. obeying D following or adhering to 5Ai continued presence or existence, persistence ii repeated existence, recurrence B existence, position or condition 6 name of a dramatic embellishment (*nāṭyālaṅkāra*) 1 continuance or supplying (of word or sense from previous context) अनुवर्तन्ते च नाम विधयो न चानुवर्तनादेव भवन्ति MahāBh. i. 44. 13 (on i. 3. 3); i. 457. 14 (on ii. 3. 32); एकयोगनिर्दिष्टानामेकदेशानुवर्तनं VyāḍiPari. 23; 'अस्य' इति प्रत्ययार्थस्यानुवर्तनात्तत्पुरुषः परिमाणी प्रत्ययार्थेनार्थीयते Pradī. iv. 273A. 34 (on v. 1. 59); समासे गुणभूतस्यापि 'नार्थ'शब्दस्य बुद्ध्या विभज्योपयत्रापयनुवर्तनं कार्यम् Mitā. 6. 19 (on 1. 14); 'नञ्च-' इत्यतोऽनुवर्तमानस्य विग्रहणस्य 'धर्मादिभ्यो-' इत्यत्र उपात्तस्यानुवर्तनात् PāṇiTaVā. NaMā. 84. 15; इयं च परिभाषा दरिद्यनुवर्तनान्न सर्वविज्ञान्यत्रपङ्ग PāṇiTaVā. NaMā. 115. 22; 'प्रत्ययलोपे प्रत्ययलक्षणमिति सूत्रे प्रत्ययग्रहणस्यानुवर्तनादेव प्रत्ययलक्षणमित्येव सिद्धे पुनः प्रत्ययग्रहणेन ज्ञाप्यते PariVṛ. (Ni.) 6. 1; यस्मात्प्रत्ययविधिस्तदादीत्यस्यात्रानुवर्तनात् LaŚabdeŚe. ii. 438. 5; हकारादीन् पूर्वोक्तस्थानान्यनुवर्तनेनानूद्य ... हकारमात्रस्य विपन्नस्थानेषु समस्थानवीतलं मं(हा)भून्यस्थानविधि: SetuBa. 339. 16; ढो च इत्यत्र हस्वग्रहणेऽनुवर्तमाने पुनर्चकारेण तस्यानुवर्तनम् PariVṛ. (Si.) 11. 23; 2Ai act of complying with, act of doing accordingly न चानुवर्तनं तन्मे रुचितं यत्र नार्जवम् BuddhaC. 4. 93; संयुक्ता नायकेन तदङ्गनार्थैकचारित्रैर्वृत्तमनुविदध्यात्। ... तदिष्टरसभावशीलानुवर्तनम् KāmSū. 320. 3 (6. 2); आनुलोम्यमनुकूलता, आराध्यचित्तानुवर्तनम् Kāśi Vṛ. on v. 4. 63; स्वाम्यादयः। तेषामभिमतकरणेन ... यच्चित्तस्यानुवर्तनमाराधनमानुलोम्यम् Nyās. ii. 164. 15 (on v. 4. 63); कविनामिन्तु छन्दोऽनुवर्तनेन रञ्जयेत् KāvyMī. 52. 6; रचनाविशेषस्यार्पण वर्तना। प्रसिद्धं नानुरुन्धन्ति श्रोतृचित्तानुवर्तनम् RājTa. (Ka.) 3. 95; PāñcaRāRa. 91. 19; सतीव्रतमेतद् यत्तु पत्युरनुवर्तनमेव Rāgh. 5. 82; 2Aii conformity, accordance पतिव्रतामयं ज्योतिर्ज्योतिषान्येन शोध्यते। इदमाश्चर्यमथवा लोकस्थित्यनुवर्तनम् MahāvīC. 7. 4; लोकानुवर्तनं त्यक्त्वा त्यक्त्वा देहानुवर्तनम्। ... स्वाध्यायापनयं कुरु AkṣU. 43; Adhyā U. 3; 2Aiii imitation, cf. अनुवर्तनवश; 2B act of adapting or acquiring of other properties, assimilation सर्पिस्तैलं वसा मज्जा सर्वस्नेहोत्तमा मताः। एष्वेवोत्तमं सर्पि: संस्कारस्यानुवर्तनात् CaraS. i. 13. 13 (comm. अनुविधानं स्वीकरणमिति यावत्); तत्रापि चोत्तमं सर्पि: संस्कारस्यानुवर्तनात् AṣṭāSaṁ. i. 128. 5 (1. 25); 3A practice or observance सद्वृत्तस्यानुवर्तनम् ...। प्राज्ञः प्रागेव तत्कुर्याद्धितं विद्याद्यदात्मनः CaraS. i. 7. 53; AṣṭāSaṁ. i. 20. 13 (1. 6); AṣṭāHṛ. i. 4. 33; यथासंभाषितस्य च निबन्धनस्यानुवर्तनं रक्षणं च ArthŚā. ii. 272. 9 (7. 6); भवानामेवमष्टानामन्तः कृत्यानुवर्तनम्। रत्नत्रयस्य निर्ग्रन्थो भूत्वा सिद्धिं समश्नुते PadmP. (Ra.) 14. 204; शास्त्रानुवर्तनं त्यक्त्वा स्वाध्यायापनयं कुरु AkṣU.43; Adhyā U. 3; मनुष्याणां धर्मस्तदनुवर्तनम्। कुर्वन्बलवता संधिं हीनैर्युद्धं करोत्यसौ BrahmP. 195. 16; तथानुवर्तनं यथाधिकारं साक्षात् परंपरया वा सद्ब्रह्मवासुदेवाख्यपरमपुरुषार्थप्राप्तिसाधनमिति सिद्धम् PāñcRāRa. 43. 17; यथा खलु दीक्षाप्रायणीयोदयनीयसवनत्रयावभृथात्मकस्य क्रतोः सर्वयागेष्वनुवर्तन एव साफल्यात् TattvPrakā. 183A. 9 (on iii. 3. 59); 3B proper activity बुद्धीन्द्रियमनःशुद्धिर्मारुतस्यानुलोमता। सम्यग्विरिक्तलिङ्गानि कायाग्नेश्चानुवर्तनम् CaraS. i. 16. 6; 3C act of carrying out, i.e. act of expressing (emotions, feelings etc.) परस्परप्रीतिकरैरात्मभावानुवर्तनैः प्रीतिः ... रतिं जनयते पराम् KāmSū. 181. 1 (2. 10) (JayaMa. आत्माभिप्रायेण यान्यनुवर्तनान्यालिङ्गनादीनि); 3D conduct or behaviour उत्कृष्टशरीरसंस्कारात्सुभगवेषतया लोकसंभावनीयतया परं सुहृत्प्रियत्वम्। ... दाक्षिण्यानुवर्तनम् DaśKuC. 136. 6; धर्मज्ञेष्वनुवर्तनं बहुविधं मानं जने गर्विते ... नरस्य कथिताः पर्याप्तमेते गुणाः SūktiRa. 163. 162; प्रश्रयादनुवर्तनम्। अनुवृत्ति: SāhiDa. 349. 7; 3Ei paying attention कथास्वनुवृत्तिस्तेन कथ्यमानास्वनुवर्तनम् JayaMa. 318. 18 (on 6. 2); 178. 16 (on 2. 10); SthānṬ. 236A.11; 3Eii attendance, service, cf. अनुवर्तनजीविन्; 3F act of leading to, guiding राम त्वम् ... भक्तानामनुवर्तनाय सकलां कुर्वन् क्रियासंहतिम् ... भासि AdhyāRā. vii. 4. 12; 4A act of going after, following देवीमुत्सुकप्रिय (जा?जना)नुवर्तनमुहूर्तलम्बितपरिजनाङ्गनासंभ्रमानुयातां पुरस्कृत्य ... विन्ध्यगिरिमभ्यवर्तन्त मन्त्रिणः AvantiKa. 52. 8; 110. 13; 4Bi following, i.e. accepting समुच्चयो निमित्तं चेत् स्यान्निमित्तानुवर्तनम् VākyaPa. 3 (14). 201; सर्वमेतद्विजानन्तो न सर्वस्य प्रबोधनात्। व्यक्तिभूता भविष्यन्ति व्यक्तस्यैवानुवर्तनात् BrahmP. 242. 89; 4Bii act of following (in action) अकार्यात् प्रतिषेधश्च कार्ये चैवानुवर्तनम्। संक्षेपादिति सद्वृत्तं बन्धुमित्रानुजीविनाम् NītiSā. 5. 51 (comm. स्वामिनः ... धर्म्यार्थ्यविधिषु प्रवर्तनं प्रवर्तमानस्यानुवर्तनम्); 4C following, i. e. obeying जिनदत्तोऽपि ... समाचरितामरानुवर्तनसमयस्तां विद्यां प्रतिपद्य ... धरसेनाय ... प्रादात् YaśasCam. ... सुरूपोऽयं मातृत: पितृतस्तथा। अनुवर्तनमेतेषां मनोवाक्कायकर्मभिः

KūrmaP. 522.10 (2.12); PadmP. i. 51.33; BallāC. 81.8; ... Hitopa. 2.153 (1); **4D** following or adhering to, cf. **अनुवर्तनद्वार**; **5Ai** continued presence or existence, persistence इच्छेदेकेषु [उच्छेदकेषु] बहुलं संस्कारस्यानुवर्ण[र्त]नम्। परपक्षेषु कल्प्या [कल्प्यं] हि भूयिष्ठानीति दृश्यते VibhraVi. 19; बोद्धृत्वपरिणामित्वधर्मयोरनुवर्तनम्। मलस्य साधिकारस्य निवृत्तेस्तत्परिच्युतौ MrgendraT. i. 7.22; तादवस्थ्ये तु रूपस्य नान्येनाभिभवो भवेत्। प्राक्तनानभिभूतस्य स्वरूपस्यानुवर्तनात् TattvSam. 570; 688; मनसः अन्तःकरणस्य ... उपाधेरनुवर्तनात् ĪśopBh. 10.2 (on 4); रसः ...। आलम्बनगुणस्थैर्यात्संस्कारस्यानुवर्तनात्। योऽनुयाति विलीनो यः स सूक्ष्म इति कथ्यते BhāvPra. (Śā.) 132.7 (6); AkṣiU. 4.39; Adhyā U. 3; अनुयायिनि प्रयोगत्रयेऽप्यहमोऽनुवर्तनादित्यर्थः Bhāsk. i. 89.19 (on i. 2. 2); i. 368.13 (on i. 7.6); तत्किं कृत्स्नस्य ब्रह्मधर्मस्य अनुवर्तनमभिप्रैपि GoviBh. 92.6 (on ii. 1.7); केचित् स्वप्नवदत्राहुः समसत्ताकतत्क्रियाम्। स्वप्नोत्थभयकम्पादेर्जागरेऽप्यनुवर्तनात्। अद्वैतविद्याचार्याणां समता नात्र संमता VedāntSiSūMañ. 2.51 [AmaK. 2532; ŚabdaRa. (Vā.) 4397]; **5Aii** repeated existence, recurrence असत आत्मलाभः सतः सत्तावियोगो द्रव्यरूपतयानुवर्तनं च खलूत्पादादीनां परस्परमसंकीर्णानि लक्षणानि सकललोकसाक्षिकाण्येव SyādvāMañ. 21 (55); **5B** existence, position or condition अन्येषामपि द्वीपानां श्रूयतामनुवर्तनम् PañcaRā. (Nā.) ii. 2.75; **6** name of a dramatic embellishment (*nāṭyālaṅkāra*) अथ नाट्यालंकाराः- प्रोत्साहनं च साहाय्यमभिमानोऽनुवर्तनम् SāhiDa. 344.13 [Kośas give *anuvartana* as the synonym of the following : *anurodha*, AmaK. 1492; KośaKaTa. 1.5891; *anuvṛtti*, KośaKaTa. 1.5891; NānārthaSam. i. 17.81 gives *anuvartana* as the meaning of *yāñcā*: KalpaK. 239.43 (v.l.) gives *vṛtta* in the sense of *anuvartana*] [gratifying, obliging, result, consequence MW., APTE]

अनुवर्तनकारिणी (anuvartana-kāriṇī) *adj.* (*f.*) who practises compliance, complying छायेव साभवत्पत्यावनुवर्तनकारिणी PadmP. (Ra.) 7.170.

अनुवर्तनजीविन् (anuvartana-jīvin) *adj.* who sustains on attendance or service तस्यानुजीविभिः क्रूरैरनुवर्तनजीविभिः। वसुहीना वसुमती कृता प्रकटतस्करैः NarmaMā. 1.33.

अनुवर्तनता (anuvartana-tā) (=anuvartanā) *f.* conformity to, imitation of यावद्य लोकि अनुवर्तनतां करोति ... तावत्प्रसन्नमनसो अनुबन्धयामः LaliVi. 5.43; किं तू जनस्य अनुवर्तनतां करोति लिपिशालमागतु सुशिक्षितु शिष्यणार्थम् LaliVi. 10.2; आपत्तिष्वचोदनता संरक्षनीयधर्मेष्वनुवर्तनता ŚikṣāSa. 183.17; चत्वार इमे राष्ट्रपाल बोधिसत्त्वानामननुतापकरणा धर्माः ... चतुर्णामार्यवंशानामनुवर्तनता Rāṣṭrapālaparipṛcchā 13.18 [DBHS.]

अनुवर्तनद्वार (anuvartana-dvāra) *n.* [Inst.] by means of following or adhering to वर्णविन्यासवक्रता ... प्रतिनियतगुणविशिष्टानां मार्गाणामनुवर्तनद्वारेण यथा स्वरूपानुप्रवेशं विदधाति तथा विधातव्या VakroJī. 85.14.

अनुवर्तनवश (anuvartana-vaśa) *m.* [Abl.] on account of imitation भगवतः श्वासानिलाः पान्तु वः। यत्संस्कारकलानुवर्तनवशाद्वेलानिभेनाम्भसो यातायातमतन्द्रितं जलनिधेर्नाद्यापि विश्राम्यति Subhāṣi. 36.

अनुवर्तनसामर्थ्य (anuvartana-sāmarthya) *n.* [Abl.] by the force of continuation or supplying (of word etc. from the previous context) उदात्त इत्यनुवर्तनसामर्थ्याद्यस्याप्राप्तः स्वरस्तस्य भवति MahāBh. ii. 154.4 (on iii. 3. 107); ii. 209.21 (on iv. 1.17); iii. 210.12 (on vi. 4.82); सर्वेषामवयवानाम्, अनुवर्तनसामर्थ्यात् कार्ययोग. इति भावः Pradī. vii. 200.17 (on viii. 3.78)

अनुवर्तना (anu-vartanā) *f.* conformity to, imitation of worldly actions लोकानुवर्तनां बुद्धा अनुवर्तन्ति लौकिकीम्। प्रज्ञप्तिमनुवर्तन्ति यथा लोकोत्तरामपि MaVastuAva. i. 168.8; पादां च नाम धोवन्ति न चैषां सज्जते रजः। पादाः कमलपत्राभा एषा लोकानुवर्तना MaVastuAva. i. 168.15; बोधिसत्त्वः ... काषायानि वस्त्राणि गृहीत्वा स्वयमेव प्रव्रज्यां लोकानुवर्तनामुपादाय सत्त्वानुकम्पायै सत्त्वपरिपाचनार्थम् LaliVi. 16.0 (4); 25.0 (2); बोधिसत्त्वस्य धर्मानुधर्मप्रतिपत्तिः। ... पञ्चविधा ...। तेषामेव [यथा] पर्येषितानां यथोद्गृहीतानां धर्माणां कायेन वाचा मनसा चानुवर्तना सम्यक्चिन्तना भावना च BodhiBhū. 76.3; 76.6 [DBHS.]

अनुवर्तनादि (anuvartanādi) *adj.* carrying out, i.e. expressing etc. (सविस्रम्भकथायोगे रतिं जनयते पराम्। परस्परप्रीतिकरैरात्मभावानुवर्तनैः ... रागो विवर्धते) एतेऽनुवर्तनादयो विस्रम्भयोगाः JayaMa. 181.24 (on 2.10)

अनुवर्तनी (anu-vartanī) *adj.* (*f.*) which continues to remain (स्नेहस्य) मात्रा ...। हस्वा परीहारसुखाविकारा वृष्याथ बल्याप्यनुवर्तनी च KāśyaS. 19B. 4.

अनुवर्तनीय (anu-vartanīya) *adj.* [*f.* -ā] **1** to be gone through, i.e. to be experienced **2** to be practised or observed continuously **3** to be attended, to be served **4A** to be followed, i.e. to be admitted or conceded **B** to be followed, i.e. to be obeyed **C** to be gone after, to be followed **5** to be continued or supplied (from the previous context) **6A** to be favoured, to be obliged **B** to be turned, to be pursuaded **7** to be employed again **8** to be adhered to continuously **1** to be gone through, i.e. to be experienced दिष्टस्य ग्रन्थिरनिवर्तनीयः (v.l. °अनुवर्तनीयः) स्वकर्मणा विहितं नेह किंचित् MahāBhā. i. 190.2; **2** to be practised or observed continuously निःसंशयं कार्यमवेक्षितव्यं क्रियाविशेषो ह्यनुवर्तितव्यः (v.l. अनुवर्तनीयः GORR. Ed.) Rāmā. iv. 29.20; लोकसंव्यवहारोऽनुवर्तनीयः एव Kād. 367.8; तथापि लोकयात्रानुवर्तनीया MahāvīC. 7.33 (1); प्रवर्तितं चक्रं सर्वेणानुवर्तनीयम् GītāBh. (Śaṅ.) 92.12 (on 3.17); आगमशीलनं च आकलान्मात्रया अनुवर्तनीयम् NyāyPari. 482.2; 512.6; तत्तद्गुणविशेषविशिष्टस्याहरहरनुवर्तनीयस्य साङ्गस्य ... तथाविधविशिष्टानुष्ठानस्य रागप्राप्तत्वं न संभवति ŚatDū. 59.15; कृत्स्नं पञ्चरात्रम् ... यथाधिकारं व्यवस्थितानुष्ठानतया सिद्धान्तादिसंकरपरिहारेणैव सर्वदानुवर्तनीयम् PāñcRaRa. 43.17; 90.9; किं च मदीयाचारे धर्मद्वयमेवानुवर्तनीयम् ŚaṅkaVi. (Ā.) 115.10; प्रवृत्तस्याप्रायणमहरहरनुवर्तनीयायामुत्तरोत्तरं विशदीकरणीयायां च तस्याम् (विधायाम्) ŚivārkaMaDī. i. 45.15 (on i. 1.1); i. 82.25 (on i. 1.1); पशौ पुरोडाशे च वाग्यमस्य समानतन्त्रता स्यात् पाशुको वाग्यमः पौरोडाशिकाह्वानपर्यन्तमनुवर्तनीय इति यावत् MayūMāli. 822.13 (on xi. 3.8); **3** to be attended, to be served यावदयं संसारस्तावत्प्रसिद्धैवेयं लोकयात्रा यत् पुत्रैः पितरो लोकद्वयेऽप्यनुवर्तनीयाः VeṇīSam. 3.214; मुहूर्तं स्थित्वा भूपतिरादिदेश। ... भवद्भ्यां कुमारावनुवर्तनीयावहर्निशम् HarṣaC. 198.12; **4A** to be followed, i.e. to be admitted or conceded यथोदाहृत एव मार्गः प्रमाणतयामनुवर्तनीयः NyāyMañ. i. 230.29; अन्वयं यावत्पदस्य सामर्थ्यमनुवर्तनीयम् TattvBi. 152.4; (प्रधानम्) व्यावर्त्यमनुवर्तनीयं च व्यवस्थाप्य PratyabhiVi. ii. 197.1 (on iii. 4.18) (Bhāsk. सिद्धतया ग्राह्यम्); एकवाक्यस्वारस्यमङ्गेनानेकवाक्यस्वारस्यं ह्यनुवर्तनीयम् ŚrutaPra. iB. 233.20 (on i. 1.17); एतावन्मात्रमयस्या अभ्यर्थितमनुवर्तनीयमेव। अन्यथा ह्यदाक्षिण्यमापत्स्यते RasSa. 129 (5); **4B** to be followed, i.e. to be obeyed यदि वा न कोऽपि परमार्थतः प्रेयाननुवर्तनीयः ... नरपतीनाम् TilaMañ. 299.12; यथाविधि मौनानुष्ठानस्यैव भगवत्सेवारूपत्वात् प्रवृत्तिविषया निवृत्तिविषया वा भगवदाज्ञैव सर्वदानुवर्तनीया इत्यच्छिद्रानुष्ठानसिद्धिः PāñcRaRa. 151.14; **4C** to be gone after, to be followed अनुवर्तनीया तिलकमञ्जरी TilaMañ. 366.4; **5** to be continued or supplied (from the previous context) शब्दादी ... परमाणावग्निसंयोगेन विनाशात् तदर्थं प्रत्यक्षत्वे सतीत्यनुवर्तनीयम् NyāyKa. 60.7; तदेवानुवर्तनीयमिति तु कुत इत्याह Bhām. 177.15 (on 1.2.15); सामीप्यादित्यत्राप्यतिरनुवर्तनीयः यथा लोचनस्थमञ्जनमतिसामीप्यान्न दृश्यते SāṁkhyaTaKau. 213.6 (on 7); प्रत्यक्षद्वयजनिते संस्कारे निर्णये चानुमानत्वप्रसङ्गस्तदवस्थ एव, तस्मात्तन्निवृत्यर्थं प्रमाणपदं न कृतं चेदवश्यमनुवर्तनीयमित्यर्थः TārkiRa. NyāyVārPari. 565.7; सामान्यलक्षणसूत्रात् प्रत्यवस्थानपदमनुवर्तनीयम् TārkiRa. 254.3; 'तत्राहुर्नाम तद्वतामित्युत्तरेष्वप्यनुवर्तनीयम् KāvyKaVṛ. 29.21 (2.1); सर्वोत्कृष्टब्रह्मचिन्तनाद्धेतोरियदा(नन्दा)दिकं सर्वत्रानुवर्तनीयम् VedāntPāSau. 328. 20 (on iii. 3.34); कुमारी शेते इत्यादावकः सवर्णे दीर्घत्वाभावार्थमचीत्यनुवर्तनीयं न भवति PariVṛ. (Sī.) 36.1; सूत्रेष्वदृष्टं पदं सूत्रान्तरादनुवर्तनीयं सर्वत्र PrakriKau. i. 18.1; 'राज्ञाम् एकादश' इत्यत्र गुणभूतोऽपि गर्भशब्दोऽनुवर्तनीयः आकाङ्क्षावलात् VīraMi. 31.9 (on 1.14); चतुर्विधमुक्तिफलकं प्रयोगम् ... यावज्जीवार्थकं प्रतिमासपदं रात्रिपदं चानुवर्तनीयम् LalitāSaBh. 221.14 (on 291); **6A** to be favoured, to be obliged (न च गम्यैः परिभूयेत तान् सहायान् कुर्यात्) सहायाः प्रियहिताभ्यामनुवर्तनीयाः JayaMa. 307.18 (on 6.1); **6B** to be turned, to be pursuaded नक्तंदिवमपि पतिपार्श्ववर्तिनी सा कथमनुवर्तनीया तत्रभवतेति तरलं भवति मे चेतः Mukundā. 81 (1); **7** to be employed again प्रवोवाजीया यदि कस्यांचिदिष्टौ मध्ये अन्त्ये वा स्यात्, तदानीम् अन्या काचित् (ऋक्) प्रथममनुवर्तनीया भवेत् PūrvottaVāNaMā. 195.15; **8** to be adhered to continuously, cf. **अनुवर्तनीयत्व 2.**

अनुवर्तनीयता (anuvartanīya-tā) *f.* the state of being what is to be observed or practised continuously श्रवणमननोपासनाकालेष्वपि तत्कालसंभावितचित्तमालिन्यपरिहारार्थं चित्तशुद्ध्यर्थकर्मणामनुवर्तनीयता ब्रह्मविचारे ब्रह्मजिज्ञासायां वा तदानन्तर्योक्त्ययोगात् ŚivārkaMaDī. i. 82.12 (on i. 1.1)

अनुवर्तनीयत्व (anuvartanīya-tva) *n.* **1** the state of being what is to be observed or practised continuously जातिवर्णाश्रमाद्युपाधिकानां विधिनिषेधानां ब्रह्मविदोऽप्यनुवर्तनीयत्वस्य ... नियतस्य तु संन्यासः कर्मणो नोपपद्यते ŚatDū.

138. 3; 2 the state of being what is to be adhered to continuously ज्ञानस्याप्रयाणादनुवर्तनीयत्वस्य प्रतिपादितत्वात् ŚatDū. 234. 21; आमोक्षात्तज्ज्ञानस्याप्रयाणादनुवर्तनीयत्वस्य प्रतिपादितत्वात् दुपायभूतज्ञानावार्ययोरनुवर्तनीयत्वमेवोक्तम् ŚatDū. 236. 26.

अनुवर्तमान (anu-vartamāna) *adj.* [*f.* -ā] **1Ai** going or moving along **ii** moving around **B** going after, following **C** occurring subsequently **Di** accompanying, i.e. harmonizing **ii** accompanying, i.e. going together **E** accepting **F** obeying **2A** practising, observing **B** attending upon, serving **3** continuing or supplying (from the previous context) **4A** existing continuously or persisting **B** continuing, present **Ci** recurring **ii** coming into being again and again **5** sticking to, adhering to **6A** complying with **B** imitating **7** using, i.e. enjoying **1Ai** going or moving along एष उ एवास्य त्रिवृद् वज्रोऽहरहरिमान् लोकाननुवर्तमानस्सर्वं पाप्मानमपघ्नन् पल्ययते य एवं वेद Jaimi Br. 1. 247; 1.248; राजवाहनः ... क्षुत्पिपासादिक्लेशनाशनं मणिम् ... मातङ्गालब्ध्वा कंचनाध्वानमनुवर्तमानं तं विसृज्य बिलपथेन तेन निर्ययौ DaśKuC. 15. 12; (वत्साः) स्वक्षुण्णपदपद्धतिमनुवर्तमानाः कथं निवर्तनीयाः GopāKeCan. 47. 30; **1Aii** moving around गिरिवरमभितोऽनुवर्तमानो हय इव मण्डलमाशु यः करोति। तमिह शरणमभ्युपेहि देवि दिवसकरम् Rāmā. vi. 24. 36; **1B** going after, following इन्द्र दैवीर्विशो मरुतोऽनुवर्तमान (better °वर्त्मान) इति हुत्वोपतिष्ठते HirŚS. xii. 5. 31 (102. 21); मधु द्विरेफः कुसुमैकपात्रे पपौ प्रियां स्वामनुवर्तमानः KumāSaṁ. 3. 36; SaraKanthā. 629. 6; रुमण्वान् ... प्रहारव्रणितहास्तिकप्रायमशेषसैन्यमनुवर्तमानः शनैः शनैरागच्छति Ratnā. 4. 6 (5); सखि छायावन्मामनुवर्तमानस्य पुष्पोद्भवस्य वल्लभा त्वम् DaśKuC. 30. 15; गिरिराजकुमारिकामपि स्वं विपिनेष्वद्रिषु चानुवर्तमानाम्। ... अनुरोद्धुं स्वयमध्यास्त शिवः कदम्बमूलम् Śiv Lī. 3. 79; अमराश्च (चित्रशिखण्डिनम्) तमनुवर्तमानाः ... तपोलोकसमीपमापेदिरे NīlaVi. 36. 9; पार्श्वस्थितां प्रणयिनीमनुवर्तमानः। ... परभृतोऽयम् ... कुरुते विहारम् JānaPa. 1. 7; **1C** occurring subsequently सिद्धम् ... श्रीचन्द्रगुप्तस्य ... [गुप्त]कालानुवर्तमानसंवत्सरे एकपष्ठे ... [प्र]थमे शुक्लदिवसे पञ्चम्याम् EI. xxi. 8. 3; **1Di** accompanying, i.e. harmonizing वन्दी सूचीबाणस्तारमधुरेण गीतिध्वनिमनुवर्तमानः स्वरेणेदमार्यायुगलमगायत् HarṣaC. 132. 3; **1Dii** accompanying, i.e. going together राजपुत्रो निरभिमानमनुकूलाभिः संकथाभिर्मामनुवर्तमानो मुहूर्तमास्त DaśKuC. 106. 11; किं गतमेतैरतिक्षुद्रैः किंचित्तु वयमनुवर्तमानाः क्षणमपहरिष्यामः NīlaVi. 119. 14; **1E** accepting अहं तु तन्महर्षेर्मतमनुवर्तमानः कावेरीतटमुपावर्ते AvantiKa. 199. 8; एतन्मतमेव तावदनुवर्तमानः प्रयागं तावद् गत्वा तत्रैव देवीसेहस्य यथोचितमाचरिष्यामि TāpaVa. 5.8(86); वैयासिकं तु मतमनुवर्तमानाः ... परमात्मनो नित्यस्य वेदानां योनेरपि न तेषु स्वातन्त्र्यम् Bhām. 74.13 (*on* i. 1.3); VedāntKa. 57. 20 (*on* i. 1.3); ईप्सादिस्वातन्त्र्येण ... तद्यरितमनुवर्तमानो वार्तिककृदुपलक्षणान्तरं कृत्वोत्तरकालभाव्याह TātpaṬ. (Vā.) 31.6 (*on* i. 1.1); अमी अभ्यर्थनां मम किमप्यनुवर्तमाना गृह्णन्ति कानिचिदहानि नरेन्द्रपूजाम् PrasaRā. 3. 40; प्रायेण सर्वप्राणिनः ...। अर्थकामावेव पुरुषार्थौ मन्यमानाः, चार्वाकमतमनुवर्तमाना एवानुभूयन्ते SarvaDaSaṁ. 1. 21; 15.1; **1F** obeying भैरवाचार्योऽपि प्रीत्यानतिक्रमणीयं नृपवचनमनुवर्तमानः पूर्ववत्तदेव व्याघ्राजिनमभजत् HarṣaC. 158. 11; वादिनस्तस्य वचनमनुवर्तमानो मेदिनीपतिर्विहस्य किंचित्सोपहासमवदत् TilaMañ. 50. 4; आज्ञां त्वदी[यामनुवर्तमानः] शरीरभाजां प्रसवप्रसङ्गे PṛthvīVi. 6.45; **2A** practising, observing यत्र तु प्रीत्युपलब्धितः प्रवृत्तिर्न तत्र शास्त्रमस्ति। तदनुवर्तमानो नरकाय राध्यति HirŚS. xxvi. 4. 13 (56. 27); ĀpaDS. i (4). 12. 13; ब्रह्मभूतो ब्राह्मणः शास्त्रमनुवर्तमानो ब्रह्मलोकमभिजयति BaudhDS. ii. 4. 24; यथोक्तमनुवर्तमानः प्राणानुपालनाद्दीर्घमायुरवाप्नोति CaraS. i. 11. 4; भूपतिरनुवर्तमानो लौकिकमाचारमाचार्यवचनं चोत्थाय ... सह स्वस्रा तामेव भूमिमयासीत् HarṣaC. 331. 12; काकतीयनरेन्द्रवृद्धोचितमाचारमनुवर्तमानस्य देवस्य ... विषादहर्षयोः सीमानं स्पृशत्यस्माकं मनः PratāYaBhū. 154. 13; व्याख्यानुमार्गमनुवर्तमानानां च कथं न जायते लज्जा NyāySu. (Ja.) 116A. 10 (*on* i. 1.5); अदुष्टानां यथाशास्त्रमनुवर्तमानानां भोजनात् तृप्तानामाशीर्दानात् तत्फलम् Upask. 261. 3 (*on* vi. 1. 6); नन्वेतामेव तावत्प्रभातवेलां पतिव्रताधर्ममनु-वर्तमानां दिनकरकुलवधूं पश्यतु भवती KaṁVa. 1. 9 (2); आदिष्टाः ... असुरवराः स्वयमनतिक्रामन्तो धर्ममौशनसम् ... अनुवर्तमाना हिरण्याक्षदर्शितां सरणिम् NīlaVi. 30. 16; **2B** attending upon, serving (इन्द्रसेना) तपसाराधयन्तदा। ... अनुवर्तमाना त्वादित्यं तथा पञ्चतपाभवत् MahāBhā. i. App. I. 100 (84); यस्तां विविक्तचरितैरनुवर्तमानां नात्याद्रियत्परमभागवतप्रसङ्गः BhāgP. iii. 16. 21; यथा यथा स्वप्नेषु संकल्पदशास्वार्यपुत्रभ्रातृवचनादिभिर्व्यापारैर्मामनुवर्तमान आसीत्, तथा तथेदानीं प्रत्यक्षमनुवर्तते इत्याश्चर्यम् JānaPa. 5. 17 (2); **3** continuing or supplying (from the previous context) नार्थः क्विद्ग्रहणेनानुवर्तमानेन MahāBh. ii. 241. 15;

iii. 1. 13); नवम इत्यनुवर्तमानेऽपि पुनर्नवमग्रहणमुपचित्रप्रतिप्रसवार्थम् MrtaSaṁ. 83. 24 (*on* 4. 45); पूर्वपक्षाश्च सुदूरमपि सिद्धान्तसारूप्यादनुवर्तमानाः प्रमाणबुद्धिहितबुद्धिभिः यत्नतोऽनुसरणीयाः SaṅkarKāBh. 198. 3 (*on* iv. 2. 33); 'हेतुप्रयोगे' इत्यतोऽनुवर्तमानमपि प्रयोगग्रहणमनङ्गीकृत्य PariVr. (Sī.) 5. 21; ह्रस्वग्रहणेऽनुवर्तमाने पुनर्ह्रस्वग्रहणमुच्चारणकारणं तस्यानुवर्तनम् PariVr. (Sī.) 11. 23; 24. 15; सुपि स्थः इत्यतोऽनुवर्तमानं सुब्ग्रहणम् ... ज्ञापितम् Prasā. i. 6. 2; तद्ध्यमानग्रहणम् 'झलो झलि' इत्यतोऽनुवर्तमानेन झलि इत्यनेन संबद्धम् Prasā. i. 87. 15; i. 218. 6; प्रत्ययग्रहणेऽनुवर्तमानेऽपि पुनः प्रत्ययग्रहणं कृत्स्नप्रत्ययलोपे यथा स्यात् Prasā. i. 159. 18; i. 453. 18; i. 698. 17; कर्मधारयपक्षे 'अन्त' इत्यनुवर्तमाने ... अन्तोदात्तत्वे विहिते ... पूर्वेषां चतुर्णामपि अचामनुदात्तः स्यात् MīmāKau. i. 117. 1 (*on* i. 3. 24); अग्निचिद्व्रतम् ... कर्तव्यमाहिताग्निव्रतवदिति प्राप्ते क्तिभूत इति चानुवर्तमाने ... चिनोतेः क्विप्प्रत्ययविधानात् BhāṭṭDī. ii. 199. 19 (*on* v. 3. 10); अनुबन्धानामेकान्तत्वे तु 'लोपो यि' इत्यतो लोपग्रहणेऽनुवर्तमाने पुनर्लोपग्रहणात् सर्वदिशत्वं बोध्यम् LaŚabdeŚe. i. 22. 17; i. 60. 4; झलीत्यनुवर्तमाने झलादि-प्रत्ययपरम् ... तदर्थकतयार्थाधिकारात् LaŚabdeŚe. i. 323. 3; i. 336. 25; GoviBh. 146. 5 (*on* ii. 3. 9); **4A** existing continuously or persisting ते च विकाराः परस्परमनुवर्तमानाः कदाचिदनुबध्नन्ति कामादयो ज्वरादयश्च CaraS. iii. 6. 8 (comm. यदेव ज्वरादयः कामादयो वा बलवत्त्वेन चिरकालमनुवर्तन्ते); अनुवर्तमानव्यावर्तमानयोः स्वभावोऽन्यो वक्तव्यः HetuBiṬ. 103. 9; सर्वथा दूरस्थे विशेषणमालायामनुवर्तमानायां प्रथमोपलक्षणस्याभेदात् संबन्धदर्शनमुपपत्स्यते TantrVā. 693. 17 (*on* iii. 1. 12); अस्ति कश्चित्पार्थिवत्वादिस्वभावः पुरुषादीनां केशखादिष्वनुवर्तमानो गोमयादीनां च वृश्चिकादिषु BrahmSūBh. (Śaṅ.) 294. 18 (*on* ii. 1. 6); 541. 8 (*on* iii. 1. 8); सर्वास्ववस्थास्वपि व्यावृत्तास्वनुवर्तमानमहमित्यन्तः स्फुरन्तं सदा। स्वात्मानं प्रकटीकरोति DakṣiMūA. 7; क्षुत्पिपासोपजनिते शश्वदनुवर्तमाने जाठराग्निकृतविकारेऽन्नपाननिष्पन्दे वा न रोगबुद्धिर्जनस्य PañcPā. 32. 8 (*on* i. 1. 1); एकस्मिन्नपि द्रव्ये द्रव्यान्तराद् व्यावर्तमाने अनुवर्तमानयोर्जातिगुणभेदावगमादिति जातिनिर्णये निर्णीतम् PrakaPañ. 141. 7; न हीन्द्रियसंप्रयोगसमनन्तरं केषुचिदेव देहविशेषेषु अनुवर्तमानमन्यतो व्यावर्तमानं नरत्वातिरेकिणं ग्राह्यत्वं न जातिविशेषमपरोक्षयामः ĀgaPrā. 7. 8; न च ज्ञानात्मकत्वमेव ग्राह्यत्वं सुषुप्तावस्थायां ज्ञानात्मभूतस्य ज्ञानसंतानवदनुवर्तमानस्यपि ग्रहणाभावात् NyāyKa. 128. 3; ... जगत् ... कर्मविशेषमुपभुञ्जानः कुलालव्यापारविगमे चक्रभ्रान्तिवत् संस्कारवशादनुवर्तमानस्य देहपातमुदीक्षमाणः NyāyKa. 284. 18; आज्ञादिभेदेऽप्यनुवर्तमानप्रवृत्त्यभावस्य विरोधिमात्रे। लिङ्गादिशब्दस्य स वेत्ति शक्तिम् SaṁkṣeŚā. 1. 136 (i. 114. 18); बालादिशरीरेषु व्यावर्तमानेष्वपि परस्परमहंकारास्पदमनुवर्तमानं तेभ्यो भिद्यते Bhām. 2. 19 (*on* i. 1. 1); निश्चितेऽपि तत्त्वे विपर्यासनिबन्धनो व्यवहारोऽनुवर्तमानो दृश्यते Bhām. 43. 5 (*on* i. 1. 1); 57. 20 (*on* i. 1. 1); 88. 18 (*on* i. 1. 4); यस्मिन्ननुवर्तमाने यद् व्यावर्तते तत्तस्माद्भिद्यते यथा सुवर्णावयवेष्वनुवर्तमानेषु कटकमुकुटादयः। अनुवर्तमानेषु तु वर्णेषु व्यावर्तन्ते पदभेदाः TātpaṬ. (Vā.) 470. 13 (*on* ii. 2. 57); क्षीरावसेकादाम्लत्वं परिहृत्य माधुर्यमुपाददानानुवर्तमानामलकी कालान्तरेऽपि फले माधुर्यमुन्मीलयति ĀtmaTaVi. 794. 9; अपवर्गपर्यन्तमेकमेव चित्तं धर्मितयानुवर्तमानं न निह्नोतुं पार्यते RājMār. 70. 24; दुःष्यन्तेन ... यदवगतं तत्तदनन्तरेऽप्यनुवर्तमानं प्रेमप्रकर्षाय भवति SaraKaṇṭhā. 657. 2; प्रैषादिष्वपि कार्यमेवानुवर्तमानं प्रवृत्तिहेतुतां भजते NyāyMa. 186. 10; 204. 4; सन्मात्रं सर्वासु प्रतिपत्तिष्वनुवर्तमानं दृश्यते BrahmSūBh. (Rā.) 25. 8 (*on* i. 1. 1); 696. 11 (*on* iii. 4. 26); कूटस्थो देवाद्यवस्थास्वनुवर्तमानः सर्वसाधारणज्ञानैकाकारात्मनि स्थितः GītāBh. (Rā.) 328. 1 (*on* 6. 8); सर्वभावानाम् ... ऐहिकामुष्मिकसर्वार्थसिद्धिः स्यात्।... संस्कारादेरपि कस्यचित्स्थिरस्यानुवर्तमानस्यानभ्युपगमात् VedāntDī. 109. 6 (*on* ii. 2. 27); इदं रजतमित्यनुवर्तमानस्वेदस्वाभासोऽक्षमूलः NītiMā. 19. 24; नियतक्रमस्य तस्य संस्काररूपेणानुवर्तमानस्य स्मारणेन व्यक्तीकारः VedāntKa. 230. 10 (*on* ii. 1. 2); भाष्ये भेदबुद्धावनुवर्तमानायामन्यतरबुद्धिरध्यास इत्यध्यासलक्षणमुक्तम् Vedānt Ka. 406. 2 (*on* iii. 3. 9); न हि तस्मिन्ननुवर्तमाने द्रव्यान्तरं समस्तीति प्रत्येति NyāyKu. 147. 8; 6.5; कुलाभिमानिभिः पुरुषैस्तादृग्विधाभिः स्त्रीभिश्च रक्ष्यमाणानि कुलान्युपप्लुतान्येवानुवर्तमानानि दृश्यन्ते CaturCin. iii (1). 344. 2; मोक्षहेतुः असकृदावृत्त आ प्रयाणादन्वहमनुवर्तमानो ज्ञानविशेषः NyāySiA. 216. 15; उत्तरोत्तरदिवसेष्वपि ... निर्वेदविषयतयानुवर्तमानानाम् ... दोषविशेषाणां निःशेषनिवृत्तिलक्षणवैशिष्ट्यलाभार्थम् ... मनोरथानुवर्तनं कार्यम् PāñcRāRa. 91. 15; भूधातोस्सत्तार्थकत्वात्सर्वत्रानुवर्तमानं सद्रूपं ब्रह्मेति विज्ञायते BrahmSūBh. (Śrī.) i. 125. 5 (*on* i. 1. 2); ii. 465. 15 (*on* iv. 2. 18); अनुवर्तमानेन संस्कारेण उत्तरोत्तरः कर्मसंतानो जायते Upask. 232. 12 (*on* v. i. 17); 373. 13 (*on* ix. 1. 1); प्रकृत्यन्तरालादवैकार्यं चित्तसत्त्वेनानुवर्तमानात् BhaktiSā. (Śā.) ii. 1. 11; मीमांसाशास्त्रे गुरुशिष्यपरंपरामविच्छेदेनानुवर्तमानामाहुः संप्रदायविदः SivarkaMaDī. i. 33. 25 (*on* i. 1. 1); i. 209. 17 (*on* i. 1. 13); असत्कार्यवादिनः

बौद्धानां नानुवर्तमानस्य द्रव्यस्यावस्थान्तरप्राप्तिर्विनाशः ŚivārkaMaDī. ii. 85. 7 (*on* ii. 2. 21); घटव्यक्त्यत्ययानन्तरमपि अनुवर्तमानाया नीलत्वजातिस्तदाश्रितत्व-नियमाभावात् PūrvottaVāNaMā. 75. 3; प्रस्तरे यजमानभेदग्राहिणो यावद्ब्रह्मज्ञान-मर्थक्रियासंवादेनानुवर्तमानस्य प्रत्यक्षस्य प्रातिभासिकविषयत्वाभ्युपगमेनोपपादनायोगात् SiddhāLeSaṁ. 249. 8; **4B** continuing, present गम्यस्याप्यनुवर्तमानस्य वेश्यास्वरूपप्रतिपत्त्यर्थमाह JayaMa. 323. 1 (*on* 6. 2); प्राचीनकालपर्यन्तमुपरवाहित्येन प्रतिपक्षतार्हपुरुषसमक्षमनुवर्तमानं साधयेत् SmṛtiCan. iii. 165. 13; **4Ci** recurring श्रीवर्धमानाभिधमात्मरूपम् इति विधेयमनुवर्तमानं बुद्धौ संप्रधार्य विज्ञेयम् Syādvā-Mañ. 1 (137); **4Cii** coming into being again and again ऋतुलिङ्ग्यायेन वा प्रतियुगमनुवर्तमाना बबरादयः प्रवाहनित्यतया न वेदस्यानित्यत्वमापादयन्ति YuktiSneha. 163. 11 (*on* i. 1. 8); **5** sticking to, adhering to लज्जां गुणौघजननीम् … अनुवर्तमानाः। तेजस्विनः सुखमसूनपि संत्यजन्ति … न पुनः प्रतिज्ञाम् ŚatTrayī. 2. 318; KumāPraPra. 56. 20; (भागुरायणः) कृतज्ञतामनुवर्तमानेनात्मनोऽनन्तर-ममात्यपदं ग्राहितः MudrāRā. 3. 24 (34); राज्यवर्धनहर्षौ … प्रणयिनीमिव … कुलपुत्रतामनुवर्तमानम् … माधवगुप्तं ददृशतुः HarṣaC. 197. 13; **6A** complying with (पृषा) मन्दं मन्दम् अप्रियप्रश्नार्थमिव च स्थितिमनुवर्तमानो लौकिकीमवातरद्दिवः HarṣaC. 234. 4; असौ संनिहितधनिकचित्तमनुवर्तमानः तदनुगुणं वक्तुं शक्नोति ManuBh. ii. 103. 8 (*on* 8. 64); चित्तमनुवर्तमानानि मधुकरराजमिव मक्षिकाः सर्वाणीन्द्रियाणि प्रतीयन्ते RājMār. 41. 17; नरसिंहदेवस्य चित्तमनुवर्तमानेन विद्याधरेण कविना बाढमभ्यन्तरीकृतोऽसि RasāSu. 206. 4(2. 263 ½); **6B** imitating तं जीवकर्मपदवीमनुवर्तमानास्तापत्रयोपशमनाय वयं भजेम BhāgP. iii. 31. 16; प्रवृत्ति-विशेषे नियतो रूपकनाथ(म)को भविष्यति तादृक्प्रवृत्तिसमुचितवेषभाषाचारा-भिनयादिकमनुवर्तमानैः सूत्रधारादिभिः स्थापकान्तैः AbhinBhā. i. 251. 8 (*on* 5. 173); **7** using, i.e. enjoying (राजसुतः) अनुवर्तमान आगात्तारुण्यो-दीर्णविषयचरितानि KuṭṭaMa. 738 (comm. सेवमानः)

अनुवर्तमानता (anuvartamāna-tā) *f.* **1** the state of being what exists continually or persists संस्कारो नामानुभवस्य कालान्तरेऽपि अनुवर्तमानता PratyabhiVi. i. 337. 1 (*on* i. 6. 9); अनाद्यविद्यादोषस्यानुवर्तमानतया भ्रमत्व-स्यैवौत्सर्गिकत्वात् SāṁkhyaPraBh. 65. 36 (*on* 1. 147); तेषाम् परमेश्वरधर्माणाम् … उपसंहारपर्यन्तमनुवर्तमानतया भूयस्त्वं सौत्रेण … सूचितम् ŚivārkaMaDī. i. 287. 20 (*on* i. 1. 31); **2** the state of being what is continued or supplied (from the previous context) 'ध्रुवमपायेऽपादान'मिति सूत्रादवधिपरस्य पदस्या-नुवर्तमानतया … अस्य वैयर्थ्यप्रसङ्गात् ŚivārkaMaDī. i. 563. 17 (*on* i. 4. 25)

अनुवर्तमानत्व (anuvartamāna-tva) *n.* the state of being what exists continuously अहंकारग्रन्थेर्मनुष्याभिमानपर्यन्तस्याविकलमनुवर्तमानत्वात् PañcPā. 40. 2 (*on* i. 1. 0); व्यक्त्यन्तरे जातिप्रत्यभिज्ञाया जातेरनुवर्तमानत्वम् … प्रतीयते NītiMā. 29. 3; सांख्यादिसमयाः प्रमाणभूताः … सर्वदानुवर्तमानत्वात् NyāySu. (Ja.) 315A. 13 (*on* ii. 2. 1)

अनुवर्तमानत्वरूप (anuvartamānatva-rūpa) *adj.* which is of the nature of the state of being what exists continuously प्रकर्षश्च … निरन्तरमनु-वर्तमानत्वरूप इह … विवक्षितः ŚivārkaMaDī. ii. 410. 32 (*on* iii. 4. 46)

अनुवर्तमानत्वसंग्रह (anuvartamānatva-saṅgraha) *m.* grasping or comprehension of the state of being what exists continuously (ब्रह्म धर्मिसत्ता-समानसत्ताकधर्मवत्) सत्ताकत्वादेरित्यादिना यावद्ब्रह्मस्वरूपमनुवर्तमानत्वसंग्रहः LaCandr. 718. 29.

अनुवर्तमानदेह (anuvartamāna-deha) *m.* body which continues to exist or persist न हि तत्त्वमस्यादिवाक्यश्रवणसमनन्तरमप्यनुवर्तमानदेहेन्द्रिया-दिभिर्दुःखादिकं न जायते ŚatDū. 137. 19.

अनुवर्तमानद्वितीयान्त (anuvartamāna-dvitīyānta) *adj.* (used as noun) what ends in accusative which is being continued (from the previous context) तदित्यनुवर्तमानद्वितीयान्ताबाधायाह तृन्नन्तमिति LaŚabdeŚe. ii. 292. 9.

अनुवर्तमानधर्मवत् (anuvartamānadharma-va(n)t) *adj.* possessed of characteristic which exists continuously ब्रह्म … यावत्स्वरूपमनुवर्तमान-धर्मवद्धा …। धर्मैर्भावरूपधर्मैर्वा हीनं नावतिष्ठते, पदार्थत्वात् भावत्वात् Nyāyāmṛ. 489A. 7; AdvaiSi. 718. 2.

अनुवर्तमानप्रतियोग्यधिकरण (anuvartamāna-pratiyogyadhikaraṇa) *n.* locus of the counter positive which exists continuously न ततः पश्चाद-नुवर्तमानप्रतियोग्यधिकरणाश्रिताभावरूपध्वंससिद्धिः SiddhāLeSaṁ. 438. 10.

अनुवर्तमानबोधरूपता (anuvartamānabodharūpa-tā) *f.* the state of being what is of the nature of knowledge which exists continuously नीलज्ञानं पीतज्ञानं शुक्लज्ञानमिति नीलपीताद्युपजनापायेऽप्यनुवर्तमानबोधरूपता … अवधार्यते NyāyMañ. ii. 107. 11.

अनुवर्तमानाभावरूप (anuvartamānabhāva-rūpa) *adj.* of the form of continuous existence आत्मा … यावत्स्वरूपमनुवर्तमानभावरूपानात्मवान् … पदार्थत्वात् भावत्वाद्वा घटवत् Nyāyāmṛ. 153A. 5; AdvaiSi. 408. 8.

अनुवर्तमानभ्रम (anuvartamāna-bhrama) *m.* erroneous cognition which exists continuously रजतशुक्त्योरभेदग्रहेऽप्यनुवर्तमानभ्रमस्तु रजतभेदाज्ञानकार्यत्वात् तद्भेदज्ञानान्निवर्तते GuruCandr. i. 378. 15.

अनुवर्तमानविपर्यय (anuvartamāna-viparyaya) *m.* erroneous cognition or knowledge which exists continuously निरुपद्रवपरमार्थस्वभावस्य … अनुवर्तमानविपर्ययैर्न बाधः VedāntKa. 21. 12 (*on* i. 1. 1)

अनुवर्तमानव्यावर्तमानाकारता (anuvartamānavyāvartamānākāra-tā) *f.* the state of having the forms existing and not existing जातिव्यक्त्योरेकत्वं चानुपपन्नम्, अनुवर्तमानव्यावर्तमानाकारतया तयोर्विरुद्धस्वभावत्वात् NītiMā. 28. 18.

अनुवर्तमानसाक्षात्कार (anuvartamāna-sākṣātkāra) *m.* direct knowledge (i.e. realisation) which exists continuously सततमनुवर्तमानसाक्षात्कारेण तस्याप्यविद्यालेशस्य निवृत्तिरिति कल्प्यते VedāntKa. 525. 25 (*on* iv. 1. 15)

अनुवर्तमानस्थिराकार (anuvartamāna-sthirākāra) *m.* the permanent form which exists continuously निरन्वयविनाशिनां ज्ञानानामनुवर्तमानस्थिराकार-विरहाद्वासना च दुरुपपादा BrahmSūBh. (Rā.) 494. 12 (*on* ii. 2. 27)

अनुवर्तमानस्नेहातिशय (anuvartamāna-snehātiśaya) *adj.* having excessive affection which exists continuously or persists मित्रस्य नैरन्तर्येण चिरकालमत्यन्तमनुवर्तमानस्नेहातिशयस्य … यावदशौचं तस्मादपरदिने तदेव प्रकृतश्राद्धं कार्यम् HārLa. 180. 15.

अनुवर्तमानस्वत्व (anuvartamāna-svatva) *n.* ownership or proprietary right which exists continuously यस्मिन् वादे नास्तिकस्यानुवर्तमानस्वत्वसाधक-प्रमाणाभावाः … तस्मिन्वादे … राजा विनिर्णयं कुर्यात् SmṛtiCan. iv. 506. 12.

अनुवर्तमानानात्मवत् (anuvartamānānātma-va(n)t) *adj.* possessed of non-self (i.e. body etc.) which exists continuously or persists आत्मा यावत्स्वरूपमनुवर्तमानानात्मवान् Nyāyāmṛ. 153 A. 5; AdvaiSi. 408. 7.

अनुवर्तयत् (anu-vartáyat) *adj.* [P. vi. 1. 186; vi. 2. 139] **1Ai** causing to go after or follow क्रव्यादानुवर्तयन्मृत्युना च पुरोहितम् AV. xi. 10.18; **1Aii** following, i.e. adhering to हृदयमनुकूलयामीति पृष्टो नृपेण चित्रशिखः स्वामिनोऽनुवर्तयन्नाशयं जगाद UdaySuKa. 40. 25; **1B** being in conformity with वसुंधरासंपादितशुद्धिमनुवर्तयन्ति बहुविधान्येतानि प्रादुर्भवन्ति KundaMā. 6. 34(2); **2** repeating or reciting together पच्छोऽर्धर्चशः सर्वां च तृतीयेन सहानुवर्तयन् PāraGS. ii. 3. 5; **3** favouring, i.e. providing तत् (सर्वथा) प्रजा न्यायेन मन्त्रसुखमनुवर्तयन् राजा राज्यसुखमनुभवति PañcT. 3. 121 (1) (369.15); **4A** causing to proceed properly नातिमहता व्यायामेन वेगानुदीरयन्नाप्रवृत्तान् प्रवर्तयन् प्रवृत्तांश्चानुवर्तयन् … कण्ठमनभिस्पृशन् वमेत् AṣṭāSaṁ. i. 139. 23 (1. 27); **4B** causing to continue विमर्शः … स हि … आत्मानमभिमत-प्रसिद्धार्थक्रियाप्राप्तिपर्यन्तमनुबन्धयन् (v.l. अनुवर्तयन्) अनुस्मृतिवृत्तिः PratyabhiVi. ii. 78.2 (*on* ii. 3. 2.); ii. 246.9 (*on* iii. 2. 2); अश्रौत्रैरपि तैः (ध्वनिभिः) यथाबोध-मनुवर्तयद्भिर्वृत्तिभेदासिद्धिः NyāyRa. 787. 18 (*on* 6. 227); **4C** continuing to hold श्रद्धां जनयन् भूयः कुर्वीतैवानुकारमेतस्य। अनुवर्तयंश्च गोष्ठीरनुरञ्जन-माचरेत्सृङ्गे Kanda Cū. i. 4. 56; **5** being favourable यो वा एतमेवंविदम् अन्वेव अनुवर्तयन्नेव आत्मीयान्पर्यान्बुभूर्षति BṛĀraUBh. 62.7(*on* i. 3. 18); **6A** leading to एष धर्ममूर्तां श्रेष्ठो लोके धर्मेऽनुवर्तयन् BhāgP. iv. 16. 4; **6B** practising, observing अनुवर्तयन्त्रतमृगार्गधारयाप्यवसीदति स्म विघ्नः स सर्वथा ŚivLī. 18. 29.

अनुवर्तयितव्य (anu-vartayitavya) *adj.* [*f.*-ā] **1** to be caused to be repeated or to be recited over वैष्णवीमृचमनुवर्तयति। … पृषदाज्य एवैषानुवर्तयितव्या भवतीति शालीकिः BaudhŚS. iii. 156. 10; iii. 282. 1; **2A** to be continued किंचिद्रूपं परिवर्ज्य त्यक्त्वा व्यावर्त्यमनुवर्तनीयम् (v.l. अनुवर्तयितव्यम्) च व्यवस्थाप्य PratyabhiVi. ii. 197.1 (*on* ii.4.18); **2B** to be continued or supplied (from previous context) अयं च छन् छन्दस्या(?स्य)मित्येव इष्यत इति 'शौनकादिभ्यश्छन्दसि' इत्यत्रानुवर्तयितव्यमाहुः Prasā. i. 780. 7; सूत्रेऽपि अनुवादपमनु-वर्तयितव्यमिति भाष्यकारः BhaṭṭCin. ii. 120. 5 (*on* vi. 3. 15); **3** to be practised or observed चिरमनुवर्तयितव्या काकतीयनरेश्वरपरिपालनपरिपाटी महाराजेन PratāYa Bhū. 216. 15.

अनुवर्तयितुम् (anu-vartayitum) *inf.* to carry out वत्स लक्ष्मण इदमपि तावदात्माभिप्रायमनुवर्तयितुमिच्छसि Prati. 4. 12 (2)

अनुवर्तयित्वा (anu-vartayitvā) *ger.* (irr.) having caused to repeat, i.e. having made to recite एकमिषे विष्णुस्त्वान्वेतु … सप्त सप्तभ्यो होत्राभ्यो

विष्णुस्त्वान्वेत्विति निष्क्रम्यमाणेषु यजमानोऽनुवर्तयित्वा ĀpaŚS. x. 22. 12.

अनुवर्तव्या (anu-vartavyā) *adj. (f.)* to be observed or practised इयं परिभाषा प्रथमापराधविषयेऽनुवर्तव्या Smṛti Can. iii. 299. 14.

अनुवर्ति (anu-varti) *adj.* [Uṇā. 4. 119] accompanying with प्रजापतिरनुवर्तिस्सः प्रजाभिरनुवर्तिः। स मानुवर्तिरनुवर्ति कृणोतु AV. (P.) ii.. 75. 1; देवा अनुवर्तयस्तेऽमृतेनानुवर्तयः। ते मानुवर्तयो अनुवर्ति कृण्वन्तु AV. (P.) ii. 75. 5; *f.* the act of accompanying, AV. (P.) ii. 75.1.

अनुवर्तित (anu-vartita) *adj.* [*f.*-ā] **1** continued तदिच्छाम्यनुवर्णितम् (v.l. वर्तितम्) MahāBhā. xii. 234. 2; **2** (Buddh.) conforming to the previous one (i.e. *saṅghabheda* offence) अथापरः पुद्गलः संघावशेषामापत्तिमापन्नः ... । संघभेदसमुत्थितां दशरात्रिप्रतिच्छन्नाम्। तस्यानुवर्तितसमुत्थितामेकादशरात्रिप्रतिच्छन्नाम्। ... भगवत आरोचयन्ति GiMS. iii(3). 88. 3; **3** practised or observed केचिद्वृद्धास्तमाहुः ... राजन्। यथाशास्त्रमनुवर्तितं भवता Tantrākhyā. 90. 17; **4** behaved कृतकवचनैः कार्यारम्भैस्त्वयाप्यनुवर्तितम् Tantrākhyā. 130. 5; PañcT. 4. 19 (394.1); **5A** imitated अतिशयगुणं त्वत्पाण्डित्यं मयाप्यनुवर्तितम् Tantrākhyā. 130. 7; PañcT. 4. 19 (394 . 3); सर्वथा समानसुखदुःखतां दर्शयता विधिनापि भवतेव वयमनुवर्तिताः Kād. 73. 16; वृद्धाः समासेविता न व्यसनानि ... सतां चरितान्यनुवर्तितानि नेन्द्रियाणि Kād. 298. 6; **5B** followed, i.e. accepted इदानींतनैश्च पुरुषैरपि भ्रान्तिर्मन्वादीनामनुवर्तिता TantrVā. 74. 17 (*on* i. 3. 2); **5C** gone after or followed इयं चक्रसेनतनया ... द्वारदेशादीषदपसृतेनानुवर्तिता TilaMañ. 252. 17; **5D** followed, i.e. respected by, cf. अनुवर्तितप्रज; **6** manifested नरेन्द्रपुत्रीम् ... रहोविहारेष्वनुवर्तितैः स्वैः स रञ्जयामास गुणैर्गुणज्ञः VarāṅgaC. 19. 33; **7** continued or supplied (from the previous context) 'पद्दन्'- इत्यत्र हि छन्दसीत्यनुवर्तितं वृत्तौ SiddhāKau. 76A. 11(*on* vi. 4. 10); इदमत्र तत्त्वम् ... ब्रह्म प्रकृतम् ... तदेव ... यच्छब्देनानुवर्तितम् GoviBh. 23. 12 (*on* i. 1. 24); **8A** encircled, i.e. surrounded by (युधिष्ठिरः) शशास गामिन्द्र इवाजिताश्रयः परिध्युपान्तामनुजानुवर्तितः BhāgP. i. 10. 3; **8B** attached to or devoted to एवमनुवर्तितात्कान्ताद्विमाददीत JayaMa. 324. 2 (*on* 6. 3); **9** complied with, cf. अनुवर्तितोक्ति.

अनुवर्तितकपालिन् (anuvartita-kapālin) *adj.* who has imitated Lord Śiva अनुवर्तितकपालिन् हन भूतान् ĪśānŚiPa. i. 43. 53 (9)

अनुवर्तितक्षत्रधर्म (anuvartita-kṣatradharma) *adj.* who has practised or observed the duties of the Kṣatriyas नृपकुमारः ... अनुवर्तितक्षत्रधर्मैर्महाबलैर्नरपतिभिः ... क्षणमात्रमन्थरितरथगतिः ... वाहिनः भर्तुरन्तिकमधि(?ध्य)गच्छत् TilaMañ. 89. 2.

अनुवर्तितप्रज (anuvartita-praja) *adj.* who has subjects following, i.e. respecting (कुमार) प्रमथ्य चम्पप्रमुखान् ...। प्रशाधि काञ्चीमनुवर्तितप्रजः पतिर्निधीनामलकापुरीमिव MadhuVi. 3. 41.

अनुवर्तितवत् (anuvartita-va(n)t) *adj.* **1A** who has gone towards किं मया कृतमेतावद्योऽहं कालमिमं जनम्। मत्स्यो जालं ह्यविज्ञानादनुवर्तितवांस्तथा MahāBhā. xii. 295. 23; BrahmP. 243. 23; **1B** who has gone along, i.e. who has adapted to मत्स्यो यथोदकज्ञानादनुवर्तितवानिह। ... आत्मानम्। तद्वत् ... वेद्म्यहम् MahāBhā. xii. 295. 24; **2** who has continued ममास्तु धिगबुद्धस्य योऽहम् ... । अनुवर्तितवान्मोहादन्यमन्यं जनाज्जनम् MahāBhā. xii. 295. 26; BrahmP. 243. 24.

अनुवर्तितव्य (anu-vartitavya) *adj.* **1** to be performed, to be practised क्रियाविशेषो ह्यनुवर्तितव्यः। ... कुमार कार्यस्य फलं न चिन्त्यम् Rāmā. iv. 29. 20; **2** to be endured एवं विहितोऽस्त्रबन्धो मयात्मयोनेरनुवर्तितव्यः Rāmā. v. 46. 39; **3** to be followed, i.e. to be admitted दोषेषु प्रतिविधातव्यं सिद्धान्तश्चानुवर्तितव्यः AbhidhKoBh. 80. 10 (*on* 2. 46); **4A** to be imitated भूतेन्द्रियैरपि तच्चरितमनुवर्तितव्यमिति ततः शास्त्रविरोधः TantrVā. 4. 13 (*on* i. 2. 2); **4B** to be behaved पित्रोरिव श्वशुरयोरनुवर्तितव्यम् ŚaṅkaDigVi. (Mā.) 3. 76; **5A** to be continued or to be supplied (from previous context) अवश्यं चोत्तरपदेन ... अनुवर्तितव्यं विषयरहितप्रतिषेधासंभवात् TantrVā. 326. 17 (*on* i. 4. 21); एतत्सूत्रत्रयन्यायो द्वेषिपुण्ये पापे चानुवर्तितव्यः TattvPrakā. 205A. 9 (*on* iv. 1. 18); **5B** to be followed, i.e. to be adhered to कर्मफलनित्यत्वशङ्काकलङ्कशूकोऽपि नानुवर्तितव्यः येन ... विवेकादिशैथिल्ये ब्रह्मजिज्ञासाप्रवृत्तिकातर्यमापद्येथाः SiddhāSi. i. 13. 13.

अनुवर्तितशास्त्रमार्ग (anuvartita-śāstramārga) *adj.* who has followed or observed the path (prescribed) by the scriptures यस्मिंश्च राजन्यनुवर्तितशास्त्रमार्गे प्रशासति वसुमतीं धातूनां सोपसर्गत्वम् ... बभूव TilaMañ. 15. 9.

अनुवर्तिता (anuvarti-tā) *f.* the state of being what conforms to, conformity स विस्मयनिवृत्त्यर्थं तपःपूजार्थमेव च। स्वां चानुवर्तितां रक्षन्नश्वपृष्ठादवातरत् BuddhaC. 6. 3 [compliance, MW.]

अनुवर्तितांश (anuvartitāṁśa) *adj.* who has caused to continue (his) aspect, i.e. who dwells in ज्ञानं यदेतददधात्कतमः स देवस्त्रैकालिकं स्थिरचरेष्वनुवर्तितांशः BhāgP. iii. 31. 16.

अनुवर्तितुम् (anu-vartitum) *inf.* **1** to go after , to follow **2** to adhere to **3A** to behave **B** to follow in action or behaviour **4A** to admit, to accept **B** to carry out **5A** to continue to exist, to persist **B** to continue, i.e. to keep on **6** to attend, to serve **7** to glorify, to please **1** to go after, to follow अनुवर्तितुमिच्छन्ति मातरः सततं सुतान् Rāmā. iv. App.I. 11 (16); शेकुस्तमनुवर्तितुम्। पृष्ठलग्ना निरुन्धन्तः स्थाने स्थाने विरोधिनः RājTa. (Ka.) 8. 408; **2** to adhere to विभीषणः। ... अब्रवीत् ... इदं वचः। न कालः कपिराजेन्द्र वैक्लव्यमनुवर्तितुम् Rāmā. vi. 36.31; **3A** to behave तदर्हसि ... रूपस्यानुरूपेण दाक्षिण्येनानुवर्तितुम् BuddhaC. 4. 69; **3B** to follow in action or behaviour दुर्वासनया पीड्यमानो न साधूननुवर्तितुमुत्सहते JīvanVi. 85. 15; **4A** to admit, to accept राजशार्दूल मूढस्य नयवर्त्मनि। सुदुर्बुद्धेर्नानुवर्तितुमर्हसि BrahmāṇḍP. ii. 28. 50; निषेद्धुमनुवर्तितुमप्यपारीणतया निश्चलार्पितदृष्टिषु नन्दिमुखेषु पारिषदेषु ... उमाधवो गरलमुपयुयुजे NīlaVi. 101. 15; **4B** to carry out वेधसा ... तेनैव त्वयि दुर्धियां दनुभुवामादिष्टमाचार्यकम्। ... शक्तस्त्वं त्वनुवर्तितुं तदपि खल्वाकाशवद्वर्तितुम् NīlaVi. 64.11; **5A** to continue to exist, to persist संतुष्टः को न शक्नोति फलैश्चाप्यनुवर्तितुम्। सर्वत्रस्त्विन्द्रियलोभेन संकटान्यवगाहते PadmP. v. 19. 258; मेलनं अनुवर्तितुमिच्छुः अनुविवृत्सुः सन् विमर्शः Bhāsk. ii. 127.22 (*on* ii. 3. 13); **5B** to continue, i.e. to keep on न हि महाशिलानिष्पातो चक्रभ्रमिरनुवर्तितुं शक्नोति AṇuBh. 312.17 (*on* iv. 1.15); **6** to attend, to serve मया ... निजसहोदरीं मन्दोदरीमनुवर्तितुम् ... स्थितम् PrasaRā. 6. 8(9); **7** to gratify, to please राजानं यदि वानुवर्तितुमये किं राजतन्त्रेऽमुना पृष्टे चोत्तरयामि Jīvān. 247.3 (comm. अनुनयेनावर्ज्य प्रसादयितुम्)

अनुवर्तितृ (anu-vartitṛ) *adj.* who carries out निष्फलो मम तर्कः। अथवा वयमार्यस्याभिप्रायमनुवर्तितारः Abhiṣe. 6. 23(6)

अनुवर्तितोक्ति (anuvartitokti) *adj.* who has complied with the sayings 'यत्र ब्रह्माण्डशुक्तिसंपुटमध्यमुक्ताफलगुलिकया तयालंकृतं तत्कुण्डिनं नगरम्' इत्यभिदधाने निषधनाथे तैस्तैरालापैरनुवर्तितोक्तिः पुष्कराक्षोऽप्यभापत NalaCam. 6.65 (3)

अनुवर्तित्व (anuvarti - tva) *n.* the state of being one who is in accordance or in compliance with भर्तुश्चिन्तानुवर्तित्वं स्ववृत्तं चानुजीविनाम् NītiSā. 5. 55.

अनुवर्तिन् (anu - vartin) *adj.* [*f* - ī] (also used as noun) **1Ai** imitating **ii** resembling, being similar to **B** obeying, obedient **Ci** sticking to, adhering to **ii** following, i.e. admitting or accepting **2A** observing, practising **B** behaving **3A** complying with **B** being in accordance with **4Ai** going after, following **ii** going after, following (the husband after death) **Bi** going on, continuing **ii** coming together **iii** going along with, accompanying **Ci** follower, attendant, servant **ii** follower, i.e. devotee or worshipper **iii** follower (of a sect) **D** continuing to exist or present throughout **Ei** existing, being situated **ii** being in proximity **5** follwing as a consequence **6** favourable to **1Ai** imitating सायुपी नाम वासि ...। गृहकपोतिमनुवर्तिनीं कुलायिनीं ता इहा वेशयामसि AV.(P.) xx. 19. 15; तेषां(नृणां) ज्वलितकीर्तीनामन्योन्यमनुवर्तिनाम्। राज्ञां बलैर्बलवतां पीड्यते वसुधातलम् HariVaṁ. 41. 17; प्रायेण विषये तस्य (शुद्धोदनस्य) तच्छीलमनुवर्तिनः। अर्जयन्तो ददृशिरे धनानीव गुणानपि Saund. 2.11; मा भूदीश्वराणां मतिविभ्रमेण तच्चरितमनुवर्तिनीनां प्रजानां धर्मविप्लवः TātpaṬ. (Vā.) 669. 5 (*on* iv. 2. 51); **1Aii** resembling, being similar to अग्नीषोमीयस्य पशुपुरोडाशमुत्तरमुत्तरं तन्त्रमनुवर्ती स्यात् Baudh ŚS. iii. 220. 4; कश्च लक्ष्मणमुक्तानां रामकोपानुवर्तिनाम्। शराणामग्रतः स्थातुं शक्तो देवासुरेष्वपि Rāmā. v. 49. 17; (अब्रवीद्रावणम् ... विभीषणः) इह नेता च विगुणः सहाया गुणवर्जिताः (v. l. सहायाश्चानुवर्तिनः) Rāmā. vi. App. I. 2(318); ध्वनिरपि च विपञ्चीपञ्चमस्यानुवादी (v. l. ॰वर्ती) श्रुतिरपि कलकण्ठी कण्ठसंवादमेति PrasaRā. 6. 14; **1B** obeying, obedient यो वानुवर्ती पुत्राणां स पुत्रो दायभाग्भवेत् MahāBhā. i. 848*(1); भरतः ...। ज्येष्ठानुवर्ती धर्मात्मा सानुक्रोशो जितेन्द्रियः Rāmā. ii. 4. 26; चक्रवाकः ... प्रेष्यवद् भार्यामनुवर्त्यनुगच्छति BuddhaC. 4. 50; 12. 93; मृतानां स्वामिनः कार्ये भृत्यानामनुवर्तिनाम्। भवेत् स्वर्गेऽक्षयो वासः कीर्तिश्च धरणीतले PañcT. (Kos.) 1. 331 (71. 21); Pañca.

79. 23; नानुवर्तिना बुदेरपि रज्यतोपकारकोटिशतैरपि शक्यते स्वीकर्तुम् AvantiKa. 197. 6; यदन्यद्विहितं किंचित् ...। तत् सर्वमनुसर्तव्यं [illegible] MrgendraT. ii. 8. 218; अहापयन् नृपः कालं भृत्यानामनुवर्तिनाम्। कर्मणामानुरूप्येण वृत्तिं समनुकल्पयेत् NītiSā. 5. 63; SūktiRa. 156. 61; यः कोपः सापराधेषु यः प्रसादोऽनुवर्तिषु। स्वामिनस्तेन लोकोऽयं गुणपरायणः YaśasCam. ii. 235. 3; ते मयि ... अर्भके दान्तेऽधृतक्रीडनकेऽनुवर्तिनि। चक्रुः कृपाम् ... मुनयः BhāgP. i. 5. 24; परवशानुवर्तिनस्तु ... वारणाः Hastyāyur. 402. 26 (3. 7); कन्या (अङ्गारवती) ... पृष्टा तेनेति भूभृता। सा तं प्रत्यब्रवीदेवं मन्मथाज्ञानुवर्तिनी KathāSaSāg. ii. 3. 52; नायकहितानुरागानुकूलं यथालोकं त्वनुवर्तिनी मध्यमा (अभिसारिका) ŚṛṅgāMañ. (A.) 39. 26; **1Ci** sticking to, adhering to वाक्यं धर्मपथानुवर्तिनः। निशम्य रामस्य वचः सुयुक्तं निजगाद वानरः Rāmā. iv. 18. 56; दशार्धयुक्तेन रथेन यातो मनोवशेनार्यपथानुवर्तिना। तं चेद्रथं नापहरन्ति वाजिनस्तथागतं नावजयन्ति शत्रवः ViṣṇuSm. 72. 6; वदिष्याम्यनृतं ब्रह्मन्कथमत्र तवान्तिके। विशेषादद्य भवता पृष्टा मार्गानुगामिना (v. l. ०र्वर्तिना PW.) BrahmP. 178. 89; **1Cii** following, i. e. admitting or accepting नराधिपा नीचमतानुवर्तिनो बुधोपदिष्टेन न यान्ति वर्त्मना। विशन्ति ते दुर्गममार्गनिर्गमं समस्तसंबाधमनर्थपञ्जरम् Tantrākhyā. 43. 12; Pañcā. 101. 23; **2A** observing, practising युगपद्धर्मानुवर्तिनौ स्यातामिति वाचानुमान्याग्निकार्यं स्वयं कृत्वा यत्कन्यामर्हयित्वा दद्यात्स प्राजापत्यो भवति VaikhāGS. 3. 1; स्वधर्मानुवर्तिनां शूद्रानुलोमानामामं क्षुधितस्य संग्राह्यम् VaikhāDS. ii. 15. 8; हा नृशंसाद्य कैकेयी पापा पापानुबन्धिनी (v. l. ०र्वर्तिनी) तीक्ष्णा संभिन्नमर्यादा तीक्ष्णे कर्मणि वर्तते Rāmā. ii. 43. 5; vi. 9. 16; रमन्ते किं न पशवः प्राणिधर्मानुवर्तिनः VitVr. 8; स्वधर्मम् अनुवर्तिनां वैश्यानां स्थानं मारुतं कीर्तितम् ViṣṇuP. i. 6. 35; वैष्णवं धर्ममुत्सृज्य बौद्धधर्ममुपागताः। प्रजास्तामनुवर्तिन्यः क्षपणैः प्रतिबोधिताः SkandP. iii(2). 36. 36; अत्रासवृत्तिरवदातगुणानुवर्त्ती श्रीरामराजनरपालमणिस्समिंधे EI. xiv. 222. 112; ix. 338. 170; **2B** behaving प्रभुः क्षमावान्वीरश्च मृदुर्दान्तो जितेन्द्रियः। रहोऽनीचानुवर्ती च क्लीबवन्मम नैषध MahāBhā. iii. 71. 14; एवं तत्रोचिरे केचिद्ये धर्मेणानुवर्तिनः BrahmP. 170. 30; **3A** complying with साहं सर्वात्मना नित्यं भर्तारमनुवर्तिनी MahāBhā. iii. 598* (2); चतुर्दश सहस्राणि मम चित्तानुवर्तिनाम्। ... सर्वोद्योगमुदीर्णानां रक्षसां सौम्य कारय Rāmā. iii. 21. 8; iv. 18. 51; vi. App. I. 2 (122); राक्षसाश्चापि गृह्यन्ते नित्यं छन्दानुवर्तिभिः PañcT. (Kos.) 1. 79 (15. 20); अनुवर्तिनि कलत्रे। ... निवेद्य दुःखं सुखी भवति PañcT. (Kos.) 1. 388 (82. 15); Pañcā. 12. 12; 49. 7; SiṁhāDvā. 100. 4; लब्धक्रियः प्रयत्नेन वक्तुरिच्छानुवर्तिना। स्थानेष्वभिहतो वायुः शब्दत्वं प्रतिपद्यते VākyaP. 1. 109; छन्दानुवर्तिनो दाराः प्रियाः शीलविभूषिताः AṣṭāHr. i. 13. 7; छन्दानुवर्तिनां लोके कः परः प्रियवादिनाम् NītiSā. 5. 56; परचित्तानुवर्तिनः। स्वयंविक्रीतदेहस्य सेवकस्य कुतः सुखम् VetāPañ. (Śi.) 18. 45; का देवता कः सुजनोऽनुवर्ती ऋते भवत्या शरणं न मेऽस्ति VarāṅgaC. 19. 55; **3B** being in accordance with युगानुवर्तिनो लोका यजन्तीह सुमेधसः GopāloTāU. 1(16) (596. 26); श्रुतानुवर्तीनि मतानि वेधसामसंशयं साधु भवन्ति भूतये NītiSā. 1. 69 (comm. शास्त्राहितपरिज्ञानपूर्वकारिणि); पूर्णप्रणयानुवर्तिना तद्दाण्डनिधानोद्देशः कथितः DaśKuC. 59. 12; **4Ai** going after, following अश्रुबिन्दूद्भवा तस्याः प्रावर्तत महानदी। अनुवर्तती (v. l. ०र्वर्तिनी) सृतिं तस्या भृगोः पत्न्या यशस्विनः MahāBhā. i. 6. 6; i. 112. 22 (v. l.); कुमारः ... सत्रकौतुकमवलोकमानः ... अनुवर्तिभिरनेकहैमनोज्ञमाधीज्ञानजीवंजीवकां कूजत्कोकिलाम् ... कमपि चीरवाससं ददर्श AvantiKa. 226. 1; **4Aii** going after, following (the husband after death) सत्यवती ... सशरीरा गता स्वर्गं भर्तारमनुवर्तिनी Rāmā. i. 33. 8; **4Bi** going on, continuing एवं व्यूढेष्वनीकेषु भूयिष्ठमनुवर्तिषु। ब्रह्मलोकपराः सर्वे समपद्यन्त भारत MahāBhā. vi. 113. 1; **4Bii** coming together को हि शक्तो· रणे पार्थ ... जेतुम् ... वीरान्कृतास्त्रान्समरे सर्वानेवानुवर्तिनः MahāBhā. viii. 51. 14; **4Biii** going along with, accompanying वर्तमानेऽपि देहेऽस्मिञ्छायावदनुवर्तिनि। अहन्ताममताभावो जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ViveCū. 433; अहमपि तवानुवर्ती भविष्यामि BhartṛNi. 4. 2 (5); **4Ci** follower, attendant, servant सेनापतिगुणाश्च ये। ... दुष्टेङ्गितं च विविधं वृत्तिश्चैवानुजीविनाम् (v. l. ०र्वर्तिनाम्) MahāBhā. xii. 59. 56; भगवांस्तत्र बन्धूनां पौराणामनुवर्तिनाम्। यथाविध्युपसंगम्य सर्वेषां मानमादधे BhāgP. i. 11. 21; तथाश्ववक्त्रच्युतफेनबिन्दुभी रुचिं नृपायेव तदानुवर्तिभिः Rāvaṇā. 3. 14; गीतज्ञः ... रुद्रस्य परमेश्वरस्यानुचरोऽनुवर्ती भूत्वा तेनैव रुद्रेणैव सार्धं मोदते Aparā. 991. 17 (*on* 3. 115); **4Cii** follower, i.e. devotee or worshipper पवित्रारोहणम् ...। मनुष्यामरसिद्धानां वक्तव्यं चानुवर्तिनाम् PauṣkS. 30. 222; जगाद मारुतिर्यूयं परमप्यनुवर्तिनः। अनर्थबान्धवा एव मम नो हितहेतवः PadmP. (Ra.) 113. 6; अवतारानुचरितं हरेश्चास्यानुवर्तिनाम् [illegible] प्रोक्ता नानाख्यानोपबृंहिता: BhāgP. ii. 10. 5; **4Ciii** follower (of a sect) दर्शनान्तर[illegible] विधायैव स्वजात्यन्तं दीक्षां कुर्याद्विलोमतः MrgendraT. iv. 1. 27; **4D** continuing to exist or present throughout न अभिघातयेत् ...। पारंपर्यागते द्वारे ये केचिदनुवर्तिनः MahāBhā. xii. 101. 26; स घातकार्यविश्लेषस्तदन्यस्यानुवर्तिनः। अदृष्टेः प्रतिषेधाच्च संकेतस्तद्विदर्थिकः PramāVār. 1. 111; **4Ei** existing, being situated अस्मिन्नेव पुरोऽनुवर्तिनि लतावेश्मन्यपास्तातपे संवेश्यालिमरन्दपङ्कनिवहैरालिप्य वक्षस्तटीम्। ... संप्राप्य मुद्राम् ... मातुः प्रदद्यो वयम् GopāKeCan. 126. 30; 127. 15; **4Eii** being in proximity सिरिंजिदेशांतर्गतकोडवल्लिकंपणानुवर्तिनि कोनिजवाडग्रामे ... निवर्त्तनद्वयं मान्यम् ... क्रयेणादाय EI. xxiii. 31. 30; **5** following as a consequence तमोभवा ...। आगन्तुकी व्याध्यनुवर्तिनी च रात्रिस्वभावप्रभवा च निद्रा CaraS. i. 21. 58; **6** favourable to तानि ...। बाधकान्यनुवर्तीनि मध्यस्थान्यवगत्य च। योगी ... बिभृयात् इष्टसिद्धये MrgendraT. iii. 1. 38 [guided by, Apte]

अनुवर्तिपुरस्सर (anuvarti-purassara) *adj.* led by the follower(s) चतुर्थमष्टकं यद्वै ह्यनुवर्तिपुरस्सरम्। तदनन्तकरं विद्धि PauṣkS. 24. 50.

अनुवर्त्म (anuvartma) *adv.* in the similar course or manner नौ हान्यस्यानुवर्त्म गेयम् JaimiBr. 1. 144; 1. 333; तद् वायोश्चापां चानुवर्त्म गेयम् JaimiUBr. i. 2. 4; i. 2. 7.

अनुवर्त्मन् (ánu-vartman) *adj.* [P. vi. 2. 1; AitGr. II. 1. 312; Debru. 762] **A** who follows the track or path मर्म यातमनुवर्त्मान एतं AV. iii. 8. 6; vi. 94. 2; **B** who follows the path, i.e. obedient or attendant मरुतो वै देवानां विशः ... आसादयति विशमेवास्मा अनुवर्त्मानं करोति TaiS. II. ii. 5. 7; II. ii. 11. 12; इन्द्रं दैवीर्विशो मरुतोऽनुवर्त्मानः TaiS. IV. vi. 5. 6; V. iv. 7. 7; MaiS. ii. 11. 1(ii. 140. 7); iii. 3. 10 (iii. 44. 13); KāṭhS. 18. 6 (i. 270. 15); 21. 10 (ii. 51. 2); KapiKaS. 28. 6 (126. 9); VājaS. 17. 86; VājaS. (K.) 18. 86; दैवीं च वावास्मा एतद् विशं मानुषीं चानुवर्त्मानीं करोति MaiS. iii. 3. 10 (iii. 44. 14); ṢadviBr. i. 4. 5; ŚatBr. II. v. 2. 34; IV. iii. 3. 10; IX. iii. 1. 16; IX. iv. 3. 9; XII. vii. 3. 12; XIII. ii. 2. 15; ŚatBr. (K.) I. v. i. 30; V. iii. 4. 9; JaimiBr. 1. 95; 2. 197; 3. 205; सजातानेवास्मा अनुवर्त्मनः करोति KāṭhS. 11. 1 (i. 143. 10); विशं चैवास्मै तच्छौद्रं च वर्णमनुवर्त्मानी कुर्वन्ति AitBr. 36. 4 (903); यन्मम त्वं कृतानुकरानुवर्त्मासि ŚatBr. I. iv. 5. 9; I. iv. 5. 11; तदस्माऽइदꣳ सर्वमनुवर्त्म करोति ŚatBr. III. iii. 4. 5; ŚatBr. (K.) IV. iii. 4. 2; तदिदꣳ सर्वं मनसः कृतानुकरमनुवर्त्म ŚatBr. IV. iv. 1. 9; ŚatBr. (K.) V. iv. 3. 9; स्त्रियः पुꣳसोऽनुवर्त्मानो भावुकाः ŚatBr. XIII. ii. 2. 4; ŚatBr. (K.) II. iv. 3. 12; तस्यै सर्वे देवा अनुवर्त्मानः JaimiBr. 1. 338; अथो हैतत् ब्राह्मण एव क्षत्रमनुवर्त्म करोति JaimiBr. 2. 171; 2. 172; 2. 426; **C** who or which follows ऋचमेव तत् साम्नोऽनुवर्त्मानं कुर्याद् एनं तत्र ब्रूयादनुवर्त्मा न्वा अयं होता सामगस्याभूत् Ait Br. 8. 4 (228); ऋचं स साम्नोऽनुवर्त्मानं करोति KauṣiBr. 12. 5 (55. 11)

अनुवर्त्मन् (ánu-vartman) *n.* **1A** act of following of the path, i.e. attendance एतद्वै देवानामनुवर्त्म MaiS. iii. 3. 10 (iii. 44. 14); KāṭhS. 21. 10 (ii. 51. 2); **1B** (mental) following of the path आर्षभस्येह राजर्षेर्मनसापि महात्मनः। नानुवर्त्मार्हति नृपः BhāgP. v. 14. 42 (Bhāvārthadīpikā वर्त्मानुगन्तुं न शक्नोति) (*but* pw. way on which one has trodden after another); **2** name of a *havis* तदेतदनुवर्त्म नाम हविः KāṭhS. 11. 1 (1. 143. 10)

अनुवर्त्मम् (anuvartmam) *adv.* along the path or track अनुवर्त्ममौदुम्बरीं शाखामुपगूहति KātyŚS. xv. 6. 31 (comm. रथचक्रवर्त्मनि)

अनुवर्त्य (anuvart-ya) *ger.* **1A** having gone after, having followed अश्रुबिन्दूद्भवा तस्याः प्रावर्तत महानदी। अनुवर्तती (v. l. अनुवर्त्य) सृतिं तस्या भृगोः पत्न्याः MahāBhā. i. 6. 6; प्रत्युत्तरामासमात्रकेण तमनुवर्त्य तूष्णीमतिष्ठम् UdaySuKa. 35. 13; **1B** having followed, i. e. having complied with एतावन्तं कालमेतं जनमनुवर्त्य संप्रत्यनभिमतं चिकीर्षसि RasSa. 128 (3); **2A** having continued or supplied (from the previous context) अचीत्युमेवानुवर्त्य इहार्थमुत्तरार्थं च MahāBh. iii. 269. 6 (*on* vii.1.78); 'ऋतश्च संयोगादेः' नुवर्त्याजादौ जुसि गुणो विधेयः PariVr. (Si.) 130. 22; 'बहोर्लोपो भू च बहोः' इत्यत्र सति इति पदमनुवर्त्य PrakriKau. ii. 332. 5; इह वा सुपीत्यनुवर्त्य इत्यतो लोपग्रहणमनुवर्त्य PāṇiTaVāNaMā. 57. 14; पूर्ववदित्यनुवर्त्य वाक्यभेदेन व्याख्येयम् SiddhāKau. 20B. 15 (*on* vi. 1.94); कर्तरि शब्दित्यत्र वाक्यभेदेन संबध्यते SiddhāKau. 346 B. 7 (*on* i. 3. 63); तदशिष्यमित्यनुवर्त्य वचनमित्यत्र सार्वधातुके इत्यनुवर्त्य VaiyāBhū. 25. 3 (*on* 3); योज्यम् VaiyāBhū. 44. 6 (*on* 8); अन्ये तु एतस्या एव मुद्राया इत्यनुवर्त्य कनिष्ठानामिके मुद्रामध्यगे मध्यमातर्जनीभ्यां समे च कार्ये इति योजयन्ति SetuBa.

126. 21; तदप्यनुवर्त्य गुणो वृद्धिरिति योजनयैतल्लाभः LaŚabdeŚe. i. 54. 8; i. 105. 9; i. 131. 1; i. 231. 2; i. 373. 13; समर्थानां प्रथमादित्यनुवर्त्य LaŚabdeŚe. ii. 197. 8; **2B** having repeated उद्गीथावयवमोङ्कारमनुवर्त्य BrahmSūBh. (Śaṅ.) 626. 5 (*on* iii. 3. 7); 3 having turned to समस्तोपासनमेवानुवर्त्य ... फलं दर्शयति BrahmSūBh. (Śaṅ.) 706. 5 (*on* iii.3. 57)

अनुवर्त्य (anu-vartya) *adj.* 1 which is to be continued or supplied (from the previous context) आम्रेडितम् ... अनुवर्त्यं स्यात् MahāBh. i. 40.11 (*on* i. 1. 1); तस्मादात इत्यत्र सिज्ग्रहणमनुवर्त्यम् MahāBh. ii. 50. 14 (*on* iii. 1. 43); लादेशे धात्वधिकारोऽनुवर्त्यः MahāBh. ii. 73. 10 (*on* iii. 1. 91); वर्तमानः कालोऽवश्यमुत्तरार्थोऽनुवर्त्यः MahāBh. ii. 129. 6 (*on* iii. 2. 127); तद्यावश्यं प्रैषादिग्रहणमनुवर्त्यम् MahāBh. ii. 167. 11 (*on* iii. 3. 167); जातिग्रहणमनुवर्त्यम् MahāBh. ii. 208. 24 (*on* iv. 1. 15); अवश्यमुत्तरार्थमनुवर्त्यमव्ययसर्वनाम्नामक-च्याक्टेः MahāBh. ii. 421. 16 (*on* v. 3. 68); एकाज्ग्रहणमनुवर्त्यम् MahāBh. iii. 280. 16 (*on* vii. 2. 3); तद्यावश्यमिड्ग्रहणमनुवर्त्यम् MahāBh. iii. 294.10 (*on* vii. 2. 37); iii. 302. 7 (*on* vii 2. 73); तस्मात् सार्वधातुकग्रहणमनुवर्त्यम् MahāBh. iii. 303. 2 (*on* vii. 2. 80); उत्तरपदाधिकारेऽप्यवश्यमैजागमोऽनुवर्त्यः MahāBh. iii.318. 7 (*on* vii. 3. 3); LaŚabdeŚe. i. 372. 3; 2 which is to be adhered to न लक्षणेन पदकारा अनुवर्त्याः पदकारैर्नाम लक्षणमनुवर्त्यम् MahāBh. ii. 85. 5 (*on* iii. 1. 109); iii. 117. 19 (*on* vi. 1. 207); iii. 398. 9 (*on* viii. 2. 16); 3 who or which is to be obeyed तदपि क्षमते नास्मिन्ननुवर्त्य-स्तदेष मे KathāSaSāg. vii. 6. 81; अस्य स्वामिना भाव्यं सोऽनुवर्त्योऽमुना प्रभुः। इति ... व्याजहार सरस्वती KathāSaSāg. xv. 1. 78; त्वयाप्येष महाराज राजलोको मयेव भोः। अनुवर्त्यः PārśvC. 2. 18; 4 which is to be observed or practised तथापि लोकधर्मोऽयमनुवर्त्यो मनीषिणा SamarāSaṁ. 9. 201.

अनुवर्त्यमान (anu - vartyamāna) *adj.* **1A** being followed पुरुषस्य ... पुरातनैरतिदुस्त्यजैर्भृत्यैरिव मलिनैः कर्मभिर्वानुवर्त्यमानस्य ... किं प्रायश्चित्तम् HarṣaC. 297. 9; **1B** being followed, i. e. attended, HarṣaC. 297. 9; **1C** being followed in action यथा (बालरामा)यणे चतुर्थेऽङ्के लङ्केश्वरानुकारी प्रहस्तानुकारिणा नटो नटेनानुवर्त्यमानः VakroJī. 235. 15; 2 being observed or practised सर्वैः देवैरनुवर्त्यमानं व्रतम् BṛĀraUBh. 207. 3 (*on* i. 5. 23); 3 being continued or supplied (from the previous context) तथा चानुवर्त्यमानः सपिण्डशब्दः पूर्ववद्बन्धुसंबन्धोपलक्षणार्थः ManuBh. i. 209. 1 (*on* 3. 5); 4 being rounded उच्यते। साक्षात् मूर्तमन्नं कदाचिन्न श्लिष्यति। पिण्डेष्वनुवर्त्यमानेषु अन्नरस ऊष्मावसंपर्कात्संक्रामति हस्ते ManuBh. i. 300. 26 (*on* 3. 206)

अनुवर्त्यमानताललया (anuvartyamāna-tālalayā) *adj.* (*f.*) whose keeping of time and harmony are being continued with पदे पदे झणझणित-भूषणरवैरिव सहृदयैरिवानुवर्त्यमानतालतलया: कोकिला इव ... पण्यविलासिन्यः प्रानृत्यन् HarṣaC. 188. 5.

अनुवर्धत् (ánu - várdhat) (anu-várdhat, VIŚVA.) *adj.* making to increase (अनुं ... वर्धत्) अमतिम् ... अनु वर्धत् अनुवर्धयन्तौ मित्रावरुणौ Sāy. *on* ṚV. v. 62. 5 (better अनु *adn.*)

अनुवर्धिन् (anu - vardhin) *adj.* increasing accordingly श्रेयो मार्गं न पश्यामि क्रियमाणेषु कर्मसु। अनुवर्धी(?र्धि) फलं तेषां सुदुःखं ज्ञाननाशनम् ParaS. 30. 61.

अनुवर्ष (anu - varṣa) *n., m.* **1A** continuous rain अकालवर्षाकालाशनिपात-वृश्चिकवर्षसर्पवर्षवह्निवर्षशिलावर्षादनुवर्षनक्षत्रवर्षग्रहवर्षप्रभृतिभिः क्रियाविशेषैः ... वयम् ... अध्यास्महे ŚaṅkaVi. (Ā.) 224. 13; **1B** the raining upon, DBHS.; **2** [Loc.] every year, year after year एतत् [स्थि]तकं वर्षानुवर्षे मेहरै [Read मेहरैः] पालनीयम् EI xi. 59. 9.

अनुवर्षत् (anu - várṣat) *m.* that which rains along अनुवर्षते स्वाहा शीकायिष्यते स्वाहा TaiS. VII. v. 11. 2; KāṭhS. v. 5. 2 (iii. 167. 3)

अनुवर्षम् (anuvarṣam) *adv.* 1 year after year, every year उद्वेगमहावर्ते पातयति पयोधरोन्नमनकालः (v.l.ले) सरिदिव तटमनुवर्षं विवर्धमाना सुता पितरम् HarṣaC. 199. 11 (comm. वर्षे); एतत् [स्थि] तकं वर्षानुवर्षं [Read वर्षानुवर्षं] मेहरै [Read मेहरैः] पालनीयम् EI. xi. 59. 9; हिमं वन्दे नीचैरनुचितविधानव्यसनिनां यदेषां (सरोजानाम्) प्राणान्तं दमनमनुवर्षं प्रणयति HaṁsDū. (Rū.) 55 (comm. प्रतिवत्सरम्); 2 rain after rain, at every rainy season, HarṣaC. 199. 11 (comm. प्रावृषि) [every season, *nt.*]

अनुवर्षा (anu - varṣā) *f.* (pl.) [Loc.] in the rainy season (*lit.* in continuous rain) व्यपगतदंशमशकमक्षिकाश्वापदसरीसृपासु अनुवर्षासु प्रवरगिरिगुहासु ... प्रतिगर्जति (गजः) Hastyāyur. 197. 10 (2. 13)

अनुवलमान (anu - valamāna) *adj.* moving or turning towards यावद्भट्टोन्मीलनस्वामिताम्रपट्ट इति तस्माच्च दक्षिणदिङ्(ग्)भागाद्भ्यस्तेनैव सीम्ना उत्तरान्(?म्) दिशमनुवलमानस्तावदागतो याव[द्] भरणिस्वामिताम्रपट्टसीमेति EI. xviii. 63. 12.

अनुवल्लभम् (anuvallabham) *adv.* towards the lover or husband सुभ्रुवः ससृपे भावनयानुवल्लभम् HarVi. 24. 14.

अनुवल्लिगेहम् (anuvalligeham) *adv.* in the house of the creepers आरामवीथीष्वनुवल्लिगेहमटन्ति भृङ्गा मकरन्दभिक्षाम् YātrāPra. 7. 34.

अनुवव्रजिवस् (anu - vavrajivas) *adj.* who has followed or gone after उत्प्लुत्य दूरमनुवव्रजुषा मृगाङ्कम् ... अम्भोधिना स्तिमितशान्तजलेन तस्थे HarVi. 22. 2 (comm. अनुगतेन)

अनुवश् (anu - vaś-) II. P. to long or wish for घृतस्य विभ्राष्टिमनु वष्टि शोचिषाजुह्वानस्य सर्पिषः ṚV. i. 127. 1; AV. xx. 67. 3; VājaS. 15. 47; VājaS. (K.) 16. 69; KāṭhS. 26. 11 (ii. 136. 20); 39. 15 (iii. 134. 4)

अनुवश (anu - vaśa) *adj.* [*f.* - ā] **Ai** being under the influence or control of, subject to (the will of another) भरतस्याप्यनुवशः शत्रुघ्नोऽपि समं गतः Rāmā. ii. 151*(1); रामस्यानुवशो वाक्यं भरतोऽपीदमब्रवीत् Rāmā. ii. 83. 6; भगवन् कुसुमायुधायमञ्जलिस्तेऽनुचरो भव (v.l. अनुवशो भव VVP. Ed.) VāsaDa. 158.3; पुत्रान् विप्रतिकूलान् स्वान् पितरः पुत्रवत्सलाः। उपालभन्ते शिक्षार्थं नैवाधमपरो यथा। किमुतानुवशान्साधूंस्तादृशान्गुरुदेवतान् BhāgP. vii. 4. 46; वशीकुर्वन् जगत्सर्वं स्वयं नानुवशः परैः। नाभिभूतः प्रभुस्तस्मादपूर्वमकरध्वजः GaṇiSāSaṁ. 0. 5; **Aii** being under the influence or control of, subject to (one's own will) यस्यात्मानुवशश्चेत्स्यात् सर्वे तद्वशगा इमे। लोकाः सपाला यच्छन्ति सर्वे बलिमतन्द्रिताः BhāgP. vi. 14. 20; अथ कदानुवशा नु परासुता परमुपेत्य सुदुर्जनकस्य वा। क्रियत इत्ययम् ... प्रभुरवोचत RāghPāṇ. (Dha.) 8. 1 (comm. आत्मवशवर्तिनी); **B** dependent अन्वायत्ताः अनुवशा इत्यर्थः ŚrutaPra. ii. 26. 15 (*on* i. 3.11)

अनुवश (anu-vaśa) *m.* subjection, obedience to the will of (with Gen.) भरतस्याप्यनुवशः (v. l. भरतस्याप्यनुवशाच्) शत्रुघ्नोऽपि समं गतः Rāmā. ii. 151* (1) (PW.., MW., APTE)

अनुवशम् (anuvaśam) *adv.* under one's own control ग्रन्थिं विनीय हृदयस्य सर्वं प्रियाप्रिये चात्मवशं (v. l. अनुवशं) नयीत MahāBhā. v. 36. 4.

अनुवशा (anuvaśā) *f.* name of a daughter of Prāvā अनवद्यामनुवशामनूनामरुणां प्रियाम्। अनूपां सुभगां भासीमिति प्रावा व्यजायत MahāBhā. i. 59. 44.

अनुवषट्कार (anu - vaṣaṭkāra) *m.* utterance of secondary exclamation of *vaṣaṭ* (at the end of a sacrificial formulae) संस्था वा एषा यदनुवषट्कारः AitBr. 9. 4 (247); 9.5(250); 13. 5(364); 26. 3 (685); KauṣīBr. 16. 1 (69. 7); 16. 2 (69. 24); GopBr. ii. 3. 7 (193. 13); अथ ब्रूयान्मानुवषट्कार इति JaimiBr. 1. 351; GopBr. ii. 4. 4 (231. 5); तस्य वा एतस्य यज्ञस्य मेघो हविर्धानम् ... यदेवस्फूर्जति सोऽनुवषट्कारः Tai Ā. ii. 14. 1 (253. 5); अग्ने वीहीत्यनुवषट्कारः ĀśvaŚS. I. ii. 16. 15; I. iii. 9. 4; I. iv. 7. 4; I. v. 5.19; I. v. 13. 6; ŚāṅkhāŚS. iii. 8. 24; माहेन्द्रस्यानुवषट्कारमुपजुहुयुः BaudhŚS. iii. 183.6; वषट्कारं चानुवषट्कारं चानु प्रकम्पयति नाराशंसान् BhārŚS. xiii.32. 1; xiii.26. 6; सर्वत्रानुवषट्कारो द्विदेवत्यर्तुग्रहादित्यसावित्रपात्नीवतवर्जम् ĀpaŚS. xii. 24. 2; HirŚS. viii. 6.15 (866. 22); अनुप्रकम्पयन्ति नाराशंसान् वषट्कारानुवषट्कारौ ĀpaŚS. xii. 28. 1; xviii. 7. 4; HirŚS. viii .8. 33 (898. 14); मनसा श्रुतप्रत्याश्रुते याज्या वषट्कारानुवषट्कारौ ĀpaŚS. xxi. 10. 8; HirŚS. xiii 2. 31 (149. 5); वषट्कारानुवषट्कारे हुत्वानुप्रकम्प्य सर्वभक्षाः VaikhāŚS. 15. 36; 17. 17; 21. 4; अनुवषट्काराणाम् आ देवानाम् इति VaitāSū. 19. 12; 4.4; अनुवषट्कारश्च MīmāSū. viii. 2. 2; अनुवषट्कारं च सोमधर्मं दर्शयति ŚābaBh. 1606. 4 (*on* viii. 2. 2); वषट्कारानुवषट्कारयोर्द्विर्हिंहुतम् TantrVā. 802. 16 (*on* iii. 2. 30); अनुवषट्कारदेवताया (v.l. अनुवषट्कारश्च देवताया) अग्नेरसंदिग्धम् देवतात्वम् ŚāstrDī. 228. 15 (*on* iii. 2. 16); अनुयजतीत्यनुवषट्कारश्चोद्यते SaṅkarKā. i. 1. 1 (AOR. Ed.); अनुवषट्कारस्य तन्त्रेणानुष्ठाने SaṅkarKāBh. 3. 20 (*on* i.1. 5); 42. 7 (*on* i. 4. 5); अनुवषट्कारस्य सोमयागात् कर्मान्तररूपस्य BhāṭṭDī. i. 236. 11 (*on* iii. 2. 16); सोऽयमनुवषट्कारो द्रोणकलशस्य द्रव्येण होतव्यः BhāṭṭCan. 2. 2 (*on* xiii. 1. 2); [Loc.] i after the utterance of secondary exclamation of *vaṣaṭ* तान् सर्वाहुतो हुत्वाभ्युत्पूर्यानुवषट्कारे जुहुयात् JaimiBr. 1.351; यदि प्रागनुवषट्कारादनुवषट्कारे जुहुयात् ... सहैव कलशैर्होमाय प्रतिष्ठेत VaikhāŚS. 21. 4; हेतुर्वषट्कारेऽनुवषट्कारे च चतुर्भिर्मध्यतःकारिणां

चमसैर्हुत्वा ... सशेषेष्वेव पात्रेषु सोमोऽभ्युन्नीतः ŚābaBh. 788.8 (on iii. 2. 29); MīmāKau. ii. 282. 13 (on iii. 2. 29); सोमरसाश्रमसाः। तैर्वषट्कारानुवषट्कारयोर्होतव्यम् NyāyMāVi. 132.12 (on iii. 2. 12) ; **ii** at (the time of) the utterance of secondary exclamation of *vaṣaṭ* अनुयाजेषु तु ये यजामहे नास्ति। अनुवषट्कारे च ŚāṅkhāŚS. i. 1. 41 ; **iii** in the case of the utterance of exclamation of secondary *vaṣaṭ* आश्रुतप्रत्याश्रुति संप्रैषश्चानुवषट्कारे न विद्यते SaṅkarKā. ii. 3. 38 (AOR. Ed.) ; किमाश्रावणादयोऽनुवषट्कारे भवेयुर्न वेति विचार्यते SaṅkarKāBh. 101. 14 (on ii. 3. 38)

अनुवषट्कार (anu-vaṣaṭkāra) *adj.* containing the utterance of secondary exclamation of *vaṣaṭ* अनुवषट्कारे यागे ... सोमोऽङ्गम् NyāySu. (So.) 1154.33 (on iii . 2. 37)

अनुवषट्कारदेव (anuvaṣaṭkāra-deva) *m.* deity of the utterance of secondary exclamation of *vaṣaṭ* इन्द्रचमसस्य भक्षणेऽग्निरनुवषट्कारदेवो नोपलक्षितः NyāyMāVi. 135. 13 (on iii. 2. 16)

अनुवषट्कारदेवता (anuvaṣaṭkāra-devatā) *f.* deity of the utterance of secondary exclamation of *vaṣaṭ* किमनुवषट्कारदेवतोपलक्षयितव्या न वा ŚābaBh.797.4 (on iii.2.38) ; अनुवषट्कारदेवतायाश्चोदनया ... देवतात्वमैकान्तिकम् TantrVā. 809. 19 (on iii. 2. 38) ; ŚāstrDī. 228.15 (on iii. 2. 16) ; अनुवषट्कारदेवताप्रतिपत्तिकर्मानुवषट्कारयागत्वेन वा कृतार्थकर्म ... इत्यध्याहारेण योज्यम् NyāySu . (So.) 1155. 26 (on iii. 2. 37) ; सोमस्याग्न इति प्रोक्तानुवषट्कारदेवता NyāyMā. Vi. 135. 1 (on iii. 2. 16) ; तच्छेषेणानुवषट्कारदेवतां संयोजयति MīmāKau. ii.296.7 (on iii. 2.38); अनुवषट्कारदेवतापि नोपलक्षणीया MīmāKau. ii. 297. 25 (on iii. 2. 38) ; BhāṭṭDī. i. 236. 15 (on iii. 2. 16)

अनुवषट्कारदेवतात्व (anuvaṣaṭkāradevatā - tva) *n.* the state of being the deity of the utterance of secondary exclamation of *vaṣaṭ* अनुवषट्कारदेवतात्वेता(? ना)भिप्रेतस्याग्ने वीहीति मन्त्रवर्णेन NyāySu.(So.) 1155. 9 (on iii. 2. 37)

अनुवषट्कारदेवताभूत (anuvaṣaṭkāradevatā-bhūta) *adj.* who has become the deity of the utterance of secondary exclamation of *vaṣaṭ* अनुवषट्कारदेवताभूतोऽग्निर्भक्षमन्त्रे उपलक्षणीयो न वा MīmāKau. ii. 295. 9 (on iii. 2. 38)

अनुवषट्कारदेवतार्थम् (anuvaṣaṭkāradevatārtham) *adv.* for the sake of the deity of the utterance of secondary exclamation of *vaṣaṭ* अनुवषट्कारयाग एवाङ्गमित्यनुवषट्कारदेवतार्थं पृथक् सोमग्रहणविध्यभावात् NyāySu. (So.) 1155. 2 (on iii. 2. 37)

अनुवषट्कारनिषेध (anuvaṣaṭkāra-niṣedha) *m.* prohibition of the utterance of secondary exclamation of *vaṣaṭ* द्विदेवत्येष्वनुवषट्कारनिषेधरूपलिङ्गात् ... आवृत्तेरर्थकर्मत्वे ... अनुपपत्तेः MīmāKau. ii. 296. 15 (on iii. 2. 38)

अनुवषट्कारप्रतिषेध (anuvaṣaṭkāra-pratiṣedha) *m.* prohibition of the utterance of secondary exclamation of *vaṣaṭ* न द्विदेवत्याननुवषट्करोति ... इति अनुवषट्कारप्रतिषेधात् प्रतिकर्मावृत्तिम् ... दर्शयति SaṅkarKāBh. 5.1 (on i. 1. 9)

अनुवषट्कारमन्त्र (anuvaṣaṭkāra-mantra) *m.* formula for (the sacrifice containing) the utterance of secondary exclamation of *vaṣaṭ* अनुवषट्कारमन्त्रौ समुपहूय भक्षणमुभयत्र दर्शयति BhāṭṭDī. iii. 17. 16 (on viii. 2. 1)

अनुवषट्कारयाग (anuvaṣaṭkāra-yāga) *m.* sacrifice containing the utterance of secondary exclamation of *vaṣaṭ* अनुवषट्कारयाग एवाङ्गम् NyāySu. (So.)1155. 1 (on iii. 2. 37); अनुवषट्कारयागस्तावन्न ज्योतिष्टोमयागाभ्यासः MīmāKau. ii. 295. 12 (on iii. 2. 38) ; अनुवषट्कारयागेऽपि यज्ञे यज्ञेऽन्वायत्त इति वीप्सयाश्रावणादयो भवेयुः BhāṭṭCan. 59. 6 (on xiv. 3. 15)

अनुवषट्कारयागचोदना (anuvaṣaṭkārayāga-codanā) *f.* injunction or prescription of a sacrifice containing the utterance of secondary exclamation of *vaṣaṭ* मन्त्रविशिष्टानुवषट्कारयागचोदनया च देवतापेक्षितया ... अग्नेर्देवतान्वयस्यैकान्तिकत्वात् NyāySu. (So.) 1155. 10 (on iii. 2. 37)

अनुवषट्कारयागत्व (anuvaṣaṭkārayāga-tva) *n.* [Inst.] as being a sacrifice containing the utterance of secondary exclamation of *vaṣaṭ* अनुवषट्कारयागत्वेन वा कृतार्थकर्म इत्यध्याहारेण योज्यम् NyāySu. (So.) 1155. 26 (on iii. 2. 37)

अनुवषट्कारयागदेवता (anuvaṣaṭkārayāga-devatā) *f.* deity of the sacrifice containing the utterance of secondary exclamation of *vaṣaṭ* अनुवषट्कारयागदेवतायाः अग्नेर्देवतात्वस्य निःसंदिग्धत्वात् BhāṭṭDī. i. 236. 9 (on iii. 2.16)

अनुवषट्कारयागाङ्ग (anuvaṣaṭkārayāgāṅga) *n.* subsidiary part of the sacrifice containing the utterance of secondary exclamation of *vaṣaṭ* वषट्कारानुवषट्कारयागाङ्गभूतयोः सोमभक्षयोस्तन्त्रेणानुष्ठानात्तत्रैव देवताद्युपलक्षणम् MīmāKau. ii. 296. 2 (on iii. 2. 38) ; ii. 297.18 (on iii . 2. 38) ; स्थाविविचारप्रयोजनं साधारणाङ्गव्यतिरिक्तप्रधानमात्राङ्गानामनुवषट्कारयागाङ्गत्वासिद्धिः MīmāKau. ii. 297. 24 (on iii. 2. 38)

अनुवषट्काराङ्गभक्षण (anuvaṣaṭkārāṅga-bhakṣaṇa) *n.* act of partaking which is subsidiary of the utterance of secondary exclamation of *vaṣaṭ* भक्षणावृत्तिदर्शनादनुवषट्काराङ्गभक्षणस्य पृथगेवानुष्ठानम् MīmāKau. ii. 295. 22 (on iii. 2. 38)

अनुवषट्कृ (anuvaṣaṭ-kṛ-) VIII. P. to make or utter the secondary exclamation of *vaṣaṭ* (at the end of sacrificial formulae) नानु वषट्करोति यदनुवषट्कुर्याद्रुद्रं प्रजा अन्ववसृजेत् TaiS. VI. v. 6. 6; VI. v. 8. 5 ; प्राणानां संतत्यै ... नानुवषट्करोति KāṭhS. 27.5 (ii.143.21) ; KapiKaS. 42.5 (252.1); KauṣīBr.13. 5(59.11); 13. 9(60. 20); अग्ने वीहीत्यनुवषट्करोति AitBr. 4.5 (94); 11.5 (299); 11. 5 (300) ; ŚatBr. II. iv. 4. 23 ; GopBr. ii. 3. 1 (189. 7); ŚāṅkhāŚS. v.10. 19; MānŚS. 117.4 ; 129.18; न द्विदेवत्यानामनुवषट्कुर्यात् AitBr. 9. 4 (247); ŚatBr.(K.) V.iv. 2. 3; नर्तुयाजानामनुवषट्कुर्यात् AitBr. 9. 5 (250); अन्विदु वषट्करवत् KauṣīBr. 14. 5 (65. 6). 13. 6 (59. 18); अनुवषट्करोत्याहुतीनामेव शान्त्यै KauṣīBr. 15.1 (65. 15); 15. 3 (67. 11); 15. 5 (68. 22); 16. 1 (69. 14); 16. 9 (73. 16); 18.6 (81.11); 28.7 (137.9); 28.10 (138.12); 30. 1(142. 23); 30. 10 (146. 15) ; 30. 11 (147. 4). नानुवषट्करोति नेदृतूनपवृणजानीति ŚatBr. IV. iii. 1. 8; अभक्षितेन पात्रेणैन्द्राग्नं ग्रहं गृह्णाति न वा ऋतुग्रहाणामनुवषट्कुर्वन्ति ŚatBr. IV. iii. 1. 21 ; ŚatBr. (K.) V. iii. 2. 18; आदित्यग्रहस्यानुवषट्करोति ŚatBr. IV. iii. 5. 23; ŚatBr (K.) V. iv. 2.13; न वै सावित्रस्यानुवषट्करोति ŚatBr. IV. iv.1.8; ŚatBr. (K.) V. iv. 3. 8 ; ŚatBr. XIII. v. 2. 23 ; XIII.v.3.7; स्विष्टकृत उ वा अनुवषट्करोति ŚatBr. (K.) V. iv. 2. 3 ; योऽत्रानुवषट्कुर्यादसंस्थितानृतून् संस्थापयेद्यस्तं तत्र ब्रूयादसंस्थितानृतून्समतिष्ठिपद्दुःषमं भविष्यतीति GopBr. ii.3.7 (193. 14); ii. 3. 1 (189. 4); वषट्कृत्यानुवषट्करोति GopBr. ii. 3.14 (201. 12); ii. 3. 15 (202. 8); समृद्धं सर्वेऽनुवषट्कुर्वन्ति GopBr. ii. 3.16 (203.4) ; ii.4.4 (213. 5); ii.4. 18 (226.1); यजति ... अनुवषट्करोति AitĀ. V. iii. 2. 19; ऋतुयाजान् ... आदित्यग्रहसावित्रौ तान्स्म मानुवषट्कृथाः ĀśvaŚS. I.v. 5. 21; BaudhŚS. iii. 252. 6; VaitāSū. 20. 4; नानुवषट्करोति ĀśvaŚS. II. ii. 13.18; BhārŚS. xiv.9. 16; xiv.12. 8; ĀpaŚS. xiii. 13. 1; xiii. 14. 9; HirŚS. ix.3. 25 (918. 7); ix. 3. 57 (924. 16); VaikhāŚS. 16. 12; 16. 15; VaitāSū. 20. 3; मनसानुवषट्करोति ŚāṅkhāŚS. x. 21. 3; चमसमेवानुवषट्करोति BaudhŚS. i. 250. 6; ऊर्ध्वङ्गतेत्यानुवषट्करोति VādhūŚS. iv. 4. 12 (CHAUBE Ed.); vii. 14. 39 (CHAUBE Ed.); अपि वोपांश्वनुवषट्कुर्यात् ĀpaŚS. xiii. 14. 10; HirŚS. ix. 4. 22 (930. 17); VaikhāŚS. 16. 17; सोमस्याग्ने वीही ३ इति ... अनुवषट्कुर्वन्ति VaitāSū. 19. 10; अनुवषट्करोति इति अनुर्विप्रकर्षे नोपपद्यते SaṅkarKā. i. 4. 8 (AOR. Ed.); ii. 3. 38 (AOR. Ed.); (pass.) to be made or uttered the secondary exclamation of *vaṣaṭ* (at the end of sacrifical formula) स्विष्टकृतो वाऽएतेऽनुवषट्क्रियन्ते ŚatBr. IV. iii. 5.7.

अनुवषट्कृत (anu-vа́ṣaṭkṛta) *adj.* for which secondary exclamation of *vaṣaṭ* is made or uttered (ऋतुग्रहेभ्यः) एतेभ्यो वाऽ ऐन्द्राग्नं ग्रहं ग्रहीष्यन्भवति तदस्यैन्द्राग्नेनैवानुवषट्कृता भवन्ति ŚatBr. IV. iii.1.21; ŚatBr. (K.) V. iii. 2.18; तदस्यैन्द्राग्नेनैवानुवषट्कृता भविष्य ŚatBr. IV. iii.5.5; स वषट्कृतानुवषट्कृतः (द्विदेवत्याः) अनुवषट्कृता भविष्य ŚatBr.IV.iii.5.5; स वषट्कृतानुवषट्कृतः हुतं स्यात् ... उभावेवानुवषट्कृतौ स्याताम् BaudhŚS. iii. 109. 8; हुतं स्यात् ... होतृचमसमनुमन्त्रयते ...। अनुवषट्कृतं तृम्पतां होत्रा मधोर्घृतस्य VādhūŚS. (CHAUBE Ed.) vii. 17.24; vii. 17.28; वषट्कृतानुवषट्कृतान् जुहुत होत्रकाणां चमसाध्वर्यवः HirŚS. viii.7. 22 (877. 3); VaikhāŚS. 15. 38.

अनुवषट्कृत (anu-vaṣaṭkṛta) *n.* [Loc.] A after the utterance of secondary exclamation of *vaṣaṭ* द्वे दर्भतरुणके ... अनुवषट्कृतेऽपरमा दधिक्राः शवसा पञ्च कृष्टीः AitBr. 35. 7 (888); अनुवषट्कृते जुहोति ŚatBr. XIV. ii. 2. 17; ŚatBr. (K.) V. v. 1. 8; VādhūŚS. (CHAUBE Ed.) vii. 13. 18; vii. 20. 9; x. 15. 7; अनुवषट्कृत आहरति भक्षम् ŚatBr. XIV iii. 1. 30; HirŚS. viii. 6. 13 (866. 16); अनुवषट्कृते स्वाहाकृतः शुचिर्देवेषु घर्मः ĀśvaŚS. I. iv. 7. 4 ; अपातामश्विना घर्ममनु द्यावापृथिवी अमंसाताम् ... इत्यनुवषट्कृते हुत्वा वाचयति BaudhŚS. ŚāṅkhāŚS. 13 ... स्वाहेन्द्र(व)ड़िति अनुवषट्कृते ...

i. 279. 16; ĀpaŚS. xiii. 4. 2; xv. 10. 11; MānŚS. 110. 4; 113. 7; VaikhāŚS. 13. 12: 16. 4; वाश्विम्यः स्वाहेत्यनुवषट्कृते हुत्वा हरति भक्षम् BaudhŚS. i. 132. 5; ĀpaŚS. xiii. 12. 4; xix. 8. 10; VārāŚS. III . ii 7. 31; HirŚS. viii. 7. 18 (880. 9); xv. 7. 9 (332. 6); VaikhāŚS. 16. 14; अनुवषट्कृते जुहृति VādhūŚS. (Chaube Ed.) xiii. 9. 19; vii. 11. 17; ix. 7. 76; xii. 2. 33; ĀpaŚS. xii. 28. 14; HirŚS. viii. 7. 18 (879. 12); VaikhāŚS. 15. 30; त्रिस्त्रिर्दुन्दुभिमाघ्नन्ति ... पवैतन् सवनीयस्य हविष्कृतमुद्वायन्ति ... धानासोमयाज्याया अनुवषट्कृते VādhūŚS. (Chaube Ed.) xiv. 1. 1; जुहोति। स्रुचा वानुषिच्यमानायानुवषट्कृते न ĀpaŚS. viii. 3. 8; MānŚS. 80. 7; द्विदेवत्यमनु जुहोत्युत्तरार्धे। अनुवषट्कृतेऽपि KātyŚS. ix. 9. 16; xxv. 12. 3; xxvi. 6. 6; घर्मं हूयमानम्। वषट्कृतेऽनुवषट्कृते (अनुमन्त्रयते) VaitāSū. 14. 5; B at the (time of the) utterance of the secondary exclamation of *vaṣaṭ* अनुवषट्कृते द्वितीयम् BhārŚS. viii. 3. 16; xi. 10. 11; xiv. 3. 6; xiv. 11. 13; हुतेऽनुवषट्कृतेऽतिरिक्तमवबुध्योद्गातृहोतृप्रत्ययेन त्रिषु सवनेषूक्तवत्सर्वं कुर्यात् VaikhāŚS. 21. 4.

अनुवषट्कृति (anu-vaṣaṭkṛti) *f.* [Loc.] in the case of the utterance of secondary exclamation of *vaṣaṭ* प्रतिवषट्कारं प्रतिमन्त्रं जुहोति वट् स्वयमभिगूर्ताय नमः स्वाहेति सर्वत्रानुवषट्कृतौ VaikhāŚS. 16. 14.

अनुवषट्कृत्य (anuvaṣaṭkṛ-tya) *ger.* having uttered the secondary exclamation of *vaṣaṭ* यत् सुरासोमग्रहाननुवषट्कृत्य सर्वे तस्मात् सोमेनेष्ट्वा सौत्रामणीं कुर्यात् KauṣiBr. 16. 10 (73. 21); तथैवानुवषट्कृत्य ŚāṅkhāŚS. v. 10. 22.

[1]अनुवस् (anu-vas-) II. Ā. **Ai** to cover मर्माणि ते वर्मणा छादयामि सोमस्त्वा राजामृतेनानु वस्ताम् ṚV. vi. 75. 18; SV. II. ix (3). 8. 1; AV. vii. 118. 1; VājaS. 17. 49; VājaS. (K.) 18. 47; इळैव वामनु वस्तां घृतेन यस्याः पदे पुनते देवयन्तः ṚV. (Khila.) iii. 11. 1; इडैवास्माँ अनु वस्तां व्रतेन यस्याः पदे पुनते देवयन्तः AV. vii. 27. 1; BhārŚS. iv. 19. 6; ĀpaŚS. iv. 13. 4; MānŚS. 27. 17; VārāŚS. I. i. 4. 10; HirŚS. vi. 4. 2 (521. 1); VaikhāŚS. 7. 10.; अथैतदान्धीगवं मध्येनिधनं प्रतिष्ठायै। तद् यद् एवात्र यज्ञस्य दुष्टुतं दुश्शस्तं विधुरं तदेवैतेनानुवस्ते JaimiBr. I. 339; **Aii** to cover, i.e. to pervade प्राणः प्रजा अनु वस्ते AV. xi. 4. 10; बृहदेनमनु वस्ते पुरस्तात् रथन्तरं प्रति गृह्णाति पश्चात् AV. xiii. 3. 11; **B** to wear clothes, to dress संवत्सरं चरेदधः संवेश्य फालकृष्टांश्च प्रतिगृहणन्नान्नं याचन्निदं दत्तमनुवसानस्तत्तेनानुवस्ते KauṣiBr. 25. 15 (119. 20)

[2]अनुवस् (anu-vas-) I. U. [P. i. 4. 48] **1A** to stay स होवाच यत्प्रथमं नाभ्यकीर्तयो नामग्राहमथ नानुवत्स्य इति Śaunako. 1. 11; **1Bi** to inhabit (with Acc.) अनेन चैव देहेन लोकांस्त्वमभिपत्स्यते (v. l. अनुवत्स्यसे) निर्जितश्च त्वया मृत्युरैश्वर्यं च तवोत्तमम् MahāBhā. xiii. 2. 85; ग्राममनुवसति JaineVyā. 39. 11 (*on* i. 2. 118); 111. 15 (*on* ii. 2. 88); CāndraVṛ. *on* ii. 1. 49; KāśiVṛ. *on* i. 4. 48; अन्ववात्सीत् KāśiVṛ. *on* iii. 2. 108; कः पण्डितायमानस्त्वामादायामिषसन्निभाम्। त्रस्यन् वैरायमाणेभ्यः शून्यमन्ववसद् वनम् Bhaṭṭi. 5. 75; अनुवसति पुरा तन्नूनमीशस्य कोपस्त्वरितगतिरतस्तामावसद् गां ससैन्यः Rāvaṇā. 3. 28; अनुवसति ... वैकुण्ठं हरिः PrakriKau. i. 397. 3; SiddhāKau. 137B. 6 (*on* i. 4. 48); **1Bii** to live, to dwell in (with Loc.) श्रमांसभोजिनः सर्वे वसिष्ठा इव जातिषु। पूर्णं वर्षसहस्रं तु पृथिव्यामनुवत्स्यथ Rāmā. i. 61. 16; प्रायेणानुवसन्त्यस्मिन्नुच्छिष्टोदककर्दमे। मशकानां विकाराणि BrahmāṇḍP. ii. 7. 436; **1Ci** to stay with, i.e. to accompany (with Acc.) वसन्तं भ्रातुरर्थाय शत्रुघ्नो मानुवत्स्यति Rāmā. ii. 82. 25; प्रसाद्यमानः शिरसा मया स्वयं बहुप्रकारं यदि न प्रपत्स्यते। ततोऽनुवत्स्यामि चिराय राघवम् Rāmā. ii. 82. 27; (*caus.*) to cause to stay with or accompany अनु वत्सानवासयन् TaiBr. I. vi. 7. 2; BaudhŚS. i. 142. 6; ĀpaŚS. viii. 11. 14; HirŚS. v. 3. 30 (473. 10) [*but* MW. to leave (the calf) with (the cow)]; **1Cii** to stay with, i.e. to follow (with Acc.) अवरुद्धा बलिनः केकयेभ्यो महेष्वासा भ्रातरः पञ्च सन्ति। केकयेभ्यो राज्यमाकाङ्क्षमाणा युद्धार्थिनश्चानुवसन्ति पार्थान् MahāBhā. v. 22. 19; **1Cii** to stay near, cf. अनुवसत् **C**; **1D** to enter into (with Acc.) सोऽशयिष्टाब्धिसलिले आण्डकोशो निरात्मकः। साग्रं वै वर्षसाहस्रमन्ववात्सीत्तमीश्वरः BhāgP. iii. 20. 15; **1E** to remain (deposited) in एतेऽत्र बस्तयः। यस्मादनुवसन्त्यत्रं जीर्णं चापि निरस्यति। अनुवास इति ख्यातिं लभते तेन कर्मणा Hastyāyur. 596. 4 (4. 5); **2** to stay along with, i.e. to continue न शोकमनुवसेत् CaraS. i. 8. 27; वागर्थी यावदस्मिंश्चिरमनुवसतः EI. vi. 202. 25; **3** to attend upon, cf. अनुवस्तव्य.

[3]अनुवस् (anu-vas-) X. U. [DhātuPā. 10. 338; 10. 392] (*but* PW. *anu-vāsay-*; MW., Apte *anu-vās-*) **1** to make sound, to roar or shout ... तज्जमितुरभ्यनूषत व्राः ṚV. iv. 1. 16 (*but* Sāy. अस्तुवन्); समानं योनिमभ्यनूषत व्राः ṚV. x. 123. 2 (*but* Sāy. नु स्तुतौ); स्वर्विदो अभ्यनूषत व्राः AV. ii. 1. 1; अमूक्यमन्तक्याँनूपुः APrāti. 217. 76; **2** to administer an oily enema अनुवासयेच्चैनमनुवासनकाले CaraS. iii. 7. 24 (1941 Ed.); दीप्ताग्निम् ... रूक्षमनुवासयेत् CaraS. vi. 13. 64 (1941 Ed.); पयोमधुरकषायसिद्धेन तैलेनानुवासयेत् SuśruS. iii. 10. 4; वातोदरिणम् ... आस्थापयेदनुवासयेत् SuśruS. iv. 14. 5; iv. 37. 46; अनुवासनार्हं पूर्वमेवानुवासयेत् AṣṭāSaṁ. i. 147. 18 (1. 28); कालेऽनुवासयेदेवमतिसारेऽपि दुस्तरे AṣṭāSaṁ. ii. 19. 5 (4. 3); कृतान्नमनुवासयेत् SiddhYo. 75. 22; वातेन ... पीडितम्। ... अनुवासयेत् SiddhYo. 75. 22; ततोऽनुवासयेत् प्राज्ञः सप्तरात्रं तु वाहयेत् AśvaVai. 8. 3.

अनुवसत् (anu-vasat) *adj.* **A** remaining or staying in यत्श्चासावनुवसन्नपि न दूष्यति ... इत्यनुवासनम् AṣṭāSaṁ. i. 145. 10 (1. 28); अथान्नमनुवासनादनुवसन्न दुष्यति KalyāKā. 8. 46; **B** staying near, i. e. attending upon अपरिकलितकाव्यसरणिमीश्वरं वशीकर्तुमनतिचिरमनुवसन्कविः। ... छन्दो ज्ञात्वा पृथगवाक्यैः स्वबुद्ध्या मानसीं श्रयेत् AlaṅkāŚe. 19. 12 (18)

अनुवसान (anu-vasāna) *adj.* wearing संवत्सरं चरेदधःसंवेश्य ... इदं दत्तमनुवसानः KauṣiBr. 25. 15 (119. 20)

[1]अनुवसित (anu-vasita) *adj.* [*f.* - ā] **1** dwelt in, occupied continuously विंशतिवर्षोपेक्षितमनुवसितं वास्तु नानुयुञ्जीत ArthŚā. ii. 97. 7 (3. 16); **2** situated near or along गङ्गामन्ववसिता (v. l. °नुवसिता) पुरी। तया सह सम्बद्धेत्यर्थः BhāṣāVṛ. *on* i. 4. 85.

[2]अनुवसित (anu-vasita) *adj.* dressed up, wrapped, MW.; Apte; fastened or bound to, attached to, Apte.

अनुवसु (anu-vasu) *m.* one more from the sthaviras or laymen who have overcome the passion, pw.; *nt.*

अनुवस्तव्य (anu-vastavya) *adj.* to be attended upon or paid due attention to अर्थिवद्योपचरतानुवस्तव्योऽहम् CaraS. iii. 8. 13 (1941 Ed.)

अनुवह् (anu-vah-) I. U. **1Ai** to carry along, to convey ये नः पूर्वे पितरः सोम्यासोऽनूहिरे सोमपीथं वसिष्ठाः ṚV. x. 15. 8; AV. xviii. 3. 46; VājaS. 19. 51; तां वहन्त्वगतस्यानु पन्थां विराडियं सुप्रजा अत्यजैषीत् AV. xix. 2. 74; **1 A ii** to take after, to carry forward जातकर्मादिक्रियारहितं स्त्रीजनकम् ... कुलानि (विवाहे) वर्जयेदिति पूर्वक्रियासंबन्धः। दुष्टमूलता चास्य प्रतिषेधस्य मातुलवदुत्पन्ना अनुवहन्ते ManvaMu. 87. 7 (*on* 3. 7); **1Aiii** to sustain, to hold अथ कृताञ्जलिरग्रजमुचिवाननुवहाम्यहमार्य महाभरम् Rāgh. 6. 71; **1Bi** to carry out, to execute क्रुध्यन्ति परिदीप्यन्ति भूमिमध्यासतेऽस्य च। उत्कोचैर्वञ्चनाभिश्च कार्याण्यनुविहन्ति (v. l. °वहन्ति) च MahāBhā. xii. 56. 51; **Bii** to carry on, to continue ॐ नमो भगवते आदित्यायाखिलजगतामात्मस्वरूपेण ... भवान् ... इमां लोकयात्रामनुवहति BhāgP. xii. 6. 67; **1C** to bear वपुरनुहरति (v. l. °वहति) तव स्मरसङ्गरखरनखरक्षतरेखम् GītGo. viii. 17. 3; **2** to blow after भौमं वा रजो वायुं वहन्तमनुवहतीति BrahmSūBh. (Śaṅ.) 182. 6 (*on* i. 3. 22); BrahmSūBh. (Bhā.) 59. 15 (*on* i. 3. 22); **3** to flow along, cf. अनुवहमानक.

अनुवह (anuvaha) *m.* name of one of the seven bands or wheels of the wind (*vātaskandhas*) वातस्कन्धानिमान् सप्त चरन्तु मम पुत्रकाः। ग्रहेभ्य ऊर्ध्वमार्षिभ्य षष्ठो ह्यनुवहश्च यः BrahmāṇḍP. ii. 5. 87; वायोस्तु नेमयः आवहः प्रवहश्चैव तत्रैवानुवहः पुनः KūrmaP. 368. 5 (1. 41); आवहाद्या निविष्टास्तु वायोर्वै सप्तनेमयः। आवहः प्रवहश्चैव ततश्चानुवहस्तथा LiṅgaP. 53. 37 [bearing after, one of the seven tongues of fire, pw.; MW.; Apte]

अनुवहत् (anu-vahat) *adj.* **A** carrying along with, i.e. leading दिवौकसां सोऽनुवहन्महाचमूः पिनाकपाणेस्तनयस्ततो ययौ KumāSaṁ. 14.15; **B** bearing or holding विघ्नेशः ... वामे दण्डेक्षुचापौ त्रिशिखमनुवहन् ĀnandRa. 1.1.

अनुवहमानक (anuvahamāna-ka) *adj.* flowing along, i.e. prospering continuously भुक्तादु(तु)परिकचिरातदते(त्ते)-नानुवल(ह)-वा(मा)नककोटिवर्षविषये च EI. xv. 130. 3; भोगेना[नुव]ह[मानक]कोटिव[र्ष]विषये तन्त्रियुक्तककु[मा]रामात्यवे[त्र] EI. xv. 133. 3; xv. 138. 2; xv. 142. 3.

अनुवा (anu-vā-) II. P. **A** to blow on or after आर्दस्य वातो अनु वाति शोचिः ṚV. i. 148. 4 (*but* Sāy. अनु *adn.*); iv. 7. 10; vii. 3. 2; SV. II. v(1). 9. 2; TaiS. IV. iv. 3. 3; MaiS. ii. 8.14 (ii. 118. 10); KāṭhS. 17. 10 (i. 252. 16); KapiKaS. 26. 9 (110. 22); VājaS. 15. 62; VājaS. (K.) 16. 83; ŚatBr. VIII. vii. 3. 12; JaimiBr. 3. 207; पूर्णं न वेरनु वाति प्रगर्धिनः ṚV. iv. 40. 3; TaiS. I. vii. 8. 3; MaiS. i. 11. 2 (i. 163. 4); KāṭhS. 13. 14 (i. 196. 17); VājaS.

9. 15; VājaS. (K.) 10. 21; ŚatBr. (K.) VI. ii. 1. 10; यदा ते वातो अनुवाति शोचिर्वप्तेव श्मश्रुं वपसि प्र भूमं ṚV. x. 142. 4; वातस्य प्रवामुपवामनु वात्यर्चिः AV. xii. 1. 51; उद् ईरतं पृथिवी जीरदानुश् शातेनामन्त्? अर्वाङ् अनु वाति वातः AV. (P.) xii. 6.1; यत्ते रुद्र पुरः। धनुस्तद्वातो अनुवातु ते TaiS. V. v. 7. 3; BaudhŚS. ii. 49. 10; **Bi** to blow in, i.e. to bestow upon यं: कामयते वायुर्देवानामण्वनुवाति तमेवं भागधेयेनोपधावति सोऽस्य कामाननुवाति KāṭhS. 12. 13 (i. 176. 11); **Bii** to blow along, i.e. to blow favourably सेनां चेदभ्युत्थितां वातोऽनुवायात् विजेष्यति AVPari. 1 (36). 3; शिवश्चानुववौ वायुः ... प्रशान्तमभवद्रजः MahāBhā. v. 81. 23; (रघुनन्दनौ) तौ धृतचापसायकौ ... अनुवाति स्म शुभः समीरणः Rāgh. 3. 1.

अनुवा (anu-vā́) *f.* [AltGr. I.1. 36; DEBRU. 15; 38] one that blows on or after प्रवास्यनुवासीत्याह मिथुनत्वाय TaiS. III. v. 2. 3; अनुवासि रात्रियै त्वा रात्रिं जिन्व TaiS. IV. iv. 1. 1; V. iii. 6. 1; KāṭhS. 17. 7 (i. 250. 6); KapiKaS. 26. 6 (108. 15); यज्ञं प्राह विष्टम्भोऽसि वृष्ट्यै त्वा वृष्टिं जिन्वेति वृष्टिमेवावरुन्द्ध प्रवास्यनुवासीति मिथुनमेव करोति KāṭhS. 37. 17 (iii. 97. 16); होत्रादिभ्यः प्रसौति प्रवास्यह्ने त्वा अहर्जिन्व। अनुवासि रात्र्यै त्वा रात्रिं जिन्व VaitāSū. 22. 4; cf **अन्वा.**

अनुवाक (anu-vākā́) *m.* [Vār. 1 *on* P. ii. 4. 29; JaineVyā. i. 4. 105; CāndraVyā. ii. 2. 81; Liṅgānu. (He.) 14. 12; AltGr. II. 1. 39; for velarisation P. vii. 3. 52] **1Ai** chapter, i. e. subdivision or section of the Vedas (recited during a ritual) **ii** (morning) litany (beginning of *prātassavana*) **Bi** chapter, i. e. subdivision or section of the scriptures **ii** chapter, i. e. subdivision or section of the Vedas (recited during teaching and study) **iii** section in the Brāhmaṇas illustrating the formulae (*mantra*) **iv** chapter or section of text (in general) **2A** favourable speech, i. e. favour **B** favourable speech, i. e. praise **3** the word *anuvāka* **4** name of a tree, *Barringtonia acutangula* (*nicula*) or *calamus rotang* **5** Pariśiṣṭa of Yajurveda **6** recitation **1Ai** chapter, i. e. subdivision or section of the Vedas (recited during a ritual) आङ्गिरसानामाद्यैः पञ्चानुवाकैः स्वाहा AV. xix. 22. 1; चतुर्दशैताननुवाकाञ्जुहोत्यनन्तरित्यै TaiBr. III. ix. 11. 2; योऽसौ प्रथमोऽनुवाकस्तदन्तरिक्ष स आत्मा ŚatBr. IX. i. 1. 15; य एष प्रथमोऽनुवाकस्तेनैनमप्रीणंस्तथैवास्माऽअयमेतं पुरस्तादुद्धारमुद्धरति ŚatBr. IX. i. 1. 15; योऽसौ प्रथमोऽनुवाकोऽथास्माऽ एतमुपरिष्टादुद्धारमुदहरन् ŚatBr. IX. i. 1. 25; यजुषामनुवाकं व्याचक्षाण इवानुद्रवेदेवमेवाध्वर्युः संप्रेष्यति ŚatBr. XIII. iv. 3.6; प्राणाय स्वाहापानाय स्वाहेति द्वादशभिरनुवाकैः ŚatBr. XIII. v. 1. 4; औदुम्बरीभिः समिद्भिरग्निं परिचरेत्। पुनर्मामैत्विन्द्रियमित्येतेनानुवाकेन TaiĀ. i. 32. 1 (189.2); द्वितीयेऽहनि ... यजुर्वेदो वेदः सोऽयमित्यनुवाकं निगदेत् ĀśvaŚS. II. iv. 7. 2; अवकाशानामनुवाकेन महावीरमुपस्थायोपस्पृश्योपविशति ŚāṅkhāŚS. v. 9. 27; तमन्तर्वेद्यासन्नमभिमन्त्रयते प्रजापतेर्भागोऽसि ... इत्यान्तादनुवाकस्य BaudhŚS. i. 91. 6; दशाष्टादशिनोऽनुवाकास्तेषां पूर्वा एव नवतो दक्षिणेषु यूपेषूपस्थापयन्ति BaudhŚS. ii. 227.4; ममाग्ने वर्चो विहवेष्वस्त्वित्यनुवाकेन सर्वाणि हवींष्यासन्नान्यभिमृशेदष्टाभिर्वा ĀpaŚS. iv. 8. 6; उपस्थायोत्तरेणानुवाकेनाहवनीयम् ĀpaŚS. vi. 21. 1; यजमानो जपति। ब्राह्मण एकहोतेति चानुवाकम् ĀpaŚS. viii. 4. 3; अग्निर्यजुर्भिः सविता स्तोमैरित्येषोऽनुवाक आम्नातः ĀpaŚS. x. 3.6; त्रिभिरनुवाकैरविज्ञातप्रायश्चित्ते सोमे त्रयस्त्रिंशत्तमाहुतीर्जुहोति ĀpaŚS. xiv. 17. 1; पवमानः सुवर्जन इत्येतेनानुवाकेनाभिषिञ्चेत् ĀpaŚS. xiv. 30. 1; प्रथमेनानुवाकेन शान्तिं कृत्वा ĀpaŚS. xv. 5.4; BhārGS. 3.6 (73.7); प्राणाय स्वाहा पूष्णे स्वाहेत्येतावनुवाकौ घर्मप्रायश्चित्तानि ĀpaŚS. xv. 17.4; उदस्य शुष्माद् भानुर्नात इत्यनुवाकेन कुलायिनीम् ĀpaŚS. xv. 17.5; सर्वेषामनुवाकानां प्रभृतीरभिव्याहारयति। प्रथमोत्तमयोर्वा ĀpaŚS. xv. 20. 4; संपदसि संपदे त्वा संपद्भ्यस्त्वा संपत्सु सीदेत्येताभ्यामनुवाकाभ्यां प्रतिमन्त्रमृषीष्टकाः सादनप्रवादैश्च पर्यायैः ĀpaŚS. xvi. 31. 1; ममाग्ने वर्चो विहवेष्वस्त्वित्यनुवाकेन प्रतिमन्त्रमिष्टकाभिर्धिष्णियांश्चिनोति ĀpaŚS. xvii. 21. 1; लोकोऽसि स्वर्गोऽसीत्यनुवाकेन प्रतिमन्त्रम् ĀpaŚS. xix. 14. 3; अवधानकालेऽग्रेणोत्तरनाभिं यच्चामृतं यच्च मर्त्यमित्येतैस्त्रिभिरनुवाकैरभिदक्षिणमग्निं परिचिनोति ĀpaŚS. xix. 15. 3; यदक्रन्दः प्रथमं जायमान इत्यश्वस्तोमीयं हुत्वैकस्मै स्वाहेत्येताननुवाकान्पुनःपुनरभ्यासं रात्रिशेषं हुत्वोषसे स्वाहेत्युषसि ĀpaŚS. xx. 12. 10; या ओषधयः प्रथमजा इत्यनुवाकेन चत्वारो ब्राह्मणाः ... दीक्षितमभिषिञ्चेयुः MānŚS. 104. 13; वशानाँ सप्तमोऽनुवाकः MānŚS. 135. 2; तस्याः पूर्वां घर्मेष्टकामरण्येऽधीतेनानुवाकेन MānŚS. 150.4; अग्निरेकाक्षरेणेत्यनुवाकं द्वादशवत्कृत्वा नैवारस्विष्टकृदिडं करोति KātyŚS. xiv. 5. 28; xv. 8. 17; xvi. 5. 22; xx. 2. 3; xx. 7. 6; xx. 8. 6; xxi. 1. 11; रुचितो घर्म इत्युक्तेऽनुवाकेन तिष्ठन्तोऽवेक्षेरन् यमध्वर्युर्ब्रूयात् LāṭyāŚS. v. 7. 2; DrāhyŚS. xiv. 3. 3; रश्मिरसीत्यनुवाकस्तोमभागाः ... द्वादशाग्निष्टोमे पञ्चदशोक्थ्ये KāṭhŚSSaṅkalana 23. 22; आद्योत्तमे कामं सूक्ते वानुब्रूयादृषेः। अनुवाकस्य वा ŚāṅkhāGS. ii. 7. 24; KauṣīGS. ii. 4. 20; आ सूक्तादनुवाकाद्वा ब्रह्मयज्ञो विधीयते KauṣīGS. iii. 10. 35; आज्याहुतीरुपजुहोति 'धाता ददातु नो रयिं प्राचीम्' इत्यन्तादनुवाकस्य BaudhGS. i. 10.5; ii. 1. 14; ii. 4. 4; 'पवमानस्सुवर्जनः' इत्येतेनानुवाकेन मार्जयित्वा BaudhGS. i. 11. 6; त्रिनादितोऽनुवाकानधीयीरन् BaudhGS. iii. 1. 9; KāṭhGS. i. 9. 4; ĀpaGS. iv. ii. 79; गाथा वाचयति ... सरस्वति प्रेमवेत्यनुवाकम् KāṭhGS. iii. 1. 23; अनुवाकेन यथोक्तमक्रत्वज्यानिम् KāṭhGS. iv. 4. 4; MānGS. i. 16. 1; प्रतिनाम प्रतिद्रव्यं प्रत्यनुवाकमिति ... नमस्ते रुद्र मन्यव इति षड्भिरनुवाकैरुपतिष्ठते KāṭhGS. iv. 12. 7; (पत्न्याः) स्वधितिं मूर्ध्नि धारयन् हिरण्यं चोदकुम्भेनावसिञ्चति पवमानः सुवर्जन इत्येतेनानुवाकेनावसिच्य यथार्थं वहन्ति BhārGS. 1. 18 (18.9); 2. 19 (52.7); ĀpaGS. iii. 9. 9; VārāGS. 14. 6; ĀgniveGS. i. 5. 1 (25.18); JaimiGS. 2.4 (30. 2); यास्ते अग्ने घोरास्तनुवः स्निक्च स्नीहितिश्चेत्येताभ्यामनुवाकाभ्यामुपस्थाय ... पूर्णाहुतिं जुहोति BhārGS. 3. 1 (69. 6); PāraGS. iii. 8. 13; सर्वेषामनुवाकानां प्रभृतीरभिव्याहारयति BhārGS. 3.6 (73. 12); खण्डिलस्यादितस्त्रिभिरनुवाकैरेकैकेन स्वाहाकारान्ताभिरादधाति MānGS. i. 6. 3; i. 8. 10; i. 23. 3; चतुर्भिरनुवाकैरपोऽभिमन्त्र्य स्नानमाचरेत् MānGS. i. 23. 18; ii. 6. 5; हुत्वा व्रतं प्रदायादितो द्वावनुवाकावनुवाचयेत् VārāGS. 7. 3; अथ एनं उपतिष्ठते। विभुरसि प्रवाहणः। इति एतेन अनुवाकेन HirGS. i. 16. 21; अनुवाकेनोत्तरं संपातवन्तं करोति KauśiSū. 63. 21; ब्राह्मणान्स्वस्तिवाच्याथ प्राङ्मुखः संविशेत्ततः। रक्षोहणमित्यनुवाकं जपेत्कर्ताथ ऋत्विजः AVPari. 33(7). 3; इष्टकोपधानं देवानामष्टकानुवाकमन्त्रास्तुरवानाम् Cārāyaṇīyamantrārṣānukramaṇikā 39. 10; युञ्जते मन इत्यनुवाकेनावाहनं कृत्वा ... नमस्कारं कुर्यात् ViṣṇuSm. 65. 2; SmṛtiCan. ii. 492. 16; यो ह्युच्यते त्रिरनुवाकः पठ्यतामिति स आदित आरभ्य परिसमाप्य पुनरादित आरभ्यते। तस्माद्दण्डकलितवदावृत्तिः ŚābaBh. 1321. 11 (*on* v.3.3); जेतुं जैत्रानथ खलु जपन् सूक्तसामानुवाकान् ... वामदेवो वृणोतु MahāvīC. 3. 23; नैव प्रयोगः ... सकृदेवानुवाकमध्यायं वा पठित्वानुष्ठीयते TantrVā. 53.8 (*on* i.2.31); वैष्णवैरनुवाकैश्च जुहुयात्सर्पिषा तथा VṛHārīSm. 3.9; सूर्यश्चेत्यनुवाकेन प्रातःकाले पिबेदपः LaghvāśvaSm. 1.36; 1.48; उपयुञ्जत इत्येतदनुवाकं तथान्नदम् AgniP. 259. 15; बलिमुत्तमम्। जीमूतस्येत्यनुवाकान् चतुरो दिक्षु निक्षिपेत् VasiS. 34. 19; रुद्रैकादशिनी रुद्रसंज्ञकानामेकादशानामनुवाकानां समाहारो जप्यमानः सर्वपापक्षयकरो वेदितव्यः Aparā. 1214. 10 (*on* 3.308); चतुरयमनुवाकः पठ्यतामित्युक्ते सकलस्यानुवाकस्य चतुरुच्चारणं गम्यते SaṅkarKāBh. 212. 21 (*on* iv. 3. 27); ब्रह्ममेधसंस्कारेऽप्यस्यानुवाकस्य ... विनियोगः ŚivārkaMaDī. i. 576. 10 (*on* i. 4.29); (पूजयेत्) स्वर्णघर्मानुवाकेन ...। स्वर्णघर्मानुवाकः सुवर्णं घर्मं परिवेदवेनमित्यनुवाकः VīraMi. (Pūjā.) 119. 7; अनुवातं पशुमवस्थाप्य रुद्रैरुपतिष्ठते प्रथमोत्तमाभ्यां वानुवाकाभ्याम् VīraMi. (Saṁskāra.) 1000. 11; **1Aii** (morning) litany (beginning of *prātassavana*) यत्प्रातरनुवाकस्तस्मिन्सर्वे कामा अवरुध्यन्ते AitBr. 7. 7 (209); पुरा प्रातरनुवाकस्योपाकरणाज्जघनेन गार्हपत्यस्योदङ्मुख उपविश्य स वासवः सामाभिगायति ChāndoU. ii. 24. 3; प्रातरनुवाके पुरा परिधानीयाया ब्रह्मा व्यववदति ChāndoU. iv. 16. 2; सर्वाण्येवावर्तयद् यद्याज्या यदनुवाक्या यत् प्रातरनुवाकः ChāgU. 2. 4; **1Bi** chapter, i. e. subdivision or section of the scriptures एतेऽनुवाका मुहूर्तानां नामधेयानि TaiBr. III. x. 10.3; III. x. 10. 2; एतेऽनुवाका यज्ञक्रतुनां चर्तूनां च संवत्सरस्य च नामधेयानि TaiBr. III. x. 10. 4; उध्दृतेष्वनुवाकेषु याजुषेष्वार्चिकेषु च। एकविंशः शतः शिष्टमुभयः Maitrāyaṇīyāchandonukramaṇikā 28; अन्त्यानुवाके सप्तैकरुद्रस्तुतिः यत्र दृश्यते Śuklayajussarvānukramasūtra 2. 263; लिङ्गसमाख्यानाभ्यां भक्षार्थतानुवाकस्य MīmāSū. iii. 2. 25; एकवाक्यत्वम् ... द्वयोरप्यनुवाकयोः TaiUBhāVā. 26. 9 (1); उत्तरे चानुवाके ... आनन्दमयस्यैव प्रतिपादनमिति विज्ञायते BrahmSūBh. (Rā.) 209. 17 (*on* i.1. 20); पूर्वानुवाकप्रतिपादितानवधिकातिशयानन्द-योगिनः ... ब्रह्मण एव जगदुत्पत्तिस्थितिलया निर्दिश्यन्ते BrahmSūBh. (Rā.) 237. 11 (*on* i. 2.1); पुरुषस्याणोरणीयान्नित्यस्मिन्ननुवाके ... महेश्वरत्वं प्रतिपाद्य ... आकाशान्तर्वर्तितयोपास्यत्वमुक्तम् VedāSaṁ. 135. 7; 136. 8; अनुवाकः ऋग्यजुःसमूहात्मकं वचनम् Liṅgānu. (He.) 14. 12; पूर्वस्मिन्ननुवाके ... ब्रह्मविद्यामुपन्यस्य ... पुरुषविद्यायां तच्छब्देन ब्रह्मवित्परामर्शात् ... गम्यते VedāntKau. 316. 8 (*on* iii. 3. 24); योऽनुवाकः कठश्रुतौ पठ्यमानः नचिकेतोनाम्नो मुनिपुत्रस्य प्रश्नत्रयविषये प्रोच्यते इति व्युत्पत्त्या त्रिणाचिकेतः ManvaVi. 391. 14 (*on* 3. 185); पुंसूक्तम् ... यत्परत्वैकतानं तस्यैव श्रीपतित्वं विशदमभिदधे ह्युत्तरत्रानुवाके TattvMu. 3. 8; सृष्टिशब्दोपेताश्चोपधानमन्त्राः 'एकया स्तुवत' इत्यस्मिन्ननुवाके समाम्नाताः NyāyMāVi. 57. 23 (*on* i. 4. 17); उत्तरस्मिन्ननुवाके ... प्रतिपादितमेव वस्तु ब्रह्मत्वेनोपदिशति NyāySu. (Ja.) 132A. 4 (*on* i. 1. 6); तैत्तिरीयाः स्वशाखायां नारायणस्यान्तिमेनानुवाकेन विदुषोऽपि महिमानमामनन्ति ... तैत्तिरीयाणामुपक्रमोपसंहारलिङ्गेन तात्पर्यनिर्णयस्योदाहरणं JīvanVi. 133. 17;

'मणोरणीया'नित्यनुवाके वक्तव्यम् ŚivārkaMaDī. i. 182. 12 (*on* i. 1. 4); न 'न्वद्भ्यस्संभूत' इत्यनुवाको विष्णुपर: ŚivārkaMaDī. i. 232. 11 (*on* i. 1. 17); अथर्ववेदे हि तृतीयकाण्डे पञ्चमानुवाके समाम्नायते मन्त्र: ŚivārkaMaDī. ii. 287. 12 (*on* iii. 3. 3); इत्यस्मिन्ननुवाके स्पष्टीकृतम् VīraMi. (Saṁskāra.) 141. 16; अनयोरनुवाकयोश्च दिवसरात्रिनामत्वमित्यपि तत्रैवाम्नातम् (तैत्तिरीयशाखायाम्) LalitāSaBh. 77. 2 (*on* 113); यथा सृष्टं ब्रह्मणा यानि सृष्टानीत्यस्मिन्ननुवाके कीर्तितानि तान्यनतिक्रम्य MayūMāli. 89. 5 (*on* i. 4. 17) [KośaKaTa. 1. 1337]; **1Bii** chapter, i. e. subdivision or section of the Vedas (recited during teaching and study) एकैकमृषिमनुवाकं वानुब्रूयात्। क्षुद्रसूक्तेष्वनुवाकम् ŚāṅkhāGS. ii. 7. 20-21; KauṣīGS. ii. 4. 17; द्विपदैकपदान्यप्यनुवाके (संक्रम्यन्ते) VājaPrāti. 4. 169; रक्षांसीत्यनुवाकेषु ह्यप्येतीकारवान् भवेत् BhārŚi. 8; काण्डप्रश्नानुवाकानां समाप्तौ काल इष्यते। दशाष्टपञ्चमात्रास्तु: KauhaŚi. 75; अध्यगायि भवतानुवाक: MahāBh. i. 169. 8 (*on* i. 1. 63); अनुवाकं मे भवानुद्दिशतु MahāBh. i. 260. 5 (*on* i. 3. 2); मासमधीतोऽनुवाको न चानेन गृहीत: MahāBh. i. 446. 6 (*on* ii. 3. 6); मासेन अनुवाको योजनेन वा अधीत: Rūpāva. 1. 151 (*on* ii. 3. 6); अह्ना क्रोशेन वानुवाकोऽधीत: PrakriKau. i. 408. 3; SiddhāKau. 142A. 9 (*on* ii. 3. 6); दशकृत्वोऽधीतोऽनुवाको विंशतिकृत्वोऽधीत इति NyāyBh. 138. 15 (*on* ii. 2. 29); Upask. 133. 14 (*on* ii. 2. 33); VākyaPa. 1. 83; अनामन्त्रितेन न गुरु: खेदयितव्य 'उपदिशानुवाकमिति' ManuBh. i. 114. 2 (*on* 2.73); सावित्रीमप्यधीयीत। यदि बहुसूक्तानुवाकाध्यायादि कयाचित्कार्यातिपत्त्या न शक्यते ManuBh. i. 130. 9 (*on* 2. 104); यस्तु ब्रह्मयज्ञ: एकेनापि सूक्ते साम्नानुवाकेन खण्डेन कण्डिकया वैकयैव यावज्जीवमधीतया सिध्यति ManuBh. ii. 328. 9 (*on* 10.1); साक्षात्पठितेऽनुवाके तेन गृहीतस्यावृत्त्या पुन: पुनर्ग्रहणलक्षणोऽभ्यास: संस्कारकारणम् NyāyKa. 257. 5; वाको वा अनुवाको वाकं वाकं संजुषमाण: देवस्य स्वं स्वगुप्तये स्वयं जेनातिषे ज्योतिषे स्वाहा PāramāU. 4. 1; त्रिरनवानमेकमेकमनुवाकमनुब्रूहि SaṅkarKāBh. 178. 14 (*on* iv. 1. 8); एतमध्यायमेतमनुवाकं वा यदि त्वमस्खलितं पठसि तदा त एतावद्ददामीत्युक्त्वा तथा कृते यद्दीयते तत् प्रश्नपूर्वकम् CaturCin. i. 101. 20; मैत्रेणाहमनुवाकमध्यापित: TattvCin. i. 626. 5; अनूच्यते अनुवाक: Prasā. i. 550. 13; **1Biii** section in the Brāhmaṇas illustrating the formulae (*mantra*) भीष्म: ... तुष्टाव मधुसूदनम्। ... यं वाकेष्वनुवाकेषु निषत्सूपनिषत्सु च। गृणन्ति ... तस्मै सूर्यात्मने नम: MahāBhā. xii. 47. 16 (BhārBhāDī. मन्त्रार्थविवरणभूतेषु ब्राह्मणवाक्येषु); यं वाकेष्वनुवाकेषु ...। गृणन्ति सत्यकर्माणम् ... हरिं नारायणं प्रभुम् ViṣṇuDhaP. i. 52. 19; **1Biv** chapter or section of text (in general) अनुवाकस्तु कण्डिका NānārthāSaṁ. ii. 74. 321; **2A** favourable speech, i.e. favour रुद्रो वा ईशाते द्विपदां चतुष्पदां तयोर्वयमगुवाके (better अनुवाके Viśva.) स्याम AV. (P.) ii. 20. 3; **2B** favourable speech, i.e. praise शास्त्राण्यशेषाण्याख्यानान्यनुवाकाश्च ये क्वचित्। ... विष्णोर्महात्मन:। ... सन्ति ... तानि सर्वाणि तद्वपु: ViṣṇuP. i. 22. 84; बद्धाञ्जल्योऽनुवाकैर्विरिञ्चिमुख्या उपतस्थुरीशम् BhāgP. iii. 13. 33; **3** the word *anuvāka* अध्यायानुवाकयोर्लुक् P. v. 2. 60 (Vār. अध्यायानुवाकाभ्यां वा लुक्); अध्यायानुवाकाभ्यां वा लुग्वक्तव्य: MahāBh. ii. 386. 17 (*on* v. 2. 60); प्रातरध्येयोऽनुवाक इति MahāBh. i. 391. 11 (*on* ii. 1. 43); कुटिलाय क्रामत्यनुवाकाय MahāBh. ii. 25. 8 (*on* iii. 1. 14); JaineVyā. iv. 1. 64 (Vṛ. अध्यायानुवाकयोरभिधेययोर्मृदश्छो भवति); देवदत्तस्य विषयोऽनुवाक: CāndraVr. *on* iii. 1. 61; KāśiVṛ. *on* iv. 2. 52; Prasā. i. 752. 18; SiddhāKau. 244B. 20 (*on* iv. 2. 52); श्लुग्वाध्यायानुवाके ŚākaṭāVyā. iii. 3. 176 [Vaija. 85. 32]; **4** name of a tree, Barringtonia acutangula (*nicula*) or Calamus rotang निचुले तु नदीकान्तोऽम्बुजो हिज्जुल इज्जल:। गन्धपुष्पो गुच्छफलोऽनुवाक: कच्छकोल्यपि NighŚe. 2017; **5** Pariśiṣṭa of Yajurveda, cf. अनुवाकसंख्या; **6** recitation, cf. अनुवाकहता.

अनुवाकक (anuvāka-ka) *m*. A chapter, i.e. section of text (in general) प्रश्नवाकानुवाकका:। ... भाषाश्च विविधास्तास्ता व्यक्ताव्यक्तगिर: स्मृता: LakṣmīT. 18. 40; **B** chapter, i. e. section of the Veda (in particular) भवेद् वाशिष्ठकोऽध्याय: ...। स्याद्दीर्घजीवतो दीर्घजीवतीयोऽनुवाच(?को)क: KośaKaTa. I. 1359.

अनुवाकग्रहण (anuvāka-grahaṇa) *n*. understanding (the meaning of) the chapter of the Veda यथानुवाकग्रहणे संस्थाभ्यसनकल्पित:। स्थिर: करोति संस्कार: पाठस्मृत्यादिपाटवम् NyāyMañ. i. 97. 30.

अनुवाकचतुष्टय (anuvāka-catuṣṭaya) *n*. group of four chapters of the Veda 'जनिष्ठ उग्र:' इत्यनुवाकचतुष्टयं ब्रह्मण: Cārāyaṇīyamantrārṣādhyāya 4.6; अनुवाक्च (? °कच°) तुष्टयं जपित्वा (श्राद्धविधि:) तदङ्गतिलोदकं यवोदकं च करिष्ये BālamBha. i. 551. 17 (*on* 1. 249)

अनुवाकतस् (anuvāka-tas) *adv*. with (the recitation of) chapter, i.e. section of the scripture ध्यायेत्तु मनसा देवीं मन्त्रमुच्चारयेच्छनै:। ... दशवारमशक्तो वा नातो न्यूनं कदाचन। तत उद्वासयेद्देवीमुत्तमेत्यनुवाकत: DevīBhāP. xi. 17. 17.

अनुवाकत्रय (anuvāka-traya) *n*. triad of chapters of the Veda (सूक्तानि) सर्ववेदपवित्राणि ...। येषां जपैश्च होमैश्च पूयते ... कूश्माण्ड्यो यद्देवा देवहेळनमित्यनुवाकत्रयम् SmṛtiCan. ii. 499.1; अन्यान्यपि ... पवित्राणि जप्यानि अयं वा वय: पवत इत्यनुवाकत्रयम् CaturCin. iii(1). 1075. 19; त्रिसुपर्ण: तैत्तिरीयशाखापठितस्य ... अनुवाकत्रयस्यार्थतो ग्रन्थतश्चाध्येता ManvaVi. 391. 18 (*on* 3. 185); ŚivārkaMaDī. i. 259. 14 (*on* i. 1. 22); अथर्वशिरस्त्रिसुपर्णं ब्रह्मे- (? मे)तुमित्याद्यनुवाकत्रयं तैत्तिरीयाणां प्रसिद्धम् VīraMi. (Āhnika.) 320. 2.

अनुवाकद्वय (anuvāka-dvaya) *n*. pair of the chapters of the Veda 'गोषदसि' इत्यनुवाकद्वयं सवितु:श्यावाश्वस्य Cārāyaṇīyamantrārṣādhyāya 1. 2; 14. 3; 39. 18; अपरासु तथानुष्टुप् अनुवाकद्वयं स्मृतम् BṛParāSm. 11. 188; (पवित्राणि जप्यानि) वरुणप्रघासैर्वरुणपाशादमुञ्चतेत्यनुवाकद्वयम् CaturCin. iii(1). 1075. 19; अनुवाकद्वयगतप्रत्यक्षमन्त्रपाठादेवाद्यानाम् ... प्रथमानूयाजाभ्यासत्वम् MayūMāli. 429. 28 (*on* v. 3. 2)

अनुवाकविहित (anuvāka-vihita) *adj*. prescribed in the chapter of the scriptures पूर्वानुवाकविहितब्रह्मविद्यावत उत्तरायणमृतस्यादित्यप्राप्तिमुक्त्वा दक्षिणायनमृतस्य चन्द्रप्राप्तिरुक्ता ŚivārkaMaDī. ii. 466. 18 (*on* iv. 2. 20)

अनुवाकशस् (anuvāka-śas) *adv*. by the (order of) the chapters of the Veda त्रिंशन्निमित्ता: षडर्चेषु कार्यास्तिस्रो दशाष्टौ च दशपंचर्चा चतुर्दशांत्या अनुवाकशश्च संख्यां विद्यादधिकां निमित्तात् Atharvavedīyapañcapaṭalikā 4. 6 [Viśva.]

अनुवाकशेष (anuvāka-śeṣa) *m*. **i** remaining portion of the chapter, i. e. section of the Veda (to be recited during the ritual) अनुवाकशेषं तु प्रतिप्रस्थाता परिश्रिते पत्नीं वाचयति BhārŚS. xi. 8.21; ĀpaŚS. xv. 8. 17; अनुवाकशेषं जपेद् ब्राह्मणान्भोजयित्वाशिषो वाचयति BhārGS. 3. 16 (85. 10); [Inst.] with the remaining portion of the chapter of the Veda (to be recited during the ritual) अथैनाꣳ (वेदिं) स्फ्येन, प्रतीचीं योयुप्यते ... अनुवाकशेषेण BhārŚS. ii. 3. 10; iii. 9. 12; iv. 16. 3; v. 11. 5; vi. 2. 3; x. 17. 19; (अग्निम्) अनुवाकशेषेणोपस्थाय ĀpaŚS. vi. 16. 12; अनुवाकशेषेणोपस्थायो-पर्याहवनीये धार्यमाणं प्रतिप्रस्थाता शृतदध्नाभिपूरयति ĀpaŚS. xv. 10. 12; देवस्य त्वा सवितु: प्रसव इत्यनुवाकशेषेण खनति MānŚS. 142. 15; 150. 10; 156. 21; अनुवाकशेषेण यजमानमवरोहयति VārāŚS. III. i. 2. 35; पञ्चगृहीतं जुहोत्यग्निस्तिग्मेनेत्यृचा षोडशगृहीतार्धमनुवाकशेषेण KātyŚS. xviii. 3. 12; सन्नाननुवाकशेषेणाध्वर्युर्यजमानश्चोपतिष्ठते HirŚS. xxiii. 1. 27 (801. 14); xxiv. 4. 10 (877. 11); इन्धानास्त्वा शतꣳ हि मा इत्युपसमिन्द्धे सं त्वमग्न इत्यनुवाकशेषेणाहवनीयमुपतिष्ठते VaikhāŚS. 2.7; नमो दिवे नम: पृथिव्या इत्यनुवाकशेषेण ... महावीरं यजमान उपतिष्ठते VaikhāŚS. 13. 12; नभ्यस्थेऽनुमन्त्रयते 'मयोभूरिति' अनुवाकशेषेण ŚāṅkhāGS. i. 11. 15; प्रत्येत्याभिरमन्तु भवन्त इत्युक्त्वा देवाश्च पितरश्चेत्यनुवाक-शेषेणोपतिष्ठते KāṭhGS. v. 9. 20; (रथस्य) चक्रे संमार्ष्टि ... अनुवाकशेषेण BhārGS. 2. 29 (62. 10); यमो दधारेत्यनुवाकशेषेण हविरुद्धरन्ति HirPiMe. ii. 6.6; **ii** remaining portion of the chapter, i.e. section in the Brāhmaṇas illustrating the formula (ब्रह्मण:) तदानन्त्याद्युपपादनार्थं मन्त्रव्याख्यानरूपोऽनुवाकशेष: ŚivārkaMaDī. i. 219. 13 (*on* i. 1. 16)

अनुवाकसंख्या (anuvāka-saṅkhyā) *f*. fourth of the eighteen Pariśiṣṭas of the Yajurveda तत्र परिशिष्टानि भवन्ति यूपलक्षणं छागलक्षणं प्रतिज्ञानुवाकसंख्या चरणव्यूह: ... अष्टादशपरिशिष्टानि भवन्ति Caraṇavyūha in IndSt. III. 269. 18 [title of a text, pw.]

अनुवाकसमुदाय (anuvāka-samudāya) *m*. group of chapters, i. e. sections of the Veda न चाध्यायदृष्टान्तो युक्त:। अनुवाकसमुदायस्यैवाध्यायत्वात् NyāyMāVi. 287. 9 (*on* v. 3. 2)

अनुवाकहतबुद्धि (anuvākahata-buddhi) *adj*. perplexed or confounded by the (mere) recitation (of the Vedas) पश्यत श्रोत्रियस्यानुवाकहतबुद्धेरुक्तिकौशलम् Loc. 19. 1 (*on* 1.4)

अनुवाकहता (anuvāka-hatā) *adj*. (*f*.) marred by (mere) recitation of the Veda श्रोत्रियस्येव ते राजन् मन्दकस्याविपश्चित:। अनुवाकहता बुद्धिर्नैषा तत्त्वार्थदर्शिनी MahāBhā. iii. 133 * (2); v. 130. 6; xii. 10. 1; 'अनुवाकहते ति तर्ककृतामप्युपपत्तिमाह केवलत्वादसत्तया ManuBh. ii. 485. 24 (*on* 12. 106); नानुवाकहता बुद्धिर्व्यवहारक्षमा भवति। अनुवाकहता या तु न सा सर्वत्रगामिनी ŚukraNī. 2. 284.

अनुवाकादि (anuvākādi) *m.* the beginning, i.e. the first ... of the chapter, i.e. subdivision of the Veda व्रतं निवेद्य व्रातपतीभिः समिधोऽभ्यादध्यात् ... अनुवाकादिभिरनुवाकोत्तमैः (मन्त्रैः) AVPari. 46 (2). 4.

अनुवाकाद्य (anuvākādya) *adj.* [*f.* - ā] beginning with the chapter, i.e. subdivision of the Veda अक्षसूक्तानां धानानां च ... प्रत्यृचं वेदेन जुहुयादिति हैक आहुः। सूक्तानुवाकाद्याभिरिति (ऋग्भिः) वा ŚāṅkhāGS. iv. 5. 4; KauṣīGS. iii. 7. 6; (used as noun) the beginning of the chapter, i.e. subdivision of the Veda सावित्र्युभयतः कुर्यात् ...। हिरण्यवर्णाः सूक्तं च अनुवाकाद्यमेव च AVPari. 5(2). 4.

अनुवाकाध्ययन (anuvākādhyayana) *n.* study (by recitation) of the chapters of the Veda अविहितमनुवाकाध्ययनमाषाढवासन्तिकयोः HirŚS. xxvi. 3. 70 (50. 25); ĀpaDS. i(3). 11. 20.

अनुवाकानुक्रमणी (anuvākānukramaṇī) *f.* name of a work of index of the chapters (in the Ṛgveda) (by Śaunaka) ऋचां दशसहस्राणि ऋचां पञ्चशतानि च।... इत्यनुवाकानुक्रमण्यां श्रीशौनकेन महर्षिणोक्तसंख्याका द्रष्टव्याः PrakaVi. 290. 22.

अनुवाकानुक्रमणीरूप (anuvākānukramaṇī - rūpa) *n.* form of the work of index of chapters (in the Ṛgveda) बह्वृचानां जनानां तु शौनकस्य प्रसादतः। अनुवाकानुक्रमणीरूपं किंचित् प्रवर्ण्यते SarvaAnu. 3. 2 (47. 4)

अनुवाकानुनयविवरण (anuvākānunayavivaraṇa) *n.* name of a literary work, PW., pw.

अनुवाकान्त (anuvākānta) *m.* A [Loc.] after the completion or the end of the recitation (of the Veda) त्र्यनुवाकान्ते स्वाहाकारो जानुमात्रे KātyŚS. xviii. 1. 2; (पश्चान्ते) पश्चानुवाकान्ते comm. *on* KātyŚS. xviii. 1. 3; **B** end of the section of the Veda, cf. **अनुवाकान्ततस्.**

अनुवाकान्ततस् (anuvākānta - tas) *adv.* upto or till the end of the chapter, i.e. section of the Veda (to be recited during the ritual) नैर्ऋत्यां नवकेनाथ वायव्यां नवकेन तु। हिरण्यशृङ्गमित्याद्येनानुवाकान्ततः क्रमात्। ... अभिषिच्य ĪśānŚiPa. ii. 50. 183; स्नपयेत् ...। जातवेदः पवित्राद्यैरनुवाकान्ततः क्रमात् ĪśānŚiPa. ii. 50. 332.

अनुवाकीय (anuvāk - īya) *adj.* regarding or about *anuvāka*, PW.

अनुवाकैकदेश (anuvākaikadeśa) *m.* part or portion of the chapter of the Veda स्थानानि नव मन्त्राणाम् ... षट् षष्टिरनुवाकानां समाहार्याः ... अनुवाकैकदेशांश्च MaiAnu. 9 [VIŚVA.]

अनुवाकोक्त (anuvākokta) *adj.* stated in the chapter, i.e. section of the Veda (to be recited during the ritual) रौद्रं गवीत्यनुवाकोक्तावस्थहविस्कन्ने सर्वास्वग्निहोत्रे हविरार्तिषु तमतन्वाग्निं जुहुयादित्यपरम् VaikhāŚS. 20. 10.

अनुवाकोत्तम (anuvākottama) *m.* the last verse in the chapter or subdivision of the Veda (to be recited during the ritual) व्रतं निवेद्य व्रातपतीभिः समिधोऽभ्यादध्यात् ... अनुवाकादिभिरनुवाकोत्तमैः (मन्त्रैः) AVPari. 46 (2). 4.

अनुवाकोपसंहार (anuvākopasaṁhāra) *m.* [Loc.] at the end of the section of the scriptures अनुवाकोपसंहारे च 'यतो वाचो निवर्तन्ते ...' इति वाङ्मनसनिवृत्त्यभिधानान्निर्गुणत्वं फलितम् ŚrutaPra. iA. 197. 12 (*on* i. 1. 1)

अनुवाक्य (anu-vākyà) *adj.* [*f.* -ā] [Alt Gr. II. 1. 191, 211; DEBRU. 793] **1** to be recited (for study) यौऽरण्येऽनुवाक्यौ गणः। तं मध्यत उपदधाति TaiBr. I. vii. 7. 3; व्याख्याता घोरास्तन्वोऽरण्येऽनुवाक्यो गण उत्तरौ चानुवाकौ ĀpaŚS. xv. 19. 1; यथाकालमरण्येऽनुवाक्यो गणः MānŚS. 113. 2; **2** to be repeated after आचान्तोदकाः खाण्डिकेभ्योऽनुवाक्या अनुगेयाः कारयेत् GobhiGS. iii. 3. 8; **3** who is to be told or taught श्वोभूते प्राधीयीरन् शिष्येभ्यः। अनुवाक्याः कुर्युः ऋगादिभिः प्रस्तावैश्च DrāhyGS. iii. 2. 21 (comm. यथानुवचनीयाः शिष्यास्तथा कुर्युराचार्याः)

अनुवाक्य (anuvākya) *n.* **1A** index of the chapter (of the *kāṇḍa*) यत्काण्डमुपाकुर्वीत यस्य चानुवाक्यं कुर्वीत न तत्तदहरधीयीत HirŚS. xxvi. 3. 63 (49. 20); ĀpaDS. i (3). 11. 6; **1B** chapter or subdivision of the Veda 'अद्भ्यः संभृतः पृथिव्यै रसाच्चे'त्यनुवाक्यस्य ... अस्मिन्सूक्तेऽन्तर्भावकथनेन तदेकवाक्यतापादितेति Śivārka MaDī. i. 232. 9 (*on* i. 1. 17); **2A** subsequent or following statement त्वं वाक्येष्वनुवाक्येषु निषत्सूपनिषत्सु च। ब्राह्मणा ब्रह्मयोनिं त्वां स्तुवन्ति त्वत्परायणाः SaurP. 61. 7; पित्र्यमानिधनादित्यनुवाक्येन तावत् पित्र्यामात्रे प्राचीनावीतं विधीयते CaturCin. iii (1). 1114. 8; अथ मूलमनाहार्यमित्याद्युक्तम्, अनुवाक्यं तु विक्रेतुर्विदेशे विद्यमानत्वे सतीत्यविरोधः VīraMi. 648. 2 (*on* C. 168, 171); **2B** recitation or learning, i.e. study अनुवाक्यमनुवचनं तद्विहीना अननुवाक्या ... रहिता इत्यर्थः SmṛtiCan. ii. 412. 11; **2C** word or utterance, cf. अनुवाक्यलावण्य; **3** invitatory verse or formulae, cf. **अनुवाक्यवत्.**

अनुवाक्यत्वलाभार्थम् (anuvākyatvalābhārtham) *adv.* for the sake of the attainment of the state of being what is to be recited, i. e. studied मन्त्रयोर्विद्यासंनिध्याम्नानं तु विद्याभागवदरण्येऽनुवाक्यत्वलाभार्थं भविष्यति ŚivārkaMaDī. ii. 326. 11 (*on* iii. 3. 25)

अनुवाक्यम् (anuvākyam) *adv.* with the recitation or utterance गोत्रनामानुवाक्यं ते तर्पयामीत्यनन्तरम्। दक्षिणाग्रान् कुशान् कृत्वा सतिलं पिण्डदानवत् GobhiSm. 3. 37.

अनुवाक्यलावण्य (anuvākya - lāvaṇya) *n.* beauty (which is fashioned) according to the word or utterance लक्ष्मीः ...। सृष्टानुवाक्यलावण्यमाज्ञामवितथां तथा। मुखसंस्था कवित्वं च यच्छत्युदधिसंभवा MārkP. 18. 52.

अनुवाक्यवत् (anuvākyà - va(n)t) (*but* ŚatBr. (K.) anuvākyá-va(n)t) *adj.* [*f.* - ī], DEBRU. 888] furnished or accompanied with the invitatory verse or formula for offering (recited by Hotṛ) (ग्रहं) तं मन्त्रेण जुहोत्येतेनो हास्यैषोऽनुवाक्यवान् भवति ŚatBr. IV. i. 1. 26; एता आहुतयोऽनुवाक्यवत्यो भवन्ति ŚatBr. XI. ii. 1. 6; सा वा आहुतिः समृद्धा यानुवाक्यवती ... एवमस्यैताः ... याज्या अनुवाक्यवत्यः (भवन्ति) ŚatBr. (K.) III. ii. 4. 3; एषोऽनुवाक्यवाꣳश्च याज्यवाꣳश्च यदेनं मन्त्रेण जुहोति ŚatBr. (K.) V. i. 1. 21.

अनुवाक्या (anu-vākyā) *f.* [for velarisation KāśiVṛ. *on* vi. 2. 37; Prasā. ii. 765. 3; DEBRU. 888; AltGr. II. 1. 157 (*yājyānuvākyā*); II. 1. 159; AltGr. II. 1. 51; II. 1. 191 (*puro'nuvākyā*)] **1** invitatory verse or formulae to be recited (by the Hotṛ or Maitrāvaruṇa priest at the instruction of the Adhvaryu in which the deity is invoked to partake of the offering intended for it) एषं वै प्रजापतिः सप्तदशो यज्ञोऽन्वायत्तो यद्यनुवाक्याया एति यदि याज्यायाः MaiS. i. 4. 11 (i. 60. 2); प्रियंवती याज्यानुवाक्ये भवतः MaiS. ii. 1. 8 (ii. 9. 20); ii. 2. 9 (ii. 22. 5); ii. 3. 7 (ii. 35. 10); iii. 7.2 (iii. 77. 3); याः सायमनुवा३क्यास्ताः प्रातर्याज्याः स्युर्याः प्रातरनुवा३क्यास्ताः सायँ याज्याः स्युः MaiS. iii. 8. 1 (iii. 93. 7); अग्निनाग्निस्साध्यत इत्युत्तरयोर्हविषोरनुवाक्यां कुर्यात् KāṭhS. 8. 10 (i. 93. 14); (यः) द्वे अनुवाक्ये कुर्यात् KāṭhS. 10. 1 (i. 125. 71); 12.5 (i. 167. 13); एतच्चतुर्गृहीतं प्रायच्छन्ननुवाक्यायै याज्यायै देवतायै वषट्काराय यच्चतुर्गृहीतेन जुहोति KāṭhS. 18. 19 (i. 279. 9); द्वे वै देवानां याज्यानुवाक्ये ... अत्र तिस्रः कार्या व्यावृत्त्यै द्वे अनुवाक्ये एका याज्या KāṭhS. 36. 13 (iii. 79. 16); अग्निर्मुखं प्रथमो देवतानामग्निश्च विष्णो तप उत्तमं मह इत्याग्नावैष्णवस्य हविषो याज्यानुवाक्ये भवतः AitBr. 1. 4 (24); 2.5 (48); 4. 8 (107); स वै तिष्ठन्नन्वाह। अन्वाह ह्येतदसौ ह्यनुवाक्या ŚatBr. I. iv. 2. 18; I. vi. 3. 27; I. vii. 2. 11; I. vii. 2. 17; III. iv. 4. 2; IV. i. 1. 26; IV. iii. 1. 8; V. i. 3. 14; XI. ii. 1. 6; XIV. ii. 2. 15; ŚatBr. (K.) II. vi. 4. 15; III. ii. 7.3; V. iii. 2.8; अग्निर्वृत्राणि जङ्घनदिति पूर्वस्याज्यभागस्यानुवाक्या। त्वं सोमासि सत्पतिरित्युत्तरस्य आत्रेयः ... सर्वाण्येवावर्तयद् यद्याज्या यदनुवाक्याः यत्प्रातरनुवाकः ChāgU. 2. 4; 4. 2; ĀśvaŚS. I. i. 5. 29; I. i. 5. 36; I. ii. 14. 18; दक्षिण आग्नीध्र उत्तरोऽध्वर्युः। द्वे द्वे अनुवाक्ये अध्यर्धामनवानम् ĀśvaŚS. I. ii. 19. 17; I. iii. 1. 21; I. iii. 7. 3; I. iii. 13. 18; इज्यानुवाक्ये अन्त्येष्वहःसु ĀśvaŚS. I. vi. 11. 10; अनुवाक्यायाश्चत्वार्यक्षराणि याज्यां गमयेत् ĀpaŚS. xix. 22. 14; अनुवाक्याया: प्रणवेन संस्तुत्याश्रावयति MānŚS. 20. 24; युवँ सुराममिति ग्रहाणामनुवाक्या MānŚS. 129. 17; 95. 5; यद्यनुवाक्याया एति यदि याज्याया अतश्चेदेव नैति। नास्य यज्ञो व्यथते VārāŚS. III. ii. 2. 25; KātyŚS. xxv. 5. 9; ऐडिक्या चित्याभिमृशत्यारण्येऽनुवाक्या भवन्ति HirŚS. xii. 3. 3 (90. 25); xxii. 4. 15 (776. 24); अनुवाक्याः कुर्युः ऋगादिभिः प्रस्तावैश्च पुरोऽनुवाक्यामनूच्य BaudhGS. ii. 1. 13; याज्यानुवाक्यासु तु विकल्पः स्याद्देवतोपलक्षणार्थत्वात् MīmāSū. DrāhyGS. iii. 2. 21; याज्यानुवाक्यासु तु विकल्पः स्याद्देवतोपलक्षणार्थत्वात् MīmāSū. xii. 4. 3; देवतोपलक्षणार्थानुवाक्या प्रदानार्था याज्या ŚābaBh. 1290. 14 (*on* v. 1.2); अनुवाक्यायामेकत्वश्रवणम् ŚābaBh. 1600. 22 (*on* viii. 1. 31); वाक्यलक्षणविदोऽनुवाक्यया। याज्यया यजनकर्मिणोऽत्यजन् द्रव्यजातमपदिश्य देवताम् ŚiśuVa. 14. 20; आज्यभागयोः क्रमे चतस्रोऽनुवाक्याः पठ्यन्ते TantrVā. 461. 13 (*on* ii. 2. 3); 756. 2 (*on* iii. 1. 23); TupṬ. 54. 1 (*on* v. 1. 14); राजादिगुणभेदात् याज्यानुवाक्याव्यत्यासविधानाच्च यथान्यासमेव देवतापृथक्त्वात् प्रदानपृथक्त्वं भवति BrahmSūBh. (Śaṅ.) 690. 8 (*on* iii. 3. 43); अनुब्रूहीति प्रैषे याः शस्यन्ते ता अनुवाक्याः PrakaVi. 895. 14; अनुब्रूहीति प्रैषानन्तरं प्रयुज्यमानानुवाक्या- VedāntKa. 459. 1 (*on* iii. 3. 43); 61.5 (*on* i. 1. 4); (द्वादशाध्यायस्य) चतुर्थे(पादे) ... याज्यानुवाक्ययोः समुच्चयः NyāyMāVi. 9. 10 (*on* i. 1. 0); मन्त्रकाण्डे याज्यानुवाक्याः क्रमेणाम्नाताः NyāyMāVi. 127. 17 (*on* iii. 2. 7); 545. 9 (*on* x. 4. 22); संभवति ... द्रव्यस्य प्राप्तिः VidhiRa. ... देवतायाः ... अनुवाक्यायुगलेन च ...

5(20.16); मन्त्राणाम् ... याज्यानुवाक्यानामिव केवलं कालयोरेव व्यवस्थापनस्यापेक्षितत्वेन VidhiRa. 29 (162. 21); अनयोरेवैका अनुवाक्या, एका याज्या MīmāKau. iii (2). 159. 20 (*on* ii. 2. 3); याज्यानुवाक्ययोस्तु ... शुद्धाभिधानस्यैवातिदेशात् BhāṭṭDī. iii. 299. 17 (*on* x. 4. 18); अनुवाक्यायामपि ... पूर्ववदेव आवृत्तिः BhāṭṭDī. iv. 215. 3 (*on* xi. 4. 20); **2** the word *anuvākyā* इह च न प्राप्नोति ... त्रिवतीर्याज्यानुवाक्या भवन्ति MahāBh. iii. 396. 19 (*on* viii. 2. 15); ... याज्याप्रवर्ग्योलूखलान्यनुवाक्योपसदमुसलैः SaraKaṇṭhā. (Gr.) iii. 3. 26; (न दधिपय-आदीनि नैकवत् स्युः) याज्यानुवाक्ये Prasā. i. 635. 9; द्विःपाठः पक्षे समासान्तोदात्तत्वाय। ... जरामृत्यू याज्यानुवाक्ये LaŚabdeŚe. ii. 1032. 17.

अनुवाक्याकल्पन (anuvākyā-kalpana) *n.* assumption of invitatory verse or formulae आज्यभागयोश्चाश्रुतानुवाक्याकल्पनं नाश्रितं भवति MīmāKau. ii. 212. 18 (*on* iii. 1. 23)

अनुवाक्याक्रम (anuvākyā-krama) *m.* order of the invitatory verse(s) अनेन याज्यानुवाक्याक्रमेण मुख्ययोर्द्वयोर्यागयोर्मध्ये स्त्रीयागस्य प्राथम्यमवगम्यते NyāyMāVi. 269. 11(*on* v. 1. 7)

अनुवाक्यागम (anuvākyāgama) *m.* coming in, i.e. obtainment of the invitatory verse याज्याप्राप्तिश्चाबाधितैवानुवाक्यागमश्च दाशतयीभ्यः कर्तव्यः TantrVā. 462. 3 (*on* ii. 2. 3)

अनुवाक्याचतुष्टय (anuvākyā-catuṣṭaya) *n.* group of four invitatory verses (two Vārtraghnīs and two Vṛdhanvatīs respectively) गुणानां च परार्थत्वादित्यनेनापि हेतुना। संबद्धं नाज्यभागाभ्यामनुवाक्याचतुष्टयम् TantrVā. 756. 5 (*on* iii. 1. 23); दर्शपूर्णमासयोराग्नेयः सौम्यश्च द्वावाज्यभागौ विहितौ तयोः क्रमेणानुवाक्याचतुष्टयमाम्नातम् ... तत्र प्रथमद्वितीये वार्त्रघ्न्यौ तृतीया चतुर्थी च वृधन्वत्यौ ŚāstrDī. 206. 14 (*on* iii. 1. 13)

अनुवाक्यातस् (anuvākyā-tas) *adv.* as compared to (the recitation of) invitatory verse पुरोऽनूच्यं यज्ञस्य सन्तत्या इति श्रुतौ पुरोऽनुवाक्यातः पूर्वं वाग्व्यवहारो यज्ञसंततिफलको नियम्यते BhāṭṭCan. 117. 11 (*on* xvi. 3. 9)

अनुवाक्यात्व (anuvākyā-tva) *n.* the state of being an invitatory verse समाख्यया मनोता ऋचां सोमारौद्रियेषु याज्यानुवाक्यात्वेन प्राप्तानां सोमरुद्रलिङ्गाभिर्याज्यानुवाक्याभिर्बाधः TantrVā. 859. 9 (*on* iii. 3. 14); तिसृणामेवर्चां याज्यात्वमनुवाक्यात्वं च संगच्छते BhāṭṭCan. 52. 9 (*on* xiv. 2. 15)

अनुवाक्यादि (anuvākyādi) *adj.* invitatory verse etc. अनुवाक्यादिभिभक्तिवादेनावयवशः संकीर्तयन्नुपस्तरणादीनि दर्शयति ŚābaBh. 2080. 18 (*on* x. 8. 32)

अनुवाक्यादिक (anuvākyādi-ka) *adj.* invitatory verse etc. आर्त्विजिकमेव याज्यानुवाक्यादिकं कृत्स्नमाध्वर्यवे संगृहीतम् BālamBha. i. 248. 5 (*on* 1. 89)

अनुवाक्यादिमात्र (anuvākyādi-mātra) *n.* only the invitatory verse etc. द्रव्यदेवतारहितं कर्ममात्रं प्रस्तुत्य स्तोत्र(?त्र)शस्त्रयाज्यानुवाक्यादिमात्रं विधीयते TantrVā. 639. 3 (*on* ii. 4. 8)

अनुवाक्यादिवत् (anuvākyādi-vat) *adv.* like the invitatory verse etc. अनुवाक्यादिवत् 'अग्नये समिध्यमानायानुब्रूही'ति प्रैषानन्तर्यस्यैवानुशब्दार्थत्वावसायात् ... अनुवचनान्तरस्यापि क्रतुमध्ये प्रयोगोपपत्तिः MīmāKau. ii. 203. 19 (*on* iii. 1. 21)

अनुवाक्यादिशेष (anuvākyādi-śeṣa) *m.* remaining portion of invitatory verse etc. स्तोत्रशस्त्रानुवाक्यादिशेषस्तु सवनस्य यः। षष्ठ्यभावान्न तस्यैते युक्ता मन्द्रादयः स्वराः TantrVā. 825. 23 (*on* iii. 3. 9)

अनुवाक्यादिसाधारण (anuvākyādi-sādhāraṇa) *adj.* common to invitatory verse etc. अनुवचनमात्रमनुवाक्यादिसाधारणमिति न सामिधेन्यनुवृत्तिरवधार्यते ŚāstrDī. 202. 3 (*on* iii. 1. 11)

अनुवाक्याद्यनुवचन (anuvākyādy-anuvacana) *n.* recitation of the invitatory verse etc. अन्तरानूच्यमित्यादौ ... अनुवाक्याद्यनुवचनसाधारण्येन सर्वप्रकृताङ्गानुवचनमात्रोद्देशेन गुणविधानात् न तैस्सामिधेनीप्रकरणानुवृत्तिशङ्कापि MīmāKau. ii. 201. 13 (*on* iii. 1. 21)

अनुवाक्याद्वय (anuvākyā-dvaya) *n.* pair of invitatory verses (Vārtraghnī and Vṛdhanvatī) अनुवाक्याद्वयस्य तुल्यार्थतया विकल्प्यमानस्यानुरूपा याज्यापि कल्पयितव्या TantrVā. 461. 19 (*on*. ii. 2. 3); एकस्मिन् कर्मणि अनुवाक्याद्वयानुपपत्तेः MīmāKau. ii. 212. 13 (*on* iii. 1. 23)

अनुवाक्याद्वित्व (anuvākyā-dvitva) *n.* duality of the invitatory verses (Vārtraghnī and Vṛdhanvatī) किमनुवाक्याद्वित्वस्य प्रधाने निवेशः। उताज्यभागयोरिति ŚābaBh. 738. 6 (*on* iii. 1. 23)

अनुवाक्यान्त (anuvākyānta) *m.* [Loc.] at the end of the invitatory verse अनुवाक्यान्ते प्रणवं दधाति होता VārāŚS. I. i. 1. 48.

अनुवाक्यान्तर (anuvākyāntara) *n.* another invitatory verse प्रधानक्रमाम्नातानाम् अनुवाक्यान्तराणां बाधः MīmāKau. ii. 212. 17 (*on* iii. 1. 23)

अनुवाक्यान्तिमाक्षर (anuvākyāntimākṣara) *n.* last syllable of the invitatory verse अनुवाक्यान्तिमाक्षरचतुष्टयस्य याज्यायामध्यूहनविधेर्थवादमात्रम् BhāṭṭCan. 124. 9 (*on* xvi. 4. 4)

अनुवाक्यापाठ (anuvākyā-pāṭha) *m.* repetition, i.e. prescription (in the scriptures) of the invitatory verse याज्यानुवाक्यापाठेन स्त्रीप्राथम्यं हि मुख्ययोः। मुख्यार्थत्वेन धर्माणां स्यान्मुख्यक्रमतः क्रमः NyāyMāVi. 269. 1 (*on* v. 1. 7)

अनुवाक्याप्रैष (anuvākyā-praiṣa) *m.* summoning or call for the (recitation of) invitatory verse इडामग्न इति व्यक्तस्यानुवाक्याप्रैषः MānŚS. 133. 5.

अनुवाक्यामनोतामन्त्र (anuvākyāmanotā-mantra) *m.* (du.) invitatory verse and verse (containing the word) *manotā* कृष्णग्रीवयोः पश्वोरनुवाक्यामनोतामन्त्रौ NyāyMāVi. 664. 19 (*on* xi. 4. 21)

अनुवाक्यामन्त्र (anuvākyā-mantra) *m.* formulae called as invitatory verse मन्त्रकाण्डे तत्तल्लिङ्गा एव काम्ययाज्यानुवाक्याकाण्डमित्येवं समाख्याता याज्यानुवाक्यामन्त्रास्समाम्नाताः BhāṭṭDī. i. 220. 17 (*on* iii. 2. 7)

अनुवाक्याम्नान (anuvākyāmnāna) *n.* mention of the invitatory verse क्वचिदस्त्येव याज्यानुवाक्याम्नानं होत्ररूपेण TantrVā. 488. 12 (*on* ii. 2. 10)

अनुवाक्यायुगलद्वय (anuvākyāyugala-dvaya) *n.* two pairs of invitatory verses क्रमावगताज्यभागाङ्गभावस्यानुवाक्यायुगलद्वयस्य पौर्णमास्यमावास्याकालयोर्विभागेन प्रयोगव्यवस्थापकत्वात् VedāntKa. 88. 14 (*on* i. 1. 1); दुर्बलेनापि संनिधिनाज्यभागाङ्गत्वमङ्गीकृत्य वचनमनुवाक्यायुगलद्वयस्य व्यवस्थार्थमिति वक्ष्यते MayūMāli. 126. 10 (*on* ii. 2. 3)

अनुवाक्यायुगलपाठक्रम (anuvākyāyugala-pāṭhakrama) *m.* [Inst.] according to the order of the recitation of a pair of invitatory verses मुख्ययागक्रमेणैव निर्वापः कार्यः। तयोस्तु याज्यानुवाक्यायुगलपाठक्रमेणानुष्ठानक्रमः BālamBha. ii. 212 . 10 (*on* 2. 135-136)

अनुवाक्यारूप (anuvākyā-rūpa) *adj.* of the form of invitatory verse क्रमादिविनियुक्तो मन्त्रः, यथा उपांशुयाजादौ याज्यानुवाक्यारूपः MīmāKau. iii (1). 94. 21 (*on* i. 2. 45)

अनुवाक्यार्थत्व (anuvākyārtha-tva) *n.* the state of being meant for the invitatory verse याज्यानुवाक्यार्थत्वेन चतसृणामेवापेक्षितत्वेऽप्यवशिष्टानां विकल्पेन विनियोगः BhāṭṭCan. 123. 19 (*on* xvi. 4. 3)

अनुवाक्यालिङ्गविशेष (anuvākyā-liṅgaviśeṣa) *m.* particular characteristic feature of the invitatory verse अनुवाक्यालिङ्गविशेषान्नामधेयान्यत्वम् ĀśvaŚS. I. i. 5. 33.

अनुवाक्यावत् (anuvākyā-vat) *adv.* like the invitatory verse शंयुवाकाय संप्रेषितस्तच्छंयोरावृणीमह इत्याहानुवाक्यावदप्रणवाम् ĀśvaŚS. I. i. 10. 1.

अनुवाक्यावती (anuvākyā-vatī) *adj.* (*f.*) furnished or accompanied with an invitatory verse सर्वाश्चानुवाक्यावत्योऽप्रैषा अन्या अन्वायात्याभ्यः ĀśvaŚS. I. i. 5. 30.

अनुवाक्यासमाख्यातत्व (anuvākyāsamākhyāta-tva) *n.* the state of being what is designated as invitatory verse (वार्त्रघ्नीवृधन्वत्योः ऋचोः) एतयोश्चानुवाक्यासमाख्यातत्वेऽपि न देवतालक्षणा MīmāKau. iii (2). 159. 12 (*on* ii. 2. 3)

अनुवाक्यासमाख्याबाध (anuvākyāsamākhyā-bādha) *m.* contradiction to the designation as invitatory verse यद्येका याज्या एका वानुवाक्या भविष्यतीति न तदनुवाक्यासमाख्याबाधात् TantrVā. 467. 17 (*on* ii. 2. 3); यत्तु वार्त्तिके अनयोः (वार्त्रघ्नीवृधन्वत्योः ऋचोः) एवैका अनुवाक्या, एका याज्या ... उभयत्र लक्षकत्वमङ्गीकृत्य कल्पनीयेत्युक्तम्, तत् अनुवाक्यासमाख्याबाधापत्तेः ... अपेक्षितम् MīmāKau. iii (2). 159. 22 (*on* ii. 2. 3)

अनुवाक्योत्तर (anuvākyottara) *adj.* coming after or following the invitatory verse ग्रहाणामनुवाक्योत्तरः (?क्योत्तरा) प्रैषा उत्तरा याज्योत्तराः VārāŚS. III. ii. 8. 14 (KASHIKAR Ed.)

अनुवाच् (anu-vác) (= anuvākyā, PW., MW.) *f.* [P. vi. 2 139; Vār. *on* iii. 2. 178] **A** recitation (of invitatory verse for a deity) दे॒वेभ्यः॑ प्रातर्या॒वभ्यो॑ऽनुब्रूहि। इति॒ छन्दां॑सि वै दे॒वाः प्रा॑तर्या॒वाण॒श्छन्दो॑भ्यो वा॒ ए॒तद॑नुवा॒चं आ॑ह MaiS. iv. 5. 3 (iv. 66. 12); ŚatBr. (K.) IV. ix. 3. 6; अ॒थ म॒नोता॑यै ह॒विषो॑ऽनुवा॒च आ॑ह ... स॒र्वासां दे॒वतानां पशौ म॒नाँस्यो॒तानि भवन्ति ŚatBr. III. viii. 3. 14; ŚatBr. (K.) IV. viii. 3. 9; ŚatBr. IV. v. 2. 8; स॒ ए॒ष वृत्र ए॒वोद्य॑म्यते य॒दिन्द्राय म॒रुत्व॒तेऽनुवा॒च आ॑ह त॒स्माद॒तो न॒ दद्यात् ŚatBr. (K.) V. iv. 1. 19; **B** [Inst.] by order of recitation तदाहुर्यदग्नये मध्यमानायानुवाचाहाथ कस्मात्सावित्रीमन्वाहेति AitBr. 3. 5 (66) (*but* Sāy. यस्मात्कारणादध्वर्युरग्नये

मथ्यमानायेत्यग्नयेऽनुकूलया वाचा मन्त्रमाह); हविर्धानाभ्यां प्रोह्यमाणाभ्यामनुब्रूहीत्या... तदाहुर्यद्धविर्धानाभ्यां प्रोह्यमाणाभ्यामनुवाचाहाथ कस्मात्तृचं द्यावापृथिवीयमन्वाहेति AitBr.5.3 (124) [the verse to be recited by the Hotṛ or Maitrāvaruṇa priest, in which the god is invoked to partake of the offering intended for him, MW.; repetion, Apte].

अनुवाच् (anu-vāc) *m.* lecture, Apte

अनुवाचक (anu-vācaka) *m.* chapter, i.e. section of the Veda भवेद् वाशिष्ठकोऽध्यायः। ... अनुवाच (?क)कः KośakaTa. 1. 1359; [better अनुवाकक)

अनुवाचक (anu-vācaka) *adj.* reiterative (कर्मणा मनसा वाचा यत्नाद्धर्मं समाचरेत्) अत्र यत्नादिति विधीयते। ... तथा च सति कर्मणेतिपदमनुवाचकत्वाद् वाङ्मनःशब्दसाहचर्याच्च लक्षणया शरीरे वर्तते Aparā. 232.7 (*on* 1. 156)

अनुवाचन (anu-vācana) *n.* [enumerated in *anupravacanādigaṇa*, GaṇPā. 7. 9; JaineVyā 233. 7 (*on* iii. 4. 104); Prasā. i. 855. 11] **1A** act of causing (the Hotṛ priest) to recite invitatory verse (by the Adhvaryu priest) (देवताः) समस्यानुवाचनम् KātyŚS. v. 12. 13; xv. 10. 14; आग्नीध्राद-नुगच्छति सुन्वन् ... प्रागनुवाचनाद्य KātyŚS. x. 2. 16; xix. 3. 4; **1B** recitation of invitatory verse in accordance with injunction of the Adhvaryu priest यथासवनमनुवाचनप्रैषौ KātyŚS. ix. 9. 8; xii. 6. 10; xix. 7. 9; **1C** act of causing (the student) to recite (after oneself), i.e. act of teaching or instructing अथानुवाचनस्य। ... प्राङ्मुख आचार्यः ... इतरं वाचयति ŚāṅkhāGS. ii. 7. 1; **2** after- recitation अनु पश्चाद्वाचनम् अनुवाचनमिति वामनः GaṇRa. 6. 366 (397) [reading to oneself, Apte]

अनुवाचनतस् (anuvācana-tas) *adv.* after the causing of recitation of the invitatory verse स ह स्माह बौधायन आदित एव होता मरुत आवाहयेदनुवाचनतोऽध्वर्युरिति BaudhŚS. iii. 151. 16.

अनुवाचनधर्म (anuvācana-dharma) *m.* [Inst.] in accordance with the procedure of causing (the student) to recite (after oneself), i.e. procedure of teaching प्रागुदीचीं दिशमुपनिष्क्रम्य शुचौ देशे प्राङ्मुख आचार्य उपविशति। उदित आदित्येऽनुवाचनधर्मेण वाग्यतायोष्णीषिणेऽन्वाह ŚāṅkhāGS. ii. 12. 12.

अनुवाचनप्रभृति (anuvācana-prabhṛti) *adj.* act of causing (the Maitrāvaruṇa priest) to recite (the invitatory verse) etc. (करोति) उन्नीय-मानेभ्यश्चानुवाचनप्रभृत्या चमसनिधानात् KātyŚS. x. 1. 28.

अनुवाचनप्रैष (anuvācana-praiṣa) *m.* call for the recitation (of invitatory verse) अनुवाचनप्रैषो यथादेवतममुष्माऽअनुब्रूहीति KātyŚS. i. 9. 13.

अनुवाचनीय (anu-vācanīya) *adj.* [P. v. 1. 111] what is intended for the recitation, PW.; pw.

अनुवाचयत् (anu-vācayat) *adj.* reading successively रणे हतानां रजनीचराणामुद्देशपत्राण्यनुवाचयन्तम्। संभावयन्नध्वनि चित्रगुप्तं तत्राव्रजन्नैक्ष्यत धर्मराजः Rāgh. 20. 6.

अनुवाचा (anu-vācā) *f.* type of *dūtī* (*lit.* speaking favourably) प्राक्प्रस्तुतार्पणार्थं स्वजनाग्राह्यार्थकं तु या वाक्यम्। आ(औ)दास्ये श्रावयति स्याद्दूती सानुवाचै(तै)व KandaCū. v. 4. 49.

अनुवाचित (anu-vācita) *adj.* **A** which is read again अशोकः ... नानुवाचितमेव हि। तं लेखं मुद्रयाम... PariPar. 9. 22; **B** which is read सोऽथ भीमभटस्तस्मिंल्लेखे तत्रानुवाचिते। मुक्ताट्टहासो दायादप्रतिदूतं तमभ्यधात् KathāSaSāg. xii. 7. 273.

अनुवाच्य (anuvāc-ya) *ger.* **Ai** having caused to recite (invitatory verse) अवदाय ग्रहँ वा गृहीत्वा ... संप्रेष्यति अमुष्मा अनुब्रूहीति ...। अनुवाच्य वाग्यतो भवत्याश्रावणात् VārāŚS. I. i. 1. 47; **Aii** having recited आदाय तन्मन्त्रपुस्तिकामनुवाच्य च। तत्र भस्मनि चिक्षेप स धूलिमभिमन्त्रिताम् KathāSaSāg. xii. 9. 22; **B** having read स (लेखकः) विमुच्यानुवाच्यैनम् (लेखम्) ... अवाचयदुद्यगीः PadmP. (Ra.) 37. 4.

अनुवाच्य (anu-vācya) *adj.* **A** to be spoken to न तु वाच्यो (v. l. नानुवाच्यो) मृदु वचो धार्तराष्ट्रः कथंचन। न हि मार्दवसाध्योऽसौ MahāBhā. v. 4. 4; **B** to be told यद्यामिलषितं ब्रह्मन् विद्यते भृगुनन्दन। प्रपत्स्यसे तु तत्सर्वं नानुवाच्यं तु कस्यचित् MatsyaP. 47. 125.

अनुवाच्यमान (anu-vācyamāna) *adj.* being shouted at अहो वराका हरिणाः शशाश्च वृका वराहा रुरवः कुरङ्गाः। ... क्रव्यादवर्गैरनुवाच्यमानाः केचित्प्रधावन्त्यनवेक्ष्य शावान् VarāṅgaC. 6. 24.

अनुवात् (anu-vāt) *adj.* blowing along or towards (the teacher) ... चार्यमुपासीत ...। अनुवाति वीतः HirŚS. xxvi. 2. 38 (30. 11) (comm. ... विपर्ययेण इत उपासीत); अनुवाति वाते वीतः ĀpaDS. i(2). 6. 15.

अनुवात (anu-vāta) *m.* wind which blows along or towards (the teacher), wind which blows in the same direction, windward direction यः शिष्यदेशाद् गुरुदेशमागच्छति सोऽनुवातः ManvaMu. 75. 19 (*on* 2. 203); स्वदेशाद्यत्र वायुर्गच्छति सोऽनुवातः VīraMi. (Saṁskāra.) 462. 24; [Loc.] with the wind blowing along or towards, in the same direction as that of the wind or in the windward direction शतकर्दमोच्चिदिङ्गकरवीरकटुतुम्बीमत्स्यधूमः ... प्रवातानुवाते प्रणीतो यावच्चरति तावन्मारयति ArthŚā. iii. 215. 1 (14. 1); प्रतिवातेऽनुवाते च नासीत गुरुणा सह ManuSm. 2. 203 (ManvaVi. तत्पृष्ठभागगतवातवहनस्थाने); VīraMi. (Saṁskāra.) 461. 24; प्रतिवातानुवातयोश्च विशेषापत्तेर्नेन्द्रियं प्राप्तस्योपलम्भकम् PrakaPañ. 359. 20; शीक्षाकारोक्ते वायवीयशब्दे अनुवाते दूरे धीर्युक्तैव NayaVi. 239. 3 (*on.* i. 1. 8); प्रतिवातेऽनुवाते वा न तिष्ठेद् गुरुणा सह ŚivU. 7. 15; शब्दाश्रयः स्पर्शवान्। अनुवातप्रतिवातयोर्विप्रकृष्टनिकटशरीरिणोपलभ्यमानानुपलभ्य-मानेन्द्रियार्थत्वात् SyādvāMañ. 14 (140); [Inst.] in the windward direction अनुवातेन श्रोत्रस्य वृत्तेर्वा प्रेरणं न स्यात् NyāyRa. 760. 16 (*on* 6. 118)

अनुवात (anu-vāta) *n.* wind which blows in the same direction, windward direction यस्यां दिशि गुरुर्व्यवस्थितस्ततो देशाद्यदा वायुः शिष्यदेशमागच्छति शिष्यदेशाच्च गुरुदेशं ते प्रतिवातानुवाते। एकं 'प्रतिवातम्' अपरम् 'अनुवातं' तदपेक्षया गुरुणा सह नासीत ManuBh. i. 182. 18 (*on* 2. 203)

अनुवातगति (anuvāta-gati) *f.* movement in the same direction as (that) of the wind or in the windward direction शब्दस्य ... । न च दिङ्नियमे हेतुरनुवातगतेस्तथा ŚlokaVār. 6. 93 (754. 3)

अनुवातत्व (anuvāta-tva) *n.* the state of being what blows in the same direction श्रोत्रस्य विक्रियायाम् ... । तद्गतं (वृत्तिगतं) ह्यनुवातत्वं स्यात्र शब्दगतं तदा ŚlokaVār. 6. 119 (760. 7)

अनुवातभू (anuvāta-bhū) *f.* region in the windward direction धत्ते धियं पवनकम्पितपुण्डरीकषण्डोऽनुवातभुवि दूरगतेऽपि गन्धे NyāyMañ. i. 60. 8.

अनुवातम् (anuvātam) *adv.* **A** in the same direction as that of the wind, in the windward direction क्षेत्रस्यानुवातं क्षेत्रस्य पतिना वयमिति प्रत्यृचं जुहुयाज्ञपेद्वा ĀśvaGS. ii. 10. 4 (*but* Viśva. *adj.* cf. comm. क्षेत्रस्यानुवातं देशं गत्वा तत्र); तस्य खलु सर्वपरिफुल्लस्य योजनशतमनुवातं गन्धो वाति AbhidhKoBh. 168. 14 (*on* 3. 68); अनुवातं दूरादुपलभ्यते शब्दः ŚābaBh. 80. 3 (*on* i. 1. 13); PrakaPañ. 359. 7; Tantr Raha. 24. 9; (वृत्तिः) अनुवातं विहन्येत प्रतिवातं च सा व्रजेत् ŚlokaVār. 6. 118 (760. 6); या चानुवातं दूरादुपलब्धिः (शब्दस्य) तत्रापि न कश्चिद्धेतुरस्ति NyāyRa. 754. 16 (*on* 6. 93); **B** in the direction facing the wind अनुवातं पशुमवस्थाप्य रुद्रैरुपतिष्ठते PāraGS. iii. 8. 13 (Harihara वातमनु लक्षीकृत्य वाताभिमुखम्); VīraMi. (Saṁskāra.) 1000. 10; 1009. 10; नासमिद्धमुपासीत हुताशं नैव चाशुचिः। नानुवातं न विवृतः AṣṭāSaṁ. i. 12. 13 (1. 3)

अनुवाता (anuvātā) *f.* a type of *dūtī*, alternative designation for *vātadūtī* (who acts favourably like the wind) प्राक्प्रस्तुतार्पणार्थं स्वजनाग्राह्यार्थकं तु या वाक्यम्। आ(औ)दास्ये श्रावयति स्याद्दूती सानुवाचै(तै)व KandaCū. v. 4. 49 (comm. अनुवाता दूती वातदूती। अनुगतो वातशब्दो यस्य तथाभूतो दूतीशब्दः संज्ञात्वेन यस्याः प्रयुज्यते सा वातदूतीत्यर्थः)

अनुवातादि (anuvātādi) *adj.* wind (blowing) in the same direction etc., i.e. favourable wind etc. नानुवातादिभिस्तस्य (शब्दस्य) वृत्तेश्च प्रेरणं भवेत् ŚlokaVār. 6. 118 (760. 5). cf. अनुवात.

अनुवातानुपयोग (anuvātānupayoga) *m.* [Abl.] due to the uselessness of the windward direction योगोक्तविधापि क्रमेण धिया तुल्यनयादभिमता भाष्ये तद्ग्रहान्निरस्ता 'अनुवाते दूरेऽपि शब्दधीः' इति। अनेन योगोक्तबौद्धोक्त्योर्निरासः, शब्दपरंपरायामप्राप्त्याग्रहे अनुवातानुपयोगात् NayaVi. 239. 2 (*on* i. 1. 8)

अनुवातृ (anu-vātṛ) *adj.* (used as noun) what blows in the same direction or favourably यश्चायं पवते लोकान् ...। अनुवाता च लोकस्य स वायुरनुवत्सरः BrahmāṇḍP. i. 13. 119.

अनुवाद (anu-vāda) *m.* **1Ai** reiteration, restatement (of what is already stated or known), secondary reference **ii** a type of Brāhmaṇa passage (explaining a rule propounded earlier) **B** restatement, reordering, appeal **C** tautology **2** repetition **3** announcement **4** blame, blot, censure **5** agreement, concord, acceptance **6** subject (which is already known), counter-part of predicate **7** the word *anuvāda* **8A** one of the six types of *vādas* **B** one of the four types of congnition **1Ai** reiteration, restatement (of what is already stated or known), secondary reference हविष्कृतं (साम)

भवति प्रतिष्ठायै कृतानुवाद एव सः (हविष्कृत्) PañcBr. xv. 5. 17; उक्तस्यैव कर्मणोऽनुवादः BaudhŚS.ii. 160. 15; अथापि मन्त्र एव स्वयं कर्म प्रब्रूते कर्मानुवादो भवति BaudhŚS.iii. 185.3; नित्यानुवादोऽनुयाजप्रतिषेधः KātyŚS. vii.5.27; यथो एतद् ब्राह्मणेन रूपसंपन्ना विधीयन्त इत्युदितानुवादः Nir. 1. 16 (39. 7) (*but* MW. conformation); अनुवादे चरणानाम् P. ii. 4. 3; CāndraVyā. ii. 2. 50; Kātan. ii. 5. 16; ŚākaṭāVyā. ii. 1. 102; SaraKaṇṭhā. (Gr.) iii. 3. 31; SiddhaHe. iii. 1. 138; अनुवादश्च तदर्थवत् MīmāSū. ix. 1. 22; ix. 1. 31; नित्यानुवादो वा कर्मणः स्यादशब्दत्वात् MīmāSū. x. 7. 39; xi. 1. 48; नानुवादपुनरुक्तयोर्विशेषः शब्दाभ्यासोपपत्तेः NyāySū. ii. 1. 67; iv. 1. 60; सुरभिमतीसंयोगाद् याज्यानुवाक्या दर्शितेति विदितम् अनुवादास्तद् व्याख्यातम् SaṅkarKā. iv. 3. 16 (AOR. Ed.); प्राप्तानां वचनमनुवादः ŚābaBh. 1201. 14 (*on* iv. 1. 8); 1289. 9 (*on* v. 1. 1); 1453. 27 (*on* vi. 4. 38); सादृश्यमात्रानुवादोऽनर्थकः स्यात् ŚābaBh. 1509. 21 (*on* vi. 8. 7); 1843. 20 (*on* x. 2. 43); अनुवादस्तु पुनः श्रुतिसामान्यादङ्गीकृतविशेषस्यानुवादः NyāyVār. 270. 12 (*on* ii. 1. 59 - 60); आवृत्तिरनुवादो वा पदार्थव्यक्ति कल्पने VākyaPa. 2. 117; 2. 247; विधौ वाक्यार्थ उपतिष्ठते ... अनुवादे वर्णः KāśiVṛ. *on* i. 1. 45; प्रमाणान्तरावगतस्यार्थस्य शब्देन संकीर्तनमात्रमनुवादः KāśiVṛ. *on* ii. 4. 3; *on* vii. 3. 46; पुरुषप्रतीतिः स्वर्गकामपदेऽनुवादः BhāvanāVi. 189. 3; विधेर्विना कार्यशून्यं भूतार्थमनुवादकम्। वचः स्यादनुवादश्च प्रमाणान्तरगोचरे BrahmSi. 78. 25; कामिन एव विध्यपेक्षेति याजनमनुवादो युक्त एव NayaVi. 18. 7 (*on* i. 1. 1); प्रमिते च प्रयुक्तत्वादनुवादोऽधिकाद्विना ŚlokaVār. 5 (5). 101 (431. 6); विधेयान्तरवशादवश्यमनुवादेन भवितव्यम्। अनुवादश्च यथाविज्ञातस्य भवति TantrVā. 46. 17 (*on* i. 2. 29); 284. 22 (*on* i. 4. 2); CaturCin. iii (1). 156. 22; प्राप्तस्यैवानुवादोऽयम् ĪśopBh. 12. 4 (*on* 6); (य एषोऽक्षिणि पुरुषो दृश्यत एष आत्मा) सुखाकाशस्यैव अक्षिणि दृश्यत इति द्रष्टुरनुवादात् ChāndoUBh. 244. 11 (*on* iv. 15. 1); ज्ञानाग्निदग्धसर्वकर्मत्वात् ... मुच्यत एव इति पूर्वोक्तसम्यग्दर्शनफलानुवाद एव एषः GītāBh. (Śaṅ.) 131. 8 (*on* 4. 21); स इत्येतदनुवादो भविष्यति। अनुवादश्च प्रसिद्धस्यैव भवति Nyās. i. 451. 9 (*on* ii. 4. 17); (लक्षण्यां स्त्रियमुद्वहेत्) स्त्रीग्रहणमनुवादः BālaKrī. i. 61. 8 (*on* 1. 52); अनुवादाद् विधिर्ज्यायाननुवादे वृथा श्रमः BṛĀraUBhVā. i. 3. 195; सिद्धः कुतश्चिन्मानात् स्यादनुवादस्तथा सति BṛĀraUBhVā. i. 4. 694; i. 6. 17; प्रामाण्यमनुवादानां न चेत्स्वविषये मतम्। पयोगुणस्य संबन्धो न प्राप्नोति जुहोतिना TaiUBhāVā. 182. 17 (2); वादानुवादयोरर्थो यदि भिन्नः प्रतीयते TaiUBhāVā. 185. 1 (2); शुक्तिकेयमित्येव निराकाङ्क्षं वाक्यम्, नेदं रजतमित्यनुवादः PañcPā. 38.21 (*on* i.1.1); विध्यनुवादौ निर्वहतो यदि अनूद्यमानो विधीयमानश्चांशः स्वरूपतो लक्षितौ च स्याताम् ParāTri. 217.16; यथा विशिष्टस्य विधानतोऽर्थाद् विशेषणानां घटते विधानम्। स्थितेऽनुवादेऽपि तथेह योज्यमनूद्यमानेऽपि जगन्निदाने SaṁkṣeŚā. 1. 535 (i. 383. 1); यः पुनरुपक्रमे प्राणसंबन्धः सोऽनुवादः प्रमाणान्तरसिद्धेः BrahmSūBh. (Bhā.) 70. 11 (*on* i. 3. 42); (देवदत्तयज्ञदत्तौ) अथवानुवादः पूर्वं मन्दप्रज्ञावभूताम् BrahmSūBh. (Bhā.) 206. 12 (*on* iii. 4. 20); श्वोभूतवदनुवादात् BrahmSūBh. (Bhā.) 239. 11 (*on* iv. 3. 13); अयमनुवादो दृश्यते NyāyMañ. i. 247. 8; तत्रावश्यमन्यतरस्यानुवाद आश्रयितव्यः ManuBh. i. 41. 20 (*on* 1. 84); यद्योक्तं म्लेच्छदेशस्त्वतः पर इत्येषोऽपि प्रायिकोऽनुवाद एव ManuBh. i. 80. 20 (*on* 2. 23); प्रागुक्तस्य विधेः शेषोऽनुवादः ManuBh. i. 189. 2 (*on* 2. 222); ManvaVi. 255. 1 (*on* 2. 222); नानुवादः प्रयोजनमपेक्षते ManuBh. i. 434. 7 (*on* 5.27); अनुवादे चोपलक्षणत्वमदोषः ManuBh. ii. 150. 19 (*on* 8. 160); अनुवादं स्मृतिः सूते कार्यार्थमिति मानवाः। गुणार्थः परिसंख्यार्थो वानुवादः AgniP. 166. 8; इतरथा अर्थशब्दस्य विध्यनुवादयोरसंभवः Kāśi. i. 59. 18 (*on* 2. 1); उत्तरकालं चाप्तप्रमाणानुसारिणि निर्णयेऽनुवाद इति कदा प्रमाणं भविष्यति Kāśi. i. 73. 15 (*on* 2. 21); वक्तृप्रमाणानुसारिणि निश्चये सत्यनुवाद एव शब्दः Kāśi. i. 148. 9 (*on* 2. 167); पूर्वकालभावीति क्त्वाप्रत्ययेनाभिधीयते तदेकवाक्यतामापादयितुम्, न त्वस्य पूर्वकालमात्रतामनूद्यते अनुवादे वा प्रयोजनाभावात् NyāyKa. 2. 8; न चानुवादोऽप्यप्रयोजनः Bhām. 99. 13 (*on* i. 1. 4); पत्रप्रदानपूर्वपक्षोपन्यासानुवाद-दूषणोद्भावनानाम् ... रचितत्वादियं क्रमरचना SaraKaṇṭhā. 182. 3; Kuval. 140. 13; अनूद्यमानसिद्धिरेव चानुवादस्यापेक्षिता NyāyRa. 165. 11 (*on* 4. 98); अनुवादो यथाप्राप्ति ŚāstrDī. 452. 7 (*on* vi. 1. 5); तदभिप्रायेणानुवादो मीमांसाशब्दः ŚāstrDī. 777. 2 (*on* x. 8. 5); (आत्मा वा अरे द्रष्टव्यः श्रोतव्यो मन्तव्यः) श्रोतव्य इति चानुवादः BrahmSūBh. (Rā.) 8. 22 (*on* i. 1. 1); SarvaDaSaṁ. 4. 320; Nyāyāmṛ. 619A. 12; स क्रतुं कुर्वीतेति तस्यैव गुणोपादानार्थोऽनुवादः BrahmSūBh. (Rā.) 236. 6 (*on* i. 2. 1); VedāntDī. 207. 21 (*on* iii. 4. 18); VedāntSā. (Rā.) 346. 5 (*on* iii. 4. 18); उत्तरचिन्तार्थोऽयमनुवादः VedāntSā. (Rā.) 227. 4 (*on* ii. 4. 7); स 'ध्वनौ' इत्यनुवादात् ध्वनिरिति ज्ञेयः KāvyPra. 82. 6; अनुवादः स इति चेत् अस्माकमप्यनुवाद एव Kiraṇā. 44. 7; (व्यवहारान्नृपः पश्येत्) पश्येदिति पूर्वोक्त स्यानुवादो धर्मविशेषविधानार्थः Mitā. 125. 11 (*on* 2. 1); DīpKa. 36. 8 (*on* 2. 1); स्थितस्यैव च परत्वस्य शास्त्रेणानुवादात् ... परत्वाभावः Pradī. iii. 2A. 24 (*on* iii. 1. 1); अनुवादं परित्यज्य पुनस्तस्यैव भाषणम्। शब्दस्यार्थस्य तत्प्रोक्तं पुनरुक्तं मनीषिभिः Mānaso. iv. 2. 192 (?392); अनुवादेऽनेकान्त इति कृतमतिविस्तरेण PrakaVi. 50. 19; प्रामाण्यं नानुवादस्य स्मृतेरपि विहीयते AnuVyā. 18B. 6 (*on* 2. 1); PramāLa. 2A. 3; NyāySu. (Ja.) 250B. 4 (*on* ii. 1. 2); विधेयार्थैक्येऽप्यनुवादस्य विधिस्तुत्यर्थत्वेनैकवाक्यत्वम् VedāntKa. 481. 8 (*on* iii. 4. 18); सर्वानुवादेनानूद्य ततस्तत्पक्षदूषकान्। उदाजहार ... प्रामाणिकपतिर्मुनिः PrabhāC. 96. 30; 169. 1; (स्त्रीष्वनन्तरजातासु द्विजैरुत्पादितान् सुतान्। सदृशानेव तानाहुः) द्विजैरित्यनुवादस्तेषामेवानन्तरजसंभवात् ManvaVi. 1283. 10 (*on* 10. 6); प्रमाणान्तरसिद्धस्य पदार्थस्य प्रयोजनान्तरेण स्वरूपकीर्तनमनुवादः Ekāva. 6. 1 (3) (151. 3); त्रायस्वेत्यनुवाद एव भुवनत्राणैकबद्धव्रते ... विश्वैकनाथे त्वयि PratāYaBhū. 216. 4; राङ्गः सर्वगुणानुवादपदवीविद्योतनाचार्यकः। यः ... तस्य श्रीकविशेखरस्य कविता मच्चित्तमालम्बते DhūrtaSa. 67. 2; ज्ञातस्य कथनमनुवादः NyāyMāVi. 48. 7 (*on* i. 4. 6); पूर्वस्यैव मनोमयत्वादिगुणोपपादनायानुवादः VedāntKau. 48. 24 (*on* i. 2. 7); तस्य जिज्ञासादेर्मोक्षहेतुत्वं वा वदन्नित्यनुवादः TattvPrakā. 5A. 1 (*on* i. 1. 1); 32A. 4 (*on* i. 2. 9); 222A. 10 (*on* iv. 4. 16); अनुवादस्य वादविषयत्वेन तत्प्रयोक्तुरप्याप्तत्वाविरोधात् NyāySu. (Ja.) 6B. 4 (*on* i. 1. 1); 194B. 4 (*on* i. 4. 3); विश्वं सत्यमित्यादिवचनविधानसिद्ध्यर्थं 'नेह नाना' इत्यनुवादः Vādā. 612. 2; विधौ परिभाषोपतिष्ठते नानुवादे PariVṛ. (Sī.) 150. 18; PariVṛ. (Nī.) 37. 8; विरोधे गुणवादः स्यादनुवादोऽवधारिते। भूतार्थवादास्तद्धानादर्थवादास्त्रिधा मताः ArthSaṁ. 123. 2; PrasthāBhe. 5. 11; प्रमाणान्तरावगतार्थबोधकोऽर्थवादोऽनुवादः यथा 'अग्निर्हिमस्य भेषज'मिति ArthSaṁ. 123. 7; PrasthāBhe. 5. 8; स चायमनुवादः पूर्वोपात्तः 'स्मृतिः प्रत्यक्षमैतिह्यनुमानं चतुष्टय'मिति NyāyPari. 70. 4; तर्कः ... प्रयोगोऽप्यनुवादप्रसङ्गाभ्यां द्व्यवयवः NyāyPari. 339. 9; ब्रह्म नित्यमुपासनीयमित्येतद्दर्शयितुमयमनुवादः ManvaMu. 10. 18 (*on* 1.19); 44. 16 (*on* 2. 53); 351. 27 (*on* 8. 350); 'उपनीय ददद् वेदमाचार्यः स उदाहृतः' इत्यप्यनुवादो नात्र क्वचिदपि विधिगन्धः YuktiSneha. 11. 16 (*on* i. 1. 1); न चेत्कथं सत्त्वश्रुतिरनुवादः Nyāyāmṛ. 160 A. 5; 439A. 7; 480B. 7; 564A. 6; अहं मनुरभवं सूर्यश्च ... इत्यवयुत्यानुवादोऽनुपपन्नः AṇuBh. 49. 2 (*on* i. 1. 29); 132. 7 (*on* ii. 2. 11); रसास्वादे विशेषाद् गुणोपसंहारं स न करोतीत्यनुवादः AṇuBh. 225. 5 (*on* iii. 3. 21); 256. 13 (*on* iii. 3. 49); भेदः ... सिद्धः न बहुसापेक्षविलम्बितश्रुत्येति श्रुतिरनुवादः BhedaDhi. 49. 6; अहःशब्दस्तु द्वादशाहिकल्यनीकायां प्रथमादिभागानां वस्तुगत्याहोरूपत्वादनुवादः VidhiRa. 2 (13. 24); अनुवादो ह्यनूद्यमानार्थस्य प्रापकमपेक्षते ŚivārkaMaDī. i. 117. 9 (*on* i. 1. 2); i. 72. 24 (*on* i. 1. 1); भूतार्थकीर्तिरनुवादविरुद्धवादौ त्रेधार्थवादगतयः खलु रोचनार्थाः Nārāy. x. 90. 10; उपव्ययते इति विधिरनुवादो वा BhāṭṭDī. i. 299. 12 (*on* iii. 4. 3); ii. 339. 12 (*on* vii. 1. 1); नन्वनुवादेऽप्यस्ति मत्त्वर्थलक्षणा MīmāNyāPra. 198. 13; होमानुवादेन देवताद्वयविधानेऽपि मन्त्रवर्णयोर्लिङ्गादेव प्राप्तिसंभवात् तद्विध्यानर्थक्यात् MīmāNyāPra. 253. 12; न तादृशप्रतीतेरनुवादो न सत्तासंपादकः GuruCandr. i. 47. 4; i. 62. 8; अत्रैवेत्येवकारार्थस्यैव नान्यत्रेत्यनेनानुवादात् LaCandr. 338. 21; प्राणानामेव चात्यये ... मांसं भक्ष्यमित्यर्थः। एषामेव पूर्वोक्तानामनुवादः प्राणस्यान्नमित्यादयः VīraMi. (Āhnika.) 528. 3; विध्यनुवादौ च साध्यत्वसिद्धत्वाभ्याम् RasGaṅ. 668. 11; यस्तु - अपराह्णे ... दीपमालिका इति क्रमः। स संपूर्णतिथावेव प्राप्तेरनुवादो न विधिः NirṇaSi. 150. 1; 92. 13; श्रवणस्य प्राप्तत्वादनुवादः YatīndraDī. 64. 3; स्मृत्यनुवादयोर्निरासः। तत्रानुवादानामप्रामाण्यं तार्किकादीनां नानुमतम् MānaMe. 2. 3; धात्वर्थत्यागांशेऽनुवादः BhāṭṭCin. i. 126. 11 (*on* i. 1. 4); जीवोक्तिस्तु न तथा लोकप्रसिद्धस्य तस्यात्रानुवादात् GoviBh. 42. 4 (*on* i. 3. 7); न चानुवादस्याप्यर्थानुवादान्तःपातित्वेनोक्तनिषेधवाक्यविरोधः LalitāSaBh. 22. 8 (*on* 52); ये त्वर्थरत्नावलीकृत ईदृशात्तत्र तत्रानुवादात् ... इत्याहुस्ते ... उपेक्ष्याः SetuBa. 89. 26; यत्तु पुरुषसंस्कारमुखेनानृतवदनस्य क्रत्वर्थत्वे पुरुषांशेऽनुवादः स्वीकार्यः VaiyāBhū. 72. 1 (*on* 21); अनुवादाय त्रयाणामपि द्रव्यं लक्षणाभ्युपगमेन तत्त्रयविशिष्टक्रयभावनाया अपि VaiyāBhū. 180. 8 (*on* 33); द्विशाखामिति हि समस्तपदेनानुवादेन निर्देशः Bhāsk. i. 6. 17 (*on* i. 1. 1); अनुवादे 'सन्यतः' इत्यादौ च ... इत्यादिक्रमेण बोधः LaŚabdeŚe. i. 18. 9; i. 38. 18; i. 55. 9; i. 374. 3; ii. 208. 7; 'यस्य' त्रैवर्णिकस्य। नान्यस्येत्यनुवादः BālamBha. i. 9. 7 (*on* 1. 3); i. 50. 25 (*on* 1. 14); **1Aii** a type of Brāhmaṇa passage (explaining the rule propounded earlier) विधिविहितस्यानुवचनमनुवादः NyāySū. ii. 1. 66; यद्यपि निषेधस्य सामान्यविषयत्वादनन्तरोक्तस्नानादिविधेरपि तद्विषयत्वमेवाञ्जस्येन प्रतीयते तथापि ... स्नानस्य ... विधेयत्वाद्विध्यनुवादवैरूप्यापत्तेरनुवादफलाभावात् BālamBha. iii. 77. 14 (*on* 3. 26); ऐन्द्रं पञ्चशरावमिति देवतासंबन्धाद्यागविधानम्:। अनुवादमात्रं ह्यनर्थकं भवति अपि चानुवादोऽसमञ्जस

एव comm. *on* KātyŚS. xxv. 5. 5; **1B** restatement, reordering, appeal ... त्वानुवादेऽयुरवृत्तिकर्शिता ब्रूयाश्च तेषाम्...। दास्यामि MahāBhā. iv. 6. 15 (BhārBhāDī) अनुवादेऽयुः पूर्वं देहीत्युक्त्या दत्तस्यैव क्षेत्रारामादेः प्रतिवर्षं पुनर्देहीति राजवचनं यदधिकारिणं प्रति तदनुवादः); **1C** tautology निष्कारणस्तवोपकार इत्यनुवादः HarṣaC. 170. 17; प्रजाः परिरक्ष्यन्तामिति दीर्घदोर्दण्डार्गलितदिङ्मुखस्यानुवाद इव HarṣaC. 233. 12; उत्कमित्यनेन तूक्तानुभावानुकर्षणं कर्तुं सोत्कण्ठशब्दः प्रयुक्त इत्यनुवादोऽपि नानर्थकः Loc. 25. 19 (*on* 1. 4); Kāvyānu. (He.) 133. 2; **2** repetition अनुवादः पूर्वस्येति वात्स्यबादरी KātyŚS. iv. 3. 18; च आत्मनो द्व्यगुणेषु सन्निति व्यवस्यते ... अवुधः। विनानुवादं न च तन्मनीषितम् BhāgP. x. 3. 18; (सहस्र परिसंख्यया) श्लोकपूरणार्थश्चायमनुवादः ManuBh. i. 37. 24 (*on* 1.72); i. 165. 18 (*on* 2. 173); i. 197. 15 (*on* 2. 245); i. 284. 5 (*on* 3. 169); प्राधान्याद् धातुसंज्ञायां भवतेरनुवादेन ... साधुत्वार्थमजन्तधातुवर्गमुल्लङ्घ्यापि भवतिमेव प्रथमं निर्दिशति DhātuPra. 1. 1 (3. 1); अनुवादे हि स्थानेयोगाभावात् सर्वोऽलसंबन्धी विधिः प्रतिपत्स्यते PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 1. 56 (185. 23); *on* P. i. 1. 45 (159. 16); कदाचिदनुवादं च कारणानि प्रचक्षते RasāSu. 300. 8 (3. 305); न च तस्यैवार्थविशेषे मित्त्वार्थमनुवादोऽयमिति वाच्यम् SiddhāKau. 375. A. 18 (*on* vii. 2. 60); **3** announcement कृकवाकुः सावित्र इति पशुसमाम्नाये विज्ञायते। कस्मात् सामान्यादिति। कालानुवादं परीत्य Nir. 12. 13 (210. 6) (Durga सवितुः कालमसौ वक्तीत्येवम् ... परिज्ञाय); **4** blame, blot, censure स्त्रियं हत्वा ब्राह्मणं वापि पापः सभायां यत्र लभतेऽनुवादम्। ... ततो भयं जायते क्षत्रियस्य MahāBhā. xii. 74. 16; याच्ञाविवादरधनापवादैर्दत्तानुवादैः परसाधुवादैः। निन्दाप्रवादैः परुषप्रवादैर्विटप्रवादैः (निष्कासनीयः सः) SamaMā. 5. 81; दशमांशेनापि नानुवादो दूरे दूषणोद्घोषणम् MudriKu. 5. 8 (8); **5** agreement, concord, acceptance अनुवादमृते पुत्रा भवद्भिस्तत्र कर्मणि। प्रतिभूय न वक्तव्यम् BrahmāṇḍP. ii. 30. 40; साध्याभावानुवादेन दोषः साध्ये गुणोऽपि वा। यत्रानुकूलतर्कोऽसौ MānaMe. 39. 1; **6** subject (which is already known), counter - part of predicate विधौ विरुद्धसमावेशस्य दुष्टत्वं वा(?ना)नुवादे Dhvanyā. 370. 1 (*on* 3. 20); Kāvyānu. (He.) 138. 4; वाक्यार्थस्य वाच्यस्य च यौ विध्यनुवादौ तौ तदाक्षिप्तानां रसानां केन वार्येते Dhvanyā. 372. 2 (*on* 3. 20); Kāvyānu. (He.) 140. 1; अप्रधानत्वेन तु वाच्येऽनुवादः Loc. 167. 15 (*on* 3. 20); Kāvyānu. (He.) 139. 18; प्रधानाप्रधानमात्रकृतौ विध्यनुवादौ तौ च व्यङ्ग्यतायामपि भवत एवेति भावः Loc. 167. 17 (*on* 3. 20); Kāvyānu. (He.) 139. 18; विध्यनुवादाविह द्वौ विपर्यसनीयौ AbhinBhā. i. 187. 13 (*on* 4. 277); **7** the word *anuvāda* सूत्रेऽप्यनुवादपदमनुवर्तयितव्यमिति भाष्यकारः SaṅkarKā. xvi. 3. 15; विधिवत्पितरो नृणामित्याद्यनुवादपदानि वृत्तपूरणार्थानि ManuBh. i. 320. 15 (*on* 3. 257); **8A** one of the six types of *vādas* अनुवादः विशुद्धज्ञानदर्शनानुकूलः सांकथ्यविनिश्चयः AbhidhSa. 104. 13; **8B** one of the four types of cognition (*lit.* restatement or reiteration) बुद्धिरयथार्थस्मरणानुवादयथार्थरूपेण चतुर्विधा MānaMe. 252. 6 [Kośas give *anuvāda* as synonym of the following : *anubhāṣaṇa*, Vaija. 33. 24; ŚabdaRa.(Vā). 1858; *ājñā, śiṣṭi, niyoga, śāsana*, KalpaK. 449. 91] [translation, MW.; advertisement, notice, report, rumour, commencement of speech, APTE]

अनुवादक (anuvāda-ka) *adj.* [*f.* -ikā, rarely- ā] **1** what restates or reiterates (what is already known or stated) विधेर्विना कार्यशून्यं भूतार्थमनुवादकम्। वचः स्यादनुवादश्च प्रमाणान्तरगोचरे BrahmSi. 78. 24; अथापि कार्यविरहात् सिद्धार्थमनुवादकम्। वचो नैव प्रमाणं स्यात् BṛĀraUBhVā. (Sambandha.) 674; 730; जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तेषु संचारोऽयं प्रमान्तरात्। सिद्धो यस्मादतस्तस्मिन् वाक्यं स्यादनुवादकम् BṛĀraUBhVā. iv. 3. 1113; किं च प्रमान्तरमिहाभ्युपयन् प्रतीचि वेदान्तवाक्यमनुवादकमभ्युपेयात् SaṁkṣeŚā. 1. 111 (i. 96. 23); ज्ञानलिङ्गावगतत्वादर्थस्य वाक्यमनुवादकमेव Kāśi. iii. 117. 23 (*on* 5 (5). 39); भूतार्थप्रतिपादकं वचनमनुवादकं स्यात् NyāyKa. 4. 16; यत्किल भूतार्थं वाक्यं तत् प्रमाणान्तरगोचरार्थतयानुवादकं दृष्टम् Bhām. 70. 16 (*on* i. 1. 2); उत्थापनस्यानुवादपूर्वकं ध्रुवालक्षणं तत्प्रयोगद्वारेण पूर्णं कर्तुमाह ... श्लोकचतुष्टयम्। तत्र प्रथमः श्लोकोऽनुवादकः AbhinBhā. i. 227. 7 (*on* 5. 58); अनुवादकस्य यथाप्राप्तिलक्षणाश्रयणमदोषः Aparā. 220. 6 (*on* 2. 254); 899. 12 (*on* 3. 20); नाद्यात् सूर्यग्रहात्पूर्वमह्नि सायं शशिग्रहात्। ... अत्राहःसायंशब्दावनुवादकौ वचनान्तरप्राप्तकालोपलक्षणार्थौ SmṛtiCan. ii. 621. 10; न केवलं प्रत्यक्षावगतार्थविषयमेव वाक्यमनुवादकम् अपि तु वाक्यान्तरप्रतिपन्नार्थविषयमप्यनुवादकम् ŚrutaPra. iB. 54. 24 (*on* i. 1. 1); त्रयोदश्यादौ वर्गद्वयस्य श्राद्धं तत्प्रकरणे विशेषवचनैरेव विहितम्। अविशेषविधायकत्वान्नानुवादकमिति चेत्। मैवम् CaturCin. iii (1). 84. 18; नन्वेतत् सूत्रं विधायकमनुवादकं वा VivaPraSam. 7.15; जरत्प्राभाकरास्तु ... लोके चाप्तोक्तत्वनिश्चये सति पदपक्षकार्यपक्षकानुमानान्नियम ... ... शब्दोऽनुवादक इति मन्यन्ते SarvaDaKau. 67. 22; स्वशाखा प्रमाजनिका। इतरास्त्वनुवादकाः SarvaDaKau. 97. 26; कपिलर्षिवाक्यमप्य- नित्यसंयोगभयान्नित्यर्षेरेवानुवादकम् AṇuBh. 105. 18 (*on* i. 4. 8); 189. 26 (*on* iii. 2. 11); अनुमितार्थबोधकत्वादनुवादकमेव वाक्यम् TantrRaha. 37. 11; प्रत्यक्षसिद्धे भेदे श्रुतिरिवैकलिङ्गसिद्धे तात्पर्ये लिङ्गान्तरमनुवादकमेव Nyāyāmṛ. 113B. 5; एकैकलिङ्गस्य तात्पर्यनिर्णायकत्वे लिङ्गान्तरमनुवादकमेव AdvaiSi. 373. 6; न च अनुमितिसिद्धमिथ्यात्वग्राहकत्वे सत्यद्वैतश्रुतिरनुवादिका स्यात् AdvaiSi. 387. 11; अग्निहोत्रवाक्यविहितस्य ... द्विर्द्विरभ्यसनीयस्य होमस्य गार्हपत्यान्वाहार्यपचन- वाक्यविहितानामष्टानां होमानां चानुवादके विराट्संपत्तिवाक्ये तावत्साधार- ण्येनाग्निहोत्रशब्दप्रयोगसत्त्वेऽपि तस्य छत्रिन्यायेन लक्षणोपपत्तेः ŚivārkaMaDī. i. 144. 31 (*on* i. 1. 3); यस्य वादिप्रत्ययानुमानादिना अनुमानेष्वप्रामाण्यशङ्का तं प्रति तन्निवृत्त्यर्थमपेक्षणीया श्रुतिः नानुवादिका GuruCandr. i. 344. 23; अनुवादकेऽस्मिन् वाक्यद्वये पृष्ठसामानाधिकरण्यनिर्देशः ... कण्वरथन्तरादीनां स्वकार्यापत्तिं गमयति MīmāKau. i. 191. 11 (*on* i. 4. 3); रत्नकोशकारास्तु ... उत्पादयतीत्यत्र प्रत्ययोऽनुवादकः ... इत्याह BhaṭṭCin. i. 81. 3 (*on* i. 1. 4); न चैतान्यनुवादकान्येव (वाक्यानि) सन्त्विति वाच्यम्। सति सार्थकत्वे तथात्वासंभवात् VaiyāBhū. 94. 5 (*on* 22); तत्तद्वर्णोत्पत्तेः प्राक् ... तत्तद्वर्णानां तत्तत्स्थानत्वनिर्णयेऽपि 'अकुह' इत्यादिकथनं साधारणधर्मबोधनायानुवादकं न त्वेतदेव कण्ठादिस्थानविधायकमिति भ्रमितव्यम् LaŚabdeŚe. i. 29. 1; i. 41. 22; i. 308. 9; i. 447. 12; **2** what produces the cognition subsequently, i.e. cf. अनुवादकत्व **2**; **3** what constitutes the subject counter positive of predicate अधिकृतं हि वृत्तिपदमनुवादकम् TattvVai. 15. 216 (*on* 1. 10); (used as noun); **4 A** one who explains or reiterates धर्मपाठको धर्मशास्त्राभिज्ञः प्रायश्चित्तादिनिर्देष्टा यमनुवादक इति लोका वदन्ति पठन्ति च ViraMi. 24. 15 (*on* 1. 9); **4B** one who repeats or reports वाक्यान्तरस्थक्रियाकर्मतया तदर्थघटितवाक्यार्थं प्रतिपादयितुमेवा- नुवादकोऽस्मद्घटितवाक्ये प्रयुङ्क्ते ŚaktiVā. 120. 6; 127. 5 [repeating with comment and explanation, concurrent, conformable, in harmony with, MW., APTE]

अनुवादकता (anuvādaka-tā) *f.* the state of being that which restates or reiterates (what is already stated or known), the state of being a restatement or reiteration निश्चितेऽन्वये निवृत्तानन्वयाशङ्काद् वाक्यादपर्यनिश्चयो जायते। किं तु तस्यां दशायां तद्वाक्यस्यानुवादकतैव PrakaPañ. 244. 3; ईदृशश्च वेदान्तानामर्थो यदयं भूतोऽपि प्रत्यक्षादेः प्रमाणान्तरस्य न विषयः कुतस्तेषामनुवादकता NyāyKa. 4. 20; शक्तिविषय एवार्थे व्यभिचाराशङ्का निश्चयश्च, लिङ्गता च शक्तिमत एव वाक्यस्यानुवादकता च NayaVi. 53. 3 (*on* i. 1. 2); (विकृष्टधुरश्च त्र्यक्षश्चैव तु मण्डपः। ... प्रमाणमेषां निर्दिष्टं हस्तदण्डसमाश्रयम्) एतच्च सर्वं संभवमात्रेणोच्यते। अनु(नानु)वादकतया AbhinBhā. i. 49. 20 (*on* 2. 7-9); लौकिकमपि वाक्यं वक्तृज्ञानानुमितेऽर्थेऽनुवादकतया प्रवर्तमानं प्रमाणं स्यात् ŚāstrDī. 45. 13 (*on* 1. 1. 5); प्रवर्तकं ज्ञानं शब्दादेव। अत एव प्रवृत्त्यर्थमनुवादकता शब्दस्येत्यपास्तम् TattvCin. iv (1). 55. 2; प्रथमं वृद्धव्यवहारे ... वाचकाच्छब्दाद् वाच्यार्थव्युत्पत्तौ सत्यां ततः पश्चादनुवादकतयापि वाचकत्वम् TantrRaha. 37. 26; किंचनादिशब्दस्य घटादावनुवादकता Nyāyāmṛ. 259B. 8.

अनुवादकतापत्ति (anuvādakatāpatti) *f.* undesired contingency of being (merely) a restatement or reiteration लक्षणवाक्यं चन्द्रपदवाच्यत्वं प्रकृष्टप्रकाशाश्रयेऽवगाहते, न तु चन्द्रपदवाच्यतावच्छेदकत्वं प्रकृष्टप्रकाश इति चेन्न, तथासति (? तथा सति) लक्षणवाक्यस्यानुवादकतापत्तेः LaCandr. 683.16.

अनुवादकताप्रसङ्ग (anuvādakatā-prasaṅga) *m.* undesired occasion for being a restatement or reiteration अत्रेद्धा प्रत्यक्षवत् निमित्तान्तराभिव्यक्तेरिति वेदे यदि, लौकेऽपि तथा स्यादविशेषात्। अन्यथा वेदस्यानुवादकताप्रसङ्गः NyāyKuA. ii(1). 215. 2.

अनुवादकतामात्र (anuvādakatā-mātra) *n.* only the state of being a restatement प्राभाकरास्तु ... लोके ... अन्विताभिधानबलायातेऽपि प्रतिपादकत्वेऽनुवादकतामात्रं वाक्यस्येति निर्णीतवन्तः NyāyKuA. ii (1). 212. 5.

अनुवादकतासंभव (anuvādakatā-sambhava) *m.* possibility of being a restatement or reiteration यावज्जीवकालान्तर्गतमासत्यकालेऽप्यनुवादकतासंभवात् प्राप्ताग्निहोत्रानुवादेन द्रव्यस्यैव विधानमुचितमिति पूर्वपक्षो निरस्तः VyutpaVā. 149. 5.

अनुवादकत्व (anuvādaka-tva) *n.* **1** the state of being that which restates or reiterates वेदान्तेषु विप्रतिपद्यन्ते विपश्चितः केचिदप्रामाण्यं मन्यन्ते, आत्मनः प्रमाणान्तरसिद्धत्वे तेषामनुवादकत्वात् BrahmSi. 1.5; उभययापि विधानं व्याहन्यते एकत्र विरोधात् अन्यत्र चानुवादकत्वात् TātpaṬ. (U.) 31. 5 (*on* 2.1); 30. 13 (*on* 2.1); प्रत्ययः सामर्थ्यादविधित्वं वदत्येव। प्रतीतस्य च द्रव्येणाविवक्षा,

विध्यसंस्पर्शो वा ग्रहैकत्ववदनुवादकत्वं वेन्द्रि(य)कामहोमवत् TantrVā. 21. 21 (*on* i. 2. 7); शब्दस्त्वर्थे पश्चान्निश्चयं जनयन्नप्यनुवादकत्वात्र प्रमाणम् PrakaPañ. 244.5; 242.17; केचिदाहुः प्रत्यक्षानुमानविषयत्वे शब्दस्यानुवादकत्वम्। तदविषयत्वे संबन्धाग्रहणादवाचकत्वम् NyāySā. 31. 17; न सिद्धार्थप्रतिपादकत्वमनुवादकत्वम् ... किं त्वर्थगताधिगन्तृत्वम् NyāyKa. 4. 18; अनुवादकत्वं समर्थयता त्पुद्तृतीययोः पौनरुक्त्यं समाहितं न चानुवादकत्वं शब्दाभ्यासस्य प्रयोजनवत्ताव्यतिरेकेण सिध्यति NyāyVārPari. 138. 3; शास्त्रस्य विधायकत्वाभावादनुवादकत्वादर्थस्य चोपाधित्वात्तस्य च परत्वासंभवात् परत्वाभावः Pradī. iii. 2A. 24 (*on* iii. 1. 1); न च जीवेश्वरभेदः सिद्ध इत्यनुवादकत्वं भेदवाक्यानाम् ViṣṇuTaNi. 3B. 7; BrahmSūBh. (Rā.) 32. 8 (*on* i. 1. 1); न च यं कामं कामयते सोऽस्य संकल्पादेव समुत्तिष्ठतीति सामान्यवचनात् सर्वशक्तित्वसिद्धिः, यं कामं कामयत इत्यस्यानुवादकत्वात् ŚatDū. 157. 18; अनेकशाखाबोधिते चैकस्मिन्कर्मणि प्रथमेनाज्ञातज्ञापने सिद्धे द्वितीयादेरनुवादकत्वेन तत्र प्रामाण्यम् SarvaDaKau. 97. 24; अन्यतमया वृत्त्येत्यनुवादकत्वादेकत्वमविवक्षितम् ManvaMu. 146. 23 (*on* 4. 13); अनुवादकत्वं हि वाक्यस्य न ज्ञातज्ञापकत्वमात्रम् Nyāyāmṛ. 156B. 8; 567A. 8; SāṁkhyaPraBh. 2. 20 (*on* 0. 0); अष्टाकपालादिवाक्येषु विध्यश्रवणाद्विधियोग्यपुरुषव्यापारमात्रस्याप्यश्रवणात् यच्छब्दोपबन्धेनानुवादकत्वस्यैव प्रत्यायनात् ŚivārkaMaDī. i. 181. 15 (*on* i. 1. 4); ii. 284. 14 (*on* iii. 3. 2); (अरुणया ... सोमं क्रीणाति) 'अरुणया' इत्यत्र तृतीयाविभक्तिस्तु न तद्गतकरणत्वानुवादिनी। ... कारकविभक्तेरनुवादकत्वेन वैयर्थ्यकल्पनायोगात् PūrvottaVāNaMā. 125. 4; GuruCandr. i. 263. 20; लौकिकवाक्यानां मानान्तरावगतार्थतयानुवादकत्वम् VedāntPari. 223. 1; अनुवादकत्वेन च अनयोः सामानाधिकरण्यसिद्ध्यर्थं जघन्येऽपि पृष्ठशब्दे साधनलक्षणा नैवं विरुध्यते MīmāKau. i. 191. 13 (*on* i. 4. 3); iii (1). 54. 2 (*on* i. 2. 29); iii (2). 169. 4 (*on* ii. 2. 3); अस्य पूजनतर्पणयोगपद्ये न्यायप्राप्तस्य वामहस्तस्यानवादकत्वेनोपपत्तेरुपसंहारकत्वायोगात् SetuBa. 86. 21; अनूयाजान्प्रकृत्यानवानं यजतीति श्रुतम्। शाखान्तरे चोत्तमेनैवान्यादिति श्रूयते। उत्तम इति वाक्यस्यानुवादकत्वेन विशेषविधित्वाभावान्नोपसंहारकत्वम् BhāṭṭCan. 120. 4 (*on* xvi. 3. 15); 2 the state of being what produces the cognition consequently नहि प्रमितप्रमापकत्वमनुवादकत्वं किं तु पश्चाद्बोधकत्वमात्रम् AdvaiSi. 427. 6.

अनुवादकत्वकथा (anuvādakatva-kathā) *f.* talk about the state of being what reiterates न चेष्टापत्तिः मानान्तरगृहीतप्रमाणभावप्रत्यक्षनिर्णीते मानान्तरस्यानुवादकत्वे जगत्यनुवादकत्वकथोच्छेदप्रसङ्गात् AdvaiSi. 427. 19.

अनुवादकत्वकल्पन (anuvādakatva-kalpana) *n.* assumption of the state of being what reiterates अनुमानविषये जगत्कर्तरि प्रवर्तमानस्य शास्त्रस्य न तथा किंचित्फलं दृश्यत इत्यनुवादकत्वकल्पनमेव न्याय्यम् ŚivārkaMaDī. i. 145. 15 (*on* i. 1. 3); दशक्रयवचनस्य विधायकत्वे संभवति न अनुवादकत्वकल्पन युक्तम् PūrvottaVāNaMā. 146. 13.

अनुवादकत्वकल्पना (anuvādakatva-kalpanā) *f.* assumption of the state of being what reiterates मन्त्रविशिष्टग्रहणविधिगौरवपरिहाराय परिसंख्यापरिहाराय च मन्त्रप्रतीकोपादानमात्रस्यानुवादकत्वकल्पनायामनुपपत्त्यभावात् VidhiRa. 27 (144. 21)

अनुवादकत्वकृत (anuvādakatva-kṛta) *adj.* caused by the state of being what reiterates न च नानाशाखागतेष्वग्निहोत्रादिवाक्येषु किंचिदपि वाक्यं शाखान्तरवाक्यतः प्राप्तिमपेक्ष्य स्वार्थं बोधयति। अतो नानुवादकत्वकृतं वैरूप्यम् ŚivārkaMaDī. ii. 284. 17 (*on* iii. 3. 2)

अनुवादकत्वप्रसङ्ग (anuvādakatva-prasaṅga) *m.* undesired occasion for the state of being what reiterates अप्रमाणत्वं प्रमाणान्तरसापेक्षत्वात् प्रमायां साधकतमत्वाभावादिति न सिद्धार्थप्रतिपादकत्वमनुवादकत्वं प्रत्यक्षस्याप्यनुवादकत्वप्रसङ्गात् NyāyKa. 4. 18; सन्मात्रग्राहिप्रत्यक्षनिराकरणाय शास्त्रस्यानुवादकत्वप्रसङ्गे विवरणकारैरुक्तम् NyāyPari. 367. 3; पुरोवादपूर्वकत्वादनुवादस्यान्नायं पुरोवाद इत्यस्यैवाभावात् न शाखान्तरस्थवाक्यस्यानुवादकत्वप्रसङ्गः AdvaiSi. 424. 15.

अनुवादकत्वप्रसिद्धि (anuvādakatva-prasiddhi) *f.* ascertainment or proof of the state of being what reiterates न चैतावता भवत्यप्रमाणता। प्रत्यक्षानुमानयोरपि तुल्यविषयत्वादित्यर्थः। तर्हि कथमनुवादकत्वप्रसिद्धिः VedāntKa. 179. 4 (*on* i. 3. 8)

अनुवादकत्वभङ्ग (anuvādakatva-bhaṅga) *m.* loss or refutation of the state of being what reiterates भेदश्रुतेरनुवादकत्वभङ्गः Nyāyāmṛ. 588B. 2.

अनुवादकत्वलक्षण (anuvādakatva-lakṣaṇa) *adj.* characterised by the state of being what reiterates अवबोधकत्वेनेति। अज्ञातज्ञापकत्वेनेत्यर्थः। तथा चानुवादकत्वलक्षणमप्रामाण्यं निरस्तम् GuruCandr. i. 376. 17.

अनुवादकत्ववत् (anuvādakatva-vat) *adv.* like the state of being what reiterates प्रथमं वेदद्रष्टारं प्रति तद्वेदीयशाखान्तरवाक्यस्यानुवादकत्ववत्सत्त्वप्रत्यक्षवन्तं प्रति सत्त्वश्रुतेरनुवादकत्वानपायात् GuruCandr. i. 450. 24.

अनुवादकत्वशङ्का (anuvādakatva-śaṅkā) *f.* doubt regarding the state of being what reiterates न च शब्दस्यैवानुवादकत्वशङ्केति नियन्तुं शक्यम् VivaPraSaṁ. 294. 15.

अनुवादकत्वशङ्कानुपपत्ति (anuvādakatvaśaṅkānupapatti) *f.* untenability of the doubt regarding the state of being what reiterates न च ... भेदकत्वाभावः शङ्क्यः, विधायकत्वांशे आमिक्षावाक्यस्य वाजिनवाक्यस्य च समत्वेनानुवादकत्वशङ्कानुपपत्तेः MīmāKau. iii (2). 263. 10 (*on* ii. 2. 22)

अनुवादकत्वसंभव (anuvādakatva-sambhava) *m.* possibility of the state of being what reiterates साधिकारनियोगसंनिधौ प्रयाजादिवाक्यानि श्रुतानि न तावत्स्वविषयं नियोगान्तरमवगमयितुमीशते, अवघातादिवदनुवादकत्वसंभवात् PrakaPañ. 442. 17; NyāyRaMā. 138. 18; उपांशुत्वस्य वेदधर्मत्वेऽप्युच्चैर्निगदेनेत्यस्य निरर्थवादकस्यैव निगदमात्रोद्देशेन विशेषविधया पक्षप्राप्तोच्चैस्त्वादिनियामकत्वोपपत्तेर्नानुवादकत्वसंभवः MīmāKau. iii (2). 118. 10 (*on* ii. 1. 42)

अनुवादकत्वसिद्धि (anuvādakatva-siddhi) *f.* establishment of the state of being what reiterates प्रमातरि चरमप्रत्ययाधायकत्वादाश्रयस्यानुवादकत्वसिद्धिः VedāntKa. 179. 6 (*on* i. 3. 8)

अनुवादकत्वस्वीकार (anuvādakatva-svīkāra) *m.* acceptance of the state of being what reiterates अङ्गविधीनां कार्यत्वमस्ति तथापि प्रधानपूर्वकार्यत्वस्यैवाङ्गविधिपर्यन्तत्वेन पृथक् तेषां कार्यत्वं नास्ति। अत एव तन्मतेऽङ्गविधीनामनुवादकत्वस्वीकारः MayūMāli. 199. 23 (*on* iii. 1. 10)

अनुवादकत्वाङ्गीकार (anuvādakatvāṅgīkāra) *m.* acceptance of the state of being what reiterates लिङ्प्रत्ययस्यानुवादकत्वाङ्गीकारान्मुख्यो विध्यर्थो बाध्येत NyāyMāVi. 43. 7 (*on* i. 4. 3)

अनुवादकत्वादर्शन (anuvādakatvādarśana) *n.* non-observation of the state of being what reiterates स्पर्शज्ञानयोग्यद्रव्यविषयस्य चक्षुषोऽनुवादकत्वादर्शनात् VivaPraSaṁ. 294. 12.

अनुवादकत्वानपाय (anuvādakatvānapāya) *m.* absence of the loss of the state of being what reiterates प्रथमं वेदद्रष्टारं प्रति तद्वेदीयशाखान्तरवाक्यस्यानुवादकत्ववत्सत्त्वप्रत्यक्षवन्तं प्रति सत्त्वश्रुतेरनुवादकत्वानपायात् GuruCandr. i. 450. 24.

अनुवादकत्वानुपपत्ति (anuvādakatvānupapatti) *f.* untenability of the state of being what reiterates प्रथमप्रवृत्तस्य शूर्पवाक्यस्यानुवादकत्वानुपपत्तेरयं प्रकारोऽनुपपन्नः MayūMāli. 13. 21 (*on* i. 2. 3)

अनुवादकत्वापत्ति (anuvādakatvāpatti) *f.* contingency of the state of being of what reiterates पराभिमतत्रयोदश्यादिविषयत्वे चानुवादकत्वापत्तेः। यतस्त्रयोदश्यादौ वर्गद्वयस्य श्राद्धं तत्प्रकरणे विशेषवचनैरेव विहितम् CaturCin. iii (1). 84. 16; नाप्यर्थापत्तिः। ... प्रमाणान्तरसिद्धे च वस्तुनि चोदनाया अनुवादकत्वापत्तेः YuktiSneha. 16. 22 (*on* i. 1. 2); एतन्मात्रनिर्णयपरेऽत्र शास्त्रे स्थितस्यास्य श्लोकस्यानुवादकत्वापत्तेः Bhāsk. ii. 305. 14 (*on* iv. 1. 12)

अनुवादकत्वापरिहार (anuvādakatvāparihāra) *m.* non-avoidance of the state of being what reiterates न च ... श्रुतेर्नानुवादकत्वमिति वाच्यम्। ... सत्यादिपदप्रवृत्तिस्वीकारेण तदतिरिक्तविश्वसत्यत्वस्य शाब्दबोधाविषयत्वात् तदादायानुवादकत्वापरिहारात् AdvaiSi. 424. 5.

अनुवादकत्वापात (anuvādakatvāpāta) *m.* contingency of the state of being what reiterates सत्यादिवाक्यस्य संसर्गाबोधकत्वे अनुवादकत्वापातात् LaCandr. 673. 42.

अनुवादकत्वाभ्युपगम (anuvādakatvābhyupagama) *m.* acceptance of the state of being what reiterates श्रुतिस्थकिंचनेत्यादिपदानामनुवादकत्वाभ्युपगमात् AdvaiSi. 516. 16; लाघवादेकैव भावना। न च तद्वाचकतिप्रत्ययाभ्यासाद् भेदः तस्य धात्वर्थविधानार्थमनुवादकत्वाभ्युपगमेनानन्यपरत्वाभावात् MīmāKau. iii (2). 138. 1 (*on* ii. 2. 1)

अनुवादकत्वायोग (anuvādakatvāyoga) *m.* untenability of the state of being what reiterates एकस्य संभूतशब्दस्य क्वचित् प्रतिपादकस्य क्वचिदनुवादकत्वायोगात्, परंपरया ब्रह्मजत्वोपपत्तेश्च वायोरपि तेज उत्पद्यत इति सिद्धान्तितम् ŚrutaPra. ii. 353. 15 (*on* ii. 3. 17); प्रत्यक्षस्याप्रामाण्ये श्रुतेरनुवादकत्वायोगात् Nyāyāmṛ. 588A. 5; वाक्यान्तरेण जौहवस्य प्रयाजार्थत्वाप्राप्तेः प्रकरणस्य दुर्बलत्वेन तत्प्राप्त्या प्रत्यक्षवचनस्यानुवादकत्वायोगात् MayūMāli. 364. 8 (*on* iv. 1. 16)

अनुवादकत्वोपपत्ति (anuvādakatvopapatti) *f.* tenability of the state of being what reiterates न च परप्रत्यायनरूपकार्यानुरोधेनोपांशुत्वविधेस्संकोचादुच्चैर्निगदेनेत्यस्यानुवादकत्वोपपत्तेर्न भेदबोधकता MīmāKau. iii (2). 115. 13

अनुवादकत्वोपपादक (anuvādakatvopapādaka) *adj.* (used as noun) that which explains, i.e. facilitates the state of being what reiterates विरोधे विरोधिनो मानत्ववत् अनुवादकत्वोपपादकस्य मानताया अनपेक्षितत्वात् AdvaiSi. 823. 5.

अनुवादकधी (anuvādaka-dhī) *f.* knowledge arising from what reiterates लिङ्गता च शक्तिमत एव, वाक्यस्यानुवादकता च। नन्वनुवादकधीर्न मितिः NayaVi. 53. 4 (*on* i. 1. 2)

अनुवादकपूजा (anuvādaka-pūjā) *f.* worship, i.e. honour of one who repeats or reports (for explanation) प्रायश्चित्तकृत् ... सभ्यानुवादकपूजां च विधाय ... नम्रस्तिष्ठेत् BālamBha. iii. 211. 6 (*on* 3. 327); कर्ता ... अनुवादकपूजां च करिष्ये इति संकल्प्य चन्दनादिना संपूज्य ... संकल्पानुवादकाय ... दक्षिणां दद्यात् BālamBha. iii. 217. 9 (*on* 3. 327)

अनुवादकवाक्य (anuvādaka-vākya) *n.* sentence of one who repeats or reports यदि ... वक्त्रनुवादकवाक्ययोर्विभिन्नैवानुपूर्वी तदानुवादकवाक्ये तदुक्तित्वादिना विशेषदर्शनेऽप्यानुपूर्वीप्रकारेण देव्युच्चरितत्वादिभ्रमादेव श्रोतुर्देव्यादि-प्रतीतिस्वीकारेणानुपपत्त्यभावात् ŚaktiVā. 119. 6.

अनुवादकवाक्याध्ययन (anuvādakavākyādhyayana) *n.* study of the sentence which restates or reiterates क्रतुविध्यपेक्षितवाक्यार्थज्ञानार्थत्वपक्षे तादृशज्ञानस्यान्यतस्सिद्धौ तदुद्देशेनानुवादकवाक्याध्ययने 'स्वाध्यायोऽध्येतव्यः' इति विधिना प्रवृत्त्यनुपपत्तेरित्यर्थः GuruCandr. i. 471. 22.

अनुवादकविभक्ति (anuvādaka-vibhakti) *f.* case -suffix which restates or reiterates (the meaning known through the stem) अनन्वितार्थकविभक्त्य-पेक्षयानुवादकविभक्तेरेव न्याय्यत्वान्न द्रव्यादिभ्यः सर्वविभक्त्यापत्तिः LaŚabdeŚe. i. 425. 5.

अनुवादकविशेष (anuvādaka-viśeṣa) *m.* distinction of one who repeats or reports (for explanation) वर्णक्रमेण चानुवादकविशेषोऽङ्गिरसैव दर्शितः BālamBha. iii. 205. 28 (*on* 3. 327)

अनुवादकसंबोध्य (anuvādaka-sambodhya) *adj.* (used as noun) one who is to be addressed by one who repeats or reports तादृशेच्छामादायानुवादक-संबोध्यस्य संबोध्यतापत्तिः ŚaktiVā. 126. 2.

अनुवादकांश (anuvādakāṁśa) *m.* part of restatement or reiteration अनुवाद्यस्यासत्त्वे ... अनुवाद्यविधेयसंसर्गरूपवाक्यार्थो बाधितः स्यात्। नापि नेह नानेति निषेधार्थः। तत्रैव किंचनेत्यनुवादकांशस्य सत्त्वात् Nyāyāmṛ. 163A.3.

अनुवादकाभ्युपगम (anuvādakābhyupagama) *m.* acceptance of (sentence as being) a restatement or reiteration विस्पष्टं पौरुषेयत्वमन्यथा यद्योन्यामिति वाक्यमनुवादकं स्यादिति भावः। अनुवादकाभ्युपगमेऽप्याह - नहीति MayūMāli. 601. 4 (*on* ix. 2. 2)

अनुवादकारण (anuvāda-kāraṇa) *n.* cause of restatement or reiteration यदि हि विपरिवृत्तिरनुवादकारणं स्यात् ततो न कर्मान्तरमध्यवसीयेत TantrVā. 453. 14 (*on* ii. 2. 2); विधिः स्वस्य विशिष्टविधिगौरवपरिहारार्थं धात्वर्थभावनयोः प्राप्तिमन्यतोऽपेक्षते। तस्यां चापेक्षायां प्रत्यभिज्ञानमनुवादकारणम्, न त्वपेक्षाराहित्येऽपि MīmāKau. iii (2). 147. 7 (*on* ii. 2. 2)

अनुवादकारणत्व (anuvādakāraṇa-tva) *n.* the state of being the cause of restatement or reiteration अपेक्षाप्रत्यभिज्ञयोर्द्वयोरपि परस्परापेक्षत्वेनानुवाद-कारणत्वात् यथैव 'सोमेन'त्यादौ सत्यामप्यपेक्षायां प्रत्यभिज्ञाभावान्न धात्वर्थभावन-योरनुवादः MīmāKau. iii (2). 147. 8 (*on* ii. 2. 2)

अनुवादकार्थवाद (anuvādakārthavāda) *m.* explanatory passage which restates or reiterates नन्वनुवादकार्थवादानामप्रमाणकत्वात्कथं विधिभिर्वाक्यैकवाक्यता VedāntKa. 179. 1 (*on* i. 3. 24)

अनुवादकृत (anuvāda-kṛta) *adj.* caused by repetition 'विश्वजित्सर्वपृष्ठो भवति' ...। रथन्तरपृष्ठबृहत्पृष्ठयोर्ज्योतिष्टोमे विकल्पितयोरिहापि चोदकेन विकल्पप्राप्तौ सर्वशब्देन समुच्चयो विधीयते। तथा सति - अनुवादकृतं वैयर्थ्यं न भविष्यति NyāyMāVi. 383. 1 (*on* vii. 3. 3)

अनुवादकेच्छाविषयत्व (anuvādakecchāviṣaya-tva) *n.* the state of being the object of desire of one who repeats or reports वक्तृप्रतिपाद्यतया युष्मदर्थ-घटितवाक्यार्थघटितो यो वाक्यार्थकर्मकोक्तिक्रियाघटितवाक्यार्थस्तद्विषयकत्वविशिष्ट-प्रतिपत्त्याश्रयत्वेनैव तस्यानुवादकेच्छाविषयत्वात् ŚaktiVā. 125. 24.

अनुवादकोच्चारित (anuvādakoccārita) *adj.* uttered by one who repeats or reports अनुवादकेन यः संबोध्यते स नानुवादकोच्चारितयुष्मच्छब्दनिरूपित-निरुक्तसंबोध्यतावान् ŚaktiVā. 125. 20.

अनुवादगत (anuvāda-gata) *adj.* 1 pertaining to, i.e. referred to by the restatement or reiteration 'चतुर्दश पौर्णमास्यामाहुतयो हूयन्ते' इत्यनुवादगत- [illegible] पार्वणहोमादिषु अवषट्काराहुतिषु सवषट्काराहुति-विषयतया योज्यते PūrvottaVāNaMā. 146. 6; 2 belonging to the subject, cf. अनुवादगतत्व.

अनुवादगतत्व (anuvādagata-tva) *n.* the state of belonging to the subject समासे विध्यनुवादगतत्वेन विवक्षितयोः प्राधान्याप्राधान्ययोर्विपर्यासप्रसङ्गात् Ekāva. 6. 1 (3) (155. 3)

अनुवादगिर् (anuvāda-gir) *f.* expression of restatement or reiteration विप्रादेरनुवादः स्यात्प्रापणं वानुवादगीः। व्यत्ययाय त्रयाणां च राजत्वाप्राप्तिरस्ति हि NyāyMāVi. 93. 25 (*on* ii. 3. 2)

अनुवादगोचर (anuvāda-gocara) *m.* object of restatement or reiteration अज्ञानस्य साक्षिसिद्धतया प्रमाणाबोध्यत्वात्, प्रमाणज्ञानोदयात्प्राक्कालेऽज्ञानं तद्विशेषितोऽर्थः साक्षिसिद्धोऽज्ञात इत्यनुवादगोचरो भवति TattvPradī. (Ci.) 60.2; NyāySu. (Ja.) 63A. 12 (*on* i. 1. 1); Vādā. 32. 2.

अनुवादज्ञान (anuvāda-jñāna) *n.* cognition through reiteration, i.e. reiterative or repetitive cognition ज्ञानमात्रस्य पक्षत्वे त्वनुवादज्ञाने हेत्वसिद्धिः स्यात् VivaPraSaṁ. 21. 5.

अनुवादतस् (anuvāda-tas) *adv.* on account of the restatement or reiteration शब्दो लिङ्गादिशून्योऽपि ह्यविज्ञातार्थबोधकः। विधिर्भवति सामर्थ्याज्ज्ञाते ह्यर्थेऽनुवादता (v. l. °वादतस् ASS. Ed.) BṛĀraUBhVā. i. 4. 856; निर्विण्णस्याग्रे ... शमान्वितायेत्यनुवादतः शमदमसंपत्तिर्लब्धा ŚivārkaMaDī. i. 85. 34 (*on* i. 1. 1); इष्यते चानुवादतोऽपि पदार्थप्राप्तिः MīmāKau. ii. 29. 4 (*on* ii. 3. 4)

अनुवादता (anuvāda-tā) *f.* the state of being a secondary reference, the state of being a restatement or reiteration यद्यपि प्राथम्यस्य स्त्रीलिङ्गसंबन्धः श्रौतस्तथापि प्राथम्यस्यैवाभ्यासेन संबन्धो न लिङ्गस्य। यदि लिङ्गस्यैतेन संबन्धोऽभिधीयते, प्राथम्यस्यानुवादता कल्प्येत ŚābaBh. 1675. 28 (*on* ix. 1. 33); सिद्धार्थमपि यद्वचः। न मानान्तरलब्धार्थतया तस्यावबोधकम्। न तत् सापेक्षमेषा चेदभिप्रेतानुवादता BrahmSi. 79. 16; सर्वत्राख्यातसंबद्धे ... विधिशक्त्युपसंक्रान्तेः स्याद्धातोरनुवादता TantrVā. 290. 2 (*on* i. 4. 3); अर्थे निश्चिते पश्चात्सोऽर्थो वाक्येन गम्यते। तस्यां दशायां वाक्यस्य तस्य स्यादनुवादता PrakaPañ. 36. 2; मिते तत्र न पूर्वस्मिन्सिद्धेऽप्यर्थेऽनुवादता BṛĀraUBhVā. (Sambandha.) 677; विध्यन्तरात्सिद्धे-र्वेदान्तस्यानुवादता BṛĀraUBhVā. i. 4. 797; i. 4. 856; न च भूतार्थतामात्रेणा-नुवादतेत्युपरिष्टान्निपुणतरमुपपादयिष्यामः Bhām. 71. 8 (*on* i. 1. 2); वाक्यानि चानुवादतया नेतव्यानि TantrRa. 106. 5; परिचायकतानुरोधेनैकस्य विधित्व-मपरस्यानुवादतेति बोध्यम् MīmāKau. ii. 328. 17 (*on* iii. 3. 10); एवं व्यभिचारभये गलिते वाक्यार्थनिर्णये जाते। पुनरभिधत्ते शब्दोऽप्यनुवादतयेति तस्य राद्धान्तः MānaMe. 104. 7.

अनुवादताप्रसक्ति (anuvādatā-prasakti) *f.* undesired occasion for the state of being a restatement or reiteration यत्र फलपर्यन्तपरीक्षादिना नाप्रामाण्यशङ्का यथा अवघातादेर्वैतुष्यादिसाधनग्राहकलौकिकमाने तेनानुवादताप्रसक्तेः व्रीहीन-वहन्तीत्यादेर्नियमतात्पर्यकत्वं स्वीकृतम् GuruCandr. i. 470. 20.

अनुवादताप्रसङ्ग (anuvādatā-prasaṅga) *m.* undesired occasion for the state of being a restatement or reiteration अप्राप्तप्रापकस्य आगमस्या-नुवाद[ता]प्रसङ्गोऽपि परिहृतः स्यात् NyāySiA. 232. 14.

अनुवादत्व (anuvāda-tva) *n.* 1 the state of being the subject, i.e. counterpositive of predicate धर्मस्य जिज्ञासा ...। आनन्तर्यविधाने तु या वेदाध्ययने कृते। इत्येवमनुवादत्वात्प्रागयेषा प्रसज्यते ŚlokaVār. 1. 82 (26. 9); 'यश्चोदनालक्षणः स धर्मः' इत्येतस्यां वचनव्यक्तावर्थशब्दस्य न विधेयत्वम्, वाक्यभेदप्रसङ्गात्, नानुवादत्वम्, अतिप्रसङ्गात् TātpaṬ. (U.) 119. 12 (*on* 2. 283); कडाराः कर्मधारय इत्यत्र यः कडारशब्दस्तस्यानुवादत्वात् प्राधान्यम् PariVṛ. (Sī.) 168. 5; 2 the state of being a restatement or reiteration, the state of being secondary reference तेनेतरैः प्रमाणैर्या चोदनानामसङ्गतिः। तदैव स्यात्प्रमाणत्वमनुवादत्वमन्यथा ŚlokaVār. 2. 72 (68. 2); दुष्टत्वाच्छुक्तिकायोगो वार्यते रजतेक्षणात्। एवं सत्यनुवादत्वं लक्षणस्यापि संभवेत् ŚlokaVār. 4. 39 (145. 6); संवादत्वानुवादत्वमेकस्यैकान्तनिश्च (?श्चि)तम्। ऐकान्तिकविधित्वाच्च ब्राह्मणे तत्र युज्यते TantrVā. 177. 14 (*on* i. 3. 10); 287. 15 (*on* i. 4. 2); यथा चान्यत्रार्थवादानामनुवादत्वाल्लक्षणावृत्तिरदोषः TantrVā. 819. 24 (*on* iii. 3. 2); एवमन्यतरस्यातिवादत्वे (v. l. अनुवादत्वे) (ASS. Ed.) अवश्यंभाविनि कथा प्रतिषेधविधानम् ṬupṬ. 228. 1 (*on* ix. 4. 17); किं वाक्यस्यानुवादत्वं सिद्धेऽर्थे मान्तरेण वा। मिते तत्र न पूर्वस्मिन् सिद्धेऽप्यर्थेऽनुवादता BṛĀraUBhVā. (Sambandha.) 677; साकाङ्क्षत्वानुवादत्वे कुतश्चावगते त्वया। अप्रामाण्यात्र चेत्ताभ्यां विधेयप्रक्षयाद्विधेः TaiUBhāVā. 185. 18 (2); धर्मं प्रति प्रत्यक्ष-[illegible]त्वादित्यनुवादत्वं लक्षणस्यापि संभवेदिति तदेतल्लक्षणवर्णने

सूत्रयोजनमसमीचीनम् NyāyMañ. 1. 93. 18; साधकबाधकयोरन्यतरोपनिपातः संभवति। तत्र साधकसंभवेऽनुवादत्वम् इतरत्र बाधितविषयत्वादप्रमाणत्वम् Kāśi. i. 67. 21 (*on* 2. 21); ii. 16. 11 (*on* 5 (1). 1) कुतस्तदुपनिपातसंभावनयानुवादत्वम् ĀgaPrā. 20. 2; दश यज्ञायुधानीति ... लाक्षणिकार्थत्वापत्तेः। अथ वानुवादत्वेनाप्रवृत्तिविशेषकरत्वात् TantrRa. 42. 17; ईश्वरेऽपि शास्त्रस्यानुवादत्वमपि तत्रांशे नाशङ्कनीयमेव NyāyKu. 87. 5; विप्रग्रहणमनुवादत्वात् क्षत्रियादिप्रदर्शनार्थम् CaturCin. iii (1). 57. 8; iii (1). 1057. 1; iii (2). 601. 8; ब्रह्मणः प्रमाणान्तरगोचरत्वे तद्विषयस्यागमस्यानुवादत्वं प्रसञ्जयता सूचितम् ŚatDū. 222. 26; विप्रेणैवाध्यापनमिति विधानेन संभवत्यप्यनुवादत्वमस्येति वृथा मेधातिथेर्ग्रहः ManvaMu. 28. 17 (*on* 1. 103); किं चानुवादत्वेऽपि नैष्फल्यमात्रं न त्वप्रामाण्यं याथार्थ्यमेव प्रामाण्यं न त्वनधिगतार्थत्वमित्यन्यत्रोक्तत्वात् Nyāyāmṛ. 162B. 1; अर्थेऽनुपलब्धे इत्यनुवादत्वं निरस्यति YuktiSneha. 44. 29 (*on* i. 1. 5); त्रिवृत्कुर्वत उपदेशात् इति सूत्रं त्वनुवादत्वान्न पञ्चीकरणं न्यायसिद्धं बाधितुमुत्सहते SiddhāBi. 103. 1; अर्थवादस्य गुणत्वादनुवादत्वेन लक्षणासहिष्णुत्वाच्च तत्रैव लक्षणा युक्ता UpaParā. 2. 9; गुणवृत्तिनिमित्तकथनार्थत्वाच्च पूर्ववदेव संगतिरयम्। तत्र न तावदयमर्थवादः येनानुवादत्वात् गुणवृत्त्यङ्गीकरणमपि युज्यते MīmāKau. i. 285. 16 (*on* i. 4. 27); न च वैयर्थ्यं, रशनाधर्माणां दर्भमयीत्वादीनामेतत्परिव्याणसाधारण्यसिद्ध्यर्थमनुवादत्वस्य तृतीये साधितत्वात् BhāṭṭDī. ii. 148. 11 (*on* iv. 4. 9); iv. 5. 5 (*on* x. 5. 3); नापि 'वायुर्वै क्षेपिष्ठा देवता' इतिवदनुवादत्वम् संवादिप्रमाणाभावात् VīraMi. (Bhakti.) 42. 3; ननु अनुवादत्वेऽनुशब्दस्यानर्थक्यमित्यस्वरसादनुशब्दस्य कर्मप्रवचनीयत्वमाश्रित्य ... यागविधानमुपपादयति MayūMāli. 172. 10 (*on* ii. 3. 10); इदं सूत्रं समाहारद्विगावेव। अनुवादत्वे लाघवात् LaŚabdeŚe. ii. 36. 6; **3** the state of being the continuation or supplying (from the previous rule) परस्मिन्निति निमित्तभावे सप्तमी, न परसप्तमी, परशब्देनैव परत्वस्योक्तत्वात् परस्मिन्य आदेश इति अनुवादत्वात् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 1. 57 (191. 23)

अनुवादत्वकारण (anuvādatva-kāraṇa) *n.* cause of the state of being a restatement or reiteration न चाप्युद्दिश्यमानत्वमनुवादत्वकारणम् TantrVā. 625. 3 (*on* ii. 3. 26); [Abl.] on account of the state of being a restatement or reiteration मानत्वं तत्र च श्रुतेः। न कथंचन संभाव्यमनुवादत्वकारणात् BṛĀraUBhVā. iv. 3. 1747.

अनुवादत्वगमक (anuvādatva-gamaka) *adj.* indicative of the state of being a restatement or reiteration अनुवादत्वगमको हि शब्दोऽसंभवादुपेक्षणीयः NyāyMāVi. 156. 27 (*on* iii. 4. 5)

अनुवादत्वनिर्वाहार्थम् (anuvādatvanirvāhārtham) *adv.* for the sake of facilitating the state of being a restatement or reiteration अनुवादस्य पुरोवादसापेक्षत्वात् पुरोवादपर्यालोचनेनैवात्मलाभ इत्यनुवादत्वनिर्वाहार्थं पुरोवादपर्यालोचनस्यावश्यकत्वात् MayūMāli. 148. 11 (*on* ii. 2. 9)

अनुवादत्वनिश्चय (anuvādatva-niścaya) *m.* ascertainment of the state of being a restatement or reiteration अनुवादत्वनिश्चयात्प्रथमं जायमान एव प्रत्ययो विशेषविषय एव जायते न तु सामान्यविषयः अतो यज्यर्थत्वेऽपि न पारिप्लवत्वम् MayūMāli. 525. 2 (*on* vii. 1. 1)

अनुवादत्वपर (anuvādatva-para) *adj.* intended to be a restatement or reiteration न च सूत्रमप्यनुवादत्वपरमेवास्तु MayūMāli. 539. 24 (*on* vii. 3. 9)

अनुवादत्वपरिहार (anuvādatva-parihāra) *m.* avoidance or removal of the state of being a restatement or reiteration अथातो ब्रह्मजिज्ञासेति सूत्रेऽनुवादत्वपरिहाराय ... कर्तव्येतिपदमध्याहार्यम् NyāySu. (Ja.) 21B. 13 (*on* i. 1. 1); आकरग्रन्थेषूक्तरीत्यानुवादत्वपरिहाराय दार्शिकहविःसामान्ये लक्षणामङ्गीकृत्य पूर्वदेवतापनयनस्य वक्ष्यमाणदेवताभ्यो विभागस्य वा विधेयत्वाभ्युपगमेऽपि ... अनुवादत्वापरिहारात् VidhiRa. 39 (?40) (200. 4)

अनुवादत्वप्रतीति (anuvādatva-pratīti) *f.* cognition of the state of being a restatement or reiteration विधित्वानुवादत्वप्रतीतिमन्तरेण वाक्यार्थस्यैवानवगमात् CaturCin. iii (1). 114. 9; अपूर्वार्थो विधीयताम् इति चेत्। मैवम्। हिशब्देन यच्छब्देन चोभयत्रानुवादत्वप्रतीतेः NyāyMāVi. 156. 11 (*on* iii. 4. 4)

अनुवादत्वप्रदर्शनार्थम् (anuvādatvapradarśanārtham) *adv.* for the sake of showing (the sacrifice) as being a restatement or reiteration योऽपि यत् जुहोतीति यच्छब्दात् द्रव्यप्रत्ययो भवति सोऽपि ... क्रियाविशेषणभूतस्यानुवादत्वप्रदर्शनार्थम् TantrVā. 1019. 4 (*on* iii. 4. 46)

अनुवादत्वप्रयुक्त (anuvādatva-prayukta) *adj.* caused by the state of being a restatement or reiteration (वैफल्येन स्वाध्यायविधिग्रहणानुपपत्तेः) अध्ययनस्याक्षरावाप्त्यर्थत्वपक्षे अनुवादत्वप्रयुक्तवैफल्यस्यादोषत्वेऽपि ... अनुवादकवाक्याध्ययने स्वाध्यायोऽध्येतव्यः इति विधिना प्रवृत्त्यनुपपत्तेः GuruCandr. i. 471. 21.

अनुवादत्वप्रसङ्ग (anuvādatva-prasaṅga) *m.* undesired occasion for the state of being a restatement or reiteration ननु भवतीति स्वतःसिद्धम्। मैवम्। तथा सत्यनुवादत्वप्रसङ्गात् NyāySu. (Ja.) 17A. 2 (*on* i. 1. 1)

अनुवादत्वभङ्ग (anuvādatva-bhaṅga) *m.* loss of the state of being a restatement or reiteration श्रोतव्य इत्यादेरनुवादत्वभङ्गः Nyāyāmṛ. 619B. 11.

अनुवादत्वलक्षण (anuvādatva-lakṣaṇa) *n.* characteristic of the state of being a restatement or reiteration अग्निहोत्रपदे स्पष्टमनुवादत्वलक्षणम् TantrVā. 296. 19 (*on* 1. 4. 4)

अनुवादत्वलाक्षणिकत्वकल्पन (anuvādatvalākṣaṇikatva-kalpana) *n.* assumption of the state of being a restatement and the state of being an indicatory statement पृष्ठैः स्तुवत इति श्रुतेरनुवादत्वलाक्षणिकत्वकल्पनस्य ... अयुक्तत्वात् VidhiRa. 29 (164. 12)

अनुवादत्वव्यञ्जकाभाव (anuvādatvavyañjakābhāva) *m.* absence of what indicates the state of being a restatement or reiteration (यत्किंचिल्लिङ्गाभावेन लैङ्गिकाभावस्य वक्तुमशक्यत्वात्) लिङ्गाभावेन अनुवादत्वव्यञ्जकाभावेन GuruCandr. i. 482. 21.

अनुवादत्वव्यावृत्ति (anuvādatva-vyāvṛtti) *f.* exclusion, i.e. removal of the state of being a restatement or reiteration सूत्रस्यानुवादत्वव्यावृत्तये तव्यप्रत्ययमध्याहरति एपितव्यमिति VedāntKa. 43. 24 (*on* i. 1. 1)

अनुवादत्वशङ्का (anuvādatva-śaṅkā) *f.* doubt regarding the state of being a restatement or reiteration न हिंस्यादित्यत्र नानुवादत्वशङ्कापि AdvaiSi. 822. 12; नानुमानेनोक्तश्रुतेरनुवादत्वशङ्का GuruCandr. i. 468. 21.

अनुवादत्वसमर्थनार्थम् (anuvādatvasamarthanārtham) *adv.* for the sake of establishing the state of being a restatement or reiteration सूत्रद्वयमगमितं पश्यन्ननुवादत्वसमर्थनार्थं क्रतुयुक्तपुरुषधर्मपक्षं हृदि कृत्वा स चायमर्थ उपनयनकाल एव प्रतिषिद्धः इति ब्रवीति TantrVā. 936. 1 (*on* iii. 4. 12)

अनुवादत्वसंभव (anuvādatva-sambhava) *m.* possibility of the state of being a restatement or reiteration होतुः पादद्वयस्यावस्थानेनान्यः पाद इत्यस्यानुवादत्वसंभवात् ... तत्र होता स्थित्वानुब्रूयादित्यर्थः BhāṭṭCan. 100. 14 (*on* xvi. 1. 3)

अनुवादत्वसूचनार्थ (anuvādatvasūcanārtha) *adj.* meant for indicating the state of being a restatement or reiteration अनुवादत्वसूचनार्थः सौत्रो हि काकारः ŚivārkaMaDī. ii. 391. 25 (*on* iii. 4. 20)

अनुवादत्वाकाङ्क्षा (anuvādatvākāṅkṣā) *f.* desire for (admitting) the state of being a restatement or reiteration यावद्यावद्विधेयान्तरमुपादीयते तावत् तावत्पूर्वत्रानेकशक्तिकल्पनाभयादनुवादत्वाकाङ्क्षा भवति TantrVā. 290. 4 (*on* i. 4. 3)

अनुवादत्वाङ्गीकरण (anuvādatvāṅgīkaraṇa) *n.* acceptance of the state of being a restatement or reiteration प्रयच्छेदिति चानन्यपरे विस्पष्टे विधौ सति नानुवादत्वाङ्गीकरणं युक्तम् TantrVā. 1063. 5 (*on* iii. 5. 48)

अनुवादत्वाङ्गीकार (anuvādatvāṅgīkāra) *m.* acceptance of the state of being a restatement or reiteration 'आघारमाघारयति' इत्यस्योपलक्षणत्वेनानुवादत्वाङ्गीकारे वैयर्थ्यप्रसङ्गाच्च न द्वितीयोऽपि (पक्षः) BhāṭṭDī. iv. 88. 11 (*on* x. 7. 12)

अनुवादत्वानपेक्षण (anuvādatvānapekṣaṇa) *n.* absence of expectancy for the state of being a restatement or reiteration एवं प्राप्तिबुद्धौ सत्यामप्यनुवादत्वानपेक्षणाद्विधेः कर्मान्तरत्वम् TantrVā. 454. 8 (*on* ii. 2. 2)

अनुवादत्वानिवृत्ति (anuvādatvānivṛtti) *f.* non-cessation or non-removal of the state of being a restatement or reiteration पितरो यत्र पूज्यन्ते तत्र मातामहा अपि। अविशेषेण कर्तव्यं विशेषान्नरकं ध्रुवमिति। ... अविशेषविधायकत्वान्नानुवादकमिति चेत्। मैवम्। पितरो यत्र पूज्यन्त इत्यादिपूर्वार्धस्यानुवादत्वानिवृत्तेः CaturCin. iii (1). 84. 19.

अनुवादत्वानुपपत्ति (anuvādatvānupapatti) *f.* untenability of the state of being a restatement or reiteration न ... अवदानानुवादेन पञ्चत्वविधिः ... वपाया इतराङ्गवत्तदभावेनावदानाप्राप्तेर्वपाश्रवणस्यानुवादत्वानुपपत्तेः BhāṭṭDī. iv. 93. 13 (*on* x. 7. 18); न चतुस्त्रिंशदित्यत्र ... तदादिकमन्त्रलक्षणया तन्निषेधो विधीयते, तत्पदमात्रनिषेधे षड्विंशतिरित्येवेत्यादेरनुवादत्वानुपपत्तेः GuruCandr. i. 462. 18.

अनुवादत्वापत्ति (anuvādatvāpatti) *f.* contingency of the state of being a restatement or reiteration तथाभूतानां च द्वादशत्वविधिनैव प्राप्तेरनुवादत्वापत्तिः TantrVā. 314. 9 (*on* i. 4. 17); तेन मूलप्रमाणाभावेनाजाता येयं प्रमाणान्तरसंगतिस्तयैव प्रामाण्यमन्यथानुवादत्वापत्तेः NyāyRa. 68. 11 (*on* 2. 72); नेह शीर्षण्यान् प्राणानुद्दिश्य

सत्तत्वं विधीयतेऽन्यतोऽवगमादनुवादत्वापत्तेः VedāntKa. 331. 21 (*on* ii. 4. 5); तथा च अनुवादत्वापत्त्या विधिकल्पकत्वं वाच्यम् GuruCandr. ... LaCandr. 371. 8.

अनुवादत्वापरिहार (anuvādatvāparihāra) *m.* non-avoidance or non-removal of the state of being a subject वक्ष्यमाणदेवताभ्यो विभागस्य वा विधेयत्वाभ्युपगमेऽपि तस्य ... उपांशुयाजाज्यस्याभावेन च विधेयालाभेनानुवादत्वापरिहाराद्य VidhiRa. 39 (? 40) (200. 8)

अनुवादत्वापेक्षण (anuvādatvāpekṣaṇa) *n.* expectancy for the state of being a restatement or reiteration यदनूद्यतामित्यपेक्षितं तत्प्राप्तौ सत्यामनूद्यते। नैकाङ्गविकलमनुवादत्वापेक्षणेन प्राप्तिबुद्धिमात्रेण वा TantrVā. 454. 6 (*on* ii. 2.2)

अनुवादत्वाभाव (anuvādatvābhāva) *m.* absence of the state of being a restatement or reiteration विधिपरत्वे वेदान्तानां न केवलमनुवादत्वाभावोऽपि तु विपरीतार्थत्वं च न स्यात् VedāntKa. 59. 21 (*on* i. 1. 3); वेदस्यापौरुषेयत्वेन मानान्तरापेक्षयानुवादत्वाभावे 'उरु प्रथस्व' इत्यादिमन्त्राणां पुरोडाशप्रथनादिरूपस्वार्थप्रकाशनसामर्थ्यरूपलिङ्गेन विनियोगसिद्धेः GuruCandr. i. 470. 11.

अनुवादत्वायोग (anuvādatvāyoga) *m.* untenability of the state of being a restatement or reiteration आनन्दत्वबोधिका श्रुतिरपि ... सत्यश्रुतिवद्भवेत् इति चेन्न ... श्रुतेश्च निरुपाधिकानन्दविषयत्वेन भिन्नविषयत्वादनुवादत्वायोगात् AdvaiSi. 426. 4; (एतावन्तं कालं ब्रह्म नावेदिषम्) उक्तश्रुतिरनुवादिकेति तत्तुच्छम्, ब्रह्मधीपूर्वकालवृत्तित्वेन ग्राहकानुभवेन प्रलयवृत्तिताग्राहकश्रुतेरनुवादत्वायोगात् GuruCandr. i. 460. 18.

अनुवादत्वावश्यकत्व (anuvādatvāvaśyaka-tva) *n.* necessity of the state of being a restatement or reiteration उभयतोऽप्यनुवादत्वावश्यकत्वे समानयनादिविध्यदृष्टार्थत्वाद्यनुरोधेन शुद्धानूयाजवचनस्यैवानुवादत्वम् BhāṭṭDī. ii. 105. 16 (*on* iv. 1. 16)

अनुवादत्वासंभव (anuvādatvāsambhava) *m.* **A** impossibility of the state of being a restatement or reiteration इमौ च पशुसोमद्रव्यकौ, न चैवं सति प्रत्यभिज्ञानमस्तीत्यनुवादत्वासंभवः TantrVā. 508. 18 (*on* ii. 2. 17); वषट्कर्तॄणां चानेकचमसप्राप्तौ सत्यामनुवादत्वासंभवाद् ग्रहेष्वपि पूर्वेण प्राप्तत्वाच्चमसशब्दोऽनर्थकः TantrVā. 1069. 7 (*on* iii. 5. 53); अप्राप्तत्वेनानुवादत्वासंभवात् विधिरेवायम् VedāntDī. 224. 10 (*on* iv. 1. 12); 'सोऽत्र जुहोती'त्यस्य मन्त्रविधानार्थमनुवादत्वासंभवाद्धोमान्तरविधानार्थत्वमेव MayūMāli. 696. 10 (*on* x. 4. 1); **B** impossibility of the state of being the subject, i.e. counter-positive of predicate एवमप्यग्निष्टोमसामेति नावकल्प्यते अनुवादत्वासंभवाद् विधाने च वाक्यभेदात् ŚāstrDī. 155. 14 (*on* ii. 2. 12)

अनुवादत्वोक्ति (anuvādatvokti) *f.* mention of the state of being a restatement or reiteration अनुवादत्वोक्तिस्तूभयत्र तुल्या MīmāNyāPra. 253. 17; षड्विंशतिपदे षडशीतिसमासपदोपेताध्रिगुलक्षणयानुवादत्वोक्तौ लक्षणादोषात् ... न चतुस्त्रिंशदिति निषेधानुवादः GuruCandr. i. 461. 17.

अनुवादत्वोपपत्ति (anuvādatvopapatti) *f.* tenability of the state of being a restatement or reiteration न च जीवत्वावच्छिन्नजीवभेदस्याप्राप्त्या 'न हिंस्या'दित्यादिवदननुवादत्वम्, जीवे ईश्वरभेदस्य प्रत्यक्षसिद्धतया ... तद्बोधकश्रुतेरनुवादत्वोपपत्तेः AdvaiSi. 822. 12.

अनुवादत्वोपासनार्थत्वव्युदास (anuvādatvopāsanārthatva-vyudāsa) *m.* refutation of the state of being a restatement and the state of being what is meant for adoration श्रुतिषु च न प्रामाणिकभेदव्युदासः ... तासां च तत्प्रधानत्वमनुवादत्वोपासनार्थत्वव्युदासात् तात्पर्यलिङ्गावगमाच्च स्थितम् ŚrutaPra. ii. 447. 18 (*on* iii. 2. 29)

अनुवादत्वोपोद्बलन (anuvādatvopodbalana) *n.* strengthening of the state of being a restatement or reiteration 'यजत' इत्यस्य वर्तमानापदेशत्वेन विधित्वाभावात्। न चाप्राप्तार्थकत्वेन लेट्त्वनिश्चयः, आग्नेयादियागानां प्राप्तानामेवानुवादसंभवेन तदसिद्धेः। प्रत्युत यच्छब्दैवंशब्दसमभिव्याहारेणानुवादत्वोपोद्बलनाच्च MīmāKau. iii (2). 162. 18 (*on* ii. 2. 3)

अनुवादत्वौचित्य (anuvādatvaucitya) *n.* propriety of the state of being a restatement or reiteration अस्मिन्नेव शास्त्रे व्यावहारिकस्यैवेश्वरप्रतिषेधस्यैश्वर्यवैराग्याद्यर्थमनुवादत्वौचित्यात् SāṁkhyaPraBh. 2. 36 (*on* 0. 0)

अनुवाददर्शन (anuvāda-darśana) *n.* observation, i.e. view of (something being) a restatement, reiteration or secondary reference दण्डी प्रैषानन्वाहेत्यनूद्यते। ... तस्मात्सर्वत्र दण्डभावादनुवाददर्शनमुपपद्यते ṬupṬ. 26. 3 (*on* iv. 2. 18); दण्डस्यानुवाददर्शनमुपपद्यते TantrRa. 141. 2; न वा किंचिदिति मतं पद्यसंकुचितविषयम् ...। तथापि ब्राह्मणमात्रपरतया नेयम्। उपसंहारे ईशानतमो ब्राह्मण इत्यनुवाददर्शनात् DaṇḍaVi. 203. 10; धर्मशब्दो न यागादिजन्यापूर्ववाची किंतु यागादिकर्मवाची। 'लोके ... प्रजा उपसर्पन्तीति' श्रुतावपि तथैव लौकिकव्यवहारस्यानुवाददर्शनाच्च ŚivārkaMaDī. i. 17. 8 (*on* i. 1. 1); प्रकृतितः प्राप्तत्वात्पशावपि दैवतावदानोत्तरमेव प्रदानमिति प्राप्ते ... न तावत्येव होतव्यमित्यनुवाददर्शनाच्च समानकालान्यवदानानि कृत्वा प्रदानम् (पशोः) BhāṭṭCan. 53. 5 (*on* xiv. 2. 18)

अनुवाददशा (anuvāda-daśā) *f.* [Loc.] at the time of restatement or reiteration लौकिकमाप्तवाक्यमनुवाददशायामर्थसंस्पर्शि TantrRaha. 37. 18.

अनुवाददोष (anuvāda-doṣa) *m.* fault (in the form) of restatement or reiteration कुतश्चित्प्रतिपन्ने पुनःप्रतिपादनेऽनुवाददोषो मा भूत् ManuBh. i. 21. 9 (*on* 1. 25); पूर्वत्रासिद्धमित्याष्टमिकस्य प्लुतस्यासिद्धत्वात् ततश्च पक्षेऽनुवाददोषः प्राप्नोति Pradī. i. 14B. 12 (*on* i. 2. 17); PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 2. 17 (290. 8); नियमे प्राप्तबाधः सिद्धस्य पुनरुपादानादनुवाददोषश्च विधौ तु न प्राप्तबाधो नाप्यनुवाददोषः Pradī. vii. 225. 21 (*on* viii. 4. 32)

अनुवादद्वय (anuvāda-dvaya) *n.* pair of restatements or reiterations अनुवादद्वयेन समुदायद्वयापत्तेर्द्विवचनान्तोपपदवशेन तेषामिवाधिकारसंबन्धः PrakaPañ. 260. 11; द्विवचनमपि य एवं विद्वानित्येवं संयुक्तानुवादद्वयपरिकल्पितसमुदायद्वयाभिप्रायं प्रसिद्धार्थमेव ŚāstrDī. 402. 21 (*on* iv. 4. 11)

अनुवादद्वार् (anuvāda-dvār) *f.* [Inst.] through restatement or reiteration 'नेह नाना' इत्यादिश्रुतीनाम् ... ब्रह्मगतस्य सत्यत्वेन द्वे(?द्वै)ताभावस्य अनुवादद्वारा विधेयब्रह्मस्तुतिपरत्वम् GuruCandr. i. 248. 13.

अनुवादद्वार (anuvāda-dvāra) *n.* [Inst.] through restatement or reiteration एकवाक्यत्वम् ... तच्चानुवादद्वारेण स्तुतौ सत्यामवकल्पते न विधौ TantrVā. 914. 19 (*on* iii. 4. 9); (मागधैः। कर्तव्यः पूर्वरङ्गस्तु) पाठ्यादियोजना च वेषाचारयोजना च ... तामनुवादद्वारेणाभिधातुं शुद्धश्चान्यत्वेन योज्य इत्याख्यातुं समुचितमुपसंहारं करोति AbhinBhā. i. 250. 22 (*on* 5. 173); अवान्तरभेदप्रतिपादनद्वारेणैव चानुवादद्वारेणाविवक्षितवाच्यस्य यः प्रभेदो विवक्षितान्यपरवाच्यात्प्रभिन्नत्वं तत्प्रतिपादनायेदमुच्यते Loc. 60. 21 (*on* 2. 1)

अनुवादधी (anuvāda-dhī) *f.* cognition (produced) from the restatement or reiteration अनुवादधीस्त्वसन्निकृष्टपदाच्छाब्द्यपि न शास्त्रम् NayaVi. 143. 6 (*on* i. 1. 5)

अनुवादन (anu-vādana) *n.* [enumerated in the *anupravacanādigaṇa*, GaṇPā. 7. 15; GaṇRa. 6. 366 (397)] **1** the word *anuvādana* छोऽनुप्रवचनादेः। तदस्य प्रयोजनमिति वर्तते। अनुप्रवचनादिभ्यश्छो भवति। ठञोऽपवादः ... अनुवादन JaineVyā. 233. 7 (*on* iii. 4. 104); KāśiVṛ. *on* v. 1. 111; **2** restatement or reiteration शब्दस्यार्थस्य तत्प्रोक्तं पुनरुक्तं मनीषिभिः। विज्ञातस्य पदार्थस्य त्रीन् वारान् भाषितस्य च। नानुवादः परोक्तस्य भवेत्तद(दन)नुवादनम् Mānaso. iv. 2. 194 (? 394)

अनुवादनिरपेक्षम् (anuvādanirapekṣam) *adv.* without expectancy for or depending on restatement or reiteration अवश्यं विध्यनुवादनिरपेक्षं संक्षेपविस्ताराभिधानमात्रं हेतुर्वक्तव्यः स चानैकान्तिक इत्युक्तम् TantrVā. 1074. 1 (*on* iii. 6. 7)

अनुवादनिराकरण (anuvāda-nirākaraṇa) *n.* refutation of (being) a restatement or reiteration ये च लक्षणानुवादेनैवानिमित्तपरं सूत्रमिति मन्यन्ते तन्निरासार्थमनुवादनिराकरणम्, न ह्यनुक्तस्यानुवादोऽपि संभवति NyāyRa. 137. 21 (*on* 4. 16)

अनुवादनीय (anu-vādanīya) *adj.* [P. v. 1. 111; GaṇPā. 7. 15; GaṇRa. 6. 366 (397)] to be restated or reiterated अनुवादो ह्यनूद्यमानार्थस्य प्रापकमपेक्षत इत्येव नियमः। न तु पुरोवादप्राप्तं सर्वं यथाकथंचिच्छब्दस्य सामर्थ्यमाश्रित्यानुवादनीयमिति नियमः ŚivārkaMaDī. i. 117. 10 (*on* i. 1. 2)

अनुवादपक्ष (anuvāda-pakṣa) *m.* **A** view of (the text being) restatement or reiteration नन्वनुवादेऽपि लक्षणा। नानुवादपक्षे लक्षणायां दोषः ŚābaBh. 364. 3 (*on* i. 4. 22); 1201. 15 (*on* iv. 1. 8); इतरथा हि .. अनुवादपक्षो दुरुपन्यास एव स्यात् TantrVā. 468. 15 (*on* ii. 2. 3); (कठोरहृदयो रामोऽस्मि) रामस्य यत् कठोरहृदयाभिधानं तत् पुनरुक्तमेव अनुवादपक्षस्यातिकृच्छ्रत्वात् VyaktiVi. 118. 12; अनुवादपक्षेऽप्याश्रमान्तरसद्भावमुक्त्वास्मिन्वाक्ये तेषां विधिरेव नानुवादः VedāntKau. 363. 21 (*on* iii. 4. 20); विध्यनुवादपक्षयोरुभयोरप्यत्र विग्रहे पारमेश्वरत्वासंभवशङ्का प्रवर्तते ŚivārkaMaDī. i. 253. 28 (*on* i. 1. 21); अनुवादपक्षस्यायुक्तत्वात् विधिपक्ष एवाश्रयणीयः PūrvottaVāNaMā. 15. 2; **B** category of restatement or reiteration, cf. अनुवादपक्षनिक्षिप्तत्व.

अनुवादपक्षनिक्षिप्तत्व (anuvādapakṣanikṣipta-tva) *n.* the state of being thrown, i.e. included in the category of restatement or reiteration न अनुवादपक्षनिक्षिप्तत्वात्, अपि तु लोकप्रसिद्धप्रत्यक्षानुवादेन तस्यापवर्गमस्माकमभिमतम्

धर्मं प्रति अनिमित्तत्वमेव विधीयते NyāyMañ. i. 94. 12.

अनुवादपरत्व (anuvādapara-tva) *n.* the state of being what is intended for a restatement or reiteration न च वाच्यम् ... व्यस्तोपासनेषु विधिश्रुतीनां वैयर्थ्यमिति व्यस्तोपासनानुवादेन समस्तोपासनस्य विधेयतया तच्छ्रुतीनामनुवादपरत्वात् VedāntKau. 349. 14 (*on* iii. 2. 55)

अनुवादपरा (anuvāda-parā) *adj.* (*f.*) intended for a restatement or reiteration उद्गमश्रुतिस्तु स्तुतित्वेनानुवादपरा भविष्यति AṇuBh. 165. 20 (*on* ii. 4. 21)

अनुवादपरिभाषा (anuvāda-paribhāṣā) *f.* [Inst.] in the manner or the mode of restatement (of facts) श्रीशुक उवाच। एतावदनुवादपरिभाषया प्रत्युदीर्य मुनिवरः ... राजयानमपि तथोवाह BhāgP. v. 10. 14.

अनुवादपरिहार (anuvāda-parihāra) *m.* avoidance or removal of a restatement or reiteration अनुवादपरिहाराय च कर्तव्यपदाध्याहारेण तावदन्वयः PrakaVi. 30. 7; अत्र च सूत्रेऽनुवादपरिहाराय कर्तव्यपदमध्याहृत्य ... मुमुक्षुणा ब्रह्मानुभवाय विचारः कर्तव्यः इति श्रौतो वाक्यार्थः कथनीयः VivaPraSaṁ. 224. 12.

अनुवादपुरस्सरम् (anuvādapurassaram) *adv.* as preceded by restatement or reiteration प्रतिवादिवाक्यादवगतार्थस्यानुवादपुरःसरं प्रमाणासंभवेन सर्वैर्वादिभिर्निराकरणाङ्गीकारात् ... लक्षणप्रमाणयोरसंभवात्तद्गज्ञानमस्तीत्येतदेवाज्ञानम् TattvPradī. (Ci.) 57. 5; Vādā. 30. 3.

अनुवादपुरोवादसाधारण्य (anuvādapurovāda-sādhāraṇya) *n.* [Inst.] in commonness with a restatement and prestatement (जगत्कारणवादिवाक्यप्रतिपाद्यम् ...ब्रह्म जिज्ञास्यम्) अनुवादपुरोवादसाधारण्येन जगत्कारणवादीत्युक्तम् ŚrutaPra. iB. 173. 20 (*on* i. 1. 5)

अनुवादपूर्वकम् (anuvādapūrvakam) *adv.* as preceded by a restatement or reiteration तत्रोत्पादनस्यानुवादपूर्वकं ध्रुवालक्षणं तत्प्रयोगद्वारेण पूर्णं कर्तुमाह AbhinBhā. i. 226. 23 (*on* 5. 59); सूत्रकारोक्तप्रयोजनानुवादपूर्वकं वार्त्तिकारम्भप्रयोजनं दर्शयति TātpaṬ. (Vā.) 2.2 (*on* i. 1. 1); CaturCin. iii (1). 758. 13; सर्वेषामनुवादपूर्वकं कालादिसंबन्धोपपत्तेः MīmāKau. i. 253. 2 (*on* i. 4. 15); निषेधमुखेनानुपा(?वा)दपूर्वकं देशांतरमृते इत्यस्य विवरणमुत्तरपद्यम् BālamBha. iii. 69. 23 (*on* 3. 21)

अनुवादप्रकार (anuvāda-prakāra) *m.* [Inst.] in the mode or manner of restatement or reiteration पदशो दशश्लोक्यामुक्तमर्थं श्रोतुरनुवादप्रकारेण द्रढयति ŚrutaPra. iB. 52. 13 (*on* i. 1. 1)

अनुवादप्रतियोगिविधि (anuvādapratiyogi-vidhi) *m.* injunction opposed or counter to a restatement or reiteration इह ... निषेधप्रतियोगिविधित्वं लक्ष्यरूपम्। अतो न तदव्यापनं दोष इति चेत्। मैवम्। इहाप्यनुवादप्रतियोगिविधेरेव लक्ष्यत्वात् VidhiRa. 11 (82. 11)

अनुवादप्रतियोगिविधित्व (anuvādapratiyogividhi-tva) *n.* the state of being an injunction opposed or counter to a restatement or reiteration नन्वनुवादप्रतियोगिविधित्वं तत्र तस्य व्यवस्थापितम् VidhiRa. 11(82. 4)

अनुवादप्रदेश (anuvāda-pradeśa) *n.* domain of repetition or reproduction यया कयाचन संज्ञया भावितस्य प्रत्ययादर्शनस्यानुवादप्रदेशेषु यत्किंचनसंज्ञोच्चारणेऽपि ग्रहणप्रसङ्गः, ततश्च अत्तीति ... द्विर्वचनं स्यात् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 1. 61 (219. 15)

अनुवादप्रयोजन (anuvāda-prayojana) *n.* purpose of restatement or reiteration अनुवादप्रयोजनं कर्मापेक्षितकर्तृस्तुतिः VedāntKa. 194. 7 (*on* 1. 3. 14); अनुवादप्रयोजनं तु दन्तधावनस्य स्थानविशेषनियमनमेवेत्याहुः VīraMi. 178. 1 (*on* 1. 98)

अनुवादप्रसक्ति (anuvāda-prasakti) *f.* occasion for secondary reference यथा वैश्वदेव्यामिक्षायागमात्रस्य नानुवादप्रसक्तिस्तथा वैश्वदेवाधिकरण एवोक्तम् MayūMāli. 129. 10 (*on* ii. 2. 3); कर्मकाण्डेऽपि प्रसङ्गाद्देवतान्तरानुवादप्रसक्तौ सत्यामन्येषां देवानां तत्तदसाधारणसंज्ञयैवानुवादप्रायपाठे LalitāSaBh. 235. 16 (*on* 303)

अनुवादप्रसङ्ग (anuvāda-prasaṅga) *m.* occasion for secondary reference न च ... आग्नेयादीनां तत्सिद्ध्यर्थं समुदायानुवादोऽर्थवानिति वाच्यम्। वैश्वदेववाक्ये ... तस्यैवानुवादप्रसङ्गेन समुदायानुवादानुपपत्तेः MīmāKau. i. 247. 25 (*on* i. 4. 13)

अनुवादप्राधान्य (anuvāda-prādhānya) *n.* prominence of secondary reference वाजपेयाधिकरणन्यायेन एकस्य फलं प्रत्यपादानविधानगुणभावादितरत्तु प्रत्युद्देशानुवादप्राधान्याद् वैरूप्यनिमित्तवाक्यभेदप्रसङ्गः TantrVā. 338. 24 (*on* ii. 1. 1)

अनुवादप्रायपाठ (anuvādaprāya-pāṭha) *m.* reading which is almost a restatement or reiteration देव्याश्च सर्वोत्तमत्वम् ... स्पष्टमेव। ... अन्येषां देवानां तत्तदसाधारणसंज्ञयैवानुवादप्रायपाठे 'महत्यै वा एतद्देवतायै रूपं महतीमेव तद्देवतां प्रीणाती'त्यादिव्यवहाराच्च LalitāSaBh. 235. 16 (*on* 303)

अनुवादफल (anuvāda-phala) *n.* effect of restatement or reiteration अनुवादफलं तु द्विगुवाच्यस्य समाहारस्य न कदाप्युद्भूतावयवभेदविवक्षेति बोधनम् LaŚabdeŚe. ii. 36. 7; अनुवादफलं प्रदर्शयन् वचनसार्थक्याय तात्पर्यार्थं प्रतिज्ञातमाह BālamBha. ii. 325. 19 (*on* 2. 269)

अनुवादफलाभाव (anuvādaphalābhāva) *m.* absence of the effect of restatement or reiteration समोत्तरवर्णानुगमने त्वत्प्राप्तत्वेन तस्य विधेयत्वाद्विध्यनुवादवैरूप्यापत्तेरनुवादफलाभावात् BālamBha. iii. 77. 14 (*on* 3. 26)

अनुवादबल (anuvāda-bala) *n.* [Abl.] A by the force or strength of restatement or reiteration 'न गिरागिरेति ब्रूया'दित्यनुवादबलादिवेरापदस्य तत्स्थानता MīmāKau. iii (2). 184. 13 (*on* ii. 2. 9); न च अनुवादबलात्स्थाननियमस्तद्वदिहाप्यस्त्विति वाच्यम् MayūMāli. 155. 20 (*on* ii. 2. 12); असमभिव्याहारेऽप्यनुवादबलादेव तदर्थलाभः BālamBha. i. 228. 15 (*on* 1. 81); B by the force of repetition or reproduction 'अन्यपदार्थे' 'समर्थः' 'चार्थे' इत्यनुवादबलादस्य तत्र कल्पनेति LaŚabdeŚe. i. 525. 8.

अनुवादबुद्धि (anuvāda-buddhi) *f.* A knowledge of a restatement or reiteration देवतायाः पुनरुपादेयत्वात्कर्मोद्देशेन विधिः संभवतीति नानुवादबुद्धिरपेति TantrVā. 486. 11 (*on* ii. 2. 10); B knowledge produced from restatement उपनीतमात्रमेव च पेषणं पुरोडाशेऽनुवादबुद्ध्या गृह्यते TantrVā. 904. 1 (*on* iii. 3. 36)

अनुवादभङ्गी (anuvāda-bhaṅgī) *f.* [Inst.] in an indirect manner of restatement or reiteration 'सत्संप्रयोगे ... विद्यमानोपलम्भनत्वात्' इत्यनुवादभङ्ग्या प्रत्यक्षलक्षणमाचक्षते PramāMī. 23. 18 (*on* i. 1. 29)

अनुवादभाग (anuvāda-bhāga) *m.* 1 portion which is a restatement or reiteration प्रथमपादोऽनुवादभागो हेतुत्वेनोपात्तः Loc. 94. 23 (*on* 2. 21); 2 portion forming the subject, i.e. the counter positive of a predicate गौरयं पदा न स्प्रष्टव्य इत्यत्र गौरयमित्यनुवादभागः पदा न स्प्रष्टव्य इति हि विधीयते Ekāva. 6. 1 (4) (151. 6)

अनुवादभाज् (anuvāda-bhāj) *adj.* 1 possessing secondary reference यथासिद्धपदार्थस्त्वनुवादभाक् BrahmSi. 103. 2; 2 forming a part of a restatement or reiteration यजिना विहिते यागे याज इत्यनुवादभाक् TantrVā. 487. 4 (*on* ii. 2. 10)

अनुवादभूत (anuvāda-bhūta) *adj.* which has become a secondary reference or which has become a restatement or reiteration अनुवादभूतः स्त्रीलिङ्गनिर्देशो भवत्येव, शुक्लामानयेति ŚābaBh. 1675. 24 (*on* ix. 1. 33); यस्मिन् कस्मिंश्चित्प्रत्यये प्रयोक्तव्ये यस्यैवार्थः कथ्यते स एवानुवादभूतः प्रकृत्यनुग्राह्यं प्रयुज्यते नान्योऽभ्यधिकार्थान्तरापत्तिप्रसङ्गात् TantrVā. 345. 17 (*on* ii. 1. 1); यदि तावदनधिकविषयाण्येव तानि सर्वाणि, तत एकमेव तत्राद्यं प्रमाणम्। इतराणि त्वनुवादभूतानि Kāśi. i. 101. 11 (*on* 2. 74); अनुमिते बुद्धिविशेषे पश्चादनुवादभूतं वाक्यं वाक्यार्थमवबोधयतीति वः सिद्धान्तः ŚāstrDī. 24. 19 (*on* i. 1. 2); 394. 13 (*on* iv. 4. 1)

अनुवादभूतत्व (anuvādabhūta-tva) *n.* the state of being that which has become a restatement or reiteration अनुवादभूतत्वाच्च न वाक्यभेदो भविष्यति ŚābaBh. 1675. 25 (*on* ix. 1. 33)

अनुवादमन्त्र (anuvāda-mantra) *m.* formula which is a restatement or reiteration अनुवादमन्त्रश्रुततमोऽधिष्ठातृपरः शिवशब्दः ... वर्तयितव्यः ŚivārkaMaDī. i. 129. 31 (*on* i. 1. 2)

अनुवादमात्र (anuvāda-mātra) *n.* mere restatement or reiteration, mere secondary reference अनुवादमात्रमन्तिकस्य MīmāŚū. xi. 2. 28; अनुवादमात्रमनर्थकम् ŚābaBh. 1240. 8 (*on* iv. 2. 24); VedāntKa. 194. 14 (*on* i. 3. 42); CaturCin. iii (1). 69. 19; पूर्वहेतूक्तिः अनुवादस्यानर्थक्यात् अनुवादमात्रेऽनर्थकं वचनमिति KenUBh. 81. 6 (*on* 2. 3); 'युध्यस्व' इति अनुवादमात्रम्, न विधिः GītāBh. (Śaṅ.) 31. 16 (*on* 2. 18); निगमेषु निश्चितार्थं तन्त्रे कश्चिद्यदि प्रकाशयति तदिदमनुवादमात्रं प्रामाण्यं तस्य सिध्यति न किंचित् SvātmNi. 49; TantrVā. 741. 22 (*on* iii. 1. 14); कार्यपरत्वानुपपत्तेः अनुवादमात्रं विधिवचनम् NyāyMañ. i. 267. 22; न चानुवादमात्रं तद्धक्रुरित्युपपद्यते NyāyMañ. ii. 131. 7; अनुवादमात्रमिदं पूर्वस्य पञ्चयज्ञानुष्ठानविधेर्गृहस्थभोजनकालस्य च ManuBh. i. 256. 5 (*on* 3. 107); किं तु तथा सति परशब्दोऽनुवादमात्रमनर्थः कस्यापि न परव्यपदेशः ManuBh. ii. 137. 11 (*on* 8. 147); गुणैरिति चानुवादमात्रम्। कारणगुणा हि प्रामाण्ये

कारणमिति मन्यन्ते। न पुनरेते व्याप्तावनुप्रवेशनीयाः Kāśi. i. 86. 8 (on 2. 39); तुल्यबुद्धिभिरिति चानुवादमात्रम्, तुल्यबुद्धिभिरपि गम्यमानः कृतक एव न नित्यः (शब्दः) NyāyRa. 731. 9 (on 6. 10); जटीति त्वनुवादमात्रं शवशिरोधारणाद्यज्ञात्तरनिवृत्त्यर्थम् ManvaVi. 1410. 7 (on 11. 130); अनुवादमात्रेपूपबृंहणत्वप्रसिद्ध्यभावात् प्रयोजनाभावाद्य ŚatDū. 191. 26; श्रुतयस्त्वनुवादमात्रमिति काणभुजाः ŚaṅkaDigVi. (Mā.)9. 11; न च धर्मानित्यनुवादमात्रम् NyāySu.(Ja.) 107B. 5 (on i. 1. 2); न च स्वामित्वस्यैवायमित्यनुवाद इति वाच्यम्। ईशानतम इति तमोऽपादानविरोधात्। अनुवादमात्रस्य वैयर्थ्याद्य DaṇḍaVi. 203. 13; न प्राणस्य कारणत्ववादे, (तात्पर्यम्) ... किंत्वनुवादमात्रम् BrahmSūBh. (Śrī.) i. 269. 6 (on i. 1. 23); प्रमाणान्तरप्राप्तौ त्वनुवादमात्रम् AdvaiSi. 379. 7; वंक्रिमन्त्रस्य यथाप्राप्त्यनुवादमात्रम्। षड्विंशतिरित्येव ब्रूयादिति वचनम् UpaParā. 40. 23; न चाप्रसक्तयानुवादमात्रमनादेयत्वाभिधानमिति युक्तम् VīraMi. (Vyavahāra.) 33. 27; पृथगित्यनुकल्पः। तदनुवादमात्रमसंकीर्णात् संकीर्णस्यातिनिन्दितत्वप्रदर्शनार्थम् VīraMi. (Saṁskāra.) 861. 4; अनुवादमात्रमित्याद्यः पक्षः BhāṭṭDī. iv. 79. 11 (on x. 7. 9); अत एव चतुःपदमुपस्तरणाभिघारणाभिप्रायेणानुवादमात्रम् BhāṭṭDī. iv. 120. 11 (on x. 8. 12); यस्तु 'वाग्योगवि'दिति प्रतिषेधः स साधुनियमे सति अर्थादिवासाधुनिवृत्तिसिद्धेर्न गिरा गिरे'तिवदनुवादमात्रम् MīmāKau. i. 129. 14 (on i. 3. 27); i. 131. 10 (on i. 3. 27); i. 277. 12 (on i. 4. 24); MayūMāli. 757. 1 (on x. 7. 3); 763. 5 (on x. 7. 9); अभिक्रमणसमकालिकत्वं तु पुरोऽनुवाक्याप्रैषस्यैव अन्ययोस्त्वनुवादमात्रम् BhāṭṭCan. 21. 11 (on xiii. 3. 5); द्वित्वबहुत्वयोरुत्तरायराणिभेदाभिप्रायेणानुवादमात्रम् BhāṭṭCan. 86. 3 (on xv. 2. 32); बहिष्पवमानीयप्रसर्पणेऽध्वर्व्याद्यन्वारम्भणे दक्षिणपाणीनां व्यापृतत्वादेव सव्यप्राप्तेः सव्यैरित्यनुवादमात्रम् SetuBa. 86. 23; 93. 24.

अनुवादमात्रता (anuvādamātra-tā) *f.* the state of being mere restatement or reiteration सर्वत्रोद्देश इत्यस्यानुवादमात्रतया प्रवृत्तिविशेषकरत्वाभावादानर्थक्यापत्तेः VīraMi. (Saṁskāra.) 604. 12; प्रकरणान्तराधिकरणे व्युत्पादितत्वेनेष्टयादिपदानामनुवादमात्रतया तदभावात् MīmāKau. ii. 316. 1(on iii. 3. 2); अहरहर्युनक्तीति चाङ्गप्रधानार्थपक्ष एव यद्युनक्ति तदहरहरिति गुणविधानार्थतयोपपद्यते। पक्षान्तरे त्वनुवादमात्रतयानर्थकं स्यात् MayūMāli. 824. 22 (on xi. 3. 9)

अनुवादमात्रत्व (anuvādamātra-tva) *n.* the state of being mere restatement or reiteration यथावस्थितं वस्तु तद्विधस्यानुवादमात्रत्वं गम्यते अनुवादश्च प्रमाणान्तरविषयः BrahmSi. 79. 5; वायुक्षेपिष्ठादिवाक्यानां स्वार्थसत्यत्वेऽपि अनुवादमात्रत्वात् NyāySu. (So.) 4. 22 (on i. 2. 1); तत्र नियमेन परस्यामेव दिशि सोमदर्शनं भवतीति परत इत्येतदपि अनुवादमात्रत्वेनाप्रवृत्तिविशेषकरं प्राप्नोति CaturCin. iii (2). 359. 5; जन्यत्वांशस्यानुवादमात्रत्वात् NyāyKu. 98. 8; स्मृत्याचारप्राप्तस्याचमनस्य तु तत्रानुवादमात्रत्वात् VedāntPāSau. 310. 13 (on iii. 3. 18); अनुवादमात्रत्वे वैयर्थ्यापत्तेः सौर्यादौ निर्वपत्यादेः प्रकृतिसादृश्यबोधनद्वारा प्रकृतितानियामकत्ववदस्यापि ... प्रकृतिनियमः BhāṭṭDī. iv. 79. 12 (on x. 7. 9); न च राजन्यवाक्ये ... यदिशब्दस्य ब्राह्मणवैश्यवाक्ययोरिव परित्यागादिना राजन्यस्यानुवादमात्रत्वोपपत्तेः MīmāKau. ii. 24. 20 (on ii. 3. 3); वरं हि स्वार्थत्यागापेक्षया अनुवादमात्रत्वम् MīmāKau. ii. 189. 7 (on iii. 1. 18); ग्रहाणां वचनान्तरैः प्राप्तत्वेन तदंशेऽस्य वचनस्यानुवादमात्रत्वेन चमसैकविधानपरत्वाच्चमसः BhāṭṭCan. 93. 4 (on xv. 3. 16); उक्तस्यानुवादमात्रत्वेन पूजयेदित्यादेरुपपत्तेः SetuBa. 77. 24.

अनुवादमात्रत्वापत्ति (anuvādamātratvāpatti) *f.* undesired contingency of the state of being mere restatement or reiteration ज्ञातुमिच्छा जिज्ञासा। नन्वत्र विचारकर्तव्यत्वपरे सूत्रेऽविवक्षितावयवार्थस्यैव विचारलक्षणा युक्ता। तस्य विध्युपपत्तेः। अन्यथा ब्रह्मजिज्ञासा भवतीत्यनुवादमात्रत्वापत्तेः SiddhāSi. i. 29. 21.

अनुवादमात्रनिष्ठ (anuvādamātra-niṣṭha) *adj.* relating or referring to a restatement or reiteration अनधिगतार्थावबोधपरं हि शाब्दं प्रमाणं, न त्वनुवादमात्रनिष्ठं भवितुमर्हति Bhām. 279. 14 (on i. 3. 42)

अनुवादमुख (anuvāda-mukha) *n.* [Inst.] through restatement or reiteration अनुवादमुखेन परिशिष्टं प्रयोगमाह AbhinBhā. i. 186. 14 (on 4. 277); कारिकाकारः ... अनुवादमुखेन मूलविभागं द्विविधं सूचितवान् Loc. 59. 22 (on 1. 22)

अनुवादमुख्यार्थत्व (anuvādamukhyārtha-tva) *n.* the state of being primary sense of restatement or reiteration शाबरवचनं तु अनुवादमुख्यार्थत्वाय विधौ लक्षणा न युक्तेत्येवंपरम् Nyāyāmṛ. 115A. 6.

अनुवादयत् (anu-vādayat) *adj.* causing to resound or echo स्वरेण विप्रः शैक्षेण त्रींल्लोकाननुनादयन् (v.l.°वादयन्)। उवाच वैचः धर्मज्ञम् MahāBhā xiii. 2. 77.

अनुवादयितृ (anu-vādayitṛ) *adj.* one who causes to resound, i.e. plays (a musical instrument) अपूर्वं किल गायनस्यास्तस्याः किमपि गीतकम्। योऽनुवादयिता वीणां परिणेता स तामिति BṛKathāŚloSaṁ. 16. 85.

अनुवादयुक्त (anuvāda-yukta) *adj.* consisting of restatement or reiteration विध्यनुवादयुक्ते च वाक्ये पूर्वमनुवादिकं पश्चाद्विधिः CaturCin. iii (1). 114. 5.

अनुवादरीति (anuvāda-rīti) *f.* [Inst.] in the manner of restatement or reiteration प्रमाणस्वरूपमनूदितम् लोके प्रसिद्धत्वेऽपि अनुवादरीत्या पुनः कथितम् Bhāsk. ii. 83. 5 (on ii. 3. 2)

अनुवादरूप (anuvāda-rūpa) *adj.* [*f.* -ā] i of the nature of a Brāhmaṇa passage (explaining a rule previously propounded) अयार्थवादेन विधिः कस्मान्न विज्ञायेत। तथाप्यनुवादरूपं बोध्यते ŚābaBh. 2273. 12 (on xii. 4. 7); ii of the nature of restatement or reiteration आप्तवचनमनुवादरूपं किंचिद्भवेत् NyāyMañ. ii. 131. 10; तव्यप्रत्ययमुक्तमपि श्रोतव्यवाक्यम् ... स्तुत्यर्थमनुवादरूपमित्येवाभ्युपगन्तव्यम् ŚivārkaMaDī. i. 68. 21 (on i. 1. 1); i. 249. 21 (on i. 1. 21); i. 540. 24 (on i. 4. 16); समाख्या तु ... साधारणसाधारण्येनाप्युपपन्ना। ... तथापि अनुवादरूपा सती नानुपपन्नैव MīmāKau. ii. 273. 14 (on iii. 2. 25); 'उद्देशश्च प्रातिपदिकानां नोपदेशः' ... । एतद्भाष्येकवाक्यतया ... 'अग्रहणप्रातिपदिकानामुपदेशः कर्तव्यः ....' भाष्ये उपदेशशब्दो ग्रहणं कर्तव्यमित्यर्थकः। तच्चानुवादरूपमेव संदेहनिवर्तकमिति बोद्धव्यम् LaŚabdeŚe. i. 21. 7.

अनुवादरूपता (anuvādarūpa-tā) *f.* i the state of being of the nature of a restatement or reiteration निवर्तनीयत्वे ब्रह्मणः ... 'श्रुतिविरोधः ... शास्त्रस्य च ब्रह्मविषयस्यानुवादरूपता च ŚatDū. 145. 9; निषेधसमभिव्याहृतवकारस्थले प्रतिप्रसवरूपतानुवादरूपता वा व्युत्पत्तिसिद्धा GuruCandr. i. 462. 8; ii the state of being of the nature of a Brāhmaṇa passage (explaining a rule previously propounded) मन्त्रस्य विधिप्रापितानुष्ठेयप्रकाशकतया तदनुवादरूपतैव UpaParā. 35. 11.

अनुवादरूपत्व (anuvādarūpa-tva) *n.* i the state of being of the nature of a Brāhmaṇa passage (explaining a rule previously propounded) गौणत्वं यत्र नाम स्यात्क्वचिद् ब्राह्मणमन्त्रयोः। तत्रानुवादरूपत्वान्मन्त्राणां गौणतेष्यते TantrVā. 770. 14 (on iii. 2. 3); ii the state of being of the nature of a restatement or reiteration कर्ता विज्ञानात्मा पुरुषः इत्येवंजातीयकमपि शास्त्रमनुवादरूपत्वाद् यथाप्राप्तमेवाविद्याकृतं कर्तृत्वमनुवदिष्यति BrahmSūBh. (Śaṅ.) 472. 17 (on ii. 3. 40); श्रुतौ ... यच्छब्दस्यानुवादरूपत्वात् अनुवादस्य च प्रापकवाक्यसापेक्षतया तद्विरुद्धार्थपरत्वासंभवात् ... अनुवादिनि लक्षणवाक्ये यत इति पदमुभयविषयम् ŚrutaPra. iB. 106. 15 (on i. 1. 2); अग्नौ हविःसंबन्धमात्रं वाक्येन बोध्यते, तत्र उभयत्रापि प्रत्यभिज्ञानांशेऽनुवादरूपत्वात् न वाक्यभेदः Pūrvotta-VāNaMā. 27. 9; न हि ... अत्र (न दीक्षितस्य) संकल्पलक्षणायां प्रमाणमिति। आथर्ववैदिकस्थक्रीतराजकपदस्याविज्ञातनियेधैकवाक्यत्वेन अनुवादरूपत्वात् MīmāKau. i. 25. 9 (on i. 3. 4)

अनुवादरूपवचन (anuvādarūpa-vacana) *n.* statement of the nature of a restatement or reiteration क्वाश्रुतिस्तु स्मृतिगता अनुवादरूपवचनस्था च ŚrutaPra. iA. 30. 19 (on i. 1. 1)

अनुवादलक्षण (anuvāda-lakṣaṇa) *adj.* of the characteristic of a restatement or reiteration अनुवादलक्षणेनाप्यभ्यासेन क्रियातिशयोऽभिधीयते ... । अर्थवानुवादलक्षणोऽभ्यासः NyāyVār. 272. 6 (on ii. 1. 66); अनुपलब्ध्यर्थत्वाद्य नानुवादलक्षणमप्रामाण्यमस्तीति 'अर्थेऽनुपलब्धे' इत्यनेनोक्तम् ŚāstrDī. 44. 10 (on i. 1. 5)

अनुवादलब्ध (anuvāda-labdha) *adj.* obtained through restatement or reiteration हृदयादीनामुद्देश्यतया एकेन पशुशब्देनानुवादलब्धमपि साहित्यमविवक्षितमिति ... द्रव्यदेवतासंबन्धभेदाद्यागभेदः MayūMāli. 139. 6 (on ii. 2. 6)

अनुवादलिङ्ग (anuvāda-liṅga) *n.* A sign of a Brāhmaṇa passage (explaining a rule previously propounded) 'अनुष्टुप्छन्दस इति भक्षमन्त्रं नमती'त्यनुवादलिङ्गम् MīmāKau. ii. 300. 6 (on iii. 2. 38); B sign or indication of a restatement or reiteration यत्तु एकमप्यनुवादलिङ्गं प्रकृते नेति, तत्तुच्छम् GuruCandr. i. 482. 22; पुरोवादस्य च दर्शपूर्णमासयोर्व्यवस्थिततया तदनुसारेणानुवादस्य वर्णनीयतयानुवादलिङ्गात् सर्वार्थत्वप्राप्त्ययोगात् MayūMāli. 261. 6 (on iii. 4. 2); *adj.* indicated by repetition, cf. **अनुवादलिङ्गविधि**.

अनुवादलिङ्गविधि (anuvādaliṅga-vidhi) *m.* ritual (of placing) indicated by repetition (सर्वशुक्लो विधिः कार्यः) तस्य विशेषणैः अनुवादलिङ्गविधिकल्प्यं (-लिङ्गविधिः कल्प्यः) AbhinBhā. i. 59. 15 (on 2. 44)

अनुवादलिङ्गसंभव (anuvādaliṅga-sambhava) *m.* possibility of the in-

dication of a restatement or reiteration ब्रह्मत्वसामानाधिकरण्येन सत्त्वस्य प्रत्यक्षादिभ्योऽप्राप्तेः शून्यवादप्रसङ्गेन तस्य निषेधायोगाद्य य इदं सर्वं यदयमात्मेत्यत्रानुवादलिङ्गसंभवेन कल्पनाद्य AdvaiSi. 430. 6.

अनुवादलिङ्गाभाव (anuvādaliṅgābhāva) *m.* absence of the indication of a restatement or reiteration यत्तन्नेत्यादिनिषेधार्थानुवादलिङ्गाभावाद्य Nyāyāmṛ. 163B. 5.

अनुवादवचन (anuvāda-vacana) *n.* i words of a Brāhmaṇa passage (explaining a rule previously propounded) (विभागश्च ब्राह्मणवाक्यानां त्रिविधः) विध्यर्थवादानुवादवचनविनियोगात् NyāySū. ii. 1. 63; त्रिधा खलु ब्राह्मणवाक्यानि विनियुक्तानि विधिवचनान्यर्थवादवचनान्यनुवादवचनानि NyāyBh. 121. 3 (*on* ii. 1. 63); NyāyVār. 271. 3 (*on* ii. 1. 61); ii sentence conveying a secondary reference तत्र यावेतावित्यनुवादवचनं धर्मापेक्षं भविष्यति ŚābaBh. 2083. 17 (*on* x. 8. 36)

अनुवादवाक्य (anuvāda-vākya) *n.* i sentence (in the form) of restatement, reiterative sentence इमानि पुनः प्रमाणान्तरप्राप्तविषयप्रतिपादकानीत्यनुवादवाक्यान्येव Kāśi. iii. 117. 9 (*on* 5 (5). 39); लडादिभिरपि कर्मनामधेयानां करणार्थतया समभिव्याहारोऽनुवादवाक्ये दृश्यते ŚāstrDī. 73 .6 (*on* i. 4. 6); VaiyāBhū. 37. 1 (*on* 7); ग्रहस्तोत्रादिभिः क्रत्वनुबन्धैरनुवादवाक्यसरूपवाक्यप्रतिपादितैः क्रतुदर्शने सति ... मनश्चितादीनां शेषि(?षी)भूतविद्यामयक्रतोर्विधिः परिकल्प्यते VedāntDī. 192. 21 (*on* iii. 3. 44); गार्हस्थ्येनाश्रमान्तरस्यानुवादवाक्ये तुल्यत्वश्रवणात् तदनुष्ठेयम् VedāntPāSau. 362. 24 (*on* iii. 4. 19); आगमप्रामाण्ये प्रोक्तम्। प्रमाणान्तरदृष्टार्थविषयव्यापिशेमुषी। ... इदमप्यनुवादवाक्यस्यान्यपरतया स्वार्थप्रामाण्यव्यवच्छेदार्थम् NyāyPari. 486. 13; न सर्वत्रानुवादवाक्ये लक्षणा BhāṭṭCin. ii. 48. 9 (*on* i. 4. 1); क्वचित् पदार्थविपर्यासकत्वं यथानुवादवाक्ये LaŚabdeŚe. i. 45. 18; ii sentence (in the form) of a Brāhmaṇa passage (explaining a rule previously propounded) मन्त्राणामनुवादवाक्यानां स्मृतीनां च प्रामाण्य(ण्यो)पपत्तिः BhāṭṭCin. i. 11. 17 (*on* i. 1. 3)

अनुवादवाक्यप्रयोक्तृ (anuvādavākya-prayoktṛ) *adj.* one who employs reiterative sentence यावत्प्रमाणदृष्टं तावत एव वक्तेति चेन्न। अज्ञातसंदिग्धानुवादवाक्यप्रयोक्तुरनाप्तत्वप्रसङ्गात् NyāySu. (Ja.) 6A. 10 (*on* i. 1. 1)

अनुवादवाक्यश्रुतार्थ (anuvādavākya-śrutārtha) *m.* meaning heard (i.e. understood) from the reiterative sentence परिभाषाः खलु विधेरङ्गभूता अनुवादवाक्यश्रुतार्थान्यथानुपपत्त्या विधिवाक्यमेव कल्पन्ते PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 2. 1 (262. 19)

अनुवादवाक्यादिस्थल (anuvādavākyādi-sthala) *n.* [Loc.] in the case or context of reiterative sentence etc. अनुवादवाक्यादिस्थले वाक्यार्थज्ञानं स्मृतिरेव LaCandr. 671. 37.

अनुवादविधा (anuvāda-vidhā) *f.* [Inst.] in the manner of a Brāhmaṇa passage (explaining a rule previously propounded) वस्तुतस्तु गौरवभियैवानुवादविधयापि न बाधकत्वम् (अग्नीषोमीयादिवाक्यस्य) BhāṭṭDī. ii. 45. 2 (*on* iii. 7. 5)

अनुवादविधानादिचिन्ता (anuvādavidhānādi-cintā) *f.* consideration of restatement and injunction etc. अनुवादविधानादिचिन्ता प्राप्त्यादिपूर्विका NyāyPari. 29. 1.

अनुवादविधिक्रम (anuvādavidhi-krama) *m.* order of subject and predicate यदनूद्यते तत् व्याप्यम्। यद् विधीयते तद् व्यापकम्। व्याप्यं च व्यापके नियतं भवतीति। एवमुत्तरत्राप्यनुवादविधिक्रमो द्रष्टव्यः DharmoPra. 155. 21.

अनुवादविधेयार्थ (anuvādavidheyārtha) *m.* the referent such as subject and predicate तयोरप्यनुवादविधेयार्थविषयत्वेनेष्टत्वात् Kāvyānu. (He.) 208. 1; *adj.* expressing the referent such as subject and predicate, cf. **अनुवादविधेयार्थता.**

अनुवादविधेयार्थता (anuvādavidheyārtha-tā) *f.* the state of being what expresses the referent such as subject and predicate योऽसाविति पदद्वयमनुवादविधेयार्थतया विवक्षितम् ... इति यदः प्रयोगोऽनुपपन्नः Kāvyānu. (He.) 208. 1.

अनुवादविरोध (anuvāda-virodha) *m.* contradiction with the restatement or reiteration अनुवादविरोध इति चेन्न, शब्दशक्तेः विशिष्टत्वात् SaṅkarKāBh. 23. 25 (*on* i. 2. 30); क्रमः स संपूर्णतिथावेव प्राप्तेरनुवादः ... खण्डतिथावप्राप्त्या विध्यनुवादविरोधात् NirṇaSi. 150. 2.

अनुवादविशेष (anuvāda-viśeṣa) *m.* particular type of restatement or reiteration विकल्पोऽनुवादविशेषः NyāyVārPari. 322. 5.

अनुवादविशेषत्व (anuvādaviśeṣa-tva) *n.* the state of being a particular type of restatement or reiteration अनुवादविशेषत्वं प्रकृतप्रत्ययाद् भवेत्। तत्सामान्यप्रवृत्तिस्तु स्ववाक्यादेव लभ्यते TantrVā. 453 .16 (*on* ii. 2. 2)

अनुवादविषय (anuvāda-viṣaya) *m.* A [Loc.] in the context of or with reference to repetition (of words) चरणानामनुवादविषये समाहार एवैकार्थ्यं भवति CāndraVṛ. *on* ii. 2. 50; अनुवादविषये तु ... इत्संज्ञाशास्त्राप्रवृत्तेरुच्चारणार्थवर्णसहितसमुदायस्य तद्रहिते लक्षणा LaŚabdeŚe. i. 301. 10; B object of restatement or reiteration, cf. **अनुवादविषयत्व.**

अनुवादविषयत्व (anuvādaviṣaya-tva) *n.* the state of being an object of restatement or reiteration मानान्तरागोचरतया अनुवादविषयत्वासंभवेन निषेद्धुमशक्यत्वात् ... निरुपाधिकाः ब्रह्मगुणा इत्युक्तवक्ष्यमाणार्थसंग्रहः ... दर्शितः ŚrutaPra. iA. 197. 6 (*on* i. 1. 1)

अनुवादविषया (anuvāda-viṣayā) *adj.* (*f.*) referring to repetition (of words) लस्य यासुट्यपि लस्य स्थाने आद्युदात्तस्तस् भवतीत्येवमर्थादुत्पद्यमानस्यैवाद्युदात्तत्वेन तत्र 'यदागमाः' इत्यस्या अनुवादविषयाया अप्रवृत्त्या तेन यासुडुदात्तत्वस्य दौर्लभ्यात् LaŚabdeŚe. ii. 451. 7.

अनुवादविसंवाद (anuvāda-visaṁvāda) *m.* contradiction with the restatement or reiteration क्रियाकारकसंबन्धो वाक्यार्थो यैरपीष्यते। अनुवादविसंवादात्तेषामुक्तेरमानता BṛĀraUBhVā. (Sambandha.) 484.

अनुवादवैयर्थ्य (anuvāda-vaiyarthya) *n.* futility of restatement or reiteration यत्पदं वक्ष्यमाणद्यावापृथिव्यादिसकलविशेषणविशिष्टदहराकाशपरमन्यथा विशेषणानां विध्यसंस्पर्शे उपास्यत्वासिद्धेरिति नानुवादवैयर्थ्यम् UpaParā. 48. 3.

अनुवादवैयर्थ्यभी (anuvādavaiyarthya-bhī) *f.* fear of futility of restatement or reiteration न चार्धोद्देशेन बहिर्वेदिमात्रविधानादर्धान्तरे च अन्तर्वेदेरेव प्राप्तत्वेनानुवादोपपत्तेर्न लक्षणापीति वाच्यम्, अनुवादवैयर्थ्यभियैव लक्षणाङ्गीकारात् BhāṭṭDī. ii. 46. 17 (*on* iii. 7. 6)

अनुवादवैयर्थ्यापत्ति (anuvādavaiyarthyāpatti) *f.* undesired contingency of the futility of restatement or reiteration न च यूपार्धोद्देशेन बहिर्वेदि विधीयते, अर्धान्तरे च वेदेः प्राप्तत्वेनार्धमन्तर्वेदीत्यनुवाद इति लक्षणा न युक्तेति वाच्यम्, अनुवादवैयर्थ्यापत्त्या लक्षणावश्यकत्वात् LaCandr. 700. 32.

अनुवादव्यवहार (anuvāda-vyavahāra) *m.* usage of subject, i.e. counterpositive of predicate विधिः ... प्राधान्यलक्षणः। ... अन्याङ्गतालक्षणोऽनुवादः। ... न च रसेषु विध्यनुवादव्यवहारो नास्तीति शक्यं वक्तुम् Kāvyānu. (He.) 139. 3.

अनुवादव्याज (anuvāda-vyāja) *m.* [Inst.] under the pretext of restatement or reiteration शोध्यस्य च यदनुष्ठेयं तदप्यनुवादव्याजेन स एव दर्शयति SmṛtiCan. iii. 276. 16.

अनुवादव्यापकत्व (anuvādavyāpaka-tva) *n.* the state of being what pervades, i.e. covers (all cases of) restatement न च यत्तन्नेत्यादिनिषेधार्थानुवादलिङ्गाभावेन ... निषेधार्थानुवादत्वायोगः, यत्तदित्यादेरनुवादलिङ्गत्वेऽपि अनुवादव्यापकत्वाभावात् AdvaiSi. 822. 27.

अनुवादशङ्का (anuvāda-śaṅkā) *f.* doubt regarding restatement or reiteration प्रकृतयागाभावादनुवादशङ्कायामसत्यां श्वेतादेश्च गुणस्यौत्पत्तिकद्रव्यसंयुक्तेऽपि कर्मणि विधानोपपत्तेः कथं स्यात् TantrVā. 603. 7 (*on* ii. 3. 12)

अनुवादशङ्काकुण्ठितत्व (anuvādaśaṅkākuṇṭhita-tva) *n.* the state of being blunted or dulled by doubt regarding restatement or reiteration प्रयाजादिवाक्यानि ... न तावत्स्वस्वविषयं नियोगान्तरमभिधातुमीशते। अवघातादिवदनुवादशङ्काकुण्ठितत्वात् TantrRaha. 63. 9.

अनुवादश्रुति (anuvāda-śruti) *f.* Vedic text (in the form) of restatement or reiteration 'तस्यैवंविदुषः' इति सिद्धवदनुवादश्रुतौ सत्याम्, पुरुषस्य यज्ञभावमात्मादीनां च यजमानादिभावं प्रतिपित्समानस्य वाक्यभेदः स्यात् BrahmSūBh. (Śaṅ.) 654. 6 (*on* iii. 3. 24)

अनुवादसंवाद (anuvāda-saṁvāda) *m.* conversation (in the form) of restatement or reiteration दूतोऽनुवादसंवादः कवयः SaduktiKa. 277. 26.

अनुवादसमय (anuvāda-samaya) *m.* [Loc.] at the time of restatement or reiteration पश्चादनुवादकतयापि वाचकत्वमिति व्युत्पत्तिसमयेऽनुवादसमये च शक्तिग्रहणमनुपपन्नमिति गम्भीरोऽयं न्यायमहाह्रदः TantrRaha. 37. 27.

अनुवादसंभव (anuvāda-sambhava) *m.* 1 possibility of repetition (of words) प्रसिद्धस्यार्थस्य कार्यान्तरविधानायानुवादसंभवात् Pradī. iv. 16B. 2 (*on* iv. 1. 3); 2 possibility of restatement or reiteration भ्रमसिद्धस्यापि श्रुत्यानुवादसंभवात् SiddhāBi. 52. 2; न चाप्राप्तार्थकत्वेन लेट्त्वनिश्चयः, ... प्राप्तानामेवानुवादसंभवेन तदसिद्धेः MīmāKau. iii (2). 162.

17 (*on* ii. 2. 3); न च ... फलवदफलन्यायेन न आमनहोमानामिवाङ्गसिद्धिरिति वाच्यम्। ...एवंपदेनोभयोरनुवादसंभवात् LalitāSaBh. 227. 15 (*on* 296)

अनुवादसंभवपरत्व (anuvādasambhavapara-tva) *n*. the state of being what is meant to convey the possibility of restatement or reiteration वाक्यान्तरेण प्रतिपादितस्य वाक्यान्तरेणानुवादसंभवपरत्वं च शास्त्रयोन्यधिकरणस्यायुक्तम् ŚrutaPra. iB. 172. 16 (*on* i. 1. 4)

अनुवादसरूप (anuvāda-sarūpa) *adj*. [*f*. -ā] (also used as noun) **i** what is similar to a restatement or reiteration शतं ब्राह्मणा राजन्याश्च। तेषु शतशब्दोऽनुवादः अनुवादसरूपश्च ŚābaBh. 1021. 8 (*on* iii. 5. 52); 1985. 7 (*on* x. 6. 2); अग्निहोत्रस्य ... उपवीतं गम्यते। तद्याप्राप्तमित्यनुवादसरूपस्यापि हिशब्दपरित्यागेन विधित्वं गम्यते ŚāstrDī. 262. 4 (*on* iii. 4. 3); अनुवादसरूपे च वाक्यावयवे न समुदायो विवक्ष्यते SaṅkarKāBh. 120. 10 (*on* iii. 1. 5); अधस्तात्समिधं धारयन्ननुद्रवेदुपरि हि देवेभ्यो धारयतीत्यत्रानुवादसरूपादपि वाक्यादुपरिधारणस्याप्राप्तत्वाद् विधिराश्रीयते BrahmSūBh. (Rā.) 692. 9 (*on* iii. 4. 20); न हि ... उपनयनस्याध्ययनाङ्गत्वं यच्छब्दयोगादनुवादसरूपया स्मृत्या बाधितुं शक्यते ŚivārkaMaDī. i. 26. 10 (*on* i. 1. 1); हिशब्दयोगादनुवादसरूपस्य विधित्वमनुपपन्नम् MayūMāli. 262. 7 (*on* iii. 4. 3); **ii** what is similar to a Brāhmaṇa passage (explaining a rule previously propounded) दृष्टश्चानुवादसरूपेषु कल्प्यमानो विधिः BrahmSūBh. (Rā.) 665. 12 (*on* iii. 3. 48); VedāntDī. 194. 17 (*on* iii. 3. 48); VedāntSā. (Rā.) 326. 1 (*on* iii. 3. 48); VedāntPāSau. 343. 18 (*on* iii. 3. 48); BrahmSūBh. (Śrī.) ii. 368. 6 (*on* iii. 3. 48); अपां वासस्त्वानुसंधानम् अप्राप्तम् 'अनग्नं कुर्वतो मन्यन्ते। अनग्नं कुरुत' इति अनुवादसरूपं प्रतीयते VedāntDī. 175. 17 (*on* iii. 3. 18); अप्राप्तस्यैव विधेयतया ख्यापनादत्रानुवादसरूपो विधिः कल्प्यते VedāntSā. (Rā.) 298. 2 (*on* iii. 3. 18); BrahmSūBh. (Śrī.) ii. 313. 6 (*on* iii. 3. 18)

अनुवादसरूपत्व (anuvādasarūpa-tva) *n*. **i** the state of being what is similar to a Brāhmaṇa passage (explaining a rule previously propounded) न चैषां विधायकत्वम्। अनुवादसरूपत्वात्। तस्मान्न विधयः ŚābaBh. 1633. 3 (*on* viii. 4. 23); अनुवादसरूपत्वादर्थवाद एषः ŚābaBh. 2088. 25 (*on* x. 8. 52); सत्यप्यनुवादसरूपत्वेऽर्थवत्त्वाय प्रयोगवचनादिभ्यो विधित्वं कल्पनीयम् TantrVā. 918. 14 (*on* iii. 4. 10); तं वै दशभिः क्रीणाति ... इदं हि विध्यन्तरैकवाक्यतापन्नत्वादनुवादसरूपत्वाद्यानुवाद एव BhāṭṭDī. iv. 274. 9 (*on* xii. 4. 3); **ii** the state of being what is similar to restatement or reiteration अनुमिते च सति य एवं विद्वानित्यनुवादसरूपत्वादनुवाद एव विज्ञायते TantrVā. 480. 12 (*on* ii. 2. 6); रात्रिशब्दस्य प्राप्तार्थत्वात् अविधेयत्वम्। कथम्। अनुवादसरूपत्वाद् वाक्यस्य SaṅkarKāBh. 120. 6 (*on* iii. 1. 4)

अनुवादसरूपार्थवाद (anuvādasarūpārthavāda) *m*. eulogistic statement which is similar to restatement or reiteration संदेहे देवेभ्यो इत्यनुवादसरूपार्थवाददर्शनादिह देवरूपयोरेव देवतात्वमिति गम्यते SmṛtiCan. v. 322. 10.

अनुवादसाफल्य (anuvāda-sāphalya) *n*. the fruitfulness of restatement or reiteration न ... ब्रह्मविद्यापुरुषविद्ययोस्समप्राधान्यं शङ्कनीयम्। ... प्रधानफलस्याङ्गेऽनुवादोपपत्तेश्च। सूर्याचन्द्रमःप्राप्तिपूर्वकत्वविशेषप्रतिपादनार्थत्वेनानुवादसाफल्योपपत्तेश्च ŚivārkaMaDī. ii. 324. 30 (*on* iii. 3. 24)

अनुवादसामर्थ्य (anuvāda-sāmarthya) *n*. [Abl.] **Ai** due to the force of restatement or reiteration न चानुवादसामर्थ्यात्प्रमाणं कल्प्यं विरोधात् VedāntKa. 202. 19 (*on* i. 4. 8); अनुवादसामर्थ्यादेव वा दक्षिणारूपगवाश्रयत्वनियमः PūrvottaVāNaMā. 148. 4; **Aii** due to the force of a Brāhmaṇa passage (explaining a rule previously propounded) सोमाभाव एव ... 'यदि सोमम्' इति अनुवादसामर्थ्यात् BhāṭṭDī. ii. 265. 22 (*on* vi. 3. 13); **B** due to the force or strength of repetition (of words) अणौ यत्कर्मेत्यनुवादसामर्थ्यादि वाणौ कर्मत्वसिद्धेः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 3. 67 (465. 3); परस्मैपदिभ्यो ज्वरादिभ्यः प्रागेवानुवादे कर्तव्ये तन्मध्येऽनुवादसामर्थ्यात्परस्मैपदम् SiddhāKau. 375B. 19 (*on* vii. 4. 68); [Inst.] due to the force of repetition (of words) अनुवादसामर्थ्येन तद्बाधकल्पनापेक्षया स्वातन्त्र्यकल्पनस्यैवौचित्यादिति भावः LaŚabdeŚe. ii. 528. 7.

अनुवादसामर्थ्यसिद्धि (anuvādasāmarthya-siddhi) *f*. establishment through the force of restatement or reiteration सिद्धान्ते ... नायं प्रसङ्गः इष्टेः शुद्ध्यर्थाचमनसंबन्धस्यानुवादसामर्थ्यसिद्धेरकल्प्यत्वादित्येवमर्थपरत्वेन भाष्यं व्याचष्टे VedāntKa. 414. 13 (*on* iii. 3. 18)

अनुवादसाम्य (anuvāda-sāmya) *n*. similarity with restatement or reiteration स्तुत्यर्थतयानुवादसाम्यं प्रमाणान्तरप्राप्तिसाम्यं चोभयं सूत्राभिप्रेतम् ŚrutaPra. ii. 545. 18 (*on* iii. 4. 19)

अनुवादसारूप्य (anuvāda-sārūpya) *n*. conformity with restatement or reiteration ... एतानि च दश यज्ञायुधानीति वैशब्दसंयोगादस्यानुवादसारूप्यं न चात्र भावनावचनो विधायकोऽस्ति TantrVā. 684. 8 (*on* iii. 1. 11)

अनुवादसूत्र (anuvāda-sūtra) *n*. aphorism (in the form) of restatement or reiteration इदमेकमनुवादसूत्रमविरोधख्यापकम् AṇuBh. 143. 7 (*on* ii. 3. 11)

अनुवादस्थत्व (anuvādastha-tva) *n*. the state of being present in restatement or reiteration अनुवादस्थत्वाद्विधीयमानेन च सह विरोधाद्विदित्यादेरस्तु कामं जिहासितार्थयोरसंसर्गः NaiṣkaSi. 151. 7; यद्यपि चेयम् (लक्षणा) ... ममाप्यावश्यकी तथाप्यनुवादस्थत्वात् प्राशस्त्योपपादकत्वाच्च न दोषः, वर्तमाननिर्देशं विना तदप्रतीतेः BhāṭṭDī. i. 28. 14 (*on* i. 2. 3)

अनुवादस्थल (anuvāda-sthala) *n*. [Loc.] **1** in the case of restatement or reitereation तयोः अनुवादस्थले परं निमित्तत्वाद्यापत्तेः अनेकोद्देश्यतेति विशेषः MīmāKau. ii. 178. 22 (*on* iii. 1. 14); प्रथमावगत्यनुसारेणैवानुवादस्थलेऽपि बुद्धिः संभवति MayūMāli. 79. 9 (*on* i. 4. 11); **2** in the case of repetition अनुवादस्थले चेत्युवाच ŚāktiVā. 120. 5.

अनुवादस्मृति (anuvāda-smṛti) *f*. body of sacred tradition or Smṛti text in the form of restatement or reiteration अनुवादस्मृतिस्त्वन्या दृष्टादृष्टा तु पञ्चमी BhaviP. 268A. 18 (i. 181. 23)

अनुवादस्वरूप (anuvāda-svarūpa) *adj*. [*f*. -ā] of the nature of restatement or reiteration श्रुतिः अनुवादस्वरूपा BrahmSūBh. (Śaṅ.) 738. 17 (*on* iii. 4. 27); नानुवादस्वरूपस्य ... वचसः प्रामाण्यमुपपद्यते BrĀraUBhVā. i. 4. 794; मामैश्वर्यार्थिनो ये विदुरित्येतदनुवादस्वरूपमप्राप्तार्थत्वात्तद्विधायकमेव GītāBh. (Rā.) 405. 10 (*on* 7. 30)

अनुवादस्वारस्यानुरोध (anuvādasvārasyānurodha) *m*. [Inst.] in accordance with the fitness of restatement or reiteration दशक्रयवचनं न विधायकम् ...। किं तु प्रचयशिष्टसंख्यानुवादकम्। न च अनुवादस्वारस्यानुरोधेन विधिवाक्यगतकारकविभक्तिवैफल्यापादनं युक्तम् PūrvottaVāNaMā. 146. 4.

अनुवादांश (anuvādāṁśa) *m*. part of restatement or reiteration ईश्वरेऽपि शास्त्रस्यानुवादत्वमपि तत्रांशे नाशङ्कनीयमेव, यत्रानुमानप्रवृत्तिः। ... अनुमानं प्रवर्तितुं शक्नोति। ... अनुवादांशेऽपि नायावार्थ्यम् NyāyKu. 87. 7.

अनुवादाङ्गीकरण (anuvādāṅgīkaraṇa) *n*. acceptance of restatement or reiteration अनुवादाङ्गीकरणे च वचनव्यक्तिभेदेन वाक्यभेदापत्तेः स्फुटत्वात् MīmāKau. i. 262. 6 (*on* i. 4. 18)

अनुवादात्मक (anuvādātma-ka) *adj*. of the nature of restatement or reiteration ब्रह्मस्वरूपबोधकत्वे सिद्धम् ... प्रकाशमानत्वम्। प्रकाशमानं स्वरूपमनेनानूद्यत इति चेन्न, तथाप्यनुवादात्मकसंवित्कर्मतया प्रकाशमानत्वस्य दुरपह्नवत्वात् ŚatDū. 109. 14.

अनुवादात्मन् (anuvādātman) *m*. [Inst.] in the form of a restatement or reiteration अनुवादात्मना पक्षे साध्याभावो विभाति यत्। प्रतिषेधोपपत्त्यर्थः परामर्शः स युज्यते NyāyPari. 330. 11.

अनुवादादि (anuvādādi) *adj*. **1** restatement or reiteration etc. यथा साध्यसाधनभावबोधस्तथात्राप्यनुवादादिदोषपरिहारायाध्याहृतेन कर्तव्येति पदेन ... लक्षणा VaiyāBhū. 165. 21 (*on* 31); **2** repetition etc., cf. अनुवादादिराहित्य.

अनुवादादिराहित्य (anuvādādi-rāhitya) *n*. absence of repetition etc. अनुवादादिराहित्यं नैव जल्पेऽपि दूषणम् KathāLa. 2A. 6.

अनुवादादिवाक्यप्रयोक्तृ (anuvādādivākya-prayoktṛ) *adj*. one who employs the sentence (in the form) of restatement or reiteration यावत्प्रमाणदृष्टं तावत् एव वक्ताप्त इति चेन्न। अज्ञातसंदिग्धानुवादादिवाक्य-प्रयोक्तुरनाप्तत्वप्रसङ्गात् TattvPradī. (Ci.) 272. 7.

अनुवादाधिक (anuvādādhika) *n*. excess in the case of restatement or reiteration दूषणानुवादाधिकयोरप्युपलक्षणम् TārkiRa. 344. 12; अनुवादाधिकं तु प्रकृतानुपयोगादर्थान्तर एवान्तर्भावयन्ति केचित् TārkiRa. 345. 9.

अनुवादानन्तरम् (anuvādānantaram) *adv*. after the restatement or reiteration तच्चैतदुत्तरसूत्रेणानूद्यत इत्यस्यानुवादानन्तरमव्याख्यानेऽपि न दोषः NyāyVārPari. 239. 1.

अनुवादानर्थक्य (anuvādānarthakya) *n*. purposelessness of restatement or reiteration आरादुपकारकतया क्रतुधर्मत्वेऽनुवादानर्थक्यादयो ग्रन्थोक्ता एव दोषाः MayūMāli. 260. 10 (*on* iii. 4. 1); अनुवादानर्थक्याद्विधित्वे सति इदं सर्वं सोढव्यम् MayūMāli. 352. 24 (*on* iv. 1. 4)

अनुवादानर्ह (anuvādānarha) *adj*. not deserving, i.e. not fit for restatement or reiteration उपरि धारणेऽप्यप्राप्तत्वादनुवादानर्हो विधिराश्रितः

ŚivārkaMaDī. ii. 313. 28 (*on* iii. 1. 18)

अनुवादानादर (anuvādānādara) *m.* disregard for restatement or reiteration 'पूर्वं मानान्तरपूर्विका पुंवाक्यादर्थधीरुक्ता, अधुनानुमानादेवार्थधीरित्याह' इति, तदनुवादानादरात्, न त्वनुवादाभावात् NayaVi. 55. 5 (*on* i. 1. 2)

अनुवादानापत्ति (anuvādānāpatti) *f.* absence of undesired contingency of restatement or reiteration अकारविशिष्टरेफाभावाद्रेफादग्निरिति मूलेऽकारवैशिष्ट्येनानुवादानापत्तिः SetuBa. 240. 14.

अनुवादानुपपत्ति (anuvādānupapatti) *f.* i untenability of restatement or reiteration उत्पत्तिवाक्यमन्यनिरपेक्षं विदध्यान्नोत्पन्नवाक्यम्, अनुत्पन्नेऽनुवादानुपपत्तेः TantrVā. 292. 9 (*on* i. 4. 3); अप्राप्तत्वाद्विशब्दपरित्यागेन विधिः, अनुवादानुपपत्त्या हि विधिकल्पनम् ŚāstrDī. 263. 12 (*on* iii. 4. 5); NirṇaSi. 206. 8; व्रीहीणाम् ... मुष्टिवैशिष्ट्येन प्राप्तेरभावात् तेन रूपेणानुवादानुपपत्तेः PūrvottaVāNaMā. 144. 3; तथात्वे संख्यायाः कपालविशेषणत्वानुवादानुपपत्तेः MīmāKau. i. 265. 10 (*on* i. 4. 21); प्रत्यभिज्ञानात् न कर्मान्तरम् न चानुवादानुपपत्तिः BhāṭṭDī. i. 155. 1 (*on* ii. 3. 8); न दानान्तरविधिकल्पना युक्तेति वाच्यं, तथात्वे दानस्यैव नित्यप्राप्त्यभावेनानुवादानुपपत्तेः BhāṭṭDī. iii. 263. 24 (*on* x. 3. 17); 'अन्वाह' इत्यनुवादानुपपत्तेश्च BhāṭṭDī. iii. 302. 16 (*on* x. 4. 21); ii untenability of Brāhmaṇa passage (explaining a rule previously propounded) 'भुञ्जीत, सुप्रयुक्त' इत्याद्यनुवादानुपपत्तिः MīmāKau. i. 133. 16 (*on* i. 3. 27); अग्निष्टोमसामेत्यस्यानुवादानुपपत्तेः MīmāKau. iii (2). 285. 6 (*on* ii. 2. 26); स्तुवीतेत्यनुवादानुपपत्तिमाशङ्क्य ... पूर्वस्तोत्राविशेषसंबन्धोपपत्तिः MīmāKau. iii (2). 293. 20 (*on* ii. 2. 27); BhāṭṭDī. i. 134. 24 (*on* ii. 2. 12); i. 135. 9 (*on* ii. 2. 12)

अनुवादानुरोध (anuvādānurodha) *m.* [Inst.] in accordance with Brāhmaṇa passage (explaining a rule previously propounded) 'यद् वेदादा'विति मन्त्रस्य न तावदुपक्रमानुरोधेन नारायणविषयतयार्थवर्णनम्। ... नाप्यनुवादानुरोधेन ŚivārkaMaDī. i. 330. 26 (*on* i. 2. 8)

अनुवादान्तर (anuvādāntara) *n.* another Brāhmaṇa passage (explaining a rule previously propounded) 'संवत्सरः सुवर्गो लोक' इत्यनुवादान्तरश्रवणात् संवत्सर एव देवलोकः ŚivārkaMaDī. ii. 472. 15 (*on* iv. 3. 2)

अनुवादान्यथानुपपत्ति (anuvādānyathānupapatti) *f.* i untenability, i.e. incoherence of restatement or reiteration otherwise स्तुवीतेत्यनुवादानुपपत्तिमाशङ्क्य, अनुवादान्यथानुपपत्त्यैव ... सौभरस्य करणतासंबन्धेन फलोद्देशेन विधानात् MīmāKau. iii (2). 293. 21 (*on* ii. 2. 27); ii untenability of Brāhmaṇa passage otherwise अनुवादान्यथानुपपत्त्या स्वार्थविधिकल्पका गम्यन्ते VīraMi. (Saṁskāra.) 712. 15.

अनुवादापत्ति (anuvādāpatti) *f.* undesired contingency of restatement or reiteration न चैवं 'वैश्वदेवेन यजेत' इत्यत्र .. आमिक्षायागस्यैवानुवादापत्तेः प्रकरणविशेषाद् वा सर्वानुवादे वाजिनयागस्याप्यनुवादापत्तेः MīmāKau. i. 253. 10 (*on* i. 4. 15)

अनुवादापात (anuvādāpāta) *m.* undesired contingency of (being) restatement or reiteration न च सामान्येन ज्ञाते विशेषतोऽज्ञातम् ... प्रमितत्वे चाज्ञातत्व-व्याघातात्। स्मृतत्वे चानुवादापातात् VedāntKa. 174. 1 (*on* i. 3. 30)

अनुवादापेक्षण (anuvādāpekṣaṇa) *n.* expectancy for restatement or reiteration अनुवादापेक्षणे सत्यपि प्राप्त्यभावाद्विशिष्टविधानरूपेण विधिर्भवति TantrVā. 454. 7 (*on* ii. 2. 2)

अनुवादापेक्षा (anuvādāpekṣā) *f.* expectancy for restatement or reiteration अनुवादापेक्षया जघन्यापि ... परिसंख्यैव अवश्यमभ्युपगन्तव्या PūrvottaVāNaMā. 150. 4; ऋत्विक्संस्काराः ... अथाप्यनुवादापेक्षा तदा तत्पुरुषः कार्याः BhāṭṭDī. ii. 66. 6 (*on* iii. 8. 4)

अनुवादापेक्षाभाव (anuvādāpekṣābhāva) *m.* absence of expectancy for restatement or reiteration प्रकृते विधेयान्तराभावेनानुवादापेक्षाभावात् सत्यपि प्रत्यभिज्ञाने नानुवादोपपत्तिः MīmāKau. iii (2). 147. 11 (*on* ii. 2. 2)

अनुवादाभाव (anuvādābhāva) *m.* absence of restatement or reiteration 'पूर्वं मानान्तरपूर्विका पुंवाक्यादर्थधीरुक्ता, अधुनानुमानादेवार्थधीरित्याह' इति, तदनुवादानादरात्, न त्वनुवादाभावात् NayaVi. 55. 5 (*on* i. 1. 2); न च विध्यनुवादविरोधः, अनुवादाभावाद्विध्यर्थत्वाच्च वचनस्य Mitā. 26. 6 (*on* 1. 81); अनुवादाभावेऽपि श्रुतेरद्वैततात्पर्यकत्वेन भ्रमजनकस्यादोषत्वसंभवात् GuruCandr. ii. 207. 20.

अनुवादाभावप्रसङ्ग (anuvādābhāva-prasaṅga) *m.* undesired occasion for the absence of restatement or reiteration जीवनिर्देशवारणमिह वाक्ये न क्रियते तथा सत्यनुवादाभावप्रसङ्गात् VedāntKa. 166. 12 (*on* i. 3. 24)

अनुवादाभिधान (anuvādābhidhāna) *n.* mention of restatement or reiteration अनुवादाभिधानं त्वभ्युपेत्य वादमात्रम् TantrVā. 986. 1 (*on* iii. 4. 15)

अनुवादाभिप्राय (anuvādābhiprāya) *adj.* intended for (conveying) restatement or reiteration हेतुः स्यादिति पूर्वपक्षभाष्यं हेतुविध्यभिप्रायमनुवादाभिप्रायं वा NyāySu. (So.) 82. 26 (*on* i. 2. 26)

अनुवादाभ्युपगम (anuvādābhyupagama) *m.* acceptance of Brāhmaṇa passage (explaining a rule previously propounded) होम एव मान्त्रवर्णिकदेवतायाः प्राप्तिमङ्गीकृत्य सोमायेत्यस्यानुवादाभ्युपगमे ज्योतिष्टोमस्य व्यक्तत्वापत्तेश्च MīmāKau. ii. 61. 2 (*on* ii. 3. 20)

अनुवादायुक्त (anuvādāyukta) *m.* variety of the defect of meaning (*lit.* what is contrary to subject) अर्थदोषानाह अर्थोऽपुष्टः कष्टः ... सहचरभिन्नः प्रकाशितविरुद्धः। विध्यनुवादायुक्तस्त्यक्तपुनःस्वीकृतोऽश्लीलः KāvyPra. 378. 8.

अनुवादायुक्तता (anuvādāyukta-tā) *f.* variety of defect of meaning (*lit.* . the state of being what is contrary to subject) अर्थदोषानाह अविशेषे विशेषश्चा-नियमे नियमस्तथा। तयोर्विपर्ययौ विध्यनुवादायुक्तते तथा SāhiDa. 412. 14.

अनुवादायोग (anuvādāyoga) *m.* incompatibility or untenability of restatement or reiteration असत्पदस्याबोधकत्वापत्तेरनुवादायोगः स्यात् VedāntKa. 11. 12 (*on* i. 1. 0); एकेन वाक्येनैकस्यार्थस्य विधानानुवादायोगात् अनुवादः प्रमाणान्तरसापेक्षः ŚrutaPra. iB. 171. 17 (*on* i. 1. 4); यद्वदन्तीत्यादिवचनं परिहारे विशेषयुक्तिं च विनानुवादायोगात् Vādā. 63. 1; तात्पर्यज्ञानप्राप्तत्वे निषेधार्थमनुवादायोगात् AdvaiSi. 726. 9; विधेयस्य निषेधार्थमनुवादायोगः GuruCandr. ii. 224. 14; LaCandr. 511. 29; बहिर्वेद्येक इत्यनुवादायोगात् ... विधित्वे वाक्यभेदापत्तेरगत्या द्वितीयपक्षाश्रयणम् LaCandr. 700. 22; अप्राप्तस्यानुवादायोगाद्रागादपि च नियमेनाप्राप्तेः नित्यवदनुवादोपपत्त्यर्थं प्रापकं विधिमनुमापयति MīmāKau. i. 67. 19 (*on* i. 3. 1); रागादिनिष्ठप्रवर्तनावाचित्वस्य लोके वेदे वा अक्लृप्तत्वेनानुवादायोगात् MīmāKau. iii (1). 24. 22 (*on* i. 2. 7); iii (2). 163. 15 (*on* ii. 2. 3)

अनुवादार्थ (anuvādārtha) *adj.* meant for (the indication of) the subject, i.e. the counter positive of predicate (स्वामी मे विष्णुरित्येव) स्वामीति अत्र सूत्रे द्वावात्मशब्दौ एकोऽनुवादार्थो द्वितीयो विध्यर्थः NyāySu. (Ja.) 615A. 1 (*on* iv. 1. 2)

अनुवादार्थम् (anuvādārtham) *adv.* for the sake of restatement or reiteration 'प्रेक्षितं भक्षयेन्मांसम्' इत्येतस्यानुवादार्थमेतत् ManvaMu. 200. 30 (*on* 5. 36); निषेधे प्रापकस्य निवर्तकस्य च वाक्यस्य भेदात् अनुवादार्थं वाक्यान्तरकृतानिश्चयरूपा प्राप्तिर्यथापेक्षिता न तथा पर्युदासे VīraMi. (Saṁskāra.) 595. 12; पूर्वप्रकृतकर्मापेक्षित्वपरत्वानङ्गीकारेऽपि अनुवादार्थं पूर्वप्रकृतज्योतिष्टोमविध्यपेक्षित्वपरत्वं भविष्यति MīmāKau. iii (2). 248. 20 (*on* ii. 2. 21)

अनुवादार्ह (anuvādārha) *adj.* which deserves or is fit for restatement or reiteration न ह्यज्ञातमनुवादार्हम्। ... चन्द्रस्वरूपम् Nyāyāmr. 438B. 7; इह तु सर्वकर्माङ्गत्वेन स्मृतितः प्राप्तमाचमनमनुवादार्हमस्ति ŚivārkaMaDī. ii. 313. 29 (*on* iii. 1. 18)

अनुवादावस्था (anuvādāvasthā) *f.* A condition of restatement or reiteration विधेरनुवादः ... न संभवति। अनुवादावस्थायामप्राप्तत्वात् NyāySu. (So.) 47. 28 (*on* i. 2. 7); B stage of being a restatement or reiteration, cf. अनुवादावस्थापन्न.

अनुवादावस्थापन्न (anuvādāvasthāpanna) *adj.* which has attained the stage of being a restatement or reiteration ततः प्रतिषेधोऽपि ... अनुवादावस्थापन्नस्यैवेष्टस्य विपर्ययं फलत्वेनावलम्बते ŚāstrDī. 266. 1 (*on* iii. 4. 8)

अनुवादाशङ्का (anuvādāśaṅkā) *f.* doubt regarding a restatement or reiteration (अग्निहोत्रं जुहोतीत्युत्पत्तिवाक्ये) तत्र स्ववाक्यगतपौर्णमास्यमावस्यापदनिमित्तत्वादनुवादाशङ्कायाः TantrVā. 492. 16 (*on* ii. 2. 15)

अनुवादासंभव (anuvādāsaṁbhava) *m.* impossibility of restatement or reiteration फलं चाग्नीषोमीयस्य क्रत्वङ्गत्वान्नैतदन्यद्वास्तीत्यनुवादासंभवः TantrVā. 292. 21 (*on* i. 4. 3); अनुवादासंभवाच्च न शक्यते द्वे चतुर्गृहीते लक्षयितुम् ṬupṬ. 16. 13 (*on* iv. 1. 16); गामिति गोगतत्वं बाध्येत नियमेनाप्राप्तेरनुवादासंभवात् TantrRa. 60. 9; तदाश्रयत्वे च यूपग्रहणानर्थक्यमनुवादासंभवात् ŚāstrDī. 11. 6 (*on* i. 2. 2); शाखानां युगपदुपस्थानाद्यनुवादासंभवोऽपीत्यतो भेद एव CaturCin. iii (1). 753. 9; पुरोवादाभावेनानुवादासंभवाद्यजत्यालभतिभ्यां कर्मणी विधीयेते NyāyMāVi. 86. 9 (*on* ii. 2. 6); प्रमाणान्तरानवगम्यो धर्मः कथमनूद्यते। अप्रमाणसिद्धस्यानुवादासंभवात् YuktiSneha. 16. 19 (*on* i. 1. 1); न च शुक्राग्रादिवाक्येषु ... एव फले विधानमिति शङ्क्यम्। शुक्राग्रतादीनां पाठतोऽ-

प्राप्तत्वादनुवादासंभवेन विधेयत्वेऽप्यत्र ... धात्वर्थभूतानां ग्रहाणामेव फले विधानात् VidhiRa. 10(57. 8); अन्तरालवाक्य एव कर्मचोदना, विष्ण्वादिवाक्ये कर्मविध्यसंभवेनानुवादासंभवात् MīmāKau. iii (2). 185. 14 (*on* ii. 2. 10); BhāṭṭCin. ii. 52. 20 (*on* i. 4. 2); साण्डशब्दस्य पुंपशुमात्रसाधारण्यादग्नीषोमीयेऽपि प्रसङ्गात् सोमक्रयणशब्दस्यानुवादासंभवादानर्थक्यं स्यात्, सोमक्रयणविशिष्टसाण्डानुवादेन विधानविधाने तु विशिष्टोद्देशाद्वाक्यभेदः MayūMāli. 692. 8 (*on* x. 3. 16); आनुवादिका व्य(?व्या)वहारिकाश्च गुणा इति तु कल्पनैव। मानान्तराप्राप्तानामनुवादासंभवात् GoviBh. 220. 6 (*on* iii. 3. 1); अस्यासिद्धत्वेनानुवादासंभवादाह। भवेयुरिति BālamBha. iii. 27. 21 (*on* 3. 16)

अनुवादिगुण (anuvādi-guṇa) *adj.* having concordant, i.e. similar quality सुवदनावदनासवसंभृतस्तदनुवादिगुणः कुसुमोद्गमः। मधुकरैरकरोन्मधुलोलुपैर्बकुलमाकुलमायतपङ्क्तिभिः RaghuVa. 9. 30 (comm. सदृशो गुणो यस्य)

अनुवादित (anu-vādita) *n.* type of (concordant) music (produced by striking on *paṇava*) (*lit.* which is followed in playing) वक्ष्याम्यतश्च भूयो दर्दरपणवाश्रितं वाद्यम्। अतिवादितमनुवाद्यं समवादितमुच्यते पणववाद्यम्।... यत्न(?त्त्व)नुगतं मृदङ्गैरनुवादितमुच्यते तु तद्वाद्यम् NāṭyaŚā. 34. 68; cf. **अनुवाद्य** *n.*; *adj.* translated, MW.

अनुवादिता (anuvādi-tā) *f.* the state of being what restates or reiterates निर्णीतशक्तेर्वाक्याद्धि प्रागेवार्थस्य निर्णये। व्याप्तिस्मृतिविलम्बेन लिङ्गस्यैवानुवादिता NyāyKuA. ii (1). 212. 7; 'यतो वा इमानि' इत्यादिवाक्यस्य चानुवादिता दृश्यते NyāyKu. 88. 4.

अनुवादित्व (anuvādi-tva) *n.* **1** the state of being what expresses, mentions or refers to समुच्चयो वा क्रियमाणानुवादित्वात् MīmāSū. xii. 3. 37; **2A** the state of being what restates or reiterates विशिष्टार्थानुवादित्वादथ वेत्यपि भाषिते वाक्यभेदः स एव ŚlokaVār. 2. 280 (129. 4); स्वप्नादीनां निवृत्तिर्वा फलं तस्य भविष्यति। तस्माद्विध्यनुवादित्वं नानुक्ते लक्षणे भवेत् ŚlokaVār. 4. 16 (137. 6); तस्मिन्पक्षे युक्तिविरुद्धत्वेनानुवादित्वमिति गुण एव स्यात्। युक्तिसिद्धत्वे ह्यनुवादित्वं स्यात् ViṣṇuTaNi. 5A. 10; **2B** the state of being a Brāhmaṇa passage निरपेक्षानुवादित्वं तु धारावाहिकज्ञान इव नाप्रामाण्यहेतुः Nyāyāmr. 161A. 6; 164B. 7; अवघातवेदिप्रोक्षणादौ तु द्रव्यैकत्वान्न मन्त्रावृत्तिः। केचित्तु परिव्याणमन्त्रवत्क्रियमाणानुवादित्वेन करणत्वाभावात्सकृदिच्छन्ति NirṇaSi. 345. 30; **3** the state of being an assonant note (स्वराणाम्) शेषाणामनुवादित्वं वादी राजात्र गीयते SaṃgīRa. i. 93. 1 (1. 50); **4** the state of being one who repeats अन्वैरुदिता या बाक्तदनुवादित्वे सति भृत्यादिशिष्यादिरूपत्वं स्यात्र तु राजाचार्यादिरूपत्वम् Sāy. *on* AitBr. 7. 5 (202)

अनुवादित्वपक्ष (anuvāditva-pakṣa) *m.* view regarding the state of being what restates or reiterates अनुमानेन हि अनुवादित्वपक्षे ईश्वरो बोद्धव्यः प्रत्यक्षेण च आगमः ViṣṇuTaNi. 4A. 2.

अनुवादित्वादि (anuvāditvādi) *adj.* the state of being what restates or reiterates etc. श्रवणादेः ... यद्यानुवादित्वादिवर्णनं वाचस्पत्ये तत्प्रस्थानान्तरत्वात्र विधित्वोक्तिविरोधि AdvaiSi. 866. 12; (त्रिविधं तात्पर्यलिङ्गम्) (उपक्रमोपसंहारयोः) अनुवाद(?दि)त्वादिशङ्कापसारकतयापि तस्य लिङ्गत्वम् LaCandr. 425. 38.

अनुवादित्वाभाव (anuvāditvābhāva) *m.* absence of the state of being what restates or reiterates अप्रमाणसिद्धत्वे च भेदप्रमाणस्यानुवादित्वाभावाच्च न भेदवाक्यानां दौर्बल्यम् ViṣṇuTaNi. 5A. 11.

अनुवादिन् (anu-vādin) *adj.* [*f.* -ī] [CāndraVr. *on* i. 2. 96; KātanVr. *on* iv. 4. 26] **1A** who repeats, a repeater पुरा वाचः प्रवदितोरनूच्यः। यद् वाचि प्रोदितायामनुब्रूयात् अन्यस्यैवैनमुदितानुवादिनं कुर्यात् AitBr. 7. 5 (202); **1B** who repeats, i.e. who reproduces अङ्गनानां सहस्रेण भूषितेन विभूषणैः। रूपसंलापशीलेन युक्तगीतार्थभाषिणा (v.l. युक्तगीतानुवादिना)। .. ददर्श हरियूथपः Rāmā. v. 9. 6 (*but* APTE conformable to, in harmony with, like); **2A** which expresses, mentions or refers to इन्द्रस्य नु वीर्याणि प्रवोचमिति निष्केवल्यं तस्य तदेवान्तरूपं यद्भूतानुवादि KauṣīBr. 20. 4 (92. 3); 21. 4 (94. 24); भूतानुवादिनीरेत एत इति वै पूर्वाण्यतोऽनुदिशन्ति JaimiBr. 3. 35; असृक्षत प्र वाजिन इत्यनुरूपो भवति भूतानुवादिनीः JaimiBr. 3. 136; दर्शपूर्णमासज्योतिष्टोमादिषु यदाहवनीयसाध्यं तत्रानुवाद्येवात्मनेपदम् ṬupṬ. 108. 3 (*on* vi. 2. 8); (प्रत्ययाः) तथैव स्वार्थिकाः केचित्संघातान्तरवृत्तयः। अनर्थकेन संसृष्टाः प्रकृत्यर्थानुवादिनः VākyaPa. 2. 193; **2B** which restates or reiterates (what is already known) मनो न त्रिष्टुप् सोमस्तुतिरधियज्ञानुवादिनी Śuklayajuḥsarvānukramaṇikā 1. 424. (9); ŚābaBh. 2268. 15 (*on* xii. 3. 37); क्रियमाणानुवादिनश्चाध्वर्युणा क्रियमाणमर्थमनुवदन्ति ŚābaBh. 2268. 19 (*on* xii. 3. 37); आरम्भश्च साहसानुवादी DaśKuC. 80. 7; स्वत एव यतः पुंसां प्रवृत्तिः

स्वार्थसिद्धये। तत्रानुवादि शास्त्रं स्यात् निवृत्तावेव BrĀraUBhVā. i. 4. 407; न हि विध्यनपेक्षस्य प्रामाण्यमनुवादिनः TaiUBhāVā. 170. 9 (2); निसर्गसंसर्ग्यनुवादि ... । कथितम् ... क्षणदाचरैः ... तद्बलं बर्बरकाय स्वनेत्रे DvyāśraKā. 12. 33; न च यजेतेति प्रत्यक्षे यागे तदनुमा अतः प्राप्त्यभावान्न यजिरप्यनुवादी VedāntKa. 85. 25 (*on* i. 1. 4); भेदश्रुतिरनुवादिनीत्युक्तम्। यथा नानुवादिनी तथा वक्ष्यते NyāySu. (Ja.) 67A. 4 (*on* i. 1. 1); नेह नानेत्यादि श्रुतिरप्यनुवादिनी स्यात् Nyāyāmr. 160B. 7; 164B. 8; **2C** which is a Brāhmaṇa passage, cf. **अनुवादित्व 2B**; **3** who accords, consents or agrees with अयं स नो यो नुदवादी (*but* VIŚVA. यो ऽनुवादी) कील इव वृत्रं वि पुरो रुरोज ŚāṅkhāĀ. 12. 2 (44. 11); स्तोत्रानुवादी सुलभो भृत्यः प्रत्यक्षपेशलः RāmC. 9. 87; छन्दानुवर्तिनः पापाद् दुर्नयेष्वनुवादिनः। मन्त्रिणः शत्रवो राज्ञामाज्ञानसुहृदः RāmāMañ. 350. 11; अतिशयशुचि (? च)माप्य यद्वराका असदृशमप्यनुवादिनो भवन्तः कुवचनमपि नो मयात्र गण्यम् PrabhāC. 72. 31; **4** who utters or speaks प्रियवचनशतानुवादिनो हरितनयाः स च जाम्बवान्प्रभुः Rāmā. iv. 1278* (1); **5A** which follows in making sound, i.e. resembles or imitates (in sound quality) तव निःश्वसितानुकारि(v.l. 'वादि') भिर्बकुलैरर्धचितां समं मया। असमाप्य विलासमेखलां किमिदम् ... सुप्यते RaghuVa. 8. 64; त्वदीयगीतं शङ्खनादानुवादि न मधुरम् Pañcā. 271. 11; स एवायं प्रियतमायाः समालापः। ... ध्वनिरपि विपञ्चीपञ्चमस्यानुवादी PrasaRā. 6. 14; **5B** which resounds or echoes वेलासमासन्नशैलरन्ध्रानुनादिना(v.l. 'वादिना)स्वरेणोवाच भगवान् RaghuVa. 10. 35.

अनुवादिन् (anu-vādin) *m.* **1A** one of the four types of note (*svara*) in the gamut, assonant note (*lit.* which is in conformity with or in assonance with sounds) (स्वराः) चतुर्विधत्वमेतेषां विज्ञेयं गानयोक्तृभिः। वादी चैवाथ संवादी विवादी चानुवाद्यपि NāṭyaŚā. 28. 22; SaṃgīMa. i. 1. 26; अपिशब्देनानुवादिनः संवादिधर्मोपजीवनम्। अत एवास्य सर्वपश्चाद्युपादानम् ।... अनुवादिवादिसंवाद्यनुलपनं सहते, न च भूयस्तरोऽस्य प्रयोगः AbhinBhā. iv. 14. 23 (*on* 28. 22); चतुर्विधाः स्वरा वादी ... अनुवादी SaṃgīRa. i. 92. 2 (1. 48); स्याद् विदारी ... द्विधा ... महत्त्वयान्तरा चेति ... अनयोर्वस्तुत्रयासी जात्यंशोंऽऽशोऽल्पके पुनः। अंशे तदनुवादी वा संवादी वांश इष्यते SaṃgīRa. iii. 35. 2 (5. 74); स्वरः। सोऽनुवादीति विज्ञेयः सूक्ष्मदृष्ट्या विचक्षणैः। रक्तिवोल्बेहेतुत्वं यस्मिन् SaṃgīPā. 82; विवादिवादिसंवादिमित्राः स्युरनुवादिनः CaturDa. 3. 151; **1B** one who follows or supports अनुवादी च भृत्यवत् SaṃgīMa. i. 1. 27; SaṃgīRa. i. 95. 1 (1 (3). 5); CaturDa. 3. 155; अनुवादिनस्तु शेषा भृत्याः RāgVi. 1. 38; **2** one who repeats (to explain), i.e. a teacher अतिवीर्यं महाविनायकप्रवरणामनुवादिनां वर ... ते सदृशः ... नैव विद्यते GiMs. iii (1). 11. 9 [DBHS]; **3** the word *anuvādin* सदृक्सदृशसंवादिसजातीयानुवादिनः। ... शब्दाः सादृश्यसूचकाः Kāvyāda. 2. 58.

अनुवादिनी (anuvādinī) *f.* type of a lute (*vīṇā*) विपञ्ची वल्लकी वीणा घोषवत्यनुवादिनी Vaija. 145. 116.

अनुवादीकृ (anuvādī-kṛ-) VIII. P. to make (what is non-restating) as restating अथ मतम् - परिनिष्पन्नविषयाणि खलु प्रत्यक्षादीनि ... प्रमाणमनुवादीकुर्वन्ति Kāśi. i. 68. 2 (*on* 2. 21); (pass.) to be made (what is non-restating) as restating स्मृतेः ... तस्यास्तु मूलभूता श्रुतिरवश्यं कल्पनीया। तत्किमन्यां कांचित्कल्पयित्वा इयमनुवादीक्रियताम् TantrVā. 934. 24 (*on* iii. 4. 12)

अनुवादीभू (anuvādī-bhū-) I. P. to be or to become restating or reiterative श्रूयमाणोऽपि विधिरनुवादीभवति NyāyMañ. i. 267. 25.

अनुवादोपपत्ति (anuvādopapatti) *f.* **1** tenability of a restatement or reiteration अनुवादोपपत्तेश्च (न पुनरुक्तदोषः) NyāySū. ii. 1. 61; **2** tenability of a subject, i.e. counter-positive of a predicate धात्वर्थभावनयोरनुवादः ... प्रकृते विधेयान्तराभावेनानुवादापेक्षाभावात् सत्यपि प्रत्यभिज्ञाने नानुवादोपपत्तिः MīmāKau. iii (2). 147. 12 (*on* ii. 2. 2)

अनुवादोपस्थितस्थान (anuvādopasthita-sthāna) *n.* position (indicating order) obtained, i.e. known through the restatement or reiteration अत्र स्थानापेक्षाविरहेणानुवादोपस्थितस्थानस्य विधिना असंस्पर्शात्तानुवादेन स्थाननियम इति वैषम्यमिति भावः MayūMāli. 155. 22 (*on* ii. 2. 12)

अनुवाद्य (anu-vādya) *adj.* [*f.* -ā] [JaineVyā. 98. 24 (*on* ii. 1. 89); 108. 8 (*on* ii. 2. 59); KātanVr. *on* iv. 2. 20; Dhātu Pra. 1. 1017 (75. 11); SiddhāKau. 483A. 9 (*on* iii. 1. 106)] (also used as noun) **1Ai** what is to be referred to or mentioned अनुवाद्यवाचकयोर्व्यङ्ग्यव्यञ्जकयोश्च ... उभयाश्रिता शक्तिर्दृष्टा NyāyMañ. ii. 65. 22; व्यक्कार इति वाच्यम्। उद्धृतत्वमात्रं चानुवाद्यम् KāvyPra. 305. 1; **1Aii** what is to be uttered अशोकवनिकायोषमहत्त्वमिदमिति नानुवाद्यमपि विद्यते DharmoPra. 2. 7; **1Aiii** fit to be restated or reiterated

यच्च प्राप्तं तदनुवाद्यम् ŚāstrDī. 173.9 (*on* ii. 3. 11); उपादेयमपि कर्म ...। तद्रूपमेव प्रत्यभिज्ञायत इत्यनुवाद्यम् ŚāstrDī. 177.7 (*on* ii.3.13); अनुवाद्यानामर्थानां विधेयार्थपरत्वं तात्पर्यम् Ekāva. 2. 2 (1) (56. 5); न च श्रुतिरनुवादः ... विधानार्थानुवादे चानुवाद्यस्य तात्त्विकत्वनियमात् Nyāyāmṛ. 588A. 8; न गुणफलविधिष्वत्र चान्यत्र व्याप्तिः प्राक् किंचित्क्रत्वपूर्वान्वयमुपगतवानाश्रयोऽत्रानुवाद्यः VidhiRa. 36 (188. 7); परमत्वं व्योम्नि न ... परमेश्वराभिव्यक्तिस्थानत्वप्रयुक्तमिहानुवाद्यम् ŚivārkaMaDī. i. 225. 32 (*on* i. 1. 16); अनुवाद्यापि चास्मिन् वाक्ये यागोत्पत्तिरेव MīmāKau. iii (1). 190. 13 (*on* ii. 2. 12); (निषेधेऽनुपादेयगतत्वेन) अनुपेति। (आत्रेयी) अनुवाद्येत्यर्थः BālamBha. iii. 143. 10 (*on* 3. 251); विधानायानुवाद्यस्य ज्ञानमात्रमपेक्षितम् GuruCandr. i. 479. 11; LaCandr. 429. 35; **1B** fit to be continued or supplied (from the previous context) न हि तत्राग्निहोत्रे पयोदध्यादिविकल्पवत्क्रयानुवादेन वस्त्रादिद्रव्यविकल्पो विधीयते अनुवाद्यस्य क्रयमात्रस्याग्निहोत्रवदन्यत्राविधानात् NyāyMāVi. 113. 26 (*on* iii. 1. 7); **2** fit to be (treated as) subject, i.e. counter-positive of a predicate मिथ्यामहिमत्वं नानुवाद्यमपि तु विधेयम् KāvyPra. 286. 3; वपुर्विरूपाक्षमलक्ष्यजन्मता ... अत्रालक्षितत्वं नानुवाद्यम्, अपि तु विधेयमिति 'अलक्षिता जनिः' इति वाच्यम् Kāvyānu. (He.) 204. 11; विधेयानुवाद्यसमभिव्याहारेण विधेयार्थमनुवाद्यमुपादीयते Ekāva. 3. 1 (34) (89. 10); विधेयस्यार्थस्य प्राधान्यमनुवाद्यस्य पुनरप्राधान्यम् स चायं विधेयानुवाद्ययोः प्रधानोपसर्जनभावो वाक्यात्प्रतीयते न वृत्तेः Ekāva. 6. 1 (5) (152. 1); विरहिण उक्तौ तृतीयपादस्यार्थो नानुवाद्यः SāhiDa. 420. 5; अतिशयोक्तावभेदोऽनुवाद्य एव न विधेयः इति प्राचामुक्तिः संगच्छते RasGaṅ. 415. 7; संबोध्यतावच्छेदकरूपेण संबोध्यस्य सिद्धिं विना तत्त्वासंभवादनुवाद्ये एवैषा विभक्तिः LaŚabdeŚe. i. 432. 2; अनुवाद्यस्य विधेयसाकाङ्क्षत्वाद्विधेयस्य च क्रियारूपत्वात् क्रियान्वयोऽर्थायातः VaiyāBhū. 64. 20 (*on* 16); **3** what is to be referred to, i.e. suggested (as secondary), cf. **अनुवाद्यता 3.**

अनुवाद्य (anu-vādya) *n.* type of (concordant) music (produced by striking on *paṇava*) (*lit.* which is followed in playing) अतिवादितमनुवाद्यं समवादितमुच्यते पणववाद्यम् NāṭyaŚā. 34. 67; cf. **अनुवादित.**

अनुवाद्यगतत्व (anuvādyagata-tva) *n.* **1** the state of belonging to what is to be restated or reiterated 'च इष्ट्वे'ति वाक्येनावगतमपि तत्तद्विकृतिप्रयोगसाहित्यमनुवाद्यगतत्वादविवक्षितम् MīmāKau. iii (2). 171. 19 (*on* ii. 2. 3); यागत्वैकपक्षे तु श्रूयमाणस्याप्यग्नीषोमपदस्यानुवाद्यगतत्वेनाविवक्षितत्वात् MīmāKau. iii (2). 190. 5 (*on* ii. 2. 12); **2** the state of belonging to what is to be (treated as) subject, i.e. counter-positive of a predicate (यज्ञं तनिष्यन्तौ) इति तत्रत्यमेकवचनमप्यनुवाद्यगतत्वात् ... अविवक्षितम् BhāṭṭDī. iii. 59. 24 (*on* ix. 1. 7)

अनुवाद्यता (anuvādya-tā) *f.* **1A** the state of being what is to be restated or reiterated यच्छब्दयोगेनानुवाद्यतया प्रतीयमानस्यापि हिरण्यगर्भजनयितृत्वस्य 'नारायणाद् ब्रह्माजायत' इति न पुरोवादः ŚivārkaMaDī. i. 329. 21 (*on* i. 2. 8); **1B** the state of being what is to be referred to or expressed, cf. **अनुवाद्यताप्रतीति; 2** the state of being what is to be (treated or stated as) the subject, i.e. counter-positive of a predicate किंच (साम्यम्) वाच्यमित्यत्र विधेयतया वाच्यतोच्यते अनुवाद्यतया वा CitraMī. 12. 26; AlaṅkāKau. (Vi.) 20. 9; **3** the state of being what is to be referred to, i.e. suggested as secondary अनुवाद्यतया शशिकिशोरतादात्म्यम् ... (बकेषु) उत्प्रेक्ष्यते RasGaṅ. 379. 13.

अनुवाद्यताप्रतीति (anuvādyatā-pratīti) *f.* cognition of the state of being what is to be referred to or expressed परमत्वं व्योम्नि न परमेश्वराभिव्यक्तिस्थानत्वप्रयुक्तमिहानुवाद्यम् ... ततोऽन्यस्य व्योम्नि परमत्वस्य परमेश्वरस्यानार्हताप्रयोजकस्यानुवाद्यताप्रतीतेः ŚivārkaMaDī. i. 225. 33 (*on* i. 1. 16)

अनुवाद्यतावच्छेदकता (anuvādyatāvacchedaka-tā) *f.* the state of being the delimitor of what is to be (treated as) a subject, i.e. counter-positve of a predicate त्रपायाः ... न प्राधान्येन व्यङ्ग्यत्वम्। अनुवाद्यतावच्छेदकतया प्रतीतायां तस्यां मुख्यवाक्यार्थत्वायोगात् RasGaṅ. 13. 4.

अनुवाद्यतावच्छेदकत्व (anuvādyatāvacchedaka-tva) *n.* the state of being the delimitor of what is to be (treated as) a subject, i.e. counter-positive of a predicate न च दरमीलन्नयनत्वविशिष्टनिरीक्षणं विधेयमिति नानुवाद्यतावच्छेदकत्वं तस्याः (त्रपायाः) इति वाच्यम् RasGaṅ. 13. 5.

अनुवाद्यत्व (anuvādya-tva) *n.* **1A** the state of being what is fit to be restated or reiterated नानात्वस्य प्रमाणान्तरसिद्धतयानुवाद्यत्वात् Bhām. 557. 12 (*on* iii. 2. 11); अविवक्षाहेतोरनुवाद्यत्वस्याप्यभावात् AdvaiSi. 511. 7; जुहोतीति ... वाक्ये ... कृत्स्नस्यापि होमस्यानुवाद्यत्वात् ŚivārkaMaDī. ii. 423. 31 (*on* iv. 1. 1); नाविज्ञातविशेषणं अक्रीतराजकपदम्। निषेध्यस्य निषेधाधिकारेऽनुवाद्यत्वेन तद्विशेषणविवक्षायोगात् MīmāKau. i. 24. 16 (*on* i. 3. 4); विप्रतिपत्तौ परदाराभिशापादिविषयायाम् ... परेति विशेषणमविवक्षितम्। अभिशापस्यानुवाद्यत्वात् BālamBha. ii. 105. 1 (*on* 2. 96); **1B** the state of being what is fit to be repeated (for poetic purposes) कथितपदं क्वचिद् गुणः लाटानुप्रासे अर्थान्तरसंक्रमितवाच्ये ... विहितस्यानुवाद्यत्वे च KāvyPra. 429. 4; Kāvyānu. (He.) 172. 15; गुणः स्यात् ... कथितं च पदं पुनः। विहितस्यानुवाद्यत्वे विषादे विस्मये क्रुधि ... लाटानुप्रासे SāhiDa. 433. 9; **2A** the state of being what is to be (treated as) the subject, i.e. counter-positive of a predicate (पुत्रिणी पुत्रवती) एकस्यैव विधेयत्वानुवाद्यत्वे ... युगपदेक एव स्याताम् CaturCin. iii (1). 98. 14; बहुवचनं विहितमिति। ततश्च तस्य विधेयविभक्तिनिर्दिष्टस्यापि प्राप्तत्वाद् अनुवाद्यत्वं न तु विधेयत्वमिति भावः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 4. 21 (525. 16); अमितं यशस्तव अत्रामितमिति ... निषेधः ... विधेयत्वेनाभिधित्सितः। मानं पुनरनुवाद्यत्वेन Ekāva. 6. 1 (40) (155. 1); एकत्रैव विधेयत्वमनुवाद्यत्वं चेति विरोधः ŚatDū. 59. 1; उद्देश्यत्वम्, अनुवाद्यत्वम्, मुख्यत्वं चेत्यपरं त्रिकम् NyāyMāVi. 48. 2 (*on* i. 4. 6); तत्र व्रीहीणामन्यार्थत्वसिद्धत्वज्ञातत्वलक्षणानि गुणत्वोद्देश्यत्वानुवाद्यत्वानि तावद्विद्यन्ते VivaPraSaṁ. 151. 13; अध्ययनेन स्वाध्यायं भावयेत् ... स्वाध्यायस्वाध्ययनं प्रत्युद्देश्यत्वानुवाद्यत्वप्रधानत्वानि स्युः YuktiSneha. 12. 8 (*on* i. 1. 1); यागस्याज्ञातज्ञाप्यत्वरूपे विधेयत्वानुवाद्यत्वे GuruCandr. i. 315. 24; विधेयत्वानुवाद्यत्वाभ्यां शब्देनानिवेदिताभ्यां विषयताभ्यां विशिष्टस्य धर्मस्य यदि नास्ति साधारण्यं मास्तु नाम RasGaṅ. 259. 6; सुन्दरत्वस्योपमानेऽनुवाद्यत्वे RasGaṅ. 259. 10; गुणत्वप्रधानत्वविधेयत्वानुवाद्यत्वोपादानत्वोद्देश्यत्वकृतमपि वैरूप्यं वारयितुं तदापत्तिः VaiyāBhū. 36. 17 (*on* 7); (प्रथमा) सेति विधेयसमर्पिकाया अनुवाद्यत्वाय स्पष्टार्थमित्याहुः LaŚabdeŚe. i. 337. 4; **2B** the state of being what is to be expressed or mentioned (सह सुपा) अनुवाद्यत्वादेकत्वविवक्षैव LaŚabdeŚe. i. 525. 27; **2C** the state of being what is to be repeated, i.e. subordinate नापि 'त्रासौत्सुक्ययोः ... संधिप्रधानम्, तस्य नायिकागतत्वेनानुवाद्यत्वात् RasGaṅ. 209. 12; दुःखस्योत्प्रेक्षणेऽपि न तदुत्प्रेक्षया व्यपदेशो न्याय्यः, तस्या अङ्गत्वेनानुवाद्यत्वात् RasGaṅ. 404. 7 [the state of requiring to be explained by an *anuvāda*, MW.]

अनुवाद्यत्वप्रतीतिकृत् (anuvādyatvapratīti-kṛt) *adj.* causing the knowledge of the state of being what is to be (treated as) the subject, i.e. counter-positive of a predicate स्वर्गग्रामटिकाविलुण्ठनवृथोच्छूनैः किमेभिर्भुजैः अत्र वृथात्वं विधेयम्, तच्च समासे गुणीभावादनुवाद्यत्वप्रतीतिकृत् SāhiDa. 386. 1; आनन्दयति ते नेत्रे योऽसौ सुभ्रु समागतः। इत्यादिषु ... इदमेतददःशब्दा विधेया एव भवितुं युक्ताः। अत्र तु यच्छब्दनिकटस्थतया अनुवाद्यत्वप्रतीतिकृत् SāhiDa. 392. 3.

अनुवाद्यत्वविधेयत्वधर्म (anuvādyatvavidheyatva-dharma) *m.* property of being what is to be (treated as) the subject and that of being the predicate अनुवाद्यत्वविधेयत्वधर्मौ तु शब्दोपाधिकौ NyāyMāVi. 48. 7 (*on* i. 4. 6)

अनुवाद्यत्वानुपपत्ति (anuvādyatvānupapatti) *f.* untenability of the state of being what is to be restated or reiterated 'अस्मिन् ज्योतिर्मण्डले कश्चन्द्र' इति प्रश्नसमये प्रत्यक्षेणेव अन्यदापि प्रकारान्तरेणैव तस्य ज्ञातत्वात्, अन्यथा तस्यानुवाद्यत्वानुपपत्तेः AdvaiSi. 685. 10.

अनुवाद्यत्वायोग (anuvādyatvāyoga) *m.* untenability of the state of being what is to be restated or reiterated विधिविषयविशिष्टान्तर्गतस्य विधेयसंदष्टस्य दध्नः...अनुवाद्यत्वायोगात् VidhiRa. 40. (? 41) (206. 11)

अनुवाद्यत्वासंभव (anuvādyatvāsaṁbhava) *m.* impossibility of the state of being what is to be (treated as) the subject, i.e. counter-positive of a predicate एकस्मिन् उक्तवाक्ये एकहायन्या विधेयत्वेनानुवाद्यत्वासंभवात् LaCandr. 698. 15.

अनुवाद्यत्वोक्ति (anuvādyatvokti) *f.* statement of the state of being what is to be restated or reiterated पूर्ववाक्ये ... देशकालयोः कर्मणोऽनुवाद्यत्वोक्तिः कर्मस्वरूपाभिप्राया MayūMāli. 177. 21 (*on* ii. 3. 13)

अनुवाद्यनिर्देश (anuvādya-nirdeśa) *m.* indication of what is to be (treated as) the subject, i.e. counter-positive of a predicate व्युत्पत्तिवर्जिता रूढाः शब्दा आखण्डलादयः ... शब्दा इत्यनुवाद्यनिर्देशः, रूढा इति विधेयपदम् KāvyKaVṛ. 28. 29 (2. 1)

अनुवाद्यभाग (anuvādya-bhāga) *m.* part or portion of what is to be (treated as) the subject, i.e. counter-positive of a predicate अनुवाद्यभागस्य

विधान्तरेणाप्यर्थोत्प्रेक्षणसंभवेनाव्यवस्थितार्थत्वात् ŚivārkaMaDī. i. 330. 26 (*on* i. 2. 8)

अनुवाद्यमात्र (anuvādya-mātra) *n*. what is to be (treated as) the subject, i.e. counter-positive of the predicate only रोमाञ्चनकञ्चुकं तनोस्तनोति योऽसौ सुभगे तवागतः। अत्र योऽसाविति पदद्वयमनुवाद्यमात्रप्रतीतिकृत् KāvyPra. 307. 1(comm. उद्देश्यमात्रेत्यर्थः); योऽसाविति पदद्वयमनुवाद्यविधेयार्थतया विवक्षित-मनुवाद्यमात्रप्रतीतिकृत् इति यदः प्रयोगोऽनुपपन्नः Kāvyānu. (He.) 207. 8.

अनुवाद्ययागगत (anuvādyayāga-gata) *adj*. belonging to the sacrifice which is to be (treated as) the subject, i.e. counter-positive of a predicate फलवाक्ये फलसंबन्धोऽनुवाद्ययागगतसाहित्यविवक्षितत्वात् प्रत्येकमेव विज्ञायते BhāṭṭDī. iv. 131. 6 (*on* xi. 1. 1)

अनुवाद्यविधेयभाव (anuvādyavidheya-bhāva) *m*. [Inst.] by the relation of what is to being (treated as) the subject and predicate सः ... मुक्तोऽभूदिति वाक्यार्थकलापः ... अनुवाद्यविधेयभावेनैकवाक्यार्थीकृतः RasGaṅ. 77. 11.

अनुवाद्यविधेयसंसर्ग (anuvādyavidheya-saṁsarga) *m*. semantic relation between what is to be (treated as) the subject and the predicate अनुवाद्यस्यासत्त्वे ... अनुवाद्यविधेयसंसर्गरूपवाक्यार्थो बाधितः स्यात् Nyāyāmṛ. 163A. 1; AdvaiSi. 429. 9.

अनुवाद्यविधेयांश (anuvādyavidheyāṁśa) *m*. parts or aspects such as what is to be (treated as) the subject and the predicate अनुवाद्यविधेयांशावुक्तौ स्यातां विपर्ययेण यदा। अविमृष्टविधेयांशो भवति तदानीं तु वाक्यगतः Ekāva. 6. 2 (159. 8)

अनुवाद्यविधेयार्थता (anuvādyavidheyārtha-tā) *f*. the state of having a reference to what is to be (treated as) the subject and the predicate योऽसाविति पदद्वयमनुवाद्यविधेयार्थतया विवक्षितम् Kāvyānu. (He.) 207. 8.

अनुवाद्यविधेयार्थत्व (anuvādyavidheyārtha-tva) *n*. the state of having a reference to what is to be (treated as) the subject and the predicate यत्तदोरेकतरनिर्देशेनोपक्रमस्तत्र तत्प्रत्यवमर्शिना तदितरेणोपसंहारो न्याय्यः तयोरप्यनुवाद्यविधेयार्थत्वेनेष्टत्वात् VyaktiVi. 40. 2; (यत्तदोः) तयोरनुवाद्यविधेया-र्थत्वेनाभिधातुमभिमतयोः परस्परसव्यपेक्षत्वेन संबन्धस्य नित्यत्वात् Ekāva. 6. 2 (24) (161. 1)

अनुवाद्यविधेयोभयांश (anuvādyavidheyobhayāṁśa) *m*. both the parts or aspects such as what is to be (treated as) the subject and the predicate सामान्यार्थसमर्थकस्य विशेषवाक्यार्थस्य द्वयी गतिः। अनुवाद्यांशमात्रे विशेषत्वं विधेयांशस्तु सामान्यगत एवेत्येका। अनुवाद्यविधेयोभयांशेऽपि विशेषत्वमित्यपरा RasGaṅ. 636. 11.

अनुवाद्यविभेदता (anuvādyavibheda-tā) *f*. difference from what is to be referred to, i.e. implied व्यवहृतिविषयादसत्यभेदादियमनुवाद्यविभेदतोपपन्ना NayaMañ. I. iv. 6. 12.

अनुवाद्यविशेषणत्व (anuvādyaviśeṣaṇa-tva) *n*. **1** the state of being the qualifier of what is to be (treated as) the subject. i.e. counter-positive of a predicate वस्तुतस्तु पितामहपदमविवक्षितम्। अन्यथा प्रपितामहाद्युपात्ते सदृशस्वाम्याभावप्रसक्तेः। अनुवाद्यविशेषणत्वाच्च VyavaMa. 90. 4; **2** the state of being the qualifier of what is to be repeated, i.e. supplied अस्य स्यावित्यादावनुवाद्यविशेषणत्वान्न व्यक्तिर्विवक्ष्यते VaiyāBhū. 231. 3 (*on* 57)

अनुवाद्यविषयत्व (anuvādyaviṣaya-tva) *n*. the state of referring to what is to be (treated as) the subject, i.e. counter-positive of predicate संबोधनविभक्तेरनुवाद्यविषयत्वादनुवाद्यस्य विधेयसाकाङ्क्षत्वाद्विधेयस्य च क्रियारूपत्वात् क्रियान्वयोऽर्थायातः VaiyāBhū. 64. 19 (*on* 16)

अनुवाद्यसमर्पकता (anuvādyasamarpaka-tā) *f*. the state of being that which presents or furnishes what is to be (treated as) the subject, i.e. counter-positive of predicate यत्किंचेति वाक्यस्यानुवाद्यसमर्पकतया तेनोपांश्विति विध्येकवाक्यता MayūMāli. 146. 2 (*on* ii. 2. 9)

अनुवाद्यसमर्पकशास्त्र (anuvādyasamarpaka-śāstra) *n*. scripture which presents, i.e. furnishes what is to be (treated as) the subject, i.e. counter-positive of predicate अनुवाद्यसमर्पकशास्त्रप्रवृत्त्यनन्तरं विधेयसमर्पकशास्त्रप्रवृत्तिः इष्यते ŚivārkaMaDī. ii. 423. 30 (*on* iv. 1. 1)

अनुवाद्यस्वरूप (anuvādya-svarūpa) *adj*. whose form or nature is to be referred to, i.e. described कैलासशिखरभूषण...अथर्वशिखानुवाद्यस्वरूप...विजयी भव NīlaVi. 105. 15.

अनुवाद्यस्वार्थपरता (anuvādyasvārthapara-tā) *f*. the state of being what is meant to refer to one's own meaning which is to be restated or reiterated विद्वद्वाक्ये समुदायद्वित्वापादनरूपप्रयोजनवत्त्वेनानुवाद्यस्वार्थपरताया दृष्टत्वात् AdvaiSi. 428. 14.

अनुवाद्यस्वार्थपरत्व (anuvādyasvārthapara-tva) *n*. the state of being what is meant to refer to one's own meaning which is to be restated or reiterated विद्वद्वाक्यस्य ... अनुवाद्यस्वार्थपरत्वाद्वाक्यैकवाक्यतोक्ता Nyāyāmṛ. 162A. 7.

अनुवाद्यांश (anuvādyāṁśa) *m*. part or aspect of what is to be (treated as) the suject, i.e. counter-positive of a predicate अनुवाद्यांशे विशेषणतया यत्रानेकेषां विधानं तत्र तेषां विधेयता भिन्नैवेति वाक्यभेदः VyutpaVā. 149.14.

अनुवाद्यांशमात्र (anuvādyāṁśa-mātra) *n*. mere part or aspect of what is to be (treated as) the subject सामान्यार्थसमर्थकस्य विशेषवाक्यार्थस्य द्वयी गतिः। अनुवाद्यांशमात्रे विशेषत्वम्, विधेयांशस्तु सामान्यगत एवेत्येका RasGaṅ. 636. 11.

अनुवाद्यार्धधातुकविशेषण (anuvādyārdhadhātuka-viśeṣaṇa) *n*. qualifier of the *ārdhadhātuka*-affix that is to be (treated as) the subject आर्धधातुकस्येड् वलादेरित्यादावनुवाद्यार्धधातुकविशेषणस्य वलादित्वस्य विवक्षितत्वात् VaiyāBhū. 229. 6 (*on* 55)

अनुवाद्यावच्छेदकत्व (anuvādyāvacchedaka-tva) *n*. the state of being what delimits that which is to be restated अधिकाराख्यप्रकरणस्यानुवाद्यावच्छेदक-त्वेऽपि ... स्वशाखागतत्वस्योद्देश्यतावच्छेदकत्वानुपपत्तेः MīmāKau. ii. 127. 4 (*on* ii. 4. 25)

अनुवाद्यासत्त्व (anuvādyāsattva) *n*. absence of what is to be (treated as) the subject, i.e. counter-positive of a predicate अनुवाद्यासत्त्वे तन्निष्ठो विधेयसंसर्गोऽप्यसन् स्यात् GuruCandr. i. 479. 18.

अनुवारक (anu-vāraka) *m*. [enumerated in *mahiṣyādigaṇa*] one who obstructs or prohibits महिष्यादय। ... अनुचारक (अनुवारक) GaṇPā. 179. 9, cf. **अनुचारक**.

अनुवारम् (anuvāram) *adv*. time and again, again and again, repeatedly, often त्वरितमुपैति न कथमभिसारम्। हरिरिति वदति सखीमनुवारम् GītGo. vi. 12.5; नालोकयमर्पितमुरुहारम्। प्रणमन्तं च दयितमनुवारम् StavMā. 278.19; अनुवारमवाप्तवारिकेलेरसिताया मुरशासनस्य मूर्तेः। ... किमु नीलिमातिरेकः YātrāPra. 7.44; विश्वेशः ... त्रिगुणसचिवतां योऽवलम्ब्यानुवारं विश्वध्रीचीनसृष्टि-स्थितिविलयमजः स्वेच्छया निर्मिमीते MahāN. 1. 1; सविनयमनुवारं वच्मि कृत्वा विचारम् ŚṛṅgāŚ. (Na.) 70.

अनुवार्त्तिक (anu-vārttika) *n*. secondary or supplementary rule निपात-नाद्योगविभागदर्शनाद् गुरूपदेशादनुवार्त्तिकादपि। ... प्रसाधयेल्लक्षणतश्च षड्विधम् ViṣṇuDhaP. iii. 5. 30.

अनुवार्धितटम् (anuvārdhitaṭam) *adv*. on or along the sea-shore अनुवार्धितटं कर्षन्नलक्ष्म्यां स्वामनीकिनीम्। आज्ञालतां नृपाद्रीणां मूर्ध्नि रोपयति स्म सः MahāP. 29. 10.

अनुवार्षिक (anu-vārṣika) *adj*. taking place each and every year, annual व्रतमेतद्विधेयं तु स्त्रीपुंसामनुवार्षिकम् BṛDharmaP. i. 23. 62.

अनुवाश् (anu-vāś-) I. Ā. to cry, to roar or shriek after in response शकुनसमयेऽथवान्ये हस्त्यश्वश्वादयोऽनुवाशन्ते BṛSaṁ. 53 .107; वामे वाशित्वादौ दक्षिणपार्श्वेऽनुवाशते यातुः (काकः) BṛSaṁ. 95. 26.

अनुवाशित (anu-vāśita) *adj*. cried, roared or shrieked after in response विदिक्स्थः शकुनो दीप्तो वामस्थेनानुवाशितः BṛSaṁ. 86. 70.

अनुवाश्यमान (anu-vāśyamāna) *adj*. being cried, roared or shrieked after in response ते (वन्यमृगाः) ग्राम्यसत्त्वैरनुवाश्यमाना भयाय रोधाय भवन्ति वन्यैः BṛSaṁ. 91. 2.

अनुवास् (anu-vās-) X. U. **1** to perfume, to scent सुगन्धवातो दशयोजनं समन्तादनुवासयति BhāgP. v. 16. 18; v. 16. 23; यस्य ह महासुरभिगन्धस्तं द्वीपमनुवासयति BhāgP. v. 20. 24; **2** to fumigate, cf. **अनुवासित1**; **3** to permeate, cf. **अनुवासित 3** [to administer an oily enema, to treat by using such enema, Apte]

अनुवास (anu-vāsa) *m*. **1A** act of giving or administering of an oily enema तं भिषक् ...। बस्त्यभ्यङ्गानुवासैश्चोपचरेत् CaraS. vi. 13. 67 (1941 Ed.); अनुवाना(सा)त्र सिद्धेश्च(द्विश्चे)त्संशोध्यास्थापयेन्नरम् BhelaS. 248. 19 (8. 4); [illegible] अनुवासस्तु केवलः AśvaVai. 32. 18; अनुवासं निरूहं वा ...। प्रमाणमुपचारं वा ये न जानन्त्यबुद्धयः Hastyāyur. 39. 3 (1. 4)]

1B oily enema गुदामयं बस्तिरुजं शमनं बस्तिरूहकम्। आस्थापनानुवासं तु अगदं नाम एव च HārīS. i. 2. 16; पिष्ट्वा तैलं द्विगुणपयसा पाचितं चानुवासे चाभ्यङ्गे वा हितमपि गुदव्याधिनिर्णाशहेतोः HārīS. iii. 11. 66; बस्तिर्द्विधानुवासाख्यो निरूहश्च ततः परम् ŚārṅgaS. iii. 5.1; BhāvPra. (Bhā.) 7. 82; यस्मादनुवसत्यत्र जीर्णे चापि निरस्यति। अनुवास इति ख्यातिं लभते Hastyāyur. 596. 5 (4. 5); अनुवासो निरूहस्तु तथैवोत्तरबस्तिकः। त्रिविधो वक्ष्यते बस्तिः Hastyāyur. 596. 11 (4. 5); अनुवासे च तत्सर्वं वर्गं समधु योजयेत् Hastyāyur. 605. 21 (4. 5); KośaKaTa. 1. 7427; **2** one of the four types of snuff अवपीडानुवासाश्च धूमाः प्रधमनानि च। चतुर्विधं नस्यमाहुः BhelaS. 244. 20 (8.2); **3** perfume, scent मुद्रां तु सुरभिं कृत्वा देवायैतन्निवेदयेत्। अनुवासं ततो दद्याद्दर्पणं च ततः परम् AhirbuS. 28. 68 [perfuming (especially the clothes), MW.; perfuming clothes by dipping the ends, Apte]

अनुवासन (anu-vāsana) *n.* [enumerated in the *anupravacanādigaṇa*, GaṇPā. 7. 7; JaineVyā. 233. 7 (*on* iii. 4. 104); KāśiVṛ. *on* v. 1. 111; also enumerated in *utthāpanādigaṇa*, CāndrVṛ. *on* iv. 1. 132; GaṇRa. 6. 366 (397); AltGr. 1. 59; Debru. 209] **1A** a type of oily enema उत्तमाश्चस्य ... स्नेहप्रस्थोऽनुवासनम् ArthŚā. i. 323. 3 (2. 30); संकल्प्यमनुवासनम्। मारुतघ्नम् CaraS. i. 2. 12 (1922 Ed.); i. 16. 24; अनुवासनं तं स्नेह एव CaraS. iii. 8. 150 (1941 Ed.); रूक्षबद्धपुरीषाय प्रदद्यादनुवासनम् CaraS. vi. 3. 173 (1941 Ed.); तीक्ष्णतरो बस्तिर्हितं चाप्यनुवासनम् SuśruS. iv. 36. 35; सर्पिर्मधुरकैः सिद्धं तैलं चाप्यनुवासनम् SuśruS. iv. 36. 41; iv. 37. 25; iv. 37. 90; vi. 26. 17; SiddhYo. 75. 37; (पित्तज्वरे) दापयेत्। ज्वरदाहार्हे तेषु सिद्धं चैवानुवासनम् SuśruS. vi. 39. 312; KāśyaS. 291A. 35; अनुवासनं यथार्होषधसिद्धः स्नेहनार्थे स्नेहः AṣṭāSaṁ. i. 145. 4 (1. 28); असावनुवसन्नपि न दूष्यत्यनुवासरमपि वा दीयत इत्यनुवासनम् AṣṭāSaṁ. i. 145. 10 (1. 28); शस्तश्च नवमे मासि स्निग्धो मांसरसौदनः। बहुस्नेहा यवागूर्वा पूर्वोक्तं चानुवासनम् AṣṭāHṛ. ii. 1. 67; iv. 1. 117; वायौ पित्तावृत्ते ... योजयेत् ...। कालेऽनुवासनम् ... तैलं मधुरौषधसाधितम् AṣṭāHṛ. iv. 22. 55; अनुवासनं प्रकटितं पुराणैः पुरा KalyāKā. 8. 46; 8. 61; HārīS. i. 3. 18; तैलम् ...। अर्शसां मूढवातानां तच्छ्रेष्ठमनुवासनम् SiddhYo. 5. 65; (रास्नाद्यं घृतमाह) सिद्धं तद्दशभिः कल्कैर्नस्यपानानुवासनैः। सर्वेषु वातरोगेषु यथावस्थं प्रयोजयेत् SiddhYo. 11. 44; सुराकाञ्जिकगोमूत्रैः प्रयुञ्जीतानुवासनम् AśvaVai. 43. 11; 40. 28; 54. 2; बस्तिर्यः स्नेहैर्दीयते स स्यादनुवासननामकः ŚārṅgaS. iii. 5. 2; पडङ्गं प्रतिपाने च मेदकेष्वेतदेव च। एतदेव प्रमाणं तु नागानामनुवासने Hastyāyur. 24. 25 (1. 2); मरीचानां निर्यूहे ... तैलं विपाच्य विधिवदनुवासनं विदध्यात् Hastyāyur. 59. 26 (1. 9); 63. 16 (1. 9); बस्तिर्द्विधा ... । यः स्नेहो दीयते स स्यादनुवासननामकः BhāvPra. (Bhā.) 7. 82; 7. 84; **1B** act of giving or administering of oily enema लवणानि .... आलेपनार्थे युज्यन्ते स्नेहस्वेदविधौ तथा। अधोभागोर्ध्वभागेषु निरूहेष्वनुवासने CaraS. i. 1. 90; i. 15. 7; अभ्यङ्गोत्सादनैः स्नानैर्निरूहैः सानुवासनैः। तथा स लभते शर्म युज्यते चायुषा चिरम् CaraS. i. 16. 23; i. 18. 5 (1922 Ed.); i. 20. 15 (1922 Ed.); ii. 7. 8 (1941 Ed.); विमुक्तामप्रदोषस्य पुनः परिपक्वदोषस्य दीप्ते चाग्नावभ्यङ्गास्थापनानुवासनं विधिवत् CaraS. iii. 2. 13 (1941 Ed.); असाध्यता विकाराणां स्यात् ... अनुवासनात्। असाध्यत्वेऽपि भूयिष्ठं गात्राणां सदनं भवेत् SuśruS. iv. 35. 23; iv. 37. 40; प्रवाहिका भवेत्तीक्ष्णान्निरूहात्। सानुवासनात् SuśruS. iv. 36. 42; लङ्घनं वमनं चैव विरेकश्चानुवासनम्। निरूहो बस्तिकर्माणि परिणामे त्रिदोषजे HārīS. iii. 7. 60; स्नेहस्वेदवमनविरेचनास्थापनानुवासनैः क्रमश उपचरेन्मधुरौषधसिद्धाभ्यां क्षीरघृतपुष्टं पुरुषम् KāśyaS. 79A. 33; ViṣṇuDhaP. ii. 49. 18; पुनः पुनश्च स्नेहपाननिरूहानुवासनानि कफपित्तानुरक्षिणा प्रयोज्यानि AṣṭāSaṁ. ii. 90. 16 (4. 18); दीपनैः पाचनैः सिद्धाः स्नेहाश्चानेकयोनयः। विशेषान्मेध्यपिशितरसतैलानुवासनम् AṣṭāHṛ. i. 13.3; iv. 8. 89; iv. 9. 97; (अश्वगन्धादितैलम्) षण्ढानपि वृषान् कुर्यात् पानाभ्यङ्गानुवासनैः SiddhYo. 22. 118; 75. 11; 76. 14; आयत्तं कुञ्जरैश्चैव विजयं पृथिवीक्षिताम्। पाकलेषु च सर्वेषु कर्तव्यमनुवासनम् AgniP. 286. 6; विधिं क्षाराग्निशस्त्राणां शिरावेधविधिं तथा। निरूहे च विधिं चैवानुवासने (कथयामि) AśvaVai. 1. 8; (गजस्य) अस्याभ्यञ्जनं कुर्यान्नस्यकर्मानुवासनम् Hastyāyur. 246. 22 (2. 39); 265. 25 (2. 49); 386. 25 (3. 5); JñātāDhaT. 183B. 3; मूले निषिक्तो हि यथा द्रुमः स्यात् नालच्छदः कोमलपल्लवाग्रः। काले महत्पुष्पफलप्रदश्च तथा नरः स्यादनुवासनेन MadaPāNi. 83. 78; **1C** enema (in general) अनुवासनसंज्ञौ तु निरूहास्थापने स्मृतौ AśvaVai. 12. 75; विष्टब्धानिलविण्मूत्रः स्नेहहीनेऽनुवासने। दाहक्लमप्रवाहार्तिकरश्चात्यनुवासने SiddhYo. 75. 30; **2** fragrant incense or substance (देयम्) द्वादश्यां सुरभिर्धूपः परया मधुपर्ककः। प्राशनं तु चतुर्दश्यां पञ्चदश्यामनुवासनम् LakṣmīT. 36. 103; सकर्पूरं च ताम्बूलं प्रदेयमनुवासनम् LakṣmīT. 39. 31; **3** name of a chemical process (for the refinement of mercury) एतत् साधकान्यूनविंशतिकर्माणि भवन्ति। स्वेदन° ... °अनुवासन° ...°भक्षणानि RaseCin. 3. 2 (12. 22); अथ अनुवासनम्। दीपितं रसराजं तु जम्बीररससंयुतम्। दिनैकं धारयेत् घर्मे मृत्पात्रे वा शिलोद्भवे RaseCin. 3. 13 (17. 18); **4** artisans' workshop कारुणां कर्मशालानुवासनम् ŚabdaRa. (Su.) 4. 40 [Kośas give *anuvāsana* in the sense of following words- *snehana*, AnekāSaṁ. 5. 24; *snehakarman*, ViśvaPra. 102. 207; DharK. 1556; ViśvaLoK. 223. 228; *snehabasti*, MediK. 105. 231; ŚabdaRaSaK. 208. 2; ApūNā. 31A. 3; *ghṛtādibasti*, KośaKaTa. 2. 6747; *dhūpana*, AnekāSaṁ. 5. 24; ViśvaPra. 102. 207; DharK. 1556; MediK. 105. 231; ViśvaLoK. 223. 228; ŚabdaRaSaK. 208. 2; *sudhūpana* KośaKaTa. 2. 6747 and they give *anvāsana* as a synonym of following words : *anvāsana*, ŚabdaBhePra. (Ma.) 1. 82; KośaKaTa. 1. 7427; *anuāsa*, KośaKaTa. 1. 7427. [perfumingespecially the clothes, MW.; perfuming clothes by dipping the ends, Apte]

अनुवासन (anu-vāsana) *m.* oily enema अनुवसन्नपि न दुष्यत्यनुदिवसं वा दीयत इत्यनुवासनः SuśruS. iv. 35. 18; iv. 36. 42; विरेचनात् सप्तरात्रे गते जातबलाय वै। कृतान्नायानुवास्याय सम्यग्देयोऽनुवासनः SuśruS. iv. 37. 3; SiddhYo. 73. 1; रूक्षस्य बहुवातस्य द्वौ त्रीनप्यनुवासनान्। दत्त्वा स्निग्धतनुं ज्ञात्वा ततः पश्चान्निरूहयेत् SuśruS. iv. 37. 44; SiddhYo. 75. 24; यस्यानुवासनो दत्तः सकृदन्वक्षमाव्रजेत् SuśruS. iv. 37. 64; SiddhYo. 75. 15; विष्टब्धानिलविण्मूत्रः स्नेहहीनेऽनुवासने। दाहक्लमप्रवाहार्तिकरश्चात्यनुवासनः SuśruS. iv. 37. 66 [the operation itself (of enema), a syringe, clyster-pipe, Apte]

अनुवासनकाल (anuvāsana-kāla) *m.* time for the treatment or administering of an oily enema अनुवासयेच्चैनमनुवासनकाले CaraS. iii. 7. 24 (1941 Ed.); (योनिम्) ततश्चैनामनुवासनकालेऽनुवासयेत् AṣṭāSaṁ. i. 211. 16 (2. 3)

अनुवासनतैल (anuvāsana-taila) *n.* oil for administering of enema नवमे तु तत एवानुवासनतैलात् पिचुं योनौ प्रणयेत् । गर्भमार्गाशययोः स्नेहनार्थम् AṣṭāSaṁ. i. 208. 21 (2. 3)

अनुवासनद्रव्य (anuvāsana-dravya) *n.* substance used in an oily enema अनुवासनद्रव्याण्यनुव्याख्यास्यामः CaraS. iii. 8. 150 (1941 Ed.); पिप्पल्यादिभिर्वानुवासनद्रव्यैः। एभिर्हि प्रदिग्धान्यर्शांसि ... प्रशाम्यन्ति AṣṭāSaṁ. ii. 57. 16 (4. 10)

अनुवासनभेद (anuvāsana-bheda) *m.* type of an oily enema अनुवासनभेदश्च मात्राबस्तिरुदीरितः ŚārṅgaS. iii. 5. 4; BhāvPra. (Bhā.) 75. 84.

अनुवासनमात्रा (anuvāsana-mātrā) *f.* measure or dosage of an oily enema आस्थापनं तु वक्ष्यामि ...। अनुवासनमात्राया द्विगुणा तस्य शस्यते Hastyāyur. 601. 2 (4. 5)

अनुवासनवत् (anuvāsana-vat) *adv.* like the treatment or administering of an oily enema वस्त्रस्य धावनमिव ...। आस्थापनं नृणां तद्वत् ...। अनुवासनवच्चास्य विधिः सर्वः प्रशस्यते KāśyaS. 149A. 11; उत्तरबस्तिरपि स्नेहेनेऽनुवासनवच्छोधने निरूहवदपि च केचिदाहुः AṣṭāSaṁ. i. 145. 11 (1. 28)

अनुवासनविधि (anuvāsana-vidhi) *m.* procedure or method of administering of an oily enema अथानुवासनविधिस्तथैवास्थापनस्य च। प्रवक्ष्यामि यथायोगं शास्त्रदृष्टेन वर्त्मना AśvaVai. 16. 1.

अनुवासनशतोपयोग (anuvāsanaśatopayoga) *m.* hundred uses or administerings or treatments of oily enema बलेन गजमश्वमाशुगमनेन बुद्ध्या गुरुं दिवाकरनिशाकरावपि च तेजसा कान्तितः। सुवर्णमिह सूक्ष्मदृष्टिपुणतोऽङ्गं रूपतो जयेदमलिनानुवासनशतोपयोगान्नरः KalyāKā. 8. 65.

अनुवासनसाध्य (anuvāsana-sādhya) *adj.* to be cured by the treatment or administering of an oily enema भगवन् देहिनां व्याधयः ... केऽनुवासनसाध्याः KāśyaS. 165B. 1.

अनुवासनस्कन्ध (anuvāsana-skandha) *m.* type of an oily enema द्वौ चानुवासनस्कन्धौ CaraS. viii. 9. 7 (1941 Ed.) (comm. अनुवासनं तु स्नेह एव, स द्विविधः स्थावरो जङ्गमश्च इत्यनेनोक्तौ द्वावनुवासनस्कन्धौ ज्ञेयौ)

¹अनुवासना (anu-vāsanā) *f.* subsequent mental impression (भावना धीस्था नात्मस्था) तस्यानुवासना धीस्था भावनेत्यभिधीयते BṛĀraUBhVā. iv. 3. 1257 (comm. फलभोगानन्तरं या वासना भावनाख्या सान्तःकरणस्थेत्युक्ते नात्मस्थेत्यर्थः)

²अनुवासना (anu-vāsanā) *f.* oily enema अनुवासनया मात्रा सा देया सर्वसेचने Hastyāyur. 25. 3 (1. 2)

अनुवासनानिबन्धन (anuvāsanā-nibandhana) *adj.* caused by the subsequent mental impression विज्ञानवैचित्र्यं न स्वतो निराकारत्यात्रानुवासनानिबन्धनं स्यात् BrahmSūBh. (Bhā.) 124. 30 (*on* ii. 2. 29)

अनुवासनार्थम् (anuvāsanārtham) *adv.* for the sake of an oily enema हितं घृतं चाप्यनुवासनार्थम् SuśruS. vi. 45. 39.

अनुवासनार्ह (anuvāsanārha) *adj.* fit for the treatment of an oily enema अनुवासनार्हं पूर्वमेवानुवासयेत् AṣṭāSaṁ. i. 147. 18 (1. 28); स्नेहोऽनुवासनार्हस्यानुवासनम् AṣṭāSaṁ. ii. 111. 22 (4. 21)

अनुवासनिक (anuvāsan-ika) *adj.* useful for an oily enema अनुवासनिकं स्नेहमेतं विद्याज्ज्वरापहम् CaraS. vi. 3. 251 (1941 Ed.); घृतमण्डसमं तैलमनुवासनिकं परम्। विषोपद्रवपथ्यं च वीक्ष्य युञ्ज्याद्यथायथम् AṣṭāSaṁ. ii. 341. 9 (6. 40)

अनुवासनीय (anuvāsan-īya) *adj.* [P. v. I. 111;] **A** useful for an oily enema एतद्गन्धर्वतैलमित्युच्यतेऽनुवासनीयम् KāśyaS. 157B. 2; **B** (person) fit for the treatment of an oily enema क्षारं न चेद् वैतरणं प्रदाय द्व्यहे त्र्यहे वाप्यनुवासनीयः SiddhYo. 75. 3 [to be scented or fumigated; requiring an enema, MW.]

अनुवासनोत्तरबस्ति (anuvāsanottara-basti) *m.* type of an enema (to be administered) after an oily enema अथातोऽनुवासनोत्तरबस्तिचिकित्सितं व्याख्यास्यामः SuśruS. iv. 37. 1.

अनुवासनोपग (anuvāsanopaga) *adj.* adjuvant of an oily enema पञ्चाशन्महाकषाया इति यदुक्तं तदनु व्याख्यास्यामः ... स्नेहोपगः ... अनुवासनोपगः शिरोविरेचनोपग इति सप्तकः कषायवर्गः CaraS. i. 4. 5 (1922 Ed.)

अनुवासनोपयोगिन् (anuvāsanopayogin) *adj.* useful for the treatment of an oily enema श्रेष्ठम् ... मदनफलं वमनास्थापनानुवासनोपयोगिनाम् CaraS. i. 25. 39 (1922 Ed.); AṣṭāSaṁ. i. 81. 22 (1. 13)

अनुवासन्ति (anuvāsanti) *adv.* close to what blossoms in spring, i.e. jasmine-creeper ग्राम्या अमी हैमनवाससस्त्वेक्षन्तेऽनुवासन्ति DvyāśraKā. 16. 63 (comm. वसन्ते पुष्प(ष्प्य?)न्ति वासन्त्यः कुन्दलतास्तासां समीपे वर्तमानाः)

अनुवासयत् (anu-vāsayat) *adj.* making to reside in, i.e. bearing शोकमात्मनि चिरमनुवासयंस्त्रिवर्गमनुशोषयति NītiVā. 26. 28 (comm. धारयन्)

अनुवासरम् (anuvāsaram) *adv.* **A** day by day इत्थं जनितरागासु प्रकृतिष्वनुवासरम्। अक्षोभ्यः स नवोऽप्यासीद् दृढमूल इव द्रुमः RaghuVa. 17.44; विरागमुपयात्यन्तर्वासनास्वनुवासरम् AkṣiU. 5; मदिरावत्या मम चैकनिवासतः। गूढ एव गतो वृद्धिमनुरागोऽनुवासरम् KathāSaSāg. xiii. 1. 52; **Bi** every-day, daily यदुपस्थापनं य(?दि)धात् सङ्ख्योष्णांभा(भो)नुवासर(न)म्। क्षारैः क्षारैघृ(र्घृ)तैश्चापि शूलघ्नैः समुपाचरेत् BhelaS. 253. 12 (8. 4); छायासंज्ञा त्वपत्येषु यथा स्वेष्वतिवत्सला। तथा न संज्ञा कन्यायां पुत्रयोश्चान्ववर्तत। नलिनाद्युपभोगेषु विशेषमनुवासरम् MārkP. 77. 26; SkandP. iii (2). 13. 29; ततः संवत्सरे पूर्णे घृतकुम्भात्क्रमेण ते। भित्त्वा भित्त्वा पुनर्जज्ञुः सहसैवानुवासरम् BrahmāṇḍP. ii. 51. 46; प्रतिमाभङ्गकारी च व्रणकायः प्रजायते। संवत्सरत्रयं सिञ्चेदश्वत्थं सोऽनुवासरम् ŚātāSm. 3. 21; स्नेहः ... अनुवासरमपि वा दीयत इत्यनुवासनम् AṣṭāSaṁ. i. 145.10 (1. 28); यः स्तोत्रमेतदनुवासरमीश्वरायाः ... पठति यदि वा शृणोति। तस्येप्सितं फलति DevīPañ. 2. 30; चोराणां समयाः सन्ति बहुशोऽथानुवासरम् ĀdiP. 24. 77; असौ ... समन्तादुपश्रुतिभिरनुवासरं विनोद्यमाना मया UdaySuKa. 102. 2; (सः अश्वम्) निन्ये पयः पाययितुं तं सरस्यनुवासरम् PāriPar. 3. 66; सा। ... स्वयंगलितपुष्पैस्तामर्चयन्त्यनुवासरम् PāṇḍaC. 6. 571; कृष्णः पातु स यस्य संसदि गवां वेणुप्रणादोर्मयो गोपीनामनुवासरं नवनवा पूर्णन्ति कर्णोदरे SaduktiKa. 42. 12; धन्योऽथ चारयांचक्रे महिषीरनुवासरम् MalliC. 6. 22; येनाभोज्यनुवासरं रसलसल्लेह्यादिभेदास्पदैः अन्नैः ...। विप्राणाम् ... सहस्रत्रयम् CaturCin. iii (1). 6. 15; चौरशेखरः सोऽनुवासरम्। निरीक्षितं विना भुङ्क्ते नैव ह्यभयमन्त्रिणम् RauhiC. 242.; स च क्रमेण .... निजद्वात्रिंशद्वरोधपुरन्ध्रीणामनुवासरं जात्यकर्पूरपूराभरणानि कारयन् PrabaCin. 113. 29; नृपैः। अवसराप्तिपरैरनुवासरं रुरुधिरे प्रतिहारभुवः प्रभोः MadhuVi. 5. 9; **Bii** daily, i.e. always वस्तुत्वं वस्तुपालस्य सैव वेत्ति सरस्वती। तदीयवदनाम्भोजे या वसत्यनुवासरम् KīrtiKau. 3. 29; मन्ये मनसि साधूनां यो वसत्यनुवासरम्। यदनुक्तोऽपि जानीते विधत्ते च तदीप्सितम् KīrtiKau. 3.34; उपासनमाचरेत्। भृत्यः स्वामिनि तस्याज्ञां पालयत्यनुवासरम् BṛBrahmaS. iv. 7. 91; अभ्यापतन्तीमनुवासरं याम् ... सिन्धुः। ... प्रत्युद्व्रजन्प्रीणयति किमन्तः SāLi. 2. 20.

अनुवासित (anu-vāsita) *adj.* **1** fumigated विद्युत्प्रदग्धः काष्ठैर्गृहीतश्चानुवासितः कृत्तिकासु भरणीषु वा रौद्रेण कर्मणाभिहुतोऽग्निः प्रणीतश्च निष्प्रतीकारो दहति ArthŚā. iii. 219. 3 (14. 1); विषं प्रदद्युस्ते पापाः ... भक्ष्यभोज्यान्नपानेषु .... माल्यधूपांश्च विविधान्विषदिग्धानुवासितान् Hastyāyur. 163. 13 (2. 6); **2** (person) to whom oily enema is administered निरूढं च विरिक्तं च सम्यक् चैवानुवासितम्। ... सर्पिरभ्यासयेत् पुनः CaraS. vi. 15. 81 (1941 Ed.); यः स्नेहपीतोऽप्यनुवासितो वा ...। पिबेज्जलं शीतलमाशु तस्य स्रोतांसि दूष्यन्ति हि तद्वहानि SuśruS. ii. 7. 21; RugVi. 35. 23; विद्रधौ पाययेत् सिद्धं चित्रकोशीरहिङ्गुभिः। स्निग्धं वान्तं विरिक्तं च निरूढमनुवासितम् SuśruS. iii. 2. 10; iv. 37. 78; AṣṭāSaṁ. i. 152. 7 (1. 28); अनुवासितमास्थापयेत् SuśruS. iv. 38. 3; सानिलः सपुरीषश्च स्नेहः प्रत्येति यस्य वै। ऊषाचोषौ विना शीघ्रं स सम्यगनुवासितः SiddhYo. 75. 31; 76. 2; **3** permeated or influenced स खल्वयं वृश्चिकविषभीत इवाशीविषेण दष्टो यः सुखार्थी विषयानुवासितो महति दुःखपङ्के निमग्नः YogBh. 76. 2 (*on* 2. 15)[administered as an enema; treated by this operation, APTE.]

अनुवासिन् (anu-vāsin) *adj.* who resides, resident अधनस्त्वबान्धवो वा ... ग्रामैकरात्रवासी (v. l. रात्रानुवासी NSP. 1945 Ed.) मुनिरिव संयतात्मा योजनशतमधिकं वा गच्छेत् SuśruS. iv. 11. 12 [one who dwells near, APTE]

अनुवासिनी (anuvāsinī) *f.* name of the creeper or tree Bignonia Suaveolens (*pāṭalā*) अनुवासिनी पाटलायाम् ApūNā. 31A. 3.

अनुवासोपपन्न (anuvāsopapanna) *adj.* who has been treated with an oily enema आस्थापनहृतो दोषः शुद्धकोष्ठस्य दन्तिनः। बस्तिमग्नो न भवति ...। अनुवासोपपन्नाय निरूहं यः प्रयच्छति। ततो विरूक्ष्यते Hastyāyur. 601. 26 (4. 5)

अनुवास्य (anu-vāsya) *adj.* (also used as noun) (one) fit for the treatment of an oily enema य एवास्थाप्यास्त एवानुवास्याः CaraS. viii. 2. 19 (1941 Ed.); AṣṭāSaṁ. i. 146. 8 (1. 28); उदरी च प्रमेही च कुष्ठी स्थूलश्च मानवः। अवश्यं स्थापनीयास्ते नानुवास्याः कथंचन SuśruS. iv. 35. 22; कृतान्नायानुवास्याय सम्यग्देयोऽनुवासनः SuśruS. iv. 37. 5; iv. 37. 78; मानवान् आस्थाप्याननुवास्यांश्च वातव्याधींश्च सर्वशः। विरूक्षयेदतिस्निग्धम् BhelaS. 34. 12 (1. 21); (बालः) चतुर्मास्योऽनुवास्य(स्तु) KāśyaS. 147A. 15; केवलं चानुवास्या ये ...। तत्र द्रव्यप्रमाणानि ...। कार्याकार्यकरं ज्ञानं तत्सर्वमुपदिश्यते Hastyāyur. 593. 27 (4. 5); 601. 21 (4. 5); अनुवास्यस्तु रूक्षः स्यात्तीक्ष्णाग्निः केवलानिली। नानुवास्यस्तु कुष्ठी स्यान्मेही स्थूलस्तथोदरी ŚārṅgaS. iii. 5. 5; BhāvPra. (Bhā.) 75. 85 [to be scented or fumigated; requiring an enema, MW.]

अनुवाह (anu-vāhá) *m.* [P. vi. 2. 144] one which carries along यद्वीनंमन्वाहरेयु रुद्रं भृतंमन्वाहरेयुर्यं घनुवाहः स्यात् पूर्वं तं प्रवहेयुरुप वोढरेयुः MaiS. i. 5. 13 (i. 82. 9)

अनुवाहिन् (anu-vāhin) *adj.* carried along by, *lit.* having ... as that which carries along, DBHS.

अनुवि (anu-vi) *adj.* left behind, i.e. neglected तौ मित्रावरुणौ प्राणापानौ पशुभ्योऽपाक्रामतामनुवी मन्यमानौ नावाभ्यामनुवीभ्यां पशवः प्राणिष्यन्तीति। ... तावब्रुतावाब्रूतां प्राणन्तु नौ युवाभ्यां पशव इति। नावाभ्यामनुवीभ्यामित्यब्रूताम् JaimiBr. 1. 109.

अनुविकस् (anu-vikas-) I P. to blow, expand as a flower, MW.

अनुविकसत् (anu-vikasat) *adj.* blowing or expanding as a flower अन्तर्जलेऽनुविकसन्मधुमाधवीनां गन्धेन खण्डितधियोऽप्यनिलं क्षिपन्तः BhāgP. iii. 15. 17.

अनुविकारम् (anuvikāram) *adv.* along with the modification महदाद्यं विशेषान्तम् ... विकारलक्षणं तद्धि सोऽक्षरः क्षरमेति च। तमेवानुविकारं तु यस्माद्धि क्षरते पुनः। तस्माद्य कारणाद्येव क्षरमित्यभिधीयते BrahmāṇḍP. iii. 3. 91.

अनुविकाश् (anu-vikāś-) I. Ā. to penetrate with one's vision, AV. xiii. 3. 1; MW., (better *adn.* cf. अनु 1B)

अनुविकृ (anu-vikṛ-) VIII P. to act alike, i.e. to imitate युदग्निहोत्रं जुहोतीदमेवैतत् सर्वमुपतिष्ठमानोऽनुविकरोति ŚatBr. II. iii. 4. 8; ŚatBr. (K.) I. iv. 1. 6 [to shape after, MW.]

अनुविकृप् (anu-vikṛp-) I Ā. to get shattered after यद्यु मा मारयिष्यसि यज्ञं विकृपतं विकृप्स्यते ŚatBr. XI. viii. 4. 4; यद्यु ह मा (मारयिष्यति यज्ञं) विकृष्टमनुविक्रस्ये यद्यु वै मे वक्ष्यति समाप्स्यामीति VādhūŚS. iii. 46. 6.

अनुविकृ (anu-vikṝ-) VI. P. A to bestrew along with सिकताभिरनुविकिरति ŚatBr. III. v. 1. 36; लोकंपृणा उपदधाति। उत्तरया पुरीषेणानुविकिरति BhārPiMe. ii. 5. 7; HirPiMe. xxix. 5. 4; B to scatter separately or subsequently वेदं विस्रस्यानुविकिरति स्नावां रूपम् ĀpaŚS. xv. 15. 1.

अनुविक्रम् (anu-vikram-) I. Ā. A to stride or step after, to follow the footsteps of प्रजापतेर्वा एष विक्रमाननुविक्रमते य उपहरति AV. ix. 6. 29; य एवं विद्वान् दर्शपूर्णमासौ यजते देवानामेव विक्रान्तिमनुविक्रमते TaiS. II. v. 6. 2 (better अनु adn.); विराजं एव विक्रान्तं यजमानोऽनुविक्रमते TaiBr. I. i. 5. 10 (better अनु adn.); VādhūŚS. iii. 13. 2; दिवि विष्णुर्व्यक्रंस्त जागतेन छन्दसा तमहमनुव्यक्रंसि ŚāṅkhāŚS. iv. 12. 2; देव विष्णवुर्वद्येमं यज्ञं यजमानायानुविक्रमस्व ĀpaŚS. xxii. 19. 1; HirŚS. xvii. 7. 10 (456. 28); (caus.) to cause to stride after or follow the footsteps of विराज एवैनं विक्रान्तमनुविक्रमयति KāṭhS. 8. 7(i. 90. 9); B to stride or step along विष्णोः क्रमोऽस्यभिमातिहा गायत्रेण छन्दसा पृथिवीमनु विक्रमे TaiS. I. vi. 5. 2; विष्णोर्हृदयमस्येकमिषु विष्णुस्त्वानुविचक्रमे TaiS. III. ii. 6. 1; BaudhŚS. i. 112. 16 (better अनु adn.) विष्णोः क्रमोऽसि ... पृथिवीमनुविक्रमस्व TaiS. IV. ii. 1. 1; MaiS. ii. 7. 8 (ii. 85. 4); VājaS. 12. 5; VājaS. (K.) 13. 1; BaudhŚS. ii. 15. 4.

अनुविक्षेप (anu-vikṣepa) *m.* scattering, dispersal, i.e. gradual abandonment (?) (or gradual extension - merging in each other) यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनामनुविक्षेपमेकाग्रतामुपलभते। अयमुच्यते समाधिसमता नाम समाधिः Śatasāhasrikāprajñāpāramitā 1425. 16 [DBHS.]

अनुविचक्ष् (anu-vicakṣ-) II. Ā. to inform to, to tell about यद्येनं शूद्रेण संवाद उपपद्येतैतेषामेवेकं ब्रूयात् इमं नु विचक्ष्व (v. l. इममनुविचक्ष्व) BhārŚS. x. 7. 18.

अनुविचर् (anu-vicar-) I. P. Ai to roam along or through धर्मेण लोकमनुविचरामि GaṇḍVyū. 127. 4; तत्प्रतिविशिष्टेनासंक्लेशेन समन्वागतः BodhiBhū. 116. 19; राजा ... तद्वनमनुविचचार JātaMā. 185. 24 (28. 29); [DBHS]; Aii to walk or pass through, ṚV. vi. 28. 4 MW. (better अनु adn. 1Diii); Aiii to walk upto, ṚV. viii. 32. 19 MW. (better अनु adn. 1Dii); B to move in due course (from one place to another) भगवान् ... आरामेणारामं विहारेण विहारम् ... अनुविचरति GiMs. iii (2). 128. 12; C to go or move about, cf. अनुविचरत् B.

अनुविचरण (anu-vicaraṇa) *n.* the roaming through अष्टमे पुरेऽच्युतगामिन्यभिज्ञाप्रतिलब्धानां सर्वलोकधात्वनुविचरणानाम् ... बोधिसत्त्वानां संनिपातमद्राक्षीत् GaṇḍVyū. 115. 5 [DBHS.]

अनुविचरत् (anu-vicarat) *adj.* [*f.* -ntī] A roaming along or through ऋषि आश्रमपदम् अनुचंक्रमन्तो अनुविचरन्तो तं देशमागतो यत्र MaVastuAva. i. 353. 12; सा ... सुदर्शना देवी ... आम्रवनम् अनुचंक्रमन्ती अनुविचरन्ती ... आम्रवनस्य मध्ये अनुप्राप्ता MaVastuAva. ii. 452. 3; ii. 454. 10; ii. 457. 15; सोऽनुपूर्वेण ग्रामनगरनिगमराष्ट्रराजधानीष्वनुविचरन्नन्यतमनगरमुपश्रित्य कस्मिंश्चिद्वनप्रस्थे निवसति स्म JātaMā. 106. 5 (18. 3); 130. 22 (22. 17); (निषादः) सः ... पाशस्थानान्यनुविचरंस्तौ हंसवर्यौ ददर्श JātaMā. 135. 1 (22. 38); 155. 23 (24. 1) [DBHS.]; B going or moving about आत्रेयः ... वनविचारमनुविचरन् शिष्यमग्निवेशमब्रवीत् CaraS. iii. 3. 3; (आवाम्) पुरमनुविचरन्तावशृणुव वरवधूगृहेषु कोलाहलम् DaśKuC. 51. 11; (अहम्) तद्गृहमनुविचरन्, गर्भगृहमविक्षम् DaśKuC. 65. 3.

अनुविचरित (anu-vicarita) *adj.* [*f.* -ā] which is roamed along or through वधकतस्करगणानुविचरितायां धरण्याम् ... देवरूपेण बोधिसत्त्वरूपेण सत्त्वानां त्राणभूता भवामि GaṇḍVyū. 173. 1; न चैव व्याडमृगानुविचरितमरण्यवनमवगाढेन यत्र क्वचिदुपसृज्य तुरगवरं विश्रम्यते मृगया वानुष्ठीयते JātaMā. 163. 17 (25. 3) [DBHS.]

अनुविचरित्वा (anu-vicaritvā) *ger.* having roamed along or through सापि दानि सुदर्शना ... अश्वशालायाम् अनुचंक्रमित्वा अनुविचरित्वा .. कुशेन राज्ञा .. पृष्ठिमेन आहता MaVastuAva. ii. 455. 16 [DBHS.]

अनुविचल् (anu-vical-) I. P. [MahāBh. i. 378. 9 (*on* ii. 1. 4); i. 417. 6 (*on* ii. 2. 18); KāśiVṛ. *on* ii. 1.4; Nyās. i. 339. 11 (*on* ii. 1. 4); SiddhāKau. 160A. 6 (*on* ii. 1. 4); VaiyāBhū 134. 6 (*on* 28)] A to move or proceed towards सः .. प्राचीं दिशमनु व्यचलत् AV. xv. 2. 1; स यत् प्राचीं दिशमनु व्यचलन्मारुतं शर्धो भूत्वानु व्यचलन्मनोऽन्नादं कृत्वा AV. xv. 14. 1 [to follow in changing place, MW.]; Bi to go after, to follow तम् ... यज्ञमानश्च पशवश्चानु व्यचलन् AV. xv. 2. 1; विशोऽनुव्यचलत् Av. xv. 9. 1; Bii to follow in agitation तव प्रजास्तवौषधयस्तवापो विचलितमनुविचलन्ति JaimiUBr. iii. 21. 4.

अनुविचारणा (anu-vicāraṇā) *f.* meditation (on) या च प्रतिदिवसं प्रतिक्षणं तदनुधर्ममेव बहुलमनुवितर्कणानुविचारणा BodhiBhū. 20. 21 [DBHS.]

अनुविचारय (anuvicāraya-) *denom.* to meditate on, to think on नैष्क्रम्यशब्दोऽनुविचारयन्ति LaliVi. 15. 66 [DBHS.]

अनुविचारयमाण (anu-vicārayamāṇa) *adj.* meditating on, thinking on अचिन्त्यं बुद्धगोचरमनुविचारयमाणाः Rāṣṭrapālaparipṛcchā 4. 12 [DBHS.]

अनुविचारित (anu-vicārita) *adj.* meditated on, thought on यदपि दृष्टश्रुतमतविज्ञातं प्राप्तं पर्येषितं मनसानुवितर्कितमनुविचारितम् BodhiBhū. 26.25; मनसानुवितर्कितेष्वनुविचारितेषु समासतः सर्वधर्मसंज्ञास्वागन्तुकसंज्ञा उत्पन्ना भविष्यति BodhiBhū. 273.11 [DBHS.]

अनुविचिन्त् (anu-vicint-) X. P. A to reflect on, to consider सर्वा इय लोकधातु ...। एकीभवित्वान विचिन्तयेयुः (v. l. °त्वानुविचिन्तयेयुः) SaddhaPuṇ. 22. 11; शारिपुत्र स पुरुषस्तं स्वकं निवेशनम् ... संप्रज्वलितं दृष्ट्वा ... उद्विग्नचित्तो भवेत् एवं चानुविचिन्तयेत् SaddhaPuṇ. 51. 25; तत्साधु लङ्काधिपते एतमेवार्थमनुविचिन्तयेः LaṅkāSū. 1. 43 (5. 25) [DBHS]; (*caus.*) to cause to reflect on or consider, cf. अनुविचिन्तयित; B to think of, cf. अनुविचिन्तयत् A; C to regard, i.e. to realise, cf. अनुविचिन्त्य C [to recall to mind, to meditate upon, MW.]

अनुविचिन्तयत् (anu-vicintayat) *adj.* A thinking of or about तं राममेवानुविचिन्तयन्तं समीक्ष्य देवी शयने नरेन्द्रम्। ... विललाप कृच्छ्रम् Rāmā. ii.37.28; B reflecting on, considering एवमनुविचिन्तयता तेन सर्वभावेष्वनित्यताम् Divyāva. 266. 13.

अनुविचिन्तयमान (anu-vicintayamāna) *adj.* reflecting on, considering न च तस्मात् किंचित् प्रार्थयेत् ...। तत्रैव च कटपलिकुञ्चिकायां वासं कल्पयेत्, तामेव दरिद्रचिन्तामनुविचिन्तयमानः SaddhaPuṇ. 74. 20.

अनुविचिन्तयान (anu-vicintayāna) *adj.* (irr.) thinking of or about तं राममेवानुविचिन्तयन्तम् (v.l. राममेवानुविचिन्तयानम्) समीक्ष्य देवी शयने नरेन्द्रम्। ... विललाप कृच्छ्रम् Rāmā. ii. 37. 28.

अनुविचिन्तयित (anu-vicintayita) *adj.* caused to reflect on or consider ततो वयं भगवता बहून् धर्मान् प्रत्यवरान् संकारधानसदृशाननुविचिन्तयिताः SaddhaPuṇ. 75. 5 [DBHS.]

अनुविचिन्तित (anu-vicintita) *adj.* reflected on, considered तथा हि भगवंस्तेन पुरुषेण पूर्वमेव एवमनुविचिन्तितम् ... अहमिमान् कुमारकान् ... परिमोचयिष्यामि SaddhaPuṇ. 53. 19.

अनुविचिन्त्य (anu-vicintya) *ger.* A having thought of or over यथार्थं पदमनुविचिन्त्य ... विषयी स्यात् GopBr. i. 1. 30 (22. 10); B having reflected on, having considered अथ खलु भिक्षवस्तथागत एवमनुविचिन्त्य ... प्रक्रामत् LaliVi. 26. 0 (36); एवं च चिन्तयित्वा अनुविचिन्त्य ... एवं वाचमभाषत SaddhaPuṇ. 137. 2; इत्यनुविचिन्त्य सर्वे जवेन प्रसृताः Divyāva. 59. 22; 68. 13 [DBHS]; C having regarded, i.e. having realised विधिविहितमशक्यमन्यथा हि कर्तुम् ... तदनुविचिन्त्य बभूव वीतमन्युः HariVaṁ. 118. 42.

अनुविच्छित्री (anu-vicchitrī) *adj.* (*f.*) going after, following दृष्ट्वा विच्छायितारं तं पणायितृपथे तदा। अनुविच्छत्र्यभूत्काचित्पणित्री नेष्टवस्तुनः DvyāśraKā. 7. 77 (comm. पश्चाद्यान्ती)

अनुविजयम् (anuvijayam) *adv.* in imitation of Vijaya, like Vijaya अवतस्थौ ययौ शिश्ये न्यषीदद् बुभुजे पपौ। द्विपृष्ठोऽप्यनुविजयं स्नेहकार्मणयन्त्रितः TriṣaŚaPuC. iv. 2. 213.

अनुविज्ञाय (anu-vijñāya) *ger.* having known subsequently जाता वै भुजगास्तात वीर्यवन्तो दुरासदाः। शापं तं त्वथ विज्ञाय (v. l. त्वनुविज्ञाय) कृतवन्तो नु किं परम् MahāBhā. i. 32. 1.

अनुविटपम् (anuviṭapam) *adv.* on each branch (of tree) गायन्त्यनुविटपं प्रीता मधुकरिकाः ChandaśCū. ii. 65. 3.

अनुवित (anuvita) *m.* name of one of the sons of Aṅkura (or Akrūra) अङ्कुरात् (? अक्रूरात्) ... अश्विन्यां त्रिचतुष्पुत्राः ...। अनुवितः PadmP. v. 13. 107.

अनुवितन् (anu-vitan-) VIII U. to spread over, to extend along तन्नाद्रियेतेमान्वा एष लोकाननुवितनुते ŚatBr. XII. iv. 1. 2; इमान् वा एष लोकान् अनुवितनुते योऽग्नीन् आधत्ते JaimiBr. 1.51; स एतान् अष्टावुक्थ्यान्पश्यत्पशून् दिशोऽन्ववितनुत JaimiBr. 3. 318.

अनुवितर्कणा (anu-vitarkaṇā) *f.* study, reflection (on) या च प्रतिदिवसं

प्रतिक्षणं तदनुधर्ममेव बहुलमनुवितर्कणानुविचारणा। इयमुच्यते वितर्कमुद्धिः BodhiBhū. 20. 21 [DBHS.]

अनुवितर्कय (anu-vitarkaya-) *denom.* to ponder, to reflect on, DBHS.

अनुवितर्कित (anu-vitarkita) *adj.* (also used as noun) pondered or reflected on यदपि दृष्टश्रुतमतविज्ञातं प्राप्तं पर्येषितं मनसानुवितर्कितमनुविचारितम् BodhiBhū. 26. 25; मनसानुवितर्कितेष्वनुविचारितेषु समासतः सर्वधर्मसंज्ञास्वागन्तुकसंज्ञा उत्पन्ना भविष्यति प्रतिलब्धा BodhiBhū. 273. 11; नामधेयमनुवितर्कितम् MahāVyu. 245. 281 [DBHS.]

अनुवितर्क्य (anu-vitarkya) *ger.* having pondered or thought of महादेवी ... अनुवितर्क्य निःसंचारतया शून्यतावन्ध्यमिव राजभवनमध्यम् ... प्रस्थितवती YaśasCam. ii. 40. 11.

[1]**अनुवित्त** (ánu-vitta) *adj.* [P. vii. 2. 56; DEBRU. 554] **Ai** obtained अयं पन्था अनुवित्तः पुराणः ṚV. iv. 18. 1 (Sāy. आनुपूर्व्येण ... लब्धः); अणुः पन्था वितरः पुराणः ... अनुवित्तो मयैव Śat Br. XIV. vii. 2. 11; **Aii** attained यस्यानुवित्तः प्रतिबुद्ध आत्मास्मिन्संदेहे गहने प्रविष्टः। स विश्वकृत् ŚatBr. XIV. vii. 2. 17; BṛĀraU. iv. 4. 13 (Śaṅ. अनुलब्धः); BrahmSūBh. (Ma.) 5A. 7 (*on* i. 1.7); यस्य जीवस्यानुवित्तः ... 'विदिर्लाभे' ŚrutaPra. ii. 363. 25 (*on* ii. 3. 22); आत्मशब्दो विष्णावेव न जीवेषु ... आत्मज्ञानान्मोक्षो यस्यानुवित्त इत्यादावुदाहृतः Tattv Prakā. 13B. 11 (*on* i. 1.7); **B** found, discovered बांधि वृम्रीभिरनुवित्तं गुहासु। श्रोत्रं ते उर्व्यवंधिरा भवामः TaiBr. I. ii. 1. 3; ĀpaŚS. v. 1. 7. [at hand, MW]; *n.* wealth, cf. **अनुवित्तापहतादि**.

[2]**अनुवित्त** (anu - vitta) *adj.* **A** known, realised अणुः पन्थाः ... मां स्पृष्टोऽनुवित्तो मयैव BṛĀraU. iv. 4. 8 (Śaṅ. अनुवित्तो मयैव अनुवेदनं नाम विद्यायाः परिपाकापेक्षया फलावसानतानिष्ठा प्राप्तिः); एष पन्था ब्रह्मणा हानुवित्तः BṛĀraU. iv. 4. 9; एष पन्था ब्रह्मणा हानुवित्तस्तेनैति संन्यासी ब्रह्मविदिति JābālaU. 5; YājñaU. 601. 26(1); एष पन्थाः ...। शास्त्राचार्योक्तितः पश्चादनुवित्तो मयैव च BṛĀraUBhVā. iv. 4. 550; iv. 4. 568; **B** meditated 'यस्यानुवित्तः'। यस्य जीवस्यानुवित्तः। विद ज्ञाने उपास्य इत्यर्थः ŚrutaPra. ii. 363. 24 (*on* ii. 3. 22); अनुवित्तः ... श्रवणमननाद्यनन्तरं प्राप्तः ŚivārkaMaDī. ii. 145. 30 (*on* ii. 3. 22)

अनुवित्तयज्ञ (anuvitta - yajña) *adj.* who has obtained the sacrifice अनुवित्तयज्ञो राध्नोति AitBr. 1. 2 (15); अथ यं आग्नावैष्णवं निरूप्य दीक्षयन्त्यनुवित्तयज्ञमु हैव तं दीक्षयन्ति VādhūŚS. iv. 22. 16.

अनुवित्ताग्नि (anuvittāgni) *adj.* who has obtained the (sacrificial) fire अथ यस्यैतस्यां हुतायामन्यत् कर्म कुर्वन्त्यनुवित्ताग्निमु हैव तं याजयन्ति VādhūŚS. iv. 75. 44.

अनुवित्तापहतादि (anuvittāpahṛtādi) *adj.* loss of wealth etc. स्वर्णानुवित्तापहतादि कन्यालाभो गजादेः श्वशुरादमाये (स्थाने) DaivaVa. 2. 15.

[1]**अनुवित्ति** (ánu - vitti) *f.* [P. vi. 2. 50] **1A** finding, discovery अग्निर्देवेभ्यो निलायत तं प्रजापतिरन्वविन्दत् प्राजापत्योऽश्वोऽश्वेन संभरत्यनुवित्त्यै TaiS. V. i. 2. 2; तेऽसुरा देवानां प्राणेषु वलगान्यखनंस्तान्बाहुमात्रेऽन्वविन्दंस्तस्माद् बाहुमात्राः खेयाः प्राणानामनुवित्त्या इदमहं तान्वलगानुद्वपामि KāṭhS. 25. 9 (ii. 116. 4); KapiKaS. 40. 2 (222. 18); KāṭhS. 25. 6 (ii. 109. 14); यत्सावित्र्यो भवन्त्यश्वस्यैवानुवित्त्यै ŚatBr. XIII. i. 4. 2; XIII. i. 9. 2; **1B** obtainment यदुदीचीनं प्राचीनं प्रवणं स्यात्तस्मिन्यजेत यज्ञकाम एवमेव हि स यज्ञोऽशयद्यस्यानुवित्त्यै KāṭhS. 25. 2 (ii. 104. 10); KapiKaS. 38. 5 (209. 21); पुरस्तांत्स्तम्बयजुषो वेदेन वेदिं ३ संमार्ष्ट्यनुवित्त्यै TaiBr. III. iii. 9. 10; तद् यत् पुनर्नितुन्नं छन्दो भवति रसमेवैतच्छन्दोमेषु दधति। रसस्येवैषानुवित्तिः JaimiBr. 3. 194; 3. 223; 3. 225; **2A** name of a deity (obtainment deified) तमनुवित्तिरब्रवीत् Tai Br. III. xii. 2. 9; ता वा एतास्सप्त स्वर्गस्य लोकस्य द्वारः। दिवश्श्येनयोऽनुवित्तयो नाम TaiBr. III. xii. 2. 10; ता वा एताः पञ्च ...। अपांग्रा अनुवित्तयो नाम TaiBr. III. xii. 4. 7; कामाय ब्रह्मणे यज्ञाय अद्भ्यः अग्नये बलिमते अनुवित्त्यै एता द्वितीयादिष्विष्टिषु यथाक्रमं द्वितीयाः प्रदिष्टाः Kāṭhakaśrautasūtrasaṅkalana 3. 5; अनुवित्त्यै चरुमिति विशेषः। पूर्वं देवा अपरेण प्राणापानावित्यनुवित्त्याः Kāṭhakaśrautasūtrasaṅkalana 5. 16; अनुवित्त्यै स्वाहा Kāṭhakaśrautasūtrasaṅkalana 5. 18; **2Bi** name of an *iṣṭi* सो ह वा एषानुवित्तिर्नामेष्टिर्यदाग्नावैष्णवः VādhūŚS. iv. 22. 13; **2Bii** name of an offering चतुर्गृहीतेन गार्हपत्यस्योद्धते दर्भस्तम्बे हिरण्यमुपास्यानुवित्तिं जुहुयात् VādhūŚS. iv. 75. 26; हिरण्यमुपास्यानुवित्तिं जुहवांचकार VādhūŚS. iv. 75. 37; सो ह वा एषा परिस्रावती नाम कुरुक्षेत्रेऽग्नेराहुतिः पुरस्ताद् अन्याधेयस्य हूयतेऽनुवित्तिर्ह्यनूक्ते प्रातरनुवाके ... पुरस्ताद् उखासंभरणस्य हूयते VādhūŚS. iv. 75. 41.

[2]**अनुवित्ति** (anu-vitti) *f.* clear understanding, knowledge यस्यानुवित्तिरिति नवभिर्ब्रह्मस्तुतिः। तद्विज्ञानं च AnuBh. 99. 19 (*on* i. 3. 42)

[1]**अनुविद्** (anu-vid-) VI. U. [DhātuPā. 6. 138] **1Ai** to find, to discover इन्द्र ...। अविन्द उस्रिया अनु ṚV. i. 6. 5=AV. xx. 70. 1; JaimiBr. 3. 38; स घां विदे अन्विन्द्रो गवेषणो बन्धुक्षिद्भ्यो गवेषणः ṚV. i. 132. 3 (*but* Sāy. जानाति); यः शम्बरं पर्वतेषु क्षियन्तम् ... अन्वविन्दत् ṚV. ii. 12. 11; AV. xx. 34. 11; AV. (P.) xiii. 7. 11; ईळिषां सुमति स्त्रियः शश्वतीरति सश्चतः। अन्वीमविन्दन्निचिरासो अद्रुहोऽप्सु ṚV. iii. 9. 4; गुह्यमानं गवि देवासो घृतमन्वविन्दन् ṚV. iv. 58. 4; AV. (P.) viii. 13. 4; KāṭhS. 40. 7 (iii. 141. 1); VājaS. 17. 92; VājaS. (K.) 19. 6; TaiĀ. x. 10. 3 (814. 4); ĀpaŚS. xvii. 18. 1; MahānāU. 10. 2 त्वामग्ने अङ्गिरसो गुहा हितमन्वविन्दन् ṚV. v. 11. 6; SV. II. iii (1). 6. 2; TaiS. IV. iv. 4. 3; MaiS. ii. 13. 7 (ii. 156. 4); KāṭhS. 39. 14 (iii. 132. 1); VājaS. 15. 28; VājaS. (K.) 16. 5; ज्योतिः पितरो अन्वविन्दन् ṚV. vii. 76. 4; इन्द्र। गूळ्हे द्यावापृथिवी अन्वविन्दः ṚV. viii. 96. 16; SV. I. iv (1). 4. 4; AV. xx. 137. 10; यज्ञेन वाचः पदवीयमायन् तामन्वविन्दन्नृषिषु प्रविष्टाम् ṚV. x. 71. 3; सुपर्णस्त्वान्वविन्दत् AV. ii. 27. 2; v. 14. 1; AV. (P.) ii. 16. 2; vii. 1. 1; उपहूतमनुबुद्धं निखातं वैरं त्सार्यन्वविदाम कर्त्रम् AV. x. 1. 19; AV. (P.) xvi. 36. 9; तामि संरब्धमन्वविन्दन्पड्उर्वीर्गातुं प्रपश्यन्निह राष्ट्रमाहाः AV. xiii. 1. 4; देवानां निहितं निधिं यमिन्द्रोऽन्वविन्दत् AV. xix. 27. 9; AV. (P.) x. 7. 9; तत उदद्रुत्य नडं प्राविशत्। तस्मान्नडो दग्धः क्रूर इव वर्वरः। तमश्वः श्वेतोऽवमृशन्नन्वविन्दत् KāṭhS. 25. 7 (ii. 111. 12); KapiKaS. 39. 5 (217. 10); तेऽसुरा देवानां प्राणेषु वलगान्यखनंस्तान्बाहुमात्रेऽन्वविन्दंस्तस्माद्बाहुमात्राः खेयाः प्राणानामनुवित्त्या इदमहं तान्वलगानुद्वपामि KāṭhS. 25. 9 (ii. 116. 3); KapiKaS. 40. 2 (222. 17); पृथिवीं प्राविशत्तं जानुदघ्नेऽन्वविन्दंस्तस्माज्जानुदघ्नं खेयमनुविद्यैवैतान्निवपति KāṭhS. 26. 1 (ii. 120. 4); KapiKaS. 40. 4 (226. 7); अयं वेदः पृथिवीमन्वविन्दद् गुहा हिता गह्वरेषु KāṭhS. 31. 14 (iii. 16. 12); TaiBr. III. vii. 6. 13; BhārŚS. ii. 11. 11; ĀpaŚS. ii. 11. 10; MānŚS. I. 15; VārāŚS. I. i. 2. 19; HirŚS. i. 8. 27 (178. 10); ते सोममन्वविन्दन् TaiBr. I. ii. 1. 2; देवेर्देवेभ्यो निलायत। तां चतुरङ्गुलेऽन्वविन्दन् TaiBr. III. ii. 9. 11; तं खनन्त इवान्वीयुस्तमन्वविन्दन् ŚatBr. I. ii. 3. 7; ŚatBr. (K.) II. ii. 1. 20; अग्निर्देवतानां हिरण्यस्तूप ऋषीणां बृहती छन्दसां तमग्निरनुविवेद ŚatBr. I. vi. 4. 2; ŚatBr. (K.) II. vi. 2. 2; इयं वै सविता यो ह्यऽस्यां निलयते योऽन्यत्रैतस्यां वाव तमनुविन्दन्ति ŚatBr. XIII. i. 4. 2; यथा ह वै पदेनानुविन्देदेवं कीर्तिं श्लोकं विन्दते य एवं वेद ŚatBr. XIV. iv. 2. 18; BṛĀraU. i. 4. 7; वनेवने ह्येतं शिश्रियाणमन्वविन्दन् JaimiBr. 3. 62; 3. 382; यद्वाचः ... क्रूरम् ... तद्विद्युया कवयो अन्वविन्दन् AitĀ. II. iii. 8. 7; ब्रह्मान्वविन्दद् दशहोतारमर्णे TaiĀ. iii. 11. 1 (303. 2); iii. 11. 6 (315. 1); iii. 11. 12 (325. 5); यथैतामन्वविन्दन्त विद्वांसर्पिगतां सतीम्। यथा च व्यभजन् यज्ञे तदवोक्तं तृतीयया BṛDe. 7. 112; यशोदा चिन्तार्णवे न प्लवमन्वविन्दत् Yādavā. 4. 67; प्राप्तं महाशङ्खमिहान्वविन्दम् Yādavā. 18. 109; **1Aii** to recover, to get back सूर्यं स्वर्भानुस्तमसाविध्यदासुरः। अत्रयस्तमन्वविन्दन् ṚV. v. 40. 9; KapiKaS. 44. 4 (260. 11); KauṣBr. 24. 4 (109. 8); तेन जायामन्वविन्दद् बृहस्पतिः सोमेन नीतां जुह्वं न देवाः ṚV. x. 109. 5; AV. v. 17. 5; AV. (P.) ix. 15. 5; प्रजापतिः पशूनसृजत ते सृष्टा अहोरात्रे प्राविशन् ताञ्छन्दोभिरन्वविन्दत् TaiS. I. v. 9. 7; अग्निर्देवेभ्यो निलायत तं प्रजापतिरन्वविन्दत् TaiS. V. i. 2. 2; यज्ञो वै देवेभ्य उदक्रामत् ... इष्टिभिः प्रैषमैच्छन् ... तमन्वविन्दन् AitBr. 1. 2 (15); यज्ञो वै देवेभ्य उदक्रान्तमिष्टिभिः ... अन्वविन्दन् AitBr. 1. 2 (15); सोऽस्येन्द्रियं वीर्यं निर्जघान तत्पशुष्वन्वविन्दत् ŚatBr. V. iv. 3. 2; मैत्रावरुणचमसेन यज्ञो वै देवेभ्योऽपचक्राम ... तमेवमन्वविन्दन् ... एवं एतं यज्ञस्य रसमनुविन्दति ŚatBr. (K.) IV. ix. 3. 20; VII. iv. 1. 2; यत्र यत्र वै देवाश्छन्दसां रसमन्वविन्दंस्तत् पुनर्नितुन्नमकुर्वन् JaimiBr. 1. 217; प्रजापतिर्नष्टस्यानुवेत्ता। स यो नष्टस्यानुवेत्ता तेनेमां स्वधामनुविन्दामेति JaimiBr. 2. 159; नैष्टस्यानुवेत्ता। स यो नष्टस्यानुवेत्ता तेनेमं ... यानि नो धनानि कुछो जिनासि मनुना। इन्द्रानुविद्धि 3. 96; 3. 194; 3. 223; यानि नो धनानि कुछो जिनासि मनुना। इन्द्रानुविद्धि AśvaŚS. I. ii. 10. 16; **1Aiii** to find, to discover, i.e. to take hold of नष्टानि अनेन हविषा पुनः AśvaŚS. I. ii. 10. 16; यं बिभृतं नानु पाप्मा विवेद AV. xix. 32. 9; उपांशुग्रहसदां न हैनं मृत्युः चराम। तद्या नोऽसुराः पाप्मा नानुवेत्स्यन्ति TaiBr. I. v. 9. 4; न हैनं मृत्युः पाप्मानुविन्दति यः एवं वेद JaimiBr. 1. 284; **1Bi** to attain येनं देवा अमृतमन्वविन्दन् AV. iv. 23. 6; xiii. 1. 7; AV. (P.) iv. 33. 6; vii. 6. 1; यमन्वविन्दन् तपसा श्रमेण AV. iv. 35. 2; न चातुर्मास्ययाजिनमनुविन्दन्ति परमेष्ठिनं स खलु स स्थानं परमां गतिं गच्छति ŚatBr. II. vi. 4. 9; ऋतेन हि ते तदमृतमन्वविन्दन् JaimiBr. 2. 160; कूश्माण्डानि ताञ्छ्लोकमन्वविन्दव्यवर्षा वा तपसा च TaiĀ. ii. 7. 1 (228. 3); iii. 11. 2 (308. 1); ब्रह्मचर्येण ह्येवात्मानमनुविन्दते ChāndoU. viii. 5. 1; ... श्रेयोऽसावनुविन्दते BhāgP. xi. 7. 20;

1Bii to reach सो अन्तरिक्षे रजसो विमानः। तेनं देवास्सुवरन्वविन्दन् TaiBr. II. v. 2. 4; तपुसर्ष यस्स्वरन्वविन्दन् TaiBr. III. xii. 3. 1; TaiĀ. x. 63. 1 (886. 2); MahānāU. 22. 1; तद्य एवैतं ब्रह्मलोकं ब्रह्मचर्येणानुविन्दन्ति तेषामेवैष ब्रह्मलोकः ChāndoU. viii. 4. 3; **1Biii** to attain to, i.e. to feel, to experience स्थितः समाधौ वाप्येतौ शीतोष्णौ नानुविन्दति JayāS. 33. 67; किं वा संतापमनुविन्दसि BhāmiVi. App. 10. 13; RasGaṅ. 339. 17; **1C** to obtain, to get subsequently यः प्रथमोऽनुविन्दति तस्य प्रथमं प्रथमं भागधेयमिति तं पितरोऽन्वविन्दन् TaiS. II. v. 3. 6; सोमो वै सहस्रमविन्दत्तमिन्द्रोऽन्वविन्दत्तौ यमो न्यागच्छत्तावब्रवीदस्तु मेऽत्रापीत्यस्तु ही ३ इत्यब्रूताम् TaiS. VII. i. 6. 1; उप्त्वाय केशान्वरुणस्य राज्ञः ... । तेभ्यो निधानं बहुधान्वविन्दन्नन्तरा द्यावापृथिवी अपस्सुवः ĀpaManPāṭha. ii. 1. 8; KāṭhGS. iii. 16. 15; VārāGS. 4. 21; तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दन् TaiBr. III. ix. 13. 1; III. xii. 2. 1; III. xii. 2. 4; यद्यह सुर्वैरन्वेषिष्यामो यातयामा अनुपजीवनीया भविष्यन्ति यद्युऽअसर्वैरसर्वमनुवेत्स्यामः ŚatBr. VI. iii. 1. 23; ŚatBr. (K.) I. i. 1. 3; I. vi. 4. 9; देवा वै पृष्ठ्ये षडहे श्रियमैच्छन्। तामग्न इति प्रथमेऽहन् नान्वविन्दन् JaimiBr. 3. 332; BaudhŚS. iii. 187. 10; स कदाचिन्मृगाँल्लिप्सुर्नान्वविन्दत्प्रयत्नवान् MahāBhā. viii. 49. 36; स क्षिप्रं भ्रश्यते राज्यान्न च श्रेयोऽनुविन्दति MahāBhā. ix. 3. 44; भूतपिण्डं विना तासां (नानाचेष्टानाम्) न शान्तिमनुविन्दति PauṣkS. 27. 34; नभस्तुपारांशुमयूखयोगात् तमिस्रया मोक्षमिवेयिवे। अतृप्यततत्त्वविदो निशायामन्तर्मुखं चित्तमिवान्वविन्दत् Yādavā. 2. 87; शुचिस्मिताः ... । शरत्पयोदोदरसंश्रितानां क्षणद्युतीनां द्युतिमन्वविन्दन् Yādavā. 13. 67; अनयोः पटुवादमृधेऽन्तरं तटस्थाः श्रुतवन्तोऽपि न किंचनान्वविन्दन् ŚaṅkaDigVi. (Mā.) 15. 91; बालेन्दुचारुतिलकेन चिराय बाले चन्द्रोऽन्वविन्ददिव नन्दनजन्मशर्म Mukundā. 100; **2** to obtain (as a wife), i.e. to get married तेनं जायामन्वविन्दद् बृहस्पतिः सोमेन नीताम् ṚV. x. 109. 5; AV. v. 17. 5; AV. (P.) ix. 15. 5; शारद्वतीं ततो द्रोणः कृपीं भार्यामविन्दत (v.l.भार्यामन्वविन्दत्) MahāBhā. i. 121. 11 [to deem, MW.; to deem, consider APTE]

²**अनुविद्** (anu-vid-) II. P. [DhātuPā. 2. 55] **A** to know, to understand अवः परेण पितरं यो अस्यानुवेदं पर एनावरेण ṚV. i. 164. 18; AV. (P.) xvi. 69. 8; गर्भे नु सन्नन्वेषामवेदमहं देवानां जनिमानि विश्वा ṚV. iv. 27. 1; AitĀ. ii. 5. 12; AitU. 2. 5; त्रयो धर्मासं उपसं सचन्ते सर्वा इत्ताँ अनु विदुर्वसिष्ठाः ṚV. vii. 33. 7; JaimiBr. 2. 241; 2. 242; पूषेमा आशा अनु वेद सर्वाः ṚV. x. 17. 5; AV. vii. 9. 2; MaiS. iv. 14. 16 (iv. 243. 11); TaiBr. II. iv. 1. 5; TaiĀ. vi. 1. 1 (647. 3); ĀśvaŚS. I. iii. 7. 8; Āgnive GS. iii. 5. 4 (143. 6); BaudhPiMe. xxviii. 5. 1; य एवमेतानि यज्ञस्य रूपाण्यनुवेदर्ध्नोति KāṭhS. 29. 1 (ii. 167. 17); KapiKaS. 45. 2 (268. 12); द्यावापृथिवी वै सत्यस्य साधयित्र्यौ प्रतिष्ठा पृथिव्योश्चनासाम (v.l.?व) नुवेद KauṣīBr. 4. 14 (17. 18); स हि देवाननुवेद KauṣīBr. 10. 4 (47. 16); सहस्रं भो याज्ञवल्क्य दद्मो यस्मिन्वयं त्वयि मित्रविन्दामन्वविदाम ŚatBr. XI. iv. 3. 20; तां ह तद् इन्द्र उवाचान्नादीमरे ते सरमे प्रजां करोमि या नो गा अन्वविद इति JaimiBr. 2. 442 (but VIŚVA. अनुविद् VI. U); यानि नो धनानि क्रुद्धो जिनासि मन्युना। इन्द्रानुविद्धि नस्तानि ĀśvaŚS. I. ii. 10. 16; पृच्छामि त्वा चितयं देवसख यद्यत्त्वमत्र मनसानुवेत्थ LāṭyāŚS. ix. 10. 9; DrāhyŚS. xxvii. 3. 2; वायवीयैर्विगण्यन्ते विभक्ताः परमाणवः। यद्यप्येकोऽनुवेत्त्येषां भावनां चैव संस्थितिम् YājñaSm. 3. 104; यः कश्चिदनुवेत्ति सोऽपि महान् Mitā. 379. 3 (on 3. 104); इच्छति वेदितुमर्थानीशनया तदनुवेत्ति भिन्नगतिः PratyabhiHṛ. 197. 11 (ALS. Ed.); **B** to meditate, cf. ²**अनुवित्तB; C** to realise or experience, cf. ²**अनुविद्य A; D** to think or consider, cf. ²**अनुविद्य C.**

³**अनुविद्** (anu-vid-) IV. Ā. [DhātuPā. 4. 62] to be, to exist यथा श्यामाकः प्रपतन्नपरं नानुविद्यते AV. xix. 50. 4; AV. (P.) xiv. 4. 14; आज्येन घृतेन जुहोमि किलासभेषजम्। वीरुधामग्नेसंकाशे किलासं नानु विद्यते AV. (P.) ix. 3. 5; त्रयोदशो मासो नानुविद्यते न वै सोमविक्रय्यनुविद्यते AitBr. 3. 1 (51) (but Sāy. शुभकर्मानुकूलो नास्ति। ... शिष्टाचारस्यानुकूलो नैव विद्यते)

⁴**अनुविद्** (anu-vid-) X. P. [DhātuPā. 10. 168] to tell, to inform म(मा)ध्याह्निकं स्नानं कृत्वा ... समाहूय ... द्विजान्। प्राणानायम्य संकल्प्य श्राद्धार्थमनुवेदयेत् LaghvāśvaSm. 23. 5.

अनुविदधत् (anu-vidadhat) *adj.* [*f.* -ī] **1** conforming to बुद्धिः खलु तदन्वयव्यतिरेकिणः पदार्थानाश्रित्योत्पद्यमाना विकल्पिका स्ववासनाप्रकृतिमनुविदधती ... तान् संसृजन्ती संदर्शयति PramāVāSvopVṛ. 24. 28; **2** following, adhering to नैयायिकादिप्रस्थानमनुविदधता प्रत्यक्षस्य लक्षणं प्रणीयते Kāśi. i. 204. 19 (*on* 4. 2)

अनुविदधान (anu-vidadhāna) *adj.* [*f.* -ā] **1Ai** practising or carrying out वार्तिकारम्भे शिष्टाचारमनुविदधानो मङ्गलं तावत् करोति Kāśi. i. 1. 3 (*on* 0. 1); **1Aii** following, admitting, accepting तद्वृतिमनुविदधानेन भाष्यकारेण सूत्रितेच्छा कथं निर्वर्त्येतेति द्वितीयेच्छा असूत्रितोक्ता Kāśi. i. 54. 21 (*on* 1. 117); अयमेव तु शब्दशक्तिपरामर्शो वार्तिककृता तार्किकप्रक्रियामनुविदधानेन ... उपदर्शितः Kāśi. iii. 214. 14 (*on* 5 (9). 2); गवादिविकल्पाः तेऽपि व्यवहारा विसंवादिनो व्यावहारिकं प्रमाणास्पदत्वमनुविदधानाः प्रामाण्यमश्नुवीरन् NyāyRa. 396. 14 (*on* 5 (4). 156); सूत्रकारशैलीमनुविदधानः शरीरस्य लक्षणत्रयमाह TārkiRa. 120. 6; श्रुतिशैलीमनुविदधानेषु कल्पसूत्रेषु ... अवधारणस्य ... दृष्टत्वात् ŚivārkaMaDī. i. 119. 17 (*on* i. 1. 2); **1Aiii** following, i.e. imitating तच्छीलमनुविदधानेन भाष्यकारेण ... उपवर्णिता Kāśi. i. 64. 13 (*on* 2. 16); **1B** following closely, i.e. depending on or conforming to पूर्वानुभवावच्छिन्नार्थगोचरा स्मृतिस्तद्धार्थादिकमनुविदधाना न स्वयं यथार्था NyāySu. (Ja.) 278 A. 3 (*on* ii. 1. 2); **2** bearing, i.e. possessing पञ्चसु चतुर्षु वा लिङ्गरूपेष्वन्यतमलिङ्गधर्मम् एकं द्वयं त्रयं वा अनुविदधानाः अहेतवो हेतुवदवभासन्त इति हेत्वाभासा उक्ताः TātpaṬ. (Vā.) 65. 1 (*on* i. 1. 1)

अनुविदित (anu-vidita) *adj.* experienced, who has come to thorough understanding, well-informed किंप्राप्तिनमाहु वेदको ति अनुविदितं किन्ति कथन्ति वीर्यवा ति MaVastuAva. iii. 397. 13; यो समानो रागमूले बंधनप्रमुक्तो अनुविदितो तायि प्रवुच्चति तथत्वा MaVastuAva. iii. 398. 4 [DBHS.]

अनुविदिश् (anu-vidiś) *f.* supplementary direction, semi-cardinal point तस्य तत्कक्खटत्वम् ... न पूर्वां दिशं गच्छति। न दक्षिणाम् ...। नोर्ध्वं नाधो न तु विदिशं (v.l. नानुविदिशं DBHS.) गच्छति ŚikṣāSa. 245. 18; तद्य कर्म ... न पूर्वां दिशं निश्रित्य तिष्ठति। ... नोर्ध्वं नाधो नानुविदिशं नेह न तिर्यक् ŚikṣāSa. 252. 15; तस्यैवं प्रतिपन्नस्य भिक्षोर्न पूर्वस्यां दिशि गतिं वदामि ... नोर्ध्वं नाधो नानुविदिक्षु नान्यत्र Sphuṭā. iii. 24. 2 (*on* 3. 12) [DBHS.]

अनुविदृश् (anu-vidṛś-) I. P. **A** to see clearly, i.e. to discern (देवाः) तेऽसुरान् रात्रिं तमः प्रविष्टान् नानुव्यपश्यन् PañcBr. ix. 1. 1; **B** to look at, to view असौ वाऽआदित्यः ... स्वर्गो वै लोको नाकस्तमेष उद्यन्नेवानुविपश्यति ŚatBr. VI. vii. 2. 4.

अनुविद्ध (anu-viddha) *adj.* [*f.* -ā] **1A** pervaded by, full of **B** fraught with, equipped with, involving **C** mixed or blended with **Di** presided over by **ii** associated or connected with, accompanied by **E** united with, becoming one with **2A** penetrated by, pierced through **B** chased, pursued **C** struck, wounded **D** pierced, i.e. clearly determined **3Ai** strung with, interwoven **ii** set, inlaid, studded with **B** set into motion, roused into activity **4** surrounded by **5** variegated, painted or coloured with **6** attached to **1A** pervaded by, full of वातप्रकोपो रजसानुविद्धा दिशश्च संध्या च घनानुयाता ... भयानि राज्ञः प्रतिवेदयन्ति AVPari. 70G (32). 8; देवो देशिकमूर्तिकः ... उपायेष्वनुविद्धासु (?द्धेषु) धृत्या शक्तिमरीचिभिः। तिष्ठति PauṣkS. 38. 17; 43. 77; 43. 101; तदेव (चित्तसत्त्वं) तमसानुविद्धमधर्माज्ञानावैराग्यानैश्वर्योपगं भवति YogBh. 5. 2 (*on* 1. 2); शेते जनः कामरसानुविद्धः ṚtuSaṁ. 4. 11 (comm. व्याप्तः); रत्नाङ्गुलीयप्रभयानुविद्धानुदीरयामास सलीलमक्षान् RaghuVa. 6. 18; चिच्छक्तेरनुविद्धं च अव्यक्तं तत्त्वविग्रहम् PāraS. 15. 36; 15. 816; नवरसमधुरस्तोत्रजातानुविद्धं गानं वीणामहर्षेः ... कर्णपूरायतां नः ŚivPāKeSt. 38; उडुरत्नराशयः ... प्रणेशुः। दिनकरकिरणैः समुन्मिषद्भिः सपदि कुवेकटिकैरिवानुविद्धाः HarVi. 28. 15; तेन सुखेनानुविद्धेत्याक्षिप्तसंस्कारेऽर्थप्रतीतिः JayaMa. 14. 1 (*on* 1. 2); अनुविद्धं रजोमात्रया। रजसः प्रवर्तकत्वादस्ति धर्मादिप्रवृत्तिरित्यर्थः TattvVai. 5. 27 (*on* 1. 2); मित्रमिदं शत्रुरयम् इत्यादिवर्णवैचित्र्यानुविद्धा तया विकल्पनक्रियया 'तदात्मन' ईश्वरस्वभावस्यैव पशोरसाधारणी सृष्टिः PratyabhiVi. ii. 297. 4 (*on* iv. 1. 10) (Bhāsk. व्याप्ता); **1B** fraught with, equipped with, involving न तत् सत्यं यच्छलेनानुविद्धम् MahāBhā. v. 35. 49; Rāmā. vii. (Baroda Ed.) App. I. 10 (70); SūktiRa. 163. 152; ŚārṅgaPa. 1344; सत्यं न तद् यत् कपटानुविद्धम् ŚatTrayī. 568; सत्यं न तद् यन्न हृदानुविद्धम् BṛParāSm. 8. 72; सत्यं न तद् यत् कृतकानुविद्धम् PrabaCin. 53. 21; **1C** mixed or blended with मेहति ... सरुजं सिकतानुविद्धं सिकतामेही SuśruS. ii. 6. 10 (comm. वालुकामिश्रम्); क्षौद्रकपित्थमरिचानुविद्धानि चास्मै पानभोजनान्युपहरेत् SuśruS. iv. 11. 11; तं देशमारोपितपुष्पचापे रतिद्वितीये मदने प्रपन्ने। काष्ठागतस्नेहरसानुविद्धं द्वन्द्वानि भावं क्रियया विवव्रुः KumāSaṁ. 3. 35; अस्ति किंचिदिह यदुपलक्षयसि सौरभ्यानुविद्धं माल्यगन्धं वा Mṛcch. 1. 34 (5); ताः ... सलीलमुत्तालकरकमलतालिका° ... °मञ्जीरमञ्जुरसितानुविद्धमेखलाकलाप° ... °मुखरं परिवृत्य MālaMā. 1. 242; ददर्श स जलं तस्याः ...। मदगन्धानुविद्धं च वीचिविक्षोभितं महत् KathāSaSāg. xvii. 2. 146; **1Di** presided over by त्वया यत्समुदीरितम्। महात्मनोऽनुविद्धं च ...।

यद्यवतनं दिव्यम् PauṣkS. 36. 1; **1Dii** associated, connected with, accompanied by तयानुविद्धमनुषक्तमविनिर्भागेन वर्तमानं दुःखयोगाद् दुःखम् NyāyBh. 32. 9 (*on* i. 1. 21); सर्वस्यायं रागानुविद्धश्चेतनाचेतनसाधनाधीनः सुखानुभव इति तत्रास्ति रागजः कर्माशयः YogBh. 74. 7 (*on* 2. 15); न सोऽस्ति प्रत्ययो लोके यः शब्दानुगमादृते। अनुविद्धमिव ज्ञानं सर्वं शब्देन भासते VākyaPa. 1. 124; TarkBhā. (Mo.) 8. 10; प्रौढतानुविद्धा च दृष्टिः DaśKuC. 116. 2; बहुवद्धमपि भाषमाणम् .... तमसानुविद्धेन मदेन तिरस्कृताशेषभगवत्प्रियनिकेतम् ... सः ... इदमाह BhāgP. v. 10. 8; असौ ...। कर्मोपायं प्रक्रमं तत्फलाप्तिं साधूदाख्यत्पौरुषेणानुविद्धम्। वस्तूदात्तम् RāghPāṇ. (Dha.) 11. 14; अहं गच्छामीति गौणेन लाक्षणिकेन वाहं शब्देनानुविद्धा देहधीः NayaVi. 220. 3 (*on* v. 3. 5); मुक्तः एव सः ... दृश्यानुविद्धहीनात्मा शब्दविद्धविवर्जितः। सदा समाधिशून्यात्मा आदिमध्यान्तवर्जितः TejoBiU. 4. 76; ध्यायेद् दृश्यानुविद्धोऽयं समाधिः सविकल्पकः SaraRaU. 3. 27; ये येन प्रत्येकमनुविद्धाः ते तत्र परिकल्पिताः PramāMā. 7. 10; अवतिष्ठन्ते। तैरनुविद्धाः संबद्धाश्च आत्मानः Kiraṇā. 92. 20; श्राद्धदेवप्रोक्षणमाशिषा सह समानरूपेणाभ्यर्थनेनानुविद्धमपि कर्मैकसंबन्धात् ... प्राचीनावीतिनानुष्ठेयम् CaturCin. iii (1). 1124. 6; अघहर भज तुष्टिं पश्य ... अभिदधति निलीनाम् ... सौभाग्यरेखावितितिभिरनुविद्धाः सुष्ठु राधापदाङ्काः UjjvaNī. 81. 5 (comm. युक्ताः); **1E** united with, becoming one with अन्योन्यालोकनाभ्यां तावनुविद्धावनुस्मरेत् LakṣmīT. 49. 127; **2A** penetrated by, pierced through अनुसृष्टस्तदा (v.l. अनुविद्धस्त्वया) काको जगाम विविधां गतिम् Rāmā. v. 36. 27; (कल्पनासिद्धिः) चित्तोल्लेखादिकाले च विस्पष्टं या प्रवेद्यते। अनुविद्धेव सा शब्दैरपह्नोतुं न शक्यते TattvSaṁ. 1217; HarVi. 28. 15 (comm. कृतच्छिद्राश्च); कीटानुविद्धरत्नादिसाधारण्येन काव्यता। दृष्टेष्वपि मता यत्र रसाद्यनुगमः स्फुटः SāhiDa. 12. 1; **2B** chased, pursued जलाप्लुतानीक्ष्य महानदीनां सुगात्रि हंसाः पुलिनान्यधृष्टाः। गताः श्रमम् ... ससारसाः क्रौञ्चगणानुविद्धाः HariVaṁ. App. I. 29 (508); **2C** struck, wounded वासांसि ... तनूनि ... धत्ते जनः काममदालसाङ्गः (v.l. कामशरानुविद्धः) ṚtuSaṁ. 6. 13; उद्धूर्णलोष्टलगुडैः परितोऽनुविद्धम् ... अन्यः शशं गुणमनल्पमवाप ŚiśuVa. 5. 25 (*but* Apte chased); क्रौञ्चमिथुनादेकं पञ्चशरविद्धमपि व्याधेनानुविद्धं निष्पायतः वाल्मीकेर्वदनारविन्दाच्छन्दोमयी ... निःससार सरस्वती RāmāCam. 1. 5 (1) (comm. अनु पश्चाद् विद्धं संप्रहृतम्); **2D** pierced, i.e. clearly determinded प्रज्ञासूच्यानुविद्धः ... धार्यः ... स्वहृदि सहृदयैः तत्त्वमुक्ताकलापः TattvMu. 1. 3 (comm. तत्त्वानां प्रज्ञया ... सम्यङ्निर्धारितत्वम्); **3Ai** strung with, interwoven हस्ते लीलाकमलमलकं बालकुन्दानुविद्धम् MeghDū. 65; मयि परमेश्वरे ... सर्वमिदं जगत् प्रोतम् अनुस्यूतम् अनुगतम् अनुविद्धमित्यर्थः GītāBh. (Śaṅ.) 217. 2 (*on* 7. 7); मधुकानुविद्धबन्धूकधृतनूपुरभूषणेन अन्यासु च तासु तासु ... क्रीडासु ... सुन्दरीजनेन सह रमन्ते कामिनः YaśasCam. i. 106. 4; ततः प्रविभक्ताः परमाणवोऽवतिष्ठन्ते धर्माधर्मसंस्कारानुविद्धा आत्मनस्तावन्तमेव कालम् PadārthaSaṁ. 48. 18; **3Aii** set, inlaid, studded with अपरः विलासी रत्नानुविद्धाङ्गदकोटिलग्नम्। प्रालम्बमुत्कृष्य यथावकाशं निनाय RaghuVa. 6. 14; 6. 63; 13. 54; **3B** set into motion, roused into activity महदादीनि सप्त ... तेनानुविद्धेभ्यो युक्तेभ्योऽण्डमचेतनम्। उत्थितम् BhāgP. iii. 26. 51; **4** surrounded by सरसिजमनुविद्धं शैवलेनापि रम्यम् Śāk. 1. 19; VakroJī. 213. 11; SaraKaṇṭhā. 611. 2; VyaktiVi. 131. 24; SāhiDa. 130. 6; व्याप्तिं कुर्यात् ...। अनुविद्धां पदार्थैरन्यैः सत्तास्वरूपकैः PāraS. 15. 816; विद्यां विकल्पपटलीभिरिवानुविद्धाम्! ... परिगतां रजनीचरीभिः नारीम् .... ददर्श RāmC. 19. 42; दशरथः ... सरयूसरितानुविद्धामयोध्याम् ... प्रविवेश RāmāCam. 1. 115 (3); **5** variegated, painted or coloured with महेभकराभमम्भः। संलक्ष्यते विविधरत्नकरानुविद्धमूर्ध्वप्रसारितसुराधिपचापचारु ŚiśuVa. 4. 49; **6** attached to लोकस्य ...। श्रान्तस्य कर्मस्वनुविद्धया धिया त्वमाविरासीः BhāgP. iii. 29. 5.

अनुविद्ध (anuviddha) *m.* **1** a type of playing of drum शुद्धानुविद्धं यद् वाद्यं सर्वातोद्येषु दृश्यते। परस्परानुवेधेन सोऽनुविद्ध इति स्मृतः NāṭyaŚā. 34. 197; AbhinBhā. iv. 446. 16 (*on* 34. 197); **2** name of a people (in the north east of India) एकचरणानुविश्वाः (v.l. एकचरणानुविद्धाः Ed. MB. 1981 A.D.) सुवर्णभूर्वसुवनं दिविष्ठाश्च BṛSaṁ. 14. 31.

अनुविद्धता (anuviddha-tā) *f.* the state of being connected or associated with अनुविद्धता संश्लेषलक्षणार्थेनैव विज्ञानस्य नास्ति NyāyVārPari. 544. 4.

अनुविद्धत्व (anuviddha-tva) *n.* the state of being connected or associated with प्रत्येकमनुविद्धत्वादभेदेन मृषा मतः। भेदो यथा तरङ्गाणां भेदाद्भेदः कलावतः BrahmSi. 72. 15.

अनुविद्धप्रतीति (anuviddha-pratīti) *f.* cognition of (something as being) connected or continued (नित्यमेकमनेकसमवायि सामान्यम्) इति शब्देनानुविद्धप्रतीतिर्वा, एकेन गवादिशब्देनानुवृत्तप्रतीतिर्वा विवक्षिता NyāySīA. 266. 4.

अनुविद्धविपञ्चीघोषा (anuviddha-vipañcīghoṣā) *adj.* (*f.*) whose music of lute is accompanied by आकर्ण्यमानगीतानुविद्धविपञ्चीघोषाम् ... कन्यका ददर्श Kād. 131. 10.

अनुविद्धा (anuviddhā) *f.* name of one of the thirteen daughters of Dakṣa, and wife of Kaśyapa दक्षः प्रजापतिः ....। कश्यपाय ददौ देवि स तु कन्यास्त्रयोदश। ... दितिश्च। अनुविद्धा सिता चैव SkandP. vii (1) 199. 12.

अनुविद्धामोद (anuviddhāmoda) *adj.* who is full of joy अनुविद्धामोदस्य ... मूर्धा ... सिन्धुपतेः ... समालबि (अर्जुनेन) YudhiVi. 7. 122.

[1]**अनुविद्य** (anuvíd-ya) *ger.* **A** having found or discovered तं देवा अनुविद्यानयन् KāṭhS. 25. 7 (ii. 111. 14); KapiKaS. 39. 5 (217. 12); जानुदघ्नं खेयमनुविद्यैवेतान्निवपति KāṭhS. 26. 1 (ii. 120. 4); KapiKaS. 40. 4 (226. 7); देवा अनुविद्य त्वचमेवावच्छायाजहुः ŚatBr. I. i. 4. 1; I. ii. 3. 1; ŚatBr. (K.) II. ii. 1. 15; एतद्वाऽएनं देवा अनुविद्यैभ्यो लेकेभ्योऽखनन् ŚatBr. VI. iii. 1. 36; तमृत्विजं वृण्वीतानुविद्यो (v.l. अनुविद्य) ह वा अन्ये देवयजने यजन्ते एते नु ह्यनुविद्य यजन्ते। VādhūŚS. iv. 18. 22-23; **B** having recovered or got back वरुणात् ... भर्गोऽपचक्राम ... तमनुविद्य तमात्मन्यकुरुत ŚatBr. (K.) VII. iv. 1. 2; **C** having obtained यो दशपुरुषं सोमपीथादव्यवच्छिन्नः स भक्षस्य कर्ता। दशम्यां ह्यन्विन्दन्। तदनुविद्यानिना पर्यैन्यत JaimiBr. 2. 201.

[2]**अनुविद्य** (anuvid-ya) *ger.* **A** having known or realised यदेवास्यात्र शतं यदभिचरितं तदनुविद्योद्वपति KāṭhS. 25. 9 (ii. 116. 5); KapiKaS. 40. 2 (222. 20); जाल्म ते जीवनं भूयाद् यो नो गा अनुविद्य ता न प्रावोचः JaimiBr. 2. 440; 3. 64; सुधियः ... अनुविद्य गताग्रभूमिकाम् अधिविन्देयुः ... श्रियम् Yādavā. 9. 65; **B** having meditated upon य इहात्मानमनुविद्य व्रजन्त्येतांश्च सत्यान् कामान् ChāndoU. viii. 1. 6 (Śaṅ. आत्मानं शास्त्राचार्योपदेशम् ... स्वात्मसंवेद्यतामापाद्य); स सर्वांश्च लोकानाप्नोति ... यस्तमात्मानमनुविद्य विजानाति ChāndoU. viii. 12. 6; viii. 5. 2; श्रवणमननमनुविद्य ब्रह्मानुभूय ... तेषां कामेषु चरणं भवति Bhām. 211. 1 (*on* i. 3. 14); ध्यानोपकारकत्वात् अनुविद्य विज्ञायेत्यनूद्य प्रज्ञां कुर्वीत विजानातीति ध्यानं विधीयते BrahmSūBh. (Rā.) 8. 21 (*on* i. 1. 0); सत्यकामादीन् गुणान् शास्त्राचार्योपदेशमनुविद्य अनुभूय ये व्रजन्ति परलोकम् PrakaVi. 245. 21; ये उपासका आत्मानं परमेश्वरं दहराख्यम् एतांस्तद्गुणांश्चानुविद्यानुभूय परलोकं व्रजन्ति VedāntKau. 90. 8 (*on* i. 3. 14); **C** having thought or considered पञ्चशिखेन तमणुं दुरधिगमत्वादात्मानम् अहंकारास्पदमनुविद्य अनुचिन्त्य अस्मीत्येवं तावज्ञानीत TattvVai. 41. 30 (*on* 1. 36)

अनुविद्वस् (anu-vidvás) *adj.* [P. vii. 1. 36; vi. 2. 139] who has known subsequently क्रव्याद्यानग्निरन्तिकादनुविद्वान्वितावति AV. xii. 2. 38; xii. 2. 52; अग्ने ... सप्त हौत्रा अनुविद्वान् सप्त योनीरापृणस्वा घृतेन KāṭhS. 7. 14 (i. 77. 13); 8. 3 (i. 86. 10); 18. 4 (i. 269. 8); KapiKaS. 6. 8 (68. 4) (*but* PW. MW. having found); सुप्त तें अग्ने समिधः ... सप्त धाम प्रियाणि। सप्त होत्राः अनुविद्वान् TaiBr. III. xi. 5. 1 (BhaṭṭaBhā. अनुक्रमेण विद्वान्); एष वै देवाननुविद्वान् यदग्निः स एनाननुविद्वाननुष्ठ्या यक्षत् ŚatBr. I. v. 1. 6; ŚatBr. (K.) II. iv. 3. 4.

अनुविध् (anu-vidh-) I. Ā. to make obeisance again, to worship तस्मै नमो भगवतेऽनुविधेम तुभ्यम् BhāgP. iii. 9. 4; cf. **अनुव्यध्**.

अनुविध (anu-vidha) *adj.* [*f.* -ā] **1A** being regular, being in due order एतामेवानुविधां संहितां संधीयमानां मन्यते ŚāṅkhāĀ. 8. 4 (33. 10); **1B** conforming or adhering to वत्सारभूतं सकलं धरित्रीं मोदप्रयेणानुभूतमनुविधम् ... बिभर्ति तस्मै सुरेशाय ... स्वाहा PāramāU. 8. 1 (comm. अनुग्रविद्धम्) (*but* Viśva. *adv.*); **2** following commands, obedient दूतय इव श्वसन्त्यसुभृतो यदि तेऽनुविधा महदहमादयोऽण्डमसृजन् यदनुग्रहतः BhāgP. x. 87. 17 (*but* Apte one who imitates, a devotee)

अनुविधम् (anuvidham) *adj.* in due order, duly एतामनुविधं संहितां संधीयमानां मन्ये AitĀ. III. ii. 3. 13.

अनुविधा (anu-vidhā-) III. U. (IV. Ā. mostly in Epics and Purāṇas) **1A** to arrange accordingly or in order (pass.) to be arranged accordingly or in order **B** to distribute successively (pass.) to be distributed successively **2Ai** to follow after, to imitate (pass.) to be imitated **ii** to do or to effect subsequently **Bi** to abide by, to obey **ii** to practise **C** to follow or to act in accordance with (pass.) **i** to be followed, to be acted in accordance with **ii** to be obeyed **D** (pass.) to be made, to be formed **3A** to follow, i.e. to admit or accept **B** to follow, to go after **4** to command, to control **5A** to establish, i.e. to prescribe or to lay down (pass.) to be prescribed or

laid down **B** (pass.) to be described **C** to ordain again **6A** to follow closely, to be in conformity with, to conform to (pass.) to be followed closely, to be conformed to **B** to bring about, to accomplish **C** to become reconciled **7** (pass.) to be assumed, to be taken up (qualities) **8** to regulate **9** to be present, to exist **10** to determine **11** to perform **12** to treat **13** to depend on **1A** to arrange accordingly or in order दक्षिणा मा ... पातु सव्यतः। पश्चाद् अनव्या(?नृव्य)धात् AV. (P.) vii. 15. 1; **1A** (pass.) to be arranged accordingly or in order यद्देषा विधा। विधीयतेऽर्के एव तदर्क्यमनु विधीयते TaiS. V. iii. 4. 7; MaiS. iii. 2. 10 (iii. 31. 3); द्वादश सीता भवन्ति। द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरस्य वा एषं विधामनुविधीयते MaiS. iii. 2. 4 (iii. 21. 6); **1B** to distribute successively अक्षरं त्र्यक्षरमुच्छिष्यते तदेवोत्तरं त्रिरात्रमनुविदधाति PañcBr. x. 5. 10; अक्षरमेव त्रियक्षरं परिशिष्यते। तदेवोत्तरं त्रियहमनुविदधाति JaimiBr. 3. 6; तदेवोत्तरं त्र्यहमनुव्यदधात् JaimiBr. 3. 327; 3. 57; (pass.) to be distributed successively अहर्मात्रासमानि सवनानि अभ्युद्ध्रियन्ते। आर्भवच्छन्दांसि अनुविधीयन्ते NidāSū. 44. 7(3. 1); **2Ai** to follow after, to imitate इष्टीनामानुपूर्व्ये हविषां दैवत उच्चैरुपांशुतायां चाध्वर्युमनुविदधीत ŚāṅkhāŚS. xiii. 1. 3; xiii. 1. 6; यज्ञोपवीतप्राचीनावीतयोरध्वर्युमनुविदधीत LāṭyāŚS. v. 2. 1; DrāhyŚS. xiii. 1. 19; जितः स्वर्गस्तव भ्रात्रा भरतेन ...। वनस्थमपि तापस्ये यस्त्वामनुविधीयते Rāmā. iii. 15. 31; व्याप्तो भूभृत् सर्वत एषोऽनुविधत्ते। हर्षोत्फुल्ललोचनसंघस्य मघोनः Kapphiṇā. 6. 57; काचित्कीर्णा रजोभिर्दिवमनुविदधे भिन्नवक्त्रेन्दुलक्ष्मीः ŚiśuVa. 15. 96; KāvyPra. 372. 3; VyaktiVi. 61. 10; अपरा परागनिकरेण घनतरहरिद्रिताम्बरा ...। रमणीमनुव्यधित पीतवाससः ŚrīKaC. 9. 4; (pass.) to be imitated महाजनेन हि चरितमेषां दृश्यतेऽनुविधीयते च KāmSū. 288. 12 (5. 5); नीत्या येन (लक्ष्मदेवेन) मनुस्तथानुविदधे नासौ न वैवस्वतः। सर्व्वत्रापि सदाप्यवर्द्धत यथा कीर्तिर्न्नवैव स्वतः EI. ii. 186. 25; **2Aii** to do or to effect subsequently हृदयमनिशसक्तं त्वय्युरुस्नेहवत्त्वादगमनमनुविधत्ते यद्यपि प्रातिकूल्यम् RasSa. 238; **2Bi** to abide by, to observe तं चैव धर्मं पौराणं तिर्यग्योनिगताः प्रजाः। अद्याप्यनुविधीयन्ते कामद्वेषविवर्जिताः MahāBhā. i. 113. 6l; **2Bii** to practise प्रिये ... प्रसादय ... हरम्। अहं च तदाराधनावधानमनुविधास्यामि NalaCam. 2. 30 (51); रितम्भरादयश्च ... उपनिषद्देव्या संगतस्य भगवतः प्रबोधोदयमनुविधास्यन्ति PraboCan. 4. 4 (68. 5); **2C** to follow or to act in accordance with न क्रोधहर्षावनुविदध्यात् CaraS. i. 8. 27 (1941 Ed.); यादृशं च पुत्रमाशासीत तद्रूपवर्णचरितान् जनपदाननुचिन्तयेति स्त्री वाच्या। तज्जनपदाहारविहारोपचारपरिच्छदांश्चानुविदधीत AṣṭāSaṁ. i. 19. 13 (2. 1); यथा च देवी मदिरावती ... अस्मत्पूर्वपुरुषमहिषीणां महिमानमनुविधत्ते तथा विधेहि TilaMañ. 58. 20; प्रकृतिपुरुषकालव्यक्तमुक्ता यदिच्छामनुविदधति ĀtmaSi. 1. 8; कथं चैनमेकं (आत्मानम्) प्रेक्षापूर्वकारिणोऽप्यनुविदध्युः NyāyKuA. i. 24. 8; तथैवानुविधास्येऽहं शिष्यस्त्वं गुरुरप्यहम् AdhyāRā. ii. 2. 26; (pass.) **i** to be followed, to be acted in accordance with इन्द्रियाणां हि चरतां यन्मनोऽनुविधीयते। तदस्य हरते बुद्धिम् MahāBhā. iii. 202. 24; vi. 24. 67 =BhagGī. 2. 67; (Rā. अनुविधीयते पुरुषेणानुवर्त्यते) **ii** to be obeyed अनुशास्यश्च गुरुणा न चेदनुविधीयते (शिष्येण गुरुः) NāraSm. 143. 13; **2D** (pass.) to be made, to be formed संध्ययानुविदधे विरमन्त्या चापलेन सुजनेतरमैत्री Kirātā. 9. 10; **3A** to follow, i.e. to admit or accept यस्तु निःश्रेयसं ज्ञात्वा ज्ञानं तत्प्रतिपद्यते। आत्मनो मतमुत्सृज्य लोकोऽनुविधीयते MahāBhā. xii. 94. 28; **3B** to follow, to go after करोति कुर्वतः कर्म छायेवानुविधीयते PadmP. ii.81.50; ii.94.20; **4** to command, to control स्थापनामथ देवानां न कश्चिदतिवर्तते। तिष्ठत्येकस्य च वशे तं चेदनुविधीयते MahāBhā. xii. 59. 137; **5A** to establish, i.e. to prescribe or to lay down एतान् शास्त्रविदः शास्त्रेणानुविदधते MahāBh. i. 9. 1 (*on* i. 1. 0); (pass.) to be prescribed or laid down एवं तर्हि छन्दसः क्सुरिति भाष्यकारस्य दर्शनं छन्दसि च दृष्टमनुविधीयते Pradī. v. 342A. 26 (*on* vi. 4. 110); **5B** (pass.) to be described नास्य कर्मणि जन्मादौ परस्यानुविधीयते BhāgP. ii. 10. 45 (Bhāvārthadīpikā अनुवर्ण्यते); **5C** to ordain again ईक्षत्यधिकरणेऽपि तदेवानुविदधाति ŚatDū. 242. 27; **6A** to follow closely, to be in conformity with, to conform to विकाराश्च प्रकृतीरनुविधीयन्ते NyāyBh. 146. 10 (*on* ii. 2. 44); व्यक्त्यल्पत्वमहत्त्वे च यद्यथानुविधीयते। तथैवानुविधानार्थं ध्वन्यल्पत्वमहत्त्वयोः ŚlokaVār. 7. 214 (784. 6); अस्ति च भावाभावाविपर्ययः। सोऽयं यस्य दोषमनुविधत्ते तदेवात्र करणम् NyāyKuA. ii (1). 241. 2; यत् यस्य अन्वयव्यतिरेकौ अनुविधत्ते तत्तद्धेतुकम् Kiraṇā. 43. 6; योऽलंकारो यदीयौ भावाभावावनुविधत्ते स तदलंकारो व्यवस्थाप्यते Kāvyānu. (He.) 351. 9; यतो यद्यस्यान्वयव्यतिरेकावनुविधत्ते तत्तस्य कार्यम् SyādvāMañ. 11 (26); NyāySu. (Ja.) 275.B.9 (*on* ii. 1. 2); (स्मृतिः) अनुभवयाथार्थ्यायाथार्थ्यमियमनुविधत्ते Upask. 408. 7 (*on* ix. 2. 6); (pass.) to be followed closely, to be conformed to तद्वैलक्षण्यादेव कार्याणां वैलक्षण्यम्। स्यादेतत्। सर्वेषामन्वयव्यतिरेकावनुविधीयेते HeuBiṬ. 94. 26; वाजसनेयके तु तदभावात् प्रसिद्धिप्राचुर्यमेवानुविधीयते ŚrutaPra. ii. 508. 34 (*on* iii. 3. 38); **6B** to bring about, to accomplish यत् यस्य नियममनुविधत्ते अव्यतिरिक्तं तत् तस्य कार्यम् PratyabhiVi. i. 233. 4 (*on* i. 5.8); दूरदूरतरादौ न महत्परिमाणप्रकर्षमनुविदध्यात् Kiraṇā. 52. 1; न ह्यकारणस्य प्रकर्षमकार्यमनुविधत्ते Kiraṇā. 277. 16; न ह्यकारणोत्कर्षमकार्यमनुविधत्ते TattvCin. i. 729. 9; **6C** to become reconciled शेषास्तु महाजनपरिग्रहादयः सर्वे अनुविधीयन्ते TantrVā. 75. 5 (*on* i. 3. 2); **7** (pass.) to be assumed, to be taken up (qualities) यदप्रकृतस्य रूपं प्रकृतेन कुतोऽपि निमित्तात् नानुविधीयते सोऽतद्गुणः KāvyPra. 748. 2 (comm. गृह्यते); **8** to regulate, cf. **अनुविधातुम् 2**; **9** to be present, to exist, cf. **अनुविधान 4**; **10** to determine, cf. **अनुविहित 2**; **11** to perform cf. **अनुविधेय 4**; **12** to treat, cf. **अनुविधातव्य 2**; **13** to depend on, cf. **अनुविधान 3**; [(pass.) to be trained to follow rules, MW; Apte; to be trained to obey, Apte]

अनुविधा (anu-vidhā) *f.* rule or regulation, i.e. assignment प्लक्षद्वीपादिषु ... देशस्यानुविधानेन कालस्यानुविधाः स्मृताः BrahmāṇḍP. i. 19. 25.

अनुविधातव्य (anu-vidhātavya) *adj.* **1** to be done or performed श्रुतं भवद्भिर्वचनं समुद्रस्य महात्मनः। अत्र यत् सं(v.l. यदत्रानु°)विधातव्यं तत्सर्वं संविधीयताम् Rāmā. vi. 280* (11) (*but* PW.; MW. to be performed according to an order); **2** to be treated न च ... महाजनद्वेषिणां वाप्यौषधमनुविधातव्यम् CaraS. iii. 8. 13 (1941 Ed.)

अनुविधातुम् (anu - vidhātum) *inf.* **1** to follow closely, i. e. to conform (स्पर्शः) रूपानुविधायी रूपमनुविधातुमनुगन्तुं शीलमस्य यत्र रूपं तत्र नियमेन तस्य सद्भावात् NyāyKa. 106. 14; **2** to regulate, i. e. to sustain क्व गन्तासि भ्रातः कृतवसतयो यत्र धनिनः किमर्थम् प्राणानां स्थितिमनुविधातुम् ŚāntiŚ. 1. 17.

अनुविधातृ (anu - vidhātṛ) *adj.* who regulates अहो सर्वं सुघटितमनुविधात्रा विधात्रा PratāYaBhū. 136. 1.

अनुविधान (anu - vidhāna) *n.* **1A** act of abiding, obedience **B** following, i.e. conformity **2** assumption, accomplishment **3** dependance **4** presence, existence **5** prescription, reference **1A** act of abiding, obedience भवतोऽनुविधानेन राज्यं नः पश्यतां हृतम्। अहार्यमपि शक्रेण गुप्तं गाण्डीवधन्वना MahāBhā. iii. 34. 6; **1B** following, i.e. conformity निमित्तानुविधाने च द्रव्यधर्मानपेक्षणात्। गुणप्रधानभावेन क्रियायोगो न कल्पते VākyaPa. 3(14). 204; 3 (14). 309; प्रागसत्त्वाभिधायित्वं समासे द्रव्यवाचिता। निमित्तानुविधानं च न सर्वत्र स्वभावतः VākyaPa. 3 (14). 308; क्रियान्वयव्यतिरेकानुविधानात्क्रियालम्बन एवायं प्रत्ययो न संयोगविभागालम्बनः NyāyMañ. i. 122. 10; तदनेन जगत्कारणत्वमस्य दर्शितं, शक्तिज्ञानभावाभावानुविधानात्कारणत्वभावाभावयोः Bhām. 60. 21 (*on* i. 1.1); प्रमातृप्रमेयान्वयव्यतिरेकानुविधानमप्यस्ति प्रमाया अन्वयव्यतिरेकयोः TātpaṬ. (Vā.) 24. 18 (*on* i. 1.1); ननूपादानसहकारिणोरन्वयव्यतिरेकानुविधानस्य कार्यं प्रति तुल्यत्वात्को भेदः TarkBhā. (Mo.) 15. 4; यो हि जानाति शक्नोति च स करोति नेतर इत्यनुविधानात् VedāntKa. 45. 3 (*on* i. 1.1); भाट्टास्तु ... इन्द्रियान्वयव्यतिरेकानुविधानमाश्रयग्रहणोपक्षीणमित्याहुः MaṇiKa. 24. 5; **2** bringing about, accomplishment संसर्गाल्लोहितप्रदूषणाल्लोहितगन्धवर्णानुविधानाच्च पित्तं लोहितपित्तमित्याचक्षते CaraS. ii. 2. 5; यद्यपि सकलसमर्थहेत्वनुविधानमस्ति तथापि स्फुटं तावद्घटस्यानुविधानमिति तदेव तदाकारप्रयोजकमिष्यते KhaṇḍanKhā. 1130. 10; **3** dependance आकाशस्य। तत्त्वं भावेन। ... तदनुविधानादेकपृथक्त्वं चेति VaiśeSū. ii. 1. 31; (कालस्य) तस्य गुणाः संख्यापरिमाणपृथक्त्वसंयोगविभागाः। काललिङ्गाविशेषादेकत्वं सिद्धम्। तदनुविधानात्पृथक्त्वम् PadārthaSaṁ. 63. 23 (NyāyKa. एकत्वस्य पृथक्त्वेनानुविधानं साहचर्यनियमः तेनैकत्वादेकपृथक्त्वसिद्धिः); प्लक्षद्वीपादिषु ... देशस्यानुविधानेन कालस्यानुविधाः स्मृताः BrahmāṇḍP. i. 19. 25; न चाग्नीन्धनादिभावे नियतसंनिधेरदृश्यात्मनः कुतश्चित् धूमस्य भावः स्यात् इत्याशङ्कनीयम्। अग्नीन्धनादिभेदानुविधानाद्धूमस्य HetuBiṬ. 45. 25; अन्वयव्यतिरेकानुविधानमेव हेतुमत्ताव्यवहारनिबन्धनमभ्युपेयते सौगतैरपि HetuBiṬ. 76. 17; पुमांसमेव श्लाघते साधु साधुना तेनोपदिष्टमित्यतः पुरुषदोषान्वयानुविधानात्तदभावकृत एव आप्तेषु तूष्णीमासीनेषु विभ्रमानुत्पाद इति न संदिग्धो व्यतिरेकः NyāyMañ. i. 145. 28; असमीचीने ह्यनुभवे स्मृतिरपि तथैव। नन्वेवमनुमानमप्यप्रमाणमापद्येत, मूलप्रत्यक्षानुविधानात् NyāyKuA. ii (2). 7. 5; किं चेदमनुविधानं, किमालोकावरकातपत्राद्यनुविधानं किंवा निवर्तकप्रदीपाद्यनुविधानम् TattvPradī. (C i.) 31. 9; **4** presence, existence या चैषां विषयभेदेन गुणमात्रे गुणिनि च वृत्तिस्वलिङ्गसंख्यानुविधानं च। एतदपि सर्वं स्वाभाविकमेव KāśiVṛ. *on* v. 1. 59; स्वभावत एव गुणिनि वृत्तिः स्वलिङ्गसंख्यानुविधानं चेति। गुणिन्यपि वर्तमानानां

यथोर्लिङ्गसंख्ययोर्यदनुविधानमनुवर्तमानमेतदपि सर्वं स्वाभाविकम् NyāsA. ii. 32. 5 (*on* v. 1. 59); यद्यपि सकलसमर्थहेत्वनुविधानमस्ति तथापि स्फुटत्वाद् घटस्यानुविधानम् KhaṇḍanKhā. 1130. 9; समस्तकारणान्तरानुविधानवद् घटानुविधानस्य प्रामाणिकत्वाविशेषेण किं स्फुटत्वास्फुटत्वाभ्यां स्यात् KhaṇḍanKhā. 1130. 10; **5** prescription, reference (दशाहं शावमाशौचं सपिण्डेषु विधीयते। अर्वाक् संचयनादस्थ्नां त्र्यहमेकाहमेव वा) निवृत्तचौडकानां त्रिरात्रादिति विरोधेन विकल्पो युक्तः। स्वशब्देन त्रिरात्रस्यानुविधानात् ManuBh. i. 447. 19 (*on* 5. 59); एकत्वस्य पृथक्त्वेनानुविधानं साहचर्यनियमः NyāyKa. 65. 23 [acting conformably to order, obedience, MW.; acting in conformity to (orders etc.), Apte]

अनुविधानदर्शन (anuvidhāna - darśana) *n.* observation of following closely or conformity द्विविधं निदर्शनं साधर्म्येण वैधर्म्येण च। तत्रानुमेयसामान्येन लिङ्गसामान्यस्यानुविधानदर्शनं साधर्म्यनिदर्शनम् PadārthaSaṁ. 246. 15; अन्यथा कार्यात् कारणानुमानं क्वापि न स्यात् तज्जातीयानुविधानदर्शनात्सिद्धिरप्यत्रापि न वार्यते NyāyKuA. i. 70. 3.

अनुविधाननियम (anuvidhāna - niyama) m. rule of following closely or conformity रागद्वेषयोरनुविधाननियमात् प्रवृत्तिनिवृत्तिप्रयत्नयो रागद्वेषकारणकत्वम् NyāyKuA. i. 77. 1.

अनुविधानवत् (anuvidhāna - vat) *adv.* like conformity समस्तकारणान्तरानुविधानवद् घटानुविधानस्य प्रामाणिकत्वाविशेषेण किं स्फुटत्वास्फुटत्वाभ्यां स्यात् KhaṇḍanKhā. 1130. 10.

अनुविधानानुपलम्भ (anuvidhānānupalambha) *m.* non - availability of following closely or conformity कार्यान्नियतः पूर्वभावः। ... अन्यथा कार्यात् कारणानुमानं क्वापि न स्यात्, तेन तस्यानुविधानानुपलम्भात् NyāyKuA. i. 70. 2.

अनुविधानार्थम् (anuvidhānārtham) *adv.* for the sake of following closely or conformity व्यक्त्यल्पत्वमहत्त्वे च यद् यथानुविधीयते। तथैवानुविधानार्थं ध्वन्यल्पत्वमहत्त्वयोः ŚlokaVār. 6. 215 (784.7)

अनुविधानाविशेष (anuvidhānāviśeṣa) *m.* non - difference in dependance अक्षस्यापि तत्र कारणत्वं न स्यात् अनुविधानाविशेषात् KhaṇḍanKhā. 1219. 3.

अनुविधाय (anu - vidhāya) *ger.* **1** having followed or conformed to सर्वलोकमात्मानमनुविधायाहेदमेव पृथिव्या रूपमिदं दिवः AitĀ. III. i. 2. 11; **2A** having made arrangements, having arranged उत्पाद्य पुत्राननृणांश्च कृत्वा वृत्तिं च तेभ्योऽनुविधाय कांचित्। ... अरण्यसंस्थो मुनिवद् बुभूषेत् MahāBhā. v. 37. 35; **2B** having put together accordingly मुद्गपर्णी° ... °विडङ्गशुङ्गवेराणां यथाप्रमाणमनुविधाय दृषदि पेषयित्वा ... रसप्रायान्निर्यूहान्पुनरधिश्रयेत् Hastyāyur. 592. 27 (4.4); **3A** having followed or acted in accordance with व्याहतेऽप्यभिषेके मे परितापो न विद्यते। ... त्वमप्यनुविधाय माम्। प्रतिसंहारय क्षिप्रमाभिषेचनिकीं क्रियाम् Rāmā. ii. 19. 21; **3B** having performed (due rites), i.e. having honoured विधिवदनुविधाय (ऋषिजनाः) तेऽपि तं प्रविविशुराश्रमिणस्तपोवनम् BuddhaC. 7. 58; **4A** having laid down rules, i. e. having administrated justice पुरं विधायानुविधाय दण्डम् ...। राजा यथाप्नोति हि गामपूर्वाम् Saund. 17. 11; **4B** having assigned, having commanded (राजा) गुप्तकर्म समादिश्य चाराननुविधाय च। ... निःशङ्को योधयेदरीन् NītiPra. 6. 41.

अनुविधायिता (anuvidhāyi - tā) *f.* **1** the state of being in accordance with यद्यपि परोक्षार्थप्रतिपत्तौ गु[णभूतमनु]मानं तथापि वक्तुरभिप्रायानुविधायितया शब्दवृत्तेः तच्छब्देन परामृश्यते HetuBiṬ. 3. 10; **2** the state of being what follows closely or conforms to कुतः पूर्वदोषावसरः। स चावश्यमग्न्यादिभावाभावानुविधायितया तत्कार्यस्तद्भावव्यवहारस्यान्यत्रापि तन्निबन्धनत्वम् HetuBiṬ. 8. 10. येऽपि सन्तः कृतकास्तेषामपि मुद्गराद्यन्वयव्यतिरेकानुविधायितया विनाशस्य सहेतुकत्वात् HetuBiṬ. 76. 9.

अनुविधायित्व (anuvidhāyi - tva) *n.* the state of being what follows closely or is in conformity with न हि क्षणिकस्याक्षणिकं फलं युज्यते तदनुविधायित्वात् MaYānaSū. 151. 14 (18. 83); कारणानुविधायित्वादथ कारणपूर्वकाः। गुणास्तत्रोपलभ्यन्ते स्वजातिव्यक्तिहेतवः VākyaPa. 3 (9). 20; 3 (14). 24; निमित्तानुविधायित्वाद् ये धर्मा भेदहेतुषु। त आश्रयेऽपि विद्यन्त इति बुद्धिर्निवर्त्यते VākyaPa. 3 (14). 153; 3 (14). 239; तत्त्वविप्लवभयात्कश्चिद्यस्याश्रयो भूतो वृत्तेर्वृत्तिमाननुसर्तव्यः। स तु प्रदेश एवाप्रदेशस्यान्वयव्यतिरेकानुविधायित्वाप्रसिद्धेः TattvPradī. (A.) 205. 3 (*on* 2. 52); तयोः काव्यस्वरूपेणाभिमतयोः शब्दार्थयो रसोऽस्ति, न वा। नास्ति चेत्, गुणवत्त्वमपि नास्ति गुणानां तदन्वयव्यतिरेकानुविधायित्वात् SāhiDa. 13. 5.

अनुविधायिन् (anu - vidhāyin) *adj.* [*f.* - ī] **1** abiding or obedient सा स्त्री यानुविधायिनी Tantrākhyā. 24. 14; PañcT. 1. 82 (90. 14); Hitopa. 2. 128; Pañcā. 65. 12; SūktiRa. 181. 66; एष ग्रामोस्माभिः ... मातृशर्मणे ... संप्रदत्तस्तदेवमवधृताज्ञैर्भवद्भिर्यस्तदाज्ञारनुविधायिभिः प्रत्यहमुपस्थातव्यम् EI. xxiii. 60. 11; **2A** acting in accordance with पुरुषोत्तम इति भणितव्ये पुरुरवसीति निर्गता वाणी। भवितव्यानुविधायीनीन्द्रियाणि। न खलु तामभिक्रुद्धो गुरुः Vikramo. 3. 0 (7); **2B** imitating, resembling दलितकोमलपाटलकुड्मले निजवधूश्वसितानुविधायिनि। मरुति वाति विलासिभिरुन्मदभ्रमदलौ मदलौल्यमुपाददे ŚiśuVa. 6. 23; गणाश्चैव सुरास्तथा। नृत्यन्ति मावमुक्तास्तु हरस्यानुविधायिनः VāmaP. 69. 72; **3** following closely, conforming to सामान्यद्रव्यवृत्तित्वान्निमित्तानुविधायिनः। अयोगो लिङ्गसंख्याभ्यां स्याद् वा सामान्यधर्मता VākyaPa. 3 (14). 307; अवश्यं च विनाशो दण्डाद्यन्वयव्यतिरेकानुविधायी, दृष्टत्वात् HetuBiṬ. 96. 14; ध्वनीनां स्फोटव्यञ्जकत्वम् उपाधिभेदेन प्रतिभासमाना असत्याकाराश्च तेऽर्थप्रत्ययान्वयव्यतिरेकानुविधायिनो दृश्यन्ते NyāyMañ. i. 340. 17; यदप्यभाणि ... क्षणिकाः पदार्था इति तदपि यत्किंचिद् दण्डादिव्यापारान्वयव्यतिरेकानुविधायिनस्तत्कार्यस्य घटाद्यभावस्य प्रमापितत्वात् NyāyMañ. ii. 30. 15; को नु खल्वयमभिधाव्यापारः शब्दानाम्, न तावत्परिस्पन्दः, तस्य मूर्तानुविधायिनो द्रव्ये विभुनि विभुगुणे वा शब्दे मूर्त्यभावेनासंभवात् TattvBi. 158. 12; न च विभोरमूर्तद्रव्यानुविधायिनी गमनादिक्रिया युक्तिमती TarkBhā. (Mo.) 28. 2; 'न हन्तव्यानि हेतुभिः' इति वचनं तु सुगतागमादिव्यावृत्तिपरम् ... निरपेक्षस्यानुविधेयस्य वेदस्य सापेक्षाणामनुविधायिनामितरागमानां च साम्यानुपपत्तेः ŚrutaPra. ii. 339. 11 (*on* ii. 2. 42)

अनुविधाव् (anu - vidhāv-) I. P. **1** to flow through, to spread over आ तें सिञ्चामि कुक्ष्योरनु गात्रा वि धावतु। गृभाय जिह्वया मधुं ṚV. viii. 17. 5; **2A** to run after, i. e. to follow यथोदकं दुर्गे वृष्टं पर्वतेषु विधावति। एवं धर्मान् पृथक् पश्यंस्तानेवानुविधावति KāṭhU. 4. 14 (Śaṅ. अनुविधावति। शरीरभेदमेव पृथक् पुनः पुनः प्रतिपद्यत इत्यर्थः) (*but* MW. to flow or run along); यथोदकं गिरौ सृष्टं सन्नुद्रेषु विधावति। एवं धर्मान् पृथक् पश्यंस्तामे(ने)वानुविधावति GuhyKāU. 43; **2B** to run away, to flee नूनं सिंहासनेश्वर्यास्त्वाज्ञां शिरसा वहन्। भयेन पयमानोऽयं सर्वा दिशोऽनुविधावति TripuVePāSt. 86.

अनुविधि (anu - vidhi) *m.* **1** operation in conformity (with what is found) सार्वधातुकार्धधातुकयोर्गुणो भवतीत्युपस्थितमिदं भवति क्ङिति नेति। अथवा छान्दसमेतद्दृष्टानुविधिश्च छन्दसि भवति MahāBh. i. 55. 3 (*on* i. i. 5); i. 121. 21 (*on* i. 1. 50); सुपः आत्मनः क्यच्क्याच्छ्रेति। अथवा छान्दसमेतत्। दृष्टानुविधिश्छन्दसि भवति न चात्र संप्रसारणं दृश्यते MahāBh. ii. 20. 15 (*on* iii. 1. 9); ii. 24. 11 (*on* iii. i. 13); पसिवशी छान्दसी। दृष्टानुविधिश्छन्दसि भवति MahāBh. iii. 11. 14 (*on* vi. 1. 6); iii. 220. 12 (*on* vi. 4. 128); iii. 422. 22 (*on* viii. 2. 108); **2** subsequent arrangement उक्ता लोकाश्च चत्वारो जनस्यानुविधिस्तथा। समासेन मया विप्राः BrahmāṇḍP. iii. 2. 46.

अनुविधित्व (anuvidhi - tva) *n.* the state of being the operation in conformity with दीधीवेव्योश्छन्दोविष[?य]त्वाद् दृष्टानुविधित्वाच्छन्दसोऽदीधेदवीवयुरिति च गुणदर्शनादप्रतिषेधः Vār. 1 *on* P. i. 1. 6.

अनुविधित्सा (anu - vidhitsā) *f.* desire to do or inflict retribution पुरुषः ... । नाप्नोति ... सर्वमायुः केनेह हेतुना। ... क्रोधश्चातिविवित्सा (v.l. °नुविधित्सा) च मित्रद्रोहश्च तानि षट् MahāBhā. v. 37. 9 (JñānDī. परेणाक्रुष्टस्तत्प्रतीक्रियेच्छा)

अनुविधीयमान (anu-vidhīyamāna) *adj.* [*f.* - ā] **1** being conformed to, being in conformity with तेषां पुरुषाणां प्रवृत्तयस्ताः पुरुषभेदमनुविधीयमाना उभयरूपा भवन्ति NyāyVār. 3. 1 (*on* i. 1. 1); पूर्वानुभवप्रसिद्धमनुविधीयमानं प्रत्यक्षमिव प्रत्यक्षम् NyāyVār. 18. 1 (*on* i. 1. 1); इयम् (स्मृतिः) ... तद्यथार्थत्वायथार्थत्वे अनुविधीयमाना ... यथार्थतया व्यवहर्तुं शक्यते NyāyKuA. ii (2). 7. 2; **2** following, acting in accordance with (ईश्वरः) अयं वस्तुस्वभावमनुविधीयमानः ... जगद्वैचित्र्यं विधत्ते TātpaṬ. (Vā.) 596. 9 (*on* iv. 1. 21); **3** being treated बलेनास्य बलमनुविधीयमानं प्रकोपाय कल्पते Hastyāyur. 390. 19 (3. 6); **4** being accomplished or brought about, cf. अनुविधीयमानता.

अनुविधीयमानता (anuvidhīyamāna-ta) *f.* the state of being what is being accomplished or brought about इन्द्रियसंस्कारयोः परस्पराधिपत्यं विश्व- ... (गन्धज्ञानस्य) ... कार्यानुविधीयमानतामात्रेत्रैयत्वात् भेदात् ... NyāyVārPari. 609. 6.

अनुविधीयमानत्व (anuvidhīyamāna-tva) *n.* the state of being what is being closely followed, i.e. being conformed to नानादेहोपाधिभेदमनुविधीयमानत्वाद् विविधाः ... भावाः MuṇḍUBh. 325. 3 (*on* ii. 1. 1)

अनुविधीयमानप्रकर्षता (anuvidhīyamānaprakarṣa-tā) *f.* the state of being the excellence which is being followed closely, i.e. being conformed to अनुविधीयमानप्रकर्षतया कारणैकार्थसमवेततया च त्रितयमिह प्रसक्तम् Kiraṇā. 214. 11.

अनुविधेय (anu-vidheya) *adj.* [*f.* -ā] 1A to be established, to be derived B to be established or prescribed C to be established, i.e. to be proved 2A to be followed, i.e. to be imitated B to be followed closely, i.e. to be conformed to C to be followed, i.e. to be observed 3 to be regulated (in service) 4A to be treated, to be administered Bi to be performed or to be carried out ii to be carried out continuously 5 to be obeyed 6 to be made, i.e. raised 1A to be established, to be derived (शब्दाः) यद्यप्यप्रयुक्ता अवश्यं दीर्घसत्रवल्लक्षणेनानुविधेयाः MahāBh. i. 9. 15 (*on* i. 1. 0); 1B to be established or prescribed, cf. अनुविधेयत्व 2; 1C to be established, i.e. to be proved, cf. अनुविधेयप्रज्ञत्व; 2A to be followed, i.e. to be imitated विपद्युच्चैः स्थेयं पदमनुविधेयं च महतां सतां केनोद्दिष्टं विषममसिधाराव्रतमिदम् ŚatTrayī. 18; SubhāRaK. 37. 1; SaduktiKa. 301. 21; Subhāṣi. 280; 2B to be followed closely, i.e. to be conformed to गच्छति जीवद्देहे तदनुविधायिनः प्राणा अपि गच्छन्ति ...। स चैषामनुविधेयः सूक्ष्मो देहो भूतेन्द्रियमय इति गम्यते Bhām. 529. 2 (*on* iii. 1. 3); 2C to be followed, i.e. to be observed, cf. अनुविधेयाचारत्वासंभव; 3 to be regulated (in service) एतेषामवश्यमकामयमानापि वेश्यानुविधेया भवति DhūrtaViSaṁ. 22. 15; 4A to be treated, to be administered अथ यदा वातशोणितपित्तानां विकारैः पीड्यमानस्य दन्तिनः क्षीरपानमनुविधेयं भवति तदा जीर्णे कफप्रकोपे वा पयः पीत्वा क्षीरव्यापदमृच्छति Hastyāyur. 117. 4 (1. 16); व्यरत्नीनां स्नेहपानमनुविधेयं भवति Hastyāyur. 582. 3 (4. 4); 4Bi to be performed or to be carried out, cf. अनुविधेयत्व1; 4Bii to be carried out continuously, cf. अनुविधेयानुष्ठान; 5 to be obeyed, cf. अनुविधेयपुरुषाभिप्राय; 6 to be made, i.e. raised, cf. अनुविधेयप्रश्नावसर.

अनुविधेय (anuvidheya) *m.* regulator, i.e. speaker or chairperson अनुविधेयसंवरणं तु सर्वदानपेक्षितमेव विजयफलप्रतिपादनार्थत्वादनुविधेयस्य रागद्वेषरहितास्त्यवरा विषमसंख्याः सभ्याः स्युः NyāyPari. 170. 5; 181. 10; जल्पवितण्डयोर्नैतत् सर्वदा निग्रहस्थानं केवलं सभ्यानुविधेयानामुभयमतिमान्द्यनिरूपणायोपयुक्तम् NyāyPari. 209. 9.

अनुविधेयता (anuvidheya-tā) *f.* the state of being what is to be followed closely, i.e. to be conformed to पञ्चरात्रस्य तन्त्रान्तरैरनुविधेयतया तेभ्यो (आगमेभ्यो) वैलक्षण्यं वेदतुल्यत्वं च सिद्धम् ŚrutaPra. ii. 339. 9 (*on* ii. 2. 42)

अनुविधेयत्व (anuvidheya-tva) *n.* 1 the state of being what is to be performed or carried out लिङादेः ... येनास्यानुविधेयत्वात् फलकल्पकता भवेत्। तस्याप्या(?प्य)नुविधेयत्वे शब्दस्य न तदीयताम् NyāySu. (So.) 27. 4 (*on* i. 2. 7); 2 the state of being what is to be established or prescribed लिङादेः पुरुषार्थोपयिकत्वेनानुविधेयत्वात् प्रवर्तकत्वाव्याहतिः NyāySu. (So.) 30. 28 (*on* i. 2. 7).

अनुविधेयपुरुषाभिप्राय (anuvidheyapuruṣābhiprāya) *m.* intention or desire of the man to be obeyed (श्राविणः) शङ्खादिध्वनेरपि समयवशादनुविधेयपुरुषाभिप्रायविशेषरूपार्थावबोधादेव प्रवर्तन्ते NyāyMa. 182. 1; शङ्खध्वनौ चानुविधेयपुरुषाभिप्रायानुमापके व्यभिचारात् TattvPradī. (Ci.) 272. 13.

अनुविधेयप्रज्ञत्व (anuvidheyaprajña-tva) *n.* the state of having the intelligence which is to be established, i.e. proved किंचिन्मात्रान्यथाभावेऽपि विशिष्टवाक्यार्थसिद्धेरतिवादानुविधेयप्रज्ञत्वं विज्ञायते NyāyKu. 12. 12.

अनुविधेयप्रश्नावसर (anuvidheyapraśnāvasara) *m.* occasion for a question to be made, i.e. raised subsequently संभावितस्यापि वाद्यनुयोगापेक्षयानुद्भावने पञ्चमः पक्षः वादिनोः स्तम्भरूपमनुविधेयप्रश्नावसरमपेक्षमाणेषु षष्ठः TārkiRa. 316. 10.

अनुविधेयवचन (anuvidheya-vacana) *adj.* whose word is to be followed कविरनुविधेयवचनो भवतीति दर्शयति AbhinBhā. i. 34. 3 (*on* 1. 99)

अनुविधेयवर (anuvidheya-vara) *m.* best person who is to be obeyed औरसलक्षणे 'स्वक्षेत्रे' इति स्वग्रहणम्। क्षेत्रं च पुत्रिकापितुरेव। भर्ता हि तस्य चानुविधेयवर इति मातृकुले स्वामी ManuBh. ii. 280. 23 (*on* 9. 132)

अनुविधेयसंवरण (anuvidheya-saṁvaraṇa) *n.* selection of the regulator, i.e. speaker or chairperson अनुविधेयसंवरणं तु सर्वदानपेक्षितमेव NyāyPari. 170. 4; सभ्यानुविधेयसंवरणादिकमकृत्वा प्रयोगे वादारम्भो विपर्यासः NyāyPari. 195. 6.

अनुविधेयाचारत्वासंभव (anuvidheyācāratvāsambhava) *m.* impossibility of the state of being a custom which is to be followed, i.e. to be observed भवत्पक्षप्रवेशितविसंवादैक्याद्यानुविधेयाचारत्वासंभवादिति ŚatDū. 228. 19.

अनुविधेयानुष्ठान (anuvidheyānuṣṭhāna) *adj.* observance or performance of what is to be carried out continuously ज्ञानयोगयोग्यस्यापि अनुविधेयानुष्ठानस्य ... कर्मनिष्ठैव श्रेयस्त्वेनानुशिष्यते ŚatDū. 24. 16.

अनुविध्यत् (anu-vidhyat) *adj.* injuring or shooting (already wounded animal) afterwards नश्यतीषुर्यथाविद्धः खे विद्धमनुविध्यतः। तथा नश्यति वै क्षिप्रं बीजं परपरिग्रहे ManuSm. 9. 43; अन्येनेष्वासेन विद्धं मृगमनुविध्यतः पूर्वस्य वेधकस्यात्र स्वाम्यम् ManuBh. ii. 253. 12 (*on* 9. 43)

अनुविध्यमाना (anu-vidhyamānā) *adj.* (*f.*) being penetrated, i.e. soaked with जम्बूनदीरोधसोर्या मृत्तिका तीरवर्तिनी। जम्बूरसेनानुविध्यमाना वाय्वर्कयोगतः। विद्याधरामरस्त्रीणां भूषणं विविधं महत् DevīBhāP. viii. 6. 10.

अनुविनद् (anu-vinad-) I. P. (*caus.*) to make resonant or to echo or to resound, MW.; cf. अनुविनादयत्.

अनुविनम् (anu-vinam-) I. P. to bend down afterwards अत्राप्युत्प्रेक्षा भवन्ति। तं यदि ज्वालोर्ध्वमभ्युज्ज्वलेद् देवलोकमभ्यजैषीदित्येनं जानीयात् ... अथ यदीमामनुविनमेदिहैवेत्येनं जानीयात् ĀgniveGS. iii. 6. 4 (153. 10)

अनुविनर्द् (anu-vinard-) I. P. to answer with roars, MW.

अनुविनर्दत् (anu-vinardat) *adj.* roaring or shouting after, answering with roars मृगाननुविनर्दताम्। मृगाणाम् ...। नादः ... प्रादुरासीत् HariVaṁ. App. I. 31(336)

अनुविनश् (anu-vinaś-) IV. P. Ai to disappear along with, to vanish away मरी॑चिर्धुमान्प्र॒विशानु॑ पाप्मन् ...। न॒दीनां॒ फेना॒ँ अनु॒ तान्वि न॑श्य AV. vi. 113. 2; प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत तां अन्धे॑ तम॒सीमा॑ँ ल्लो॒कोननु॒व्यन॒श्यन् MaiS. i. 6. 6 (i. 96. 2); विशेषज्ञाननाशोऽतस्तान्येवानु विनश्यति। न प्रेत्य संज्ञास्तीत्युक्त आत्मनोऽनाशिताश्रुतेः IṣṭaSi. 187. 2; Aii to vanish into ए॒तेभ्यो भू॒तेभ्यः समु॒त्थाय ता॒न्येवानु॒विन॑श्यति ŚatBr. XIV. v. 4. 12; BrĀraU. ii. 4. 12; ŚatBr. XIV. vii. 3. 13; BrĀraU. iv. 5. 13; (*caus.*) to cause to vanish यः कामयेत ब्रह्म बलं स्यादिति ब्रह्म वै ब्रह्मणस्पतिर्विष्णुरुतो ब्रह्मण्येव विशमनुविनाशयति KāṭhS. 11. 4 (i. 148. 2); B to get destroyed or perished afterwards अरक्षितात्मा यो राजा ...। प्रजाश्च तस्य क्षीयन्ते ताश्च सोऽनु विनश्यति (सोऽनुविनश्यति) MahāBhā. xii. 91. 36; कामानुसारी ... कामाननु विनश्यति (कामाननुविनश्यति) MahāBhā. xii. 168. 35; यथाग्निर्दाह्यं विनाश्यानुविनश्यति एवं सर्वस्यानित्यता सर्वं विनाश्यानुविनश्यति NyāyBh. 256. 3 (*on* iv. 1. 27); NyāyVār. 474. 12 (*on* iv. 1. 27)

अनुविनादयत् (anu-vinādayat) *adj.* making resonant, making echo or resounding तेषां रुदतां महात्मनां भुवं च खं चानुविनादयन्स्वनः। ... विशुश्रुवे Rāmā. ii. 95. 47 [to make resonant or musical, MW.]

अनुविनाश (anu-vināśa) *m.* the (act of) perishing or self-destruction afterwards तदनित्यत्वमग्नेर्दाह्यं विनाश्यानुविनाशवत् NyāySū. iv. 1. 27.

अनुविनिःसृ (anu-vinissṛ-) I. P. to go or come out in order, MW.

अनुविनिःसृत (anu-vinissṛta) *adj.* issued forth or come out in order, i.e. one after another ब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः। पुराणमेतद्वेदाश्च मुखेभ्योऽनुविनिःसृताः MārkP. 45. 20.

अनुविनी (anu-vinī-) I. U. 1 to take along, i.e. to spread over अ॒धेम॒मभिषे॒कं कृ॒ष्णविषा॒णयानु॒वि॒नयति ŚatBr. (K.) VII. iii. 2. 4; सोऽनु॒वि॒नयति ... य॒था वै पु॒र्वत इद॒ः स॒र्वमतिष्ठा॒वा ... भवति ŚatBr. (K.) VII. iii. 2. 5; 2 to turn towards ज्वाल ... अथ यदि भूम्यामनुविनयेदिहैवेति (एनम्) जानीयात् BaudhPiMe. i. 16. 4; cf. अनुविनम् (better अनु *adn.*)

अनुविन्द (anuvinda) *m.* Ai name of a king (of Avanti and son of Adhidevī, one of the generals in the army of Kauravas) विन्दानुविन्दावावन्त्यौ सैन्येन महता वृतौ MahāBhā. ii. 28. 10; v. 163. 6; viii. 50. 51; xi. 25. 26; राजाधिदेवी ... विन्दानुविन्दावावन्त्यौ ... सुषुवे HariVaṁ. 406*(4); 81. 41; VāyuP. ii. 34. 147; BrahmāṇḍP. ii. 71. 158; BhāgP. x. 58. 30; विन्दानुविन्दावावन्त्यौ ... दशैते ...। अक्षौहिणीनां पतयः MahāBhā. vi. 16. 33; इरावान् ... अनुविन्दस्य सायकैः। चतुर्भिश्चतुरो वाहाननयद् यमसादनम् MahāBhā. vi. 79. 15; विन्दं तु निहतं दृष्ट्वा अनुविन्दः प्रतापवान्। ... गदां

युद्ध महाबलः। अभ्यद्रवत MahāBhā. vii. 74. 26; HariVaṃ. App. 29B (283); राजाधिदेव्यामावन्त्यौ विन्दानुविन्दौ जज्ञाते ViṣṇuP. iv. 14. 43; Aii name of a king (of Kekaya) विन्दानुविन्दौ केकेयौ सात्यकिः समवारयत् MahāBhā. viii. 9. 6; सात्वतः ... अनुविन्दशिरोऽहरत्। ... शोषयन् केकयान् सर्वान् जगामाशु वसुंधराम् MahāBhā. viii. 9. 20; Bi name of a son of Dhṛtarāṣṭra दुर्योधनः ... विकटस्तथा। विन्दश्चाप्यनुविन्दश्च सजीवी विकलः करी। ... एते चान्ये च बहवो धार्तराष्ट्रा महाबलाः MahāBhā. i. 1814 *; धृतराष्ट्रस्य ...। पुत्राणां नवनवतिस्तेषां नामानि तद्यथा। आसीद्दुःशासनः। ... अनुविन्दः PāṇḍaC. 3. 118; Bii name of a prince (son of king Lahara) विष्वक्सेनीयभूपालो लहरस्तत्र चागतः। ... तत्पुत्राः षोडशैव महाबलाः। ... विन्दस्तथानुविन्दश्च BhaviP. 532B. 24 (iii (3). 332. 17)

अनुविन्दा (anuvindā) *f.* name of one of the wives of Vāsudeva (Kṛṣṇa) रुक्मिणी सत्यभामा च ...। मित्रविन्दानुविन्दा ... अष्ट महिला वासुदेवप्रियाः PadmP. iv. 70. 33.

अनुविन्ध्य (anu-vindhya) *adj.* (situated) along the Vindhya (mountain) तथा चतुर्णां वक्ष्यामि शैलेन्द्राणां यथाक्रमम्। अनुविन्ध्यानि रम्याणि ...। अनेकपक्षियुक्तानि शृङ्गाणि सुबहूनि च VarāP. 78. 1.

अनुविन्ना (anu-vinnā) *adj.* (*f.*) [P. viii. 2. 42] acquired, obtained 'यज्ञेन वाचः पदवीयमायंस्तामन्वविन्दन्नृषिषु प्रविष्टाम्' इति स्थितामेव वाचमनुविन्नां दर्शयति BrahmSūBh. (Śaṅ.) 197. 15 (*on* i. 3. 29)

अनुविपरिवर्तमान (anu-viparivartamāna) *adj.* [*f.* -ā] **1** being revolved or rolled round, being recollected again and again हृदयमनुविपरिवर्तमानासु सामिधेनीषु उपवीतमामनन्ति ŚābaBh. 733. 7 (*on* iii. 1. 21); **2** being turned in opposite direction or being reversed, i.e. continued in a reverse or wrong order न पश्चाद्भाविन्यां समस्तवर्णावभासिन्यामुपलब्धावनुविपरिवर्तमानान् वर्णात्मनो भिन्दन्ति SphoṭSi. 65. 6.

अनुविपश् (anu-vipaś-) I. P. = अनुविदृश्.

अनुविपिनम् (anuvipinam) *adv.* in every forest, forest after forest भ्रमिकरसदृशद्युतिरनुविपिनं लसति सुविशदा बहुरिह हि नगे NemiNir. 7. 48; भ्राम्यन्ती ... अनुविपिनं यद्वैरिसीमन्तिनी निद्राणा मुहुराहता ... शाखामृगैः SaduktiKa. 217. 5; अनुविपिनमशोकवल्लरीणाम् ...। उपरि मधुकरो निलीय गायन्ननुभवति स नवां वसन्तदोलाम् Nalābhyu. 6. 8.

अनुविप्रयुक्ता (anu-viprayuktā) *adj.* (*f.*) used or employed one after another तिस्रो मात्रा मृत्युमत्यः प्रयुक्ता अन्योन्यसक्ता अन(v. l. ॰नु Viśva.) विप्रयुक्ताः। क्रियासु बाह्याभ्यन्तरमध्यमासु सम्यक्प्रयुक्तासु न कम्पते ज्ञः PraśnaU. 5. 6.

अनुविप्रोषित (anu-viproṣita) *adj.* gone on a journey नाधीधीतास्तमित आदित्ये नानुदिते नानुविप्रोषिते न पर्यावृत्ते BaudhGS. iii. 4. 34.

अनुविप्लु (anu-viplu-) I. Ā. to float or move over ते मोहितास्तद्वशे वर्तमाना इतः प्रेतास्तत्र पुनः पतन्ति। ततस्तं (मृत्युम्) देवा अनु विप्लवन्ते MahāBhā. v. 42. 8 (*but* JñānDī. उपहसन्ति); (better अनु *adn.*)

अनुविभज् (anu-vibhaj-) I. P. to distribute or apportion accordingly पञ्च प्रयाजाः षड्तवः कैतं षष्ठमृतुं यजतीति यदेव चतुर्थे प्रयाजे समानयति तेनैनमितरेष्वनुविभजति KauṣīBr. 3. 4 (10. 21); वसतीवरीराहरति ... स यज्ञस्य रसोऽपः ... प्राविशत् ... तं यज्ञे दधाति तस्मादेनाः सर्वेषु सवनेषु त्रेधानुविभजति ŚatBr. (K.) IV. ix. 2. 2; समिधः ... एताभिराप्रीणीयाद् एता वा ऊनातिरिक्ताः समानत्या अश्वमनुविभजन्ति VādhūŚS. iii. 89. 3.

अनुविभा (anu-vibhā-) II. P. to shine or illumine (one) after (another) अग्निः सर्वा दिशोऽनुविभांति TaiĀ. v. 3. 7 (601. 8)

अनुविभावयिषु (anu-vibhāvayiṣu) *adj.* wishing to make (somebody) experience ततश्च विधातुः कल्मषशेषमनुविभावयिषोः ... अशुचौ लालाहारे कृमिजालसमाकुले बभूव YaśasCam. ii. 259. 18.

अनुविभू (anu-vibhū-) I. P. **1** to be equal, to correspond to तदिदं मनो वाक् सुर्वाः सिकता अनुविभवति ŚatBr. VII. iii. 1. 40; द्वे यजुषी त्रीन् पशूनुविभवतः ŚatBr. IX. iv. 4. 13; यावन्मात्रेण यजुसाध्वर्युर्ग्रहं गृह्णाति स तेन सुतशस्त्रेऽनुविभवति ŚatBr. X. iii. 5. 12; तानीमानि त्रीणि छन्दांसि षट् स्तोत्राणि नानुव्यभवन् JaimiBr. 3. 316; **2** to extend over or pervade, to fill एष एकः सन् प्रजासु बहुधा व्याविष्टस्तस्मादेका सती लोकंपृणा सर्वाणीमनुविभवति ŚatBr. X. v. 2. 15; प्रजापतिः ... द्यौर्भूत्वा सर्वमनुव्यभवत् JaimiBr. 1. 314; (अन्नम्) अब्रवीत् ... मयि प्रतिष्ठाय वायुराकाशमनुविभवति JaimiUBr. iv. 12. 10; **3** to be able to follow गायत्री देवेभ्योऽपाक्रामत्। ता इतः प्रवर्ग्येणैवानुव्यभवन्। प्रवर्ग्येणाप्नुवन् TaiĀ. v. 11. 3 (639. 14) (Sāy. अन्वेष्टुं समर्था अभवन्); यद्वंतुर्विंशतिः कृत्वः प्रवृणक्ति प्रवृणक्ति। गायत्रीमेव तदनु विभवति TaiĀ. v. 11. 3 (640. 2) (Sāy. गायत्रीमेवानुगन्तुं समर्थो भवति); **4** to experience, cf. अनुविभावयिषु.

अनुविभ्रमत् (anu-vibhramat) *adj.* following in blundering, being confused after, straying after राजेन्द्र भूम्यर्थे नानृतं वक्तुमर्हसि। मा गमः ससुतामात्योऽत्ययं पुत्राननुभ्रमन् (v. l. अनुविभ्रमन्) MahāBhā. v. 35. 32.

अनुविमुच् (anu-vimuc-) VI. Ā. (pass.) to be loosened, to get unyoked successively होत्रा अनुविमुच्यान्ता इति। अथ यदनड्वाननीधे भवति - यहति वा JaimiBr. 2. 203.

अनुविमृज् (anu-vimṛj-) II. U. A to wipe off, to rub along, to smear with बभ्रेरध्वर्यो मुखमेतद्वि मृड्ढ्याज्याय लोकं कृणुहि प्रविद्वान्। घृतेन गात्रानु सर्वा वि मृड्ढि AV. xi. 1. 31; AV. (P.) xvi. 92. 1; अथैतमभिषिञ्चति ŚatBr. V. iv. 2. 4; 'अक्षीभ्यां ते नासिकाभ्याम्' इति सूक्तेन प्रत्यृचमाज्यलेपेनाङ्गान्यनुविमृज्यात् KauṣiGS. i. 13. 2; B to stroke along एतद्दिवो मात्रया वरिम्णा प्रथस्वेत्यनुविमार्ष्टि ŚatBr. VI. iv. 1. 8; VII. iv. 1. 9.

अनुविमृज्य (anu-vimṛjya) *ger.* A having rubbed along, i.e. having smeared with आज्यलेपेनाङ्गान्यनुविमृज्य वाचंयमोऽभिप्रव्रज्यार्थं ब्रुयात् ŚāṅkhāĀ. 4. 3 (14. 16); KauṣiBrU. 2. 3; प्रत्यृचमाज्यलेपेनाङ्गान्यनुविमृज्य ŚāṅkhāGS. i. 21. 3; B having stroked along कटिं निपीड्यानुविमृज्य चोरुम्। ... विलक्षणायाः शठो मनोजोपनिषत् (?) पपाठ PadyaVe. 408.

अनुविमृश् (anu-vimṛś-) VI. P. to think, to consider, cf. अनुविमृश्य [to lay over, PW., MW.]

अनुविमृश्य (anu-vimṛśya) *ger.* having thought over or considered स तु मुनिरनुविमृश्य गणिकामातरमवदत् DaśKuC. 43. 8.

अनुविरत (anu-virata) *adj.* stopped from, i.e. separated यद्यहं क्षणमात्रं हि त्वत्तोऽनुविरतोऽभवम्। न मे प्राणाः प्रहृष्यन्ति ĀdiP. 14. 29.

अनुविराज् (anu-virāj-) I. P. to be bright after or along, ṚV. v. 81. 2; MW (better अनु *adn.*, cf. अनु 1A)

अनुविराजित (anu-virājita) *adj.* resplendent द्वात्रिंशत्महापुरुषलक्षणेहि समन्वागतो भवेयं अशीतिही अनुव्यंजनेहि अनुविराजितशरीरः .. यथायं भगवान् सर्वाभिभू एतरहेसि MaVastuAva. i. 38. 14 [DBHS.]

अनुविरुह् (anu-viruh-) I. P. to rise, i.e. to grow after or towards दूर्वाणाः स्तम्बमाहरैतां प्रियतमां मम। इमां दिशं मनुष्याणां भूयिष्ठानु विरोहतु TaiĀ. vi. 9. 1 (705. 2) (Sāy. दक्षिणां दिशम् अनु सा दूर्वा ... विरोहतु विविधमङ्कुरमुत्पादयतु); BaudhPiMe. 1. 15 (25. 7) (Caland Ed.) [Viśva.] (better अनु *adn.*)

अनुविरोधिन् (anu-virodhin) *adj.* opponent, enemy रामस्यानुविरोधिनम्। मत्वा तं भरतं शत्रुं रामभक्तो गुहस्तदा। ... रुरोध NaraP. 48. 125.

अनुविलप् (anu-vilap-) I. P. to mourn or lament after विलपति करुणस्वरेण देवे जलधरधीरगभीरनिस्वनेऽपि। चिरमनुविलपन्ति बाष्प(ष्प)कण्ठाः ... नीलकण्ठाः CaitaCan. 224. 13 (9)

अनुविलसत् (anu-vilasat) *adj.* flashing after, i.e. dancing in accordance with चरणक्रममनुविलसद्भ्रूयुगविन्यासम् ...। नृत्यन्निरतम्बिम्बां गतमस्याः कं न मोहयति SundaŚ. 89.

अनुविली (anu-vilī-) IV. Ā. A to dissolve into सैन्धवखिल्यः। उदके प्रास्त उदकमेवानुविलीयेत ŚatBr. XIV. v. 4. 12; BṛĀraU. ii. 4. 1; B to dissolve subsequently सैन्धवखिल्यः ... उदकमेव विलीयमानम् अनुविलीयते ... उदकस्य विलयनम्, तत् अनु सैन्धवखिल्यो विलीयते BṛĀraUBh. 314. 11 (*on* ii. 4. 12)

अनुविलेपन (anu-vilepana) *n.* ointment, unguent काश्चित्प्रियेषानुविलेपनं हि ... अङ्गना Saund. 4. 26; स्रग्धूपगन्धानुविलेपनानि ... यः ...। दद्याद्विजेभ्यः स भवेदरोगः CaturCin. i. 155. 6.

अनुविलोक् (anu-vilok-) X. P. **1** to look over, to view completely शक्रो देवानामिन्द्रः सुमेरौ (समुद्रे) स्थित्वा ... शीर्षव्यवलोकनेनानुविलोकयति स्म LaliVi. 6. 22 (44); **2** to consider, to ponder metaphorically, DBHS. [to survey, MW.]

अनुविलोकन (anu-vilokana) *n.* looking over thoroughly, examination एवं कुलपुत्र समाधिं समापन्नस्य ... अधिष्ठानं बुद्धधर्मदर्शनानुविलोकनेषु GaṇḍVyū. 77. 23 [DBHS.]

अनुविलोकयत् (anu-vilokayat) *adj.* **1** looking over or viewing completely, examining असितो नाम महर्षिः ... दिव्येन चक्षुषा सर्वं जम्बुद्वीपमनुविलोकयन्नद्राक्षीत् ... शुद्धोदनस्य गृहे कुमारं जातम् LaliVi. 7. 54 (51); ते वणिजः ... उदकमनुविलोकयन्तो ददृशुः ... उदकौघम् JātaMā. 92. 16 (14. 21 (7)); **2** (*fig.*) considering, pondering सुधनः श्रेष्ठिदारकः ... अधितिष्ठत्

मञ्जुश्रियं कुमारभूतं चिन्तयन् अनुविलोकयन् GaṇḍVyū. 419. 3 [DBHS.]

अनुविलोमकुल (anuviloma-kula) *n.* family of mixed and reverse castes (born of the mother inferior in caste to the father and that of the mother superior in caste to the father) भूयो द्वे चैकमप्यनुविलोमकुलोत्थयोः स्युः TantrSā. 2. 120; ŚilpaRa. ii. 2. 19.

अनुविलोमतस् (anuviloma-tas) *adv.* forwards and backwards, top to bottom and bottom to top निशीथसमये हतामनुविलोमतः पुत्तलीं सतीक्ष्णविषरूपितां जपतु तापयन् मारयेत् ĪśānŚiPa. i. 24. 44.

अनुविवक्ष (anu-vivakṣa-) *desid.* to desire to recite continuously एतदनुवचनम्। स यावदस्य वचः स्यात्। एवमेवानुविवक्षेत् ŚatBr. I. iii. 5. 14.

अनुविवक्षत् (anu-vivakṣat) *adj.* desiring to recite continuously तस्य एतस्य परिचक्षीत साम्यवान्यादनवानन्ननुविवक्षंस्तत्कर्म विवृह्येत सा परिचक्षा ŚatBr. I. iii. 5. 14.

अनुविवर्तन (anu-vivartana) *n.* act of revolving after यस्मिन्भ्रमत्यनुविवर्तनविप्लवार्तकूर्माधिराजकरजोद्धतरत्नखण्डैः। विच्छायता भुजगराजफणैः ... तरसाधिजग्मे HarVi. 4. 13.

अनुविवा (anu-vivā-) II. P. to blow along, to blow through सर्वा दिश आवांति। सर्वा दिशोऽनु विवांति TaiBr. II. iii. 9. 6; वायुर्भूत्वा सर्वा दिश आवांहि। सर्वा दिशोऽनु विवांहि TaiBr. III. x. 4. 2.

अनुविवित्स (anu-vivitsa-) *desid.* to desire to know or discover about तमनुंवित्तिरब्रवीत्। प्रजांपते स्वर्गं वै लोकमनुं विविध्ससि TaiBr. III. xii. 2. 9.

अनुविविश् (anu-viviś-) VI. P. to settle along separately ये देवा दिविभांगा येऽन्तरिक्षभागा ये पृथिवीभांगाः। ... त इदं क्षेत्रमनुविविंशन्तु TaiS. II. iv. 8. 2; KāṭhS. 11. 9 (i. 156. 9); यें देवा दिविभागाः स्थ यें अन्तरिक्षभागा यें पृथिवीभागास्तें ... इदं क्षेत्रमनुविविशत MaiS. ii. 4. 7 (ii. 45. 6)

अनुविवृत् (anu-vivṛt-) I. Ā. A to spread over or extend along दैवोदासो अग्निः ...। अनुं मातरं पृथिवीं वि वांवृते ṚV. viii. 103. 2 (*but* MW. to run along); B (*caus.*) to turn out after तं प्रजापतिश्च परमेष्ठी चं पिता चं पितामहश्चापश्च श्रद्धा चं वर्षं भूत्वानुव्यंवर्तयन्त AV. xv. 7. 2 (*but* MW. to follow hastily)

अनुविवृत्सु (anu-vivṛtsu) *adj.* desirous of continuing तद्देशकालाभ्यां सह तत्राप्यस्ति मेलनाभासो यद्विमर्शोऽनुविवृत्सुर्निरुध्यते PratyabhiVi. ii. 127. 6 (*on* ii. 3. 13) (Bhāsk. मेलनम् अनुवर्तितुमिच्छुः)

अनुविवृध् (anu-vivṛdh-) I. Ā. to increase consequently योगाभ्यासमनुविवर्धन्ते रागाः कौशलानि चेन्द्रियाणाम् YogBh. 75. 6 (*on* 2. 15)

अनुविश् (anu-viś-) VI. P. 1A to go after, to follow (तक्षकम्) तमुत्तङ्कोऽन्वाविवेश (v. l. अनुविवेश) तेनैव बिलेन MahāBhā. i. 3. 138; सुप्रतीकद्विपारूढो भगदत्तक्षितीश्वरः। तमन्वविशदादित्यमिवोद्योतो भवार्णवे PāṇḍaC. 13. 318; (refl.) to follow oneself रिपुः ... दभ्रमे त्वनु विश्यताम् AV. (P.) xvi. 9. 10; **1B** to enter after, to merge in मध्यप्राणं सुषुप्तौ स्वजनिमनुविशन्त्यग्नेन्सूर्यादयोऽमी ŚatŚlo. 39; तं मुक्ता मामनुविशन्ति विज्ञानमयेनाङ्गेन BhasmJāU. 566. 12; संस्कारस्य च प्रत्यक्षभेदरूपत्वात् ज्ञानत्वमुन्नेयम्, न पुनर्यथाह्युः ...। अस्य ह्यज्ञानरूपत्वे ज्ञानरूपस्मृतिजनकत्वं न स्यात्, नहि सत्ता सत्तान्तरमनुविशति PramāMī. 22. 7 (*on* i. 1. 29); प्रक्षीणसर्वकर्मलेपा योगिनो विष्णुपदादूर्ध्वमप्राकृतशिवपदं परमानन्दमयमनुविशन्ति BrahmSūBh. (Śrī.) ii. 334. 1 (*on* iii. 3. 30); **2Ai** to pervade प्रीतिश्च पुरुषव्याघ्र दुर्योधनमथास्पृशत्। ह्रीश्च क्रोधश्च बीभत्सुं क्षणेनान्वविशत् MahāBhā. i. 126. 11; **2Bi** to enter into, to mix with रागान्धावनपेक्षितात्ययी परस्परमनुविशतः KāmSū. 101. 7 (2. 2); **2Bii** to go into, to enter into जगदुत्पाद्य ...। सर्पादीन् कल्पितान् स्रग्वत्तदेवानुविवेश सः TaiUBhāVā. 117. 14 (2); BṛĀraUBhVā. iv. 4. 615; भक्षितास्तेन मण्डूकाः बीजावशिष्टाः प्रमुक्ताः, येऽस्य वक्त्रे नानुविशन्ति Tantrākhyā. 117. 15; **2C** to enter into, i.e. to experience, cf. **अनुविशन्ती**.

अनुविशन्ती (anu-viśantī) *adj.* (*f.*) (*fig.*) entering into, i.e. experiencing मम सखी ...। हताशेयं प्रेमानलमनुविशन्ती सरभसं पतङ्गीवात्मानम् ... दाहितवती HaṃsDū. (Rū.) 77.

अनुविशा (anuviśā) *f.* name of a daughter of Prāvā अनवद्यामनुव- (v. l. वि)शाम् ... प्रावा व्यजायत MahāBhā. i. 59. 44.

अनुविशाद्य (anu-viśādya) *ger.* having spread over or covered with कृष्णाजिनम् ... रौहिणपिष्टैरनुप्रकीर्य मुञ्जप्रलवैरनुविशाद्य सिकताभिरनुप्रकिरति BaudhŚS. i. 286. 7; एनं सिकताभिरनुप्रकीर्य मुञ्जप्रलवैरनुविशाद्य रौहिणपिष्टैरनुप्रकीर्य कृष्णाजिनेन प्राचीनग्रीवेणोत्तरलोम्ना प्रोर्णोति BaudhŚS. i. 288. 17.

अनुविशाल (anuviśāla) *n.* name of *parivarta* (one of the four varieties of *khaṇḍikātāla*) तस्य विशालमनु संगता अनुविशालम् ... इति दश परिवर्ताः AbhinBhā. i. 190. 13 (*on* 4. 287)

अनुविशीर्यमाण (anu-viśīryamāṇa) *adj.* being disintegrated or broken to देहे स्वधातुविगमेऽनुविशीर्यमाणे व्योमेव तत्र पुरुषो न विशीर्यतेऽजः BhāgP. ii. 7. 49.

अनुविश्य (anuviś-ya) *ger.* i having entered, i.e. reached तस्मिन् गिरिवरे रम्ये ... अन्नविष्यन्दजातानि (v. l. अनुविश्य सुजातानि) मूलानि च फलानि च। अमृतस्वादुकल्पानि ददृशुस्तत्र वानराः Rāmā. iv. 36. 29; ii having entered into एकस्त्वमेव भगवन् ...। सृष्ट्वानुविश्य पुरुषस्तदसद्गुणेषु नानेव दारुषु विभावसुवद्विभासि BhāgP. iv. 9. 7; शरीरमनुविश्यापि तत्प्रकाशयन्तः पुण्यानेव भोगाननुभवन्ति BrahmSūBh. (Ma.) 74B. 9 (*on* iv. 4. 15); अनुविश्य च मे वाचं चक्षुः श्रवणनासिके ...। सर्वं कारयति ...। परमात्मा BṛBrahmaS. iii. 9. 29.

अनुविश्व (anuviśva) *m.* (pl.) name of a people in the north-east of India ऐशान्याम्...। एकचरणानुविश्वाः BṛSaṁ. 14. 31.

अनुविषण्ण (anu-viṣaṇṇa) *adj.* fixed upon, i.e. directed towards अथ यत्रैतदाकाशमनुविषण्णं चक्षुः स चाक्षुषः पुरुषो दर्शनाय चक्षुः ChāndoU. viii. 12. 4 (Śaṅ. अनुषक्तम् अनुगतम्); यत्र यस्मिन्काले देहच्छिद्रमेव एतदाकाशमनुविषण्णमनुगतं चक्षुर्भवति तत्र स पुरुषश्चाक्षुषः चक्षुरभिमानी सन् द्रष्टा भवति PrakaVi. 691. 20.

अनुविषय (anu-viṣaya) *m.* taste, flavour अपश्यन्तोऽन्न(v. l. नु)विषयं भुञ्जते विघसाशिनः MahāBhā. xii. 276. 39 (*but* BhārBhāDī. विषयं विषयमनुवर्तते)

अनुविषिच् (anu-viṣic-) VI. P. A (pass.) to be poured out or after विषमेवास्याप्रियं भ्रातृंव्यमनुविषिच्यते य एवं वेदं AV. viii. 10. 33; B to sprinkle with, cf. **अनुविषिञ्चत्**.

अनुविषिच्यमाना (anu-viṣicyamānā) *adj.* (*f.*) being poured out वषट्कृते चमसेन जुहोति। स्रुचा वानुविषिच्यमानयानुवषट्कृते च ĀpaŚS. viii. 3. 8.

अनुविषिञ्चत् (anu-viṣiñcat) *adj.* sprinkling with उपस्तीर्यान्तर्वेदि बर्हिरनुविषिञ्चन्वाजिनं गृह्णाति ĀpaŚS. viii. 3. 6; स्रुचि चमसे वान्तर्वेद्यूर्ध्वस्तिष्ठन्बर्हिरनुविषिञ्चन्वाजिनं गृह्णाति MānŚS. 42. 13.

अनुविष्ट (anu-viṣṭa) *adj.* [*f.* -ā] A who is entered in, i.e. who is presided over by सोऽनुविष्टो भगवता यः शेते सलिलाशये। लोकसंस्थां यथापूर्वं निर्ममे BhāgP. iii. 20. 17 (Śrīdhara अधिष्ठितः सन्); B who or which has entered into, BhāgP. iii. 20. 17 (Vīrarāghava अनुप्रविष्टो ब्रह्मा); परिव्राजकादीनाम् ... वासना कुतश्चिदभ्यासाद् हृदयमनुविष्टोद्भूता सती कंचिदेवाकारमेकस्यामेव प्रमदातनौ दर्शयति Kāśi. ii. 179. 20 (*on* 5 (3). 215)

अनुविष्टम्भ (anu-viṣṭambha) *m.* impediment in consequence तत्कावश्विनौ। ... तयोः काल ऊर्ध्वमर्धरात्रात् प्रकाशीभावस्यानुविष्टम्भम् Nir. 12. 1 (206. 6)

अनुविष्ठा (anu-viṣṭhā-) I. U. 1A to spread over, to extend over वि ते वज्रासो अस्थिरन्नवतिं नाव्या३ अनुं। महत्तं इन्द्र वीर्यं बाह्वोस्ते बलं हितमर्चन्ननु स्वराज्यम् ṚV. i. 80. 8; त्वयां हितमप्यंमप्सु भागं धन्वान्वा मृगयसो वि तंस्थुः ṚV. ii. 38. 7 (better *adn.*, cf. **अनु 1Ei**); अहं सुवे ...। ततो वि तिष्ठे भुवनानु विश्वोतामूं द्यां वर्ष्मणोपं स्पृशामि ṚV. x. 125. 7; वायुरेवास्य तं गन्धः सुरभिंमकः सोऽस्य सुरभिंर्गन्धो जनंता अनुविंतिष्ठते MaiS. ii. 5. 2 (ii. 49. 14); **1B** to stand or settle firmly on यस्ते प्राणः पशुषु प्रविष्टो देवानां विष्ठामनु यो वितस्थे KātyŚS. ii. 8. 14 (better *adn*; cf. **अनु 1Eii**); **2** (*caus.*) to put together, cf. **अनुविष्ठाप्य**.

अनुविष्ठाप्य (anu-viṣṭhāpya) *ger.* having put together or mixed with, i.e. having collected part by part एष एताः३ रात्रिमिहामा वसति तस्मादमावास्या नाम। (सोमं) तं गोभिरनुविष्ठाप्य समभरन् ŚatBr. I. vi. 4. 6; स यदेताः३ रात्रिमिमेह वसत्यप्सु चौषधीषु च तस्मादमावास्या नाम तमेतद्देवा गोभिरनुविष्ठाप्य समभरन्नद्भ्यश्चौ(?श्चौ)षधिभ्यश्च ŚatBr. (K.) II. vi. 2. 6.

अनुविष्ठित (ánu-víṣṭhita) *adj.* [*f.* -ā] A spread over, i.e. diffused तव त्ये पिंतो रसा रजांस्यनु विष्ठिंताः। दिवि वातांइव श्रिताः ṚV. i. 187. 4; या ओषधीः सोमंराज्ञीर्विष्ठिताः पृथिवीमनुं ṚV. x. 97. 19; B spread over, i.e. distributed एकंशतं विष्कंन्धानि विष्ठिता पृथिवीमनुं AV. iii. 9. 6; यास्ते शतं धमनयोऽङ्गान्यनु विष्ठिताः AV. vi. 90. 2 (better **अनु** *adn.*)

अनुविष्णु (anuviṣṇu) *adv.* after Viṣṇu अव्ययीभावो नपुंसकं स्यात्। ... पश्चात्। विष्णोः पश्चादनुविष्णु PrakriKau. i. 476. 3; SiddhāKau. 162A. 3 (*on* ii. 4. 18); KośaKaTa. 2. 3101.

अनुविष्यन्द् (anu-viṣyand-) I. Ā. [P. viii. 4.41] to flow along, i.e. to spread along सह हृदयेन पशुꣳ श्रपयन्ति पुनः पशुं शुगनुविष्यन्देत ŚatBr. XI. vii. 4. 3.

अनुविसर्पत् (anu-visarpat) *adj.* moving along, i.e. spreading over (in the body) यथा दुष्टेन दोषेण यथा चानुविसर्पता। निर्वृत्तिरामयस्यासौ संप्राप्तिर्जातिरागतिः AṣṭāHṛ. iii. 1. 8; RugVi. 1. 10.

अनुविसृ (anu-visṛ-) I. P. to extend or stream over, MW.

अनुविसृज् (anu-visṛj-) VI. P. A to release along वि पुर्जन्यां सृजन्ति रोदसी अनु धन्वना यन्ति वृष्टयः ṚV. v. 53. 6 (*but* MW. to send along); B to send along, i.e. to shoot at वज्रो दक्षिणाविसर्जनो भ्रातृव्यमेव पराणुद्य तस्मै व्रजमनुविसृजति KāṭhS. 21. 2 (ii. 38. 6); KapiKaS. 31. 17 (164. 15).

अनुविसृज्य (anu-visṛjya) *ger.* having sent along, i.e. having shot at तौ प्रापततां तयोर्वाः प्रोक्षणीरापः आसँस्ताभिरनुविसृज्य शीर्षे अच्छिनत् KāṭhS. 30. 1 (ii. 182. 9); KapiKaS. 46. 4 (279. 3); गायत्री वै सोममपाहरच्छ्येनो भूत्वा तस्य सोमरक्षिरनुविसृज्य नखमच्छिनत् KāṭhS. 34. 3 (iii. 37. 15); गायत्री सोममहरत्तस्या अनुविसृज्य सोमरक्षिः पर्णमच्छिनत् PañcBr. ix. 5. 4.

अनुविसृत (anu-visṛta) *adj.* extended or streamed over यावद् घृतमनुविसृतं तावत् स्फ्येन परिलिखति BhārŚS. x 15. 9; ĀpaŚS. x. 23. 2.

अनुविसृत्य (ánu-visṛtya) *ger.* having extended or streamed over पर्याप्लावयति। यथा सुवृष्ट इमामनु विसृत्य TaiBr. III. ii. 8. 2 (*but* Bhaṭṭabhā. पर्ज्यन्ये पृथिवीमनुप्रविश्य आपः ओषधीः महयन्ति पूजयन्ति)

अनुविस्तीर्ण (anu-vistīrṇa) *adj.* extended, large दशनल्वानुविस्तीर्णो रथोऽप्यस्य व्यशीर्यत Rāmā. vi. 3088* (1)

अनुविस्तृत (anu-vistṛta) *adj.* extended, large रावणस्य शरीरं तु पञ्चनल्वानुविस्तृतम् Rāmā. vi. 3088* (2)

अनुविस्मरत् (anu-vismarat) *adj.* forgetting again and again अतीतमननु (v. l. मनुवि)स्मरन् ... अतर्कितगमागमाननुभवामि भोगानहम् ŚatTrayī. 267.

अनुविस्मिता (anu-vismitā) *adj.* (*f.*) who is astonished after another सैवं तस्या वचः श्रुत्वा विस्मितामनुविस्मिता Rāmā. (GORR. Ed.) iii. 3. 16.

अनुविस्त्रंस् (anu-visraṁs-) I. P. (*caus.*) to separate, to loosen, cf. अनुविस्त्रंस्य [MW.]

अनुविस्रंस्य (anu-visráṁsya) *ger.* [DEBRU. 783] having separated, loosened or unfastened after, having undone or untied पुराञ्चः पितरः ...अथ संनहनमनुविस्रꣳस्य। अपसलवि त्रिः परिस्तृणन्पर्येति ŚatBr. II. vi. 1. 15; ŚatBr. (K.) I. vi. 1. 11.

अनुविहन् (anu-vihan-) II. P. to destroy or to obstruct उपजीविनः ...। उत्कोचैर्वञ्चनाभिश्च कार्याण्यनुविहन्ति MahāBhā. xii. 56. 51.

अनुविहित (anu-vihita) *adj.* 1 laid down or prescribed accordingly अतिरात्रे सहस्रमनुविहितं ददाति BaudhŚS. iii. 300. 7; सप्तदशाक्षरश्छन्दस्यः प्रजापतिर्यज्ञमनुविहितः MahāBh. ii. 335. 8 (*on* iv. 4. 140); ii. 434. 4 (*on* v. 4. 30) (better अनु *adn.*); अग्न्याधेयमनुविहितमवसरप्राप्तमिदानीं पुनराधेयमुच्यते BālamBha. i. 259. 22 (*on* 1. 89); 2 determined छद्मनैवार्थाभ्युपगमो दर्शितः। वार्त्तिककारेणापि तथैवानुविहितम् Kāśi. ii. 104. 23 (*on* 5 (3). 29); 3 follower, obedient इदं दैवतन्त्रं व्यवस्य भरतर्षभ। तस्यानुविहितोऽनाथा नाथ पाहि प्रजाः प्रभो BhāgP. i. 9 17; 4 imitated, cf. अनुविहितमहोत्सव.

अनुविहितभवच्चित्तता (anuvihitabhavaccitta-tā) *f.* the state of being one who follows your mind (will) अङ्गीकारं गतेऽस्मिन्नमरपरिवृढः संभृतानन्दमूचे। भूयादन्तर्धिसिद्धेरनुविहितभवच्चित्तता यत्र तत्र NaiṣC. 5. 137 (comm. अनुविहितमनुसृतं भवच्चित्तं यया तस्याः भावः)

अनुविहितभावता (anuvihitabhāva-tā) *f.* the state or condition of existence which is determined (through inference) न हि वयमस्य भगवतः कार्यविशेषेणानुविहितभावतयोपकरणशरीरं निराकुर्मः Kiraṇā. 317. 8.

अनुविहितभावाभाव (anuvihita-bhāvābhāva) *adj.* whose existence and non-existence, i.e. positive and negative concomitance are determined अस्माकं तु कार्येणानुविहितभावाभावं चेतनमचेतनं वा कारणमुच्यते ĀtmaTaVi. 858. 1; कारणभेदोऽनुविहितभावाभाव एव सिध्यति NyāyVārPari. 527. 15.

अनुविहितमहोत्सव (anuvihita-mahotsava) *adj.* who has imitated the (celebration of) festival अनुविहितमहोत्सवो यथार्हं वितरणतोषितबन्दिबन्धुवर्गः। (कृष्णः) परिणयविधिं लतावधूनामतनुत चूतवरैः प्रियार्पितानाम् Yādavā. 24. 30.

अनुविहितान्वयव्यतिरेक (anuvihitānvayavyatireka) *adj.* whose positive and negative concomitances are determined कोष्ठगत्यानुविहितान्वयव्यतिरेकमेव कार्यात् कारणं सिध्येत् NyāyKuA. i. 70. 5.

अनुविहृ (anu-vihṛ-) I. P. 1 to spread along सारस्वतीं मेषीं मदित्या अजामभिशस्यमानः याजयेद्वायुर्वा एतस्याश्लीलं गन्धं जनता अनुविहरति MaiS. ii. 5. 2 (ii. 49. 13); 2 (pass.) to be taken out अथो ऋतूनामेव तद्रूपं क्रियते षड् पुरुषा यानग्निरनुविह्रियते PañcBr. x. 12. 9 (better अनु *adn.*)

अनुवी (anu-vī-) II. P. [DhātuPā. 2. 369; AltGr. III. 180; DEBRU. 39] 1 to go after, to follow हरी यस्य सुयुजा विव्रता वेरर्वन्तानु शेपा ṚV. x. 105. 2; सप्तविंशत्यास्तुवत द्यावापृथिवी वि। एतां वसवः ... अनु व्यायन् TaiS. IV. iii. 10. 3; VājaS. 14. 30; VājaS. (K.) 15. 9; MaiS. ii. 8. 6 (ii. 110. 19); सर्वाण्यङ्गान्यनुवेति MaiS. iii. 8. 9 (iii. 108. 13); KāṭhS. 17. 5 (i. 249. 4); KapiKaS. 26. 4 (107. 13); दिशोऽनु तृतीय व्येति JaimiBr. 1. 46; इमे वै लोकाः ... त्रेधा व्यायन् । तांस्ते सान्नाय्यमनुव्यैनो उ (v. l. अनुव्यैत् OERTEL) JaimiBr. 1. 185; तद्यत्रैवानुव्येति JaimiBr. 1. 242; 1. 243 (better अनु *adn.*); यमस्य पन्थामनुवेता BhārŚS. i. 9. 11; ĀpaŚS. i. 10. 6; 2 to obtain ये ब्राह्मणं हिंसितारः ...। अवर्तिमद्भविता राष्ट्रमेषां तपसैव निहतं? नानु वेतु? AV. (P.) ix. 18. 4; 3 to extend over, to pervade यावद् वा अग्नेर्दहतो धूम उदेत्यानु व्येति। तावती त्रिवृतो मात्रा TaiBr. I. v. 10. 4; प्राणो वै स्वयमातृण्णान्ने पुरीषं प्राणे तदन्नं दधाति तेन सर्वमात्मानं प्रच्छादयति तस्माद्यत्प्राणेऽन्नं धीयते सर्वमात्मानमवति सर्वमात्मानमनुव्येति ŚatBr. VIII. vi. 3. 2; यावन्मात्र इवान्नस्य रसः सर्वमन्नमवति सर्वमन्नमनुव्येति ŚatBr. X. iii. 5. 12; 4 to dissolve or mingle into (one whole) अथ यदूर्ध्वमुदीक्ष्यतेदं तद्यदिदमूर्ध्वमद्भ्योऽधि जायते सेयꣳ सर्वाप एवानुव्येत् ŚatBr. VI. i. 1. 12; 5; to follow, i.e. to be in accordance with स उ वा एष एव स त्रयोदशपुरुषोऽत्रो हैवषोऽनिर्विमा(न)मनुव्येति VādhūŚS. iv. 113. 4; 6 to accompany, cf. अनुवीत i.

अनुवी (anu-vī) *adj.* neglected, slighted तौ मित्रावरुणौ प्राणापानौ पशुभ्योऽपाक्रामतामनुवी मन्यमानौ नावाभ्यामनुवीभ्यां पशवः प्राणिष्यन्तीति JaimiBr. 1. 109.

अनुवीक्ष् (anu-vīkṣ-) I. Ā. Ai to look over, to observe अच्छिन्नपत्राः प्रजा अनुवीक्षस्व VājaS. 13. 30; VājaS. (K.) 14. 3; ŚatBr. VII. v. 1. 8; (*caus.*) to cause (one) to look over आदित्यमुपतिष्ठते ... एताननुवीक्षयन्त्यग्निमादित्यमश्मानमुदकुम्भं हिरण्यं गां भूमिम् ĀgniveGS. i. 2. 3 (17. 14); Aii to look about or after प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वानुव्यैक्षत ŚatBr. VI. ii. 2. 6; B to look into, i.e. to ponder over, cf. अनुवीक्ष्य Aii; Ci to look at, to examine, to survey ते देवा विधातारमनुब्रुवन्नेवमु चेत् त्वमेतदधियास्तथास्मानन्वीक्षस्व JaimiBr. 2. 399; मित्रस्य वश्चक्षुषानुवीक्ष इति दिशः ससंभाराः ĀśvaŚS. II. ii. 14. 18; सुवरभिविख्येषमिति सर्वं विहारमनुवीक्षते ĀpaŚS. i. 18. 4; ii. 3. 10; iv. 4. 9; xi. 18. 2; xiii. 6. 14; xv. 3. 7; xxii. 28. 24; सर्वं यज्ञमनुवीक्षते HirŚS. i. 5. 15 (123. 20); दक्षिणपूर्वाभ्यामनुवीक्षते BhārGS. 1. 27 (29. 1); 2. 22 (55. 13); Cii (*caus.*) to cause (one) to see, i.e. to watch ये केचिद्भूमिपतयस्तान्सर्वानन्ववेक्षयेत्। सुहृद्भिः ... तेन राजा न रिष्यते MahāBhā. xii. 94. 19; D to look for, to expect यक्षिणी प्राह इले किमनुवीक्षसे BrahmP. 108. 43.

अनुवीक्षमाण (anu-vīkṣamāṇa) *adj.* looking at, examining, surveying दिशोऽनुवीक्षमाणो जपति ŚatBr. V. ii. 1. 15; गृहान् ... प्रपद्येत। ... शिवं शग्मं शंयोः शंयोरिति त्रिरनुवीक्षमाणः ĀśvaŚS. I. ii. 5. 17; सर्वमनुवीक्षमाणो जपेत् LāṭyāŚS. iv. 2. 9; DrāhyŚS. xi. 2. 10.

अनुवीक्षित (anu-vīkṣita) *adj.* looked about or after अथामङ्गलभीताभ्यां वाचा ते न निवारिताः। पितृभ्यां तनया यात स्निग्धदृष्ट्यानुवीक्षिताः PadmP. (Ra.) 6. 549.

अनुवीक्षितुम् (anu-vīkṣitum) *inf.* to look over, i.e. to trouble देवा ऊचुः ... नीलकण्ठ नमोऽस्तु ते। ... ये त्वां प्रपन्नाः शरणं कृपालुं नालं कृतान्तोऽप्यनुवीक्षितुं तान् BrahmP. 94. 29.

अनुवीक्ष्य (anu-vīkṣya) *ger.* Ai having looked about or after आत्मैवेदमग्रऽआसीत्। पुरुषविधः सोऽनुवीक्ष्य नान्यदात्मनोऽपश्यत्सोऽहमस्मीत्यग्रे व्याहरत् ŚatBr. XIV. iv. 2. 1; BṛĀraU. i. 4. 1; सोऽनुवीक्ष्यात्ममोहोत्पद्दृष्ट्याविघोत्पत्स्यकम् BṛĀraUBhVā. i. 4. 37; Aii having looked into, i.e. having pondered over विराट् ... प्रथमः संभूतोऽनुवीक्ष्यान्वालोचनं कृत्वा- 'कोऽहं किंलक्षणो वास्मि' इति BṛĀraUBh. 79. 13 (*on* i. 4. 1); Bi having looked over, having observed समुद्रोऽसि विश्वव्यचा इति सदोऽनुवीक्ष्य ŚāṅkhāŚS. vi. 12. 24; तया गतां तामनुवीक्ष्य भूपः तलोदरीं प्राणसमां विविग्नः। ... भृशं स चक्रन्द ĀnandRa. 5.20; Bii having looked at or surveyed एवं दग्धां धार्तराष्ट्रस्य सेनां युधिष्ठिरः

क्रोधदीप्तोऽनुवीक्ष्य MahāBhā. v. 47. 13.

अनुवीचिभाषण (anuvīci-bhāṣaṇa) *n.* faultless speech in accordance with Jain doctrine (*lit.* speech in the form of one wave following another) JainL.

अनुवीचियुक्ति (anuvīci-yukti) *f.* [Inst.] in the manner of speech in accordance with Jain doctrine क्रोधस्य लोभस्य भयस्य चापि हास्य चात्यन्तमपोहनं च। वाच: प्रयोगोऽप्यनुवीचियुक्त्या पञ्चैव सत्यव्रतभावनास्ताः VarāṅgaC. 31. 77; cf. अनुवीचिभाषण.

अनुवीचीवचस् (anuvīcī-vacas) *n.* faultless speech in accordance with Jain doctrine अनुवीचीवचो भाष्यं सदा पूज्यादिसंनिधौ। यथेष्टं हसनालापान्वर्जयेद्-गुरुसंनिधौ YaśasCam. ii. 407. 13.

अनुवीज् (anu-vīj-) I. U. to fan, MW.

अनुवीजित (anu-vījita) *adj.* fanned पाण्डवः। पुष्पगन्धवहैः पुण्यैर्वायुभिश्चानुवीजितः MahāBhā. iii. 44. 9.

अनुवीज्यमान (anu-vījyamāna) *adj.* being fanned हस्तिनः ... सुरभिकुसुमगन्धवहैर्मृदुशिशिरपवनैरनुवीज्यमानाः प्रत्यूषप्रदोषार्धरात्रिषु विचरन्ति Hastyāyur. 196. 11 (2. 13)

अनुवीत (anu-vīta) *adj.* i accompanied by, i.e. blessed with विप्राशिषा वेदघोषैर्मङ्गलैरपरैरपि। अनुवीतं महोत्साहम् ...। अभ्यसिञ्चन्महाराजं शम्भुराजं महौजसम् ParamāKā. 43 . 24; ii accompanied, i.e. escorted by शम्भुराजः ...। अनुवीतो महाशूरैः ParamāKā. 89. 10.

अनुवीथि (anuvīthi) *adv.* on the road, along the path इह धन्यतमैरलोकि ...। अनुवीथि पदावली मुरारेरकुतोजन्मसरस्वतीविचेया YātrāPra. 7. 61.

अनुवीध्र (anu-vīdhra-) *denom.* [P. viii. 1. 70] to kindle, to light after यजमानः ... श्रीणंन्त्यन्यांन्त्सौमान्नांन्यांः स्तंत्सोमानां मिथुनं यांञ्श्रीणंन्ति तांनंनुवर्षति यांन्नं श्रीणंन्ति तांननुंवीध्रति MaiS. iv. 6. 3 (iv. 83. 1)

अनुवीर् (anu-vīr-) X. Ā. [DhātuPā. 10. 355] to be powerful, to display heroism गोत्रभिदं गोविदं वज्रंबाहुं जयंन्तम् ...। इमं संजाता अनुं वीरयध्वमिन्द्रं सखायो अनु सं रंभध्वम् ṚV. x. 103. 6; TaiS. IV. vi. 4.2; MaiS. ii. 10. 4 (ii. 136. 5); KāṭhS. 18. 5(i. 269. 20); KapiKaS. 28. 5 (125. 18); VājaS. 17. 38; (*but.* VIŚVA. अनु . *adn.*)

अनुवीर्यम् (anuvīryam) *adv.* in accordance with the power क्षत्रं वै स्तोत्रं विट् शस्त्रं क्षत्रेणैवास्मै विशमनुवीर्यमनुवर्त्मानं करोति ṢaḍviBr. i. 4. 5 (*but* Sāy. अनु *adn.*)

अनुवीर्या (anu-vīryā) *adj.* (*f.*) which follows or obeys the power क्षत्रं वै स्तोत्रं विट् शस्त्रं क्षत्रेणैवास्मै विशमनुवीर्यम् (°र्याम् VIŚVA.) अनुवर्त्मानं करोति ṢaḍviBr. i. 4. 5.

[1]अनुवृ (anu-vṛ-) X. U. to seek to hinder, to stop, to prevent देवा वै तृतीयेनाह्ना स्वर्गं लोकमायंस्तानसुरा रक्षांस्यन्ववारयन्त AitBr. 21. 1 (544); अपरेऽपि राजानः परावृत्य समन्ततः। महाबला रणे शूराः पाञ्चालानन्ववारयन् MahāBhā. vii. 70. 14.

[2]अनुवृ (anu-vṛ-) V. U. **1A** to cover over इन्द्रो वै वृत्रमहन्। तं वृत्रं जघ्निवांसमेभ्यो लोकेभ्यस्तमोऽन्ववृणोत् (v. l. तमेवान्ववृणोत्) ... त्रयो वा इमे लोकाः। तेनैभ्यो लोकेभ्यस्तमोऽपाहत। तं चतुर्थाल्लोकात्तमोऽन्वेवावृणोत् JaimiBr. 2. 179; **1B** to encircle, cf. अनुवृत्त B; **2** to surround शतसहस्राणि रथिनां सर्वशः प्रभो। छादयानं शरैर्घोरैस्तमेकमनुवव्रिरे (पार्थम्) MahāBhā. vi. 73. 12; ताः (व्रजयोषितः) कृष्णमनुवव्रिरे HariVaṁ. 63. 30.

[3]अनुवृ (anu-vṛ-) IX. Ā. to worship or serve after प्रजापतिः ... अथेन्द्रमब्र-वीत्त्वमनुवृणीष्वेति JaimiUBr. i. 51. 7; (प्रजापतिः) विश्वान् देवानब्रवीद्यूयमनुवृणीध्वमिति JaimiUBr. i. 52. 1.

[1]अनुवृत् (anu-vṛt-) I. Ā. (rarely P.) [AltGr. I. 59] **1A** to follow to observe, to practise (pass.) to be followed, to be observed, to be practised **Bi** to behave towards **ii** to act or behave accordingly **C** to side with, to act favourably **D** to carry out (duty etc.), to maintain (*caus.*) to cause to carry out **E** (*caus.*) to cause to bring together **F** to co-operate **2Ai** to go after, to follow **ii** to pursue **iii** to follow (in sequence) **Bi** to go or turn towards, (*caus.*) to cause to go or turn towards **ii** to entertain, i.e. to succumb to **iii** to resort to, to cling to **C** to move or to go around or along, (*caus.*) to cause to move or to go around **Di** to follow (the path etc.) **ii** to follow, i.e. to approve **Ei** to follow closely, to confirm to **ii** to follow, to imitate **Fi** to follow, to occur after **ii** to go together, to accompany **G** to pursuade **H** to proceed to, i.e. to intend for **3A** to repeat or to recite again **B** (*caus.*) to add, to insert **C** to depend upon or to result **D** to turn back, i.e. to restore or to recover **4A** to continue or supply (words, meanings etc. from the previous context) (pass.) to be continued or supplied (from the previous context) (*caus.*) to cause to continue or supply (from the previous context) **Bi** to continue to exist or persist with (*caus.*) to cause to continue to exist to persist with **ii** to continue, i.e. to pervade or to be common to (pass.) to be continued, i.e. pervaded **iii** to continue (in succession) **C** to continue, to carry on **Di** to continue (treatment for a long time) **ii** to continue to undergo (treatment) **Ei** to continue to be, i.e. to dwell **ii** to be, to exist **F** to appear, to enter **G** to connect, to relate **5A** to obey, to respect or regard, to be loyal **B** to attend upon, to serve **C** to gratify **6** to cherish, to become happy **7** to comply **8** to taper round or circular **9** to turn around **1A** to follow, to observe, to practise रथो वामनु व्रतानि वर्तते ṚV. i. 183. 3; प्राचीनमन्यदनु वर्तते रज उदन्येन ज्योतिषा यासि सूर्य ṚV. x. 37. 3; AV. (P.) xvii. 25. 6; MahāU. 5. 177; सुवृत्तिमनुवर्तिष्ये पितुः MahāBhā. i. 110. 6; ii. 5. 15; यः पापमेवानुवर्तते MahāBhā. iii. 159. 6; SūktiRa. 9. 7; ये च धर्माः कुटुम्बेषु ...। तान् सर्वाननुवर्तामि MahāBhā. iii. 222. 33; कृपणानाम् ... मा वृत्तिमनुवर्तिथाः MahāBhā. v. 131. 38; ये धर्ममनुवर्तन्ते ते नराः स्वर्गगामिनः MahāBhā. xiii. 24. 83; xiv. App. I. 4 (2114); PadmP. ii. 96. 21; धर्मः ... सद्भिराचरितः पुरा। तं चाहमनुवर्ते Rāmā. ii. 27. 28; ii. 338*; दश लक्षणानि धर्मस्य ... अनुवर्तन्ते ते यान्ति परमां गतिम् ManuSm. 6. 93; मत्प्रीतिः परमो धर्मः ...। अनुवर्तस्व ViṣṇuP. i. 12. 20; ये धर्मं नानुवर्तन्ते ते वै नग्नादयो जनाः BrahmāṇḍP. ii. 14. 40; BṛParāSm. 6. 207; सद्वृत्तमनुवर्तेत KāmSū. 242. 3 (4. 1); 237. 13 (4. 1); इदानीं तु यदाचारमत्यन्तमनुवर्तते। तत् प्राच्यादि-समाख्याख्यमुपन्यस्तं विशेषणम् TantrVā. 188. 1 (*on* i. 3. 14); तामेताम् ... ब्राह्मीमुपनिषदम् ... यो वेद अनुवर्तते अनुतिष्ठति तस्य ... फलमाह KenUVāBh. 97. 10 (*on* 4. 9); (राजपुत्रः) सः ...व्याधजातिकर्माण्येवानुवर्तते BṛĀraUBh. 259. 17 (*on* ii. 1. 20); (बैजिके अभिसंबन्धे) तत्र कथं नानुरुन्ध्यान्नानुवर्तेत। अघमाशौचं त्र्यहम् ManuBh. i. 451. 5 (*on* 5. 62); आगमालोकधर्माणां मर्यादाः पूर्वनिर्मिताः। प्रमाणेनानुवर्तन्ते दृश्यन्ते ह दृढव्रताः BrahmP. 225. 60; यथाविधि लिङ्गाचारावनुवर्तस्व ŚatDū. 233. 19; इमम् ... वृत्तान्तं महाराजाय निवेद्य ... स्वामिभक्तिव्रतमनुवर्तावहे KaṁVa. 6. 29 (5); धर्मादनपेतम्। यदनुष्ठानं धर्ममनुवर्तत एव तदित्यर्थः LaŚabdeŚe. ii. 293. 11; (pass.) to be followed, to be observed, to be practised चोदनाधर्मः किमर्थं नानुवर्त्यते MṛgendraT. i. 1. 4; स एव अद्य इदानीं श्वोऽपि भविष्यत्यपि काले अनुवर्त्यते अनुवर्तिष्यते च देवैरित्यभिप्रायः BṛĀraUBh. 206. 5 (*on* i. 5. 23); **1Bi** to behave towards धार्तराष्ट्राः ... दुर्योधनादयः। तेष्वन्ववर्तन्त पापाचाराः MahāBhā. iii. App. I. 25 (7); **1Bii** to act or behave accordingly क्षत्तुर्यदा अन्ववर्तन्त बुद्धिं कृच्छ्रं कुरून्न तदाभ्याजगाम MahāBhā. v. 26. 16; एषोऽहं भवच्छन्दमनुवर्ते PañcRā. 1. 38 (2); अहं तावत्स्वामिनश्चित्तमनुवर्तिष्ये Śāk. 2. 4 (5); जनस्याशयमालक्ष्य यो यथा परितुष्यति। तं तथैवानुवर्तेत पराराधनपण्डितः AṣṭāHṛ. i. 2. 28 (comm. आराधयेत्); अन्तःपुराण्यपि ... तस्याभिलषितमन्ववर्तन्त HarṣaC. 152. 4; मालती ... प्रीत्या वाचं ददात्यनुवर्तते ... माम् MālaMā. 3. 34; इह लोके प्रजाः अन्वाविशन्ति अनुवर्तन्ते यथानुशासनम् ChāndoUBh. 479. 7 (*on* viii. 1. 5); त्वदिच्छामनुवर्त्स्यामि प्रसृताक्षि प्रसीद मे RāmC. 24. 57; यथा ह्यचेतनः काय आत्मेच्छामनुवर्तते। तदिच्छामनुवर्त्स्यन्ते तथैव परमाणवः NyāyMañ. i. 185. 32; महिषी यद्यदीहेत तत्तदेवान्ववर्तत BhāgP. iv. 25. 56; यो यथा वर्तयत्येनं तं तथैवानुवर्तते SūktiRa. 163. 66; धर्मधुरंधरः ... दर्शनीयेषु चोलेषु दिदृक्षामन्ववर्तत Yādavā. 22. 164 (comm. अन्वसरत्); कुलसात्म्यं च बुध्येत यस्मिन् यस्मिन् यथा यथा। औचित्यात्कुलसात्म्यस्य तत्तथैवानुवर्तते KāśyaS. 307A. 22; **1C** to side with, to act favourably न हि दुर्योधनो राज्यं मधुरेण प्रदास्यति। अनुवर्त्स्यति तं चापि धृतराष्ट्रः सुतप्रियः MahāBhā. v. 4. 2; v. 6. 5; यथा प्रजाभ्यः कुनृपो बलाद् बलीन्हरत्यशेषं च न चाभिरक्षति। तथैव कायो वसनादिसाधनं हरत्यशेषं च न चानुवर्तते Saund. 9. 38; महत्ते पौरुषोद्योगविपुलोत्साहसेवनम्। भयादिवातिकुटिलं दैवमप्यनुवर्तते RāmāMañ. 281. 18; **1D** to carry out (duty etc.), to maintain कुलस्थितिमनुवर्तस्व MahāviC. 7. 31 (3); अनुवर्तते शूरः कार्यक्षमो भवति ManuBh. ii. 64. 27 (*on* 7. 206); चिन्तामोही परित्यज्य ह्यनुवर्तस्व च PadmP. ii. 11. 26; बुद्ध्यादिभ्यो बहिः सर्वमनुवर्तस्व मा खिदः AdhyāRā. ii. 4. 41; vi. 12. 26; vi. 15. 8; राधेयमेव मेने बुधः स्ववृत्त्यानुवर्तेत UpadeŚ. 82; (*caus.*) to cause to carry out दौवारि-कान्तर्वंशिकमुखश्च यथोक्तं राजप्रणिधिमनुवर्तयेत् ArthŚā. ii. 218. 6 (5. 6); iii. 15. 1 (8. 2); **1E** (*caus.*) to cause to bring together यदाहारजातं समान्

धातूननुवर्तयति विषमांश्च समीकरोति तत्समासतो हितम् AṣṭāSam. i. 66. 10 (1. 10); **1F** to co-operate सत्त्वरजस्तमांसि मिथो विरुद्धान्यप्यनुवर्त्स्यन्ति च स्वकार्यं करिष्यन्ति च SāṃkhyaTaKau. 284. 2 (*on* 13); **2Ai** to go after, to follow सुत्रा ते अनुं कृष्ट्यो विश्वां चक्रेवं वावृतुः। सुत्रा मुहाँ असि श्रुतः ṚV. iv. 30. 2; v. 62. 4; अनुं त्वा रोदंसी उभे चक्रं न वर्त्यैतशम्। अनुं सुवानास इन्दंवः ṚV. viii. 6. 38 (Sāy. अनुवर्तते); वसिष्ठस्य पुत्र एतां वाचं ससृजे ... तथा तच्छश्वदनुवर्तते GopBr. i. 2. 8 (40. 2); राजानः ... विविशुस्तां सभां ततः। भीष्मो द्रोणः कृपश्चैव विदुरश्च महामतिः। नातीवप्रीतमनसस्तेऽन्ववर्तन्त भारत MahāBhā. ii. 53. 18; ii. 68. 18; अथैनानभिनीयैवं (v. l. ये चैनमन्ववर्तन्त) सुहृदो नाम दुर्हृदः ...। तान्सर्वान्भेदयेयम् MahāBhā. iii. 14. 13; vi. 15. 5 (v. l.); मदनसेनिकापि तम् ...। कर्दमपर्यायमनुवर्तत इति मे विस्मयः PādaTā. 4. 2; पौरस्त्यास्तु राजानः ...। भवन्तमनुवर्तन्ते AvantiKa. 73. 1; मदुक्ता पुनरियम् ... कल्पसुन्दरीमनुवर्तताम् DaśKuC. 69. 7; असौ ... मामन्ववर्तिष्ट DaśKuC. 70. 7; तावदेव जनः सर्वः प्रियत्वेनानुवर्तते। दानेन गृह्यते यावत् PadmP. (Ra.) 5. 232; तं धुताग्रजलवाहघविभ्रस्तोयराशिरनिलेन जडेन। अन्ववर्तत सुदूरमुदग्रं कर्म कार्मणमिह प्रभुतायाः RāmC. 16. 29; वत्स धनंजय। त्वं कराकलितदीपदीक एव मामनुवर्तस्व अहं राजचक्रस्य पुरतो भवामि BālBhā. 1. 85 (1); प्रियकरिणीमनुवर्तते गजेन्द्रः UnmaRā. (Vi.) 62; तदहमप्येनमनुवर्ते RasSa. 26 (1); **2Aii** to pursue छिनत्ति कृष्णा गोर्धनार्यं क्रुव्यादंनुवर्तते AV. (P.) xvii. 2. 37; अपां फेनेन शिरोऽछिनत्तद्धो एनमन्ववर्तत MaiS. iv. 3. 4 (iv. 43. 11); तदेनमन्ववर्तत। मित्रंद्रुगिति TaiBr. I. viii. 1. 7 (BhaṭṭaBhā. अन्वधावत्); (शिरः) तदेनं पापीयं वाचं वदन्तवर्तत PañcBr. xii. 6. 8; **2Aiii** to follow (in sequence) वागेवासौ प्रथमानुष्टुप् तां पञ्च गायत्र्योऽनुवर्तन्ते KauṣīBr. 15. 3 (67. 12); 16. 4 (70. 26); तद्यदन्ततः समुभवत्तस्मादन्तं यज्ञस्यानुवर्तते ŚatBr. IV. v. 1. 9; अथ पशुपुरोडाशं निर्वपति। तमनुवर्तन्तेऽष्टौ देवसुवां हवींष्यग्नये गृहपतय इत्येतानि BaudhŚS. ii. 58. 1; अथ प्रातराग्नेयं पशुमुपाकरोति।... तस्य प्रातःसवनीयाननुवर्तेते वारुणी च कायश्च BaudhŚS. ii. 336. 5; ii. 339. 18; बौधायनस्त्रीण्यनूबन्ध्यस्य पशुपुरोडाशमनुवर्तेरश्स्त्रीण्युदवसानीयामिति। सर्वाण्येवानूबन्ध्यस्य पशुपुरोडाशमनुवर्तेरन्निति शालीकिः BaudhŚS. iii. 116. 6; iii. 170. 7; **2Bi** to go or turn towards शुभं यातामनु रथां अवृत्सत ṚV. v. 55. 1-9; TaiS. II. iv. 8. 2; KāṭhS. 11. 9 (i. 156. 4); 30. 4 (ii. 185. 9); KapiKaS. 46. 7 (281. 16); ĀgniveGS. ii. 5. 10 (90. 6); प्राचीनंमन्यदनुं वर्तत रज उदन्येन ज्योतिषा यासि सूर्य ṚV. x. 37. 3; शौष्कास्यमनुं वर्ततामुमित्रान्मोत मित्रिणः AV. xi. 9. 21; सत्यं नोऽनुवर्त्स्यति ŚatBr. VII. iv. 1. 3; VII. iv. 1. 4; VII. iv. 1. 5; तं दृष्ट्वा विरथं तत्र भ्रातरोऽस्य महारथाः। अन्ववर्तन्त वेगेन महत्या सेनया सह MahāBhā. vii. 143. 39; पञ्च वर्षसहस्राणि सूर्यं चैवान्ववर्तत। तस्थौ चोर्ध्वशिरोबाहुः स्वाध्याये धृतमानसः Rāmā. vii. 10. 8; गच्छ कुन्तिभोजमनुवर्तस्व Avimā. 6. 14 (59); एष ते ... धर्मपतिः पुरः प्रतिष्ठते। तदनुवर्तस्वैनं निवर्तय च KāvyMī. 7. 25; कामक्रोधौ तु संयम्य योऽर्थान् धर्मेण पश्यति। प्रजास्तमनुवर्तन्ते समुद्रमिव सिन्धवः ŚukraNī. 4 (5). 282; (*caus.*) to cause to go or turn towards समुद्रमिव सरितः सर्वं त्वानुवर्तयामसि ṚV. (Khila.) iii. 15. 19; मृतकवेतालसिद्धिसाधनाय भवन्तम् अनुवर्तयामि VetāPañ. (Jam.) 8. 21; **2Bii** to entertain, i.e. to succumb to सद्भ्यो भयं नानुवर्तन्ति सन्तः MahāBhā. iii. 281. 46; बालिशस्तु नरो नित्यं वैक्लव्यं योऽनुवर्तते। स मज्जत्यवशः शोके Rāmā. iv. 7. 10; अरेर्नेतुश्च यद् वृद्धिं दौर्बल्यादनुवर्तते। उभयस्याप्यविद्विष्टं विद्यादुभयभावि तत् (मित्रम्) ArthŚā. ii. 299. 1 (7. 9); योगिनस्तु भ्रान्तिहेतुद्वयराहित्यात् कुतः संशयादीन्यनुवर्तेरन् JīvanVi. 151. 2; **2Biii** to resort to, to cling to अकृत्वा मानुषं कर्म यो दैवमनुवर्तते। वृथा श्राम्यति संप्राप्य पतिं क्लीबमिवाङ्गना MahāBhā. xiii. 6. 20; xiii. 6. 22; दुर्बलः क्लीबो बलं धर्मोऽनुवर्तते। दुर्बलो हतमर्यादो न सेव्य इति मे मतिः Rāmā. vi. 70. 25; एषः ...। यत्नेन चानुकूलेन दैवमप्यनुवर्तते HariVaṃ. 47. 7; जात्यप्राज्ञयोर्जात्यमप्राज्ञमैश्वर्यप्रकृतिरनुवर्तते ArthŚā. ii. 352. 1 (7. 17); ईश्वरेण यथाकामं बलं धर्मोऽनुवर्तते BhaviP. 784B. 2 (iv. 122. 26); अनुवर्तते। धूमं वायोरिव वशं बलं धर्मोऽनुवर्तते SūktiRa. 95. 4; 176. 1; **2C** to move or to go around or along य एक इद् भूरितिर्यजनानाम्। ... स पुण्या नूतनमाजिगीषन्तं वर्तनीरनुवावृत एक इत् SV. I. iv (2). 4. 3; एको विभूः ... तं वर्तनिरनु वावृत एकमित्पुरु AV. vii. 21. 1; AV. (P.) xx. 5. 2; स एषोऽहरहर् इमान् लोकाननुवर्तते JaimiBr. 1. 247; गौतमस्तु देवतायतनानि 'सप्रदक्षिणमनुवर्तेतेति' पठति ManuBh. i. 347. 6 (*on* 4. 39); (*caus.*) to cause to move or to go around एवं प्रवर्तितं चक्रं नानुवर्तयतीह यः। अघायुरिन्द्रियारामो मोघं पार्थ स जीवति MahāBhā. vi. 25. 16 = BhagGī. 3. 16 (Rā. प्रवर्तयति); चक्ररत्नं मीमांसितुकामः ... तच्चक्ररत्नमुभाभ्यां पाणिभ्यां परिगृह्य सव्ये पाणौ

प्रतिष्ठाप्य दक्षिणेन पाणिना अनुवर्तयति GiMs. iii (1). 32. 7; एवं प्रवर्तितं चक्रं नानुवर्तयतीह यः। दरिद्रो नारकश्चैव भवेज्जन्मनि जन्मनि BrahmāṇḍP. iii. 6. 56; अवसिच्यावसिच्याद्भिरेनमनुवर्तयेत् ... मतङ्गजम् Hastyāyur. 651. 13 (4. 15); **2Di** to follow (the path etc.) प्रजापतेर्वर्तनिमनुं वर्तस्व TaiBr. III. vii. 10. 2 (BhaṭṭaBhā. अनुगम्य वर्तस्व स्वस्थाने तिष्ठेति); BaudhŚS. iii. 387. 4; ĀpaŚS. ix. 14. 1; VaikhāŚS. 20. 29; सन्तोऽसतां (? मार्गम्) नानुवर्तन्ति चैतद्यथा आत्मैषानुकूलवादी MahāBhā. i. 84. 4; vi. 25. 23 = BhagGī. 3. 23; MahāBhā. vi. 26. 21 = BhagGī. 4. 11; एवं सर्वं विदित्वा वै यस्तत्त्वमनुवर्तते। स प्रमोक्षाय लभते पन्थानम् MahāBhā. xi. 4. 15; भेदेन तु समाख्यानं यल्लोकोऽप्यनुवर्तते। आगमाच्छास्त्रसहशो व्यवहारः स वर्ण्यते VākyaPa. 3 (11). 9; अनात्मधर्मोऽयिति वदन्तश्चोपरादिवत्। इत्येवं सांख्यसिद्धान्तमनुवर्तन्ति संभ्रमात् BrĀraUBhVā. ii. 3. 124; साधु, ब्राह्मण, साधु क्षत्रमार्गमनुवर्तसे BālBhā. 1. 88(3); (pass.) to be followed (the path) तेनान्ववर्ति महता क्वचिदुष्णशालि ... तद्वर्त्म ŚaṅkaDigVi. (Mā.) 6. 57; **2Dii** to follow, i.e. to approve किमत्र चित्रं यदि विशाखे शशाङ्कलेखामनुवर्तेते Śāk. 3. 10 (15) (KALE Ed.); **2Ei** to follow closely, to conform to अथ वामदेव्यं शिवं शान्तं सुष्वाणम् अनुवर्तता इति JaimiBr. 2. 194; वागेव यजुः। वाचा हि यजुरनुवर्तते JaimiUBr. i. 40. 2; न पित्र्यमनुवर्तन्ते मातृकं द्विपदा इति। ख्यातो लोकप्रवादोऽयं भरतेनान्यथा कृतः Rāmā. iii. 15. 32; लोकानुवर्तनां बुद्धा अनुवर्तन्ति लौकिकीम्। प्रज्ञप्तिमनुवर्तन्ति यथा लोकोत्तरामपि MaVastuAva. i. 168. 8-9; अल्पे महति वा छिद्रे तत्संबन्धे न भिद्यते। कालस्य वृत्तिरात्मापि तमेवास्यानुवर्तते VākyaPa 3 (9). 71; लौकिकानां हि साधूनामर्थं वागनुवर्तते UttaRāC. 1. 10; वाचमेषामृषीणां हि शास्त्रमेवानुवर्तते AnargharRā. 2. 58 (comm. अनुधावति); शक्तिरेव हि संबन्धो भेदधास्या न विद्यते। सा हि कार्यानुमेयत्वात् त्वद्भेदमनुवर्तते ŚlokaVār. 5 (15). 28 (646. 8); प्राच्यादिसमाख्या ... न चैषा देशसंयोगं व्यभिचरति न चैनामाचारोऽनुवर्तते TantrVā. 189. 8 (*on* i. 3. 16); यद्धि यस्यानुरोधेन स्वभावमनुवर्तते NaiṣkaSi. 37. 2; अनुसरन्त्यनुधावन्त्यनुवर्तन्ते सर्व एवार्था एतमित्यनुसारः शास्त्रोदितः समाचारः ManuBh. ii. 144. 27 (*on* 8. 152); अनेकदोषदुष्टस्य देहस्यैको महान् गुणः। यां यामवस्थामाप्नोति तां तामेवानुवर्तते ŚivU. 7. 123; आकारमनुवर्तन्ते विकारा अपि PārśvC. 2. 32; कृष्णवचनमनुवर्तन्ते दुष्टदानवविनाशपिशुनानि दुर्निमित्तानि TripuDi. 2. 10 (3); **2Eii** to follow, to imitate वनम् ... जरावान्संश्रयिष्यति। तच्छीलमनुवर्त्स्यन्ते (v. l. अनुवर्त्स्यन्ति, अनुवर्तन्ते) मनुष्या लोकवासिनः MahāBhā. iii. 189. 3; iii. 260. 11; यद्यदाचरति श्रेष्ठस्तत्तदेवेतरो जनः। स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्तते MahāBhā. vi. 25. 21 = BhagGī. 3. 21 (Śaṅ. प्रमाणीकरोति *but* Rā. अनुतिष्ठति); MahāBhā. vii. 8. 31; अन्वावर्तामहि (v. l. अन्ववृत्तामहि) वयं यन्तु तं पापपुरुषम्। अस्मानप्य-नयस्तस्मात् प्राप्तः MahāBhā. x. 2. 28; यथा हि कुरुते राजा प्रजास्तमनुवर्तते Rāmā. vii. 43. 19; प्रमाणं यद्धि कुरुते धर्माचारेषु पार्थिवः। प्रजास्तदनुवर्तन्ते प्रमाणाचरितं सदा HariVaṃ. 11. 23; राज्ञि धर्मिणि धर्मिष्ठाः पापे पापाः समे समाः। राजानमनुवर्तन्ते यथा राजा तथा प्रजाः CāṇaNīDa. 13. 8; ŚārṅgaPa. 1286; VetaPañ. (Śi.) 39. 20; (विष्णुः) महात्मनः। अनुवर्तिता स्वियशसा साधुवादेन सत्तमाः BhāgP. i. 12. 18; राजानमनुवर्तन्ते सर्वेऽपि लोकपालाः NītiVā. 17. 52; ईश्वरा यदि कुर्वन्ति जुगुप्सितमहंतया। अज्ञास्तदनुवर्तन्ते तदा धर्मक्षयो भवेत् DevīBhāP. i. 11. 52; आदावावां यदद्भ्रमभिहन्मो यथा यथा। तथा तथानुवर्तेथाम् KaṃVa. 6. 21; अनुवर्तन्ते धीराः पितर इव क्रीडतो बालान् VairāŚ. (A.) 18; **2Fi** to follow, to occur after स्वर उद्यः स्वरो नीचः स्वरः स्वरित उच्यते। व्यञ्जनान्यनुवर्तन्ते यत्रासौ तिष्ठति स्वरः MāṇḍūŚi. 5. 11; NāraŚi ii. 5. 2; एवं व्यञ्जनमासाद्य अकारो हरते स्वरम्। उदात्तं नानुवर्तेत नीचं न स्वरितं तथा YājñaŚi. 112; **2Fii** to go together, to accompany न हि कश्चिदुपायोऽत्र भगवन्तं हरिं विना। सर्वः सर्वैः सह चरत्यवस्थास्वनुवर्तते ĀdiP. 7. 35; चित्तं च परशरीरे प्रविशदिन्द्रियाण्यप्यनुवर्तन्ते RājMār. 57. 5; शरीरादुत्क्रान्तस्यापि सूक्ष्मशरीरमनुवर्तते VedāntSā (Rā.) 381. 5 (*on* iv. 2. 9); VedāntPāSau. 402. 15 (*on* iv. 2. 9); एकादशेन्द्रियाण्यपि शरीरान्तरेष्वप्यनुवर्तन्ते NyāySi. 197. 15; कर्म ह्यभुक्तमनुवर्तत एव जन्तुम् ŚaṅkaDigVi. (Mā) 14. 10; पुरुषं विद्याकर्मणी अनुवर्तेते ŚivārkaMaDī. ii. 386. 17 (*on* iii. 4. 5); i. 521. 18 (*on* i. 4. 8); **2G** to persuade दुःखं संचार्यते, भवतु अनुवर्तिष्ये TāpaVa. 4. 13 (16); प्रकुपितोऽयं राजा तदेनमनुवर्तिष्ये JānaPa. 4. 58 (1); **2H** to proceed to, i.e. to intend for असम्यग्दीक्षितं द्रष्टुं पण्डितो नानुवर्तते BṛKathāMañ. 16. 562; **3A** to repeat or to recite again पादाय पादाय स्तोभा अनुवर्तन्ते रक्षसामपहत्यै ṢaḍviBr. iii. 1. 12; **3B** (*caus.*) to add, to insert प्राचीनापवीतेता देवता यजति। निगमस्थानेषु चानुवर्तयति ŚāṅkhāŚS. iii. 16. 12; दिव्यं धामाशास्त इति सूक्तवाकस्याशिःषु होतानुवर्तयते ĀpaŚS. viii. 3. 4; viii. 7. 8; viii. 12. 5; viii. 21. 1; xxi. 17. 4; **3C** to depend upon or to result सर्व एव ... विघ्नमनुवर्तते

MahāBhā. i. 76. 11 (BhārBhāDī. अनुवृत्यास्ति); MatsyaP. 30. 12; अर्थानर्थौ सुखं दुःखं विधानमनुवर्तते MahāBhā.xii.28.18; तद्विशुद्धं हि रुधिरं बलवर्णसुखायुषा। युनक्ति प्राणिनं प्राणः शोणितं ह्यनुवर्तते CaraS. i. 24. 4; प्रकाशकानां भेदांश्च प्रकाश्योऽर्थोऽनुवर्तते। तैलोदकादिभेदे तत्प्रत्यक्षं प्रतिबिम्बके VākyaP. 1. 100; 3 (14). 206; क्षणिकं साधनं चास्य बुद्धिरप्यनुवर्तते ŚlokaVār. 6. 41 (740. 3); रत्यादयोऽस्मृतिमूलत्वात् तत्प्रकर्षापकर्षावनुवर्तन्ते SaraKaṇṭhā. 583. 10; **3D** to turn back, i.e. to restore or to recover विशुद्धकोष्ठस्य कायाग्निरभिवर्धते। व्याधयश्चोपशाम्यन्ति प्रकृतिश्चानुवर्तते CaraS. i. 16. 17; आहाराचारभेषजम्। धीमता तदनुष्ठेयं स्वास्थ्यं येनानुवर्तते SiddhYo. 81. 2; **4A** to continue or supply (words, meanings etc. from the previous context) सुर्वास्वेव सजूःसजूरित्यनुवर्तते ŚatBr. VIII. ii. 2. 7; VIII. ii. 3. 14; VIII. iv. 2. 2; VIII. iv. 3. 2; BaudhŚS. ii. 188. 7; तत्प्रकृतमुत्तरत्रानुवर्तिष्यते MahāBh. i. 21. 22 (on ŚivSū. (Gr.) 2); i. 23. 10 (on ŚivSū. (Gr.)3-4); i. 33. 16 (on ŚivSū. (Gr.) 5); इमावपि योगौ षष्ठ्यधिकारमनुवर्तिष्येते MahāBh. i. 50. 12 (on i. 1. 3); सूतकं मृतकं चैव पुत्रादीनां च संनिधौ। त्रिदिनं पक्षिणी चाथ सद्य इत्यनुवर्तते LaghvāśvaSm. 20. 80; न केवलं ज्योतिर्वाक्य एव ब्रह्मानुवृत्तिः, परस्यापि हि शाण्डिल्यविद्यायामनुवर्तिष्यते ब्रह्म BrahmSūBh. (Śaṅ.) 76.9 (on i. 1.24); मन्ये इत्यनुवर्तते, अविदितब्रह्मप्रतिपेधात् KenUVāBh. 79. 15 (on 2. 2); तथा भुव इति द्वितीयव्याहृत्यात्मनि वायौ प्रतितिष्ठतीत्यनुवर्तते TaiUBh. 204. 20 (on 1. 6); उभाभ्यां समप्रधानाभ्यां पुण्यपापाभ्यामेव मनुष्यलोकं नयतीत्यनुवर्तते PraśnaUBh. 264. 15 (on 3. 7); आदित्यतृतीयम् अग्निवाय्वपेक्षया त्रयाणां पूरणम्, अकुरुतेत्यनुवर्तते BṛĀraUBh. 23. 17 (on i. 2. 3); तं 'मां विद्धि' इति अनुवर्तते GītāBh. (Śaṅ.) 291. 12 (on 10. 27); 302.5 (on 11.2); संविदित्यनुवर्तते। कामोपचारस्य संवित्कामशास्त्रतः KāvyālaṅSū. i. 3. 8; ii. 1. 10; v. 2. 1; उदाहरणग्रहणमनुवर्तते साध्यसाधनमिति च NyāyMañ. ii. 136. 5; सर्वत्र गर्भादिसंख्या वर्षाणाम्। गर्भादिति ह्यनुवर्तते ManuBh. i. 95. 2 (on 2. 37); i. 164. 25 (on 2. 172); ii. 133. 25(on 8. 141); (गन्ते) गृग्रहणमनुवर्तते MṛtaSaṁ.5. 5 (on 1. 10); 7. 13 (on 1. 12); नैकस्मिन्नसंभवादित्यतो नेत्यनुवर्तते BrahmSūBh.(Rā.) 501. 19 (on ii. 2. 35); अत्र पूर्वार्धे रञ्जयत्यर्थ उत्तरार्धे राजत्यर्थः प्रथमानुरागे ... तदनन्तरेऽपि तथैवानुवर्तते SaraKaṇṭhā. 652. 17; Sarakaṇṭhā. (Gr.) i. 2. 67; PariVṛ. (Sī.) 17. 12, ParibhāṢe. 18; PariVṛ. (Nī.) 6.5; PariVṛ. (Sī.) 17.13; तत्त्वेन लक्ष्यमाण इति वचनाद् भेदाभेदाभ्यामारोपित इति न वर्तते, शेषं तु गौणलक्षणमनुवर्तत एव Kāvyānu. (He.) 29. 20; दूषणान्युक्तान्येवानुवर्तन्ते KhaṇḍanKhā. 427. 12; हत्वा शूद्रहत्याव्रतं चरेदित्यनुवर्तते Aparā. 1129. 18 (on 3. 270); 1238. 27 (on 3. 321); न हि विशेषविधिविषये ... उत्सर्गशास्त्राण्यनुवर्तन्ते CaturCin. iii (1). 1331. 18; तद्ब्रह्मेति प्रकृतम्। तदेवात्र मण्डूकप्लुत्यानुवर्तिष्यते NyāySu. (Ja.) 113A. 8 (on i. 1. 4); पूर्वसूत्राद्ब्रह्मेति पदमनुवर्तते VedāntKau. 12. 18 (on i. 1. 2); 78. 19 (on i. 3. 4); (शतमानं तु दशभिर्धरणैः पलमेव च) रूप्यस्येत्यनुवर्तते DīpKa. 35. 24 (on 1. 365); तथेति पूर्वसूत्रादनुवर्तते Upask. 411. 4 (on ix. 2. 8); शारीरश्च नेत्यनुवर्तते AṇuBh. 64. 21 (on i. 2. 20); 115. 11 (on i. 4. 21); 'प्रत्ययः' 'परश्च' इत्यनुवर्तते PrakriKau. ii. 6. 3; बोध इत्यनुवर्तते SāṁkhyaPraBh. 31. 17 (on 1. 62); 46. 28 (on 1.92); अत्यन्तानन्दसंदोहदायिनी परिवर्ण्यते। योषिदित्यनुवर्तते AlaṅkāŚe. 13. 1 (11); 'व्यपदेशादि ति पूर्वसूत्रतोऽनुवर्तते ŚivārkaMaDī. i. 505. 23 (on i. 3. 43); 'षष्ठी स्थानेयोगा' इत्यतः षष्ठीग्रहणमनुवर्तते Prasā. i. 41. 11; ऐ आदेश इति। पुंयोगे इत्येवेति। इत आरभ्य त्रयो योगा ङीपसहिताः पुंयोगादाख्यायामिति प्रकरणेऽनुवर्तन्ते Prasā. i. 349. 10; i. 436. 6; i. 943. 13; ii. 486. 16; वीजिनश्चेत्यत्र ऊर्ध्वं सप्तमादित्यनुवर्तते VīraMi. 113. 8 (on 1.54); दध्नः करणत्वेनान्वये जाते सिद्धस्य करणत्वानुपपत्त्या होमस्याश्रयत्वेनान्वयं यावदनुवर्तते MīmāNyāPra. 220. 24; गपे इत्यत्रापि शादनुवर्तते NimaSi. 246. 9; (अदसो मात्) असति माद्ग्रहणे एकारोऽप्यनुवर्तेत SiddhāKau. 25A. 2 (on i. 1. 12); 48B. 2 (on viii. 3. 59); प्रपूर्वश्लोकस्थं चक्रपदमेव सुदूरमनुवर्तते SetuBa. 196. 2; 342. 1; 'ऊकाल' इत्यतस्तदनुवर्तते LaŚabdeŚe. i. 25. 2; i. 263. 11; (pass.) to be continued or supplied (from the previous context) सवर्णास्वपि पूर्वश्लोकादनुवर्त्यते ManuBh. ii. 337. 17 (on 10. 21); ननु कथं वियदुत्पत्तिर्गौणी भविष्यति। तत्र हि संभूतमित्येकमेव पदमुत्तरत्रानुवर्त्यते AṇuBh. 141. 3 (on ii. 3. 5); तस्यैव लिङ्गवचने स्वार्थिकैरनुवर्त्येते Prasā. i. 925. 15; *(caus.)* to cause to continue or supply (from the previous context) सोऽयमेवं सिद्धे सति यद्भावकर्मणोरित्यनुवर्तयति तस्यैतत्प्रयोजनं कर्मकर्तर्यपि यथा स्यात् MahāBh. ii. 60. 3 (on iii. 1. 67); केचिदत्र 'छन्दसि' इत्यनुवर्तयन्त्यपरे पुनरविशेषेणेच्छन्ति Prasā. i. 146. 17; ii. 305. 15; ii. 580. 20; केचित्तु 'व्रश्च-'आदिसूत्रे 'दादेर्धातो-' इति सूत्राद्धातोरित्यनुवर्तयन्ति SiddhāKau. 71B. 1 (on viii. 2. 41); **4Bi** to continue to exist or persist with कठैः पक्षद्वयं त्वेव पक्षहोमो नियम्यते। आपद्येदनुवर्तेत दीर्घकालं कदाचन

Kāṭhakagṛhyoddharaṇa 41. 12; अथ वा जायमानस्य यच्छीलमनुजायते (v. l. ॰वर्तते) MahāBhā. iii. 9. 11; भिन्नवस्त्वाश्रया बुद्धिः संयोगिष्वनुवर्तते। समवायिषु भेदस्य ग्रहणं विनिवर्तते VākyaP. 3 (1). 17; निश्चितेऽपि ... तत्त्वे ... मिथ्यावभासा निवर्तन्ते हेतुविशेषादनुवर्तन्तेऽपि BrahmSi. 35. 2; न च स्वर्गफलस्येह कश्चिदंशोऽनुवर्तते ŚlokaVār. 5 (16). 15 (684. 6); 5 (17). 137 (724. 3); पुरुषान्तरस्य श्रुतिश्रवणप्राधम्यबलेन बाधसंतानोऽनुवर्तत एव TantrVā. 96. 20 (on i. 3. 3); 108. 15 (on i. 3. 4); यतोऽस्यामपि बुद्धौ गकारादयो वर्णा अनुवर्तन्ते न तु दकारादयः BrahmSūBh. (Śaṅ.) 195. 18 (on i. 3. 28); केनाधिष्ठिताः सन्तोऽनुवर्तामहे ŚvetāUBh. 58. 17 (on 1. 1); यतः संसारचक्रमविरलमनुवर्तते ततश्चाद्वैतज्ञानं बाध्यतामेति BrahmSūBh. (Bhā.) 20. 20 (on i. 1. 4); Hitopa. 1. 48; अवश्यं च ज्ञातुरभासो मेयानुभवेष्वनुवर्तते PrakaPañ. 328. 15; कर्मभिर्न निबध्यते। संसारं नानुवर्तते ManuBh. i. 522. 3 (on 6. 74); अतिक्रान्तर्तुलिङ्गं यत्कुसुमाद्यनुवर्तते KāvyMī. 109. 6; वैषयिकसुखमनेकदुःखसंभिन्नं, न चातिचिरमनुवर्तते ĀgaPrā. 46. 5; क्रियागर्भोऽध्येत्रध्यापकसंबन्धोऽप्यनुवर्तते NayaVi. 15. 1 (on i. 1. 1); 22. 1 (on i. 1. 1); संयुक्तप्रत्ययश्चिरमनुवर्तते NyāyKa. 161. 17; अस्मिन् संसारमण्डलेऽनित्याशुचिदुःखात्मकं प्रसंख्यानमुपावर्तते (v. l. अनुवर्तते) Bhām. 52. 16 (on i. 1. 1); तत्त्वज्ञानवासना संभिन्ना मिथ्याज्ञानवासनया सहानुवर्तते TātpaṬ. (Vā.) 94. 23 (on i. 1. 1); कस्याश्चिद्बलवता प्रेम्णोन्मूलितस्यापि मानस्य शेषोऽनुवर्तते SaraKaṇṭhā. 577. 9; AkṣMāU. 487. 28; वाक्यार्थज्ञानेनादिवासनया भेदज्ञानमनुवर्तत इति न शक्यते वक्तुम् BrahmSūBh. (Rā.) 7. 21 (on i. 1. 0); सुप्तोत्थितस्येयन्तं कालं न किंचिदहमज्ञासिषमिति ... तास्वपि दशास्वहमर्थोऽनुवर्तते BrahmSūBh. (Rā.) 37. 6 (on i. 1. 1) (*but* ŚrutaPra. iA. 140. 16 प्रकाशते); दुःखसंततिरतु इयम् अनादिः अनुवर्तिष्यते Kiraṇā. 10. 14; 238. 8; राज्यं च विना स्वाम्यादिभिर्नोत्पद्यत उत्पन्नमपि न तैर्विना चिरकालमनुवर्तते Aparā. 588. 24 (on 1. 351); प्रातःकालीनैवानुवर्तत इति चेत् न TārkiRa. 110. 6; श्रीभूलीलादिनित्येषु प्रेम तावदकृत्रिमम्। निश्चितसर्वगात्रेषु ... अनुवर्तते GopāKeCan. 105. 25; चतुर्थदिनोत्तरकालमप्यग्निहोत्रिणामशौचमनुवर्तत एव दशाहपर्यन्तमिति प्रतीयते HāraLa. 85. 9; विशालाक्षस्य पाण्डोश्च द्वयोरपि तयोस्ततः। निष्प्रत्यूहमयं स्नेहः संतानमनुवर्तताम् PāṇḍaC. 8. 291; स च वरणसंस्कारोऽग्न्याधेयादौ वरणप्रभृति प्रयोगपरिसमाप्तिपर्यन्तमनुवर्तते SmṛtiCan. vi. 66. 12; कथं मदुपश्रुतिदुर्निमित्तं दुर्निमित्तान्तरमप्यनुवर्तते SamudraMa. 2. 6 (25); ब्रह्मावर्ततेऽनुवर्तते यत्र स ब्रह्मावर्तः ManvaVi. 112. 11 (on 2. 17); अनुवर्तते च सा भक्तिर्मुक्तावानन्दरूपिणी AnuVyā. 54A. 4 (on 3. 3); शब्दार्थव्यवहारश्च कश्चित्पत्रानुवर्तते NyāyKu. 12. 17; येन ह्याप्यायितेन सता चन्द्रेण त्रैलोक्यमाप्याय्यमानं 'जीवति' चिरमनुवर्तते CaturCin. iii (1). 409. 7; पयोरसश्च मधुर आमिक्षायामनुवर्तते NyāyMāVi. 225. 10 (on iv. 1. 9); ननूत्पन्नो दिग्भ्रमः सूर्योदयदर्शनेन विनष्टोऽपि यथा कदाचिदनुवर्तते तथा कदाचिदात्मनि देहात्मत्वसंशयाद्यनुवृत्तौ निन्दादिक्लेशः पुनः पुनः प्रसज्येत JīvanVi. 150. 8; युगपत्सकलकार्यकरणसमर्थः स्वभावस्तदुत्तरकालमनुवर्तेत न वा SarvaDaSaṁ. 2. 102; भूतले घटाभावस्तस्य खननादिना विनाशेऽपि घटाभावोऽनुवर्तत एव NyāySu. (Ja.) 167A. 11 (on i. 2. 6); तदानीममानित्वादीनि ... सद्गुणाश्चालंकारवदनुवर्तन्ते VedāntSā. (Sa.) 34. 1; त्रिगुणा ... ब्राह्मणस्य मेखल कर्तव्या ... अत्र त्रैगुण्यमनुवर्तत एव ManvaMu. 42. 6 (on 2. 42); तेन मोक्षपर्यन्तमनुशयोऽनुवर्तिष्यते AṇuBh. 175. 17 (on iii. 1. 11); यदि हि बन्धः प्रकृतिसंयोगजन्यः स्यात् पाकजरूपवत् तदा तद्वदेव तद्वियोगेऽप्यनुवर्तेत SāṁkhyāPraBh. 13. 9 (on 1. 19); मासद्वयं स्नानं तन्नियमाश्चानुवर्तन्ते TristhaSe. 43. 10; (मोक्षः) उपाध्यन्तरेषु यथापूर्वमंशान्तरैरनुवर्तते SiddhāLeSaṁ. 110. 5; तत्राद्या शक्तिः श्रवणाद्यभ्यासपरिपाकतः प्रागविच्छिन्नानुवर्तते SiddhāTa. 2. 3; सर्वैरहंकारगृहीतत्वात् कथं सर्वात्मा भूमेति ... सैव पुनराशङ्का मानुवृत्तदिति अहंकारादात्मानं विवेचयितुं पृथगादेशः SiddhāSi. iii. 192. 17; अस्तमितेऽपि हि सूर्ये कियन्ति हि तस्य तेजांसि मुहूर्तमनुवर्तन्ते VīraMi. 75. 5 (on 1.24); तस्मादवयवान्वयरूपं सापिण्ड्यं दशपुरुषमनुवर्तते VīraMi. (Saṁskāra.) 702. 20; लक्ष्मीमदस्तु मूर्खाणामादेहमनुवर्तते KaliViḍ. 64; भक्तिश्च पञ्चमभूमिकान्तमनुवर्तते SetuBa. 3. 14; ज्ञानेनावरणे नष्टे विक्षेपांशोऽनुवर्तते VedāntSiSūMañ. 4. 2; *(caus.)* to cause to continue to exist or persist with तेषां महोपकारं निर्विकारं चानुवर्तयेत् ArthŚā. ii. 347. 1 (7. 16); रागद्वेषौ संसारमनुवर्तयतः Upask. 278. 6 (on vi. 2. 14); **4Bii** to continue, i.e. to pervade or to be common to यथाहेः कुण्डलावस्था व्यपैति तदनन्तरम्। संभवत्यार्जवावस्था सर्पत्वं त्वनुवर्तते TattvSaṁ. 223; दुःखित्वं चानुवर्तते विनाशे विक्रियात्मके ŚlokaVār. 5 (17). 27 (695. 6); 5 (3). 131 (304. 3); एकत्वसंख्या तावधावदाश्रयभाविनी भावस्य सद्वितीयावस्थायामप्यनुवर्तते NyāyKa. 229. 16; येषु व्यावर्तमानेषु यदनुवर्तते तत्तेभ्यो भिन्नम् Bhām. 2. 17 (on i. 1. 0); 88. 17 (on i. 1. 4); गोत्वं ह्युभयोरनुवर्तते NītiMā. 29. 12; SyādvāMañ. 14 (97); स्वापेक्षयार्वाचीनेषु षट्सु पराचीनेष्वपि षट्सु तेषामपि च संततौ सप्तसंख्यावच्छिन्नायां सपिण्डतानुवर्तते

ManvaVi. 625. 27(*on* 5. 60); भिन्नासु भावनाव्यक्तिषु भावनात्वसामान्यमनुवर्ततां नाम NyāyMāVi. 64. 5 (*on* ii. 1. 1); एकजातिश्चतुर्विधेष्वनुभवेषु नानुवर्तते इति चेन्मानुवर्तिष्ट ŚivārkaMaDī. i. 166. 28 (*on* i. 1. 4); ii. 24. 11 (*on* i. 1. 16); (pass.) to be continued, i.e. pervaded न (धर्मः) सोऽस्ति कस्यचिद्रातु यः पत्या नानुवर्त्यते MṛgendraT. i. 7. 20 (comm. अधिष्ठीयते); **4Biii** to continue (in succession) एवमस्य पुत्रपौत्राननुवर्तते राज्यमपास्तपुरुषदोषम् ArthŚā. ii. 191. 2 (5. 1); **4C** to continue, to carry on नेदमद्य त्वया ग्राह्यं साधुवृत्तेन लक्ष्मण। तां प्रीतिमनुवर्तस्व पूर्ववृत्तं च संगतम् Rāmā. iv. 30. 7; हर्म्यतलस्थितयोर्वा चन्द्रिकासेवनार्थमासनम्। तत्रानुकूलाभिः कथाभिरनुवर्तेत KāmSū. 179. 13 (2. 10); रहसि च कलया चतुःषष्ट्यानुवर्तेत KāmSū. 249. 7 (4. 2); **4Di** to continue treatment for (a long time) परिहारे सुखा चैषा मात्रा स्नेहनबृंहणी। वृष्या बल्या निराबाधा चिरं चाप्यनुवर्तते CaraS. i. 13. 40; त्रीन्यस्य यामाननुवर्तते च स्नेहो नरः स्यात्स विशुद्धदेहः SiddhYo. 75. 17; **4Dii** to continue to undergo (treatment) ततः परं तु स्नेहोक्तमाचारमनुवर्तेत AṣṭāSaṁ. i. 149. 9 (1. 28); **4Ei** to continue to be, i.e. to dwell एवमेवानुवर्तेरन् देशं धर्मार्थकाङ्क्षिणः BṛParāSm. 1. 47; **4Eii** to be, to exist औत्सुक्येन महाराज सा शोकेनानुवर्तते PadmP. ii. 48. 16; शोकामर्षविषादेर्ष्यादिन्यादिहतबुद्धिषु। अमरेष्वपि दुःखस्य साम्राज्यमनुवर्तते TriṣaŚaPuC. iii. 4. 148; **4F** to appear, to enter अहोरात्रे सततको द्वौ कालावनुवर्तते। अन्येद्युष्कस्त्वहोरात्रादेककालं प्रवर्तते SuśruS. vi. 39. 70; RugVi. 2. 35; यदा मुकुन्दो भगवानिमां महीं जहौ स्वतन्वा श्रवणीयसत्कथः। तदहरेवाप्रतिबुद्धचेतसामधर्महेतुः कलिरन्ववर्तत BhāgP. i. 15. 36; परमार्थाम्बुधौ स्फारे राम सर्गतरङ्गकाः। भूयो भूयोऽनुवर्तन्ते त एवान्ये च भूरिशः YogVā. ii. 3. 19; **4G** to connect, to relate, cf. **अनुवृत्त 4E**; **5A** to obey, to respect or regard, to be loyal ते चैनमन्ववर्तन्त मन्त्रिणः कालचोदिताः MahāBhā. i. 39. 39; xi. 13. 11; स्वामिनं त्वनुवर्तन्ति वृत्त्यर्थमिह मन्त्रिणः MahāBhā. xii. 84. 48; अमन्यत स धर्मात्मा वसिष्ठं पितरं तदा। जन्मप्रभृति तस्मिंश्च पितरीव व्यवर्तत (v. l. अन्ववर्तत) MahāBhā. xv. 1. 8; यो हि मां सेवते कश्चिदथवाप्यनुवर्तते। कैकेय्याः पुत्रमन्वीक्ष्य स जनो नाभिभाषते Rāmā. ii. 17. 25; भरतश्चापि धर्मात्मा सर्वभूतप्रियंवदः। भवतीमनुवर्तेत Rāmā. ii. 21. 18; v. 46. 40; अथ संस्मारयामास राघवं मातलिस्तदा। अजानन्निव किं वीर त्वमेनमनुवर्तसे Rāmā. vi. 97. 1; तेषामपि मर्मज्ञभयात् कृताकृतान्यनुवर्तेत ArthŚā. i. 41. 8 (1. 8); i. 47. 2 (1. 9); i. 90. 2 (1. 18); ii. 212. 5 (5. 5); एवमस्य दण्डोपनताः पुत्रपौत्राननुवर्तन्ते ArthŚā. ii. 348. 1 (7. 16); शुक्रेण च वरो दत्तः काव्येनोशनसा स्वयम्। पुत्रो यस्त्वानुवर्तेत स राजा पृथिवीपतिः MatsyaP. 34. 25; BrahmāṇḍP. ii. 68. 86; ब्राह्मणाननुर्त(?नुवर्त)न्ते क्षत्रियाः क्षत्रियान्विशः। वैश्यानुवर्तिनः शूद्राः परस्परमनुव्रताः BrahmāṇḍP. i. 29. 57; उपलब्धवानस्मि प्रणिधिभ्यो यथा म्लेच्छराजलोकस्य मध्यात् प्रधानतमाः पञ्च राजानः परया सुहृत्तया राक्षसमनुवर्तन्ते MudrāRā. 1. 19 (97); 4. 12 (31); लक्ष्मीः ... न कुलक्रममनुवर्तते Kād. 104. 17; असत्यस्मिन् ... न भृत्याः स्वामिनोऽनुवर्तेरन् AvantiKa. 224. 2; सहदेव गच्छ त्वं गुरुमनुवर्तस्व VeṇiSaṁ. 1. 114; अस्ति तत्रभवान् ... भवभूतिर्नाम ... यं ब्रह्माणमियं देवी वाग्वश्येवानुवर्तते UttaRāC. 1. 2; तथा हि लोके 'गुरुमुपास्ते' ... इति च यस्तात्पर्येण गुर्वादीननुवर्तते स एवमुच्यते BrahmSūBh. (Śaṅ.) 766. 16 (*on* iv. 1. 1); ऐश्वर्येऽपि स्थितो योगी यदि मामनुवर्तते। ततो मुक्तवदेवायं सर्वलोकेषु मोदते ParaS. 30. 93; धन्यास्त्वार्ये वासवदत्ते यस्या उपरताया बन्धुजन आर्यपुत्रमनुवर्तते TāpaVa. 5. 27 (?28) (39); किंस्विन्महानुभावेत्थं देवी मामनुवर्तते। कलिङ्गसेनामपि यत्सपत्नीमनुमन्यते KathāSaSāg. vi. 7. 14; अनुवर्तस्व महर्षेर्वचनम् PrasaRā. 3. 36 (1); मनोऽनुवर्तेत दिवानिशं गुरौ ŚaṅkaDigVi. (Mā.) 10. 97; 15. 160; शकटदासोऽपि सकपटं मया निःसारितो राक्षसमनुवर्तत एव PuruṣPa. 113. 27; बुद्धिशाल्येवायं महोदरः। यदयमनुवर्तते समयेषु राजानम् AdbhuDa. 6. 0 (30); तावदेनं यथापूर्वम् ... कलत्रभावेनानुवर्तस्व ŚṛṅgāSar. 62 (9); **5B** to attend upon, to serve सापि चात्र प्रोषितयौवना कान्तारशुष्कनदीव कस्यचिदनभिगम्या विश्वलकं किलानुवर्तते DhūrtaViSaṁ. 13. 6; अवृत्तिव्याधिशोकार्ताननुवर्तेत शक्तितः AṣṭāHṛ. i. 2. 22 (comm. अनुगच्छेत्); ŚārṅgaPa. 645; ŚukraNī. 3. 10; कुरङ्गिके देवीमनुवर्तस्व ViddhaŚā. 2. 3 (66); परपुंसि रता नारी भर्तारमनुवर्तते PārśvC. 3. 273; **5C** to gratify तौ ... नरपतिमिथुनम् ... पादैरन्ववर्त्येताम् (? ॰वर्तेताम्) AvantiKa. 158. 2; वस्त्राभरणप्रेषणादिना तद्भार्यां प्रतिदिनमन्ववर्ते DaśKuC. 59. 9; **6** to cherish, to become happy उपेक्षते गतं वस्तु संप्राप्तमनुवर्तते YogVā. ii. 14. 34; संसृतिः स्वप्नसदृशी सदा रोगादिसंकुला। गन्धर्वनगरप्रख्या मूढस्तामनुवर्तते AdhyāRā. ii. 4. 25; **7** to comply, cf. **अनुवृत्ति 3Biii**; **8** to taper round or circular, cf. **अनुवृत्त 2**; **9** to turn around, cf. **अनुवृत्त 3B**.

³अनुवृत् (anu-vṛt-) x. u. **1A** to repeat (the performance or action), to do again अपि वा पौर्णमासे वामावास्ये वा हवींष्यनुवर्तयेद्देवतानामपरिहाणाय KauṣīBr. 4. 14 (17. 21); एते एवोपवसथादनुवर्तयेते JaimiŚS. 3; (pass.) to be repeated with आत्मभावानुवर्तनैरिति ... यान्यनुवर्तनान्यालिङ्गनादीनि। अनुवर्त्यन्ते एभिरिति कृत्वा JayaMa. 181. 16 (*on* 2. 10); **1B** to repeat, i.e. to reproduce (बीजम्) तत्र पुष्पति नानुवर्तते। पुष्टवङ्गभूतावामांनुवृत्तौ पुष्पतिर्वर्तमानः ManuBh. ii. 251. 20 (*on* 9. 37); **1C** to repeat, to restate, to utter, to recite again अथ यमुत्तमं (यूयं) समिन्वन्ति तस्मिन् यत् सूक्तस्य परिशिष्यते तदनुवर्तयेत् पुरस्तात् प्रगाथस्य KauṣīBr. 10. 2 (45. 19); 18. 3 (80. 4); ताः सूक्तवाक एवानुवर्तयेत् ĀśvaŚS. I. v. 3. 11; व्याहृतीः सर्पराज्ञीर्धर्मशिरांसीति सर्वेष्वाधानेषु यजमानोऽनुवर्तयते येन येनादधाति ĀpaŚS. v. 16. 2; वद्य भर्तनुयुञ्जीत तदेवाप्यनुवर्तयेत् (v. l. तत्तदेवानुवर्तयेत्) MahāBhā. iv. 4. 17; iv. 4. 19 (v. l.); न वेदाननुवर्तन्ति व्रतवन्तो द्विजातयः। ... यदा पापो न वार्यते MahāBhā. xii. 91. 9; देवचिन्तकरूपश्च ... नायकस्य भविष्यन्तमर्थसंयोगं कल्याणमनुवर्णयेत् (v. l. ॰वर्तयेत्) KāmSū. 192. 21 (3. 1); **2** to go through, i.e. to cut तपंसास्यानुवर्तये TaiBr. I. v. 5. 2; MānŚS. 43. 4; HirŚS. v. 1. 45 (455. 5).

अनुवृत् (anu-vṛt) *f.* act of following अनुवृदस्यनुवृते त्वा सवितृप्रसूता बृहस्पतये स्तुत PañcBr. i. 10. 9; Gop Br. ii. 2. 14 (179. 14); मध्यमे (पर्याये) ... अनुवृदस्यनुवृते त्वानुवृतं जिन्व इति VaitāSū. 26. 8; cf. **¹अनुवृत्**.

अनुवृत (anu-vṛta) *adj.* A covered, enveloped (वृक्षः) एकस्थोऽप्रावृत्यो यो वानुवृतः पलाशैरामूलात् सोऽनग्नः ... तं पशुकामः कुर्वीत KauṣīBr. 10. 2 (46. 5); B encircled, i.e. accompanied अजीगर्तम् ...। त्रिभिः पुत्रैरनुवृतम् ...। तं दृष्ट्वा नृपतेः पुत्रो नमस्येदं वचोऽब्रवीत् BrahmP. 104. 45; 108. 26; भुजगपतिः ... अनुवृतस्तक्षकादिभिः ... शिथिलीचकार भोगवलयान् NīlaVi. 83. 3.

अनुवृत्त (anu-vṛtta) *n.* **1** act of going after, i.e. anxiety नात्यन्तमेवानुवृत्तिः (v. l. ॰वृत्तं) श्रूयते पुत्ररक्षणे MahāBhā. i. 1. 185; **2** act of entertaining, i.e. succumbing to दौर्मनस्याभिधानस्तु प्रतियो विषयाश्रितः। मोहाद्येनानुवृत्तेन परत्रेह च हन्यते Saund. 13. 47; **3** compliance लुब्धम् अर्थेन गृह्णीयात् ... मूर्खं छन्दोऽनुवृत्तेन CāṇaŚ. 31; **4A** name of a variety of glance (in dance) अथात्रैव प्रवक्ष्यामि प्रकारान् दर्शनस्य तु। समं साच्यनुवृत्ते च NāṭyaŚā. 8. 106; रूपनिर्वर्णनायुक्तमनुवृत्तमिति स्मृतम् NāṭyaŚā. 8. 108; NṛtyaK. i. 3. 89; ViṣṇuDhaP. iii. 25. 50; SaṁgīRa. iv. 157. 6 (7. 457); विषयाभिमुखान्यष्टौ ताराकर्माण्यथ ब्रुवे। समं साच्यनुवृत्तावलोकितानि SaṁgīRa. iv. 156. 11 (7. 454); कात्स्न्र्यादन्तश्चिरस्या या दिदृक्षा सा बुधैर्मता। निर्वर्णना तया युक्तमनुवृत्तमुदीरितम् Nṛtyā. 511; **4B** name of a variety of a glance (in dramtics) ऊर्ध्वाधो वीक्षणं वेगादनुवृत्तमितीरितम् AbhinDa. 77; **5A** common practice or bahaviour धर्मः प्रागेव चिन्त्यः ...। ज्ञेयं लोकानुवृत्तम् Avimā. 1. 12; ŚārṅgaPa. 1405; **5B** common character, cf. **अनुवृत्ती** [obedience, conformity, MW.; APTE]

अनुवृत्त (anu-vṛtta) *adj.* [*f.* -ā] **1A** who has followed or practised (friendly manner) **Bi** who has followed or acted in accordance with **ii** done, performed **C** brought or carried forward **2** tapering round or circular **3A** who has gone around **B** turned around or encircled **C** who has gone after or followed **4Ai** (word or meaning) continued or supplied (from the previous context) **ii** continued to exist, i.e. remnant, residue **Bi** that which is continued, i.e. common or pervadeing **ii** that which has continued to exist or persist with **iii** uninterrupted (in rule) **Ci** continued, i.e. prevailing (practice) **ii** continued, i.e. extended towards **iii** continued, i.e. current **D** entered, appeared **E** connected or related **5A** docile, easy **Bi** obedient, loyal **ii** obeyed **6** who has repeated or learnt **7** prescribed **1A** who has followed or practised (friendly manner) मित्रतामनुवृत्तम् (v. l. अनुवृत्तस्य) MahāBhā. ii. 57. 10; **1Bi** who has followed or acted in accordance with धर्मज्ञः पाण्डवो ज्येष्ठः प्रतिज्ञातं च संसदि। तेन द्वादश वर्षाणि वस्तव्यानि ...। अनुवृत्ताश्च ते सर्वे पाण्डवा धर्मचारिणः MahāBhā. iii. 228. 19; **1Bii** (pred.) done, performed संस्कृत्यान्या काञ्चनमालया स्वस्नेहानुरूपमनुवृत्तमेव देव्याः TāpaVa. 2. 20 (1); **1C** brought or carried forward आयः। दिवसानुवृत्तो वर्तमानः ArthŚā. i. 140. 1 (2. 6); व्ययसंजातादायव्ययविशुद्धा नीवी प्राप्ता चानुवृत्ता च ArthŚā. i. 141. 4 (2. 6); **2** tapering round or circular स चैनमनुवृत्ताभ्यां भुजाभ्यां प्रत्यगृह्णत MahāBhā. iii. 44. 19; अनुवृत्ता नखाः स्निग्धाः समाश्चाङ्गुल्यो मम Rāmā. vi. 38. 10; नाडीषु श्रीवेष्टकमधूच्छिष्टगुग्गुलुमेदोभिर्वर्तिमदनुवृत्तां गुलिकां कुर्यात् Hastyāyur. 479. 8 (3. 15) [KalpaK. 239. 43]; **3A** who has gone around स मेरुमनुवृत्तः सन्पुनर्गच्छति पाण्डव। प्राङ्मुखः सविता देवः MahāBhā. iii. 160. 26 [*but* APTE following, obeying]; **3B** turned around or encircled

तत्र चैनमनुवृत्तं (गजम्) तृणकूर्चान्दुकक्काष्ठकवलकुवलानामन्यतमेनोद्धृष्य ... आनयेत्स्थानम् Hastyāyur. 144. 29 (1. 18); अनुवर्तयेत्। उभाभ्यामनुवृत्तं च पक्षाभ्यां वा मतङ्गजम् ... पुनः समवगाहयेत् Hastyāyur. 651. 14 (4. 15); गजम् ...। उभाभ्यामपि पक्षाभ्यामनुवृत्तमनेकपम्। पुनः प्रतिनयेत् स्थानम् Hastyāyur. 653. 17 (4. 15) **3C** who has gone after or followed (सात्यकिम्) अथैनमनुवृत्तास्तु त्रिगर्ताः सहिताः पुनः। तीव्रेण रथवंशेन महता पर्यवारयन् MahāBhā. vii. 926* (1); अरिष्टं गच्छ पन्थानं राम ...। सीतया चानया सार्धं छाययेवानुवृत्तया Rāmā. iii. 7. 11; **4Ai** (word or meaning) continued or supplied (from the previous context) यदेवादः पुरस्तादवयवषष्ठ्यर्थं प्रकृतमेतदुत्तरत्रानुवृत्तं सत्स्थाने योगार्थं भविष्यति MahāBh. i. 119. 8 (*on* i. 1. 49); iii. 431. 23 (*on* viii. 3. 37); वाजसनेयिनस्तु ... पञ्चस्वग्निषु अनुवृत्तायाः समिद्धमादिकल्पनायाः निवृत्तये इति समामनन्ति BrahmSūBh. (Śaṅ.) 621. 5 (*on* iii. 3. 2); 'सृ स्थिरे' इत्यादीनां साकाङ्क्षत्वादनुवृत्तेः घञादिभिरेव संबन्धो भविष्यति PadMañ. *on* KāśiVr. *on* P. i. 3. 11 (409. 6); तद्धहेति प्रकृतम्। तदेवात्र मण्डूकप्लुत्यानुवर्तिष्यते। ... अनुवृत्तेनान्वयप्रतीतिर्भविष्यति NyāySu. (Ja.) 113A. 10 (*on* i. 1. 4); अकारस्तत्रानुवृत्तष्टिदादिभिर्विशेष्यते PariVr. (Sī.) 16. 7; 48. 5; 49. 14; उपसर्गस्थानिमित्तात् परस्यानितेर्णत्वं स्यात्। प्राणिति। विभाषानुवृत्तेति केचित्। प्रानिति PrakriKau. ii. 200. 6; व्याख्यायमानसूत्रेष्वदृष्टम् ... पदं सूत्रान्तरात् ... अनुवृत्तं जानीयात् Prasā. i. 18. 5; 'दहर उत्तरेभ्य' इति सूत्राद्दहरशब्दोऽनुवृत्तः ŚivārkaMaDī. i. 444. 19 (*on* i. 3. 21); i. 11. 5 (*on* i. 1. 1); ब्रह्मात्मत्वं त्वपरथानुवृत्तम् NayaMañ. II. iii. 11. 22; 'यञोऽचि च' इत्यत्रानुवृत्तात् छान्दसात् बहुलग्रहणादेव गुणवृद्ध्यभावस्योपपादयितुं शक्यत्वात् PāṇiTaVāNaMā. 64. 2; विदधन् जीवेतेति निर्देशादनुवृत्ता नतिर्मुक्तिहेतुरिति सूचितम् ViraMi. (Bhakti.) 119. 8; अनुपसर्जनस्येतीहोत्तरार्थमनुवृत्तमपि न पत्युर्विशेषणम्, किंतु तदन्तस्य SiddhāKau. 121A. 11 (*on* iv. 1. 34); स्वमित्यनुवृत्तं षष्ठ्या विपरिणम्यते LaŚabdeŚe. i. 49. 2; i. 144. 12; i. 528. 26; ii. 365. 11; **4Aii** continued to exist, i.e. remnant, residue व्यवच्छिन्नेषु वृक्षेषु यदनुवृत्तं मूलं तदुद्धृत्य विक्रयादिना जीवति ManuBh. ii. 342. 24 (*on* 10. 38); **4Bi** that which is continued, i.e. common or pervading पनसत्वमपि पनसेष्वनुवृत्तमाम्रादिभ्यो व्यावृत्तं प्रत्यक्षमेव PadārthaSaṁ. 182. 7; द्रव्यत्वादि तु सामान्यं सद्विशेषोऽभिधीयते। स्वाश्रयेष्वनुवृत्तस्य चेतसो हेतुभावतः TattvSaṁ. 710; 719; अनुवृत्तः प्रत्ययः ... समर्थयिष्यते NyāyMañ. i. 275. 23; i. 283. 16; न व्यावृत्तं विशेषेभ्यो नानुवृत्तं च गोत्ववत् BṛĀraUBhVā. iii. 8. 58; कथं तर्हि ... नानाभूतासु व्यक्तिषु बुद्धिः अनुवृत्ताकारमुल्लिखन्ती समुपजायते PrakaPañ. 73. 3; अनुवृत्ता च जातिर्नानुवृत्तिः PrakaPañ. 90. 2; TantrRaha. 18. 19; अनुमेयस्य तुल्यजातीयेष्वनुवृत्तो भिन्नजातीयेभ्यो व्यावृत्तः संबन्धो यः YogBh. 12. 4 (*on* 1. 7); तदवश्यं प्रकाशनभासनादिपर्यायो धर्मविशेषस्त्रिष्वप्यनुवृत्तः ŚāstrDī. 57. 6 (*on* i. 1. 5); 142. 20 (*on* i. 1. 6); 648. 2 (*on* x. 1. 1); परस्परमनुवृत्तश्च गुणविशेषः प्रत्यक्षसिद्धः Kiraṇā. 35. 13; 177. 10; मृद्द्रव्यं तूभयावस्थायामनुवृत्तम् NītiMā. 70. 18; अनुवृत्तं सामान्यम् KhaṇḍanKhā. 1082. 18; सर्वत्रानुवृत्ते सत्तासामान्ये परिशिष्टानाम् अन्तर्भावसंभवात् TarkSaṁ. (Ā.) 18. 28; भेदेष्वेकानुवृत्ता हि जातिः प्रत्यक्षमीक्ष्यते NyāyKu. 153. 5; दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोरनुवृत्तमयनत्वं नाम तत्तदुपादातृत्वम् ŚrutaPra. ii. 154. 6 (*on* i. 4. 22); न च ... ब्राह्मणेष्वनुवृत्तः कश्चिदाकारविशेषः ... प्रतीयते NyāySu. (So.) 10. 13 (*on* i. 2. 2); स्वव्याघातोऽनुवृत्तः TattvMu. 4. 65; 5. 113; यद्यप्यात्मत्वमात्रमनुवृत्तं तथापि तत्तद्विशेषणभेदेन विशिष्टताभेदात् पक्षदृष्टान्तयोर्भिद्येत NyāyPari. 258. 2; तत्रैव चानुवृत्तस्य मिथ्यात्वमपि भोगिनः NyāySiA. 228. 14; भिन्ने वियत्सती शब्दभेदाद् बुद्धेश्च भेदतः। वाय्वादिष्वनुवृत्तं सत्र तु व्योमेति मेदधीः PañcDa. 2. 67; सन् घटः सन् पट इत्यादिष्वनुवृत्तं सद्रूपं ब्रह्म सत्यम् BrahmSūBh. (Śrī.) ii. 256. 1 (*on* iii. 2. 22); न तावद् गवादिष्वेवानुवृत्ता गाव्यादिभ्यश्च व्यावृत्ता साधुत्वं नाम जातिः संभवति MīmāKau. i. 109. 11 (*on* i. 3. 24); स जयति सात्वतेयो हरिरनुवृत्तो नतप्रेष्ठः GoviBh. 1. 5 (*on* i. 1. 0); **4Bii** that which has continued to exist or persist with गङ्गाभङ्गपरंपरासु जलवत्सत्तानुवृत्तात्मनस्तिष्ठत्येव सदा ... एकात्मता साक्षिणः SarvaVeSāSaṁ. 614; (सद्बुद्धिः) अनुवृत्ता तु या सम्यक् तेजस्यपि तमस्यपि। भाति भावेऽप्यभावेऽपि सा मे तनुरकर्बुरा LakṣmīT. 14. 31; प्रत्यभिज्ञायेते हि द्रव्ये अनुवृत्ते PrakaPañ. 82. 2; तथाप्यनुवृत्तस्य भानस्य फलमनुवर्तते NayaVi. 92. 1 (*on* i. 1. 5); अनुवृत्तो राजसूयकथंभावः शक्नोति तन्मध्यपतितानि विदेवनादीनि ग्रहीतुम् ŚāstrDī. 247. 6 (*on* iii. 3. 7); न चैवमपि यः कश्चिदनुवृत्तः प्रतीयते NyāyKu. 178. 3; रागोऽनुवृत्तोऽविच्छिन्नमनुराग उदाहृतः BhāvPra. (Śā.) 82. 1 (4); 132. 6 (6); भेदः किम् अनुवृत्तः उत व्यावृत्तः ŚrutaPra. iA. 98. 14 (*on* i. 1. 1); राजसूयस्य कथंभावाकाङ्क्षायामनुवृत्तायां विहिता देवनादयः प्रकरणेन राजसूयशेषाः NyāyMāVi. 145. 18. (*on* iii. 3. 10); ततोऽनुष्णशीतत्वं सर्वदा अनुवृत्तम् NyāySiA. 201. 12; अनुवृत्तस्य आकृतिरूपस्य निमित्तस्यासिद्धेः ŚatDū. 50. 7; अनादेरिति। अनादितोऽनुवृत्तस्येत्यर्थः NyāySu. (Ja.) 403B. 12 (*on* ii. 2. 8); अभेदपक्षौ तु न युक्तौ अनुवृत्तव्यावृत्तयोर्विशेष्यविशिष्टयोरभेदायोगात् Nyāyāmr. 477B. 6; 639A. 8; **4Biii** uninterrupted (in rule) ततुत्रपौत्रनप्तृणामनुवृत्तं तदन्तरम् BhāgP. iv. 1. 9; **4Ci** continued, i.e. prevailing (practice) अमृतदेवेन विज्ञापितमिहविषये समुदयवाह्यापहतखिल[क्षे]त्राणां त्रिदीनारिक्यकुल्यवापविक्रयोनुवृत्तः EI. xv. 143. 7; xxi. 81. 6; xxi. 81. 12; xxiii. 54. 9; विज्ञापितं आ[र्हं]थ मम [पश्च]महायज्ञप्रवर्तना-यानुवृत्ताप्रदाक्षयनि ... मर्य्यादया दातुम् EI. xv. 133. 6; xv. 133. 8; xv. 139. 12; धर्मो ह्यनुवृत्त आचारः KāśiVr. *on* vi. 2. 65; Nyās. i. 953. 13 (*on* 1.2. 67); ii. 359. 17 (*on* vi. 2. 65); LaŚabdeŚe. ii. 288. 3; **4Cii** continued, i.e. extended towards अम्ब अनुवृत्तस्त्वया भगीरथगृहे प्रसादः UttaRāC. 7. 6 (3); **4Ciii** continued, i.e. current वेत्ति स्म तदसौ बाला ...। अनुवृत्तं लिपिज्ञानं यत्स्वदेशे प्रवर्तते PadmP. (Ra.) 24. 24; **4D** entered, appeared यस्मिन्नहनि यर्ह्येव भगवानुत्ससर्ज गाम्। तदैवेहानुवृत्तोऽसावधर्मप्रभवः कलिः BhāgP. i. 18. 6; तमेवान्वपिधीयन्ते लोकाः ... निशायामनुवृत्तायाम् BhāgP. iii. 11. 28; **4E** connected or related अपूर्वमेव चेच्छ्रुतिर्ब्रवीति न क्रियामपि द्वयोरपि प्रयोगतोऽनुवृत्तमेव सा वदेत् NyāyRaMā. 207. 3; **5A** docile, easy दन्तेऽपि दन्तं प्रणिधाय कामम् ... कार्यः प्रयत्नो न तु तेऽनुवृत्ताः (असद्वितर्काः) Saund. 16. 83; **5Bi** obedient, loyal एवमनुवृत्तस्य ...। यदि शाठ्यं गुरुः कुर्यात् स शिष्यमलभाग्भवेत् Hastyāyur. 46. 20 (1. 6); 460. 5 (3. 11); हरेरनुवृत्ता यत्र वर्तन्ते असुराः साधवः सन्ति NyāySu. (Ja.) 646A. 9 (*on* iv. 2. 5); **5Bii** obeyed (महर्षेर्वचनम्) अनुवृत्तमेव PrasaRā. 3. 36(3); **6** who has repeated or learnt अत्र किं स यदशिक्षत सर्वाश्चित्रमागमगणाननुवृत्तः ŚaṅkaDigVi. (Mā.) 4. 18 (comm. शिक्षितवान्); **7** prescribed, cf. **अनुवृत्तधर्मप्रधान** [conforming to the character, Apte]

अनुवृत्तगुरु (anuvṛtta-guru) *adj.* who has obeyed (his) preceptor यां काण्वोपनिषच्छलेन ... संचक्रुर्गुरवोऽनुवृत्तगुरवो वृत्तिं सतां शान्तये। अर्थाविष्करणम् ... तस्याः ... प्रक्रम्यते BṛĀraUBhVā. (Sambandha.) 2.

अनुवृत्तग्रहण (anuvṛtta-grahaṇa) *n.* comprehension of the common or pervading character ह्रस्वनाद् गकाराद्यतनस्य गकारस्य यद् व्यावृत्तं रूपं तन्न गृह्यते ... अयोद्यरितेऽपि गकारेऽवश्यं किंचिद् रूपं गृह्यते। व्यावृत्तं चेन्न गृह्यते व्यक्तमनुवृत्तग्रहणम् ŚāstrDī. 142. 20 (*on* i. 1. 6)

अनुवृत्तजात्यन्तर (anuvṛtta-jātyantara) *n.* another generic property which is common or pervading अनुवृत्तजात्यन्तरसंगृहीतोपाधिरूपतयेति चेत् तावतैव गवादिव्यवहारसिद्धौ किमन्येन। तथाप्यन्ततोऽनुवृत्तसामान्यं क्वचिदभ्युपगन्तव्यम् NyāyPari. 500. 13.

अनुवृत्तता (anuvṛtta-tā) *f.* the state of being common or pervading character उपाधिगतसामान्यवशादेवानुवृत्तता। तस्याः सर्वत्र चेन्नैवं वैलक्षण्यातदाश्रयात् TattvSaṁ. 768; अनुवृत्तता हि गोत्वस्येव सामान्यान्तरस्यापि स्वरूपम् NyāyKa. 315. 12; (प्रत्यभिज्ञायमाना जातिः) प्रत्यभिज्ञायमाना द्रुतादिगकारव्यक्तिष्वनुवृत्ततया गम्यमाना YuktiSneha. 92. 36 (*on* i. 1. 5)

अनुवृत्तत्व (anuvṛtta-tva) *n.* **Ai** the state of being what continues to exist प्राचां प्रत्ययानामतिवृत्तत्वात् ... चेतसोऽनुवृत्तत्वात् TattvBi. 46. 6; आश्रयतयोपयुक्तस्य द्रव्यस्य तदाकारविशेषस्य च नाशकाभावादनुवृत्तत्वस्य दुर्निवारत्वात् ŚatDū. 210. 2; लौकिकगानेऽप्यनुवृत्तत्वं ब्रह्मलिङ्गमित्यपि शङ्का निरस्ता ŚivārkaMaDī. i. 356. 24 (*on* i. 2. 13); **Aii** the state of being common or pervading character प्रवृत्त्यभावविरोधस्य सर्वत्रानुवृत्तत्वात् ... प्रवृत्त्यभावविरोधः NyāyMa. 227. 9; अनुवृत्तं सामान्यमित्यप्यलक्षणम्। किमिदमनुवृत्तत्वं नाम KhaṇḍanKhā. 1082. 18; TattvPradī. (Ci.) 192. 10; अनुवृत्तत्वे तस्यैव सद्बुद्धिविषयस्य सामान्यरूपतोक्तौ पूर्वोक्तदोषानिस्तारात् TarkSaṁ. (Ā.) 9. 12; अनुवृत्तत्वस्यात्मनि प्रत्यभिज्ञाप्रत्यक्षसिद्धत्वात् Nyāyāmṛ. 399A. 6; अन्यतराध्यासे च विनिगमकमनुवृत्तत्वव्यावृत्तत्वप्रकाशजडत्वादिकमेव AdvaiSi. 472. 13; स्वयंत्वम् ... स्वयं देवदत्तो गच्छतीति पुरुषान्तरेऽपि व्यवहारेणानुवृत्तत्वात् SiddhāLeSaṁ. 73. 3; ज्ञानज्ञेययोर्विशिष्टबुद्धौ ज्ञानस्य स्वरूपेणानुवृत्तत्वसत्यत्वादिग्राहकमानवत्वेनाधिष्ठानत्वात् GuruCandr. ii. 77. 10; **B** the state of being what continues (from the previous context) सर्वे एव सर्वास्वपि जातिषु समशब्दं प्रयुञ्जानस्य सूत्रकारस्य तदर्थं एवानुवृत्तत्वाल्लक्षणत्वेन विवक्षितः TārkiRa. 248. 6; पूर्वं ज्ञानिद्वेषिणोरनुवृत्तत्वादत्राप्युभयोरेतदुच्यते इति शङ्का मा भूत् TattvPrakā. 204B. 9 (*on* iv. 1. 16)

अनुवृत्तत्वप्रदर्शन (anuvṛttatva-pradarśana) *n.* illustration or explaining of the state of being what is common or pervading character अनुवृत्तत्वप्रदर्शनाय घटोऽस्ति पटोऽस्तीत्युक्तम् ŚrutaPra. iA. 99. 16 (*on* i. 1. 1)

अनुवृत्तत्वादि (anuvṛttatvādi) *adj.* the state of being what is common or pervading character etc. अनुवृत्तत्वाद्याकारग्रहणादविकल्पत्वमिति चेत् न, तथा

सति जात्यादिस्वरूपस्याग्रहणे तदभिन्नवस्तूपलम्भासिद्धेः ŚatDū. 83. 19.

अनुवृत्तत्वावभास (anuvṛttatvāvabhāsa) *m.* cognition of the state of being what is common or pervading character न हि सूक्ष्ममपि निरीक्षमाणानां सास्नादिसंस्थानतद्वद्वस्तुषु प्रथमपिण्डग्रहणवेलायां तावदनुवृत्तत्वावभासः NītiMā. 40. 24.

अनुवृत्तदेहादिप्रतिभास (anuvṛtta-dehādipratibhāsa) *adj.* who has cognition of continued body etc. अनुवृत्तदेहादिप्रतिभासश्च जीवन्मुक्तः Nyāyāmr. 638A. 7; AdvaiSi. 890. 9.

अनुवृत्तद्विजपदार्थ (anuvṛttadvijapadārtha) *m.* meaning of the word 'twice-born' (*dvija*) which continues (from the previous context) प्रागुक्तरीत्यानुवृत्तद्विजपदार्थमाह। ब्राह्मणस्येति BālamBha. iii. 84. 13 (*on* 3. 36)

अनुवृत्तद्वैत (anuvṛtta-dvaita) *n.* duality which has continued to exist एतावत्कालमनुवृत्तद्वैतं तत्त्वविज्ञानोत्तरं क्व गतम् LaCandr. 887. 28.

अनुवृत्तधर्म (anuvṛtta-dharma) *m.* 1 common or pervading property धर्मिणामानन्त्येनानुवृत्तधर्मं विना शक्तिग्रहासंभवश्च GuruCandr. i. 364. 20; 2 perscribed duty, cf. **अनुवृत्तधर्मप्रधान.**

अनुवृत्तधर्मप्रधान (anuvṛttadharma-pradhāna) *adj.* mainly devoted to the prescribed duties एवं द्विजाग्र्यानुमतानुवृत्तधर्मप्रधानोऽन्यतमोऽवितास्याः BhāgP. iv. 20. 15.

अनुवृत्तधर्मिन् (anuvṛtta-dharmin) *m.* substantive which continues from the previous context व्यर्थश्चायं क्लेशः। अनुवृत्तधर्मिसाध्यापेक्षणेनैवेष्टसिद्धेः ŚivārkaMaDī. i. 11. 7 (*on* i. 1. 1)

अनुवृत्तधातोस् (anuvṛtta-dhātos) Gr. verbal form '*dhātoḥ*' which continues(from the previous context) अनुवृत्तधातोरित्यस्य विहितविशेषणत्वेन परशब्देन परस्य कार्यविधानाभावात् LaŚabdeŚe. ii. 449. 5.

अनुवृत्तधी (anuvṛtta-dhī) *f.* cognition referring to the common character विषयव्यापिता जातेर्न रूपादिसमत्वतः। नानुवृत्तधियो हेतुरदृष्टादावपीष्टतः TarkSaṁ. (Ā.) 121. 12.

अनुवृत्तधीहेतुत्व (anuvṛttadhīhetu-tva) *n.* the state of being the cause of the cognition referring to the common character व्यावृत्तसंस्थानादेरनुवृत्तधीहेतुत्वेऽतिप्रसङ्गात् NyāySiA. 266. 2.

अनुवृत्तनिरीक्षण (anuvṛtta-nirīkṣaṇa) *n.* continuing or following glance कोपदृष्टौ प्रियामन्त्रे अनुवृत्तनिरीक्षणम् AbhinDa. 77.

अनुवृत्तपद (anuvṛtta-pada) *n.* 1 word which is continued (from the previous context) सूत्रेष्वनुवृत्तपदानाम् ... अर्थाभेदस्य दृष्टत्वात् ŚivārkaMaDī. ii. 460. 29 (*on* iv. 2. 14); 2 (the term) continued word 'स्वादिषु' इति सूत्रे अनुवृत्तपदपदस्य संज्ञापरताया एव दृष्टत्वात् LaŚabdeŚe. i. 54. 9.

अनुवृत्तपीनबाहु (anuvṛttapīna-bāhu) *adj.* who has taperingly round and stout arms तरलिका ... दीर्घानुवृत्तपीनबाहुना ... गन्धर्वदारकेण केयूरकनाम्नानुगम्यमाना प्रत्यूषस्येव प्रादुरासीत् Kād. 179. 9.

अनुवृत्तप्रतिभास (anuvṛtta-pratibhāsa) *m.* cognition referring to the common character सर्वत्रानुवृत्तप्रतिभासप्रवेदनीयस्य सामान्यस्यापह्नोतुमशक्यत्वात् PrakaPañ. 336. 12; NyāyMa. 291. 2.

अनुवृत्तप्रतीति (anuvṛtta-pratīti) *f.* cognition referring to the common character अनुवृत्तप्रतीतिव्यवहारयोः संस्थानसादृश्यमेव निबन्धनम् NyāySiA. 265. 29.

अनुवृत्तप्रत्यय (anuvṛtta-pratyaya) *m.* cognition referring to the common character कः पुनर्गोत्वस्य स्वो विषयः। यत्र गोत्वं वर्तते क्व पुनगो(?र्गो)त्वं वर्तते यत्र गोत्वनिमित्तोऽनुवृत्तप्रत्ययो भवति NyāyVār. 319. 5 (*on* ii. 2. 65); अनुवृत्तप्रत्ययः किमालम्बनः SarvaDaSaṁ. 2. 141; क्रियास्वपि जातिरालक्ष्यते। सैव धातुवाच्या। पचतीत्यादावनुवृत्तप्रत्ययस्य प्रादुर्भावात् SarvaDaSaṁ. 13. 243; शौक्ल्यादेर्व्यावृत्तत्वेऽनुवृत्तप्रत्ययो विरुध्येत NyāySu. (Ja.) 494B. 13 (*on* iii. 2. 1); द्रव्यमिदमित्यनुवृत्तप्रत्यये सत्येव नायं गुणो नेदं कर्मेति विशेषप्रत्ययः Upask. 51. 14 (*on* i. 2. 3)

अनुवृत्तप्रत्ययकारण (anuvṛttapratyaya-kāraṇa) *n.* cause of the cognition referring to the common character किमिदं सामान्यं किमनुवृत्तप्रत्ययकारणम् TattvPradī. (Ci.) 192. 10; जातिस्वीकारवादिनापीयं जातिरियं जातिरित्यनुवृत्तप्रत्ययसिद्धये कश्चिदुपाधिरेष्टव्यः तथा च सार्वत्रिकः स एवानुवृत्तप्रत्ययकारणमस्तु TattvPradī. (Ci.) 311. 11; अनुवृत्तप्रत्ययकारणं सामान्यम् KhaṇḍanKhā. 1079.11.

अनुवृत्तप्रत्ययनिमित्त (anuvṛttapratyaya-nimitta) *n.* cause of the cognition referring to the common character गुणेषु नित्येष्ववस्थास्वपेषु चानुवृत्तप्रत्ययनिमित्तं किमिति चिन्त्यम् NyāyPari. 500. 3.

अनुवृत्तप्रत्ययनिमित्तत्व (anuvṛttapratyayanimitta-tva) *n.* the state of being the cause of the cognition referring to the common character न गुणत्वम्, नापि कर्मत्वम्। अनुवृत्तप्रत्ययनिमित्तत्वाभावाच्च न सामान्यम् PrakaPañ. 268.6; द्रव्यम् ... न गुणकर्मणी। नापि सामान्यम्। अनुवृत्तप्रत्ययनिमित्तत्वाभावात् TantrRaha. 20. 26.

अनुवृत्तप्रत्ययप्रमाणक (anuvṛttapratyayapramāṇa-ka) *adj.* which has the cognition referring to the common character as the authority or means किमिदं सामान्यं किमनुवृत्तप्रत्ययकारणमुतानुवृत्तप्रत्ययप्रमाणकम् TattvPradī. (Ci.) 192. 10.

अनुवृत्तप्रत्ययबोध्या (anuvṛttapratyaya-bodhyā) *adj.* (*f.*) cognisable through the cognition referring to the common character अनुवृत्तप्रत्ययबोध्या परममहत्परिमाणेषु परममहत्त्वं जातिः TattvPradī. (Ci.) 198. 3.

अनुवृत्तप्रत्ययमात्र (anuvṛttapratyaya-mātra) *n.* cognition referring to the common character in general पूर्वमनुवृत्तप्रत्ययमात्रं पक्षीकृतम् TātpaṬ. (Vā.) 495. 9 (*on* ii. 2. 68)

अनुवृत्तप्रत्ययसिद्धि (anuvṛttapratyaya-siddhi) *f.* establishment of the cognition referring to the common character किंच जातिस्वीकारवादिनापीयं जातिरियं जातिरित्यनुवृत्तप्रत्ययसिद्धये कश्चिदुपाधिरेष्टव्यः TattvPradī. (Ci.) 311. 11.

अनुवृत्तप्रत्ययालम्बन (anuvṛttapratyayālambana) *adj.* based on the cognition referring to the common character अनुवृत्तप्रत्ययालम्बनं सामान्यम् PrakaVi. 506. 17.

अनुवृत्तप्रत्ययालम्बनत्व (anuvṛttapratyayālambana-tva) *n.* the state of being based on the cognition referring to the common character संप्रतिपन्नं च परैरप्येतत् संस्थानमुपाधेरनुवृत्तप्रत्ययालम्बनत्वं च NyāyKu. 156 21.

अनुवृत्तप्रयोग (anuvṛtta-prayoga) *n.* usage referring to the common character स्वरूपव्यावृत्तशब्दयोरिव भेदशब्दस्यानुवृत्तप्रयोगसंभवात् ŚrutaPra. iA. 124. 29 (*on* i. 1. 1)

अनुवृत्तप्रयोजकान्वेषणा (anuvṛttaprayojakānveṣaṇā) *f.* search for the common conducive or effective factor कथंतरां च ... अनुवृत्तप्रयोजकान्वेषणा कथंतमां च प्रवृत्त्यभावविरोधे संगतिस्वीकारः NyāyMa. 241. 3

अनुवृत्तप्रातिपदिक (anuvṛtta-prātipadika) *n.* nominal stem which is continued (from the previous context) क्रीतात्। करणादिति वक्तव्ये पूर्वग्रहणादनुवृत्तप्रातिपदिकरूपान्यपदार्थेऽवयववाचिपूर्वशब्देन बहुव्रीहिः LaŚabdeŚe. i. 401. 17.

अनुवृत्तप्रेरणा (anuvṛtta-preraṇā) *f.* common instigation or impellent force अनुवृत्तप्रेरणामात्र एव लिङादिसंगतिराश्रयणीया NyāyMa. 246. 1.

अनुवृत्तबुद्धि (anuvṛtta-buddhi) *f.* knowledge referring to the common character यदि च शब्दः शब्द इत्यनुवृत्तबुद्धेः श्रोत्रगम्यत्वोपाधिकृतत्वमुच्यते तर्हि गवादावप्येकबुद्धेः ... गोत्वादिजातिनिह्नवो बौद्धवन्मन्तव्यः NyāyMañ. i. 204. 11; i. 276. 9; अनुवृत्तबुद्धिः व्यावृत्तबुद्धिः इहेति बुद्धिरित्येव हि सामान्यादित्रये प्रमाणम् Kiraṇā. 30. 18; Upask. 51. 6 (*on* i. 2. 3)

अनुवृत्तबुद्धिजनकत्व (anuvṛttabuddhijanaka-tva) *n.* the state of being the producer of the knowledge referring to the common character एकस्यैव वस्तुनो विशेषबलेन व्यावृत्तानुवृत्तबुद्धिजनकत्वेन विशेषसामान्यरूपतोपपत्तेः NyāySu. (Ja.) 494B. 6 (*on* iii. 2. 1)

अनुवृत्तबुद्धिनिमित्तत्व (anuvṛttabuddhinimitta-tva) *n.* the state of being the instrumental cause of the knowledge referring to the common character न च व्यावृत्तेश्च अनुवृत्तबुद्धिनिमित्तत्वम् (सामान्यम्) TarkSaṁ. (Ā.) 121. 9.

अनुवृत्तबुद्धिव्यवहारविषय (anuvṛttabuddhivyavahāra-viṣaya) *m.* object of the knowledge and usage referring to the common character अयं सास्नादिमान् अयमपि सास्नादिमान् ... इति सास्नादिरनुवृत्तबुद्धिव्यवहारविषयो दृश्यते ŚrutaPra. iA. 126. 12 (*on* i. 1. 1)

अनुवृत्तबुद्धिहेतुत्व (anuvṛttabuddhihetu-tva) *n.* the state of being the cause of the knowledge referring to the common character दस्यमाणमपि वैधर्म्यमनुवृत्तबुद्धिहेतुत्वात् साधर्म्यं च भवति SarvaDaKau. 10. 23.

अनुवृत्तभाग (anuvṛtta-bhāga) *m.* portion or aspect which is common or pervading एकतरत्र, व्यावृत्तानुवृत्तभागयोर्मध्यादेकत्रेत्यर्थः Bhāsk. ii. 130. 16 (*on* ii. 3. 14)

अनुवृत्तभागगत (anuvṛttabhāga-gata) *adj.* pertaining to the portion or aspect which is common or pervading भेदाभेदयोः– अनुवृत्तभागगतस्य भेदस्याभेदस्य च Bhāsk. ii. 130. 20 (*on* ii. 3. 14)

अनुवृत्तमनोज्ञजङ्घ (anuvṛttamanojña-jaṅgha) *adj.* whose shanks are taperingly round and handsome संचिन्तये ... मुकुन्दम् ... चारुजानुमनुवृत्तमनोज्ञजङ्घम् PadmP. iv. 99. 34; PañcaRā. (Nā.) iii. 5. 14.

अनुवृत्तमर्यादास्थिति (anuvṛtta-maryādāsthiti) *f.* rule of custom (regarding the sale of the cultivated land) which was prevalent विष्णुणा(?) विज्ञापिता इह खा.(टा?)पारविषयेनुवृत्तमर्य्यादास्थि[ति] ... लभ्य[ते] EI. xvii. 347. 7.

अनुवृत्तमार्गानुसारिन् (anuvṛttamārgānusār-in) *adj.* who follows the (earlier) followed path रुद्रसेनस्य सूनोः पूर्व्वराजानुवृत्तमार्गाणु(?नु)सारिणः EI. ix. 270. 20.

अनुवृत्तयु (anuvṛtta-yu) Gr. nominal stem ending in *ī* or *ū* which is continued (from the previous context) अनुवृत्तयुभ्यां शेषपदार्थस्य विशेषणात्तदन्तलाभः LaŚabdeŚe. i. 238. 5.

अनुवृत्तरूप (anuvṛtta-rūpa) *n.* form which is common or pervading क्वचिदनुवृत्तरूपाङ्गीकारे तत्र वस्तुशब्दः स्वाभाविको भवेत् YuktiSneha. 99. 38 (*on* i. 1. 5).

अनुवृत्तवत् (anuvṛtta-vat) *adv.* like the continued one जीवन्मुक्तेरजीवन्मुक्तेश्च न विशेषं पश्यामः। ... निवृत्तावप्यनुवृत्तवद् भातीति चेन्न ŚatDū. 137. 26.

अनुवृत्तविकल्प (anuvṛtta-vikalpa) *m.* determinate knowledge referring to the common character एकं हि वस्तुनो रूपमितरत्कल्पनामयम्। नानुवृत्तविकल्पेषु विस्रम्भ उचितः सताम् NyāyMañ. i. 275. 8.

अनुवृत्तविकल्पबल (anuvṛttavikalpa-bala) *m.* [Inst.] on the basis or strength of the determinate knowledge referring to the common character ननु तत्र धूमो धूम इत्यनुवृत्तविकल्पबलेन कल्पितम् ... सामान्यमभ्युपगतम् NyāyMañ. i. 179. 28.

अनुवृत्तविभाषा (anuvṛtta-vibhāṣā) *f.* the term 'option' (*vibhāṣā*) which is continued (from the previous context) एकविभक्ति चापूर्वनिपात इत्यत्रानुवृत्तविभाषाग्रहणस्य व्यवस्थितविभाषाविज्ञानादुपसर्जनसंज्ञाया अभावः कृतः PariVṛ. (Sī.) 54. 4; अनुवृत्तविभाषाग्रहणस्य व्यवस्थितविभाषया दीर्घदिवाग्नीशब्दात् षत्वमुक्तम् PariVṛ. (Sī.) 165. 13.

अनुवृत्तविशेषणीभूत (anuvṛtta-viśeṣaṇībhūta) *adj.* which (non-attribute) has become the attribute due to its being continued (from the previous context) सूत्रत्वात् बलादेरित्यनुवृत्तविशेषणीभूतवत्पदार्थस्य तकारेण विशेषणात् तकाररूपबलादेरिति LaŚabdeŚe. ii. 522. 8.

अनुवृत्तव्यञ्जकत्व (anuvṛttavyañjaka-tva) *n.* the state of being what indicates the common or pervading character व्यावृत्तानामनुवृत्तव्यवहारविषयत्वे ... विषयव्यवस्था भज्येतेति चेत् व्यावृत्तानामनुवृत्तव्यञ्जकत्वे ... तद्व्यक्तिः किं न स्यात् NyāyPari. 500. 23; व्यावृत्तसंस्थानादेरनुवृत्तधीहेतुत्वेऽतिप्रसङ्गादिति चेत्, व्यावृत्तानां संस्थानानामनुवृत्तव्यञ्जकत्वे कथं नातिप्रसङ्गः NyāySiA. 266. 2.

अनुवृत्तव्यवहार (anuvṛtta-vyavahāra) *m.* usage referring to the common character घटाद्भिन्न इत्यनुवृत्तव्यवहारस्यानुवृत्तोपाध्यभावान्निर्विषयव्यवहारायोगाच्च ŚatDū. 90. 9.

अनुवृत्तव्यवहारविषयत्व (anuvṛttavyavahāraviṣaya-tva) *n.* the state of being the object of the usage referring to the common character व्यावृत्तानामनुवृत्तव्यवहारविषयत्वे ... विषयव्यवस्था भज्येतेति चेत् व्यावृत्तानामनुवृत्तव्यञ्जकत्वे ... तद्व्यक्तिः किं न स्यात् NyāyPari. 500. 22.

अनुवृत्तव्यवहारसंभव (anuvṛttavyavahāra-sambhava) *m.* possibility of the usage referring to the common character तत्तद्व्यञ्जकवशादेव तत्र तत्र ानुवृत्त्य(अनुवृत्त?)व्यवहारसंभवे तत्तज्जातिकल्पनायोगाच्च कु(तः) सामान्यसिद्धिः TarkSaṁ. (Ā.) 121. 13.

अनुवृत्तव्यवहारसिद्धि (anuvṛttavyavahāra-siddhi) *f.* establishment of the usage referring to the common character यथानुवृत्तव्यवहारसिद्धिं यथावभासं कथयन्ति बाह्याः। तथैव भेदव्यवहारयोगं वदन्ति वेदान्तविवेकभाजः BrahmSi. 73. 20.

अनुवृत्तव्यवहारोपपत्ति (anuvṛttavyavahāropapatti) *f.* tenabilility of the usage referring to the common character सास्नादिमत्त्वधर्मस्यैकस्य सर्वत्र प्रतिभासो तीति चेत्, कृतं तर्हि जात्या, तत एवानुवृत्तव्यवहारोपपत्तेः TattvPradī. (Ci.)3' .4.

अनुवृत्तव्यावृत्तप्रत्यय (anuvṛttavyāvṛtta-pratyaya) *m.* cognition regarding what continues and what discontinues (*lit.* excludes) ह्रस्वोऽकारो दीर्घोऽकार इत्यनुवृत्तव्यावृत्तप्रत्ययद्वये प्रकारस्य ... भेदाभेदानङ्गीकारात् PrakaVi. 444. 24.

अनुवृत्तव्यावृत्तरूप (anuvṛttavyāvṛtta-rūpa) *adj.* of the nature of (being) what is common and what is exclusive के धर्माः ... साधर्म्यवैधर्म्यरूपा अनुवृत्तव्यावृत्तरूपाः Kiraṇā. 6. 1.

अनुवृत्तव्यावृत्तरूप (anuvṛttavyāvṛtta-rūpa) *n.* [Inst.] in the form of being what is common and what is exclusive अद्वितीयत्वादेव संविदोऽपि नित्यत्वम्। न च संविद्विषयावभिन्नौ, प्रत्यक्त्वाप्रत्यक्त्वरूपेण अनुवृत्तव्यावृत्तरूपेण चात्यन्तविलक्षणत्वात् VivaPraSaṁ. 92. 6.

अनुवृत्तव्यावृत्तरूपत्व (anuvṛttavyāvṛttarūpa-tva) *n.* the state of being of the form of what is common and what is exclusive ज्ञानज्ञेये नाभिन्ने, अनुवृत्तव्यावृत्तरूपत्वात् PrakaVi. 538. 24.

अनुवृत्तव्यावृत्तविषयत्व (anuvṛttavyāvṛttaviṣaya-tva) *n.* the state of being what refers to the common and exclusive characters अनुवृत्तव्यावृत्तविषयत्वसाम्याद् ब्राह्मणपरिव्राजकशब्द उपचरितः VedāntKa. 351. 15 (*on* iii. 1. 11)

अनुवृत्तव्यावृत्तव्यवहार (anuvṛttavyāvṛtta-vyavahāra) *m.* usage referring to the common and exclusive characters न हि (अनुवृत्तव्यावृत्तविज्ञानयोः) तयोरभावेऽनुवृत्तव्यावृत्तव्यवहारसंभवः BrahmSi. 59. 22.

अनुवृत्तव्यावृत्तसत्त्वद्वय (anuvṛttavyāvṛtta-sattvadvaya) *n.* pair of existences that are common and exclusive न च सन् घट इत्यादावनुवृत्तव्यावृत्तसत्त्वद्वयग्राहिप्रत्ययभेदो दृश्यते PrakaVi. 433. 22.

अनुवृत्तव्यावृत्ताकार (anuvṛttavyāvṛttākāra) *m.* common and exclusive forms or characteristics इयं गौरिति पदयोः ... सामानाधिकरण्येनानुवृत्तव्यावृत्ताकारबोधकत्वेन भेदाभेदसिद्धिः BhāṭṭCin. i. 18. 17 (*on* i. 1. 4)

अनुवृत्तव्यावृत्ताकारात्मक (anuvṛttavyāvṛttākārātma-ka) *adj.* of the nature of common and exclusive forms तदपि न पेशलं प्रत्यक्षेण हि अनुवृत्तव्यावृत्ताकारात्मकवस्तुन एव प्रकाशनात् SyādvāMañ. 13 (130)

अनुवृत्तव्यावृत्तान्वयव्यतिरेक (anuvṛttavyāvṛttānvayavyatireka) *m.* positive and negative concomitance between what is common and what is exclusive (तर्कः) अनुवृत्तव्यावृत्तान्वयव्यतिरेकोऽपि पञ्चमः SiddhāBi. 132. 1.

अनुवृत्तव्यावृत्ताभ (anuvṛttavyāvṛttābha) *adj.* of the nature of what is common and what is exclusive विद्येते तावदनुवृत्तव्यावृत्ताभे द्वे विज्ञाने BrahmSi. 59. 21.

अनुवृत्तव्यावृत्तावग्रह (anuvṛttavyāvṛttāvagraha) *adj.* of the nature of what is common and what is exclusive असति वस्तुभेदे अयथार्थमप्यनुवृत्तव्यावृत्तावग्रहं व्यावहारिकं विज्ञानं नोदेतुमर्हति BrahmSi. 62. 22.

अनुवृत्तव्यावृत्तावभासिन् (anuvṛttavyāvṛttāvabhās-in) *adj.* (used as noun) what appears as common and as exclusive न च सत्त्ववर्णत्वाद्यपह्नवः साधुः, सर्वसामान्यापह्नवप्रसङ्गात् न हि सामान्यविशेषान्तरकल्पनेऽपि निबन्धनमस्त्यन्यदतोऽनुवृत्तावभासिनः (v.l. °त्तव्यावृत्तावभासिनः comm.) प्रख्यानात् SphoṭSi. 24. 3.

अनुवृत्तशब्द (anuvṛtta-śabda) *m.* word which has continued (in the same sense) बहुषु प्रयोगेष्वनुवृत्तशब्दस्यानुवृत्तार्थेन संबन्धम्... गृहीत्वा ... निश्चिनोति ŚrutaPra. iB. 86. 14 (*on* i. 1. 1)

अनुवृत्तसत्ता (anuvṛtta-sattā) *f.* existence which is common उपपत्तिसहस्रेणापि व्यावृत्तानुवृत्तसत्ताविशिष्टयोरैक्यसमर्थनायोगात् ŚivārkaMaDī. i. 126. 15 (*on* i. 1. 2)

अनुवृत्तसत्स्वरूप (anuvṛtta-satsvarūpa) *m.* existent, i.e. real nature which is continuous अस्ति हि घटपटादौ सदिदं सदिदमित्यनुवृत्तसत्स्वरूपानुभवः BhedaDhi. 115. 1.

अनुवृत्तसमास (anuvṛtta-samāsa) *m.* the term 'compound' (*samāsa*) continued (from the previous context) अनुवृत्तसमासग्रहणेनोत्तरपदाक्षेपेऽपि कृधातुरूपे उत्तरपदे इत्यर्थापत्तौ अयस्कृद् इत्यादावेव स्यात् LaŚabdeŚe. i. 342. 24.

अनुवृत्तसहित (anuvṛtta-sahita) *adj.* associated with, i.e. qualified by that which is continued (from the previous context) 'पूर्वोऽभ्यासः' इत्यस्य एकाच इत्यनुवृत्तसहितस्य कार्यदेशे संनिधानम् LaŚabdeŚe. ii. 514. 9.

अनुवृत्तसाध्य (anuvṛtta-sādhya) *adj.* probandum which is continued (from the previous context) अध्याहृतपक्षे परमेश्वर इत्यनुवृत्तसाध्यं योजयित्वा सूत्रं तत्र हेतुसमर्पकत्वेन व्याचष्टे ŚivārkaMaDī. i. 299. 21 (*on* i. 2. 1)

अनुवृत्तसामान्य (anuvṛtta-sāmānya) *n.* universal or generic nature which is common or pervading अनुवृत्तजात्यन्तरसंगृहीतोपाधिरूपतयेति चेत् ... तथाप्यन्ततोऽनुवृत्तसामान्यं क्वचिदभ्युपगन्तव्यम् NyāyPari. 500. 14.

अनुवृत्तसि (anuvṛtta-si) Gr. the term *si* which has continued (from the previous context) 'सः स्वार्थधातुके' इत्यतोऽनुवृत्तसीत्येतद्बोधितसकारस्य प्रत्ययाद्यवयवस्यैव संभवेन फलितमाह LaŚabdeŚe. ii. 444. 14.

अनुवृत्तसुखसामान्यलक्षण (anuvṛttasukhasāmānya-lakṣaṇa) *adj.* characterised by continued happiness in general पशुपुत्रान्नाद्यादिनानासुखसाधनेषु अनुवृत्तसुखसामान्यलक्षणः सर्वापेक्षितः स्वर्गः परिकल्प्यते TantrRaha. 58. 14.

अनुवृत्तस्वरूपा (anuvṛtta-svarūpā) *adj.* (*f.*) having common or pervading nature अनुवृत्तस्वरूपाया जातेर्ग्रहणमेकपिण्डमात्रग्रहणे न संभवति ŚatDū. 86. 29.

अनुवृत्तहाटक (anuvṛtta-hāṭaka) *n.* gold which is pervading कटकस्य कुण्डलादिष्वनुवृत्त्यभ्युपगमे तेष्वनुवृत्तहाटकादभेदाभावः स्यात् VedāntKa. 71. 12 (*on* i. 1. 4)

अनुवृत्तहेमन् (anuvṛtta-heman) *n.* gold which is pervading यदि हेम्नः सकाशात् कुण्डलादीनां भेदाभेदौ तर्हि तेषामनुवृत्तहेम्नः सकाशाद् अभेदादितरेतरव्यावृत्तिर्न स्यात् VedāntKa. 72. 10 (*on* i. 1. 4)

अनुवृत्ता (anuvṛttā) *f.* name of a daughter of Ṛṣā and Krodhavaśā and wife of Pulaha ऋषयः (? ऋषायाः) ...। तस्या दुहितरः पञ्च ...। मीना माता तथा वृत्ता परिवृत्ता तथैव च। अनुवृत्ता तु विज्ञेया VāyuP. ii. 8. 285; BrahmāṇḍP. ii. 7. 414; मण्डूकानां विकाराणि ह्यनुवृत्ता व्यजायत BrahmāṇḍP.ii.7.418.

अनुवृत्तांश (anuvṛttāṁśa) *m.* part or aspect which continues to exist (जीवति चेन्न मुक्तः, मुक्तश्चेन्न जीवतीति न कथंचिदपि जीवन्मुक्तिस्संभवतीति) यत्तु चक्रभ्रमादिदृष्टान्तेनानुवृत्तांशस्य स्वयमेव विलय इति तदपि ... बाधितानुवृत्तिमङ्गे निरस्तम् ŚatDū. 138. 13.

अनुवृत्ताकार (anuvṛttākāra) *m.* form or nature which is common or pervading रुचकस्वस्तिके परस्परव्यावृत्ते वस्तुनी स्वीक्रियेते, तदा सुवर्णमपि ताभ्यां परस्परव्यावृत्ताभ्याम् अनुवृत्ताकारेण विलक्षणमेव PrakaVi. 1012.12; एकस्य वस्तुनो द्वाभ्यामाकाराभ्यां भेदाभेदौ इति निरूपणीयम्। तत्राहित्वमनुवृत्ताकारः कुण्डलत्वं व्यावृत्ताकारः VedāntKa. 382. 4 (*on* iii. 2. 6)

अनुवृत्ताकारजाति (anuvṛttākāra-jāti) *f.* generic property of common or pervading form or nature न ह्यनुवृत्ताकारजातिग्रहणमेकपिण्डग्रहणे संभवति ŚatDū. 86. 24.

अनुवृत्ताकारज्ञान (anuvṛttākāra-jñāna) *n.* knowledge of common form or nature अनुवृत्ताकारज्ञानादपि तन्निवृत्त्यापत्तेः AdvaiSi. 394. 7.

अनुवृत्ताकारता (anuvṛttākāra-tā) *f.* the state of having the common or pervading form or nature प्रथमपिण्डग्रहणे गोत्वादेरनुवृत्ताकारता न प्रतीयते BrahmSūBh. (Rā.) 29. 11 (*on* i. 1. 1)

अनुवृत्ताकारदर्शन (anuvṛttākāra-darśana) *n.* perception of common or pervading form or nature तत्र तत्र प्रयोगविषयेष्वनुवृत्ताकारदर्शनात् अननुगताकारप्रयोजकत्वाश्रयणेन क्वचित् लाक्षणिकत्वं वक्तुमयुक्तम् ŚrutaPra. iB. 64. 16 (*on* i. 1. 1)

अनुवृत्ताकारप्रत्यय (anuvṛttākāra-pratyaya) *m.* knowledge of common or pervading form or nature न परमाणुषु चतुर्विधेषु पार्थिवाप्यतैजसवायवीयेषु जातिराश्रिताभिमता, अनुवृत्ताकारप्रत्ययवियोगात् PrakaPañ. 64. 6.

अनुवृत्ताकारबुद्धि (anuvṛttākāra-buddhi) *f.* knowledge of common or pervading form or nature विशेषेष्वनुवृत्ताकारबुद्धिनिमित्तं सामान्यम् JaineVyā. 21. 29 (*on* i. 1. 99)

अनुवृत्ताकारबुद्धिविषयत्व (anuvṛttākārabuddhiviṣaya-tva) *n.* the state of being the object of the knowledge of common or pervading form or nature गवयगतानां गुणावयवसामान्यानां गवाश्रितत्वाकारेण निरूप्यमाणानाम् ... तदित्यनुवृत्ताकारबुद्धिविषयत्वम् MānaMe. 286. 8.

अनुवृत्ताकारसंदेह (anuvṛttākāra-sandeha) *m.* doubt regarding the common or pervading form or nature नैवमयं गौरयमपि गौरिति। तत्कस्य हेतोः। अनुवृत्ताकारसंदेहादेव NyāyKu. 153. 11.

अनुवृत्ताकारावभासिनी (anuvṛttākārāvabhāsinī) *adj.* (*f.*) appearing, i.e. referring to the common or pervading form or nature भिन्नेषु यदभिन्ना जातिरूप्यते, तत्रानुवृत्ताकारावभासिनी बुद्धिरेव निबन्धनम् PrakaPañ. 64. 7; 65.1; 230. 4; NītiMā. 40. 23.

अनुवृत्ताख्यात (anuvṛttākhyāta) *adj.* (used as noun) a variety of sentence (*lit.* having the verb that has been continued from the previous context) वाक्यं दशधा। एकाख्यातम्, अनेकाख्यातम् ... अनुवृत्ताख्यातम् KāvyMī. 23. 10.

अनुवृत्ताङ्ग (anuvṛttāṅga) *adj.* having taperingly round structure संदधे रायवानुजः। ... रावणात्मजदारणम्। सुपत्रमनुवृत्ताङ्गम् ... शरीरान्तकरं शरम् Rāmā. vi. 78. 25.

अनुवृत्ताङ्ग (anuvṛttāṅga) *n.* (crude)base of a verb which is continued (from the previous context) 'क्रमः' इति सूत्रेऽनुवृत्ताङ्गस्य परस्मैपदपरशिनिरूपितस्यैव ग्रहणेन हेर्लुक्यपि तन्निरूपिताङ्गस्य कार्याभावेन 'न लुमता' LaŚabdeŚe. ii. 515. 14.

अनुवृत्तात्मन् (anuvṛttātman) *adj.* of common or pervading nature अथ मतं करोतीत्यन्वितामासप्रत्ययविषयतया अनुवृत्तात्मा ... धात्वर्थेभ्योऽन्यो भावनापदार्थ इति तदसत् BhāvanāVi. 41. 3.

अनुवृत्तादिव्यपदेश (anuvṛttādi-vyapadeśa) *m.* designation, i.e. usage as being common or pervading etc. सर्वत्र संग्रहः कथमिति चेत् तत्तत्स्वभावविशेषादेव। तेषामनुवृत्तादिव्यपदेशः कथमिति चेत् ŚatDū. 104. 12.

अनुवृत्ताननुवृत्त (anuvṛttānanuvṛtta) *adj.* (used as noun) what is common and uncommon or what is pervading and non- pervading (one of the options, lack of which is used for determining *nityasamajāti*) "अनुवृत्ताननुवृत्तविशेषणाविशेषण" ... "विकल्पोपक्रमाः संगृहीता भवन्ति TārkiRa. 300. 11.

अनुवृत्तार्थग्राहिणी (anuvṛttārtha - grāhiṇī) *adj.* (*f.*) perceiving the common or pervading referent, i.e. nature नानुवृत्तार्थग्राहिणी नेत्रधीः NyāyMañ. i. 275. 4.

अनुवृत्तार्थान्तराभाव (anuvṛttārthāntarābhāva) *m.* absence of any other common or pervading referent सच्छब्दवाच्यस्य वस्तुनो व्यावृत्तत्वादनुवृत्तार्थान्तराभावाच्च ŚrutaPra. iA. 134. 9 (*on* i. 1.1)

अनुवृत्तावभासिन् (anuvṛttāvabhās-in) *adj.* (used as noun) what appears as continuous or common न च सत्त्ववर्णत्वाद्यपह्नवः साधुः सर्वसामान्यापह्नवप्रसङ्गात् न हि सामान्यविशेषान्तरकल्पनेऽपि निबन्धनमस्त्यन्यदतोऽनुवृत्तावभासिनः प्रख्यानात् SphoṭSi. 24. 3.

अनुवृत्ताशौचासिद्धि (anuvṛttāśaucāsiddhi) *f.* non - establishment of continued impurity भागवतस्य ... सम्यगधिगतवेदान्तस्य ब्रह्मविश्वेन सद्यःशौचविधानादनुवृत्ताशौचासिद्धेः कथं कर्मविलोपः PāñcRāRa. 169. 16.

अनुवृत्ति (anu - vṛtti) *f.* **1Ai** reinstallation, restoration **ii** continued existence, i.e. persistence, continuation **iii** pervasion, comprehensiveness, commonness or permeation **iv** continued or prevalent practice **Bi** continuation or supplying (of a word or idea from previous context) **ii** continued appearance (of word) **iii** primary signification or denotation **C** carrying forward **D** continuation, i.e. inclusion (as heir) **E** continuation (of lineage or family) **2Ai** repetition **ii** repetition, i.e. mentioning **iii** recurrence **B** resumption **3A** obedience, devotion, regard, respect **Bi** the act of attending upon, attendance **ii** (subsistence through) service **4Ai** carrying on, i.e. performing **ii** following, practising, observing **Bi** good conduct or noble behaviour **ii** acting in accordance with **iii** compliance with, acting favourably **C** gratification, i.e. appreciation **D** admitting, accepting **5A** following, going after **Bi** following or functioning accordingly **ii** following, i.e. adopting **iii** imitation or reflection **iv** function or disposition (of mind) **C** conformity **6Ai** name of one of the features of dramatic composition **ii** name of a dramatic embellishment **Bi** name of one of the conditions of the description of seasons **ii** name of one of the limbs or parts of minor dramas **7** the term *anuvṛtti* **1Ai** reinstallation, restoration धीतमैषा यद् रात्रिः। तद् यत् पुनर्नितुञ्छन्दो भवति रसमेवास्यामेतद् दधाति। रसस्यैवैषानुवृत्तिः JaimiBr. 1.217; आहारवैषम्यादस्वास्थ्यम्। तस्य ... "वीर्यविपाकप्रभावकर्माणीच्छामि ज्ञातुम्, न ह्यनवबुद्धस्वभावा भिषजः स्वस्थ्यानुवृत्तिं रोगनिग्रहणं च कर्तुं समर्थाः SuśruS. i. 46. 3; **1Aii** continued existence, i.e. persistence, continuation नैवावृत्तिं नानुवृत्तिं कदाचित् प्राप्नोत्युग्रोऽनन्ततेजा विशिष्टः MahāBhā. vii. App. I. 8(236); अर्ध्यर्धमार्गे परबाणलूना धनुर्भृतां हस्तवतां पृषत्काः। संप्रापुरेवात्मजवानुवृत्त्या पूर्वार्धभागैः फलिभिः शरव्यम् RaghuVa. 7. 45; (अस्मत्पुण्योदयाद्) अनेन लघुपतनकेनाहं स्नेहानुवृत्त्यानुगृहीतः PañcT. 2.50(3) (239.8); Hitopa.1. 116(2); बाधितानुवृत्त्या मध्यविवेकतोऽप्युपभोगः SāṁkhyaPraSū. 3. 77; तत्र तत्रावशिष्टं यद् गुणानां द्विगुणं मुने। अनुवृत्तिं भजत्येव तत्र तत्र यथाक्रमम् AhirbuS. 5. 20; तत्रानुवृत्तिर्यदि चेन्मृषार्थे न निद्रया मुक्त इतीष्यते ध्रुवम् ViveCū. 458; शुक्तीदमंशवद् रूप्यस्य स्वकीयसदूपेण ज्ञानविषयत्वे ज्ञानहेतुत्वं प्रत्यक्षत्वं बाधकज्ञानेऽनुवृत्तिश्च इदमंशस्येव IṣṭaSi. 256.

22; कमण्डलुनोपनयनोत्तरकालानुवर्तिना तुल्यवन्निर्देशात्तेषामप्युत्तरत्रानुवृत्तिः प्रतीयते ManuBh. i.109. 16 (*on* 2. 64); ब्रह्मचर्यस्य तद्धर्माणां च यावद्ग्रहणमनुवृत्तिः ManuBh. i. 132. 11 (*on* 2. 108); उत्सवानां चापूर्वाणां प्रवर्तनम् प्रवृत्तानामनुवृत्तिः ManuBh. ii. 20. 3 (*on* 7. 56); येऽपि चैकमिदं विज्ञानं मिथ्याभूतमित्यास्थिषत तेऽपि ... नेदमंशस्य मिथ्याभावं वदितुमीशते ...। बाधकप्रत्ययदशायामपीदमंशस्यानुवृत्तेः PrakaPañ. 126. 14; लिङ्गस्य पुनरनुवृत्तावप्यप्रत्यक्षत्वात्र व्यभिचारित्वम् ĀtmaSi. 55. 11; (सम्यक्त्वम्) उपलभ्यात्मनश्चार्वी चारित्रे साधुसंपादनसारः संस्कार इव जीवेषु जन्मान्तरेऽपि न जहात्यात्मनोऽनुवृत्तिम् YaśasCam. ii. 274. 2; आचार्यक-विध्यर्थता तु तदुपकारजननोत्तरकालमनुवृत्तावपि न विरुद्धा NayaVi. 22. 3 (*on* i. 1.1); चिरं संदर्शनाभावादप्रफुल्लं बृहद्वचः। चिरकालानुवृत्तिस्तु स्वप्नो जाग्रदिवोदितः ²MahāU. 5. 17; शरीरसंक्षोभश्रमजनितनिद्राणं प्राणिनामायुःपरिपाक° ... °श्वाससंतानानुवृत्तिवत् महाभूतसंप्लवसंक्षोभलब्धसंस्काराणां परमाणूनाम् ... कर्मसंतानस्येश्वरनिःश्वसितस्यानुवृत्तेः NyāyKuA. i. 138. 1; सर्वसामर्थ्यविरहः वन्ध्यासुतस्य क्रमयौगपद्यविरहादिति चेन्न तद्विरहसिद्धावपि प्रमाणानुयोगस्यानुवृत्तेः ĀtmaTaVi. 189. 18; न चैवं प्रकृते, जपाकुसुमाद्युपधानसंनिधानेऽपि तद्रूपतामनादाय धवलिमानमेव संदधानस्य स्फटिकस्येव विज्ञानस्य विषयोपधानमपगम्य चिद्रूपतामात्रेणानुवृत्तेः ĀtmaTaVi. 794. 16; भवता सह कथमद्ययावदेतस्य स्नेहानुवृत्तिरुत्तरोत्तरं वर्धते Hitopa. 1. 52 (9); अहमवेदिषमिति वेदितुरहमर्थस्यानुवृत्तेः BrahmSūBh. (Rā.) 50. 2 (*on* i. 1.1); 152. 3 (*on* i. 1. 4); मूलोच्छेदाद्धि संततेरुच्छेदः मूलानुवृत्तौ चानुवृत्तिः Kiraṇā. 10. 16; (बुद्धीन्द्रियशरीराणाम्) न हि तेषामनेकेषु जन्मस्वनुवृत्तिरस्तीति भवति बुद्ध्यादिविलक्षणात्मसद्भावे प्रमाणम् Aparā. 1006.8 (*on* 3. 152); तत्कालस्यानुगतं किं रूपमिति चेत् रूपान्तरवतोऽपि किं रूपमित्यपि पर्यनुयोगस्यानुवृत्तेः KhaṇḍanKhā. 55. 3; प्रमाणबाधिते द्विचन्द्रादावनुवृत्तिरपि दृश्यते NyāyKu. 64. 13; वृत्तीनामनुवृत्तिस्तु प्रयत्नात् प्रथमादपि। अदृष्टासकृदभ्याससंस्कारसचिवाद्भवेत् PañcDa. 1. 57 (comm. प्रवाहरूपेणानुगतिः); अनादिकर्माख्याज्ञानमेव तमः स्वरूपादितिरोधानस्वभावकत्वात्। तस्यानुवृत्तिः संबन्धः श्रीपुरुषोत्तमप्राप्तिप्रतिबन्धकः VedāntRaMañ. 6 (75. 3); इतः पूर्वमनुवृत्तावपि परस्तादेतद्वलावलम्बनेन तन्त्रतन्त्रान्तरसिद्धान्तयोः सर्वत्रोच्छेदः प्रसज्येत PāñcRāRa. 30. 12; दुःखादिरूपस्य उपप्लवस्य विगमो यदि निरुपप्लवत्वं तदा तन्मात्रस्यैव पुरुषार्थत्वेन चित्तसंततेरनुवृत्तौ प्रमाणाभावः तदनुवृत्तेरपि शरीरादिसाध्यत्वेन संसारानुवृत्तेरावश्यकत्वात् Upask. 16. 3 (*on* i. 1.4); अस्य (जीवन्मुक्तस्य) ज्ञानात्पूर्वं विद्यमानानामेवाहारविहारादीनामनुवृत्तिवच्छुभवासनानामेवानुवृत्तिर्भवति शुभाशुभयोरौदासीन्यं वा VedāntSā. (Sa.) 33. 15; न च पारमार्थिकत्वाकारेणात्यन्ताभावः स्वरूपेण तु निवृत्तिरिति युक्तम् ... पारमार्थिकत्वाकारेण निवृत्तिः (बन्धस्य) स्वरूपेण त्वनुवृत्तिरित्यापाताद्य Nyāyāmṛ. 244B. 5; प्रलये वेदानां परमेश्वरबुद्धिगोचरतयैवानुवृत्तिः ŚivārkaMaDī. i. 162. 6 (*on* i. 1. 3); i. 172. 11 (*on* i. 1. 4); स तदा परमात्मसौख्यसिन्धौ विनिमग्नः ...। अविलोक्य पुनश्च हर्षसिन्धोरनुवृत्त्या पुलकावृतो ययौ त्वाम् Nāray. x. 73. 9; बाधितानामपि दुःखादीनां प्रारब्धवशात् प्रतिबिम्बरूपेण पुरुषेऽनुवृत्त्या भोगो भवति SāṁkhyaPraBh. 107. 31 (*on* 3. 77); अद्ययावद्य मन्वादिभ्रान्तेरनुवृत्तेः, मन्वादेश्च स्वग्रन्थाग्राहिणः पुरुषापराधे स्वभ्रान्तिपरिहारोपन्यास इत्यनेकदृष्टविरोधिनी चादृष्टकल्पना MīmāKau. i. 6. 18 (*on* i. 3. 2); उत्पन्नश्रद्धातिशयस्य पुरुषधुरंधरस्य भगवच्छ्रवणकीर्तनादिसाधनभक्तेरनुवृत्तौ भगवति परमप्रेमलक्षणानुरागात्मिका फलभक्तिरुत्पद्यते VīraMi. (Bhakti.) 13. 22; योगरूढपदस्य रूढिशक्तेरनियन्त्रणेन योगार्थमात्रप्रतिपादकतया अनुपपादनादुक्तदोषस्यानुवृत्तेः RasGaṅ. 180. 10; कथं 'मुखं व्यादाय स्वपिति' 'नेत्रे निमील्य हसति' इति। व्यादाननिमीलनोत्तरकालेऽपि स्वापहासयोरनुवृत्तेस्तदंशविवक्षया भविष्यति SiddhāKau. 581A. 14 (*on* vi. 1. 44);

1Aiii pervasion, comprehensiveness, commonness or permeation भावोऽनुवृत्तेरेव हेतुत्वात् सामान्यमेव VaiśeSū. i. 2. 4 (Upask. भावः सत्ता अनुवृत्तेरेव हेतुः); सामान्यं द्विविधं परमपरं च ...। तत्र परं सत्ता महाविषयत्वात् सा चानुवृत्तेरेव हेतुत्वात् सामान्यमेव PadārthaSaṁ. 11. 13; NyāyKa. 12. 22; Kiraṇā. 23. 11; 24. 11; न चानुवृत्तिव्यावृत्ती स्वभावो युक्तः तयोरनुवर्तमानव्यावर्तमानाधीनत्वात् HetuBiṬ. 103. 8; रूपादयो घटश्चेति संख्यासंज्ञाविभेदिता। कार्यानुवृत्तिव्यावृत्ती लक्षणार्थविभेदिता TattvSaṁ. 314; अनुवृत्ता च जातिर्नानुवृत्तिः PrakaPañ. 90. 2; व्यावृत्त्यनुवृत्तिभ्यामन्नमयत्वं मनसः सिद्धम् ChāndoUBh. 372. 7 (*on* vi. 7. 6); व्यावृत्तिरनुवृत्तिर्वा परापेक्षासु वस्तुषु। असंकीर्णस्वभावा हि भावाः NyāyMañ. ii. 96. 23; व्यावृत्तिरनुवृत्तिर्वा न मिथ्यात्वादिसाधिका SatDū. 100. 4; व्यावृत्त्यनुवृत्ति-भ्यामेव हि व्यक्तिजातिभेदं सर्वेऽप्याहुः SatDū. 166. 19; योऽपि प्रत्यक्षतोऽभावं वादी कश्चित्समीक्षते। ... प्रत्यक्षस्यानुवृत्तिं च व्यावृत्तिं तद्विदं च सः। प्रत्यक्षेणैव संपश्येत् BṛĀraUBhVā. iv. 4. 667; अर्थेन्द्रियसामर्थ्यमात्रजं ज्ञानं निर्विकल्पकम्। न तत्र अनुवृत्तिव्यावृत्ती प्रतिभासेते Kāśi. i. 249. 20 (*on* 4. 113); iii. 61. 11 (*on* 5 (4). 88); अस्ति ह्यभावस्य प्रागभावादिस्वरूपेण व्यावृत्तिरभावरूपेण चानुवृत्तिः NyāyRa. 475. 9 (*on* 5 (8). 9); 695. 16 (*on* 5 (17). 27); वैधर्म्यं यत् तदेव विपर्ययादनुवृत्तेः साधर्म्यम् Kiraṇā. 39. 16; तदेवं प्रतिसंधीयमानसंस्थानसौसादृश्यमनुवृत्तिरिति चोच्यते NītiMā. 41. 10; स्वार्थप्रकाशने व्यापृतस्य संवेदनस्योपयोगत्वे फलत्वादिन्द्रियत्वानुपपत्तिरिति चेत्, न कारणधर्मस्य कार्येऽनुवृत्तेः PramāMī. 19. 2 (*on* i. 1.23); कटकहाटकयोरभेदाद्धाटकस्य कुण्डलादिष्वनुवृत्तेरभेदे कटकस्यापि तैरभेदः स्यात् VedāntKa. 71. 10 (*on* i. 1.4); न हि द्रव्यत्वादेः सामान्यविशेषत्वं, सत्त्वेऽपि तुल्यत्वात् व्यावृत्त्यनुवृत्त्योः अविशेषात् TarkSaṁ. (Ā.) 121. 26; (रज्जुवत् सन्मात्रमबाधितमनुवर्तते) अबाधो नामाविरोधित्वम्, अनुवृत्तिर्नाम तत्कृतो विषयतयान्वयः पुरोवर्तिनि सद्भावो वा ŚrutaPra. iA. 99. 29 (*on* i. 1. 1); iA. 119. 18 (*on* i. 1.1); समाहारः अनुवृत्तिः। सोपासनप्रणवानुवृत्त्या उपासनानुवृत्तिर्गम्यते इत्यर्थः ŚrutaPra. ii. 533. 20 (*on* iii. 3. 62); एकस्य नानासंबन्ध एव ह्यनुवृत्तिः NyāyKu. 158. 7; सत्सदित्यनुवृत्त्या चेत् सतः सत्यत्वमिष्यते। भिन्नानात्त्वनुवृत्तादेर्भेदनास्त्योश्च सत्यता NyāySiA. 228. 17; सतोऽनुवृत्तिः सर्वत्र व्योम्नो नेति पुरेरितम्। व्योमानुवृत्तिरधुना कथं न व्याहतं वचः PañcDa. 2. 81; तेजःप्रभृतिष्वपि न गौणमीक्षतिश्रवणं, तत्तदात्मतया परमेश्वरस्य चेतनस्यानुवृत्तेः BrahmSūBh. (Śrī.) i. 196. 2 (*on* i. 1. 6); निर्विकल्पकदशायां वस्त्वन्तरानुसंधानशून्यतया जातेरनुवृत्तिर्व्यावृत्तिश्च न प्रतीयते TantrRaha. 9. 14; अनुवृत्ता हि जातिः। अनुवृत्तिश्च तद्धर्मः TantrRaha. 18. 19; सर्वोद्देश्यानुवृत्तिरिह न सर्वासूद्देश्यव्यक्तिष्वप्राप्तेरनुवृत्तिर्विवक्षिता किं त्वेकस्याप्युद्देश्यव्यक्तौ सर्वात्मनानुवृत्तिस्तद्व्यापित्वरूपा VidhiRa. 12 (87. 19); द्रव्यैक्ये (सति) घटकुड्यादिषु मृत्त्ववत् पटे तन्तुत्वस्यानुवृत्तेरवश्यंभावेन तस्य पटव्यावृत्तधर्मवृत्त्यवच्छेदकत्वायोगात् कार्यगतपटत्वविरोधित्वात्तत्रानुवर्तते ŚivārkaMaDī. ii. 24. 10 (*on* ii. 1. 16); युक्ता चवेष्वनुवृत्तिः सुवादिष्वश्च व्यावृत्तिर्धर्माणाम् MīmāKau. ii. 149. 14 (*on* iii. 1.10);

1Aiv continued or prevalent practice, cf. अनुवृत्तिकथन; **1Bi continuation or supplying** (of a word or idea from previous context) अनुवृत्तौ हि छोतसर्गापवादविप्रतिषेधान्यट् Vār. 6 *on* iv. 3. 134; न ह्येतेऽणो येऽनुवृत्तौ। के तर्हि। येऽक्षरसमाम्नाय उपदिश्यन्ते MahāBh. i. 16. 21 (*on* i. 1. 0); अथवैकयोगः करिष्यते। ... न चैकयोगेऽनुवृत्तिर्भवति MahāBh. i. 44. 9 (*on* i. 1. 3); i. 295. 15 (*on* i. 3. 93); यत्र तर्ह्यनुवृत्त्यैतद्भवत्याडजादीनामिति MahāBh. i. 113. 9 (*on* i. 1.46); अनुवृत्तिरनद्यतनस्य लट् स्म इति तत्र नास्ति नञ् कार्यम् MahāBh. ii. 121. 11 (*on* iii. 2. 118); ii. 287. 1 (*on* iv. 2. 70); iii. 25. 18 (*on* vi. 1. 17); iii. 302. 20 (*on* vii. 2. 80); कार्यानुबन्धादधिकारानुवृत्तिः CāndraPari. 41; परमेव ब्रह्म ज्योतिःशब्दम् ...। तस्य हीह प्रकरणे वक्तव्यत्वेनानुवृत्तिर्दृश्यते BrahmSūBh. (Śaṅ.) 217. 1 (*on* i. 3. 40); यथा आश्रयाणां कर्माङ्गानां सर्वत्रानुवृत्तिः एवमाश्रितानामपि प्रत्ययानाम् इत्यविरोधः BrahmSūBh. (Śaṅ.) 704. 10 (*on* iii. 3. 56); स एव (समानजातीयोपमानादिव्यवच्छेदः) तत्पूर्वकपदेनोपात्तः अर्थोत्पन्नमव्यभिचारि व्यवसायात्मकमिति फलविशेषणानां सर्वप्रमाणेष्वनुवृत्तेः NyāyMañ. i. 114. 15; अहिमकिरण इत्यनुवृत्तौ वराहसंहितायाम् AdbhuSāg. 23. 21; 76.1; त्र्यहात् शुध्यन्तीत्यनुवृत्तौ शङ्खः HārLa. 48. 1; भू सत्तायाम्। ... भुवश्चेत्यनुवृत्तौ वेलाजित्श्च वस्तुः DhātuPra. 1.1 (7. 16); आर्यावर्त इत्यनुवृत्तौ वसिष्ठोऽपि यावत्कृष्णमृगो विचरति इति SmṛtiCan. i. 19. 17; i. 63. 4; त्रीसे त्वृ ऋतो व्रिम्। ... त्वन्तस्य (पदस्य परसूत्रे) नानुवृत्तिः MugdhaBo. 2. 8 (4. 18); समिदित्यनुवृत्तौ ब्रह्मपुराणे। शमीपलाशन्यग्रोधप्लक्षवैकङ्कतोद्भवा CaturCin. i. 139.6; धर्म इत्यनुवृत्तौ भविष्यत्पुराणे। वर्णधर्मः स्मृतस्त्वेक आश्रमाणामतः परम् CaturCin. ii (1). 4. 21; iii (1). 298. 7; भावबन्धनापराधकौटिल्ययोरनुवृत्तौ कण्ठावलम्बनादिनोपचारेण विस्रम्भः RasāSu. 151. 6 (2. 112); विष्णुलिङ्गानां देवतोपदेश्यत्वादीनामस्मिन् प्राणेऽनुगमादनुवृत्तेरभ्यासात् TattvPrakā. 26B. 11 (*on* i. 1. 28); यदि हि सहैव पदानामनुवृत्तिः स्यात् तदा। निर्दिष्टग्रहणवदिति शब्दोऽप्यनुवर्तिष्यते पूर्वसूत्रात् PariVṛ. (Sī.) 17. 19; 24. 18; तत्पुरुषोऽनञ् कर्मधारय इत्यनुवृत्तेर्नेह। (क्लीबं स्यात्) दृढसेनो राजा। असेना। परमसेना PrakriKau. i. 566. 5; i. 697. 3; i. 925. 2; ii. 364. 5; कर्तरि कर्मेत्यनुवृत्तौ शेषात् कर्तरीति पुनः कर्तृग्रहणात् कर्तैव यः कर्ता तत्रैव परस्मैपदं न कर्मकर्तरि। भिद्यते काष्ठं स्वयमेव PrakriKau. ii. 437. 3; पञ्चकाविति 'तदस्य परिमाणम्' इत्यनुवृत्तौ 'संख्यायाः संज्ञासंघसूत्राध्ययनेषु' इति पञ्चसंख्यापरिमितसंघार्थे कः ManvaMu. 53. 6 (*on* 2. 12); उपसर्गाः क्रियायोगे इत्यत्र प्रादीनामेवानुवृत्तिः स्यात्र चादीनाम् Prasā. i. 40. 24; षष्ठ्यादिद्विवचनान्तयोरिति। षष्ठी चतुर्थी द्वितीया द्विवचनसहित-योरित्यर्थः। एतत्तु 'पदस्य' इत्यनुवृत्तेर्लभ्यते Prasā. i. 256. 14; 'सुप्यजातौ णिनिस्ताच्छील्ये' इति णिनिप्रत्ययः। सुपीत्यनुवृत्तौ पुनस्सुब्ग्रहणेन केवलस्यैवोपसर्गस्य व्यावृत्तिः ŚivārkaMaDī. i. 6. 4 (*on* i. 1.1); i. 196. 13 (*on* i. 1.6); i. 212. 26 (*on* i. 1. 13); शब्दसूचितस्य प्रतिज्ञांशस्य अनुवृत्त्यध्याहाराभ्यामपेक्षितं पूरयन् सूत्रं व्याचष्टे ŚivārkaMaDī. ii. 268. 29 (*on* iii. 2. 35); 'पूर्वस्य च गुणः' इत्युत्तरसूत्रे क्षिप्रक्षुद्रयोरेवानुवृत्तिम् ... आश्रित्य ... पूर्वस्य चेकारस्योकारस्य

गुण इति विधानान्न सर्वादेशप्रसङ्गः PāṇiTaVāNaMā. 115. 24; VīraMi. (Paribhāṣā.) 28.8; वस्तुतस्तु अष्टाकपालादिपदात् तत्रोद्धृतमन्त्रेभ्य इति सूत्रात् तत्रेत्यस्यानुवृत्तौ 'संस्कृतं भक्षाः' इत्यनेन ... तद्धितरूपस्याण्प्रत्ययस्य ... लोपकरणात् ... परिच्छेदकत्वप्रतीतिस्स्फुटैव MīmāKau. i. 258. 2 (*on* i. 4. 17); (गीतिषु सामाख्या) अत्र तेषामित्यनुवृत्त्या मन्त्रगतगीतित्वस्य सामशब्दार्थता लभ्यते MīmāKau. iii (2). 113. 13 (*on* ii. 1. 37); शूद्र इत्यनुवृत्तौ गौतमः - अथास्य वेदमुपशृण्वतस्त्रपुजतुभ्यां श्रोत्रप्रतिपूरणम् VyavaNi. 488. 4; 'असंस्कृतास्तु संस्कार्या भ्रातृभिः पूर्वसंस्कृतैः। भगिन्यश्च ... अत्र चकारेण पूर्वसंस्कृतैरित्यस्यानुवृत्तेर्विवाहपर्याप्तद्रव्यदाने ... संस्कृतग्रहणं व्यर्थं स्यात्, अतः कर्तृनियमोऽयम् NirṇaSi. 221. 13; 246.8; लुटि - जाग्रहिता। 'ग्रहोऽलिटि' इति दीर्घस्तु न। तत्र एकाच इत्यनुवृत्तेः SiddhāKau. 442B. 12 (*on* vii. 4. 92); कर्तरि कृदिति कर्तृग्रहणस्यैवात्रानुवृत्तेः VaiyāBhū. 12. 8 (*on* 2); 232. 6 (*on* 58); पदचतुरूर्ध्वसूत्रात्प्रतिपादमित्यस्यानुवृत्त्या प्रतिपादं तगणयगणौ चेत्सा तनुमध्येत्युच्यते LalitāSaBh. 97. 27 (*on* 130); 216. 13 (*on* 245); 224. 25 (*on* 294); अस्योर्ध्वपदयोरनुवृत्तिः SetuBa. 60. 26; 116. 28; होमाग्नेरितिपदस्य एतावत्पर्यन्तमनुवृत्तिः NityoNi. 68. 18; स्वमित्यनुवृत्तिपरत्वेन व्याख्यानं तु हेयमेव। अनुवृत्तौ फलाभावात् LaŚabdeŚe. i. 115. 7; प्रकृते तु तस्य समासघटकस्य निष्कृष्य कथमनुवृत्तिः BālamBha. i. 45. 7 (*on* 1. 14); i. 374. 17 (*on* 1. 119); **1Bii** continued appearance (of word) तस्यानुवृत्त्या शब्दसंतानानुवृत्तिः NyāyBh. 141. 2 (*on* ii. 2. 35); **1Biii** primary signification or denotation (न राज्ञामघदोषोऽस्ति व्रतिनां न च सत्रिणाम्) सत्रिणो गवामयनिकाः ... अन्ये तु सततदानप्रवृत्तान् 'सत्रिणो' मन्यन्ते। मुख्याया-(?°ख्यया)नुवृत्या क्रतुविशेषे वर्तते ManuBh. i. 467. 1 (*on* 5. 92); उपलक्षणतया कांश्चित्संकीर्णाननुवृत्त्या सह दर्शयति मनुः VīraMi. 168. 21 (*on* 1. 95); **1C** carrying forward (balance) व्युष्टदेशकालमुखोत्पत्त्यनुवृत्तिप्रमाणदायकदापकनिबन्धकप्रतिग्राहकैश्चायं समानयेत् ArthŚā. i. 149. 4 (2.7) (comm. स्थानान्तरसंक्रान्तिः); **1D** continuation, i.e. inclusion (as heir) यथा कूटस्थात्पञ्चम्योः कन्ययोः पुत्रौ तत्र निवृत्ति, तदपत्ययोस्त्वनुवृत्तिस्तत्रापि न सापिण्ड्यसापिण्ड्ययोर्दोषः, संबन्धिभेदात् NirṇaSi. 204. 22; **1E** continuation (of lineage or family) येषु स्वस्वगणान्तर्गतेषु अनुवृत्त्याख्यं साम्यं ते सगोत्राः VīraMi. (Saṁskāra.) 607.1; **2Ai** repitition आग्नेयावाज्यभागौ। बुद्धिमदिन्दुमन्तावित्याचक्षते। तथानुवृत्तिः ĀśvaŚS. I. ii. 8. 9; पञ्चविधकृत्यस्य ...। अनुवृत्तिः किमाधिक्याद् रागाद् वा तर्हि दूषणम् ŚivDṛ. 6.111; **2Aii** repetition, i.e. mentioning विब्वोकस्त्वतिगर्वेण वस्तुनीष्टेऽप्यनादरः। ... यासां सत्यपि सद्गुणानुसरणे दोषानुवृत्तिः परा ... तास्त्रैलोक्यविलक्षणप्रकृतयो वामाः प्रसीदन्तु ते SāhiDa. 133.4; **2Aiii** recurrence (as a characteristic of the figure of speech *anuprāsa*) PW.; **2B** resumption, cf. **अनुवृत्तिदर्शन 1; 3A** obedience, devotion, regard, respect ब्राह्मणानुपस्पर्शयति। भुक्तवतः अनुवृत्त्या शेषम् अनुज्ञाप्य ĀgniveGS. iii. 1. 2 (122. 22); कथं चास्य मे हतहृदयस्यार्यविरहे सकृदपि युक्तं समुच्छ्वसितुम्। इयं सा प्रीतिर्भक्तिरनुवृत्तिर्वा HarṣaC. 265. 5; युक्तं सदृशमेतद्वा रामभद्रस्य। न प्रमाणीकृतः पाणिर्बाल्ये बालेन पीडितः। नाहं न जनको नाग्निर्नानुवृत्तिर्न संततिः UttaRāC. 7. 5; गुरूणामनुवृत्तिश्च पूज्यानामनुपूजनम् (इतिवृत्तं महीपतेः) NītiSā. 14. 47; श्रुत्या सत्त्वपुराणानां सेवया सत्त्ववस्तुनः। अनुवृत्त्या च साधूनां सत्त्ववृत्तिः प्रजायते SarvaVeSāSaṁ. 370; यावन्नैष परिसमाप्तः कल्पस्तावदल्पाप्यनुवृत्तिरुपचारो वा न कस्यचिद्दैवतस्य विवक्षितफलापेक्षया कर्तव्योऽस्माभिः TilaMañ. 50. 15; स वेद धातुः पदवीम् ...। योऽमायया संततयानुवृत्त्या भजेत तत्पादसरोजगन्धम् BhāgP. i. 3. 38; ĀdiP. 5. 34; BhāgP. i. 11. 7; सतीमनुप्रवृत्तस्य दक्षस्यास्य प्रजापतेः। अनुवृत्तिः कृता यस्मात् भवद्भिः ...। तस्माद् वैवस्वते ... यजमानस्य जन्म क्रूरमवाप्स्यथ ViṣṇuDhaP. i. 107. 106; अमायिकोऽनुवृत्त्या मां पूजयेत् AdhyāRā. iv. 4. 18; vii. 4. 31; VīraMi. (Bhakti.) 11. 20; सतो नाप्यसतोऽनुवृत्तौ विशेषशाली भवति प्रयत्नः NemiNir. 1. 26; तव किमनुवृत्तिर्न फलति Mahimna. 10; निर्गुणः परमात्मा तस्यानुवृत्त्या मोक्षः स्मर्यते GoviBh. 14. 3 (*on* i. 1.7); **3Bi** the act of attending upon, attendance ज्येष्ठस्याप्यनुवृत्तिश्च राजवंशस्य लक्षणम् Rāmā. ii. 922* (1); ये ममानुगता नित्यं प्रसादधनयोजनैः। अनुवृत्तिं ध्रुवं तेऽद्य कुर्वन्त्यन्यमहीभृताम् MārkP. 81. 13; नानुवृत्तिमवबुध्यते, न पक्षपातं पश्यति AvantiKa. 41. 7; सदानुसृत्या (v. 1. वृत्त्या) गुणकीर्तनेन निन्दासहत्वेन च रन्ध्रगुप्त्या। ... पक्षोऽनुरागीति स वेदितव्यः NītiSā. 16. 29; अतिथ्यादीनां गुर्वादीनां चानुवृत्तिः प्रियहितवचनाभिवादनाभ्युत्थानादिरूपा ManuBh. i. 68. 8 (*on* 2. 6); सर्वथा शरीरस्पर्शसाध्या या काचिदनुवृत्तिः सा सर्वा प्रतिषिध्यते (गुरुपत्न्याः विषये) ManuBh. i. 185. 19 (*on* 2. 211); ii 340. 26 (*on* 10. 32); या नैव लभ्या त्रिदशानुवृत्त्या ...। सा देव लक्ष्मीः स्वयमागतेयम् YaśasCam. i. 378. 7; गुरवः प्रसादिता विप्राश्च वृद्धाश्च सदानुवृत्त्या। ... सर्वं तदेतत् पुरुषस्य भूम्नो वृणीमहे ते [illegible] BhāgP. iv. 30. 39; सुकन्या च्यवनं प्राप्य पतिं परमकोपनम्। प्रीणयामास चित्तज्ञा अप्रमत्तानुवृत्तिभिः BhāgP. ix. 3. 10; परमेश्वरे भक्तिर्विधेया। ... मर्मज्ञेषु अनुवृत्तिर्विधेया SiṁhāDvā. 62. 6 (15); आस्तां हिमाद्रौ श्वशुरेऽनुवृत्तिरास्तां च भक्ते मयि तेऽनुकम्पा Gaṅgāva. 6. 12; **3Bii** (subsistence through) service धनं सप्तविधम् ...। कुसीदकृषिवाणिज्यशुल्कशिल्पानुवृत्तिभिः NāraSm. 61. 46; CaturCin. i. 42. 11; 'अनुवृत्तिः' द्विजातिशुश्रूषा, तदर्जितं धनं शबलम् CaturCin. iii (1). 527. 14; VīraMi. (Śrāddha.) 33. 12; यत्परवशं तत्सर्वं दुःखम्। तिष्ठतु तावत्परस्य गृहद्वार्युपस्थानमनुवृत्तिरत्र चामुत्र च भ्रमणम् ManuBh. i. 384. 4 (*on* 4. 160); i. 406. 6 (*on* 4. 226); **4Ai** carrying on, i.e. performing येषां शास्त्रानुगा बुद्धिर्न ते मुह्यन्ति भारत। ... नात्यन्तमेवानुवृत्तिः श्रूयते पुत्ररक्षणे MahāBhā. i. 1. 185 (*but* BhārBhāDī. अनुवृत्तिर्ध्यानम्); पूर्वप्रकरणसंबद्धैः परिहासानुरागैर्वचोभिरनुवृत्तिः KāmSū. 177. 21 (2. 10); **4Aii** following, practising, observing (यस्तैः सहासपिण्डोऽपि प्रकुर्याच्छयनासनम्) प्रकुर्यादिति प्रकर्षेण कुर्यात् कामतोऽनुवृत्तेः HārLa. 84. 4; मरीच्यादिभिर्ब्राह्मणस्य क्षत्रियौर्ध्वदैहिकानुष्ठानप्रतिषेधात् देवत्वपुरस्कारेणानुवृत्तौ न शिष्टाचारविरोधः CaturCin. iii (2). 628. 16; अपेक्षानुसारेण यावज्जीवमनुवृत्तिस्सर्वविद्यासाधारणीति सिद्धान्तः ŚivārkaMaDī. ii. 437. 29 (*on* iv. 1. 12); सत्प्रसङ्गानुवृत्तिभ्यां धर्मचर्या यतः सप्त। तत्रालौकिकता यादृ(दृ)क् तथैव शौनकाश्रमे ĀdiP. 1. 31; **4Bi** good conduct or noble behaviour सत्येन धर्मेण यथार्हवृत्त्या (v. 1. यथानुवृत्त्या) ...। यशश्च तेजश्च तवापि दीप्तं विभावसोर्भास्करस्येव पार्थ MahāBhā. iii. 26. 16; अयमस्मि भवज्जामाता। भवदनुमत्या विना तव कन्याभिमर्शी। तमपराधमनुवृत्त्या प्रमार्ष्टुमागतः DaśKuC. 83. 18; धर्मः प्रागेव चिन्त्यः ... ज्ञेया लोकानुवृत्तिः Subhāṣitaratnabhāṇḍāgāra 153. 422; **4Bii** acting in accordance with त्वय्येव हनुमन्नास्ति बलं बुद्धिः पराक्रमः। देशकालानुवृत्तिश्च नयश्च नयपण्डितः Rāmā. iv. 43. 6; दूरादर्थं घटयति नवम् ...। मन्दं मन्दं रचयति पदं लोकचित्तानुवृत्त्या कामं मन्त्री कविरिव सदा खेदभारैरमुक्तः ŚatTrayī. 260; अङ्गैरन्तर्निहितवचनैः सूचितः सम्यगर्थः। पादन्यासो लयमनुगतस्तन्मयत्वं रसेषु। शाखायोनिर्मृदुरभिनयस्तद्विकल्पानुवृत्तौ भावो भावं नुदति विषयाद् रागबन्धः स एव Mālavikā. 2. 8; किमियं प्राणसंदेहकारिणी निष्करुणेन शरीरावस्था नोपेक्षितेति। किमहमस्या न कारणमिति। एतत्सर्वदोषाश्रयेणाप्यनुवृत्त्या चरणावाराधिताविति वा Kād. 265. 15; चयानिवाद्रीनिव तुङ्गशृङ्गान् क्वचित्। पुराणीव हिरण्मयानि। महावनानीव च किंशुकानां ततान वह्निः पवनानुवृत्त्या Kirātā. 16. 52; सेवनमनुवृत्तिः KāśiVṛ. *on* i. 3. 32 (Nyās. परचित्तावधारणम्); अर्जुन इव प्रथितप्रताप[:*]। भक्तो [भर्तृ]मनोनुवृत्तिचतुरः EI. xxi. 300. 2; परच्छन्दस्य पराभिप्रायस्यानुवृत्तिः अनुवर्तना यत्र तत्परच्छन्दानुवृत्तिकं दीपनमेव SthānṬ. 285A. 12; तवानुवृत्त्यैष लोकः प्रकटितो मया PārśvC. 2. 355; मयि तु चेतसो वोऽनुवृत्तये कृतमिदं मयेत्यूचिवान् भवान् Nārāy. 68. 8; **4Biii** compliance with, acting favourably संनतिश्चानुवृत्तिश्च स्त्रीणां हृदयबन्धनम् BuddhaC. 4. 68; क्व चानुवृत्तिर्मयि सास्य पूर्वं त्यागः क्व चायं जनवत् क्षणेन Saund. 6. 19; आनुकूल्यानुवृत्तिभ्यां परिज्ञोत्पत्तितोऽपरा। मात्रया परमत्वेन भावनासमुदागमात् MaYānaSū, 140. 20 (18. 44); तासां यथाकालं यथार्हं च स्थानमानानुवृत्तिः सपरिहासाश्च कथाः कुर्यात् KāmSū. 251. 22 (4. 2) (JayaMa. अस्याः कुलवयोऽपेक्षया स्थानं नियोगो मानः पूजा आभ्यामनुवृत्तिः कार्या); कथास्वनुवृत्तिरन्यत्र सपत्न्याः KāmSū. 317. 18 (6. 2) (JayaMa. तेन कथ्यमानास्वनुवर्तनम्। तन्मुखावलोकनहुंकाराभ्याम्); अनुवृत्तिर्हि कामे मूलम्। सा च दाक्षिण्यात्संभवति DhūrtaViSaṁ. 23. 18; कान्तमपराधकृतं यदि तावदस्य पुनरेव मया। क्रियतेऽनुवृत्तिरुचितैव ततः कलयेदमानमनसं सखि माम् ŚiśuVa. 9. 58; अहो राक्षसवंशस्य भूषणोऽयं विभीषणः। अनुवृत्तिरियं येन कृतेदृक्स्वधचक्रिणोः PadmP. (Ra.) 80. 88; तद्बन्धुष्वनुवृत्तिश्च नित्यं तद्व्रतधारणम् BhāgP. vii. 11. 25; अनुवृत्त्यातिमृद्व्यापि तस्यापोह्यत वैकृतम्। ज्योत्स्नयेव शरद्भानुपरितापोष्ण्यमम्भसः RājTa. (Ka.) 8. 3046; राजा ... ताडंकमवलोकयति। ... अज्ञातदोषा ताडंकं मद्दृष्ट्वा [Read मद्दृष्ट्या] लिंगित प्रिया। धत्ते निश्चलमा[या]पि प्रीत्या मदनुवृत्तये EI. viii. 111. 55; **4C** gratification, i.e. appreciation वाचानुवृत्तिः खल्वतिथिसत्कारः Prati. 5. 8 (2), अमङ्गलाभ्यासरतिं विचिन्त्य तं तवानुवृत्तिं न च कर्तुमुत्सहे KumāSaṁ. 5. 65 (*but* comm. अनुसरणम्); **4D** admitting, accepting उपक्रमं किं तु रुणद्धि केवलं भवन्मतस्याप्यनुवृत्तिरत्र नः MadaKeC. 93; **5A** following, going after नार्हसि त्वमितो गन्तुं मया सह वनं प्रभो। नानुवृत्तिस्त्वया कार्या मम राजन्कथंचन Rāmā. ii. 815* (12); साधु सखि कैकेयि, साधु। यदस्याः ... मे वत्सायाः पत्युरनुवृत्तिरेव प्रसादीकृता AnarghaRā. 4. 68 (5); यो मूर्ध्नि धारयति ... द्रुहिणस्य मुण्डम्। आवासितामरसगन्धलवानुवृत्तेरद्यापि षट्पदकुलैरिव लिह्यमानम् ŚrīKaC. 5. 24; **5Bi** following or functioning [illegible] कद्देक्षणां समादाय स्वानुवृत्तिभिरिष्यते। ... समानार्थता यत्र

परं समादापयति तत्र स्वयमनुवृत्तिः MaYānaSū. 116. 5 (16. 72); **5 Bii** following, i.e. adopting आसेदुषां गोत्रभिदोऽनुवृत्त्या गोपायकानां भुवनत्रयस्य। रोचिष्णुरत्नावलिभिर्विमानैर्द्यौराचिता तारकितेव रेजे Kirātā. 18. 18; क्रमेण शैशवमतिक्रामतोऽस्य (नलस्य) सेवकैरिवाङ्गावयवैरप्यनुवृत्तिः कृता NalaCam. 4. 14 (1); प्रतिग्रहे चानुवृत्तिः कुपिताश्च परस्परम्। ... एवं विधा रुद्रशापाद् भवितारो न संशयः PadmP. v. 17. 96; अवनितलमुपेतं व्यर्थयानं दशास्यम् ... वीक्ष्य राजा। त्वरितमवततार स्यन्दनात्सोऽपि पृथ्व्यां विदधति हि महान्तः कस्य वा नानुवृत्तिम् Rāvaṇā. 19. 65; (लवणसमुद्रे) यन्नाम किंचन पतिष्यति वस्तुजातं क्षारत्वमेष्यति तदत्र समस्तमेव। तेनाचरिष्यति न केवलमेव कीर्तेर्यावत्प्रतापदहनस्य तवानुवृत्तिम् PṛthvīVi. 4. 81; अनुवृत्तिः कर्तव्या शुभया भर्तृव्रतोपवासादेः KandaCū. iv. 1. 29; **5Biii** imitation or reflection बलवच्चिद्विलासानामनुवृत्त्या परस्परम्। स्वभावाः प्रतिबिम्बन्ति चिदादर्शे स्वभागतः YogVā. iii. 60. 54; **5Biv** function or disposition (of mind) साधनानि ... क्रियाशक्तिमयानि च। उपादानं किलैतेषां चिदनुवृत्तिरुच्यते DevīBhāP. iii. 7. 34; **5C** conformity एकाकारा प्रतीतिरेकशब्दवाच्यता चानुवृत्तिः SyādvāMañ. 4 (8); तदनुसारेण तस्य परामर्शान्तरस्य अनुवृत्त्या Bhāsk. i. 178. 7 (*on* i. 4. 6); **6Ai** name of one of the features of dramatic composition (*lit.* complaiance) अर्थानुवृत्तिः ... परिदेवनं च। षट्त्रिंशदेतानि तु लक्षणानि ...। काव्येषु ... सम्यक् प्रयोज्यानि NāṭyaŚā. 16. 3; प्रश्रयेणार्थसंयुक्तं यत्परस्यानुवर्तनम्। स्नेहाद् दाक्षिण्ययोगाद् वा सानुवृत्तिस्तु संज्ञिता NāṭyaŚā. 16. 34; **6Aii** name of a dramatic embellishment (*lit.* humility or going after for conciliation) एते नाटकालंकारा नाट्यशोभां जनयन्तः ...। के पुनस्ते तद्यथा ... आश्रयः युक्तिः। अनुवृत्तिः NāṭaLaRaK. 1742; अनुवृत्तिः। आक्षेपेण चलितस्यानुगमनम् NāṭaLaRaK. 1814; उक्तिर्देशोऽनुवृत्तिः ... अलंकाराः कथिता नाटकाश्रयाः BhāvPra. (Śā.) 223. 22 (8); अभ्यर्थनानुवृत्तिर्या सानुवृत्तिरुदाहृता BhāvPra. (Śā.) 226. 5 (8); प्रश्रयादनुवर्तनम्। अनुवृत्तिः SāhiDa. 349. 8 (comm. प्रत्युत्तरादिना सत्कारः); प्रोत्साहनसारूप्ये मिथ्याव्यवसायसिद्धिदृष्टान्ताः आशीस्संशयकपटौ क्षमानुवृत्ती पदोच्चयाक्रन्दौ SāhiSā. 3. 2; प्रश्रयेणान्यथार्थोक्तिरनुवृत्तिरिति स्मृता SāhiSā. 3. 15; **6Bi** name of one of the conditions of the description of seasons (*lit.* recurrence) चतुरवस्थश्च ऋतुरुपनिबन्धनीयः। तद्यथा - सन्धिः, शैशवं, प्रौढिः, अनुवृत्तिश्च KāvyMī. 108. 17; अतिक्रान्तर्तुलिङ्गं यत् कुसुमाद्यनुवर्तते। लिङ्गानुवृत्तिं तामाहुः ...। वर्षासु ग्रीष्मलिङ्गाब्जविकासानुवृत्तिः KāvyMī. 109. 7 - 8; Kāvyānu. (He.) 160. 24; **6Bii** name of one of the limbs or parts of minor dramas such as Bhāṇikā or Bhāṇī (*lit.* illustration or pointing out) भाणिका। ... अस्याः सप्ताङ्गानि। विन्यासः ...। अनुवृत्तिः NāṭaLaRaK. 3162; निदर्शनोपन्यासोऽनुवृत्तिः NāṭaLaRaK. 3172; डोम्ब्येव भाण्डि (v.l. णि) का ...। अङ्गानि तस्याः सप्त स्युः ...। अनुवृत्तिश्च संहारः BhāvPra. (Śā.) 257. 22 (9); निदर्शनोपन्यसनमनुवृत्तिरिति स्मृता BhāvPra. (Śā.) 258. 3 (9); निदर्शनस्योपन्यासो ह्यनुवृत्तिरुदाहृता। ... भाण्य (डोम्ब्य) ङ्गान्येवमालोच्य यथार्थानि प्रयोजयेत् BhāvPra. (Śā.) 281. 4 (9); **7** the term *anuvṛtti* अनुवृत्तिः ... एवानुवृत्तिशब्दार्थः NyāyKu. 158. 9 [Kośas give *anuvṛtti* as a synonym of the following words : *anurodha*, AbhidhāCin. 733; Śabda Ra. (Vā.) 2572; ParaNā. 2345; KośaKaTa. 1. 5891; *anusāra*, ŚabdaRa. (Vā.) 2572; *anukūlana*, Śabda Ra. (Vā.) 2572; *avasarpa*, ParaNā. 2345; *praṇidhi*, ParaNā. 2345; *anuvartana*, KośaKaTa. 1. 5891; and they give *anuvṛtti* as the meaning of the following words : *anuṣaṅga*, ŚabdaRaSaK. 67. 5; *artha* and *yātrā* AbhidhāRaMā. 5. 33; ViśvaLoK. 289. 75]

अनुवृत्तिक (anuvṛtti - ka) *adj.* possessing the continued existence or persistence तन्मात्राणि प्रचक्षते। ... दशैतानि मिलित्वा तु द्रव्यशक्तियुतानि वै। तामसाहंकारजः स्यात् सर्गस्तदनुवृत्तिकः DevīBhāP. iii. 7. 30.

अनुवृत्तिकथन (anuvṛtti - kathana) *n.* statement of continued or prevalent practice अतिप्रामाणिकशिष्टपरिगृहीतानां वचनानि कपिभरद्वाजयोर्विवाहनिषेधबोधकानि सन्तीति तयोरेव परस्परमविवाहः ... न चास्मादेव निषेधबलात्तयोरविवाहे सिद्धे सत्तयानुवृत्तिकथनमभियुक्तानां व्यर्थं स्यात् VīraMi. (Saṁskāra.) 610. 25.

अनुवृत्तिकारणत्व (anuvṛttikāraṇa - tva) *n.* the state of being the cause of continued existence प्रत्युत्पन्नानि शरीरमहाभूतान्यनुवृत्तिकारणत्वादधिष्ठानकारणत्वात् संनिश्रयार्थेन भवन्ति Sphuṭā. iv. 18. 7 (*on* 4.4)

अनुवृत्तिकारित्व (anuvṛttikāri - tva) *n.* the state of being one who attends upon सानुचरेति सपरिवारा। राज्ञा समं चरन्नपि भृत्यो राजानुचर इत्युच्यते तदनुवृत्तिकारित्वात् Sphuṭā. i. 9. 8 (*on* 1. 2)

अनुवृत्तिकृत् (anuvṛtti - kṛt) *adj.* causing reinstallation or restoration शीलयेत् ...। स्वास्थ्यानुवृत्तिकृद्यच्च रोगोच्छेदकरं च यत् AṣṭāSaṁ. i. 68. 21 (1. 10); AṣṭāHṛ. i. 8. 44.

अनुवृत्तिग्रहण (anuvṛtti-grahaṇa) *n.* perception of pervasion or commonness अनुवृत्तिग्रहणविधुरप्रथमेतरग्रहणे कथं सविकल्पकत्वम् ŚrutaPra. iA. 120. 21 (*on* i. 1. 1)

अनुवृत्तिग्रहाग्रह (anuvṛtti-grahāgraha) *m.* perception and non-perception of pervasion or commonness अनुवृत्तिग्रहाग्रहाभ्यां सविकल्पकत्वं निर्विकल्पकत्वं चोक्तम् ŚrutaPra. iA. 118. 31 (*on* i. 1. 1); अनुवृत्तिग्रहाग्रहौ हि सविकल्पकनिर्विकल्पकयोः प्रयोजकौ कथितौ ŚrutaPra. iA. 120. 20 (*on* i. 1. 1)

अनुवृत्तिजटिल (anuvṛtti-jaṭila) *adj.* which has matted hair through imitation वन्द्यं युगं चरणयोर्जनकात्मजायाः। ज्येष्ठानुवृत्तिजटिलं च शिरोऽस्य साधोरन्योन्यपावनमभूदुभयं समेत्य RaghuVa. 13. 78.

अनुवृत्तिज्ञानार्थम् (anuvṛttijñānārtham) *adv.* for the sake of understanding the continuation or supplying (of words from previous context) लघूपायेनानुवृत्तिज्ञानार्थमाह Prasā. i. 17. 23.

अनुवृत्तिज्ञानोत्पादिका (anuvṛttijñānotpādikā) *adj.* (*f.*) which produces the cognition of pervasion or commonness का चेयमनुवृत्तिज्ञानोत्पादिका शक्तिः NyāyMañ. i. 286. 24.

अनुवृत्तितन्त्रत्व (anuvṛttitantra-tva) *n.* the state of being dependent on the following or adopting (another's nature) अशुद्ध उपयोगः स खलु मन्दतीव्रोदयदशाविश्रान्तपरद्रव्यानुवृत्तितन्त्रत्वादेव प्रवर्तते TattvPradī. (A.) 220. 9 (*on* 2.67)

अनुवृत्तितन्त्रत्वाभाव (anuvṛttitantratvābhāva) *m.* absence of the state of being dependent on the following or adopting (another's nature) एवं भवंश्चाहं परद्रव्यानुवृत्तितन्त्रत्वाभावात् शुभेनाशुभेन वा शुद्धोपयोगेन निर्मुक्तो भूत्वा ... निश्चलमुपयुक्तस्तिष्ठामि TattvPradī. (A.) 220. 10 (*on* 2. 67)

अनुवृत्तितस् (anuvṛtti-tas) *adv.* **1** by attendance हसितव्ये स्मितं कुर्यात्प्रभोरेवानुवृत्तितः AṣṭāSaṁ. i. 55. 2 (1. 8); धनम्। ... कुशीद॰ ... ॰शुल्कानुवृत्तितः। ... शबलं समुदाहृतम्। ... अनुवृत्तिः सेवा CaturCin. i. 42. 8; **2** due to pervasion or commonness द्विविधा जातिः परैरभ्युपगम्यते। सामान्यमेव सत्ताख्यं समस्तेष्वनुवृत्तितः TattvSaṁ. 709; लिङ्गानुमेयधर्मसामान्ये तयोरनुवृत्तितो लिङ्गसामान्यस्य साध्यसामान्येन सहाविनाभावाद्यदनुमानं तत्सामान्यतो दृष्टम् Kiraṇā. 305. 17; **3** by agreeable or noble behaviour सेवानुवृत्तितः ... अनुवृत्तिः प्रियता ManuBh. i. 406. 6 (*on* 4. 226); **4** by taking recourse to or by adhering to साधारण्याद् विभावादेरत्रायोगवियोगयोः। करुणस्यानुरूप्येऽपि रतिस्थाय्यनुवृत्तितः। एतौ शृङ्गारभेदौ स्तः BhāvPra. (Śā.) 87.2 (4); व्यपायशङ्कानुवृत्तेर्विच्छेदस्यानुवृत्तितः। पौनःपुन्यं मुहुः BhāvPra. (Śā.) 210. 3 (7)

अनुवृत्तिदर्शन (anuvṛtti-darśana) *n.* **1** observation or experience of recurrence or resumption न दृष्टात् तत् सिद्धिर्निवृत्तेरप्यनुवृत्तिदर्शनात् SāṁkhyaPraSū. 1. 2; **2A** observation or experience of continued existence or persistence मृदादिकारणानां घटाद्युत्पत्तौ पिण्डादिनिवृत्तावनुवृत्तिदर्शनात् BṛĀraUBh. 15. 11 (*on* i. 2. 1); मन्दप्रदीपे वेश्मनि ... तमसोऽप्यनुवृत्तिदर्शनात् व्यतिरेकासिद्धिः PrakaVi. 139. 12; **2B** observation of continuation or supplying (of a word or idea from previous context) सर्वं खल्विदं ब्रह्म' इत्युपरितनेऽपि वाक्ये ब्रह्मणोऽनुवृत्तिदर्शनात् PrakaVi. 143. 21; अपहतपाप्मत्वादिगुणकस्यात्मनो वक्तव्यत्वेनानुवृत्तिदर्शनेन हि तदसिद्धिरिह परिह्रियते ŚrutaPra. ii. 88. 25 (*on* i. 3. 41)

अनुवृत्तिद्वार (anuvṛtti-dvāra) *n.* [Inst.] by means of continuation or supplying (of a word from previous context) अजनुवृत्तिद्वारेण दीर्घत्वाभावप्रतिपत्तौ साध्यायां यत् प्रतिपत्तिगौरवमापद्यते तदपास्तं भवति Nyās. i. 60. 24 (*on* i. 1. 10)

अनुवृत्तिधर्मविशिष्टता (anuvṛttidharmaviśiṣṭa-tā) *f.* the state of being characterised by the quality of pervasion or commonness द्वितीयादिपिण्डग्रहणेषु गोत्वादेरनुवृत्तिधर्मविशिष्टता ... गृह्यते BrahmSūBh. (Rā.) 29. 20 (*on* i. 1.1); येषु पुनर्द्वितीयादिपिण्डग्रहणेषु गोत्वादेरनुवृत्तिधर्मविशिष्टता ... सर्वदैव गृह्यते तेषु सविकल्पकत्वमेव ŚatDū. 87. 5.

अनुवृत्तिधर्मविशिष्टत्व (anuvṛttidharmaviśiṣṭa-tva) *n.* the state of being characterised by the quality of pervasion or commonness गोत्वादेरनुवृत्तिधर्मविशिष्टत्वं द्वितीयादिपिण्डग्रहणावसेयम् BrahmSūBh. (Rā.) 29. 13 (*on* i. 1. 1); भगवता भाष्यकारेण संस्थानस्यानुवृत्तिधर्मविशिष्टत्वं द्वितीयादिपिण्डग्रहणावसेयमित्यभिहितम् NītiMā. 41. 11.

अनुवृत्तिधर्मविशिष्टा (anuvṛttidharma-viśiṣṭā) *adj.* (*f.*) characterised by the quality of pervasion or commonness वरम् ... अनुवृत्तिधर्मविशिष्टायाः

... जातेः तद्बुद्धिशब्दनिर्वाहकत्वाङ्गीकारादुभयवाद्यभ्युपगतसुसदृशसंस्थानस्यैकबुद्धिशब्द-निबन्धनत्वाश्रयणम् NītiMā. 41. 13.

अनुवृत्तिधी (anuvṛtti-dhī) *f.* cognition of pervasion or commonness यदेव ... जन्यते। गोपिण्डेन तदेवान्यैरिति तेष्वनुवृत्तिधीः NyāyMañ. i. 275. 30.

अनुवृत्तिनिमित्त (anuvṛtti-nimitta) *n.* cause of continued existence or persistence उपभोगशेषक्षपणं हि तत्रानुवृत्तिनिमित्तम् BrahmSūBh. (Śaṅ.) 796. 10 (*on* iv. 1. 19)

अनुवृत्तिनियम (anuvṛtti-niyama) *m.* A rule of continued existence or persistence अज्ञानस्य यावत्स्वविषयधीरूपसाक्षिसत्त्वमनुवृत्तिनियमेन निवृत्त्ययोगः AdvaiSi. 545. 16; तदुपादानाज्ञानस्याप्यनुवृत्तिनियमात् अनिर्मोक्षप्रसङ्गः SiddhāLeSaṁ. 436. 4;B rule of continuation or supplying (of a word from pervious context), cf. **अनुवृत्तिनियमाभाव.**

अनुवृत्तिनियमाभाव (anuvṛttiniyamābhāva) *m.* absence of the rule of continuation or supplying (of a word from previous context) (णचः स्त्रियामञ् इति स्त्रीग्रहणं करोति) अथ वा स्त्रीग्रहणेन अनुवृत्तिनियमाभावो ज्ञाप्यते Pradī. iv. 391B. 20 (*on* v. 3. 67)

अनुवृत्तिनिरासार्थम् (anuvṛttinirāsārtham) *adv.* for the sake of avoidance of the continuation (of a word from previous context) पृथगाद्यमिति उद्गतामेकतः पठेदित्यनुवृत्तिनिरासार्थम् MṛtaSaṁ. 129. 1(*on* 5. 27)

अनुवृत्तिनिर्देश (anuvṛtti-nirdeśa) *m.* mention (of a sound) as an imitation or representation तत्रानुवृत्तिनिर्देशे सवर्णाग्रहणमनण्त्वात् Vār. 4 *on* ŚivSū. (Gr.) 1; Vār. 6 *on* P. i. 1. 69; MahāBh. i. 16. 20 (*on* ŚivSū. (Gr.) 1); i. 179. 6 (*on* 1. 1. 69); वृत्तिः शास्त्रस्य प्रवृत्तिः तदनुगतो निर्देशः अनुवृत्ति-निर्देशः Pradī. i. 91B. 18 (*on* ŚivSū. (Gr.) 1)

अनुवृत्तिनिर्देशस्थ (anuvṛttinirdeśa-stha) *adj.* present in the mention (of a sound) as an imitation or representation ननु च सत्यपि सावर्ण्ये नैवानुवृत्ति-निर्देशस्थेन अकारणेन सवर्णानां ग्रहणं सिध्यति Nyās. i. 9. 12 (*on* ŚivSū. (Gr.) 1); प्रत्याहारेऽकारजातेर्निर्देशात् ... अनुवृत्तिनिर्देशस्थेनाकारेण ग्रहणमाकारस्य सिद्धम् Pradī. i. 99A. 5 (*on* ŚivSū. (Gr.) 1)

अनुवृत्तिनिर्मूलन (anuvṛtti-nirmūlana) *n.* uprooting of, i.e. break in continuation यावद्यानुवृत्तिस्थैर्यं निश्चयस्य चकास्ति तावज्ञागरः। तन्मध्ये च निश्चयानुवृत्तिनिर्मूलनात् स्वप्नः PratyabhiVi. ii. 268. 5 (*on* iii. 2. 17)

अनुवृत्तिनिवृत्त्यर्थम् (anuvṛttinivṛttyartham) *adv.* for the sake of avoiding the continuation or supplying (of a word or idea from previous context) तस्यानुवृत्तिनिवृत्त्यर्थं तस्यानन्तरमिदं नोक्तम् Nyās. ii. 651. 21 (*on* vii. 1. 47); पूजायामिति वर्तमाने पुनः पूजाग्रहणमनन्तरग्रहणस्य अनिघातनिषेधस्य चानुवृत्तिनिवृत्त्यर्थम् LaŚabdeŚe. ii. 1102. 8.

अनुवृत्तिपक्ष (anuvṛtti-pakṣa) *m.* alternative view of continuation of supplying (of a word from previous context) भाष्यकारेण तु दुष्टपरिहारोक्त्या-नुवृत्तिपक्षो दुष्ट इत्येव बोध्यते LaŚabdeŚe. ii. 243. 2.

अनुवृत्तिपद (anuvṛtti-pada) *n.* object of continuation or commonness न हि व्यक्तिः साक्षादनुवृत्तिपदम् NyāyKu. 132. 23.

अनुवृत्तिपर (anuvṛtti-para) *adj.* 1 intent on, i.e. given to devotion राज्यं हि नाम राजधर्मानुवृत्तिपरस्य नृपतेर्महदप्रीतिस्थानम् MudrāRā. 3. 3(3); सुनिपुणमुपसेव्य सद्गुरुं शुचिरनुवृतिपरो विभूतये। भवति ... नृपतिपदाय शमाय च क्षमः NītiSā. 1. 70; अनुवृत्तिपरावास्तां लोकवृत्तान्ततद्विदौ। कलाकलापसंपन्नौ लसद्रसरसायनौ YogVā. vi (i). 77. 51; ये तु महागुरूणामनुवृत्तिपरा एव तेषामवश्यमेव कोऽप्यतिशयो जायते Bhāsk. ii. 90. 11 (*on* 3. 2); 2 intent on gratifying or compliance स चिरंजीवी राजपुरुषो यो नगरनापित इवानुवृत्तिपरः सर्वासु प्रकृतिषु NītiVā. 12. 3; 3 intended to convey continuation or supplying (of a word from previous context), cf. **अनुवृत्तिपरत्व 2.**

अनुवृत्तिपरत्व (anuvṛttipara-tva) *n.* 1 the state of being one who is intent on, i.e. given to devotion or obedience विशिष्टक्षयोपशमदशाविश्रान्तदर्शन-चारित्रमोहनीयपुद्गलानुवृत्तिपरत्वेन परिग्र(?गृ)हीतशोभनोपरागत्वात् ... शुभ उपयोगः TattvPradī. (A.) 218. 8 (*on* 2. 65); 2 the state of being what is intended to convey continuation or supplying (of a word from previous context) स्वमित्यनुवृत्तिपरत्वेन व्याख्यानं तु हेयमेव। अनुवृत्तौ फलाभावात् LaŚabdeŚe. i. 15. 7.

अनुवृतिपरवृत्तिविरोध (anuvṛttiparavṛtti-virodha) *m.* contradiction to the gloss intended to convey continuation (of a word from previous context) उपन्यासो हरदत्तकृतश्चिन्त्यः। अभ्यस्तानामित्यनुवृत्तिपरवृत्तिविरोधात् LaŚabdeŚe. ii. 949. 16.

अनुवृत्तिपरिग्रह (anuvṛtti-parigraha) *m.* acceptance of the recurrence (of the absolute) केवलस्वद्रव्यानुवृत्तिपरिग्रहात् ... नित्यं निश्चलमुपयुक्तस्तिष्ठामि TattvPradī. (A.) 221. 1 (*on* 2. 67)

अनुवृत्तिपूर्वम् (anuvṛttipūrvam) *adv.* as preceded by, i.e along with obedience पत्नीव कुर्यादनुवृत्तिपूर्वं पूर्वं महार्थस्य वरोपचारम् SamaMā. 5. 70.

अनुवृत्तिप्रकार (anuvṛtti-prakāra) *m.* manner of obedience or devotion तस्यानुवृत्तिप्रकारः ... शरीरम् ... गुर्वर्थं धारयेद्यस्तु स शिष्यो नेतरः स्मृतः इति जयदाख्यानसंहितायाम् VedāntRaMañ. 3. 8 (122. 16)

अनुवृत्तिप्रतिपादनार्थ (anuvṛttipratipādanārtha) *adj.* meant for explaining the continued existence or persistence कर्मबन्धस्याप्येवमात्रह्मज्ञान-मनुवृत्तिप्रतिपादनार्थमधिकरणम् ŚivārkaMaDī. ii. 203. 14 (*on* iii. 1. 8)

अनुवृत्तिप्रतीति (anuvṛtti-pratīti) *f.* knowledge of pervasion or commonness गोत्वादेरनुवृत्ताकारता न प्रतीयते। द्वितीयादिपिण्डग्रहणेष्वेवानुवृत्तिप्रतीतिः BrahmSūBh. (Rā.) 29. 12 (*on* i. 1. 1); सविकल्पकदशायाम् ... पूर्वाकारावमर्शेन जातेरनुवृत्तिप्रतीतिः TantrRaha. 9. 15.

अनुवृत्तिप्रत्यय (anuvṛtti-pratyaya) *m.* 1 knowledge of pervasion or commonness अथ मन्यसे सत्यमयमस्तु पिण्डव्यतिरेकनिमित्तादनुवृत्तिप्रत्ययो भवति NyāyVār. 319. 17 (*on* ii. 2. 65); अनुवृत्तिप्रत्ययश्च पृथक्त्वसामान्यकृत एवेत्यभिप्रायः NyāyKa. 139. 7; य एव चानुवृत्तिप्रत्ययः स एव सत् SyādvāMañ. 8 (63); सामान्यादित्रिके कथं नानुवृत्तिप्रत्ययः SyādvāMañ. 8 (68); यथानुवृत्तिप्रत्ययात् सत्तेष्यते तथा गोत्वाद्यवान्तरसामान्यमपि प्रसज्यते BrahmSūBh. (Bhā.) 99. 13 (*on* ii. 1. 14); 2 proof of continuity, cf. **अनुवृत्तिप्रत्ययभूत.**

अनुवृत्तिप्रत्ययकारण (anuvṛttipratyaya-kāraṇa) *n.* cause of the knowledge of pervasion or commonness सामान्यं द्विविधं परमपरं चानुवृत्तिप्रत्ययकारणम् PadarthaSaṁ. 11. 12; सामान्यम् ... आधारेषु प्रबन्धेन वर्तमानमनुवृत्ति-प्रत्ययकारणम् PadārthaSaṁ. 311. 17; NyāyKa. 15. 17; 313. 14; यदिदं गोत्वं गोष्वनुवृत्तिप्रत्ययकारणं तत् किं गवि वर्तते आहोस्विदगवि NyāyVār. 322. 6 (*on* ii. 2. 65); प्रमाणं सूचयति। अनुवृत्तिप्रत्ययकारणमिति Kiraṇā. 23. 4; प्रतिव्यक्तिनियतं संस्थानं कथमनुवृत्तिप्रत्ययकारणम् NyāyPari. 500. 12.

अनुवृत्तिप्रत्ययगोचरत्व (anuvṛttipratyaya-gocaratva) *n.* the state of being the object of the knowledge of pervasion or commonness सामान्यात्मना सर्वं वस्तुजातमभिन्नमनुवृत्तिप्रत्ययगोचरत्वात् BrahmSūBh. (Bhā.) 98. 24 (*on* ii. 1. 14)

अनुवृत्तिप्रत्ययभूत (anuvṛttipratyaya-bhūta) *adj.* which has become proof of continuity वायुः ... आयुषोऽनुवृत्तिप्रत्ययभूतो भवत्यकुपितः CaraS. i. 12. 8.

अनुवृत्तिप्रत्ययलक्षण (anuvṛttipratyaya-lakṣaṇa) *adj.* indicative of the knowledge of pervasion or commonness व्यावृत्तिः ... एका चेत्सामान्यमेव संज्ञान्तरेण प्रतिपन्नं स्यात्। अनुवृत्तिप्रत्ययलक्षणाव्यभिचारात् SyādvāMañ. 14 (51)

अनुवृत्तिप्रत्ययसंभव (anuvṛttipratyaya-sambhava) *m.* possibility of the knowledge of pervasion or commonness रूपादिषु तु कृतसमयस्यानु-वृत्तिप्रत्ययसंभवात् गुणत्वस्याप्रत्याख्यानम् NyāyKa. 13. 4.

अनुवृत्तिप्रत्ययहेतु (anuvṛttipratyaya-hetu) *m.* cause of the knowledge of pervasion or commonness अनुवृत्तिप्रत्ययहेतुः सामान्यम् TarkBhā. (Ke.) 75. 14; अत्यन्तव्यावृत्तानां पिण्डानां यतः कारणादन्योऽन्यस्वरूपानुगमः प्रतीयते तदनुवृत्तिप्रत्ययहेतुः सामान्यम् SyādvāMañ. 8 (13); यद्यपि वस्तुस्वरूपमस्तित्वं सामान्यादित्रयेऽपि विद्यते तथापि तदनुवृत्तिप्रत्ययहेतुर्न भवति SyādvāMañ. 8 (63); अनुवृत्तिप्रत्ययहेतुः सत्तासंबन्धोऽप्यस्ति SyādvāMañ. 8 (66)

अनुवृत्तिप्रत्ययहेतुत्व (anuvṛttipratyayahetu-tva) *n.* the state of being the cause of the knowledge of pervasion or commonness यथा भिन्नान्यनेकानि वस्तूनि इतरेतरतोऽनुवृत्तिप्रत्ययहेतुत्वेन व्यवतिष्ठन्ते सा जातिः NyāyVār. 336. 12 (*on* ii. 2. 70); द्रव्यत्वं द्रव्येष्वनुवृत्तिप्रत्ययहेतुत्वात् सामान्यम् NyāyKa. 314. 2; द्रव्यगुणकर्मणामपि सामान्यद्वारेणैवानुवृत्तिप्रत्ययहेतुत्वात् Kiraṇā. 23. 6. सामान्यम् परं सत्ता बहुविषयत्वात्। सा चानुवृत्तिमात्रहेतुत्वात् (v. l. अनुवृत्तिप्रत्ययहेतुत्वात्) सामान्यमात्रम् TarkBhā. (Ke.) 76. 1.

अनुवृत्तिप्रत्ययाभाव (anuvṛttipratyayābhāva) *m.* absence of the knowledge of pervasion or commonness अनुवृत्तिप्रत्ययाभावान्न सामान्यादित्रये सत्तायोग इति चेत् न SyādvāMañ. 8 (131)

अनुवृत्तिप्रदर्शन (anuvṛtti-pradarśana) *n.* indication of the continuation or supplying (of a word from the preceding context) अनुपसंग्रहणानुवृत्ति-

मन्तरेणैवोपसर्गनिवृत्तेः सिद्धत्वादनुवृत्तिप्रदर्शनमपि न युज्यते Pradī. iii. 172A. 22 (*on* iii. 2. 61); अनुवृत्तिप्रदर्शनाय पूर्वेत्यादिसूत्रमपीह व्याचष्टे LaŚabdeŚe. ii. 361. 13.

अनुवृत्तिप्रसक्ता (anuvṛtti-prasaktā) *adj.* (*f.*) engaged in compliance or gratifying अनुवृत्तिप्रसक्तानां करेणूनां स भूरिभिः। सहस्रैः संगतः सौख्यं भजते यूथपोचितम् PadmP. (Ra.) 85. 160.

अनुवृत्तिप्रसङ्ग (anuvṛtti-prasaṅga) *m.* 1 undesired occasion for continued existance or persistence प्रमाणान्तरपरिदृष्टानाम् ...। अव्यापकानामपि नित्यानामुपाधित्वे वह्नेः सर्वदानुवृत्तिप्रसङ्गः Kiraṇā. 301. 4; सदसत्त्वे वस्तुनो धर्मौ, उत स्वरूपम्। नाद्यः। असत्त्वदशायामपि (अ?)सत्त्वस्यानुवृत्तिप्रसङ्गात् SarvaDaKau. 37. 9; 2A undersired occasion for pervasion, commonness or comprehensiveness न च स्थूलत्वै(त्वे?)कत्ववदवयविभाव एव चैतन्यमुत्पद्यत इति वाच्यम् ...। तथात्वे वा स्थूलत्वैकत्ववत्सर्वावयविष्वनुवृत्तिप्रसङ्गात् NyāyKu. 111. 11; 2B undesired occasion for continuation or supplying (of a word or idea from previous context) एकसमासनिर्देशाद् द्वयोरपि नदीहस्वयोरनुवृत्तिप्रसङ्गात् Pradī. vi. 228. 17 (*on* vii. 3. 108)

अनुवृत्तिबुद्धि (anuvṛtti-buddhi) *f.* notion or idea of pervasion or commonness एकं पदम्, एकं वाक्यमिति प्रत्ययश्च वर्णसमुदायविषयः। शब्दः शब्द इत्यनुवृत्तिबुद्धिश्च श्रोत्रग्राह्यत्वोपाधिनिबन्धना ŚrutaPra. iA. 181. 9 (*on* i. 1. 1)

अनुवृत्तिबुद्धिग्राह्यत्व (anuvṛttibuddhigrāhya-tva) *n.* the state of being what is to be grasped through the notion of pervasion or commonness चतुर्विधस्यापि वस्तुत्वमभावस्यानुवृत्तिबुद्धिग्राह्यत्वेन प्रमेयत्वेन च गवादिवत् TātpaṬ. (U.) 411. 8 (*on* 5(8). 9)

अनुवृत्तिबुद्धिबोध्य (anuvṛttibhuddhi-bodhya) *adj.* to be known through the notion of pervasion or commonness अनुवृत्तिबुद्धिबोध्यं कारणमाकृतिश्च व्यावृत्तिबुद्धिबोध्यं कार्यं व्यक्तिश्चेति विविनक्ति BrahmSūBh. (Rā.) 160. 12 (*on* i. 1. 4)

अनुवृत्तिबुद्धिबोध्यत्व (anuvṛttibuddhibodhya-tva) *n.* the state of being what is to be known through the notion of pervasion or commonness विविक्ताकारोपलम्भे सति हि अस्मिन्नंशेऽनुवृत्तिबुद्धिबोध्यत्वम् अस्मिन्नंशे व्य(?व्या)-वृत्तिबुद्धिबोध्यत्वमिति ज्ञातुं शक्यम् ŚrutaPra. iB. 156. 28 (*on* i. 1. 4)

अनुवृत्तिबुद्धिवश (anuvṛttibuddhi-vaśa) *m.* [Abl.] by the force of the notion of pervasion or commonness एकं पदमित्यादिप्रत्ययस्य वर्णेष्वनुपपत्तेः, भिन्नेषु वर्णेषु शब्दः शब्द इत्यनुवृत्तिबुद्धिवशाच्च वर्णातिरिक्तपदस्फोटसिद्धिः ŚrutaPra. i A. 181. 6 (*on* i. 1. 1)

अनुवृत्तिबृंहितानुरागम् (anuvṛttibṛṁhitānurāgam) *adv.* in such a way that love is increased due to compliance or conciliation तत्कालोचितम् ... अनुवृत्तिबृंहितानुरागम् ... प्रियंवदिकया सहाल्पाल्पं जल्पन् ... नलः ... उदतिष्ठत् NalaCam. 7. 47 (2)

अनुवृत्तिभाव (anuvṛtti-bhāva) *m.* the state of continued existence or persistence रूपरसादीनां तु नेया (लक्षणोन्नेयः?) स्वभावविशेषो धर्मान्तरमनुवृत्तिभावात् NyāyKu. 159. 6.

अनुवृत्तिमत् (anuvṛtti-ma(n) t) *adj.* 1A possessed of compliance, compliant अथ वा वासुदेवोऽपि प्रियकामोऽनुवृत्तवान् (v.l. ॰त्तिमान्)। द्रुपदे तिष्ठति कथं माधवोऽर्हति पूजनम् MahāBhā. ii. 34. 7; 1B conciliating गुणैर्नायककल्पो यः प्रेम्णा तत्रानुवृत्तिमान्। पीठमर्दः स कथितः UjjvaNīMa. 44. 2; 2 having the proper or noble behaviour लोके विहर शुद्धधीः। उदारः पेशलाचारः सर्वाचारानुवृत्तिमान् MahāU. 6. 70; 3 having the continuation or supplying (of word from previous context) पञ्चाला इति शब्देन ... रूढ्या जनपदविशेषस्यैव प्रतीत्युदयादिति दूषितं पाणिनिना 'लुब्योगाप्रत्याख्यानात्' इति सूत्रेण 'अशिष्यम्' इति पूर्वसूत्रादनुवृत्तिमता PūrvottaVāNaMā. 84. 11.

अनुवृत्तिमत्त्व (anuvṛttimat-tva) *n.* the state of having continued existence or persistence इन्द्रियाणां च एकादशानामपि आमोक्षम् अनुवृत्तिमत्त्वेन .... जङ्गमस्थावरात्मकेषु सर्वेष्वपि शरीरत्वेन संप्रतिपन्नेषु सद्भावोऽस्त्येव PūrvottaVāNaMā. 199. 6.

अनुवृत्तिमहोत्सव (anuvṛtti-mahotsava) *m.* great festival of compliance रतिषु निवसन्नङ्गे स्विद्यन्नदर्शि मृगीदृशां मनसि विकसन्निष्टा-दिष्टोऽनुवृत्तिमहोत्सवः Kapphiṇā. 14. 32.

अनुवृत्तिमात्र (anuvṛtti-mātra) *n.* 1A mere pervasion or commonness न हि सत्त्वं सामान्यमेव इति नियन्तुं शक्यम् ... सामान्यवत्सु अनुवृत्तिमात्रेण तन्नियमे गुणवत्सु अनुवृत्तिमात्रेण द्रव्यत्वस्यापि तन्नियमः स्यात् TarkSaṁ. (Ā.) 121. 22; ब्रह्मणश्चात्यन्तावेद्यत्वे ... उपदेष्टुश्चाद्वैतनिश्चयानिश्चययोः कस्मै किमुपदेश्यम्। ... व्यावृत्त्यनुवृत्तिमात्रं तु न मिथ्यात्वादिप्रयोजकम् NyāySiA. 228. 13; 1B mere continued existence or persistence विविदिषासंन्यासिना संपादिता-नामेतेषां (तत्त्वज्ञानादीनाम्) किं विद्वत्संन्यासादूर्ध्वमनुवृत्तिमात्रम्, किं वा पुनरपि संपादन-प्रयत्नोऽपेक्षितः JīvanVi. 48. 3; 2 mere repetition (गत्यनुस्मरणाद् ब्रह्म चन्द्रं वा गच्छति ध्रुवम्) अवान्तरविशेषाणां वैलक्षण्येऽप्यनुवृत्तिमात्रस्योभयत्र साम्यात् TattvPrakā. 212B. 10 (*on* iv. 2. 22)

अनुवृत्तिमात्रत्व (anuvṛttimātra-tva) *n.* the state of being mere pervasion or commonness सामान्यमात्रत्वमनुवृत्तिमात्रत्वमित्यर्थः NyāyRa. 562. 13 (*on* 5 (12). 62)

अनुवृत्तिमात्रहेतुत्व (anuvṛttimātrahetu-tva) *n.* the state of being the cause of mere pervasion or commonness सामान्यम् ... द्विविधं परमपरं च। परं सत्ता बहुविषयत्वात्। सा चानुवृत्तिमात्रहेतुत्वात् सामान्यमात्रम् TarkBhā. (Ke.) 76. 1; परसामान्यस्यानुवृत्तिमात्रहेतुत्वेन ... अपरसामान्यं व्यावृत्तेरपि हेतुत्वाद् विशेषोऽपि भवति NyāySu. (Ja.) 337B. 7 (*on* ii. 2. 6)

अनुवृत्तिरूप (anuvṛtti-rūpa) *adj.* [*f.* -ā] A of the form of pervasion or commonness व्यावृत्त्यात्मसु विशेषेषूद्भूतेषु तद्रूपे वस्तुनि गृह्यमाणेऽनुवृत्तिरूपं सामान्यं किमवस्थं भवति NyāyRa. 561. 21 (*on* 5 (12). 60); खण्डस्य मुण्डाद् व्यावृत्तिरूपं खण्डत्वं मुण्डात् खण्डस्य भेदः। अनुवृत्तिरूपं गोत्वमभेदः NītiMā. 29. 7; मा भूत्सर्वपुद्गेश्येष्वनुवृत्तिरूपा वा सर्वात्मना क्वचिदप्युद्देश्येऽनुवृत्तिरूपा वा सर्वोद्देश्यानुवृत्तिः VidhiRa. 13 (94. 15); B of the form of continued existence or persistence आत्मशब्देनानन्तेष्वपि धर्मेष्वनुवृत्तिरूपमन्वयिद्रव्यं ध्वनितम् SyādvāMañ. 22 (28); अनुवृत्तिरूपं स्थैर्यम् अनुवृत्तिस्थैर्यम् Bhāsk. ii. 268. 11 (*on* iii. 2. 17)

अनुवृत्तिरूपधर्माग्रहण (anuvṛttirūpadharmāgrahaṇa) *n.* non-cognition of the quality of the form of pervasion or commonness योग्यतया संस्थानस्य प्रथममेव स्वरूपग्रहणमाश्रयभेदग्रहरूपसहकारिविशेषस्याभावादनुवृत्तिरूपधर्माग्रहणम् ŚatDū. 87. 7.

अनुवृत्तिलक्षणोपरोध (anuvṛttilakṣaṇoparodha) *m.* obstruction or pausing characterised by the (meaningful) imitation (or gesture), i. e. gesticulation (वाचिकाभिनयं कुर्याद्विरामैरर्थदर्शकैः) अर्थदर्शकैरिति। अनुवृत्तिलक्षणो-परोधकृतैरित्यर्थः AbhinBhā. ii. 69. 17 (*on* 9. 180)

अनुवृत्तिलब्ध (anuvṛtti-labdha) *adj.* obtained through the continuation or supplying (of a word from the previous context) इदमनुवृत्तिलब्धं पौनरुक्त्यं परिहरति। ग्रामेति BālamBha. i. 441. 19 (*on* 1. 176); अनुवृत्तिलब्धमाह। गच्छन्निति BālamBha. ii. 339. 19 (*on* 2. 290)

अनुवृत्तिलभ्य (anuvṛtti-labhya) *adj.* to be obtained through the continuation or supplying (of a word from the previous context) संसृष्ट्यपीति। इदं सर्वमनुवृत्तिलभ्यम् BālamBha. ii. 247. 26 (*on* 2. 139)

अनुवृत्तिलिप्सा (anuvṛtti-lipsā) *f.* desire for obtaining the continuation or supplying (of a word from previous context) संयोगादित्यस्यानुवृत्तिलिप्सया तथा प्रधानेनेति... पूर्वपक्षसूत्रं कृतम् ŚivārkaMaDī. ii. 304. 16 (*on* iii. 3.11)

अनुवृत्तिवचन (anuvṛtti-vacana) *n.* statement referring to continued existence or persistence विद्याकर्मणोः फलदानायानुवृत्तिवचनमपि प्रागुक्तन्या-यादुक्तरूपाङ्गप्रधानभावाभिप्रायमेव ŚivārkaMaDī. ii. 386. 18 (*on* iii. 4. 5)

अनुवृत्तिवत् (anuvṛtti-vat) *adv.* like continued existence or persistence आहारविहारादीनां अनुवृत्तिवच्छुभवासनानामेवानुवृत्तिर्भवति VedāntSā. (Sa.) 33.15; न विशेषकत्वम् ... नित्यस्य ... अविशेषादिति चेत्, न ... श्वाससंतानानुवृत्तिवत् ... कर्मसंतानस्येश्वरनिःश्वसितस्यानुवृत्तेः NyāyKuA. i. 138. 1.

अनुवृत्तिवशता (anuvṛttivaśa-tā) *f.* the state of being under the influence of the continued existence or persistence अथ यदि ... शुभोपयोगानुवृत्तिवशतया मोहादीन्नोन्मूलयामि, ततः कुतो मे शुद्धात्मलाभः TattvPradī. (A.) 99. 5 (*on* 1. 79)

अनुवृत्तिविधिवश्यत्व (anuvṛttividhivaśya-tva) *n.* the state of being dependent on the injunction of continued existence or persistence अतोऽनुवृत्तिविधिवश्यत्वादाप्रयाणात् परविद्यानुवर्तनीया ŚrutaPra. ii. 582. 28 (*on* iv. 1. 12)

अनुवृत्तिविरोध (anuvṛtti-virodha) *m.* contradiction to the continuation or supplying (of a word from the previous context) कनिष्ठानामिके अप्याकुञ्चयेदिति विध्यर्थः स्यात्। तथा च तन्त्रान्तरविरोधोऽनुवृत्तिविरोधवैयर्थ्ये च SetuBa. 126. 24.

अनुवृत्तिविवक्षा (anuvṛtti-vivakṣā) *f.* intention, i.e. consideration of continued existence or persistence (of the cause in the effect) वाय्वाकाशयोः

कार्यकारणभावेनाकाशस्य वाय्वादावनुवृत्तिविवक्षया तदीयशब्दे लक्षणा युज्यते SetuBa. 246. 24.

अनुवृत्तिविषयत्व (anuvṛttiviṣaya-tva) *n.* the state of being the object of continuation or supplying (of a word from the previous context) सप्तदशसूत्र्यामनुवर्तत इति। संबध्यत इत्यर्थः। एतेन षोडशसूत्राणामेवानुवृत्तिविषयत्वमित्यपास्तम् LaŚabdeŚe. ii. 300. 8.

अनुवृत्तिविषयीभाव (anuvṛttiviṣayībhāva) *m.* the state of (non-object) becoming the object of pervasion or commonness एतावाननयोर्विशेषः, परपक्षे जातेरनुवृत्तिविषयीभावः (रनुवृत्तिर्विषये भावः) अस्मत्पक्षे तु विषयविषयिभावः NyāyKu. 158. 11.

अनुवृत्तिव्यतिवृत्तिभाज् (anuvṛttivyativṛtti-bhāj) *adj.* possessing commonness and exclusion स्वतोऽनुवृत्तिव्यतिवृत्तिभाजो भावा न भावान्तरनेयरूपाः MahāViSt. (H.) 1. 4; सजातीयविजातीयेभ्यः सर्वथा व्यवच्छेदः। ते उभे अपि संवलिते भजन्त आश्रयन्तीति अनुवृत्तिव्यतिवृत्तिभाजः SyādvāMañ. 4 (10)

अनुवृत्तिव्यतिवृत्तिलक्षण (anuvṛttivyativṛtti-lakṣaṇa) *adj.* characterised by commonness and exclusion (न भावान्तरनेयरूपाः) भावव्यतिरिक्तसामान्यविशेषाभ्यां नेयम्... यथासंख्यमनुवृत्तिव्यतिवृत्तिलक्षणं स्वरूपं येषां ते तथोक्ताः SyādvāMañ. 4 (15)

अनुवृत्तिव्यावृत्त (anuvṛtti-vyāvṛtta) *adj.* devoid of continuation, i.e. influence समस्तोपाश्रयानुवृत्तिव्यावृत्तस्य स्फटिकमणेरिवात्यन्तविशुद्धमुपयोगमात्रमात्मानं सुनिश्चलं केवलमधिवसतः स्यात् TattvPradī. (A.) 212. 9 (*on* 2. 59)

अनुवृत्तिव्यावृत्तिचिन्ता (anuvṛttivyāvṛtti-cintā) *f.* consideration of the commonness and exclusion सत्युपादानेऽनुवृत्तिव्यावृत्तिचिन्ता तदेव नेति बौद्धमतमाशङ्क्याह VedāntKa. 267. 26 (*on* ii. 2. 15)

अनुवृत्तिव्यावृत्तिनिरपेक्ष (anuvṛttivyāvṛtti-nirapekṣa) *adj.* independent of commonness and exclusion अनुवृत्तिव्यावृत्तिनिरपेक्षं न केवलम्। वस्त्वेव गृह्यते कार्यं कीदृक्तदिह कथ्यताम् NyāyMañ. i. 283. 28.

अनुवृत्तिव्यावृत्तिपरामर्श (anuvṛttivyāvṛtti-parāmarśa) *m.* consideration of commonness and exclusion (ज्ञात्रा शुद्धं तु गृह्यते) शुद्धमिति। अनुवृत्तिव्यावृत्तिपरामर्शरहितम् Kāśi. i. 253. 22 (*on* 4. 118)

अनुवृत्तिव्यावृत्तिप्रतीति (anuvṛttivyāvṛtti-pratīti) *f.* perception or knowledge of commonness and exclusion अयं गौरिति तादात्म्यप्रतीतेस्तयोरैक्यं प्रतीयते। न चानुवृत्तिव्यावृत्तिप्रतीतिः NītiMā. 28. 20.

अनुवृत्तिव्यावृत्तिप्रत्यय (anuvṛttivyāvṛtti-pratyaya) *m.* perception or knowledge of commonness and exclusion न केवलं अनुवृत्तिव्यावृत्तिप्रत्ययदर्शनादुत्क्षेपणापक्षेपणादीनां जातिभेदः सिद्धः NyāyKa. 294. 21.

अनुवृत्तिव्यावृत्तिबुद्धि (anuvṛttivyāvṛtti-buddhi) *f.* knowledge or idea of commonness and exclusion कार्यादीनामभावः...। यद् वानुवृत्तिव्यावृत्तिबुद्ध्योर्ग्राह्यो यतः स्वयम्। तस्माद् गवादिवद् वस्तु प्रमेयत्वाच्च गम्यताम् TattvSaṁ. 1656; ŚlokaVār. 5 (8). 9 (475. 1); NyāyRa. 519. 7 (*on* 5 (10). 38); वस्त्वेकात्मकमेवेदमनेकाकारमिष्यते। ते चानुवृत्तिव्यावृत्तिबुद्धिग्राह्यतया स्थिताः TattvSaṁ. 1720.

अनुवृत्तिव्यावृत्तिरहित (anuvṛttivyāvṛtti-rahita) *adj.* devoid of commonness and exclusion (सामान्यम्) ज्ञात्रा पुनः शुद्धमेवानुवृत्तिव्यावृत्तिरहितं गृह्यते NyāyRa. 172. 13 (*on* 4. 119)

अनुवृत्तिव्यावृत्तिरूपता (anuvṛttivyāvṛttirupa-tā) *f.* the state of being of the nature of commonness and exclusion स्वभावोऽपि यदि द्रव्यपर्याययोर्द्वयोरपि प्रत्येकमनुवृत्तिव्यावृत्तिरूपता, तदा पदार्थद्वयं स्यात् घटपटवत् HetuBiṬ. 103. 6.

अनुवृत्तिव्यावृत्तिविकल्प (anuvṛttivyāvṛtti-vikalpa) *m.* option of commonness and exclusion (सामान्यम्) नापि संस्थानसादृश्यात्मकम्। तत्रानुवृत्तिव्यावृत्तिविकल्पायोगात् NyāySi. 265. 23.

अनुवृत्तिव्यावृत्तिव्यवस्था (anuvṛttivyāvṛtti-vyavasthā) *f.* order of commonness and exclusion यस्मिन् गृह्यमाणे यन्न गृह्यते तत्ततो भिद्यते ... अथानुवृत्तिव्यावृत्तिव्यवस्था च हेम्नि ज्ञाते कुण्डलादिजिज्ञासा च कथम् Bhām. 89. 18 (*on* i. 1. 4); अनुवृत्तिव्यावृत्तिव्यवस्था मा च घटिष्ट VedāntKa. 72. 13 (*on* i. 1. 4)

अनुवृत्तिव्यावृत्तिहेतु (anuvṛttivyāvṛtti-hetu) *m.* cause of commonness and exclusion अनुवृत्तिव्यावृत्तिहेतुना युज्यते मतुप् ŚlokaVār. 6. 332 (814. 4); येन धर्मेण भावो भावान्तरेषु केषुचिदनुवर्तते केभ्यश्चिद् व्यावर्तते स धर्मो अनुवृत्तिव्यावृत्तिहेतुरित्युच्यते NyāyRa. 814. 13 (*on* 6. 332); अनित्य शब्द... अनुवृत्तिव्यावृत्तिहेतुमत्त्वे सत्यैन्द्रियकत्वात् NyāyRa. 814. 17 (*on* 6. 332); अस्त्येवानुवृत्तिव्यावृत्तिहेतुभूतोपाधिमत्ता गोत्वादीनाम् NyāyRa. 815. 12 (*on* 6. 333)

अनुवृत्तिव्यावृत्तिहेतुत्व (anuvṛttivyāvṛtti-hetutva) *n.* the state of being the cause of commonness and exclusion अपरं द्रव्यत्वकर्मत्वादि अनुवृत्तिव्यावृत्तिहेतुत्वात् सामान्यं विशेषश्च भवति PadārthaSaṁ. 312. 4; NyāyKa. 314. 1.

अनुवृत्तिव्यावृत्त्यग्रह (anuvṛttivyāvṛtty-agraha) *m.* non-perception of commonness and exclusion गोत्वव्यक्तयोरनुवृत्तिव्यावृत्त्यग्रहेऽपि विशेषणविशेष्यभावरूपेण आकारान्तरेण भेदो गृहीतः ŚrutaPra. iA. 121. 28 (*on* i.1.1)

अनुवृत्तिशङ्का (anuvṛtti-śaṅkā) *f.* doubt regarding continuation or supplying (of a word or idea from previous context) न च प्रतिषेधस्यानुवृत्तिशङ्काप्राप्तिपूर्वको हि प्रतिषेधः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 1. 66 (449. 9); ओरित्यधिके ज्ञाप्यकोदावुवर्णादिशनिविशार्थमिति परास्तम्। अत इत्यनुवृत्तिशङ्कावारणाय तत्सत्त्वात् LaŚabdeŚe. ii. 605. 26.

अनुवृत्तिश्रुति (anuvṛtti-śruti) *f.* scriptural statement referring to continuation (of *upāsana*) उपासनविधानात् तस्याप्रयाणादनुवृत्तिश्रुतेः ... जीवन्मुक्तिरनुपपन्ना ŚrutaPra. ii. 599. 31 (*on* iv. 2. 10)

अनुवृत्तिसमर्थन (anuvṛtti-samarthana) *n.* justification for continuation (of *upāsana*) ब्रह्मज्ञानसाधनोपासनस्य मुक्त्यवध्यनुवृत्तिसमर्थनाद् अस्ति शास्त्रादिसंगतिः TattvPrakā. 171B. 6 (*on* iii. 3. 27)

अनुवृत्तिसंभव (anuvṛtti-sambhava) *m.* A possibility of continued existence or persistence कथं बोधानुवृत्तिः न हि क्षणिकस्य बोधस्यानुवृत्तिसंभवः NyāyRa. 525. 16 (*on* 5 (11). 62); अधिष्ठानाज्ञानस्य आवरणशक्त्यंशेन निवृत्तावपि विक्षेपशक्त्यंशेनानुवृत्तिसंभवात् SiddhāLeSaṁ. 284. 8; **B** possibility of continuation or supplying (of a word or idea from the previous context) न चानुवृत्तिसामर्थ्यम्, अन्यानुरोधेनाप्यनुवृत्तिसंभवात् PadMañ *on* KaśiVṛ. *on* P. i. 1. 12 (110. 18); त्रलः सत्ता परिकल्प्यते तदपि न, उत्तरार्थमपि अनुवृत्तिसंभवात् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. ii. 4. 34 (283. 12); आचारानुगुण्यात्वादी वामश्रोत्रे न्यासो युक्तः। वामादिक्रमत इति पदस्य संनिहितत्वेनानुवृत्तिसंभवात् SetuBa. 301. 19; SiddhāKau. 392B. 19 (*on* vii. 3. 95); पिण्डदोऽशहरश्चैषामित्यस्यानुवृत्तिसंभवेऽप्येषामभावे इत्याद्युक्तम् BālamBha. ii. 224. 9 (*on* 2. 135)

अनुवृत्तिसहित (anuvṛtti-sahita) *adj.* accompanied by, i.e. construed with the continuation or supplying (of a word from the previous context) सूत्रान्तरमनुवृत्तिसहितं पठति TātpaṬ. (Vā.) 649. 17 (*on* iv. 2. 24)

अनुवृत्तिसामर्थ्य (anuvṛtti-sāmarthya) *n.* force of continuation or supplying (of a word etc. from the previous context) दृष्टानुवृत्तिसामर्थ्याद् यत्नानुवर्तते नानन्तर इनुण् KāsiVṛ. *on* iii. 3. 45; तत्र च अनुवृत्तिसामर्थ्यात् लङ्घयेतत् सदादिकार्यं भवति Nyās. i. 635. 8 (*on* iii. 2. 108); दृष्टमनुवृत्तिसामर्थ्यं यस्य इति बहुव्रीहिः ... यद् वा अनुवृत्तौ सामर्थ्यम् अनुवृत्तिसामर्थ्यं ततो दृष्टशब्देन कर्मधारयः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 3. 45 (44. 14. 16); गुणवृद्धिग्रहणं संज्ञापरम् इह तु अनुवृत्तिसामर्थ्यात् संज्ञिपरं भविष्यति PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 1. 3 (71. 10); *on* P.i. 1. 12 (110. 17); *on* P. ii. 3. 32 (190. 15); अनुवृत्तिसामर्थ्यात् स्त्रीप्रत्ययस्य ग्रहणम् PariVṛ. (Sī.) 51. 8; खरि इत्यनुवृत्तिसामर्थ्यात् कुप्वोरिति षष्ठ्यन्तं संपद्यते Prasā. i. 99. 18; अजित्यनुवृत्तिसामर्थ्यादचेदिद्भवति तर्ह्यनुनासिक एवेति नियमाश्रयणाद्धृभृतौ न दोषः LaŚabdeŚe. i. 11. 21; i. 354. 21; ii. 580. 13.

अनुवृत्तिसार्थक्य (anuvṛtti-sārthakya) *n.* fruitfulness, i.e. justification for continuation or supplying (of a word from the previous context) 'स्वं रूपं शब्दस्य' इत्यनुवृत्तिसार्थक्याय आद्यन्तशब्दाभ्यां सामर्थ्यान्मध्यपतिता वर्णा एव संज्ञित्वेन गृह्यन्ते Prasā. i. 18. 7.

अनुवृत्तिसिद्धि (anuvṛtti-siddhi) *f.* obtainment of continuation or supplying (of a word from previous context) यदि चकारेणाप्यनुकृष्यमाणमर्थपदार्थकमेव स्यात् तदनुकर्षणार्थं चकारकरणमनर्थकं स्यात् अर्थपदार्थस्य स्वरितत्वादेवानुवृत्तिसिद्धेः Nyās. i. 48. 23 (*on* i. 1.5); अनुकृष्यत्वादुत्तरत्र तदनुवृत्तिर्न स्यात्। न चैतत्प्रयोजनमुपपद्यते। स्वरितत्वादेवानुवृत्तिसिद्धेः Nyās. i. 131. 25 (*on* i. 1. 69)

अनुवृत्तिसिद्ध्यर्थम् (anuvṛttisiddhyartham) *adv.* for the obtainment of continuation or supplying (of a word from the previous context) द्वितः। भावादावित्यग्रेऽनुवृत्तिसिद्ध्यर्थमुक्तम् Prasā. ii. 662. 19.

अनुवृत्तिसौकर्य (anuvṛtti-saukarya) *n.* facility of the continuation (of a word from previous context) छन्दसि परि। छान्दसमपीदमनुवृत्तिसौकर्यादिह व्याख्यातम् LaŚabdeŚe. ii. 343. 13.

अनुवृत्तिस्थानभूता (anuvṛtti-sthānabhūtā) *adj.* (*f.*) which has become

the place, i.e. support or basis for continuation (of dramatic element) आधिकारिकत्वसिद्धये अनुवृत्तिस्थानभूता अवस्थाः पञ्च दर्शिताः AbhinBhā. iii. 22. 20 (*on* 19. 36)

अनुवृत्तिस्थैर्य (anuvṛtti-sthairya) *n.* certainty of the form of continued existence or persistence यावद्यानुवृत्तिस्थैर्यं निश्चयस्य चकास्ति तावज्जागरः PratyabhiVi. ii. 268. 4 (*on* iii. 2. 17) (Bhāsk. अनुवृत्तिरूपं स्थैर्यम्)

अनुवृत्तिहेतुज्ञान (anuvṛttihetu-jñāna) *n.* knowledge of the cause of continued existence or persistence ब्रह्मज्ञानस्याप्राय(?प्रया)णमनुवृत्तिहेतुज्ञाना-र्थयज्ञादिकर्मभिः प्रतिबन्धः Nyāyāmṛ. 640A. 4.

अनुवृत्तिहेतुत्व (anuvṛttihetu-tva) *n.* the state of being the cause of pervasion or commonness (सामान्यम् ... चानुवृत्तिप्रत्ययकारणम्) वस्त्वपेक्षया चानुवृत्तिहेतुत्वं विवक्षितं तेनाभावाद् व्यावृत्तिहेतुत्वेऽपि न दोषः NyāyKa. 12. 3.

अनुवृत्तिहेतुसामान्यरूप (anuvṛttihetusāmānya-rūpa) *adj.* of the form of the universal which is the cause of pervasion or commonness तथा स्यात्सदृशम् अनुवृत्तिहेतुसामान्यरूपम् SyādvāMañ. 25 (7)

अनुवृत्तोपाध्यभाव (anuvṛttopādhy-abhāva) *m.* absence of the continued, i.e. pervading condition वस्तुषु परस्परव्यावृत्तेषु घटाद्भिन्न इत्यनुवृत्त-व्यवहारस्यानुवृत्तोपाध्यभावात् ... परस्परस्वरूपाण्येव परस्परानुवृत्तानि ŚatDū. 90.9.

अनुवृत्त्यनभ्युपगम (anuvṛtty-anabhyupagama) *m.* non-admission of the pervasion or commonness कटकस्य कुण्डलादिष्वनुवृत्त्यनभ्युपगमे तेष्वनु-वृत्तहाटकादभेदाभावः स्यात् VedāntKa. 71. 12 (*on* i. 1. 4)

अनुवृत्त्यनुज्ञान (anuvṛtty-anujñāna) *n.* acceptance of the continuation or supplying (of a word from the previous context) रोण्या अण् तस्य चेत्यत्र 'तस्य चेति सर्वस्य शेष' इति व्याख्यानात् स्वरूपमित्यस्यानुवृत्त्यनुज्ञानात् गोकुलमिति ह्रस्वः प्राप्नोति Pradī. ii. 56B. 13 (*on* i. 2. 48)

अनुवृत्त्यनुमान (anuvṛtty-anumāna) *n.* inference of continued existence or persistence ब्रह्म तु न मिथ्या, सर्वतो व्यावर्तते, सर्वान्यत्वात्, सर्वत्र स्वयमवर्तमानत्वाच्च। एवमनुवृत्त्यनुमानेऽपि द्रष्टव्यम् ŚatDū. 100. 9.

अनुवृत्त्यन्यथासिद्धि (anuvṛtty-anyathāsiddhi) *f.* non-redundancy of the continuation or supplying (of a word from the previous context) तमःशब्दप्रयोगानुवृत्तिः कथमिति चेत्, अनेकार्थत्वेनानुवृत्त्यन्यथासिद्धेः NyāySiA. 202. 29.

अनुवृत्त्यपेक्षा (anuvṛtty-apekṣā) *f.* [Inst.] with the expectancy for the pervasion (हेतुः) स च विपर्यये बाधकप्रमाणवृत्त्या साध्यधर्मिण्यपि सिध्यतीति न किंचिदन्यत्रानुवृत्त्यपेक्षया HetuBiṬ. 15. 27.

अनुवृत्त्यभाव (anuvṛtty-abhāva) *m.* A absence of continued existence or persistence योगिनस्तु भ्रान्तिहेतुद्वयराहित्यात्कुतः संशयादीन्यनुवर्तेरन्। तमेवमनुवृत्त्यभावमभिप्रेत्य तेन हेतुद्वयेन योगी नित्यनिवृत्तः JīvanVi. 151. 2; न च मृदेव घटादीनामुपादानं न तु मृत्पिण्डः घटादिषु मृदाकारस्येव पिण्डाकार-स्यानुवृत्त्यभावादिति वाच्यम् ŚivārkaMaDī. i. 559. 34 (*on* i. 4. 23); Pūrvotta-VāNaMā. 228. 19; (अविद्यानिवृत्तेः) तस्या मुक्तावनुवृत्त्यभावान्न तदनिर्वाच्यत्वे कश्चिद्दोषः SiddhāLeSaṁ. 441. 8; B absence of pervasion or commonness (पाक्षिकत्वम्) यदि सर्वोद्देश्यानानुवृत्तप्राप्तिमत्त्वं तदा सार्वकाम्यविधावतिव्याप्तिः। ज्योतिष्टोमप्राप्तेः स्वर्गान्यफलेष्वनुवृत्त्यभावात् VidhiRa. 24 (127. 20)

अनुवृत्त्यर्थ (anuvṛtty-artha) *adj.* [*f.* -ā] A meant for the continued existence or persistence ये तु निवृत्तमेव कर्माहुस्तेषां वेदाभ्यासादीनामनुवृत्त्यर्थः श्लोकः ManuBh. ii. 476. 27 (*on* 12.87); B meant for the continuation or supplying (of a word from the previous context) समुदायानुवृत्तिः सकारस्य अनुवृत्त्यर्थैव भविष्यति Pradī. vii. 155. 18 (*on* viii. 3. 5); योगविभागः उत्तरत्र ज्य इत्यस्यैवानुवृत्त्यर्थः Prasā. i. 921. 9; योगविभागो 'विजुपे छन्दसि' इत्यत्र यजेरनुवृत्त्यर्थ एव Prasā. ii. 536. 15.

अनुवृत्त्यर्थत्व (anuvṛttyartha-tva) *n.* the state of being what is meant for the continuation or supplying (of a word from the previous context) भावकर्मणोरस्तु यका बाधान्न दोषः, तद्विधौ हि भावकर्मणोरिति वर्तते इति चेन्न। 'दिवादिभ्यः' इत्यादावनुवृत्त्यर्थत्वात् LaŚabdeŚe. ii. 431. 8.

अनुवृत्त्यर्थम् (anuvṛttyartham) *adv.* 1 for the sake of complying with प्रियाणि कुर्वन्सर्वेषामनुवृत्त्यर्थमुद्यतः। यथा ब्रवीति धर्मज्ञो मुनिः सत्यवतीसुतः MahāBhā. xv. 37*; 2 for the sake of continuation or supplying (of a word from the previous context) 'आदेशप्रत्यययो रित्यादावनुवृत्त्यर्थं च सग्रहणम् Prasā. i. 215. 14; ष इत्येव सिद्धे मूर्धन्यग्रहणम् ... 'रषाभ्याम्' इत्यत्रानुवृत्त्यर्थम् LaŚabdeŚe. i. 203. 7; अनादेशग्रहणं 'योऽचि' इत्यत्रानुवृत्त्यर्थम् Prasā. i. 248. 17; 3 for the sake of obedience विभीषणः। ... विमृश्य ... धर्मार्थसहितं वचः। रामस्यैवानुवृत्त्यर्थमुत्तरं पर्यभाषत AdhyāRā. vi. 12. 31.

अनुवृत्त्यवधारण (anuvṛtty-avadhāraṇa) *n.* ascertainment of continued existence or presistence रात्रावृष्मदर्शनेन तस्य सूर्यसंबन्धित्वावगत्या रात्रावपि सूर्यरश्मीनामनुवृत्त्यवधारणात् ŚivārkaMaDī. ii. 465. 31 (*on* iv. 2. 17)

अनुवृत्त्यसंभव (anuvṛtty-asambhava) *m.* impossibility of continued existence or persistence न चैकदेशेन निवृत्ताया अविद्याया अनुवृत्त्यसंभवः VedāntKa. 525. 27 (*on* iv. 1. 15)

अनुवृत्त्यादि (anuvṛtty-ādi) *adj.* A continuation or supplying etc. (of a word from the previous context) (स्वल्पाक्षरमसंदिग्धं सारवद्विश्वतोमुखम् ...। सूत्रं सूत्रविदो विदुः) विश्वतोमुखत्वेऽप्यसंदिग्धत्वं प्रकरणानुवृत्त्यादिभिरित्यविरोधः NyāyVārPari. 387. 3; B pervasion or commonness etc. घटत्वादिभेदानामेव व्यावृत्त-व्यवहारहेतुत्वम्... ग्राह्यम्, अत एव व्यावृत्त्यनुवृत्त्यादिप्रयुक्तव्यवहारसाधन-तादात्म्यप्रसङ्गोऽपि प्रत्युक्तः ŚatDū. 91. 26.

अनुवृत्त्यापत्ति (anuvṛtty-āpatti) *f.* A undesired contingency of continued existence or persistence (उक्तभेदाज्ञानानुवृत्तौ) तदनुवृत्तौ च रूप्यज्ञान-स्याप्यनुवृत्त्यापत्तिः GuruCandr. iii. 179. 24; LaCandr. 654. 24; B undersired contingency of continuation or supplying (of a word from the previous context) अलोऽन्त्यपरिभाषयैव सिद्धे ऋत इति अनुवर्तमानतिसृचतसृ इत्यस्य षष्ठ्यन्तत्वकल्पनाय। अन्यथा त्रिचतुरोरित्यस्यैव वानुवृत्त्यापत्तौ रादेशेन तिसृचत-स्रोर्बाधापत्तिः LaŚabdeŚe. i. 278. 11.

अनुवृत्त्यापात (anuvṛtty-āpāta) *m.* undesired contingency of continued existence or persistence न च उक्ताभावस्य कैवल्येऽप्यनुवृत्त्यापातात् 'विद्वान्नामरूपाद्विमुक्त' इत्यादिश्रुतिविरोध इति वाच्यम् LaCandr. 164. 16.

अनुवृत्त्युचित (anuvṛtty-ucita) *adj.* fit for continued existence or persistence तत्रापि (मायापदे) तु स्वप्ने स्वप्ने इव गण्डे स्फोट इव अपरेयं भ्रान्तिरुच्यते अनुवृत्त्युचितस्यापि विमर्शस्यास्थैर्यात् PratyabhiVi. ii. 125. 1 (*on* ii. 3. 13)

अनुवृत्त्युपपादन (anuvṛtty-upapādana) *n.* explanation of continued existence or persistence इदानीमहमर्थस्य मुक्तावनुवृत्त्युपपादनाय तामेव श्रुत्यर्थापत्तिं विस्तरेणाह ŚrutaPra. iA. 170. 19 (*on* i. 1. 1)

अनुवृत्त्यौचित्य (anuvṛtty-aucitya) *n.* propriety of continued existence or persistence विद्याविरोधिनः पापस्य क्षयो युक्तः, न तु पुण्यस्य तस्य विद्याङ्गत्वेनानुवृत्त्यौचित्यात् BrahmSūBh. (Śrī.) ii. 441. 5 (*on* iv. 1. 14)

अनुवृत्य (anuvṛt-ya) *ger.* 1 having obeyed किं ते चिरं मामनुवृत्य रूक्षम् MahāBhā. viii. 49. 103; 2 having repeated विवादमास्थाय यः सभायां नोपतिष्ठेत ... स्वदोषमनुवृत्य परदोषमुपालभते ... पराजितलिङ्गानि NītiVā. 28. 7; 3 having encircled, i.e. having enveloped परेण पुष्करस्याथ अनुवृत्य स्थितो महान्। स्वादूदकसमुद्रस्तु समन्तात् परिवेष्ट्य च LiṅgaP. i. 53. 30.

अनुवृद्ध (anu-vṛddha) [w. r. for **अनुवृत्त**] PW.

अनुवृद्धि (ánu-vṛ́ddhi) *adj.* which increases or strengthens in succession वृ॒द्धायु॑मनु॒ वृद्धयो॒ जुष्टाः॑ भवन्तु॒ जुष्ट॑यः VājaS. 5. 29 (Mahīdhara अनुवृद्धयः अनु सवनक्रमेण वृद्धिर्यासां ताः शनैः प्रातःसवनं तत उच्चैर्माध्यंदिनं सवनं तारस्वरेण तृतीयसवनमिति क्रमः); VājaS. (K.) 5. 7 [increasing in regular ratio, APTE]

अनुवृद्धि (anu-vṛddhi) *f.* A subsequent increase, i.e. origination सूक्ष्मेक्षयानुवृद्धौ सा (सृष्टिः) प्रकृत्या भोग्यरूपया। भ इत्येव मकारात् सा पुनः स्थूला विविच्यते AhirbuS. 16. 90; B subsequent increase or enhancement उदयनतुषारधामा लोके सहजं निजं परित्यज्य। प्रविशति परचक्ररविं प्रतिपदमनुवृद्धये कलाराशेः AmṛUda. 2. 18.

अनुवृध् (anu-vṛdh-) I. Ā. (rarely P.) 1A to increase, i.e. to strengthen in succession गि॒राशुं ज॒यन्त॒मनु॒ यासु॒ वर्ध॑से ṚV. v. 44. 1; वृ॒जनं॑ दोह॒से धु॒निं॑मा॒शुं ज॒यन्त॒मनु॒ यासु॒ वर्ध॑से VājaS. 7. 12; VājaS. (K.) 7. 6; 1B to increase or to enhance subsequently अनुं॒ श्रु॒ताम॒मतिं॒ वर्ध॑दुर्वीम् ... रक्ष॑माणा ṚV. v. 62. 5 (*but* Sāy. अनुवर्धयन्तौ); 1C to enlarge along or afterwards (in size) न वै॒ जातं॒ गर्भं॒ योनि॑रनुवर्धते ŚatBr. X. ii. 3. 6; KātyŚuS. 6. 6; तदावृत्यात्मना सोऽयं महामीनोऽन्ववर्धत BhāgP. viii. 24. 21; (*caus.*) to cause to enlarge उ॒त्तरा विधा॒ विधा॑स्य॒न्त ए॒तांश्च॒ प्रक्र॑मा॒नेतं॒ च व्याम॒मनु॑वर्धयन्ति यो॒निमनुवर्धयाम इति ŚatBr. X. ii. 3. 6; (शिशुम्) रसायनप्रयोगैश्च शीघ्रमेवान्ववर्धयत् HariVaṁ. 1109* (12); 1D to increase subsequently, i.e. to originate, cf. **अनुवृद्धि** A; 2 to grow, i.e. to prosper वर्धमाना दक्षिणा देया दक्षिणाया वै

वृद्धिं यजमानोऽनुवर्धते KāṭhS. 8. 8 (i. 91. 7); KapiKaS. 7. 2 (73. 9)

अनुवृन्दावनम् (anuvṛndāvanam) *adv.* in the Vṛndāvana (the forest near Gokula) स च वाजिमहासुरश्चरन्ननुवृन्दावनमद्रिसंनिभः। समहेषत संमुखं प्रभोः Yādavā. 9. 13.

अनुवृश्च् (anu-vṛśc-) VI. Ā. to cut down, ŚāṅkhāĀ. 12. 3 (44. 15) (*better* अनुव्रश्च्) [Viśva.]

अनुवृष् (anu-vṛṣ-) I. P. to rain upon, to rain constantly सर्गा॑ वृर्षस्य वृर्षतो वर्षन्तु पृथिवीमनुं AV. iv. 15. 4; मेघा वर्षन्तु पृथिवीमनुं TaiS. VII. v. 11. 2 (pw.)

अनुवृष्टि (anu-vṛṣṭi) *f.* constant raining, raining upon कोमलं पल्लवं वल्लीसंजातमनुवृष्टिभिः। कन्दमूलानि चाषाढे भक्षयन्ति मतङ्गजाः Hastyāyur. 622. 7 (4. 9)

अनुवेक्षिणी (anu-vekṣiṇī) *adj.* (*f.*) looking after, taking care of राज्ञाग्रमहिषी कार्या सर्वलक्षणपूजिता। ... भृताभृतजनज्ञा च भृतानामनुवेक्षिणी ViṣṇuDhaP. ii. 7. 2; भोजनासनपानेन सर्वेषामनुवेक्षिणी ViṣṇuDhaP. ii. 7. 4.

अनुवेगस्फुरिताधरकपोलम् (anuvegasphuritādharakapolam) *adv.* with quivering lower lip and cheeks due to excitement अनुवेगस्फुरिताधरकपोलम् ... आलपन्तीम् ... अमात्यादयः सुमत्यादयः ... समाचख्यिरे AvantiKa.123. 2.

अनुवेणु (anuveṇu) *adv.* on the flute अक्षण्वतां फलमिदं न परं विदामः सख्यः पशूननुविवेशयतोर्वयस्यैः। वक्त्रं व्रजेशसुतयोरनुवेणु जुष्टं यैर्वा निपीतमनुरक्तकटाक्षमोक्षम् BhāgP. x. 21. 7.

अनुवेत्तृ (anu-vettṛ) *adj.* [Debru. 687] finder, discoverer प्रजापतिर्नष्टस्यानुवेत्ता। स यो नष्टस्यानुवेत्ता तेनेमां स्वधामनुविन्दाम JaimiBr. 2. 159; प्रजापतिर्नष्टस्यानुवेत्ता। स यो नष्टस्यानुवेत्ता, तेनेदं भर्गमनुविन्दाम JaimiBr. 2. 202.

[1]**अनुवेद** (anu-veda) *m.* obtainment दुरनुवे॑दो वा अमुत्र यज्ञो यज्ञमेवा॑स्मै विन्दति MaiS. i. 4. 8 (i. 56. 2); दुरनुवेदो वा अमुत्र यज्ञो यद्वेदो भवति KāṭhS. 32. 6 (iii. 25. 1)

[2]**अनुवेद** (anu-veda) *m.* the secondary Vedas पूजयेत् ...। (देवम्) स्थापितं मनुजेन्द्रैस्तु ह्यनुवेदादिकोविदैः PāraS. 10. 321.

अनुवेदन (anu-vedana) *n.* knowledge, realisation अनुवेदनं नाम विद्यायाः परिपाकापेक्षया फलवसानतानिष्ठा प्राप्तिः BṛĀraUBh. 628. 10 (*on* iv. 4. 8)

अनुवेदान्तरसप्रकरण (anuvedāntarasaprakaraṇa) *n.* title of a work, PW; pw (better अणुवेदान्तरसप्रकरण)

अनुवेदि (anuvedi) *adv.* 1A along (the edge of) the altar or sacrificial ground सप्तदश दुन्दुभीनासजत्यनुवेदि पश्चादाग्नीध्रान् KātyŚS. xiv. 3. 14; 1B on the altar किं चयनादधोऽनुवेदि ते धर्माः कर्तव्या नेति विचार्यते SaṅkarKāBh. 68. 13 (*on* ii. 1. 48)

अनुवेदि (anu-vedi) *adj.* which is along the slope (of a mountain) हरिपतिरयम् ... अधिशेते। ... अधिशयितसमस्तविन्ध्यसानुर्वनमनुवेदि विचित्रचित्रलीलः RāmC. 6. 46.

अनुवेदितृ (anu-veditṛ) *adj.* finder, discoverer स एष कवषस्यैव महिमा सूक्तस्य चानुवेदिता KauṣīBr. 12. 3 (54. 11)

अनुवेद्यन्तम् (anuvedyantám) *adv.* along the edge or boundary of the altar or sacrificial ground अथानुवेद्यन्तम्। प्राचीं शम्यां निदधाति ŚatBr. III. v. 1. 29; अथ सप्तदश दुन्दुभीननुवेद्यन्तँ संमिन्वन्ति ŚatBr. V. 1. 5. 6.

अनुवेध (anu-vedha) *m.* 1Ai penetration, i.e. entry शैलमृद्दारुधातूत्थां व्यक्तिं संस्थापयन्ति च। तत्रानुवेधं कुरुते मन्त्रशक्तिधरास्तु मे PauṣkS. 36. 391; 1Aii penetration, i.e. pervasion यथोदिते तु संपन्ने स्थापिते परमेश्वरे। कुर्यात्ततोऽनुवेधम् PauṣkS. 37. 22; PāraS. 15. 810; भूत्वा सर्वज्ञशक्तिः सा ...। क्रमात् कर्मात्मतत्त्वानामनुवेधं करोति PauṣkS. 38. 197; (परमेश्वरस्य) शुद्धप्रकाशम् ... रूपम् ... निःशेषोत्कर्षविशेषाभिधायिजयत्यादिशब्दानुवेधेन परामर्शनीयम् PratybhiVi. i. 21. 5 (*on* i. 1. 1) (Bhāsk. अनुवेधः व्याप्तिः); 1B perforation, piercing न हि कीटानुवेधादयो रत्नस्य रत्नत्वं व्याहन्तुमीशाः SāhiDa. 11. 3; 2 blending, intermixture यः सुष्ठु सर्वतत्त्वानि गन्धयत्यात्मतेजसा। गन्धयत्यनुवेधेन स्वस्वरूपी करोति यः AhirbuS. 57. 68; सः ... संगंसीष्टाखिलविष्टपेषु सद्यः प्रसादेन कविः पुराणः। चित्रैकरूपेऽपि हि सर्गबन्धे यस्य स्थितोऽनेकरसानुवेधः ŚrīKaC. 1. 24 (comm. असाधारणव्यसनानुषङ्गो भवति); 3A (cognitive) relation, recollection यः पुनः क्वचित्कदाचिदनुभूतचरे स्मरामीत्यनुवेधः स वाचकशब्दः PañcPā. 8. 8 (*on* i. 1. 1); 3B co-reference नीलो घटः ... इत्यादावपि नील इत्यादिरधिष्ठानानुवेधः Nyāyāmṛ. 99A. 5; 4 tying or interweaving हस्ते लीलाकमलमलकं बालकुन्दानुविद्धम् (v. l. °मलके बालकुन्दानुवेधः) MeghDū. 65 [obstructing, MW; Apte]

अनुवेधक्रिया (anuvedha-kriyā) *f.* act of penetrating, i.e. pervading मन्त्राः प्रवर्तिता यत्र यत्र स्थापनकर्मणि। अनुवेधक्रिया प्रोक्ता यत्र वै नित्यपूजनम् PāraS. 10. 352.

अनुवेधरहित (anuvedha-rahita) *adj.* devoid of association or relation ग्राहकाकारानुवेधरहिततद्विच्छिन्नो बाह्यग्राह्यमात्रप्रतिभास एवायं नीलमिदमित्यादि दर्शितः NyāyMañ. ii. 110. 15.

अनुवेधविवक्षा (anuvedha-vivakṣā) *f.* intention for expressing association or relation वाचकतयानुवेधविवक्षायां सूक्ष्माभिमतशब्दस्यावाचकत्वादेव तदनुवेधासंभवात् ŚatDū. 83. 5.

अनुवेन् (anu-ven-) I. P. 1 to seek, to persuade माता महिषमन्वेनदमी त्वां जहति पुत्र देवाः ṚV. iv. 18. 11; TaiS. III. ii. 11. 3; MaiS. iv. 12. 5 (iv. 192. 6); 2 to tend with love, to care यस्मिन्वृक्षे सुपलाशे देवैः संपिबते यमः। अत्रा नो विश्पतिः पिता पुराणाँ अनु वेनति ṚV. x. 135. 1; TaiĀ. vi. 5. 3 (684. 2); Nir. 12. 29 (215. 14); 3 to cherish, to desire, cf. अनुवेनत् 2 [to allure, to entice, MW]

अनुवेनत् (anu-vénat) *adj.* 1 caring पुराणाँ अनुवेनन्तं चरन्तं पापयामुया। असूयन्नभ्यचाकशम् ṚV. x. 135. 2; 2 cherishing, desiring अप्सु वा अर्थस्य तृतीयं प्रविष्टम्। तदनुवेनन्तवर्चस्वते TaiBr. I. iii. 5. 2 (Sāy. तदंशजातमनुवेन् कामयमानोऽनुप्रायेणावर्चस्वते)

अनुवेलंधरनागराज (anuvelandhara-nāgarāja) *m.* Nāga-kings who follow the Velandhara-kings नागराजाश्च नागकुमारवराः ... वेलंधराणां पश्चाद्वृत्तयः ... नागसज्ञा अनुवेलंधरनागराजाः SthānṬ. 228B. 7.

अनुवेलपरिशीलित (anuvela-pariśīlita) *adj.* inhabited along the banks (of a lake) सरसबिसभङ्गभोजनसभाजितविशदद्विजपरिषदनुवेलपरिशीलितम् ... आससाद विमुक्तिकासारम् YātrāPra. 1. 35 (4)

अनुवेलभिन्न (anuvela-bhinna) *adj.* different on each and every occasion अभिन्नरूपामनुवेलभिन्नात् प्रसाधनादभ्यधिकां प्रसक्तिम्। विलोकयन्ती जनता तदीयां व्यावर्तयामास ततो न दृष्टिम् Yādavā. 12. 80.

अनुवेलम् (anuvelam) *adv.* 1A now and then, on each and every moment or occasion न मे ह्रिया शंसति किंचिदीप्सितं स्पृहावती ... मागधी। इति स्म पृच्छत्यनुवेलमादृतः प्रियासखीरुत्तरकोसलेश्वरः RaghuVa. 3. 5; AvantiKa. 46. 12; नभस्वानुदन्वतः स्वेदलवान् ममार्ज। तस्यानुवेलं व्रजतोऽधिवेलमेलालतास्फालनलब्धगन्धः ŚiśuVa. 3. 79; क्षीबतामुपगतास्त्वनुवेलं तासु ...। अग्रहीत् सशरं धनुः ... अनङ्गः ŚiśuVa. 10. 34; 11. 42; (सः) अनुवेलमार्द्रेण चन्दनद्रवेण ... वारवनिताभिः संवाह्यमानचरणपल्लवः ... चिन्तितवान् TilaMañ. 174. 19; 209. 22; मेना स्पृहावती केयु न मे शंसति वस्तुपु। किञ्चिदिष्टं ह्रियापृच्छदनुवेलं सखीर्गिरिः ŚivaP. ii (3). 6 11 (129B. 5); सुगन्धिनिः श्वासमिवानुवेलमुद्वेल्लता दक्षिणमारुतेन। मुखम् ... चुचुम्ब मुग्धस्य मधोर्वनश्रीः VikraDeC. 7. 35; 12. 19; अलिपोतः। तव लोचनयोरनयोः परिसरमनुवेलमनुसरति PrasaRā. 2. 27; भवतः समराजिरेषु जेतुः शिरसि क्षेप्नुमभीप्सुभिः प्रसादम्। अमरैरनुवेलमाहृतानां कुसुमानां तनुता सुरद्रुमेऽपि Surath. 8. 19; पाणौ ...। वीणाम् ... अनुवेलम् ... धारयन्ती (श्रीशारदा ... उवाच) VasaViKā. 1. 68; क्रोधवह्निरनुवेलममत्रं मन्त्रिलाटसुभटेषु दिदीपे VasaViKā. 5. 78; 14. 54; अनङ्गकीर्तेर्गधिदेवतां ताम्। नलोऽपि लोकाद् गदतोऽनुवेलं शुश्राव Nalābhyu. 1. 35; हृदयं वातान्दोलिततूलतुलं कलयतीदमनुवेलम् HammīMaKā. 10. 76; उपवनमनुवेलं घोषयन्तः कुहूभिः ... पिकाः प्रीणयन्ति VīraBhā. 11. 10; (पुरुषः) विमलमतिः ... मदङ्गम् ... रुचितुलितलतमालं शीलयेतानुवेलम् Nārāy. iii. 15. 4; (सः) अनुवेलमाकलितनामकीर्तनः Raghunā. 4. 35; 6. 33; आनन्दसान्द्रहृदयावनुवेलमात्मजातं विलोक्य जननीजनकावभूताम् Raghunā. 6. 59; (ज्वरः) तमम्बु च पिपासयतेऽनुवेलम् Jīvān. 375. 5; यत्र यत्र निपतत्यनुवेलं काव्यदृष्टिरसुरस्ततस्ततः। ... उदेति Manmatho. 3. 33 (640. 8); 1B again and again अक्षिपयांसि दूरमाकाशवर्त्म परिपुप्लुविरेऽनुवेलम्। ... यस्य ... प्रयाणे HarVi. 16. 41; RāghPāṇ(Ka.) 7. 6; 1Ci constantly, for ever (न ... विप्रस्तव देव चिकीर्षितम्) यं वै विभूतिरुपयात्यनुवेलम् BhāgP. iii. 16. 20; तं ददर्श जनताद्भुतबालम् ... लोचनैरनिमिषैरनुवेलम् ŚaṅkaDigVi. (Mā.) 3. 81; विधाय दृष्टिम् ... विभ्रुवदेऽनुवेलम्। विद्योतयन्ति ... उच्चैः स्वरप्रकरणान्युदये द्विजीयाः Acyutarā. 10. 8; विधैव दुर्लभतरा विनयेन युक्ता विप्रास्तदर्थमनुवेलमतो यतध्वम् Lokokti. 13; 1Cii continuously जलनिधिः ... अनुवेलं वेलाम् ... आलिङ्गतीव MayūSan. 1. 49 (comm. संततम्); 1D at the right occasion दासीशतम् ...। समर्पयामास वराय राजा विवाहकाले मुदितोऽनुवेलम् DevīBhāP. iii. 22. 17; 1E at last ते चिन्वन्तः ... भुवनमनुवेलं प्रापुः ... देशान् ŚaṅkaDigVi. (Mā.) 10.

38 (*but* comm. अनिशम्); **2A** along the shore व्रजति विरलता-मनुवेलमुर्वीगन्धर्वनगरे ... सागरावतारदेशमुद्दिश्य चलितेषु सर्वतः सैनिकेषु ... बाह्यास्थानमण्डपमगच्छम् TilaMañ. 124. 11; तेन सा ... रक्षिता निपुणमद्रित-टसंघट्टमनुवेलं वीक्षमाणेन TilaMañ. 142. 2; **2B** up to the shore याति भानुरप-मण्डलवृत्त्या दक्षिणोत्तरदिशोरनुवेलम् VāstuVi. 3. 9; ŚilpaRa. i. 11. 4; **2C** on the shore अथ नृपमनुवेलं सेव्यमानं बलौघैः ... राक्षसेन्द्रो ववन्दे RāghPāṇ. (Ka.) 7. 6; सरित्पतिः सह्यसुतां तरङ्गैरालिङ्ग्य यस्यां रमतेऽनुवेलम् Raghunā. 1. 14.

अनुवेलस्पन्दित (anuvela-spandita) *adj.* throbbing on each and every occasion अनुवेलस्पन्दिताधरपुटा प्रष्टुकामेव वार्तामिष्टजनस्य ... अवेक्षसे दक्षिणां ककुभम् TilaMañ. 258. 14.

अनुवेलावनम् (anuvelāvanam) *adv.* near the forest on the shore प्रययौ निकषाम्भोधिम् ...। अनुवेलावनं सम्राट् सैन्यैः MahāP. 29. 9.

अनुवेल्ल् (anu-vell-) I. P. **1** to go or move along अपाङ्गभागस्थं सूत्रवद्य-लितं कृमिं संचरन्तमभितः प्रथमत एव विध्येत्। पक्ष्माणि वा विशति। शस्त्रं वाप्यनुवेल्लति Hastyāyur. 149. 13 (1. 18); **2** to bend, cf. **अनुवेल्लित** *adj.*

अनुवेल्लित (anu-vellita) *n.* bandage for (injured) shoulder or lap कोशदामस्वस्तिकानुवेल्लितमु(प्र)तोलीमण्डलस्थगिकायमकखट्टाचीनविबन्धवितानगोफणाः पञ्चाङ्गी चेति ... बन्धविशेषाः। ... अनुवेल्लितं शाखासु SuśruS. i. 18. 18; AṣṭāSaṁ. i. 188. 5 (1. 38); i. 188. 9 (1. 38); AṣṭāHṛ. i. 29. 60 [bandaging, securing with bandages (in surgery), MW.]

अनुवेल्लित (anu-vellita) *adj.* turned, i.e. bent in conformity with, bent under पर्यङ्कतले दक्षिणपादपार्ष्ण्यधोभागानुवलि(v. l. वेल्लि)तेतरचरणाग्रपृष्ठम् ... विश्रब्धप्रसुप्ताम् ... राजकन्यामपश्यम् DaśKuC. 62. 3.

अनुवेश (anu-veśa) *m.* **1** entry गुरोरनुप्रवेशो हि नोपघातो यवीयसः। यवीयसोऽनुप्रवेशो (v. l. यवीयसोऽनुवेशो) ज्येष्ठस्य विधिलोपकः MahāBhā. i. 205. 27; (यन्त्रसुन्दरमन्वदि (?वि) शम्) यन्त्रसुन्दरानुवेशादनन्तरम् comm. *on* YaśasCam. ii. 31. 16; **2A** next but one neighbour साधयतः प्रतिवेशानु-वेशयोरुपरि निमन्त्रणे च द्वादशपणो दण्डः ArthŚā. ii. 113. 3 (3. 20) (*but* comm. अनन्तरगृहम्); **2B** next to nearby house स्वगृहस्याभिमुखं गृहं प्रतिवेशः अभितः समीपस्थं गृहमनुवेशः Mānavavyākhyāna 1102. 3 (*on* 8. 392)

अनुवेशन (anu-veśana) *n.* [GaṇPā. 7. 14; CāndraVṛ. *on* iv. 1. 132; DEBRU. 209] act of entering after or following (in death) स्त्रीणामयं परो धर्मो यद् भर्तुरनुवेशनम् BrahmP. 80. 75.

अनुवेशनीय (anu-veśanīya) *adj.* [P.v. 1. 111; SaraKaṇṭhā. (Gr.) v. 1. 122] pertaining to the (act of) entering after or following अनुवेशनीयम् GaṇRa. 6. 366 (397)

अनुवेश्म (anuveśma) *adv.* in every house तत्रानुवेश्म दातारो दिवि कल्पद्रुमा इव। सर्वदा सुलभा एव दुर्लभाः पुनरर्थिनः TriṣaŚaPuC. iii. 2. 30.

अनुवेश्य (anu-veśya) *m.* next but one neighbour or back-neighbour प्रातिवेश्यानुवेश्यौ च कल्याणे ...। अर्हावभोजयन् विप्रो दण्डमर्हति माषकम् ManuSm. 8. 392; प्रतिवेश्यानुवेश्यौ च तस्य मित्रारिबान्धवाः प्रष्टव्याः BṛhaspaSm. 187. 23; DaṇḍaVi. 70. 13; अनुवेश्यः पृष्ठतो वसन् ManuBh. ii. 231. 14 (*on* 8. 392); अनुवेश्यः स्वगृहात्तद्गृहा(ह)द्रष्टा Aparā. 835. 10 (*on* 2. 263); प्रातिवेश्यो निरन्तरगृहस्यः। अनुवेश्यस्तदनन्तरः ManvaVi. 1101. 23 (*on* 8. 392); प्रातिवेश्यः पार्श्वगृहवर्ती अनुवेश्यः तत्पार्श्वगृहवर्ती ManuBhāvāCan. 1102. 5 (*on* 8.392); निरन्तरगृहवासी प्रातिवेश्यः तद(न)न्तरगृहवास्यनुवेश्यः ManvaMu. 359. 3 (*on* 8. 392)

अनुवेश्य (anuveś-ya) *ger.* having fixed, i.e. steadied (*lit.* having caused to enter) चित्तमप्यनुवेश्य च। मयि संन्यासयोगेन (यदीच्छेत् परमां गतिम्) VarāP. 142. 13.

अनुवेष (anu-veṣa) *m.* utensil (for serving food), ladle षट्त्रिंशतमनुवेषान् दीर्घदण्डान् ... कुरुत BaudhŚS. ii. 218. 10.

अनुवेष्ट् (anu-veṣṭ-) I. Ā. **1** to encircle, to cling to यज्ञो यंदसृज्यत तंस्यो॑ल्वमंन्ववेष्टत KaṭhS. 23. 3 (ii. 77. 21); 12. 4 (i. 166. 11); KapiKaS. 35. 9 (186. 4); (pass.) to be encircled, to be clung to (सः) हसन्नेव च ... तक्षकेणाभिवेष्टितः (v. l. न्ववेष्ट्यत) MahāBhā. i. 39. 33; **2A** to bind, to entwine, cf. **अनुवेष्टित A**; **2B** to cover, cf. **अनुवेष्टित B**; **3** to recline against, cf. **अनुवेष्ट्य 2** [*caus.* to wind round, cover, MW.]

अनुवेष्टनभाव (anuveṣṭana-bhāva) *m.* idea or attitude of clinging or embracing या ...। अनुवेष्टनभावेन भर्तारमनुगच्छति। सा तु मृत्युमुखद्वारं न गच्छति VarāP. 209. 9.

अनुवेष्टित (anu-veṣṭita) *adj.* [*f.* -ā] **A** bound or tied, entwined अग्निः ... तच्छुल्बकं प्रददाह येनानुवेष्टित आस JaimiBr. 1. 171; उष्णीषः ... मौञ्ज्यामश्वाभिधान्यामनुवेष्टितो भवति VādhūŚS. xi. 1. 39 (CHAUBEY's Ed.); (यूपः) यद्यनुवेष्टितः पार्श्वविबाधः MānŚS. 177. 13; **Bi** covered, full of पुष्पितस्येव फेनस्य पर्यन्तमनुवेष्टितम्। पिबन्तो निवसन्त्यत्र फेनपा मुनिसत्तमाः MahāBhā. v. 100. 5; (रामः ...। विवेश नलिनीं चम्पाम्) लताभिरनुवेष्टिताम् Rāmā. iii. 71. 17; शीतलोदका। मही सदा कर्दमदुर्गमा ... सतालहिन्तालवनानुवेष्टिता KalyāKā. 2. 29; **Bii** surrounded or encircled by कतिपयैस्तु जनैरनुवेष्टितो ध्रुवमतीवदति(वि)ष्ठदुरासदः ParamāKā. 14. 101.

अनुवेष्ट्य (anuveṣṭ-ya) *ger.* **1** having bound or tied, having entwined तं हौदुम्बर्यामनुवेष्ट्य शणशलाकाभिरुपादीपयांचकार JaimiBr. 1. 171; वेदं मेक्षणं बर्हिषोपसंनह्य मध्यमे स्थूणाराजेऽनुवेष्ट्य निदधाति VādhūŚS. vi. 7. 3 (CHAUBEY's Ed.); गर्भस्य नाभ्याश्रया नाडी कण्ठमनुवेष्ट्य व्याप्तिं करोति AṣṭāSaṁ. i. 206. 17 (2. 2); **2** having reclined against, cf. अननुवेष्ट्य.

अनुवैचित्र्य (anu-vaicitrya) *n.* corresponding diversity उपवर्षाचार्यस्य शास्त्रसंप्रदायप्रवर्तकस्यानुवैचित्र्यं कृतमेवं विज्ञानवैचित्र्यम् BrahmSūBh. (Bhā.) 124. 29 (*on* ii. 2. 29)

अनुवैनेय (anuvaineya) *m.* name of a settlement (*nigama*) of the Maineya people अतिक्रम्य मल्लान् मैनेयानामनुवैनेये निगमे षट्सु योजनेषु LaliVi. 15. 101 (2) [DBHS.]

अनुव्यञ्जन (anu-vyañjana) *n.* (rarely *m.* , cf. SaddhaPuṇ. 45. 11) minor or secondary characteristic of things in general, also specifically, one of the eighty minor marks or characteristics of a Mahāpuruṣa, especially of a Buddha बुद्धानाम् ... अशीत्यनुव्यञ्जनानि आसि MaVastuAva. ii. 43. 8; Saund. 13. 41; कुमारस्य कायेऽशीत्यनुव्यञ्जनानि ... कतमानि ... तान्यशीत्यनुव्यञ्जनानि LaliVi. 7. 54 (130); अनुव्यञ्जना ये च महामुनीनामशीति पूर्णाः प्रवरा विशिष्टाः SaddhaPuṇ. 45. 11; द्वे दन्तमाले द्वे अनुव्यञ्जने BodhiBhū. 260. 11; लक्षणानुव्यञ्जनानां भगवति महापुरुषत्वसंप्रत्ययेन दर्शनमात्रात् परेषां प्रसादजनकत्वं कर्म MaYānaSū. 185. 20 (20. 48); GiMs. i. 3. 8; अप्राक्षुस्ता बुद्धम् ... द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलंकृतमशीत्यानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रम् Divyāva. 28. 26; 47. 7 [DBHS.]; **2** similarity in appearance व्यञ्जनानि ... अवयवास्तैः सहोपलम्भात्तेषामनुव्यञ्जनं तत्सादृश्यं तेन तदारोपः TātpaṬ. (Vā.) 641. 3 (*on* iv. 2. 3)

अनुव्यञ्जनग्राहिन् (anuvyañjana-grāhin) *adj.* who grasps the minor or secondary marks or characteristics सो चक्षुषा रूपं दृष्ट्वा न च निमित्तग्राही भविष्यत्र चानुव्यञ्जनग्राही MaVastuAva. iii. 52. 6; Sphuṭā. i. 94. 18 (*on* 1. 42); ŚikṣāSa. 357. 2 [DBHS.]

अनुव्यञ्जनचतुष्टय (anuvyañjana-catuṣṭaya) *n.* group of four minor or secondary marks or characteristics द्वे शङ्खे द्वौ च कर्णावनुव्यञ्जन-चतुष्टयम् BodhiBhū. 260. 14.

अनुव्यञ्जनद्वय (anuvyañjana-dvaya) *n.* pair of minor or secondary marks or characteristics द्वौ अक्षिपरिवारावनुव्यञ्जनद्वयम्। द्वे भ्रुवावनुव्यञ्जनद्वयम्। द्वे नासिकाविले अनुव्यञ्जनद्वयम् BodhiBhū. 260. 13.

अनुव्यञ्जनयुक्त (anuvyañjana-yukta) *adj.* possessed of minor or secondary marks or characteristics शरीरं द्वात्रिंशल्लक्षणैः समलंकृतम्। अनुव्यञ्जनयुक्तं च SaddhaPuṇ. 161. 5.

अनुव्यञ्जनसंज्ञा (anuvyañjana-sañjñā) *f.* illustration of similarity or conformity in appearance, i.e. figurative aspect सा च खलु स्त्रीसंज्ञा सपरिष्कारा, पुरुषस्य पुरुषसंज्ञा च, स्त्रियाः सपरिष्कारा निमित्तसंज्ञा अनुव्यञ्जनसंज्ञा च। ... अनुव्यञ्जनसंज्ञा - इत्थं दन्ता इत्थमोष्ठाविति NyāyBh. 290. 1-3 (*on* iv. 2. 3)

अनुव्यञ्जनसंपद् (anuvyañjana-sampad) *f.* excellence of minor or secondary marks or characteristics चतुर्विधा रूपकायसंपत्। लक्षणसंपत् अनुव्यञ्जनसंपत् बलसंपत् वज्रसारास्थिसंपत् AbhidhKoBh. 416. 4 (*on* 7. 34)

अनुव्यत्ययम् (anuvyatyayam) *adv.* following the reverse order यद्वि पृष्ठयोरनुव्यत्ययं श्यैतनौधसे व्यत्यहरिष्यद् भूयान् व्यत्यय आकाङ्क्ष्योऽभविष्यत् NidāSū. 172. 6 (9. 13)

अनुव्यध् (anu-vyadh-) IV. P. (TaiĀ. I. P.) **1Ai** to strike or pierce through दक्षिणा मा दक्षिणतो दक्षिणा पातु सव्यतः। पश्चादनु व्या (v. l.॰व्य) धात् AV. (P.) ii. 85. 3 (BHATTACHARYA's Ed.); पश्चाद् अनव्याधात्?(अनुव्याधात् JAOS. 40. 163) पातु AV. (P.) vii. 15. 1; भूमिः। सर्वपाप्मानमपनुद्यास्मदमित्रान्मे

द्विषतोऽनु विध्यतु KauśiSū. 98. 2; *(caus.)* to cause to pierce वर्मेमन्त्रं तु कर्मात्मा(त्म) परमात्मानुवेधयेत् PāraS. 3. 42; **1Aii** to penetrate, cf. **अनुवेध 1Ai; 1Aiii** to chase, to pursue, cf. **अनुविद्ध 2B; 1B** to destroy, to eliminate अरिष्टं यत् किं च क्रियते। अग्निस्तदनुवेधति TaiĀ. ii. 7. 4 (170. 3); **2A** to blend, to intermix, cf. **अनुवेध 2; 2B** to pervade, cf. **अनुविद्ध 1A; 2C** to involve, cf. **अनुविद्ध 1B; 2D** to preside over, cf. **अनुविद्ध 1D i**; **3A** to relate, cf. **अनुवेध 3A; 3B** to co-refer, cf. **अनुवेध 3B; 4** to tie, cf. **अनुवेध 4; 5** to continue, to permeate, cf. **अनुव्याध 2; 6A** to string with, cf. **अनुविद्ध 3Ai; 6B** to set into motion, cf. **अनुविद्ध 3B; 7** to surround by, cf. **अनुविद्ध 4; 8** to paint with, cf. **अनुविद्ध 5; 9** to be attached, cf. **अनुविद्ध 6**.

अनुव्यधमान (anu-vyadhamāna) *adj.* being pierced, i.e. applied (श्वयथुः) लेपप्रदेहैरनुव्यधमानः परिशुष्यति Hastyāyur. 386. 10 (3. 5)

अनुव्यन् (anu-vyan-) II. P. to breathe after भुवः इत्यनामुपधायानुव्यनिति VādhūŚS. viii. 31. 10 (Chaubey's Ed.); चिर्ति जुहोमीति स्वयमातृण्णायां हुत्वानुव्यनिति HirŚS. xii. 1. 10 (78. 16)

अनुव्यम् (anúvyam) *adv.* **A** as inferior to देवाश्च वाऽअसुराश्च। उभये प्राजापत्याः पस्पृधिरे ततो देवा अनुव्यमिवासुः ŚatBr. I. ii. 5. 1 (Sāy. अनुगमनं न्यग्भूतिं प्राप्ता इव बभूवुः); तस्मात्र हैष वृक्ष एवानुव्यम् VādhūŚS. iv. 59B. 3; **B** behind, after त्रयोदशमदीक्षयः सोऽनुव्यमभवत्तस्मादुपसत्तु दिदीक्षाणोऽनुव्यं भवत्येव PañcBr. x. 3. 2 (Sāy. अनुपूर्वाद् वेतेर्गतिकर्मणः ... द्वितीयैकवचने ... यण्)

अनुव्यर्ज् (anu-vyarj-) I. P. to acquire after सर्वमु वै विश्वे देवास्तत् सर्वमनुव्यर्जति ŚatBr. (K.) V. iii. 2. 22.

अनुव्यवगा (anu-vyavagā-) II. P. [P. ii. 4. 45] to enter in between पापीयांसो वै भवामोऽसुररक्षसानि वै नोऽनुव्यवागुः ŚatBr. III. iv. 2. 2; cf. **अनुव्यवे**.

अनुव्यवलोकित (anu-vyavalokita) *adj.* continuously gazed at (by) अथ खलु सुधनः श्रेष्ठिदारकः ... अद्राक्षीत् समन्तभद्रम् ... सर्वबोधिसत्त्वानुव्यवलोकितम् GaṇḍVyū. 422. 12 [DBHS.]

अनुव्यवसाय (anu-vyavasāya) *m.* **1** after-cognition or recognition (consciousness of perception which follows and refers to determinate cognition) सर्वत्र प्रत्यक्षविषये ज्ञातुरिन्द्रियेण व्यवसायः पश्चान्मनसानुव्यवसायः NyāyBh. 15. 4 (*on* i. 1. 4); दृश्यते च विनश्वरेष्वपि पदार्थान्तरेषु क्रमानुभूतेषु युगपदनुव्यवसायो मानसः NyāyMañ. i. 345. 23; घटमहं जानामीति मानस्यां बुद्धौ त्रयाणामपि ज्ञानज्ञेयज्ञातॄणां भेदेनानुव्यवसायात् TātpaṬ. (Vā.) 239. 23 (*on* i. 1. 22); असंभावनामात्रनिराकरणेनानुव्यवसायस्य ... स्वरूपप्रच्छादनम् ... तत्र यदवभासते वस्तु तन्नाट्यम् AbhinBhā. i. 37. 14 (*on* 1. 107); इच्छाद्वेषप्रयत्नगोचरस्यापि ज्ञानस्य प्रामाण्यसमर्थनं सूचितमित्यनुव्यवसायोऽवशिष्यते NyāyVārPari. 111. 8; बुद्धिर्ज्ञानमित्येतावतैव स्वस्थं यस्मिन् सत्यात्मनि जानामीत्यनुव्यवसायो भवति सा बुद्धिः Kiraṇā. 258. 4; जिज्ञासायां सत्यां यत्रैवानुव्यवसाये ज्ञेयता न स्वीक्रियते तत्र संशयः स्यात् KhaṇḍanKhā. 84. 11; ज्ञानव्यवहारहेतुप्रकाशत्वं विवक्षितं तदपि न। अनुव्यवसायेऽतिव्याप्तेः TattvPradī. (Ci.) 5. 1; न चानुव्यवसायादनुभवप्रत्यक्षता VedāntKa. 293. 17 (*on* ii. 2. 28); ज्ञानोत्पत्त्यनन्तरमनुव्यवसायेन ज्ञानमवभासते NyāyKu. 29. 8; न ह्यन्यगोचरस्य ज्ञानस्य ततोऽन्यगोचरत्वेन भ्रमः, अनुव्यवसायस्य विषयावच्छिन्नग्राहकत्वात् ŚatDū. 128. 19; अनुव्यवसाये सविषयव्यवसायप्रत्यक्षतामिच्छति NyāyPari. 74. 4; सर्वधीयथार्थत्वपक्षे ... प्रामाण्यम् ... अनुव्यवसायेन ग्रहणयोग्यम् TattvCin. i. 127. 2; अनुव्यवसायेन ज्ञानगोचरानुमानेन वा जन्येयं स्मृतिः ... घटमात्रगोचरायाः स्मृतेरन्या VivaPraSaṁ. 36. 22; नीलादिसंवेदनानन्तरमेव हि ज्ञातताया अनुव्यवसायस्य वा संभवः SāhiDa. 261. 4; रूपरसगन्धस्पर्शान् युगपत् प्रत्येमीति कथमनुव्यवसायः Upask. 166. 5 (*on* iii. 2. 1); अधुना बहिरनुभवामीत्यनुव्यवसायो भवति न वेति AṇuBh. 309. 23 (*on* iv. 1. 12); शुक्तिरूप्यादेरपि व्यवसायद्वारा अनुव्यवसायं प्रति ... विषयत्वात् Nyāyāmṛ. 15A. 6; अन्तःकरणं व्यवसायानुव्यवसायौ ... पदार्थाः कल्प्यन्ते SāṁkhyaPraBh. 66. 1 (*on* 1. 147); धूलिपटलस्यानुव्यवसाये भानं ज्ञानलक्षणया SiddhāMu. 35. 7 (*on* 65); 68. 21 (*on* 136); ज्ञानोपरमेऽपि इच्छाद्यनुव्यवसाये घटादेः ... ज्ञानत्वेनैव हेतुत्वम् GuruCandr. i. 229. 11; अनेन सदृशी मदीया गौरिति प्रतीतेरनुभवसिद्धत्वात्। ... उपमिनोमीत्यनुव्यवसायाच्च VedāntPari. 178. 6; आदौ 'घट' इति व्यवसायः, ततः 'घटमहं जानामि' इत्यनुव्यवसायः Tarkāmṛ. 16. 10; संसर्गं शाब्दयामीत्यनुव्यवसायोऽपि शब्दप्रयोज्यत्वात् MīmāKau. i. 123. 1 (*on* i. 3. 24); अयं घट इत्याकारकस्य स्वरूपतो घटत्वादिज्ञानस्यानुव्यवसाये प्रकारिताया तत्संबन्धेन ... घटत्वादेर्भानात् ŚaktiVā. 198. 12. चाक्षुषानन्तरोत्पन्नो 'रजतमहं पश्यामि' इत्यनुव्यवसायः ... प्रामाण्यं गृह्णाति MaṇiKa. 6. 4; इदंत्वरजतत्वादिना पुरोवर्तिन उपनयसत्त्वाच्च तथाभानमनुव्यवसाये ... JñāBiPra. 12. 20; घटादिज्ञानोत्तरं घटं जानामीत्यनुव्यवसायो जायते BhāṭṭCin. i. 14. 31 (*on* i. 1. 3); i. 23. 31 (*on* i. 1. 4); शाब्दयामीत्यनुव्यवसायान्मानसत्वे ... निर्बाधेति द्रष्टव्यम् VaiyāBhū. 156. 4 (*on* 30); औपनिषदैस्तु अनुव्यवसायेऽपि व्यवसायविषयविषयकत्वस्यावश्यकत्वे ... अनुव्यवसायमेव व्यवसायस्थानीयं स्वीकृत्य ज्ञानभासनं तु ब्रह्मणैव SetuBa. 271. 6; **2** consciousness of perception of sentiments, relishing or enjoying of dramatic representation असंभावनामात्रनिराकरणेनानुव्यवसायस्य ... स्वरूपप्रच्छादनम् ... तत्र यदवभासते वस्तु तन्नाट्यम् AbhinBhā. i. 37. 14 (*on* 1. 107); प्रयोक्त्रा हश्यमानेन योऽनुव्यवसायो जन्यते ... रसनास्वादनचमत्कारचर्वणनिर्वेशभोगाहारपरपर्यायः ... वस्तु तन्नाट्यम् AbhinBhā. i. 37. 18 (*on* 1. 107); प्रत्यक्षकल्पानुव्यवसायविषयः लोकप्रसिद्धसत्यासत्यादिविलक्षणत्वात् यच्छब्दवाच्यः ... अर्थो नाट्यम् AbhinBhā. i. 43. 10 (*on* 1. 119); **3** the word *anuvyavasāya* विकल्पकम् अनुव्यवसायशब्दवाच्यं विदधदन्तःकरणं पश्चाद्भाविनं व्यवसायं निश्चयात्मकम् PratyabhiVi. ii. 43. 2 (*on* ii. 2. 3); **4** a type of consciousness or prior experience अन्येऽनुव्यवसायाख्यमाहुरेतद्यथोदितम् PañcDa. 8. 15; न चानयापि स्वजनकोऽनुव्यवसायाख्यः पूर्वानुभवो विषयीक्रियते VivaPraSaṁ. 36. 24 [perception of a sentiment or judgement, Apte.]

अनुव्यवसायकाल (anuvyavasāya-kāla) *m.* time of after-cognition or recognition न हि व्यवसायकाले पारोक्ष्यापारोक्ष्यस्मृतित्वानुभूतित्वानि परिस्फुरन्ति ...। अनुव्यवसायकाले तु तत्प्रतिभासः ĀtmaTaVi. 344. 16.

अनुव्यवसायगम्य (anuvyavasāya-gamya) *adj.* knowable through after-cognition or recognition ननु वह्निज्ञानस्य दाहसमर्थविषयत्वं न दाहसमर्थोऽयमिति व्यवसायगम्यम् ...। नापि तदनुव्यवसायगम्यम् TattvCin. i. 269. 3.

अनुव्यवसायगोचर (anuvyavasāya-gocara) *adj.* referred to by after-cognition or recognition अनुव्यवसायगोचरानुमानगोचरज्ञेयज्ञानाकारस्यैव तत्राप्यारोपात् NyāyKu. 80. 2.

अनुव्यवसायग्राहक (anuvyavasāya-grāhaka) *adj.* which causes or helps to grasp the after-cognition or recogniton न च साध्यविकलो दृष्टान्तः। अनुव्यवसायग्राहकज्ञानान्तराभावात् SarvaDaKau. 117. 2.

अनुव्यवसायग्राह्यता (anuvyavasāyagrāhya-tā) *f.* the state of being what is to be grasped through after-cognition or recognition ज्ञाने पुरोवर्तिविशेष्यताकत्वस्य रजतत्वादिप्रकारकत्वस्य च अनुव्यवसायग्राह्यतायामविवादात् JñānBiPra. 12. 12.

अनुव्यवसायग्राह्यत्व (anuvyavasāyagrāhya-tva) *n.* the state of being what is to be grasped through after-cognition or recogniton न हि क्रियाविशेषेण ... सर्वा धर्मव्यक्तयो जन्यन्ते ... सर्वस्य च अनुव्यवसायग्राह्यत्वात् अतीन्द्रियविशेषणायोगात् TarkSaṁ. (Ā.) 118. 2.

अनुव्यवसायग्राह्या (anuvyavasāya-grāhyā) *adj.* (*f.*) to be grasped through after-cognition or recogniton आकारता चैतन्यनिष्ठा, चैतन्यग्राह्या च ... जन्यज्ञाने व्यवह्रियते। तन्मते तु जन्यज्ञाननिष्ठानुव्यवसायग्राह्या GuruCandr. i. 11. 21.

अनुव्यवसायज्ञान (anuvyavasāya-jñāna) *n.* knowledge of (the nature of) after-cognition or recognition न हि ज्ञानमनुव्यवसायज्ञानेन निरूप्यमाणमर्थनिरूपणं विना शक्यं निरूपयितुम् TātpaṬ. (Vā.) 661. 5 (*on* iv. 2. 33); न चानुव्यवसायज्ञाने साध्यस्य सिद्धत्वाद् भागे सिद्धसाधनता TattvPradī. (Ci.) 6. 5.

अनुव्यवसायज्ञानगम्य (anuvyavasāyajñāna-gamya) *adj.* which is to be known through after-cognition or recognition घटसुखादिज्ञानानि चानुव्यवसायज्ञानगम्यानि SarvaMaSaṁ. 35. 18; ज्ञानस्यानुव्यवसायज्ञानगम्यत्वं वायुक्तम् SarvaMaSaṁ. 37. 21.

अनुव्यवसायज्ञानविषयत्व (anuvyavasāyajñānaviṣaya-tva) *n.* the state of being the object of knowledge of (the nature of) after-cognition or recognition समवायस्यानुव्यवसायज्ञानविषयत्वेऽपि रूपज्ञानाविषयत्वात् TattvPradī. (Ci.) 47. 7.

अनुव्यवसायज्ञानवेद्यत्व (anuvyavasāyajñānavedya-tva) *n.* the state of being what is to be known through the knowledge of (the nature of) after-cognition or recognition ज्ञानानां चानुव्यवसायज्ञानवेद्यत्वे तस्य स्वप्रकाशत्वाभ्युपगमेऽपसिद्धान्तापत्तेः SarvaMaSaṁ. 27. 17.

अनुव्यवसायत्व (anuvyavasāya-tva) *n.* the state of being the after-cognition or recognition विशेषणानुव्यवसायत्वेन, न ह्यज्ञानात्रपि कश्चिज्ज्ञानमीत्यनुव्यवस्यति NyāyVārPari. 117. 5.

अनुव्यवसायत्ववत् (anuvyavasāyatva-vat) *adv.* like the state of being

the after-cognition or recognition अनुव्यवसायत्ववदितरत्वविशेषणेऽपि विशेषाभावात् TarkSaṁ. (Ā.) 93. 29.

अनुव्यवसायत्वानधिकरणत्व (anuvyavasāyatvānadhikaraṇa-tva) *n.* the state of not being the substratum of the state of being the after-cognition or recognition अ(नु)व्यवसायत्वानधिकरणत्वविवक्षायाम् अपि - तदन्योन्याभावमादाय उक्तदोषस्य तुल्यत्वात् TarkSaṁ. (Ā.) 94. 1.

अनुव्यवसायदर्शन (anuvyavasāya-darśana) *n.* observation of after-cognition or recognition इयन्तं कालं घटमहमन्वभूवमित्यनुव्यवसायदर्शनात् कालभेदोऽनुभूयत एव TārkiRa. 47. 4; ज्ञानं न संनिकर्षः इति तावदयुक्तम् ... तदभावश्च ... वह्निमनुमिनोमि इत्येवानुव्यवसायदर्शनाच्च कल्प्यते PūrvottaVāNaMā. 354. 7.

अनुव्यवसायनियम (anuvyavasāya-niyama) *m.* rule regarding after-cogniton or recognition (as being concomitant with cognition) 'व्यवसायस्यानुव्यवसायनियमात्र तत्र संशयादि' इति चेन्न KhaṇḍanKhā. 83. 22.

अनुव्यवसायनिरसन (anuvyavasāya-nirasana) *n.* refutation or removal of after-cognition or recognition न हि स्वाकारवृत्त्यवच्छिन्नसाक्षिणैव स्वगोचर-संस्काराधानमिति नियमोऽस्ति। ... अनवस्थापत्त्या वृत्तिगोचरवृत्त्यन्तर-स्यानुव्यवसायनिरसनेन निरस्तत्वात् SiddhāLeSaṁ. 180. 6.

अनुव्यवसायपर (anuvyavasāya-para) *adj.* intended to refer to after-cognition or recognition विशिष्टो विषयः स्वयमनुभव एव ...। अनुभूयमानोऽप्यनुभवः ...। न चानुभवशब्दोऽनुव्यवसायपरः ŚrutaPra. iA. 114. 26 (*on* i. 1. 1)

अनुव्यवसायप्रत्यक्षगोचरता (anuvyavasāyapratyakṣagocara-tā) *f.* the state of being the object of perception which is (of the nature of) after-cognition or recognition अस्तु तर्ह्यस्मदाद्यभिप्रायेणातीन्द्रियत्वविशेषणम्। मैवम्। अनुव्यवसायप्रत्यक्षगोचरतया सर्वस्यास्मदादिविशेषणस्वीकारेऽपि पूर्वोक्तदोषतादवस्थ्यात् TattvPradī. (Ci.) 133. 5.

अनुव्यवसायप्रत्यक्षजनकत्व (anuvyavasāyapratyakṣajanaka-tva) *n.* the state of being the producer of perception which is (of the nature of) after-cognition or recognition (लिङ्गाभावः) स हि सामग्री वा तदेकदेशो वा। ... नापि द्वितीयः। प्रत्यक्षस्य तदेकदेशस्य साधारणधर्मदर्शनादेः स्वविषयता-नुव्यवसायप्रत्यक्षजनकत्वेनातिव्यापकत्वात् TattvPradī. (Ci.) 228. 6.

अनुव्यवसायबोध्य (anuvyavsāya-bodhya) *adj.* which is to be known through after-cognition or recognition न च प्रमाणानि साक्षिवेद्यत्वेनाविद्यां बोधयन्ति। येन भ्रमविषयत्वेनानुव्यवसायबोध्यस्य रूप्यादेरिव प्रामाणिकत्वं न स्यात् Nyāyāmṛ. 335 A. 7.

अनुव्यवसायमात्र (anuvyavasāya-mātra) *n.* only after-cognition or recognition यदि सर्वज्ञानानां प्रामाण्यं स्वाभाविकं जायते अनुव्यवसायमात्रेण च ज्ञायते कथं तर्हि क्वचित् प्रामाण्यसंदेहः NyāyKu. 38. 5; अनुव्यवसायमात्रस्य मिथोऽवच्छेद्यावच्छेदकभावापन्नविशेष्यताप्रकारतोभयग्राहकत्वं तार्किकादिभिरुच्यते GuruCandr. i. 11. 15.

अनुव्यवसायमाला (anuvyavasāya-mālā) *f.* series of after-cognitions or recognitions विषयस्मरणादनुमिते ज्ञाने विषयवत्त्मर्यतेऽनुमीयते वेति संदेहात्स्मरणाभावो दुरवधर इति चेन्न, अनुव्यवसायमालायामपि तथात्वा-त्संदेहापातप्रसङ्गात् NyāyKu. 78. 13.

अनुव्यवसायमिथ्यात्वप्रमा (anuvyavasāyamithyātva-pramā) *f.* valid knowledge of falsity or erroneousness and that of after-cognition or recognition न ह्यनुव्यवसायमिथ्यात्वप्रमे भ्रमे भवतः AdvaiSi. 404. 19.

अनुव्यवसायरूप (anuvyavasāya-rūpa) *adj.* of the form of after-cognition or recognition क्रमोपलब्धेष्वपि वर्णेषु मानसमनुव्यवसायरूपम् ... यदुपजायते तदर्थप्रत्यायनाङ्गं भविष्यति NyāyMañ. i. 345. 21; न ह्यनु-व्यवसायरूपं प्रत्यक्षमिष्टम्, अतीतविषयतया प्रत्यक्षत्वानुपपत्तेः ŚrutaPra. iA. 114. 26 (*on* i. 1. 1)

अनुव्यवसायरूपप्रमा (anuvyavasāyarūpa-pramā) *f.* valid knowledge of the form of after-cognition or recognition जानामीत्याद्यनुव्यवसायरूप-प्रमाविषये प्रातिभासिके व्यभिचारवारकत्वात् AdvaiSi. 404. 18; रजतमिदं जानामीत्यनुव्यवसायरूपप्रमायाः व्यवसायांशे ... विशेषणत्वं रजतादेः GuruCandr. i. 206. 16.

अनुव्यवसायलक्षण (anuvyavasāya-lakṣaṇa) *adj.* characterised by after-cognition or recognition मानसमनुव्यवसायलक्षणं प्रत्यभिज्ञानं भाष्यकारो दर्शयति TātpaṬ. (Vā.) 509. 20 (*on* iii. 1. 7)

अनुव्यवसायवत् (anuvyavasāya-vat) *adv.* like the consciousness of perception of sentiments, or relishing of dramatic representation अनियतानुकारो नाट्यमित्यपि न भ्रमितव्यम्। ... अनुव्यवसायवत् विशेषविषयीकार्यं नाट्यम् AbhinBhā. i. 37. 11 (*on* 1. 107)

अनुव्यवसायवाद (anuvyavasāya-vāda) *m.* name of a section in the Tattvacintāmaṇi (dealing with the theory of the after-cognition or recognition) अथानुव्यवसायवादः TattvCin. i. 784. 1; इति ... तत्त्वचिन्तामणौ प्रत्यक्षखण्डे अनुव्यवसायवादः TattvCin. i. 808. 3.

अनुव्यवसायवादिन् (anuvyavasāya-vādin) *m.* who upholds the theory of after-cognition or recognition अनुव्यवसायवादिनं प्रत्यप्ययं (सिद्धमिति वचनस्य) प्रयोगो न स्यात् TattvPradī. (Ci.) 7. 3.

अनुव्यवसायविरोध (anuvyavasāya-virodha) *m.* contradiction to after-cognition or recognition विशिष्टधीकारणज्ञानविषयत्वे सति प्रत्याय्यव्यावृत्ति-समानाधिकरणं विशेषणमिति। तन्न। नीलमुत्पलमित्यादावनीलानुल्लेखे ... नीलं जानामीत्यनुव्यवसायविरोधात् TattvCin. i. 828. 5; न च तद्विशेषणज्ञानजन्यत्वं तत्प्रकारकत्वम् ... तद्वैशिष्ट्यस्याभानेऽनुव्यवसायविरोधस्योक्तत्वात् Nyāyāmṛ. 424A. 5.

अनुव्यवसायविशेष (anuvyavasāya-viśeṣa) *m.* particular kind of consciousness of perception of sentiments or relishing of dramatic repersentation उपायसंवेदनालाभात् तदिदमनुकीर्तनमनुव्यवसायविशेषो नाट्यापरपर्यायः AbhinBhā. i. 36. 19 (*on* 1. 107)

अनुव्यवसायविषय (anuvyavasāya-viṣaya) *m.* object of after-cognition or recognition इदंत्वरजतत्ववैशिष्ट्यं पुरोवर्तिनि नानुव्यवसायविषय इति न स्वतःप्रामाण्यग्रहः TattvCin. i. 232. 2.

अनुव्यवसायविषयत्व (anuvyavasāyaviṣaya-tva) *n.* the state of being the object of after-cognition or recognition अस्मदाद्यैन्द्रियकप्रमित्यविषय-त्वविवक्षायाम् - अहम् इन्द्रियं जानामि इत्यनुव्यवसायविषयत्वेन उक्तदोषाविशेषः TarkSaṁ. (Ā.) 34. 18; न च व्यवसायस्य ज्ञानत्वे घटविषयकत्वे च यथानुव्यवसायविषयत्वान्न संशयस्तथा प्रामाण्येऽपि न स्यात् ... इति वाच्यम् TattvCin. i. 223. 1; वह्नित्वस्य अनुव्यवसायविषयत्वे स्वतःप्रामाण्यग्रहापत्तेः TattvCin. i. 269. 6.

अनुव्यवसायविषयत्वानुपपत्ति (anuvyavasāyaviṣayatvānupapatti) *f.* untenability of the state of being the object of after-cognition or recognition न हि (स्मरणे) तत्रानुमानव्यवधानमस्ति, तथा सति स्मरणस्यातीत-त्वेनानुव्यवसायविषयत्वानुपपत्तेः TattvPradī. (Ci.) 231. 8.

अनुव्यवसायवेद्यत्व (anuvyavasāyavedya-tva) *n.* the state of being knowable through the after-cognition or recognition नापि द्वितीयः ... पूर्वत्रावेद्यत्वविरोधः, अनुव्यवसायवेद्यत्वपक्षपातात् ŚatDū. 80. 8.

अनुव्यवसायसाक्षिक (anuvyavasāya-sākṣika) *adj.* having after-cognition or recognition as the witness (उपाधेः) तस्या अविषयत्वेनानुव्यवसाय-साक्षिककार्यगतविशेषीभवनासामर्थ्यात् KhaṇḍanKhā. 1253. 6; इदं रजततया जानामी-त्यनुव्यवसायसाक्षिकमेवान्यस्यान्यथा भानम् TattvCin. i. 529. 3.

अनुव्यवसायसाध्य (anuvyavasāya-sādhya) *adj.* to be accomplished through after-cognition or recognition शिरोमणिस्तु - दुःखध्वंसो दुःखानु-व्यवसायसाध्यः MaṇiKa. 60. 1.

अनुव्यवसायसामग्री (anuvyavasāya-sāmagrī) *f.* totality of causes of after-cognition or recognition अनुव्यवसायसामग्र्या असामर्थ्यस्य ... कल्पनं अभिनिवेशेन स्वबुद्धिविडम्बनामात्रम् JñānBiPra. 12. 31; ज्ञानग्राहिकाया अनुव्यवसायसामग्र्याः प्रामाण्यग्रहणेऽसामर्थ्यं कल्प्यत इति न स्वतस्त्वम् MaṇiKa. 8. 6.

अनुव्यवसायसिद्ध (anuvyavasāya-siddha) *adj.* [*f.* -ā] established through after-cognition or recognition 'घटपटौ भिन्नौ जानामी'ति घटपट-भेदधीः स्वप्रकाशा वा, अनुव्यवसायसिद्धा वा ... न स्वप्रतियोगिकभेदविषया AdvaiSi. 516. 21; अनुमितिः प्रत्यक्षमेवेति चार्वाकाः। तन्न 'अनुमिनोमि' इत्यनुव्यवसायसिद्धस्यानुमितित्वस्य प्रत्यक्षत्वसामानाधिकरण्ये मानाभावात् MaṇiKa. 30. 4.

अनुव्यवसायसिद्धत्व (anuvyavasāyasiddha-tva) *n.* the state of being what is established through after-cognition or recognition स्वप्रतियोगिकसंयोगानुयोगित्वसंबन्धेन घटादिप्रकारताकज्ञानस्थले तादृशसंसर्गताद्यस्य अनुव्यवसायसिद्धत्वात् GuruCandr. i. 235. 21; अनुव्यवसायसिद्धत्वादिपक्षयोर्व्यक्ति-भेदस्य पराभ्युपगतत्वेऽपि न क्षतिः GuruCandr. ii. 239. 7.

अनुव्यवसायस्वीकार (anuvyavasāya-svīkāra) *m.* acceptance of after-cognition or recognition अनुव्यवसायस्वीकारो व्यर्थः व्यवसायस्य

स्वप्रकाशत्वसंभवात् LaCandr. 770. 37.

अनुव्यवसायात्मक (anuvyavasāyātma-ka) *adj.* 1 of the nature of consciousness of perception (of sentiments) or of relishing of dramatic representation अनुव्यवसायात्मकं कीर्तनं रूषितविकल्पसंवेदनं नाट्यम् AbhinBhā. i. 37. 23 (*on* 1. 107); 2 of the nature of after-cognition or recognition निरुक्तं तु ज्ञानाज्ञानमनुव्यवसायात्मकं भिन्नमेवेति स्वीक्रियते SetuBa. 271. 5.

अनुव्यवसायादिक (anuvyavasāyādi-ka) *adj.* after-cognition or recognition etc. अनुव्यवसायादिकम् ... विषयविषयिणोरात्मव्यवसाययो (र्व्यवसायानुव्यवसाययो)रव्यभिचारमेकहेलया दर्शयतीति नापरापेक्षा NyāyKu. 19.6.

अनुव्यवसायादिहेतुत्व (anuvyavasāyādi-hetutva) *n.* causality of the after-cognition or recognition etc. उपलक्षितस्य ज्ञानस्य च हर्षभयानुव्यवसायादिहेतुत्वेऽप्युपलक्षणस्य तस्य हेतुत्वाभावात् ŚatDū. 133. 14.

अनुव्यवसायानङ्गीकार (anuvyavasāyānaṅgīkāra) *m.* non-acceptance of after-cognition or recollection न च - प्रत्यक्षयोग्यार्थानुमापकं दृष्टम् इति युक्तं, सामान्यतोदृष्टस्यापि तथात्वात् ... तदितरत्वविशेषणस्य अनुव्यवसायानङ्गीकारपक्षे - व्यर्थत्वात् TarkSaṁ. (Ā.) 93. 27.

अनुव्यवसायानुपपत्ति (anuvyavasāyānupapatti) *f.* untenability of after-cognition or recognition न च लक्ष्यार्थस्य शाब्दबोधविषयत्वानुपगमे तदुपरागेण शृणोमीत्यनुव्यवसायानुपपत्तिरिति वाच्यम्, इष्टत्वाद्, विधेयोपरागेणैव तथाप्रत्ययात् ŚaktiVā. 24. 18.

अनुव्यवसायानुरोध (anuvyavasāyānurodha) *m.* [Abl.]in accordance with after-cognition or recognition सकलधूमादीनां प्रत्यक्षे भानं किमनुमित्यादिकार्यानुरोधात्, अनुव्यवसायानुरोधाद्वा। ... न च - 'धूमं जानामी'त्यनुव्यवसाये सर्वधूमभानमिति वाच्यम्, 'इमं धूमं जानामि न त्वेतदन्य'मिति व्यवहारस्य सर्वसिद्धत्वेन समाधानस्य तु तुल्यत्वात् LaCandr. 345. 28.

अनुव्यवसायान्तरापेक्षा (anuvyavasāyāntarāpekṣā) *f.* expectancy for another after-cognition or recognition तमेव भान्तमनुभात्येतत्समस्तं जगदित्याचार्यभगवत्पादाः। ... औपनिषदैस्तु अनुव्यवसायेऽपि ... ज्ञानभासनं तु ब्रह्मणैवेति नानुव्यवसायान्तरापेक्षानवस्थाकलुषितेत्यास्थीयते SetuBa. 271. 9.

अनुव्यवसायापत्ति (anuvyavasāyāpatti) *f.* undesired contingency of after-cognition or recognition न्यायमते पर्वतमनुमिनोमीत्यनुव्यवसायापत्तिः। असंनिकृष्टपक्षकानुमितौ तु सर्वांशेऽपि ज्ञानं परोक्षम् VedāntPari. 57. 1.

अनुव्यवसायापेक्षा (anuvyavasāyāpekṣā) *f.* expectancy for after-cognition or recognition घटमहं जानामीत्येव ज्ञानाकारात् ज्ञानाभासनायानुव्यवसायापेक्षायां दीपभासनाय दीपान्तरापेक्षापत्तेः LalitāSaBh. 52. 30 (*on* 87)

अनुव्यवसायाभाव (anuvyavasāyābhāva) *n.* absence of after-cognition or recognition सर्वत्र प्रत्यक्षविषये ज्ञातुरिन्द्रियेण व्यवसायः पश्चान्मनसानुव्यवसायः उपहतेन्द्रियाणामनुव्यवसायाभावात् NyāyBh. 15. 5 (*on* i. 1. 4); ज्ञातुमिच्छामीत्यनुव्यवसायाभावेऽपि स्थाणुरयमित्यर्थ(न्वय)प्रत्ययो भवति NyāyKuA. ii (1). 209. 1; तदभावश्च (=प्रत्यक्षभ्रमप्रयोजकदोषविशेषाभावश्च) तत्र वह्निं पश्यामीति अनुव्यवसायाभावात् वह्निमनुमिनोमि इत्येवानुव्यवसायदर्शनाच्च कल्प्यते Pūrvotta-VāNaMā. 354. 6; न च - तन्मते (तार्किकादिमते) सर्वस्य ज्ञानस्यानुव्यवसायाभावेनोक्तविषयत्वासंभवात् संशयादिविषयत्वे ज्ञानतादात्म्यमेव विरोधित्वेन कल्प्यम् LaCandr. 469. 29.

अनुव्यवसायायोग (anuvyavasāyāyoga) *m.* untenability of after-cognition or recognition नासतः ख्यातिरिति चेन्न रूप्यतादात्म्यस्य रूप्यत्वसंसर्गस्य चेदंशनिष्ठत्वेनाग्रहणे ... इदं रूप्यत्वेन ज्ञातमित्यनुव्यवसायायोगात् पुरोवर्तिनिष्ठाभेदाग्रहे प्रवृत्त्यनुपपत्तेश्च सन्मात्रविषयकत्वे अप्रामाण्यायोगाच्च Nyāyāmṛ. 424A. 2.

अनुव्यवसायाविषयत्व (anuvyavasāyāviṣaya-tva) *n.* the state of not being the object of after-cognition or recognition तदभाववत्त्वस्य भ्रमानुल्लिखितत्वेनानुव्यवसायविषयत्वात् TattvCin. i. 176. 1.

अनुव्यवसायासिद्धि (anuvyavasāyāsiddhi) *f.* non-establishment of after-cognition or recognition विषयज्ञानादनुव्यवसायस्य कर्मक्रियालक्षणवैलक्षण्योपलब्धियोग्यस्य तथानवसायात्स्मरणाभिमानो दुरारोप इति मतम्, तन्न। व्यवसायस्मरणानुमितानुव्यवसायगोचरज्ञाने सति तथा अनुव्यवसाया(ऽनवसाया)-सिद्धेः NyāyKu. 80. 1.

अनुव्यवसायिन् (anu-vyavasāyin) *adj.* which has (or produces) after-cognition or recognition तद्द्वयालम्बना एता मनोऽनुव्यवसायि सत्। करोति मातृव्यापारमयीः कर्मादिकल्पनाः ĪśvaPraSū. ii. 2. 3.

अनुव्यवसायेतर (anuvyavasāyetara) *adj.* other than after-cognition or recognition अनुव्यवसायेतरास्मदादीन्द्रियकबुद्धयगोचरत्वाभिप्रायेणातीन्द्रियत्वविशेषणमिति चेत्। न। प्रमाणान्तरोपनीतविशेषणावगाहिविशिष्टज्ञानवादे सर्वेषाम-पीन्द्रियकत्वसंभावनया पूर्वोक्तदोषानुत्तारात् TattvPradī (Ci.) 133. 6.

अनुव्यवसायोत्पत्तिवेला (anuvyavasāyotpatti-velā) *f.* time of origination of after-cognition or recognition अनुव्यवसायोत्पत्तिवेलायां तथा व्यवसायो न प्रतीयत इति चेन्न, अनुव्यवसायगोचरानुमानगोचरज्ञेयज्ञानाकारस्यैव तत्राप्यारोपात् NyāyKu. 80. 1.

अनुव्यवसीयमान (anu-vyavasīyamāna) *adj.* [*f.* -ā] being referred to by after-cognition or recognition उपलभ्यमानः शब्दो वीणाकार्यः एवंभूतशब्दत्वात् इयमनुव्यवसीयमाना बुद्धिर्द्रव्याश्रिता गुणत्वात् कार्यत्वादिति साध्यसाधनभेदेन वैयधिकरण्येनेत्यर्थः Kiraṇā. 208. 10; अनुमितिज्ञानं ह्यर्थस्य तथात्वं व्यवच्छिन्ददेवोत्पद्यते वह्निमानेवायमिति, तथा च अनुव्यवसायेनानुव्यवसीयमानमिदं स्वस्यार्थावधारणात्मकमेवावसीयते NyāyVārPari. 113. 4; दृष्टो ह्यस्यानुव्यवसीयमानज्ञानविशेषणे घटादौ व्यापारः NyāyVārPari. 632. 8; मनसा ह्यनुव्यवसीयमानज्ञानलक्षणविशिष्यसंनिकृष्टेनासंनिकृष्टो घटादिरवच्छेदकतया प्रतीयते NyāyVārPari. 633. 1; परमाण्वादिबुद्धावनुव्यवस्यमानायां (? व्यवसीयमानायां) परमाणुप्रतीत्यंशेऽपि साक्षात्त्वमनुभूयत इत्यत्र न नः संप्रतिपत्तिः KhaṇḍanKhā. 609. 22.

अनुव्यवसीयमानत्व (anuvyavasīyamāna-tva) *n.* the state of being referred to by after-cognition or recogniton दृष्टो ह्यस्यानुव्यवसीयमानज्ञानविशेषणे घटादौ व्यापार, इन्द्रियव्यापारविगमेऽपि सौदामिनीसम्पातादौ सकृदुपजायमानस्यार्थनिश्चयस्य समन्धकारेऽप्यनुव्यवसीयमानत्वात्, तस्य चानुव्यवसायस्य साक्षात्कारित्वात् NyāyVārPari. 632. 11.

अनुव्यवसो (anu-vyavaso-) IV. P. A to know after, i.e. to determine subsenquently दुष्करं परमज्ञानं तर्केणात्र (v.l. तर्केणानु)व्यवस्यति MahāBhā. viii. 49. 48; (pass.) to be known after, i.e. to be determined subsenquently (ग्रहणस्वरूपस्मितान्वयार्थवत्त्वसंयमादिन्द्रियजयः) कथमनालोचितः स विषयविशेष इन्द्रियेण मनसा वा अनुव्यवसीयेतेति YogBh. 171. 3 (*on* 3. 47); B (pass.) to be recognised अथ ब्रूषे- 'यदा कियद्दूरं बुद्धिपरम्परया सा बाधिता भवत्यद्वैतश्रुतिस्तदा ... यापि बुद्धिः शेषं गत्वा नानुव्यवसीयते तत्रापि तद्बाधोऽवगम्यते, यत्र सा बाध्यते तत्तुल्यन्यायत्वादन्तिमबुद्धेरपीति'। मैवम् KhaṇḍanKhā. 161. 7; न ह्यतद्विषयत्तज्ज्ञानविषयत्वेन, न वा तदविषयकं तद्विषयकत्वेनानुव्यवसीयते TattvCin. i. 529. 6; तन्तुपटादिविषया बुद्धिरत्यन्तभिन्नघटपटादिविषयबुद्धितो विलक्षणानुव्यवसीयते। उतार्थविलक्षणा NyāySu. (Ja.) 360A. 6 (*on* ii. 2. 6); धूमत्वेन पुरोवर्तिनं धूमं साक्षात्करोमि न व्यवहितमित्यनुभवाच्च। अन्यथा जगतीगतसकलधूमव्यक्तीरहं साक्षात्करोमीत्यनुव्यवसीयेत AdvaiSi. 345. 4 [to perceive, MW.]

अनुव्यवस्यमान (anu-vyavasyamāna) *adj.* being known after, i.e. being determined subsenquently करोतिरुत्पादनार्थः। उत्पत्तिस्तु कर्मस्था। ... यत्नार्थत्वे तु नैतत् सिध्येत्। ज्ञानेच्छादिवद् यत्नस्य कर्तृस्थत्वात्। एतेन 'अनुव्यवस्यमानेऽर्थे' इति व्याख्यातम् SiddhāKau. 469A. 7 (*on* iii. 1. 87)

अनुव्यहार (anu-vyavahāra) *m.* 1 regular action अभिचारानुव्या (v.l. ॰व्यव)हारयोश्च क्वचित्फलदर्शनात् ... चरेद् धर्मान् KāmSū. 19. 18 (1. 2); 2 regular, successive (in stages) or corresponding process, operation or business, cf. **अनुव्यवहारतस्**.

अनुव्यवहारतस् (anuvyavahāra-tas) *adv.* on account of regular, successive (in stages) or corresponding process, operation or business आलपनसंलपनप्रतिसंमोदनैः ... लौकिकार्थानुव्यवहारतः आहूतस्यागमनगमनतः ... चित्तानुवर्तनता BodhiBhū. 97. 18 [DBHS.]

अनुव्यवहारहेतु (anuvyavahāra-hetu) *m.* cause of regular, successive (in stages) or corresponding process, operation or business दश हेतवः। कतमे। अनुव्यवहारहेतुः। ... विरोधहेतुः। अविरोधहेतुश्च तत्र सर्वधर्माणां यन्नाम नामपूर्विका च संज्ञा संज्ञापूर्वकश्चाभिलापः। अयमुच्यते तेषां धर्माणामनुव्यवहारहेतुः BodhiBhū. 69. 5; यानीमानि विविधानि सस्यानि धान्यसंख्यातानि लोके ... तेषां तावद् यदिदं नाम संज्ञा वाग्व्याहारो विविधः ...। अयमेषामनुव्यवहारहेतुः BodhiBhū. 70. 13 [DBHS.]

अनुव्यवे (anu-vyave-) II. P. to enter in between एते ह त्वेव ते द्विषे देवा ये ते चतुर्धा व्यद्रवंस्तान् विद्रुतानसुररक्षसान्यनुव्यवेयुः ŚatBr. III. iv. 2. 1; ŚatBṛ. (K). IV. iv. 2. 1; य एषां परस्तरामिव भवति स एनाननुव्यैति ŚatBr. III. iv. 2. 3; ŚatBr. (K.) IV. iv. 2. 2, cf. **अनुव्यवगा**.

अनुव्यवेत्य (anu-vyavétya) *ger.* having entered in between ते तान् ह तथा विष्ठितानसुररक्षसान्यनुव्यवेत्य जिघांसांचक्रुः ŚatBr. (K.) IV. iv. 3. 6.

अनुव्यश् (anu-vyaś -) V. Ā. to come up to यावन्मात्रेण युगुपाध्वर्युर्गृह्णाति ... तावद्भ्योऽनुविभवन्त्युग्रे स्तुतशस्त्रेऽनुव्यश्नुते ŚatBr. X. iii. 5. 12.

अनुव्यस् (anu-vyas-) IV. P. to scatter along एतद्ध वै साम प्रजा इमा अनुव्यास JaimiBr. 1. 154.

अनुव्याकृ (anu-vyākṛ-) VIII. P. **1** to explain or analyse after प्रयोजनसद्भावे भाव्यदिशा शिष्या एवानुव्याकरिष्यन्ति NyāySu. (Ja.) 4A. 1 (*on* i. 1. 1); **2A** to prophesy afterwards, cf. **अनुव्याकृत**; **2B** to elucidate, especially a question, DBHS.

अनुव्याकृत (anu-vyākṛta) *adj.* prophesied afterwards अतः प्रभृति ... अनुव्याकृतो बुद्धे भविष्यसि इति। ततः पश्चात् ... भगवतानुव्याकृतम् MaVastuAva. i. 2. 2; अयमेव भगवांछाक्यमुनिरनुव्याकृतः MaVastuAva. i. 2. 7 [DBHS.]

अनुव्याख्या (anu-vyākhyā-) II. P. [P. ii. 4. 54] **1A** to explain after or further यदा वै चन्द्रमाः क्षीयते चाप्यायते च तदनुव्याख्यास्यामः ṢaḍviBr. iv. 6. 1; एतं त्वेव ते भूयोऽनुव्याख्यास्यामि ChāndoU. viii. 10. 4; viii. 9.3; viii. 11.3; ता अनुव्याख्यास्यामः BaudhGS. i. 1. 2; iii. 3. 3; तस्यानुव्याख्यास्यामः BaudhDS. i. 1. 2; iii. 1. 4;ताननुव्याख्यास्यामः ĀgniveGS. iii. 10. 1 (170. 16); तस्य समुदाचारलक्षणं सर्वमनुव्याख्यास्यामः MahāBhā. xii. 184. 10; तथानुव्याख्यास्यामः CaraS. i. 12. 7; i. 27. 5 (1922 Ed.); द्विदोषजानीतराणि तान्यनुव्याख्यामः KāśyaS. 116A. 13; 37A. 27; एतं त्वेव ते भूयोऽनुव्याख्यास्यामि BrahmSūBh. (Śaṅ.) 177. 7 (*on* i. 3. 19); अथ दुर्विरिक्तलक्षणान्यनुव्याख्यास्यामः Hastyāyur. 620. 3 (4. 7); **1B** to explain in order or succession तेषां षण्णां रसानामेकैकस्य यथाद्रव्यगुणकर्माण्यनुव्याख्यास्यामः CaraS. i. 26. 40 (1922 Ed.); **2** to denote, to express, cf. **अनुव्याख्येय**.

अनुव्याख्या (anuvyākhyā) *f.* title of a work, pw.

अनुव्याख्यान (anu-vyā́khyāna) *n.* A name of a certain Brāhmaṇa text which explains difficult Mantra texts अस्य महतो भूतस्य निश्वसितमेतद्यद् ऋग्वेदः ... श्लोकाः सूत्राण्यनुव्याख्यानानि ŚatBr. XIV. v. 4. 10; BṛĀraU. ii. 4. 10; MaiU. 6. 32; MaitrīU. 6. 32; श्लोकाः सूत्राण्यनुव्याख्यानानि ... वाचैव सम्राट् प्रज्ञायन्ते ŚatBr. XIV. vi. 10. 6; BṛĀraU. iv. 1. 2; सूत्राण्यनुव्याख्यानानि ... अस्यैवैतानि सर्वाणि निश्वसितानि ŚatBr. XIV. vii. 3. 11; BṛĀraU. iv. 5. 11; अनुव्याख्यानानि मन्त्रविवरणानि ... वस्तुसंग्रहवाक्यविवरणान्यनुव्याख्यानानि BṛĀraUBh. 309. 8 (*on* ii. 4. 10); अनुव्याख्यानानि संग्रहविवरणानि VedāntKa. 218. 9 (*on* i. 4. 19); **B** name of the commentary (by Ānandatīrtha *on* Brahmasūtrabhāṣya) इति श्रीमदानन्दतीर्थ° ... °विरचिते श्रीमद्ब्रह्मसूत्रानुव्याख्याने प्रथमाध्यायस्य प्रथमः पादः AnuVyā. 11A. 1 coloph.; चशब्देनानुव्याख्याने प्रयोजनसद्भावं समुच्चिनोति NyāySu. (Ja.) 313. 13 (*on* i. 1. 1); अत एवानुव्याख्याने जिज्ञास्योऽयं विधीयत इति Nyāyāmṛ. 623B. 7; अत्रोक्तप्रथमाध्यायप्रथमपादेऽनुव्याख्याने VaiyāBhū. 76. 24 (*on* 2); तदेतत् तृतीयाध्यायचरणसमाप्तावुक्तमनुव्याख्याने VaiyāBhū. 244. 19 (*on* 65)

अनुव्याख्याननलिन (anuvyākhyāna-nalina) *n.* lotus in the form of Anuvyākhyāna (the commentary by Ānandatīrtha) अनुव्याख्याननलिने चञ्चरीकति मे मनः NyāySu. (Ja.) 1A. 9 (*on* i. 1. 1)

अनुव्याख्यामृताम्भोधि (anuvyākhyāmṛtāmbhodhi) *m.* ocean of nectar in the form of Anuvyākhyāna (the commentary by Ānandatīrtha) अनुव्याख्यामृताम्भोधेः समुत्पन्नातिनिर्मला। इयं न्यायसुधा ... सेव्यतां सदा NyāySu. (Ja.) 657 A. 1 (*on* iv. 4. 8)

अनुव्याख्येय (anu-vyākhyeya) *adj.* to be denoted or expressed subsequently अनेकार्थत्वाद्धातूनामन्यवचनमात्र एवाख्यातेनानुव्याख्येयः ManuBh. ii. 251. 23 (*on* 9. 37)

अनुव्याचक्ष् (anu-vyācakṣ-) II. Ā. to pronounce or explain afterwards चतुर्होतॄन् होतानुव्याचष्टे ब्रह्म वै चतुर्होतारः JaimiBr. 3. 306.

अनुव्याध (anu-vyādha) *m.* **1** piercing weapon, obstructing weapon दक्षिणा मा दक्षिणतो दक्षिणा पातु सव्यतः। पश्चादनव्याधात्? (°दनुव्याधात् JAOS. 40. 163) पातु सर्वस्या भवहेत्याः AV. (P.) vii.15.1 (*better* VIŚVA. अनुव्यध् IV. P.); **2** continuity, permeation नाप्यननुभाविकः प्रत्ययेष्वेकानुव्याधः शक्यानुमानः, नरविषाणवदनुपलब्धिविरोधात् TattvBi. 48. 2; **3** relation, association (रेवत्या) मुखामोदं मदिरया कृतानुव्याधमुद्वमन्। जगाद ŚiśuVa. 2. 20 (comm. कृतसंसर्गम्) [blending, intermixture, MW., APTE]

अनुव्याधवत् (anuvyādha-va(n)t) *adj.* [*f.* -ī] possessing continuity or permeation गकारादयोऽपि ... एकस्यामेव स्मृतौ प्रथमानाः सत्यपि पदमिति व्यपदेशाभेदे नैकानुव्याधवन्तः TattvBi. 52. 7; एकानुव्याधवती हि प्रख्या TattvBi. 52. 9.

अनुव्याधविरहित (anuvyādha-virahita) *adj.* devoid of continuity or permeation अनपेक्षाश्च प्राञ्चः प्रत्ययाः स्तम्भकुम्भाम्भोरुहाद्यवगाहिन इवाभिन्नानुव्याधविरहिताः ... न परस्परं स्वगोचरं संभिन्दन्ति TattvBi. 47. 5.

अनुव्याप् (anu-vyāp-) V. P. to pervade, to permeate one after another अथ ह स्माह तक्षको भागेरथिर्मात्स्यो राजानु चतूरात्रः पृष्ठानि व्याप्नोति JaimiBr. 2. 284.

अनुव्यापिनी (anu-vyāpinī) *adj.* (*f.*) pervading or permeating over सर्वलोकानुव्यापिनीं कीर्तिसंपदं तां च लक्ष्मीम् ... अमृष्यमाणा दैत्यगणाः JātaMā. 74. 7 (11. 2 (1))

अनुव्याप्त (anu-vyāpta) *adj.* [*f.* -ā] pervaded, permeated अथ येन वैतानुगृहीतेत्ये (v. l. एताः सिरा अनुव्याप्ता एव एतानुगृहीतेत्ये)त्येष वाव स व्यानः MaiU. 2. 6; स एष वृक्षः इदानीं जीवेन आत्मना अनुप्रभूतः अनुव्याप्तः ... तिष्ठति ChāndoUBh. 391. 1 (*on* vi. 11. 1); विष्णोः सर्वतोमुखस्य स्नेहो यथा पललपिण्डमोतप्रोतमनुव्याप्तं व्यतिरिक्तं व्याप्नुते TripuTāU. 539. 24; NṛPūTāU. 194. 14 (Adyar Ed.1953)

अनुव्यास्था (anu-vyāsthā-) I. P. (*caus.*) to send away (in different directions) यं दिशोऽनुं व्यास्थापयन्ति TaiBr. I. viii. 3. 1; TaiĀ. v. 4. 7 (606. 5); यद् वा एवमदो दिशोऽनुं व्यास्थापयन्ति TaiBr. I. viii. 8. 5 (*better* अनु *adn.*)

अनुव्याहरण (anu-vyāharaṇa) *n.* repeating after, repeated recitation समाक्षरैश्चतुर्भिर्यः पादैर्गीतो महर्षिणा। सोऽनुव्याहरणाद्भूयः शोकः श्लोकत्वमागतः Rāmā. i. 2. 39.

अनुव्याहरिष्यत् (anu-vyāhariṣyat) *adj.* cursing, reproaching तं हानुव्याहरिष्यन्त उपनिषेदुः ṢaḍviBr. i. 4. 16; तेऽनुव्याहरिष्यन्त आस्तावमुपसेदुः JaimiBr. 1. 75; अथैनमनुव्याहरिष्यन्भवति, तमनुव्याहरेद् ब्रह्मणा त्वा शपामीति BaudhŚS. i. 293. 12.

अनुव्याहार (anu-vyāhāra) *m.* **1** curse, imprecation, execration एष ह तर्ह्यनुव्याहार आस JaimiBr. 2. 269; अथातोऽनुव्याहाराः AitĀ. III. i. 4. 1; ŚāṅkhāĀ. 7. 9 (28. 1); शाकल्यस्य पृथिव्यग्निः पृथिवी वागनुव्याहारः ŚāṅkhāĀ. 7. 3 (26. 25); अनुव्याहारो ह वा आसन्यो मन्त्रस्तस्मान्मा पाहि BaudhŚS. iii. 281. 4; HirŚS. xxvi. 7. 72 (117. 1); ĀpaDS. i (10). 29. 15; कस्यापि रोषणस्य महर्षेः ... अनुव्याहारात् ... अम्भसां निधौ पतितः AvantiKa. 16. 19; **2** expiatory or propitiatory rite शास्त्रस्यानभिशङ्क्यत्वादभिचारानुव्याहारयोश्च क्वचित्फलदर्शनात् ... चरेद् धर्मान् KāmSū. 19. 8 (1. 2) (JayaMa. अनुव्याहारः शान्तिकपौष्टिकम्)

अनुव्याहारभय (anuvyāhāra-bhaya) *n.* fear of curse or execration अनुव्याहारभयं त्वेतेषु KātyŚS. xxv. 10. 15.

अनुव्याहारशापादिरूप (anuvyāhāraśāpādi-rūpa) *n.* [Inst.] in the form of imprecation and curse etc. दिव्यो नानाविधाकारः समुदेत्यस्त्ररूपवान् (व्यूहः) ...। अनुव्याहारशापादिरूपेणैवावतिष्ठते AhirbuS. 10. 50.

अनुव्याहारिन् (anuvyāhār-ín) *adj.* who utters imprecations or execrates, who curses तस्मादु ह नानुव्याहारीव स्यादुत ह्येवंवित्परो भवति ŚatBr. I. vii. 1. 18; ŚatBr. (K.) II. v. 3. 14; नो हैनमनुव्याहारिण स्तृण्वते ŚatBr. IV. V. 2. 3; यर्ह्ययं ब्राह्मणोऽनुव्याहारी मर्ता, तर्हि यष्टास इति JaimiBr. 2. 269; 2. 277.

अनुव्याहृ (anu-vyāhṛ-) I. U. **1A** to curse, to execrate स य एनं शस्ते तूष्णींशंस उप वा वदेत् अनु वा व्याहरेत् AitBr. 9. 7 (255); 33. 6 (856); य एनमनुव्याहरति स आर्तिमार्छति PañcBr. vi. 4. 10; xvii. 4. 3; तान् ह वरुणो राजानुव्याजहार PañcBr. xxiv. 18. 2; हन्तेममनुव्याहराम ṢaḍviBr. i. 4. 16; स यद्येनं प्रथमायाः सामिधेन्यामनुव्याहरेत् ŚatBr. I. iv. 3. 11; यो हैनं तत्रानुव्याहरेत् ŚatBr. II. i. 4. 19; ŚatBr. (K.) I. i. 4. 19; IV. ii. 1. 5; याज्ञवल्क्यं चरकाध्वर्युरनुव्याजहार ŚatBr. III. viii. 2. 24; ŚatBr. (K.) IV. viii. 2. 18; य एनं तत्रानुव्याहरेत् ŚatBr. IV. v. 2. 13; ŚatBr. (K.) II. v. 3. 12; नोऽयं नृशंसकोऽन्त उद्गायत्येममनुव्याहरिष्याम इति JaimiBr. 1. 75; 1. 138; यद्येनं बहिष्पवमानोऽनुव्याहरेत् JaimiBr. 1. 254; 1. 255; अन्तेवासिनमुद्गापयन् स्वयज्ञेऽनुव्याजहार JaimiBr. 1. 337; तमु ह स्व एवान्तेवास्यनुव्याजहार JaimiBr. 2. 305; स यदेवैनं तंदनुव्याहरेत् Kāṭhakasaṅkalana 52. 1; तेनो ह त्रिष्टोमेन वृद्धद्युम्न आभिप्रतारिण ईजे। तमु ह ब्राह्मणोऽनुव्याजहार ŚāṅkhāŚS. xv. 16. 11; तमनुव्याहरेद् ब्रह्मणा त्वा शपामि इति BaudhŚS. i. 293. 13; स्कन्ने अग्निहोत्रे उप वा मीमांसेतानु वा व्याहरेत् VādhūŚS. iii. 19. 15; दीक्षितमुप वा मीमांसेतानु वा व्याहरेत् VādhūŚS. iv. 28D. 6; काले चेष्टन्तमुप वा मीमांसेतानु वा व्याहरेत् VādhūŚS. iv. 69. 4; iv. 80. 4; अथैनमनुव्याहरन्ति ĀpaŚS. x. 2. 11; प्रतिजानन्ननुव्याहरेत् KauśiSū. 49. 16; **1B** to criticise स य एनांस्तथा चक्रुषोऽनुव्याहरेत् JaimiBr.

1. 335; 2. 373; 2. 436; अनुव्याहार्षीन्मामिति यमिति शङ्केत तस्मा आग्नीध्राय आहुती(?ति)वज्रं प्रहरेत् LāṭyāŚS. ii. 1. 10; DrāhyŚS. iv. 1. 11; **2A** to repeat after, to recite over स सत्यं प्रजापतिस्तपस्तप्त्वानुव्याहरद् भूर्भुवःस्वरिति MaiU. 6. 6; **2B** to utter or speak after यदि लौकिकमनुव्याहरेत् BaudhGS. iii. 4. 36; तामनुव्याहरच्छक्तिमापतन्तीं स राघवः। स्वस्त्यस्तु लक्ष्मणायेति मोघा भव हतोद्यमा Rāmā. vi. 88. 33; **2C** to pronounce over, cf. **अनुव्याहतB**; **3** to foretell, to predict सत्त्वप्रज्ञावाक्यशक्तिसंपन्नानां राजभाव्यमनुव्याहरेत् मन्त्रिसंयोगं च ArthŚā. i. 55. 2 (1. 11)

अनुव्याहृत (anu-vyāhṛta) *adj.* **A** recited or repeated after अकुशलानुव्याहृतान् कौषीतकीन् मन्य इति धानञ्जय्यः NidāSū. 111. 6 (6. 12); **B** pronounced over द्विरनुव्याहृते राज्ञः स शापो बलवानभूत् MahāBhā. i. 166. 33; *n.* curse, imprecation, MW.

अनुव्याहृतवत् (anu-vyāhṛtava(n)t) *adj.* who has spoken after स तथैव द्रविणराशिर्जगाम (गोवर ?कुबे)रम्। उपस्थितं तु पद्मं निधिपतिरनुव्याहृत (वान्) AvantiKa. 183. 11.

अनुव्याहृति (anuvyāhṛti) *adv.* after pronouncing of the *vyāhṛti* formulae (*i.e. bhūḥ, bhuvaḥ, svaḥ* etc.) यजुर्मयमनुं दिव्यमभ्यस्यन् पुरुषं नरः। अनुव्याहृत्यभीचारपापेभ्योऽपि प्रमुच्यते LakṣmīT. 29. 25.

अनुव्याहृत्य (anu-vyāhṛtyá) *ger.* having cursed विद्वा॑ꣳसꣳ समनुब्रुवन्तमनुव्याहृत्यार्त्तिं न्येति ŚatBr. I. iv. 3. 22; भृगुः ...। अनुव्याहृत्य विष्णुम् ... अब्रवीत् VāyuP. ii. 35. 143; MatsyaP. 47. 108; BrahmāṇḍP. ii. 72. 144.

अनुव्युक्ष् (anu-vyukṣ-) I. P. to sprinkle after यद्देवंता अनुव्यौ॑क्षत सं उक्षांभवत्तंदुक्ष्णं उक्षत्वंम् MaiS. ii. 5. 7 (ii. 56. 14)

अनुव्युच्चर् (anu-vyuccar-) I. P. to move along in different directions मध्ये ह वाऽएतत्प्राणाः सन्त इति चेति चात्मानमनुव्युच्चरन्ति ŚatBr. IX. iv. 3. 6 (*but* MW. to follow in going forth)

अनुव्यूह् (anu-vyūh-) I. P. **A** to move apart after, to transpose अनुष्टुभं छन्दांसि नानुव्यूहन्ति PañcBr. vi. 1. 11; ते खलु शश्वद् भाल्लविनो भक्षाननुव्यूहन्ति (छन्दांसि) NidāSū. 51. 6 (3. 6) (better **अनु** *adn.*); न वयमनुव्यूहामः NidāSū. 51. 9 (3. 6); **B** to shift asunder, to distribute अथानुव्यूहति। सिꣳहासि सपत्नसाही ŚatBr. III. v. 1. 33; **C** to spread along, to arrange accordingly, to level अङ्गिरस्वद्ध्रुवाः सीदतेत्यथानुव्यूहत्याप्यायस्वेति ... अनुव्यूहति BaudhŚS. ii. 19. 2; ii. 25. 17; उत्तरवेदिमभिमृश्योत्तरेणोत्तरनाभिं खरौ न्युप्यानुव्यूहति BhārŚS. xi. 14. 6; ĀpaŚS. xv. 14. 5; आयतनेषु संभाराननुव्यूहति ĀpaŚS v. 10. 1, चात्वालस्थानात्पुरीषमाहृत्य पृष्टो दिवीति वैश्वानर्यर्चा चितावनुव्यूहति ĀpaŚS. xvi. 15. 1; xvi. 34. 6; HirŚS. xi. 5. 37 (40. 27); xxviii. 2. 29 (814. 2); सं या वः प्रियास्तनुव इत्यूषान्सिकताश्च संसृज्यानुव्यूहति HirŚS. xi. 5. 28 (39.14); तमालभ्य ... दिवीत्यनुव्यूहति HirŚS. xi. 8. 19 (73. 26); अथानुव्यूहति 'आ प्यायस्व' इति गायत्र्या ब्राह्मणस्य ... यथासुष्ठु यथाशर्करमनुव्यूहति BaudhPiMe. i. 18. 23; ĀgniveGS. iii. 8. 2 (162. 19)

अनुव्यूहम् (anuvyūham) *adv.* in accordance with transposition अनुव्यूहमित्येतत् स्यात् NidāSū. 135. 17 (8. 3)

अनुव्यृ (anu-vyṛ-) I. P. to go into वृत्रं मे॑ जघ्नुषं इन्द्रियं वी॒र्यं॑म्। पृथिवीमनु व्यांरत् TaiS. II. v. 3. 3.

अनुव्यृच्छ् (anu-vyṛcch-) VIII. P. [P. \... 3. 78] to go into इन्द्रंस्य वृत्रं जघ्नुषं इन्द्रियं वीर्यं॑। पृथिवीमनु व्यांर्च्छत् TaiS. II. v. 3. 2 (BhaṭṭaBhā. अर्तेः 'पाघ्रा' इत्यादिना ऋच्छादेशः)

अनुव्ये (anu-vye-) I. P. to come to wards इमे वै लोकाः सह सन्तस्त्रेधा व्यायन्। तांस्ते सान्नाय्यम् अनुव्यैनो उ(?तांस्त्रेधान्नाय्यमनुव्यैत्) JaimiBr. 1. 185.

अनुव्रज् (anu-vraj-) I. P. [rarely Ā.] **1Ai** to go after, to follow (pass.) to be gone after, to be followed **ii** to follow (a departing person as a mark of respect) **iii** to follow (for tending or rearing of cattle) **iv** to go after, i.e. to pervade **Bi** to follow, to accompany **ii** to follow, to cling to **iii** to step out **C** to pursue, to chase **D** to follow in death **2Ai** to go to, to reach **ii** to go into, to be born into **iii** to resort to **B** to attain, to obtain **C** to refer to **D** to know **3A** to observe, to practise **B** to imitate **4** to obey, to pay homage **1Ai** to go after, to follow प्रैतु ब्रह्मणस्पतिरित्यनुव्रजेत् ĀśvaŚS. I. iv. 7. 4; (अध्वर्युषु) व्रजत्स्वनुव्रजेत् ĀśvaŚS. I. iv. 8. 22; ते तत्रैव दीक्षोपसदः कृत्वा ... शम्याप्रासेऽहरहर्यजमाना अनुव्रजेयुः ĀśvaŚS. II. vi. 6. 3; उद्गृह्णन्तोऽनुव्रजन्ति MānŚS. 66. 18; अध्वानँ व्रजन्मन्यते पृष्ठतो मे कश्चिदनुव्रजति MānGS. ii. 14. 13; अर्धर्चेनाग्नीषोमौ प्रणीयमानावनुव्रजति VaitāSū. 15. 16; सहाग्नित्रयेण ... रं शङ्कुं संपातवन्तमुदगृह्य निखनन्ना अनुव्रजति KauśiSū. 51. 1; (शिष्यः) गच्छन्तमनुव्रजेत् (गुरुम्) GautDS. i. 2. 33; कथं व्यतिक्रमन्धूते पार्थौ माद्रीसुतौ तथा। अनुव्रजन्नरव्याघ्रम् (v. l. अनुव्रजेतां राजानम्, अन्वव्रजन्नरव्याघ्राः) MahāBhā. i. 56. 8; (देवयानीम्) ताम् ... अनुवव्राज ... नृपः MahāBhā. i. 78. 24; MatsyaP. 32. 25; वेश्याः पुत्रस्य पन्थानमनुव्रजन्तु MahāBhā. iv. 1066* (8); पश्चाच्छूरं भीरवोऽनुव्रजन्ति MahāBhā. xii. 100. 16; भगीरथः ...। प्रायादग्रे महातेजा गङ्गा तं चाप्यनु(?न्व)व्रजत् Rāmā. i. 919* (8); (पौलस्त्यम्) अङ्गनाशतमात्रं तु तं व्रजन्तमनु(?न्व)व्रजत् Rāmā. v. 16. 10; अन्वव्रजन्नाश्रमिणस्ततस्तम् BuddhaC. 7. 35; युवराजम् ... विशुक्रमनुवव्राज सेना BrahmāṇḍP. iii. 28. 4; शिष्य इव तां व्रजन्तीमनुवव्राज Kād. 132. 23; अहं चैरावतं नागमारुह्यानुव्रजे व्रजम् BhāgP. x. 25. 7; तदाज्ञां प्राप्य ...। दशाननवरस्त्रीणां सहस्राण्यनुवव्रजुः PadmP. (Ra.) 46. 72; शक्रं व्रजन्तमनुवव्रजुः (देवाः) MahāP. 22. 20; उपश्रुतवृत्तान्तश्च मातरं व्रजन्तीं सोऽनुवव्राज KāvyMī. 7. 18; भीमो ह्यनुवव्राज तं नृपम् SkandP. i (2). 65. 43; यः। अनुव्रज्यात् तत्फलं वै प्राप्नोति SkandP. ii. (2). 33. 71; अनुवव्राज तां (सरस्वतीम्) गङ्गा PadmP. v. 18. 179; तं सूर्यवर्मचन्द्राद्या डामराश्चानुवव्रजुः RājTa. (Ka.) 7. 357; विजयम् ... तं सुहृदोऽनुवव्रजुः RāghPāṇ. (Ka.) 13. 29; निःसत्त्वोऽहं कथं दृष्टः प्रभुं नानुव्रजामि तत् PrabhāC. 7. 28; (pass.) to be gone after, to be followed अन्वव्राजि ...। पार्थिवैः ... सः (कुमारपालः) DvyāśraKā. 18. 3; **1Aii** to follow (a departing person as a mark of respect) (अतिथिम्) तं भोजयित्वोपासीत आसीमान्तमनुव्रजेत् VāsiDS. 11. 15; ŚankhaLiDS 133. 13; कृत्वा धुर्यस्य पित्र्यस्य प्रणम्यानुव्रजेत्ततः GobhiSm. 1. 55; अतिथिं श्रोत्रियं तृप्तमासीमान्तमनुव्रजेत् YājñaSm. 1. 113; (पाण्डवाः) तेऽनुव्रजत भद्रं वो विषयान्तं नृपोत्तमान् MahāBhā. ii. 42. 39; अनुव्रजेदुपासीत स यज्ञः पञ्चदक्षिणः चक्षुर्दद्यान्मनो दद्याद्वाचं दद्याच्च सूनृताम्। MahāBhā. xiii. 7. 6; iii. 12* (2); पतिसंमानिता सीता भर्तारमसितेक्षणा। आद्वारमनुवव्राज Rāmā. ii. 14. 17; यमिच्छेत्पुनरायान्तं नैनं दूरमनुव्रजेत् Rāmā. ii. 35. 37; लोक आ वनान्तादोदकान्तात्प्रियं पान्थमनुव्रजेदिति MahāBh. i. 340. 14 (*on* i. 4. 56); कादम्बरीवर्जमशेषकन्यकाजनो गुणगौरवाकृष्टः परवश इव तं व्रजन्तमाबहिस्तोरणादनुवव्राज Kād. 210. 4; सापि तमनुवव्राज प्रस्तुतयात्रं शुचाकुलिता KuṭṭaMa. 449; चचालेश्वरवर्मा च ... अनुवव्राज चोदश्रुः मुन्दरी KathāSaSāg. x. 1. 105; **1Aiii** to follow (for tending or rearing of cattle as an expiation) तिष्ठन्तीष्वनुतिष्ठेत्तु व्रजन्तीष्वप्यनुव्रजेत् ManuSm. 11. 111; (प्रमेही महाधनः) तन्मूत्रशकृद्भक्षः सततमनुव्रजेद् गाः SuśruS. iv. 11. 12; (गोघ्नः प्रायश्चित्तार्थम्) गवां मध्ये वसेद्रात्रौ दिवा गा वै ह्यनुव्रजेत् BṛYamaSm. 4. 15; ParāSm. 8. 31; न दिवा गा अनुव्रजेत् ParāSm. 9. 56; **1Aiv** to go after, i.e. to pervade, cf. **अनुव्रजत्** **1Av**; **1Bi** to follow, to accompany अन्वव्रजत् साथ पतिं पतिव्रता BṛDe. 4. 3; नकुलः सुबलं राजन्सहपुत्रं समन्वयात् अन्वव्रजत् (v. l. अनुव्रजत्) MahāBhā. ii. 42. 43; न मातृपितृबान्धवा न संस्तुतः प्रियो जनः। अनुव्रजन्ति संकटे व्रजन्तमेकपातिनम् MahāBhā. ii. 309. 49; रामम् ... लक्ष्मणः ... अनुवव्राज Rāmā. i. 56* (57e*) (2); राजा कैकेयीमिदमब्रवीत्। अनुव्रजिष्याम्यहमद्य रामम् Rāmā. ii. 32. 22; युवराजम् ... विशुक्रमनुवव्राज सेना BrahmāṇḍP. iii. 28.4; अनुरागवती संध्या प्रयान्तं भानुमालिनम्। अनुवव्राज BrahmāṇḍP. iii. 27. 27; (रामम्) तं पुनः पातालकुञ्जे रन्तुमिवोत्सुका MahāvīC. 4. 41; अनुवव्राज वैदेही सीतालक्ष्मणमात्रकात्परिजनादन्यो न चानुव्रजेत् BṛDharmaP. i. 19. 24; स ... रामम् लक्ष्मणश्च महाबलः। RājTa. (Ka.) मध्यस्थाननुव्रज्याकृतेऽखिलान्। प्रार्थयामास तेनापि सन्नास्तमनुवव्रजुः 7. 761; यातां निशां द्रुतमनुव्रजतीव चन्द्रः Jīvān. 134. 5; विश्वामित्रः श्वा भूत्वा गुढमुर्वशीवशगः। अन्वव्रजत्स्मरार्तः UpadeŚ. 63; **1Bii** to follow, to cling to लोभमोहादयोऽप्येनम् ... अनुवव्रजुः ParamāKā. 45. 50 (? 49); **1Biii** to step out, cf. **अनुव्रजत्** **1Aiv**; **1C** to pursue, to chase ततस्तां कौरवीं सेनाम् ... भीमः शरैस्तीक्ष्णैरनुवव्राज पृष्ठतः MahāBhā. vi. 54. 18; (दैत्यान्) अनुवव्राज तान्विष्णुः ... पातालम् ŚivaP. iii. 22. 44 (321B. 1); (पाशजमृगयायाम्) प्रसार्य वध्रमेकत्र परतोऽनुव्रजेन्नृपः Mānaso. iv. 15. 1712; **1D** to follow in death त्वाम् ...। अनुव्रजामि विधवा न स्थास्ये क्षणमप्युत SkandP. iii (1). 12. 56; **2Ai** to go to, to reach अनुव्रजेत् सर्वपशूनां पत्नीसंयाजानिति धानञ्जय्यः LāṭyāŚS. v. 4. 3; DrāhyŚS. xiii. 3. 19; सहजं च गाढमतिमुक्तमं तम इत्यतः पुरमनुव्रजसि SaṃkṣeŚā. 3. 41 (ii. 172. 2); पादौ नृणां तौ द्रुमजन्मभाजौ क्षेत्राणि नानुव्रजतो हरेर्यौ BhāgP. ii. 3. 22; **2Aii** to go into, to be born into जन्तुर्वै भव एतस्मिन् यां योनिमनुव्रजेत् BhāgP. iii. 30. 4; **2Aiii** to resort to (नागिला भवदेवमुवाच) तदद्यापि निवर्तस्व गुरुपादाननुव्रज PariPar. 1. 373; **2B** to attain, to obtain यजेच्च विद्वान्विधिवत् त्रिवर्गं चाप्यनुव्रजेत् MahāBhā. xii. 28. 42; असंनिविष्टा मृगा मृगैः सङ्गमनुव्रजन्ति गावश्च गोभिः CāṇaRāNīŚā. 8. 129;

यो भोगो ह्यङ्गभावमनुव्रजेत् JayāS. 13. 176; अग्निरग्नौ संक्षिप्तः समानत्वमनुव्रजेत् MārkP. 40. 39; सन्तश्च संतोषमनुव्रजन्ति VāmaP. 2. 3; **2C** to refer to, cf. अनुव्रजत् **2A**; **2D** to know, cf. अनुव्रजत् **2B**; **3A** to observe, to practise पौरस्त्यैः शोधितं मार्गं को वा नानुव्रजेज्जनः MahāP. 1. 31; **3B** to imitate निरपेक्षं मुनिं शान्तं निर्वैरं समदर्शनम्। अनुव्रजाम्यहं नित्यम् BhāgP. xi. 14. 16; **4** to obey, to pay homage, cf. अनुव्रजत् **3** [to visit seriatim, MW.]

अनुव्रज (anu-vraja) *m.* the following after सन्ति कुलपुत्र सत्त्वाः, ये ... अनुव्रजन (v.l. अनुव्रज DBHS.) मात्रेण ... अवैवर्तिका भवन्त्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ GaṇḍVyū. 427. 6 [DBHS.]

अनुव्रज (anu-vraja) *adj.* pursuer or chaser (सः ... अपश्यत्) तांश्चाकाण्डपरिभ्रष्टान् ... तांस्त्वनुव्रजान्। ... तान् व्याधानेकलान् सुतान् YogVā. iii. 120. 11 (comm. स्वानुगान्)

अनुव्रजत् (anu-vrajat) *adj.* [*f.* -nti] **1Ai** going after, following **ii** following (a departing person as a mark of respect) **iii** walking **iv** stepping out, moving forward **v** going after, i.e. pervading **B** accompanying **2A** referring to **B** knowing, understanding **3** obeying, paying homage **4A** reaching **4B** chasing, persuing **1Ai** going after, following उत्तरमग्निमनुव्रजन्नुत्तराः (प्रव्रूयात्) ĀśvaŚS. I. ii. 17. 6; I. iv. 4.3; I. iv. 10. 2; तं (धर्मम्) ह्रियमाणं यथेतमनुव्रजन् जपेत् LāṭyāŚS. v. 7. 3; DrāhyŚS. xiv. 3. 4; i. 3. 28; तं सीतया सह वीर्यवान्। पृष्ठतोऽनुव्रजन्भ्राता सौमित्रिरिदमब्रवीत् Rāmā. iii. 16. 3; तपस्विनं कंचिदनुव्रजन्तं तत्त्वं विजिज्ञासुरिदं बभाषे BuddhaC. 7. 11; तं मातरो देवमनुव्रजन्त्यः ... पद्माकरं चक्रुरिवान्तरीक्षम् KumāSaṁ. 7. 38; सानुव्रजन्ती राजानं राजर्षेर्यजतः पथि BrahmāṇḍP. ii. 56. 44; अन्येऽप्यनुव्रजन्तो यातारं काकवद्विहगाः BṛSaṁ. 95. 48; अनुव्रजन्तं परिवारवर्गं प्रव्याहरन्ती किल नाम किञ्चित् JānaHa. 7. 21; आतपं नष्टतेजसमनुव्रजन्मुहुः। ... तमः JānaHa. 8. 57; निवर्त्य सोऽनुव्रजतः कृतानतीनतीन्द्रियज्ञाननिधिर्नभः सदः। समासदत्सादितदैत्यसंपदः पदं महेन्द्रालयचारुचक्रिणः ŚiśuVa. 1. 11; अहं चण्डसिंहमनुव्रजन्। अन्यत्रैव गतः क्वापि दिङ्मोहमुषितस्मृतिः BṛKathāŚloSaṁ. 20. 229; (राजा) प्रणयादनुव्रजतो मुनीन्त्रिदमवादीत् NalaCam. 6. 31 (4); पुत्रो वदति ... अहं विधाताहं त्वष्टाहं प्रतिष्ठास्मीति। तान्येतान्यनुव्रजन्नाश्रमापातयेत् KaṭhRuU. 1; प्रव्रजन्तं (पुत्रम्) तमालोक्य कृष्णद्वैपायनो मुनिः। अनुव्रजन्नाजुहाव पुत्रविश्लेषकातरः ŚukRaU. 260. 8 (3. 21);ताननुव्रजतस्तस्य सेतुभङ्गात्परिच्युताः। लोष्टद्विजातयो विप्रा वितस्तायां विपेदिरे RājTa. (Ka.) 8. 718; दक्षिणानिल प्रावीण्यं यत्प्रगल्भमिह सहकारलतामनुव्रजन्। अश्रान्तं साभिलाषः स्पृशसि ChandaśCū. ii. 332. 3; आरक्षकजनैः साकं नन्दनैरपि पञ्चभिः। अनुव्रजन् धनः श्रेष्ठी सुतामयममन्यत MalliC. 8. 275; उष्ट्रोऽपि समायातोऽनुव्रजन्महिषीव्रजान् RauhiC. 106; प्रधानैर्भणितो नलः 'चिरसेवकानप्यस्मान् त्वामनुव्रजतः कूबरो निवारयति' KathāK. 148. 18; अनुव्रजन्त्यः कलहंसकारवान्मृगेक्षणास्तत्र मरालबालिकाः Raghunā. 11. 54; गच्छन्पुर- स्तस्य रथो यथेच्छं गङ्गा च पश्चात्तमनुव्रजन्ती Gaṅgāva. 6. 44; **1Aii** following (a departing person as a mark of respect) अभ्यागतं श्रान्तमनुव्रजद्भिर्देवाश्च सर्वे पितरोऽग्नयश्च VṛGautaSm. 535. 10 (6); वनान्तपर्यन्तमुपेत्य ... । न्यवर्ति दृष्टिप्रकरैः पुरौकसामनुव्रजन्बन्धुसमाजबन्धुभिः NaiṣC. 1. 75; **1Aiii** walking श्मशानं च शवं दृष्ट्वा प्रदक्षिणमनुव्रजन् KulaCūT. 4. 7; देहेन जीवभूतेन लोकाल्लोकमनुव्रजन्। भुञ्जान एव कर्माणि करोत्यविरतं पुमान् BhāgP. iii. 31. 43; **1Aiv** stepping out, moving forward बहिः प्रदक्षिणं कुर्यात्पदान्यष्टावनुव्रजन्। बन्धुवर्गेण सहितः पुत्रभार्यासमन्वितः MatsyaP. 17. 60; **1Av** going after, i.e. pervading अनुव्रजद्यित्प्रतिबिम्बशक्तिः विज्ञानसंज्ञः प्रकृतेर्विकारः ViveCū. 187; यो हि नामैतानि सादृश्यास्तित्वेन सामान्यमनुव्रजन्त्यपि ... द्रव्याणि स्वपरावच्छेदेनापरिच्छिन्दन् ... श्रामण्येनात्मानं दमयति स खलु न नाम श्रमणः TattvPradī. (A.) 114. 6 (*on* 1. 91); **1B** accompanying तमेकवसनम् ...। अनुव्रजन्ती बहुला न स्वपामि निशाः सदा MahāBhā. iii. 62. 31; अनुवर्तती (v.l. अनुव्रजन्ती) तु भर्तारं जगाम मृदुगामिनी MahāBhā. iii. 280. 33; त्वया कार्यं नरव्याघ्र मामनुव्रजता कृतम् Rāmā. ii. 41. 7; आसीनश्च शयानश्च गच्छंस्तिष्ठन्ननुव्रजन्। भुञ्जानोऽथ पिबन्वापि रुद्रमेवान्वचिन्तयत् MatsyaP. 180. 7; विदह्यमानौ युगपत्तदानीं पतिप्रियौ स्वालयपावकेन। अनुव्रजन्त्या तनुजीविताभ्यामभव्यया भव्यमिव व्यराजि RāmC. 22. 72; अनुव्रजन्तीं दयितामवस्थाप्य कथंचन। प्रतस्थे पुरतः पार्थः सतूणधृतकार्मुकः PāṇḍaC. 5. 68; नाथप्रिया नाथमनुव्रजन्ती। ... यद्वा सवित्रीति यथार्थमूचे Yādavā. 13. 97; शून्येनानुव्रजन्ती प्रियमतिऋजुना लोचनेनापरेण। बाला KaṁVa. 4. 42; **2A** referring to अखण्डवाक्यार्थमनुव्रजन्ती समन्वयोत्थापितबुद्धिवृत्तिः। ... सद्यः परिम्लायति SaṁkṣeŚā. 2. 96 (ii. 61. 2); **2B** knowing, understanding विशकलितमनुव्रजन्विचित्य स्थपतिरिव त्वमजीघटः षडङ्गम् AmṛUda. 4. 62; **3** obeying, paying homage तं पूर्वनैदाघरविप्रतापमनुव्रजन्सोऽपि न जन्तुहिंसाम्। चक्रे सुपाञ्चालकसर्वपाञ्चालकार्यपाञ्चालकलोक उच्चैः DvyāśraKā. 20. 35; **4A** reaching तस्या दृशो नृपतिबन्धुमनुव्रजन्त्यास्तं बाष्पवारि न चिरादवधीवभूव NaiṣC. 3. 131; **4B** chasing, pursuing विहिते राज्ञा तदष्टाहमहोत्सवे। चक्रमायुधशालातः पूर्वस्यां प्रस्थितं दिशि। तद् नृपोऽनुव्रजन्नब्धौ तीर्थमासाद्य मागधम् PārśvC. 4. 100.

अनुव्रजत्स्त्री (anuvrajat-strī) *f.* woman who is going after or following तस्याः कराग्रात्स तु कन्दुको यदा गतो विदूरं तमनुव्रजत्स्त्रियाः। वासः ससूत्रं लघु मारुतोऽहरद्भवस्य देवस्य किलानुपश्यतः BhāgP. viii. 12.23.

अनुव्रजन (anu-vrajana) *n.* **Ai** act of following (a departing person as a mark of respect) (भरतः) कृतानुव्रजनं किञ्चित् सिन्धुदेवीं व्यसर्जयत् MahāP. 32. 83; तस्यानुव्रजनं कार्यं द्वितीयेऽहनि काश्यप NīlaP. 666; मत्स्यपुराणे त्वनुव्रजने ... उक्तम्। बहिः प्रदक्षिणं कुर्यात् पदान्यष्टावनुव्रजेत्। बन्धुवर्गेण सहितः पुत्रभार्यासमन्वितः। अनुव्रज्य निवर्तेत CaturCin. iii (i). 1495. 7; **Aii** act of going after or following अनुगमनं बुद्धिपूर्वमनुव्रजनम् ManuBh. i. 469. 10 (*on* 5. 102); अनुगमनेन अनुव्रजनेन SmṛtiCan. iv. 383. 16; **B** act of accompanying मन्दारकस्य दयितासि मनोहराङ्गि तस्यैव सांप्रतमनुव्रजनं भवत्या: RasSa. 50.

अनुव्रजनपरा (anuvrajana-parā) *adj.* (*f.*) intent on, i.e. engaged in following खरकरानुव्रजनपराम्बरचरचमूरचितारुणमणिविमानप्रभापटलतुलने YaśasCam. ii. 4. 1 (comm. पृष्ठतो गमनतत्परा)

अनुव्रजनप्रदक्षिणीकरणान्त (anuvrajanapradakṣiṇīkaraṇānta) *adj.* ending with following and circumambulation अनुव्रजनप्रदक्षिणीकरणान्तपाश्चात्याङ्गजातसहितं परिसमाप्य ... प्रधानं साङ्गमनुष्ठातव्यम् SmṛtiCan. v. 383.12.

अनुव्रजनमात्र (anuvrajana-mātra) *n.* [Inst.] by merely following सन्त्यनुव्रजनमात्रेण ... अवैवर्तिका भवन्त्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ GaṇḍVyū. 427. 6 [DBHS.]

अनुव्रजनविनय (anuvrajana-vinaya) *m.* politeness (in the form) of following (as a mark of respect) अहम् ... विसृज्य ... अनुव्रजनविनयेन च गुरून् YaśasCam . ii. 22. 3.

अनुव्रजनीयगुणापेक्षा (anuvrajanīyaguṇāpekṣā) *f.* [Inst.] in proportion to the quality or greatness of a person to be followed (in respect) त्रिविधा सीमा - वास्तुसीमा, ग्रामसीमा, क्षेत्रसीमेति। सा चानुव्रजनीयगुणापेक्षया व्यवस्थापनीया Aparā. 156. 22 (*on* 1. 113)

अनुव्रजनेच्छा (anuvrajanecchā) *f.* desire for following दीर्णद्विपद्विपशिरोविसृतैर्विशुद्धसंबन्धबन्धुभिरनुव्रजनेच्छयेव। आरोहतो नभसि यद्यशसः सितस्य मुक्ताफलैरतिरयादुदफालि लोलैः Kapphiṇā. 1. 33.

अनुव्रजन्मनस् (anuvrajan -manas) *adj.* whose mind is obeying कृष्णादयः ... अनुमेनिरे। अनुव्रजन्मनास्तेषां तदानीं धर्मनन्दनः PāṇḍaC. 7. 135.

अनुव्रजम् (anuvrajam) *adv.* behind the mob or multitude गजेन्द्राणां त्रिलक्षं च ... आययुस्तेऽप्यनुव्रजम् PāñcaRā. (Nā.) i. 4. 60.

अनुव्रजमाना (anu-vrajamānā) *adj.* (*f.*) accompanying अमलद्युतिसन्ध्या। भासते रविमनुव्रजमानात्यस्तगं पतिमतीव सतीव PadyaVe. 559.

अनुव्रजितव्य (anu-vrajitavya) *adj.* (pred.) to be gone after or traversed रामानन्देन कियद्दूरमनुव्रजितव्यम् CaitaCa. 213. 3 (9)

अनुव्रजिता (anu-vrajitā) *adj.* (*f.*) accompanied by or struck with सुतवसनपयःकणापदेशात् सुचिरमनुव्रजिता इवाम्बुभिस्ताः Kapphiṇā. 10. 34.

अनुव्रजितुम् (anu-vrajitum) *inf.* **Ai** to follow न त्वां प्रकृतयः सर्वाः श्रेणीमुख्याश्च भूषिताः। अनुव्रजितुमिच्छन्ति Rāmā. ii. 23. 13; **Aii** to follow (as a mark of respect) सोऽनुव्रजितुमायातान्नातिदूराद् व्यसर्जयत् MahāP. 8. 40; **B** to accompany यामो वयमिति प्रणयादनुव्रजितुमुद्यतं तम् ... गन्तुमारब्धवानस्मि UdaySuKa. 58. 28.

अनुव्रज्य (anuvraj-ya) *ger.* **Ai** having gone after or followed भुक्तवतोऽनुव्रज्य प्रदक्षिणीकृत्य द्वैधं दक्षिणाग्रान् दर्भान् संस्तीर्य तेपूत्तरेरपो दत्त्वा ĀpaGS. viii. 21. 9; आ मा गन्तां पितरं मातरम् ... इत्यनुव्रज्य GautPiMe. ii. 5. 15; AgniP. 117. 31; ततोऽनुव्रज्य गोविन्दं धर्मराजो युधिष्ठिरः ...। उवाचेदं वचस्तदा MahāBhā. v. 81. 33; प्रदक्षिणमनुव्रज्य भुञ्जीत पितृसेवितम्। ब्रह्मचारी भवेत्तां तु रजनीं ब्राह्मणैः सह YājñaSm. 1. 249; अम्बा दूरमनुव्रज्य हितं मह्यमुपादिशत् BṛKathāŚloSaṁ. 18. 176; अनुव्रज्य सुचिरस्ताका ... भुः Kapphiṇā. 16. 117; आङ्गिरसोऽपि ... सनत्कुमारम् ... अनुव्रज्य परिष्वज्य गाढम् ... आससाद ... हैरण्यगर्भमायतनम् NīlaVi. 39. 3; **Aii** having followed (a departing person as a mark of respect) ब्राह्मणांश्च स्वाचान्तान् दत्तदक्षिणांश्चानुव्रज्य विसर्जयेत् ViṣṇuSm. 21. 16; ब्राह्मणांश्च विसर्जयेत्। ... अनुव्रज्याभिवाद्य च

VişṇuSm. 73. 32; मात्रे पितामह्यै प्रपितामह्यै च पूर्ववद् ब्राह्मणान् ... अनुव्रज्य विसर्जयेत् VişṇuSm. 74. 1; देशिकेन्द्र (न्द्रं)स्तु ...। अनुव्रज्य महाबुद्धे व्रजन्तं स्वगृहादिकम् PauṣkS. 32. 82; भक्त्योपकल्पयेदेकं महाभागं विसर्जयेत्। विसर्जयेदनुव्रज्य सुतृप्तश्रोत्रियातिथीन् VedavyāSm. 3. 46; अभिवाद्य पुनर्विप्राननुव्रज्य विसर्जयेत् ŚankhaSm. 14. 24; आसीमान्तमनुव्रज्य ... द्विजाः सर्वे विनिर्वृत्ताः SkandP. iii (2). 35. 61; आसीमान्तमनुव्रज्य भुञ्जीत सह बन्धुभिः SkandP. v (1). 60. 59; अनुव्रज्यातिथिं राम गोदानफलमाप्नुयात् VișṇuDhaP. ii. 92. 56; (तारावली) राजानमुत्थितं व्रजन्तमनुव्रज्य गौरवपरिस्खलिता तामेव भगवतीमनुजगाम UdaySuKa. 118. 11; अनुव्रज्य मुनिं तं च संविमेजे स नापितम् KathāSaSāg. vi. 6. 189; ययातिस्तदभिप्रायं ज्ञात्वानुव्रज्य शोभनम्। आश्वास्य तां ययौ गेहं तस्याः परिणयादृतः KalkiP. iii. 17. 10; निजादनुव्रज्य स (भीमः) मण्डलावधेर्नलं निवृत्तौ चटुलापतां गतः NaiṣC. 16. 117; धर्मजस्तमनुव्रज्य पुरं कृच्छ्रान्न्यवर्तत। पृथासूनुकथानिष्णः कृष्णोऽपि स्वपुरीं ययौ PāṇḍaC. 14. 324; बहिः प्रदक्षिणं कुर्यात् पदान्यष्टावनुव्रजेत्। ... अनुव्रज्य निवर्तेत CaturCin. iii (1). 1495. 10; द्विजात्मजम् ... विप्रोऽप्यनुव्रज्य ययौ स्वमन्दिरं ŚankaDigVi. (Mā.) 12. 62; सविता स तु। अदूरं तमनुव्रज्य क्षीरद्रोर्गेहमागमत् RatnaCūKa. 135; विसृष्टान् ब्राह्मणान् गच्छतः प्रदक्षिणां यथा स्यादेवमनुव्रज्यानुगम्य पितृसेवितं श्राद्धावशिष्टान्नं भुञ्जीत VīraMi. 308. 16 (on 1. 249); सामन्तक्षोणिपालान् ... राज्ञानुव्रज्य रङ्क्षितिपतिरनघः प्राहिणोदादवन्तीम् ĀnandRa. 8. 19; प्रदक्षिणीकृत्य गृहसीमान्तमनुव्रज्य ... जुहोमि BālamBha. i. 552. 26 (on1. 249); श्रीराममनुव्रज्य आगतः सुमन्त्रो दशरथं प्रति MahāN. 3. 23 (1); **Aiii** having followed (in death) सीमन्तिन्यः ...। मुक्तयै पतिमनुव्रज्य श्रयन्ति मणिकर्णिकाम् SkandP. iv. 34. 8; **Bi** having gone (around) प्रदक्षिणमनुव्रज्य सशिष्यः प्रणमेदथ VṛHāriSm. 2. 56; **Bii** having reached अन्ते विष्णुमनुव्रज्य सुषुम्नावर्त्मना यतिः।... एति परमं पदम् BṛBrahmaS. iii. 3. 17.

अनुव्रज्य (anu-vrajya) *adj.* (dead person) to be gone after or followed ऊनद्विवर्षं निखनेत् ... आ श्मशानादनुव्रज्य इतरः YājñaSm. 3. 1; यो मृतोऽसौ श्मशानपर्यन्तं ज्ञातिभिः सपिण्डैः समानोदकैश्च ज्येष्ठः पुरःसरैरनुव्रज्योऽनुगन्तव्यः Mitā. 323. 1 (on 3. 1); आस्म(?श्म)शानादनुव्रज्यः अनुगन्तव्यः SmṛtiCan. vi. 21. 16.

अनुव्रज्यमान (anu-vrajyamāna) *adj.* **1** being pursued or chased क्रव्यादवर्गैरनुवाच्य(?व्रज्य)मानाः केचित् VarāngaC. 6. 24; **2A** being followed ततोऽहम् .. कुमारीजनेनानुव्रज्यमानो गत्वान्तः TilaMañ. 386. 7; **2B** being followed (as a mark of respect) एवं संप्रधार्य ... स्वजनैरनुव्रज्यमानः ... नगरान्निःसृतः Pañcā. 3. 23.

अनुव्रज्या (anu-vrajyā) *f.* **Ai** act of following शय्यासमावसथानुव्रज्योपासनानि सदृक्श्रेयसोः समानानि GautDS. i. 5. 34; शुश्रूषानुव्रज्या च यावदध्ययनम् BaudhDS. i. 2. 43; विधीयते। अनुव्रज्या च शुश्रूषा यावदध्ययनं गुरोः ManuSm. 2. 241; जलधिरपि नृपानुव्रज्ययेवोद्यचाल MahāP. 28. 205; अनुव्रज्या गच्छतोऽनुगमनम् ManuBh. i. 252. 28 (on 3. 97); पितृवत्पतृसुहृत्स्वरैरनुव्रज्याद्युनोचिता PrabhāC. 110. 5; **Aii** act of following (a departing person as a mark of respect) अनुव्रज्यामुपासनाम्। उत्तमेषूत्तमं कुर्याद्धीने हीनं समे समम् ManuSm. 3. 107 (ManvaMu. अनुव्रज्या गच्छतोऽनुगमनम्); शिष्टे च गृहमागते ... अनुव्रज्या DakṣaSm. 3. 6; अभ्युत्थानमिहायातस्सस्नेहं पूर्वभाषणम्। उपासनमनुव्रज्या गृहस्योन्नतिहेतवे SkandP. iv. 40. 73; गच्छतोऽनुव्रज्योक्ता Aparā. 156. 25 (on 1. 113); अभ्युत्थानमनुव्रज्या गतिः स्थाने परिक्रमा BhaktiRaSi. 1. 2. 34; **B** act of accompanying दिङ्नागाश्च करेणुकाशुचमपाकुर्वन्त्यनुव्रज्यया PratāYaBhū. 19. 9; 206. 9 [Kośas give *anuvrajyā* as one of the meanings of: *sādhana*. AmaK. 2573; NānārthaMa. 1044; VIśvaLoK. 209. 146]

अनुव्रज्याकदर्थ (anuvrajyā-kadartha) *m.* useless or futile effort of following अनुव्रज्याकदर्थेन खगेन्द्रालमिति ब्रुवन्। विष्टरादेहमुत्थाय ततः खगवदाप्लुतः YogVā. vi (1). 27. 13.

अनुव्रज्याकृते (anuvrajyākṛte) *adv.* for the sake of following (for safety) स मध्यस्थाननुव्रज्याकृतेऽखिलान्। प्रार्थयामास तेनापि सञ्जास्तमनुवव्रजुः RājTa. (Ka.) 7. 761.

अनुव्रज्यादिरूपा (anuvrajyādi-rūpā) *adj.* (*f.*) of the form of going after or following etc. अनुव्रज्यादिरूपा गुरोः शुश्रूषा ... कार्या ManvaMu. 82. 27 (on 2. 241)

अनुव्रज्यापरायणा (anuvrajyā-parāyaṇā) *adj.* (*f.*) wholely devoted to or engaged in accompanying निर्गतो दयितां कश्चिदनुव्रज्यापरायणाम्। अयि मुग्धे निवर्तस्व व्रजामि सुखमित्यवाक् PadmP. (Ra.) 73. 164.

अनुव्रज्यामात्र (anuvrajyā-mātra) *n.* mere following (for tending as an expiation) गवामनुगमनं नानुव्रज्यामात्रम् किं तर्हि, परिचर्या ManuBh. ii. 451. 3 (on 11. 256)

अनुव्रणम् (anuvraṇam) *adv.* according to (the size of) the wound व्रणसौक्ष्म्याद् बहुत्वाद्वा कोष्ठमन्त्रमनाविशत्। तत्प्रमाणेन जठरं पाटयित्वा प्रवेशयेत्। यथास्थानस्थिते सम्यगन्त्रे सीव्येदनुव्रणम् AṣṭāSam. ii. 299. 23 (6. 31)

अनुव्रत (ánu-vrata) *adj.* [*f.* -ā] **1Ai** follower of duty, vow or rule **ii** (used as noun) one who is law-abiding **B** following (the path, way etc.) **C** who has followed **2Ai** devoted to, faithful (wife etc.) **ii** obedient, submissive, dedicated, loyal **iii** subservient **iv** engaged in (the work) **v** (used as noun) attendant, follower **vi** (used as noun) companion **B** attached to or connected with (each other) **3** equal (in virtues) **1Ai** follower of duty, vow or rule त्रिर्वर्तिर्यातं त्रिरनुव्रते जने ... अश्विना ṚV. i. 34. 4; स्तोता यत्ते अनुव्रत उक्थान्यृतुथा दधे। शुचिः पावक उच्यते सः ṚV. viii. 13. 19; सं वश्चक्षुर्गच्छतु सं प्राणो धाता पदम् अनु व्रतं वषट्कृणोतु AV. (P.) xix. 10. 14; कस्त्वम् ...। निबद्धासितलत्राणः क्षत्रधर्ममनुव्रतः MahāBhā. iii. 38. 32; पृथग्धर्मास्त्वेकवेदा धर्ममेकमनुव्रताः MahāBhā. iii. 148. 19; iv. App. I. 46 (14); दानशीलं मृदुं दान्तं धर्मकाममनुव्रतम्। यत्त्वाम् ... अवश्यत् MahāBhā. v. 71. 12; vii. 160. 30; viii. 401* (1); रामस्य व्रतं ध्रुवमनुत्तमम् (v. l. धर्ममनुव्रतः) Rāmā. iii. 45. 15; क्व तत्रभवान् ममार्यो रामः। ... कासौ सत्यमनुव्रतः Prati. 4. 2 (6); तीर्थात्तीर्थमनुव्रता। चरामि दिव्यया गत्या MārkP. 21. 35; श्रद्धेया ब्राह्मणा ये तु योगधर्ममनुव्रताः VāyuP. ii. 21. 28; पृथिवीं त्रिवारं भृगुनन्दनः। परिचक्राम ... लोकवृत्तमनुव्रतः BrahmāṇḍP. ii. 47. 38; निवर्त्य पारादपरस्य वारिधेरनुव्रतं वासरमेकबान्धवम्। विवेश गम्भीरमगारमम्बतः ... प्रभाकरः RāmC. 18. 5; जाने देवविरोधेन के के न प्रलयं गताः। अवन्तोऽपि प्रजाः स्वीया निजधर्ममनुव्रताः SkandP. iv. 58. 158; v (3). 11. 65; **1Aii** (used as noun) one who is law-abiding अनुव्रताय रन्धयन्नपव्रतान् (इन्द्रः) ṚV. i. 51. 9; **1B** following (the path, way etc.) वानरा राक्षसाः क्रुद्धा वीरमार्गमनुव्रताः। ... चक्रुः कर्माणि Rāmā. vi. 46. 14; नारायणावताराः ... प्रकारा बहवस्तस्य सर्वत्राहमनुव्रता LakṣmīT. 8. 19; एवं स सामभिर्भेदैर्बोध्यमानोऽपि दारुणः। न न्यवर्तत कौरव्य पुरुषादानुव्रतः BhāgP. x. 1. 46; धर्मोपज्ञतरुः क्षमाकुलगृहं सौजन्यसंकेतभूः कीर्तिं मंगपदंडपोयमतनोत्रैनागमानुव्रतः EI. viii. 18. 20; **1C** who has followed अनुव्रता समाननं समा ननन्द भीमजा। तमिन्दुना समाननं समानननन्दने वने Nalo. 2. 23 (comm. अनुगता); **2Ai** devoted to, faithful (wife etc.) अक्षस्याहमेकपरस्य हेतोरनुव्रतामप जायामरोधम् ṚV. x. 34. 2; मूर्धन्विमन्युः केवली प्रियवादिन्यनुव्रता AV. iii. 25. 4; अनुव्रता रोहिणी रोहितस्य सूरिः AV. xiii. 1. 22; AV. (P.) xviii. 17. 2; पत्युरनुव्रता भूत्वा सं नह्यस्वामृताय कम् xiii. 1. 42; AV. xiv. 1. 42; xx. 34. 10; TaiS. I. i. 10. 1; KāṭhS. 1. 10 (i. 5. 7); TaiBr. III. iii. 3. 12; BaudhŚS. i. 17. 7; MānŚS. 17. 12; VārāŚS. I. iii. 2. 21; KāṭhGS. iii. 1. 4; सुरूपवर्षवर्ण एहीमान् भद्रान् दुर्यां अभ्येहि मामनुव्रता TaiS. I. vi. 3. 1; सा मामनुव्रता भूत्वा प्रजाः प्रजनयावहै JaimiUBr. i. 54. 6; HirŚS. vi. 3. 2 (516. 8); सा मामनुव्रता भव ŚānkhāGS. i. 13. 4; ĀśvaGS. i. 7. 19; BhārGS. 1. 17 (17. 15); VārāGS. 14. 13; HirGS. i. 24. 5; ĀgniveGS. i. 5. 4 (32. 13); PāraGS. i. 8. 1; JaimiGS. 1. 21 (21. 14); VaikhāGS. 3. 8; प्रविष्टा पावकं माद्री हित्वा जीवितमात्मनः। सा गता सह तेनैव पतिलोकमनुव्रता MahāBhā. i. 117. 29; i. 145. 33; ददर्श तत्र गान्धारीं देवीं पतिमनुव्रताम् MahāBhā. ii. 52. 27; iii. 51. 25; कामिनः सह कान्ताभिः परस्परमनुव्रताः दृश्यन्ते शैलशृङ्गस्थाः MahāBhā. iii. 156. 16; iii. 97* (1); xiii. 44. 50; सत्यवन्तमनुव्रताम्। सावित्रीमिव मां विद्धि Rāmā. ii. 27. 6; iii. 35. 19; iii. 45. 51; v. 17. 21; vi. 23. 8; vi. 80. 32; कः शूरो विजितेन्द्रियः प्रियतमा कानुव्रता ŚatTrayī. 468; इयं च सत्कुलोत्पन्ना भर्तृवेवमनुव्रता MārkP. 22. 32; उमामथत् ...। सहव्रता भवस्यैषा ...। मारीचं कश्यपं देवी यथा दितिरनुव्रता VāyuP. i. 30. 72; BrahmāṇḍP. i. 13. 79; BrahmP. 34. 43; शुश्रूषते तु तां (दितिं) शक्रः सर्वकालमनुव्रतः BrahmāṇḍP. ii. 5. 59; विसृज रावण वीरमनुव्रताम् ĀścaCū. 4. 8; अत्रिम् ... नित्यं पतिमनुव्रता ... अनसूया LakṣmīT. 1. 8; (भगवन्तम्) तं मेनिरेऽबला मूढाः स्त्रैणं चानुव्रतं रहः BhāgP. i. 11. 39; सुमित्रा नाम तस्याहं भार्या पतिमनुव्रता SkandP. iii (1). 12. 67; अथवा नेच्छसि मां त्वमप्रदुष्टामनुव्रताम् BrahmP. 107. 33; 122. 14; नित्यं राममनुव्रता। पतिव्रतमुपालभ्य तिष्ठ वत्से यथासुखम् AdhyāRā. i. 6. 81; अशेषयज्ञाग्रहरं समागतं जिगीषयानुव्रतया स दीक्षितः। अतोषयत् Yādavā. 14. 14; 14. 72; Nalo. 2. 23; दारास्तवेवं तु विदेहपुत्री .. त्वामनुव्रता Rāgh. 20. 29; **2Aii** obedient, submissive, dedicated, loyal अनुव्रतः पितुः पुत्रो मात्रा भवतु संमनाः AV. iii. 30. 2; AV. (P.) v. 19. 2; तस्य हैषा मुग्धानुव्रता प्रजा जायते ŚatBr. III. vii. 1. 22; अस्त्रद्यी

...। सात्यकिः कृतवर्मा च नारायणमनुव्रतौ MahāBhā. i. 57. 88; कच्चिदर्थेषु संप्रौढान्हित कामाननुप्रियान् (v. l. व्रतान्)। (नापकर्षसि कर्मभ्यः MahāBhā. ii. 5. 63; अस्माभी राष्ट्रेभ्यो विप्रवासिताः। राजानो राजपुत्राश्च धृतराष्ट्रमनुव्रताः MahāBhā. iii. 36. 28; iii. 141. 13; iv. 26. 2; vi. 17. 37; vi. 104. 13; vii. 11. 17; viii. 193* (1); सर्वेषां स (राघवः) हि धर्मात्मा वर्णानां कुरुते दयाम्। चतुर्णां हि वयःस्थानां तेन ते तमनुव्रताः Rāmā. ii. 15. 11; iii. 16. 14; vi. 39. 18; vi. 2029* (3); उभौ सौमित्रिभरतौ रामपादावनुव्रतौ। कालं गतमपि स्नेहात्र जज्ञातेऽतिधार्मिकौ Rāmā. vii. 102. 15; राघवस्यानुगाः सर्वे ... सर्वं राममनुव्रतम् Rāmā. vii. 109. 16; वत्सस्य वेत्सि भुजसारमनुव्रतस्य RāmC. 8. 92; सोऽपि ... रेमे कृष्णमनुव्रतः BhāgP. iii. 3. 18; viii. 15. 34 (*but* Apte duly performing the vows or duties prescribed); नागाः सर्वे नीलमनुव्रताः NīlaP. 949; (कृष्णः) मुहुराकारितो मात्रा ... बलदेवमनुव्रतः। भुक्तेऽथ विविधान्नानि PadmP. iv. 83. 39; अरण्ये विवृतास्येव तदहं त्वामनुव्रत: RāmāMañ. 99. 24; तां च श्रद्धानुव्रता सत्त्वकन्या PraboCan. 3. 24 (64. 9); अनुव्रतो मे संबन्धिस्नेहादेवं भवेत् RājTa. (Ka.) 5. 252; **2Aiii** subservient ब्रह्म पर्यचरत्क्षत्रं विशः क्षत्रमनुव्रताः MahāBhā. i. 94. 9; Rāmā. i. 6. 17; **2Aiv** engaged in (the work) धन्यास्ते तनया येषाम् ... साधुकर्मण्यनुव्रताः MārkP. 75. 10; यत्र भार्या गृहे दक्षा दास्यकर्मण्यनुव्रता: BhaviP. 856B. 21 (iv. 171. 14); **2Av** (used as noun) attendant, follower हरेरनुव्रता यत्र सुरासुरार्चिताः BhāgP. ii. 9. 10; देवाः सापत्न्यान्नोपेक्ष्या इति मन्महे। ततस्तन्मूलखनने नियुङ्क्ष्वास्माननुव्रतान् BhāgP. x. 4. 37; क्वचिद् गायति गायत्सु मदान्धालिष्वनुव्रतैः। उपगीयमानचरितः BhāgP. x. 15. 10; **2Avi** (used as noun) companion, cf. **अनुव्रतांस; 2B** attached to or connected with (each other) कामिनः सह कान्ताभिः परस्परमनुव्रताः। दृश्यन्ते शैलशृङ्गस्थाः MahāBhā. iii. 156. 16; तपसाराधितो देव यदि नो दिशसे वरम्। .. प्रभविष्णवो भवामेति परस्परमनुव्रताः Rāmā. vii. 5. 14; एत एव त्रयो वेदा एत एव त्रयोऽग्नयः। परस्पराश्रिता ह्येते परस्परमनुव्रताः VāyuP. i. 5. 16; BrahmāṇḍP. i. 4. 10; वर्णास्त्रेतायाम् ... परस्परमनुव्रताः VāyuP. i. 57. 52; BrahmāṇḍP. i. 29. 57; ii. 52. 2; **3** equal (in virtues) सर्वसद्गुणमाहात्म्ये एष कृष्णमनुव्रतः BhāgP. i. 12. 24.

अनुव्रत (anuvrata) *m.* **Ai** name of a king (son of Śrutakīrti) कैकेय्यां श्रुतकीर्त्यां तु जज्ञे सोऽनुव्रतो नृपः MatsyaP. 46. 5; **Aii** name of a king (son of the king Kṣema) अनुव्रतश्चतुःषष्टिं राज्यं प्राप्स्यति वीर्यवान् MatsyaP. 271. 25; **B** name of a class of people in Śāka-dvīpa तद्वर्षपुरुषा ऋतव्रतसत्यव्रतदानव्रतानुव्रतनामानो भगवन्तम् ... परमसमाधिना यजन्ते BhāgP. v. 20. 27; SkandP. i (2). 37. 62; DevīBhāP. viii. 13. 24; **C** an epithet of God Śiva नमः स्थैर्याय वपुषे .. तेजसानुव्रताय LiṅgaP. i. 21. 26.

अनुव्रत (anu-vrata) *n.* secondary or minor vow महाव्रतकथनस्य पश्चात्तदप्रतिपत्तौ यानि व्रतानि कथ्यन्ते तान्यनुव्रतानि SthānṬ. 291A. 9; अनुव्रतानि जपयज्ञव्रतस्याङ्गभूतव्रतानि VīraMi. (Āhnika.) 316. 17; 324. 14.

अनुव्रतचेतस् (anuvrata-cetas) *adj.* whose mind is ardently attached to अवधूय दशग्रीवं मामनुव्रतचेतसः। सर्वे पश्यन्तु जानक्या रूपम् ĀścaCū. 7. 14 (comm. अनुगतं चेतो यस्याः)

अनुव्रततमा (anuvrata-tamā) *adj.* (*f.*) most faithful or devoted (दीक्षितस्य) तस्येमा एव दिशः पत्न्य आसन् ... । इयं हैवास्यानुव्रततमास येयं दक्षिणा दिक् JaimiBr. 2. 62.

अनुव्रतम् (anuvratam) *adv.* [AltGr. II. 1. 312] according to the rule, dutifully ऋतौ तु संनिपातो दारेणानुव्रतम् (कर्तव्यः) HirŚS. xxvii. 1. 16 (131. 16); ĀpaDS. ii. 1 (1). 18; अद्भिरेव व्रतं कुर्याद्यथालाभमनुव्रतम् BaudhGS. ii. 9. 14; ĀgniveGS. ii. 6. 5 (100. 10); तस्मादलिङ्गो धर्मज्ञो ब्रह्मवृत्तमनुव्रतम्। गूढधर्माश्रितो विद्वानज्ञातचरितं चरेत् NāraPaU. 4. 35; अनुव्रतं पर्वादिवर्जनरूपं व्रतमनुगम्य VīraMi. (Āhnika.) 563. 2.

अनुव्रतय (anuvrataya-) *denom.* **i** to make (food) fit for vow (by eating as subsidiary) यदि मन्येतोपदस्यामीति ओदनं धाना सक्तून् घृतमित्यनुव्रतयेदिति पूर्वाह्णेऽग्निमुपसमाधाय चरुं श्रपयेत् Kāṭhakabrāhmaṇasaṅkalana 88A.7; यदि मन्येतोपदस्यामीत्योदनं धानाः सक्तून् घृतमित्यनुव्रतयेदात्मनोऽनुपदासाय TaiĀ. ii. 8. 1 (234. 2) (Sāy. भुञ्जीत); VaikhāŚS. 12. 13; **ii** to make (food) fit for vow (by eating afterwards) यत्र गतश्च यावन्मात्रमनुव्रतयेत् आपत्सु न यत्र लोपो भवतीति विज्ञायते BaudhDS. ii. 10. 59 (comm. आपत्सु यथेष्टमशित्वा कणादीनामप्यन्यतमं पश्चादश्नीयात्)

अनुव्रता (anu-vratā) *f.* devoted virtuous wife, Apte.

अनुव्रतांस (anuvratāṁsa) *m.* shoulder of a companion ददृशुः स्त्रियः। श्यामं हिरण्यपरिधिम् ... नटवेषमनुव्रतांसे। विन्यस्तहस्तमितरेण धुनानमब्जं कर्णोत्पलालककपोलमुखाब्जहासम् BhāgP. x. 23. 22.

अनुव्रतारम्भ (anuvratārambha) *adj.* who has undertaken the performance of minor vows or duties नृपस्ततः समादाय काषायवसनं व्रतम्। उवाचानुव्रतारम्भौ वायुपुत्रविभीषणौ RāmāMañ. 507. 8.

अनुव्रश्च् (anu-vraśc-) vi. p. to cut through, to cleave along जयेन्द्र शत्रून् जहि शूर ...। अनुवृश्च मध्यात् प्रतिवृश्चोपरिष्टाद्विवृश्च पश्चात्प्रति शूर वृश्च ŚāṅkhāĀ. 12. 3 (44. 15); cf. **अनुवृश्च्** [Viśva.]

अनुव्राज्य (anu-vrājya) *adj* (dead person) who is to be followed इतरः संपूर्णद्विवर्षो मृतो ज्ञातिभिः सपिण्डैः श्मशानसंस्कारभूमिं यावदनुव्राज्यः Aparā. 871. 7 (*on* 3. 1)

अनुश (anuśa) *m.* a demon, MW.

अनुशंस् (anu-śaṁs-) i. p. **1A** to proclaim, to teach विदां मघवन् विदां गातुमनु शंसिषो दिशः। शिक्षा शचीनां पते पूर्वीणां पुरूवसो ṚV. (Khila.) v. 4. 1; AitĀ. 4. 1; त्वमेवानुशंसिषः ... उपदिशेत्यर्थः KarmaNi. 2B. 8; (pass.) to be proclaimed, to be taught जलमुष्णं घृते पेयं यूषस्तैलेऽनुशस्यते CaraS. i. 13. 22; **1B** to tell, to state, cf. **अनुशंसत् 1B; 2** to recite after सोमो विश्वविन्नेता नेपद् बृहस्पतिरुक्थामदानि शंसिषदित्याहैतद्वै अग्नेरुक्थं तेनैवेनमनुशंसति TaiS. V. vi. 8. 6; इयं वै सर्पराज्ञी तस्या वा एतदुक्थं यच्चतुर्होतारो होता वदति स्तुते वा एतदनुशंसति न हि स्तुतमननुशस्तमस्ति MaiS. i. 9. 7 (i. 139. 2); AitBr. 24. 4 (637); PañcBr. iv. 9. 13; TaiBr. II. ii. 6. 3; ŚatBr. (K.) V. viii. 3. 16; MānŚS. 155. 21; VārāŚS. II. ii. 3. 12; प्रेङ्खमारुह्य होता महदुक्थमनुशंसति KāṭhS. 34. 5 (iii. 38. 20); आज्येन पवमानमनुशंसति AitBr. 10. 5 (268); परिमितं स्तुवन्त्यपरिमितमनुशंसति AitBr. 16. 6 (451); 36. 1 (896); GopBr. ii. 5. 3 (228. 16); बहिः स्तुवन्त्यन्तरनुशंसन्ति तस्माद् ग्राममाहृतैर्भुञ्जते PañcBr. vi. 8. 11; ix. 1. 34; यन्मैत्रावरुणोऽनुशंसति तेन मैत्रावरुणम् PañcBr. vii. 8. 6; ŚatBr. V. i. 3. 12; ŚatBr. (K.) VI. i. 3. 10; GopBr. ii. 3. 23 (209. 12); ऐन्द्रावैष्णवं होतानुशंसति PañcBr. ix. 7. 4; ix. 7. 8; ĀpaŚS. xiv. 18. 7; MānŚS. 103. 19; HirŚS. xv. 5. 10 (314. 2); तत्रेतरस्येतरस्य वा योनिमनुशंसेद्यद्यु कण्वरथन्तरं कुर्युर्नास्य योनिमनुशंसेत् KauṣīBr. 26. 9 (124. 5); ŚāṅkhāŚS. x. 9. 14; होतुंश्चमुसमनूत्रन्ते। होतानुशंसति TaiBr. I. iv. 5. 2-4; किं स्तुतं स्तोत्रं होता प्रातरनुवाकेनान्वशंसीत् ṢaḍviBr. i. 4. 7; JaimiBr. 1. 76; हुरिवतीषु स्तुवते हुरिवतीरनुशंसति ŚatBr. IV. v. 3. 4; यत्र होता माहेन्द्रं ग्रहमनुशंसति तदस्यै वपया प्रचरेयुः ŚatBr. V. i. 3. 4; ŚatBr. (K.) VI. i. 3. 4; ŚatBr. VIII. i. 3. 4; चत्वारि छन्दांस्युद्गाता युनक्ति। तानि च होतानुशंसति JaimiBr. 1. 244; स्तोत्रम् ... तदु होतैवानुशंसेत् JaimiBr. 2. 111; 3. 307; या ह वै देवताः प्रातःसवने होता शंसति ताः शस्त्वा होत्राशंसिनोऽनुशंसन्ति GopBr. ii. 3. 23 (209. 11); प्रजां मे पशवोऽर्जयन्निति त्वेव सजनीयमनुशंसति AitĀ. I. v. 2. 12; ततस्तु मध्यमस्थाना देवतास्त्वनुशंसति BṛDe. 1. 103; अथाग्निं संचितमनुगीतमनुशंसेत् (प्रस्तोता) ĀśvaŚS. I. iv. 8. 24; ŚāṅkhāŚS. ix. 25. 1; ĀpaŚS. xix. 12. 26; HirŚS. xxiii. 2. 37 (814. 27); होतरग्नेरुक्थेनाग्निमनुशंसेति BaudhŚS. ii. 51. 2; ii. 422. 8; होत्र एव स्तुवीरन्होतानुशंस्यात् BaudhŚS. ii. 360. 9; पिता मातरिश्वेति संचितोक्थ्येन होतानुशंसति ĀpaŚS. xvii. 12. 12; HirŚS. xii. 3. 15 (94. 7); VaikhāŚS. 19. 6; ऋचां प्राची महती दिगुच्यत इत्यनेनानुवाकेनानुशंसति ĀpaŚS. xix. 15. 6; HirŚS. xxiii. 3. 26 (824. 15); अथैनं नवर्चेन याम्येन सूक्तेनोपतिष्ठते ..। आसीनः पराचानुशंसति वा BaudhPiMe. i. 11. 12; HirPiMe. i. 1. 7; ĀgniveGS. iii. 6. 1 (149. 10); (pass.) to be recited after कस्मात् स्तुतमनुशस्यते KauṣīBr. 28. 10 (138. 7); तं वरुणोऽन्वतिष्ठदिन्द्र आहरत्तस्मादैन्द्रावरुणमनुशस्यते PañcBr. viii. 8. 6; JaimiBr. 1. 180; PañcBr. viii. 8. 7; मैत्रावरुणाय मैत्रावरुणीषु हि तस्मै स्तुवते मैत्रावरुणमनुशस्यते ŚatBr. (K.) V. ii. 3. 8; आ सूर्यस्योदेतोराश्विनमनुशस्यते JaimiBr. 1. 209; 1. 211; ऐन्द्रावैष्णवमनुशस्यते GopBr. ii. 6. 6 (252. 1); ii. 6. 7 (252. 5); एवं होताः पञ्च विधा अनुशस्यन्ते AitĀ. II. iii. 4. 9; स्तुतमनुशाम्य(शस्य) ते HirŚS. xvi. 6. 44 (386. 7); शंसन्तमनुशंसन्ति बह्वृचाः शस्त्रकोविदाः CūliU. 9; **3** to speak ill, cf. **अनुशंस 1; 4** to benefit, to bless, cf. **अनुशंस 2; 5** to praise, cf. **अनुशंस 3A; 6** to anticipate, cf. **अनुशंसत् 2; 7** to appreciate, cf. **अनुशंसमनस्कार; 8** to wish or to hope, cf. **अनुशंसा B.**

अनुशंस (anu-śaṁsá) *m.* **1** speaking ill दुःशंसानुशंसाभ्यां घनेनानुघनेन च। तेन योऽस्मत्समृच्छातै तमस्मै प्रसुवामसि MaiS. iv. 14. 17 (iv. 247. 2); TaiĀ. ii. 4. 1 (208. 2); **2** benefit, blessing, advantage, profit धर्मो हि वै रक्षति धर्मचारिम् ...। एषोऽनुशंसो धर्मे सुचीर्णे न दुर्गतिं गच्छति धर्मचारी MaVastuAva. ii. 81. 2; ii. 324. 9 (v.l.); युष्माकं च तद्धर्मदेशनाध्येषणा कुशलमूलं महार्थिकं भविष्यति महाफलं महानुशंसम् LaliVi. 27.0 (10); य इह धर्मपर्याये

साधुकारं दास्यति, तस्येम एवंरूपा दृष्टधार्मिका गुणानुशंसा भविष्यन्ति SukhāPa. 242. 30; 243. 14; उक्तं हि भगवतापश्यद्भ्यानुशंसान् समनुपश्यता पण्डितेनालमेव प्रव्रज्याधिमुक्तेन भवितुम् Divyāva. 187. 10; 284. 26 (*but* MW. comfort, privilege); श्यामीकरणतादीनि शिष्यखड्गपथी च यौ। महानुशंसो दृग्मार्ग ऐहिकामुत्रिकैर्गुणैः AbhisaAlaṅ. 1. 7; पञ्चेमे बुद्धबोधिसत्त्वानां सत्त्वेषु धर्मदेशनाया विपुलाः फलानुशंसा वेदितव्याः BodhiBhū. 201. 12; 209. 23; स्कन्धधात्वायतनानां तथतासंग्रहकुशलः कमनुशंसं प्रतिलभते AbhidhSa. 33. 14; अतः परं त्रिभिः श्लोकैस्तस्मिन्धर्मे त्रिविधमनुशंसं दर्शयत्यादरोत्पादनार्थम् MaYānaSū. 2. 19 (1. 3); यस्यानुशंसानमितानुवाच मैत्रेयनाथः सुधनाय धीमान् BodhiCa. 1. 14 [DBHS.] **3A** praise शुभवृद्ध्यनुशंसोऽसौ पुण्यज्ञानमयः स हि। सदापारमितायोगनिर्याणश्च स कथ्यते MaYānaSū. 14. 14 (4. 5); **3B** appreciation, cf. **अनुशंसमनस्कार.**

अनुशंसक (anuśaṁsa-ka) *adj.* of great advantage एवं हि भिक्षवो महाफलं धर्मश्रवणं महानुशंसकम् Divyāva. 124. 12 [DBHS.]

अनुशंसचिकीर्षा (anuśaṁsa-cikīrṣā) *f.* desire to do or effect (some) benefit स महाबाहुरनुशंसचिकीर्षया। भूषणान्यवमुच्यास्मै संतप्तमनसे ददौ BuddhaC. 6. 12.

अनुशंसत् (anu-śaṁsat) *adj.* **1A** reciting after तद्यदानुशंसन् होतापोहिष्टीया ब्रूयात्तदेनमन्वालभेरन्नपावृण्वानाः LāṭyāŚS. ii. 10. 20; DrāhyŚS. vi. 2. 21; ब्राह्मणेऽश्वरथं शतं च दद्यात्। ... तद्यानुशंसते होत्रे LāṭyāŚS. viii. 2. 25; DrāhyŚS. xxii. 2. 24; **1B** stating, telling तव ...। अलिरलमलकान्तं नौति पश्येति राधां सुमधुरमनुशंसन् भाति कुञ्जेविहारी StavMā. 35. 5; **2** anticipating or intending subsequently तवावतारः खलनिग्रहाय। रिपोः सुतानामपि तुल्यदृष्टेर्धत्से दमं फलमेवानुशंसन् BhāgP. x. 16. 33.

अनुशंसदर्शिन् (anuśaṁsa-darśin) *adj.* having the aspect of observing the advantage or blessing कतमा बोधिसत्त्वस्य सत्पुरुषक्षान्तिः। सा पञ्चविधा द्रष्टव्या। इह बोधिसत्त्वः आदित एव क्षान्त्यावनुशंसदर्शी भवति BodhiBhū. 135. 5; अनुशंसदर्शिना बोधिसत्त्वेन न कथंचिन्निर्वर्तितव्यम् ŚikṣāSa. 16. 8.

अनुशंसन (anu-śaṁsana) *n.* **1A** act of reciting after ऊर्ध्वं सामप्रगाथादुत्तरासु संस्थासु। एतद्योन्यनुशंसनमित्याचक्षते ŚāṅkhāŚS. vii. 21. 5; सोऽप्याभिः कर्मभिरभिप्रैत्युत्तमे ... सामभिरुपस्थानमनुशंसनम् BaudhŚS. iii. 264. 9; स्वयमातृणादि समानमुत्तरमन्यत्रानुशंसनात् ĀpaŚS. xix. 15. 5; स्तुतस्य स्तोत्रस्यानुशंसनं कृतं भवति Sāy. *on* PañcBr. iv. 9. 13; **1B** recitation, i.e. mention षडहवर्जितेषु विश्वसृजामयने प्रजापतेरन्यत्रानुशंसनात् HirŚS. xxiii. 3. 27 (824. 23); **1C** act of reciting with मृत्युसूक्तेनानुशंसनम् ... सौर्येणा-दित्यस्योपस्थानम्, तानेतान् परं ब्रह्मेत्याचक्षते BaudhPiMe. ii. 2. 2; HirPiMe. ii. 7. 11; ĀgniveGS. iii. 7. 3 (157. 11); **2** act of telling, i.e., statement 'बहु स्यां प्रजायेय' इति चात्मविषयेण बहुभवनानुशंसनेन सृज्यमानानां विकाराणां स्रष्टुरभेदमभाषत BrahmSūBh. (Śaṅ.) 251. 11 (*on* i. 4. 14); **3** wish or desire, i.e. enjoyment अधिमुक्तौ प्रवेशे च निर्याणे व्याकृतावपि। कथिकत्वेऽभिषेके च संप्राप्तावनुशासने (v. l. °नुशंसने MadhyāViBh.) ... पुद्गलानां व्यवस्थानं यथायोगमतो मतम् MadhyāVi. 4. 15.

अनुशंसनान्त (anuśaṁsanānta) *m.* [Loc.] at the end of the recitation अन्त्येष्टके शतरुद्रीयहोमोऽनुशंसनान्तेऽग्निप्रणयनम् BaudhŚS. ii. 434. 7.

अनुशंसमनस्कार (anuśaṁsa-manaskāra) *m.* mental act of appreciation अष्टादशविधो मनस्कारः। धातुनियतः कृत्यकरः ... शमथविपश्यनामार्गस्वभावोऽनुशंसमनस्कारः प्रतीच्छकः MaYānaSū. 56. 25 (11. 12)

अनुशंसयत् (anu-śaṁsayat) *adj.* causing to recite after अथापि नित्यान्येवाभिरूपतराणीति। इन्द्रक्रतुमस्तूयमानमनुशंसयन् सामानि प्रतिकल्पयेदिति गौतमः NidāSū. 90. 22 (5. 9)

अनुशंसयितुम् (anu-śaṁsayitum) *inf.* to cause to recite after एवं खलु कुर्वात्, न वाद्रियेत, आसामानमिन्द्रक्रतुमनुशंसयितुमिति NidāSū. 90. 27 (5. 9)

अनुशंसविभाग (anuśaṁsa-vibhāga) *m.* section on praise अनुशंसविभागे श्लोकः MaYānaSū. 12. 1 (3. 7); 181. 12 (20 – 21. 30)

अनुशंसविस्तर (anuśaṁsa-vistara) *m.* extent of advantage or benefit यदा तु स्मृतिसंप्रजन्येन बाह्याश्चेष्टा निवर्तिता भवन्ति तदा तद्वशत्वादेकस्मिन्नालम्बने निबद्धं यावदिष्यते तावत्तिष्ठति। ततश्च पूर्ववदनुशंसविस्तरः ŚikṣāSa. 124. 2.

अनुशंसा (anu-śaṁsā) *f.* **A** benefit, blessing, advantage, profit तस्यानुशंसां शृणोथ ... प्रसन्नचित्ता जहिय किलेशाम्। सो पुण्यवन्तो चरति दिशासु MaVastuAva. ii. 373. 18; प्रव्रज्या हि नामैषा ते महागोविन्द अल्पार्थिका ... अल्पानुशंसा च MaVastuAva. iii. 221. 3; बुद्धे भगवति महाकारुणिके काराः कृता अत्यर्थं महाफला भवन्ति महानुशंसा महाद्युतयः Divyāva. 141. 21; ... प्रज्ञापारमितानुशंसाः निर्दिष्टास्तानुशंसाकथनेन तमेवाकारं द्रढयन्नाह AbhisaAlaṅĀ. 165. 14; कीर्तिः। प्रशंसा। यशः। स्तुतिः ...। अनुशंसा MahāVyu. 131. 16 [DBHS.]; **B** wish or desire (for not losing what is already obtained) तत्रापूर्वप्राप्त्यभिलाषः स्पृहा। प्राप्तावियोगेच्छा अनुशंसा चित्तम् AbhisaAlaṅĀ. 454. 5.

अनुशंसाङ्ग (anuśaṁsāṅga) *n.* factor or aspect of advantage निश्रयाङ्गं स्वभावाङ्गं निर्याणाङ्गं तृतीयकम्। चतुर्थमनुशंसाङ्गमक्लेशाङ्गं त्रयात्मकम्। एतेन यद् बोध्यङ्गं यथाङ्गं तदभिद्योतितम् MaYānaSū. 145. 10 (18. 63)

अनुशंसानुगत (anuśaṁsānugata) *adj.* followed by, i.e. full of blessings or advantages स एवं निर्दिनुगतश्च ... सर्वसत्त्वेष्वनुशंसानुगतश्च ... सर्वसत्त्वपरित्राणायाभियुक्तः Daśabhūmikasūtra 32. 6 [DBHS.]

अनुशंसापरिवर्त (anuśaṁsāparivarta) *m.* title of the 18th chapter in the Saddharamapuṇḍarīka श्रीसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये धर्मभाणकानुशंसापरिवर्तो नामाष्टादशमः SaddhaPuṇ. 223. 13 [DBHS.]

अनुशंसावस्था (anuśaṁsāvasthā) *f.* condition or stage of anticipation or desire, i.e. enjoyment प्राप्त्यवस्था बुद्धानां धर्मकायः, अनुशंसावस्था सांभोगिकः कायः ...। सर्वाप्येषा बहुविधावस्थाभिसमस्य वेदितव्या: MadhyāViBh. 141. 8 (*on* 4. 15)

अनुशंसाव्यवदान (anuśaṁsā-vyavadāna) *n.* blessing or advantage of purification सः ... धर्मं देशयति। दानकथां शीलकथाम् ... नैष्क्रम्यानुशंसाव्यवदानं संप्रकाशयति MaVastuAva. iii. 357. 13 [DBHS.]

अनुशंसिन् (anu-śaṁsin) *adj.* teaching, enjoining भवन्ति चात्र धर्मानुशंसिनः श्लोकाः EI. xiv. 328. 54; xv. 284. 45; xii. 10. 50; xxi. 219. 50; xii. 140. 34; xix. 99. 30; अत्र धर्मानुसंशिनः(शंसिनः) श्लोका लिख्यन्ते EI. xviii. 299. 31.

अनुशंस्तवै (anu-śaṁstavai) *inf.* [P. iii. 4. 9] in order to recite after सावित्रं वैश्वदेवे होतारमनुशंस्तवै ब्रूयात् JaimiBr. 2. 349.

अनुशक् (anu-śak-) *v. P.* to be able to imitate, to become equal न तत्ते अन्यो अनुं वीर्यं शकन्न पुराणो मघवन्नोत नूतनः ṚV. x. 43. 5; AV. xx. 17. 5 [to come up with, MW.]

अनुशकृत् (anu-śakṛt) *adv.* near the excrement कुपितोऽनिलः। ... व्याप्याधानुशकृत्कोष्ठम् ...। प्रकल्पतेऽतिसाराय AṣṭāHṛ. iii. 8. 4 (comm. शकृतः समीपे न तु सर्वे कोष्ठम्)

अनुशक्ति (anuśakti) *adv.* according to one's capacity सततनियतचित्तो विष्णुपादारविन्दे वितरणमनुशक्ति प्रीतये तस्य कुर्यात् PadmP. i. 61. 102.

अनुशक्ति (anu-śakti) *f.* subordinate power अव्यक्तात्प्रभवन्तीह तास्ताः शक्त्यनुशक्तयः KathāSaSāg. viii. 3. 115 [clinging to, adherence, MW.]

अनुशक्य (anuśak-ya) *ger.* following, having followed अपेक्षत्वा अनुशक्यं (v. l. °क्य DBHS.) संज्ञापयमानाः प्रत्युद्गच्छन्ति MaVastuAva. i. 23. 11 [DBHS.]

अनुशक्रम् (anuśakram) *adv.* behind Śakra शार्ङ्गभृत्। ... सोऽनुशक्रं निषसाद समं मुसलपाणिना TriṣaŚaPuC. iv. 1. 816; iv. 2. 297; अनुशक्रं समद्रोऽपि स्वयम्भूः समुपाविशत् TriṣaŚaPuC. iv. 3. 190; iv. 4. 211; हरिः ...। अनुशक्रं न्यषीदद्य यथास्थानम्। PāṇḍaC. 16. 327; 17. 52.

अनुशङ्क्य (anuśaṅk-ya) *ger.* having suspected or doubted subsequently देवीविरोधमनुशङ्क्य तवाङ्गसङ्गसौख्यं चिरामिलषितं कथमुत्रहामि MadaKeC. 31.

अनुशतिक (anu-śatika) *adj.* [GaṇPā. 8. 1; Debru. 116] accompanied by, i.e. bought for a hundred अनुशतिकस्येदम्, आनुशतिकम् KāśiVṛ. *on* vii. 3. 20; अनुगतः शतिकेनानुशतिकः Nyās. ii. 783. 15 (*on* vii. 3. 20); GaṇRa. 3. 164 (198); PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. vii. 3. 20 (25. 14); Prasā. i. 716. 12.

अनुशतिक (anu-śatika) *m.* officer- in -charge of hundred foot -soldiers अधिपः पदगामिनाम्। ... शतानां तु शतानीकः तथानुशतिको वरः ŚukraNī. 2. 142.

अनुशतिकादि (anuśatikādi) *m., n.* class of words beginning with the term *anuśatika* अनुशतिकादीनां च P. vii. 3. 20; CāndraVyā. vi. 1. 30; ŚākaṭāVyā.. ii. 3. 108; SiddhaHe. vii. 4. 27; यदयमनुशतिकादिषु पुष्करसच्छब्दं पठति तज्ज्ञापयत्याचार्यः MahāBh. iii. 315. 15 (*on* vii. 2. 117); LaŚabdeŚe. ii. 194. 5; अनुशतिकादेः JaineVyā. v. 2. 25; अनुशतिकादेराकृतिगणत्वादुभयपदवृद्धिः GaṇRa. 3. 167 (202); त्वाष्ट्री ManuBh. i. 270. 25 (*on* 3. 136); इत्यनुशतिकादिः GaṇRa. 3. 167 (202); इत्यनुशतिकादौ पुष्करसच्छब्दपाठाल्लिङ्गादिविवृद्धेरन्योपयावृद्धि- जागत इत्यत्रापि अनुशतिकादौ पुष्करसच्छब्दपाठाल्लिङ्गादिविवृद्धेरन्योपयावृद्धि-

बाधकत्वोपपत्तेः PāṇiTaVāNaMā. 98. 7; 100. 17; *adj.* (class of words) beginning with the word *anuśatika* परस्य चानुशतिकादीनामित्यनेनानुशतिकादीनामेव शब्दानां परपदस्य पूर्वपदस्याचामादेरचः स्थानेऽणादौ ञ्णिति पर आरैज् भवति GaṇRa. 3. 164 (199)

अनुशतिकादित्व (anuśatikādi-tva) *n.* the state of being the class of words beginning with the expression *anuśatikādi* इह लोके भवमैहलौकिकम्। अनुशतिकादित्वादुभयपदवृद्धिः DhātuPra. 1. 74 (15. 20); PrakriKau. i. 772 . 1; औपनायनिक इत्यनुशतिकादित्वादुभयपदवृद्धिः ManvaMu. 48. 6 (*on* 2. 68); 116. 17 (*on* 3. 146); BālamBha. i. 44. 28 (*on* 1. 14)

अनुशत्रुघ्नम् (anuśatrughnam) *adv.* after Śatrughna अथ लक्ष्मणमाल्यं गुणानामनुशत्रुघ्नमसूत मागधी च RāmC. 8. 63.

अनुशद् (anu-śad-) I. P. (*caus.*) to cause to fall off or cut off शरवृष्टिं तु तां प्राप्तां शरैराशीविषोपमैः (v.l. अप्राप्तामन्वशातयत्) द्रौणिः MahāBhā. vii. 141. 18.

अनुशनस् (an-uśanas) *m.* other than Uśanas (the preceptor of the Daityas), i.e. Bṛhaspati देवेषु भक्त्यानुशनश्शुलुक्य। ... स्मर देवकार्यम् DvyāśraKā. 2. 2 (comm. दैत्यगुरो देवेषु हितवाञ्छकेत्यर्थः)

अनुशप् (anu-śap-) I. P. to curse subsequently सा ... तपस्विनी। मया विमुक्ता स्नात्वा मां तथैवानुशशाप ह SkandP. i (2). 7. 97.

अनुशप्त (anu-śapta) *adj.* cursed subsequently केनानुशप्तास्ते वीराः क्षयं वृष्ण्यन्धका ययुः MahāBhā. xvi. 2. 3.

अनुशब्द (anu-śabda) *m.* **1A** echo, resonance स्निग्धास्यता तस्य भवेच्च जन्तोर्गलेऽनुशब्दं कुरुते च नित्यम् SuśruS. ii. 11. 27 (comm. प्रतिशब्दमित्यर्थः); RugVi. 38. 7; **1B** direction of noise or sound, cf अनुशब्दम्; **2** the word or prefix *anu* अनुशब्दार्थवत्त्वाच्च SankarKā. i. 1. 8 (AOR. Ed.); अथातोऽग्निमग्निष्टोमेनैवानुयजति ... । अनुशब्दोऽप्युपसर्गो यजतेर्विशेषक एवमुपपद्यते ŚābaBh. 611.5 (*on* ii. 3. 21); Nyās. i. 236. 6 (*on* i. 3. 49); समानजातीयेऽनुशब्दो दृष्टो यथा गच्छन्तमनुगच्छन्तीति BrahmSūBh. (Bhā.) 59. 7 (*on* i. 3. 22); दर्शनं तदपेक्ष्यायमनुशब्दः प्रयुज्यते BṛĀraUBhVā. i. 4. 38; iv. 4. 116; अनुशब्दश्च प्राप्तार्थस्यैव वाचा निश्चयमाह ManuBh. i. 222. 3 (*on* 3. 30); पश्चादित्यनुशब्दस्य व्याख्या। तदेतद्भाष्यमनुभाष्य आक्षिपति TātpaṬ. (Vā.) 104. 14 (*on* i. 1. 2); अनुशब्दश्चयनापेक्षया पश्चाद्भावमग्निष्टोमादीनामाह ŚāstrDī. 172. 11 (*on* ii. 3. 10); अनुशब्दात् पूर्वमैन्द्रवायवादियागः पश्चादनुवषट्कारः इत्येतावन्मात्रप्रतीतिः SankarKāBh. 4. 8 (*on* i. 1.5); 101. 14 (*on* ii. 3. 38); अनुशब्दः पश्चादर्थे PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 3. 10 (405. 10); यादवप्रकाशीये तु 'अनुकृतिः अनुशब्दस्य करण'मित्युक्तम् ŚrutaPra. ii. 49. 1 (*on* i. 3. 22); अनुशब्दस्य चायोगात् Nyāyāmṛ. 220B. 7; अनुशब्देनोत्तरकालवाचिना साङ्गसामिधेनीभावनायां तदङ्गभूतपूर्वपदार्थोत्तरकालत्वस्य विहितत्वात् MīmāKau. ii. 204. 1 (*on* iii. 1. 21); ii. 66. 22 (*on* ii. 3. 21); नित्यसामिधेन्यनुवचने ... अनुशब्देन योऽयं निगदानन्तरभाव उक्तः सोऽप्यत्र ... अतिदिश्यते MayūMāli. 201. 12 (*on* iii. 1. 11); अनुशब्देन पश्चाद्भाविनः कार्यस्य चोक्तिः BhaṭṭCan. 1. 14 (*on* xiii. 1. 1); 20. 12 (*on* xiii. 3. 2); 47. 7 (*on* xiv. 1. 41); BālamBha. ii. 348. 1 (*on* 2. 306)

अनुशब्दम् (anuśabdam) *adv.* in the direction of the noise or sound श्रुत्वा घूकस्वरं राजा ...। चापमारोपयामास ... अनुशब्दम् ... कर्णिकाण्डं मुमोच सः BṛKathāK. 32. 24.

अनुशब्दित (anu-śabdita) *adj.* **1** subsequently stated or mentioned, subsequently spoken of or verbally communicated दुर्मुखो दुःसहश्चैव ये चान्ये नानुशब्दिताः। दुर्योधनसहायास्ते MahāBhā. i. 61. 83; आदिकाण्डमिदं प्रोक्तम् ... सुप्तघ्नयज्ञकोपादिवधो यत्रानुशब्दितः Rāmā i. App. I (216); स्तोतव्या यदि तावत्सा ...। दुर्भगोऽयं जनस्तत्र किमर्थमनुशब्दितः HariVaṁ. App. I. 29 (255); स्वयं प्रक्षालणं चापि पादयोरनुशब्दितम्। अनुशब्दितं व्रतोपयोगितया कथितम् CaturCin. ii (1). 329. 17; **2** sounding, i.e. whistling subsequently, cf. अनुशब्दितलावकोघ.

अनुशब्दित (anu-śabdita) *n.* utterance, reply अतः काण्डं तृतीयं तु आरण्यकमिति स्मृतम्। यत्र ... सीताया लोभनं चैव रावणस्यानुशब्दितम् Rāmā. i. App. I. 1 (103)

अनुशब्दितलावकोघ (anuśabdita-lāvakogha) *m.* flock or lines of quails which are sounding, i.e. whistling subsequently संकेतकेऽपि मृगशावकलोचनायाः। उत्कूजितं किमपि येन तदीयतल्पं नाल्पैः परीतमनुशब्दितलावकोघैः SaduktiKa. 152. 3.

अनुशब्द्य (anuśabd-ya) *ger.* having stated or communicated ममोरसि गदां मोक्तुमुद्यतो यदि केशवः। अनुशोच्याथ पौलोमी (v.l. अनुशब्द्य च पौलोमीं) गुण इह दृश्यते HariVaṁ. App. I. 29 (655)

अनुशम् (anu-śam-) IV. P. **1Ai** to be calm after, to stop स नक्षत्राणां प्रथमेन पावकः कृत्तिकाभिर्ज्वलनो नोऽनुशाम्यताम् AVPari. 1 (37). 1; (pass.) to be stopped माहेन्द्रस्तोत्रमनुघोषाः शाम्यन्ति। स्तुतमनुशाम्यते HirŚS. xvi. 6. 44 (386. 7); **1B** to cease in consequence वादस्तमनुशाम्यति BhāgP. xi. 22. 6; **2** to be contented or satisfied with अर्धेनौघवती नाम त्वामर्धेनानुशस्य (v. l. °शाम्य) ति MahāBhā. xiii. 2. 83.

अनुशय (anu-śaya) *m.* **1Ai** (good) consequence **ii** (bad) consequence **iii** propensity (usually to evil), (innate) proclivity (inherited from former births), disposition (to do something evil), impression of activities **B** hatred, intense enmity, anger **Ci** connection, association **ii** residue (of earlier actions which cling closely to *jīva*), residual action **Di** intention, view, opinion **ii** doubt or objection **2Ai** remorse, regret, repentance **ii** rescission, annulment, retraction (of sale and purchase) **B** feeling (in general) **3** the word *anuśaya* **4** defect or sin **1Ai** (good) consequence अयं त्वन्यो गुणः श्रेष्ठश्च्युतानां स्वर्गतो मुने। शुभानुशययोगेन मनुष्येषूपजायते MahāBhā. iii. 247. 33; शोभनोऽनुशयः पुण्यं कर्म ChāndoUBh. 307. 8 (*on* v. 10. 7); **1Aii** (bad) consequence अबद्ध्वानुशये दोषं श्रेयस्तत्रानृतं भवेत् MahāBhā. xii. 255* (2); **1Aiii** propensity (usually to evil), (innate) proclivity (inherited from former births), disposition (to do something evil), impression of activities तिष्ठत्यनुशयस्तेषाम् (कामानाम्) ...। स ते भावनया सौम्य प्रशाम्यः Saund. 15. 5; पुरिमम (v. l. रिपुम) नुशयम्। सर्वव्याध्यपनेसि LaliVi. 23. 32; 22. 1 (5); 24. 24; GaṇḍVyū. 301. 3; शारिपुत्रमौद्गल्यायनौ ... प्रहीणसर्वाहंकार° ... °अनुशयौ Divyāva. 195. 8; प्राप्तेषु चैषु ... क्लेशपर्यवस्थानमनुशयो वा BodhiBhū. 267. 25; 139. 25; LaṅkāSū. 3. 4 (57. 20); अनुशयाः सप्त AbhidhSa. 46. 21; ; क्लेशानां पर्यायाः ... अनुशयाः Yogācā. 167. 1; विकल्पानुशयाभेद्यार्थेन वज्रोपमः (समाधिः) MaYānaSū. 96. 20 (14. 46); मूलं भवस्यानुशयाः षट् AbhidhK. 5. 1; अणवोऽनुगताश्चैते द्विधा चाप्यनुशेरते। अनुबध्नन्ति यस्माच्च तस्मादनुशयाः स्मृताः AbhidhK. 5. 39; 5. 17; 5. 34; Triṁśi. 26; प्रत्ययानागुण्येनानुशेरते पुष्टिं लभन्त इत्यनुशयाः Sphuṭā. i. 14. 17 (*on* 1. 4); स यदा सुखां वेदनां वेदयते तदा ... आत्मनश्च रागानुशयं प्रतिजहाति ŚikṣāSa. 232. 12; 19. 18; यथा दर्शनमार्गे दुःखे धर्मज्ञानक्षान्तिर्दमानामनुशयानां वासनां निरोधयति, तद्विरुद्धाशयोत्पादनात् HetuBiṬ. 37. 13; नानादृष्ट्यनुशयपर्यवस्थानक्लेशप्रशमनकुशलः ... अभिज्ञाविक्रीडितः। ते च बोधिसत्त्वमहासत्त्वाः MahāVyu. 30. 57; अनुशयः। पर्युत्थानम्। उपक्लेशः MahāVyu. 109. 54 [DBHS]; **1B** hatred, intense enmity, anger तस्मिन् रौद्रे राक्षसेन्द्रे यदि ते हृच्छयो (v. l. तेऽनुशयो) महान्। ... गच्छतु रणे तस्य युद्धाय दुर्मतेः। भगदत्तः MahāBhā. vi. 91. 15; मिथुनादेकम् ...। जघान वैरनिलयो (v. l. बद्धानुशयो) निषादः Rāmā. i. 2. 10; भगवानात्रेयः निर्मोहमानानुशयः ... निराशः ... अग्निवेशाय ... उवाच CaraS. vi. 6. 3 (1941 Ed.); नानुशयः कार्यो वैरिष्विह कदाचन VāyuP. i. 30. 78; BrahmāṇḍP. i. 13. 84; BrahmP. 34. 49; शान्तिः कुतस्तस्य भुजंगशत्रोर्यस्मित्रमुक्तानुशया सदैव। जागर्ति दंशाय ... भुजंगी MālaMā. 6. 6; द्वेषाङ्किो वैरप्रबन्धोऽनुशयः AbhisaAlaṅĀ. 172. 1; पश्चभिर्युगपदेव शरैस्तां तापयत्यनुशयादिव कामः KāvyPra. 726. 2; Kāvyānu. (He.) 354. 18; जिह्वालेषु मृगीदृशामनुशयाद्धूमायितेषु द्विषाम् PurāPraSaṁ. 60. 10; पित्रा ज्येष्ठादिभ्यो दत्तेऽन्यैरनुशयो न कार्यः VīraMi. (Vyavahāra.) 439. 26; **1Ci** connection, association यद्गुणं चाभीक्ष्णं पुरुषमनुवर्तते सत्त्वं तत्सत्त्वमेवोपदिशन्ति मुनयो बाहुल्यानुशयात् CaraS. i. 8. 6 (1941 Ed.); जरा। विकारानुशयः क्रोधः कुर्वन्त्यतिकृशं नरम् CaraS. i. 21. 12; न बत रमन्त्यहो असदुपासनयात्महनो यदनुशया भ्रमन्त्युरुभये कुशरीरभृतः BhāgP. x. 87. 22; **1Cii** residue (of earlier actions which cling closely to *jīva*), residual action स्वर्गार्थस्य कर्मणो भुक्तफलस्य अवशेषः कश्चिद् अनुशयो नाम BrahmSūBh. (Śaṅ.) 540. 5 (*on* iii. 1. 8); आमुष्मिकफले कर्मजाते उपभुक्ते अवशिष्टैहिकफलं कर्मान्तरजातमनुशयः BrahmSūBh. (Śaṅ.) 541. 13 (*on* iii. 1 .8); कर्तारमनुशेते फलोपभोगाय यत्तदित्यनुशयः कर्म BrahmSūBh. (Bhā.) 154. 19 (*on* iii. 1. 8); तं चानुशयमात्मस्थमसावनुशयी पुमान्। ... अजहात् BhāgP. iv. 23. 18; vii. 7. 36; अनुशयो ह्युपभुक्तशिष्टं कर्म BrahmSūBh. (Rā.) 571. 3 (*on* iii. 1. 8); VedāntDī. 144. 11 (*on* iii. 1. 8); GoviBh. 186. 2 (*on* iii. 1. 8); अवशिष्टमैहिकफलं कर्मान्तरजातमनुशयः ŚrutaPra. ii. 414. 28 (*on* iii. i.8); सुकृतदुष्कृते एव विहितनिषिद्धकर्मणी अनुशयः ... मोक्षपर्यन्तमनुशयोऽनुवर्तिष्यते AṇuBh. 175. 16 (*on* iii. 1. 11); 174. 2 (*on* iii. 1. 9); अनुशयो नाम कर्मशेषो जीवमनुशेते BrahmSūBh. (Śrī.) ii. 203. 6 (*on*. iii. 1. 8); कर्मणां स्वर्गनरकमात्रफल-

कत्वं श्रुतं तत्फलान्यनुभूयावरोहतां कर्मान्तरवृन्दमेवानु[illegible] ... कर्मणा स्वर्गनरक-भोगानन्तरमिह योनिविशेषप्राप्त्यादिकमपि फलान्तरं श्रुतं तत्फलान्यनुभूया-वरोहतामैहिकफलप्रदायी तत्कर्मशक्त्यवशेषोऽप्यनुशयः ŚivārkaMaDī. ii. 205. 27 (*on* iii. 1. 11); **1Di** intention, view, opinion कार्यं यथा वदति यः स तथा प्रकारः ... कोऽनुशयोऽस्य कोऽयम् ... तत्प्रभुणा विचार्यम् Tantrākhyā. 2.6; पूर्वपक्षिणोऽनुशयमुन्मूलयति Bhām. 191.21 (*on* i.2.28); शङ्कितुरनुशयमपाकरोति VedāntKa. 45. 24 (*on* i. 1. 1); सूत्रकारस्यान्योऽप्यनुशयोऽस्तीति भाति AṇuBh. 238.25 (*on* iii. 3.31); इत्यनुशयात् ... आविष्करोति (भाष्यकारः) ŚivārkaMaDī. ii. 434. 15 (*on* iv. 1. 6); विचारशास्त्रे लक्षणकथनं नात्यन्तसंगतमित्यनुशयेन भाष्यानुक्तमपि वर्णकान्तरमाह MayūMāli. 347. 19 (*on* iv. 1. 2); नायं स्तुत्यर्थो निर्देश इत्यनुशयादाह MayūMāli. 403. 17 (*on* iv. 4. 12); **1Dii** doubt or objection, cf. अनुशयबीज; **2Ai** remorse, regret, repentance हत्वाप्यनुशयो नित्यं परानपि जनार्दन MahāBhā. v. 70. 57; इतो गतस्यानुशयो मा भूदित्यस्मिन्नपि कमलसेविनि भ्रमरे प्रणयं करिष्ये Vikramo. 4. 40(1); प्रियतमामनिमित्तनिराकृताम्। अनुशयादनुरोदिमि Śāk. 6. 9; 7.25; कथमेवंविधायास्तवायमित्थंभूतः पतिरिति चानुशयं ग्राहयेत् KāmSū. 276. 20 (5. 4); 229. 20 (3. 5); कृतश्चेद् धर्म इत्येव कस्तत्रानुशयः पुनः JātaMā. 239. 3 (34. 19); अनुरूपभर्तृगामिनीनां वासवदत्तादीनां वर्णनेन ग्राह्यानुशयम् DaśKuC. 69. 2; अभिधाय तदा तदप्रियं शिशुपालोऽनुशयं परं गतः ŚiśuVa. 16. 2; SaraKaṇṭhā. 96. 2; Kāvyānu. (He.) 220. 1; कृतं (सीताम्) त्यक्त्वानुशयेन ĀścaCū. 7. 18 (17); यथैव निःश्वस्यैवंविधान्यभिनन्दति तथा तर्कयामि अनुशयेनास्य परामृष्टं हृदयम् TāpaVa. 3. 18 (1); चक्री जगामानुशयं परम् MahāP. 36. 67; तनुरनुशये गाढाश्लेषो भुजेषु ... इति रतिरसावेशो यूनां ययौ शतशाखताम् Kapphiṇā. 14. 27; दुर्भार्यायाः प्रमाणयता वचः ...। विलसितमभूत्तद्देवानां न तद्वयोः कृतं कृतमनुशयेनेति स्मेरो हरिस्तमसान्त्वयत् (दशरथम्) RāmC. (App. I) 39. 83; ऐश्वर्यमानविगमेऽनुशयेन पश्चात्ते यातनामनुभवन्ति यथाहमेव SkandP. v (1). 38. 23; गच्छन्ननुशयेनायं दायं सर्वाङ्गसंभवम्। ... विवेश ज्वलनम् BṛKathāK. 125. 3; 93. 59; 100. 15; मदप्रमादजैर्दोषैर्गुरुषु निवेदनमनुशयः प्रायश्चित्तं प्रतीकारः NītiVā. 27. 28; मुक्तास्त्रः स्त्रीषु कन्दर्पो देवात्रानुशयादिव। शङ्के ... तपस्यति NavaSāC. 11. 30; पातकम् ... अज्ञातम् ... । नश्येदनुशयात् PadmP. iv. 8. 25; अस्मदागमनारम्भेऽप्यतितरां दूयन्ते वियोगिन इत्यनुशयादि-वोपजायमानतापप्रसरेषु वासरेषु ŚṛṅgāMañ. (Bho.) 21. 10; क्षितिपः ...। प्रयच्छ मे जपस्यार्धमित्युक्त्वानुशयं ययौ BṛKathāMañ. vi. 1. 88; ततोऽनुशयमासाद्य तपोविघ्नमवद्यताम्। ... ह्रियाभूत्पत्यको मुनिः RāmāMañ. 38. 1; विधेव कन्यका मोहादपात्रे प्रतिपादिता। यशसे न न धर्माय जायेतानुशयाय तु KathāSaSāg. v. 1. 26; iv. 2. 243; अधिरोहः ... अनुशयमापदलब्धवैरशुद्धिः VikraDeC. 6. 74; मदुपज्ञा विपत्तेषाम् ...। अनेनानुशयेनात्मा मुहुर्दन्दह्यते मम PāṇḍaC. 8. 484; अकृत्ये सेवितेऽपि स्यादयोग्योऽनुशयो हि न SamarāSaṁ. 9. 424; त्यागाद् धर्मस्य माकार्षीर्मनस्यनुशयं सखे PrabhāC. 99. 5; ŚārṅgaPa. 128; क्रुधि कान्तवशम् ... आप न यापनया। तमृतेऽनुशयेन च ताम् ... आर Nalo. 2. 18; श्रीमोकलेंद्रेंगजः। ... एतन्मुक्तगयाविमुक्तपितृभिः प्रोल्लंघ्यमानां हठाद् दृष्ट्वा संयमिनीं लिखत्यनुशयादित्यं तु भूमिं यमः EI. xxi. 284. 24; मम वचोऽद्य कुरु स्वहितं न चेदनुशयं हृदयं तव यास्यति HammīMaKā. 7. 56; **2Aii** rescission, annulment, retraction (of sale and purchase) संविदश्च व्यतिक्रमः। क्रयविक्रयानुशयो विवादः स्वामिपालयोः (पदानि ... व्यवहारस्थिती) ManuSm. 8. 5; NāraSm. 9. 16; क्रीत्वा विक्रीय वा किंचिद् यस्येहानुशयो भवेत्। सोऽन्तर्दशाहात्तद् द्रव्यं दद्याच्चैवाददीत वा ManuSm. 8. 222; AgniP. 226. 13; ViṣṇuDhaP. ii. 72. 28; यस्मिन् यस्मिन् कृते कार्ये यस्येहानुशयो भवेत्। तमनेन विधानेन धर्मे पथि निवेशयेत् ManuSm. 8. 228; क्रीत्वा नानुशयं कुर्याद्वणिक् NāraSm. 162. 16; YājñaSm. 2. 258; AgniP. 257. 48; एवं धर्मो दशाहात्तु परतोऽनुशयो न KātySm. 684, 687; अशक्तः कुत्सिते कर्मणि व्याधौ व्यसने वा अनुशयं लभेत ArthŚā. ii. 86. 3 (3. 14); आतिपातिकानां पण्यानामन्यत्राविक्रेयमित्यविरोधेनानुशयो देयः ArthŚā. ii. 91. 8 (3. 15); दत्तमव्यवहार्यमेकत्रानुशये वर्तेत ArthŚā. ii. 94. 2 (3. 16); (तृतीयाह्नः) परतोऽनुशयो न कर्तव्यः Mitā. 270. 21 (*on* 2. 177); दशाहात् परतस्त्वनुशयो न कर्तव्यः SmṛtiCan. iv. 512. 2; परीक्षायां क्रियमाणायां यदि दोषाः स्युः तदानुशयो भवति Subodhi. 98. 25 (*on* 2. 258); **2B** feeling (in general) ते(कायप्रवीचाराः) तीव्रानुशयाः ... प्रीतिमुपलभन्ते TattvāBh. *on* 4. 8; सर्वानुशयसंदोहप्रतिपक्षाभिधायकम्। निर्वाणनगरद्वारकपाटपुर(ट?)भेदि च TattvSaṁ. 3617; **3** the word *anuśaya* ऐहिकशरीरादिप्राप्तिहेतुभूतकर्मानुशयशब्देन गृह्यते VedāntKau. 261. 6 (*on* iii. 1. 8); अत्र चानुशयशब्दस्याजन्तत्वेन कृदन्तत्वात् SarvaDaSaṁ. 15. 323; न चानुशयचरणशब्दयोरैकार्थ्यम् GoviBh. 187. 6 (*on* iii. 1. 10); **4** defect or sin, cf. अनुशयशताप्रात [Kośas give the following words as the meanings of *anuśaya* :– *anutāpa*, AmaK. 2631; *anubandha*, AnekāSaṁ. 4. 220; MediK. 130. 115; *dīrghadveṣa*, AmaK. 2631; AnekāSaṁ. 4. 220; *dveṣa*, MediK. 130. 115; *paścāttāpa*, AnekāSaṁ. 4. 220; and MediK. 130. 115 and AbhidhāCin. 1378 give *anuśaya as* a synonym of *anutāpa*, *paścāttāpa* and *vipratisāra*]

अनुशयकर्तृ (anuśaya-kartṛ) *adj.* who practises rescission or retraction, retractor (क्षयं वृद्धिं च वणिजा पण्यानामविजानता। क्रीत्वा नानुशयः कार्यः कुर्वन्षड्भागदण्डभाक्) (परीक्षायाम्) अकृतायामपि सत्यामनुशयकर्तुः स एव मूलस्य षष्ठोंऽशो दण्डः Aparā. 830. 27 (*on* 2.258)

अनुशयकारण (anuśaya-kāraṇa) *n.* cause of rescission or retraction दशाहात्परतस्त्वनुशयो न कर्तव्यः ... वास्तवस्यानुशयकारणस्याभावे प्रागुक्तो धर्मः SmṛtiCan. iv. 512. 3.

अनुशयकारणत्व (anuśayakāraṇa-tva) *n.* the state of being the cause of rescission or retraction परीक्षाविधिवशात्परीक्षायां क्रियमाणायां यदि दोषाः स्युः तदानुशयो भवतीति दोषाणामनुशयकारणत्वमस्ति Subodhi. 98. 25 (*on* 2. 258)

अनुशयकाल (anuśaya-kāla) *m.* time of rescission or retraction दशाहात्परतस्त्वनुशयो न कर्तव्यः, अनुशयकालस्यातीतत्वात् SmṛtiCan. iv. 512.3.

अनुशयतप्त (anuśaya-tapta) *adj.* afflicted with or tormented by remorse or regret (भरतस्य) तस्य भूमौ शयानस्य मूर्च्छाव्यथितचेतसः। लज्जानुशयतप्तस्य कृच्छ्रेण रजनी ययौ RāmāMañ. 85. 16.

अनुशयतस् (anuśaya-tas) *adv.* on account of remorse or regret अहम्। ... अनुशयतो हित्वा पितृश्वशुरमन्दिरे। स्थाने व आगमं वन्यवृत्त्या वर्ते प्रभोऽधुना PrabhāC. 81. 26.

अनुशयतापित (anuśaya-tāpita) *adj.* afflicted or tormented by remorse or regret राजा ...। हलभूतिं नृपपदे धृत्वानुशयतापितः। ब्राह्मणेभ्यो महादानं वितीर्य... प्रययौ स्वर्गम् BṛKathāMañ. iii. 1. 409.

अनुशयदुःख (anuśaya-duḥkha) *n.* anguish (in the form) of remorse or regret प्रथमं सारङ्गाक्ष्या प्रियया प्रतिबोध्यमानमपि सुप्तम्। अनुशयदुःखायेदं हतहृदयं संप्रति विबुद्धम् Śāk. 6. 7.

अनुशयन (anu-śayana) *n.* **1** propensity, attachment अनुशेरतेऽनुगुणा वर्तन्ते प्रत्यया एष्विति वानुशयाः। अनुशयनं वैषामालम्बनतः संप्रयोगतो वा द्रष्टव्यम् Sphuṭā. i. 14. 18 (*on* 1. 4); **2** subsequent withdrawal (along with powers), dissolution निरोधोऽस्यानुशयनमात्मनः सह शक्तिभिः BhāgP. ii. 10. 6 (Sārārthadarśinī अनु पश्चात् शक्तिभिः स्वोपाधिभिः सह शयनं निरोध इति ... जीवानां परमेश्वरे लय उक्तः); ManuBh. ii. 254. 24 (*on* 9. 47) [w.r. for अनुशयान]

अनुशयनिर्देश (anuśaya-nirdeśa) *m.* name of (the fifth) chapter in Abhidharmakośa (dealing with propensity) यथात्र नानुशेरते तत् पश्चादनु-शयनिर्देश एव ज्ञापयिष्यामः AbhidhKoBh. 3. 13 (*on* 1. 4); तान् पुनः पश्चादनुशयनिर्देशकोशस्थान एव व्याख्यास्यामः AbhidhKoBh. 89. 4 (*on* 2. 53); अभिधर्मकोशभाष्येऽनुशयनिर्देशो नाम पञ्चमं कोशस्थानं समाप्तम् AbhidhKoBh. 326. 13 (*on* 5. 70)

अनुशयपटल (anuśaya-paṭala) *m.* masses of (innate) proclivity (inherited from former births) or evil propensities इह मे अनुशयपटला आस्वाद-तडिदितर्कनिर्घोषाः। वीर्यबलपवनवेगैर्विधूय विलयं समुपनीता(ः) LaliVi. 24. 37 [DBHS.]

अनुशयपरंपरा (anuśaya-paramparā) *f.* series of remorses or regrets अविमृश्यकारिणां हि नियतमनेकाः पतन्त्यनुशयपरंपराः DaśKuC. 111. 3.

अनुशयपर्यवस्थानवशगत (anuśayaparyavasthānavaśa-gata) *adj.* being under the influence of propensity and possession बोधिसत्त्वाः ...। न ... संयोजनबन्धनानुशयपर्यवस्थानवशगताः GaṇḍVyū. 301. 3 [DBHS.]

अनुशयप्रतिपादनपरा (anuśayapratipādana-parā) *adj.* (*f.*) intended for conveying residual actions रमणीयचरणाः कपूयचरणा इत्यादिकयानुश-यप्रतिपादनपरया श्रुत्या विरुद्धम् Bhām. 534. 16 (*on* iii. 1. 8)

अनुशयप्रतिषेधिका (anuśaya-pratiṣedhikā) *adj.* (*f.*) prohibiting or negating residual actions (चरणश्रुतिः) अन्यनिषेधार्थं सार्थकत्वात्रानुशयप्रतिषेधिका AṇuBh. 174. 25 (*on* iii. 1. 10)

अनुशयप्रद (anuśaya-prada) *adj.* bringing about remorse or regret देहि मे शबलं ब्रह्मन्निर्बन्धोऽनुशयप्रदः। इत्युक्तो भूमिपालेन वशिष्ठः पुनरभ्यधात् RāmāMañ. 29. 21.

अनुशयप्रसङ्ग (anuśaya-prasaṅga) *m.* occasion for, i.e. context of rescission or retraction अनुशयप्रसङ्गेनैतत्कन्यागतमुच्यते ManvaMu. 330. 12

(*on* 8. 224)

अनुशयफल (anuśaya-phala) *n.* fruit or effect of residual action अनुशयो नाम कर्मशेषो जीवमनुशेत इति। न स्वर्गादवरोहतोऽनुशयः संभवति। अनुशयफलस्य तत्र भुक्तत्वात् BrahmSūBh. (Śrī.) ii. 203. 8 (*on* iii. 1. 8)

अनुशयफलभोग (anuśayaphala-bhoga) *m.* enjoyment or experience of the fruit or effect of the residual action पितृशरीरात् मातृयोनिं प्रविश्य देहमाप्नोत्यनुशयफलभोगाय GoviBh. 194. 2 (*on* iii. 1. 28)

अनुशयफलोपभोग (anuśayaphalopabhoga) *m.* enjoyment or experience of the fruit or effect of the residual action शरीरम् अनुशयिनाम् अनुशयफलोपभोगाय जायते BrahmSūBh. (Śaṅ.) 557. 19 (*on* iii. 1. 27)

अनुशयबीज (anuśaya-bīja) *n.* seed or cause of doubt or objection चोदकोऽनुशयबीजमुद्घाटयति। 'चोऽपी'ति Bhām. 336. 12 (*on* ii. 1. 4); 491. 1 (*on* ii. 3. 31); आक्षेप्तुरनुशयबीजमुद्घाट्य दूषयति TātpaṬ. (Vā.) 146. 20 (*on* i. 1. 4)

अनुशयबीजनिराकरणपर (anuśayabījanirākaraṇa-para) *adj.* intended for the refutation of the seed or cause of doubt or objection पूर्वपक्षिणोऽनुशयबीजनिराकरणपरं सूत्रम् Bhām. 284. 5 (*on* i. 4. 2)

अनुशयबीजपरिहार (anuśayabīja-parihāra) *m.* removal of the seed or cause of doubt or objection अनुशयबीजं पूर्वपक्षी प्रकटयति ...। अनुशयबीजपरिहारः। अत्रोच्यते Bhām. 491. 2 (*on* ii. 3. 30)

अनुशयबुद्धि (anuśaya-buddhi) *adj.* having intention or mind for (good) consequence शुभानुशयबुद्धिर्हि संयुक्तः कालधर्मणा। ... कल्याणमतिरेव सः MahāBhā. iii. 245. 25 (*but* BhārBhāDī. शुभमेवानुशेते शुभपक्षपातिनी बुद्धिर्यस्य)

अनुशयभूत (anuśaya-bhūta) *adj.* which has become the residual action कर्म च सर्वार्थकारि इति श्रुतिस्मृतिप्रसिद्धिः। तस्मात्कर्मैव शीलोपलक्षितमनुशयभूतं योन्यापत्तौ कारणमिति कार्ष्णाजिनेर्मतम् BrahmSūBh. (Śaṅ.) 545. 12 (*on* iii. 1. 10)

अनुशयमञ्जुभाषिणी (anuśaya-mañjubhāṣiṇī) *adj.* (*f.*) talking sweet due to remorse or regret रुष्टे त्वयि महीभुजाम् ... कटु क्वणन्ती लुठति शृङ्खला पदद्वये न कान्तानुशयमञ्जुभाषिणी ChandaśCū. ii. 206. 5.

अनुशयमात्रपरिग्रह (anuśayamātra- parigraha) *adj.* possessing only a small particle (of the effects of) residual action यथा किल कश्चित्सेवकः ... छत्रपादुकादिमात्रावशेषो न राजकुलेऽवस्थातुं शक्नोति, एवमनुशयमात्रपरिग्रहो न चन्द्रमण्डलेऽवस्थातुं शक्नोति BrahmSūBh. (Śaṅ.) 540. 15 (*on* iii. 1. 8)

अनुशयमूल (anuśaya-mūla) *adj.* having roots (in the form) of residual action तस्यानुशयमूलस्य(पादपस्य) मूलमुद्ध्रियते बलात्। त्यागाप्रमादाकृतिना साम्येन परमासिना MahāBhā. xii. 246. 7.

अनुशयलग्ना (anuśaya-lagnā) *adj.* (*f.*) attached to, i.e. closely connected (at the back) with remorse or regret गच्छतश्चास्य (चन्द्रापीडस्य) चित्ररथतनया न केवलमन्तर्बहिरपि सैव सर्वाशानिबन्धनमासीत्। तथा हि। तन्मयेन मानसेनासह्यविरहदुःखानुशयलग्नामिव पृष्ठतः ... तामेव ददर्श Kād. 210. 7 (Bālabodhinī असह्यं यद्विरहदुःखं तस्माद्योऽनुशयः संतापः तस्यानुशयोऽनुबन्धो वा। तस्माल्लग्नाम्)

अनुशयवत् (anuśaya-va(n)t) *adj.* 1 possessing residue (of earlier actions) कृतात्ययेऽनुशयवान् दृष्टस्मृतिभ्यां यथेतमनेवं च BrahmSū. iii. 1. 8; BrahmSūBh. (Śaṅ.) 539. 4 (*on* iii. 1. 8); अनुशयवान् कर्तारमनुशेते ... अनुशयः कर्म तद्वान् BrahmSūBh. (Bhā.) 154. 18 (*on* iii. 1. 8); जीवः किमनुशयवान् प्रत्यवरोहत्युत नेति संशय्यते BrahmSūBh. (Rā.) 571. 2 (*on* iii. 1. 8); अनुशयवान् भुक्तशिष्टकर्मवान् निवर्तते VedāntDī. 144. 18 (*on* iii. 1. 8); भुक्तशेषानुशयवानिमां प्राप्य भुवं पुनः। कर्म कृत्वा पुनर्गच्छेत् पुनरायाति नित्यशः BrahmSūBh. (Ma.) 45A. 3 (*on* iii. 1. 8); भोगेन क्षयेऽनुशयवान् जीवः ... प्रत्यवरोहति VedāntKau. 261. 2 (*on* iii. 1. 8); सद्यः समुत्पन्नस्य बालस्य धर्माधर्माभावात् सुखदुःखभोगो न स्यात्। तस्मादनुशयवानेव यथेतमनेवं च समागच्छति BrahmSūBh. (Śrī.) 204. 8 (*on* iii. 1. 8); SiddhāSi. iv. 102. 17; चन्द्रालोके सुखभोगाय यत्कर्म कृतम् ... तद्भोगक्षयजातशोकानलविलीनभोगदेहोऽनुशयवानवरोहति GoviBh. 186. 6 (*on* iii. 1. 8); 2A having rescission or retraction क्रीत्वानुशयवान् पण्यं त्यजेद्दोषादि यो नरः। अदुष्टमेव काले तु स मूल्याद्दशमं वहेत् KātySm. 686; 2B having remorse or regret, remorseful or regretful आमृष्टास्तिलकरुचः स्रजो निरस्ता नीरक्तं वसनमपाकृतोऽङ्गरागः। कामः स्त्रीरनुशयवानिव स्वपक्षव्याघातादिति सुतरां चकार चारुः ŚiśuVa. 8. 61; 3 having enmity, hating deeply तथागतं भृशमनुशयवान् अवेक्ष्य बह्वीः कालात् ... निरस्तानुशयः ... मराटराजः ... हीरनृपालेन संभूय ... प्रेषयामास ĀnandRa. 6. 20 (15) [devotedly attached to, faithful, MW.]

अनुशयवत्त्व (anuśayavat-tva) *n.* the state of having residual action अवरोहणेऽनुशयवत्त्वं निरूप्यते VedāntKau. 260. 20 (*on* iii. 1. 8)

अनुशयवश (anuśaya-vaśa) *m.* [Abl.] on account of rescission or retraction विक्रीयानुशयाभावे पण्यमप्रयच्छत एतत्। अनुशयवशादप्रयच्छति (तु विवादान्तरम्) Aparā. 829. 1 (*on* 2. 254)

अनुशयविधि (anuśaya-vidhi) *m.* name of a section (dealing with rescission or retraction) (सकृदंशो निपतति) अयमनुशयविधावष्टमे व्याख्यातः ManuBh. ii. 254. 16 (*on* 9. 47)

अनुशयविधुरा (anuśaya-vidhurā) *adj.* (*f.*) devoid of remorse or regret पितुर्वो धर्मपालसूनोः ... कामपालस्य ... प्रोष्यानुशयविधुरा स्वप्ने केनापि रक्षोरूपेणोपेत्य शप्तास्मि DaśKuC. 95. 5.

अनुशयविभागश्रुति (anuśayavibhāga-śruti) *f.* scriptural statement about the division of residual actions यदि हि येन सुकृतेन कर्मणा इष्टादिना स्वर्गमन्वभूवन्, तस्यैव कश्चिदेकदेशोऽनुशयः कल्प्येत ... तत्रेयमनुशयविभागश्रुतिरुपरुध्येत - तद्य इह रमणीयचरणाः ... अथ य इह कपूयचरणाः BrahmSūBh. (Śaṅ.) 541. 11 (*on* iii. 1. 8)

अनुशयविरुद्ध (anuśaya-viruddha) *adj.* opposite of propensity or proclivity दुःखे धर्मज्ञानं क्लेशविविक्तालक्षणां निर्वाणप्राप्तिमुत्पादयति अनुशयविरुद्धाशयदार्ढ्योत्पादनात् HetuBiṬ. 37. 15.

अनुशयविशेष (anuśaya-viśeṣa) *m.* particular form of remorse or regret अनुशयविशेषस्तापः NāṭaLaRaK. 3076.

अनुशयशताघ्रात (anuśayaśatāghrāta) *adj.* (*fig.*) affected or attacked by hundreds of defects or sins अनुशयशताघ्रातं चेतो न पश्यति सत्पथम् comm. *on* AnekāSaṁ. 4. 220.

अनुशयसंयोजन (anuśaya-saṁyojana) *n.* bond or fetter in the form of propensity अविद्या ... सर्वक्लेशस्वभावा हि सती संयोजनादिषु पृथग् नोच्येत। अनुशयसंयोजनादिष्वविद्यासंयोजनमिति पृथग् नोच्येत Sphuṭā. iii. 57. 26 (*on* 3.29)

अनुशयसद्भाव (anuśaya-sadbhāva) *m.* existence of residual action (चरणशब्दः) आकस्मिकत्वासंभवादनुशयसद्भावं सूचयति BrahmSūBh. (Śaṅ.) 539. 18 (*on* iii. 1. 8); यदुक्तम् ... निरनुशया अवरोहन्तीति, नैतदेवम्, अनुशयसद्भावस्यावगमितत्वात् BrahmSūBh. (Śaṅ.) 541. 17 (*on* iii. 1. 8)

अनुशयसद्भावप्रतिपादन (anuśayasadbhāva-pratipādana) *n.* explanation of the existence of residual action केनचित् कर्मणामुष्मिँल्लोके फलमारभ्यते केनचिदस्मिन् इत्ययं विभागो न संभवतीति तदपि अनुशयसद्भावप्रतिपादनेनैव प्रत्युक्तम् BrahmSūBh. (Śaṅ.) 542. 3 (*on* iii. 1. 8); श्रुतिः अनुशयसद्भावप्रतिपादनाय उदाहृता BrahmSūBh. (Śaṅ.) 544. 6 (*on* iii. 1. 9)

अनुशयसहकृत (anuśaya-sahakṛta) *adj.* accompanied by or associated with the residual action अनुशयसहकृत एव जीवो नाद्भिः परिष्वक्तो भवेत् AṇuBh. 173. 21 (*on* iii. 1. 8)

अनुशयसहभाव (anuśaya-sahabhāva) *m.* accompaniment or association of residual action प्रकृते तु तस्य रमणीयचरणस्य चरणादेव तस्य सम्यग्जन्म भविष्यति किमनुशयसहभावेन AṇuBh. 174. 8 (*on* iii. 1. 9)

अनुशयसहभू (anuśaya-sahabhū) *adj.* born along with propensities (usually to evil) (दशधातवः) भावनाहेयाः ... तेषामनुशयानां तत्सहभुवां च प्राप्तयस्तत्प्राप्तयो यद्यप्यनुशयसहभुवो भवन्ति न तु सर्वाः Sphuṭā. i. 90. 10 (*on* 1. 40)

अनुशयसिद्धि (anuśaya-siddhi) *f.* establishment of, i.e. reference to residual action चरणाद्योन्यापत्तिश्रुतेः नानुशयसिद्धिः इति चेत्, नैष दोषः यतोऽनुशयोपलक्षणार्थैव एषा चरणश्रुतिरिति कार्ष्णाजिनिराचार्यो मन्यते BrahmSūBh. (Śaṅ.) 544. 14 (*on* iii. 1. 9); चरणशब्दान्नानुशयसिद्धिः। चरणशब्दस्य स्मार्तचरणविषयत्वादिति चेत् न, अनुशयोपलक्षणार्था हि चरणश्रुतिः BrahmSūBh. (Śrī.) ii. 204. 13 (*on* iii. 1. 9)

अनुशयस्तिमितगति (anuśayastimita-gati) *adj.* whose (speed of) movement has slowed down due to remorse or regret तत्र च ताभ्याम् ... मनागनुशयस्तिमितगतिभ्याम् ... व्यलोकि भूपः YaśasCam. i. 146. 3.

अनुशयस्थान (anuśaya-sthāna) *n.* case of, i.e. occasion for remorse or regret नन्वनुशयस्थानमेतत् MālaMā. 8. 172; हन्त धिङ्मां स्त्रीव्यपदेशिनीं प्रतिप्रथममुद्यतास्त्रम्। अथवा नेदमनुशयस्थानम् ĀścaCū. 2. 12 (3)